ఓం-అంఆ

శ్రీవారి చరణ సన్నిధి

—బ్రహ్మాండం వసుంధర

శ్రీవారి చరణ సన్నిధి

రచన :

బ్రహ్మాండం వసుంధర

08643 227312

ప్రచురణ :

శ్రీమాత ప్రచురణలు.

జిల్లెళ్ళమూడి - 522 113

గుంటూరు జిల్లా.

SRIVARI CHARANA SANNIDHI
By. BRAHMANDAM VASUNDHARA

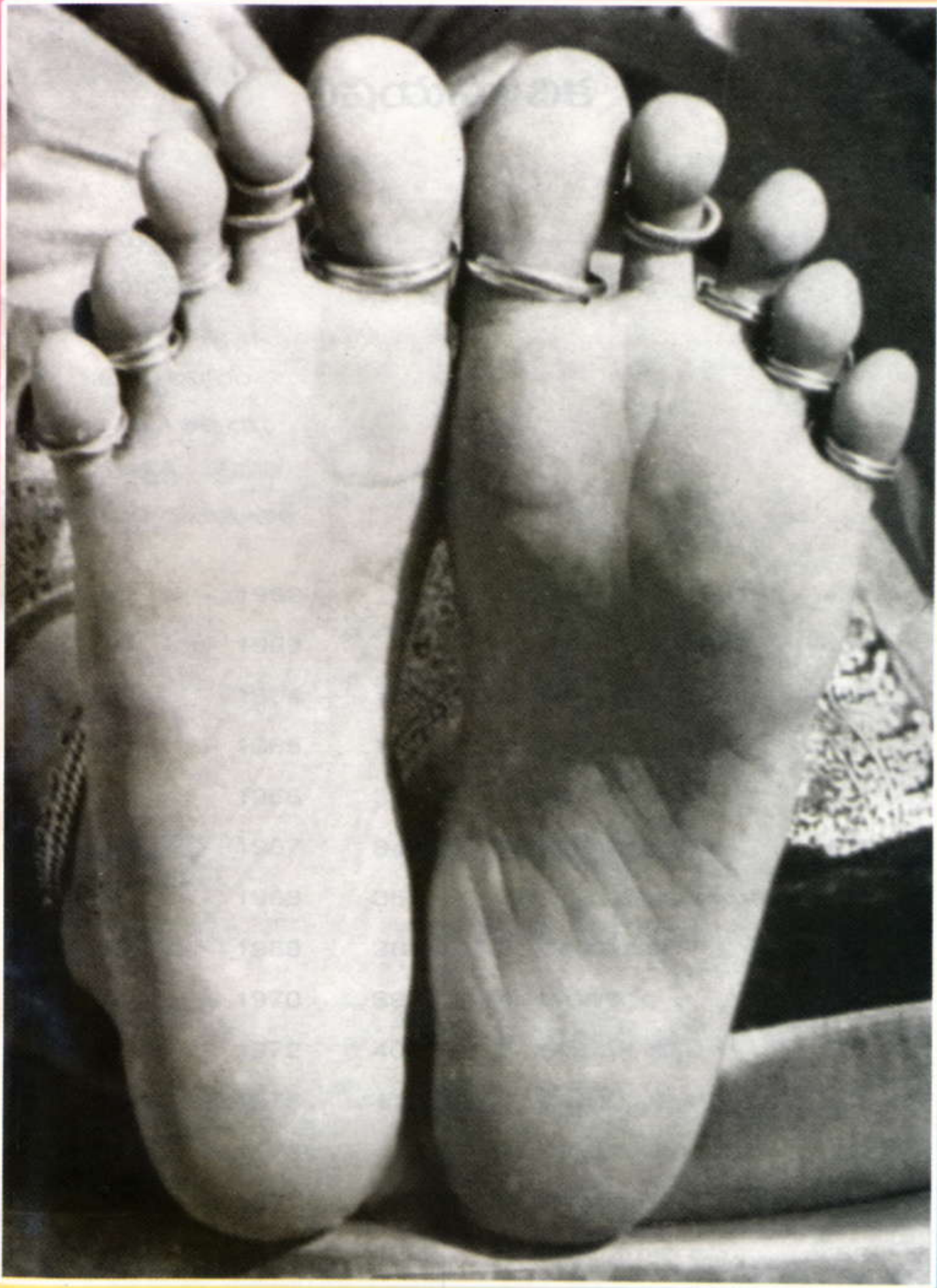
First Edition April, 2002
Second Edition August, 2005

Type Setting :
RUDRA GRAPHIC DESIGNERS,
Hyderabad.

Cover Design :
SIVA. K
Guntur.

Printed at :
GANESH GRAPHICS
Sampath Nagar,
GUNTUR - 522 004
Phone : Cell : 9390721573

Price : **Rs. 200/-**

శ్రీ చరణదాసి జీవితం మాతృశ్రీ సేవకే అంకితం
"శ్రీవారి చరణ సన్నిధి" గ్రంథం మా శ్రీవారికే అంకితం !

\- వసుంధర

విషయసూచిక

సమర్పణ

1958, ఫిబ్రవరి 1వ తేదీ నా జీవితంలో మరపురానిరోజు. అమ్మ దివ్య దర్శన భాగ్యం ప్రథమంగా నాకు లభించిన శుభదినమది. ఆ రోజు నుంచి తరచుగా జిల్లెళ్ళమూడి రావటం, అమ్మ సన్నిధిలో ఎక్కువకాలం గడిపే సదవకాశం లభించటం నా అదృష్టంగా భావిస్తున్నాను. అలా నాలుగు సంవత్సరాలు గడిచాయి. కాగా 1962 ఆగష్టు 9వ తేదీ నా జీవితయాత్రలో ఒక పెద్దమలుపు. దానికి కారణం విశ్వజనని అమ్మ వాత్సల్యం.

చీరాలలో అమ్మ రెండు నెలలుండి తిరిగి జిల్లెళ్ళమూడి వెళ్తూ, మా ఇంటికి వచ్చి మా నాన్నగారితో అన్న చల్లని మాట నాకు సదా జ్ఞప్తికి వస్తూ ఉంటుంది.

- వసుంధరను నాతో జిల్లెళ్ళమూడికి తీసుకువెళ్తున్నాను. ఇక అది నా దగ్గరే ఉంటుంది. మీకు దాన్ని గురించి ఏ ఆలోచనా వద్దు. ఇక మీదట దాని బాధ్యత నాదే! -

ఈ మాటలు నాకు ఎనలేని సంతోషం కలుగజేస్తే, మా అమ్మ వెంకాయమ్మకూ, మా నాన్నగారు కొన వెంకట సుబ్బారావుగారికి అంతకు మించి ఆనందపరవశులను చేశాయి. అమ్మ వాత్సల్యానికి వారు ముగ్ధులయి, ఒక క్షణం మూగబోయారు. మరుక్షణం తెప్పరిల్లి, అయాచితంగా నాకు లభించిన సువర్ణావకాశానికి మురిసిపోతూ అమ్మకు పాదాభివందనం చేశారు.

అప్పటినుంచి అమ్మ సన్నిధి నాకు పెన్నిధి. అమ్మ పవిత్రసన్నిధిలో జరిగే ప్రతి సంఘటనా, అమ్మ పాల్గొనే ప్రతి కార్యక్రమం ఎంతో విలువైనవిగా అనిపించేవి. ఏదీ వృధాగా పోకూడదు. భావి తరాలకు తెలియడానికి అక్షరబద్ధం అయితే బాగుండును అన్న భావం నాలో కలిగింది. వీలు చూసుకుని నా అభిప్రాయం అమ్మ ముందు వెలిబుచ్చాను.

"వ్రాయి" అన్నది అమ్మ.

నేనేమి వ్రాయగలనమ్మా! అన్నాను అధైర్యంతో

వ్రాస్తావు - నీవు తప్పకుండా వ్రాస్తావు - అని ధైర్యం చెప్పింది.

తోలునోరు కాదు కదా - తాలు మాట రావడానికి. కాలక్రమంలో అమ్మ మాట నిజమయింది. అలా ప్రారంభమయిన ఈ డైరీ జీవనదిలాగా సాగిందీ అంటే అది నా ప్రతిభ కాదు, అమ్మ ఆశీఃబలం.

శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు "అమ్మ-అమ్మ వాక్యలు", "అమ్మతో సంభాషణలు" గ్రంథాలు సంకలనం చేసేటప్పుడు నేను వ్రాసిన డైరీలు తీసుకువెళ్ళారు. తిరిగి వారు పంపారు కాని అవి నా దగ్గరకు చేరలేదు. 1984 సంవత్సరంలో ఒక రోజు పనుండి స్టోరులోకి వెళ్తే,

అక్కడ అవి కన్పించాయి. సంతలో తప్పిపోయిన పిల్లవాడు ఇంటి గుమ్మం దగ్గర దొరికితే తల్లికి కలిగే సంతోషం కలిగింది.

ఆ డైరీలను తీసుకువెళ్ళి అమ్మ ముందుంచాను. వాటిని చూసిన అమ్మ - "అన్నీ ఫెయిర్ చెయ్యి. అచ్చువేయించటం వాడి పని" అన్నది. అప్పట్లో ఆ పని రామకృష్ణ అన్నయ్యది అనుకున్నాను. అది అన్నయ్య ఉండగా జరుగలేదు. కనుక ఆ పని ఎవరిద్వారా జరుగుతుందో - అమ్మ దృష్టిలో ఎవరు ఉన్నారో! వాళ్ళకే అమ్మ అన్నటువంటి "వాడు" అనే పదం వర్తిస్తుంది అనుకుంటూ ఉన్నాను.

ఆ సమయం ఇప్పుడు వచ్చింది. రామకృష్ణ అన్నయ్య సంవత్సరీకాలకు జిల్లెళ్ళమూడి వచ్చినప్పుడు హనుమంతరావు అన్నయ్యతో డైరీల విషయం చెప్పాను. వెంటనే ఆ అన్నయ్య - నాకిస్తే నేనావిషయం చూస్తాను - అన్నాడు.

అమ్మ అన్న "వాడు" నువ్వేనేమో, నీకే వర్తిస్తుందేమో! అన్నయ్యా అన్నాను. తన అధ్యాపక వృత్తిలో తీరిక దొరకటం అరుదైనప్పటికీ - అమ్మ అంటే అమితమైన భక్తిశ్రద్ధలు ఉన్నవాడు. అమ్మ తన మాతృప్రేమను పంచటానికి వేదిక చేసుకున్న జిల్లెళ్ళమూడితో 40 సంవత్సరాల అనుబంధం ఉన్నవాడు కాబట్టి ఇది పరోక్షంగా అమ్మ సేవగా భావించి ఈ డైరీలు అచ్చు వేయించే బాధ్యత వహించాడు.

ఇలా ప్రారంభమయిన ముద్రణా కార్యంలో నేను ఊహించని ఒక విచిత్ర సంఘటన చోటు చేసుకుంది.

లండన్‌లో డాక్టరుగా పనిచేస్తున్న డాక్టర్ నాగాల రమేష్‌గారు, వారి భార్య సుశీల అమ్మ భక్తులు. మైసూరులో దత్తపీఠాధిపతి అవధూత పరమపూజ్య జగద్గురువులు శ్రీశ్రీశ్రీ గణపతి సచ్చిదానంద స్వామీజీలో అమ్మను, అమ్మలో స్వామీజీని దర్శిస్తూ వారి కృపాకటాక్షాలతో జీవితం ఆనందంగా గడుపుతున్నారు.

శ్రీమతి సుశీల 2001 మార్చి నెలలో అమ్మ జన్మదినోత్సవానికి జిల్లెళ్ళమూడి వచ్చింది. అమ్మ ప్రేమతత్వం గురించి మాట్లాడుకుంటున్న సందర్భంలో పూర్వపు సంఘటనల ప్రసక్తి, డైరీల ప్రస్తావన వచ్చింది. అవి పుస్తక రూపంలో తీసుకువచ్చే అభిప్రాయంలో ఉన్నాము అన్నాను. నేను ఊహించని విధంగా వెంటనే అమ్మ ఆమెలో ప్రేరణ కల్పించింది.

ఎన్ని పేజీలు వస్తాయి? ఎన్ని కాపీలు వేయించదలుచుకున్నావు? ఎంత ఖర్చవుతుంది? అని ప్రశ్నించింది. ఇంకా అంతదాకా రాలేదు అన్నాను. ఎస్టిమేషను వేయించి తనకు లెటరు వ్రాయమన్నది. అక్టోబరులో ఎస్టిమేషను వేయించి, చివరి వారంలో ఆమెకు ఉత్తరం వ్రాశాను. ఆ ఉత్తరం ఆమెకు చేరకముందే అమ్మ కబురు ఆమెకు అంది ఉంటుంది. నవంబరు తొమ్మిదవ తేదీన జిల్లెళ్ళమూడి వచ్చి, ధనసహాయం ఘనంగా చేసింది.

అమ్మ శరీరంతో ఉండగా ఎవరికైనా ఉత్తరం వ్రాయమని చెప్పడం, అది వాళ్ళకు చేరేలోగానే, లేదా అది వ్రాసే లోగానే వాళ్లే రావటం జరిగేది. అమ్మ ఇక్కడ సంకల్పించగానే అక్కడ వారిలో ప్రేరణ కలగటం మాకు అనుభవంలోని విషయం. ఇప్పుడు మళ్ళీ అదే అనుభవం. అమ్మ పార్థివ శరీరం కనుమరుగయినా అమ్మ అనుగ్రహం అడుగడుగునా కనిపిస్తూనే ఉన్నది.

సుశీల వితరణ శీలి. ఆమె దానం గుప్తదానం. పుస్తకంలో వేద్దామని ఫొటో అడిగితే ఈయలేదు. ఇదంతా అమ్మసేవ. దీనికి ప్రచారం దేనికి అన్నది.

ఆ తరువాత జరిగిన మరొక సంఘటన అమ్మ అనుగ్రహం ఎల్లప్పుడూ వెన్నంటే ఉంటుంది అనటానికి తార్కాణం. అది ముద్రణా కార్యాన్ని మరింత సులభం చేసింది.

చీరాల నుంచి మొదట్లో వచ్చేవారిలో భీమరాజు సుబ్బప్రసాదు అన్నయ్య ఒకరు. తన కుటుంబంతో సహా జిల్లెళ్ళమూడి వచ్చి, అమ్మ సన్నిధిలో ఉండి, అమ్మను అర్చించేవారు.

అమ్మ నిర్యాణం తరువాత ప్రసాదు అన్నయ్య జిల్లెళ్ళమూడి వచ్చిన ప్రతిసారీ - నువ్వు రాసిన అమ్మ డైరీ పుస్తకరూపంలో తీసుకురా. దానికయ్యే ఖర్చు నేను భరిస్తాను వసుంధరా రావు అనేవాడు (ఆ అన్నయ్య నన్ను అలానే పిలిచేవాడు) ఆయన అడిగిన రోజుల్లో పుస్తక ప్రచురణ సమయం రాలేదు. ఆ తరుణం ఇప్పుడు వచ్చింది. కాని అన్నయ్య ఇప్పుడు లేరు. కీర్తిశేషులైనారు. వారి అల్లుడు శంకర్ ఇటీవల జిల్లెళ్ళమూడి వచ్చినప్పుడు ఈ పుస్తకం ప్రసక్తి వచ్చింది. మీ మామగారు ఇట్లా అనేవారు అని చెప్పాను. శంకర్ వెంటనే కవరుపేజీ ఖర్చు నేను పెట్టుకుంటాను అక్కయ్యా అన్నాడు. శంకర్ మేనల్లుడు శివ పుస్తకం ముద్రణ బాధ్యత తను తీసుకుంటానని ఉత్సాహంగా ముందుకు వచ్చాడు.

అమ్మ ప్రేరణతో పుస్తక ప్రచురణకు ఇలా తమ వంతు సహాయ సహకారాలు అందించిన వారు ఎందరో మహానుభావులు; వారందరికీ వందనాలు.

ఈ గ్రంథంలోని ఆధ్యాత్మిక విషయాలను స్పృశిస్తూ, పాఠకులకు పరిచయం చేసిన శ్రీశ్రీశ్రీ వాసుదేవానందగిరి స్వామీజీ వారికి సాష్టాంగ ప్రణామాలు. ఈ పుస్తకాన్ని పూర్తిగా చదివి తన అమూల్య అభిప్రాయాలను వ్యక్తం చేస్తూ పరిచయ వ్యాసం వ్రాసిన శ్రీ పొత్తూరి వెంకటేశ్వరరావు మామయ్య గారికి హార్దికాభివందనాలు.

ఆర్థిక సహాయం అందించిన శ్రీమతి నాగాల సుశీలకూ, వి.వి.ఆర్. శంకర్‌కూ,కె.కామేశ్వరరావు,ఎ.వి.ఆర్.సుబ్రహ్మణ్యం,టి.టి. అప్పారావు గార్లకూ, డైరీ పుటలను ఓపికగా చదివి తగు సలహాలిచ్చిన కొండముది హనుమంతరావు అన్నయ్యకూ, వ్రాత ప్రతి తయారీలో సహకరించిన అన్నయ్యలు మారుటూరు కోటేశ్వరరావు, జి.వి.డి. సన్యాసిరావు, కొండముది ప్రేమ్‌కుమార్‌కూ, గ్రంథపరిచయం చేస్తూ వ్యాసాలు రాసిన లెక్చరర్లు ఇ. హనుమబాబు,

పి. ఝాన్సీ లక్ష్మీబాయికి నా మనఃపూర్వక నమస్కారాలు.

గ్రంథ ప్రచురణకు ప్రోత్సహించిన శ్రీ విశ్వజననీ పరిషత్తు, మాతృశ్రీ విద్యా పరిషత్తుకూ నా ధన్యవాదాలు. అతి విలువైన ఈ గ్రంథాన్ని అందంగా అచ్చు వేసిన గణేష్ గ్రాఫిక్స్ వారికి అభివందనాలు.

జన్మ ఈయటమే కాక, అమ్మకు కన్యాదానం చేసి, నా జీవితానికి ఉత్తమోత్తమ లక్ష్యం చూపిన జననీ జనకులు శ్రీమతి వెంకాయమ్మ, శ్రీ కోన వెంకటసుబ్బారావు గారికి పాదాభివందనాలు.

- బ్రహ్మాండం వసుంధర

జిల్లెళ్ళమూడి,
02-04-2002

ఓం శ్రీమాత్రేనమః

అనుగ్రహ భాషణ

శ్రీ శ్రీ శ్రీ స్వామి వాసుదేవానంద గిరి.

అమ్మా వసుంధరా! మీరు పంపిన "శ్రీవారి చరణ సన్నిధి" అనే గ్రంధము చూచితిని. అమ్మను అమ్మగా అర్థం చేసుకొని అశేష జనానికి అర్థమయ్యేలా చెయ్యాలని మీరు చేసిన కృషి శ్లాఘనీయము. అమ్మను అమ్మగా అర్థం చేసుకుంటే అర్థాలే గాని జీవితానికి అనర్థాలు అనేవి ఉండవు-అనే దానికి ఈ గ్రంధమే ప్రత్యక్ష సాక్ష్యము. శ్రీరాముని కథ వాల్మీకి కన్నా లవకుశల ద్వారా రాముడు విన్నప్పుడే దానికి శోభ. అదే రీతిగా అమ్మ కదలికలు వసుంధర వ్రాయుట వలన "ఆ బాల గోప విదితా" అనే మంత్రానికి అర్థమా! అన్నట్లుగా అందరికీ అమ్మ అయిన అనసూయ సన్నిధి అనుభవాలు అర్థమయ్యే సరళ రీతిలో సాగినది. బాలాలీలా వినోదిని, తల్లి తన బిడ్డ వద్ద తనకు ఏమీ తెలియనట్లు నటించి బిడ్డకు ఆనందము కలిగేటట్లు ఎట్లా చేస్తుందో అదే రీతిగా విశ్వ భ్రమణకారిణి అయిన అమ్మ అందరిలో తను ఒకరిగా ఉంటూ ఏమీ తెలియనట్లు నటిస్తూ అందరినీ ఆనందింపచేయుటమే తన క్రీడ.

అమ్మ గురించి చెప్పే ప్రతి విషయము చదువుచున్నంతసేపు లలితా సహస్ర నామాలలో ప్రతి మంత్రము ఈ గ్రంథములోని విషయమునకు అన్వయిస్తుంది. ఇంతెందుకు లలితాసహస్రనామాలు మంత్రాలైతేవాటి వివరణ "శ్రీవారి చరణ సన్నిధి" అనే ఈ గ్రంధము అంటే సరిపోతుంది. ఈ గ్రంథము యొక్క పేరు చూడగానే మాకు ఒక ఆలోచన కలిగినది. "శ్రీమాత చరణ సన్నిధి" అనకుండా "శ్రీవారి చరణ సన్నిధి'' అని వ్రాసినారు- ఎందుకూ? అని-ఆలోచిస్తుంటే వెంటనే సమాధానం లభించినది. బహురూపా బుధార్చితా" అనే నామములో చెప్పినట్లుగా అమ్మ శ్రీకృష్ణునిగా దర్శనమొసంగి వసుంధర మెడలో తాళిగట్టి తన జీవితాన్ని భరిస్తుంది గాన ఈ నామము సార్థక్యమని భావిస్తున్నాను.

నిత్యము ఇది పారాయణ గ్రంథము. ఈ గ్రంథము నిత్యపారాయణ చేయుట ద్వారా "లలిత సహస్రనామ పారాయణ" చేయుటచే పొందగలిగిన ఫలమును పొందగలరు అనుటలో అతిశయోక్తి లేదు.

పెదపులిపాక
27-3-2002

అమ్మ సేవలో
స్వామి వాసుదేవానంద గిరి.

తల్లి ధర్మం

నేను ప్రత్యేకించి ఏ ధర్మం కోసమూ రాలేదు. తల్లి ధర్మం కోసం వచ్చాననుకుంటున్నాను. ఈ రూపం అది. ఈ స్థానం అట్లాంటిది. కనుకు నాకు ఎవరైనా, ఎట్లాంటివాడయినా బిడ్డే. మీరు నన్ను వెతకటం కాదు. నేనే మిమ్మల్ని వెతుక్కోవాలి. నా బాధ్యత అట్లాంటిది. అందరికీ సుగతి అన్నా నంటే మీదేం లేదు కనుక. మీరు బురదపూసుకున్నా, ఏం పూసుకున్నా దాన్ని కడిగి శుభ్రపరచవలసిన బాధ్యత నాది. దానికి మాతృత్వం కావాల్సివచ్చింది. వచ్చాను .....

- అమ్మ

దయామణి

-డాక్టర్ పొత్తూరి వెంకటేశ్వరరావు

వసుంధర వ్రాసిన "శ్రీవారి చరణ సన్నిధి" పుస్తకాన్ని గురించి రెండు మాటలు చెప్పే ముందు వసుంధర గురించి చెప్పవలసి ఉంది. అమ్మను గురించి అంతో ఇంతో తెలిసిన అందరికీ వసుంధర గురించి కూడా ఒకింత తెలిసే ఉంటుంది. అటువంటి వసుంధర గురించి చెప్పవలసిన అవసరమేమిటని ఎవరికైనా అనిపించవచ్చు. తెలిసిన విషయాల్లో కొన్ని మళ్ళీ మళ్ళీ చెప్పుకొనేవి ఉంటాయి. వసుంధర సంగతి అలాంటిదే. ఒకే విషయాన్ని నలుగురు నాలుగు పద్ధతుల్లో చెప్పవచ్చు. భావం ఒక్కటే కావచ్చును గాని వ్యక్తీకరణలో వైవిధ్యం ఉంటుంది. మరీ ముఖ్యంగా నాకు ఏదైనా సందర్భం కలసి వస్తే వసుంధర గురించి నాలుగు ముక్కలు రాయాలన్న ఆలోచన చాలా కాలంగా ఉంది. అందుకు కారణాలు ఉన్నాయి.

వసుంధర నాకు మేనకోడలు. నా పినతండ్రీ, గాయత్రి ఉపాసకులు సీతారామయ్య గారి మనుమరాలు ఆమె. మనుమరాలు అంటే కూతురి కూతురు. వసుంధరకు వివాహ వయస్సు వచ్చినప్పటి నుంచి నా పినతండ్రి ఆమె పెళ్ళిని గురించి కూతురి మీద అల్లుడి మీద చాలా ఒత్తిడి తెస్తుండెవారు. మా స్వస్థలం పొత్తూరు గ్రామం. మా పినతండ్రి సీతారామయ్య ఆ గ్రామంలోనే ఉండేవారు. నేను పొత్తూరు గ్రామం వెళ్ళినప్పుడెల్లా ఒకసారైనా వసుంధర పెళ్ళిని గురించి నా పినతండ్రి తన మనోవేదనను వ్యక్తపరుస్తుండేవారు. 1959-60 నుంచి నేను తరచూ జిల్లెళ్ళమూడి వెళ్ళి అమ్మను దర్శించుకొని వస్తుండేవాణ్ణి. అప్పటికే నేను హైదరాబాద్ వెళ్ళి జర్నలిజం వృత్తిలో స్థిరపడ్డాను. మా బావగారు కోన వెంకటసుబ్బారావుగారూ, అక్క వెంకాయమ్మ గారూ అంటే వసుంధర తల్లిదండ్రులు, వారి పిల్లలూ చీరాల నుంచి జిల్లెళ్ళమూడి వస్తుండేవారు. అమ్మ పట్ల ఆ దంపతులకూ వారి సంతానానికి అపారమైన భక్తి. ఇది నాకు ప్రత్యక్షంగా తెలిసిన సత్యం. అందువల్ల వసుంధర పెళ్ళి విషయంలో దిగులు పడవలసిన అవసరం లేదని నేను మా పినతండ్రితో అంటూండేవాడిని. కానీ అమ్మ మీద ఆయనకు కూడా భక్తి ఉన్నప్పటికీ సంప్రదాయ పద్ధతుల పట్ల అపారమైన విశ్వాసం ఉండి, వాటిని అనుసరించడానికి అలవాటు పడిన వ్యక్తి గనుక వసుంధర పెళ్ళి దిగులు నుండి ఆయన ఒకంతట బయటపడే వాడు కాదు.

వసుంధర అమ్మను మొదటిసారి ఎప్పుడు దర్శనం చేసుకొన్నదో నాకు తెలియదు గాని బహుశా అప్పటినుంచే తన భవిష్యత్తును గురించి ఒక దృఢమైన నిర్ణయాన్ని తీసుకొన్నదని నాకు అనిపిస్తుంది.

జిల్లెళ్ళమూడి వెళ్ళి అమ్మను దర్శించుకొన్న లక్షలాది మందిలో, ప్రత్యేకించి అమ్మ

నివసించిన ప్రాంగణంలోనే ఉండిపోవటానికి నిర్ణయించుకొన్ని వారిలో వసుంధరకు ఒక విశిష్ట స్థానం ఉన్నది. ఎందుకంటే తన జీవితాన్ని అమ్మ సేవకే వినియోగించటానికి వసుంధర ఎప్పుడో నిర్ణయించుకొంది. సరిగా ఎప్పుడంటే నేను చెప్పలేను కాని ఈ పుస్తకం శ్రీవారి చరణ సన్నిధిలో వసుంధర తన నిర్ణయాన్ని గురించి స్పష్టంగానే చెప్పింది. 1964లో అమ్మను అడిగి తన మెడలో సూత్రం (లాకెట్) కట్టించుకొన్నది. ఈ సూత్రానికి అమ్మ మూడుముళ్ళు వేసింది. నా మనసులో నాకెటూ నిర్ణయం అయింది అమ్మ తప్ప మరేమీ వద్దని అని తన దినచర్య పుస్తకంలో వసుంధర రాసుకొంది. అమ్మ వసుంధర మెడలో మూడు ముళ్ళు వేసింది 1964 మే 5వ తేదీన. అమ్మ అటు తరువాత వసుంధర తన భార్య అని ప్రకటించింది. 1966 మే 5వ తేదీన అమ్మ వసుంధర మెడలో మంగళసూత్రాన్ని కట్టింది. మూడుముళ్ళూ వేసింది.

అమ్మ వసుంధరను వివాహం చేసుకొనడం ఏమిటని చాలామందికి ఆశ్చర్యం కలిగింది. కొందరు తమ ఆశ్చర్యాన్ని బయటికి వ్యక్తపరిస్తే ఇంకా కొందరు గుసగుసలుగా అనుకొన్నారు. వివాహం అంటే కేవలం లైంగిక సంబంధమైన అనుబంధమేనా అంతకుమించి అర్థం అందులో ఉన్నదా అని ప్రశ్నించుకొంటే ఉన్నదనే స్ఫురించక మానదు. కేవలం లైంగికమైన అనుబంధమైతే అది పశుపక్ష్యాదులకూ ఉన్నదే.

వసుంధర ఒకసారి అమ్మను అడిగింది భార్య అంటే ఏమిటమ్మా? అని. అప్పుడు అమ్మ ఇలా సమాధానం చెప్పింది.

"భావం తెలుసుకొని ప్రవర్తించేది భార్య. బాధ్యత తీసుకొని భరించేవాడు భర్త."

వసుంధర చిన్న వయస్సులోనే వైరాగ్య భావాన్ని పొందగలిగింది. అది ఆమె సుకృతం. అమ్మ సేవకు జీవితాన్ని అంకితం చేయాలని దృఢంగా నిర్ణయించుకొన్నప్పుడే ఆ యీడు ఆడపిల్లలు అనుకొనే సాంసారిక వాంఛలను ఆమె త్యజించింది. అమ్మ సహచర్యంలో వసుంధరకు అందరిపట్ల మాతృత్వవాత్సల్యం సహజంగా పెంపొందుతూ వచ్చింది. అది వసుంధరకు అమ్మ ఇచ్చిన వరం కావచ్చు. భౌతిక సంపదల పట్ల నాకు తెలిసినంతలో వసుంధరకు ఏనాడు కాంక్ష కలగలేదు. మరే విధమైన కోర్కెలూ ఆమెకు కలగలేదు. తన భవిష్యత్తు ఏమిటనే ప్రశ్నకూడా ఆమె మనస్సులో మెదలలేదు. అమ్మ తప్పితే ఆమె కోరుకొన్నది మరేమీ లేదు అందుకే అమ్మ చెప్పిన నిర్వచనం వసుంధరకు కచ్చితంగా సరిపోయింది. దశాబ్దాల సహచర్యంలో అమ్మ మనస్సు తెలుసుకొని అందుకు అనుగుణంగా నడుచుకోవడమే వసుంధర జీవితశైలిగా కనిపిస్తుంది.

అమ్మ ఒక సందర్భంలో రుక్మిణి, సత్యభామ, రాధా దృక్పథాలలో వ్యత్యాసాన్ని చెప్పింది. రుక్మిణి నేను కృష్ణుని భార్యను అనుకొందట. సత్యభామ కృష్ణుడు నా భర్త అంటుందట, కాని రాధ మాత్రం కృష్ణుడితో నీవు ఎవరివైతే నాకేం... నీవు నాకు కావాలి అంటుందట. చిన్న మాటలో అమ్మ ఎంతటి భావాన్ని నిక్షిప్తం చేసి చెప్పిందో గమనించండి. రుక్మిణి మాటల్లో వినయవిధేయతలు ఉన్నాయి. సత్యభామ పలుకులో అహంకారం ఉంది. రాధలో కృష్ణుడు తనకు కావాలన్న

గాఢమైన కాంక్ష తప్ప మరేమీ లేదు. రాధ భక్తి తత్వాన్ని చెప్పడానికి వసుంధర జీవితాన్ని ఉదహరించవచ్చు.

తనను తప్పించి, వసుంధర మరేమీ కోరదన్న సంగతి అమ్మ తనకు తెలుసునని ఇతరులకు తెలియజేసిన సందర్భాలు ఉన్నాయి. వసుంధరకు అమ్మ పెట్టిన పేరు "దయామణి". ఎందుకు ఆ పేరు పెట్టిందంటే వసుంధరకు తను (అమ్మ) తప్పితే మరేమీ అక్కర్లేదు గనుక అని చెప్పింది. అమ్మ వసుంధరతో నువ్వయితే ఒకటీ, నేనైతే ఒకటీనా! మనిద్దరి లో ఎవరైనా ఒకటేగా అన్న సందర్భాలు అనేకం ఉన్నాయి. అమ్మ ఆలోచనలేమైనా, వసుంధర ఆలోచనలేమైనా మా బావగారు కోనా సుబ్బారావు గారికి, అక్కగారు వెంకాయమ్మ గారికి కూతురు (వసుంధర) వివాహం విషయంలో దిగులు తీరింది. మిగతావాళ్ళు ఏమనుకొన్నారన్నది లెక్క చేయవలసింది కాదు. అందుకే అమ్మ అన్నది :

"ఎవరేమనుకొంటే మాకేం," అమ్మ అలా అన్నప్పుడు నాకు ఎంతో బలం చేకూరినట్లు అయింది అని రాసుకొన్నది వసుంధర తన దినచర్య పుస్తకంలో.

వసుంధర అమ్మతో అనుబంధం ఏర్పడిన రోజు మొదలుకొని అమ్మకు నివేదన ఇస్తేనే గాని భోజనం చేసేది కాదని 'అందరింట్లో 'అందరికీ తెలుసు. నిత్యం ఉదయం స్నానం చేయగానే వసుంధర అమ్మ పాదాల మీద తులసీదళాలు వేసి పూజ చేయడం కూడా చాలామందికి తెలిసిన సంగతే.

బామ్మగారు, అంటే అమ్మ అత్తగారు పోయినప్పుడు అమ్మ దీపారాధన చేయవలసి వస్తుండేది. దశాహం వరకు జరిగే క్రతువులో అదొక అంశం. 1965 జూన్ 3వ తేదీన అమ్మ అలా దీపారాధన చేసి "నే చచ్చిపోయినప్పుడు మా వసుంధర ఇట్లాగే చేస్తుంది నాకు" అని అక్కడున్న వాళ్ళతో అన్నది. అంతటితో ఊరుకొనక "నేనిట్లా అన్నానని వ్రాసుకో" అని కూడా అన్నది. చిత్రమేమిటంటే 1985 జూన్ 12 వ తేదీన వసుంధర అమ్మ ఆదేశాన్ని జ్ఞాపకం పెట్టుకొని అమ్మ భౌతికశరీరాన్ని వదలినప్పుడు దీపారాధన చేసింది!

అమ్మ జీవితంలో అలా ఒక విశిష్ట స్థానాన్ని సంపాదించుకొన్న పుణ్యాత్మురాలు వసుంధర. ఇంతవరకు ఇలా రాసినది చదివితే వసుంధర తన పుస్తకానికి శ్రీవారి చరణ సన్నిధి అని ఎందుకు పేరు పెట్టిందో స్పష్టంగానే తెలుస్తుంది. ఇది దినచర్య పుస్తకం. జిల్లెళ్ళమూడిలో జరిగే నిత్యసంఘటనలన్నీ సందేశాత్మకమైనవే. ప్రతిరోజూ ఏదో ఒక విశేషం ఉంటూనే ఉంటుంది. ఒక విశేషం అనడం సరికాదేమో కూడా. చాలా విశేషాలు ఉంటాయి. చెవులు పెట్టి వినాలేగాని, కళ్ళు తెరచి చూడాలేగాని లెక్కకు మించి విశేషాలు అమ్మ సమక్షంలో జరుగుతుండటం తెలుస్తుంది. అందువలనే అక్కడ జరిగే విశేషాలను దినచర్య పుస్తకంగా రాయాలని అందరింటి అన్నయ్యలు, అక్కయ్యలు నిర్ణయించారు. అమ్మ ఆ ప్రతిపాదనను ఆమోదించింది. అలా రాసినవాళ్ళలో ఒకరు వసుంధర. మరొకరు కుమారి, ఇంకొకరు గరుడాద్రి. వేరెవరెవరో కూడా

ఉన్నారు. పేర్లు నాకు జ్ఞాపకం లేవు. ఎవరు రాసినా వారికి అమ్మ ఆశీర్వచన బలం ఉండేదనిపిస్తుంది. నిపుణుడైన పత్రికా విలేఖరి రాసినంత బాగా ఉంటుంది రచన. అవసరమైన వివరాలన్నీ అందులో ఉంటాయి. అవి చదువుతుంటే మనం అక్కడి సన్నివేశంలో ఆ క్షణాన ఉన్నామన్న అనుభూతి కలుగుతుంది!

వసుంధర రాసిన "శ్రీవారి చరణ సన్నిధి" చదువుతుంటే కడచిన రోజులలో మనం అమ్మ సమక్షంలోనే ఉండి అక్కడ అప్పుడు జరిగిన అన్నింటిని ప్రత్యక్షంగా చూస్తున్నామనే అనిపించి ఒక విధమైన తన్మయత్వం కలుగుతుంది. నాకు అలా అనిపించింది. ఇతరులకు కూడా అలా అనిపిస్తుందని నా నమ్మకం. అసాధారణమైనవీ, అద్భుతాలనిపించేవీ అనేక సంఘటనలు అక్కడ అనేకం జరుగుతుంటాయని ఈ పుస్తకం చదివే కొత్తవాళ్ళకైనా అనిపిస్తుంది. యాదృచ్ఛికం అనో, అతిశయోక్తి అనో హేతువాదులు వ్యాఖ్యానించ వచ్చు. నమ్మడం, నమ్మకపోవడం వారి వారి ఇష్టాయిష్టాలను బట్టి ఉంటుంది. నమ్మిన వాళ్ళు నమ్మవచ్చు. వద్దనుకొంటే అదివారి ఇష్టం. కాని, సంగటనలను వర్ణించినతీరు ప్రతిభావంతమని ఎవరైనా అంగీకరించక తప్పదు.

అమ్మ ఎవరినీ నమ్మించడానికి ప్రయత్నించ లేదు. ఎవరి అభిప్రాయాలను ఖండింపలేదు. తన వద్ద మహిమలు ఉన్నాయని ఎప్పుడూ చెప్పలేదు. నిజానికి అమ్మ కూడా హేతువాదే! "దయ్యంలేదసలు మన మనస్సే దయ్యం, మనస్సేదైవం" అన్నది అమ్మ మూఢ విశ్వాసాలను ఇంతకంటే గొప్పగా ఎవరైనా ఖండించే అవకాశం ఉన్నదా?

అమ్మ దగ్గరకు లక్షల మంది మరి ఎందుకు వస్తున్నట్లు? ఏమి ఆశిస్తున్నట్లు? అమ్మే ఇందుకు సమాధానం చెప్పింది - ఏడుస్తూ అనుభవించేవాడు నవ్వుతూ అనుభవించే వాడి దగ్గరకు వస్తాడు అని. అమ్మ కూడా సాంసారికమైన కష్టాలెన్నింటినో అనుభవించింది. అలా అనుభవించానని పదే పదే చెప్పింది.

జిల్లెళ్ళమూడికి తరచు వెళ్ళి వస్తుండేవాళ్ళకు సైతం తెలియనివి, జ్ఞాపకం లేనివి చాలా విశేషాలు ఈ పుస్తకంలో కనిపిస్తాయి.

అమ్మ సుప్రభాతం రచించిన పన్నాల రాధాకృష్ణ శర్మ గారికి సైతం జిల్లెళ్ళమూడిలో సుప్రభాతం పఠనం ఎప్పుడు మొదలైందో జ్ఞాపకం లేదు. 1963 అక్టోబర్ 19వ తేదీన ఇది ప్రారంభమైనట్టు వసుంధర దినచర్య పుస్తకం మనకు తెలియజేస్తుంది. మరి అనసూయా వ్రతమో? ఈ వ్రతాన్ని రూపొందించిన వారు రామకృష్ణ అన్నయ్య. మొదట వ్రతం చేసిన వారు సోదరి వల్లభనేని సారసాక్షి గారు.

ఆడవాళ్లు కూడా మంత్రపుష్పం చదవవచ్చునని చెప్పి, జిల్లెళ్ళమూడిలో అక్కయ్యలకు, చెల్లెళ్ళకు నేర్పిన కీర్తి శ్రీ అన్నపర్తి కృష్ణశర్మ సిద్ధాంతి గారికి దక్కుతుంది.

అమ్మ ను దైవంగా భావించి చాలా మంది అమ్మ మందిరం వద్ద కొబ్బరికాయలు కొడతారు. కాని అమ్మ మాత్రం సంవత్సరంలో ఒకే ఒక రోజు కొబ్బరికాయలు కొడుతుంది.

అది మే నెల 5వ తేదీన! 1954లో అమ్మ ఆవరణలో దేవాలయానికి అమ్మ శంకుస్థాపన చేసింది. ఆరోజునే కొబ్బరికాయలు కొట్టడం మొదలు. అప్పటినుంచి ప్రతి సంవత్సరం మే 5న మాత్రం అమ్మ కొబ్బరికాయలు కొట్టేవారు.

అమ్మ ఎప్పుడైనా ఏదైనా అంటే అది వ్యర్థంగా పోదు. ఎప్పటికి కైనా జరిగి తీరుతుందన్నది జిల్లెళ్ళమూడి అనుభవం. వసుంధర చాలా ఉదాహరణలు ఇచ్చింది. అందులో ఒకటి 1957లో అమ్మ చెప్పిన మాట 26 సంవత్సరాల తరువాత కార్యరూపం ధరించడం. జిల్లెళ్ళమూడి వచ్చే దారిలో ఏడవ మైలురాయి దగ్గరసింహద్వారం (ముఖద్వారం) నిర్మాణానికి సంబంధించినప్రస్తావన అది అమ్మ 1957లో ఆమాట చెప్పినప్పుడు వసుంధర రాసుకుంది. మిగతా చాలామంది మరచిపోయారు.1983లో సింహద్వార నిర్మాణం జరిగినప్పుడు వసుంధర తను రాసి దాచుకొన్నది తీసి చదివి ఆశ్చర్యపడింది.

అమ్మను దర్శించినప్పుడు, ముఖ్యంగా మొదటిసారి చూసిప్పుడు చాలా మందికి ఏడుపొస్తుంది. ఆపుకొందామన్నా ఆగదు. అది అక్కడ సర్వసాధారణం. అలా ఎందుకు జరుగుతుంది? అమ్మే ఒకసారి ఇందుకు సమాధానం చెప్పిందని ఈ పుస్తకం వెల్లడిస్తుంది. పుట్టిన వెంటనే పసికందు ఎందుకు ఏడుస్తుంది? ఇదీ అంతేనట! అమ్మను తొలిసారి దర్శించడం జన్మ ఎత్తడం లాంటి అనుభవమే!

వసుంధర త్యాగమయి, కరుణామయి, అమ్మ తో జీవితాన్ని పంచుకొన్న అసాధారణ మూర్తిమత్వం ఆమెది. ఈ పుస్తకం ద్వారా వసుంధర తన రచనా ప్రతిభను సూచన ప్రాయంగా తెలియజేస్తున్నది.

మరో పాతికేళ్లకో, యాభై యేళ్లకో ఇలా వసుంధర అనే ఒకామె అమ్మను వివాహం చేసుకొన్నదంటే ఎవరైనా నమ్ముతారో లేదో! అందుకే ఈపుస్తకం ప్రచురణ ఒక చారిత్రక అవసరం.

ముత్యాలహారం

- కొండముది హనుమంతరావు

అమ్మ సర్వజ్ఞ, సర్వవ్యాపిని, సర్వశక్తిమయి, సిద్ధసంకల్ప, స్థితప్రజ్ఞ, వాక్చతుర,వాగ్దేవత, అమోఘవచనస్క - అని అమ్మను ప్రస్తుతించాడు రామకృష్ణ అన్నయ్య.

పూర్ణ చంద్రుణ్ణి చూడాలంటే మీరు జిల్లెళ్ళమూడి వెళ్ళవలసిందే! మరెక్కడయినా మీరు చంద్రవంకను మాత్రమే చూడగలరు - ఆధ్యాత్మిక ఆకాశంలో అమ్మను నిండు చంద్రుడుగా దర్శించారు శ్రీపాదవారు.

మానవులే కాదు, పశుపక్ష్యాదులూ నాబిడ్డలే - అంటూ సార్వత్రిక మాతృప్రేమను ప్రకటించిన అద్వితీయ వాత్సల్యమూర్తి అమ్మ! "ఉన్న ఆ ఒకటే ఇన్ని అయింది"-.అని సాధికారికంగా అద్వైత తత్వాన్ని ప్రవచించిన అవతారమూర్తి అమ్మ. అట్టి విశ్వజనని అమ్మకు అంతరంగిక కార్యదర్శిగా, అమ్మకు నిత్యం జరిగే పూజలకు పూజారిగా రామకృష్ణ అన్నయ్య సేవలందిస్తే అమ్మ సన్నిధిలో నివాసముండి. అమ్మకు కావలసినవి అనుక్షణం అందిస్తూ అమ్మ సేవయే పరమావధిగా, తన విధిగా వసుంధర అక్కయ్య భావించి, ఆచరణలో పెట్టింది. అలా వారిద్దరూ అమ్మ సేవకు తమ తమ జీవితాలను పూర్తిగా అంకితం చేశారు కాబట్టి రామకృష్ణ అన్నయ్యకు అమ్మ జీవిత చరిత్ర - మాతృశ్రీ జీవిత మహోదధిలో తరంగాలు - వ్రాసే అదృష్టం లభించింది. వసుంధర అక్కయ్యకు అమ్మ సన్నిధిలో జరిగే కార్యక్రమాల గురించి డైరీ వ్రాసే మహద్భాగ్యం వరించింది. ఈ రెండింటినీ అమ్మ వారిద్దరికీ అపార కరుణతో ప్రసాదించిన అమూల్య వరాలు.

మాతృశ్రీ జీవితమహోదధిలో తరంగాలు అమ్మ పార్థివ శరీరంతో ఉండగానే ప్రచురితమయాయి. వాటిని పఠించి ఎందరో అమ్మ పరతత్వాన్ని అవగాహన చేసుకున్నారు. ఇప్పటికీ మరెందరో వాటిని పారాయణ చేస్తున్నారు.

ఇక ఇప్పుడు మీరు చదవబోతున్న అమూల్య గ్రంథం - "శ్రీవారి చరణ సన్నిధి " వసుంధర అక్కయ్య అమ్మ సన్నిధిలో జరిగిన పూజా కార్యక్రమాల గురించీ, దర్శన విశేషాల గురించీ వ్రాసిన డైరీకి పుస్తకరూపం.

ఎందరెందరో అమ్మను దర్శించారు. పిన్నలు - పెద్దలు, పండితులు - పామరులు, ధనికులు- పేదలు, సంసారికులు - సన్యాసులు, అన్ని కులాలవారు, అన్ని మతాలవారు, అన్ని వర్గాలవారు అమ్మను దర్శించి, వారి వారి సందేహాలను అమ్మ ముందు వెలిబుచ్చేవారు, వారి

వారి కష్ట సుఖాలను అమ్మకు విన్నవించుకునేవారు.

అమ్మ వ్యావహారిక నామం అనసూయ. అమ్మ నామంలో శ్రీ అనసూయ అనే పంచాక్షరాలున్నాయి. వాటి అర్థం ఏమిటి అని అడిగితే అమ్మ చెప్పిన వివరం చిత్తగించండి - అసూయ లేకపోవటమే అనసూయ కాదు, రాగద్వేషాలను పారదోలటమే అనసూయ. రాగం, ద్వేషం - ఈ రెండూ లేని తత్వమే అనసూయ - ఈ వివరణ అమ్మతత్వానికి అద్దం పట్టింది.

ఒక సోదరుని సందేహం ఇది -

మీ దర్శనానికి మేము వస్తున్నాము అంటే మీరు రప్పించుకోవటమా? మేము రావటమా? దీనికి అమ్మ సమాధానం ఇలా ఉంది.

"మీరు రావాలన్నప్పుడు రాలేకపోవటం, రాలేనని నిరాశపడుతున్నప్పుడు అకస్మాత్తుగా రావటం ఇట్లాంటి అనుభవాలు తెలియ జేస్తాయి - మనం చేస్తున్నది ఏమీలేదని. ప్రయత్నం అర్థమైనంతగా ప్రేరణ అర్థం కాదు."

రావటానికి, రాకపోవటానికీ ప్రేరణ భగవంతునిదే - అని అమ్మ సందేహనివృత్తి చేసింది. ఇదే భావాన్ని మరొకరికి చెప్తూ -

"ఏది జరిగినా, ఎవరు ఏది చేసినా మనం కాదు చేసేది, మనని నడిపించేశక్తి మరొకటి ఉన్నది" అని గుర్తు పెట్టుకొమ్మని సలహా ఇచ్చింది అమ్మ.

మంచి చేసే వాడే కాదు, చెడు చేసేవాడూ భగవంతుడే! - అనుకుంటే ఎంత ఓదార్పులభిస్తుంది! గత సంవత్సరం వ్యాపారంలో వచ్చిన లాభానికి పొంగిపోయినవాడు, ఈ సంవత్సరం నష్టం వస్తే కుంగిపోకూడదు. లాభానికి కారణమేదో, నష్టానికి కారణమదే- అని తెలుసుకుంటే ఇక ఏ చింతా ఉండదని తేల్చి చెప్పినట్లే కదా!

కొంచెం వయసు మళ్ళిన వారు - పరం కోసం తమ ఇష్టదైవాన్ని ప్రార్థన చేసుకోవాలని, తమ ఇలవేల్పుకు భక్తితో పూజలు చేసుకోవాలని కోరుకుంటారు. ఆ ప్రయత్నాన్ని సాదన అంటారు. లౌకికమైన బాధలు, బాధ్యతల వలన అది సరిగా సాగటం లేదని వాపోతారు. వారికి అమ్మ చెప్పేమాటలు సూటిగా, స్పష్టంగా ఉంటాయి.

సాధన నీ చేతిలో లేదు. సాధన కూడా సాధ్యం కావాలి కదా! సాధ్యం కానిది సాధ్యం చేయలేవు - మనంగా ఏదీ చేయలేము అనేది కేవలం దైవం మీద వేసినా, మనమీద వేసుకున్నా ఫలితం ఒక్కటే.

గీతలో శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ మానవుడు నిమిత్త మాత్రుడు - అన్నాడు కదా!

అనుకున్నది జరగదు, తనకున్నది తప్పదు - విధి వ్రాతను తప్పించలేము అన్నది అమ్మ. ఆధ్యాత్మిక భాషలో పెద్ద మాటలైన బ్రహ్మస్థితి, దైవత్వం అనేవాటిని అమ్మ ఎంత చిన్న మాటల్లో చెప్పిందో గమనించండి.

తన బిడ్డయందు ఏమి చూస్తున్నాడో అందరి యందు దానిని చూడటమే బ్రహ్మస్థితిని పొందటం -

భిన్నత్వం లేని మనస్తత్వమే దైవత్వం -

సందర్భానుసారంగా అమ్మ నోటి వెంట వెలువడిన ఇటువంటి మాటల ముత్యాలను అక్కడే అమ్మ పాదాల దగ్గరే అహరహమూ కనిపెట్టుకుని ఉండే వసుంధర అక్కయ్య ఏరుకుని మూటకట్టుకుంది. ఇన్నేళ్ళూ పదిలంగా దాచుకుంది. ఇప్పుడు ఆ మూట విప్పి తీరికగా కూర్చుని చక్కని ముత్యాలహారం తయారు చేసింది. పది కాలాల పాటు ఈ మంచి ముత్యాల వెలుగులు పలుదిశలకూ ప్రసరించాలని, పలువురు పతితలను పునీతుల చేయాలని అభిలషిస్తున్నది.

అమ్మ మాటలు ఒక్కోసారి ఆలోచనాత్మకంగా ఉంటాయి. మరొకసారి చమత్కారంగా ఉంటాయి; ఇంకోసారి భావస్ఫోరకంగా ఉంటాయి. అంత వైవిధ్యంగల అమ్మ మాటలను వసుంధర అక్కయ్య యథాతథంగా తన డైరీలో వ్రాసింది. భాషాభేషజం కన్పించదు; సంక్లిష్ట వాక్యాలు, సంస్కృత సమాసాలు కన్పించవు. సరళమైన భాష సూటిగా గుండెను తాకుతుంది. నేరుగా మనసును చేరుతుంది. అందుకనే ఈ డైరీ చదువుతుంటే ఆయా సందర్భాలూ, సన్నివేశాలూ కళ్ళకు కట్టినట్లు ఉంటాయి. కళ్ళముందు ఇప్పుడు జరుగుతున్నట్లు ఉంటాయి.

మల్లెపూవులాంటి తెల్లని దుప్పటి పరిచిన పట్టెమంచం మీద సుఖాసీన అయిన అమ్మ, మంచం ముందు కూర్చున్న అక్కయ్యలూ, అన్నయ్యలూ, వారందరినీ చల్లని చూపులతో పరామర్శిస్తున్న అమ్మ, చిరునవ్వుతో పలకరిస్తున్న అమ్మ ఒక మంగళమూర్తి సాక్షాత్కరిస్తుంది. ఒక మధురానుభూతిని ప్రసాదిస్తుంది.

ఇందుకు ప్రత్యక్ష కారణమైన వసుంధర అక్కయ్యకు మనమెంతో రుణపడి ఉన్నాం. పరోక్ష కారణమైన అమ్మ ఋణం తీర్చుకోలేం!

ఈ గ్రంథంలో - 1962 సంవత్సరం నుంచి 1985 సంవత్సరం వరకూ వ్రాసిన డైరీ పుటలు చోటు చేసుకున్నాయి. అవి కాక వసుంధర అక్కయ్య వ్రాసిన తొమ్మిది అనుబంధ వ్యాసాలు నవరసభరితం. అవి అక్కయ్య జ్ఞాపకాల మడతలలో నుంచి వెలుపలికి తీసిన అనుభూతులకూ, అనుభవాలకూ అక్షరరూపం. అవి క్షరం కానివి. అవి సదా స్మరణీయం.

"మాతృహృదయం"లో తల్లి ప్రేమ కళ్ళముందు సాక్షాత్కరిస్తుంది. "వాత్సల్య మూర్తి అమ్మ" లో అమ్మ నిర్యాణం కళ్ళ వెంట నీరు తెప్పిస్తుంది. ధన్య జీవి మా అమ్మ, అదృష్టవంతుడు మా నాన్న అనే వ్యాసాలు తనను కన్న తల్లిదండ్రులకు అమ్మతో గల అనుబంధాన్ని తెలుపుతుంది. అమ్మ "సర్వం తన ఇచ్ఛానుసరమే" నడిపిస్తుంది అనే గొప్ప విషయాన్ని సోదాహరణంగా వివరించింది అక్కయ్య. అమ్మ సన్నిధిలో శుభానికి, అశుభానికీ తేడా లేదు. "రెండూ ఒకటే" తనకూ అమ్మకూ ఏర్పడ్డ అనుబంధం చక్కగా వర్ణించింది అక్కయ్య "రాగబంధం" వ్యాసంలో. అమ్మ - తన ఒంటి మీద లేచిన గడ్డే కాదు. తన ఇంటి మీదకు దోపిడికి వచ్చిన నక్సలైట్లూ

అందరూ బిడ్డలే అన్నది. వాంఛితార్థ ప్రదాయిని హైమ అనే రచనలో హైమ సున్నిత మనస్తత్వం, ఆమె అకాల మరణం గుండెలను కదిలిస్తాయి.

ఈ గ్రంధానికి ఏ పేరు పెట్టితే బాగుంటుంది? అని వసుంధర అక్కయ్య నన్ను అడిగింది. రామకృష్ణ అన్నయ్య అమ్మ పాద పద్మాల గురించి గొప్ప కావ్యం వ్రాశాడు. అది "శ్రీచరణ వైభవం" మాన్యులూ, సామాన్యులూ మెచ్చిన కావ్యం అది. ఆ విషయం జ్ఞప్తికి రాగా ఈ గ్రంధానికి శ్రీచరణ సన్నిధి అని పేరు పెట్టరాదా అన్నాను అక్కయ్యతో. దానికి సమధానంగా అక్కయ్య "శ్రీవారి చరణ సన్నిది." అని ఉండాలని కోరుకుంది. అందుకు కారణం మనందరికీ తెలిసినదే. అమ్మ సన్నిధి మనకు శ్రీచరణ సన్నిధి కాని, వసుంధర అక్కయ్యకు మాత్రం శ్రీవారి చరణ సన్నిధి కదా!

ఈ గ్రంధంలో పేర్కొన్నట్లుగా ఒక సోదరి "దేవుడికి మానవులు భార్య లేమిటి?" అని అమ్మనే అడుగుతుంది. దానికి అమ్మ "నన్ను దేముడు చేసుకున్నాడు, నేను మానవుల్ని చేసుకున్నాను." అని వెంటనే చెప్తుంది.

అంటే తనని పెళ్ళి చేసుకున్న భర్త తనకు దైవం అని అర్థం. పతిని ప్రత్యక్షదైవంగా స్త్రీ ఆరాధించాలనేది అందులోని పరమార్థం. ఇక ఆవాక్యంలోని రెండవ భాగం - నేను మానవుల్ని చేసుకున్నాను - అనేది అమ్మ తన సహజశైలిలో చేసిన మాటల చమత్కారమా? వైకల్యం లేనిదే కైవల్యం. సర్వత్రా అనురాగమే విరాగం, ఇష్టం లేనిదే కష్టం - ఇటువంటి మాటల చమత్కారం అనుకోను నేను.

వసుంధరకు తనని మించిన దైవం వేరేలేదు కాబట్టి ఆమెను నేను పెళ్ళి చేసుకున్నాను అని అమ్మ భావం కావచ్చు. అదే నిజమయితే వసుంధర అక్కయ్యను అమ్మ ప్రశంసించిన తీరు అద్వితీయం; ఆమెకు ప్రసాదించిన అనుగ్రహం అపారం.

విశ్వజనని అమ్మ స్వరూప స్వభావాలను భావితరాలకు చక్కగా అందించిన వసుంధర అక్కయ్యను హృదయ పూర్వకంగా అభినందిస్తున్నాను.

అమ్మ అక్కయ్యల బంధం

-ఇ.హనుమబాబు

మారుమూల గ్రామములో పుట్టి అంతకన్న మూలనున్న గ్రామాన్ని మెట్టి దిగ్దిగంతాల వలరకు వెలుగులు నింపి, మమకారానికి, వాత్సల్యానికి, మాతృత్వానికి అర్థం చెప్పి, ఆ అర్థానికి రూపంగా వెలసిన తల్లి జిల్లెళ్ళమూడి అమ్మ. శ్రీ బ్రహ్మాండం నాగేశ్వరరావుగారి (నాన్నగారు) కి అర్థాంగ లక్ష్మియై, పతిని ఆధారం జేసుకుని, పంచభూతాలను జయించి పతివ్రతయై, ఆబ్రహ్మకీట జననిగా అందరికి అమ్మయై, అమ్మావతారముగ అర్కపురీ క్షేత్రాన (జిల్లెళ్ళమూడి) ఓంకార నదీ తీరాన (నల్లమడ వాగుకు చారిత్రక నామము ఓంకారనది అని) నేడు ఆలయాన కొలువైనది అమ్మ.

సామాన్యంగా అవతార మూర్తులు దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ ఇత్యాది కార్యక్రమములను నిర్వహించేందుకు సహాయకారులుగా అంతేవాసి గణములను ఏర్పాటు చేసుకుంటారు. ఈ రీతిగనే అమ్మకు ఏర్పడిన అంతేవాసులాంతా అమ్మ జన్మించినది మొదలు ఈ నాటి వరకు ఆయా సేవలలో నిమగ్నమయి యున్నారు.

ఒకరు అమ్మ గది శుభ్రం చేస్తే, మరొకరు అమ్మకు స్నానాదులు నిర్వహిస్తే, ఇంకొకరు అమ్మ దినచర్య, జీవిత చరిత్రలు, అక్షర బద్ధం చేస్తే, అప్పై ఒకరు అమ్మ ఆదేశానుసారం సంస్థల నిర్వహణ ఇత్యాదులు అనేకం అనేక రకాలుగా చేశారు, చేస్తున్నారు. అటువంటి అంతేవాసి గణానికి చెందిన వారిలో ఒకరు శ్రీ కోన వెంకట సుబ్బారావుగారు. వీరు తఱచుగ చీరాల నుండి వచ్చే భక్తులు. ఒకనాడు వీరితో బాటే వారి కుమార్తె అమ్మను చూచే నిమిత్తంగా వచ్చి, అమ్మను చూచి అమ్మ పాదసేవయే తనకు తరుణోపాయమని, అమ్మే సర్వస్వమని నమ్మి తనకంటూ వేరే భావము లేక అమ్మ సాన్నిధ్యములో నిలిచి పోయింది. ఆమెయే శ్రీమతి వసుంధర క్కయ్య.

అమ్మ అక్కయ్యల బంధము చాల చిత్రమైనది. సృష్టిలోనే ఆశ్చర్య కరమయినది. ఇతిహాస పురణాలలో ఎక్కడా చెప్పబడనిది ఒక స్త్రీ మరొక స్త్రీని శాస్త్రోక్తముగా మేళతాళాల మధ్య బంధు మిత్రుల సమక్షంలో వివాహం చేసుకోవటము.

అమ్మ కళ్యాణానికి నిర్వచనం చెబుతూ కళంక రహితమైన మనస్సును కళంక రహితంగా మరొకరికి అర్పణ చేయటమే కళ్యణం"అన్నారు.అంటే కథంక రహితముగా నీ మనస్సును నా సేవలో నీ జీవితాంతం అర్పణ చెయ్యి అన్నట్లుగా అక్కయ్య భావనచేసుకుని దానిని త్రికరణ శుద్ధిగా ఆచరణలో పెట్టింది.

1975లో నేను జిల్లెళ్ళమూడిలో కాపురం పెట్టిన దగ్గర నుండి అమ్మ సేవలో అక్కయ్యను చూస్తూ వచ్చాను.1985 లో అమ్మ భౌతికంగా మనకు దూరమయ్యాక కొద్ది కాలం మీరు

మీతమ్ముళ్ల దగ్గర ఉండగూడదా! అన్నాను. అమ్మతో నిత్యాను బంధంగల అక్కయ్య మాత్రం అమ్మనాతో నీ వెక్కడికి వెళ్ళవద్దు. ఇక్కడే ఉండు అన్నది. కాబట్టి నేను ఎక్కడికీ వెళ్ళను-అని స్పష్టముగా చెప్పినది అక్కయ్య. అప్పటి నుండి అక్కయ్యను గమనిస్తున్నాను.ఆమెకు దేహంలో బి.పి.షుగర్ తీవ్ర స్థాయిలో నున్నాయి. ఉన్న వాటిని లెక్కచేయకుండా ఆశ్రమంవారు తన కిచ్చిన ఇంట్లో ఉంటూ అమ్మను పూజీస్తూ ఆశ్రమానికి వచ్చినవారికి సాదరంగా సేవచేస్తూ కాలం గడుపుచున్నది. రాత్రులు అనారోగ్యంతో ఉన్నా పగలంతా అమ్మ సేవలో అమ్మసిద్ధాంత ప్రచారంలో గడుపుచున్నది. ఇది ఒకనాటిది కాదు చాలాకాలంగా గమనిస్తున్నాను. మాటల సందర్భంలో అమ్మ అక్కయ్యతో నా తరువాత నీ తమ్ముళ్ళు నిన్ను చూస్తారు అన్నట్లు హోమియో డాక్టరు శ్రీ కె.ఎస్.యన్. మూర్తిగారు, లాయరు శ్రీ,కె. వెంకటేశ్వర రావు గారుల పోషణలో అక్కయ్య అమ్మ ఆశ్రమంలో ఉంటున్నది. అమ్మ ఉన్నప్పటి నుండి నిర్వహించే ఉత్సవాలలో ఒకటి అమ్మ సమర్త బంతి,రెండవది క్షీరాబ్ధి ద్వాదశి మూడవది సందెగొబ్బెమ్మలు. ఇత్యాదులు పరంపరాగతముగా వచ్చే వాటిని పోగొట్టకుండా ఆశ్రమంలోని అందరి సహకారంతో అక్కయ్యనిర్వహిస్తున్నది.

సోదరి ఉమాశశి గారు అమ్మవిగ్రహాన్ని చేయించి అక్కయ్యకు పూజ కొరకు ఇస్తే బొమ్మూరు వాస్తవ్యులు వరలక్ష్మమ్మ గారు నాన్నగారి విగ్రహం చేయించారు. ఆ రెండు విగ్రహాలు అక్కయ్యా దగ్గర నిత్యపూజలో ఉండిఆశ్రమఉత్సవాలలో ఉత్సవవిగ్రహాలుగా ఆరాధనలు అందు కొంటున్నాయి.

సర్వాత్మనా అమ్మభావనలా అమ్మసేవలా అమ్మ ఆలొచనల ప్రచారంలో జీవితం కొనసాగిస్తున్నది అక్కయ్య అమ్మ నిర్వచించిన నిర్వహించిన మాతృయాగాన్ని అమ్మ ధర్మపత్ని గా కొన సాగిస్తూ ఒక సంప్రదాయాన్ని ఎలా కొనసాగించాలొ దానికి దైవ సహకారం ఎలా అందుతుందొ అనుభవపూర్వకంగా చేసి చూపిస్తున్నది అక్కయ్య మాతృయాగం అంటే ఆదరణతో కడుపు నిండా భోజనం పెట్టటము, కట్టు కోనుబట్టలు ఇవ్వటము, ఈ రెండ అవిచ్చిన్నముగా అక్కయ్య కొనసాగిస్తున్నది. విశేషించి వైద్యసౌకర్యంలేని ఈ ఆశ్రమంలోని కళాశాల విద్యార్థులు ఇత్యాది వారికి తన తమ్ముని సహకారంతో హోమియోవైద్యం చేస్తూ జీవితాన్ని సార్థకం చేసుకుంటున్న ధన్య జీవి - శ్రీమతి బ్రహ్మాండం వసుంధరక్కయ్య.

మాతృశ్రీ - శ్రీమతి

డా॥ పి. ఝాన్సీ లక్ష్మీబాయి

మమతకు మారు పేరు మాతృశ్రీ. అమ్మంటే ప్రేమ ప్రేమంటే అమ్మ అని ఈ రెండు పర్యాయ పదాలుగా అనుభవానికి వస్తాయి. సాధనలు ఏ రూపాల్లో ఉన్నా ఆ సాధనలలోని అంతస్సూత్రం ప్రేమ. ఆ ప్రేమ ప్రసరించే కోణాలను బట్టి భక్తికి రకరకాల పేర్లు వచ్చాయి. భక్తిని మన పెద్దలు "శ్రవణం, కీర్తనం, స్మరణం, పాదసేవనం అర్చనం, వందనం, దాస్యం, సఖ్యం, ఆత్మ సమర్పణం అని నవ విధాలుగా చెప్పారు. పై తొమ్మిది మార్గాల్లో ఏ ఒక్కదాన్ని ఆశ్రయించినా భగవదంశగా ఉన్నమనం భగవద్రూపులం కావచ్చు అని మన పెద్దలు రూఢి పరచారు. నవ విధ భక్తుల్లో "ఆత్మ సమర్పణం" అనేది చాలా ప్రముఖ మార్గము.

ఆత్మ సమర్పణం అంటే ఆత్మ = తనను సమర్పణం = అర్పించుకోవటం అని అర్థం. ఇంకో విధంగా చూస్తే ఆత్మ సమర్పణం అంటే ఆత్మ = ఆత్మలో, సమర్పణం తనులీనమవటం అని ఎలా చూచినా తనంటూ వేరు లేకుండా తనకంటే ఏమీ లేకుండా ఒక తత్వంతో, తత్వంలో తాదాత్మ్యం చెందటం అని పెద్దలు చెప్తారు.

వసుంధరక్కయ్య తను అమ్మను చూచినది మొదలు తనను అమ్మ చూచినది మొదలు ఆదేదో తెలియని తాదాత్మ్య భావన, జిల్లెళ్ళమూడిలో ఉండాలనే తీవ్రఇచ్ఛతో ఉండేది. ఆమె అమ్మ వద్ద స్థిరంగా ఉండిపోవాలనే కొర్కెకు అమ్మ తన అనంత ఆశీస్సులనందించింది. జగత్కళ్యాణకారిణి అయిన అమ్మ నిత్య కళ్యాణం పచ్చతోరణంగా ఉండే అందరింటిలో 5-5-66వ తేదీన ఒక శుభముహూర్తంలో మంగళధ్వానాలు మ్రోగుతుండగా మంగళ సూత్ర ధారణ చేసింది. సర్వధా ఆమెకు రక్షకురాలయి నిలిచింది. వసుంధరక్కయ్య అమ్మను వలచింది, వరించింది. అమ్మతోనే తన జీవితం రమించాలనుకొంది. పురుషునితో వివాహాన్ని విరమించుకున్నది.

"భర్తంటే భావనే" అని అమ్మ అంటుంది. "భౌతిక శరీరం భర్తకాదు భావనే భర్త" అనే అమ్మ సూక్తిని బాగా అర్థం చేసుకుందేమో తన భావనలో అమ్మనే నింపుకున్నది.

"భావం తెలుసుకుని ప్రవర్తించేదే భార్య" అని అమ్మ ఇచ్చిన భార్య శబ్ద నిర్వచనానికి సరయిన ఉదాహరణగా ఉంటూ ఉండేది. భాషతో పనిలేకుండా అమ్మ భావాలను తెలుసుకొని మసలుకొనేది. అన్ని సంకల్పాలు సిద్ధించవు, సిద్ధ సంకల్పాలు జరగక మానవు. అమ్మ మనస్సును వశపరచుకుంది. అమ్మకు వశవర్తియై నడచుకుంది. వసుంధరక్కయ్య వివాహాన్ని వర్ణిస్తూ

ఆశుకవి, ఆసుకవి నదీరా -

"కలనైనా జరగనిది ఇలపైనే జరిగింది
ఒక స్త్రీయే మాతృశ్రీని వరించి
శివుడవు నీవంది నీ శ్రీమతి నేనంది ॥కల॥
వసుంధరా యను కన్య అమ్మ
వలచి వరించిన ధన్య
నీవే నా పతివంది

నేనే నీ సతినంది" అని వర్ణించాడు. ఆ పెండ్లికి పిల్లలం మేమంతా ప్రేక్షకులం. అమ్మ సన్నిధిలో ఎంతో కాలం నుండి జరిగే "సంధ్యా వందనం", "సుప్రభాతం" అనే ప్రార్థనా కార్యక్రమాలు ఆమే ప్రారంభించేది "అంబికా సహస్రి" అనే అమ్మ సంస్కృత నామావళిని ఈమె మొదట చదవటం ప్రారంభించింది. ఈమె అమ్మ వద్ద జరిగే ప్రతి సంఘటనకు అక్షరాకృతినివ్వాలని అమ్మ డైరీని వ్రాయడం ప్రారంభించింది. అమ్మ వద్దకు వచ్చే ఆధ్యాత్మిక తత్వవేత్తలకు, ఆర్తులకు, కార్యార్థులకు ఈమె అమ్మకు నచ్చిన తీరులో ఆతిథ్యం ఇచ్చేది. ఆమె చేతి కాఫీ తాగితే అదొక మధురానుభూతి. అమ్మ మధుర వచన విలాసాలను విన్న వ్యక్తి "భర్తంటే భావన అనే అమ్మ భావనను సరిగ్గా అర్థం చేసుకున్నదేమో 1985 జూన్ తర్వాత అమ్మకు భౌతికంగా దూరమయినా, భావనతో అమ్మకు దగ్గరగా ఉంటోంది. అమ్మ చెప్పిందే వేదం, అమ్మసేవేధ్యేయం అనుకుంటోంది.

అమ్మకు తనకు కల అనుబంధాన్ని ఒక పదబంధం చేయాలని ప్రారంభించిన ఈ గ్రంథం ఆనాటి అనుభూతికి ఒక ప్రత్యక్ష రూపం. భాష కన్నా భావమే ప్రధానం కనుక తన భావాలని ఆనాటి సంఘటనలను యావచ్ఛక్తి స్పష్టంగా పొందుపరచి మనని ఆ రచనతో, ఆకాలానికి అమ్మతో కలసిన లోకానికి తీసుకుని వెళ్ళటానికి చేసిన ఒక ప్రయత్నమయిన ఈ గ్రంథం అధ్యయనం చేద్దాం.

అమ్మ అష్టోత్తర నామం

ఓం ఐం క్లీం హ్రీం శ్రీం ఓం

ఓం అనసూయాయై నమః
ఓం అర్కపుర నివాసిన్యై నమః
ఓం మన్నవ వంశసంజాతాయై నమః
ఓం రంగాంబికా సీతాపతి తనూజాయై నమః
ఓం అరుణ తేజో ముఖబింబాయై నమః
ఓం కరుణార్ద్ర నయానయై నమః
ఓం నాసాభరణోజ్జ్వలాయై నమః
ఓం ప్రసన్న వదనాయై నమః
ఓం మనోజ్ఞ దరహాసాయై నమః
ఓం అతిదీర్ఘ నీల కచాయై నమః
ఓం సువర్ణ కిరీట ధారిణ్యై నమః
ఓం బ్రహ్మాండోదరాయై నమః
ఓం పుష్ప మాలాలంకృత కంధరాయైనమః
ఓం మంజుల పాద పద్మ యుగళాయై నమః
ఓం సర్వపత్ర పూజితాయై నమః
ఓం సుకుమార సుదేహాయై నమః
ఓం దివ్యమంగళ విగ్రహాయై నమః
ఓం చిత్ర విచిత్ర రూప ధారిణ్యై నమః
ఓం నిత్య తేజో విరాజితాయై నమః
ఓం అభయ ప్రదాయిన్యై నమః
ఓం అమృత కరావలంబ ప్రదాయిన్యై నమః
ఓం సర్వ గుణ సంశోభితాయై నమః
ఓం సంపూర్ణాయైనమః
ఓం స్నానప్రియాయై నమః
ఓం మూషిక మార్జాల జంతు క్రీడావినోదిన్యై నమః

ఓం సదాపతిపాద సంస్మరణాసక్తాయై నమః

ఓం నాగేశ్వరగృహేశ్వర్యై నమః

ఓం అభీష్టశ్వేతవస్త్రధారిణ్యై నమః

ఓం సాధారణాయై నమః

ఓం అసాధారణాయై నమః

ఓం వర్గ వర్ణ మతభేదరహితాయై నమః

ఓం సదానందమూర్త్యై నమః

ఓం అలౌకికానంద దాయిన్యై నమః

ఓం సరస సల్లాప వినోదిన్యై నమః

ఓం స్నేహ పూర్ణహృదయాయై నమః

ఓం స్వర్గానందదాయిన్యైనమః

ఓం సదా పుత్ర పుత్రికా పరివేష్టితాయైనమః

ఓం విశ్వరూప సందర్శనాయై నమః

ఓం నామసంకీర్తన ప్రియాయైనమః

ఓం భావనా మాత్ర సంతృప్తహృదయస్థితాయై నమః

ఓం శీఘ్ర గమనాయై నమః

ఓం సుమధుర భాషిణ్యై నమః

ఓం పరమభాగవత సేవితాయై నమః

ఓం సూక్ష్మ రూపధారిణ్యై నమః

ఓం కవిపండిత సేవితాయై నమః

ఓం అభేద స్వరూపిణ్యై నమః

ఓం మానసరూపాయై నమః

ఓం ఇష్టరూపధారిణ్యై నమః

ఓం వేదనారహితాయైనమః

ఓం ఆవేదనప్రియాయై నమః

ఓం సులభగ్రాహ్యాయై నమః

ఓం సర్వమత సమ్మతాయైనమః

ఓం మేధాసంపన్నాయై నమః

ఓం [illegible] XXI [illegible]

ఓం ప్రణవ రూపిణ్యై నమః

ఓం సర్వరోగనివారిణ్యై నమః

ఓం ఆధివ్యాధి జనన్యైనమః

ఓం అవయవీభూతసర్వపుత్రాయైనమః

ఓం పశు పక్ష్యాద్యాహారవిచారకారిణ్యైనమః

ఓం ప్రేమామృతవర్షి ణ్యైనమః

ఓం సంకల్పమాత్రప్రత్యక్షాయై నమః

ఓం స్వేచ్ఛారహితాయైనమః

ఓం అప్రతిహతవాదిన్యైనమః

ఓం స్వానుభవ ప్రమాణాయైనమః

ఓం ~~స్వానుభవ ప్రమాణాయైనమః~~ స్వేచ్ఛా రూపిణ్యై నమః

ఓం శుచయేనమః

ఓం తాపస మందారాయైనమః

ఓం సద్గురుమూర్త్యై నమః

ఓం కాలస్వరూపిణ్యైనమః

ఓం సర్వజీవస్వరూపిణ్యై నమః

ఓం ఆదర్శగృహిణ్యై నమః

ఓం శోకనివారిణ్యై నమః

ఓం అనాథశరణ్యాయై నమః

ఓం అన్న వస్త్రప్రదాయిన్యైనమః

ఓం విద్యాదాయిన్యైనమః

ఓం ఆద్యంతరహితాయై నమః

ఓం వాత్సల్యస్వరూపిణ్యై నమః

ఓం స్థితప్రజ్ఞాయై నమః

ఓం మృత్తికాప్రసాదప్రదాయిన్యైనమః

ఓం మదుశర్కర కదళీసహితప్రసాదప్రదాత్ర్యైనమః

ఓం గంధభేద భావారహితాయైనమః

ఓం ఆమ్రరసప్రీతాయైనమః

ఓం జంబూఫలప్రదాయిన్యై నమః
ఓం నైపాలీకుసుమప్రియాయై నమః
ఓం కువలయ ఫలప్రియాయై నమః
ఓం తిలచూర్ణప్రియాయై నమః
ఓం ప్రేరణ రూపిణ్యై నమః
ఓం ప్రేరణ కారిణ్యైనమః
ఓం జగత్కల్యాణకారిణ్యైనమః
ఓం జ్ఞానదాయై నమః
ఓం సిద్ధిదాయై నమః
ఓం యోగగమ్యాయైనమః
ఓం ధర్మనిష్ఠాయైనమః
ఓం శాంతాయై నమః
ఓం అద్వితీయాయైనమః
ఓం క్షమారూపిణ్యైనమః
ఓం పాతివ్రత్యస్వరూపిణ్యై నమః
ఓం శంఖచక్రత్రిశూలధారిణ్యై నమః
ఓం అనంత నామ రూపాయై నమః
ఓం ఆపద్బాంధవాయైనమః
ఓం ఆశ్రిత కల్పద్రుమాయైనమః
ఓం విచిత్ర చరిత్రాయై నమః
ఓం రాఘవ సహోదర్యై నమః
ఓం నింబపత్రభక్షిణ్యైనమః
ఓం ఆమలక పిష్ట ప్రీత్యైనమః
ఓం ఆదిదేవ్యై నమః
ఓం వసుంధరా హృదయనాథాయైనమః
ఓం వసుంధరార్చిత పదసరోజాయైనమః

- **వసుంధర**

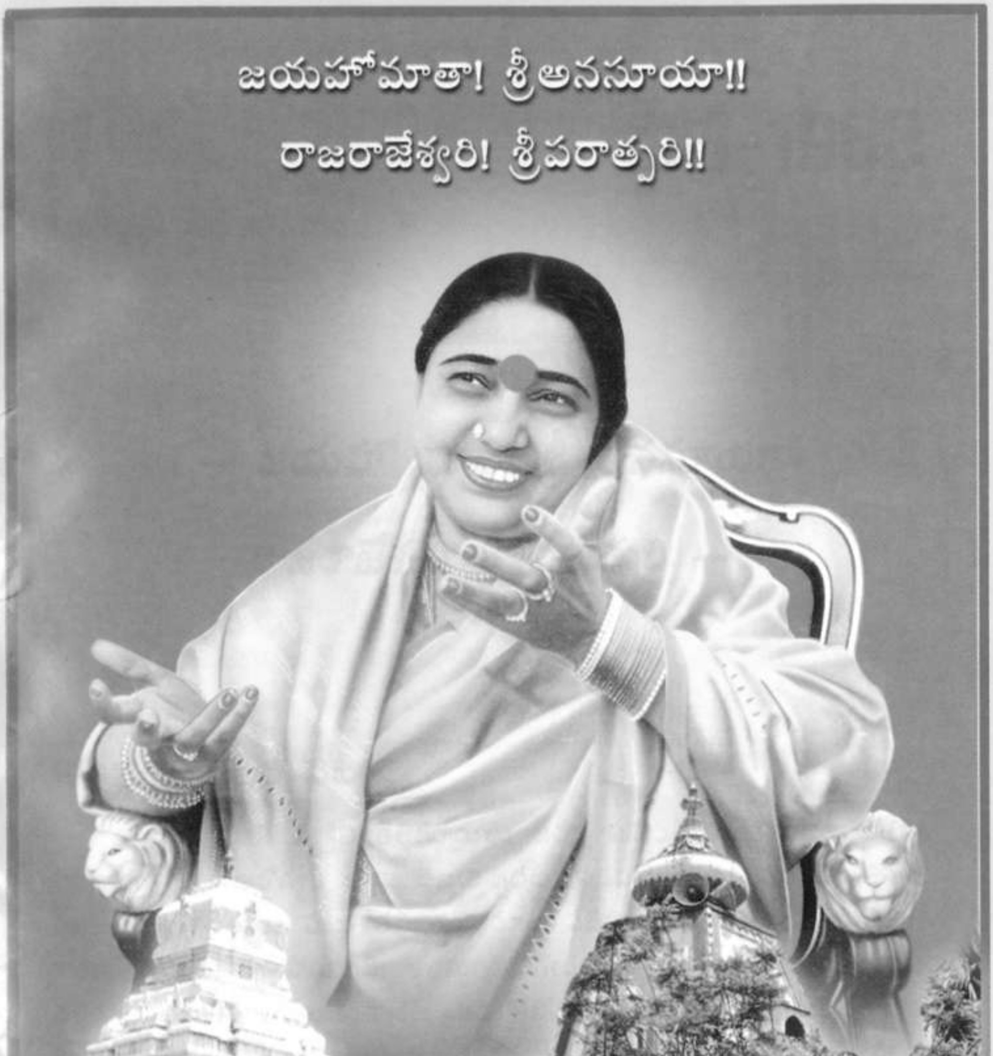

యయా శక్త్యా బ్రహ్మా కమలనయనః ఫాలనయనః
జగత్స్రష్టుం పాతుం ప్రళయ ముపనేతుంచకుశలాః।
యయావ్యాప్తం విశ్వం వసతిఖలు యస్యాం జగదిదం,
నమామాద్యాందేవీం ముకుళితకరస్తా మభయదామ్ ॥

— శ్రీ పన్నాల రాధాకృష్ణ శర్మ.

శ్రీవారి చరణ సన్నిధి

రచయిత్రి : బ్రహ్మాండం వసుంధరా దేవి

జయహోమాతా! శ్రీఅనసూయా!!
రాజరాజేశ్వరి! శ్రీపరాత్పరి!!

డైరీ-1962

-- జయహో మాతా శ్రీ అనసూయా
రాజరాజేశ్వరి శ్రీ పరాత్పరి --

1962 ఫిబ్రవరి నెల

పుల్లయ్య అనే వ్యక్తిని తల్లిదండ్రులు అమ్మ సన్నిధికి తీసుకొచ్చారు, అతనికి విషజ్వరం వచ్చి ఆరోగ్యం బాగా దెబ్బతిన్నదట. నడవలేడు. నడుము దెబ్బతిన్నది. నిలబడలేడు. చేతులు పట్టు తప్పాయి. మాట పడిపోయింది. నోటి నుండి చొంగ కారుతుంటుంది. దృష్టిపోయింది. అతను ఆరోగ్యంగా ఉన్నప్పుడే పెండ్లి అయిందిట. తల్లిదండ్రులు ఆశ వదులుకున్నారట. అది తెలిసిన రాచర్ల అనంత రామయ్య గారు (లక్ష్మీనారాయణన్నయ్య తండ్రి) అమ్మ దగ్గరకు జిల్లెళ్ళమూడి తీసుకెళ్ళండి అని సలహా ఇచ్చారుట. అందువల్ల ఇహ అమ్మే శరణ్యం అనుకుని అమ్మ వద్దకు తీసుకురావటం జరిగింది. వీరిది నరసరావుపేట దగ్గర **గురువాయి పాలెం**

అమ్మ వారిని చూస్తూనే - "నాన్నా! నువ్వు మునుపు ఇక్కడకు వచ్చినట్లుంది" పుల్లయ్య నంగిగా మాట్లాడుతూ "కొన్ని సంవత్సరాల క్రితం బండి తోలుకొచ్చి నీ చేతి అన్నం తిన్నానమ్మా" అన్నాడు.

అమ్మ - "ఔను, నీవు 1946లో వచ్చావు. అని ఇతను గురువాయూరు కరణం గారి దగ్గర నౌకరుగా పనిచేసేవాడు. గడ్డి కొనుక్కోవటం కోసం బండి వేసుకుని జిల్లెళ్ళమూడి 1946 లో వచ్చాడు. అప్పటికి అతనికి 14 సం॥లు గడ్డి కొనడం ఆలస్యమైంది. తెచ్చుకున్న అన్నం అయిపోయింది. హోటల్లో అన్నం దొరుకుతుంది అనుకున్నాడుట. దొరకలేదు. ఆ వసతి లేదు కదా!"

బెల్లం శెనగపప్పు కొనుక్కున్నాడుట ఇక్కడకు వచ్చి మంచినీళ్ళు అడిగాడు. అన్నం తిన్నావా నాన్నా అంటే లేదన్నాడు. పాడి ఉండేది. కడుపు నిండా పెరుగుతో అన్నం పెట్టాను. తృప్తిగా తిని వెళ్లాడు అని అతని కథ వినిపించింది.

కొంతకాలం అమ్మ సన్నిధిలో కాలం గడిపాడు. అతనిని అమ్మ దగ్గరకు ఎత్తుకుని తీసుకువచ్చి దర్శనం చేయించేవారు. పుల్లయ్య ఒకరోజు చీకట్లో పడుకుంటే నాన్నగారు దారికి అడ్డంగా పడుకున్నావు, ఎవరైనా తొక్కుతారు అన్నారు. పుల్లయ్య దానికి జవాబుగా నేను గుడ్డివాడినయ్యా, కళ్ళున్న మహానుభావులు నన్నెందుకు తొక్కుతారయ్యా అని నంగి నంగిగా మెల్లిగా చెప్పాడు.

"అమ్మ చీరాల వెళ్తోంది వైద్యం కోసం. ఇంక నువ్విక్కడ్నుంచి వెళ్ళు" అన్నారు. ఆసుపత్రిలో అమ్మ మంచం పక్కన నేనూ ఒక మంచం వేయించుకుని అక్కడే పడి ఉంటానయ్యా" అన్నాడు.

"ఏ తీరుగ నను దయ జూచెదవో ఇనవంశోత్తమా అమ్మా" అంటూ నిత్యం పాడుకునేవాడు.

నాకు నయమయ్యేటట్లయితే ఉంచు. లేకపోతే నా యెదుటే భార్యకు మరో వివాహం చెయ్యమని అమ్మను వేడుకునేవాడు. నాకు అమ్మ సన్నిధి కావాలి. ఈ ఊరు వచ్చాక నాకు జబ్బులు, బాధలు పోవాలని కాదు. ఈ జన్మలోనే ఈ బాధంతా అనుభవించటం మంచిదన్పిస్తోంది. అమ్మ సేవ కోసమే.

ఈ అంగవైకల్యం వచ్చిందనుకుంటాను. నా మనస్సు నీ మీద ఎప్పుడూ నిలబడేలా చెయ్యమ్మా అని అమ్మను ప్రార్థించేవాడు. తర్వాత పుల్లయ్యను వాళ్ళ ఊరు తీసుకెళ్ళారు.

అమ్మ 1962 జూన్‌లో చీరాల వెళ్ళింది.

అమ్మ వాడరేవులో ఉన్నప్పుడు కొన్ని రోజులు గడిచాక వందలమంది దర్శనాలు, పూజలు, అమ్మ అందరిళ్ళు పావనం చెయ్యటం, ఇంత హడావుడి లోనూ ఒకరోజు కారు తెమ్మన్నది. కారు వచ్చింది. అమ్మ ఎక్కడికి వెళ్ళాంటుందోనని అనుకున్నాం.

గురువాయి పాలెం పోయి పుల్లయ్యను తీసుకురమ్మన్నది అమ్మ. అక్కడున్న అందరం ఆశ్చర్యపోయాం. అతని అదృష్టాన్ని గురించి తలంచుకుని నివ్వెరపడటమూ అయింది.

కారు పుల్లయ్య ఉన్న ఊరెళ్ళింది. ఊరంతా చుట్టూ మూగారు. పుల్లయ్య కోసం అమ్మ కారు పంపటమా అని విస్తుపోయారట అతని అదృష్టానికి.

పుల్లయ్య వచ్చాడు అమ్మ సముద్ర స్నానం చేయించింది. (అమ్మ అతనిని కరుణా సముద్రంలో ముంచింది). ఎంతమందో అమ్మకోసం ఎదుర్లు చూస్తూ కూచుంటే ఎక్కడో ఏ మూలనో ఉన్న కుగ్రామంలో తన కోసం తపిస్తున్న ఓ భక్తునికి కారు పంపి పిలిపించు కున్నది గదా! ఆ కరుణామయి అయిన అమ్మ. అలా ఎవరు చెయ్యగలరు ఒక అమ్మ తప్ప.

తర్వాత అతను అమ్మ అనుగ్రహాన్ని పుష్కలంగా పొంది వారి వూరు తిరిగివెళ్ళాక కొద్దిరోజులకే శాశ్వతంగా అమ్మ సన్నిధికి చేరిన వార్త తెలిసింది మాకు.

ఒక సోదరుడు తనకి ఇక్కడికి రావాలని అభిలాష లేదు. కాని అల్లుడు వలన వచ్చాను. అంటే అమ్మ "ఒకొక్కటి ఒక్కో దానికి కారణమవుతుంది" అన్నది.

ఈ వారం రోజులు అల్లుడి ప్రవర్తనకు అమ్మకు ఏం కోపం వచ్చిందో అనుకొని అమ్మతో "చిన్నవాడు వాడిమీద ఏం కోపం తెచ్చుకోకండి" అన్నాడు. అమ్మ నవ్వుతూ పసితనం అంటే వయస్సు కాదుగా నాన్నా, తెలియని తనమే.

నాకు మీమీద కోపం ఏనాడు లేదు, రాదు. అవసరాన్ని బట్టి సమయాన్ని ఒట్టి కోపం ఉన్నట్లు కన్పించినా ఏనాడూ కోపం రాదు. అది వచ్చిన మర్నాడు నేను అమ్మను కాదు, మీరు యిట్లా వుండరు.

అమ్మ :- ఋత్విక్కుకు, ఋక్కుకు సంబంధం యేమిటి? అది తెలుసుకుందామని అడుగుతున్నాను. చెప్పు నాన్నా

అన్నయ్య :- మాకు తెలియదమ్మా!

దత్తాత్రేయుడు రాముడి కాలంలో వున్నాడామ్మా?

అమ్మ :- అనే చెప్పుకుంటున్నారుగా! అసలా విషయాలు తెలియవు

"మంత్రపుష్పం చెప్పు నాన్నా పిల్లలు నేర్చుకుంటారట" అని కృష్ణశర్మ అన్నయ్యతో అన్నది.

సా. వెంకటే:- కొంతవరకు నీవు చెప్పమ్మా! మంత్రపుష్పం అంటే యేమిటి?

అమ్మ :- హృదయమనే పుష్పాన్ని నేరుగా అర్పించలేరు గనుక యిన్ని రూపాలలో నీకీ హృదయపుష్పానర్పిస్తున్నాను అని ఒక పువ్వును పాదములపై వేయటం.

కృష్ణశర్మ అన్నయ్య టెంకాయ కొట్టి హారతిస్తూ గంట వాయిస్తే హారతి ఇచ్చేటప్పుడు యెందుకట్లా గంట వాయించటం దీని వైపే చూడవలెనని!

అమ్మ :- వాళ్లందర్నీ వేరే ధ్యాస లేకుండా యిటు చూడమనీ. ఆమె మనల్ని చూస్తుందనే గుర్తు.

"ముందు వీళ్ళకు చెప్పనాన్నా ఆకలేస్తున్నది వాళ్ళకు" మంత్రపుష్పం మొదలు పెట్టారు. అమ్మ కూడా అందరితో పాటుగా మొత్తం పలికింది. పూర్తిగా చదవటం కాగానే పిల్లలందరూ అన్నానికెళ్ళారు. కృష్ణశర్మఅన్నయ్య, ఆంజనేయశర్మగారు, యింకా ఇద్దరు ముగ్గురున్నారు. ఉపనిషత్తులను గురించి మాట్లాడుతున్నారు.

మొత్తం ఉపనిషత్తులు :- 1. ఈశావాస్యోపనిషత్తు 2. కఠోపనిషత్తు 3. ముండకోపనిషత్తు 4. నారాయణమ్ 5. భృగువల్లి 6. శిక్షావల్లి 7. కైవల్యోపనిషత్తు 8. అమృతబిందూపనిషత్తు 9. హంసోపనిషత్తు 10. కేనోపనిషత్తు 11. ఛాందోగ్యోపనిషత్తు

బృహదారణ్యకోపనిషత్తు, బృహదారణ్యకముతో కణ్వ మహర్షి అనసూయా తత్వమును గురించి వ్రాసినట్లుగా విన్నాను.

సర్వవ్యాపకుడైన పరమాత్మ నాభికి 12 అంగుళములపై వుండును. గుర్తించి ధ్యానింపవలయును. (అనాహతం)

రాఘవన్నయ్య :- "మాతృ ఉపనిషత్"

అమ్మ :- పరిషత్ ------ అంటూ నవ్వింది.

శేషన్నయ్య :- జిల్లాపరిషత్ అన్నారు.

ఆంజనేయ శర్మ:- ముఖ్యంగా నాల్గు వేదాలే తీసుకున్నారనీ, అదిగాక యింకా వున్నాయి అనీ, అవి ఉపనిషత్తులుగా వున్నాయనీ అనుకుంటారు.

అమ్మ :- జరిగేదంతా నాలుగు వేదాల మీదనే నడుస్తున్నదనుకుంటాను. సృష్టి అంతా మూడింటితో కూడి యున్నది. యిదియే శక్తి త్రయము.

1. శక్తి 2. ఆకారము 3. వినియోగము

పార్వతి లక్ష్మి సరస్వతీ దేవేరులు

"నడిపించేది వేరే వున్నది. నడిచేది మనమేననుకుంటాం, శక్తి కన్పించదు. ప్రయత్నమే కనిపిస్తుంది. భగవంతుడంటే నాలుగు చేతులు, నాలుగు కాళ్ళు, కిరీటం వుండటం కాదు. శక్తి యేదో అదే. యేర్పడటానికి ఆధారమైంది పరమాత్మ, యేర్పడ్డదాన్ని వివరించేది సైన్సు"

"పూర్తి ఆస్తికుడైనా, పూర్తి నాస్తికుడైనా ఆస్తికుడే"

నిరీశ్వరవాదికి, ఈశ్వరవాదికి తేడా యేంటి?

నిరీశ్వరవాది - నేను తప్ప లేదు.

ఈశ్వరవాది - నా రూపమే.

"ప్రకోపమంటే? నీ ఉద్దేశ్యమేమిటి?"

"యెన్ని మాట్లాడుతున్నా యెవరేమంటున్నా పలకదంటారే, అనటానికి యేది ప్రకోపమో, అనకుండా వుండటానికి అదే ప్రకోపించాలి"

చంద్రమ్మక్కయ్య నీళ్ళు పోస్తూ "అమ్మా! సంకల్పం, వికల్పం ఒకటిగా తోచదు గామ్మా" "నీళ్ళు బుంగతో పొయ్యమంటున్నాను. వెంటనే వద్దు చెంబుతో పొయ్య మంటున్నా, సంకల్పము, సంకల్పము చేతనే కలిగింది. వికల్పము సంకల్పము చేతనే కలిగింది" అన్నది అమ్మ.

స్నానం చేసి వచ్చి కూర్చోగానే భాస్కరావన్నయ్య వచ్చాడు. ఇంతలో నాన్నగారు వచ్చారు. అమ్మ బయటకు వచ్చి క్రింద చాప వుంటే దాని మీద కూర్చున్నది. నాన్నగారు మంచంమీద వున్నారు. పావుగంటసేపు కూర్చున్నారు. తరువాత నాన్నగారు లేచి వెళ్ళారు. అమ్మ పేరంటానికి వచ్చిన ముత్తయిదువ లాగా ముడుచుకుని కూర్చున్నది. జనమంతా కొలువు దీర్చినట్లుగా కూర్చున్నారు. పద్యాలు చదివేవాళ్ళు పద్యాలు చదివారు, పాటలు

పాడేవాళ్ళు పాటలు, ఈ పూట టెంకాయ గొట్టి హారతిచ్చారు. పెసరపప్పు తిరగమోత వేసి నైవేద్యం పెట్టారు.

బాధపడుతున్నాం గాని పెట్టే వాళ్ళంటూ లేరు.

"బాధ్యతయే బాధ అయినప్పుడు బాధలేని బాధ్యతేమున్నది"

"కొబ్బరికాయ యెందుకు కొడతారు చెప్పమ్మా"

"నాకూ తెలియదు. తలకాయ గొట్టలేక, దానికి ప్రత్యామ్నాయము"

అమ్మ తెల్లవారుఝామున 4.30 గంటలకే లేచి హాల్లో పడుకున్న నా దగ్గరకు వచ్చి నన్ను నిద్రలేపింది. శేషగిరిరావన్నయ్య కొడుకు బాబూరావు, నేను అమ్మ దగ్గర కూర్చున్నాం. అమ్మ 7 గం. వరకు కబుర్లు చెప్తూనే ఉంది. స్నానానికి నీళ్ళు తోడమ్మా అని లేచి ముఖం కడుక్కొని కాఫీ తాగి స్నానం చేసి హాల్లోకి వచ్చి కూర్చున్నది. భద్రాద్రి తాతగారు పూజ చేసుకున్నారు. (స్థానికంగా ఉన్నవాళ్ళు క్రొత్తగా వచ్చినవాళ్ళు అమ్మను దర్శించి నమస్కరించి తీర్థ ప్రసాదాలు తీసుకొని వెళ్ళారు. అమ్మ వెంటనే రెండవసారి స్నానానికి వచ్చింది. అమ్మ స్నానం చేస్తూ "మంచం మీద కుక్కలు పడుకున్నాయమ్మా" అని అన్నది. నువ్వు చూశావా అని నేనంటే (అమ్మ ఏమంటుందో అనే దృష్టితో) "అమ్మ ఏం నువ్వు చూశావా" అని నవ్వుతూ తిరిగి ప్రశ్నించింది. అమ్మ అన్నది కదా అని వెళ్ళి చూశాను. నిజంగానే కుక్కలు పడుకున్నాయి. తనకు తెల్సని మనకు తెలియడం కోసమే చెప్పింది గదా! అనుకుంటూ నేను అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళి "చూచొచ్చానమ్మా నిజంగానే కుక్కలు పడుకున్నాయి నీకెట్లా తెల్సమ్మా" (ఓ చిలిపి చూపు నాపై విసిరింది)

అమ్మకు ఓ బిడ్డ సమర్పించిన 8 గజాల చీర కట్టుకుని కూర్చున్నది. భద్రాద్రి తాతగారు వచ్చి నమస్కరించి శెలవు తీసుకొంటానమ్మా అంటే అమ్మ ప్రసాదమిస్తూ - తాతగారికి పాలు తెచ్చి ఇవ్వమ్మా - అన్నది నన్ను చూసి. పాలు తెచ్చి ఇచ్చాను. తాతగారు పాలు తీసుకొని ఎప్పుడూ అమ్మకిదే పని, పాలు ఇస్తూ ఉంటుంది.

అమ్మ :- నాయనా నా పాలు ఎప్పుడూ ఇస్తూనే ఉంటాను. ఇవ్వాల్సిందేగా. అమ్మ మనలను పాలిస్తానని ఇచ్చిన హామీ అమ్మ సన్నిధిలో ఉన్న మాకు కొండంత బలాన్నిచ్చింది. మనకు అమ్మ ఉన్నదన్న ధీమా కూడా కల్గింది.

అమ్మ ఏది మాట్లాడినా, ఎవరికి ఏ సమాధానం కావాలో అది లభ్యమవుతుంది. సన్నగా చినుకులు మొదలయినవి. తాతగారు చినుకులు కొంచెం వెలిసిందాకా ఉండి వెళ్ళారు. వర్షపు జోరు ఎక్కువైనందువల్ల తగ్గుముఖం పట్టేసరికి ప్రొద్దుగూకటం వల్ల

అడవుల దీవి నుంచి వచ్చిన సోదరులు ప్రయాణం చేయటానికి అనువుగా లేక అమ్మ దగ్గరే కూర్చున్నారు. 8.30 గం. ప్రాంతంలో అమ్మ అందరిని భోజనాలకి పంపించి స్నానం చేసి హాల్లో కొద్దిసేపు కూర్చొని ఇంక నేను నిద్రపోవాలి ఎవరూ రాకుండా తలుపెయ్యండి అంటూ వెనక గదిలోకి వచ్చి (అమ్మకు పాద సేవ చేయాలన్న కోరికతో అమ్మ పిలుపు కొరుకు ఎదురు చూస్తున్న) ఎల్లాప్రగడ రాధాకృష్ణమూర్తి గారిని పిలవమన్నది. అమ్మ పిలుపుకు సంతోషిస్తూ వచ్చి అమ్మ సన్నిధిలో కూర్చుని పాదసేవ చేస్తుండగా (అమ్మా) అని పిల్చాను. అమ్మ "నన్ను పలకరించొద్దు, నేను నిద్రపోవాలి గోలచెయ్యకండి" అంటూ గోడ వైపు తిరిగి పడుకున్నది. బాగా పొద్దుపోయిన తర్వాత పర్చూరి నుండి రాధన్నయ్య వచ్చాడు.

అన్నయ్య దారిలో తన అనుభూతిని మాకు తెలియజేశాడు. "అమ్మా, అమ్మా అని అతి నీరసంగా నడవలేక నడవలేక లేని ఓపికను తెచ్చుకుంటూ నడిచాడట. దారిలో గాఢాంధకారమయిన చీకటి పుట్ట మీద కాలువేసిన ఒక పామయినా లేదు. అమ్మ వచ్చి నన్ను తీసుకొచ్చింది. లేకపోతే రాలేకపోయేవాణ్ణి" అన్నాడు.

అన్నయ్య పిల్చిన పిలుపును అందుకొనుట కొరకే నన్ను పలకరించొద్దు నిద్రపోవాలి అని ఇందాక అమ్మ అన్నది కాబోలు అనుకున్నాను. అమ్మని పిలవనక్కర్లేదు. నీ బాధే నన్ను రప్పిస్తుంది. అన్న అమ్మ మాట నిరూపించింది.

ఆర్తితో తన బిడ్డలు విలపిస్తున్నారంటే అమ్మ సహించలేదు గానీ - నోటితో మాత్రం చెప్పదు.

అమ్మ ఇవ్వాళ ఉదయం, నిన్న బెజవాడ నుంచి వచ్చి ఉన్నవాళ్ళతో - పర్చూరులో సుబ్బారావు అనేవాడు ఉన్నాడు. బాగా పాడతాడు అని చెప్పింది. ఈ సుబ్బారావు అనేవాడు (అంధుడు) అమ్మ సంకల్పిస్తే జరగనిదేమున్నది. సాయంత్రం 4.30 గం.లకు సుబ్బారావు వచ్చాడు. అతను రాగానే "ప్రొద్దునే కదమ్మా అన్నావు. ఈ పూట వచ్చాడు" అని నేనంటే అమ్మ చిలిపిగా నా వంక చూచి నవ్వింది. అమ్మ దగ్గర కూర్చున్న వారంతా పాటలతోనూ, పద్యాలతోనూ ఒకరు పాడగానే మరొకరు పాడుతుంటే అమ్మ వింటూ ఉంటే 2,3 గంటల కాలము ఒక్క క్షణంలాగా గడిచింది.

అమ్మ :- అప్పుడొచ్చిన సుబ్బారావుతో ఏమిరా నీకు దారిలో కృష్ణమూర్తి కనిపించాడు కదూ!

సుబ్బారావు :- కనిపించాడన్నట్లు తల ఊపి తమాషాగా వెంటనే "నాకు కన్పించ లేదమ్మా" అన్నాడు.

అమ్మ :- వెధవా! అబద్ధాలు అడుతున్నావా? అని చెంప మీద ముద్దుగా, మృదువుగా అమ్మ అమృతహస్తంతో ఒక చిన్న దెబ్బ వేసింది.

సుబ్బారావు :- అమ్మ స్పర్శకు ఆ మృదువైన దెబ్బకు ఆనందంతో, పులకింతతో నవ్వుకున్నాడు.

అమ్మ :- అమ్మ ప్రొద్దున నీ మాట అనుకున్నదని చెప్పారు కదూ!

సుబ్బారావు :- చెప్పలేదు

అమ్మ :- అబద్ధం

అక్కడే వున్న నేను అందుకొని నీకెట్లా తెలుసమ్మా అన్నాను (అమ్మ ఏం చెప్తుందో వినాలనే దృష్టితో)

అమ్మ :- "ఈ మాత్రము తెలియకపోతే చెవులు పట్టుకొని పిండరుట్రా" అన్నది నవ్వుతూ

అమ్మ తన సర్వ వ్యాపకత్వాన్ని మనకు తెలియజేయటం కోసము అతనిని అడిగినందుకు అందరమూ ఆనందాన్ని పొందాము. అమ్మ వాకిలి ముంగిట భజనలు చేస్తూ పాటలు పాడుతున్నారు. అమ్మ కొంతసేపు అక్కడ కూర్చుని సాయంత్రం 6 గంటలకి తోటలోకి వెళ్ళి కబుర్లు చెప్తూ కూర్చుంది.

"ఊరంతా మంట లేకుండా పొగతో కుమిలిపోతున్నట్లుగా కనపడింది. ఇట్లా రాకూడదు. వచ్చిందేమిటి" అని కలలోనే అమ్మకు అన్పించిందట.

అని తన కలను అమ్మ వివరించింది. నాకు అమ్మకు "కలేమిటో" అనిపించింది. ఆ తర్వాత రెండు రోజులకు ప్రతి వూళ్ళోనూ కలరా వ్యాధి విపరీతంగా ఉన్నదన్న వార్త తెలిసింది. (అమ్మ కల ఈ రూపంగా పరిణమించిందేమో అనిపించింది)

అమ్మ దగ్గర కూర్చున్న ఆలపాటి పూర్ణచంద్రరావుగారు అమ్మా! విమానం చేయించమ్మా. అందరమూ వెళ్దాము విమానంలో అంటే అమ్మ "అవమానం లేనిదే - విమానం" అన్నది.

అమ్మ రాజు పాలెం రామచంద్రరావు గారితో మాట్లాడుతున్నది. నన్ను పిల్చి "కాశీ రావన్నయ్యకు ఉత్తరం వ్రాయమ్మా" అన్నది.

"మొన్ననే కదమ్మా వ్రాశాను, జవాబు వచ్చాక వ్రాస్తా" నన్నాను.

అమ్మ :- 20 రోజులు సెలవు పెట్టిరమ్మని వ్రాయి ఎంతో దూరాన వున్నాడు. 3 నెలలయింది వాడుత్తరం వ్రాసి. దగ్గరలో వున్న గుంటూరు వాళ్ళకేం గానీ వాడికి వ్రాయమ్మా.

"సరేనన్నాను"

మధ్యాహ్నం 2 గంటలకు కాశీరావన్నయ్య వచ్చాడు. అప్పుడమ్మ స్నానం చేస్తోంది. అన్నయ్యను చూసిన నేను గబగబ అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళి పొద్దున అన్నయ్య మాట అన్నావు కదమ్మా! వచ్చేశాడు. వస్తాడని తెలిసే మాకు తెలియటం కోసం అన్నావులే! అంటే నన్ను కొంటెగా చూస్తూ నవ్వింది.

★ ★ ★ ★ ★

25-10-1962

రాత్రి 9.30 గంటలకు నిద్రలో - "నులకమంచం వత్తుకుంటుంది కాళ్లకింద దిండు వేసుకోమని" అనటం 2 సార్లు విన్నాము. అమ్మ ఎవరితో అంటున్నదో, ఎందు కంటున్నదో అని అక్కడే వున్న క్రిష్ణవేణక్కయ్య, నేను అనుకున్నాము.

27వ తేదీ క్రోసూరు వెళ్లిన నాన్నగారొచ్చారు. "నాన్నగారు మీరే మంచం మీద పడుకున్నారు?" అని క్రిష్ణవేణక్కయ్య అడిగింది.

"ఎందుకు అని నులకమంచం మీద పడుకున్నానమ్మా" అన్నారు.

ఈ మాట అమ్మతో చెప్తే అలవోకగా నవ్వేసింది. అనుక్షణం నాన్నగార్ని నీడ అయి వెన్నంటే వున్నది. మధ్యాహ్నం జీతగాడు మంత్రాయ్ సంగతులు చెప్తున్నది. ఒకరోజు వాడికి అన్నం పెడ్తూ "నీకు నా చేతి మీదుగా అన్నం పెట్టుకునేది ఈ సంవత్సరాని కేగా" అన్నదట.

మరుసటి సంవత్సరం ఈ మాట అన్న రోజునే పోయాడట.

అమ్మ నన్నూ, రుక్మిణక్కయ్యను మీరింటికెళ్ళండంటే "ఎందుకమ్మా" అని మేమంటుండగానే చాకలి గుడ్డలు తెచ్చి పిలవటం మాకు కన్పించింది, విన్పించింది.

అమ్మ "ఇంటికెళ్ళండని చెప్పలా - చూశారా చాకలొచ్చింది"

★ ★ ★ ★ ★

27-10-1962

అమ్మ ఉదయం 11 గంటలకు "రెడ్డి గార్ని చూడాలని వున్నది" ఉన్నదమ్మా అన్నది. సాయంత్రం 6 గంటలకు రెడ్డిగారు ఊరి నుంచి వచ్చి దర్శనం చేసుకొన్నారు.

వాళ్ళకు మనస్సులో సంకల్పం కలుగజేసి అమ్మకు తెలుసని మనం అర్థం చేసుకోవటం కోసం మనతో ఉత్తరం వ్రాయమనీ, చూడాలని ఉన్నదనో వ్యక్తం చేస్తుందని అనిపిస్తుంది.

★ ★ ★ ★ ★

28-10-1962

ఇవ్వాళ దీపావళి. వర్షం బాగా కురుస్తున్నది. పండగ పూటైనా తెరిపిచ్చేటట్టు లేదు. పండగ ఎట్లా జరుగుతుందో అని అనుకున్నాము.

ఇవ్వాళ రుక్మిణక్కయ్య పుట్టినరోజు. అమ్మ అక్కయ్యకు బొట్టుపెట్టి, నూనె పెట్టి, నవ్విస్తూ ఎగతాళి చేస్తూ అక్కడున్న అందరిని నవ్వించింది.

మధ్యాహ్నం 12.30 గంటలకి హైమ, రుక్మిణక్కయ్య, నేను పూజ చేసుకున్నాము. మా తర్వాత శేషగిరిరావు అన్నయ్య కూడా పూజ చేసుకొన్నాడు.

2 గంటలకి పూజ అయిపోయింది. అమ్మ మెడలో ఉన్న దండలతోనే మంచం మీద పడుకున్నది.

శేషతల్పమున శేషతల్ప శాయి వలె అమ్మ చిరునవ్వులతో చిలిపిచూపులతో అందరిని ఆనందింపజేసింది. అమ్మ ఒంట్లో అంతగా కులాసాగా లేనందువల్ల ఈ పూట ఉత్సాహంగా జరుగుతుందో, జరుగదో అనుకున్నాం. కాని బాగా జరిగింది. ఎండ కూడా బాగా వచ్చింది. దేవాలయం చుట్టూ దీపాలతో అలంకరించారు. అమ్మ దేవాలయాని కెదురుగా వాకిలి ముంగిట బొప్పాయి చెట్లు పెట్టి మైనపు వొత్తులతో అలకంరించారు. దీపాలంకరణ చాలా బాగున్నది. జనం మాత్రం ఎక్కువగా లేరు. అమ్మ చాలా సింపుల్‌గా తెల్లచీర, తెల్లరవిక ధరించింది. నిండుపున్నమి నాటి చంద్రుని వలె దేదీప్యమానమైన అమ్మ తేజస్సు ముందు ఈ దీపాల వెలుగు తేలిపోతున్నట్లు అన్పించింది. దేవాలయం పై భాగాన నాల్గువైపులా నాలుగు చిచ్చుబుడ్లు మధ్యఒక చిచ్చుబుడ్డి పెట్టి మొత్తం వెలిగించారు. అమ్మ రెండు పువ్వొత్తులను కాల్చింది.

8.30 గంటల వరకు అందరూ మందులు కాల్చటం చూసి లోపలికొచ్చి స్నానం చేసి పడుకున్నది. ఇవ్వాళ ఊహించనంతగా పండుగ బాగా జరిగింది.

★ ★ ★ ★ ★

30-10-1962

రాత్రి 7 గంటలకి అమ్మ హాల్లో కూర్చున్నది. అమ్మ నన్ను పిల్చి "హైమ ఈ పూట రొట్టె తీసుకోదేమో యాపిల్ పండిచ్చి, బత్తాయి రసం యివ్వమ్మా" అన్నది. "రొట్టె తీసుకుంటుందమ్మా, వద్దనదులే" అన్నాను. అమ్మ సరేనన్నది. నేను హైమ దగ్గరికి వెళ్ళి "రొట్టె తీసుకుంటావా హైమా" అంటే "ఈ పూట తినను" అన్నది. జరగబోయేదే అమ్మ అంటుందో అమ్మ అన్నది కాబట్టి జరుగుతుందో అన్న ఆలోచన మాత్రమే మిగిలినది. మళ్ళీ అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళినప్పుడు అమ్మా! నీవన్నట్లు హైమ రొట్టె తినలేదమ్మా అంటే అమ్మ - "నాకు భవిష్యత్ కూడా తెలుసన్నమాట అని నువ్వు వాళ్ళతో చెప్పలేదా ఇందాకనే అమ్మ అన్నదని" నీకెవరు చెప్పారమ్మా అన్నాను. అమ్మ "నాకు యోగయ్య చెప్పాడు" నేను యోగన్నయ్య, రుక్మిణక్కయ్య కలిసే వచ్చాం గదమ్మా! నీకెప్పుడు చెప్పాడు. వస్తూ దారిలో చెప్పాను ఈ మాట. నీకు యోగన్నయ్య చెప్పే వ్యవధి లేదు కదా!

అమ్మ మీ ముగ్గురితో పాటు నాల్గోదాన్ని నేను లేనా అని తన సర్వజ్ఞత్వాన్ని, సర్వ వ్యాపకత్వాన్ని అడుగడుగునా తెలియజేస్తున్నది.

★ ★ ★ ★ ★

1-11-1962

ఇవ్వాళ నాగులచవితి కదా ఆవుపాలు తెప్పించాము. అమ్మ రాత్రి కట్టుకున్న తెల్లచీరతోనే హాల్లో మంచం మీద కూర్చొన్నది. అమ్మ ఇవ్వాళ నాగులచవితి కదా పాలుపోసుకొంటాం అని అడిగాము. అమ్మ నేను కూర్చున్నా కదా! రండి అన్నది. ఒక్కొక్కరమే వరుసగా అమ్మ నోట్లోనే పాలు పోసాము. ఎవరికిష్టమైనట్లు వాళ్ళు కొంతమంది పాదాలమీధపోసారు. కొంతమంది నోట్లో పోసారు. నోట్లో పోసేటప్పుడు అమ్మ నాలిక తిప్పుతూ వడపప్పు, అరటిపండ్లు కూడా నోట్లో వేయించుకొంది. ఒక్కోసారి వేయడానికి వీలు లేకుండా పాము నాలికలాగా తిప్పుతుండేది. ముఖంలోనూ, చూపుల్లోనూ, చర్యల్లోనూ ప్రత్యక్షంగా నాగేంద్ర దర్శనం ఇచ్చింది. పిల్లలమంతా నాగేంద్రుని గురించిన స్తోత్రాలతోనూ, పాటలతోనూ, భజనలతోనూ, కాలం గడిపాము. ఈ పూజా కార్యక్రమం ముగిసింది.

అమ్మ అక్కడున్న అందరిచేత తలంటించుకొంది. ఎవరు ఎట్లా నూనె అంటుతున్నా తనకు కాదన్నట్లే నిశ్చలంగా కూర్చొని హాయిగా కబుర్లు చెప్తూ నవ్వుతూ నవ్విస్తూ స్నానానికి వెళ్ళింది. మధ్యాహ్నం 2 గంటలకు హాల్లో కూర్చొన్నది. అమ్మ సన్నిధిలో ఆరుగురు సోదరులు కూర్చున్నారు. వారిలో ఒకరు "ఏమ్మా నాగేంద్రుడు బుసకొట్టలేదేం" అన్నారు.

అమ్మ "ఉదయమే కొట్టాను మళ్ళీ రాత్రికే" అన్నది.

అమ్మ వెనుక గదిలో కూర్చున్నది. భరద్వాజ, రామచంద్రరావుగారు, శ్రీనివాసరావు గారు, కమల అంతా ఉన్నారు. భరద్వాజ ఈ మధ్య అమ్మను గురించి ఇంగ్లీషు వ్యాసము వ్రాస్తున్నాడు. దానికోసం కొంతమంది అనుభవాలు సేకరించాల్సి వచ్చింది. ఈ అనుభవాల విషయం మీద ఎవరివి వ్రాసినా, ఎవరైనా అథారిటీ ఏదీ అని అడుగుతారేమో అ) సందేహిస్తున్నాడు. అమ్మ దగ్గర ఆ సందేహాన్ని వ్యక్తం చేసారు.

అమ్మ :- అథారిటీ అంటే నాన్నా అది నమ్మినవారికే గాని నమ్మలేనివాడికి ఏదీ ఉండదు. రామాయణం ఉన్నదనుకో నాన్నా రాముడు దేవుడు అని, ఆదర్శవంతమయిన చరిత్ర అనీ అనుకున్నప్పుడు చదువుతాడు గానీ అందులో ఏముందీ అనుకుంటే ఏం చదవగలడు. నా గురించి విమర్శించేవాళ్ళు ఉన్నారు అది ఎప్పుడూ తప్పదు. అని బయ్యార్ సంగతి చెప్పింది. మొదట నమ్మి దూషించేవారూ ఉన్నారు. దూషించిన తర్వాత పూజించేవాళ్ళూ ఉన్నారు. అసలు మొదటినుంచీ ఒకే అభిప్రాయం ఉన్నావాళ్ళు ఉన్నారు. ఇంకా రకరకాలవాళ్లు ఉన్నారు.

ఒకటే చెప్తున్నాను నాన్నా! చీకట్లో ఒకే వస్తువు ఉన్నది. ఆ వస్తువు ఏమిటో పెట్టినవాడికి తప్ప ఎవరికీ తెలియదు. చూసినవాళ్ళు రకరకాలుగా అనుకుంటారు. ఒకడు ఒకటి అనుకుంటే మరొకడు మరొకటి అనుకుంటాడు. గుర్తించినవాడికి తప్ప గుర్తించని వాడికి ఏం తెలుస్తుంది. ఎప్పుడో ఒకడు ఆ వైపు నుండీ దీపం తీసుకెళ్తుండగా అదేమిటో అందరికీ తెలుస్తుంది అంతవరకు ఆ పెట్టినవాడు వచ్చి అది ఫలానా అని చెప్పినా నమ్మరు.

రామకృష్ణన్నయ్య :- అందరూ ఒకేసారి చూడగలరా ఆ వస్తువును?

అమ్మ :- అందరికీ ఒకేనాడు తెలుస్తుంది.

అన్నయ్య :- అది ఎప్పుడూ

అమ్మ :- తరుణం వచ్చినప్పుడు ఆ దీపం తీసుకెళ్ళడం వస్తువు కోసం కాదు. ఎవరో ఎందుకో ఆ దారిన వెళ్తుంటారు. అప్పుడు ఆ ప్రకాశంలో చూస్తాము. కాని దీపం తీసుకు వెళ్ళేటప్పుడు తెలియదు. అసలు వాడికి ఈ ఉద్దేశం ఉండదు.

★ ★ ★ ★ ★

5-11-1962

అమ్మ 10 గంటలకి హాల్లో కూర్చొని భద్రాద్రి తాతగారితో మాట్లాడుతూ తాతగారికి పాలు తెచ్చి ఇమ్మని నాతో చెప్పి ఆయనతో "నీ పాలు ఒక పాలే - నా పాలు చాలా ఉన్నయ్యి" అని, నీవు ఆచరించేది చూచేవాడికి ఆదర్శంగాని నీకాదర్శం కాదు. "సందేహం లేనిదే - సందేశం" "నీవు లలితను కొలుస్తున్నావు లలితగా చూస్తున్నావు" "చండిగా కొలిచేవాడు చండిగా చూస్తున్నాడు"

ఇప్పుడు ఏదైనా చదువుతున్నాడనుకో నాన్నా! అక్షరం పలకక పొరపాటు చదువుతాడనుకో అందువల్ల అదేదో చేస్తుందని అనుకోవడం పొరపాటు. భావము ఒకటే. అది మనస్సులో ఉన్నది. కాని పదం మారినది. అందువల్ల ఏ దోషమూ లేదు. అది ఏమీ చెయ్యదు. అది వీళ్ల భ్రమ అన్నది. అమ్మ అంత ధైర్యమిచ్చి హామీగా సాధికారంగా మాట్లాడుతుంటే అక్కడున్న అందరమూ ఎంతో హాయిగా, ఆనందంగా వింటూ కూర్చున్నాము.

అమ్మ ఒంట్లో ఆరోగ్యము బాగుండకపోవుట వలన లోపలికి వచ్చి పడుకున్నది. రుక్మిణి అక్కయ్య వచ్చి ఏంటమ్మా! అట్లా ఉన్నావు అంటే

అమ్మ :- నాకేమమ్మా! ఏముందమ్మా తగ్గిపోతుంది. నీకు తెలియనిది ఏమున్నది.

రుక్మిణి అక్కయ్య :- ఏమోనమ్మా! నేను అట్లా అనుకోవడం లేదమ్మా శరీరము ఉన్నది కదా! నాకు బాధగానే కనబడుతున్నది.

అమ్మ :- ఏముందమ్మా అంతా లీల. అని తన లీలగా స్పష్టపరచింది.

★ ★ ★ ★ ★

6-11-1962

మధ్యాహ్నం 2 గంటలకు అమ్మ హాల్లో పడుకొని కబుర్లు చెప్తున్నది. ఈ వూళ్ళో వుండే గుళ్లెం సుబ్బమ్మ అనే ఆవిడ రోజూ అమ్మ దగ్గరకొస్తుంటుంది. ఈ రోజు కూడా ఆమె వచ్చి నమస్కరించి యివ్వాళ ఏమీ తేలేదమ్మా అంటూ వక్కపొడి పొట్లం అమ్మ చేతికిచ్చి కూర్చున్నది.

ఆమె కొంచెం సేపు కూర్చుని - "యిదేం ఖర్మ? నేను వస్తే సరి రామా, కృష్ణా ఏమీ చెప్పదు. పాపం, పుణ్యం ఏమీ చెప్పదు" అన్నది.

అమ్మనవ్వి మా వైపు తిరిగి ఆమెకు రామా, కృష్ణా చెప్పాలట. పాపం, పుణ్యం ఏం చెప్పాలి? అన్నది అమ్మ పాదసేవ చేస్తున్న సుబ్బమ్మ గారి వైపు చూస్తూ.

పిసుకుతున్నావుగా పాదాలను - "వాటినే కొట్టు. వాటినే పిసుకు. దేనివల్లనైతే పుణ్యం వస్తుందో దాని వల్లనే పాపం వస్తుంది" అన్నది. అది విన్న సుబ్బమ్మ "అమ్మా యిదే పాపం పుణ్యం అంటావా ఏం? ఇదే ఎప్పుడూ గుర్తు పెట్టుకుంటాను. అమ్మ యిట్లా అన్నదని అందరికీ చెప్తాలే" అన్నది.

అమ్మా నవ్వుకొని నువ్వు తాతమ్మ చెప్పిన మాట ఒక్కటి చదువు అని వెనుకటి సంగతులను కొన్ని జ్ఞప్తి చేస్తూ ఆ పాట చరణాలను చెబుతూ ఇంతేనా? అంటే - సుబ్బమ్మ "ఇవన్నీ నీకెక్కడ గుర్తు? నీ పొట్టలో వుంటయ్యా?" అన్నది.

అమ్మ నవ్వి "పూర్వకాలపు పాట పూర్వకాలపు దాన్ని కదూ అమ్మ అనాది కదూ!" అన్నది.

అమ్మ 7-11-1962న రాత్రి 8-30 ని.లకు తన నివాసం నుంచి రుక్మిణక్కయ్య గారింటి వైపు వచ్చి వాకిట్లో వున్న ఒక అరుగుమీద కూర్చోమని అంటే - "ఇక్కడే ఎంతో హాయిగా ఉన్నది. సింహాసనం మీద కూర్చున్నట్లున్నది?" అన్నది అమ్మ సరదాగా కబుర్లు చెబుతూ గతంలో జరిగిన సంఘటనలు చెప్పింది. 1953లో నాన్నగారింట్లో దొంగలు పడ్డారు. కొంత సొమ్ము నష్టం అయింది. పోలీసు రిపోర్టు యిచ్చారు. పోలీసులు విచారణకు వచ్చినప్పుడు - "మీరేమైనా చూచారా? గుర్తుపట్టారా?" అని అమ్మను అడిగారు. అమ్మ తనకేమీ తెలియదనే చెప్పింది. "వాళ్ళూ బిడ్డలేనని" వాళ్ళపైవున్న మమకారంతో వాళ్ళను బయట పెట్టలేదు.

"దొంగలు కన్నంలోంచి లోపలికి రావటం పిడిగల తళతళ మెరిసే కత్తి తీయటం అంతా చూస్తూనే వున్నాను. వాళ్ళు ఎంత క్రూరత్వంతో వచ్చినా ఎదురుగా అమ్మను చూసేసరికి వాళ్ల మనస్సులు మారినై. క్రౌర్యపు స్థానాన్ని ప్రేమ ఆక్రమించుకున్నది. ఏ తల్లిని ఏ బిడ్డ హింసించగలడు?" అక్కడే వున్న రుక్మిణక్కయ్య "వాళ్ళు నీ బిడ్డలే కాబట్టి నువ్వు క్షమించావమ్మా, ఎవరూరుకుంటారు?" అంటే ఇంగ్లీషులో తల్లిప్రేమ అనే కథ ఉన్నది విన్నారా? అని అడిగింది. వినలేదమ్మా అన్నాం అందరం.

అమ్మ కథ చెప్పడం మొదలు పెట్టింది.

ఒక రాజకుమారుడున్నాడు. అతను ఒకసారి గుఱ్ఱం మీద విహారానికి బయల్దేరాడు. దారిలో ఒక ఊరిలో ఒక పిల్లను చూశాడు. ఆమె చాలా అందంగా ఉన్నది. పెళ్ళి చేసుకోవాలనుకున్నాడు. ఆమె దగ్గరకు వెళ్ళాడు. తన కోరికను చెప్పాడు. ఆమె ఒప్పుకోలేదు. అతను ఎలాగైనా ఆమెను వివాహం చేసుకోవాలనే కాంక్షలో వున్నాడు. అందువలన ఏవో ఏవో ఆశలు చూపించాడు. ఆమె అంగీకరించలేదు. నిలువెత్తు ధనం యిస్తానన్నాడు.

ససేమిరా ఆమె ఒప్పుకోలేదు. అయినా అతను పట్టు వదల్లేదు. చివరకు ఏం చేస్తే చేసుకుంటావని అడిగాడు. ఎందుకూ ఒప్పుకోని ఆమె ఆలోచించి, ఆలోచించి "మీ అమ్మ గుండెకాయ యిస్తే" అన్నది.

లాలసతతో నిండిపోయిన అతని హృదయానికి అప్పుడా కోరికలోని ఆంతర్యం అర్థం కాలేదు. అతనికి ఆ క్షణంలో అవగాహన అయిందల్లా ఆమె అనుపమ సౌందర్యం, ఆ సౌందర్యంలో వెల్లివిరిసే ఆకర్షణ. ఆకర్షణ వలన తనలో కలిగిన ఆకాంక్ష. ఆకాంక్ష రూపం ధరించని నాడు తన జీవితమే వ్యర్థమని, తనకు మృత్యువే శరణ్యమనీ, అందుకే క్షణమన్నా ఆలోచించకుండా ఇదెంత భాగ్యం అని వెళ్ళిపోయాడు. హుటాహుటీగా స్వగ్రామం బయల్దేరాడు. వెళ్ళే అశ్వం అతిమందగామిగా తోచి అతని అనవసరపు కోపానికి గురి అయింది. ఇంటికి చేరాడు. ఇంట్లో అడుగుపెడుతూనే "అమ్మా" అన్నాడు. కేక వేయాలన్న సమయంలో ఉన్న తొందరపాటు ఆ భావాలు కేక వేసేటప్పటికి వుండవు ఆ "అమ్మా" అనే రెండక్షరాలలోనే ఆ భావాలు ద్రవించి పోయినయ్యేమో!

ఏం నాయనా! అంటూ ఆ తల్లి ఆదుర్దాగా వచ్చింది. ఒరమీద చెయ్యి అలాగే నిశ్చేతనమై పోయింది. హృదయమూ మనసూ నిరామయమైపోయినై. శరీరం కొయ్యబారిపోయింది. "ఏం నాయనా!" అన్నది. ఆ మాతృశ్రీ మళ్ళీ ఆ పిలుపుకు అతనిలో మళ్ళీ చైతన్యం కలిగింది. "ఏం లేదమ్మా" అంతకంటే ఏమనగలుగుతాడు? ఆమె వెనుదిరిగి వెళ్ళిపోయింది. అంతలోనే ఆ సుందరి కళ్ళ ముందు నిలబడింది. అతనిలో వాంఛ బుసపెట్టింది. తన దుర్బలతకు సిగ్గుపడ్డాడు. తనమీద తనకే కోపం వచ్చింది. తనను తానే హెచ్చరిక చేసుకున్నాడు.

"అమ్మా" - మరింత బిగ్గరగా అన్నాడు. వెళ్ళే అమ్మ వెనుదిరిగింది. అతనిలో భావాలన్నీ తిరగబడినై. అమ్మ ఒక అడుగు ముందుకు వేసింది. అతను గతంలోకి వెళ్ళాడు. అతని కళ్ళముందు తెల్లనితెర దానిమీద బొమ్మలు. అన్నీ తన బాల్యానికి సంబంధించినవి. ఎన్నెన్నో సంఘటనలు, ఆ సంఘటనల్లో ఎంత మాధుర్యం, ఎంతో అనురాగం. అమ్మ మరో అడుగు ముందుకు వచ్చింది. బొమ్మలు మరింత స్పష్టత సంతరించుకున్నాయి. అమ్మకు తనంటే! ఎంత ఆప్యాయత, ఎంత అమృతం! ఏం లేదమ్మా అన్నాడే కాని అక్కడ నిలబడగలిగే ప్రశాంతత లేక వెనక్కు తిరిగి వెళ్ళాడు. రోజులు గడుస్తున్నాయి. అతనికి ఆ సుందరి ధ్యాస తప్ప వేరొకటేమీ లేదు. కోరిక క్షణక్షణం బలపడింది. ఆమె కోరిక నెరవేర్చే ఉపాయమే కనపడలేదు. చివరకు ఈ భావన సంఘర్షణలో పిచ్చివాడయ్యే పరిస్థితి ఏర్పడింది. ఆ ఉన్మాదావస్థలో ఉన్నప్పుడు తల్లి వెన్నులో కత్తిదించాడు కొడుకు.

స్త్రీ వ్యామోహితుడైన వారిలో ఇంకా విచక్షణ విజ్ఞానాలు అనేవి ఎక్కడ మిగులుతాయి? గుండెభాగం కోసుకున్నాడు. సుందరి దగ్గరకు బయల్దేరాడు. అదే సమయానికి కారుమబ్బులు, కటిక చీకటి, జోరువాన, హోరుగాలి ఈ అమానుషకృత్యానికి ప్రకృతి క్రోధంతో, రోషావేశంతో, భీభత్సమయినట్లున్నది. దయారహితమైన రాక్షసకృత్యానికి అశ్రుధారలతో భూదేవి ముఖం దాచుకున్నది. అతని మోహం ముక్కుకు తాడుపోసి లాగుతుంటే - అతడు అలాగే నడుస్తున్నాడు. కాని ప్రకృతి భీభత్సంలో అతని శక్తి సన్నగిల్లింది. అతనికి మాటలు విన్పించినాయి. చుట్టూ చూశాడు. ఎవరూ లేరు. అతనిలోని వాంఛ మెడబట్టుకు నెడుతున్నట్లుగా ముందుకు నడుస్తున్నాడు. మెరకా, పల్లం, తెలియని ఆ చిమ్మచీకటిలో ఒక గుంటలో కాలుపడి ముందుకు తూలాడు. "జాగ్రత్త నాన్నా" ఎవరిదో హెచ్చరిక ఎవరిదీ ప్రేమపూరితమైన సలహా ఇంత చీకటిలో తన వెన్నంటి ఎవరు ఈ హితోపదేశం చేస్తున్నది. దారి కనిపించటం లేదు. ప్రపంచం అంతా కలిసి తనను ఎదుర్కొంటున్నట్లుగా ఎదురుగాలి ఎవరో ప్రబల శత్రువు తన మీద దండెత్తి వచ్చి శంఖనాదాలు చేస్తున్నట్లు భీకరమైన ఏవో ధ్వనులు. జాగ్రత్త నాన్నా మళ్ళీ అదే స్వరం. ఆ స్వరంలో అదే ఆప్యాయత. అదే ఆందోళన తనను గురించి ఎవరికింత శ్రద్ధ? ఇంతవరకు తనను గురించి యింత విశాల ప్రపంచంలో యింత ప్రేమ, యింత శ్రద్ధ చూపించిందీ, చూపించకలిగేది ఒకే ఒక్కరు.

"జాగ్రత్త నాన్నా" ఔను అదే స్వరం. అదే మార్దవం, అదే ఆర్ద్రత తన తల్లిదే. ఆ కంఠం తన తల్లిదే. "జాగ్రత్త నాన్నా" వణికే చేతులతో - ఆ చేతిలోని గుండెకాయను చెవుల దగ్గర పెట్టుకున్నాడు. హృదయంలో భాషకందని సముద్రాల ఘోష. "జాగ్రత్త నాన్నా" ఆ గుండెలోని ఆందోళనకు, అనురాగానికి శబ్దస్వరూపం. బావురుమన్నాడు. కానీ - ఏం లాభం? అప్పటికే అంతా మించిపోయింది.

అని కథ చెప్పి ఇందులో రెండు విషయాలు బోధపడినాయి.

1. ఆ కొడుకు తల్లిని చంపటానికి పడ్డ మథన, భావ ఘర్షణ
2. చంపబడ్డ తర్వాత కూడా ఆ తల్లి కొడుకు శ్రేయస్సు కోసం పడిన ఆందోళన ఆ మాతృ హృదయంలోని అనురాగ పరాకాష్ట అన్నది అమ్మ. ఒక కన్నతల్లికే తను కన్నబిడ్డ మీద అంతటి మమకారం వుంటే విశ్వజనని అయిన అమ్మ మమకారానికి అవధులేమున్నవి.

తనను కన్నవారికంటే - తాను కన్నవారి మీదే ఎవరికైనా మమకారం ఎక్కువ. అని అమ్మ చాటి చెప్పింది. "తనను కన్నతల్లిని తాను కన్ననాడు ఇక దేనితోను పనిలేదని"

చెప్పింది. కాలస్వరూపిణి అయి మనల్ని సమకాలీనులను చేసుకొని "నిర్ణయానికి - నిర్ణయించినవాడూ బద్ధుడే" అని మనతో పాటు అన్నీ సమంగా అనుభవించి, మనకంటే ఎక్కువగా మన కష్టంలోనూ, సుఖంలోనూ తానే అయి ముందుగా, ఎక్కువగా పాలు పంచుకున్నది అమ్మ.

★ ★ ★ ★ ★

9-11-1962

అమ్మ తెల్లవారుఝామున 3.20 ని.లకే లేచి మెలకువతోనే ఉండి 7.30 ని.లకు లేచి ముఖం కడుక్కొని స్నానము చేసి హాల్లోకి వచ్చింది. అప్పటిదాకా అమ్మ రాక కోసము ఎదురుచూస్తున్న బిడ్డలంతా అమ్మ హాలులోకి వచ్చింది అని తెలియగానే పసిపిల్లలు పాలకోసము తపించినట్లు తపనతో తహతహలాడుతూ గబగబా వచ్చి అమ్మ చుట్టూ కూర్చున్నారు. అమ్మ మృదుమధురమైన వాక్కును విని ఆ అమృతాన్ని ఆస్వాదించాలని ఆశతో ఎదురు చూస్తున్నారు. ఇంతలో బాపట్ల నుంచి భద్రాద్రి రామశాస్త్రిగారు వచ్చారు. (ఆయనను భద్రాద్రి తాతగారు అంటాము) ఆయన అమ్మనామం చేస్తేనే చాలు ధన్యులమవుతాము అనే దృష్టితో కొన్ని పద్యాలు, కొంత వచనము రచన చేసారు. అవి అమ్మ దగ్గర ఆర్తితో చదివి వినిపించారు. అమ్మ అన్ని వింటూ "అద్వైత మంటే కేంద్ర స్థానము, శ్రీ చక్రమంటే శరీరమే, యోగమంటే ప్రకరణ" "శ్రీ చక్రమే ప్రపంచము" సర్వాన్ని నిండినదాన్ని గుర్తించలేడు కనుక ఒక రూపము, ఒక నామము అవసరమయింది.

తాతగారు :- రుద్రాణివమ్మ

అమ్మ :- రుద్రాణి అయిన నాడు ఇంక మిగిలేది ఏమున్నది.

"ఆత్మా అనాత్మా వివేకి" అంటారు. అనాత్మా అని బయలుదేరితే కదా! ఆత్మ అని చెప్పటానికి! ఇది కాదు ఇది కాదు అంటూ అంతా అదే అనటం. సూదిమోపను స్థలము లేదంటూ సర్వం నిండిన వాడంటూ మళ్ళీ సూదులు కత్తులు అవసరమయినవి కదా! సర్వాన్ని నిండినదాన్ని గుర్తించలేడు కనుక రూపము నామము అవసరము.

మంచము ఎప్పుడైతే అవసరమైనదో ప్రక్క కూడా అప్పుడే అవసరము. మంచము నాలుగు కోళ్ళకూ ఆ ప్రక్క సరిగా ఉన్నదో లేదో అనే జాగ్రత్త పడాల్సిన అవసరమే కూడా ఉన్నది. అంటే శరీరము ఎప్పుడైతే అవసరమైనదో అప్పుడే దానికి తగినవంటి అవసరాలు బాధలు కూడా ఉంటాయి అని చెప్పటం.

తాతగారిలో అలసటను గమనించి అమ్మ భోంచేసి పడుకో నాయనా అన్నది.

తాతగారు :- అమ్మా! నీవు కూడా పడుకుంటావా

అని అమ్మను దగ్గరకు తీసుకొని ఆనందబాష్పాలను రాల్చి అమ్మకు నమస్కరించి భోజనము చేయటానికి వెళ్ళారు.

అమ్మ కూడా కొంతసేపు విశ్రాంతి తీసుకొని స్నానము చేసి వరండాలోకి వచ్చి కూర్చున్నది (ప్రస్తుతము అఖండ నామము జరిగే స్థలము)

నరసరావు పేట నుండి ఒక కుటుంబము అమ్మకు పూజ చేసుకోవాలని వచ్చారు. అమ్మకు చీరపెట్టి నీవు కట్టుకుంటే పూజ చేసుకోవాలని ఉన్నదమ్మా అని అన్నారు.

అమ్మ :- "నాకు బరువమ్మా కట్టుకోలేను"

నరసరావు పేట సోదరి :- కాదమ్మా. "నీవు కట్టుకొంటే చూడాలని, నీకోసము తీసుకొచ్చాము తల్లి" అని అమ్మను కట్టుకోమని అభ్యర్థించింది.

అమ్మ తను కట్టుకోలేకపోయినా వాళ్ళ కోర్కె మన్నించి వాళ్ళ సంతృప్తి కోసం ఆ చీర కట్టుకొని చూపించి అమ్మ ఆ చీరను మార్చుకొని వాళ్ళు పెట్టిన చీరను వాళ్ళకే ఇచ్చింది.

నరసరావు పేట సోదరి :- ఏంటమ్మా! ఆ చీరతో ఉండగా పూజ చేసుకోవాలనుకున్నాము. అదిగాదమ్మా! నీవు ఆ చీర కట్టుకొని పూజ చేసుకుంటే బాగుంటుందమ్మా! అన్నది ప్రేమగా లాలనగా.

ప్రేమ్‌కుమార్ అనే బాబు నామాలు చదువుతుంటే వాళ్లు పూజ చేసుకొన్నారు. పూజ కాగానే అమ్మ తీర్థప్రసాదాలు ఇచ్చి వాళ్ళను ఆశీర్వదించి భోజనం చేయమని చెప్పి అమ్మ లోపలికి వచ్చింది.

★ ★ ★ ★ ★

11-11-1962 కార్తీక పౌర్ణమి

అమ్మ రాత్రి పడుకున్నదే కాని తెల్లవార్లూ నిద్రపోయినట్లు లేదు. కళ్ళు మూసుకొని పడుకొన్నది. 5.15 ని.లకు అమ్మ లేచి ముఖం కడుక్కొని స్నానం చేసి, చీర కట్టుకొంటుండగా గజేంద్రమ్మ వచ్చి "అమ్మా! మేనాకు అలంకారము చేసారట చూశావా, బాగున్నదట" అని నన్ను అడుగుతుంటే అమ్మ తనకు అలంకారము చేయలేదని, గజమ్మ అంటున్నదని భావించి "ఏమి అలంకారమమ్మా! అలంకారములతో వచ్చేదేమున్నది. చల్లనిదనమే చక్కనిదనము, ఎంతయినా తరగని ధనం, అలంకరణా కాదు, రంగూ కాదు" అంటూ బయటికి వచ్చింది. ఈ సూక్తిని తెలియజేయదలచి అమ్మకి అట్లా

వినిపించిందేమో! అనిపించింది నాకు.

అమ్మ దగ్గర జుట్టు ఇవ్వాలని మ్రొక్కుకున్న ఒక కుటుంబము వచ్చారు. అమ్మ చేత కత్తెర వేయించుకోవాలని అడిగారు. అమ్మ దేవాయలం దగ్గర వాళ్ళ బాబుకి కత్తెరలు వేసి వచ్చింది.

అమ్మ ఇవ్వాళ ఓంకార నదికి వస్తానని చెప్పింది. అమ్మ కోసము మేనా ఒకటి ఏర్పరచబడి ఉన్నది. ఆ మేనాను అన్నయ్యలు అలకంరించి అమ్మ ద్వారం వద్ద ఉంచారు. అమ్మ ఏ కార్యక్రమం చేయతలపెట్టినా మొదట నాన్నగారికి నమస్కరించి ప్రారంభిస్తుంది. అమ్మ మేనాను వాకిలి దగ్గర చూచి లోపలికి వచ్చి నాన్నగారికి నమస్కరించి మేనాలో ఆసీనురాలు అయింది.

ఓం, ఐం, క్లీం, హ్రీం, శ్రీం ఓం బీజాక్షరాలను పఠిస్తూ అమ్మా నామం చేస్తూ...

జయహో మాతా శ్రీ అనసూయా, రాజరాజేశ్వరి శ్రీ పరాత్పరి

అని నామము చేస్తూ అక్కడున్న సోదరీ సోదరులు మేనాను ఓంకార నది దగ్గర ఆపారు. అమ్మ మేనాలో నుంచి దిగిన తర్వాత కుర్చీలో కూర్చో బెట్టుకొని కుర్చీని నాలుగు వైపులా అందరము పట్టుకొని నదిలోకి దిగాము. లీలా వినోదిని అయిన అమ్మ నీళ్ళల్లో నడుస్తూ నెత్తిన ముసుగు వేసుకొని చిద్విలాసంగా చూస్తూ పసిపిల్లలాగా అల్లరి చేస్తూ అందరిని హావభావాలతో వెక్కిరిస్తూ, కవిస్తూ, నవ్విస్తూ, అల్లరి చేస్తూ అనేక రకాల ఆనందాన్ని అందిస్తుంటే ఆ ఆనందాన్ని అనుభవిస్తూ అమ్మను చూస్తూ అమ్మతో పాటు స్నానాలు చేస్తుంటే అమ్మ చిరునవ్వుతో ఒక్కొక్కరిని దగ్గరికి పిలిచి తీర్థమిచ్చి తన మృదు పాదద్వయాన్ని ఒక్కొక్కరి శిరస్సుపైన ఉంచి తన అనుగ్రహ కిరణాలను అందరిపై ప్రసరింప జేసింది. దీపాలు వెలిగించి నదిలో వదిలాము. ఈ జలక్రీడామహోత్సవము జరిగిన 2 గంటల కాలము మాకు ఒక్క క్షణంలా గడిచిపోయింది. వెనుక పురాణాల్లో చెప్పే గాథలన్నీ నేడు మనకి ప్రత్యక్షంగా అనుభవాన్ని ప్రసాదించినాయి. అమ్మ నామము చేసేవారు నామము చేస్తూ పద్యాలు చదివేవారు చదువుతూ, బీజాక్షరాలు పఠిస్తుండగా జలక్రీడ పూర్తయినది. అమ్మ ఒడ్డుకు వచ్చింది. కొంతమంది సోదరీ సోదరులు కొబ్బరి కాయలు కొట్టి హారతి ఇచ్చారు.

అమ్మ "నాకెక్కడో కారు శబ్దము వినపడుతున్నది, కారు వచ్చిందేమో" అన్నది. కానీ మాకెవరికి వినిపించలేదు. అందరికి ఎట్లా వినిపిస్తుంది. సర్వాంతర్యామి కనుక ఎక్కడ, శబ్దమైనా తనకు వినిపిస్తుంది. ఇక్కడికి రావటానికి ఎవరైనా బయలుదేరారేమో అనుకున్నాము. ఇంతలోనే 10 ని.లకే కారు వచ్చింది. అక్కడ జరుగుతున్న ఈ మహోత్సవానికి అందుకోలేకపోయామని ఆ కారులో నుంచి దిగిన కుటుంబము

బాధపడుతూ ఉంటే అమ్మ వాళ్ళను ఓదార్చి దగ్గరకు తీసుకొని తీర్థం ఇచ్చి వాళ్ళను ఆశీర్వదించింది.

ఇక అమ్మ ఇంటికి తిరుగు ముఖము పట్టింది. అమ్మ మేనా ఎక్కింది. మేనాను మేము మోస్తామంటే మేము మోస్తామని సోదరీ సోదరులు చిన్నా పెద్దా అందరూ పోటీపడి అమ్మ నామం చేస్తూ బీజాక్షరాలు పఠిస్తూ ఇంటికి వస్తుండగా దారిలో రుక్మిణి అక్కయ్య "అబ్బా! ఏమి ఊరమ్మా మీ వూరు - నడవలేకపోతుంటే" అన్నది. అమ్మ "మీ మనస్సు లెట్లాంటివో మా ఊరి రోడ్లు అట్లాంటివి తొక్కితేగా సాఫీ అయ్యేది" అని అన్నది. ఇంటికి చేరాక అమ్మ స్నానము చేసి హాల్లో కూర్చున్నది. గుంటూరు నుంచి వచ్చిన ఆలపాటి పూర్ణచంద్రరావు గారు అమ్మకు రవిక కుట్టించటం కోసము. అమ్మా "నీ ఆది రవిక ఇవ్వమ్మా" అన్నారు. అమ్మ "నా ఆది నాకు తెలియదు" అన్నది. అక్కడే ఉన్న అచ్యుతుని రామకృష్ణశర్మగారు "నీ ఆది తెలుసుకొందామని అనుకుంటున్నారు. వీళ్ళ మొహం ఏమిటో తెలుసుకునేది. అని మా ఆది నీకు తెలుసుకదమ్మా"

అమ్మ - మీ ఆది తెలియటంలో విశేషమేమున్నది. కన్నప్పుడు తెలియకుండా ఎట్లా ఉంటుంది.

అమ్మకు పూజ జరుగుచుండగా డి.ఇ.ఓ గారు కుటుంబంతో కారులో వచ్చారు. ఇంకా 200 మంది దాకా అమ్మ దర్శనము కోసము వచ్చి అమ్మను దర్శించి తీర్థ ప్రసాదములు తీసుకొని భోంచేసి వెళ్లారు. గుంటూరు నుంచి వచ్చిన ఆలపాటి పూర్ణచంద్రరావుగారు అమ్మకు అట్లు వాయనము ఇవ్వాలని (కార్తీక పూర్ణిమ కదా) అట్లు పోయించారు. అమ్మకు అట్లు వాయనమిచ్చి దుప్పట్లు శాలువా కూడా అమ్మకు సమర్పించారు. పూజ జరుగుతుండగానే యార్లగడ్డ రాఘవయ్య గారు (అంధ సోదరుడు) వేద శిరోమణి అని అమ్మను గురించి వ్రాసిన హరికథను గానము చేసారు. అమ్మ పూజ నుంచి లేచాక దేవాలయము దగ్గరకు వెళ్లి దీపావళి మందులు కాల్చి వచ్చి స్నానము చేసి రామకృష్ణన్నయ్యతో కొంతసేపు మాట్లాడి పడుకున్నది. ఈ రోజే రామకృష్ణన్నయ్యను అమ్మ దగ్గరకు తీసుకొని దివ్యానుభూతులను ప్రసాదించి ఇక్కడి బాధ్యతలను అప్పజెప్పి ఇక్కడ స్థిరనివాసము ఏర్పరుచుకోవటానికి ఆదేశమిచ్చి, నీ కుటుంబాన్ని నేను చూస్తానని హామీ ఇచ్చిన రోజు.

★ ★ ★ ★ ★

13-11-1962

అమ్మ దగ్గరకు నేను వెళ్ళేసరికి అమ్మ ఇద్దరు నూతన సోదరులతో మాట్లాడుతున్నది.

"అన్ని సిద్ధాంతాలు ఒకటే నాన్నా. మన మనస్సులో వచ్చిందే బేధం. చెప్పటం అనేదేమున్నది. ఇడా పింగళా అంటే కుడి - ఎడమ. సుషుమ్న అంటే ఈ రెంటికి మధ్య ఉండేదే మనకేం తెలుసో మనకి తెలియదు. తెలియకపోగా ఎవరికీ తెలియదు నాకే తెల్సు అనుకుంటాం. చేతల్లో లేనిది మాటల్లో ఏముంది. నాకు చేతలు చేతకావు. మాటలు రావు' చేతలు చేతుల్లో లేవు. ఏదో ఉన్నదని గుర్తించేటప్పటికి మీకీ స్థితి ఉన్నట్లేగా"

ఒక సోదరుడు :- అట్లా అంటే ఎట్లా మీకు వాళ్లెవరో మొక్కుకున్నారట

అమ్మ :- మక్కువే మొక్కు

సోదరుడు :- నాకు తర్క విద్య నేర్పగలరా శాస్త్ర విద్య ప్రకారం

అమ్మ :- శాస్త్రమంటే?

సోదరుడు :- శాస్త్రమంటే సైన్సు. మీరు చెప్పాల్సిందేగా మాకేం తెల్సు

అమ్మ :- నేనేదో నిత్యకృత్యం పనులు చేసుకుండేదాన్ని. శాస్త్రం నేర్చుకోలేదు, నేర్పలేను. నిద్రలేచిన తర్వాత ఆడవాళ్ళు చేసుకొనేవేముంటాయి. చీపురుకట్ట, రోలు, రోకలి, పొయ్యి, కత్తిపీట, నిత్యం వాడుకొనేవే వేదాలనుకుంటాను.

సోదరుడు :- మీ దగ్గర నేర్చుకుందామని వచ్చాం.

అమ్మ :- రావటమంటూ మంచిదేగా - ఏదో రకంగా రావటమేగా కావాల్సింది.

"తన వద్దకు రావటం మంచిదంటుంది"

రాత్రి 10 గంటలకు అమ్మ దగ్గర రామకృష్ణన్నయ్య ఉన్నాడు. అమ్మ పడుకున్న గదిలో గోడకి గడియారం ఉంది. అన్నయ్యని ఆ టైం కరక్టేనా అని అడిగాను. దీన్ని బట్టేగా పెట్టిందని తన చేతిన వున్న వాచ్ వంక చూశాడు.

అమ్మ - అంతా కరక్టే. కరెక్టు తప్పుబట్టేగా ఇదంతా అవసరమయ్యింది.

పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచ దుష్కృతాం

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే॥

అని శ్రీ కృష్ణ పరమాత్మ చెప్పినట్లు కరెక్టు చెయ్యటానికి తన రాక అన్నట్లు స్పష్టపర్చింది.

★ ★ ★ ★ ★

4-12-1962

రామకృష్ణన్నయ్య "అమ్మా! విఘ్నేశ్వరుడ్ని ఏదీ విఘ్నం కాకుండా ప్రతి దానికి ప్రథమంగా పూజ చేస్తారు కదా! మరి విఘ్నేశ్వరుడి పెళ్లికి విఘ్నమెందుకు ఆయనకు విఘ్నం కలిగించెదెవరూ?"

అమ్మ :- కన్నవాడే - ఈశ్వరుడు కన్నాడు కనుక కలిగించాడు,

అమ్మ పాదస్నానం అని పాదాలవరకు స్నానం చేయించేవాళ్ళం. అమ్మ అక్కడే ఉన్న రామకృష్ణన్నయ్యను చూసి "ఇప్పుడేగా వెళ్ళాల్సింది" అంటే భోంచేసి వెళ్ళొచ్చులే అన్నాను. (అన్నయ్య ఇవ్వాళ వస్తానని మాట చెప్పి వచ్చాడట)

అమ్మ : మాటమ్మా! మాట కదూ! అని మాటమ్మని అని అన్నయ్యకి ప్రసాదం ఇచ్చి ఊరికి పంపించింది.

మధ్యాహ్నం 3.30 గంటకి గుంటూరు నుండి గద్దె రత్తయ్య గారు జీపులో వచ్చారు. పూలమాలలు, విడిపూలు, చక్కరకేళి అమ్మకు సమర్పించి నమస్కరించి కూర్చున్నారు. అమ్మ ఆ పండ్లను తన ప్రక్కనే పెట్టి పండ్ల చుట్టూ పూలమాలలను చుట్టి విడిపూలను పండ్లపై అమర్చింది.

అమ్మ సాక్షాత్తు గౌరీదేవిని తన పక్కన కూర్చోబెట్టుకొన్నట్లున్నది.

★ ★ ★ ★ ★

5-12-62

మధ్యాహ్నం 2 గంటలకు అమ్మ స్నానమయ్యాక రుక్మిణక్కయ్య అమ్మకు జడవేసి ఒకే రంగుపూలయితే బాగుంటయ్యమ్మా కదంబం వద్దులే అన్నది.

అమ్మ :- "నాకు కదంబం అంటేనే ఇష్టం. అన్ని రకాలు కలుస్తాయి కదా!"

సృష్టికి మూలం తను. అన్ని రకాలుంటేనే సృష్టి. కనుక అమ్మకు అన్ని రకాలు కలిపితేనే ఇష్టం. అందుకే కదంబమే కావాలన్నదేమో అనుకున్నాము నేను, రుక్మిణక్కయ్య.

రాత్రి 9 గం॥కి హాల్లో పడుకొనుండగా హరిదాసుగారు వచ్చి రెండవ కాలులో సీల గుచ్చుకొన్నిదమ్మా అన్నారు.

అమ్మ :- రెండు కాళ్ళు పోయినైయన్నమాట "కాళ్ళుపోయినా బుద్ధులెక్కడికి పోతాయి"
అక్కడే ఉన్న యోగన్నయ్య "మేము పోతే పోతయ్యమ్మా"

అమ్మ :- మీరు పోయినా అవి శాశ్వతంగా నిలబడతాయి.

యోగన్నయ్య :- మేము వినం గదా!

అమ్మ :- మీరు పోతే పోతయ్యనుకుంటున్నారేమో. అవి ఇంకా ఎక్కువేమోగుతుంటయి ఇప్పుడు విని మాత్రం ఏం చేస్తున్నారు?

పోనీ ఇంకో వూళ్ళో ఉంటే నేను చూడను కదా! ఉండను కదా! అనుకుందామా అంటే "నాకు ఏ గోడలు అడ్డురావు, లేవు" అని సర్వవ్యాపకత్వాన్ని తెలియజేసింది.

★ ★ ★ ★ ★

6-12-1962

అమ్మ సాయంత్రం 4 గంటలకు హాల్లో ఉన్నది. బెజవాడ నుంచి వచ్చిన శాస్త్రిగారు అమ్మ దగ్గర కూర్చొని అమ్మను గురించి పేపరులో వ్రాసిన వ్యాసం చదివినిపిస్తుండగా అమ్మ మధ్యలో అందుకొని "సహించలేనిదే హింస"

ఏది విలువైందంటారనుకోండి - అవసరమే విలువైంది

సృష్టిదేనికవసరమైంది అంటే - "అవసరానికే అవసరమైంది"

స్వర్గం దేనికవసరమైంది అంటే "అవసరానికే అవసరమైంది"

స్వర్గం అంటే ఏంటి అన్నారనుకొన్నాం "వర్గం లేనిదే స్వర్గం"

కైవల్యమంటే ఏమిటంటారనుకో "వైకల్యం లేనిదే కైవల్యం"

మమతతో కూడినదే మతం ఏ మతం గొప్పది అంటే "మమత లేని మతం అందరికీ సమ్మతం"

దైవత్వం అంటే ఏమిటంటాడనుకో నాన్నా "భిన్నత్వం లేని మనస్తత్వమే దైవత్వం"

శాస్త్రిగారు అందుకొని "శృతులలో చెప్పేవి ఇవే కదమ్మా" అన్నారు

అమ్మ :- శృతులు చదువుకోలేదుగా నాన్నా స్మృతే

నీకులమేది అంటే శుక్ల శోణితాలకేది కులమో ఆ కులమే నాది.

అద్వైతమంటే "అంతా అయ్యింది - అర్థం కానిది"

శాస్త్రిగారు అమ్మను ప్రశ్నిస్తున్నారు. ఇంకా అమ్మ చెప్తోంది.

అమ్మ :-నిత్య కర్మేగా - సత్యకర్మ

గాఢత్వమే - ముముక్షత్వం

సందేహ నివృత్తైందే - సందేశం

క్షరం కానిదే - అక్షరం అయినప్పుడు ఏ అక్షరం గొప్పది.

"శబ్దమే బీజం అనుకుంటాను" రెండుగా ఉన్నప్పుడు రెండుగా కనబడక తప్పదు.

ఒకటిగా ఉన్నప్పుడు ఒకటిగా కనపడక తప్పదు. సర్వాక్షరాలకు ఆధారమైనది చుక్క అక్షరం వ్రాయటానికి ఆధారం కాగితం, కలం. వీటి ఘర్షణేగా ఆ చుక్కే అన్నింటికి ఆధారం కనుక అదే ప్రాసెస్. ప్రతి ఒక్కడు అమ్మా అమ్మాయని పిలుస్తున్నాడు. అంటే మమ, మమ, యనే.

పంచభూత సమ్మేళనమే గాయత్రి. సాధ్యమయింది సాధిస్తారు. కాని సాధన చెయ్యటం కాదు. సాధిస్తే సాధ్యమయ్యింది. అనేది వాడుకపదం. సాధన చెయ్యాలంటారు. చెప్పేవాడికి అది సాధ్యమయ్యింది. కనుక చెప్పాడు. వినేవాడికి సాధ్యమయ్యింది కనుక తలూపుతున్నాడు. వీడికి ఇది సాధ్యం, ప్రయత్నం చెయ్యమంటే ఎట్లా ప్రయత్నం చేస్తాడు. ప్రేరణ లేనిది ప్రయత్నం. ఎక్కడ్నుంచొస్తుంది. ఒక పువ్వున్నది. ఆ పువ్వు విచ్చుతుంది. అది విచ్చే సంధి పరిణామమే - బ్రహ్మ స్వరూపం. ఆ సంధిని విడగొట్టాలని సంధ్యావందనం నడిపించేది వేరే ఉన్నది. నడిచేవి కాళ్ళు ఆ శక్తి కన్పించదు. మనమే నడుస్తున్నాం అనుకుంటాం.

శాస్త్రిగారు జన్మల్ని గురించి ప్రశ్నిస్తుంటే

అమ్మ :- మొదటి జన్మకేది - ఆస్కారమో ఈ సంస్కారాన్నింటికి అదే ఆస్కారం: అభావం - భగవంతుడు ఒక కట్టె కాల్చామనుకో దాని రూపం మారింది. ఇంకొక రూపం వచ్చింది. నశించిందంటే ఏం నశించింది నాన్నా అని ఆప్యాయంగా ఆయన చెంపలు నిమిరి మృదువుగా స్నానం చేసి మళ్ళొస్తానని వెళ్లింది. 7.30 గంటలకి అమ్మ స్నానం చేసొచ్చి కూర్చుంది. గుంటూరు నుంచి కుమారస్వామి వాళ్లంతా కారులో వచ్చారు. అమ్మకు పూజ చేసుకొని తీర్థ ప్రసాదాలు తీసుకొన్నారు. అమ్మ వాళ్ళను భోంచేసి వెళ్ళండి అని చెప్పింది. అమ్మ మాటలు వింటున్నకొద్దీ ఇంకా వినాలనే అనిపిస్తుంది. శాస్త్రిగారు మళ్ళీ అమ్మను ప్రశ్నించడం మొదలుపెట్టారు. వేదం అంటే ఏంటమ్మా?

విరామం లేకుండా చదివిందే వేదం.

అదే దానికి నియమం శాస్త్రిగారు నమస్కరింది ఆశీర్వదించమ్మా అంటే - ఆశీర్వచనం అంటేనే అనిర్వచనీయమైంది. కలియుగం ఇన్ని పాదాలు ఇవి ఇట్లా నడవాలి అని ఏది నిర్ణయించిందో అదే చేస్తుంది! మధ్యలో మన పునరుద్ధరణ ఏమిటో?

శాస్త్రిగారు :- బ్రహ్మచారి అంటే?

అమ్మ :- "స్పర్శబేధం, లింగబేధం, రూపబేధం లేనివాళ్ళు"

శాస్త్రిగారు అమ్మ ద్వారా ఎన్నో విషయాలు తెలుకొన్నందుకు ఆనందించి శెలవు తీసుకొని వెళ్ళారు.

★ ★ ★ ★ ★

9-12-1962

హాల్లో అమ్మ మంచం దగ్గర జంపకాణా ఫరచి ఉన్నది. దాని మీద అమ్మ పడుకొని ఉన్నది. అమ్మకు కుడిచేతివైపున రామక్రిష్ణన్నయ్య, అమ్మ పాదాలను ఒడిలో పెట్టుకొని, పొత్తూరి వెంకటేశ్వరరావు అన్నయ్య అమ్మకు తలవైపున, లక్ష్మీనారాయణన్నయ్య, పి.ఎస్.ఆర్. ఆంజనేయులు అన్నయ్య అమ్మకు ఒక పక్కన సుబ్బారావన్నయ్య కూర్చున్నారు. రవి అమ్మ మంచం మీద పడుకొన్నా. సుబ్బారావన్నయ్యకి ఒంట్లో బాగోలేనందువల్ల మందు వెయ్యటానికి టైం ఎంతయ్యింది అని నేనంటే 'నీవు మందు వేసే టైం అయిపోయింది' అన్నాడు రామకృష్ణన్నయ్య. అమ్మ డోస్ పడ్డదిగా అన్నది. ఆ డోస్ పడ్డదనే ఊరుకున్నాను. రామకృష్ణన్నయ్య 2 డోసులు పడ్డయ్యి అన్నాడు. అమ్మ మందు, విందు, కందుకు, పసికందు ఎందుకో అన్నది ఛలోక్తిగా.

రామక్రిష్ణన్నయ్య ఒడిలో అమ్మ తల ఉంచి ముడుచుకొని పడుకొన్నది. "ఈ టైంలో ఎంతమంది పుట్టారో, పుట్టగానే ఎంతమంది చచ్చారో, అంటూ ఇప్పుడు శేషం చేస్తున్నాడో! (శేషగిరిరావన్నయ్యను ఉద్దేశించి) అన్నది. 12 గంటలకు లోపల గదిలోకి వచ్చి పడుకొని నిద్రలోనే "తనుమూలమిదం జగత్ సర్వం" అన్నది.

అమ్మ నిద్రపోతున్నట్లుగా ఉండి మాట్లాడుతుండటం పరిపాటి.

★ ★ ★ ★ ★

10-12-1962

అమ్మ దగ్గరకు నేను వెళ్ళేసరికి క్రిష్ణవేణక్కయ్య ఏదో అడిగితే అమ్మ సమాధానం చెప్తున్నది.

క్రిష్ణవేణమ్మ :- అమ్మకు లెక్క కూడా ఉన్నదే! లేదనుకుంటున్నాను తల్లీ!

అమ్మ :- అమ్మ లెక్కలేదు కాని - అమ్మకు లెక్క ఉన్నది.

ఇంతలో పి.ఎస్.ఆర్. వచ్చి వూరికెళ్తాను ప్రసాదమివ్వమ్మా అంటే అమ్మ "అంతా ఒకే ప్రసారం" అని ప్రసాదం ఇచ్చి పంపింది. మధ్యాహ్నం అమ్మ స్నానం చేస్తుండగా వంటల గురించి ప్రసక్తి వచ్చింది. వంకాయలో జీడిపప్పు వేసుకొంటే బాగుంటుందని క్రిష్ణవేణక్కయ్య అంటే రుక్మిణక్కయ్య ఎటూ వేసుకొంటాంగా అన్నది.

ఆ మాటలు వింటున్న అమ్మ "నాకు ఉన్నది ఉన్నట్లుగా ఉంటేనే ఇష్టం" అన్నది.

12 గంటలకు వెనుక గదిలో చాపవేసి ఉంటే దానిమీద పసిపిల్లలు తల్లిపొట్టను కరుచుకొని తల్లి ఒడిలో తలదాచుకొన్నట్లు ముద్దులొలికే మాటలతో అలిగిన పసిపిల్ల రీతిగా పడుకున్నది అమ్మ.

★ ★ ★ ★ ★

12-12-1962

అమ్మ 10 గంటలకు హాల్లో కూర్చున్నది. జిల్లెళ్ళమూడి వాస్తవ్యురాలయిన గుఱ్ఱపు సుబ్బమ్మ గారు వచ్చి నమస్కరించి కూర్చున్నది. అమ్మ ఆమెను కుశల ప్రశ్నలు వేసింది. అమ్మ మంచం పక్కనే కూర్చున్న నన్ను చూసి "నాకు బత్తాయిరసం ఇవ్వండమ్మా" అన్నది. "బత్తాయిలు లేవమ్మా నారింజలున్నాయి. నారింజలైనా సరే రసం ఇవ్వనా అమ్మా"

అమ్మ :- నేను ఒక్క గిద్దెడు బత్తాయిరసం ఇవ్వమంటే లేదన్నారుగా. ఎంతమంది వున్నా, ఇంటినిండా మనుషులున్నారు. అన్నీ వున్నాయి. కానీ నేనడిగింది లేదు. ఒకసారి చేబ్రోలు నుండి శ్రీరంగం వెళ్తుండగా దారిలో దాహమయ్యింది. దాని పొడుగునా కాలవే, కానీ రేవు లేదు.

సుబ్బమ్మ గారు :- శ్రీరంగం అది చూశావు గదమ్మా

అమ్మ :- అన్నీ చూశాను.

అక్కడే వున్న అమ్మ పినమామగార్కు పులిపాక చలపతిరావుగారు "అమ్మ చూడందంటూ ఏముంటుంది"అన్నారు.

అమ్మ :- వీలయినంతమటుకు.

నరసరావు పేట నుండి వచ్చిన ఒకఅన్నయ్య వినాయకుడి గురించి అడిగితే "వినాయకుడు-అమాయకుడు"గనుక నీవు చెప్పినట్లు వింటున్నాడా అన్నది అమ్మ.

★ ★ ★ ★ ★

13-12-1962

అమ్మ స్నానానికి ముందు నూనె రాచుకొని నలుగు పెట్టి స్నానం చెయ్యటం అలవాటు.

అమ్మ స్నానానికి నీళ్ళు పోసేవాళ్ళు, నీళ్ళు తోడేవాళ్ళు నలుగురైదుగురు అవసరమవుతుంది. అమ్మ అక్కడున్న మా అందరి మూతులను చూపిస్తూ, అందరి కవళికలను చూపిస్తూ, అందరి నడకలను చేతులతోనే చూపిస్తూ, వెక్కిరిస్తూంటే అమ్మ ఎవరిని చూపించిందో కేవలం వాళ్ళను చూసినట్లే వుంటుంది. అమ్మ నవ్వుతూ, నవ్విస్తూ విలాసంగా, నిత్యనూతనంగా ఉండే అమ్మ సన్నిధిలో ప్రొద్దు కూడా తెలియకుండా కాలం పరిగెడుతున్నట్లన్పించేది.

★ ★ ★ ★ ★

14-12-1962

రుక్మిణక్కయ్య అమ్మ దగ్గర కూర్చొని "అమ్మా నీవెవరివో చెప్పమ్మా" అన్నది. "వల్లకాని మిట్ట ప్రదేశము" అర్థం చెప్పమ్మా అన్నాను నేను.

అమ్మ :- "మనకందనటువంటి ఎత్తయిన ప్రదేశము"

రుక్మిణి :- అమ్మకు చిన్నప్పుడు జాతకం చూపిస్తే మహర్జాతకం అని చెప్పారట.

అమ్మ :- పిన్ని కూతురు సావిత్రికి కూడా అట్లాగే చెప్పారు. "దానికేం చాలా ఆస్తి వున్నది" అక్కడే ఉన్న గజేంద్రమ్మ ఎప్పుడూ రాలేదమ్మా ఇక్కడికి.

అమ్మ :- అక్కడే చూస్తుందట నన్ను "దాన్నిక్కడే చూస్తానంటుందట"

గజమ్మ :- చెల్లెలికి ఎందుకమ్మా కనబడుతున్నావు.

అమ్మ :- చెల్లెలు కనుకనే! అంటూ లేచి లోపలికి వెళ్ళొచ్చి ఉత్తరాలు వస్తే చదువుతూ కూర్చున్నది. పూలమ్మే అతను వచ్చి అమ్మ మెడలో దండవేసి పాదాలపై పూలువేసి నమస్కరించి వెళ్ళాడు.

అమ్మ స్నానం చేసి ఎఱ్ఱ రవికె, ఎఱ్ఱంచు గల ఆకుపచ్చని చీర ధరించి వేలు ముడి వేసుకుని హాల్లోకి దర్శనానికి వచ్చింది. కాకుమాను నుండి ప్రెసిడెంట్ గారి భార్య అమ్మ దర్శనార్థం వచ్చింది. ఆమె అమ్మ మెడలో పూలమాలను వేయగానే ఆ మాలలు తీసి కొంత చెండును తుంపించుకొని తనే తలలో చుట్టమీద పెట్టుకొన్నది. అంత క్రితం రోజే వచ్చిన అడవుల దీవి వాళ్ళు పూజకు అన్నీ సిద్ధం చేసుకొన్నారు. స్వామీజీ నామాలు చెప్తుండగా పూలతోనూ, కుంకుమతోనూ పాదపూజ చేశారు. అమ్మ వారిని భోజనాలు చెయ్యమంది. అక్కడే వున్న ప్రెసిడెంట్ గారి భార్య "ప్రకృతి అమ్మ చేతిలోదేగా" అన్నది.

అమ్మ :- ప్రకృతే అమ్మ

ఇవ్వాళ అమ్మ దర్శనానికి నల్గురు స్త్రీలు వచ్చారు. వారిలో ఒకామెకు కాపురానికి వచ్చి చాలాకాలం అయినా పిల్లలు లేరట 4 సం. క్రితం ఒకసారి వచ్చి అమ్మకు దండం పెట్టుకొని వెళ్లిందట. ఆ తర్వాత ఆమెకు నెల తప్పిందట.. ఇప్పుడు వాళ్ళ బాబుకు నాల్గో సం. అమ్మకు ఈ సంగతి చెప్తూ బాబుని అమ్మకు చూపించింది. అమ్మ ఆ బాబుని దగ్గరకు తీసుకొని నాదేముంది. అని కర్తృత్వం మాత్రం తనమీద ఉంచుకోలేదు. రాత్రి భోజనాలయ్యాక నేను అమ్మ దగ్గరకు వచ్చేసరికి బుచ్చిరాజు, బ్రహ్మాండం సుబ్బారావు, కాత్యాయనీ, పన్నాల రాధాకృష్ణశర్మగారు, గోపాలన్నయ్య ఉన్నారు. నేను అమ్మ దగ్గరకి వెళ్ళి కూర్చోగానే లేలెమ్మని గోపాలన్నయ్య జోక్‌గా అన్నాడు.

అమ్మ :- అది నా దగ్గర కాసేపు కూర్చుంటే అట్లా అంటారేమిట్రా. అంటూ ఇటు రామ్మా అని వాళ్ళ వైపు తిరిగి వున్న అమ్మ నావైపు తిరిగింది. ఇటు దిరిగి పడుకోమ్మా మా వైపు తిరుగు అని పదే పదే గోపాలన్నయ్య అంటుంటే

అమ్మ :- నేను అటు తిరిగి పడుకోనని నన్ను ఇంకా దగ్గరకు తీసుకొని నా తలమీద తన చేత్తో నిమురుతూ పడుకుంది.

అమ్మ హస్తస్పర్శలో ఉన్న హాయిని అనుభవిస్తూ ఆనందాశ్రువులు రాలుస్తూ అమ్మ మంచం మీద అలాగే తలవాల్చాను. అమ్మ నా తలమీద చెయ్యుంచి నిద్రపోయింది.

★ ★ ★ ★ ★

15-12-1962

మధ్యాహ్నం 1గంటకి గుడివాడ బాబాయిగారు (తుమ్మలపల్లి చలపతిరావుగారు) వచ్చారు. ఆయన తెచ్చిన సంచి మందిరంలో పెట్టి వచ్చారు. సంచి తేకుండా వచ్చానని కూర్చున్నవారు లేవబోతుంటే నేను తీసుకొస్తాను ఎక్కడున్నాయో చెప్పండన్నాను. నేను తెచ్చుకొంటానని ఆయన అంటుండగా మూడు సంచులు ఒకేచోట వుంటాయి తీసుకురా అన్నది అమ్మనాతో. అమ్మ చెప్పినట్లు మందిరంలోకి వెళ్ళి చూస్తే మూడు సంచులు ఒకేచోట వున్నాయి. అవితెచ్చి ఆయనకిచ్చి అమ్మ చెప్పినట్లే వున్నాయి అంటే బాబాయిగారు అమ్మని "నీకెట్లా తెలుసమ్మా" అన్నారు.

అమ్మ :- ఈ మాత్రం తెలియకపోతే నన్నాడించరూ! అన్నది చిరునవ్వుతో.

★ ★ ★ ★ ★

28-12-1962

అమ్మ ఉదయం 10 గంటలకు చిన్న గదిలోకి వెళ్ళబోయే దారిలో గడప దగ్గర కూర్చున్నది. పక్కనే రామకృష్ణన్నయ్య వచ్చి కూర్చున్నాడు. "నేను ఇక్కడ కూర్చొని మాటలు చెప్దాం అనుకున్నాను. కానీ, అనుకోకుండా ఇక్కడికే వచ్చి కూర్చోటం జరిగింది. ఏదైనా ఇంతే" - కొంచెం దూరంగా ఉన్నాము. నేనూ యోగన్నయ్య మనమే అక్కడికి వెళ్దామురా అన్నాడు యోగన్నయ్య. ఆమాట విన్న అమ్మ ఏం మాటల్లేవు కూర్చోండి అక్కడే. మాటలమ్మ కాదు మూటలమ్మే.

★ ★ ★ ★ ★

డైరీ-1963

7-4-1963

ప్రశ్న వెయ్యగానే అమ్మ సమాధానం చెప్తూనే, ప్రశ్న తానే వేసి తానే సమాధానం చెప్పటమూ అమ్మకలవాటు. ఒకరోజు అమ్మ దగ్గరకొచ్చిన సోదరునితో జరిగిన సంభాషణ. నే వెళ్ళేసరికి జరుగుతోంది. రూపాంతరాలు తప్ప భిన్నత్వం లేదు. అదే పరిణామం - మనస్సుకే భిన్నత్వం. భిన్నత్వం లేని మనస్తత్వమే దైవత్వం. దైవత్వం అంటే నాలుగు చేతులూ, కిరీటము కాదు. రూపాయలు పెట్టి భూమి కొంటున్నాం. భూమినమ్మి డబ్బు తీసుకుంటున్నాం.

భిన్నత్వం అంటే హెచ్చు, తగ్గు. నా మనసు సరిగా లేదంటాడు గాని నేను సరిగా లేననడు. న ఇతి, న ఇతి. నేను కాదు, నేను యిదికాదు అంటూ అంతా నేను కావాలి. ఈ శరీరంలో ఏ చిగురంటినా నేను బాధపడ్తున్నాను. ఒక చేతికొస్తే మరొక చెయ్యి బాధపడ్తుందా, దేనికొచ్చినా నేను బాధపడాలి.

* * * * *

9-4-1963

ఉదయం 8 గంటలకు పూరు వెళ్ళేవాళ్ళు అమ్మ దగ్గరకు చెప్పటానికి వచ్చారు. వాళ్ళకు ప్రసాదాన్నిస్తూ "తనను కన్న అమ్మను తాను కన్నవాడు దేనితోనూ పనిలేదు" అని చెప్పింది.

అమ్మ తలంటు పోసుకొని నీళ్ళు చాలలేదని లేచి వెళ్లింది. అదేంటమ్మోయ్ అన్నాము.

రెండు మూడు వందల బిందెల నీళ్ళు పోసిన చాల్లేదని అన్నది. అందరి ఇళ్ళలో ఉన్నవన్ని పోశాము. ఆ స్నానాల గదిలో ఉన్న వస్తువులన్ని ఆ పవిత్ర గంగాజలంలో తేలియాడుతున్నాయి. లోపలికి వెళ్లిన అమ్మ కొద్దిక్షణాల పాటు స్తబ్దతగా ఉంది. మామూలు స్థితికి రావటానికి కొంత సమయం పట్టింది. తెల్ల గ్లాస్కో రవిక, తెల్ల గ్లాస్కో చీర ధరించి హాల్లోకి వచ్చిన అమ్మ మెరిసిపోతున్నది.

గజేంద్రమ్మ అక్కయ్య, రుక్మిణక్కయ్య, నేను ముగ్గురం కలిసి 300 కొబ్బరికాయలు కొట్టాము. కిరీటం పెట్టి హారతి ఇచ్చాము అప్పటి ఆ ప్రశాంతత, మహనీయ మనోజ్ఞ దివ్యతేజోమయ దరహాస వదనయైన అమ్మను చూస్తుంటే మాకు కొంతసేపు బాహ్య ప్రపంచ స్ఫురణ లేదు.

చీరాల నుంచి రామకృష్ణన్నయ్య పినతల్లి కొడుకు మారుతి వచ్చాడు. అతనితో అమ్మ, అన్నయ్య మాట్లాడుతూ - మనసుకు హాయి అంటే - ఏదొచ్చినా నెట్టేసుకోవటమే - వాడి పరిస్థితి అదే.

★ ★ ★ ★ ★

1-5-1963

అమ్మ హాల్లో కూర్చున్నది. దర్శనం కొఅకు కారు వేసుకుని ఓ కుటుంబం వచ్చారు. అమ్మ వాళ్ళను చూస్తూ "ఇది మమతల గర్భగుడి. విరాగిని కాదుగా నాన్నా. కాబట్టి అందర్నీ చూసుకోవాలనే వుంటుంది"

ఓ.సో. :- నీ అనుగ్రహం వల్ల అన్నీ వున్నాయి. చిత్తశుద్ధి నివ్వమ్మా.

అమ్మా :- "చిత్తశుద్ధి వుండబట్టే రాగలిగావు నాన్నా. బిడ్డలంతా చిత్తశుద్ధి కలవాళ్లుగానే కనపడతారు నాకు"

వాళ్ళు తీర్థప్రసాదాలు తీసుకుని వెళ్ళారు. అమ్మ వెనుకటి సంఘటనలు చెప్తున్నది.

అమ్మ వచ్చిందంటే - అందరికీ ఆనందమేగా. హాస్పిటల్లో వున్న బాలింతలూ, రోగులూ అందరూ అమ్మను చూడలేకపోయామని తహతహలాడిపోయేవారు. వాళ్ళ దగ్గరకు నేవెళ్లి చూసొచ్చాను. వాళ్ళ ఆనందం ఇంతా, అంతా కాదు అన్నది.

★ ★ ★ ★ ★

2-5-1963

అమ్మ హాల్లో కూర్చున్నది. గదినిండా మనుషులున్నారు. అమ్మ కబుర్లు చెప్తున్నది.

"శక్తులంటారా చిన్నప్పుడు ఎట్లా వున్నాయో యిప్పుడూ అలాగే ఉన్నాయి. నాలో మార్పేం లేదు. నన్నడిగితే ఎవరికి తోచింది వాళ్ళు వ్రాస్తారు. వారనుకున్న పెద్దల్లో పెద్దలు ఒక పెద్దను చేస్తే వాడు పెద్ద అనుకుంటారు.

గుడ్డి పుల్లయ్య విషయం చెప్తూ - వాడ్ని వదిలి పెట్టలేని స్థితి నాకు కలిగిందాక తెచ్చుకున్నాడు. ఎవరు ఎవరి యిష్టదైవాన్ని వాళ్ళు చూస్తున్నారు కదా! గజంలో

అంగుళాలున్నై కాని అంగుళంలో గజం లేదు. నేను కొలతబద్ద అనేది అదే. ఎవరి బద్ద ఎంత మటుకో అంత మటుకే"

వచ్చిన వాళ్లల్లో నుంచి ఒక సోదరుడు లేచి "ఇంతమందికి మీలోనే ప్రత్యేకత ఏం గోచరించిందంటారు?

అమ్మ :- నాకు తెలియనిది వాళ్ళకు తెలిసింది. లడ్డుకు లడ్డు రుచేం తెలుస్తుంది. దానిని తింటే తెలియాలి.

అంతా గొల్లుమని నవ్వారు.

అంధ విశ్వాసం అది అనిర్వచనీయం.

సర్వానికీ మనస్సే - అదే దైవం - అదే జ్ఞానం - అదే అజ్ఞానం

నా దృష్టిలో సాధ్యమైనదే సాధన. ఎందుకొస్తాడో ఆ పని చేస్తాడు. మానుకోవాలంటే మానుకోనివ్వనిదే చెయ్యాలంటే చెయ్యనివ్వనిదే నిర్ణయం.

సోద :- అమ్మా గుర్తుంటామా మేము

అమ్మ :- మరుపంటూ వుంటే జ్ఞాపకముంటుంది.

సోద :- ఇంతమంది బిడ్డల్లో గుర్తుండద్దూ!

అమ్మ :- గొఱ్ఱెలను కాసేవాడికి ఏ గొఱ్ఱె కా గొఱ్ఱె గుర్తు. ఏది ఎంతకు కొన్నాడో వాడికి గుర్తు. గొఱ్ఱెల వాడికి గొఱ్ఱెలు గుర్తుండగా లేనిది కన్నతల్లికి బిడ్డలు గుర్తుండరా!

సోద :- మీరు చదువుకోలేదంటారే ఇంత లాజికల్‌గా ఎట్లా మాట్లాడుతున్నారు?

అమ్మ :- లాజికల్ అంటే నాకు తెలియదు. తెలుగులో చెప్పు

సోద :- తర్కం (ఇక్కడ)

అమ్మ :- ఎప్పుడూ జరుగుతుండేదేగా - తరగటమేగా తర్కమంటే.

సోద :- బాధ్యత అంతా నీదేనమ్మా

అమ్మ :- సర్వబాధ్యతలు నాయందు వేస్తే యింకా బాధెక్కడిది.

మధ్యలో ఎవరో శ్లోకం చదివారు మాట్లాడుతుండగా

అమ్మ :- శ్లోకం చప్పున చదవగలిగారు. ఆ స్థాయికి వారు రాలేదుగా -

అమ్మ కనకాంబరం రేకును తీసుకొని బూర వాయించినట్లుగ, సన్నాయి వాయిద్యంలా వూదుతూ మాట్లాడుతూనే ఉన్నది.

అంతా లేదన్నా సరే. పూర్తిగా ఉన్నదన్నా సరే. ఈ రెంటి స్థితీ ఒకటే. అంతా అనంతశక్తి అంటూ లేనిది ఏమున్నది. ఇది కాదు, ఇది కాదు అంటూ అంత ఆ ఒకటే. పువ్వు విచ్చుతున్నదనుకోండి. రెండు కళ్ళూ దానిమీద పెట్టి చూస్తున్నప్పటికీ తెలియదు. విచ్చిన తర్వాత తెలుస్తుంది. విచ్చేటప్పుడు సంధి తెలియదు దేవులాడినా దొరకని వాడే దేముడంటాను. నిగ్రహం కోసం విగ్రహాలు పెట్టుకుంటున్నాం. కానిదంటూ లేదు గనుక. ప్రతి పదార్థంలో శక్తి ఉన్నదిగా! కట్టెకు కాలే శక్తి వున్నప్పుడు గిన్నెకూ కాల్చుకునే శక్తి వున్నప్పుడే అన్నం వుడకగలుగుతుంది. అవసరం విలువైనది. హెచ్చుతగ్గులూ, భిన్నత్వం లేని మనస్తత్వమే దైవత్వం. ప్రతి దాంట్లో వున్న శక్తిని దైవత్వంగా చూడటం కోసమే మనవాళ్ళు నోములనీ, వ్రతాలనీ, పూజలనీ పెట్టారు. ఆధ్యాత్మికం, ఆచారం ఆరోగ్యం అన్నీ ఒకదాంట్లో వున్నాయి.

మధ్యలో అమ్మ బ్రహ్మాండం పురుషోత్తం వెళ్ళాడా? అని అడిగింది.

శేషగిరి :- ఆఁ బ్రహ్మాండం వాళ్ళంటే ఎంత ప్రేమమ్మా!

అమ్మ :- బ్రహ్మాండం - లో - వాళ్ళంటే

డబ్బున్నవాడు డబ్బు చాకిరీ చేస్తాడు.

డబ్బులేనివాడు శరీర చాకిరీ చేస్తాడు.

సంస్థకు ఏదైనా చాకిరీయే

★ ★ ★ ★ ★

21-5-1963

రాత్రి 8 గంటలకు కొత్త యింటిముందు పందిట్లో పడుకున్నది. అమ్మ దగ్గర కూర్చున్న రామకృష్ణశర్మ గారు కాలాన్ని గురించి అడిగితే -

అమ్మ :- భవిష్యత్తు తెలిసినప్పుడు అది వర్తమానమే అవుతుంది.

రామ.శ. :- కాలస్వభావం తెలియటం లేదు. కాలమంటే వ్యవధే కాలమా.

అమ్మ :- జరుగుతున్నది కాలస్వభావం.

కాలమే తెలియటం లేదు.

మరుగులేనిదానికి మరుపులేదు

అమ్మ హాల్లో నుంచున్నది. అంతక్రితం నాన్నగారికి, ఇంకొకరికి జరిగిన సంభాషణలో

నాన్నగారు "నాకంటే చక్కనిదా మీ అమ్మగారు" అన్నారు. ఆ విషయం అమ్మకొచ్చి చెప్పారు. అది విన్న అమ్మ "నాన్నగారు చక్కనిదనం ఆ చక్కని దనమే - అమ్మ దగ్గర పిల్లలకు చల్లనిదనమిస్తుందని" సమర్థించింది.

★ ★ ★ ★ ★

22-5-1963

11-40 ని.లకి అమ్మ హాల్లో పడుకున్నది. అమ్మ దగ్గర రామకృష్ణన్నయ్య వున్నాడు. నేనెళ్లి అమ్మ దగ్గర కూర్చోగానే "నేను జీడికాయలు కొనుక్కున్నానుగ" అన్నది నన్ను వుడికిస్తున్నట్లుగా.

"నువ్వెప్పుడు కొనుక్కున్నావమ్మా?" ఎక్కడ అని నేనడిగితే -

అమ్మ :- అమ్మొచ్చింది

అమ్మొచ్చిందన్నాడన్నయ్య

ఏ అమ్మ అన్నాను?

"మాయమ్మ" అన్నదమ్మ

★ ★ ★ ★ ★

25-5-1963

ఇవ్వాళ ఉదయం నుంచీ వచ్చిన వాళ్ళెవరికీ అమ్మ దర్శనం కాలేదు. సాయంత్రం 4-30 ని.లకు దర్శనానికి వచ్చింది. ఎవరికి వాళ్ళే ఎంతో ఆతృతగా అమ్మను దర్శించుకుని వారి కష్టసుఖాలను విన్నవించుకున్నారు. అందర్నీ పలకరిస్తూ ప్రసన్నంగా వాళ్ళు చెప్పేవి వింటూ ప్రసాదాలిస్తోంది. కొత్తగా కట్టిన సత్రం మీద "అమ్మ అని వుంటే అమ్మ ఇక్కడకే వస్తారు కాబోలు అనుకుని ఇప్పటి వరకు అక్కడే కూర్చుని, ఇంకా రాకపోతే ఇక్కడకు వచ్చాం తల్లీ! నిన్న అనుకోకుండా అకారణంగా బయల్దేరాం నిన్న యీ వేళప్పుడు అనుకుని వెంటనే బయల్దేరాం!" అన్నారు ఇద్దరు అక్కచెల్లెళ్ళు.

అమ్మ :- మీరే అన్నారుగా అకారణంగా బయల్దేరామని. అకారణమే కారణమైనది.

ఒకామె :- గురు ఉపాసన లేనిది మోక్షం లేదుట గదమ్మా.

అమ్మ :- నాకు తెలియదమ్మా మోక్షం అంటేనే తెలీదు.

ఆమె :- మీకు తెలియకుండా ఎట్లా వుంటుందమ్మా!

అమ్మ :- నిజమమ్మా నాకు తెలియదు. ముముక్షత్వమే మోక్షమంటారు. ఇక్కడకు రావాలనేది కూడా మమతే కదమ్మా!

ఆమె :- విగ్రహారాధనను గురించి ప్రశ్న వేస్తుండగనే మధ్యలోనే

అమ్మ అందుకొని "నిగ్రహం కోసమే ఈ విగ్రహారాధనలన్నీ" రాముని బొమ్మ ఉన్నదను కోండి. దానిని బొమ్మల దగ్గర పెడితే బొమ్మగా చూస్తున్నాం. దాన్నే దేవతార్చన గదిలో పెడితే దేముడిగా చూస్తున్నాం. స్థానాన్ని బట్టి, ప్రతి వస్తువులో దైవత్వాన్ని చూడటం కోసమే ఈ నోములూ, వ్రతాలు, ఒక్కో నోముకు ఒక్కో వస్తువులో దైవత్వాన్ని ఆపాదించి పూజ చెయ్యటం జరుగుతున్నది.

360 రోజులకూ 360 వ్రతాలున్నాయి. విడి సమయంలో ఆ వస్తువును యిష్టం వచ్చినట్టు వాడుతున్నాం. అదే నోముల్లోనో దైవత్వాన్ని చూస్తాం. దాని విలువను తెల్సుకోలేం కనుక ఒక ప్రత్యేకతంటూ అవసరమయినది. ఒక పూజ చేస్తున్నారనుకోమ్మా. దానివల్ల నెత్తి అణిచిందనుకోవటం పొరపాటు. అది విధిలో వుండి జరుగుతున్నది. దేనివల్ల ఏదీ కాదు అని అమ్మ గట్టిగా చెప్పటంతో -

వాళ్ళ సందేహాలు తీరి, ధైర్యమొచ్చి చాలా సంతృప్తితో పదే పదే నమస్కరించి శెలవు తీసుకుని వెళ్ళారు.

రాత్రి 11 గంటలకు గుంటూరు నుంచి ఎవరో భక్తులు కార్లో వచ్చారు. అమ్మను చూడటానికి ఒకనియమం లేదు. ఏ టైంలో వచ్చినా అమ్మ దర్శనమిస్తుంది. దర్శనాలయాక అమ్మ స్థానికంగా వున్న వరలక్ష్మి అనే అమ్మాయిని నా గదిలో నువ్వు వుండమ్మా అని 2, 3 సార్లు చెప్పింది. అప్పటికి గదిలో రుక్మిణక్కయ్య వుంటున్నది. అక్కయ్య వున్నది కదా ఎందుకిట్లా అన్నదనుకున్నాం నేను వరలక్ష్మి.

★ ★ ★ ★ ★

26-5-1963

ఈ రోజు ఉదయం 8 గంటలకు రుక్మిణక్కయ్య వాళ్ళ అత్తగారు బంధువులు వచ్చి ఆమెను తీసుకెళ్ళారు. గదిలో వరలక్ష్మి వుండవలసి వచ్చింది. అప్పుడనుకున్నాం. వాళ్ళొచ్చి తీసుకెళ్తారని తెలిసే అమ్మ అన్నది కాబోలు. జరిగితే కాని మనకర్థం కాదు కదా! అనుకున్నాం.

★ ★ ★ ★ ★

1-6-1963

ఈ రోజు జిల్లెళ్ళమూడి గ్రామస్థుల అబ్బాయి పెళ్ళి. అమ్మ దగ్గర చేసుకుంటామని మ్రొక్కు. అమ్మ "ఇక్కడ పెళ్లి చేసుకుంటారట మీరంతా త్వరగా పనులు ముగించుకుని పెళ్లికి అందరూ రండి" అని ఇంటి పెళ్ళిపెద్ద అయి అందర్నీ ఆహ్వానించింది. పెళ్ళివాళ్ళు పెళ్లికి సిద్ధమవటం ఆలస్యమయిందని పిల్చిన పురోహితుడు వెళ్లాడు.

ఈ పెళ్ళికి పురోహితుడు - అమ్మే

పందిరికి తోరణపాకులు కట్టారు. ఒకవైపు బాజాభజంత్రీలు - మరొకవైపు అమ్మ నామం జరుగుతున్నాయి. 10 గంటలకు పెళ్ళివారు సిద్దమై వచ్చారు. ఆవరణంలోని వాళ్ళంతా, అమ్మ స్వయంగా చేసే పెళ్ళి చూడాలనే కుతూహలంతో వచ్చారు. పెళ్ళి పందిట్లో - అమ్మకు ప్రత్యేకమైన సింహాసనాన్ని అలంకరించారు.

అమ్మ ఎఱ్ఱంచు గల తెల్లచీర గోచీ పోసి కట్టుకుని కళ్యాణమూర్తియై కళ్యాణవేదికపై ఆసీన అయింది. అమ్మ రాగానే వధూవరులు అమ్మకు దండ వేసి కొబ్బరికాయ కొట్టి హారతిచ్చి నమస్కరించారు. అమ్మ వధూవరులను బొట్టుపెట్టి నూతన వస్త్రాలను ప్రసాదించింది.

అమ్మ యిచ్చిన నూతనవస్త్రాలను ధరించి పెండ్లిపీట మీద కూర్చున్నారు. అమ్మ కుర్చీలోనుంచి లేచి వచ్చి పురోహితుడు చేయించే కార్యక్రమమంతా తానే పురోహితుడై చేస్తూ, మంగళసూత్రం కట్టబోయే ముందు అక్షతలను తానే స్వయంగా అందరి దగ్గరకు వచ్చి యిచ్చింది. మంగళసూత్రం కట్టేటప్పుడు అందరికీ చూపించి వధువు మెడలో ఒక ముడివేసి వరునిచేత కట్టించింది, నల్లపూసలు కట్టించింది.

ఎండుకొబ్బరి చిప్పతో తలంబ్రాలు వాళ్ల చేతుల్లో పోసి వాటిపైన పాలగ్లాసు పెట్టి ఆకుతో నీళ్ళు చల్లి ఒకరినెత్తిన ఒకరికి పోయించింది.

అక్కడ వాళ్లందరం అమ్మ స్వయంగా చేసిన ఈ పెళ్ళిని చూసి తన్మయుల మైనాము. వాళ్ళెంత అదృష్టవంతులో!

అందరూ కట్నాల చదివింపులయాక పిల్లచేత పిల్లవాడి పాదాలకు, పిల్లవాడి చేత పిల్ల పాదాలకు నమస్కారం చేయించింది.

అమ్మ అనుగ్రహానికి సంకేతంగా రాధాకృష్ణుల గాజు బొమ్మను ఇచ్చింది. వధూవరులిద్దరూ మేమెంత అదృష్టవంతలమమ్మా అని ఉప్పొంగిపోయారు. అమ్మ పెండ్లి కొడుకుతో "నువ్వు కూడా పూజ చేశావు గుర్తున్నాదా?" అని ఒకరి మనసును ఒకరు గుర్తించి మెలగండి అని హెచ్చరించింది.

★ ★ ★ ★ ★

5-6-1963

ఉదయం 7గంటలకు అమ్మ లోపల గదిలో వున్నది. అయిదారుగురం వున్నాము.

అసలు పెళ్ళి అంటే ఏమిటి? తలంబ్రాలు ఎందుకు అన్న ప్రశ్న వచ్చింది.

అమ్మ :- తలంబ్రాలు ఒకరి తలపులు ఒకరినెత్తిన వేస్తున్నాం అని ఒకరి నెత్తిన ఒకరు తలంబ్రాలు పోసుకోవటం.

సదస్సు అంటే సదా ఆశీర్వదించటం. దేవతలే బ్రాహ్మణరూపంగా వచ్చి ఆశీర్వదించటం ఇద్దరూ ఒకటిగా నడిచేదే అనుకూలం. ఒకటి సరిగ్గా నడిచి రెండవది అనుసరించేది అనుసరణ.

భర్త - ప్రత్యక్ష దైవం. నిగ్రహం కోసం విగ్రహాన్ని పెట్టుకొని పూజ చేస్తూ - టైమయిందేమో వస్తున్నారేమోననే ఆదుర్దా, మనసు అటే వుంటే గనుక ప్రత్యక్షంగా వుండే ఆ దైవాన్ని ఆరాధిస్తుంటే అంతకన్నా కావాల్సిందేమున్నది. ఉచ్ఛ్వాస, నిశ్వాసాల్లో కూడా ఆ విశ్వాసం వుంటే ప్రపంచాన్నే ఆరాధించినట్లు. అమ్మ మాట్లాడుతూవుంటే అక్కడ్నుంచి లేవాలనిపించదు.

ఇవాళ పునాదుల్లో బీము పోస్తారు. రెండు మూడు రోజుల్నుంచి చిన్న చిన్న తుంపరలు పడుతున్నాయి. పనిచేస్తున్న పిల్లలు వర్షం వస్తుందేమో పునాది పాడై పోతుందేమోనని ఆదుర్దాగా వున్నారు. అది పూలజల్లే అయినా వర్షం కురుస్తుందేమోనని భయం. ఒకవైపు అమ్మే చూసుకుంటుందన్న ధైర్యం. పిల్లలకు ఎండ తగలకుండా చల్లని ప్రశాంతమైన వాతావరణం ఏర్పరచిందన్నమాట. చల్లగాలి మెల్లమెల్లగా వీస్తున్నది.

బీము పొయ్యటానికి వెళ్లేముందు అంతా నామం చేసుకుంటూ అమ్మ దగ్గరకు వెళ్లారు. అమ్మకు కొబ్బరికాయ కొట్టి హారతిచ్చి పని ప్రారంభించబోతున్నామని చెప్పారు.

అమ్మ వాళ్లందరికీ బొట్టుపెట్టి తీర్థం వేసింది. వాళ్లలో ఏదో కొత్త బలం ప్రవేశించిన అనుభూతిని పొంది వెళ్లి పని ప్రారంభించారు.

నేనూ బీము పొయ్యద్దా అన్నట్లు వరుణుడు కొద్ది కొద్ది ఉరుములతో ప్రవేశించాడు. మధ్య మధ్య వాతావరణాన్ని బట్టి ఆదుర్దాగా త్వరగా చేస్తారనే అమ్మ యిలా చేస్తున్నదేమో అనుకుంటూ త్వరత్వరగా పని ముగించారు.

నామం చేసుకుంటూ అమ్మ దగ్గరకు రాగానే - ఓపికగా లేకపోయినా అమ్మ లేచి పిల్లలొచ్చారా అంటూ వీళ్ల కోసం పోయించిన అట్లను అందరికీ పంచింది. పనిచెయ్యని వాళ్ళకీ పెట్టింది. అందరికీ పెడ్తేగాని తృప్తి ఉండదు.

దర్శనానికి వచ్చిన సోదరుడు అమ్మ పాదాలను కళ్ళకద్దుకొని ఒళ్ళో పెట్టుకున్నాడు.

సో :- అమ్మా! సంపూర్ణావతారమంటే ఏమిటి? కారణజన్ములంటే ఎవరు?

అమ్మ :- కారణం లేకుండా అన్నీ తానే అయి అన్ని కారణాలు తానే అయి వచ్చిందే సంపూర్ణావతారం. ఒక కారణంతోటి, చెప్పి వచ్చేది కారణజన్ములు. ప్రతివాడూ అవతారమే. దానికి టైం రావాలి.

అందరూ ఒకే తడవైనప్పుడు సృష్టి దేనికి. ఎవరికి టైం వచ్చినప్పుడు వాళ్ళు ఇప్పుడు ఒక నాటకమున్నదుకోండి. ఆ నాటకం వ్రాసినవాడే ఒక పాత్రను వేయాల్సి వస్తుంది. దుఃఖం, సుఖం ఏ పాత్ర తన వంతు నిర్ణయించుకుంటే అది వేయాల్సిందేగా. తనే వ్రాశానని, తెలుసు అన్ని పాత్రలూ తెల్సు, అదీ వ్రాసేటప్పుడు.

కర్టెన్ తానే అయి, నాటకం తానే అయి ప్రేక్షకులు తానే అయి, చేయించేది తానే అయి, చేసేది తానే అయి వ్రాస్తాడు. తను వెయ్యాల్సి వచ్చినప్పుడు తన వంతు పాత్రనే పోషించాలి అన్నది.

ఆ సోదరుడు అమ్మ మాటలకు ముగ్ధుడై తన ఒడిలోని అమ్మ పాదాలకు నమస్కరించి సెలవు తీసుకొని వెళ్లాడు.

అమ్మ నీరసంగా వున్నట్లు కన్పిస్తే - ఎట్లా వున్నదమ్మా నీకు అంటే "నాకేం నాకు కులాసాగానే వున్నది. నాకు ఆరోగ్యం కూడా బాగానే వున్నదమ్మా. తొందరలో వెళ్ళిపోదామని పిస్తున్నది. చూడండి. వచ్చినపని పూర్తిగాకుండానే వెళ్ళిపోవటమా - అనీ... అసలూ ఒక నాటకం వున్నదనుకోండి. నాటకం పూర్తిగాకుండానే వాళ్ళు వెళ్లిపోతే... ప్రేక్షకులు టిక్కెట్లు కొనుక్కుంటారు. మధ్యలో కర్టెన్ పడిపోతుంది. వ్రాసినవాడే పాత్ర వేయాల్సి వచ్చింది. అట్లాంటప్పుడు ఏది వెయ్యాల్సిన అవసరమొస్తే అదే వేస్తాడు. తగలబడి పోతున్నా చూస్తూ వూరుకోవాల్సిందే అది కూడా దాన్లో నిర్ణయమయ్యే వుంటుంది కదా!

★ ★ ★ ★ ★

7-6-1963

పందిట్లో చల్లని గాలి వీస్తున్నదని అమ్మకు పక్క వేశారు. అమ్మ చుట్టూ మనుషులు ఎప్పుడూ వుంటారు సాధారణంగా. 11 గంటలు అయినా ఎవరూ పడుకోలేదు. ఏదో ఒకటి అమ్మ చెప్పటం

బ్రహ్మ అంటే సృష్టి - విష్ణువు అంటే పోషించేవాడు - ఈశ్వరుడు లయకారకుడు పోషించటానికి ప్రతి వస్తువు అవసరమే గనుక విష్ణుమూర్తికి లక్ష్మి భార్య అయినది.

కనపడే ప్రతి వస్తువు లక్ష్మి కేవలం డబ్బే కాదు. సొమ్మే కాదు. తెల్సుకుండే తెలివే సరస్వతి. గనుక బ్రహ్మకు భార్య అయినది సరస్వతి.

అపరమైనది పార్వతి. ప్రతి దాన్లోనూ యిమిడివున్న శక్తే పార్వతి. ఈశ్వరుడు లయకారుకుడు గనుక పార్వతి భార్య అయినది.

గణపతి అంటే గణించబడ్డది. మొదటిది అని ఇప్పుడు సృష్టి ఉన్నదనుకోండి. దీని తర్వాత అది దాని తర్వాత ఇది అని గణించబడటమే గణపతి అదే అన్నింటికీ ప్రధానం. కనుకనే - మొదట ప్రతి దానికీ గణపతి పూజ చేస్తారు. విఘ్నం కాకుండా విఘ్నేశ్వరుడి పూజ అంతా సక్రమంగా జరగాలని.

సోద :- స్వయంప్రకాశం అంటే ఏమిటమ్మా!

అమ్మ :- స్వయంప్రకాశం అంటే తానే సర్వత్రా ప్రకాశించటం స్వయం ప్రకాశం చూడటమంటే తాను అంతటా ప్రకాశించలేడు గనుక ఇష్టదైవమనుకున్నదాంట్లో చూడటం స్వయంప్రకాశుడు అంటే అంతటా ప్రకాశం చూసేవాడు. ఎప్పుడో ఒకప్పుడు అవతారం కావల్సిందే సమిష్టి వ్యష్టి కావటమే సృష్టి. అప్పుడప్పుడు అవతారాలు వస్తుండాల్సిందే. అంటూ ఒకప్పుడు చీరాల డాక్టరుగారితో అన్నాను. తేళ్ళు, మండ్రగబ్బలు, పురుగులు ఇంకా అనేకం నా చుట్టూ చేరినై అని.

అక్కడే వున్న చీరాల డాక్టరుగారు (పాట్లూరి సుబ్బారావుగారు) అందుకుని మానవుడొక్కడూ లేడా అన్నారు.

అమ్మ :- ఇప్పటి వరకూ లేరు. వెంటనే మరొకరందుకుని "అసలు మానవుడంటే - ఏమిటి"

అమ్మ :- మాధవుడ్ని గుర్తించినవాడే మానవుడు.

సోద :- అమ్మను చూస్తూ ఒక శ్లోకం ఆరంభించారు. మొదటి పాదంలో కాలు, చేతులు అని అంటుండగానే అమ్మ అందుకుని "కాలం చేతుల్లో" లేదు.

అన్న :- అసలు తేలటం లేదమ్మా

అమ్మ :- అసలు తేలేదికాదుగా. అంటూ లేచి స్నానానికెళ్లింది

సోద :- రామకోటి పుస్తకాలకు మల్లే అమ్మ కోటి పుస్తకాలు వెయ్యాలని వున్నదమ్మా.

అమ్మ :- మీ యిష్టం నాయనా. ఎట్లా చేసినా సరే.

సోద :- పైన వ్రాయమంటావా

అమ్మ :- అవన్నీ ఎందుకు ఆ గొప్పలన్నీ ఎందుకు ఏమొద్దు వేరే కాలక్షేపం లేకుండా అదే ధ్యాసలో వుండటం కోసం. అమ్మ అంటే - జిల్లెళ్ళమూడిలో మంచం మీద కూర్చున్న అమ్మేకాదుగా.

అమ్మ అంటే - ఆది, అంతములు లేనిది.

ఆద్యంతములు అయినది అమ్మ.

★ ★ ★ ★ ★

12-6-1963

అమ్మ వరండాలోకి వచ్చి అక్కడ కుర్చీ వేసి ఉంటే కూర్చున్నది. అమ్మ దగ్గర కొంతమంది కూర్చున్నారు. అప్పుడే బాపట్ల నుంచి ఒక కుటుంబం వచ్చారు. వాళ్ళు ఒక పసివాడ్ని తీసుకొచ్చి అమ్మ చేతికి యిచ్చారు. అమ్మ వాడ్ని ఎత్తుకుని "ఏమీ తెలియనితనమే పసితనం - అంటే వాళ్ళదేమున్నది, అక్కడ పాలు పెట్టే పాలు చిందగొడతాడు. నీళ్ళ చెంబు పెడ్తే నీళ్ళు చిందగొడ్తాడు. ఒంటేలు పోసుకుని అవీ చిందగొడ్తాడు. అవి తెల్సుకుని అక్కడ్నుంచి తీయాల్సింది అమ్మ. పిల్లవాడిదేముంది" అంటూ ప్రక్కనే వున్న రెడ్డన్నయ్యకు ఆ బాబునిచ్చింది.

పాత వంటింట్లో గారెలు చేస్తుంటే అక్కడికెళ్లి కూరున్నది. ఇవాళ పిల్లలకు ప్రసాదం గారెలు. అందరికీ పిల్చి పెట్టింది. అక్కడే వున్న సింగుపాలెం జానకికి పెట్టి యింకా యిద్దరి ముగ్గురికి యివ్వాల్సుంటే జానకి చేతికిచ్చింది. జానకి మనసులో వసుంధర అక్కయ్యకో అనుకున్నదట. వసుంధరకిచ్చానమ్మా అని వెంటనే జవాబిచ్చిందట. మనస్సులో ఆలోచన రాగానే అది అమ్మకర్థమైపోతుంది. భావజ్ఞ కదా!

సుబ్బారావన్నయ్య, మరొక సోదరుడు మందిరంలో టేబుల్‌టెన్నిస్ ఆడుతుంటే అమ్మ వెళ్లి సుబ్బారావు చేతిలో బాట్ తీసుకుని ఒక అరగంట ఆడింది. అమ్మే గెల్చింది.

అమ్మ పనిచేసి వచ్చిన వాళ్ళతో యివాళ డ్రైన్‌కి వెళ్దాం త్వరగా పన్లు ముగించుకొని రండి అని చెప్పి రెడ్డి సుబ్బయ్యను పిలిపించి బండి కట్టుకురమ్మని చెప్పింది. అమ్మ సంస్థలో ఒక యెద్దున్నది. కొత్తగా కొన్నారు. సుబ్బయ్యకు ఒక యెద్దున్నది. ఈ రెండింటినీ వాళ్ళ బండికి కట్టి తీసుకొచ్చాడు. కొత్త ఎద్దు మెడలో పూలమాల వేసింది.

అమ్మ బండిలో ఎక్కబోయేటప్పుడు కొబ్బరికాయ కొట్టి హారతిచ్చాము.

బండి సాగింది. బండిలో వున్న అమ్మను చూస్తూ అందరం నామం చేస్తూ బండి వెనుకనే నడుస్తున్నాం. ఆవకాయ, చారు, పెరుగు వేటికవే విడివిడిగా కలిపి తలొక పాత్రను నెత్తిన పెట్టుకున్నారు. ఒకరు ఇస్తళ్ళు, ఒకరు గ్లాసులు తీసుకుని నడుస్తున్నారు.

అమ్మ :- "అందర్నీ కలవనివ్వండి వెనకబడ్డవాళ్ళను కలవనివ్వండి" అని మధ్య మధ్య బండి ఆపించి అందర్నీ కలుపుకునే కాలవ దగ్గరకు చేరాక అమ్మ బండి దిగబోతుంటే సుబ్బయ్య అమ్మను దింపి భుజంపైన కూర్చోబెట్టుకుని చిందులు వేస్తుంటే చూడటానికి ఆనందంగా వున్నది. లీలావినోదిని అయిన అమ్మ నలువైపులా పరికిస్తున్నది. ఆ చూపుల్లో అలౌకికానుభూతిని అంతటా ప్రసరింపచేసిందా అన్పించింది నాకు.

అమ్మ సుబ్బయ్య భుజం మీద నుంచి దిగుతాననటం లేదు. ఆ సుకుమార శరీరానికే యిబ్బంది కలుగుతుందేమోనని సుబ్బయ్యే దింపాడు.

అమ్మ కాలువ దగ్గరకెళ్లింది. కాలువలో నీళ్ళు లేవే అంటూ ఒక్క నిమిషం నిలబడి జనాన్ని ఎవర్నీ రావద్దని ఒంటరిగా 2ని.లు అక్కడే వుండి వెనక్కి తిరిగి జనం దగ్గరకు వచ్చింది. ఒడ్డుకొచ్చి కుర్చీలో కూర్చున్నది. అమ్మ పెసరగుగ్గెళ్ళు చెయ్యమని చెప్పింది. మాతో తీసుకురావటం మర్చిపోయి మధ్యలో గుర్తొచ్చి పంపాము. అవీ చేరాక అమ్మ కుర్చీలోంచి లేచి వచ్చి ఒక పళ్ళెంలో విస్తరి వేసి దాన్లో పసుపు, కుంకుమ జల్లి చుట్టూ పూలదండ చుట్టి మధ్యలో పెసరగుగ్గెళ్ళు పోసి వాటిపై పెరుగన్నం వుంచి ఆపైన ఆవు నెయ్యి పోసి, వత్తులు వేసి వెలిగించింది. ఆ విస్తరి తీసుకెళ్ళి కాలువలో వదిలింది.

అమ్మ ఎవర్నీ రావద్దని ఒంటరిగా కాలువలోకి దిగి కూర్చుని 5 ని.లు అయ్యాక "స్నానాలు చేసేవాళ్ళు ఎవరో రావచ్చు" ప్రేమమీర పిల్చింది.

అందరం ఇప్పటిదాకా అమ్మ జరిపిన తీరును గూర్చి ఆలోచిస్తున్నామే కాని అమ్మ పిలుపును అందుకోలేదు. అమ్మ రెండు, మూడుసార్లు పిలవగా కొంతమంది విన్నారు. కొంతమంది వినలేదు. విన్నవాళ్ళు అంతా వెళ్ళకుండా మనమే వెళ్తే బాగుండదని అంతా వూరుకున్నారు. అమ్మ మళ్ళీ పిల్చింది. ఈసారి పిలుపునందుకోగానే అందరూ ఒక్కసారిగా వెళ్లటం జరిగింది. రామకృష్ణన్నయ్యను నీళ్ళలో ముంచి నీళ్లు పోసింది. "హనుమంతేడీ" అనడిగింది. (రామకృష్ణన్నయ్య తమ్ముడు) ఆ అన్నయ్యకు నీళ్ళు పోసింది. అమ్మకు అన్నదమ్ములిద్దరూ చెరొక వైపున వున్నారు. అందరికీ చెంబుతో తలొక చెంబు పోస్తున్నది. ఆ సమయంలో అమ్మ పాదుక ఒకటి జారిపోయింది. అంతా వెదుకుతున్నారు. చెప్పు దొరికిందా అన్నారు ఒకరు.

అమ్మ - మనుషులే చెప్పినమాట వినటం లేదు. చెప్పులు చెప్పినమాట వింటయ్యా అని వ్యంగ్యంగా అంటూ ఒడ్డుకు వెళ్ళబోతుంటే సింగుపాలెం జానకి నేను మరొక సోదరి మేము ముగ్గురం ఒక చోట వున్నాం మాకు నీళ్ళు పొయ్యటం జరగలేదు. గజేంద్రమ్మ వాళ్ళ ముగ్గురికీ పొయ్యలేదమ్మా అని అరిచింది. వాళ్ళిద్దరికీ పోసింది కాని నాకు

పొయ్యలేదు. వాళ్ళకు పోస్తున్నప్పుడు కొంచెం పడ్డాయి. అంతే ముగ్గురం ఒకేచోటవున్నా నాకు ప్రాప్తించలేదు. నా ప్రాప్తమింతేనేమో అనుకున్నప్పటికి నాకసలు పొయ్యలేదమ్మా అన్నాను. నా మాట విన్న అమ్మ - నవ్వుతూ "ఏయ్ అబద్ధాలాడుతున్నావ్ నీకు 4 సార్లు పోశాను. అసలు పొయ్యలేదంటున్నావ్" అన్నది.

బహుశ నన్ను దృష్టిలో పెట్టుకుని వాళ్ళకు పోసి వుండవచ్చు. అందువల్ల నాకు పోశానని అనిపిస్తోంది మనకేమో మనం అనుభవిస్తే కాని తృప్తి వుండదు కదా! అనుకుంటుండగానే అమ్మ నాకూ నీళ్ళు పోసింది అప్పటికి నాకు తృప్తి అయింది.

అమ్మను అన్నయ్యలంతా కలిసి ఎత్తుకున్నారు. గజేంద్రమ్మ వూరుకోకుండా ఎప్పుడూ మొగపిల్లలేనా, ఆడపిల్లలు ఎత్తుకోవద్దా అని పేచీ పెట్టింది.

అమ్మ సరే ఎత్తుకోండి అంటూ నా దగ్గరకు వచ్చి "నన్నెత్తుకో" అన్నది. నన్నేనా? అనీ నాకాయోగ్యత వున్నదా అని ఆలోచనగా వున్న నాకు మరింత దగ్గరగా వచ్చి "ఎత్తుకో" అని చేతులు జాపింది. చిన్నపిల్లలా ఎంత తేలికనిపించింది. ఆ అదృష్టానికి పరవశమై అమ్మను ఎలా ఎత్తుకున్నానో నాకే తెలియదు. 10 ని. నా భుజం మీద చిన్నపిల్లలా పడుకున్నది. ఇంతసేపు అమ్మ పరిష్వంగంలో వుండటం ఓ విచిత్రానుభూతి.

రామకృష్ణన్నయ్య అదో పళ్ళు బిగబడ్తున్నదన్నాడు నన్ను దించాలనే ఉద్దేశ్యంతో

"ఏం లేదు అమ్మ చాలా తేలికగా వున్న"దన్నాను. అమ్మ వెంటనే "తేలికగా వున్నానా" అన్నది. అమ్మ నానుంచి ఎక్కడ దూరమవుతుందేమోనని వద్దమ్మా బరువెక్కకు అన్నా. అయినా ఎంతసేపుంటుంది ఇంటికి వెళ్ళాలిగా. అమ్మను అన్నయ్యలు ఎత్తుకుని తీరానికి తీసుకొచ్చారు.

అమ్మ తడిబట్టలు మార్చి శ్వేత వస్త్రధారిణియైనది.

అమ్మ చుట్టూ ఆడపిల్లలు, మొగపిల్లలు రెండుగా కూర్చున్నారు. దోసిళ్ళలో ఆవకాయ అన్నం పెట్టిందమ్మ. తతిమ్మా పదార్థాలు అమ్మమ్మ (కామేశ్వరమ్మగారు) పెట్టింది.

ఓ వైపు జాజిపూల వాసన

మరొక వైపు మురుగు వాసన

రెండూ రెండు వైపుల నుంచి ఒకేసారి ప్రసారితమైనవి. ఆ రెండూ నేనేనని, రెండూ నాకు సమానమేనని చెప్పటానికేమో!

అమ్మ గుండెల మీద ఎవరో కూర్చున్నట్లు గుండె బరువుగా వున్నది అని అమ్మమ్మతో నా కడుపును చూడమ్మా. నా పిల్లవాడ్ని కనుక్కున్నావా అని ఒక బిడ్డను చూపించి వాడికి పెట్టావా?

అమ్మమ్మ :- పెట్టాను. నీ పిల్లలను కనుక్కున్నావా అని అడిగావు నీ అత్తగారికి నోట్లో పెట్టుకున్నావు. నువ్వు కన్నవాళ్ళను కనుక్కున్నావు. నా సంగతేమైనా కనుక్కున్నావా అన్నది.

(అమ్మ అన్నం చేతుల్లో పెట్టేటప్పుడు అమ్మ అత్తగారు కనకమ్మగారికి పెట్టింది) అందరికీ నోట్లో పెట్టింది తలొకముద్ద.

అమ్మ :- కన్నకడుపమ్మా. నేను కన్నవాళ్ళు గుర్తుంటారు. నన్ను కన్నవాళ్ళు గుర్తుండరమ్మా పిన్నీ.

భోజనాలయినాయి. సంధ్యా సమయంలో, సంధ్య కాంతుల్లో లీనమైన అమ్మ ముసుగు వేసుకుని రకరకాల హావభావాలతోనూ, చిలిపితనంతోనూ మైమరపింపజేసింది.

కాలువ నుంచి తిరుగుముఖం పట్టాము. అమ్మ బండి ఎక్కబోయే ముందు కొబ్బరికాయ కొట్టి హారతిచ్చాం. అమ్మ బండి ఎక్కింది. బండి వెంట అందరం నామం చేస్తూ బయల్దేరాం.

భోజనాలు చేసేటప్పుడు ఎలా వాసనలు వచ్చాయో దారిలోనూ అలాగే సుగంధము, దుర్గంధమూ రెండు ప్రసారితమయినాయి.

అమ్మ వెనకబడ్తున్న వాళ్ళ కోసం బండి మధ్య, మధ్య ఆపుతూ ఒకే పర్యాయం తీసుకెళ్దామని అనుకున్నప్పటికి ఎవరి టైంకి వాళ్ళు చేరాల్సిందే అని తెలియచేయటానికేమో అన్పించింది.

అమ్మ బండి దిగగానే కొబ్బరికాయ కొట్టి, వారుబోసి ఎఱ్ఱనీళ్ళు తీస్తూ "ఎఱ్ఱగా రాలేదమ్మా" అన్నాను.

అమ్మ :- రెండూ కలిస్తేగా

"కలిపానమ్మా"

అమ్మ :- 'రెండూ కలవలా యింకా'' అంటూ వెళ్లింది.

ఇవాళ నూతలపాడు కొణికి వెంకట్రావుగారు చనిపోయిన 12వ రోజని తర్వాత తెలిసింది.

ఎప్పుడు కాలవకెళ్ళినా ఏదో కారణం కన్పిస్తూనే వుంటుంది. మనకర్థం కాదు. జరిగిన తర్వాత గాని విషయం తెలియదు.

★ ★ ★ ★ ★

8-7-1963

ఇవ్వాళ వ్యాసపూర్ణిమ. ప్రతి వ్యాసపూర్ణిమకు సూర్యోదయం కాకముందే శేషగిరిరావు అన్నయ్య పూజ చేస్తుంటారు. తెల్లవారుఝామున నగర సంకీర్తన జరుగుతుండగా మూడు రకాల పుష్పాలతో పూజ చేశారు (మౌనంగా). సన్నగా వర్షం కురుస్తున్నది. పూజ చేస్తుంటే అమ్మ అన్నయ్య తలను గోముగా నిమురుతున్నది. అన్నయ్యకు ఈ రోజే అర్జంటుగా ఊరికెళ్ళాల్సిన పని కలిగింది. వర్షం వస్తున్నది నాన్నా గొడుగు వేసుకో అన్నది అమ్మ అన్నయ్యతో. నీ గొడుగు కావాలమ్మా అన్నారు అన్నయ్య. నా గొడుగు (నాన్నగారు) మొక్కపాడు వెళ్లారు నాన్నా గొడుగు అంటే ఎండకు, వానకు రక్షణ ఇచ్చేది. ఆ గొడుగు ముడిచి తగిలించుకోవచ్చు. ఇది (తన) అట్లా కాదు అని, ముడిచి గోడకు తగిలించేది కాదు. గొడుగు ఎండకు, వానకు, రక్షణ ఇచ్చినా - తిరిగి ఆ గొడుగును పట్టుకోవడానికి ఆధారం మనమే.

అమ్మ స్నానం చేసి హాల్లో కూర్చుంది. (గుంటూరు నుంచి వచ్చిన ఇద్దరన్నయ్యలు అమ్మ చరణాలను కన్నీటితో కడుగుతూ నిన్ను విడిచి ఉండలేమమ్మా. కానీ వెళ్ళక తప్పదు. అని బాధపడుతుంటే అమ్మ వారి శిరస్సులు ఆప్యాయంగా నిమురుతూ మనస్సు ఇక్కడుంటే చాలు నాన్నా. శరీరం ఎక్కడుంటే ఏం అని ఓదార్చి భోంచేసి వెళ్ళండి అని చెప్పింది.)

ఒక పెద్దమనిషి చీరాల హోటల్‌లో టిఫిన్ చేసి తన కారులో అమ్మను చూడటానికి బయల్దేరాడట. ఆయన చేతిలో తాటిబెల్లం వుంటే ఒక ముసలామె తాటిబెల్లం కొంత యివ్వమని అడిగిందిట. ఆమెను పో, పో అని ఆ పెద్దమనిషి జిల్లెళ్ళమూడి చేరాడు. అమ్మకు పాదపూజ చేశాడు. అప్పుడు అమ్మ ఆయనతో "తాటిబెల్లం కొంత అడిగాను, యివ్వలేదే" అన్నది. "అమ్మా" అని ఆ పెద్దమనిషి అమ్మ పాదాలను పట్టుకుని మీ లీలా వినోదము నేను తెలుసుకోలేకపోయాను గదా! అమ్మా నన్ను క్షమించమని" ప్రార్థించి పళ్ళెంలో తాటిబెల్లం పెట్టి అమ్మకు ఇచ్చారు. అమ్మ ఆ తాటిబెల్లంలో కొంత తీసుకుని నోటిలో వేసుకున్నది.

★ ★ ★ ★ ★

28-7-1963

అమ్మ హాల్లో కూర్చొని దర్శనమిచ్చింది. అమ్మ మెడలో దండవేసి నమస్కారం చేశారు వచ్చిన భక్తులు.

ఆ దండతోనే లోపలికి వచ్చి శేషగిరి రావన్నయ్యకు అన్నం పెట్టింది. పసిబిడ్డకు పెట్టినట్లుగా తినిపించింది. అన్నయ్య పసివానిలా గారాలు పోతూ అన్నం తిన్నారు. అన్నయ్య వూరికి ప్రయాణమైనారు. అమ్మ తన మెడలో వున్న దండ తీసి సగం దండ తుంచి అన్నయ్య సంచీలో వేసి బొట్టు పెట్టి ప్రసాదం యివ్వబోతుండగా -

"మాతా భిక్షాందేహి, అన్నపూర్ణేశ్వరీ" అని చేతులు చాచి అభ్యర్థించారు.

అమ్మ చిరునవ్వుతో ప్రసాదం యిచ్చింది.

అన్నయ్య :- ఈ సంచి తేలికగా వున్నదమ్మా.

అమ్మ :- "ఏమున్నదనీ యివాళ తేలికగా వుండదూ మరి" అని అన్నయ్య చేతిలో సంచీ తీసుకుని అన్నయ్య చెవుకు తగిలించింది. వెంటనే తీసిన తన చెవుకు తగిలించుకుని చిలిపిచూపులు చూస్తుంటే ఎంతో ఆనందంగా వున్నది అక్కడుండి చూసినవాళ్ళకు.

అన్నయ్య సంచీ తీసుకుని అమ్మకు చెప్పి వెళ్ళారు. అమ్మను వదిలి వెళ్ళలేక వెళ్ళలేక.

అమ్మ పందిట్లోకి వచ్చి కుర్చీలో కూర్చున్నది. దర్శనార్థం ఇద్దరు సోదరులు వచ్చి నమస్కరించి కూర్చున్నారు. వారిలో ఒక సోదరుడు

సోద :- అమ్మా మంత్రమంటే ఏమిటి?

అమ్మ :- తనకేమీ తెలియదంటూనే -

"మాటలు మననం కావటమే మంత్రం" మనస్సు చేతనే కదా! మననమయ్యేది మనస్సే మంత్రం. గురుధ్యానం వున్నది. గురువునే విష్ణు, మహేశ్వరుడు, బ్రహ్మ సాక్షాత్తూ నీవనుకోవటమేగా నీలో కలుస్తాననే. గురుధ్యానమే మంత్రం. అంతకన్న మంత్రం ఏం కావాలి. గురువు ఇంకొకదాన్ని చెప్తుంటాడు. శివుడ్ని గురించో, విష్ణువును గురించో, రాజేశ్వరీ మంత్రమనో ఏదోకటి చెప్తుంటాడు. ఏది చెప్పినా చరమదశలో ప్రతి మంత్రానికీ ఒకే అర్థం వస్తుంది. గమ్యం ఒకటే. మార్గాలు

వేరు. ఈ నిత్యకృత్యం గ్రంథమే. నిత్యకృత్యంలోనే జీవిత సత్యం తెలుస్తుంది. నిత్యకృత్యంలోని జీవితాన్ని తెల్సుకోలేక ఏవో గ్రంథాల కోసం ప్రాకులాడుతాడు.

సోద :- హృదయమంటే

అమ్మ :- నాకు తెలియదు హృదయమంటే ఏమిటి? గుండె? మనసా?

సోద :- హృదయమంటే మనసంటారమ్మా.

అమ్మ :- అరికాలులో కూడా వున్నదనుకుంటాను. సర్వం నేనని గుర్తించేదా జ్ఞానం. యదార్థానాకి పుస్తకాలక్కర్లేదు. రాసిన వాడి అనుభవం. అది చదివేవాడి అనుభవం కాదు. అది చదివే వాడి మనస్సును బట్టి అర్థం అవుతుంది. శాస్త్ర ప్రమాణం అన్నా మనస్సును బట్టేగా. అన్నం పరబ్రహ్మ స్వరూపం అయినప్పుడు అశుద్ధం ఎందుకు కాదు. దాని కాధారమైనది అదే కదా!

సోద :- విశ్వాసం అంటే ఏమిటమ్మా?

అమ్మ :- ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసాలూ సమానంగా వుండటమే విశ్వాసం. విశ్వాసం అంటేనే అంధమైనది. అంధవిశ్వాసం కాదు. అంధవిశ్వాసం అనిర్వచనీయమైనది. అమ్మకేమీ తెలియదు. ఏ భాష ఏ భావమూ విశ్వాసంముందు చాలవు. సామాన్యురాలైన అమ్మలో ఏదో వున్నదనుకోవటం సర్వం అమ్మేనని మీ విశ్వాసం. మీ విశ్వాసం చాలా గొప్పది నాన్నా!

సోద :- ఏకాగ్రత అంటే?

అమ్మ :- ప్రతి వస్తువును ఆ స్వరూపంగా చూడటమే ఏకాగ్రత. పటం ముందు కూర్చోవటం కాదు.

సోద :- మీ ద్వారా తీసుకోటానికి ఏలుంటుందా?

అమ్మ :- నా ద్వారా పొందటమేమున్నది. నేను అమ్మనే

సోద :- అమ్మ కనుకనే స్వతంత్రం.

అమ్మ :- అమ్మ వల్ల పొందటమేముంది? అమ్మను చూడటమే.

మరొక సోదరునికి కాలునొప్పిగ వుండి నొక్కుకుంటుంటే అది గమనించిన అమ్మ కాలు నొప్పిగా వున్నదా నాన్నా! అన్న అమ్మ పలకరింపులోని ఆప్యాయతకీ నొప్పి తగ్గిందనుకున్నారు. అమ్మను "మీరేమన్నా చెప్పండమ్మా" అన్నారు.

అమ్మ :- మాటలు దేనికీ?

నడవాలనే వుద్దేశం వున్నది కదా! ఉన్నప్పటికీ నడవలేం కదా! వీటిని ఏది చేయిస్తుందో ఆ శక్తే అన్నిటినీ చేయిస్తుంది. 2 గంటల క్రితం అనుకున్నదీ, 3 రోజుల క్రితం అనుకున్నదీ జరిగేనరికి అది మనం అనుకున్నది జరిగిందనుకుంటారే, నడిపించేది అదే అయినా, నడిచేది మనమే కనుక మనమే నడుస్తున్నాం అని అనుకోక తప్పదు. అదేగా మానవత్వం. నావల్ల జరుగుతున్నది అనేదే పురుష ప్రయత్నం.

సోద :- ఆశీర్వదించమ్మా.

అమ్మ :- ఆశీర్వచనమంటే - సంకల్పానికి అందని స్థితి. ఊహకు అందని స్థితి. ఆచరించేవాడికి అన్నీ ఒకటిగానే ఉంటాయి. వాడికి మాటలతో పనేమున్నది. మమత లేని మతం అందరికీ సమ్మతం వెనకటివి గుర్తులేవు. జరగబోయేది తెలియదు. అవి గుర్తు లేప్పుడడు జరగబోయే వాటిని గురించి ఆలోచన వుండదు. బాధా వుండదు. మరుపే మరణం.శరీరధారియై కూడా అనుక్షణం చస్తూనే వున్నాడు. అంధత్వం అంటే చీకటి, తెలియనితనం, కనపడనితనం. వెలుగు వెలుగే. నల్లకాంతి, తెల్లకాంతి. వెలుతురుకాధారం చీకటి. ఇప్పుడు లైటు పెట్టండి కనిపిస్తుందేమో కనుపించదు. ఇదే రాత్రి పెట్టండి. వెలుతురు కనిపిస్తుంది కదా! పగలు లేని కాంతి రాత్రి ఎక్కడ్నుంచి వచ్చిందంటే వెలుతురు కాధారం చీకటి. చీకటి కాధారం వెలుతురు. ద్వంద్వం - ద్వంద్వార్థ డిండిమమే ప్రపంచం అంటూ అమ్మ స్నానం చేస్తానని లేచింది. వాళ్ళు సెలవు తీసుకొని వెళ్లారు.

★ ★ ★ ★ ★

27-8-1963

అమ్మ స్నానం చేసి వచ్చి కూర్చున్నది. అమ్మ బయటకు వచ్చేసరికి కోయంబత్తూరు నుంచి ముగ్గురు సోదరులు వచ్చి అమ్మ కొఱకు ఎదురు చూస్తున్నారు.

అమ్మ రాగానే పూలు, పండ్లు సమర్పించి కూర్చున్నారు "నాన్నా యివాళ వుంటారా" అని అడిగింది.

"మాపటికి పూజ వున్నదా?" అన్నారు వాళ్ళు

అమ్మ :- ప్రత్యేకతగ పూజేమున్నది నాన్నా. ఇది పూజ కాదూ! యిదీ పూజే. పూజ చేసుకోవాలనుకుంటే చేసుకోవచ్చు. వుండాలనుకుంటే వుండచ్చు అన్నది.

వాళ్ళు వెళ్తామన్నారు. అమ్మ ప్రసాదాలిచ్చింది.

వాళ్ళు వెళ్ళబోతూ ఇంట్లో తొందరగ వున్నదన్నారు.

అమ్మ - తొందర మనస్సుకి గాని సంసారానికి కాదుగా. నవ్వుతూ అనుభవించేవాడి దగ్గరకు ఏడుస్తూ అనుభవించేవాడు వస్తాడు. అమ్మ విధిలే అనుకుంటుంది. మీరు ఎట్లా అనుకుంటారు? అమ్మతో చెప్తాం చెప్తే తీరుతై అనుకుంటారు. ఇక్కడ నవ్వుతూ అనుభవిస్తున్నాం. అక్కడ ఏడుస్తూ అనుభవిస్తున్నారు. అంతే తేడా. ఇద్దరి స్థితీ ఒక్కటే. అమ్మేమో ఎందుకొచ్చామో అది అనుభవించాలి అనుకుంటుంది.

వాళ్ళు 20 ని. వున్నా అమ్మతో సంభాషించినందుకు సంతోషంగా, ఎంతో తృప్తిగాను వెళ్ళారు.

హరిదాసు గారి కుక్క అమ్మ దగ్గరకు రాగానే అమ్మ దానిని నిమురుతూ హరిదాసు గారి దగ్గరకు ఫో అనగానే అది ఆయన దగ్గరికెళ్ళింది.

★ ★ ★ ★ ★

27-9-63

ఇవ్వాళ శుక్రవారము. పనులు కాగానే తలంటుకోమన్నారు. సాయంత్రం పనులు త్వరగా ముగించి తలంటుకున్నాము. వర్షం కురుస్తుండటం వల్ల రాత్రి మా పూజ మందిరంలో ఏర్పాటు చేశాము.

రాఘవన్నయ్య చంద్రమ్మక్కయ్య వాళ్ళు నామం చేస్తున్నారు. మేము పూజ చేస్తున్నాము. ఇంతలో ఎక్కడ్నుంచో వచ్చింది ఒక పాము. దాన్ని ఈ నామం చెయ్యటంలో ఎవరూ గమనించలేదు. అది వాళ్ళ మధ్యకు రాగానే చంద్రమక్కయ్య పాము అంటూ లేచింది. అందరూ పక్కకు తొలిగారు. కానీ కంగారు పడలేదు. కేకలు వేయలేదు. అది సూటిగా వచ్చి అమ్మ కుర్చీ వెనుకగా వున్న పూజా పుష్పాలు ఉన్న పళ్ళెం క్రింద దూరింది. అది అక్కడకు చేరగానే వాళ్ళు మామూలుగా నామం చేయసాగారు. అమ్మమ్మ వంటి హడావుడి మనుషులు కాస్త హడావుడి పడసాగారు.

"దాని జోలికి పోతేనే అది మన జోలికి వస్తుంది. అది యిప్పుడు మనల్నేంచేసింది. వీళ్ళలాగే, మీలాగే అదీ పూజ చేసుకోవడానికి, చూట్టానికి వచ్చింది. మనకంటే అదే నయం అవి వాటికి అపకారం చేసిన వాళ్ళని బాధపెడితే మనం ఏం తెలియనివాళ్ళని కూడా బాధపెడతాం" అని అమ్మ అన్నది.

అంతటితో చంపాలన్న వారు కూడా వెనక్కి తగ్గారు. తర్వాత అదే నెమ్మదిగా వెళ్లిపోయింది. పూజయ్యాక అమ్మ లోపలికొచ్చింది. ఎవ్వరూ భయపడకుండా మామూలుగా అంతా మందిరంలోనే పడుకున్నారు.

★ ★ ★ ★ ★

6-10-1963

మధ్యాహ్నం అమ్మ దగ్గర శేషగిరిరావన్నయ్య, భాస్కరన్నయ్య, గజేంద్రమ్మ, వరలక్ష్మి వున్నారు నే వెళ్ళేసరికి.

"నేను 3 రోజుల నుంచి నాన్‌రొట్టె అడుగుతున్నాను. ఇప్పటికీ తెచ్చిపెట్టలేదు మువ్వల సత్యం"

"డబ్బున్నవాళ్ళకూ, తెచ్చుకోగల వాళ్ళకూ, చేసుకోగలవాళ్లకు, వాళ్ళందరికీ ఏం పెడతారు గానీ ఏమీ లేని దానికి నాకు బెట్టండ్రా. ఏమీలేనిదాన్ని నేను నాకివాళ పథ్యం. గోధుమ రొట్టెలు 2, కాసిని వేడినీళ్ళు పదినిముషాల్లో తెచ్చిపెడతారూ" అన్నది.

నేను వెళ్ళి అమ్మ చెప్పినట్లు తీసుకొచ్చాను. ఈలోగా బార్లీ తాగిందట. "నాకొద్దు బార్లీ తాగాను" అన్నది. వద్దనగానే వూరుకోవటం అలవాటు లేదు నాకు. అమ్మ చేత తినిపించాలనే అమ్మ ముందు వుంచాను "తీసుకోమ్మా" అంటూ

అమ్మేమి అన్లేదు. పడుకునే తినటం ప్రారంభించిది. తింటూ "రొట్టె పచ్చిగా వున్నదా నెమ్ము వుండకూడదు. గర్భంలో నెమ్ము చేరుతుంది. ఇవాళ పథ్యం అందుకనీ..."

"ఎవరికీ" అన్నాను

అమ్మ - ఎవరికా - అని నావైపు ఒకసారి చూసింది.

అమ్మ మనఃస్థితిలో మామూలుగా లేదు. ఆ మాట, చూపు "పండరీపురం అనే వూరి దగ్గర వడ్డెవాళ్ళ పిల్ల వున్నది. ఆ పిల్ల యింట్లో యిబ్బందుల వల్ల తట్టుకోలేక అడవుల్లోకి వెళ్ళి తపస్సు చేసుకుంటున్నది. తపస్సు అంటే ధ్యానం చేసుకుంటున్నది. ఆ అమ్మాయి వెళ్ళిన విషయం భర్తకు చెప్పారు. అతను ఆ అమ్మాయి వెళ్ళిన ప్రదేశానికి వెళ్లాడు. అక్కడ గందరగోళం చేశాడు. ఆ అమ్మాయి గర్భిణి. మనస్సు పవిత్రమైనదే గర్భం విచ్ఛిత్తయినది. ఆ అమ్మాయి తపస్సు తాను తానుగాకుండా చేస్తుంది. అడవుల్లో తినటానికి ఏమీలేక చెట్ల క్రింద పడుకుని అమ్మా, అమ్మా అని కలవరించేవాళ్ల గతేం కావాలి. ఆ అమ్మాయి తల్లి వెనుక తెనాలి తాతగారింట్లో పనిచేసేది" అంటూ నోటితో ఆతృతగా రొట్టెను ఆకుతో సహా తిన్నది.

★ ★ ★ ★ ★

కామితార్థ ప్రదాయిని

7-10-1963

అమ్మ దుఃఖపడుతున్నది. కన్నీరొస్తున్నది. పద్మావతక్కయ్యను (రామకృష్ణన్నయ్య భార్య) దగ్గర కూర్చోబెట్టుకున్నది. కోపంగా వున్నది. తలుపులేసుకున్నది.

ఎదుటికి ఎవరూ పోలేకపోతున్నాం. ఇచ్చటి వాతావరణం యిట్లా వుండగా, రవి బాపట్ల నుంచి సుందరత్తయ్య పోయింది. ఇవాళ్టికి 3 రోజులని కబురు చేశాడు. (అమ్మకు పెద్ద మేనత్త సుబ్బమ్మగారి కూతురు ఆమె)

కొంతసేపయ్యాక అమ్మ తలుపులు తీసి బయటకు రాగానే యీ విషయం చెప్పారు.

అమ్మ - "నిన్న యీ టైంలోనే కదా బాలింతని అని నేనన్నది"

అక్కడే వున్న శేషగిరి రావన్నయ్య "మూడు రోజుల్నుంచి యిట్లా చేస్తునే వున్నావు కదమ్మా" అన్నారు.

అమ్మకు కోపం తగ్గి ప్రశాంతమై ఇవాళ్టి రోజున సుందరమ్మ స్నానం చెయ్యాల్సి వచ్చిందనుకుంటూ తలంటి స్నానం చేసింది.

★ ★ ★ ★ ★

8-10-1963

మధ్యాహ్నం నేను, గజేంద్రమ్మ కలిసి అమ్మ దగ్గరకెళ్ళేసరికి అమ్మ స్నానం చేస్తున్నది. అమ్మ బట్టలు వుతకటానికి బట్టలు ముడుచుకుంటున్నది. అమ్మ గజేంద్రమ్మను చూసి నాకేమన్నా పెట్టవమ్మా.

గజే :- ఆఁ నేనేం బెడతాను

అమ్మ :- పెట్టవా? పెట్టవ్ ఆఁ బుంగమూతి పెట్టి బ్రతిమాలినది.

గజే :- నిజంగా పెట్టమంటావా

అమ్మ :- నాకేం సిగ్గు లేదనుకున్నావా. నేనింక యిన్నిసార్లు అడుగుతానా. పోయిందా ఛాన్స్. ఎంత మీతో పాటు తిరుగుతున్నా కలిసి, మెలిసి వున్నా ఒక చెంప కాస్త గుర్తుంచుకోండి అన్నది హెచ్చరికగా.

గజే :- అదిగో చిక్కావులే. దేవుడివనేగా

అమ్మ :- నేను మీలాటిదాన్నే. దేవుడ్ని అనే దృష్టి ఎప్పుడూ లేదు.

గజే :- అయితే అమ్మవా?

అమ్మ :- అమ్మనూ కాదు, దేముడ్నీ కాదు. మీలాటి దాన్నే.

★ ★ ★ ★ ★

11-12-1963

ఈ రోజు పనిచేసి వచ్చినవాళ్ళకు పరమాన్నం చెయ్యమని చెప్పింది. నాకు ఓపికగా లేదు. మీరెవరైనా ఇవ్వండని అన్నపూర్ణాలయానికి కబురుచేసింది.

పని పూర్తయి పిల్లలు నామం చేసుకుంటూ అమ్మ గది దగ్గరకు రాగానే ఓపిక లేదన్న అమ్మ - లేవకపోతే ఎలా అనుకుంటూ లేచి పాయసం తెప్పించి స్వయంగా యిచ్చింది. వాళ్ళు శ్రమను మరిచిపోయి హాయిగా ఆదమరిచి నిద్రపోయారు.

★ ★ ★ ★ ★

13-10-1963

అమ్మ స్నానం చేసి హాల్లో కూర్చుంది. బ్రహ్మాండం సుబ్బారావన్నయ్య అమ్మకు పూజ చేసుకుంటున్నాడు. అక్కడే ఉన్న అంధ సోదరుడు సిరిగిరి సుబ్బారావు అమ్మను స్తుతిస్తూ రాయబడిన పాటలను, శ్లోకాలను పద్యాలను పాడుతూ చివరిలో "ఏదిరా మురళీ రవళీ యాదవజన బృందా దీపావళి" అన్న పాట పాడబోతూ పల్లవి ఎత్తుకుంటూనే తన్ను తాను మర్చిపోయి ఆర్తితో పాడసాగాడు. మళ్ళీ మళ్ళీ ఎప్పుడూ ఆ పాటను ఆ సుబ్బారావే పాడినా అంత శ్రావ్యంగా వినిపించలేదు. ఆ గానమాధుర్యానికి నిశ్చలులై అక్కడ కూర్చున్న వారందరికి "ఊదరా కృష్ణా మరలా ఒకసారి" అన్న చరణం పాడుతున్నప్పుడు ఏమిటీ చోద్యం అనుకునేట్లుగా ఉన్నట్టుండి వేణుగానం వినిపించింది. ఆశ్చర్యానందాలతో అమ్మ వైపు చూశాము అమ్మ ఏమీ ఎరుగనట్లు ప్రశ్నార్థకంగా మా వైపు చూస్తూ "క్రొత్తవాళ్లు ఎవరైనా వచ్చారేమో చూసి రండి" అన్నది. "నీకు తెలియకుండా వచ్చే క్రొత్తవాళ్ళు ఎవరూ లేరమ్మా" అని సింగుపాలెం చంద్రమక్కయ్య అంటూనే ఉన్నది. అమ్మ ఒకటి రెండు సార్లు చూడమని త్వరపెట్టినందున నల్గురం నాలుగు వైపులా బయటి కెళ్ళి చూశాము. అసలు ఎవరైనా వస్తేగా కన్పించటానికి. పాట పూర్తయ్యే వరకు ఆ వేణుగానం వినిపిస్తూనే ఉన్నది. అమ్మతో క్రొత్తవాళ్ళు ఎవరూ రాలేదమ్మా అంటే "ఎవరో దారిన వెళ్ళేవాళ్ళు ఈలవేసి ఉంటారు. అందుకే కనపడుండరు" అన్నది. మురళి వినిపింపజేసి మురిపించి మరిపించిన వేణుగానం మాతోపాటు తనూ విని ఆనందించి ఇందులో విశేషమేమున్నది అన్నది చాలా తేలికగా.

మామూలుగా అమ్మ కట్టెలు పెట్టి వంట చేసేవారు కారట. ఒక మొద్దువంటి కర్రను తీసుకొని దాని చుట్టూ పిడకలు పేర్చేవారు. అది నెమ్మదిగా అంటుకోగానే మళ్ళీ త్వరగా ఆరిపోదుగా వేడికూడా ఎక్కువగానే పాత్రకు తగులుతుంది. ఆవిధంగా ఎంత వంటచేసినా కట్టెలు ఖర్చు ఎక్కువ ఉండేది కాదు. వంట చేసే విధానం గురించి అమ్మ చెప్తుంటే అందులో ఉన్నరుచి పొదుపు, ఆరోగ్యం ఎన్ని మిళితమైనవో అనిపించింది.

★ ★ ★ ★ ★

19-10-1963

పన్నాల రాధాకృష్ణశర్మ గారు అమ్మ సుప్రభాతం వ్రాసి చాలా రోజులయినా, మేము చదవడం ఒక నెలరోజుల నుండి మాత్రమే. ఈ సుప్రభాతం తమాషాగా మొదలైంది. అగష్టు 19న ఇక్కడకు హైద్రాబాద్‌నుంచి వచ్చిన ఎక్కిరాల వేదవ్యాస్ గారి భార్య రాణి సంయుక్త చాలా బాగా పాడుతుంది. ఒకరోజు ఆమె అమ్మకు నీళ్ళు పోస్తూ పాడుతుంటే ఎంత బాగుందో. అక్కయ్యలా చక్కగా పాడే వాళ్ళుంటే రోజూ సుప్రభాతం చదివితే బాగుంటుందమ్మా అంటే ఆ పని మీరే చెయ్యచ్చు కదా అన్నది అమ్మ. రాధాకృష్ణశర్మ గారితో రెండు రోజులు కలిసి చదివి ఒక సుప్రభాతాన సుప్రభాత పఠనం ఆరంభించాము.

శాయమ్మగారు సుప్రభాత పఠనము కాగానే టెంకాయ కొట్టి హారతి వెలిగించారు. ఈవేళ కూడా అలాగే చేశారు. ఈ తొమ్మిది రోజులు అలాగే చేస్తారట. ఇవ్వాళ మా పూజ పలపాకు తీగతో.

అమ్మ పాదాలు కడిగి పసుపు రాసి పారాయణ పెట్టి కుంకుమతో పాదాలకు బొట్టు పెడుతుంటే అమ్మ "అట్లా కాదమ్మా గంధం రాసి బొట్టుపెట్టాలి అన్నది" (పసుపు కాదు అమ్మ పాదాలకు గంధం వ్రాయమని అమ్మ భావం గంధం చల్లదనాన్ని ఇస్తుంది కనుక) తరువాత అంతా కలిసి బీజాక్షరాలు పఠిస్తూ పలపాకుతో అమ్మ కంఠం నుండి పాదాల వరకు ఒళ్ళంతా ఆకులతో కప్పివేసి పూజ చేశాము. ఆకు అయిపోయాక బీర, దోస, గడ్డి గులాబి, ఇంకా రకరకాల పూలతో పూజించాము. ఇంతలో గజేంద్రమ్మక్కయ్య రెండు కర్పూరపు దండలు తెచ్చిస్తే ఒకటి మెడలో వేసి రెండోది తలకిరీటంగా చుట్టాము. ఇదంతా క్రిష్ణవేణక్కయ్య కృష్ణుడిలా వున్నదని పింఛం కూడా పెడితే బాగుంటుందని నెమలి ఈక తెచ్చి ఇచ్చింది. నెమలి ఈకలు అమ్మ తలలో పింఛంలా అమర్చాము. అమ్మ పక్కమీద మామూలు దిండు కాకుండా మద్దెల లాగా ఉండే దిండు ఉన్నది. అమ్మ నవ్వుతూ కూర్చున్నదల్లా ఆకులు, పూలు రాలిపోకుండా ఆ గుండ్రని దిండు మీద మోచేయి ఆన్చి పడుకున్నది. ఈ విధంగా పింఛంతో పడుకొని అరమోడ్పు కన్నులతో నవ్వులు చిందిస్తూ, అందరి వంకా చూస్తూ పూజలందుకుంటూ సరదాగా కబుర్లు చెప్తూ చిన్నారి చిలిపి కృష్ణుడిని తలపింపజేసి మాకు ఆనందాన్ని ప్రసాదింపజేసింది.

★ ★ ★ ★ ★

19-10-1963 నవరాత్రులు

శోభకృత్ సం. నిజంగా మాకు శుభప్రదమైంది. బామ్మగారు నవరాత్రులకు కలశం పెట్టి పూజ జరిపేవారు. పైగా ఈ సం. మా అదృష్టం వల్ల అమ్మే మా పాలిట అమృత కలశమై తొలిసారిగా మా పూజలు అందుకున్నది. అమ్మ సన్నిధిలో ఉన్న పిల్లలందరిలోకి అమ్మ నన్ను పెద్ద చేసి చూసేది. నేను ఏదైనా సలహా చెప్తే అందరూ వినేవాళ్ళు.

ఇవ్వాళ ఎటూ శుక్రవారము, మా సమిష్టి పూజ ఉన్నది. నవరాత్రుళ్ళు గనుక ఈ 9 రోజులు అమ్మకు రెండు పూటలా పూజ చేద్దామన్నాను. పూజ కేవలం పూలతోనూ, తులసి దళాలతోనే గాక తోటలో ఉన్న వివిధ రకాల ఆకులతోనూ, పూలతోనూ చేద్దామని ఉన్నదన్న నా అభిప్రాయాన్ని అమ్మకు తెలియజేశాను. అమ్మ మీ యిష్టం అన్నది. సర్వాభరణాలు, కిరీటము ధరించి పూజకు వస్తానని మమ్మల్ని ప్రోత్సహించింది.

(ఇప్పుడున్న వాత్సల్యాలయానికి పునాదులు తీస్తున్న సమయం అది)

(కూలీలు లేకుండా ఆవరణంలో ఉన్న వారందరూ పనులు చేసేవాళ్ళు. పనులకు మగ-ఆడా తేడా లేదు. చెయ్యగలగడం, చెయ్యలేకపోవడం ఒకటే తేడా. పునాదులు తీసేవాళ్ళు, మట్టి మోసేవాళ్లు, పొలాల పనులప్పుడు కలుపులకి, నాట్లకి, కోతలకి, నూర్పిళ్ళకు వెళ్ళేవాళ్ళు. అందరూ చాలా సరదాగా చేసేవాళ్ళు. ఆ పనులు చేసి వచ్చేవాళ్ళ కోసం అమ్మ ఎదురుచూస్తూ ఉండేది. వాళ్ళు వచ్చేసరికి తినటానికి ఏదైనా చేయించి స్వయంగా వాళ్ళ నోటికి అందించేది. వాళ్లు అమ్మను చూసి అమ్మ పెట్టిన ప్రసాదంతో అలసట మరిచేవారు. నన్ను మాత్రం ఎక్కువగా బయట పనుల్లోకి పోనిచ్చేది కాదు. ఇంటి పనులతోనే సరిపోయేది. నాక్కూడా పనులకి వెళ్ళాలని సరదాగా ఉండేది. అప్పుడప్పుడు వాత్సల్యాలయం పునాదులు తీసేటప్పుడు ఆ పనులకు వెళ్ళేదాన్ని శ్రమ అనిపించేది కాదు.)

అప్పుడే పనుల నుంచి వచ్చిన పిల్లలకి అమ్మ స్వయంగా తీర్థమిచ్చి బత్తాయిలు, చక్కెరకేళీలు ప్రసాదంగా తినిపించింది. అవి తినగానే అందరికీ అలసట తగ్గింది. ఉత్సాహంతో పూజకు త్వరగా సిద్ధమయ్యారు. ఈ పూట తులసిదళాలతో పూజ చేశాం. తెనాలి నుండి వచ్చి 2 రోజుల నుండి అమ్మ దగ్గర ఉంటున్న కుటుంబం పూజ చేసారు. వాళ్ల బాబుకి అమ్మచేత అన్నప్రాసన చేయించారు. సాయంత్రం 4 గంటలనుండే పూజకు ఏర్పాటు చేశాము. అమ్మ ఇంటి ద్వారానికి ఎదురుగా కుర్చీవేసి తామరపుష్పాలు, చేమంతిపూలు, తమలపాకులతో అలంకరించి పూజా సామగ్రి అమర్చాము. లోపలిగది వాకిలి నుంచి కుర్చీ వరకు చీరలు పర్చి పువ్వులు జల్లి అందరం నామం చేస్తూ అమ్మ రాకకై నిరీక్షిస్తున్నాము.

ఇంతలో జేగంటల నినాదంలో కర్పూర నివాళులు అందుకొంటూ సర్వాభరణ భూషితురాలై కిరీటధారిణియై కంఠసీమను అలంకరించిన పుష్పమాలికలతో లేత కవకాంబరపు జరీ పూలచీర పట్టెడంచు గల ఎఱుపురంగు జరీపూల జాకెట్‌తో నిండుగా ఠీవిగా నడుస్తూ వచ్చి కూర్చున్నది. కరుణార్ద్ర దృష్టితో అందరినీ తిలకిస్తున్న అమ్మ - అల్లరి కబుర్లు చెప్తూ నవ్వించి లాలించే మన మామూలు అమ్మ కాదు ఆ క్షణం. మనందరినీ కటాక్షించి విజయం చేసిన శ్రీదేవి.

క్రితం రాత్రే రామకృష్ణన్నయ్య చేమంతిపూలు తీసుకొచ్చాడు. సరిగా పూజ టైంకి చీరాల నుండి బుద్ధిమంతుడన్నయ్య చాలా పూలు తీసుకొచ్చాడు. అన్ని పూలు కలిపి అమ్మకు పూజ చేసుకున్నాము. తర్వాత అంధులు రాఘవన్నయ్య రాధన్నయ్య (రాధాకృష్ణా రెడ్డి) లను ఇద్దరిని అమ్మ దగ్గరకు పిల్చి తను ధరించిన ప్రతి ఆభరణాన్ని తాకించి వారిచేత వాటి పేర్లు చెప్పింది. మనం చూపులతో దర్శిస్తే వారు స్పర్శతో తృప్తిపొందారు. సంధ్యావందన శ్లోకాలు పూజా పాటలు చదివి కొబ్బరికాయ కొట్టి హారతిచ్చాము. అమ్మ అందరికీ తీర్థం వేసి లోపలికి వెళ్లింది.

ఈ విధంగా అమ్మ కిరీటం ధరించి పూజకి రావడం ఇదే మొదటిసారి దాదాపుగా కొన్ని సం॥ల నుండి చీరాల డాక్టరుగారు కిరీటం ధరించి పూజకు రమ్మని అడుగుతున్నారట. కానీ అది ఇవ్వాళ్టికి నెరవేరింది. ఆ దర్శనాన్ని చూడటానికి అడిగినాయనకి మాత్రం ప్రాప్తం లేదు. దూరాన ఉన్నవాళ్ళ విషయం సరేగాని దగ్గరుండే ఈ ఆవరణలో ఉండే మువ్వల సత్యమన్నయ్య చూడలేకపోయాడు. తర్వాత అమ్మ పిల్చి మమ్మల్ని మీ పూజ అని సత్యమన్నయ్యను ఎందుకు పిలవలేదని మందలించింది.

అమ్మ అన్నట్లు ఎవరికైనా ఎందుకైనా ప్రాప్తం ఉండాలి గదా!

★ ★ ★ ★ ★

20-10-1963

ఈరోజు తెల్లవారుఝామున కొద్దిగా వర్షం కురిసింది. ఇవ్వాళ బెండాకులతో పూజ. తోటలోకెళ్ళి పెద్ద పెద్ద ఆకులను కనిపించి కనిపించని వెలుగులో బెండాకులని గుర్తించక బెండాకులను కొయ్యటం జరిగింది. ఏవో ఆకులు కొయ్యాలన్న తాపత్రయమే గాని కోసిన తర్వాతనైనా ఈ ఆకు గుచ్చుకుంటుందేమోనన్న భావం తట్టలేదు. బెండాకులు చూచి అందరూ ఈ ఆకులతో పూజేమిటి. ఈ ఆకు గుచ్చుకోదా అన్నారు. నేను వాటికి ప్రక్కకు పెట్టేసి అరిటాకులు ఇంకా రకరకాల ఆకులు కోసుకొచ్చాను. అమ్మ స్నానం చేసి హాల్లోకి వచ్చేసరికి పూజకి అన్నీ సిద్ధం చేశాము. బెండాకులు ప్రక్కనపెట్టి తక్కిన

ఆకులతో పూజ చేస్తుంటే వాటితో కూడా చేసుకోండమ్మా అన్నది అమ్మ. గ్రుచ్చుకుంటుం దేమోనని మేము సంశయించాము. అమ్మ "ఏమైనా ఫర్వాలేదమ్మా, భక్తితో చేసేదానికి ఏమైతేనేం" అవి నూగు వద్దులేమ్మా అని అన్నాము. "మీకంటే నూగా! ఫర్వాలేదు చెయ్యండి" అన్నది అమ్మ. బెండాకులతో గుచ్చిన దండను అమ్మ మెడలో వేశాము. తక్కిన విడి ఆకులన్నీ అమ్మకు తగలకుండా పాదాల చెంత కొంత ఎత్తువరకూ పేర్చాము. చేమంతి పూలను, గుమ్మడి, బీర పూలను మధ్యలో అక్కడక్కడ పెట్టాము. టెంకాయ కొట్టి హారతిచ్చాము. ఇదంతా చూస్తున్న ఒకన్నయ్య అపర్ణ కాదమ్మా నిన్ను వీళ్ళు సపర్ణను చేస్తున్నారు అని అన్నారు. "సపర్ణ అంటే ఆకులతో కూడి ఉన్నది" అని అర్థం చెప్పారు. అమ్మ ఆ అన్నయ్య వంక చూచి నవ్వింది. రాఘవన్నయ్య పద్యాలు చదివారు. అమ్మ కొన్ని క్షణాల పడుకొని లోపలికి వెళ్లింది.

అమ్మ ఉదయం ముఖం కడుక్కొంటున్నప్పుడు "నాకు నివేదన ఏం పెడ్తారు" అని అడిగింది. అంతవరకూ నివేదన గురించే ఆలోచన లేదు. ఎంతసేపటికి ఆకులు పూలు, ఆలోచనే. ఇవ్వాళ ఏ అవతారమూర్తిగా దర్శనమిస్తుందన్న ఆలోచనతోనే సరిపోయింది. ఈ రెండు రోజుల నుండి కొబ్బరికాయ తప్ప ప్రత్యేకించి ఏ నివేదనా పెట్టలేదు. కనీసం ఒక చిన్న పిండివంటయినా, నిన్న టమోటా పండు పెట్టాము. పెద్దవాళ్ళయితే దేవికి ఏ నివేదన పెట్టాలని ఆలోచించేవాళ్లు కానీ, కానీ మాకేమి తెల్సు తెలియని విషయాలు అమ్మే చెప్పి చేయించుకోవాలి.

ఇవ్వాళ సాయంత్రం అమ్మ వాకిలి కెదురుగానే పూజకు ఏర్పాటు చేద్దాం అనుకున్నాము. ఆరు బయట మంచుగా ఉంది. వరండాలోనే ఏర్పాటు చేశాము. వేదిక అమర్చి దానిమీద తూర్పుముఖంగా కుర్చీ వేసాము. కుర్చీకి పూలకుండీలు, నాలుగు వైపులా పెట్టాము. వేదికకు రెండు వైపులా దీపారాధన చేశాము. అమ్మకోసం నిరీక్షిస్తున్నాము. కొద్దిక్షణాల్లో మా నిరీక్షణ ఫలించింది. ఆ దివ్య స్వరూపాన్ని గురించి స్వయంగా చూడవలసిందే గాని మాటల్లో చెప్పలేం అమ్మను చూస్తుంటే మనని మనం మర్చిపోతాము. పార్శీకట్టులో ఎఱుపు రంగు చీర, తెల్ల జాకెట్ శోభిస్తూ ఉండగా - సర్వాభరణ భూషితురాలై బంగారు రంగు ఛాయతో కరుణాదృష్టిని ప్రసరిస్తున్న అమ్మను నేత్రానందంగా దర్శించాము. పూజ చేసుకుండే మేమందరమూ తులసీ దళాలు పాదాల మీద వేసి వచ్చాము 10 ని.ల తర్వాత కిరీటం పెట్టారు. ఆ తేజోమయ సౌందర్యరూపాన్ని చూడటానికి ఈ రెండు కళ్ళు చాలవేమో అనిపించింది. కొబ్బరికాయ కొట్టి హారతిచ్చాము. అమ్మ లోపలికి వెళ్ళింది.

★ ★ ★ ★ ★

21-10-1963

మొన్న వర్షం. చిన్న జల్లుగా పడింది. నిన్న ఒక రాత్రి వేళ నుండి వర్షం ఆరంభమయింది. ఇక్కడి ప్రదేశమంతా రేగడినేల. చిన్నజల్లుగా కొట్టినా బురదగా ఉంటుంది. పెద్ద వర్షమయితే చెప్పనవసరం లేదు. బురద కాళ్ళకు చుట్టుకుంటుంది. ఈ రెండు రోజుల నుండి ఉదయం పూట పూజ ఇంట్లోనే చేసుకుంటున్నాము. నిన్న బెండాకు, ఇవ్వాళ టమాటాకుతో మందిరంలో సిద్ధం చేశాము పూజకి. పూజకొస్తుండగా ద్వారంలోకి రాగానే టమోటా ఆకులతో గుచ్చిన దండవేసి టెంకాయ కొట్టి హారతిచ్చి మందిరంలో పూజావేదిక వద్దకు తీసుకొచ్చాము. అమ్మ ఆసీనురాలయింది. అమ్మ ఎఱుపు రంగు చీర అదే రంగు జాకెట్ వేసుకున్నది. చాలా హుషారుగా ఉన్నది. మేము బీజాక్షరాలు పఠిస్తూ పూజ చేశాము. నివేదన ఇడ్లీ. రాఘవన్నయ్యను హరికథ చెప్పమని ఆయన మొదలుపెట్టేసరికి ఏవో అల్లరి కబుర్లు చెప్పి నవ్వించడం, ఇలా కథ సాగనివ్వకుండా చేసింది. మేము బీజాక్షరాలు పఠిస్తుంటే? మీరాగండి. ఇవ్వాళ హరికథ పూజ అని మమ్మల్ని ఆపేసింది. అటు అన్నయ్యనూ కథ చెప్పనివ్వలేదు. ఇటు మమ్మల్నీ బీజాక్షరాలు పఠించ నివ్వలేదు. నివేదన దగ్గర ఇంతేనా అని అల్లరి. తను ఎంతో తిన్నట్టుగా, వర్ణించలేనంతగా పూజ చేస్తున్నంతసేపూ ఏదో రకంగా అల్లరి చేస్తూ మమ్మల్ని ఆనందంతో అలరింపజేసింది.

మా అందరికీ తీర్థం వేసి కుర్చీలో నుంచి లేవలేని రాఘవన్నయ్య కొడుకు వెంకటేశ్వర్లు దగ్గరకి వెళ్లి అతనికి తీర్థం వేసి అక్కడే కొంతసేపు కూర్చున్నది. ఆ అబ్బాయి మనలా నడవలేడు. తిరగలేడు. అందుకే అమ్మ రోజూ ఆ అబ్బాయి దగ్గరకి వెళ్ళి కాసేపు కూర్చుని వచ్చేది. అమ్మ ఏ రోజైనా వెళ్లనప్పుడు అతని మొఖం ఎంతో విలువైన వస్తువును పోగొట్టుకున్నవాడిలా దిగులుగా కూర్చుని అందరి వంకా చూస్తుంటాడు. ఆ సమయంలో అమ్మ అతని దగ్గరికి వెళ్ళి కూర్చుంటే సంతోషము, నవ్వు చెప్పలేం.

సాయంత్రం కూడా వర్షం కురుస్తూనే ఉన్నది. పూజ మందిరంలోనే ఏర్పాటు చేశాము. అమ్మకు ఆరోగ్యం సరిగా లేకపోయినా, పూజకు వచ్చి కూర్చునేది. తులసీదళాలు వేసి టెంకాయలు కొట్టి దద్దోజనం నివేదన ఇచ్చి హారతిచ్చాము.

★ ★ ★ ★ ★

22-10-1963

ఇవ్వాళ అన్నిరకాల ఆకులతో పూజ సుప్రభాత పఠనం అయి అమ్మకు నమస్కారం చేసుకోవటానికి లోపలికి వెళ్లాను. ముఖం కడుక్కుంటున్న అమ్మ నమస్కారం చేసుకొంటున్న నన్ను చూస్తూ "ఇవ్వాళ నాకేం పెడ్తారు, ఊళ్ళో సత్యం లేదుగా అన్నది" లేడా అమ్మా అన్నాను. రవ్వట్టు పొయ్యి అన్నది. "నాకు చేతకాదమ్మా" "హోటల్లో ఇడ్లీ పిండి తెచ్చి రొట్టె పొయ్యమ్మా" సరేనన్నాను. అమ్మ కాఫీ తాగి వరండాలో వచ్చి కూర్చున్నది. వరండాలోకి ఇంట్లోకి అటు ఇటూ తిరుగుతూ నవ్విస్తూ కబుర్లు చెప్తున్నది. మూడు రోజుల నుండి వర్షం కురుస్తూనే ఉన్నది. అమ్మ కబుర్లు చెప్తూనే మధ్యలో ఈ వర్షం బాగా పెద్దదై వస్తే, ఆ నీళ్ళలో ఈ ఇళ్ళన్నీ తేల్తుంటే, మీరందరూ కొట్టుకుపోతుంటే... అని ఇంకా ఏదో అంటుండగా అమ్మమ్మ నీతో పాటేనా అని అడిగింది. కాదు నేను మంచం వేసికొని పడుకుంటాను అన్నది. ఏది జరిగినా తనకేమి పట్టనట్టుగా 8-30 ని.లకు కబుర్లు చెప్తూ అప్పుడు స్నానానికి వెళ్ళింది.

పూజ మందిరంలోనే సిద్ధం చేశాము. అమ్మ కోసం ఎదురుచూస్తూ నామం చేస్తూ అందరం కూర్చున్నాము. అమ్మ బులాకీ ఒక్కటి మాత్రం పెట్టుకొని గులాబి రంగుచీర అదే రంగుజాకెట్ వేసుకొని నల్లరంగు శాలువా కప్పుకొని వచ్చింది. అమ్మ ఎప్పుడూ బాగుంటుంది. కాని ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక్కొక్క తీరులో అందంగా అనిపిస్తుంది. పాములా మెలికెలు తిరిగి ఉన్న ఒక పొట్లపిందె తీసుకొచ్చాము. ఆకులతో పాటు దానిని అమ్మ చేతికి ఇవ్వగానే దాన్ని తలమధ్యలో కిరీటంలా పెట్టుకొన్నిది. ఆ దృశ్యం చూడగానే రామకృష్ణ అన్నయ్య గంగ ఒక్కటే తక్కువ అన్నాడు. వెంటనే పొట్లకాయను చేతిలోకి తీసుకొని ఒక పుష్పంలో ఆకాయను పెట్టి పైన ఒక మొక్కను గ్రుచ్చి మళ్ళీ తలమీద పెట్టుకున్నది. పూజ కాగానే దోసపండ్లు, అరటిపండ్లు నివేదన చేశాము.

మధ్యాహ్నం అమ్మ హాల్లో మాట్లాడుతూ కూర్చున్నది. రామకృష్ణన్నయ్య పనుండి ఊరికి వెళ్తానంటే ఈ వర్షంలో బురదలో వెళ్ళలేవురా వెళితే తడిసి వెళ్ళక తప్పదు. మందులు తప్పవు. వెళ్తే రాలేవు అన్నది. అన్నయ్య రేపు వస్తానమ్మా అన్నాడు. వాళ్ళు రోడ్డు దాకా వెళ్ళేటప్పటికి అంతవరకూ జల్లుగా పడ్తున్న వర్షం పెద్దగా కురవనారంభించింది. వెళ్ళినవాళ్ళని అమ్మ వెనక్కి రమ్మని కబురు చేసింది. వెనక్కి తిరిగి వచ్చినా వర్షం వెలవగానే వెళ్ళిపోయారు. తరువాత ఒకరు అన్నయ్య ఎప్పుడు వస్తాడమ్మా అని అడిగితే "పండగకి రాలేడు" అన్నది స్పష్టంగా.

ఇవ్వాళ సాయంత్రం అమ్మ ఆరోగ్యం బాగోలేదు. నిన్న సాయంత్రం పూజ నిశ్శబ్దంగా

జరిగిపోయినా, ఇవ్వాళ అలా జరగలేదు. పూజచేసి, సంధ్యా వందన శ్లోకాలు పఠిస్తుండగా, అమ్మ హాల్లోకి వచ్చింది. ఇంతలో రాఘవన్నయ్య టెంకాయ కొట్టాలని అమ్మ గది పంచలోకి వచ్చి హాల్లో సందడిగా లేకపోవడంతో - అమ్మ ఏది? అని అడుగుతున్నారు. అమ్మ మమ్మల్ని అందరినీ నిశ్శబ్దంగా ఉండమని సైగ చేసింది. అమ్మ అలమర దగ్గరకు వెళ్ళి తీర్థం గిన్నె తీసి రాఘవన్నయ్య చేతికిచ్చి నవ్వుతూ నిలబడ్డది. ఏం జరుగుతుందోనని అన్నయ్యకు అమ్మ ఇచ్చినదని తెలియదు. క్రిష్ణవేణక్కయ్య ఇచ్చిందనుకున్నాడు. టెంకాయ కొట్టి తీర్థపు గిన్నె తీసుకొని లోపలికి వస్తూ అక్కడే నిలబడిన అమ్మను అక్కయ్య అనుకుని గిన్నె చేతికి ఇచ్చి మంచం దగ్గరికి వెళ్ళి కూర్చున్నాడు. మేమే ఈ దృశ్యం చూచి నవ్వు ఆపుకోలేకపోయాము. కానీ నవ్వలేదు. గట్టిగా అన్నయ్య ఎక్కడ కనుక్కుంటారో అని అమ్మ ఎక్కడుందీ? అంటూ మంచం మీద తడిమి చూస్తున్నాడు. అమ్మ మంచం మీద కెళ్ళి కూర్చున్నది. "అమ్మ మంచం మీద ఉన్నారు" అన్నది క్రిష్ణవేణక్కయ్య. అమ్మ పాదాలకు నమస్కారము చేసి తీర్థపుగిన్నె ఏది అని క్రిష్ణవేణక్కయ్యను అడిగారు. అమ్మ నవ్వింది. అక్కయ్య గిన్నె తీసి అమ్మ చేతికిచ్చింది. అన్నయ్య హారతి వెలిగించాలని అగ్గిపెట్టె అడిగారు. అమ్మ మళ్ళీ లేచి దీపారాధన కుంది దగ్గరకు వెళ్ళి కర్పూరం వెలిగించి రాఘవన్నయ్యకు అమ్మ హారతిచ్చింది. మేము నవ్వు ఆపుకోలేక పెద్దగా నవ్వేశాము. అప్పటికి గాని అమ్మ చిలిపితనం అర్థం కాలేదు.

అమ్మ స్నానానికి వెళ్లింది. స్నానం చేస్తుండగా నవరాత్రుళ్ళు అవతారముల గురించి ప్రసంగం వచ్చింది. మహిషాసురుడు అంటే -

"నా విధానం కాదుగా, దుష్ట శిక్షణ అంటే - ప్రపంచాన్ని ఎక్కువగా బాధపెట్టేవాడని, రాక్షసులలోకెల్లా గొప్పవాడని కదా. శిక్షించడం అంటే - మనస్సుగాక సత్వరజస్తమో గుణాలు మూడూ, మూడు గుణాలు వీటి చేత వాడిలో ఉండే గుణాలు నశించి పశ్చాత్తాపపడి వీడు దేవుడని గుర్తించి వాడు బాగుపడడమే. ప్రపంచానికే చెరుపు లేకుండా ప్రపంచం వీడిని చూసి బాగుపడడం" ఇట్లా మాట్లాడుతూ స్నానం ముగించింది. అమ్మ హాల్లోకి రాగానే పొత్తూరి వెంకటేశ్వరరావు అన్నయ్య అమ్మా! నీవు దుష్టశిక్షణ గురించి ఇచ్చిన నిర్వచనం బాగుంది. ఎప్పుడూ వినలేదు. అంటే మళ్లీ అమ్మ చెప్పింది. అదే సమాధానం. ఆ ప్రసంగంలోనే మరుపు, కృష్ణుడు, రుక్మిణి, సత్యభామ, రాధల, ప్రసక్తి వచ్చింది.

మరుపే - మరణం. చావంటే - వెనకటిది మారడమే.

మళ్ళీ మార్పు కలిగిందంటే - మరణించి మళ్లీ జన్మ ఎత్తినట్లేగా.

కృష్ణుడి విషయం వచ్చి

రుక్మిణి - నేను కృష్ణుని భార్యను అనుకుంటుంది.

సత్యభామ - కృష్ణుడు నా భర్త అనుకుంటుంది.

రాధ - నీవెవరివైతే నాకేం నీవు కావాలి అంటుంది.

అని ముగ్గురికీ గల వ్యత్యాసం చెప్పింది.

రుక్మిణి - ధర్మం, సత్యభామ - మమకారం, రాధ - భక్తితత్వం. కృష్ణుడు రుక్మిణి దగ్గర లేకపోయినా కృష్ణుని దగ్గర రుక్మిణి ఉంటుంది. సత్యభామ దగ్గర కృష్ణుడున్నా సత్యభామలో కృష్ణుడు లేకపోవచ్చు.

రాధలో ఉండే ధారణాశక్తే ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసాలే కృష్ణుడు. కృష్ణుడిలో ఉండే శక్తే రాధ. నీవే కావాలి నిన్ను వదలి ఉండలేను అంటుంది రాధ. నేనెక్కడుంటే అక్కడికే వస్తాడు అంటుంది సత్యభామ.

రుక్మిణి - నిన్ను వదలి నేను ఉండలేను అనే స్థితి లేదు (నడవడిక - ధర్మం)

అమ్మ 4.30 కే నిద్రలేచింది. సుప్రభాతం చేసిన వాళ్ళు వచ్చి నమస్కారాలు చేయగా లేచి అటూ ఇటూ పచార్లు చేస్తూ - అక్కడ ఉన్న రాఘవయ్యగారితో వరద ప్రసక్తి వచ్చి రహిధార ఈ వరద అవ్యాజమయిన కన్నీటిధారే ఈ వరద అని లోపలికొచ్చింది. పొత్తూరి వెంకటేశ్వరరావు అన్నయ్య ముఖం కడిగిస్తున్నారు.

వెంకటే :- ప్రార్థనల వల్ల ఉపయోగమేమిటమ్మా?

అమ్మ :- నీవు ఇక్కడకు వస్తే ఒక హాయి ఉంటుందనుకుంటున్నావు కదా! ప్రార్థన అంతే. ఆకాసేపయినా హాయిగా ఉంటుంది. రెండవ ఆలోచన లేకుండా ఉండటమే.

వెంకటే :- మొక్కుబడులేమిటమ్మా!

అమ్మ :- మక్కువే మొక్కు. మన మక్కువ కొద్దీ మొక్కుకుంటున్నాము.

వెంకటే :- గోమూత్రానికి అంత విలువ ఇస్తారెందుకు?

అమ్మ :- ఆరోగ్యం కోసరం వెనుకటి మేత. వెనుకటి ఆవులు రోజూ అవి తాగితే చాలు. ఈ మందులు ఇవన్నీ అవసరం లేదు. మన పెద్దవాళ్ళు చెప్పే ఆచారాలలోనే ఆరోగ్యం ఆధ్యాత్మికం అన్నీ ఇమిడి వున్నాయి. దానిని మనవాళ్ళు వేరుగా తీసుకుంటారు.

వెంకటే :- పంచితాన్ని పంచామృతం అంటారు కదమ్మా పంచామృతం అంటే ఏమిటమ్మా?

అమ్మ :- ఒకదానిలో నుంచి పంచబడ్డవే పంచామృతాలు పాలు, మీగడ, వెన్న, నెయ్యి, పెరుగు.

గోవును ముఖ్యంగా ఆడపిల్లలను పెళ్ళికూతురు చేసేటప్పుడు పూజచేయిస్తారు. అంటే మాకవసరం లేదా అంటావేమో అందరికీ అవసరమే. వెనుకటి వాళ్ళు పేడవేసి శుద్ధి పెడితే ఈగలు వాలేవి కాదు. ఇప్పుడు ఎంత డెట్టాల్ వేసినా, ఫినాయిల్ వేసి కడిగినా ఈగలు వాలుతూనే ఉంటాయి. వెనక అన్నాన్ని అన్నం అనేవాళ్ళు, అన్నపూర్ణాదేవి అనేవాళ్ళు. వాళ్ళు ఒకేచోట గాకుండా సర్వత్రా పూజ్యభావాన్ని చూడగలిగారు. వాళ్ళే పూజ్యులు. పూజ్యులెవరయ్యా అంటే సర్వత్రా పూజ్యభావాన్ని చూడగలిగినవాళ్ళే పూజ్యులు)

అమ్మ స్నానమయింది. ఎర్రచీర, ఎర్రరవికె, ఎర్రగాజులు, ఎర్ర పూవు (మందార) ముఖం గూడా ఎరుపెక్కుతున్నది. పూజకి అన్నీ సిద్ధం చేసాము. అమ్మ వచ్చి కూర్చున్నది. పాదాలు కడిగి పారాణి పెట్టాక అమ్మ పాదాలక్రింద ఒక బొప్పాయి ఆకు వేసాము. ఇక పూజ ఆరంభమయింది. నానా విధములైన పత్రాలతో (సర్వాంగ) పూజ చేసాము. పెద్ద పెద్ద బొప్పాయి ఆకులతో అమ్మ చుట్టూరా అలంకరింప చేసాము. ఆపత్రిలో ఒకరకపు ఆకు కత్తిలాగ కోణం తేలి వున్నది. ఆ ఆకు తీసికొని ఒక ఆకు వరలాగా, ఈ వరలో ఆ కత్తిని బెట్టి, అందులోని కత్తిని లాగినట్లు ఊ అంటూ ఆ కత్తితో పొడవడానికి ఉద్యుక్తురాలైనట్లుగా దుర్గారూపం దాల్చింది. అంతా అయిన తరువాత టెంకాయ గొట్టారు. అది కురిడీకాయ దానిలో గుండె కాయంత కురిడీ ఉన్నది. అది కన్పించగానే దానికొరకు ఎన్నాళ్ళ నుంచో తపిస్తున్న దానివలె ఆతృతగా చేయిచాచి కొబ్బరినీళ్ళు ఇవ్వబోయినా తీసుకోక దానిని తీసుకుని సగం తినేసి నేను గుండెకాయ తిన్నాను అని "నాన్నా! గుండెకాయ ఇంత ఉంటుందా?" అని అడిగింది. వుంటుందని తలూపారు. భాస్కర రావన్నయ్య ను పిలిచి "నాన్నా! ఇది (2 చెక్కలు కలిపి) తలకాయ, పువ్వును జూపి ఇది గుండెకాయ ఆ కత్తిని జూపి, కత్తితో కోసి తిన్నాను అని చెప్పింది. అన్నయ్య నమస్కారం చేసి వెళ్ళి కూర్చున్నారు. రాఘవయ్యగారు దగ్గరకొచ్చారు. అన్నయ్య తీర్థమేసారు. తాను తిన్న ఆ గుండెను అన్నయ్య చేతిలో పెట్టి మనం కత్తి పెట్టి కోసిన గుండెను నేను తిన్నా, మీ చేత తినిపిస్తున్నాను అని చేతికి పెడ్తే అన్నయ్యకు కన్నీరు ఆరంభమైంది. నాకొద్దమ్మా అని వెనక్కు వెళ్ళారు. అమ్మే పిలిచి నోట్లో పెట్టి, ఇదిగో కండ ఈ వెలదలు దానిలోని కండ, ఇట్లా ఎందులోనైనా వస్తుందా, చేత్తో తీసి పెడ్తున్నానంటూ నోట్లోపెట్టారు. అమ్మకు నమస్కారం చేసి అన్నయ్య వెళ్ళారు. ఆ కొబ్బరి చిప్పలతో మెడక్రింద (కత్తిని చూపెట్టి నేను దీనితో పొడవలేనుగా, పొడిపించుకోవుట వేరు సంగతి) రద్దీలో అంతా కందిపోయింది. ఎఱ్ఱపడింది. మెడలో ఏదో హారం ధరించినట్లు కన్పించింది. కిరీటం పెట్టారు. కత్తిపెట్టి

పొడుస్తున్నట్లుగా ఫోటో తీసారు. లేచినుంచున్న తరువాత ఒక ఫోటో తీసారు. 10 నెలలనాడే తాగేను నెత్తురు. ఇందాక పూజ అయిన తరువాత వెనుకకు ఆనుకుని ఏదో ఆలోచిస్తూ కొబ్బరిచెక్కలను నోటిముందు పెట్టుకుని కూర్చుంచి. దాదాపు 15 ని.లు అట్లా ఉన్నది.

అందరికీ తీర్థమేశారు. 10 గంటలకల్లా లోపలికొచ్చింది. సాంబయ్య వస్తే మాట్లాడింది. నాకిదంతా జిలగా వున్నది. అంటూ మెడక్రింద చూపెట్టింది. మెడక్రింద నల్లబడింది. ఆకుల వల్ల పూజ చేయటం వల్లనేమో అంటే "గరళకంఠున్నా" అన్నారు. స్నానానికి నీళ్ళు తోడమన్నది. నీళ్ళు తోడినా అరగంట దాకా కబుర్లు చెబుతూ వెనుక గదిలో కూర్చున్నది. ఏదో ఒక సందర్భం విషయంలో మగవాడు సహిస్తే అది వాడి అసమర్థత అంటారు. ఆడది సహిస్తే సహనం అంటారు. 10.30 దాటుతోంది. స్నానానికి వచ్చింది. స్నానం చేస్తూ అమ్ముకునే వాళ్లు ఎట్లా అమ్ముకునేది ఏ రకం పదార్థం తీసుకెళ్తున్నప్పుడు ఎట్లా కేకవేసేది చూపించి, వాళ్ళు దివాలా దీస్తే వుండే మొహం చూపించింది. రెడ్డిగారు చీరపెట్టారు. వాళ్ళ పూజ. సిమెంటు కలర్‌చీర, దాదాపు అదేరంగు జాకెట్టు ధరించింది. ఒడ్డాణం పెట్టింది. మందిరంలో పద్యాలు వచ్చిన అన్నయ్యలు ఒకరి తరువాత ఒకరుగా హార్మోని వాయిస్తూంటే పాడుతున్నారు. అమ్మ హాల్లోకి వచ్చి కిటికీ దగ్గర నుంచుని వాళ్ళ పద్యాలు విన్నది. 11-45 అయింది. మందిరంలోకి వెళ్ళి మొదట కొద్ది నిమిషాలు కూర్చుని కుర్చీలో, వెంటనే దిగి బల్లమీద ఉత్తరాభిముఖంగా కూర్చున్నది. 12 అయ్యేవరకు అట్లాగే కూర్చున్నది. రెడ్డిగారు కుంకుమతో పాదాలకు పూజ చేసారు. పూజ అయి తీర్థమేసిన తరువాత రాధాకృష్ణరెడ్డి అన్నయ్యకు (జయహోమాత శ్రీ అనసూయా, రాజరాజేశ్వరి శ్రీపరాత్పరి) నామాన్ని కుంకుమతో బొట్టుగా పెట్టింది. 1.30 కి ఇంట్లోకి వచ్చి పడుకున్నది. చీర మార్చి ఎర్రచీర కట్టుకున్నది. సాయంత్రం 5.30 గంటలకు శేషగిరిరావన్నయ్య వస్తున్నారని కబురు తెలిసినది. కబురు తెలిసిన అరగంటకు వరలక్ష్మీ అన్నయ్యకు కాఫీ కలుపమ్మా అన్నది. అన్నయ్య యింకా రాలేదు కదా ఎందుకులే ఇప్పట్నుంచే అని వరలక్ష్మి అనుకుని కాఫీ నీళ్ళు మాత్రం పెట్టి ఇవతలకు వచ్చింది. అమ్మ అన్న 10 ని.లకు అన్నయ్య రానే వచ్చాడు. కాఫీ కలిపే ఆలస్యమే. అంతకన్న ఎక్కువ లేదు. అప్పుడు అన్నది వరలక్ష్మి చూడు అమ్మ కాఫీ కలపమనగానే కలిపితే అన్నయ్య వాకిట్లోకి రాగానే ఇచ్చేదాన్ని. అమ్మ అన్నదీ గానీ ఇప్పుడే వచ్చారా. వచ్చినప్పుడివ్వచ్చులే. అనుకున్నా నన్నది. అన్నయ్య నవరాత్రి మొదటిరోజు. అమ్మా 8000 పూలు తెచ్చి ఉదయం 7 గంటల నుంచి సాయంత్రం 7 గంటల వరకు చేస్తాను అంటే చేస్తావా కదలకుండా చేస్తా అని గట్టిగా అని చెయ్యి చూస్తాను అన్నారుట, అమ్మ.

అన్నయ్య :- అమ్మా వేదాంత సంబంధమయిన మంచి విషయాలు ఏవైనా చెప్పండి. జ్ఞానామృతము గురించి కాని భక్తియోగము గురించి కాని — మీరు తెలిసినవారు, మేము పామరులము

అమ్మ :- నాకు మీరు పామరులు అనిపించటం లేదు నాన్నా!

అన్నయ్య :- కాదు తల్లీ చాలా అవివేకులము. అన్ని విషయాలూ మీరే మాకు తెలియజెప్పాలి.

అమ్మ :- అవివేకులు అని కూడా అనిపించదు నాన్నా ఎటూ అవివేకులకు చెప్పినా అర్థం కాదు. వివేకులకు చెప్పేది లేదు. అవసరం లేదు కూడా. వేదాంతము గురించి ఎన్నో పుస్తకాలు చదువుతున్నాం. వింటున్నాం.

అన్నయ్య :- ఆ విన్నదాన్ని ఆచరించాలని

అమ్మ :- ఆచరించటము మన చేతుల్లో ఉన్నదా. ఎప్పుడు ఏది తోస్తే అది చేయడమే. మనకు అర్థం కాని శక్తి ఏదో ఒకటి ఉందిగా కానీ మనకు అర్థం కానీ శక్తి ఏదో ఉండి పని చేయిస్తున్నా మనం చేస్తున్నాం కనుక నేను అనుకోక తప్పదు. మనని నడిపించేది వేరే ఏదో ఉన్నా మనకాళ్ళు నడుస్తున్నాయి కనుక నడుస్తున్నాము అనుకోక తప్పదు.

అన్నయ్య :- ఆ అర్థం కానిది కలి మాయ.

అమ్మ :- మీ ఇష్టం కలిమాయ అనండి, ప్రకృతి అనండి, భగవంతుడు అనండి పేర్లు వేరయినా ఉన్నది ఒకటే అని

వాళ్ళబ్బాయి విషయం ఎత్తుతూ- వాడు ఆ రోజు ఎందుకట్లా ఏడ్చాడు. ఇక్కడ మామూలు అమ్మేగాని విశేషం ఏమీ లేదు కదా! నిన్ను వదిలిపెట్టి వెళ్ళాలనిపించటం లేదమ్మా ఇక్కడే ఉంటాను అన్నాడు. ఇక్కడ ఏం విశేషం చూసి అన్నాడు. ఇక్కడ ఏం బోధనలు విని, ఏం సాధనలు చేసి వాడు ఇక్కడకు వచ్చాడు. అంతే ఎవరి సంస్కారం వారిది. వాడి సంస్కారం అది అన్నది అమ్మ.

తెనాలి నుండి వచ్చిన ఒక అన్నయ్యతో శాస్త్రి గారికి ఆ రోజు నేను ఇచ్చిన బత్తాయి పండు ఇచ్చారా అని అడిగింది అమ్మ.

ఆమె - ఇచ్చానమ్మా.అప్పుడే రసం తీస్తున్నారు. ఆరసంలో ఈ పండురసం కలిపారు.

శాస్త్రిగారంటే మూలపూరి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు. ఆయన క్రితం సంవత్సరము

పుట్టినరోజు పండుగకు వచ్చారు. ఆయన బాగా చదువుకున్నవారు. మంచి పండితులు. ఆయన ఈ మధ్యే చనిపోయారు. ఆ విషయమే అన్నారమ్మ.

చదువుకోవటము అందరూ చదువుకుంటారు. కానీ ఆయన చాలా ప్రశాంతతగా ఉండేవాడు. చదువులో రాదుగా ప్రశాంతత. ఆమె తను దసరాలలో రావాలనుకున్నదని కాలు వీలులేక రాలేకపోయానని అన్నది.

అమ్మ :- మీరేకాదు చాలామంది బాపట్ల వరకు వచ్చి తిరిగి వెళ్ళారు. వరదలు కదూ మద్రాసు వాళ్ళు మూడు రోజులు ఈ ఊరు చుట్టూ ప్రదక్షిణ చేస్తూనే ఉన్నారు. పాపం వాళ్ళు ఎంత ప్రయత్నించారో - ఊరుచుట్టూ నీళ్ళు ఎట్లా వస్తారు.

అన్నయ్య :- వరదలు వచ్చాయా?

అమ్మ :- వరదంటే కమ్మని వరదలండీ. దేవి వరదరూపంలో వచ్చింది. వరద అంటే వాంఛ తీర్చేదనేగా.

అన్నయ్య మళ్ళీ వేదాంత విషయము ఎత్తగానే

అమ్మ :- ఇటు చెప్పేవాడికి అటు వినేవాడికి తెలియనిదే వేదాంతం.

అన్నయ్య :- అది ఎట్లా తెలుసుకోవడము

అమ్మ :- అదే తెలియబడతుంది ఒక వస్తువు వుంది. అది చూస్తే చెప్పే అవసరము లేదనుకో. లేకపోతే, పోల్చిన దానిని దాన్ని చూసినట్లుగా అనుభవింప చెయ్యలేము గదా! ఆ చెప్పినదాన్ని భాషతో చిత్రీకరించి మీకు చెప్పాలి. అది మీమీ స్థాయిని బట్టి అర్థం చేసుకుంటారు. ఉన్నది ఉన్నట్లు ఎవరూ అర్థం చేసుకోలేరు. శాస్త్రులు చదివి చెప్పినా అప్పుడు ప్రకరణ చెప్పటము. ప్రకరణ అంటే యోగమంటారు మీరు. యోగమంటే ఒక పద్ధతిలో నడుకోమనేగా. అయినా నాకు చెప్పటం రాదు నాన్నా. ఏదో పిల్లలు వస్తే పలకరించటము. భోంచేసావా? అని అడగటం తప్ప మరేమీ తెలియదు నాకు అన్నారు. "వాళ్ళని వైద్యము చేస్తున్నారా?" అని అడిగి దాన్లో అనేక ప్రశ్నలు వేసి వారు విని చెప్పే సమాధానాలు విని చివరికి వేదాంతం అంతటా ఉన్నది. ఎక్కడికో వెళ్ళనవసరం లేదు. మీరు చేస్తున్న పనిలో, సేవలోనే ఉన్నది. రోగి వ్యాధి నయమయినది అని తను అనుకోవడము కంటే మీకు ఆ వ్యాధికి మూలకారణము ఏమిటో తెలుసు గనుక అది నిశ్శేషముగా నివారణ చేయడమే వేదాంతము. ఇది వేదాంతము కాదా ఇందులో మన ధర్మము ఇమిడి ఉన్నది అని తేల్చి చెప్పారు.

రాత్రి 12 గంటల ప్రాంతంలో చిలకలూరిపేట నుండి పదిమంది దాకా వచ్చారు. పడుకున్న అమ్మ లేచి వరండాలోకి వచ్చారు. వాళ్ళు టెంకాయలు కొట్టారు. భోంచేసారా? అని అడిగి, చేసామన్నాక వాళ్ళు అప్పుడే వెళ్తామంటే ప్రసాదమిచ్చారు.

★ ★ ★ ★ ★

24-10-1963

ఈ రోజు వర్షపుజోరు హెచ్చింది. రాత్రంతా వర్షం పడటమే కాకుండా కాలవ పొంగి దాని చుట్టుపక్కల వున్న పొలాల మీదుగా వస్తూ దారిలో ఉన్న చెరువును కూడా కలుపుకొని ఆవరణాన్ని సమీపించింది గంగాభవానీ. అమ్మ డాబా మీదికి వచ్చి నీటిని చూస్తూ -

ఆనందంతో నవ్వుతూ "రా గంగా - రా" అంటూ ఎంత అల్లరి చేసిందో స్నానానికి వెళ్తున్నప్పుడు కూడా "రా వరదా - రా" అంటున్న అమ్మను - మా బెండాకుల పూజతో సఫర్ణను చేస్తున్నారు. అన్న అన్నయ్య వరదా. రా అంటావేమిటమ్మా" వరా అంటే వరములు దా అంటే ఇచ్చేది అని కదా! ఆ వరములు ఇచ్చేవారు మీరే వుండగా ఇంక ఎవరిని పిలుస్తున్నారు? అపరాహ్నవేళకి నీటిమట్టం పెరిగి ఆవరణలో పల్లంగా ఉన్న నేలంతా నీటితో నిండిపోయింది. ఇప్పుడు డాబా పక్కనే ఈ ఏడాది నూతనంగా నిర్మిస్తున్న పునాదుల అంచు వరకూ నీరు పెరిగింది. సాయంత్రానికి డాబాకు అటువైపునున్న తోట మునిగింది. అమ్మ దగ్గరకు వచ్చే జనసంఖ్య ప్రతి ఏడాది పెరగటంతో అంతక్రితం అమ్మ ఇంటి సమీపంలో ఉన్న వంటసాల విశాలంగా లేదని క్రితం ఏడాది అమ్మ ఇంటికి దాదాపు 100 గజాల దూరంలో నిర్మించిన డాబా ప్రస్తుతం భోజనశాలగా ఉపయోగపడుతున్నది. ఈ సం. మళ్ళీ మరో డాబా దాని పక్కనే నిర్మిస్తున్నారు. అమ్మ పిల్చిందే చాలనుకొని అమ్మ ఇంటి ముఖద్వారమును సమీపిద్దామని ఉత్సాహంతో గంగ ముందుకొస్తున్నకొద్దీ ఆవరణలో ఉన్నవాళ్లు ఇళ్ళు మునిగిపోతాయేమోనని భయపడ్డారు. అమ్మ సాయంత్రం డాబామీద కొచ్చి నాలుగువైపులా చూసింది. ఎటు చూసినా పచ్చని పైరులతో కళకళ లాడుతున్న వసుధను కప్పివేస్తూ ఉత్సాహంతో పరవళ్లు తొక్కుతూ ప్రవహిస్తున్నది. గంగ అమ్మ కిందకి వచ్చిన తర్వాత ఇంటికి వెళ్తూ గంగాభవానికి పసుపు కుంకుమలతో ఆవరణలో ఉన్న అక్కయ్యలను, అన్నయ్యలను అందరినీ పూజ చేయమన్నది. మందిరంలోకి వెళ్ళాక అచ్చగా పసుపు, కుంకుమ, రవిక గుడ్డతోనే గాక బంగారం కూడా వేయమన్నది. అలాగే నామం చేస్తూ పూజచేసి, పళ్ళు, పూలు, పసుపు, కుంకుమ, రవిక గుడ్డ, బంగారం అక్షతలు నీళ్లలో వేసాము. ఇవ్వాళ గరికతో పూజ చేశాము.

అమ్మకు ఆరోగ్యం బాగుండనందువల్ల రాత్రి నిద్ర పట్టలేదు. తెల్లవార్లూ దగ్గుతూనే ఉన్నది. 2 గంటల ప్రాంతంలో అమ్మ లేచి మందిరంలోకి వచ్చింది. మందిరం చుట్టూ రంధ్రాలున్న అల్లిక గల తడిక గావడంతో జల్లుబడుతున్నది. అక్కడ పడుకున్న వారి మీద వర్షపు జల్లు పడకుండా ఏర్పాటు చేయించి ఇంట్లోకి వెళ్ళి పడుకున్నది. తెల్లవారుఝామున సుప్రభాత పఠనం కాగానే మాకు దర్శనమిచ్చింది. అమ్మ 8 గంటలకే స్నానం చేసి మందిరం లోకి వచ్చింది. మేము పూజకి సిద్ధం చేయలేదు. రాత్రి నీటి మట్టమే కాకుండా ప్రవాహవేగము హెచ్చి ఊళ్ళోకి నీళ్ళు ప్రవేశించాయి. మేము భయపడినంతా జరిగింది. ఇళ్ళలోకి పక్కనే ఉన్న మువ్వల సత్యం హోటల్‌లోకి నీళ్ళు వచ్చాయి. 7వ మైలురాయి వంతెనను తాకుతున్నాయి. వంతెన మీదకు రాలేదు. దానికి పల్లంగా ఉన్న వైపు రోడ్డు అంతా మునిగిపోయింది. ఎంత వరద వచ్చినా అమ్మ వాకిలి వరకూ రాలేదు. ఇంటి చుట్టూ నీటి ప్రవాహమే ఈ జల ప్రవాహంలో అప్పుడప్పుడు తలలు పైకెత్తి మాయమయ్యే పాములు. అమ్మ ఇంటిదగ్గర నుండి డాబా దగ్గరికి రావాలంటే భయంగా ఉంది. అమ్మ ఉండగా భయమేమిటని ఉత్సాహంగా ఆ నీటి ప్రవాహంలో తిరిగేవాళ్ళం. సింగుపాలెం తాతయ్య అమ్మ కోసం తెప్పకట్టారు. అమ్మను ఆ నీళ్లలో తిప్పాలన్న కోర్కెతో.

అమ్మ స్నానం చేస్తూ అన్నపూర్ణను ఎగతాళి చేస్తూ నీకు ఒక పేరు పెట్టాను. కనుక్కో అన్నది అల్లరి చేస్తూ -

అన్నపూర్ణ చెప్పమ్మా అని గొడవ చేసింది. చివరకు ఎన్ని అక్షరాల మాట అని అడిగితే -

నాలుగు అన్నదమ్మ.

మేము ఎవ్వరమూ కనుక్కోలేకపోయాము.

స్నానమయి లోపలకు వచ్చినా చిన్నపాపాయిలా అల్లరి చేస్తూనే ఉన్నది. కరపత్రాలు వేయిస్తాననీ, సంవత్సరాది నాడు తలంటిపోసి కొత్తచీర పెట్టి నామకరణం చేస్తాను. శ్లిస్టా మాచమ్మగారి మేనకోడలు నామకరణమని చెప్తాను అన్నది.

అన్నపూర్ణ అమ్మ చేస్తున్న అల్లరికి ఆనందిస్తూ అమ్మ చేత ఉపదేశం చేయించుకోవాలని అనుకున్నది.

అమ్మను ఉపదేశం చెయ్యమని వేడుకున్నది.

అమ్మ :- ఈ ప్రదేశంలో - ఏ దేశాలూ లేవు.

ముక్కోటి ఏకాదశి సందర్భంలో

ఒక్కటే సందేశం. సందేహ నివృత్తి అయినదే సందేశం. నీకు సందేహ నివృత్తి కాలేదు. కనుక వైదొలుగు. ఈప్రదేశంలో ఉండదగవు అన్నది సరదాగా.

అమ్మ ఇవాళ 4 గంటలకే లేచింది. ఒంట్లో అంత సరిగా లేనందువలన సుప్రభాత నగర సంకీర్తన అవగానే మళ్ళీ పడుకున్నది. మంచి నిద్ర పట్టిందట. అమ్మ మంచం దగ్గర నలుగురైదుగురు కూర్చుని కబుర్లు చెప్పుకుంటున్నారు. నిద్రలో ఉన్న అమ్మ "కిష్టయ్య తాతయ్య వచ్చాడా? అని మరొకసారి సెలవల్లో రా అన్నది. ఎక్కడ ఏం జరుగుతున్నదో అమ్మ యిప్పుడు ఎక్కడున్నదో! అని అక్కడున్నవాళ్ళు అనుకుంటున్న మాటలు అమ్మకు వినిపించాయి. "ఏమిటీ, మీరనుకునేది?" అంటూ లేచింది. "నీ సంగతి కాదమ్మా" అన్నారు రాధాకృష్ణారెడ్డి మందిరంలో హార్మణి వాయిస్తున్నారు. అది వింటూ అమ్మ "విసుగు లేకుండా ఎప్పుడూ ఎట్లా వాయిస్తున్నాడో! అట్లా ఎప్పుడూ వింటుంటే" అన్నది.

అమ్మ ముఖం కడుక్కుంటుండగా వలివేరు రెడ్డిగారు వచ్చారు. అమ్మ ఆయనను జూచి "ఏం నాన్నా ఎట్లా ఉన్నదీ వరద తగ్గుతున్నదా?" "తగ్గుతుంది లేమ్మా"

"నాన్నా మీ పురి వడ్లు అమ్మారా?" "అమ్మలేదమ్మా"

"అమ్మబోకండి నాన్నా. అయినా మీరున్నారుగా నాకేం ఫర్వాలేదు"

"ఆఁ మేమేం చేస్తామమ్మా" తుమ్మ కొయ్యలున్నట్లుగా తెప్పలు కట్టండి అని "మీరే తెప్పలయితే!" మేమెట్లా తెప్పలమవుతాము.

"అంతే నాన్నా మొన్న నువ్వు తెప్పవి కాలా!" అదేంటమ్మా అట్లా అంటావు. "భగవంతుడికి మానవులం తెప్పలమెట్లా అవుతాం" "మానవుడు లేనిదేముంది. మానవునితో నేగా మాధవుడి పని. వీడు లేనిది వాడికేం పని"

మొఖం కడుక్కోవడం పూర్తయింది. "కాసిని చల్లని మంచినీళ్ళివ్వడర్రా" అని మంచినీళ్ళు తీసుకొస్తే ఆ నీళ్ళను అమ్మ రెండు పాదాలని చెప్పే మంగళసూత్రాలపై వేసి కళ్ళకద్దుకొని ఆ తీర్థం మూడుసార్లు తీసుకున్నది.

"ఈ తీర్థమేగా నాన్నా నన్ను పావనం చేసేది. ఈ తీర్థంతో నేను పావనమైతే మీకు తీర్థం వెయ్యటానికైనా అర్హత కలుగుతుంది, మిమ్మల్ని పావనం చెయ్యలేకపోయినా.

తరువాత బొట్టు పెట్టుకొంటుండగా పాత్తూరి వెంకటేశ్వరరావు అన్నయ్య అసలు బొట్టు దేనికమ్మా"

అమ్మ "అలంకారం కోసం, గుర్తు కోసం" భృకుటి స్థానాన్ని చూపిస్తూ ఎందుకో

ఇక్కడ పెడితే అందమనిపిస్తుంది. "విధవలు కూడా విభూధో, ఏదో ఒకటి పెట్టుకుంటారు చూడు" అంటూ పెట్టుకుండే స్థానాన్ని చూపించింది.

"అయితే అడ్డంగా పెడతారు కదమ్మా"

"అడ్డంగా పెట్టినా అక్కడ కలవాలి"

"అమ్మా చాదు పెట్టుకుంటారు కదమ్మా"

"నాకు సహించదు (తినే వస్తువులా) నాకు కుంకుమే. చాదు మైల వచ్చినప్పుడే పెట్టుకుంటారు. కొంత మంది పసుపు కూడా రాసుకుంటారు. కుంకుమ పసుపుతో తయారయినప్పటికి కుంకుమ పెట్టుకోరు. బొట్టు లేకపోవడం చూడగానే పల్లెటూళ్ళలో మైలవచ్చి నట్లున్నదేమ్మా" అని అడుగుతారు.

క్రిష్ణవేణమ్మగారు వచ్చి "అమ్మా ఈ పూట గజేంద్రమ్మ నవ్వుతూనే వున్నది" అన్నది. అమ్మ "నిన్న పొద్దున ఎందుకేడ్చింది పాపం. ఎవరేడ్చినా నాకు బాధ లేదు గానీ ఎందుకో అదేడిస్తే బాధగా ఉంటుంది. క్రిష్ణవేణమ్మ ఏడ్చినా అంత బాధ అనిపించదు. ఎందుకంటే ఏదైనా హరిదాసుగారికి చెప్పుకుంటుంది. పాపం అది ఎవరికి చెప్పుకుంటుంది.

"చెప్పుకోవాల్సిన వాళ్ళకే చెప్పుకుంటుంది" (అమ్మకే)

కొద్దిక్షణాలు ఆగిన తర్వాత "ఒక్కరి ఒక్క కన్నీటి చుక్క ఎంత వరదలైందో చూడండి!"

షుమారు 5 గంటలై ఉంటుంది. స్నానానికి నీళ్ళు తోడమంది అమ్మ. స్నానం చేసి హాల్లోకి వచ్చి కూర్చుంది. చిదంబరరావు తాతగారు వ్రాసిన విగ్రహారాధనను ఆంజనేయ శర్మ గారు చదువుతూ వుంటే దానిని కొంచెం సేపు విన్నది.

ఒక ఇంగ్లీషు పుస్తకం తీసుకుని వెంకటేశ్వరరావు అన్నయ్యకు ఒక వాక్యం చూపెట్టి ఇది చదువు నాన్నా అని చేతికిచ్చింది. అది చూచి ఆంజనేయ శర్మగారు "అమ్మా! ఏం రాదంటావు గదమ్మా! ఏమిటో వాక్యం తీసి చూపెట్టావు గదమ్మా. ఏం లేకపోతే ఎందుకు చూపిస్తావు ఏమిటో పద్ధతి. చూపిస్తున్నావు గదూ. అదే నా పద్ధతి. ఏమీ రాకపోయినా ఏదో ఒకటి తీసి చూపించేటప్పటికి ఏదో వచ్చుననుకుంటారని అని ఆంజనేయశర్మగారిని పద్యాలను చదవమన్నది. పూర్తయ్యాక పిల్లలందరిని ఎక్కిరిస్తూ హాస్యంతోనూ, వినోదంగానూ, అల్లరిచేస్తూ ఆనందింప జేసింది.

స్నానం చేసి శ్వేతాంబరధారిణియై నుదుట వైష్ణవ బొట్టుపెట్టి కిరీటాలంకార శోభితయై చిరుతలు కుడిచేతిలోనూ, ఎడమచేతితో తంబురను మీటుతూ అమ్మ ద్వారం

నుండి వేదిక వరకూ పరచబడిన చీరెల మీద చల్లబడిన పుష్పాలను పావనం చేస్తూ మందగమనయై అందంగా వచ్చి అలంకరించబడిన సింహాసనంపై ఆసీనయ్యింది. అమ్మను చూచిన మాకు అనిర్వచనీయమైన ఆనందం కలిగింది. ఆనందాశ్రువుల మధ్య ఒకన్నయ్య.

మాణిక్య వీణాం ముపలాలయంతీ
మదాలసాం మంజుల వాగ్విలాసాం ।
మహేంద్ర నీలద్యుతి కోమలాంగీం
మాతంగ కన్యాం మనసా స్మరామి ॥

అన్న శ్లోకం చదివారు. ఆ దివ్య రూప సందర్శన భాగ్యం మాకే కాదు. అంధులైన రాఘవన్నయ్యకు కూడా లభించింది. అందుకే ఆయన నోటినుండి -

తంబుర చిటకెలు సుమహా
రంబులు శ్వేతాంబరంబు రమణీ మకిరీ
టంబు సుభాషలతో జగ
దంబ మహద్యుతులు వెలయదర్శనమొసగెన్ ॥

ఆసువుగా వెలువడింది.

రోజూ అమ్మ పూజ చూడటానికి వచ్చిన ఊళ్ళో పిల్లలు సరస్వతీదేవి ఫోటో కూడా ఎఱుగని వయస్సులోని పిల్లలు అదుగో సరస్వతీదేవి వస్తోంది. అని ఆనందంతో కేకలు పెట్టారు. మాకు వాళ్ళని చూసి ఆశ్చర్యమేసింది. సుప్రభాతం, సంధ్యావందనం చదివే పుస్తకాలను అమ్మ పావన పాదముల వద్ద ఉంచారు. అక్కడ కూర్చున్న వారందరిపై కృపా దృష్టిని వర్షింపజేస్తున్న అమ్మ 10 ని. అయ్యాక కాలు మీద కాలు వేసుకొని అర్థనిమీలిత నేత్రంతో సర్వాన్ని ఒక్కసారి పరికించి చూసి 5 ని.లుగా కన్నులు మూసుకొని స్తబ్దతగా ఉండి, కొన్ని క్షణాలు ఏ దిగంతాలనో అవలోకిస్తున్నట్లుగా నిలిచిపోయింది. మరల కొంత సమయమయ్యాక మామూలు స్థితిలోకి వచ్చింది. ఆ సరస్వతీదేవి స్మృతిపథంలో శాశ్వతంగా ఉండాలని నమస్కరించాను.

రాఘవన్నయ్య రాధన్నయ్యలను (రాధాకృష్ణారెడ్డి) అమ్మ దగ్గరకు పిల్చి తన అలంకరణను వారిచేత తాకించి పేర్లు చెప్పింది. మనం కన్నులతో దర్శిస్తే వారు స్పర్శతో తృప్తి పొందారు.

అమ్మ చరణాలను చేమంతి పూలతో పూజించాము. కొబ్బరికాయలు కొట్టి హారతి వెలిగించాము. అమ్మ అందరికి తీర్థం వేసి ఇంట్లో కొచ్చింది. అమ్మ ఎఱ్ఱచీర కట్టుకొని

సాధారణంగా పూజకి హాల్లోకి వచ్చింది. రోజుకొక రకం ఆకు చొప్పున చేశాం కదా! ఇవ్వాళ అన్ని రకాల ఆకులు కలిపి తెచ్చాం. బచ్చల తీగె పూలమాలలుగా అలంకరించాము. కేవలం పాదపూజ కాకుండా సర్వాంగ పూజ చేశాము. దద్ధోజనాన్ని నివేదనకిస్తే నన్నింత కష్టపెట్టి పూజ చేసి చివరికి ఏం పెడ్తున్నారో చూడు. దద్ధోజనమేనా! అంటూ కొద్దిగా నోట్లో వేసుకుంది. భాస్కరరావు అన్నయ్య వాళ్ళు బొబ్బట్లు, వడపప్పు, పానకం చేయించారు. ఆ గిన్నె ముందర పెడితే బొబ్బట్లు ముందు ఒక్కొక్కటే కొరికి బొత్తి, బొత్తిగా కొరికింది. వడపప్పు తినడం చేతగాని దానికి మల్లే నోటినిండా మూతినిండా పోసుకోవడం ఏంటో ఈ అర్థంగాని చిన్నపిల్లల అల్లరి. మాకది ఆనందంగానే ఉన్నది. నివేదనలు అయ్యాక హారతిచ్చాము. రాధన్నయ్యకి అమ్మ చక్రంలాగా పెద్దబొట్టు పెట్టింది. మూడు రోజుల నుంచి పెద్ద పెద్ద బొట్టు పెడుతుంది ఆ అన్నయ్యకు.

3 గంటలకి సింగుపాలెం తాతయ్య అక్కడ పూజ చేసుకున్న పిల్లలందరూ తెప్ప కట్టడం అయిందమ్మా. అని పిలిస్తే అమ్మ కాసేపు వస్తానని రానని మారాం చేస్తూ లేచి రోజా రంగు చీర కట్టుకుని 3-20 ని.లకు ఇంటినుండి బయలుదేరింది. కుర్చీలో కూర్చోబెట్టుకుని తీసుకు వెళ్తున్నప్పుడు వెంబడి వెళ్తూ పాదాలకు పాలాభిషేకం చేసి పసుపు, కుంకుమ, గంధంతో అర్చన చేస్తూనే అమ్మను తెప్పమీద ఎక్కించి టెంకాయలు కొట్టి హారతిచ్చాము (తెప్ప తిరణాళ్ళు).

ఆ తెప్పను నలువైపులా అన్నయ్యలు పట్టుకొని మోస్తూ నామం చేస్తూ చాలా దూరం వెళ్ళారు. అమ్మ మధ్య మధ్య ముసుగు వేసుకుంటూ తీస్తూ రమ్మని ఎదురుగా ఉన్న వాళ్ళతో కేరింతలు కొడుతూ చిలిపితనంగా నవ్వుతూ అగణితమై తన లీలలను చూపిస్తోంది. అమ్మ తెప్పను మోస్తున్న ఆనందంతో వున్న అన్నయ్యలు తెప్ప ఎటు వెళితే అటే తమని వెంబడిస్తున్న పాములను మాత్రం గమనించలేదు. కాళ్ళకి చుట్టుకుపోతున్న మెత్తగా తగులుతున్న అది వరిపైరు అనుకున్నారట. చుట్టుప్రక్కల ప్రదేశమంతా తిరిగి తిరిగి 2 గంటల తర్వాత డాబా (వాత్సల్యాలయం)ను సమీపించింది తెప్ప. వరి ఆకులను కాలికి వేసుకొని పురి పే తూ నవ్వుతోంది అమ్మ. ఇక్కడ ఇవన్నీ చూస్తున్న మా ఆనందానికి అవధుల్లేవు. సంతోషానికి పరిధులు లేవు. ఫోటోలు తీసారు. అమ్మ పడుకుంటే చూడాలని ఉన్నదన్నాము. మా కోర్కె నెరవేర్చింది. తెప్ప మళ్ళీ ఒక చుట్టు తిరిగొచ్చింది. కొత్త ఇంటికి ఒక వైపు నుంచి బయలుదేరి మరొక వైపుకు వచ్చారు. ప్రదక్షిణం చేసినట్టయ్యింది. ఈ తెప్ప ఉత్సవానికి ఏదో కారణం ఉందనుకున్నాం. ఆ గంగాభవాని ఆనందానికి అంతేలేదు. గంగ ఉత్సాహం పెరిగింది. అమ్మ వేసిన పురిని ఉండగా చుట్టి సుబ్బారెడ్డి గారి చేతిలో విసిరివేసింది. అమ్మ బులాకీ పెట్టుకోక పోయినా బులాకీ ఉన్నట్లే కన్పించింది. అమ్మను

తెప్పనుంచి దింపి యథావిధిగా కుర్చీలో తీసుకొచ్చి ఇంటి దగ్గర గడపలో దింపారు. ఎఱ్ఱనీళ్ళు తీసి టెంకాయ కొట్టారు.

ఈ వరద వలన ఊరి ప్రజలకు కలిగిన లాభనష్టాల మాటేమో కాని మేము కనువిందుగా తెప్ప ఉత్సవం చూడగల్గాము. ఇల్లాంటి వరద 50, 60 సం.ల క్రిందట వచ్చిందట తర్వాత ఇదే రావడం అని అమ్మ అన్నది.

అమ్మ స్నానం చేసి శ్వేత వస్త్రధారియై మందిరంలోకి వచ్చింది. మేము మళ్ళీ పూజ చేసుకోవాలి గదా! (సంధ్యావందనం కాగానే) తులసీ దళాలతో పూజ చేసుకొని టెంకాయ కొట్టి హారతిచ్చాము. శాయమ్మగారు రవ్వలడ్లు చేశారు. ఈ పూట నైవేద్యం పెట్టాక పనిమీద ఆమె ఇవతలకొస్తే ఆత్రుతగా ఒళ్ళో పోసుకొని ఆమెకి కనపడకుండా 10 ఉండలు తీసి దాచేసింది. ఆమె రాగానే ఇంకా అందరికీ పెట్టుకో ప్రసాదం అంటూ వస్తున్న నవ్వును ఆపుకొంటున్నది. అమ్మ పరిస్థితి చూస్తే అందరికీ నవ్వొస్తుంది. నవ్వితే ఆమె కనుక్కుంటుందేమోనని అందరికి పెట్టింది గానీ ఇంకా చాల్లేదు. ఏం చేయాలి? ఆమెకా సమస్య వాళ్ళకి పెట్టావా వీళ్ళకి పెట్టావా అని అమ్మ అడుగుతున్నది. ఏడిపించి నవ్విస్తూ చివరికి అన్నాలు తిని పడుకోండి వరద ఇంకా ఎక్కువ అవుతున్నదట అంటూ తను ఆరుబయట కాసేపు అటు ఇటు పచారాలు చేసి లోపలికొచ్చి పడుకున్నది. అట్లా ఒక 5 ని.లు పడుకున్నదో లేదో ఏదో నైవేద్యం తీసుకొచ్చారు. ఏం చేస్తుంది మరి. లేచి వాకిట్లో కొచ్చింది. నివేదన చేసి హారతిస్తుంటే అమ్మ అక్కడున్నవాళ్ళతో కలిసి పాతమందిరం వైపు వెళ్ళి నాన్నా వాళ్ళకి వాళ్ళే హారతిచ్చుకుంటున్నారు చూడండి. అంటూ తిరుగుతూ హారతి కాగానే జై కొడుతుంటే అమ్మ కూడా జై జై అంటూ నినాదాలు చేస్తూ చిన్నపిల్లలకి మల్లే వచ్చి సాధారణ స్త్రీలాగాను అల్లరి పిల్లవలె ఎవరో శనగపప్పు తెస్తే అందరికీ పంచింది.

25వ తేదీ అష్టమిన బొప్పాయి ఆకుతో పూజ చేశాం. సాయంత్రం ఆ వరదలోనే శేషగిరిరావన్నయ్య, మరొక అన్నయ్య పూలతో వచ్చారు. అన్నయ్య సప్తమినాడు 8000 చేమంతిపూలతో పూజ చేద్దామనుకున్నారు. అమ్మ చెయ్యలేవు అన్నా, పంతంగా చేస్తానన్నారు. కాని వరద రావడం వల్ల ఆయన రాలేకపొయ్యారు. రోజూ 7వ మైలు రాయి దాకా వచ్చి నీటి ఉధృతం తగ్గకపోవడం చూసి వెనక్కి.తిరిగి వెళ్ళేవారుట. చివరికి ఇవ్వాళ సాహసించి పూండ్ల - రేటూరు మార్గం నుండి ఆ వరద నీటిలో ఈదుకుంటూ వచ్చారు. 26న నవమి నాడు అన్ని ఆకులతో, తులసిదళాలతో పూజ చేశాము. అమ్మ 9 రోజులు కిరీటధారిణియై పూజకు వచ్చింది. దశమి రోజు ఉదయం పూజా సమయంలో అమ్మ మమ్మల్ని మంత్రపుష్పం చదవమన్నది. మేము సుప్రభాతం, సంధ్యావందనం నేర్చుకొన్నాం గాని ఇంకా మంత్రపుష్పం వరకు రాలేదు. అమ్మ రెండు మూడు సార్లన్నది

మంత్రపుష్పం చదవమని, అమ్మ అలా ఎందుకంటుంది అనిపించింది. సాయంత్రం జమ్మి వృక్షానికి పూజ చేస్తారు కదా! అమ్మ ముఖ ద్వారానికెదురుగా జమ్మి చెట్టుకొమ్మ పాతాము. అక్కడే అమ్మకి పూజ చేశాము. మధ్యాహ్నం హైదరాబాద్ నుండి వచ్చిన అన్నపర్తి కృష్ణశర్మ అన్నయ్య పూజ చేశారు. పూజయ్యాక ఆయన మంత్రపుష్పం మాచేత కూడా చదివించారు. (మంత్రపుష్పం నేర్చుకోమని అమ్మ అన్నది. ఈ పూట ఆయన చదివారు. ఆలోచిస్తే అందుకే అమ్మ అనుంటుందని అనిపించింది).

ఒకసారి వెనక్కి తిరిగి చూస్తే ఈ పదిరోజుల గురించి మాకు లభించిన అవకాశానికి ఎంత గర్వంగా ఉన్నదో!

★ ★ ★ ★ ★

28-10-1963

ఈ రోజు అమ్మ 4 గంటలకే లేచింది. (అమ్మ గదిలో తంబుర ఉండేది) రాత్రి 2.30 గంటలకు పిల్లి దాన్ని క్రింద పడేసింది. అది పగిలిపోయింది. సుప్రభాత సేవ కాగానే అమ్మ వరండాలోకి వచ్చి దర్శనమిచ్చింది. తంబుర పగిలిపోయిన విషయం అమ్మకు చెప్పారు. తంబుర వాయించుకునే రాధన్నయ్య అది పగిలిపోయినందుకు ఎంతగానో బాధపడుతున్నాడు. రాధన్నయ్య సాయంత్రం వరకు గుడి నుండి అమ్మ దగ్గరకు రాలేదు. అమ్మ లోపలికి వచ్చి ముఖం కడుక్కుంటూ వీళ్ళందరూ పిల్లలే కాదు, నా అవయవాలు అన్నది. అమ్మ స్నానం చేస్తున్నప్పుడు అమ్మా! "పసిపిల్లలప్పుడు ఛీఛీ అంటారు" ఎందుకమ్మా! "ఇదంతా ఛీ అని ఈ ప్రపంచమంతా ఒట్టిదేనని ఈ ప్రపంచంలో ఏమీ లేదని ఇదంతా అసహ్యమేనని"

స్నానంచేసి ఎఱ్ఱచీర, ఎఱ్ఱ రవికె వేసుకొని హాల్లోకి వచ్చింది. రాఘవన్నయ్య, కృష్ణశర్మన్నయ్య అమ్మ రాగానే కొబ్బరి కాయలు కొట్టి హారతిచ్చారు. 10ని.లకు శేషగిరి రావన్నయ్య అమ్మ పాదాలు నెత్తిన పెట్టుకొని కూర్చున్నారు. అమ్మ పాదాల దగ్గర కూర్చున్న రాఘవన్నయ్య మీద పూజచేసిన పూలు పోస్తూ శేషగిరిరావన్నయ్య పోస్తున్నట్లుగా రాఘవన్నయ్యకు "చూడు నాన్నా ఎట్లా పోస్తున్నాడో" అని శేషగిరిరావన్నయ్య వైపు తిరిగి "ఏయ్ మా అబ్బాయ్ మీద అట్లా పోస్తావేంటి" అన్నది. రాఘవన్నయ్య "ఏంటమ్మా నువ్వు పోస్తూ" కాదు నాన్నా అంటూనే చెయ్యి రెండవ ప్రక్కకు తిప్పి మళ్ళీ పూలు జల్లింది.

రాఘవన్నయ్య :- ఇదిగో ఇటునుంచి వేస్తున్నావులే!

అమ్మ :- కనుక్కున్నాడే!

★ ★ ★ ★ ★

29-10-1963

అమ్మ 4 గంటలకే లేచింది. నగర సంకీర్తన చేసేవాళ్ళు వచ్చి అమ్మకు నమస్కారం చేసి వెళ్ళగానే అమ్మ లోపలికి వచ్చింది. క్రిష్ణవేణమ్మ అమ్మ పాదాలకు నూనె వ్రాస్తున్నది. అమ్మ స్నానం చెయ్యటానికి నీళ్ళు తోడమన్నది. ఇంతలో శేషగిరిరావన్నయ్య, పొత్తూరి వెంకటేశ్వరరావు అన్నయ్య, రవి ఊరికెళ్తామంటే అమ్మ వాళ్ళతో పాటు మందిరంలోకి వెళ్ళి కొద్దిసేపు నవ్వించి అన్నయ్య వాళ్ళకి ప్రసాదాలిచ్చింది.

అమ్మ స్నానం చేసి ఎఱ్ఱంచు కల తెల్ల ఖద్దరు రెవిక వేసుకొని ఎఱ్ఱచీర కట్టుకొని చేమంతిపూలు, మందారపూలు తలలో పెట్టుకొని 10 గంటల సమయంలో హాల్లోకి వచ్చి కూర్చున్నది. కృష్ణశర్మన్నయ్య జ్యోతిష్యశ్రం గురించి ప్రశ్న అడుగుతుంటే అమ్మ సమాధానం చెప్తోంది.

అమ్మ :- కాలం రెండు విధాలు "జ్ఞాతము, అజ్ఞాతము"

జ్ఞాతంను రెప్పపాటు నుండి గుర్తింపవలెను.

అజ్ఞాతం నుండి జ్ఞాతం పుట్టింది. శబ్దం అన్నింటికీ ఆధారం. వేరు వేరు ధ్వనులు అయినను, వాటి శబ్దం ఒకటే. క్రమబద్ధమయ్యిందంతా గణితమే. భూమి అండాకారంగా ఉన్నది. ఇదియే బ్రహ్మాండము.

శ్వాసను నియమించుట ప్రాణాయామము. నియమం చేత గుర్తించుచున్నాడు. ఆధారం ఎప్పుడూ అజ్ఞాతంగానే ఉంటుంది. నేను యెవరు? అనే ప్రశ్నకు సమాధానం దండలోని దారమే. పూసలు పక్కకు లాగినప్పుడు నేను అనబడే దారం కన్పిస్తుంది.

అన్నింటికీ ఆధారం బిందువే. అమ్మ భోజనాల టైం అవటాన అందరినీ భోజనాలకు పంపింది. అమ్మ పాదాలు మంటలుగా ఉన్నాయి అంది. వెన్నపూస, పచ్చ కర్పూరం కల్పి శాయమ్మ గారు పాదాలకి రాస్తున్నది. అమ్మ పాదాలు శాయమ్మగారి ఒళ్ళో పెట్టింది. వరలక్ష్మి (అమ్మ గదిలో ఉన్న) అమ్మ పాదాలకు విసరటానికి విసనకర్ర కోసం వెతుకుతుంటే అమ్మ కనపడలేదా! అని కనపడదు. అవసరానికి ఏవీ ఉండవు. ఇంక లేవా.

వెనకగదిలో పడుకున్న నాన్నగారు ఇదిగో విసనకర్ర అని హాల్లోకి పడేసారు. అక్కడున్న అందరికి నవ్వు వచ్చింది.

★ ★ ★ ★ ★

30-10-1963 విజయదశమి

అమ్మ ఈ రోజు ఉదయం 4 గంటలకే లేచింది. ముఖం కడుక్కోవటానికి వచ్చింది. ఆ పని అయిన తరువాత కూడా అక్కడే కూర్చుని ముచ్చట్లు చెప్పుతున్నది. స్వర్ణ నుండి వచ్చిన అన్నయ్య మాట్లాడుతున్నారు. ప్రాణాయామం గురించి తెలుసుకోవాలన్న ఆసక్తి యెక్కువ. అడుగుతుంటే సమాధానం చెప్తూనే ఉన్నది.

"నాకేం తెలుసు నాన్నా నీ ప్రశ్నల్లోనే సమాధానం ఉన్నది. మీరడిగిన దాన్ని బట్టి చెప్పటమే. యెవరే ప్రశ్నలు వేసినా అప్పుడు ఏమి తోస్తే అది చెప్పటమే గాని ముందుగా ఆలోచించటమనేది లేదు" అన్నది.

"పూర్వ జన్మ సంస్కారమనిపిస్తున్నది" అన్నారు అన్నయ్య

"యెట్లా అన్పిస్తే అట్లా అనుకో! నేను దేని కోసమూ ఏదీ చేసింది లేదు. ఆరాధన కూడా ప్రత్యేకంగా దైవమొకదాంట్లో వున్నదని ఆరాధించింది లేదు. మీ అందర్నీ ఆరాధించటం. మీ అందరూ దైవమనుకోవటమే. సబ్బుపెట్టె ఉన్నదంటే సబ్బుకు యిమిడే శక్తి వున్నది. సబ్బు పెట్టెకు యిముడ్చుకునే శక్తి ఉన్నది. దానిని ఉపయోగించే శక్తి మనకున్నది. దానిని చూచి తృప్తిపడే శక్తి ఉన్నది" చేతిలో గ్లాసు చూపెట్టి "దీనికి చేతిలో యిమిడే శక్తి ఉన్నది. ఇముడ్చుకునే శక్తి చేతికి ఉన్నది. శక్తి అంతా ఒకటే"

అన్నయ్య జడము, చైతన్యమును గురించి అడిగారు. అమ్మ చేతిలో గ్లాసు వున్నది. "ఇది మనచేత చేయబడ్డది" అని అన్నయ్య అంటే అమ్మ - మనమూ అంతేగా ఇంకొకరి చేత చేయబడ్డవాళ్ళమేగా. నాకు యేదీ జడపదార్థమనిపించడంలా. ఇప్పుడు దీనికి కూడా చైతన్యమున్నట్లేగా! మనకంటే అదే నయం. మనవి మనం చేసుకోలేం.

అన్నయ్య :- దైవం, మానుష రూపేణ అన్నారమ్మా!

అమ్మ :- ఇప్పుడు రెండూ నీవన్నదేగా! పూర్వజన్మ అంటే పూర్వం, దానికి పూర్వం అట్లాపోయినా అసలు దగ్గరకే పోతుంటాము. ఈ జన్మలో చేస్తున్నదేమీ లేదు.

కొంతసేపు మాట్లాడిన తరువాత అమ్మ గురించి తెలుసుకోవాలనే ఆసక్తి వున్నది ఆ అన్నయ్యకు. స్నానం చేసి మందిరంలో కూర్చుని మాట్లాడుదాం నాన్నా అని లేచి స్నానానికి వెళ్ళింది. అన్నయ్య లేచి వచ్చేశారు. శేషగిరిరావన్నయ్య వచ్చి చిన్న గదిలోకి స్నానాల గదిలోకి వచ్చే సందులో నుంచున్నారు. అమ్మ అన్నయ్య దగ్గరకు వెళ్ళి చిట్టి పాపాయి అమ్మను కరుచుకున్నట్లుగా కరుచుకుని "అమ్మా" అంటున్నారు. చంద్రమ్మ అక్కడే ఉండి ఆ దృశ్యాన్ని చూచి, కొంటెకృష్ణుని పాట పాడుతుంటే అమ్మ అన్నయ్యని

చూసి ఒక చిలిపినవ్వు నవ్వింది. పదినిమిషాల సేపు అక్కడ అట్లాగే నిల్చుని స్నానానికి వెళ్లింది.

స్నానం చేసి పట్టు అంచుగల తెల్ల రవికె, వక్కరంగు చీరెకట్టుకుని నడుముకు వడ్డాణము తలలో మందారపూలు పెట్టుకున్నది.

గంటసేపటికి అమ్మ పూజకు వచ్చింది. అమ్మ కుర్చీకి పైన వేపమండతో ఛత్రం లాగా పెట్టాము. పూజకు నానా విధములైన పత్రి తెచ్చాం. అక్కడున్న అందరూ అమ్మ పాదాలు కడిగారు. అమ్మమ్మగారు పారాణి పెట్టారు. అందరమూ పత్రితో పూజ చేశాము. ఆ పత్రిలో ఒక తీగె వున్నది. ఆ తీగను తలకు చుట్టారు టేబుల్ రోజాపూలు, తలపైన రెండు చెవులకు ఒకటి తలపైన పెట్టారు. అట్లా 5 ని.లు వుంచిన తరువాత ఆ తీగెను స్కెతస్కోప్‌లాగాను, మెడలో దండలాగాను వేశారు. కొబ్బరికాయలు కొట్టారు. మగపిల్లలు ఒక పళ్ళెంలోను, ఆడపిల్లలు మరొక పళ్ళెంలోను వాటిని వుంచి ఆ పళ్ళాలను చెరొకవైపు పెట్టారు. అరటిపళ్ళు కూడా అమ్మ పాదాల చుట్టూ పెట్టారు. ఒక అరటిపండును తీసుకొని కొరికి శేషగిరిరావన్నయ్య వడిలోకి విసిరేసింది. టెంకాయలో పువ్వు వుంటే ఆ పువ్వును సగం తిని అన్నయ్యకు తీర్థమేసి మిగతా కొందరికి వేశారు. విజయదశమి అని యెవరో అంటే "విజయదశమి కాదు, అపజయదశమి" అనేసి లోపలికి వచ్చింది. పూజగానే మంత్రపుష్పం చదవండ్రా అని సుమారొక గంటసేపు అడిగుంటారు. కానీ యెవరూ చదవలేదు. ఇంట్లోకి వెళ్ళాక కొద్దిక్షణాలు హాల్లో నిలబడి నవ్వి వరండాలో అన్నయ్య కూర్చుంటే అన్నయ్య దగ్గరకెళ్లి తలమీద చేయిపెట్టి అల్లరి పిల్లవాడిని చేరదీసినట్లుగా యెంతో ముద్దుగా "చూడు యిట్లా వుంటాడు గాని మొండివాడు. మందు తినమంటే తినడు. పథ్యం చేయమంటే చేయడు"

"మందు తింటేగా పథ్యం చేయటానికి!"

"ఒట్టి అల్లరి" అంటూ ఆ చల్లని హస్తంతో చిన్నదెబ్బ వేసి లోపలికొచ్చింది. మంత్రపుష్పం నేర్చుకోండమ్మా" అని పిల్లలనుద్దేశించి అన్నది. పుస్తకం లేదు గదమ్మా అని వీళ్ళంటే "వ్రాయించి పెడతాలే" అని మంత్రపుష్పం కొద్ది భాగం చదివింది అమ్మ.

చీర మార్చుకుని యెఱ్ఱచీర కట్టుకొని వాకిట్లోకి వచ్చేటప్పటికి బ్రహ్మాండం రవి, పోతుకూచి రవి యిద్దరూ టేబుల్ టెన్నిస్ ఆడుతున్నారు. అది చూచి చదువుకునే పిల్లలు ఆట అనంగానే ఎంత ఉత్సాహంతో వెళ్తారో! అని నాల్గు అడుగులతో మందిరంలోకి వచ్చి (రవి చేతిలో బ్యాట్ తీసుకొని తను కూడా ఒక అరగంటసేపు ఆడింది. ఆట మానేసి "అన్వేషణ" (చంద్రమౌళి చిదంబరరావు గారు వ్రాసినది) పుస్తకమును తెప్పించి

చదవమన్నది. అక్కడక్కడ కొన్ని పద్యములను తీసి చూపించారు చదవటానికి. అర్థం చెప్పమన్నది. చదివినవారు చెప్తున్నారు గాని అది అందరికి అర్థం కావటం లేదు. నీవు చెప్పేది అందరికీ అర్థం అయ్యేట్లుండాలి. నీవు చదువుకుని ఆనందపడుతున్నావు గాని నీవు చెప్పేది మాకు కూడా హాయినిచ్చేటట్లుగా వుండాలి. నీవు ఆనందపడాలి. మమ్మల్ని కూడా ఆ స్థాయికి తీసుకుని వెళ్ళాలి. రాఘవా! నీవు చెప్పు నాన్నా అర్థం అన్నది అమ్మ నాకు తెలియదమ్మా అని ఆయనంటే "చెప్పవా" అని గట్టిగా జుట్టు పట్టుకుని "నీవింక పద్యాలు రాయలేవు చెప్పు" అన్నది. "నాకు తెలియదు" అని అన్నయ్య అన్నారు.

"ఇప్పుడు అర్థం చెప్తే యెట్లా వుంటుందంటే మాస్టారు వుండగా పిల్లవాడు సమాధానం యిచ్చినట్లుంటుంది" అన్నారు రాఘవన్నయ్య.

మధ్యాహ్నం నాన్నగారొచ్చారు. అమ్మ లోపలికొచ్చేసింది. అమ్మ కొంచెంసేపు నిద్రపోయినట్లుగా పడుకున్నది. లేచి కబుర్లు చెప్తూ కూర్చున్నది. తలనొప్పిగా వున్నది. అమృతాంజనం తీసుకురమ్మన్నది. కణతలకు రాచుకున్నది. ఎడమకంటినిండా నీరు వచ్చింది "ఏంటమ్మా యిట్లా" యీ నీళ్ళకేమొచ్చే విలువ గల నీరు ఒక్క చుక్క చాలు

సాయంకాలం 4-30 కు కృష్ణశర్మన్నయ్య (హైదరాబాదు) సుబ్బారావన్నయ్య (కొల్లూరు) వచ్చారు. కలువపూలు తెచ్చారు.

అమ్మను ఉయ్యాలలో వూపాలని ఉయ్యాల బల్లతో ఉయ్యాల వేసి అలంకారం చేశారు. బల్లమీద పరుపు దిండ్లు వేశారు.

అమ్మ అన్నయ్య వాళ్ళు రాగానే హాల్లోకి వచ్చింది. వాళ్ళ సందేహాలను అడుగుతున్నారు. అమ్మ చెప్తున్నది. "అంత్యసంధి, సాధింపబడుతుంది. ఆధారలగ్నం తెలియటం కష్టం కనుక జన్మలగ్నం తీసుకుంటారు. పగలు వచ్చే స్వప్నాలు రాత్రి వచ్చేవీ రెండూ సంభవమే పంచపాత్ర పంచలోహములు కలది. పంచభూతాత్మకము. వివేకానందుడు వేదాంతి. రాధాకృష్ణన్ వేదాంతం గురించి వ్రాశాడు. రామతీర్థకు యోగవాసిష్టము, వివేకానందునకు పతంజలి"

లక్ష్మీనరసమ్మ గారు నివేదన తీసుకురాగానే అమ్మ లోపలికొచ్చింది.

అమ్మ పేడ చేసే రోజులలో చీకటిలోనే పేడలో పొట్టువేసి తొక్కి వుంచేదిట. మధ్యాహ్నం పూట పిడకలు చేసేదిట. 22 రోజులు పాటు హైమ, రవి కాగితాలు ఏరుకు రావటం. వాటితో అమ్మ వంట చేయటం. ఇట్లా కొన్ని పూర్వపు సంఘటనలు చెప్పింది.

అమ్మ స్నానానికి నీళ్ళు తోడమన్నది. హరిదాసు గారితో మాట్లాడింది. అమ్మ స్నానం

చేసేటప్పటికి ప్రొద్దు గూకింది. స్నానానికి రవి వచ్చాడు. రవితో అరగంట పైగా మాట్లాడింది. (తెల్లచీరె) తెల్లరవికె, చేమంతిపూలు అమ్మ వాకిట్లోకి రాగానే కుర్చీలో కూర్చోబెట్టి నామం చేస్తూ జమ్మిచెట్టు చుట్టూ మూడు తడవలు ప్రదక్షిణం చేశారు. కృష్ణశర్మగారు పూజాకల్పం లోని పూజా విధానంతో పూజ చేశారు. అందరికీ అక్షింతలు యిచ్చి మంత్రపుష్పం చెప్తున్నారు. అందరూ పలుకుతున్నారు. యథావిధిగా పూజ ముగిసిన తరువాత టెంకాయలు కొట్టారు. హారతిచ్చి మళ్ళీ అమ్మ కూర్చున్న కుర్చీ నెత్తుకుని మళ్ళీ నామం చేసుకుంటూ మూడు తడవలు ప్రదక్షిణం చేసి అమ్మను ఊయల దగ్గరకు తీసుకుని వెళ్ళారు. అమ్మ దానిపై శేషశాయి లాగా శయనించింది. ఊయల వూపుతూ లాలిపాటలు, జోలపాటలు పాడారు.

అమ్మ చుట్టూ కొలువుదీర్చినట్టే వున్నది. పదినిముషాల సేపు కిరీటం పెట్టి వుంచారు. మొత్తం గంట సేపు వున్నారు. అమ్మ అక్కడ్నుంచి లోపలికి వచ్చేటప్పటికి 10 గంటలయింది. వస్తుండగా గడపలో హారతిచ్చారు. హాల్లో కూర్చుని నలుగురైదుగురి చేత పద్యాలు, పాటలు పాడించారు. అమ్మ లోపలికి వచ్చి గోడకానుకుని నిల్చుని వుండగ ఒక కప్ప వచ్చి అమ్మ పాదములపై వ్రాలి నమస్కరించి వెళ్ళిపోయింది.

★ ★ ★ ★ ★

30-10-1963

అమ్మ నిద్ర ఎప్పుడు లేచిందో మెళుకువతోనే ఉన్నది. అమ్మ లోపలికి వచ్చేటప్పటికి దాదాపు 6 గంటలు కావస్తుంది. ముఖం కడుక్కునేటప్పుడు చిరంజీవి, వెంగన్నయ్య, బాబూరావు కూర్చున్నారు. అమ్మ దగ్గర నిన్న రవి నీళ్ళలో పడినప్పుడు జరిగిన సంగతులు యింకా వేరే సంగతులు మాట్లాడారు. గదిలోకి వచ్చి కొంచెంసేపు కూర్చున్నది. స్నానానికి నీళ్ళు తోడమన్నది. "నీళ్ళు తోడారూ! కలిపారూ" అంటూ గది గడప దగ్గరకు వచ్చి నుంచున్నాడు. నీళ్ళు తోడగానే "యెవ్వరూ వద్దు. యివ్వాళ నువ్వొక్కదానివే పోయమ"ని నాగమణితో అని అమె ఒక్కదానిచేత నీళ్ళు పోయించుకున్నది. ఈలోగా భాస్కరరావన్నయ్య ను, రాఘవన్నయ్యను వచ్చి కూర్చోమని చెప్పింది. వాళ్ళు వెనక గదిలో కూర్చున్నారు. అమ్మ చిన్నగదిలోనే చీరె కట్టుకుని వచ్చింది. 2 గంటలసేపు అన్నయ్య వాళ్ళు కూర్చున్నారు. మధ్యాహ్నం 12 గంటలప్పుడు స్వర్ణనుండి రామకృష్ణశర్మ అన్నయ్య, ఇంకొక అన్నయ్య, కర్నూలు నుండి ఒక అన్నయ్య వచ్చారు. బాపట్ల వరకు వచ్చి తిరిగి వెళ్ళారుట. ఈ వరదల వలన కొన్ని వందలమంది జనం యిక్కడకు రావాలని రావటం బాపట్ల నుండి తిరిగి వెళ్ళటం జరిగింది. రామకృష్ణశర్మ గారికి నవరాత్రులు బాగా జరిగినవనే సంగతి

చీరాలలో తెలిసిందట. "రాలేకపోయానని" బాధపడ్డారట. మధ్యాహ్నం యిక్కడికొచ్చారు గదూ, అమ్మ దగ్గర కూర్చుని రాలేకపోయానమ్మా! అంటూ బాధ వ్యక్తం చేస్తూ "యీ ఆవరణలో ఉంటే ఎప్పుడేది జరుగుతున్నా చూడచ్చు. ఎంత అదృష్టం అక్కడుండి వినేకంటే, ఇక్కడుండ చూస్తుంటే బ్రహ్మానందంగా ఉంటుంది" ఇంకా పరిపరి విధాలా వాపోయారు. "యే క్షణానికేది జరిగేది తెలియదు గనుక అక్కడుంటే యేం జరుగుతుందోననుకుంటారు. యిక్కడుంటే అది చూడొచ్చు గదా! యిక్కడుండే పిల్లలకు అది కావాలి ఇది కావాలి అని కూడా ఉండదు. వచ్చే పోయేవాళ్ళకుంటుంది గానీ వాళ్ళకా ధ్యాసే ఉండదు" అన్నది అమ్మ.

కృష్ణశర్మ :- యింకా అంతకన్నా యేం కావాలి? అది వాళ్ళ అదృష్టం. పిల్లలందరూ రెండు పూటలా పూజ చేసుకొనేవారట కదా?

అమ్మ :- ఆఁ అవును. యే ఆకుబడితే ఆ ఆకు. అన్ని రకాల ఆకులతోనూ చేసారు.

కృష్ణశర్మ :- యింకా వాళ్ళకు మోక్షమెందుకు? యిదే చాలు. వెనక గోపికలు, కృష్ణుడు గుర్తుకొస్తున్నారమ్మా! వాళ్ళకు వేరే మోక్షమెందుకు. యివన్నీ వింటుంటేనే ఎంతో మధురంగా ఉన్నది. యింకా వాళ్ళకెట్లా.... ఎంత విన్నా యీ కళ్ళు చూడని కళ్ళు.

అమ్మ యింకా జరిగిన సంగతున్నీ చెప్పి ఆవేదన చెందుతున్న అన్నయ్యను ఓదార్చుతున్నది.

అమ్మ :- ప్రపంచంలో ఆస్తి అల్లా ఆదరణే. ఆ ఆస్తి ఎవరంటే అమ్మ.

కృష్ణశర్మ :- దైవం మాతృరూపేణ ఎప్పుడూ రాలేదు గదమ్మా! యిదేగా!

"ప్రారబ్ధమనే మట్టితో కుండచేసి తన పాలబడ్డ పాలను మనస్సనే అగ్ని చేత కాచి చతురాక్షమనే మంత్రంతో తాడేసి కర్మనే పెరుగును ధ్వజమనే నాసికను బట్టుకుని మోహపాశమనే తాళ్ళకు బంధించి వుచ్ఛ్వాస నిచ్ఛ్వాసాలనే తాళ్ళతో తిప్పి జ్ఞానమనే వెన్నను అమ్ముతున్నాము" అని చెప్పి నేను వాళ్ళ జోలికి పోను నాన్నా!

అన్నయ్య నవ్వి "అవును నువ్వు బుద్ధిమంతురాలివి గదూ!" అన్నారు.

రామకృష్ణశర్మ : అమ్మా! చతురాక్షరమంటే ఏమిటి?

ఇక్కడ అనసూయయే

ఇవన్నీ చెబుతుండగా సుబ్బయన్నయ్య వచ్చి "నర్తనశాల చూసొచ్చానమ్మా, అమ్మల గన్న యమ్మ అని వచ్చింది పాట" అన్నాడు.

"నీ ఫోటో గూడా వుందా" అని అడిగారు అమ్మను

"ముందరపెట్టి పూజ కూడా చేసారు. కానీ నేనే వద్దన్నాను"

"యెందుకని?"

"అది ఉన్నందువలన, అందులో చూస్తున్నాం గద యింకా అక్కడిదాకా ఎందుకులే అనిపిస్తుంది. భక్తి తగ్గుతుంది. చూడాలనే ఆశక్తి ఉండదు" అన్నది అమ్మ. యింతలో అక్కడ ఉన్న అమ్మమ్మ "ఫోటోలో ఉండే అమ్మగారు అక్కడ చూస్తే ఎట్లా ఉంటారో అనుకొని యింకా జనం ఎక్కువస్తారు" అన్నది. "ఆఁ! అట్లాగా!" అని అమ్మమ్మ గారి ఫోజులో మూతి మీద చేయి వేసుకుని ఎక్కిరించింది.

3.30 ని.లు అయింది. "స్నానం చేసి వస్తాను నాన్నా" అని లోపలికి వచ్చింది తల అంటి నలుగుబెట్టి పోస్తుండగా అమ్మమ్మ వచ్చి "అమ్మా! మంచి చెడు ఒకటిగా వుండదేమిటి? ఎప్పుడు నిన్ను చూసినాము. సంతోషంగా వుంటుంది. రెండో తడవ దయ్యం కనిపిస్తుంది. ఈ రెంటినీ ఒకటిగా చూడలేకపోతున్నా గదమ్మా. రెండోది కూడా నీవే అనుకోలేకపోతున్నాం" అన్నది.

"అది కూడా నేనేననుకుంటే నన్ను చూసిన తృప్తేముంటుంది? అప్పుడంతా ఒకటే. ఈ హాయి వుండదుగా" అన్నది అమ్మ.

"తలంటిపోసి నా యింటికి పంపిస్తావా" అని అడిగింది అమ్మ. "మీ యింటికా! పోమ్మా" "పోతా పోతా ఒకటే పోతా. ఒక్కసారే యీ పోవటం పోవటం" అన్నది. కృష్ణవేణమ్మ "నన్ను పంపించి నువ్వు పోమ్మా" అన్నది. "నిన్ను పంపించినే పోవాలేఁ!" 'పోతే ఎట్లా?'

"వస్తే మళ్ళీ రావచ్చు" "అప్పుడు మేమో!" అన్నది కృష్ణవేణమ్మ. దానికి అమ్మ "మీరు కాకపోతే యింకొకళ్ళు"

స్నానం చేయిస్తున్నారు.

నేను :- భార్య అంటే యేమిటమ్మా?

అమ్మ :- భావం తెల్సుకుని ప్రవర్తించేది భార్య

బాధ్యత తీసుకుని భరించేవాడు భర్త

5.5 ని.లు అయింది. అమ్మకు ఉత్తరాలు వచ్చినయ్. అవి వరలక్ష్మి చేతికిచ్చి వెళ్ళారు. అవి నేను తీసుకుని అమ్మకు వినిపించాను. అవి సోదరీ సోదరుల లేఖలు రెండు. ఒక సోదరి లేఖ - శ్రీమతి విమలాదేవి. ఆమె ఊరు ఖమ్మం.

అమ్మ యొక్క అతి పవిత్రమైన పాదపద్మములకు మీ అనుంగు పుత్రిక హృదయపూర్వకంగా నమస్కరించి వ్రాయునది.

అమ్మా! మీ దివ్య సందర్శన భాగ్యం లభించకపోయినా, మీ పాదధూళి నా శిరస్సును పావనం చెయ్యకపోయినా, మీ కౌగిలిలోని అద్వితీయానందాన్ని చూడలేక పోయినా, మీ పవిత్రమూర్తిని నా హృదయంలో నిలుపుకొని పూజచేసి తరించే శక్తినైనా సంపూర్ణంగా ప్రసాదించి క్రొత్తగా వివాహమయి నవజీవితంలో అడుగుపెట్టిన నాకు ఆదర్శగృహిణిగా రూపొందాలని ఉందమ్మా. నా ఈ కోర్కె నెరవేరటానికి మీ అనుగ్రహం సంపూర్ణంగా లభించాలి. పతిని దైవత్వ్యులుగా భావించి, సేవించి, తరించే శక్తి ప్రసాదించి కామ క్రోధాధులకు దూరంగా ఉండి భగవానుని యెల్లవేళలా స్తుతించి ధన్యత చెందే భాగ్యం కావాలి అమ్మా! మీ పవిత్రరూపం మదిలోనే చిత్రించుకుని మహదానందాన్ని పొందే మీ రూపమొక్కటి పంపించమ్మా మీ అనుంగు పుత్రికను ఆశీర్వదించి ఒక్కలేఖ వ్రాయవా అమ్మా! ప్రేమమయివి. అమృత హృదయం గల అమ్మవు. నాపై మీ కృపామృతం చిల్కి నా జన్మను పావనమొనరించవా అమ్మా! తప్పకుండా నా అమ్మ యొక్క ఆశీర్వాదం నాకు లభిస్తుందని నాకు గట్టి నమ్మకం ఉందమ్మా! అమ్మలకు అమ్మవై ఒప్పుచున్న అమ్మ యొక్క అనురాగం నాపై నిండుగా ఉంటుంది. జగన్మాతలైన మీ పవిత్ర దృష్టి నాపై కూడా ప్రసరింపజేసి నా జీవితాన్ని పావనమొనరించమ్మా! అఖిలాండేశ్వరివి. ఆర్తజన అభయంకరివైన నీవు నా ఆర్తనాదాన్ని ఆలకించవామ్మా! ఆశ్రిత జనకల్పవల్లివి. ఆలకిస్తావు కదమ్మా! నీ కరుణకు అందరూ పాత్రులవుతారని, మీ పొందు అందరికీ చేకూరుతుందని విని మూర్ఖురాలైన నేను కూడా మీ పాదాలచెంత ఆశ్రయం లభిస్తుందనే ఆశతో వ్రాస్తున్నా. అమ్మా ఈ దీనురాలి మొర ఆలకిస్తావామ్మా! మీ అమృత హస్తంతో దీనికి ప్రత్యుత్తరం వ్రాస్తారమ్మా యిహ వుంటామ్మా. సర్వాంతర్యామివి. నీకు తెలియనదేమి ఉండదు.

ఇట్లు
మీ ముద్దుల తనయ - విమల

ఇంటి చిరునామా :- శ్రీమతి విమలాదేవి
ఆవుల వెంకటేశ్వర్లు
పోస్ట్ - ఖమ్మం
జిల్లా - ఖమ్మం వీధి మావిళ్ళగూడెం

పడుకుని కబుర్లు చెప్పుతున్న అమ్మ "అవునన్నట్లు" తలూపారు.

రామకృష్ణశర్మ :- నిత్యయౌవనం అంటారు. యేంటమ్మా!

అమ్మ :- వృద్ధి అయ్యేది. నిత్య యౌవనం అంటే - వృద్ధాప్యం ఉండచ్చు. గ్రుడ్డితనం ఉండచ్చు. అనుక్షణం నవ్వుతూ ఉండచ్చు. నిత్యం అంటే అనుక్షణం.

స్వర్ణ నుండి ప్రభాకరాచారి అనే అతను వచ్చాడు... నమస్కారం చేయటం గానీ ఏదీ లేదు. ప్రాణాయామము, యోగసాధనలను, గురించి అడిగాడు. ప్రాణాయామాన్ని గుర్తించటం - నియమం.

"అవయవముల చేత మనస్సు కట్టుబడేదేమో ప్రాణాయామం. మనస్సు చేత అవయవాలు కట్టుబడేదేమో - భక్తి" అని చెప్పి మళ్ళీ అతను అనేవి చెప్తున్నారు.

"నీకు పూర్వజన్మ సంస్కారము సత్కర్మ చేసారు. పూర్వజన్మలో సత్కర్మ చేయటానికి అంతకు ముందు జన్మలో చేసి వుండాలి గదా! అంతకు ముందు జన్మలో చెయ్యాలి గదా! అంతకు ముందు అసలేదో అదే. చేయించటానికి యేదో అదే జన్మ కూడా" అన్నారు.

క్రిందటి రాత్రి వుయ్యాల్లో పడుకున్నప్పుడు మనస్సు పొంగి పాటలు పాడేడు మర్నాడు దైవం మానుషరూపేణ అంటారు. అని అనటం, నమస్కారం చేయటం అని దారిలోకి వచ్చాడు. మారాడు.

యోగన్నయ్య :- "మొన్న వివరంగా చెప్పారు" అన్నాడు. అమ్మ "అంటే వాళ్ళకు అర్థమయ్యేట్లుగా చెప్పాలిగా! వాడి స్థాయికి తగినట్లుగా వాడికి చెప్పాను. అతని ప్రశ్నలో నుండే సమాధానం చెప్పించాను. ఒప్పుకున్నాడు. చివరకు సరిగ్గా నాలుగు గంటలకు యించుమించు ఏ మాత్రం లేకుండా "ముఖం కడుక్కో తరువాత చెప్తాను" అన్నాను. యింకేం మాట్లాడలేదు. యెవరే దారిన బోతే వాళ్ళనాదారిన బోనిచ్చి మెల్లిగా యిటు తప్పుకురావాలి అంటూ చేయి తిప్పి చూపించింది.

"రవి నీళ్ళలో ఉన్నాడు. నీళ్ళు కూడా తాగలేదు అలానే ఉన్నాడు. చూడు మరి అది అదృష్టం కదూ!" అన్నది. కృష్ణశర్మగారు "వాడి మహిమలు చూపించుకుంటూ" అని అంటుండగానే అమ్మ "ఏయ్?" అని చేతి మీద ముద్దుగా మృదువైన దెబ్బ వేసింది.

ఇంకా జరిగిన విషయాలు చెప్తున్నది.

"నాన్నా నీళ్ళు పోస్తూ కోలాటమేయటం, చివరికి నే చెయ్యి చేసుకోగానే ఎవరూ వేయలేకపోయినారు" అంటే ఆ అన్నయ్య అమితానందాన్ననుభవించింది. పకపకా నవ్వింది.

"నాన్నా పాలకుండకు చిల్లు పెట్టిచ్చారు.
చంద్రమ్మ చల్ల నెత్తిన పెట్టుకుని వస్తే
చల్లోయమ్మ చల్ల
ఏం చల్ల - కర్మ చల్ల"

బ్రహ్మాండ సుబ్బారావన్నయ్య 20 గజముల కదంబం పడుకున్న అమ్మ మెడలో వేసాడు. అమ్మ శేషతల్పశాయిలా ఉన్నది. కొద్దిసేపు వుంచుకొని ఆ మాలను తీసి అక్కడున్న ఫోటోలన్నింటికి వేసింది.

అమ్మ ఒక్కోసారి సామాన్య కుటుంబీకురాలి వలె కబుర్లు చెప్తుంటుంది. అంతలోనే దేవతామూర్తిగా లీలలు చూపిస్తూ అనుక్షణం నవనవ రూపధారిణిగా, దర్శనమిస్తూ, పసిపిల్లల్లో పసిపిల్లగా, పెద్దవాళ్ళలో పెద్దగా, వృద్ధుల్లో వృద్ధురాలుగా, ఆడుకునే వాళ్ళతో ఆడుతూ, అల్లరి చేసేవాళ్ళతో అల్లరి చేస్తూ, ప్రతివాళ్ళకు ఎవరి మటుకు వాళ్ళకే తృప్తిని కలిగింపజేసేది.

అమ్మ దగ్గర యోగన్నయ్య ఉన్నారు. అమ్మ కొమ్మూరి డాక్టర్ గారి గురించి చెప్తోంది.

యోగన్నయ్య :- డాక్టర్‌గారు దాసోహమన్నాడన్నమాట.

అమ్మ :- "దాసోహమేముంది. తల్లికి బిడ్డ దాసోహమేమిటి. అప్పుడు డాక్టర్ గా దగ్గర కొచ్చాడు. ఇప్పుడు బిడ్డగా దగ్గరకొస్తున్నాడు. అంతే" ఇక్కడ ఒక పిల్లి ఉండేది ఆ పిల్లి మ్యావ్ అంటే ఓం కారం పలికేది. ఈ పిల్లే కుక్క దగ్గర పాలు తాగేది. ఎప్పుడూ పక్క వదిలిపెట్టేది కాదు. పక్క మీదనే పడుకొనేది. నేను మంచం మీద పడుకుంటే మంచం కిందనే పడుకుండేది. అని "కుక్క దగ్గర పిల్లిపాలు తాగడం నువ్వు చూశావా" అన్నది నన్ను చూస్తూ నేను చూడలేదమ్మా నాన్న చెప్పారు. "నాన్న ఓంకారం కూడా విన్నారటమ్మా"

అమ్మ :- అవునమ్మా అని పక్కనున్నవాళ్ళతో సుబ్బారావన్నయ్య వచ్చేటప్పటికి వెనుక నాన్నగారింట్లో మధ్యలో ఉన్న నిట్టాడికి ఆనుకొని కూర్చుంటే పమిటి చెంగు మీద ఎలుకలు పిల్లులు కలిసి ఆడుకుండేవి. పొట్లూరి సుబ్బారావుగారు కుక్క పిల్లి ఆడుకునేటప్పుడు ఫోటోలు కూడా తీసారు.

అమ్మ - ప్రొద్దుట నుండి వ్రాసింది యింతేనా! అంతేగా అంతకంటే ఏం జరిగింది. అమ్మ నాచేతిలోని పుస్తకం తీసుకొని అమ్మ, వసు సంభాషణ ఈ సంభాషణ అమ్మ స్వయంగా వ్రాసి నా చేతికిచ్చింది. నేను చదవగానే అందరూ తీసుకొని చదివి ఆనందంతో ముద్దుపెట్టుకొన్నారు. (అమ్మ దస్తూరిని, స్వదస్తూరిని) వరదనీళ్ళు ఇంకా ఉన్నాయి.

ప్రయాణాలు చాలా కష్టంగా ఉన్నాయి అన్నది అమ్మ. చంద్రమక్కయ్య మేము ఎప్పుడమ్మా ప్రయాణం అన్నది. అమ్మ వెళ్లండి, నేను వద్దన్నానా మీరుండి నాకొరిగించేది ఏముంది. ఇప్పుడే వెళ్లండి ప్రసాదం ఇవ్వమంటారా అన్నది నవ్వుతూ. దగ్గవస్తే స్నానాలగదిలోకి వెళ్లింది.

పనంతా అయిన తర్వాత వంటింట్లో గృహిణిగా గోడకానుకుని అమ్మ అక్కడే కూర్చుంది.

"రమ్మనకుండా రావచ్చు పొమ్మనకుండా పోవచ్చు. ఎవరికి సమయం వచ్చినప్పుడు వాళ్ళు వస్తారు. ఉండాలనుకున్నా ఉండలేరు. వెళ్ళే సమయం వస్తే నాలుగురోజులు ఉండాలనుకున్నా ఉండలేరు. ఉండే సమయం వస్తే ఉండాలనుకున్నా ఉండలేరు"

అమ్మకు ఉత్తరాలు వస్తే సత్యం తెచ్చిచ్చాడు. మొన్న సింగుపాలెం నుంచి బాపట్లకి బియ్యం పంపారట. అవి సాగరం గారి ఇంట్లో వేయించారట. నిన్న ఇక్కడకి చేరినై కొలిస్తే 13 మానికలు ఉన్నాయి. వాళ్ళకి తక్కువున్నట్లు అనిపించింది కాబోలు. ఉదయం అమ్మతో అన్నారు. అమ్మ "కానీయండి తొందరపడడం ఎందుకు. ఉత్తరం వ్రాసి కనుక్కొందాం" అన్నది. ఇప్పుడొచ్చిన ఉత్తరాలలో రాఘవన్నయ్యకి కూడా ఒక ఉత్తరం ఉన్నది. ఆ ఉత్తరం "అమ్మ పెద్దగా చదివింది" 13 మానికలు బియ్యం పంపించామని ఉన్నది. అందులో ఉత్తరంలో అంతే ఉన్నదిగా అని అనబోతుంటే ఏయ్ - ఇంకెంతా అందులో అమ్మకి చీరలు కొన్నామన్న విషయం కూడా ఉన్నది. అది చదివి అలిగినట్లుగా గోడవైపు తిరిగి పడుకున్నది.

రామరాజు కృష్ణమూర్తి అన్నయ్యకు ఎక్కువగా అమ్మ దగ్గరకు రావాలనీ, ఇక్కడ ఉండాలనీ కోరిక. కాని వాళ్ళింట్లో పెద్దవాళ్ళకు ఇష్టం లేదు. ఒకసారి అమ్మ దగ్గరకు రావటానికి అభ్యంతర పెట్టారని అమ్మను చూడలేని ఆ జీవితం అనవసరమని అన్నయ్య కరంటు పట్టుకొని చావడానికి ప్రయత్నించాడు. ఇది 58లో జరిగింది. అక్కడ అన్నయ్య ఆ కరెంటు పట్టుకున్న వేళకు ఇక్కడ అమ్మను కొమ్మూరు డాక్టరుగారు ఎత్తుకొని 'బేరన్' వైపు వెళ్తున్నారు. అప్పటికి అమ్మ 15 రోజుల నుండి లేవడం లేదు. ఆ రోజు తేలికగా ఉన్నదని గాలి కోసం డాక్టర్‌గారు ఎత్తుకొని తీసుకెళ్తున్నారు. అమ్మ ఇలా ఉండేది కాదు. చాలా సన్నగా ఉండేది. బేరన్ ప్రక్కగా వెళ్తున్నప్పుడు అమ్మ ఎందుకయినా గానీ దారి ఇటు కాదు అటూ అంటూ చెయ్యి విదిలించింది. డాక్టరుగారు తట్టుకోలేక అబ్బా అన్నారు.

ఆ విధంగా కృష్ణమూర్తి అన్నయ్య ఆత్మహత్యకు మరో రెండుసార్లు ప్రయత్నించినా అవి అలాగే విఫలమయ్యాయి. ఆ తర్వాత అన్నయ్య అమ్మ వద్దకు వచ్చినప్పుడు అన్నాడు

"నువ్వేం చెయ్యవు, కనీసం మేము చేస్తామన్నా చావనియ్యవేం" అని

నువ్వు ఒకసారి చీరాల వస్తానన్నావట అలాగే వెళ్ళావట ఆ విశేషం ఏమిటమ్మా అని అడిగాడు భరద్వాజన్నయ్య.

1960లో నవంబర్ 1వ తేదీ చీరాల వాళ్ళను దగ్గర కూర్చోబెట్టుకుంది. సుబ్బు ప్రసాదన్నయ్య అప్పటికి 3 నెలలుగా ఉంటున్నాడు. రాఘవన్నయ్య అమ్మను బతిమాలుతున్నాడు. అమ్మ మళ్ళీ ఈ ఉత్తరం చదవడం రానిదానిలా గుణించుకొని చదువుతున్నట్లుగా పావుగంటకు పైగా చదివింది.

అమ్మ అక్కడే కూర్చున్న అమ్మమ్మతో (కామేశ్వరమ్మగారు) బియ్యంపిండితో రవ్వట్టు పోసి అరిటాకులో వేసి భగవంతుడికి పెడితే -

అమ్మమ్మ :- భగవంతుడనేవాడు ఎక్కడున్నాడు? వాడు కన్పించడే?

అమ్మ :- వాడు కన్పిస్తూనే ఉన్నాడు నువ్వు గుర్తించడం లేదు.

రాజా పాటలు చిరంజీవి కాపీ చేసుకున్నవి అమ్మకు చూపించాడు. అన్ని పాటలు చదివి దానిలో కొన్ని పదాలను దిద్దింది. నీ శబ్దమే నిశ్శబ్దం. ఆత్మ శబ్దమంటూ వేరే లేదు. శబ్దమే ఆత్మశబ్దం.

వెలుగునకాధారమా చీకటియే వెలుతురు

ఇంతలో అనపర్తి కృష్ణశర్మన్నయ్య జ్యోతిశ్శాస్త్రము, ఇంగ్లీషు పుస్తకం తెచ్చి చూడమ్మా అంటే నాకు రాదు అన్నదమ్మ. కనీసం పట్టుకోమ్మా అన్నాడు అన్నయ్య.

అమ్మ :- పట్టుకొని అందులో ప్రతిది ఇదేనా ఇదేనా అని చూపిస్తూ అడిగింది.

అన్నయ్య :- ఎంత మాయ చేస్తావమ్మా అనగానే అర్థం కావడంలేదని ఇచ్చేసింది. పోనీ చూడమ్మా అన్నారు మళ్ళీ ఆయన. మళ్ళీ తీసుకొని అడగడం మొదలుపెట్టింది.

అమ్మ :- వర్జ్యం ఎట్లా?

కృష్ణశర్మ :- చంద్రగతిని బట్టి వర్జ్యం తీసుకోవాలి

అమ్మ :- ఎట్లా వుంటే అది వర్జ్యకాలం నాన్నా!

గణితం చెయ్యలేని కాలం వర్జ్య కాలమా

అన్నయ్య :- అయితే అది పనికి రాదంటారు కదమ్మా!

అమ్మ :- పనికి రాకపోవడం కాదు. వాడికి ఉపయోగపడడం లేదు. అని తన చేయి చూపించి నేను ఎన్ని సంవత్సరాలు ఉంటానురా. చెప్పు నాన్నా!

అన్నయ్య :- నీ ఇష్టం కానీ, నన్నేం చెప్పమంటావమ్మా

అమ్మ :- "నా యిష్టం నా యిష్టమే. నా యిష్టాన్ని మించి రేఖలేం చేయలేవు. అదిసరే మామూలుగా చెప్పు నాన్నా"

అన్నయ్య :- ఏమో! నాకేమి తెలియటం లేదు.

సింగుపాలెం తాతయ్య వచ్చి ఉయ్యాల ఎక్కవా అని అడిగాడు. అమ్మ దగ్గగా ఉన్నది అంది. తాతయ్య ఏడుపుముఖం పెట్టాడు. అమ్మ సరే వస్తానని స్నానానికి నీళ్లు తోడమన్నది. మందిరంలో ఉన్న వెంకన్న అమ్మ రాలేదని బాధపడుతుంటే మందిరంలోకి వెళ్ళి అతనిని తృప్తిపరిచి స్నానానికి వచ్చింది.

గొడ్లను కాయడానికి వెళ్ళిన రవి ఇంకా రాలేదు. నీళ్ళల్లో దూకాడని తెల్సింది. రవి కోసం అమ్మ మనుషులను పంపించి స్నానానికి వచ్చింది.

★ ★ ★ ★ ★

2-11-1963

సాయంత్రం 5-30కు శేషగిరిరావన్నయ్య నూతన సోదరుడ్ని దర్శనానికి తీసుకొచ్చారు. ఆయన లోగడ ఒకసారి దర్శనం చేసుకుని అమ్మ దగ్గర తీర్థం తీసుకుని వెళ్ళారట. ఆయన అమ్మకు నమస్కరించి "అమ్మా! మొన్న నీ దగ్గర్నుంచి తీసుకెళ్ళిన తీర్థంతో, మందులకు పనిచెయ్యనివి తగ్గినవమ్మా" అన్నాడు.

అమ్మ :- "నాకే రోగాలు. నా తీర్థంతో తగ్గటమేమిటో. నాకూ మందులే!"

సో :- "ఏమో! అవన్నీ ఏమిటో! ప్రపంచం అంతా వ్యాపించింది తల్లీ నువ్వెన్నా అనమ్మా" అని పదే పదే నమస్కరించాడు.

★ ★ ★ ★ ★

8-11-1963

అమ్మ దగ్గర యార్లగడ్డ రాఘవన్నయ్య కూర్చున్నారు. అమ్మా పర్సనాలిటీ అంటే ఏమిటి? దగ్గర కూర్చోవాలనిపించడమా? అంటే

అమ్మ :- పర్సనాలిటీ అంటే సరైన అర్థం కళ.

రాఘవయ్య గారు :- అమ్మా! అసలు అంటే?

అమ్మ :- ఉన్నది ఉన్నట్లు ఉండటం. అని నావైపు చూసి స్నానానికి నీళ్లు తోడించమన్నది. పొయ్యి దగ్గరున్నవాళ్ళు నీళ్ళు కాగలేదు. అందుకనే అమ్మ నీళ్ళు తోడమంది అని నవ్వుకున్నారు.

మధ్యాహ్నం అమ్మ స్నానం చేసి దర్శనానికి వచ్చింది. ఓ పాతికమంది దర్శనాలయిన తర్వాత, ప్రశ్నించి సోదరునితో "ధ్యాసే ధ్యానం - ప్రేరణే సర్వానికి ఆధారం - ఏదున్నదో అది అవుతుంది - అనుకున్నది జరుగదు - తనకున్నది తప్పదు"

రాఘవన్నయ్య :- అనుకున్నది జరగదా?

అమ్మ :- నా విషయం చెప్పాను. మీ విషయం కాదు. మీకు జరుగుదుందేమో నాకు తెలియదు.

సోదరుడు :- అమ్మా! నీ దగ్గరకు దొంగతనం చేసినవాడూ వస్తాడు. వస్తువు పోయిన వాడూ వస్తాడు కదా!

అమ్మ :- పోయినవాడూ వచ్చాడు. తీసినవాడూ వచ్చాడు. వీడని వాడికి తెలియదు. వాడని వీడికీ తెలియదు. తీసుకున్న వాడూ బిడ్డే. వస్తువు పోయినవాడూ బిడ్డే.

అమ్మ సాయంత్రం 4.30 ని.లకు కొత్త డాబా పందిట్లో పడుకున్నది.

అమ్మ అక్కడే కూర్చున్న నన్ను దగ్గరకు పిల్చి "హరిదాసునడిగి అరటిపండ్లున్నయ్యేమో కనుక్కో లేకపోతే పూళ్ళోనయినా తెప్పించమను" అన్నది.

హరిదాసుగారికి చెప్తే పండ్లు తెప్పించారు. ఆవరణలో పనులు చేసి వచ్చి అమ్మ దగ్గర కూర్చున్న పిల్లలందరికీ పండ్లు పంచింది.

చిన్నపిల్లలా వరండాలో అటూ ఇటూ పచార్లు చేసింది. లోపలికెళ్ళి అరటిపళ్ళతో ప్రసాదం తయారుచేసి అక్కడున్న అందరికీ వరుసగా పెడ్తుండగా గజేంద్రమ్మ, రుక్మిణక్కయ్య మాకు తీపి వద్దన్నారు. అమ్మ ఎన్నిసార్లు పెట్టబోయినా తీసుకోలేదు. కొంచెమైనా తీసుకోమని బలవంతంగా పెట్టింది. ఆ ప్రసాదం తిని వద్దన్నవారే ఇంకాస్త పెట్టమని మళ్ళీ మళ్ళీ పెట్టించుకున్నారు.

అమ్మ చేసే ఈ అరటిపండ్ల ప్రసాదం చాలా రుచిగా ఉంటుంది. వేటపాలెం నుంచి వచ్చే రాజుపాలెం రామచంద్రరావుగారు వచ్చినప్పుడల్లా అడిగేవారు. అమ్మ చేసి అందరికీ పెట్టేది. ప్రసాదం పెట్టటం అయ్యాక చేతులు కడుక్కుని వాసన చూపించింది. నాకు మరో ముగ్గురికి. దివ్యమైన సువాసనలు వెదజల్లుతున్నాయి. రుచేమో అమృతమే.

★ ★ ★ ★ ★

డైరీ-1964

16-2-1964

చలపతి అన్నయ్యకు ఎక్కడున్నా పెద్దవాళ్ళు ఉన్నారని తెలిస్తే ఎంత దూరమైనా వాళ్ళను దర్శించాలనే ఆసక్తి. మీరు వెళ్ళినచోట విశేషాలు ఏమిటి అంటే తను ఏం చెప్పలేనని అమ్మతో అన్నాడు.

అమ్మ :- సహజమే నాన్నా! వెళ్ళనివాడు వెళ్ళొచ్చినవాడ్ని అడుగుతాడు. అనేక స్థలాలు చూచినా ఎంత దూరం వెళ్ళినా మన మనస్సు అనే కొలత బద్ధను బట్టేగా కొల్చేది. దాన్నిబట్టే అర్థమైతుంది. అన్ని విషయాలు తెలియకపోయినా కొన్ని విషయాలైనా తెలుస్తాయి కదా! పెద్దలు దగ్గరకు వెళ్ళినట్లు తెల్సినప్పుడు అక్కడ విశేషాలు ఏమిటి? అని ప్రతివాడూ అడుగుతాడు. ఇందులో ఏముంది.

లలితా సహస్ర నామస్తోత్రం ఆడవాళ్ళని చెయ్యద్దు అంటారు. ఎందుకమ్మా? చేస్తే ఆహుతి ఏదో కావాలట అని అడిగింది దేవకి అనే అక్కయ్య.

అమ్మ :- నా దృష్టిలో అన్నీ చెయ్యచ్చమ్మా. మనస్సే ఆహుతి చేస్తే ఇంక వేరే ఆహుతి ఎందుకు? అన్నింటికి మనస్సేగా. దూరంగా ఉన్నప్పుడు మనం రోజూ చేసుకునే మంత్రం కాని, జపం కాని ఆ మూడు రోజులు చెయ్యద్దంటారు. పైకి ఉచ్ఛరించకపోయినంత మాత్రాన మనస్సులో జపించకుండా ఉండలేం కదా! ఇక్కడ దూరంగా ఉన్నప్పుడు అమ్మను చూడకపోయినంత మాత్రాన పాదాలను తాకనంత మాత్రాన మనస్సులో అమ్మ రూపు ఉండకుండా నమస్కరించకుండా ఉంటారా! మంత్రం అంటే అక్షరమాలేగా. అక్షరాలలో ఏరి వాక్యాలు రూపొందించి వాటికొక భావన కల్పించి చెవులో చెప్పేసరికి మంత్రమవుతుంది. దానికొక పవిత్రత ఏర్పడుతుంది. వాడిచ్చింది మాటే గాని నీ మనస్సులో మంత్రమయింది. "మననమే మంత్రము" అయినా అటువంటి సమయంలో పెద్దలు పఠించకూడదు అని నిషేధపరచారు. తక్కిన పనులలాగే నియమరహితంగా, నిష్ఠ లేకుండా చేస్తారేమోనని వాటి పవిత్రత నశిస్తుందేమోనని అంతా మన భయం కాని (ఆహుతి - ఇది అది అని) అన్నీ చెయ్యచ్చమ్మా అని ఇంతసేపూ చెప్పి నాకసలు మంత్రశాస్త్రం గురించి తెలియదు అన్నది.

★ ★ ★ ★ ★

18-2-1964

అమ్మ సాయంత్రం 6 గంటలప్పుడు హాల్లోకి వచ్చేసరికే అమ్మ దర్శనార్థమై బెజవాడ నుండి ముగ్గురన్నయ్యలు బాపట్ల నుండి కొంతమంది అక్కయ్యలు వచ్చి ఉన్నారు. అమ్మ మంచం మీద కూర్చోగానే వాళ్లు పూలు, పండ్లు సమర్పించి నమస్కరించారు. కొన్ని క్షణాల అనంతరం బెజవాడ నుండి వచ్చిన వారిలో ఒకన్నయ్య అమ్మా! ఎప్పుడన్నా నేను గుర్తు కొస్తానా? అన్నాడు.

అన్నయ్య :- అమ్మా! నువు మామూలుగా గుర్తుండవు ఏదైనా బాధ కలిగినప్పుడే గుర్తొస్తావు.

అమ్మ :- ఎట్లాగయితేనేం నాయనా గుర్తుండటానికి ఆ రూపంలోనైనా గుర్తుంటానుగా.

అన్నయ్య ప్రక్కన కూర్చున్న మరొక అన్నయ్య "నేను ప్రతిరోజూ నా భార్యమీద విసుక్కోకుండా కోపం తెచ్చుకోకుండా ఉండాలనుకుంటాను. నా భార్య ఇంటిపనుల విసుగుతో మా పాప అల్లరి చేస్తుంటే కొడుతుంది. అది నాకిష్టం వుండదు. కానీ ఆమె వినదు. ఆ సమయంలో ఆమె మీద విసుక్కుంటాను. కోపం తగ్గిపోయిన తర్వాత అనుకుంటాను - అయ్యో ఎందుకు విసుక్కున్నానో అని రోజూ దేవుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నప్పుడు ఆ కోపం విసుగు తగ్గించమని కోరుకుంటాను. కానీ మర్నాడూ అదే ఘట్టం. ఏ రోజూ ఇంతే. ఇంక నాకు మార్పు రాదా అమ్మా" అన్నాడు.

అమ్మ :- చిరునవ్వుతో "మన శక్తి ముందు దేవుని శక్తి చాల్లేదులే నాన్నా" అని చమత్కరించింది. ఈ మాటకు హాల్లో ఉన్న వారంతా నవ్వారు. తర్వాత అమ్మ కోపం గురించి చెప్తూ ప్రేమ యొక్క రూపాంతరమేగా. కోపం నాన్నా! అన్నది. మొదట ప్రశ్నించిన అన్నయ్య అమ్మా! కొందరు నీలో దైవత్వం చూడగల్గుతున్నా, నాకట్లా చూడటం చేత గావడం లేదు.

అమ్మ :- దైవత్వం అంటే అమ్మను అమ్మగా గాక ఏదో ఒక దైవంగా చూడటం. అట్లా చూస్తే చూడొచ్చు నాన్నా. ఈ మధ్య జగ్గయ్యపేట నుంచి ఒకామె వచ్చింది. ఇక్కడ 2 రోజులున్నది. వెళ్ళిన తర్వాత ఈ ఆవరణను పద్ధతులను విమర్శిస్తూ ఒక ఉత్తరం వ్రాసింది. ఆ ఉత్తరం చూచి ఇక్కడ అందరికీ కోపం వచ్చింది. కానీ, ఆమె నన్ను విమర్శిస్తూ వ్రాసినా నన్ను ఈ రూపంలో చూడగల్గింది కదా! ఆమె లోపం ఏమీ లేదు. అమ్మను శుక్రవారం నాడు పూజిస్తే లక్ష్మీదేవి అనుకుంటారు. నాకు ఇక్కడ పూజచేస్తున్నా అమ్మ అని చేస్తున్నారా? పార్వతీ అనో, రాజరాజేశ్వరి అనో ఇంకా ఏవో వాళ్ళ ఇష్ట దైవ రూపాల్లో చూస్తుంటారు.

ఒకబ్బాయి ఉన్నాడు నాన్నా! అతను అమ్మను దేవుడితో పోల్చినా ఒప్పుకోడు. మీరు అనుకునే దేవుణ్ణి అమ్మతో పోల్చొద్దంటాడు. అసలు దేవుడున్నా, దేవుడితో పోల్చినా, అమ్మను తగ్గించినట్లు తోస్తుందట. అవతారమూర్తులైన రాముడు, కృష్ణుడు కూడా అమ్మకు సరిపోరు. వాళ్ళలో దైవత్వం ఉండొచ్చు కాని అమ్మ ఇచ్చిన నిర్వచనమే అమ్మకు సరిపోతుందంటాడు.

(అమ్మంటే? అంతులేనిది, అడ్డులేనిది, అన్నింటికీ ఆధారభూతమైనది.) ఆ అన్నయ్య ఏం మాట్లాడలేదు.

★ ★ ★ ★ ★

22-2-1964

నాన్నగారికి జ్వరంగా వున్నది. అందరిచేతా పూజలందుకుంటున్న అమ్మ పతిసేవా ధర్మం ఆచరిస్తూ నాన్నగారి మంచం పక్కనే కింద నేలమీద పరుపు వేయించుకున్నది.

★ ★ ★ ★ ★

23-2-1964

ఇవాళ రామకృష్ణన్నయ్య అభిషేకం చెయ్యాల్సిన రోజు. నాన్నగారికి బాగుండని కారణంగా అభిషేకానికి అమ్మ ఒప్పుకోలేదు. గుడిలో శివలింగానికి చేశాడు. (నాన్నగారు అమ్మను అభిషేకం చేయించుకోమనే చెప్పారు) నాన్నగారి మంచం పక్కనే పడుకున్నది.

★ ★ ★ ★ ★

25-2-1964

నాన్నగారికి బ్రెడ్ కాల్చిపెట్టమని చెప్పి స్వయంగా రొట్టెను ముక్కలు ఎలా చెయ్యాలి, ఎలా కాల్చాలీ అని చూపిస్తూ చెప్తూ తనే చేసిపెట్టింది.

★ ★ ★ ★ ★

27-2-1964

నాన్నగారికి అమ్మే పథ్యం పెట్టింది.

★ ★ ★ ★ ★

18-3-1964

అమ్మ స్నానం చేసి హాలులోకి వచ్చారు. రాత్రి అమర్‌నాథ్ .అని పేరుపెట్టిన అబ్బాయిని వాళ్ళమ్మ అన్నప్రాసన చేయమని కోరితే చేసారు.

అమ్మ పడుకున్నారు. అందరూ కూర్చున్నారు. ప్రసాద్ అనే అన్నయ్య "నాకు ఒక కోరిక ఉందమ్మా" అన్నాడు. చెప్పమన్నారు అమ్మ

అన్నయ్య :- సన్యాసం పుచ్చుకోవాలని ఉంది.

అమ్మ :- సరే మంచిది, మీ నాన్నకు తెలుసా?

అన్నయ్య :- తన తండ్రికి తెలియదనీ... తెలిస్తే బాధ పడతారనీ తర్వాత తెలిసినా జరగినదేదో జరిగిందని బాధపడరనీ చెప్పారు.

దానికి అమ్మ - బాధపెడ్తున్నానని ఉద్దేశ్యము ఉంటే ఉండనియ్. తెలిస్తే బాధ పడ్తారంటున్నావు. తెలియకుండా బాధ పెట్టినవాడవవుతావు. ముందు చెప్తే వాళ్ళ బాధలో పాలుపంచుకోమంటావు అన్నది.

తీసుకుని ఏం చేస్తావు? ఉపన్యాసం చేస్తావా? రామాలయాలలోకి వెళ్ళి తపస్సు చేస్తావా? ఎంతో మంది స్వాములవార్లు ఈ సన్యాసం తీసుకుని మళ్ళీ తెల్లగుడ్డలు కడ్తున్నారు అన్నది అమ్మ.

ఆ అన్నయ్య - ఇందులో దేనికోసమూ కాదమ్మా ఎందుకో తప్పదు అన్నాడు. అమ్మ నవ్వుతూ సరే నేను ఇప్పుడు వద్దనడము సన్యాసము పుచ్చుకోవటము అన్నీ మన చేతుల్లో పనా? తీసుకుందామని వెళ్తే ఆ సమయానికి ఆ బుద్ధి ఉండాలిగా. సన్యాసమంటే (వరలక్ష్మి కాఫీ ఇచ్చింది. అది తాగుతున్నారు అమ్మ ఆ గ్లాసు చూపెడ్తూ) కాఫీ గ్లాసు చేతిలో పట్టుకున్నట్టే (తాగితే ఇంక గ్లాసెందుకు?) వేసేది వేషము అంతే కదూ అన్నారు.

అన్నయ్యని ఆశా, భ్రాంతి, ఆశయము, మమత, రాగము అంటే ఏమిటని అడుగుతుంటే... అన్నయ్య చెప్పలేక అంతా మనస్సుకు సంబంధించినది అన్నాడు. వెంటనే అమ్మ "మనస్సుకు సంబంధించినది ఏది" అన్నది.

ఇంతసేపు ఆ సంభాషణ వింటున్న (నిన్న గుంటూరు నుంచి వచ్చిన) అన్నయ్య హృదయం ప్రాణం గురించి ఏవో అడిగాడు.

అమ్మ :- మనస్సు అంతటా ఉన్నది కదా! కేవలమూ గుండె దగ్గరే కాక ప్రాణము గూడా శరీరము మొత్తంలో ఎక్కడుంది అంటే ఏమి చెబుతాము? తడిగుడ్డలో తడి ఎక్కడిది అన్నట్లు.

మధ్యాహ్నం స్నానము చేసి హాలులోకి వచ్చి కూర్చున్నారు. గుంటూరు నుండీ ఇందిరా, విద్యాధరీ అనే ఇద్దరు అక్కయ్యలు వచ్చారు. అమరావతి నుండీ వచ్చిన అన్నయ్య అమ్మను కాసేపు చూసి "అమ్మ" అనే పదానికి డెఫినేషన్ అంటే ఏమిటి? అని అడిగాడు.

అమ్మ :- నా ఉద్దేశ్యము "అంతులేనిది - అడ్డులేనిది - ఆధారమయినది"

అన్నయ్య :- నిజమే, జగన్మాత అంటారు.

అమ్మ :- అంటే జగత్తుకు తల్లి జగత్తుకు తల్లి కాదు జగత్తే తల్లి. తల్లి లేనిది జగత్తు ఎక్కడ ఉన్నది. ఆధారమయినదీ, అంతులేనిదీ అన్నాను. పూలు ఉన్నాయనుకో వాటికి దారం ఆధారం దండ గుచ్చటానికి. పూలకి కొమ్మ, కొమ్మకి చెట్టూ, చెట్టుకు భూమీ ఆధారము. దీనికి అంతు ఏమున్నది. సర్వానికి సర్వమూ ఆధారము. ఎక్కడికక్కడే అన్నింటికీ అన్నీ ఆధారము.

అన్నయ్య :- జగన్మాతని ఆరాధన చేయాలంటే అచంచలముగా ఉండాలి.

అమ్మ :- ముందు ఈ ఆరాధన చేయడానికి ప్రేరణ ఏది కలిగించిందో అదే చేస్తుంది.

అన్నయ్య :- మానవులు చంచల స్వభావులు కదమ్మా?

అమ్మ :- ఈ చంచల స్వభావులు కూడా అందులేదే గదా! జగన్మాతే - అమ్మే అన్నీ ఆమె అనుకున్నపుడు, ఇక ఇందులో ప్రమేయమేముంది? చంచల స్వరూపముగా ఉన్న అమ్మ ఎప్పుడో అచంచలముగా చేసుకుంటుంది. నామాలలో కూడా అన్నారే "చపలాయై నమః" చంచలమైనమ్మ అని. విద్యాధరి వంక చూస్తూ నీవప్పుడు వ్రాసిన పద్యాలు ఇంకా ఉన్నాయి నా దగ్గర.

ఆమె నవ్వుతూ - అవి పద్యాలా అమ్మా, ఏవో మాటలు

అమ్మ :- అంతేగా మరి మాటలే ఆ మాటలని కట్టుబాట్లలో ఉంచితే పద్యాలు పదరాశి నుండి పదాలను ఏరుకుని కట్టుబాట్లలో వ్రాయటమేగా పద్యాలు.

★ ★ ★ ★ ★

1-5-1964

చీరాల ఆచార్ల గారు అమ్మ లాకెట్స్ తీసుకొచ్చారు. అవి ఇద్దరి ముగ్గురికి మెడలో వేసి కట్టించుకోండెవరిచేతన్నా అన్నది

అక్కడే వున్న నన్ను చూసి "ఏం నీకూ కట్టాలా" అన్నది. అమ్మ దగ్గరికెళ్ళి కూర్చున్నాను. "అచ్చంగా సూత్రం కట్టించుకోవడానికి కూర్చున్నట్లు కూర్చున్నావే. ఇంకాస్త వంగు అని రెండు ముడులు వేసి మూడోది ఎవరిచేతన్నా వేయించుకో" అన్నది.

"ఏమిటమ్మోయ్ మూడోది ఇంకెవరో వెయ్యటమేమిటి, నువ్వే వెయ్యమ్మా" అన్నాను.

అమ్మ :- ఎవరూ వద్దనా నువ్వనేది అంటూ మూడో ముడి అమ్మే వేసింది.

"వద్దనే నువ్వు తప్ప నాకెవ్వరూ వద్దమ్మా" అన్నాను ముప్పిరిగొన్న మనస్సుతో.

★ ★ ★ ★ ★

27-5-1964

అమ్మ వరండాలో దర్శనమిస్తున్నది. హైద్రాబాద్ నుంచి ఓ కుటుంబం వచ్చి పూజ చేసుకొని వాళ్ళ బాబుని అమ్మ చేతికిచ్చారు. అమ్మ ఎత్తుకొని తన మెడలో దండతీసి బాబు మెడలో వేసి పూలు జల్లి ఆశీర్వదించి వాళ్ళమ్మకు యివ్వబోతే అమ్మను గట్టిగా పట్టుకొని వాళ్ళమ్మ దగ్గరకు రానంటాడు.

అమ్మ ఒడి వదిలి వస్తే మళ్ళీ యీ అవకాశం పోతుందేమోనని.

పీపానీళ్ళకు వెళ్ళిన అమ్మమ్మ గారమ్మాయి రాజ్యం నెహ్రూ చనిపోయినాడని రేడియోలో విన్నాం అని చెప్పగానే ఎక్కడి వాళ్ళక్కడ నిశ్చేష్టులయ్యారు.

అమ్మ ముఖం చూచాను. చాలా ప్రశాంతంగా వున్నది.

"ఏది కదిలిస్తుందంటే మంచితనం కదిలిస్తుంది. పోయినందుకు కాదు ఏడుపు. ఆయన త్యాగానికి, కాలవ కెళదాం" అన్నది.

అమ్మ అన్నదట. "పోయాడా" అనీ "పోతాడా" అనీ ఎవరు అని గోపాలన్నయ్య అడిగితే "ఏం లేదులే" అన్నదట. అక్కడే వున్న రుక్మిణక్కయ్య బాధపడ్తూ "ఎందుకన్నావ్ నాకదే విచిత్రంగా వున్నది"

"బాగుందే నాకట్లా అన్పించింది. ఏం చెయ్యమంటావ్" అన్నదమ్మ.

కాలవకు వెళ్దామని చెప్పింది.

కాలవకి అందరం బయల్దేరాం. అమ్మ, నాన్నగారికి చెప్పి వస్తానన్నది. నాన్నగారు అక్కడ లేకపోయినా పిలిపించి చెప్పి బయల్దేరింది. అమ్మ దర్శనార్థం వచ్చినవాళ్ళు వాళ్ళకారు ఎక్కమని అభ్యర్థించారు.

రాధాకృష్ణారెడ్డి "ఓ అమ్మా! అనసూయా మాయమ్మ అనసూయా! జవహర్‌లాల్ మాయన్న ఎచ్చట నున్నాడే" అని నామం చెప్పగా కొందరు నామం చేస్తున్నారు. కొందరు మౌనంగా నడుస్తూ కాలవకు చేరాం.

అమ్మ కాలవలోకి దిగి గంధపు దండను ముట్టించి కాలవలో వదిలింది. ఆవునేతితో ఒక జ్యోతిని వెలిగించి దానినీ, ఒక మామిడిపండు మీద కర్పూరం వెలిగించి వాటిని నీళ్ళలో వదిలింది. మరొక మామిడి పండు కూడా వేసింది. అందర్నీ ఒడ్డుకు వెళ్ళమని 3 తడవులుగా నీళ్ళలో కలిపింది. తన చీరలో నుండి ఒక నూలుపోగు తీసి వేసింది. కాలవలో చెయ్యదల్చుకున్న కార్యక్రమం పూర్తిచేసి కాలవకు కుడివైపుగా 10 గజాల దూరంగా వెళ్ళి రెండు, మూడు నిముషాలు చూసి ఎడమ వైపుగా వెళ్ళి తన కోసం వేసిన కుర్చీలో 5 నిమిషాలు కూర్చుని తిరుగుముఖం పట్టింది. దారిలో కొంతదూరం తానే డ్రైవ్ చేసింది.

ప్రకృతి కూడా తన సంతాపాన్ని తెలియచేసినట్లుగా వున్నది.

ఎంతమంది పోవటం లేదు. ఆ వార్త వినగానే అమ్మ వెంటనే కాలవకెళ్ళి చేసిన విధానమదీ చూస్తుంటే జవహర్‌లాల్ అమ్మ అనుగ్రహాన్ని పొందిన అదృష్టవంతుడు అనిపించింది.

★ ★ ★ ★ ★

28-5-1964

ఉదయం 7.30 ని.లకు అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళగానే అమ్మ అట్టు నోట్లో పెట్టి "నువ్వు నెహ్రూని చూశావా" అన్నది.

"నేను చూడలేదమ్మా" అన్నాను.

నేను 2 సార్లు చూశాను.

గాంధీజీని, పట్టాభిని, నేనెవ్వరినీ చూడ్లేదు. నిన్నుతప్ప

నాతో మాట్లాడుతూనే తెల్ల జాకెట్టొకటి నాకిచ్చింది. జాకెట్లు లేవు అమ్మకెట్లాగా చెప్పటం అనుకున్నాను. నేను చెప్పకుండానే మనసునీ, అవసరాన్నీ గుర్తించి యిచ్చింది.

★ ★ ★ ★ ★

12-6-1964

అమ్మ వరండాలో అటూ ఇటూ తిరిగి గదిలోకెళ్ళి కూర్చున్నది. వరలక్ష్మి కాఫీ తెచ్చిచ్చింది. అమ్మ కాఫీ తాగుతున్నది. గోపాలన్నయ్య కొబ్బరికాయ కొట్టి కొబ్బరినీళ్ళు అమ్మకిస్తూ "చూడమ్మా ఎంత తియ్యగా వున్నయ్యో తీసుకోమ్మా" అన్నాడు. అమ్మ తాగి "చాలా తియ్యగా వున్నాయిరా" అని కొబ్బరి చెక్క నోటితోనే కొరుక్కుంటున్నది. కుడిచేత్తో కొబ్బరిముక్క కొరుక్కుంటూ ఎడమచేత్తో కాఫీ తాగుతున్నది.

అదేంటమ్మా ఒక వైపు కాఫీ, మరొకవైపు కొబ్బరిచెక్క అదేం తినటం అన్నాను.

అమ్మ :- నా జీవితం అట్లాగే వున్నది, రెండూ ఒకేసారి

నేను :- ఏమిటా రెండు?

అమ్మ :- ఒకటి సారాయి, ఒకటి అమృతం

నేను :- ఏది ఎవరికి.

రెండూ నాకే అంటూ స్నానానికి వెళ్ళింది అమ్మ.

ఇవాళ శుక్రవారం అమ్మ స్నానం చేసి, పసుపుపచ్చని చీర కట్టుకుని పూజకు వచ్చింది. పూజకు మందిరంలో ఏర్పాటు జరిగింది. అష్టోత్తరంతో పూజ చేశారు. నందిపాటి నుంచి ఓ కుటుంబం వాళ్ళమ్మాయిని పెళ్ళికూతుర్ని చేయించుకోవటానికి వచ్చారు. ఆ అమ్మాయిని పెళ్ళికూతుర్ని చేసి వాళ్ళకు తీర్థప్రసాదాలిచ్చి భోంచేసి వెళ్ళమన్నది.

సాయంత్రం సంధ్యావందనమయినప్పుడు వరండాలోనే కూర్చున్నది. సంధ్యా వందనం అవగానే అందరూ నమస్కారం చేసి వెళ్ళాక అమ్మ వాకిట్లోకి వచ్చి అక్కడున్న హైమ భుజాల మీద చేతులు వేసి నుంచుంటే రుక్మిణక్కయ్య ఇద్దరూ పొట్టే. ఇంకా కొన్నాళ్ళు పోతే హైమకూ పొట్ట వస్తుంది అన్నది.

హైమ ఈడులో నాకున్న పొట్టకంటే హైమకు ఎక్కువే అంటూ అమ్మ దేవాలయం వైపుగా వెళ్ళింది.

సాయంత్రం అమ్మమ్మ ప్రేమ్‌కుమార్‌ని మందిరం పిట్టగోడ మీద కూర్చోబెట్టి బత్తాయి కాయ వలిచి పెడుతున్నది. (అంటే రామకృష్ణన్నయ్య కొడుకు)

అమ్మ, నేను, అటువైపుగ వెళ్ళాం ప్రేమ్‌కుమార్ పెడ్తాడో, పెట్టడో అని అమ్మ చెయ్యిచాపింది. అంతవరకు ఎంతమంది అడిగినా పెట్టని వాడు అమ్మకు వెంటనే పెట్టాడు. అమ్మ తనకు పెట్టిన ముక్కను తొనలు వల్చి ముత్యాలు తీసి వాడి నోట్లో

పెడ్తూ చిన్నపిల్లకు మల్లే వాడ్ని సరదాగా ఆడిస్తుండగా సింగుపాలెం భాస్కరరావన్నయ్య భార్య రాజ్యలక్ష్మి వచ్చి అమ్మాయి కృష్ణ పెద్దమనిషయిందని చెప్పగానే అమ్మ చేయవలసిన పద్ధతి అంతా చెప్పింది.

అమ్మ తలంటి స్నానం చేసి బంగారు రంగు ఛాయ గల వస్త్రాలను ధరించి అదే రంగులో మెరిసిపోతూ -

జేగంట నినాదంతో పిల్లలంతా నామం చేస్తుండగ భాస్కరరావన్నయ్య వాళ్ళింటికి వచ్చింది.

కృష్ణ మెడలో గొలుసువేసి అక్షతలు చల్లి ఆశీర్వదించింది.

"ఎవరూ తాకకండి. ఎవరుండే నియమాల్లో వాళ్ళుండాల్సిందే"నని గజేంద్రమ్మ వరండాలో ఏర్పాటు చేయించి అక్కడ కూర్చోబెట్టింది. (ప్రస్తుతం అమ్మ ఆలయానికెళ్ళే దారిలో వుండేది)

అమ్మ స్టూల్ మీద కూర్చున్నది. తనూ చిమ్మిలి తొక్కుతూ సువ్వ సువ్వాలపాట పాడుతూ మమ్మల్ని కూడా పట్టుకోమని మాచేతా తొక్కించింది.

అమ్మలో ఎంత హుషారో ఆకళ్ళలో ఎంత ఆనందమో చెప్పనలవి కాదు. అమ్మే స్వయంగా చేసిన వేడుక. అమ్మ చేత వేడుక చేయించుకున్న అదృష్టవంతురాలు కృష్ణ.

★ ★ ★ ★ ★

19-6-1964

యార్లగడ్డ రాఘవయ్యగారి మనుమడ్ని అమ్మ చేతికిచ్చారు. అమ్మ ఎత్తుకోగానే అమ్మను హత్తుకుని వదల్లేదు.

అక్కడే వున్న భాస్కరరావన్నయ్యతో "భాస్కరా పిలవండి వీడ్ని" అని బొట్టు పెట్టడానికి కుంకుమ యివ్వమని ఇచ్చేలోగానే తన నుదుటిబొట్టును అద్ది వీడి పేరు ప్రేమ్‌కుమార్, వీడిపేరు రహి అన్నది. ఎట్లా పిలవాలి అని రాఘవన్నయ్య అడిగితే ఎట్లా పిల్చినా ఒకటే. రెండవది బ్రాకెట్‌లో, రెండూ ఒకటే. అన్న ప్రాశన కూడా చేసి రహిని వాళ్ళమ్మకు ఇచ్చింది.

పెద్ద రాఘవయ్య గారి మనుమరాల్ని ఎత్తుకుని మబ్బుపట్టిన వాతావరణాన్ని తిలకిస్తూ "అంతా చీకటి చేశావు. మబ్బుపట్టింది"అని దీని పేరు రజని అన్నది. కుంకుమ అందిస్తుంటే తీసుకోకుండా తన నుదుటి బొట్టునే అద్ది అన్న ప్రాశన చేసింది.

సాక్షాత్ దైవమయిన అమ్మయొక్క నుదుటి కుంకుమను అద్దించుకోగలిగిన ఆ పసికూనల భాగ్యమేమని చెప్పను. సజ్జావారి పాలెం వల్భనేని సారసాక్షి అనే సోదరి అమ్మకు నమస్కరిస్తూ అమ్మా నా తప్పులు క్షమించమ్మా అంటే

అమ్మ :- "తప్పులుంటేగా క్షమించటానికి తల్లికి తప్పే కన్పించదు" (అనసూయావ్రతం ఈ సోదరిచేతనే ప్రారంభించబడింది. రాధాకృష్ణారెడ్డి ఆమె చేత వ్రతం చేయించు అన్నాడు. రామకృష్ణన్నయ్యను, అన్నయ్య అమ్మ కథలతో అనసూయావ్రతాన్ని రూపొందించాడు.)

సాయంత్రం పేరంటానికి ముందు కృష్ణ అమ్మకు పూజ చేసింది. అమ్మ చీరపెట్టి కుర్చీలో కూర్చోబెట్టింది.

చిమ్మిలి తొక్కటం అయ్యాక అమ్మే స్వయంగా చిమ్మిలి కృష్ణచేతిలో పెట్టింది. హారతి ఇప్పించింది. అక్కడున్న అందరికీ పండ్లు, చిమ్మిలి దగ్గరుండి పెట్టింది అందరికీ నమస్కారం చేయించింది.

అంతా అయాక అమ్మ నెత్తిన ముసుగు వేసుకుని రహిని ఎత్తుకుని ప్రేమగా ముద్దు చేస్తూ "నేను బాలింతను" అంటూ అటూ ఇటూ తిరుగుతోంది. అమ్మకు మామిడిపండు ఇస్తే, రహిని వాళ్ళమ్మకిచ్చి చిన్నపిల్లలా పండుచీకుతూ ఒంటినిండా పోసుకుంటూ అందరి వైపు చూస్తూ, వెక్కిరిస్తూ నవ్వులమయం చేసింది.

★ ★ ★ ★ ★

20-6-1964

కృష్ణ నిన్న అమ్మ ఇచ్చిన చీర కట్టుకుని పూజ చేసుకుంది. 5గురు ముత్తైదువలకు, గాజులు రవికె గుడ్డలు ఇప్పించింది.

"చిమ్మిలి తొక్కండర్రా, పాట పాడండర్రా" అని పాట చరణాలు అందిస్తూ, పేరంటం పూర్తిచేసి అమ్మే స్వయంగా మామిడి ముక్కలు అందరికీ పంచింది. అమ్మ ఇంత దగ్గరగా సవ్యంగా ఈ పేరంటం హైమకు గాక మరెవరికీ చెయ్యలేదేమో మరి ధన్యురాలు కృష్ణ.

మధ్యాహ్నం వేరుశనగకాయలు ఒళ్ళో పోసుకుని ఎదురుగా ఉన్న గానుగరాయి మీద కూర్చుని ఒలుచుకొని తింటూ హరిదాసుగారు రాగానే చెప్పకుండా తీసుకున్నవాళ్ళు దాచుకున్నట్లుగా అమ్మ ఒడిలో వేరుశనగకాయలు కనపడకుండా పమిట చాటు నుంచుకుని బుద్ధిమంతురాలి వలె మౌనంగా కూర్చుని కొద్దిసేపయాక ఇంట్లోకి వెళ్ళి మరికొద్దిసేపటికి వరండాలోకి వచ్చింది. ఇంత జరిగినా హరిదాసుగారు అమ్మను

గమనించలేదు. తనని ఆయన గమనించాలని అమ్మ అభిప్రాయం. హరిదాసుగారు కామ్‌గా ఉన్న అమ్మను చూచి "ఏమిటమ్మోయ్ అది" చేతులు ముడుచుకొని లోపలి గడపలో కూర్చుని తింటూ చిలిపిగా చూస్తోంది.

సీతానగరం నుండి శశిరేఖక్కయ్య వాళ్ళమ్మను తీసుకొచ్చింది. శశిరేఖ భోంచేసింది కాని వాళ్ళమ్మ చెయ్యలేదు. ఆ సంగతి తెలిసిన అమ్మ "అయ్యో అమ్మాయి ఏం తీసుకోలేదా, యింట్లో పండ్లన్నా లేవు" అని అక్కడే వున్న నన్ను చూస్తూ "అక్కయ్య దగ్గరున్న పండుకోసి పెట్టి మజ్జిగ తెచ్చిపెట్టమ్మా" అన్నది ఆమె వద్దంటున్నా బలవంతంగా పెట్టింది. వద్దంటే వూరుకోదుగా అమ్మ మనసు.

★ ★ ★ ★ ★

5-7-1964

కాకుమాను నుంచి బొలిశెట్టి సత్యం వాళ్లింటో ఏ చిన్న కార్యక్రమమైనా అమ్మ దగ్గరకు వచ్చి పూజ చేసుకుని, ప్రసాదం తీసుకువెళ్ళటం అలవాటు. వాళ్ళమ్మాయి సుశీలను అత్తవారింటికి పంపటానికి చలిమిడి చేసుకొచ్చారు. అమ్మకు చీరపెట్టి పూజ చేసుకుని కొంత ప్రసాదం అమ్మ సన్నిధిలోని వారందరికీ పంచి అమ్మ దగ్గర శెలవు తీసుకుని వెళ్ళారు.

పులిపాక చలపతిరావు గారి భార్య (అమ్మ పినమామగారి భార్య) ఆమె చెల్లెలి కుటుంబం వచ్చారు. అమ్మ వారిని భోజనాలకు పంపి స్నానం చేసి వచ్చి వెనుక గదిలో (అలంకార హైమ ఇల్లు)చీర కట్టుకుంటూ చతుర్బాహు సమన్వితాయై నమః చతుష్షష్టి కళారాధ్యాయై నమః అష్టమీ చంద్ర విభ్రాజ దళికస్థల శోభితాయై నమః అని చదువుతూ రోడ్డు వైపుగా వున్న కిటికీ వైపు చూసింది. వెనక యింట్లో వున్న అనసూయ కన్పించింది. ఆమెను చూసి అమ్మ ఆవిడ మా అక్కయ్య అన్నది.

మంత్రాలు చదువ్తుతూ యింతలో యిదేమిటి? అన్నది కృష్ణవేణక్కయ్య

అమ్మ :- మంత్రాలు చదివాను ప్రత్యక్షమైంది. ఆమె గర్భిణీనా!

కాదమ్మా అన్నది కృష్ణవేణమ్మ

అమ్మ :- మరేమిటి ఎట్లా వున్నదో చూడు

క్రి.వే :- అంతేనమ్మా! నడికట్టు సరిగ్గా వేసుకోక తెచ్చుకున్నారు.

అమ్మ :- నేను సరిగ్గానే వేసుకున్నానుగా

క్రి.వే :- నీకూ, వాళ్ళకు పోటీ ఏమిటమ్మా

అమ్మ :- ఇప్పుడు నాకున్నదొక్క పొట్టేగా. చేతులు, కాళ్ళు సన్నమే. (నన్ను చూపిస్తూ) దాని చేతుల కంటే నా చేతులు సన్నమే. ఎప్పుడూ బొజ్జలో పాపాయి వుంటే - ఇట్లా ఉండక ఎట్లా ఉంటుంది.

అమ్మ వరండాలోకి వచ్చి శశిరేఖా వాళ్ళేం చేస్తున్నారో చూద్దామని చూసి చూసి వాళ్ళు మంచి ఆలోచనలో ఉన్నారులే అంటూ గోడకానుకుని కూర్చున్నది. అక్కడున్న హైమ "ఎందుకో నవ్వాలని అనిపిస్తున్నదమ్మా" అన్నది.

అమ్మ :- నన్ను చూస్తేనా?

హైమ :- ఎందుకో పెద్దగా నవ్వాలనిపిస్తున్నదమ్మా!

వెనక నల్లంచు తెల్లచీరకట్టుకుండేదానివి కదూ

అమ్మ :- కాదమ్మా అది తెల్లచీర కాదు. చీర వెలిసిపోతే అట్లా ఉన్నది.

అది కట్టుకుని బేరన్‌లోకి వెళ్ళి పిడకలు తెస్తుండేదని మాకు చెప్తున్నది హైమ.

అమ్మ :- ఆఁ నీకు చాలా తెలుసునే

హైమ :- తెలియటం కాదమ్మా! గుర్తున్నవి చెప్తున్నాను.

అమ్మ - 1941లో జిల్లెళ్ళమూడి రావటం జరిగిందనీ అప్పుడు సుబ్బారావు 6 నెలల పిల్లవాడనీ చెప్పింది. (అమ్మ 18 ఏండ్లకి కాపరానికి వచ్చిందిట)

గ్రామంలో ప్రతి కుటుంబం నుంచి రోజుకు గుప్పెడు బియ్యం తీయించి అన్నీ వారానికొకసారి తెప్పించి అవి వంటచేసి లేనివాళ్ళ ఆకలి బాధను తీర్చేదట. గ్రామంలోని వారు పొలాలకెళ్తూ తమ పిల్లలను అమ్మకు అప్పజెప్పి వారు పనులకు వెళ్ళేవారుట. వారొచ్చిందాకా ఆలనా, పాలనా చూసేదట. అమ్మ ఒక్కసారి గతంలోకి వెళ్లింది. ఇలా అప్పుడప్పుడు మాటల సందర్భంలో గతాన్ని గురించి చెప్తుంటుంది సందర్భాన్ని బట్టి.

ఒకరోజు అమ్మ డైరీని గురించి మాట్లాడుతున్నది. నాన్నగారింట్లో పని అయిన తర్వాత ఖాళీగా ఉన్నప్పుడు కదా నేను వస్తున్నది. ఎక్కువ టైం నీ దగ్గర గడుపుతున్నప్పటికీ. అక్కడ పని కాగానే రావటం మళ్ళీ ఏదో పని రావటం మళ్ళీ వెళ్ళటం బారుకు కుదరదు గమ్మా!

అమ్మ :- నిజమే. నీకు కుదరదు మరి కుమారికి నేచెప్పను గూడా చెప్పాను. నువ్వు బయట పనులకు పోవద్దు డైరీ వ్రాయమని. సరదా కొద్దీ పోయేది. విరేచనాలు

వచ్చేంతవరకు పట్టపగ్గాలున్నయ్యా.

నేను :- తను యిక్కడుంటే నీ దగ్గర ఉండటానికి అవకాశం ఎక్కువ ఉన్నది. అచ్చగా యిక్కడే ఉంటే బాగుంటుందమ్మా.

అమ్మ :- నువ్వూ చెప్పు. నేను అనుకున్న ప్లాన్ ప్రకారం అయితే - మేనేజ్మెంట్ మార్చాలనీ, పద్ధతిగా వుండాలనీ, నీవు, హైమ, రామకృష్ణ అని చెప్పుండగా ఎవరో వచ్చారు, ఆగిపోయింది.

కుమారిని పిలవమని కబురుపెడ్తే కుమారి వచ్చింది. కుమారితో డైరీ సంగతి మాట్లాడుతున్నది. దానిమీద లక్ష్యం లేదు. ఇది మరుగునపడింది. ఇసక ముఖ్యమా, యీ పని ముఖ్యమా! రూపాయి పెడ్తే కూలీవాడు దొరుకుతాడు. ఇది అట్లాకాదు గదా! ఎవరెందుకు ఏర్పడ్డారో వాళ్లందుకుగానీ దీనిమీద శ్రద్ధ ఉన్నప్పుడు పని మరుగున పడుతుంది. ఎట్లాగోట్లా చరిత్ర 1955 వరకు నెట్టుకొస్తే ఆ తర్వాత డాక్టరు గారి వాళ్ళ ద్వారా కొన్ని తెల్సుకోవచ్చు. ఇహ ఎవరికి తెలసినంత మటుకు వాళ్ళు వ్రాసుకొవచ్చు. ప్రతి గంటలోనూ మార్పు ఉంటుంది. నిన్న జరిగినట్లు ఇవాళ జరగలేదుగ.

ఇందాక ఉన్నట్లు ఇపుడు వుండటం లేదు. కాబట్టి రామకృష్ణ చెప్పినట్లు నాలిక గీచుకునే దగ్గర్నుంచీ ప్రతిదీ రాయాల్సిందే. ఇందాక ఎవరో వచ్చారు గదా! ఆయన వేదనతో పద్యాలు రాసుకొచ్చి చదివాడు అని చెప్తూ ఆయనను గూర్చి అమ్మ చెప్పింది.

ఆయన వెనక వచ్చినప్పుడు పేడతొక్కుతున్నాను. ఆయనను చూసి నాన్నగారి కోసం వచ్చారేమో అనుకుని కాళ్ళు కడుక్కుని లోపలికొచ్చి కాఫీ కలుపుకొచ్చి యిచ్చిందట అమ్మ.

"ఏయ్ అమ్మాయి నువ్వేనా పేడ తొక్కుతున్నది. అమ్మగారెక్కడ" అన్నాడట.

అమ్మ "చూపిస్తాలే ముందు కాఫీ తీసుకో నాయనా" అన్నదిట.

కాఫీ తీసుకుని "అమ్మ ఎక్కడ" అన్నాడట మళ్ళీ.

అమ్మ కూర్చుని "అంతా అమ్మేలే నాయనా" అన్నదిట.

ఆయన అమాంతం అమ్మ పాదాలపై పడ్డారుట అని చెప్పి - అంత మటుకే తెలుసు మీకు ఆయన మాటను బట్టా, రూపాన్ని బట్టా - ఏమి చూసి పడ్డాడు? మీకు పాదాలపైన పడటం వరకే తెలుసు. అని -

"మొన్న రెండవ వారం అభిషేకం అప్పుడు - జరీపూల ఎఱ్ఱచీర కట్టుకున్నాను.

ప్రతి అభిషేకానికీ అదే కట్టుకుంటున్నాను. మొట్టమొదటిసారి మాత్రమే తెల్లచీర కట్టుకున్నాను. పూజలో వుండగా సీతాపతి తాతయ్య పని అయిపోయిందంటూ రెండు, మూడు కబుర్లు వచ్చినై. ఇప్పుడెట్లా పూజలో ఉన్నాను కదా అన్నాను. పైగా ఏకాదశ రుద్రాభిషేకం అయిన తర్వాత ఇంకా వేరే పూజలు 5,6 గంటలు పట్టింది. నేను లేచే లోగానే తాతయ్య ఫర్వాలేదు అనే కబురూ వచ్చింది.

పూజ నుంచి లేవగానే తాతగారి దగ్గరకెళ్ళాను. పూర్వం పురాణాల్లో చెప్పినట్లుగ ఒక భక్తుడికి చివరిస్థితిలో దర్శనమిచ్చినట్లున్నది. నువ్వు తాతయ్య దగ్గరకు రావటమని రామకృష్ణ అన్నయ్య అన్నాడు. ఈ విషయం రాఘవరావు మామయ్యకు తెలిసి మీరు డైరీ వ్రాస్తున్నారని తెలిసీ యిట్లాంటివే బయటకు రావలసినవి వ్రాయాల్సినవే అన్నారు.

మీ యిష్టం మీకేం మీరు తింటున్నారు. నాకేం నష్టం లేదు. ముందు వాళ్ళకు గానీ... ఒకరికి పెట్టిందే దక్కుదల. మీరు తిన్నది మట్టిపాలు. ఒకరికి పెట్టింది మీ పాలు.

1,2 సంవత్సరాలన్నా వ్రాయండమ్మా చూద్దాం అని అక్కడే నుంచున్న వరలక్ష్మి వైపు చూసి దీనికి శ్రద్ధలేదు గాని అవకాశమున్నది అని మందలించింది.

★ ★ ★ ★ ★

3-8-1964

సాయంత్రం 6-45 ని.లు అయింది. అమ్మ దగ్గర కూర్చున్న చంద్రమ్మక్కయ్య మాటల సందర్భంలో అమ్మతో రోజూ వచ్చే పెద్దకుక్క యిటు వైపు కన్పించలేదమ్మా ఎక్కడుందో పాపం దానికి రోజులు దగ్గరకొచ్చినై అన్నది.

ఆమె అన్న మాటల్లో అతిశయోక్తి లేదు. ఆనాటి దాని పరిస్థితిని చూస్తే రోజులు కాదు. కొన్ని గంటల వ్యవధి మాత్రమే వున్నదనిపిస్తుంది. వెంటనే సావిత్రిని పిల్చి కుక్క ఎక్కడుందో చూచి రమ్మని పంపించింది అమ్మ.

ఉదయం అమ్మ స్నానం చేసి హాల్లోకి రాగానే రోజులాగే కుక్క కన్పించకపోయేసరికి ఎక్కడుందో అని అప్పుడే వెతికించింది. అప్పటికది పోస్టాఫీసులో పడుకుని వున్నది. "వర్షం పడినా యిబ్బంది లేని ప్రదేశమది. అక్కడే పడుకోన్వీండి దాన్ని. నెమ్మదిగా అదే లేచి వస్తుంది" అన్నది. అమ్మ అన్నాక మళ్ళీ అటువైపు ఎవరూ వెళ్ళలేదు. మరి ఎప్పుడు లేచి వెళ్ళిందో అమ్మగదివైపు రాకుండా డాబాలవైపు వెళ్ళి వాటికెదురుగా వున్న ఇసుక కుప్పలమీద పడుకున్నది.

పెద్దగా వర్షం లేకపోయినా తెరపాటుగా సన్ననిజల్లు పడ్తున్నది. చల్లగాలి వీస్తోంది.

అయినా కుక్క లేవలేక మరణబాధ వలన శరీరంలో కలుగుతున్న తపనకు తట్టుకోలేక అక్కడే పడుకున్నదే.

సావిత్రి యీ విషయం చెప్పగానే కుక్కను చూడటానికి అమ్మ వెంటనే బయల్దేరింది.

అమ్మ హడావుడి చూచి కాత్యాయిని "ఈ వర్షంలో బురదలో నువ్వేం వెళ్తావమ్మా దాన్నే యిక్కడకు తీసుకొస్తాం" అన్నది.

డాబా వున్న ప్రదేశం అమ్మ వున్న ఇంటికి నూట యాభై గజాల దూరంలో ఉంటుంది. జల్లుపడటం వలన దారి బురదగా వున్నది. అందులో యీ నేల రేగడినేల కాత్యాయిని వెళ్ళద్దనటానికి కారణం కేవలం ఇదొకటే కాదు. సాయంకాలం నుండి అమ్మ ఒక రకం నలతగా వున్నది.

కాత్యాయినికి సమాధానంగా అమ్మ "ఈ వర్షం ఈ బురద ఇవన్నీ నాకేం కొత్త కాదమ్మా. వీటికి అలవాటు పడ్డదాన్నే. పాపం పిచ్చిది. దానికి నేనంటే ఎంత ప్రేమో. దానికి ఓపిక వున్నన్నాళ్ళూ నాకోసం వచ్చేది. ఇవాళ దానికోసం నేను వెళ్తాను" అని అంటూ వరండాలో నుండి మందిరంలోకి రాబోతుండగా కాత్యాయిని భుజం పట్టుకుని జాగ్రత్తగా బురదలో జారకుండా తీసుకొచ్చింది.

రామకృష్ణన్నయ్య కూడా కుక్కను అమ్మ దగ్గరకు తేవటానికి అమ్మను ఒప్పించాలని ప్రయత్నించాడు.

అందుకు అమ్మ నవ్వి దాన్ని మీరు ఇక్కడకు తీసుకొచ్చేది నాకోసం కాని దాని కోసం కాదుగా నాన్నా. నాకేం ఫర్వాలేదు. నేను వెళ్ళాల్సిందే అని మందిర ద్వారం దగ్గరకు వచ్చింది. అమ్మ ద్వారం దాటి ఒక అడుగువేసింది. మేము అనుకున్నట్లుగా అమ్మ శ్రమ పడలేదు. పొడినేల మీద నడచినట్లు బురదగా వున్న నేల మీద చకచకా నడుస్తూ అంతిమ దర్శనానికి ఎదురుచూస్తున్న ఆ కుక్కను (భక్తుడ్ని) సమీపించింది. ఇష్టం అయితే కష్టం లేదన్నది కదా అమ్మ.

అమ్మ వెళ్ళిన సమయానికి లక్ష్మీ నరసమ్మక్కయ్య గిన్నెలో పాలుపోసి తాగిస్తున్నది. కుక్క అతి కష్టం మీద గుటకలు వేస్తూ మింగుతున్నది. "అన్నం తిన్లేదా" ఆ కుక్కను చూస్తూ అక్కయ్య నడిగింది.

ఇందాక పెడ్తే కాస్త తిన్నది కాని ఏమీ తినటం లేదమ్మా... అన్నది.

అమ్మ జల్లు పడ్తున్నది కదా! ఇక్కడే వుంచారేం పంచలో పడుకోబెట్టకపోయారా!!

"ప్రయత్నించాం కాని రాలేదమ్మా"

గ్లాసులో మిగిలిన కొద్దిపాలలో తులసీదళాలు తెప్పించి వేసి తాను కుక్క పక్కన కూర్చుని దాని మీద చెయ్యివేసి ఆప్యాయంగా నిమురుతూ పాలను అక్కయ్యను పట్టమన్నది. తన ప్రార్థన నాలకించి వచ్చిన ఆర్తత్రాణ పరాయణ అయిన అమ్మ అమృతస్పర్శకు ఆ కుక్కలోని నరనరమూ ఆనందంతో పులకించిందేమో, ఆ ఆనందచ్ఛాయలు దాని కదలికలోనే కాక ముఖంలో కూడా కన్పించాయి. కళ్ళు విప్పి అమ్మను చూడాలని ప్రయత్నించింది.

కాని దృష్టిమాంద్యం అందుకు అడ్డుపడింది. అక్కయ్య గిన్నెలో పాలు పోసి దానిముందు పెట్టింది. అది ముట్టుకోలేదు. దాని ఉద్దేశం గ్రహించిన అమ్మ దానిమూతి కడిగి శరీరమంతా నీళ్ళు చల్లి తోక వైపు భాగం తుడిచి కురుపు ఎక్కడుంది అంటూ చెవి పట్టుకుని చూచింది. అది బాధగా మూల్గింది. మళ్ళీ ఒకసారి నీళ్ళు జల్లి చెవి అంతా కడిగి శరీరమంతా నిమిరి దీన్ని వెచ్చగా వుండే ప్రదేశంలో పడుకోబెట్టండి అని లేచిందక్కడ్నుంచి.

వరండాలో కూర్చున్న నాన్నగారు తిరిగివస్తున్న అమ్మను చూసి కుక్క పరిస్థితి ఎట్లా వున్నదని అడిగారు.

"దాని పని అయిపోయింది పాపం" అన్నదమ్మ.

"ఆ కుక్క ఎంత చురుకైనదో, తెలివిగలదో అంత సాహసం కూడా. సామాన్యంగా అది ఎవరి జోలికీ వెళ్లేది కాదు. కాని దాని మనస్సు నొప్పించేటట్లుగా ఎవరైనా ప్రవర్తిస్తే మాత్రం వాళ్ళ ఇళ్ళ కిటికీల ఊచలు పీకి ఇళ్ళల్లోకి దూరి గొడవచేసి వాళ్ళను ఏడిపిస్తుండేది. ఒకసారి దాని బాధపడలేక వాళ్ళు తలుపులన్నీ వేసి కొట్టబోతుంటే అది ఒక వుదుటున చూరెక్కి బయటకు దూకింది. మొదట్లో మీ అమ్మగారి దగ్గరకు వచ్చే జనానికి ఏడవ మైలురాయి నుండి వూళ్ళో దారి చూపించేది. ఈ కుక్క వచ్చే జనాన్ని ఎట్లా తీసుకొచ్చేదో అట్లా పంపించి వచ్చేది" అని నాన్నగారు దాన్ని గురించి చెప్తూ "విశ్వాసానికి కుక్క జాతే పేరండీ" అన్నారు.

"ఒక కుక్కకే కాదు. మన దగ్గరున్న పిల్లులకు కూడా వున్నది కదా" అన్నదమ్మ. నాన్న :- "ఏమో విశ్వాసానికి కుక్కనే చెప్తుంటారు కదా!" "మనకు తక్కిన వాటితో పరిచయం లేదు కనుక అనుకుంటున్నాము. అన్నింటిలో విశ్వాసమున్నది" అంటూ అమ్మ లోపలికొచ్చింది.

"ఈ రాత్రికి కుక్క పోతుందేమో" అనుకున్నది స్వగతంగా అమ్మ మాటలోని అంతరార్థమేమిటో!

కుక్క ఆ రాత్రి చనిపోలేదు.

2 రోజులుగా విపరీతమైన బాధననుభవిస్తోంది.

★ ★ ★ ★ ★

5-8-1964

5వ తేదీ సాయంకాలం 7-40 ని.లకు అంతిమ శ్వాస వదిలింది. అమ్మకీ విషయం తెలియగానే మరో కుక్కలు కాని, జంతువులు కాని పీకి తినకుండా వుండేలా ఒక గొయ్యి తీసి పూడ్చిపెట్టమన్నది.

సంస్కారమనేది కేవలం మానవులలోనే కాక మిగతా జీవజాలంలో కూడా ఉన్నదని మనకు తెలియచెప్పిన ఆ కుక్కను గురించి యింకా ఏవో చెప్పుకోవాలంటే దాని ఆకృతి కుక్క రూపమే కావచ్చు. వివేకవంతులం విజ్ఞానవంతులం అని అనుకుంటున్న మనకంటే ఎన్నో రెట్లు విశాలమైనది. అమ్మను అది ఎంత ప్రాణప్రదంగా ప్రేమించేది అంటే - అమ్మకు ఏ చిన్న బాధ కలిగినా, ఎవరైనా కలిగించినా సహించలేకపోయేది. ఆ విషయంలో ధర్మానికి కట్టుబడిన వేళల్లో కళ్ళనీళ్ళు కారుస్తూ, లేనప్పుడు అవతలివాళ్ల అంతు కనుక్కునేదాకా వదిలిపెట్టేది కాదు.

దానిచూపులో, నడకలో, నడతలో అమ్మకోసం ఏ క్షణంలోనైనా ఆత్మార్పణం చెయ్యగల త్యాగం, ధైర్యం కన్పిస్తుండేవి. అనేక సంఘటనల్లో అమ్మకు తల్లిగా, తోడుగా, మిత్రుడిగా ప్రవర్తించింది. అందుకే ఒక సందర్భంలో అమ్మ దాన్ని గురించి ఒక మాటలో అన్నది "మనిషి మనిషిని ఎంత దూరం ప్రేమించవచ్చో అంత దూరం అది ప్రేమించ గలదు". ఎప్పుడైనా ఇంట్లో పిల్లలకు జబ్బుగా వుంటే అమ్మ వాళ్ళ దగ్గర కూర్చునే అవకాశం లేక ఏదో పనిలో వున్నప్పుడు అమ్మ ఆ పని పూర్తి చేసుకుని వచ్చేవరకు వాళ్ళ దగ్గర కూర్చునేది. ఇంటికి ఎవరైనా కొత్తమనిషి వస్తే అమ్మ దగ్గరకెళ్ళి తాకి సంజ్ఞ చేసి చెప్పేది. అరవటం కానీ కరవటం కానీ లేవు. ఇటువంటి లక్షణాలతో కుక్కలన్నింటిలోకీ ప్రత్యేకంగా వుండేది.

అమ్మ చరిత్రలో ఒక విశిష్టమైన స్థానాన్ని ఆక్రమించాల్సిన యోగ్యత దానికున్నది.

1950లో దానికి 7 సం.ల వయస్సు, వూళ్ళో కుక్కలకు పిచ్చి ఎక్కిందని వాటి తలలమీద కొట్టి వూరికి దూరంగా పారేసి వస్తున్న సమయంలో వాటిలో వున్న యీ

కుక్క దీని సోదరులతో మరొకటి ఆ కొట్టిన దెబ్బలకు మరణించక స్పృహ వచ్చాక నడవటానికి ఓపికలేకపోయినా, తగిలిన గాయాలు బాధపెడ్తున్నా అలాగే పరుగెత్తుకు వచ్చి మజ్జిగ చిలుకుతున్న అమ్మ పాదాల మీద వాలిపోయాయి. వెంటనే ప్రాణం వదిలింది ఒకటి. ఇది అమ్మ చిలికిన మజ్జిగ చుక్కలు నాకి అమృతాన్ని ఆస్వాదించిన దానిలా తేరుకున్నది. మజ్జిగ చుక్కలు నాకినంత మాత్రాలన తేరుకునే స్థితి మాత్రం కాదు.

ఆ అమృతంతో అమ్మ సన్నిధిలో, అమ్మ సేవలో 14 సం. జీవితం గడిపి అమ్మలో ఐక్యమైన ధన్యజీవి.

★ ★ ★ ★ ★

10-8-1964

సుప్రభాతం టేప్ చెయ్యాలని కాత్యాయిని, మంగ, సావిత్రి, ఝాన్సీ గొంతులు బాగుంటాయి అని వాళ్ళను పిలిపించి సుప్రభాతం చదివించారు శేషగిరిరావు అన్నయ్య.

సుప్రభాతం చదివాక అందర్నీ పిలిచి, రేపు శ్రావణ మంగళవారం, ద్వితీయ విఘ్నం కాకూడదు. అని అందరికీ తలంట్లకు నూనె పెట్టింది అమ్మ. (పోయిన సంవత్సరం మాచేత శ్రావణ మంగళవారాలు నోములు పట్టించినది)

"రథసప్తమి ఫిబ్రవరిలో గుర్తు చెయ్యండి నాకు. మీచేత పువ్వు తాంబూలం, పండుతాంబూలం, చిట్టి బొట్టు నోము, గండాలగౌరిదేవి నోము పట్టించాలి. ఇవి కాకుండా పెద్దదొకటి చేయించాలని ఉన్నది. నందికేశుని నోము పట్టించాలి. 360 రోజులకు 360 నోములు ఉన్నాయి. నేనొకవేళ మర్చిపోయినా గుర్తు చెయ్యండి" అని వరండాలో శేషగిరిరావన్నయ్యతో మాట్లాడుతున్నది అమ్మ.

నేనటు వెళ్తూ వరండాలో నుంచున్నాను. అమ్మ నన్ను పిల్చి శుక్రవారపు పూజ కూడా రేపే చేసుకోండి. రేపటి వారం ఎట్లా ఉంటుందో ఏమో. నీ జాకెట్టు గుడ్డలన్నీ నేనే ఖర్చు పెట్టాను. నీకేం లేవు. నీకు మిగిలేది ఒట్టి యిస్తరి, పచ్చి మంచినీళ్ళు... అంటూ కొంటెగా చూసింది.

సాయంత్రం నేను అమ్మ దగ్గరకెళ్ళేసరికి గోపాలన్నయ్య సుబ్బారావు ఉన్నారు. యతిరాజులు గారి సుశీల అమ్మకు పొట్లకాయ తెచ్చి యిచ్చింది. (సుశీల రోజూ అమ్మ దర్శనం చేసుకుని వెళ్తుంది. అమ్మ అంటే చాలా భక్తి, యిష్టం. అమ్మకూ ఆ అమ్మాయంటే బాగా యిష్టం)

అమ్మ గడపలో కూర్చుని పొట్లకాయ తరుగుతున్నది. కత్తిపీట వైపు చూడదు

మనలాగ. అమ్మ పని అమ్మదే మాటల దారి మాటలదే. అమ్మ తరుగుతుంటే ముచ్చటగా ఉండీ, అమ్మ తరిగే విధానానికి నవ్వుకుంటున్న నన్ను చూసిన అమ్మ "ఏం! నా తరుగుడికా నవ్వుతున్నావు" అన్నది.

★ ★ ★ ★ ★

12-8-1964

మధ్యాహ్న సమయం - హైమ, నేను ఇంకొక నలుగురైదుగురు వున్నారు. ఇవాళ శ్రావణ శుద్ధ పంచమి. "ఇవాళ నేను రజస్వల అయిన రోజు. అయిదుగురు ఉన్నారు కదా. వీళ్ళకు బొట్టుపెట్టి తాంబూలమివ్వ"మని అమ్మ చెప్పి, కాగితం మీద నాచేత వ్రాయించి పసుపు, కుంకుమ పెట్టింది. అక్కడున్న అయిదుగురికి బొట్టుపెట్టి తాంబూల మిచ్చాను. భాస్కరన్నయ్యకు ఇంకా కొద్దిమందికి నాచేత శుభలేఖలు లాగా కార్డులు వ్రాయించింది. పేరంటానికి కావలసినవి చెప్పి ఎలా చెయ్యాలన్న సూచనలిచ్చింది.

నాకు సిగ్గు అంటూ సిగ్గుబడుతోంది. కొత్తపెళ్ళికూతురిలా తలొంచుకున్నది. హైమ - "సిగ్గంటే ఇట్లా చెప్పి చేయించుకుంటావుటమ్మా" అన్నది నవ్వుతూ.

అమ్మ :- "నేను సిగ్గుబడితే - మీకు తెలిసేదెట్లా, నేను సిగ్గును మరుగు పరుచుకొని చెప్తేగా మీకు తెలిసేది. నేను తొలగించుకుని మీకు పెడ్తున్నా. నాకే వుంటే ఎట్లా? అన్నీ సిద్ధం చేసుకుని నన్ను పిలిస్తే వచ్చి కూర్చుంటాను" అన్నది.

పేరంటానికి ఏర్పాట్లు జరుగుతున్నాయి. అమ్మ నన్ను పిల్చి నీళ్ళు పోయించుకున్నది.

అప్పటి కబుర్లు చాలా చెప్పింది తనతో చింతపిక్కలు ఆడుకోటానికి ఇద్దరు స్నేహితులు వచ్చేవారట. ఆరోజు అమ్మమ్మ తను "సరి-చేసి" ఆడుకుంటుంటే అమ్మమ్మ అన్యాయం చేసిందిట. అన్యాయం చేసి ఆడుతున్నావు అన్నదట అమ్మ అమ్మమ్మని అమ్మమ్మ మాట్లాడటం మానేసిందట.

శ్రావణ శుద్ధ పంచమి నాడు ఈ శుభవార్త విన్న అమ్మమ్మ పలకకపోయినా చాలా సంతోషపడిందట. అన్నీ కల్పించుకుని పన్లు అన్నీ చేసిందట. ఇంకా ఎన్నో ఎన్నోకబుర్లు చెప్పింది అమ్మ.

ఇప్పుడు అలంకార హైమాలయం వరండాలోనే గడ్డిపరచి, దానిపై దుప్పటివేసి నాలుగువైపుల తాటాకు బొమ్మలు పెట్టటం, కొబ్బరి చిప్పలుంచటం సాంప్రదాయబద్ధంగా ఏర్పాటు జరిగింది.

అమ్మ ముసిముసిగా నవ్వుకుంటూ తలవంచుకుని సిగ్గుల దొంతరయై మెల్లగా నడిచి వచ్చి దరివెం. మీద కూర్చున్నది. అమ్మ తన చిన్ననాటిని తలపింపచేసింది.

సువ్వీ సువ్వాల చిమ్మిరి పాటలతో అమ్మకు చిమ్మిలి తొక్కుతుంటే ఎంతో ఉత్సాహంగానూ, చెప్పలేని ఆనందంతోనూ వేడుక బాగా జరిగింది. పులగం పెట్టాలి గదా. అమ్మ మూకుట్లో పెట్టించుకున్నది. ఎవరూ తాకకుండా ఎత్తి పెట్టించుకున్నది. చూడముచ్చటగా వున్నది.

3 రోజులు పేరంటం జరిగింది. నాల్గవరోజు యధావిధిగానే 2 స్నానాలు చేసింది. తెల్లవారుఝామున అట్లబంతి. అందరికీ అట్లుపోయించి పెట్టింది. క్రిష్ణవేణమ్మ (చాకలిగా) ను బుట్ట తెచ్చుకోమని బుట్టలో అన్నంపెట్టి అట్లు వేసి చీర యిచ్చింది.

ఒకరోజు పిల్లలందరం కలిసి చిమ్మిరి ఖర్చు పట్టుచీర పెట్టుకోవాలనుకున్నాము.

అమ్మచేతికి ఎవరో డబ్బులిస్తే (150 రూ.) అమ్మమ్మ చేతికిచ్చింది.

అమ్మమ్మ - పెళ్ళి అయినవాళ్ళు మరి కాస్త వేసుకుని పెళ్ళికాని వాళ్ళు కొద్దిగా వేసుకోండి. తలా కాస్త వేసుకుంటే పట్టుచీర తేవచ్చు అన్నది అమ్మ మమ్మల్ని చూస్తూ. వీళ్ళని పెళ్ళికాని వాళ్లంటావేమిటి పెండ్లి అయిన వాళ్లే వీళ్ళు. వాళ్ళకు నేనేగా. వాళ్ళు నన్ను గాక ఇంకెవర్ని అడుగుతారు. వాళ్ళకు యివ్వవలసిన దాన్ని నేనే. అందుకే యిచ్చానుగా 150 రూ. మా భర్త స్థానాన్ని భర్తీ చేసినందుకు చాలా గర్వంగా వున్నది.

పోయిన సంవత్సరం శ్రావణ మంగళవారం అష్ట భార్యలుగా ఎంచుకుని పేర్లు పెట్టింది సరదాగా. మొన్న మే 1వ తేదీన అమ్మ లాకెట్ వేసిన తాడు కట్టింది. అమ్మ అప్పుడే నిర్ణయయం తీసుకున్నదన్న విషయం. అమ్మ ఇప్పుడు మాట్లాడిన తీరు స్పష్టపరచింది. (నా మనసులో నాకెటూ నిర్ణయం అయింది. అమ్మ తప్ప మరేమీ వద్దని) అందులో - అమ్మ ద్వారా బహిర్గతం కావటం సంతోషదాయకం కదా! నా వరకు.

పట్టుచీర కోసం శాయమ్మ గారిని గుంటూరు పంపటం జరిగింది.

10 రోజులూ సరదాగానే వేడుకలు జరిగాయి. అమ్మకు ఆరోగ్యం బాగాలేకపోయినా మా అందరి కోసం నవ్విస్తూ కవ్విస్తూ హుషారుగానే గడిచింది. 11వరోజు శ్రావణ పూర్ణిమ పెద్ద బంతికి ఏర్పాటు జరిగింది. భాస్కరరావన్నయ్య అరిసెల కావడి తెచ్చాడు సింగుపాలెం నుంచి, ఆయనకు బట్టలు పెట్టింది.

జూకాలు పెట్టుకుని సర్వాభరణ భూషిత అయిన అమ్మ పట్టుచీర ధరించి చిద్విలాస మూర్తియై అలంకరింపబడిన వేదిక పైకి వచ్చి సింహాసనాసీన అయింది.

అందరూ కన్యకా పరమేశ్వరిలా వున్నదనుకున్నారు. పేరంటంలో నవ్విస్తూ, ఆనందంతో మమ్మల్ని అలరింపచేసింది.

(12-8-1964న ప్రారంభించిన ఈ వేడుక నిర్విఘ్నంగా ఇప్పటికీ జరుపుకుంటున్నది. నాలుగురోజులు ఈ వేడుక అమ్మవారికి శాంతిప్రదమైనదని పెద్దలు అనేకమంది చెప్పగా విన్నాను. మనకు తెలియదు కనుక అమ్మే మనకు తెలియజేసింది. తెలియనిది తెలియజెప్పటానికే ఈ రాక అన్న అమ్మ ప్రతిదీ మనకు తెలియజేయాల్సిన బాధ్యత తనదేనని చెప్పింది కదా! అమ్మ జన్మదినోత్సవం, కళ్యాణోత్సవం ఎలాంటివో ఇదీ అలాంటిదే!)

★ ★ ★ ★ ★

3-9-1964

ఈ రోజు అట్లతద్దె. అమ్మను ఉయ్యాల ఊపాలని సింగుపాలెం తాతయ్య రంగులరాట్నం తయారుచేశాడు. అమ్మను వూపి ఆనందించాలని రెండువైపులా రెండు కుర్చీలు వేసి అలంకరించాడు.

జేగంట నినాదాలతో, నామం జరుగుతుండగా అమ్మ వచ్చి అలంకరించబడిన కుర్చీలో ఆసీన అయింది. రెండో కుర్చీలో సుబ్బారావన్నయ్యను కూర్చోబెట్టారు. వుయ్యాల ఊపుతుంటే గుండ్రంగా తిరుగుతున్నది.

అమ్మ కూర్చున్న కుర్చీకి అమర్చిన తాడును పట్టి లాగుతుంటే ఆ వుయ్యాల గిరగిరా తిరుగుతుంటే పైన అలంకరించబడ్డ పూలు రాలుతుంటే పూలవాన కురుస్తున్నట్లున్నది. ఆ దృశ్యం చూడటానికి రెండు కళ్ళూ చాలవనిపిస్తోంది.

అమ్మ వుయ్యాల తాడును లాగుతున్నట్లే మా మనసుల్నీ లాగేసినట్లయింది. మేము మరో లోకంలో వున్నట్లైంది. అలా 15 ని.లు గడిచింది.

అమ్మ బిందె అడిగింది ఇచ్చారు. బిందె చంకన పెట్టుకుంది (వుయ్యాల్లోనే) బిందెలో అందరూ తలా కాసిని పాలు పోస్తున్నారు.

"భూమి మీదకు పంపించేటప్పుడు యిచ్చిన పాలే నా పాలు"

సింగుపాలెం నుండి వచ్చిన సోదరి చంద్రమ్మ "దేనితోకాచారు?"

అమ్మ :- జ్ఞానాగ్నితో కాచి అహంకారమనే తోడు వేశాను. దాన్ని మజ్జిగ చేశాను.

చంద్రమ్మ :- మజ్జిగ చేసేటప్పుడు ఏ తాళ్ళను బంధించావు?

అమ్మ :- మోహ పాశములనే తాళ్ళను బంధించాను.

చంద్రమ్మ :- వేటితో తిప్పావు.

అమ్మ :- వుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసాలనే వాటితో తిప్పాను. జ్ఞానమనే వెన్న వచ్చింది. మనస్సనే ముద్ద అయింది.

చంద్రమ్మ :- దేనితో కరగేశారు.

అమ్మ :- చిత్తాగ్ని చేత కరగేస్తే నేననే నెయ్యి వచ్చింది. అంతా నేనే. నేను కాదు నేను కాదు అంటూ అంతా నేను అనుకోవటమే. సర్వత్రా తనను తాను చూడటం సర్వమూ తనలో చూడటం.

పాలు పోసేవాళ్ళల్లో ఒకరు కాగీ కాగని పాలు తెచ్చారు.

"కాగీ కాగని పాలు తెచ్చారు అంటూ అటూ, ఇటూ కాకుండా వున్నాయి పాలు. ఎప్పుడూ నా పాల అటూ ఇటూ కానిదే పడుతున్నాయి. నిర్ణయానికి నిర్ణయించిన వాడూ బద్ధుడేగా. ఏమీ తెలియనిదాన్ని నాయనా. తినటం తెల్సు. తాగటం తెల్సు. ఇంకా ఏం చేతకాదు" అంటూ పెద్దగా తేన్చింది.

మళ్ళీ కల్సుకుందాం. ఈ రూపంలో కాకపోయినా మరొక రూపంలో వెళ్ళి మళ్ళీ వస్తాను. ఈ వూరికి వచ్చిన పని సరిపోతుందనుకున్నాను. పనికాలేదు. ఇంకో వూరికి పోవాలి.

చంద్రమ్మ :- మళ్ళీ రావాలి అమ్మా!

అమ్మ :- వస్తానమ్మా! వస్తాను.

ఈ తీరున మాట్లాడుతున్న అమ్మను చూస్తుంటే అందరికీ కళ్ళనీళ్ళు వచ్చినాయి. ప్రతి ఒక్కరు విచలితులైనారు. అమ్మ మళ్ళీ మళ్ళీ చెప్తూ చర్విత చర్వణం ఏం వుపయోగం చెప్పిందే చెప్పటం ఎందుకు మాటలతో పనేముంది? పాలు పొయ్యండమ్మా పొయ్యండి.

రాఘవన్నయ్య పాలు పొయ్యటానికి అమ్మ దగ్గరకు రాగానే తన చేయినందించి పోయించుకున్నది.

ఎంతమంది పోసినా కుండ (బిందె) నిండలేదే అని అక్కడున్న భాస్కరన్నయ్యను చూస్తూ "భాస్కరా ఒక్క చుక్క వదులు నాయనా. వూళ్ళో పాలన్నీ వచ్చినా కుండ నిండలేదు. తృప్తిలేదు"

అందరూ పొయ్యటమైంది. అమ్మ బిందె చంకన పెట్టుకుని లోపలికొచ్చింది. అప్పుడే

9-45 అయింది. అమ్మ లీలావినోదంతో క్షణంలా గడిచిపోయింది. ఇంత సేపు టైమే తెలియలేదు.

అమ్మ లోపలికొచ్చాక బంగారపు బొట్టు కన్పించలేదు. అమ్మకు చెప్తే "ఎక్కడకు పోతుంది. అక్కడే వుంటుందిలే" అన్నది.

చాలాసేపటికి ఆ బొట్టు అమ్మ మంచం క్రింద దొరికింది. అమ్మతో చెప్తే "నే చెప్పలా. ఎక్కడికి పోతుందీ" అన్నది.

స్నానానికి వచ్చి స్నానం చేస్తూ కవ్విస్తూ, నవ్విస్తూ అందరినీ వెక్కిరిస్తూ, నడుమున చెయ్యి పెట్టుకుని కబుర్లు చెప్తూ "ఇట్లా కల్సుకోం, మళ్ళీ కల్సుకుంటాం, ఈ రూపంగా కాదు"

మనం దగ్గర కూర్చుని చనువుగా మాట్లాడే అమ్మగా లేదు. (ఆ ధ్వనిలోనూ, ఆ రూపంలోనూ, ఆ వీక్షణలోనూ)

అమ్మ దగ్గర అనపర్తి కృష్ణశర్మగారున్నారు.

అమ్మ :- బృహస్పతి దగ్గరగా ఉన్న నక్షత్రం ఏమిటి నాన్నా!

కృష్ణశర్మ :- బృహస్పతి గణితం వస్తే నేను చెప్తానమ్మా

అమ్మ :- నాకు తెలిసి అన్నానుట్రా. నాకేమిటో తెలుసనుకుంటాడు వీడు. ఎట్లా వీడి క్షోప" అంటూ "సక్రమంగా చెయ్యటం చేతనైతే - ఏ ఒక్కటైనా ఒకటే. అవి రాగానే నీకు తెలియచేస్తాలే"

ఉదయం జరిగిన ఈ వేడుక సమయంలో రామకృష్ణన్నయ్య వూళ్ళో లేడు. అన్నయ్య రాగానే కాస్త ముందుగా వస్తే బాగుండేది. అంతా అయిపోయాక వచ్చాడు. అమ్మ చేస్తుండగా చాలా బాగా జరిగిందని జరిగిందంతా చెప్తే "మనకు ఎంత ప్రాప్తముంటే అంత" అన్నాడు నవ్వుతూ.

అన్నయ్య యిట్లా అన్నాడమ్మా అని అమ్మతో చెప్తే "తొణకడమ్మా వాడు తొణకడు" అన్నది.

అమ్మ బయటకు రాగానే నమస్కారం చేసి తెచ్చిన పూలు, పండ్లు ఇవ్వకుండానే నీరసంగా కూర్చున్నాడు.

అట్లపిండి ఏమైనా వుంటే కృష్ణవేణమ్మ నడిగి అట్లు పోయించుకు రమ్మన్నది నన్ను. అట్లు పోయించుకొచ్చి అమ్మ చేతికిచ్చాను. అమ్మ కొంచెం రుచి చూసి ఇందులో

బియ్యంపిండి ఎక్కువ కలిపారు. పొద్దుటి పిండి కాదు. అని లేచి కృష్ణవేణక్కయ్య దగ్గరకెళ్ళి "బియ్యప్పిండి ఎక్కువ కలిపావా లేదా" అని గద్దించినట్లుగా అడిగింది. ఆ ధ్వని విన్న అక్కయ్య "కలిపానమ్మా" అన్నది. అన్నయ్య ఆకలి తెలిసిన అమ్మ అవే అన్నయ్యకు కడుపునిండా పెట్టింది.

మధ్యాహ్నం పొన్నూరు నుంచి అమ్మ పినమామగారైన సత్యనారాయణ గారి భార్య అనసూయమ్మ గారు, ఆమెతో మరికొంతమంది వచ్చారు. వారికి వెంటనే దర్శనం లభించింది.

అమ్మ వాళ్ళ యోగక్షేమాలను పరామర్శించి అట్లు తెప్పించి వాళ్ళ ఆకలి తీరేలా పెట్టింది. (పొద్దున అమ్మ బిందెలో పోసిన పాలతో పొంగలి చేశారు) పొంగలినీ తెప్పించి పెట్టింది. నిన్న స్వయంగా అమ్మ చేసిన చిమ్మిరుంటే అదీ పెట్టింది. ఎన్ని పెట్టినా ఇంకా పెట్టాలనే అమ్మ తపన. అమ్మ పెట్టేవన్నీ సంతోషంతో తింటూ వాళ్ళకు కలిగిన అదృష్టానికి పరమానంద భరితులై "ఇంక ఇవన్నీ ఎందుకమ్మా తినలేమమ్మా. ఎక్కువ వున్నాయి"

అమ్మ :- తినండమ్మా తినండి మళ్ళీ పెడతానో పెట్టనో ఈ అవకాశం మళ్ళీ వస్తుందో రాదో. మీరు పెట్టమన్నప్పుడల్లా పెట్టానా! లేదుగా. పెట్టినంత వరకు తీసుకోండమ్మా అని వద్దంటున్న కొద్దీ పెట్టి వాళ్ళను స్నానాలకు పంపి తనూ స్నానం చేసి ఆరు బయట మంచం వేస్తే వచ్చి కూర్చున్నది.

చీకటి పడింది. పెట్రోమాక్సు లైటు వెలిగించి ఒక స్థంభానికి తగిలించారు. ఆ లైటు చుట్టూ పురుగులొచ్చినాయి. ఆ పురుగులన్నీ అమ్మ మంచం నిండా చుట్టుముట్టినాయి. అనసూయమ్మగారు పురుగుల్ని దులపబోతుంటే అది చూచిన అమ్మ "దులపబోకండి, వుండనీయండి. అది వాటి సంస్కారం" అన్నది.

అవి అటూ యిటూ తిరుగుతున్నాయి. అన్నింటిలో ఒక నల్లపురుగొకటి అమ్మ వక్షస్థలంపై వాలింది. అమ్మ దానిని ముద్దుపెట్టుకున్నది. "చూడమ్మా ఈ పురుగు దీన్ని ముద్దు పెట్టుకున్నా కదలటం లేదు. దీని సంస్కారం. సంస్కారమనేది ఎవరిలోనైనా ఒకటే. ఇన్ని పురుగులున్నై కదా! ఇది ఒక్కటే రావటానికి కారణం. దీని సంస్కారమేగా అదీగాక ఎగురుతున్నదేమో చూడు. ఎట్లా మెల్లిగా నడుస్తున్నదో" అన్నది అనసూయమ్మగారి వంక చూస్తూ.

సుమారు ఒక అరగంట మెల్లిగా నడుస్తూనే అమ్మ శరీరమంతా స్పృశిస్తున్నది. ఈ అవకాశం మళ్ళీ లభ్యం కాదేమోనని - అనసూయమ్మగారు ఆమెతో వచ్చినవాళ్ళు అమ్మ చర్యలకు చకితులై చూస్తున్నారు.

అమ్మ ప్రసాదం పెడ్తున్నది. ఒక్కొక్కరినీ పిల్చి పెడుతున్నది. అక్కడున్న భరద్వాజను చూస్తూ - పెడ్తే అందరికీ పెట్టాలి లేకపోతే అందరికీ మానుకోవాలి. మొదలుపెట్టాను కనుక అందరికీ సమంగా పెట్టాలి. ఈ చివర మాటకు భరద్వాజకు సందేహం కలిగింది. ''అందరికీ సమంగా పెట్టటమా, అవతలి వ్యక్తి తినటాన్ని బట్టి పెట్టటమా'' అని ''తన, పళ్ళెంలో అయిపోవటమంటూ ఎప్పుడూ లేదనీ, అందరికీ అందుతుందనీ, సమంగా అంటే యిప్పుడు నీ దోసిలి నిండా పెట్టాను అదే ప్రేమకు (రామకృష్ణన్నయ్య కొడుకు) వాడి గుప్పెడుకు సరిపడా పెడ్తాను. నీ దోసిలి నీకు కడుపు నిండితే వాడి గుప్పెడు వాడికి కడుపు నిండుతుంది. అప్పుడు సమంగా పెట్టటం కదూ! అవతల వాడిని బట్టి ఏ బిడ్డ ఎంత తింటే కడుపునిండుతుందో, ఏ పదార్థం ఏ బిడ్డకు సరిపోతుందో ఇవన్నీ చూసుకుంటుంది తల్లి. నీకు కారం పడదు. చప్పిడి చేసి పెట్టాలి. ఆవకాయ అన్నంలో మిరపకాయ నంచుకుంటుంది అన్నపూర్ణ. దానికి కారంగా చేసిపెట్టాలి. ఎవరికి ఏది అవసరమో, ఎంత అవసరమో దాన్ని బట్టి పెట్టటం, సమంగా పంచటమవుతుంది'' అని తెలియజేసింది.

వరండాలో రాఘవన్నయ్య ఇంకా కొంతమంది అన్నయ్యలు, అక్కయ్యలు వున్నారు. అమ్మ వెళ్ళి రాఘవన్నయ్య ఒళ్ళో కూర్చుంది. అన్నయ్య చేతులతో పసిపాపను ఊపుతున్నట్టు ఊపుతున్నారు. చంద్రమ్మక్కయ్య అది చూచి అన్నయ్య ఎంత అదృష్టవంతుడో అమ్మను ఒళ్ళో కూర్చోబెట్టుకుని ఎట్లా ఊపుతున్నాడో! అని నవ్వింది. అన్నయ్యని చూస్తే కుళ్ళుగా ఉందా అన్నది అమ్మ. లేదమ్మా ఆనందంగా ఉంది. కుళ్ళెందుకు అన్నది అక్కయ్య.

అమ్మ - కుళ్ళు మీరనుకున్నంత చెడ్డది కాదమ్మా మంచితనం నిల్వ ఉంటే అంతే ఎట్లా అంటే? ఒక పండు పక్వానికి వచ్చినప్పుడు ఉపయోగించక నాల్గురోజులు నిల్వ ఉంచితే ఏమవుతుంది కుళ్ళుతుంది. అటువైపుగా వెళ్తున్న కాత్యాయని ఇది విని అయితే మా మంచితనం నిల్వ ఉన్నదన్నమాట అన్నది. అమ్మ నవ్వింది.

స్వర్ణ కటిక కోటేశ్వరరావు అన్నయ్య ఊరికి వెళ్తుంటే ప్రసాదమిచ్చింది. ఆయన భార్య గర్భిణీ గురించి ప్రసక్తి వచ్చి అమ్మ స్త్రీ పురుష బ్రహ్మచర్యం గురించి చెప్పింది. బ్రహ్మచర్య మేమిటి? పెళ్ళిగాక ముందు మేము బ్రహ్మచారులం అంటే విశేషమేముంది. పెళ్ళి కాకపోయినంత మాత్రాన వాడికి ఆ ధ్యాస కలగదని ఏముంది. అట్లాంటప్పుడు బ్రహ్మచర్యం ఏముంది. సంకల్పం కలిగి అవకాశాలు కలిగినప్పుడు వెనక్కి రావాలి. అదే కలగని రోజు. అందనిరోజు అందరూ త్యాగమూర్తులే విరక్తులే. స్త్రీ అయితే ఏది జరిగినా

చలించని స్థితిలో ఉండాలి. నోట్లో పటిక బెల్లములా, బెల్లము తింటున్నా ఆ రుచి జిహ్వ గ్రహిస్తున్నా ఛలించని స్థితిలా పెళ్ళి చేసుకున్న దానితో కూడా సరిగ్గా నిర్వహించ లేకపోతున్నారు. పెళ్ళిళ్ళు ఎందుకని అనిపిస్తుంది. చక్కదనం మంత్రం వంటిది. గుణం మంత్రం వంటిది. అని రూపలావణ్యం, గుణముల గురించి వివరించి చెప్పింది. పెళ్ళి ముఖ్యమా అని ప్రశ్నిస్తే? "కోరిక కలిగినప్పుడు దారి తప్పకుండా ఉండటానికి ఎవరి మనస్సు వారు అదుపులో ఉంచుకోవటానికి, (వాంఛ) కోరిక లేనప్పుడు పెళ్ళెందుకు అంటే?" "ఆ స్థితి కలిగితే అంతకంటే కావల్సిందేముంది"

అమ్మ వెంకటేశ్వర్లును చూడటానికి మందిరంలోకి వచ్చింది. ఇవ్వాళ అన్ని పనులలో కలుగజేసుకొని దగ్గరుండి చేయించింది. పొయ్యిలో కట్టెలు దగ్గరనుండి, పిడకలు చెయ్యటం వరకూ, చాపలు, చీపుర్లు లెక్కబెట్టడం పాడయినవి ఎట్లా బాగుచేయాలో విధానం చెప్పి చెయ్యించడం అమ్మ మందిరంలో తిరుగుతూ అన్ని పనుల గురించి విచారించి తన దగ్గరుండి చేసేవిధానం చూపించడం ఎంత బాగుందో, ఎంత ముద్దుగా ఉందో!

మందిరంలోకి వస్తూ నిన్న రాఘవన్నయ్య భార్య సుబ్బమ్మక్కయ్య పెట్టిన వేరుశనక్కాయలు వరలక్ష్మి దాచి ఉంచితే - అవి వెతుక్కుని వొలిచి తింటూ వెంకటేశ్వర్లుకి నోట్లో వేసింది. అవి తింటూ ఎంతసేపు నవ్వాడో అతను. అతడు తన సంతోషాన్ని నవ్వులతో తప్ప మాటలతో వ్యక్తం చేయలేదు. వర్షం కురుస్తున్నది. ఇంకా వేరుశనక్కాయలు తెప్పించి అమ్మ అందరికీ పెట్టింది.

అన్నీ ఉన్నా సరిగా పోషించే వ్యక్తి లేక పాడిగొడ్లు అన్నీ సన్నబడ్డాయి. పశువుల మాట వచ్చి గజేంద్రమ్మక్కయ్యతో "పశువులు ఇన్ని ఉన్నాయన్న లెక్కగాదు. వాటిని పసిపిల్లల్లాగా పోషించాలి, గొడ్ల చావిడి ఉండేది ఆ విధంగానా? నేను చేసి చూపిస్తాను. వర్షాకాలంలో ఒకే చావిడితో, 25 గొడ్లని కట్టేసినా గొడ్లచావిడి అనిపిస్తుందేమో. అక్కడ శుభ్రం చేయటంలో ఉంటుంది" అని తన చేతను తెలియజేసింది.

గొడ్లను విప్పడంతోనే సరికాదు. వీటిని మేపేవాడు ఎంత బురదలో అయినా నిలబడి పచ్చిక ఉన్న స్థలాలలో వాటిని మేపాలి. కానివాడు ఏ మెరకమీదో నిలబడి కూర్చునో, నిలబడో అక్కడక్కడా వదిలిపెడితే ఏం లాభం? ఎవరున్నారు వాటిని శ్రద్ధగా చూడటానికి, అసలు గొడ్లు బయటమేత సక్రమంగా మేపితే ఇంట్లో తినవు. అని కోటేశ్వర రావు అన్నయ్య పెద్దబ్బాయిని నీ దగ్గర పెట్టుకొని పశువులు పాలన చూడమన్నది గజేంద్రమ్మతో.

హరిదాసు గారు - రేపటికి బియ్యం లేవు. వడ్లు ఉన్నా మర దగ్గర మనిషి లేడు అని ఇంట్లో తిరగలి విసిరేవాళ్ళు కూడా లేరని చెప్పాడు. అమ్మ ఆ వడ్లు తను విసురుతానన్నది. చూస్తూ చూస్తూ అమ్మ చేత ఎలా చేయిస్తాము. కొంతమంది నీళ్ళు తేవటానికి వెళ్ళారు. మిగిలినవాళ్ళు ఒక బస్తా వడ్లు చేశారు. రాఘవన్నయ్య తిరగలి తిప్పారు. అక్కయ్యలలో ఒకరు చెరుగుతుంటే మరొకరు జల్లెడ పట్టారు. నీళ్ళకెళ్ళొచ్చిన తర్వాత వాళ్ళు కూడా బియ్యం పనికి వచ్చారు. అమ్మకూడా కొంతసేపు తిరగలి తిప్పి కొంతసేపు చెరిగింది.

అమ్మ గజేంద్రమ్మక్కయ్యతో "నాకు పనులు రావు. అన్ని పనులు నేర్చుకోవాలి" అంటే అక్కయ్య మాతో పోల్చుకుంటావేమ్మా! నీకు రానిది ఏముంది. అంటే అమ్మ నేను మీలో కలవకపోతే మీరు నా దగ్గరకి రాలేరు. మీతో నేను కలిస్తే నేను మిమ్మల్ని దగ్గరకు తీసుకోవాలి అన్నది.

మందిరంలోకి వస్తున్నప్పుడు ఒక మూల పేర్చి ఉన్న చాపలనుచూసి కుక్క పడుకున్నది కదూ! అని అడిగింది (ఆ చాపల మీద పైన గుంట. అది కుక్క పడుకుంటే జరిగింది) అది పైన పెట్టడానికి నిన్న గుట్టలా వేసారు. కానీ ఇంతవరకూ ఎవరూ ఆ విషయం పట్టించుకోలేదు. ఇప్పటిదాకా కట్టిన కట్టలు పైన ఎందుకు వేయలేదు. చాపలు పడుకోబెట్టారు. కనుక కుక్క పడుకోగలదు. కానీ అదే నిలువుగా పెడితే కుక్క ఎందుకు పడుకుంటుంది. మీకెందుకు తోచదర్రా. వయసు వస్తుంది ఏం లాభం? అని శేషగిరి రావన్నయ్య కూతురు పద్మిని గురించి చెప్తూ ఇది ఎన్నేళ్ళది. దాని పనులు చూడండి క్రిష్ణవేణమ్మ గారి ఇంట్లో అందరూ ఉండేవాళ్ళు ఇదీ ఉండేది. ఎప్పుడూ బురద కాకుండా అట్లకాడతో తీసేసేది. ఏ పనైనా ఎంత శుభ్రంగా చేసేదో. అది లేకపోయినా అది చేసిన పనులున్నాయి. పడుకున్న చాపలుఎత్తరు కదా! మనవాళ్ళు పైగా కనిపిస్తున్నా దారిలో ఉంటే తీసి నడవరు. దానిమీద నుండే నడుస్తారు. మళ్ళీ శేషగిరిరావన్నయ్య ప్రక్కకు తీసి నడుస్తారు. ఏ వస్తువూ విలువ లేకుండా వాడుతున్నారు. కొంటే ఒక్కొక్క చిరుచాప రూ. 3-50 పై. ఇవే అన్నింటికి వాడకం చేస్తున్నారు. వడ్లు ఎండబెట్టడానికీ అవే. పాడు చేయడానికీ అవే అని దగ్గరుండి చుట్టించి కట్టలు కట్టించింది. చినిగిపోయిన వాటిని అంచులు పోయిన వాటికి బాగు చేయించింది.

చంద్రమ్మక్కయ్య ఏదో అంటే "మీరన్నీ అనుభవించారు - అయిపోయింది. వాళ్ళది ముందు కాలం నా పిల్లలందరికీ అన్ని పనులు రావాలి. ఈ పని వచ్చు ఈ పని రాదు అని ఉండకూడదు. రేపు ఎటువంటివాణ్ణి చేసుకున్నా ఏ ఎండకు ఆ గొడుగు పట్టేట్టు ఉండాలి. కల్లు త్రాగేవాడు వస్తే - కల్లే వాడి చేతికి తెచ్చి ఇచ్చి అందులో ఆనందం

అనుభవించాలి. కానీ వాళ్ళు నేర్చుకోవడం లేదు" అన్నది. ఆవరణలో ఉన్న చిన్నచిన్న పిల్లలందరిని నూతనంగా నిర్మిస్తున్న డాబా గదులలో వర్షానికి మొలిచిన గడ్డినంతా గొడ్లకు తెచ్చి వేయమన్నది.

ఇంట్లో కుట్టు మిషన్ చెడిపోయింది. అది బాగు చేయించమన్నది. హరిదాసుగారు అప్పుడప్పుడు వచ్చి పిల్లలు మాట వింటం లేదంటే "మనం అరవకుండా ఆ పని మనమే చేస్తే వాళ్ళకే తెల్సి వస్తోంది. మేనేజ్‌మెంట్ తెలియకపోతే ఎంత కష్టమో తెలిస్తే అంత సులభం. ఏదైనా అంతే. అన్నిటికి నువ్వు పరుగెత్తకుండా ఉపాయంగా అందరితో చేయించాలి అని పాఠం చెప్పింది. వడ్లు చేస్తున్నప్పుడు చేట పంచమవేదం అని చెప్పి రాజ్యలక్ష్మక్కయ్య బియ్యం చేస్తుంటే మనలో మనం కూడా వడ్లగింజలో బియ్యపు గింజలా దాగి ఉన్నాము. మనలో దోషాలు తొలగించుకుని ఆ విధంగా వేరు కావాలి. ఆ వడ్లగింజలో ఎన్ని దాగి ఉన్నాయో మనలో కూడా అన్ని దాగి ఉన్నాయి అని నవ్వి అవి తొలగించుకోలేక పోయినా ప్రస్తుతానికి ఇవి సరిగా తొలగించండి" అన్నది వ్యంగ్యోక్తిగా.

అమ్మ మొదటిసారి స్నానం చేసి వెనుక గదిలోనే కూర్చున్నది. శాయమ్మగారు, కాత్యాయని ఉన్నారు. మాటల సందర్భంలో - శాయమ్మగారు మొదట ఇక్కడికి వచ్చినప్పుడు నన్ను చూడగానే పెద్దగా ఏడ్చింది. పిచ్చిముండ అన్నది అమ్మ. వెంటనే కాత్యాయని ఎందుకమ్మా ఆ విధంగా ఏడుస్తారు అని అడిగింది. అమ్మ ఏదో చెప్పబోయి ఆగింది. వీళ్ళు బ్రతిమాలారు చెప్పమని. కాత్యాయని మళ్ళీ అన్నది అసలు ఎందుకు నిన్ను మొదట చూడగానే ఏడుపు వస్తుంది. పోనీ ప్రేమ కారణంగా అంటావా అంతక్రితము వరకు నువ్వు మాకు తెలీదు. విషాదమైన దుఃఖమంటావా అదీ కాదు ఏమిటి.

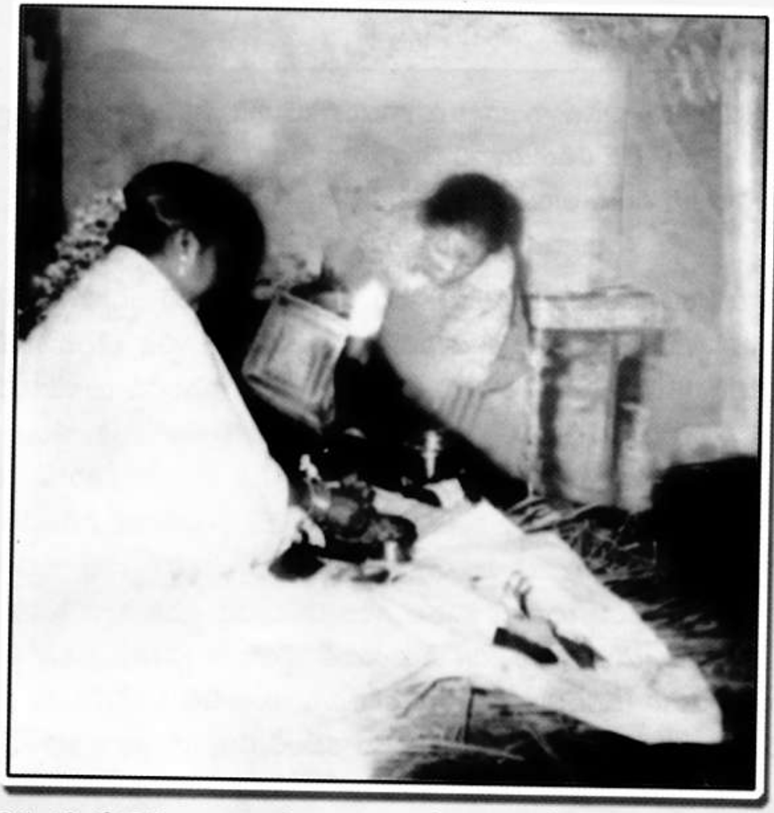
"పుట్టినందుకు ఏడుస్తారు" అన్నది అమ్మ

పుట్టినప్పుడు ఏడుస్తాము సరే. మరి ఇక్కడికి వస్తే ఎందుకు ఏడుస్తాము? అన్నారు శాయమ్మగారు.

"పుట్టినప్పుడు ఏడుస్తారు. మళ్ళీ ఇక్కడికి వచ్చినప్పుడు ఏడుస్తారు. అంటే జీవితంలో నూతనత్వం కలిగినందుకు - అంటే ఇక్కడికి వస్తే జీవితంలో నూతన అధ్యాయం ప్రారంభమౌతున్నదన్నమాట" అట్లా అని గట్టిగా చెప్పమ్మా అన్నది కాత్యాయని.

"నేను ఎప్పుడో చెప్పాను మీరు గ్రహించలేదు" అన్నది అమ్మ.

వినాయకచవితి ఇవ్వాళ. రవి, శివప్రసాద్ అన్నయ్య వచ్చారు. అన్నయ్యా వాళ్ళు ఎవరూ రాలేదు. మా బృందములో కొంతమంది ఇతర పనులకు, ఇంకా కొంతమంది పాలవెల్లి తయారుచేయటంలో, పూజకు ఏర్పాట్లు చేయటంలో తాతయ్యకు సహాయ

12-8-1964. న ప్రధమంగా అమ్మ రజస్వలోత్సవపు వేడుక జరిపించిన దృశ్యం.

అమ్మతో రామకృష్ణ అన్నయ్య.

పడుతున్నారు. మగపిల్లలు ఎక్కువగా లేకపోయినా, ఉత్సాహంగా ఉన్నవాళ్ళం ఆడపిల్లలమే. అమ్మ "నాకు బద్ధకంగా ఉంది పూజకు రాను. మట్టి వినాయకుడిని పెట్టి పూజ చేసుకోండి. స్నానం చెయ్యాలనిపించడం లేదు" అన్నది పడుకుంటూ. చీరాల నుండి మా నాన్నగారు, గాత్రం కోటేశ్వరరావుగారు, అచ్యుతని రామకృష్ణశర్మగారు వచ్చారు.

అమ్మ స్నానం చేసి రమణ పెట్టిన చీర కట్టుకొని మందిరంలో ఏర్పాటు చేసిన పూజావేదిక వద్దకు వచ్చి ఆసీనురాలైంది. పత్రితోనూ, పూలతోనూ రామకృష్ణశర్మగారు అష్టోత్తర నామాలు చెప్తుండగా పూజ చేశాము. ఆ తరువాత వినాయకచవితి కథ చదివాక మగపిల్లలంతా కలిసి ఉండ్రాళ్ళు, వడపప్పు, పానకం, గారెలు, పాయసం, నైవేద్యం పెట్టారు. హారతి ఇవ్వగానే అమ్మ అందరికీ తోరాలు కట్టింది. పూజావేదిక పక్కనే పడుకోబెట్టబడిన వెంకటేశ్వర్లు పత్రితో పూజ అయ్యాక పూలతో చేస్తుండగ తనూ లేచి వస్తానన్నట్లుగా అమ్మ వైపు చూశాడు. అమ్మ - వాడూ వస్తాడట. మెల్లిగా తీసుకురమ్మన్నది. దగ్గరికి తీసుకొచ్చాక అమ్మ ముందుకు జరిగి అతనికి పాదాలు అందవని పూలు కొన్ని తీసుకుని అతని చేతికిచ్చి పాదాలపై వేయించుకున్నది. అతను అమ్మ పాదాలపై తల అన్చాడు: కొంతసేపటికి లేచి ఇంకా తృప్తితీరక మళ్ళీ మళ్ళీ (పదేపదే) నమస్కరించాడు. నిలబడ టానికి కాళ్ళు లేవు కాని నిలబడాలని ఉంది కాబోలు అక్కడ్నుంచి కదలలేదు. అమ్మ వంక చూస్తూ నిలబడ్డాడు. అమ్మ కోసం అతను పడుతున్న తపన చూస్తే మా అందరికీ అమ్మతో సహా కళ్ళనీళ్ళు తిరిగాయి. అతను వంగడానికి నడుములు లేవు గనుక తనే కుర్చీ చివర అంచు వరకు వచ్చి కూర్చుని పత్రితో కప్పబడిన తన పాదాలను పాదాలకోసం వెతుకుతున్న అతని గుండెల మీద పెట్టింది.

సాయంత్రం వర్షం బాగా కురిసింది. చీరాల నుండి వచ్చిన వాళ్ళు అమ్మ దగ్గర కూర్చున్నారు. సంభాషణలో పరమార్థము పరమాణువు గురించి వచ్చింది.

అమ్మ :- పరమాణువు సైన్సు. ఏర్పడినదాన్ని వివరించేది-ఏర్పడడానికి ఆధారమైంది పరమార్థం సైన్సు ఏర్పడ్డదాన్ని వివరించడం వరకే. దానిలో కూడా పూర్తయ్యింది ఎక్కడ? అన్నీ తెల్సుకోగలుగుతున్నారు. కాని మరణించినప్పుడు ఆ ప్రాణం ఎట్లా పోతుంది, ఎక్కడికి పోతుంది. అసలు ప్రాణం అంటే ఏమిటి? తెలియదు కదా! తెల్సినప్పుడు సైన్సు పూర్తయినట్టే. ఒక పువ్వు ఉన్నది. మొగ్గ దశ నుండి వికసించి పువ్వులా మారిన తర్వాత చూస్తాము కాని ఆ వికసిస్తున్న సంధ్య కాలాన్ని మాత్రం చూడలేము. తదేక దీక్షతో వికసిస్తున్నప్పుడు చూచినా ఆ సంధికాలాన్ని గ్రహించలేము అని చెప్పింది.

★ ★ ★ ★ ★

12-9-1964

ఇవ్వాళ రెండో శనివారం. హైద్రాబాదు నుంచి శాస్త్రి అన్నయ్య వచ్చాడు. మందార, గులాబి, పారిజాత పుష్పాలతో అమ్మ పాదాలను అలంకరింపజేసి తను తెచ్చిన యాపిల్ పండును అమ్మ చేతికిచ్చాడు. ఆ యాపిల్‌పండు చెడిపోయింది. అమ్మ పండు చుట్టూ కుళ్ళిపోయిన భాగాన్ని తీసేసి మధ్యలో బాగున్న భాగాన్ని కొద్దిగా నోట్లో వేసుకుంది. అన్నయ్య కుళ్లిందా అని అంటుంటే, కుళ్లిందో, మంచిదో దాన్ని తీసుకొచ్చి నా చేతుల్లో పెట్టావు. దాన్ని బాగుచేసుకొని తినడం నా బాధ్యత.

మధ్యాహ్నం అమ్మ స్నానం చేస్తున్నప్పుడు అమ్మ తలలో చేమంతి పూలు తీసి కాత్యాయనికిచ్చింది. అక్కడే ఉన్న హైమ ఈ పూలు చాలా అందంగా వుంటాయి. పెట్టుకొంటే నిండుగా కూడా ఉంటాయి అన్నది.

ఇవి అందానికి, సువాసనకి మల్లెలు. చామంతిలో పచ్చని ఆకులు వేసి కడితే చాలా బాగుంటుంది అన్నది అమ్మ. శ్రావణమాసపు అందం అంతా ఈ పూలలోనే ఉంటుందమ్మా. ఈ మాసంలో పూలతో వారానికి ఒక జడ వేసుకుంటారమ్మా అన్నది హైమ. వారానికి ఒక జడ ఏమిటమ్మా మాసమంతా అలంకారమేగా. వాళ్ళట్లా అలంక రించడంలో (పెద్దవాళ్ళు) పిల్లల్ని మంగళగౌరిని అలంకరిస్తున్నామనే ముఖ్య ఉద్దేశ్యం. ఇప్పుడు అవన్నీ ఎక్కడున్నాయి. ఎదురుగా కనిపిస్తున్న దైవాన్ని దైవంగా చూడలేము. ఆ స్థితిలో ఉన్నాము. ఇక వాళ్ళల్లో ఏమి చూడగల్గుతాము.

★ ★ ★ ★ ★

17-9-1964

ఉదయం 8 గంటలు. అమ్మ హాల్లో కూర్చున్నది. ఒక కాకి వచ్చి హాల్లో తిరుగుతున్నది. ఎంత తోలినా పోవటం లేదు. అక్కడున్న కాత్యాయని కాకి పోవటం లేదే అంటే "అది అమ్మ సేవ కోసం వచ్చిందన్నాను. 10 ని.లు దాటినా అది పోలేదు. నేను కాకిని కొట్టలేదంటారేమోనని 'అమ్మా ఆ కాకి ఎంత తోలినా పోవటం లేదమ్మా' అంటే, అమ్మ - అదీ నాలాంటిదే నేను పోతున్నానూ"

"అదేంటమ్మా అట్లా అంటావ్"

అదీ నాకోసమే వచ్చింది అన్నది.

కందిరీగ కుట్టి చెయ్యి వాచి బాధ పడుతున్నా సేవ చేసుకుని వెళ్ళిందనేది. పురుగు వాలి గట్టిగా పట్టుకుని వదలక పోయినా "దాని సంస్కారమది. దాన్నీ సేవ చేసుకోనివ్వండి.

వాటిని తోలద్దన్నది. మంచం నిండా పురుగలు వాలినా తోలనివ్వదు. చీమ శరీరం మీద ప్రాకుతున్నా తియ్యనివ్వదు. పిచ్చికలు, కాకులు, కుక్కలు ఒకటేమిటి చీమలు, దోమలు, పురుగులు, సమస్త జీవులు అమ్మ ప్రేమలో మునిగి తేలుతుంటాయి.

అమ్మ మంచం మీద పడుకున్నది. ఒక చీమ వచ్చి అమ్మ పాదంపైనే వచ్చి తిరుగుతున్నది. అమ్మను వదలక గట్టిగా పట్టుకున్నది. అమ్మ కాలు కదల్చలేదు సరి కదా దానిని తియ్యనివ్వలేదు. అదేమి ప్రేమో మరి! తను బాధ పడ్తున్నప్పటికీ.

పందిళ్ళపల్లి నుండి వచ్చిన ముగ్గురూ ఉపాధ్యాయులే. అందులో ఒకరు ప్రధానోపాధ్యాయులు-ఆ ఊరి ఉన్నత పాఠశాలకు. వారు లోగడ ఇక్కడకు వచ్చినవారే. కామరాజు రాధాకృష్ణమూర్తిగారని తక్కిన ఇద్దరూ కొత్తవాళ్ళే. అందులో ఒకరు సీనియర్ తెలుగుపండిట్.

భోజనాలు చేసి వచ్చాక వాళ్ళంతా హాల్లో కూర్చున్నారు. అంతవరకు అమ్మతో రామకృష్ణశర్మగారు ఏదో విషయాలు గురించి మాట్లాడుతున్నారు వెనుకగదిలో. వాళ్ళు రాగానే అమ్మ సంభాషణ ఆపి హాల్లోకి వచ్చింది.

కొంత సమయము మౌనంగా గడిచిపోయిన తర్వాత శర్మగారు రాధాకృష్ణమూర్తి గారిని ఉద్దేశించి "మీరు ఇందాక (భోజనాలకు వెళ్ళే ముందు) భగవద్గీత నుండి చదివిన శ్లోకాలు చదివి వాటి అర్థాలు వివరించండి మాస్టారూ. నేను ఇందాక సరిగా వినలేదు" అని అడిగారు.

ఆయన కొంతసేపు మెదలకుండా ఊరుకొని తర్వాత డగ్గుత్తికతో ఆ శ్లోకాలు పఠించి, వాటి వివరించటానికి చెప్పకుండా సందేహించి చివరకు చెప్పక తప్పక చెప్పారు.

ఆయన పఠించిన శ్లోకాలు భగవద్గీతలో కృష్ణుడి విశ్వరూపమును సందర్శించిన తర్వాతవి, వాటి అర్థం. కృష్ణా! నీవు ఎవరో తెలియని నిన్ను నా బాంధవుడవు, సఖుడవు, మేనత్త కొడుకువని భావించి ఇంకా ఏమిటేమిటో మా మధ్య తిరుగుతున్నావని మానవుడవని తలచాను. నీతో ఆ విధముగానే ప్రవర్తించాను. కానీ ఇప్పుడు నిన్ను పరంధాముడివి అని సర్వమూ నీవే అని గుర్తించాను. గతంలో జరిగిన నీ ఎడల నే చేసిన తప్పులన్నిటినీ తండ్రి కుమారుని క్షమించినట్లు, మిత్రుడు మిత్రుని క్షమించినట్టూ, భర్త భార్యను క్షమించినట్లు, గురువు శిష్యుడ్ని క్షమించినట్లు నన్ను క్షమించు అని చెప్పారు.

వాళ్ళు వెళ్ళాక రామకృష్ణన్నయ్య, గోపాలకృష్ణన్నయ్య లిద్దరూ ఆయన శ్లోకాలు చదవటం చాలా సందర్భోచితంగా ఉన్నదన్నారు. కారణం, అంతకు ముందు వారికి

అమ్మను గురించి వారికి వేరే అభిప్రాయం ఉన్నది. కాని ఇవ్వాళ వారు ఆ శ్లోకాలు చదవడంలో కృష్ణుడ్ని పరంధాముడిగా పార్థుడు గుర్తించినట్లు నిన్ను మేము గ్రహించామని గతంలో జరిగిన తప్పులను క్షమించమని పశ్చాత్తాపం వెలిబుచ్చారు. అదే మాట రామకృష్ణ అన్నయ్య అమ్మతో కూడా అన్నాడు. వారు చదవి అర్థం చెప్పిన తర్వాత అందరూ చాలాసేపు మౌనంగా అమ్మను చూస్తూ కూర్చున్నారు. అందులో ఒకరు (తెలుగు మాస్టారు) అమ్మ తనకున్న సందేహాలు గురించి అడగాలనుకున్నారేమో ఆ మాట శర్మగారితో అన్నట్టున్నారు. శర్మగారు మీకు ఏవయినా సందేహాలు వుంటే అమ్మను అడిగి తెలుసుకోండి అన్నారు "ఆ అన్నయ్య కొన్ని క్షణాలు అమ్మ ముందు కొన్ని సందేహాలను వెలిబుచ్చుదామా, వద్దా అని ఆలోచించి చివరకు కర్మలకు ఆధారమేమిటి? అని ప్రశ్నించారు.

"కర్త" అన్నది అమ్మ. ఎంత నెమ్మదిగా చెప్పిందని. పక్కవాళ్ళకు కూడా వినబడీ వినబడనంత నెమ్మదిగా.

అది విన్న అన్నయ్య "అయితే మానవులు చేసే దుష్కర్మ, సత్కర్మలకు ప్రేరణ యిచ్చేది కర్తే అంటారా?" అన్నారు. అమ్మ "కర్త ప్రేరణ వలననే" అన్నది.

మరి మానవులు దుష్కర్మ చేస్తున్నప్పుడు - దుష్కర్మ, సత్కర్మ రెంటికి కర్తవయిన తల్లివి మీరు ఈ బిడ్డలను వారి మనస్సులను మార్చి సన్మార్గంలో పెట్టవచ్చు కదా!

నాకు దుష్కర్మ కనబడితేగా - ఈ సమాధానం విని అన్నయ్య కొద్ది క్షణాలు ఆలోచించి - మరి మాకు దుష్కర్మలని, సత్కర్మలని భేధము కనిపిస్తున్నది. వాటివల్ల నష్టము అనుభవిస్తున్నాం కదా? మీరు మా మనస్సులు తిప్పి అన్ని సత్కర్మలే చేయిస్తే జగత్తులో ఈ సంక్షోభము తప్పుతుంది గదా! అని అన్నారు.

అవసరమయినప్పుడు తిప్పుతాను - నిర్లిప్తంగా అంటుంది అమ్మ. కానీ అందులో నిశ్చయము ధ్వనించింది.

ఈ సమాధానముతో వారు సంతృప్తి పడినట్లుగా కనిపించారు. కొన్ని క్షణాలు ఆగి తిరిగి ప్రశ్నించారు. "అశేషమయిన జ్ఞానము పఠన శ్రవణం వలన కలుగుతుందా. భక్తి వలన కలుగుతుందా"

అందుకు అమ్మ సమాధానము "ఇందులో ఏది చెయ్యాలన్నా అవకాశము వుండాలి కదా! మనము చెయ్యాలనుకుంటే చెయ్యగలమా! సమయం వస్తే ఇవి ఏం లేకపోయినా కలుగువచ్చు. వేమన ఏంచేసి ఆవిధముగా అయ్యాడు" అని "అసలు అశేషమయిన జ్ఞానమంటే మీ అభిప్రాయమేమిటి?" అని అమ్మ అడిగింది.

అశేషమయిన జ్ఞానమంటే భగవంతుడ్ని తెలుసుకోవటము, ఆ సన్నిధి చేరటము అని నా అభిప్రాయము.

తెలుసుకున్న తర్వాత ఇంక ఏమున్నది. జ్ఞానము పొందటమే కాని జ్ఞానము వల్ల పొందేది ఏమీ లేదు.

"ఆ జ్ఞానము తెలుసుకోవడానికి పఠన శ్రవణం వలనా లేక భక్తి వలనా. ఈ రెండింటిలో సులభమయిన మార్గమేది?"

"ఇందులో ఏది సాధ్యమయినా ఒకటే" అన్నది అమ్మ.

అమ్మ వెంకన్న దగ్గరకు వచ్చి కూర్చున్నది. ఒక్కొక్కరే నెమ్మదిగా అమ్మ చుట్టూ చేరారు. శేషగిరిరావన్నయ్య బల్లకానుకొని నిలబడ్డారు.

వెంకన్నకు మరొకరి తోడు ఎప్పుడూ అవసరము కనుక కనిపెట్టుకుని ఉండటానికి వెంకటేశ్వర్లని పనివాడు ఉన్నాడు. కానీ, వాడి ప్రవర్తన సరిగా వుండనందువల్ల వాడంటే వెంకన్నకు యిష్టం వుండేది కాదు.

వెంకన్న ఒకరి సహాయంతో నడవాలి. వీడి సహాయంతో నడిచి - తెరలు వచ్చినప్పుడు మంచము మీద నుండి క్రిందపడి చాలా గాయాలు అయ్యాయి శరీరం మీద. ఆ విషయంలో "వాడ్ని కాస్త జాగ్రత్తగా కనిపెట్టరా" అని అమ్మ రెండు, మూడు సార్లు చెప్పింది. కాని వాడి ధోరణి వాడిది. వెంకన్నను సరిగా పట్టుకోవటం కూడా తెలియదు. ఆ పట్టుకోవటంలో పట్టుతెలియక అనేక ఎదురుదెబ్బలు తగులుతాయి వెంకన్నకు. ఆ తగిలిన దెబ్బలకు మందు వ్రాస్తున్నా ఈగలు ముసురుతూనే ఉంటాయి. ఇవ్వాళ అమ్మ వచ్చేసరికి అదే దృశ్యం కంటబడి ఎందుకురా ఇక్కడ ఊరికే కూర్చోవటం, ఈగలను తోలాలనిపించదూ వాడెంత బాధ పడ్తున్నాడో. విసనకర్ర తీసుకొచ్చి విసురు అన్నది అమ్మ వెంకటేశ్వర్లుతో.

వాడు తీసుకొచ్చి విసురుతున్నాడు. కానీ వాడి విసరటం అమ్మకు నచ్చలేదు. శరీరమంతా కాక శరీరంలో ఒక భాగానికే విసురుతున్నట్లుగా ఉన్నది. అమ్మ వాడి చేతిలోని విసనకర్ర తీసుకొని నిలబడి పడకకుర్చీలో పడుకున్న వెంకన్నను సరిగా పడుకోబెట్టి నోటి వెంట కారుతున్న చొంగను తన పమిట చెంగుతో తుడిచి తలపై నుండీ పాదాలవరకు విసర సాగింది.

వెంకన్న అమ్మ ఈ విధంగా చేస్తుంటే సంతోషం పట్టలేక నవ్వసాగాడు. ఆనందంతో కళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగాయి.

అమ్మ శేషగిరిరావన్నయ్య వంక చూస్తూ "అలా దిగులుగా ఉన్నావేం" అని అడిగింది. అన్నయ్య ముఖ కవళికలు అలాగే ఉన్నాయి. అమ్మ ఎంత అడిగినా అన్నయ్య ఏమీ సమాధానము ఇవ్వలేదు.

అరుణాచలము వెళ్తావా? అన్నది.

"అరుణాచలము వెళ్ళి ఈ కరుణాచలాన్ని పిలుస్తాడట" అని నవ్వింది అమ్మ.

"అంటే?" అన్నాను నేను.

అమ్మ :- అరుణాచలము వెళ్లి ఆ కొండల మీద కూర్చొని అమ్మా అని పిలిస్తే ఈ కరుణా చలము అంటే నేను తప్పకుండా తన దగ్గరకు వస్తానట. ఏమిటో ఆ ధీమా, నేను వస్తానని అన్నది.

ఆ తర్వాత ఏదో మాట మీద వెంకటేశ్వర్లు ముద్దు వస్తాడు నాకు కారణం తెలియదు. వాడిలో ఏం చూసి అన్నది. ఏ వెంకటేశ్వర్లు అన్నారు అన్నయ్య (రాఘవన్నయ్య గారు)

అమ్మ :- వెంకన్న

రాఘవన్నయ్య :- నేను వాడు (పనివాడు) అనుకున్నాను. వెంకటేశ్వర్లు అంటే?

ఒకన్నయ్య :- వాడు ముద్దు రావటంలో విశేషమేముంది. మువ్వల వెంకాయమ్మే రాగా అన్నారు.

అమ్మ :- అవును. నాకు అందరూ ముద్దు వస్తారు. కారణమేమిటి? చక్కదనమా? కాదు. పందిపిల్ల కూడా ముద్దు వస్తుంది. పేను చూడండి. ఎంత మృదువుగా వుంటుందో. దాని శరీరం. వాళ్ళకు నామీద ఉండే ప్రేమ వల్లా అంటే అదికాదు. నన్ను ప్రేమించేసి వాళ్ళు కూడా ముద్దొస్తారు. పసితనము ముద్దొస్తుంది. అంటే? ముసలివాళ్ళూ వస్తారు. మరి కారణమేమిటి?

రాఘవన్నయ్య :- నీ వాత్సల్యమేనమ్మా కారణము

అమ్మ :- అదీ చాలదేమో

శేషగిరిరావుగారు :- నీ ముద్దులో మమ్మల్నందరినీ ముద్దుగా చెయ్యరాదటమ్మా

అమ్మ :- నా ముద్దులో మీరంతా ముద్దుగానే ఉన్నారు. ఉండే వస్తున్నారు.

అన్నయ్యకు కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరిగాయి. అది చూసి " శేషు ఏడుస్తున్నావా? అని అరుణాచలము వెళ్తే అక్కడ కూడా ఇట్లాగే కన్నీళ్ళు కార్చుకుంటూ కూర్చుంటావా" అన్నది అమ్మ.

అన్నయ్య కన్నీళ్ళు తుడుచుకుంటూ "కార్చటమేమిటి? నాకు చేతనయితే వీళ్ళందర్ని అల్లాడించేయనూ" అన్నాడు. అంటే? అని అమ్మ నవ్వుతూ "నన్ను నీ దగ్గరకు రప్పించుకుంటే ఇక్కడ వీళ్ళంతా అమ్మకోసం అక్కడికి పరుగెత్తుకుంటూ వస్తారా? అనేగా" అన్నది.

అంత పని మాత్రం చెయ్యకండి అన్నాడు రాధన్నయ్య.

అమ్మ మాట్లాడుతున్నా తలనొప్పిగా ఉందేమో కణతల దగ్గర చేతితో గట్టిగా ఒత్తుకుంటుంటే రాధన్నయ్య తలనొప్పిగా ఉందామ్మా? అని అడిగాడు

అమ్మ :- అవును

అన్నయ్య :- మాకంటే ఈ జబ్బులకు నీమీద ఎక్కువ ప్రేమ అనుకుంటూ...

అమ్మ (నవ్వి) - నిజమే మీకంటే వాటికే నా మీద మక్కువ ఎక్కువ ఒకటి కాకపోతే మరొకటి, ఏదో ఒకటి ఎప్పుడూ ఉంటూనే ఉంటుంది. అసలు ఈ వ్యాధులకు మూలమయిన దానికే ఉందేమో.

★ ★ ★ ★ ★

20-10-1964

ఈ రోజు ముగ్గురన్నయ్యలు వచ్చారు. వారిలో ఒక అన్నయ్య - నాకు మానసిక శాంతి లేదమ్మా. ఆధ్యాత్మికత విషయంలో అసంతృప్తిగా ఉన్నది. నాకు ప్రపంచంలో ఏ భౌతికమయిన సుఖము అవసరము లేదు. ఈ ఒక్క విషయంలోనే మనస్సు అస్థిమితంగా ఉంటుంది. పుస్తక జ్ఞానము వలన అహంకారము తప్ప ఇంకేమీ కలగడం లేదు. భగవద్గీతలో చెప్పిన స్థిత ప్రజ్ఞ లక్షణాలు ఎట్లా వస్తాయి. ఇప్పటికే ఈ జన్మ వృధా అయింది. ఈ మనస్సుకు శాంతి ఎప్పుడు దొరుకుతుంది - అని అడిగాడు

అమ్మ విని పుస్తకాలలో చెప్పిన సాధన చేస్తున్నావా? అని అడిగింది.

లేదు అని "దానివల్ల అన్నీ తెలుసు అన్న అహంకారం తప్ప ఇంకేమీ రావడం లేదు నాకు. ఈ జన్మ వృధా అనిపిస్తుంది. ఏం చేస్తే నాలో ఈ బలహీనత తొలుగుతుంది. అది తెస్తే వస్తుందని నాకు నమ్మకం లేదు" అన్నది అమ్మ. అన్నయ్య అన్నారు "ఈ జన్మ వృధా అని ఎట్లా తెలుస్తుంది" అని రెండో అన్నయ్య ఏదో చెప్పబోతుండగా అంటే తను అనుకున్నది జరగకపోవడం అట్లా అనిపిస్తుంది అన్నారు.

"అనుకున్నది జరగకపోవటమేమిటి?" ప్రయత్నం చెయ్యాలిగా అన్నాడు ఆ అన్నయ్య.

అమ్మ :- "ప్రయత్నం చేసినా గూడా ఇప్పుడు మీరు జిల్లెళ్ళమూడి రావాలని బయలు దేరుతారు. కానీ బస్సులు రావు నాన్నా. అప్పుడు మీకేమనిపిస్తుంది. ఈ నాలుగు క్షణాలు ఇక్కడ వృధాగా కూర్చున్నామే... అమ్మ దగ్గర కూర్చుటే ఎంత బాగుండునూ అని అనుకోరూ... అంతే..." "కానీ చివరకు బస్సులు దొరుకుతున్నాయిగా".

అన్నయ్య మాటలలోని అంతరార్థానికి అమ్మ నవ్వుతూ.... "చివరకు దొరుకుతూనే ఉన్నాయి. అట్లానే తన బాధ కూడా, ఈ జన్మ వృధా అయిపోయింది. గమ్యమేమిటి? అని చివరకు తెలుసుకోవడం జరుగుతుందనుకో. ఆ తెలుసుకునే వరకూ అశాంతిగానే ఉంటుంది" అన్నది.

"మరి నాకు అట్లాగే ఉంటుంది. ఎందుకమ్మా నాకు భౌతికంగా ఏ బాధలు లేవు. అన్నీ అయిపోయాయి. కానీ ఏదో అశాంతిగానే ఉంటుంది. ఎందుకు?" అన్నాడు. మొదటి అన్నయ్య.

"అన్నీ అయిపోయాయా అయితే అందుకేనేమో ఈ అశాంతి"

"శాంతి అంటే ఏమిటమ్మా" అన్నయ్య ప్రశ్న

"అశాంతిగా లేకపోవటమే" అమ్మ

"అంటే"

"ఇప్పుడు నీకన్నీ పూర్తయ్యాయి. అంటే మామూలు విషయంలో నీకే బాధలు లేవంటున్నావు. నీకప్పుడప్పుడు అమ్మని చూడాలని ఇక్కడికి రావాలనీ ఇక్కడుండాలనీ అనిపించదూ"

ఉంటుందనుకో-

నువ్వు ఎంత పైకి లేదంటున్నా నాకు తెలుసు నాన్నా! ఇది తీరనప్పుడు నీకు అశాంతిగా ఉన్నట్లు అనిపిస్తుంది. నీ ఆత్మీయులకు ఈ విషయాలు చెప్పకో లేకపోతే ఏదో కొరతగా ఉంటుంది. నిజమేనా?

అన్నయ్య అవునన్నట్లుగా చిరునవ్వుతో తలూపాడు.

2వ అన్నయ్య :- అమ్మా మీకు ఉత్తరం వ్రాస్తే నాకు సగం బాధ తీరినట్లుగా ఉంటుంది. మీరు అమ్మ గనుక మీకు అన్నింటినీ చెప్పుకుంటున్నాను. అది ఎంతో ప్రత్యక్షంగా చెప్పుకున్నట్లుంటుంది. నాకు నేనుగా ఆలోచించుకుంటాను. నా మానసిక అశాంతికి కారణం. ఈ కుటుంబ పరిస్థితులా అని మా తమ్ముడు ద్రోహము చేయటము వలన

లేక ఇంట్లో పరిస్థితులకు తల్లిదండ్రులు బాధపడుట వలనా అని పుస్తకాలలో చెప్పినట్లు సుఖదుఃఖాలు రెంటికీ సమానంగా ఉండాలని ఈ బాధలు లోలోపల అణుచుకొనుట వలన ఇట్లా ఉందా అని దీనికంటే కూడా నాకు ఆ భగవద్గీతలో చెప్పినట్లు శాంతిగానీ, స్థిత ప్రజ్ఞ గానీ, ప్రసాదము కానీ, అవి నాలో రావాలని ఉంది. అవి ఎట్లా వస్తాయ్. నా లక్ష్యం, నా మార్గం అనే ఆ స్థితప్రజ్ఞ లక్షణాలు ఎప్పుడూ ఎట్లా నాలో వస్తాయి" అని అడిగాడు.

అమ్మ :- నీకెప్పుడూ ఆలోచన అనేది ఉంటుంది. ఇదివరలో తల్లిదండ్రుల గురించీ, కుటుంబం గురించీ, తమ్ముడు గురించి ఆలోచిస్తే ఇప్పుడు భగవద్గీతలోని స్థిత ప్రజ్ఞ గురించి, శాంతి గురించి ఆలోచిస్తున్నావు. ఆలోచనకు ఏదయినా ఒకటే, ఇది కూడా కావాలని ఆలోచన లేకపోవటమే స్థిత ప్రజ్ఞ స్థిత ప్రజ్ఞుడు కావాలని అనుకోక పోవడమే స్థిత ప్రజ్ఞ అన్నది.

చివరకు అన్నయ్య అన్నారు "ఏదైనా ఒక మార్గం చేరడానికి ముందు ఒక గురువు కటాక్షం ఉండాలి. మీరే నాకు అన్నీ. అమ్మ కటాక్షం నేను ఎక్కడ ఉన్నా ఏ పరిస్థితులలోనూ ఉండాలని కోరుకుంటున్నాను" అని చేతులు జోడించి నమస్కారం చేసాడు.

సాయంత్రము :- మా ప్రార్థన ముగుస్తుండగా స్నానానికి వెళ్ళింది. అమ్మ స్నానం పూర్తి చేసి వెలుపలికి వచ్చేలోగా మేము భోజనాలకు వెళ్ళాము.

నేను భోంచేసి కొంతసేపు హైమతో మాట్లాడుతూ కూర్చున్నాను. ఇంతలో వరలక్ష్మి అమ్మ గదిలో పని పూర్తి చేసుకుని భోజనానికి డాబాలోకి రాగానే "అమ్మ ఏం చేస్తున్నది" అని అడిగాను. "పడుకున్నది" అన్నది. పడుకున్నది కదా అని మరికొంతసేపు హైమ దగ్గర కూర్చున్నాను. ముందుగదిలో పడుకున్న రుక్మిణక్కయ్య మా అలికిడికి లేచి అమ్మెక్కడున్నది అని అడిగింది - పడుకున్నది అన్నాను. ఎందుకో అక్కయ్య లేచి వరండాలోకి వెళ్ళి కాసేపయ్యాక తిరిగి లోపలికి వస్తూ "అమ్మ పడుకున్నదన్నావేం? ఇప్పుడే భాస్కరరావు అన్నయ్య ఇంటి దగ్గరికి వచ్చి వెళ్ళింది. వెంట రామకృష్ణ అన్నయ్య, శేషగిరిరావు అన్నయ్య ఎవ్వరూ లేరు" అన్నది. "నిజమా! అయితే ఈ సంగతేం నాకు తెలీదు" అన్నాను వరలక్ష్మి నుద్దేశించి, అమ్మ ఇంకా అక్కడే ఉన్నదా అక్కయ్యా అన్నాను. అక్కయ్య తలపైపు ఒక 5 ని.లు నిలబడి ఇప్పుడే వెళ్ళింది అన్నది. నేను వచ్చాను. కానీ... నాకు అమ్మ మధ్యలో ఎక్కడా కనిపించలేదు. హాలులోకి వచ్చి చూస్తే అక్కడా లేదు. వెనుక గదిలో శేషగిరిరావు అన్నయ్య దగ్గర కూర్చున్నది కాఫీ త్రాగుతూ.

ఆ గది గడపలో కూర్చుని రామచంద్రరావుగారు రికార్డయిన అమ్మ సంభాషణ టేపు రికార్డరు పెట్టుకుని వింటున్నారు. మిగతా వారు తోటలో కూర్చుని అతి శ్రద్ధగా వింటున్నారు. నాకు ఆశ్చర్యము కలిగింది. అమ్మ కూర్చున్న విధానం చూస్తుంటే ఒక అరగంట నుండీ ఆ విధముగా కూర్చున్నట్లు ఉన్నది. కానీ అప్పటికప్పుడు వచ్చి కూర్చున్నట్లు లేదు. అక్కయ్య అన్న తర్వాత నేను ఒక్క నిముషము కూడా నిలబడకుండా పరిగెత్తుకొచ్చాను. అమ్మ ఎంత త్వరగా నడిచినా... కనీసం నాకు వరండాలో నయినా కనిపించవలసిందే కానీ అలా జరుగలేదు. రాత్రి వరండాలో పడుకున్నారు. అమ్మ రామచంద్రరావుగారు ఈ టేపు రికార్డరు గురించి అమ్మ మాట్లాడిన సంభాషణ గురించి తన అభిప్రాయం చెప్తుంటే వింటూ పడుకున్నారు.

★ ★ ★ ★ ★

21-10-1964

ఉదయం రుక్మిణక్కయ్య నాతో "అమ్మ రాత్రి ఈ వైపు రాలేదట, నేను వచ్చావు అంటే... నేను ఎక్కడికి రాలేదు. అన్నయ్య దగ్గర కూర్చున్నాను అంటుంది" అన్నది.

"నేను ఒక్కదాన్ని కాదుగా చూసింది. నాగమణి అక్కయ్య, నంబులన్నయ్య కూడా చూసారు. రోజారంగు చీర కట్టుకుని అమ్మ భాస్కరరావు అన్నయ్య తలవైపు ఐదు నిముషాలు నిలబడి వెళ్ళింది. మరెవరో అని పొరపడటానికి ఎవరికున్నాయ్. రోజారంగు చీరలు. అంతేకాక అంతా అమ్మలా ఉందే నేను పొరపాటు పడలేదు"

"రుక్మిణక్కయ్య చెప్పింది నిజమే కానీ అమ్మ రాత్రి కట్టుకున్నది తెల్లచీర. ఈ ఆధారంగా కాదని అమ్మ అన్నదనుకో. రాత్రి అమ్మ స్నానం చేస్తున్నప్పుడు ఆరు బయట అమ్మకు మంచం వేసి రామచంద్రరావుగారు, రాఘవయ్యగారు, రామకృష్ణ అన్నయ్య కూర్చుని ఈ విషయం మీద మాట్లాడుతుండగా విన్నాను.

అమ్మ ఈ విధంగా కనిపిచంటంలో విశేషము ఏమీ లేదు. అమ్మ అట్లా కనిపిస్తూనే ఉంటుంది అన్నారు రామచంద్రరావుగారు.

అవును నా అనుభవంలో ఒకటుందని రామకృష్ణ అన్నయ్య తన అనుభవము చెప్పాడు.

రెండు సంవత్సరాల క్రితము ఇప్పుడు వంటశాలగా ఉపయోగిస్తున్న డాబా పూర్తి

కాలేదు. అమ్మ - అన్నయ్య... ఈ ఇంటి దగ్గర కూర్చొని దాదాపు 2 గంటల నుండీ మాట్లాడుతున్నారు. ఇంత సమయంలో అమ్మగానీ, అన్నయ్యగానీ అక్కడ నుండి లేవకుండా కూర్చున్నారు. ఇంతలో బాపట్ల వెళ్ళిన సాంబయ్య అన్నయ్య తిరిగివస్తుంటే అసంపూర్తిగా నిర్మింపబడిన డాబా దగ్గర ఒంటరిగా నిలబడిన అమ్మ కనిపించింది. అమ్మ ఇక్కడ ఒంటరిగా ఎందుకు నిలబడింది అని అనుకున్నాడట. అన్నయ్య ప్రక్కనున్న వాళ్ళు అమ్మ కాదేమో అంటే ఎందుకు కాదు, అమ్మ కాదు మరెవరయిన అనుకుందామంటే "ఇంకెవరున్నారు ఆ పోలికలతో" అని అన్నాడు. సరే ఊళ్ళోకొచ్చాక పళ్ళు పూలు తీసుకుని అమ్మ దగ్గర కొస్తుంటే అక్కడే అమ్మ కనిపించింది. అన్నయ్యకు ఆశ్చర్యం కలిగిందట.

"ఇప్పుడే అక్కడ కనిపించావు కదమ్మా, అంతలోనే ఇక్కడికి ఎలావచ్చావమ్మా" అమ్మ తనకు ఏమీ తెలియదని తనూ, అన్నయ్య ఇందాకటి నుండీ అక్కడే కూర్చున్నారని చెప్పారట.

తర్వాత రామచంద్రరావుగారూ, చీరాల అన్నయ్యలకు అంటే ప్రసాద్ అన్నయ్య డాక్టరు గార్లకు అమ్మ కనిపించడమూ, రాఘవయ్య గారు వాళ్ళ ఊళ్ళో వాళ్ళు వాళ్ళ చుట్టాలకు కలిగిన ప్రత్యేక అనుభవాన్ని గురించి చెప్పారు.

★ ★ ★ ★ ★

24-10-1964

అమ్మ వరండాలో కూర్చుని మాట్లాడుతూ కాత్యాయిని ద్వారా పని చేస్తున్న నన్ను రమ్మని కబురుపెట్టింది. నేను రాగానే వసుంధరకు ఒక దివ్యమైన మాట చెప్పుకోవాలి. అదేగా నాకాధరం అన్నది. నీకే కాదమ్మా అందరికీ వసుంధరే ఆధారం అన్నాడు రామకృష్ణన్నయ్య. అమ్మ వెనుక గదిలో పడుకున్నది. గజేంద్రమ్మ వచ్చింది. ఆమెతో మాట్లాడుతుండగా భాస్కరరావన్నయ్య వచ్చాడు ఈ అన్నయ్యకి ఇక్కడికి వచ్చి స్థిరపడాలని ఉన్నదట. ఈ అభిప్రాయం మీద వాళ్ళ వాళ్ళు (సింగుపాలెం) అక్కడికి వెళ్ళి ఏం సుఖపడతావు. ఆ ఊరంతా లేబర్ జాతే. కాని మన కులం వాళ్ళు ఎవరున్నారు అని రకరకాలుగా విమర్శించారట ఈ ఊరిని. అమ్మ మధ్యలో అందుకొని నేనే ముందు చెప్పలేదూ ఈ విషయం అన్నది నవ్వుతూ. గజేంద్రమ్మ "అమ్మ ఇక్కడ ఉన్నది ఈ ఊరు ఇట్లా ఉందని, లేకపోతే ఈ ఊరంత చెడ్డ ఊరు ఎక్కడా లేదని" అమ్మ తర్వాత

- "ఈ ఊళ్ళో ఎట్లా ఉండాలా! అన్న సందేహం తనకి రోజూ కలుగుతున్నదని" అన్నది.

వాళ్ళ ఊరిని అక్కయ్య విమర్శించేటప్పటికి కోపాన్ని నటిస్తూ ఈ ఊరి ప్రాముఖ్యత గురించి దీని పుట్టుక గురించి ఇక్కడ దానధర్మాల గురించి చెప్తూ "ఈ ఊరికి వంకేమిటి? ఈ చుట్టుప్రక్కల ఉన్న అప్పికట్ల, రేటూరు, పూండ్ల, మత్తిపూడి, చివరికి మన్నవ కంటే కూడా (అమ్మ జన్మస్థలం) ఎన్నో రెట్లు నయం. అనుభవం లేక ఆ మాట అంటున్నావు. 1957 వరకు ఈ ఊళ్ళో పాలూ, పెరుగూ అమ్ముకోవడం తెల్సా? అసలు అమ్ముకుంటారన్న విషయమే వింతగా ఉండేది. ఎవరన్నా బిచ్చగాడు వస్తే సాయంత్రానికి వాడి తట్టగాని, బుట్ట గాని నిండేది. అదే అప్పికట్లలో నిండేదా. ఎవరైనా మా ఊరికి వంకపెడితే ఊరుకోను. మా ఊరికేం, ఇంకెప్పుడూ మా ఊరు గురించి అనబోకు అని మందిలించింది.

అమ్మ దగ్గరకు ఉదయం దర్శనార్థం వచ్చిన వారిలో ఒక అతని పేరు కిష్టయ్యట. ఏదయినా జబ్బు ఏమోనని ఇంట్లోవాళ్ళు బంధువులు డాక్టర్లకు చూపించుదామంటే వద్దంటాడట. అతను మాట్లాడటం అంతా సంజ్ఞలు, కాగితం ద్వారానట. అతనితో ఒకతను అతని సోదరి వచ్చారు. ఇదంతా రెండవ అతను చెప్పాడు. అమ్మ విని "నాకేమీ తెలియదు" డాక్టర్లకే చూపించమన్నది.

ఆ అన్నయ్య నవ్వి సర్వము మీకు తెలుసు. డాక్టర్ల దగ్గరకు వద్దంటాడు. మీ వంటి పెద్దవాళ్ళ దగ్గరకు వెళ్తామంటే వస్తానన్నాడు. అందుకని ఒకవేళ ఈ సంబంధమైన జబ్బు ఏమోనని (ఆధ్యాత్మిక సంబంధమేమోనని) వచ్చామమ్మా

అమ్మ :- ఈ సంబంధమైన వారికే చూపండి నాకేమీ తెలియదు.

అన్నయ్య :- కాదమ్మా మీరు చెప్పాలి.

అమ్మ :- నాకేం తెలుసు నాయనా

అన్నయ్య :- మీరు చెప్పాలమ్మా ఎంతో ఆశతో వచ్చాము

"నా ఉద్దేశం చెప్పమంటారా" అంటూ వారిని అతనికి జబ్బు ఎప్పుడు ఎట్లా ప్రారంభమైనదో ఆ వివరాలు అడిగి నాకు అనిపిస్తుంది. మీరు చెప్పిన వివరాలు బట్టి అతను కావాలని మాట్లాడటం లేదు. అంతే. అతనికి జబ్బు ఏమీ లేదు. అని కిష్టయ్యను అమ్మ అడిగింది. నీకు ఏమన్నా బాధగా ఉంటుందా.

కిష్టయ్య :- (సంజ్ఞతో) లేదు

అమ్మ :- నువ్వు కొన్నాళ్ళపాటు ప్రాణాయామము అని ఇంకా ఏమిటేమిటో చేస్తుండేవాడివి కదా? అని కొన్ని క్షణాలు అతని వంక చూసి శ్వాస కూడా స్పష్టంగా వస్తున్నది. ఆ లోపం ఉంటే రాదు. ఇదంతా నటన. మాట్లాడటం ఇష్టం లేక ఎప్పుడూ ఏదో ఒక సాధన.

అమ్మ :- కొన్నాళ్ళు ప్రాణాయామము చెయ్యటం. కొన్నాళ్ళు నిరాహారంగా ఉండటం ఇవన్నీ చేస్తుంటారుగా. అందులో మౌనంగా ఉండటం ఇదొక సాధన (అని నవ్వి) బాగుంది ఈ పద్ధతి. నిన్ను ఎవరూ దేనికీ పలకరించరు. నాకు కూడా నేర్పు. ఇరవై నాలుగు గంటలు మాట్లాడటం నాకూ విసుగ్గా వున్నది. నాకు కూడా నేర్పుతావా అన్నది.

అమ్మ మాటలకు అతను నవ్వసాగాడు (అది పెద్దగా కాకుండా నిశ్శబ్దంగా)

అమ్మ :- శబ్దం కాకుండా నవ్వటం నేర్చుకున్నావే. బాగా సాధన చేశావన్నమాట. 56లో ఇక్కడికి వస్తుండేవాడివి. మొదట ఈ ఊళ్ళో మిషన్ సాహెబ్ దగ్గరకు వచ్చే వాడివి అవునా?

అమ్మా --

సర్వాన్నీ భరించే అవనిని అవలోకిస్తే --
సహనమూర్తివయిన నీవే స్ఫురిస్తున్నావు

అవధులు లేని ఆకాశంలోకి దృష్టి సారిస్తే --
అమలమౌ నీ విశాల హృదయమూ దృగ్గోచర మౌతున్నది

ఎత్తుపల్లాల సరిచేసే జలరాశిని పరికిస్తే --
భేదమెరుగని నీవిధానాలే స్మృతికి వస్తున్నాయి.

ఎక్కడ అనల శిఖలు జ్వలించినా
చక్కని నీ నయన ద్యుతులు భాసించినట్లే ఉంటున్నది

సేదతీరిచే పవనాలు శరీరాన్ని స్పృశించినపుడెల్లా
మృదువయిన నీ కరాలతో నిమిరినట్లే ఉంటున్నది

అమ్మా --

అవనివా? ఆకాశానివా? నిప్పువా? నీరువా?
అనిలానివా? మరి - ఎవరివి నీవు? - చెప్పవా?

అవునవును..... పంచభూతాల సమ్మేళనానివి
అవగతమయింది - గాయత్రివి!
అన్నిటికీ అందరికీ సవిత్రవి!!

- కొండముది రామకృష్ణ

అవునన్నట్లు తలూపాడు.

అమ్మ :- ఈ మాట రాకపోవటం వలన మింగటానికి గానీ, వినటానికి గానీ ఇంకా ఏదైనా ఇతర బాధలున్నాయా?

కిష్టయ్య :- (సంజ్ఞ ద్వారా) బాధగా వుండదు

అమ్మ :- ఇప్పుడు ఇలాంటి జబ్బులు ఏమన్నా వస్తున్నయ్యేమో నాకు తెలియదు కాని నాన్నా అన్నీ బాగుండి చివరకు ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసాలు కూడా బాగుండి వాక్కులేకపోవటం అంటే నాకు అతను కావాలని చేస్తున్నాడనిపిస్తోంది. మనకు మరొక విధంగా అనుకోవటానికి అతను పుట్టుకతోనే మూగవాడు కాదు. మధ్యలో ఒకవేళ మూగతనం వచ్చినా ఆ లోపాలు స్పష్టంగా తెలుస్తాయి. అసలు అది నిజంగా మూగతనమే అయితే డాక్టర్లకు చూపించవద్దు అనడు. డాక్టర్లకు చూపించకపోయినా కనీసం శబ్దం చెయ్యటానికైనా ప్రయత్నిస్తారు. ఏ విధంగానైనా తన భావం అవతలవారు అర్థం చేసుకోవటానికి అవస్థ పడతారు. ఇక్కడ అది కూడా కనిపించటం లేదు. అది సాధ్యపడకపోతేగా. ఇక్కడ మౌనవ్రతం పట్టినప్పుడు ఎవరైనా, ఏదైనా ప్రశ్నిస్తే కాగితం మీద వ్రాసినట్లుగా ఉన్నది.

అమ్మ :- నవ్వు చూడండి. ఎంత శబ్దం లేకుండా నవ్వుతున్నాడో అంటే కావాలనే చేస్తున్నాడనిపిస్తుంది నాకు. ఏమిటీ అని అడిగారు కనుక నా ఉద్దేశం మాత్రం చెప్తున్నాను. నాకు తోస్తున్నది అదే. ఒకవేళ ఇదొక కొత్త రకమైన జబ్బో ఏమో నాకు తెలియదు. డాక్టర్లకు చూపించండి. లేకపోతే అబ్బాయి ఇష్టపడినట్లే పెద్దవాళ్ళ దగ్గరకు వెళ్ళాలంటున్నాడు. కనుక అట్లాగే అటువంటి వారి దగ్గరకు తీసుకువెళ్ళండి.

పోనీ ఇదొక సాధన అయితే నాకు సాధనల గురించి ఏం తెలుసు నాన్నా! ఏం తెలియదు. ఎంతసేపు ఈ సంసార తాపత్రయమే. పిల్లలు సరిగా అన్నాలు తిన్నారో లేదో అని... ఇంకా ఏవో గొడవలు. మీరు అది వద్దు... విముక్తి పొందాలని ఏవేవో సాధనలు చేస్తుంటారు. ఈ ప్రయత్నాలు ఎందుకో అసలు ఎందుకు ఈ సాధనలు అవసరమో కూడా నీకు తెలియదు అని, అతని సోదరితో...

మీరు అనవసరంగా బాధపడుతున్నారు. ఇదివరకు జరిగిన, చేసిన తతంగాలలో ఇదొకటి. ఇప్పుడు వాటికి ఎలా చూస్తూ ఊరుకున్నారో ఇప్పుడూ అంతే. నిజంగా జబ్బు అయితే మాట రావటానికి మార్గాలు వెతుకుతాడు. నయం అయినా, రాకపోయినా మందులు వాడతాడు. అని ఋజువు చేసినట్లుగా కిష్టయ్య సంభాషణ జరుగుతున్నంత సేపు నవ్వుతూనే ఉన్నాడు.

అమ్మ :- కిష్టయ్యతో - ఇది సైన్సు ప్రకారం మంచి పద్ధతే. అనవసరపు ప్రసంగాలూ, వ్యర్థపుటాలోచనలు ఏవీ ఉండవు. మాట్లాడవు కనుక నిన్ను ఎవరూ మాట్లాడించరు. నువ్వు ఎప్పుడూ ఏవేవో సాధనలు చేస్తుంటావు కదా! నీకు అభ్యంతరం ఏముంది?

ఒకసారి వాళ్ళతో ఇది కావాలని చేస్తున్నదే అని చెప్పి ఇక ఆపైన మాట్లాడకు. వాళ్ళు చూడు నీకోసం ఎంత బాధపడుతున్నారో. ఎక్కడికీ వద్దు. ముందు అమ్మ దగ్గరకు వెళ్తానని వచ్చావు ఇక్కడకు.

అమ్మ :- నా బిడ్డల మనస్తత్వం గురించి నాకు తెలియదా! నిన్ను చూస్తే నాకు అనిపించింది ఇది మొదటిమాట అమ్మ దగ్గరే చెప్పాలని ఉన్నదంటావా చెప్పు. ఆ తర్వాత మాట్లాడకు లేదంటావా నీ ఇష్టం.

ఈ మధ్య చాలామంది మెహర్‌బాబా విషయం విన్న తర్వాత ఈ పద్ధతి అంటే మౌనవ్రతం అవలంబిస్తున్నారు. మంచిదే అదయినా అంటూ పక్కవాళ్ళతో -

"చూడండీ గుటక వేస్తే ఎంత చక్కని శబ్దము అయ్యిందో" ఇది వరలో అతను ఆధ్యాత్మిక పుస్తకాలేవో చదివేవాడట - ఇప్పుడు కూడా చదువుతున్నావా?

కిష్టయ్య :- సంజ్ఞ (లేదు)

అమ్మ :- అవన్నీ ఎందుకనుకున్నావా?

సమాధానం ఇవ్వలేదు

అమ్మ :- ఇంకా ఎవరి దగ్గరకన్నా వెళ్తావా?

రెడ్డిపాలెం కాంతయ్య బాబుగారి దగ్గరకు వెళ్ళాలని ఉన్నట్లు చెప్పాడు. అని రెండో అతను అన్నాడు.

అమ్మ :- ఈ మాట పోకముందు వెళ్ళావా? వెళ్ళిరా!

కిష్టయ్య :- సంజ్ఞ (వెళ్ళలేదు)

అమ్మ :- సరే వెళ్ళు. కానీ ఇప్పటిలాగే ఎవరన్నా రావాలా!

కిష్టయ్య :- రావాలి (పలుకు పలికాడు)

అమ్మ :- ఎందుకూ? రైలు ఛార్జీలు దండుగ. మాటలు రానివాడివి కాదు. అవసరానికి మాట్లాడటంలో తప్పులేదు. నువ్వు వెళ్ళాలనుకున్న పెద్దవాళ్ళందరి దగ్గరికీ వెళ్ళొచ్చి పూర్తిగా మౌనంగా ఉండు.

బస్సులు దొరుకుతాయో లేదో అమ్మా - ఇక వెళ్తాము అన్నారు వారు.

సోదరి :- ఉన్న విషయం చెప్పారు కనుక వీడి గురించి కాస్త ఆందోళన తగ్గిందమ్మా అంటూ నమస్కరించింది.

★ ★ ★ ★ ★

26-10-1964

ఒక వృద్ధుడు నాలుగురోజుల క్రిందట వచ్చాడు. అతనికి జబ్బు, సరిగ్గా నడవలేడు. అమ్మను గురించి ఎవరో చెప్తే అవస్థపడుతూ వచ్చాడు. ఈ నాలుగు రోజుల నుండీ అమ్మనుచూస్తూ తీర్థం తీసుకునేవాడు. కానీ ఏమీ మాట్లాడేవాడు కాదు. నిన్న అమ్మ రాఘవన్నయ్య కొడుకు వెంకన్న దగ్గరకు మందిరంలో కూర్చున్నప్పుడు అమ్మ దగ్గరకు వచ్చి మాట్లాడటం మొదలెట్టాడు.

ఆయన బాగా ఉన్న రోజులలో దేవాలయం కట్టించాలని 50 సవర్ల బంగారం సంపాదించాడు. కొన్ని కారణాల వలన దాని నిర్మాణం జరగలేదు. ఇంతలో ఆయనకు జబ్బు చేసింది. వార్ధక్యం పైబడింది. జబ్బుని గురించి ఆందోళన దానికి కారణం దేవాలయం కట్టించక పోవటమేననీ, తనపై కక్ష ఉన్న వాళ్ళెవరో తన మీద ప్రయోగమేదో చేయించారనీ నమ్మకం. ఇది మనస్సును బాగా క్రుంగదీసిందట.

అమ్మ అంతా విని "అవన్నీ ఏమీ లేవు నాయనా" అని ఎన్ని విధాలుగా చెప్పినా అతని నమ్మకం అతనిదే. పైగా అమ్మను వాటినుండి రక్షించమని అమ్మ మహిమ ముందు వాటి శక్తులెంత అని అమ్మతో ప్రాధేయపడ్డాడు.

అమ్మ నవ్వుతూ నాకేమీ మహిమలు తెలియవు. మహాత్మ్యాలు తెలియవు. మహాత్మ్యము అంటూ ఉంటే ప్రపంచంలో అన్నం లేక ఎంతమంది అల్లాడిపోతున్నారో! వాళ్ళందరి కడుపులు అన్నం తినకుండానే నిండవూ.

ఈ డాబాలు కట్టడానికి ఇంత శ్రమ దేనికి. వెంటనే నిమిషాల మీద చెయ్యనూ ఈ బాధలూ ఇవన్నీ ఎందుకు?

ఆ వృద్ధుడు తన ధోరణి తనదే. నీ శక్తి ముందు అవి పనిచెయ్యవు అంటాడు అమ్మని.

అమ్మ :- అసలు శక్తి ఒకచోట వుండి ఒకచోట లేకపోతే గదా! అంతా శక్తే. నీతో చేయించేది నాతో చేయించేది. పనిగానీ, ఏదైనా కానీ అంతా ఆ శక్తి వల్లే ఇందులో గొప్పలు ఏమీ లేవు.

వృద్ధుడు :- మరి ఈ జబ్బుకు కారణమేమిటి?

అమ్మ :- కారణం ఏముంది నాన్నా. వృద్ధాప్యం కనుక సహజం. నీకంటే నేను చిన్నదాన్నేగా చూడు. నాకు ఎన్ని జబ్బులో అయినా నీకీ జబ్బు ఊరికే రాలేదు. రాళ్ళతో కట్టిస్తేనే దేవాలయం కాదుగా. నీ హృదయంలో నామంతో కట్టు. ఈ ఆలయానికి డబ్బు ఖర్చుండదు. ఇక ఆ దేవాలయం ఎటూ కట్టలేవు. ఇదయినా ఇప్పుడు నిర్మించు. వీటన్నింటి కంటే ఇది ఎక్కువయినది. ఇక ఈ వృద్ధాప్యంలో పిచ్చి నమ్మకాలతో ఏం బాధపడ్తావు. ఇంటికి వెళ్ళినా ఇతర వ్యాపకాలతో బాధపడకుండా హాయిగా నామం చేసుకుంటూ కూర్చో. దైవాన్ని నమ్మి కృషి చేస్తున్నప్పుడు ఈ ప్రయోగాలు ఏమిటి? చాతబడులు ఏమిటి? ఇవన్నీ ఏమీ లేవు.

వృద్ధుడు :- అలాగే తల్లీ!

అతను వృత్తి ద్వారా మోసం చేసి సంపాదించిన 50 సవర్ల బంగారం. అతని నోటి ద్వారానే వ్యక్తపరిచాడు.

★ ★ ★ ★ ★

1-11-1964

క్రిష్ణమూర్తి గారనే ఒక సోదరుడు గిరిజ అనే శిష్యురాలిని, ఆమె తండ్రిని వెంట తీసుకుని అమ్మ దగ్గరకు వచ్చాడు. ఆ అమ్మాయి గురించి అమ్మతో చెప్తున్నారు.

గిరిజకు కొన్ని నెలల క్రిందట ఆంజనేయ మంత్రం చెప్పి రోజూ 11 సార్లు చెయ్యమన్నారట. గిరిజ అలాగే చేస్తుండగా స్పృహ తప్పటం ఆరంభం అయింది. స్మృతి లేని సమయంలో ఆంజనేయ సాక్షాత్కారం లభించేదట. మూడు నాలుగు గంటలు అలాగే ఉంటుందిట. ఆ తర్వాత అడిగితే తనకు స్వామి కనుపించాడని తనను ఎక్కడికో తీసుకుని వెళ్ళి ఆడుకుంటాడనీ అంటుంది. వాళ్ళు ఎన్ని విధాల ప్రయత్నించినా, స్మృతి తప్పినప్పుడు ఆ అమ్మాయి లేచి పరుగెత్తడం, పడిపోవటం ఈ చేష్టలను అరికట్టలేక పోయేవారట. ఆ అమ్మాయి గురించి ఆమె తండ్రికి పిల్ల భవిష్యత్తును గురించి దిగులుట. అమ్మను అడగటానికి వచ్చారట.

ఇదంతా చెప్తూ కృష్ణమూర్తిగారు మానవప్రయత్నం చేసాము. విఫలమయింది. జపం చేస్తున్నప్పుడు ఆంజనేయ సాక్షాత్కారం జరుగుతుంది కదా! ఇది ఇలాగే చేస్తుండమన్నారా మీరు ఏదయినా సూచన ఇచ్చి అమ్మాయి భవిష్యత్తు చెప్పండి. మాకు వినాలని కుతూహలంగా ఉన్నది.

అమ్మ ఏం మాట్లాడుతుందోనని ఆసక్తిగా అమ్మ మాట కోసం ఎదురుచూస్తున్నారు.
అమ్మ :- (నెమ్మదిగా) అమ్మాయి స్వామితో ఆడుకుంటుందని, మాట్లాడుతుందని కలసి కాలక్షేపం చేస్తుందనీ అన్నారుగా. మధ్యలో మన ఆలోచన దేనికీ? ఆ అమ్మాయికి లభ్యమయిన దానిని గురించేగా మనము ప్రయత్నం చేసేది. అటువంటప్పుడు ఆ అమ్మాయికి లభ్యమయిన స్థితిని గురించి మనకు ఆలోచన దేనికీ?

గిరిజ తండ్రి రాత్రి అమ్మాయికి మీరు దర్శనం ఇచ్చారట. నలుపురంగు కలిసిన ఆకుపచ్చ చీర (ఎఱ్ఱంచు) కట్టుకున్నారట. ఉదయం చెప్పి మీ దగ్గరకు వెళ్దాం అంటే బయల్దేరి వచ్చాం అమ్మా.

అమ్మ :- ఇన్నాళ్ళనుండీ మీరు చేస్తున్నారు. ఈస్థితి మీకు కలిగిందా. అమ్మాయి ఈ జపం మానుకోవాలన్నా మానుకోలేదు. చెయ్యాలనుకున్నా చెయ్యలేకపోవటానికీ, మానుకోవాలన్నా మానుకోలేకపోవటానికీ కారణం మనచేతుల్లోది కాదనీ వీటికి అతీతమయిన శక్తి చేయిస్తుందని తెలుస్తుంది. ఆ శక్తే అన్నీ చేయిస్తుంది. మధ్య మనకెందుకూ?

వారంతా నమస్కరించి సెలవు తీసుకుని వెళ్ళారు.

★ ★ ★ ★ ★

6-11-1964

అమ్మ హాల్లో కూర్చున్నది. ఇవాళ శుక్రవారం పూజ చేసుకోవాలి. అమ్మకు స్నానానికి నీళ్ళు తీసుకు రావటం పూర్తయి 12 గంటలు అయిందని పూజకు వచ్చాము. వస్తూ చెరువు నుండి కలువపూలు తెచ్చాము.

మా పూజ ఒక్కొక్కసారి క్లుప్తంగా జరుగుతుంది. ఒక్కోసారి చాలా బాగా జరుగుతుంది. అనుకోకుండా ఈరోజు వచ్చిన అన్నయ్యలు, అక్కయ్యలు అమ్మ సన్నిధిలో ఉన్నారు. అందరం పాదాలు కడిగి పాదాలకు గంధం రాచి, పారాణి పెట్టి కలువపూలతో పూజ చేశాము. నివేదనకు ఇంత ఆలస్యమేమిటి, ఆలస్యమయితే నేనుండలేను బాబూ, ఏం పూజ నివేదన లేకుండా అని కలువపూలను మాలగా చేసి మెడలో వేసుకుని, అలిగినట్లుగా పడుకుని టెంకాయ కొట్టి హారతి ఇవ్వగానే లేచి కూర్చున్నది. అమ్మ మెళ్ళో మాల చాలా బాగుంది. మాల వైపు చూస్తున్న మాతో దండను చూపిస్తూ "ఇది మీరు, మిమ్మల్ని ఇందులో ఇరికించాను" మధ్యలో ఒక పువ్వు జారిపోతూఉంటే అక్కడున్న లక్ష్మీనారాయణ అన్నయ్య "జారిపోతున్నదమ్మా" అన్నాడు.

ఎక్కడికి పోతుంది పాదాలమీదికేగా - అన్నది అమ్మ.

★ ★ ★ ★ ★

డైరీ-1965

3-1-1965

బామ్మ పూజ కదూ అన్ని ఏర్పాట్లు చేసుకునేటప్పటికి అమ్మ స్నానం ముగించి వరండాలోకి వచ్చారు. బులాకీ, దండవంకీ మామూలే. నీలం రంగులో ఉన్న గళ్ళ పట్టుచీర. పట్టెడంచు (ఎరుపురంగులో), వంగపువ్వు రంగులో పసుపు, ఎఱుపు, తెలుపు. ఈ మూడు వర్ణాల గాజులు కలిపి వేసుకున్నారు. అమ్మ రాగానే బామ్మ వెంటనే పూజ ఆరంభించలేదు. హైమ స్నానం చేసి వచ్చేవరకు ఉండాల్సి వచ్చింది. మరి హైమది తొట్టెస్నానం. దేవాలయంలో నుండి రాధన్నయ్య నామం వినిపిస్తున్నది.

భరద్వాజ అన్నాడు. "ఇంకా రాధన్నయ్య సప్తాహం పూర్తి కాలేదా? ఆహారం ఏమీ తీసుకోవడం లేదా?" అని

ఆహారం ఏమీ తీసుకోవడం లేదు. అని ప్రసాదం తప్ప ఈ నామం చెయ్యటం సప్తాహంగా కాదని అన్నయ్య ఆలయం పూర్తి అయ్యేవరకు చెయ్యాలని, ఆలయంలో ప్రతిష్ట జరిగిన తర్వాత గూడా ఇలాగే జరుగుతుండాలని అన్నయ్య అంటున్నారని చెప్పారు.

భరద్వాజ :- హైద్రాబాదులో నాతో కూడా అన్నాడీమాట. ఎల్లప్పుడూ తనకు ఆలయంలో నామం చేసుకుంటూ ఉండాలని ఉన్నదని ఆలయం తప్ప వేరొకచోట ప్రశాంతంగా ఉండదని, అందుకోసం ఏ మారుమూల ప్రదేశాలలోనైనా లేక ఏ అడవిలోనైనా ఆలయం ఉంటే అక్కడికి తీసుకెళ్ళి తనను వదిలిపెట్టి రమ్మన్నాడు. తన ఆహారం గురించి ఆలోచించ వద్దన్నాడు. నేను "అట్లానే వాకప్ చేస్తాను కానీ జిల్లెళ్ళమూడిలో ప్రశాంతత లేదా?" అంటే ఉన్నది కానీ నేను ఇట్లాగే నామం చేస్తూ కూర్చుంటే ప్రతిష్ట జరిగాక గుడి తలుపులు వెయ్యాలని బయటికి రమ్మంటారు. అప్పుడు పూజార్లు, కొన్ని కట్టుబాట్లు యివన్నీ ఏర్పడి యిప్పుడున్నంత స్వేచ్ఛగా ఉండదు. ఇప్పుడైనా నేను నామం చేస్తున్నప్పుడు నన్నెవరూ పలుకరించకూడదు. కనీసం ఆహారం తీసుకుంటావా లేదా అని, నాకవసరమైతేనే

అడుగుతాను. అందుకు కూడా నేను చెప్పాను. ఎంత పూజార్లు, కట్టుబాట్లు ఏర్పడినా ఆ దేవాలయ అధికారమంతా అమ్మదే కదా! అందుకోసం ఆ అమ్మనే అడగమన్నాను. అన్నయ్యలో వచ్చిన మార్పు గురించి పూజ జరుగుతున్నంతసేపు మాట్లాడుతూనే ఉన్నారు. అమ్మా - అన్నయ్య.

(భరద్వాజ చెప్పింది విని అమ్మ అన్నారు. "వాడి మొదటి మనస్థితికి ఇంత మార్పు - ఇంత స్థిమితం ఏర్పడిందంటే చెప్పుకోదగ్గ విషయమే. మొదట్లో నామం ఎందుకు చేయాలని అడిగేవాడు. ఇవ్వాళ అది చెయ్యకుండా ఒక్క క్షణం ఉండలేకపోతున్నాడు. ఇప్పుడు ఏడుస్తున్నాడు. తనని హైద్రాబాద్ ఎందుకు పంపించావని. కానీ అదే పంపించకపోతే ఇంత మార్పు ఉండేది కాదు. వెళ్ళలేదే, వెళ్ళలేదే అనే అస్థిమితంతోనే ఉండేవాడు. వెళ్ళాడు కనుక అస్థిమితం తొలగిపోయింది. ఇది తప్ప పరమావధి ఇంకోటి లేదని తెల్సుకున్నాడు. తన అనుభవంలో తనకు నేను తప్ప నా నామం తప్ప వేరే ఏదీ వద్దట. ఆకలి దప్పులతో కాకుండా తన శరీరం నా నామంతో దగ్ధమైపోవాలట. అన్నింటిని మించింది కదా! జిహ్వాచాపల్యం. దానిని జయించడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడు కదా! ఇంకా కొద్ది రోజులు ఇట్లాగే ఆహారం తీసుకోకుండా ఉంటే ఇప్పుడున్న నీరసం - తూలటం తగ్గిపోతుంది. క్రమంగా అదే ధృఢపడుతుంది. అప్పుడు ఆహారం లేకుండానే ఈ బలంతో ధృఢపడిపోతుంది. వాడన్నట్లు ఇట్లాగే జీవితాంతం ఉన్నా లేకపోయినా ముందు ఈ మార్పు ఏర్పడింది. ఆ తర్వాత దానంతట అదే ఏర్పడితే ఏర్పడవచ్చు-తక్కినవన్నీ. పరిగెత్తేవాడిని ఎప్పుడూ ఆపకూడదు. పరిగెత్తినవాడు అలసిపోయి నిలబడినప్పుడు పట్టుకోవాలి. ఎంత దూరం ఎంత వేగంగా పరిగెత్తినా ఎప్పుడో ఒకప్పుడు అలసట కలిగి ఒకచోట నిలబడక తప్పదు. ఎంత దూరం తిరిగినా చివరకు ఇక్కడకు చేరక తప్పదు. అందుకే వాడు ఎక్కడకు వెళ్తానన్నా నేను కాదనలేదు. అన్నీ తిరిగి చివరకు వాడే స్థిమితపడ్డాడు. ఒక్క వాడే కాదు ఎవరైనా సరే. బామ్మ కాశీకి వెళ్తానంటుంది. వెళ్ళమన్నాను. మనం కాదంటే వెళ్ళలేకపోయాననే అని బాధపడుతుంది. ఒకసారి వెళ్ళివస్తే ఆ బాధ ఉండదు" అని

అందుకు భరద్వాజ అట్లా కాకుండా గురువులు, మహాత్ములు అనబడేవారు మనుష్యులను మార్చలేరా? కటాక్షం అనబడేది అది కాదా?

అమ్మ :- కటాక్షం అనేది లేకేం ఉన్నది. అలా పరిస్థితులు కల్పించేది అదే. రాధకు అక్కడికి (హైద్రాబాదు) వెళ్ళేందుకు సావకాశం కల్పించటం, తొందర్లో తన ప్రయత్నం ఎంత లోతో, తెల్సుకునేందుకుపయోగపడేది సంకల్పం. ఇది ఎట్లా ఉన్నా, గురువుల మంటూ ఆ పేరిట చేసే అత్యాచారాలు వింటుంటే కడుపు తరుక్కుపోతుంది.

ఈ సంభాషణ మీదే ఈనాడు గురువుల మంటూ కొల్లలుగా పెరిగిపోతున్న వాళ్ళ గురించి వచ్చి ఇప్పుడు ఎక్కడ చూచినా ఎక్కడ వింటున్నా యిదే మాట, నలుగురికి ఉపదేశం చేయగానే చాలు వాడొక గురువై కూచ్చుంటాడు. వాడికి చుట్టూ ఒక పదిమంది శిష్యులు. గురువు, శిష్యులని పైకి పటాటోపమంగా కన్పించడం తప్ప ఆ గురువు చెప్పేదేమిటో, చేసేదేమిటో ఆ శిష్యులకు తెలియదు. తను చెప్పినదాన్ని ఆ శిష్యులు ఎంతవరకు ఆచరిస్తున్నారో ఆ గురువుకు తెలియదు. పైగా వాళ్ళు చెప్పేదేమిటి ఈ దేవుడు మంచి వాడుకాదు. ఆ దేవుడు మంచివాడు అంటే వాడొకవేళ ఏ రాముడనో, ఏ ఆంజనేయస్వామినో, ఎవర్నో తను కొలుస్తున్న ఇష్టదైవాన్ని ఆ పేరు చెప్పి ఆ దేవుడి మంత్రం తప్ప మరొక మంత్రం చేస్తే నెత్తి అణుస్తుంది. అది తప్ప ఇంకొకటి చేస్తే ఆ చేసేవాళ్ళకు అపకారం జరుగుతుందని యిట్లా చెప్తుంటారు. వీళ్ళు నిజంగా భయపడి చివరకు రెండింటిలో మనస్సు నిలవక ఉభయభ్రష్టులవుతారు. ఇంకా ఘోరం ఏమిటంటే ఉపదేశం పొందాలని తమ దగ్గరకొచ్చే ఆడవాళ్ళను నాశనం చెయ్యడం. ఇది అడ్డు పెట్టుకుని. ఈ ఏడ్పులెందుకు చేసేది ఏదో బహిరంగంగా ఏడిస్తే ఫర్వాలేదు. ఇది ఈ ముసుగు కప్పుకొని, కాషాయవస్త్రాలు తగిలించి వీళ్ళు ఆడుతున్న ఆటలు చూస్తుంటే, మధ్య ఈ పేరు చెడగొడ్తున్నారనే బాధ కలుగుతుంది. ఈ మధ్య ఈ ఘోరాలు చాలా ఎక్కువయ్యాయి. అట్లా నాశనం చెయ్యబడ్డవారు నా దగ్గరికి వచ్చారు కూడా. వాళ్ళు చెప్పేవన్నీ వింటుంటే ఎంత జాలివేసిందో నాన్నా! మరి ఎక్కడ బాధ ఉంటుందంటే శీలమే ముఖ్యం. పాతివ్రత్యమే ధర్మం. అనుకున్నవాళ్ళతో ఇట్లా చేస్తున్నారా. సరే. పైగా నా పేరు చెప్తుంటారుట. నేను వాళ్ళతో మాట్లాడినట్లు, వాళ్ళ వల్లే నాకీ స్థితి కలిగినట్లు, నీకు తెల్సుగా చాలాచోట్ల నేనే జిల్లెళ్ళమూడి అమ్మనంటూ పెట్టుకున్న వాళ్ళ గురించి, అమ్మ అంటే చేతుల నిండా గాజులు, పెద్దబొట్టు, పట్టుచీర కట్టడం, పూజలు చేయించు కోవడం కాదుగా, వీళ్ళు ఎన్ని వేషాలు వేసినా నాకు సరిపోతుంది. కానీ వీళ్ళను నమ్మినవాళ్ళకు ఎంత దెబ్బ. ఆ నమ్మినవాళ్ళు విశ్వాసమైన వీళ్ళు, ఎవరైనా వాళ్ళ నమ్మకం అచంచలమైనది. అయితే, బాధలేదు. కానీ అంతగట్టి మనస్సు ఉన్నవాళ్ళయితే ఏ గురువు దగ్గరకు వెళ్ళాలని ప్రాకులాడరు. తను మొదట ఏ గుర్తును లక్ష్యంగా తీసుకుంటాడో, దాన్నే గురువుగా తీసుకుంటాడు. అది లేనివాళ్ళేగా ఈ గురువుల కోసం ఉపదేశాల కోసం వెతుక్కోవడం. దాని ద్వారానైనా మనస్సు ధృడపడుతుందేమోనని కానీ, ఈ జరుగుతున్న మోసాల వల్ల దైవం మీద ఎవ్వరికి నమ్మకం కలుగుతుంది.

అట్లా నాశనం చెయ్యబడి, నా దగ్గరికి వచ్చిన అమ్మాయి మనస్సు ఎంత మంచిదంటే, ఎంత నిష్కల్మషమైనదంటే భగవంతుడు ప్రత్యక్షమై నీకేం కావాలని అడిగితే

నా పతిలో భగవంతుని చూచే శక్తి యివ్వమని అడిగే మనస్తత్వం కలది. చిన్నప్పటి నుండి రామ భక్తురాలు. అటువంటి అమ్మాయి దెబ్బతిన్నదంటే ఎంత విచారకరమైన విషయమో చూడు.

గురువంటే గురి. దేని యందైనా గురి కుదరటమే కావాల్సింది. నిన్న కస్తూరి బాబా చరిత్ర చదువుతుంటే చూసాను. ఇప్పుడు కస్తూరిబాబా చరిత్ర చదువుతుంది. అందులో ఒకచోట తన భక్తులను తనే ఎన్నుకొందును. అని చెప్పినట్లు నిజంగా చూసినట్లయితే అది అసంపూర్తి అవుతుంది. కానీ ఆ మాట తనతో అనను. కారణం తనకు ఏర్పడిన గురి అలాగే ఏదో, శక్తిచేత వస్తువులను సృష్టించొచ్చు. చరిత్రలో మహాత్మ్యములు చూపవచ్చు. కానీ అది నా దృష్టిలో పొరపాటు. కానీ అలా చేసే వారికి గురి కుదరటం ముఖ్యం. కానీ అలా చేస్తే ఎప్పుడైనా ముఖాముఖీ తటస్థపడితే వాళ్ళతో చెప్పచ్చు.

భరద్వాజ :- శక్తులు ప్రదర్శించటం తప్పే అయినా ప్రజలకు తెలపటం కోసం నువ్వు ఆ మాట వారికి చెప్పటం లేదు. అలాగే బాబా కూడా లక్ష్యం కుదరటానికి వారికి అర్థమయ్యే భాష మాట్లాడి ఉండవచ్చు కదా! వారు సంపూర్ణులై ఉన్నప్పటికీ.

అమ్మ :- నేను ఆ పుస్తకంలో వ్రాసిన దానిని బట్టి మాట్లాడుతున్నాను. ఆయన అన్నారని నేను అనటం లేదు.

★ ★ ★ ★ ★

5-1-1965

కొత్తగా వచ్చిన ఇద్దరన్నయ్యలు మధ్యాహ్నం వెళ్ళారు. కానీ, వాళ్ళతో కొంత సంభాషణ జరిగింది. ఆ యిద్దరన్నయ్యల్లో ఒకన్నయ్యతో ఇదంతా. సమయం 12గం. అయింది. స్నానం చేసి కూర్చున్నారు అమ్మ హాల్లో. ఎక్కువ జనం లేరు. వాళ్ళు ముగ్గురు. అమ్మ మంచానికి దక్షిణభాగం గోడవైపు కూర్చున్నారు. ముందు శ్రీనివాసరావు ఆయన (రెడ్డిగారట) ఆ తర్వాత యింకో అన్నయ్య కూర్చున్నారు.

ఆ రెడ్డిగారి గురించి అమ్మకు పరిచయం చెప్పాడు శ్రీనివాసరావు. అమ్మ విని ఊరుకున్నారు. తర్వాత ఆయన ఆరంభించాడు. ఎన్నాళ్ళనుండో అనుకుంటుంటే అమ్మని చూడాలని, చివరకు ఇవ్వాళ నెరవేరిందని, ఎంతో ఆనందంగా ఉందని, తనకు ఉండాలని ఉన్నా వెంటనే కొన్ని తొందర పనుల వలన వెళ్ళాలని చెప్తూ తను అమ్మ ముందు పెట్టదలుచుకున్న సందేహం వెలిబుచ్చారు. తన తమ్ముడు ఉద్యోగరీత్యా అమెరికాలో

ఉన్నాడనీ, మరదలను అక్కడికి పంపాలంటే ఎంత ప్రయత్నించినా 'వీసా' దొరకలేదని, తనకది ఒక పెద్ద బాధగా ఉందనీ, ఆ అమ్మాయి అమెరికా వెళ్తుందో లేదో చెప్పమని.

అంతా విని అమ్మ "నెమ్మదిగా దాని సమయం వస్తే అదే వెళ్తుందని" ఇటు ప్రక్కగా కూర్చున్న శేషును (రాత్రి వచ్చింది) చూపిస్తూ, వీళ్ళక్కయ్య గూడా దానివల్లే ఒక సంవత్సరం వెళ్ళకుండా ఆగింది. వెళ్లే సమయం వచ్చినప్పుడు దానంతట అదే వచ్చింది.

"ఆ అమ్మాయి ఎవరు?" అన్నట్లుగా ఆయన ముఖం ప్రశ్నార్థకంగా పెట్టేటప్పటికీ "అధరాపురపు శేషగిరిరావుగారు తెలుసుగా, వారి అమ్మాయి, తులసీ బృందావనం అని ప్రస్తుతం ఆస్ట్రేలియాలో ఉన్నది" అమ్మ చెప్పింది. విని "మీ దయ అంటూ సెలవు తీసుకుంటామన్నారు. అమ్మ ప్రసాదమిచ్చారు. శ్రీనివాస్‌ను 'నీవు కూడా వెళ్తావా' అంటే లేదు రేపు వెళ్తాను" అన్నాడు.

అమ్మకు సమాధానమిచ్చి, ఆ అన్నయ్యతో "మీరు కూడా ఉండండి ఈ రోజు, రేపు వెళ్దాము" అన్నాడు.

ఆ అన్నయ్య :- ఇంటి దగ్గర చెప్పలేదండీ, వెతుక్కుంటారు.

శ్రీనివాసరావు :- అవును, మీరు చిన్నపిల్లలని వెతుక్కుంటారు.

అమ్మ : చిన్నపిల్లలు అయితే దిగులు లేదు. పెద్దవాళ్ళు గనుక

ఆ మాటకు అందరూ నవ్వారు.

రెడ్డిగారు :- మీ అనుగ్రహం వలన ఆ అమ్మాయికి వెళ్ళటానికి 'వీసా' లభిస్తే ఈసారి ఆ అమ్మాయితో పాటు వచ్చి దర్శనం చేసుకుంటాను.

అమ్మ :- అబ్బాయి ఎందుకెళ్ళాడు

అన్నయ్య :- ఉద్యోగరీత్యా

అమ్మ :- పెళ్ళయ్యాక వెళ్ళాడా

అన్నయ్య :- లేదు అక్కడ పనిచేస్తుండగానే జరిగింది. పెళ్ళికి వచ్చి వెళ్లాడు. అమ్మాయి వెళ్ళటానికి పర్మిషను కోసం పెట్టిన ఫారంలో పెళ్ళి అయింది అని రాయటం వలన ఇంత ఆలస్యం జరుగుతుంది. అదే "అన్ మ్యారీడ్ స్కాలర్" అని వ్రాస్తే ఇంత గొడవ ఉండేది కాదు. ఒకవేళ ఈ అమ్మాయికి వెళ్ళటానికి పర్మిషను లభించకపోతే వాడే రిజైన్ ఇచ్చి ఇండియాకు వచ్చేస్తానంటున్నాడు.

అమ్మ :- ఇక అబ్బాయి విషయంలో భయపడాల్సిన అవసరమేముంది?

అన్నయ్య :- అబ్బాయి విషయం మాకెప్పుడూ భయం లేదండీ వాడు అక్కడ ఉండగానే పెళ్ళి సంబంధాలు చూస్తున్నామంటే ఆ విషయంలో తన యిష్టాయిష్టాలు ఏమీ లేవని, అంతా మా ఇష్టమేనని వ్రాసాడు. అలాగే మీరు పేరు విని ఉంటారేమో హైద్రాబాదులో హైకోర్టు జడ్జి వై. రామిరెడ్డి ఆయన బావమరిది కూతుర్నిచ్చి చేసాము. (ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రి బ్రహ్మానందరెడ్డికి ఈయన మేనల్లుడవుతాడట) కాగానే అబ్బాయి సెలవు లేకపోవడం వలన వెంటనే వెళ్ళిపోయాడు. అమ్మాయి కూడా చదువుకుందే కానీ, ఈ జరుగుతున్న కేసులు చూసి భయపడి తనను అక్కడికి పంపమని గొడవ చేస్తున్నది.

అమ్మ :- అదీ నిజమే. బాపట్లలో...

శ్రీనివాసరావు :- ముప్పలనేని మాణిక్యం గారి అబ్బాయి విషయం నీకు తెలుసుగా అమ్మా! ఆయన కొడుకు కెనడా వెళ్ళి అక్కడ ఆ దేశపు అమ్మాయిని చేసుకుంటా నంటున్నాడు.

అన్నయ్య :- ఈ కేసే కాదమ్మా ఇంకా ఇది చేసుకుంటాననటంలోనే ఉన్నది. కానీ చేసుకున్నవి కూడా ఉన్నాయి. అందుకే మా భయం. అబ్బాయి మంచివాడే అనుకోండి. కానీ ఏ వేళ ఏం జరుగుతుందో అమ్మాయి వెళ్ళి ఒక నెలరోజులు అక్కడున్నా చాలు.

అమ్మ :- మీరన్నది నిజమే కానీ, అబ్బాయి విషయంలో మీరు సందేహపడటానికి ఆస్కారమున్నట్లుగా లేదు. అతని ప్రవర్తన, వీళ్ళ మాట వినాలి, ధర్మం ఇది అని గుర్తున్నది కదా! ఫర్వాలేదు. అంతేకాక అమ్మాయి రాకపోతే తనే రిజైన్ ఇచ్చి వస్తానంటున్నాడు కదా! ఇంకా ఇందులో మీరు భయపడాల్సిన విషయం ఏముంది.

(ఇక్కడ ఒక చిన్న విషయం. ఈ శ్రీనివాసరావు ప్రశ్నలు చెప్తుంటారు. జ్యోతిష్య శాస్త్రంలో ప్రవేశముందట. ఈ రెడ్డిగారికి ఇతను ఎట్లా చెబితే అట్లా ఇంత వరకు జరిగాయట. కానీ ఈ విషయంలో అమ్మని అడగాలన్నాడట. అమ్మను చూడాలని, ఈ విషయం అడగాలని వచ్చారు.

"అందుకు మీ ఆశీర్వచనం ఉంటే చాలు..." అన్నారు అన్నయ్య లేచి నిలబడుతూ

అమ్మ :- ఆశీర్వచనం ఎప్పుడూ ఉంటుంది నాన్నా! ఇది ప్రత్యేకంగా తరిగేది, పెరిగేది లేదు. మార్పు లేనిది. మీ ప్రయత్నం మీరు చెయ్యండి. సమయం వస్తే అదే జరుగుతుంది. అవుతుంది; కాదు అని చెప్పినందువల్ల ఆగేది ఏమీ లేదు.

అన్నయ్య :- అలాగేనండీ వెళ్ళటం జరిగితే అమ్మాయిని తీసుకుని మరొకసారి మీ దర్శనానికి వస్తాను. కుటుంబంలో బాధలు ఇంకా ఇతరత్రా ఏం బాధలేం లేవు. ఇదొకటీ

మమ్మల్ని వేధిస్తున్న పెద్ద బాధ.

అమ్మ :- (నవ్వి) అన్నీ వుండి అనుభవిస్తూ ఇదొకటి పెద్ద బాధ అనుకుంటున్నారు. మీ వరకు ఇది పెద్ద బాధే. కానీ, వీని గురించి అంత బాధ పడాల్సినంతగా నాకు మీరు చెప్పే మాటలను బట్టి అనిపించటం లేదు. అమ్మాయి వెళ్తే వెళ్తుంది. లేకపోతే లేదు. కాకపోతే అబ్బాయి ఎటూ వస్తాడుగా. వచ్చినందువల్ల నష్టం ఏమీ లేదు. ఉంటే అది కొద్ది. ఇక్కడ ఉద్యోగం ఎటూ దొరుకుతుంది. దొరకదని దిగులు లేదు. అక్కడికి వెళ్ళొచ్చిన కొంతమందికి మన గవర్నమెంటు ఊరికే కూర్చోబెట్టి ఏడు ఎనిమిది వందలు ఇస్తుంది. ఒకవేళ అమెరికాలో ఇచ్చినంతగా ఇవ్వరేమో!

అన్నయ్య :- అంతేనమ్మా! మీకు తెలియనిది లేదు. అంటూ నమస్కరించి మరోసారి అమ్మ దయ వలన 'వీసా' లభిస్తే, అ అమ్మాయితో కల్సి వస్తానంటూ సెలవు తీసుకుని వెళ్ళారు.

★ ★ ★ ★ ★

9-1-1965

(కొత్తగా వచ్చినవాళ్ళు భోజనం చేసి వచ్చి సెలవు తీసుకుని వెళ్తున్నారు)

అందులో ఒకరు :- అమ్మా! నేను చెప్పలేని ఇబ్బందుల్లో ఉన్నాను అన్నారు.

అమ్మ :- అవన్నీ నాకేం తెలియవు నాన్నా!

అన్నయ్య :- మీకు అన్నీ తెలుసమ్మా. సర్వం మీరే.

అమ్మ :- మీరు అనుకోవటం తప్ప నిజంగా నాకేమీ తెలీదు

అన్నయ్య :- (పాదాలకు నమస్కరిస్తూ) మీ అనుగ్రహమున్నా చాలమ్మా!

అమ్మ :- అది ఎప్పుడూ ఉంటుంది నాయనా. సర్వం ఒకటే అనుకుంటున్నప్పుడు ఈ యిబ్బందులు కూడా అమ్మ ఇచ్చినవేగా నాన్నా! ఇది అందులో కాకుండా పోతుందా. పదిరూపాయలు చేతికి వచ్చినప్పుడు అమ్మ ఇచ్చింది అనుకుంటున్నప్పుడు, ఆ పదిరూపాయలు తీసేసినప్పుడు అమ్మ కాదూ!

ఇంకా ఆ అన్నయ్య ప్రశ్నించలేదు.

కృష్ణమూర్తిగారు తన ఉద్యోగరీత్యా నాదెళ్ళ వెళ్ళటం సంభవించింది. అక్కడ ఇదివరలో 'జిల్లెళ్ళమూడి అమ్మ'ను అని చెప్పుకుంటున్న ఒకామె ఉందిలే. ఇప్పుడు నరసరావుపేటలో, గుంటూరులో, మన్నవలో చెప్పుకుంటున్నవాళ్ళలా... ఆ నాదెళ్ళ ఆవిడ

ఇక్కడకు వచ్చింది గూడా. వీళ్ళ గురించి కథ చాలా వుంది. ఇప్పుడక్కడ మరో ఇద్దరు చెప్పుకుంటున్నారట.

ఈ అన్నయ్య అక్కడికి వెళ్ళటం జరిగింది. వాళ్ళకు పూనకాలు అవీ వస్తాయట. అందులో వాళ్ళు ఏది చెప్తే అది నిజమౌతుందట. దానికి కారణం అమ్మే అని ఆయన అంటే అమ్మ అన్నారు - "నాకా విషయం ఏమీ తెలియదు నాన్నా! నా దగ్గరకు జబ్బుల నివారణ కోసమని వచ్చేవాళ్ళకే ఆస్పత్రులకు వెళ్ళమని సలహా ఇస్తున్నాను. ఇంకా ఎక్కడికో వెళ్ళి వాళ్ళకు పూనకంగా వచ్చి జబ్బులు నయం చేయటమేముంది. నాకు తెలియదు నాన్నా! వాళ్ళకా శక్తి ఉన్నదేమో కానీ, నాకులేదు నాన్నా. నేను సామాన్యమైనదాన్ని" అన్నారు.

అన్నయ్య :- ఎంత "అబద్ధమాడుతున్నావమ్మా!' అన్నట్లుగా నవ్వి నమస్కరిస్తూ మీకు లేదో ఏమో కాని - ఆ శక్తి మీ నామస్మరణలో ఉన్నదమ్మా అంటూ హనుమంతుడు రాముడి కంటే రామనామంలో ఉన్న శక్తి గొప్పది అని ఋజువు పరిచిన సంఘటన చెప్పారు. అదే రామాంజనేయ యుద్ధం గురించి తర్వాత గురువుల ఉపదేశాల గురించి, వాటి గురించి, నాదెళ్ళ ఆవిడ గురించి ఏదో చెప్తుంటే అమ్మ మధ్యలోనే అందుకుని -

"ఇవన్నీ ఏమీ లేవు నాన్నా! అసలు మంత్రం అంటే ఏమిటో తెలిస్తే ఈ సమస్యలు, సందేహాలు ఉండవు. నేను మనస్సే మంత్రం అంటాను. మనకు మనస్సంటే ఏమిటో తెలియదు కనుక మంత్రం అని అక్షరాలలో పెట్టి దాని ద్వారా మనశక్తిని అర్థం చేసుకుంటున్నాము. అంతకంటే ఏమీ లేదు. మంత్రం అంటే ఏమిటి కొన్ని అక్షరాలను కలిపి దానికో పవిత్రతను ఇచ్చి నువ్వు మననం చేస్తే అది మంత్రం అయింది. నువ్వు కాదనుకున్నప్పుడు అవి అక్షరాలేగా. దీనినంతా గుర్తిస్తున్నది ఎవరు? నీ మనస్సు. అప్పుడు నీ మనస్సే మంత్రం కాలేదూ. అంతా నీ భావనలో ఉన్నది. ఈ మంత్రం చేస్తే నెత్తి అణుస్తుందనీ, ఆ మంత్రం చేస్తే ప్రమాదం అని అంటారు కదా! అవి కూడా ఏం లేవు. మంత్రాలలోనైనా ఒక శక్తి ఉన్నపుడు ఇంకా నెత్తి అణచటాలు, ప్రమాదాలు, ఎక్కడ నుండి వస్తాయి. ఈనాడు గురువులని చెప్పుకుంటున్న వాళ్ళందరూ గురువులేనా, మంత్రోపదేశం చెయ్యమంటే, అన్ని మంత్రాలు కంటే తను చెప్పే మంత్రం గొప్పదని అది చెప్పి దానికి ఎన్నో నియమాలు, నిష్టలూ చెప్తుంటారు. ఆ నియమాలను, ఆ నియమాలను వీడు ఆచరించటంలో పొరపాటున ఆచరించితే వాడి కొంప మునిగి పోయినట్లు, ప్రాణానికేదో మోసం జరుగుతున్నట్లుగా, ఏవో శాంతులు చేయించాలంటూ బయల్దేరతారు. పైగా వీళ్ళలో పార్టీలు. వీడు గొప్ప గురువంటే వాడు గొప్ప గురువని.

సరైన గురువయితే ఇవన్నీ ఎక్కడివి. మన మనస్సే గురువు. గుర్తే గురువు. దానికంటే మించిన గురువు ఏదీ లేదు. మీరు ఏ గురువుల దగ్గరికి వెళ్ళద్దు. మీరు సాధన చెయ్యాలని ప్రయత్నించినా చెయ్యనివ్వకుండా ఏదో ఒక బలవత్తర శక్తి అడ్డు వస్తుంది కదా! అంటే మీ ఉద్దేశ్యం ఉన్న శక్తి కంటే కూడా ఆ అడ్డుపడే శక్తికి ఎక్కువ బల్లం ఉన్నదన్నమాట. ఆ బలమే దైవం. అది ఎట్లా నడిపిస్తే అట్లా నడుస్తాం. అందుకే మీకే గురువుల దగ్గర మంత్రోపదేశం అవసరం లేదు. మీకు ఇష్టమైన ఆరాధ్య దైవమంత్రం జపించండి చాలు. ఈ సాధన చెయ్యి. ఆ సాధన చెయ్యి అని చెప్పే గురువులు వాళ్ళు చెప్పినట్లు వాళ్ళు చెయ్యగలుగుతున్నారా. ఏదైనా అంతే నాన్నా" అన్నారు.

సందేహమంతా తొలిగింది, సందేశం అందింది. ఇక వారు తిరిగి ఏం మాట్లాడలేదు. సెలవు తీసుకున్నారు వెళ్ళటానికి. అమ్మ ప్రసాదమిచ్చింది.

★ ★ ★ ★ ★

13-1-1965

అరుణోదయ వేళ ఒక పక్కనుండీ మంగళవాద్యాలు, మరోపక్క సుప్రభాత పఠనం, ఇంకోపక్క పూజాసామగ్రిని వేదికల మీద అలంకరిస్తున్న అన్నయ్యలు, అమ్మ స్నానానికి నీళ్ళు తోడుతున్న అక్కయ్యలు, ఇంకా ఇతరత్రా పనుల మీద తిరుగుతున్న అక్కయ్యల, అన్నయ్యల మాటలు, వాళ్ళ పరుగులతో పందిరి కళకళలాడుతూ ఉంది.

వేదిక అలంకరణలో నిన్నే ఈ పనికి పూనుకున్నారు. నిండు నెలల గర్భిణి రుక్మిణక్కయ్య, తాతయ్య అన్నయ్య, భాస్కరావన్నయ్య వాళ్ళు మందిరంలో కంటే ఆరుబయట బాగుంటుందని వాడిపోయిన బరువుతో తలలు వంగి విరిగిపోయిన బంతిచెట్లు ఉన్న వైపు (అమ్మ ఇంటికి దక్షిణ భాగం) ఆ చెట్లన్నీ తీసేసి అక్కడ ఏర్పాటు చేశారు. వేదిక పై భాగాన ఆ పొడుగునా చాందినీ కట్టారు. వివిధ రకాల రంగు కాగితాలను కత్తిరించి తోరణాలు, పూల్దదండాలు తయారుచేసి వాటితో, మావిడాకుల తోరణాలు అలంకరించారు. రుక్మిణక్కయ్యను అమ్మ ఎంత వద్దు అని వారించినా వినలేదు. పట్టుదలగా ఆ వేదిక అలంకరణ పూర్తయ్యే వరకు మేల్కొంది, కూర్చుంది. రాత్రి అక్కయ్యకు నిద్రలేదు. 3 గంటల వరకు వేదిక మీదనే ఉన్నది. చివర్లో రామకృష్ణ అన్నయ్య, మధు అన్నయ్య తోడ్పడ్డారు. ఆ అన్నయ్యలు మేము ఉన్నాంగా అక్కయ్యా నువ్వెళ్ళి పడుకో అన్నా వినిపించుకోలేదు. పూర్తి అయ్యాకే కదిలింది. అన్నట్లు మరిచిపోయాను వేదికకు మరింత నిండుగా ఉన్నాయి ఈ రోజు నూతనంగా అలంకరించిన అగరువత్తులు పెట్టడానికి ఉపయోగించే పాత్ర కూజా ఆకారంలో ఉన్నది. అవి తెనాలిలో

చేయించారు. ఒకటి శేషగిరిరావు అన్నయ్య, రెండోది జానకి. ఈ రెండూ రాత్రి వస్తూ పాండురంగారావు అన్నయ్య తీసుకువచ్చాడు. ఈ పండుగకు కూడా శేషగిరిరావు అన్నయ్య లేరు. పనుల మూలంగా మద్రాసు వెళ్లారు.

అమ్మ స్నానానికి వెళ్ళింది. సుప్రభాత పఠనం ప్రారంభమయింది. పూర్తి అయింది. నామం ఆరంభమయింది. ఈ మొదటి పూజ యతిరాజు గారిది. ఇవ్వాల్టి ప్రసాదం వాళ్ళదే. మూడు రకాలు చేయించారు. పులిహోర, దధ్యోజనం, పొంగలి. పూజకు అమ్మ వచ్చేలోగా హాలు ముఖద్వారం దగ్గర (అమ్మ వచ్చేముందు) టెంకాయ, కర్పూరం, పుష్పమాల ఇవన్నీ సిద్ధపరిచారు. సుశీల సంతోషం గురించి ఎట్లా వర్ణించి వ్రాయను. తన తండ్రి తన అభీష్టం నెరవేర్చినందుకు, యతిరాజులు అంటే ఈ ఊళ్ళో ఉన్న భూస్వాములలో కాస్త కలిగి ఉన్న ఆసామి. మొదట్లో ఈ ఊరుకు నాన్నగారిని కావాలని పిలిపించుకున్నాడు. తర్వాత ద్వేషించాడు. దానికి కారణం లేబర్లను నాన్నగారు ఆదరిస్తారని. తనకది ఇష్టం లేదు. ఎంత చెప్పినా చివరకు మేమే కదా, నిన్ను ఈ ఊరుకు పిలిపించింది. మామాట వినాలి అందుకోసమైనా అని అన్నా వినలేదు. దానితో అంతవరకు మిత్రభావంతో ఉన్నవాడు ద్వేషించటం మొదలుపెట్టాడు. ఇక అమ్మ విషయంలో అతని ప్రవర్తన అమ్మను దూషించటమే కాదు. అమ్మ యెడల ఘోరంగా ప్రవర్తించాలని యత్నించిన వారిలో అగ్రగణ్యుడు. ఆయన మూడో కూతురు ఈ సుశీల. తన ప్రవర్తన వలన తండ్రిలో పరివర్తన రావటానికి దోహదపడింది. అమ్మ అంటే ఎంత భక్తి శ్రద్ధలో, అంతకు ముందు సుశీలను అమ్మ దగ్గరకి రావటానికి కానీ, టెంకాయ కొట్టడానికి కానీ ఇంకా ఏదయినా అమ్మను గురించి ఆ అమ్మాయి ఉత్సాహం చూపిస్తే ఆ విషయాలలో అభ్యంతర పెట్టేవాడు. కానీ ఇప్పుడు అంటే అతనిలో మార్పు కలిగిన తరువాత ఆ ఆటంకాలు ఏమీ లేవు. తనకు భయం అని అమ్మ దగ్గరకు రాడు కానీ, భార్యను, కూతురునీ పంపిస్తాడు. వాళ్ళు పూజ చేసుకుంటామంటే ఆ ఖర్చుకు అభ్యంతరం పెట్టడు. ఈ రోజు ముక్కోటి అందులో ప్రథమ పూజ వాళ్ళది. కనుక ఈసారి తండ్రి వస్తాడేమోనని ఆశించింది సుశీల. కానీ, ఆయన రాలేదు. "తను రాలేను" అని వీళ్ళను వెళ్ళి పూజ చేసుకోమన్నాడు.

గం. 6-32 ని.లకు ద్వారదర్శనం జరిగింది. ముదురురంగు పసుపులో, ఎఱుపు రంగులో పట్టెడంచు ఉన్న పట్టుచీర గోచీపోసి, ఎఱుపు రంగులో జరీపువ్వులు అక్కడక్కడా ఉన్న పట్టురవికె, దండవంకీ, ఎఱ్ఱరాయి బులాకీ, గాజులు పసుపు, ఎరుపు కలిసి మధ్య ఇరుపక్కలా బంగారు గాజులు, మామూలుగా ఉండే హారాలతో పాటు గజ్జెల పట్టెడ, విష్ణునామాలతో కిరీటధారిణియైన అమ్మ జేగంట మ్రోగిస్తుండగా శంఖారావం పూరిస్తుండగా, బహుపరాకులు పఠిస్తుండగా దర్శనమిచ్చింది.

భాషకు అందని అనుభూతి. ఆ క్షణాలలో అమ్మను తిలకిస్తూ పారవశ్యం అటువంటిది. అమ్మను కాదు మేమే చూస్తున్నది. సాక్షాత్ విష్ణుమూర్తిని, బ్రహ్మాండ భాండోదరంలా ఉన్న ఆ "బొజ్జ" ఏది? పూర్ణబింబాకృతిలా ఉండే ఆ మోములో ఆ కోలదనం ఎక్కడిది? మేని ఛాయ సువర్ణ తేజస్సు లీనుతున్నది. ప్రశాంత గంభీరవదనం. దర్శనం కాగానే పుష్పమాల వేసి టెంకాయ కొట్టి కర్పూరం వెలిగించారు సుశీలా వాళ్ళమ్మ. అమ్మ వచ్చి వేదిక మీద కూర్చున్నారు. పూజ ఆరంభమయింది. రకరకాల పూలతో పూజ చేసారు. అష్టోత్తరం చదువుతుండగా అదే సమయానికి వచ్చారు అనంతరామయ్యగారు (నర్సరావుపేట) (రంపెనగుంట) కృష్ణమూర్తి గారు, పోలూరి లక్ష్మీకాంతయ్య అని మరో కొత్త అన్నయ్య (నర్సరావు పేట)

వాళ్ళ పూజ పూర్తి కాగానే ఈ నూతనంగా వచ్చినవాళ్ళు పూజ చేసుకున్నారు. అమ్మ లోపలికి వచ్చేటప్పటికి 7-45 అయింది.

ఈరోజు శిఖాకొల్లి వెంకటేశ్వర్లు అన్నయ్యది పాల అభిషేకంతో పూజ. ఆ అన్నయ్య ఇట్లా 1958 నుండి చేస్తున్నాడట. ప్రతి ముక్కోటికి అమ్మకు ఆవుపాలతో అభిషేక పూజ. కావలసినన్ని ఆవుపాలు ఈ ఊళ్ళో లభించలేదు అన్నయ్యకు .

అందుకని బాపట్ల నుండి తెప్పిస్తున్నారు. అవి యింకా రాలేదు. మళ్ళీ అమ్మ పూజకు రావటానికి ఇంకా ఆలస్యముంది అనుకున్నాము. అమ్మ రెండోసారి స్నానం చేసేటప్పటికి 9 గంటలు అయింది. హాల్లోకి వచ్చేటప్పటికీ 9-30 అవుతుంది. ఆకుపచ్చ చీర, సన్నని చిన్న అంచు, అదే రంగు రవిక (వేలు ముడి, ఆకుపచ్చ రాయి బులాకీ, గాజులు ఆ రంగువి రాత్రి నేను తెచ్చిన తెలుపురంగు గాజులు కలిపి వేసుకున్నారు. అభిషేకం జరగటానికి ఎటూ ఆలస్యం ఉంది కనుక ఈలోగా నిన్న నర్సరావుపేట నుండి వచ్చిన వాళ్ళను పూజ చేసుకోమన్నారు. వాళ్ళు పూజ చేసుకుని పువ్వు తాంబూలపు నోము ఉద్యాపన తీర్చుకున్నారు. అది కాగానే ఆ అబ్బాయికి వెంట్రుకలు తీయించాలనుకున్నారు కదూ! అమ్మ అయిదు కత్తెరలు వేసింది. పంచ శిఖలల్లే ముందూ, వెనుకా, మధ్యా, ఇరుప్రక్కలా కొంత జుట్టు కత్తిరించారు. ఆ తర్వాత నూతనంగా వచ్చినవాళ్ళు పూలు, పళ్ళు సమర్పించటం, టెంకాయ కొట్టడం తిరిగి వాళ్ళకు ప్రసాదాలు ఇవ్వటం జరిగింది. అది పూర్తి కాగానే అమ్మ లోపలికి వచ్చింది. పది దాటింది చిన్నముల్లు. ఈలోగా వాన్ తిరిగి వచ్చింది. పాలు వచ్చాయి. హైదరాబాద్ నుండీ భరద్వాజ, వల్లూరి సత్యం, బాపట్ల నుండి భద్రాద్రి రామశాస్త్రి గారు వాళ్ళు వచ్చారు. శాస్త్రి, వాళ్ళ నాన్నగారు కూడా వచ్చారట. కానీ చీరాల వెళ్లాడని, సాయంత్రం వస్తాడని చెప్పాడు భరద్వాజ అన్నయ్య. పదకొండు

గంటలకు మరొక టాక్సీ వచ్చింది. దాన్లో రెడ్డిపాలెం (చేబ్రోలు వద్ద) కాంతయ్యగారు, గద్దె రత్తయ్య గారు, దక్షిణామూర్తిగారు ఇంకో ఐదుగురు అన్నయ్యలు వచ్చారు.

అన్నయ్య ఏదో మాట్లాడబోయారు. కానీ, శేషగిరిరావు వాళ్ళు రావటంతో ఆగిపోయింది. అన్నయ్యగారు తను తెచ్చిన పూలు పాదాలమీద పోసి పండ్లు చేతికిచ్చి నమస్కరించి లేచారు. తక్కినవాళ్ళు నమస్కారం చేసుకోవటానికి. అమ్మ అన్నయ్య చేతిలో సంచి వంక చూస్తూ "ఇంకా ఆ సంచిలో ఏమిటో ఉన్నదే" అన్నది. అన్నయ్య నవ్వుతూ నాగమణి కట్టుకొని పంపించమందమ్మా అంటూ రెండు చీరలు ఇచ్చారు. రెండు లేత రంగుల్లో ఉన్నాయి. అందులో కొంచెము నలుపు రంగు కలిసిన చీర అమ్మ కట్టుకుంటే దాని అందం కనిపిస్తుంది కదా! ఎప్పుడు కట్టుకుంటారో అనిపిస్తుంది. అన్నయ్య ఆ చీరలు యిచ్చి వెలుపలికి వెళ్ళారు. కృష్ణమూర్తిగారు తను దైవారాధన చేస్తానని దానికి ఏదైనా మంత్రోపదేశం చెయ్యమని అడుగుతున్నారు. హాలులో భోజనం చేసి వచ్చిన అక్కయ్యలు రావటంతో గది ఇరుకైంది. అమ్మ అన్నయ్యతో అక్కడ మాట్లాడుదాం అని మాతో మంచం మందిరంలో వెయ్యమన్నది.

కట్టుకున్న చీర విప్పి ఆ రెండు చీరల్లో లేత సిమెంటు రంగులో ఉన్న చీర కట్టుకుని లేత కనకాంబరపు రంగు రవిక వేసుకున్నాది. ఎందుకంటే మళ్ళీ అన్నయ్యగారు రేపు ఉదయమే ప్రయాణం. ఈ పూట ఒకటి, రేపు ఉదయం ఒకటి కట్టుకుంటానన్నది. బులాకీ పెట్టుకుంటూ మందిరంలోకి వెళ్ళింది.

పూజ చేసి టెంకాయ కొట్టేవాళ్ళు కొట్టారు. పూజకాగానే తీర్థం వేసి వెంటనే ప్రసాద మిచ్చారు. ఆ అక్కయ్య వాళ్ళు వెళ్తామంటే చీకటి పడుతుంది కదా! కార్లు అందొద్దూ అన్నది. వాళ్ళు బాపట్లలో ఆగుతామని రాత్రికి సెలవు తీసుకున్నారు. మాణిక్యమ్మక్కయ్య గారు కూడా సెలవు తీసుకున్నది. మళ్ళీ వూండ్లకు నడిచి వెళ్ళాలి కదూ!

ప్రసాదాలు ఇవ్వటం కాగానే అమ్మ కృష్ణమూర్తి అన్నయ్యగారు కూర్చున్న వైపు తిరిగింది. ఆయన ఆ పాదాలు పట్టుకుని నెమ్మదిగా లలితా స్తోత్రమో, దండకమో చదివారు. పూర్తి కాగానే మరోసారి నమస్కరించి కూర్చున్నారు. అమ్మ ముందు ఆరంభించింది.

అమ్మ :- విన్నాను మీరు యిప్పుడు చదివింది అది చాలు

అన్నయ్య :- ఇది లలితదమ్మా ఏదైనా మీరు మంత్రోపదేశం చేస్తారేమోనని!

అమ్మ :- ఏది చేసినా ఒకటే లలిత కానీ, ఆంజనేయ కానీ, మరొకటి కానీ, మరొకటి

కానీ ఏది చేసినా ఒకటే. అన్ని మంత్రాలు ఒకటే. ఎందులోనైనా ఒకే శక్తి వుంది. ఒకటే ఉన్నది. ఒకే అర్థం వున్నది. వేరే ఏది లేదు పేర్లు అక్షరాలు తప్ప.

అన్నయ్య :- కావచ్చు అమ్మ! కానీ ఏదైనా ఒకటే అనుకునే స్థిమితం లేదమ్మా అందుకే మీరు ఏదైనా చెబితే సాధన చేద్దామని.

అమ్మ :- సాధన చెయ్యటం కూడా మన చేతిలో లేదు నాన్నా! ఒడ్డున కూర్చుని కబుర్లు చెప్పటానికేం అది చెయ్యండి, ఇది చెయ్యండి అని ఏదీ మన చేతిలో లేదు. నేను మీరు కోరినట్లు ఏదైనా మంత్రం చెప్పినా దాంట్లో మనస్సు నిలపటానికి మీకు సాధ్యం కావద్దూ. నిలపటమనేది సాధ్యమైతే మీరు ఇంత దూరం వచ్చేవారు కాదు. ఏదీ మన వలన కాదు. తరుణం వచ్చినప్పుడు అదే అవుతుంది. అన్నయ్య కాసేపు మౌనంగా ఉండిపోయాడు.

రేపల్లె నుండి దుర్గాంబగారు, వేదాంతం లక్ష్మీపతిగారు వచ్చారు. కమల ఇంకో గంటలో రావచ్చు అన్నారు. అలాగే అయింది. అభిషేకం ముగింపులో వచ్చింది. వీళ్ళే కాదు ఇలాగే ఈ రోజల్లా వస్తూనే ఉన్నారు జనం.

పాలు రాగానే వేదిక మీద అందుక్కావాల్సిన ఏర్పాట్లన్నీ చేసాం. వేదిక కంటే కొంత ఎత్తు తక్కువలో బల్ల వేసి దానిమీద అమ్మ స్నానం చేసే వెండి తొట్టె పెట్టి, దానిలో పీటవేసి దానిమీద అమ్మ పాదపీఠి (వెండిది) పెట్టారు. కానీ, అన్నయ్య అభిషేకానికి కావల్సినవన్నీ తెచ్చాడు కానీ అమ్మకు చీర తేవటం మరిచిపోయాడు. తెల్లచీర పెట్టి ప్రతి సంవత్సరం పూజ చేసుకుంటాడు. చీర లేకపోవడంతో అన్నయ్యకు ఏమీ తోచలేదు. బాపట్ల వెళ్ళి తెచ్చే సమయం లేదు. ఇప్పటికే ఎప్పుడో జరగాల్సి అభిషేకం పాల వలన ఆలస్యం జరిగింది. అన్నయ్య విచారపడుతుంటే అమ్మ అన్నారు. రంగడిని (పా రంగారావు)ను పంపించి తెప్పించు గంటలో తిరిగివస్తాడు. అంత వ్యవధి లేదు కనుక అన్నయ్య ఏమీ మాట్లాడలేదు. అమ్మ అన్నయ్యను బాధపడవద్దని ఉన్న తెల్లచీరలలోనే ఒక తెల్లచీర కట్టుకుంటానన్నారు. అంతగా పెట్టాలని వుంటే తర్వాత పెట్టవచ్చు అన్నారు. కానీ అన్నయ్యకు దిగులెందుకు తీరుతుంది. అమ్మ స్నానానికి లేచారు. దుర్గాంబ గారు అమ్మకు చీర, రవికె తీసుకువచ్చారు. అది తెల్లచీర, సన్నని జరీ అంచు, అ చీర చూసి రాంబాయమ్మగారు, సాయమ్మగారు ఒకటే నవ్వటం. ఆనందంతో కళ్ళల్లో నీళ్ళు కూడా తిరిగాయి. వాళ్ళిద్దరికే కాదు, అనుకోకుండా మాకు కూడా. రాంబాయమ్మగారు ఎంత దొంగ అమ్మలాగ ఉంటావు. ఆ అన్నయ్య చీరె కొత్తది తేలేదని బాధపడకుండా తెప్పించావు కట్టుకుంటున్నావు అన్నారు.

అమ్మ స్నానం చేసి పూజకు వచ్చేటప్పటికి 11-25 అయింది. తెల్లచీర, నల్లంచు ఉన్న తెల్ల పట్టు రవిక, గాజులు తెలుపు వర్ణం. మధ్యలో ఇవి అంచులా ఇరువైపులా బంగారు గాజులు, నీలిరంగు రాయి బులాకీ, ముంగెర, వడ్డాణము, గజ్జె పట్టెడ, బొట్టు మామూలు దానిక్రింద విభూదితో సన్నని అడ్డగీత, విరబోసిన వెంట్రుకలు ఇది అమ్మ అలంకరణ.

ముఖ ద్వారం దగ్గరకు రాగానే అన్నయ్య పూలమాల వేసి టెంకాయ కొట్టి, కర్పూరం వెలిగించాడు. అమ్మ వరండాలో అడుగుపెట్టి వేదిక సమీపించేలోగా కాంతయ్యగారు రెడ్డిపాలెం ఆనందాశ్రమ స్థాపకులు ఇదివరలో రెండుసార్లు అమ్మ దగ్గరకు వచ్చారు. పక్కనున్న శిష్యుల సహాయంతో ఎదురొచ్చి పునర్దర్శనం ఎన్నాళ్ళకు అంటూ కౌగలించు కున్నారు. వారి వయస్సు ఎనభై సంవత్సరాలుంటాయి. దృష్టి మందగించింది. ఈ మధ్య గుంటూరులో ఆపరేషన్ కూడా చేసారు. ఇప్పుడు అసలు ఏం కనిపించదు. ప్రక్కనున్న ఆయన శిష్యులు చెప్తుంటారు. మొదటి మాట అంటుండగానే ఆయన గొంతు గద్గదమైంది. అమ్మ ఫాలభాగానికి, వారి పాలభాగము తాకించి

"యాదేవి సర్వ భూతేషు
మాతృ రూపేణ సంస్థితా
శక్తి రూపేణ సంస్థితా
చిద్రూపి రూపేణ సంస్థితా
బుద్ధి రూపేణ సంస్థితా"

అంటుండగా కంఠస్వరంలో వణుకే గాక కన్నీళ్ళు కూడా వచ్చాయి. అమ్మ ముందుకు కదిలారు. వారు అమ్మను పట్టుకుని తనకు అమ్మను చూడటానికి దృష్టి లేదు గనుక అమ్మనే తనకు కనపడమని అడిగారు. అమ్మ "చూపిస్తాను, రా" అంటూ ముందుకు నడిచారు. పంచ దగ్గర దుర్గాంబగారు అమ్మకు పూలదండ మెళ్ళో వేసి అమ్మా అని దుఃఖిస్తూ కౌగలించుకున్నారు. దుఃఖం తగ్గి ఆమె ప్రక్కకు తప్పుకోగానే కాంతయ్యగారు మళ్ళీ అమ్మ దగ్గరకు వచ్చి అమ్మ పాలభాగానికి తన ఫాలభాగం అనించారు. అమ్మ కాసేపు అలాగే నిలబడి తర్వాత వారిని తొలగించుకుని వేదిక మీదకువెళ్ళి కూర్చున్నారు.

రామకృష్ణ అన్నయ్య, గోపాలకృష్ణ అన్నయ్య వాళ్ళకు వీరు అంతకు ముందు తెలుసు. బాగా పరిచయం ఉన్నది. కాంతయ్యగారిని అమ్మ వెండితొట్టె పెట్టిన పీటమీద కూర్చోబెట్ట మన్నారు. కారణం మరి ఆయనకు దృష్టిలేదు. స్పర్శేగా ఆధారం. రామకృష్ణ అన్నయ్య దగ్గరుండి ఆయన అన్నీ వివరంగా అంటే పాలాభిషేకం జరుగుతుందని చెప్పి

వెండితొట్టె అవన్నీ చేతితో తాకించి చూపించాడు. అమ్మ వారికి కాఫీ తెప్పించి "తాగు నాన్నా" అని అందిస్తుంటే ఎంత సంతోషపడ్డారో "ఈ ఎనభై సంవత్సరాల వృద్ధుడిపై నీకెంత ఆపేక్ష"అని.

అభిషేకం ముందు దుర్గాంబగారు, గద్దె రత్తయ్యగారు ఇంకా నూతనంగా వచ్చినవారు పూజ చేసుకున్నారు.

ఈరోజు రత్తయ్యగారి జన్మదినోత్సవమట. వారికి విదేశీ సంస్కృతి అంటే ప్రీతి కాబోలు, జన్మదినోత్సవం రోజు పాశ్చాత్యులు మైనపువత్తి వెలిగించి కేకులు కోసినట్లు తను పెద్ద కేక్ తీసుకుని 35 ముక్కలుగా కోయమంటూ (వారి వయస్సు 35 సంవత్సరాలు నేటితో) ఇచ్చారు. ఆ పళ్ళెము, చాకు అమ్మ (అవి అందుకుని కుర్చీలో వెనక్కు వాలి) ఖచ్చితంగా 35 ముక్కలే కొయ్యాలా!

అన్నయ్య :- మీ ఇష్టం

అమ్మ :- మొత్తం పూర్ణం చేస్తా. ఎన్ని అయితే అన్ని అవుతాయి. నీ ఇష్టం అన్నావుగా. నా ఇష్టమొచ్చినట్లు చేస్తాను. అంటూ ఆ కేకును ముందు 35 భాగాలుగా కోసి మధ్యలో ఉన్న భాగాన్ని చాకు చివరతో చెక్కారు. తర్వాత చుట్టూ భాగాన్ని డిజైన్ మొత్తం చెక్కేసి ఆ కేకును అనేకరకాలుగా కోసి మధ్యలో చాకును గుచ్చి తీసి దానికి అంటుకున్న పదార్థాన్ని తింటూ రత్తయ్యగారిని ఉద్దేశించి ఇప్పుడివి ఎన్నో లెక్కబెట్టండి. అందరికీ సరిపోతాయో లేదో అన్నారు.

అన్నయ్య :- మీరు కోసిన తరువాత ఇంకా లెక్క ఎందుకమా

అమ్మ :- అట్లా అయితే అంటూ ఆ కేకును మొత్తం చిదిపి పొడులా చేసారు. అన్నయ్యకు ప్రసాదం అందరికీ పెట్టమని ఆ పళ్ళెము, చాకు ఇచ్చారు. అభిషేకం ఆరంభమయింది. ఈ విషయం చెప్పగానే శ్రీ సూక్తముతో ఆరంభిస్తే బాగుండునని ముందు వారు చదువుదామనుకున్నారు. కానీ తరువాత గొంతు బాగుండకపోవటం వల్ల చెప్పలేనని విరమించుకున్నారు. అనంతరామయ్యగారు ఆరంభించారు 12-15 కు ముందు పురుషసూక్తం చదివి ఓం శాంతి చెప్పి శ్రీసూక్తం ఆరంభించారు. అది చదువుతున్నంత సేపూ కాంతయ్యగారు భద్రాద్రి రామశాస్త్రి గారు (ఆయనకు అక్కడే ఆ వేదిక దగ్గరగా కుర్చీ వేయించి కూర్చోబెట్టారు) ఇద్దరూ పైకి నెమ్మదిగా కలిపి చదివారు. కొన్ని పాలతో ముందు కాంతయ్యగారు అభిషేకం చేసారు. అవన్నీ చెప్పటం కాగానే పన్నాల రాధాకృష్ణ అన్నయ్యను అమ్మ అన్నయ్య రాసిన వాటిలో శ్లోకాలు... పద్యాలు చదవమనటంతో

అన్నయ్య చదివారు. సుందరమైన రచన... శ్రావ్యమైన కంఠస్వరము రెండూ జోడు అయ్యాయి. వింటూ ఎంత ఆనందపడ్డారో కాంతయ్యగారు. పూజ పూర్తయ్యేటప్పటికీ 1-05 ని.లు అయింది. టెంకాయలు కొడ్తుండగా కిరీటం పెట్టారు. కిరీటం పెట్టగానే పక్కనున్నవారు చెప్పగానే ఆయన లేచి నిలబడి తడిమి చూస్తూ ఏదో శ్లోకం చదివి ప్రత్యక్ష రాజేశ్వరి అనసాగారు. నిమీలిత నేత్రయైన అమ్మ కళ్ళు తెరిచేటప్పటికి ఏడు నిమిషాలు పట్టింది. హారతి వెలిగించి తీసేసారు. ఆ తరువాత మూడు నిమిషాలున్నారేమో అమ్మ ఇంట్లోకి వచ్చేటప్పటికి 1-15 అయింది.

స్నానానికి నీళ్ళు తోడారు. అమ్మ అందరినీ భోజనానికి వెళ్ళమని చెప్పింది. కాంతయ్యగారిని జాగ్రత్తగా తీసుకెళ్ళమన్నారు. కానీ ఆయన అమ్మ కలిపి పెట్టాలన్నారు. 'సరే' పెట్టే స్నానం చేస్తాను అన్నారు అమ్మ. అలాగే అన్నం తెప్పించి పెట్టారు. కొంత సంభాషణ జరిగింది. పెద్దగా కాదనుకో - అమ్మ వారికి బాహ్యంగా కనిపించకపోయినా, అమ్మను అంతర్దృష్టితో చూస్తున్నారుట. అమ్మ దృష్టి అంటూ ఉంటే బాహ్యం, అంతరం కనిపించలేదనే ఈ దిగులు ఈ మాట అనిపించదని ఆ దృష్టితో చూస్తున్నప్పుడు ఈ బాహ్యదృష్టి లేదనే అనిపించదు అన్నారు. వారు -ఈ ఎనభైఏళ్ళ ముది బిడ్డకు అమ్మ అన్నం పెట్టటం అందులో వారికి పెట్టటం విశేషం అని అన్నారు. అందుకు అమ్మ ఇందులో విశేషం ఏం లేదు, నువ్వు పెద్దవాడివి అని నువ్వు అనుకుంటున్నావు కానీ ఎన్ని సంవత్సరాలున్నా నువ్వు నాకు బిడ్డలాంటి వాడివి. అందుకే నేను పెడ్తుంటాను. అట్లాగే నీకు పెట్టాను అంతే అన్నారు. ఇంకా వారు మాట్లాడలేదు.

మన్నవ నుండీ అంటే ఇందాకే పాలాభిషేకం ముందు సీతాపతి తాతయ్యగారు - రాజ్యం విద్యాధరి - నరసింహారావు మామయ్య వచ్చారు. అమ్మమ్మ ప్రేమకుమార్ రాలేదు ఎందుకో. అంతేకాక మామయ్యకు బిలాస్‌పూర్‌లో ఉద్యోగం. సెలవులకు వచ్చాడు. ఈసారి తనొక్కడే కాక కుటుంబం మొత్తాన్ని తీసుకు వెళ్ళాలని అందుకే తాతయ్యగారికి ఒకసారి అమ్మను చూపించాలని తీసుకొచ్చాడు. అభిషేకం కాగానే తాతయ్యగారు అమ్మకు పూజ చేసారు.

మధ్యలో ఒకసారి వేదిక దిగి అవతలకి వెళ్ళి రావాల్సి వచ్చింది కాంతయ్యగారు. ప్రక్కనున్న వాళ్ళు పట్టుకొని తీసుకువెళ్తుంటే అమ్మ జాగ్రత్తగా తీసుకువెళ్ళండి అని హెచ్చరించారు.

అట్లాగేనమ్మా అన్నారు కానీ ఆవరణ దాటి వెళ్ళేలోగా కాంతయ్యగారికి ఎన్ని ఎదురుదెబ్బలు తగిలాయో! పక్కనున్నవాళ్ళు తీసుకువెళ్ళారే కానీ చెయ్యిపట్టుకుని ఎక్కడ

ఏ రాయి ఉన్నదో ముందు ఏముందో చెప్పరు. అమ్మ అది చూసి అట్లా తీసుకెళ్తే ఇక ఇంటికి మళ్ళీ తీసుకొస్తారా? ఎన్ని దెబ్బలు తగిలిస్తారో, ఓపికలేని వాళ్ళను కానీ పట్టుకోవాల్సింది గ్రుడ్డివాళ్ళను కాదు. వాళ్ళకు చెప్తే చాలు. వాళ్ళే వస్తారు. వృద్ధులు కనుక వారిని పట్టుకు తీసుకువెళ్ళటం బాగానే ఉన్నది. కానీ ముందు ఉన్న వస్తువు సంగతి చెప్పరే.

మధ్యాహ్నం 3 గంటలకు ప్రయాణమయ్యారు. కొంతమంది వాళ్లలో కాంతయ్య గారు వాళ్ళు ఒకరు. అందరూ ప్రసాదాలు తీసుకున్నారు. కాంతయ్యగారు లోపలికి వచ్చి అడిగారు. 'అమ్మా అనుజ్ఞ ఇస్తావా' అని. ఆఁ... అని కూర్చోమన్నారు. వారిని చేత్తో పట్టుకుని దగ్గరగా కూర్చోపెట్టుకుంటూ ఆయన రెండు పాదాలకు వందనం చేసారు.

★ ★ ★ ★ ★

1-4-1965

సాయంత్రం 6 గంటలకు అప్పికట్ల నుండి రామకృష్ణన్నయ్య, పన్నాల రాధాకృష్ణ శర్మగారు, కాత్యాయని వచ్చారు. కొమ్మూరు డాక్టరుగారు సీతాచలంగారు ఆయన భార్య వరలక్ష్మి, ఆయన తమ్ముడు వీరాస్వామి దంపతులు. ఇంజనీరు రాజగోపాలంగారి భార్య సక్కుబాయి, పిల్లలు వచ్చారు.

ఇవాళ ప్రసాదం పెసరగుగ్గెళ్ళు చేయించింది. సంధ్యావందనం అయిన తర్వాత డాబా మీద పెడదాం అన్నది. మళ్ళీ ఎందుకో కిందనే పంచిపెట్టి బామ్మ దగ్గరకు వెళ్లింది. అమ్మను చూసి బామ్మ బాగా బాధపడుతున్నది. ఈ బాధ ఎంతకాలం త్వరగా విముక్తి కలిగించు. ఈ బిళ్ళలు ఈ మాత్రలు నేను మింగలేను. ఎముకలు పిప్పిచేసే ఈ బాధను భరించలేను అన్నది. అమ్మ బామ్మ పక్కలో కూర్చుని నడుం రాస్తూ డాక్టరుగారు వాళ్ళందర్నీ బామ్మ దగ్గరకు రమ్మని పిలవమన్నది నన్ను. పనినుండి పిల్లలు రాగానే నువ్వు ప్రసాదం పెట్టమని అమ్మమ్మతో చెప్పింది.

నాన్నగారు వచ్చి అమ్మకు ఒక కరపత్రమిచ్చి 'చూశావా' అన్నారు.

'లేదు' అన్నదమ్మ.

'చూడు' అని నాన్నగారు బయటకు వెళ్ళారు.

(కరపత్రంలో విషయమేమిటంటే చిలకలూరిపేటలో ప్రస్తుతం నేనే జిల్లెళ్ళమూడి అమ్మగారినని చెప్పుకుంటున్న నాదెండ్ల అమ్మగారు వేయించినవి. అంటే అక్కడ ఆమె

చుట్టూ చేరినవాళ్ళు వేయించినవి. అందులో 3వతేదీ సప్తాహం మొదలుపెడతామనీ, మాతృశ్రీ అనుజ్ఞ ఇచ్చారనీ, కింద సంతకం మాతృశ్రీ భక్తబృంధం అనీ వున్నది.

మాతృశ్రీ అనుజ్ఞ ఇవ్వటమేమిటో మాకెవరికీ అర్థం కాలేదు. ఎప్పుడు అమ్మ దగ్గర కొచ్చారో, ఎప్పుడనుజ్ఞ తీసుకున్నారో, అయినా అమ్మ నాకు తెలియదనీ, మీ యిష్టమని అంటుందే తప్ప యిట్లా చెప్పదే అనుకున్నాం. అమ్మగార్లమని చెప్పుకుంటూ దానిచాటున వాళ్ళు వేసే దొంగవేషాలకు ఇప్పట్లో ఇద్దరికి హెచ్చరిక జరిగింది. మన్నవ మంగమ్మకు, నర్సరావుపేట ఆమెకు. ఈమె సమయం దగ్గరకొచ్చిందేమో.

నాదెండ్ల ఆవిడతో వుండే చలపతిరావుగారు పూలు, పండ్లు తీసుకొని అమ్మ దగ్గరకు వచ్చారు. ఈ కరపత్రాన్ని ఇక్కడకు తీసుకొచ్చింది ఆయనే. అమ్మ ఆయనను చూస్తూనే అసలు వారే వచ్చారుగా. ఇంకా దాన్ని చూడటం ఎందుకు.

రామకృష్ణ :- వారే తెచ్చారు.

అమ్మ :- మొదలు ఎప్పుడు

అన్నయ్య :- నేను సొంతం చదవలేదమ్మా. చూడగానే మాతృశ్రీ భక్తబృందం అని కన్పించింది.

అమ్మ :- నాకు భక్త బృందం ఏమిటి?

రా. అన్నయ్య :- అదేనమ్మా నీకు లేకపోయినా నీ పేరు పెట్టుకుని బయల్దేరిన వాళ్ళందరికీ భక్తబృందం ఏర్పడుతున్నారు.

అమ్మ :- నా పేరు ఎందుకూ నాదెండ్ల అమ్మగారి భక్త బృందం అని పెట్టుకోకూడదూ?

చలపతిరావుగారు పూలు పాదాలపై వేసి పండ్లు చేతికిచ్చి కూర్చునేటప్పుడు కాస్త తడబడ్డాడు. రావటంలోనే ఈ ప్రస్తావన వస్తుందని వూహించకపోవచ్చు. ఇదంతా గమనిస్తున్న బామ్మ "ఎవరూ" అన్నది.

అమ్మ :- ఈయన పేరు చలపతిరావుగారు.

ఈయన తండ్రి చిదంరబరావు తాతగారికి మేనత్త కొడుకు. అని బంధుత్వం చెప్పి, ఇప్పుడవి ఎందుకులే అని చలపతిరావు గారి వైపు తిరిగి ఆ కరపత్రాలు నీకెక్కడివి?

చిలకలూరిపేటలో వుంటున్న నాదెండ్ల అమ్మగారి దగ్గరున్న భక్తబృందం తను యిక్కడకు వస్తున్నట్లు తెలిసి ఇక్కడ పంచమని ఇచ్చారని చెప్పాడు.

అమ్మ :- వీటి గురించి నీకు తెలియదా?

చలపతి :- తెలియదు. ఆ వర్తకులు ఇవ్వమన్నారు. యిచ్చాను.

అమ్మ :- ఇప్పుడు చిలకలూరిపేటలో వున్నది ఇక్కడకు నీతో ఎప్పుడూ వచ్చే ఆవిడేగా.

చలపతి :- అవునమ్మా

ఈ సంభాషణ వింటున్న బామ్మ కలుగజేసుకుని "వీళ్ళమ్మ యీ మధ్యలో వచ్చిందనుకుంటాను"

చలపతి :- యాత్రకు వెళ్ళేముందు వచ్చింది.

అమ్మ :- ఇతని కూతుర్నీ తీసుకువచ్చింది.

బామ్మ :- పిల్లలున్నారేంటి

అమ్మ :- ఎందుకు లేరూ! ఒక అమ్మాయి. భార్యపోయింది అని ఆయన వైపు తిరిగి మాతృశ్రీ అనుజ్ఞో, అనుమతో ఏదో వ్రాశారట నీకు తెలియదా?

చలపతి :- తెలియదు.

అమ్మ :- ఏం తెలియదూ. నన్ను మీరెప్పుడొచ్చి అడిగారు.

చలపతి :- ఆజ్ఞ ఎప్పుడూ ఉన్నది.

అమ్మ :- ఎప్పుడూ వున్నప్పుడు వ్రాయటం దేనికి? అనుజ్ఞ అని ఆరంభించారు. ఇటువంటి దొంగవేషాలు వేసి ధనార్జనకు బయల్దేరవద్దనీ, ఈపేరు కాక మీ ఇష్టం వచ్చిన పేరుతో ప్రచారం చేసుకోండి. ఆ అమ్మాయి అమ్మ శిష్యురాలిని అంటూ మొదట పూజలు జరిపిందట. తర్వాత నేనే జిల్లెళ్ళమూడి అమ్మను పూనుతున్నానీ, ఆవేశిస్తున్నాననీ చెప్తున్నదట. మొదట్లో బొడ్డుపల్లి హనుమాయమ్మ గారింట్లో - ఇప్పుడు వర్తకుల యిళ్ళకు బయల్దేరారు. ఈ పూజలు చేయించుకోవటాలూ సరే, నేనేదో డబ్బు వసూలు చెయ్యమన్నానట. అందుకని యీవిడని ప్రతినిధిగా పంపించానట. ఇదీ ప్రచారం. ఇంకా మీ గురించి మీ ప్రవర్తనను గురించీ ఇక్కడికి వార్తలు చేరుతూనే వున్నాయి. నాకంతా శిశువులే కాని శిష్యుల్లేరే. ఆమాట తను ఎట్లా అన్నది. పైగా ఇంకొకటి. ఆ నర్సరావుపేట అమ్మగారు అబద్ధమనీ తాను నిజమనీ చెప్పుకోవటం. ఎందుకీ దొంగవేషాలు. ఇంకా ఇట్లాగే సాగించిందంటే ముందు ముందు చాలా దెబ్బ తింటుంది. ఎక్కడో కాదు ఆ వూళ్ళోనే ఎదురు తిరుగుతారు. మొన్న ఏదుబాడు రాధ ఆవేశం చూస్తే అవకాశం లభిస్తే ఆ అమ్మాయిని ఏం చేసేవాడో అనిపించింది. ఈ పేరుతో దెబ్బలు తిన్నదంటే అదీ నాకే బాధ గదా! మీ ప్రవర్తన కప్పిపుచ్చుకోవటానికి యీ ముసుగు కాదు వేసుకోవాల్సింది ఈ

పేరుతో కాక మీ యిష్టం వచ్చిన పేరుతో వూరేగండి. మీ యిష్టం వచ్చిన దేవత పేరు పెట్టుకుని ఆరాధించండి. ఇది నీమీద కోపంతోగానీ, ద్వేషంతో గాని చెప్తున్నది కాదు. నా బిడ్డవు కనుక చెప్తున్నా. ఇందులో నువ్వు ఉన్నావు కనుక, ఏది జరిగినా నీకు చుట్టుకుంటుంది, జాగ్రత్త. ఈ విషయం ముందు ముందు చాలాదూరం పోతుంది. ఇప్పుడైనా ఈ వేషాలు కట్టిపెడ్తే బాగుపడతారు. నీకు నాయందు భక్తి వుండచ్చు కాదనను. దానికిది మార్గం కాదు, ఎదురుగా నీకు అమ్మ కన్పిస్తుండగా మరొకరిలో ఆవిధంగా చూడాల్సిన అవసరం లేదుగా.

చూడగలుగుతావా ఆమెలోనే కాదు. సర్వత్రా చూడు. కుక్కలో, నక్కలో, పందిలో అన్నింట్లో, అందరిలో. అంతే, ప్రత్యేకంగా ఆమెలో చూడవలసిన అవసరం లేదు. నేనేమీ ఆమె మీదకు వచ్చి పూనటాలూ, ఆవేశించటాలూ, అబద్ధాలేనాకేమీ తెలియదు. ఒకటే చెప్తున్నాను, అమ్మ అన్న తర్వాత మరొక విధంగా ఎందుకు చూస్తారు, ఎట్లా చూస్తారు. మీరు ఏ పాడు పనులు చేసినా ఈ అమ్మ అనే పేరుతో మాత్రం చెయ్యద్దు. మీరు ముసుగు వేసుకోవాల్సిన అవసరం లేదు. బహిరంగంగా ఎన్ని జరగటం లేదు. అమ్మ అని అనిపించుకోవటం సామాన్యమా నాన్నా! ఇళ్ళల్లో భర్తకు సేవచేసి, తాము కన్నబిడ్డలను సక్రమంగా చూసుకుంటే చాలు. వాళ్ళను చూడలేనివాళ్ళు ఇంకా ప్రపంచాన్ని ఎలా చూడగలరు. వాళ్ళ ప్రవర్తనలకు ఈ పేరునీ, ఈ రూపాన్నీ ఎందుకు అడ్డం పెట్టుకోవటం. ఇవన్నీ నీతో ఎందుకు చెప్తున్నానంటే - అసలు వాడివి కనుక, హాయిగా ఉద్యోగం చూసుకుని మీ వాళ్ళను చూసుకోక (తల్లి ముసలమ్మ) గురించి ఆలోచించు. (ఈ ధ్యానాలు, భక్తి) ఈ వయసులో నీమీద ప్రేమతో, మమకారంతో నువ్వు చెయ్యమన్నట్లలా చేస్తున్నది.

ఆమె (మీ అమ్మ) ఒకటే అంటుంది. ఆ అమ్మాయి ఎవరైనా కానీ, ప్రవర్తన ఎటువంటిదైనా కానీ, అమ్మను అంటున్నది కనుక ఆమెకు చేశాను అని "నువ్వు అందరిలో చూస్తానంటావా కుక్కలో, పిల్లిలో అన్నింట్లో చూడు. సర్వత్రా చూడగలిగితే నే కాదనను. ఈమెను ప్రత్యేకంగా అమ్మ అనటం, పూజ చేయటం అనవసరం" అని ఖండితంగా చెప్పింది.

పెడదారిన బట్టిన కుమారునికి ప్రేమతో హితబోధ చేస్తున్నట్లుగా వున్నది అమ్మ మందలింపు. అందరం నిశ్శబ్దులమయినాము. చలపతిరావుగారు అమ్మవైపు గానీ, మా వైపు గానీ చూడటం లేదు. దించిన తలెత్తలేక ఎదురుగా వున్న దీపాన్ని చూస్తూ ఉలుకు, పలుకు లేకుండా కూర్చున్నాడు.

కొంత తడవయాక అమ్మే "సప్తాహం ఎప్పుడూ, ఎక్కడ?" అని పలకరించింది.

చలపతి :- చూడలేదు

అమ్మ :- ఏమిటీ? చూడలేదు. కాగితమా, తేదీయా

చలపతి :- కాగితం చూసి చెప్పాలి

అమ్మ :- ఆ మాట అబ్ధమని స్పష్టంగా అర్థం అవుతుంది. అక్కడున్న ఒకరు కరపత్రం అందించబోతుంటే

అమ్మ :- ఎందుకూ కాగితం లేకపోతే మాత్రం తెలియదా? తెలియకుండా ఏం జరుగుతుందని

చలపతి ఆ కాగితాన్ని చూసి అమ్మకు చూపారు.

అమ్మ :- నువ్వు చిలకలూరిపేట ఎందుకు వెళ్తావు

చలపతి :- మామూలుగా వెళ్తుంటాను. (నాదెండ్లలో రిజిస్ట్రార్ ఉద్యోగం ఈయనది)

అమ్మ :- ఇదివరకు వున్నచోటే వుంటుందా ఆ అమ్మాయి నాదెళ్ళలో

చలపతి :- అవునమ్మా

అమ్మ తనలో తను నవ్వుకుంటూ ఆ కరపత్రాన్ని చూసి ఆయన వైపు తిరిగి ఈ కాగితం మీద (మాతృశ్రీ అనుజ్ఞ) వ్యవహారికంగా ఎంతైనా తీసుకోవచ్చుగా. నువ్వు ఏమీ తెలియదంటున్నా అసలు వాడివే నీవు. కనుక నిన్ను అడుగుతున్నాను చెప్పు. మీరు నా దగ్గరకు ఎప్పుడొచ్చారు? నేను ఎప్పుడు మీకు ఆజ్ఞ, అనుజ్ఞ ఇచ్చాను.

చలపతి :- ఆజ్ఞ ఎప్పుడూ ఉన్నది అన్నాడు తాపీగా

అమ్మ :- అంటే

(ఏది చేసినా అమ్మ ఆజ్ఞ లేనిది జరుగదని)

అమ్మ :- చాలా గంభీరంగా - ఇప్పుడు మీ యిద్దరూ ఏ పనిచేసినా నా ఆజ్ఞతోనేగా, అన్నింటికీ నేనేగా. ఏది జరిగినా నా సంకల్పమేగా.

చలపతి :- అవును

అమ్మ :- "ప్రతిదీ నా సంకల్పమే అనుకున్నప్పుడు ప్రత్యేకంగా మాటలెందుకు. మీరు నడుస్తున్న నడకకు నా ఆజ్ఞేగా. నా ఆజ్ఞ లేకపోతే ఏమీ చెయ్యలేరుగా. అప్పుడు ప్రత్యేకంగా నా ఆజ్ఞ అంటూ వెయ్యాల్సింది ఏముంది నాన్నా! నీ మనస్సుకు, నీకు తెలియదూ.

ఇదంతా ఎందుకు నాన్నా! ఈ పేపర్లలో వేయటం, యీ ప్రచారాలు డబ్బు వసూళ్ళు యివన్నీ ఎందుకూ'' అని అమ్మ మాట్లాడుతుండగానే

నాన్నగారొచ్చారు, ఈ ప్రస్తావనే తెచ్చారు. నాకు తెలియదన్నాడు చలపతిరావు. నాన్నగారికి ఆ సమాధానం కోపం తెప్పించి "తెలియక పోవటమేమిటండీ మీ అమ్మగారు ఆజ్ఞ ఇవ్వలేదుగా, అయినప్పుడు ఎట్లా వెయ్యగలిగారు? పైగా మీరు చేస్తున్న సప్తాహాలు దేశంలో ఎన్ని జరగటం లేదు. అందరూ చేస్తున్నారు. మీ అమ్మగారు అనుజ్ఞ ఇవ్వాల్సినంత అవసరం ఏమీ లేదే. అయినా మీకు ఒకరి ఆజ్ఞా, అనుజ్ఞలతో పనేమిటని".

రామకృష్ణన్నయ్య :- అసలు మీ ఏర్పాటే తమాషాగా ఉన్నది. ఉదయం వెంకటేశ్వర సుప్రభాతంతో ప్రారంభమట. అందుకు మాతృశ్రీ అనుజ్ఞట. ఏర్పాటు మాతృశ్రీ భక్తబృందం

అమ్మ "నాకు భక్తులెవరూ లేరు. అంతా నేనే అనుకుంటున్నప్పుడు ప్రత్యేకించి అనసూయమ్మ భక్తులెవరు; అనసూయమ్మ ఆజ్ఞ ఏమిటి? ఆ అమ్మాయి పేరేమిటో?"

రామక్రిష్ణ :- పూర్వాశ్రమంలో

చలపతి :- వెంకట సుబ్బమ్మ

అమ్మ :- ఇప్పుడు అమ్మ అంటున్నారు సరే. ఈ కబుర్లతో మనకేమిటి నేను సూటిగా ఒకటడుగుతాను. నీ మనస్ఫూర్తిగా చెప్పు. వీళ్ళందరూ ఆమెకు ఎందుకు అమ్మ అంటున్నారో అనవసరం. నీ సంగతి చెప్పు. నేను ఆమె అనుకుంటున్నావా! అని లాలనగా అడిగింది.

అయన 2 క్షణాలు మౌనం వహించి 'లేదమ్మా' అన్నాడు.

అమ్మ :- చాలు. ఈ ఒక్కమాట కోసమేగా. ఇందాకట్నుంచి మాట్లాడుతున్నాను. ఇహ నీతో ఎక్కువ మాట్లాడను ఈ జవాబుకి సంతోషిస్తున్నాను.

రాధాకృష్ణశర్మగారు :- బాగుందమ్మా నువ్వు చెప్పటం

అమ్మ :- అనటం అంటూ వస్తే అంతేరా. లేకపోతే తటస్థంగా వుండాలి. అతని అవస్థ చూస్తే జాలిగా ఉంటుంది. నాకు కోపం వచ్చిందని అతను అనుకున్నా సరే, గట్టిగా మాట్లాడక తప్పలేదు. ఎంత తెచ్చినా యీమెకు సరిపోదు గదురా. ఎందుకు యీ ముసుగులు వేసుకోవటాలు, యీ అవస్థలు పడటం చేసేదేదో బహిరంగంగా చేస్తే సరిపోతుందిగా. ఇంత యాతన వుండదుగా, లోకంలో యీ మార్గాన పోతున్నవాళ్ళు ఎంతమంది లేదు. వాళ్ళలో వీళ్ళొకళ్ళు. నాకు ఎక్కడొచ్చిందంటే బాధ అమ్మ అంటూ "ఈ నాటకం ఏమిటీ" అని.

అన్నయ్య :- అన్నీ యిట్లా అడక్కూడదూ!

అమ్మ :- అవసరమైతే తప్పదు. అప్పుడు ఎవరైనా సరే, ఒకటి గుర్తురా. అబద్ధమైతే రోషం వచ్చేది. ఎట్లా విన్నాడో చూశావా, చివర్లో ఒప్పుకున్నాడు. చాలు, సంతోషం.

రాధాకృష్ణశర్మగారితో "నేను తొందరపడ్డానా"

పన్నాల :- ఇందులో తొందరేముంది?

అమ్మ :- సమయమొచ్చింది.

రామకృష్ణ :- నువ్వ అనగలవు, అనాల్సిందే

అమ్మ :- నువ్వు వినగలవు. అందుకే చెప్పేశాను కదా! అర్థం చేసుకునేవాడైతే అర్థం చేసుకుంటారు. మీ వాంఛలు తీర్చుకోవటానికి యిది మార్గం కాదని మీ యిష్టం వచ్చినట్లుగా మీరు ప్రవర్తించండి అమ్మ అంటూ ఈ పన్లు ఏమిటి? నాకు అందుకే నచ్చదురా. భార్యను అమ్మగా చూడటమా. అదెటూ రాదు. ఎందుకంటే మాటల్లో అన్నంత సులభం కాదు. ఆ స్థితి రావటం సామాన్యమా! దాని బదులు నానా అవస్థ పడి అధోగతి పాలవటం.

పన్నాల :- నిజమేనమ్మా! భార్యను భార్యగా చూస్తే చాలు

అమ్మ :- అట్లా చూస్తే అమ్మను అమ్మగా చూడగలడు. నేను తటస్థంగా వున్నంత వరకే. నేను నిలదీసి అడిగితే ఏం చెప్తారు. ఏదైనా అంతే. ఇప్పడీ నాదెండ్ల విషయంలో కలుగజేసుకునే అవసరం నాకు లేదు. నేనే అమ్మగారినని చెప్పుకున్నందు వల్ల నాకు వచ్చే నష్టం ఏమీ లేదు. నమ్మినవాడెప్పుడూ చెడిపోడు. పూజ చేసేవాడికేమీ వుండదు. చేయించుకున్నవాడికే. నమస్కారం చెయ్యటం కన్నా చేయించుకోవటంలో వున్న బరువు వాళ్ళకు తెలిస్తేగా. అమ్మ అని వెళ్లి నమస్కారం పెడుతున్నారు ఈమె అని కాదుగ. వాళ్ళకేం. వాళ్ళ నమ్మకమే వాళ్ళను రక్షిస్తుంది. అసలు విషయం ఏమిటో ఎప్పుడో ఒకప్పుడు బయట పడకమానదు. అప్పుడు తన గతి ఏమిటి నేనే అయితే తను యిట్లా అమ్మగార్నని చెప్పుకోనవసరం లేదు. ఆ స్థానం ఎక్కడ పోతుందోనని యీ ఏడ్పులు. ఏడ్వాల్సిన అవసరం లేదు. తనలో తనే నవ్వుకుంటూ ఈ పేరు పెట్టుకున్న వాళ్ళందర్నీ అడుగుతుంటే అందరి తిక్కా వదులుతుంది". అనుకుంటూ అప్రయత్నంగా పైకి అనేసింది.

రామకృష్ణనన్నయ్య అందుకు "అసలు యీ విధంగా చెయ్యటంలో వాళ్ళ ఉద్దేశం ఏమిటి?అమ్మ అనుజ్ఞ అయిందని వ్రాయటానికి అధికారం మీకు ఎవరిచ్చారు" అన్నాడు చలపతిరావుతో

చలపతి :- తొట్రుపాటుతో- "అన్నీ అమ్మ సంకల్పం ప్రకారమే జరుగుతాయి. డబ్బు వస్తూలు చేసినా మా ఖర్చుకు వుపయోగించటం లేదుగా. అన్నదానం చేస్తున్నాం కదా!"

అమ్మ :- ఏం చేసినా నా సంకల్పమే అంటున్నావుగా! ఇక రేపు జరగబోయేది కూడా నా సంకల్పమేగా.. అంతా నేనే చేయిస్తున్నదేగా. చూద్దాం సంకల్పమే - అమ్మ అనుకుంటున్నావా, అమ్మ సంకల్పం అనుకుంటున్నావా. అంత మాత్రం సమాధానం యివ్వగలిగితే యింకా యేమున్నదీ!

చలపతి :- సంకల్పం - ఆజ్ఞ అనుకుంటానన్నాడు తడబాటుతోనే

ఆయన సమాధానాలు మా అందరికీ కోపం తెప్పించాయి. ఆయన పొరబాటున అని ఒప్పుకోకపోగా సమర్థింపుగా మాట్లాడుతున్నాడు.

అమ్మ :- "చూడు నాన్నా! ఇదంతా అనవసరం. నువ్విచ్చిన అర్థం లేని సమాధానాలే చాలు మీ వేషాలకు. నేను ఒక విషయం చెప్తున్నాను విను. నువ్వంటున్నావే ప్రతిదీ అమ్మ చేయిస్తుందని, అమ్మ చెప్పినట్లు మేము చేస్తున్నామని, నువ్వు మాట్లాడే స్థాయిలో ప్రపంచం ఇంకా లేదు. నీకు దానితో పనిలేదు కాని నాకున్నది. ప్రపంచం ఏమి అనుకుంటే ఏమి అని నేను తీసివెయ్యలేను. ఆ బాధ నాకున్నది. నా పరిస్థితి అది. నేను అన్నింట్లో వున్నాను. నేను ఏదీ వదులుకోలేదు. కనుక అది (ప్రపంచం) ఏమి అనుకుంటుందో అన్న భయం నాకున్నది. అందువల్ల నేనే జిల్లెళ్ళమూడి అమ్మను అని మీరు చెప్పుకోవాల్సిన పనిలేదు. అసలు నేను చెప్పానా మీకు జిల్లెళ్ళమూడి అమ్మను అని నేను ఎప్పుడూ అనలేదే, నేను సామాన్యురాలిననీ, ఒక కరణంగారి కూతుర్ని అనీ, ఒక కరణం గారి భార్యననే చెప్పుకుంటున్నాను. మీరో ఏదో దేవత అనీ, దైవమనీ కొలుస్తున్నారా, అది మీ విశ్వాసాన్ని బట్టి. మరొక విషయం జిల్లెళ్ళమూడి అమ్మ అనగానే సరిపోదు. కరణం గారి భార్య కూడా కావాలి. దీనితో పాటు అదీ పక్కనే వుంటుంది. అత్తగారు బాధలో వున్నది. ఆమెకు సేవ చెయ్యాలి. అంతకంటే ఇంకా చెయ్యాల్సినవి చాలా వున్నాయి. ఇంతకంటే ఇంకా వివరంగా ఏం చెప్పను. ఇదే నీకు చెప్పాల్సింది - అని దగ్గరకు రా నాన్నా ప్రసాదం తీసుకో" అంటూ ప్రేమతో ప్రసాదం ఇచ్చి పంపింది.

వారం రోజుల నాడు శాస్త్రి అనే సోదరుడు వచ్చాడు. ఈ వారం రోజుల నుండి అతని ప్రవర్తన వింతగా ఉన్నది. అంతకు ముందు తరచుగా అప్పుడప్పుడు వచ్చి పోతుండేవాడు గనుక ఎవరూ పెద్దగా పట్టించుకోలేదు. అమ్మ గదికి ఒక్కరోజైనా రాలేదు. రాగానే ఒక్కసారి దర్శించాడు అంతే. ఎప్పుడూ ఏదో ఆలోచిస్తూ సిగరెట్ తాగుతూ గదిలోనే పడుకునేవాడు. తనలో తానే మాట్లాడుకుంటుండేవాడు.

ఉదయం అతని మామగారు వచ్చారు. అతను ఉద్యోగానికి సెలవుపెట్టి, ఇంట్లో లేకుండా ఇక్కడకు వచ్చాడట. ఇక్కడకు రాకముందు ఎక్కడెక్కడో తిరిగాడట. సెలవు అయిపోయింది. ఉద్యోగంలో చేరాలి. భార్య భర్త కోసం దిగులుపడుతుంటే - వాళ్ళ మామగారు వెదకి చివరకు ఇక్కడ ఉన్నట్లు తెలిసివచ్చారు. అమ్మ దర్శనం ఇవ్వటానికి హాల్లోకి వచ్చినప్పుడు

మామ :- అల్లుడిని గురించి "మీరు ఇటువంటి వారికి ఆశ్రయం ఇచ్చి చెడగొడ్తున్నారనే" భావంతో స్పష్టంగా అన్నారు. ఆయన కంఠంలో కోపం ధ్వనించింది.

అమ్మ :- నెమ్మదిగా - అబ్బాయి వచ్చి వారం రోజులు దాటింది అన్న విషయం కూడా నాకు ఈ ఉదయమే తెలిసింది. అతని ప్రవర్తన ఇక్కడ అందరికీ చిత్రంగా ఉన్నది. ఎప్పుడూ సిగరెట్లు తాగుతూ తనలో తాను మాట్లాడుకుంటూ మందిరంలో పడుకుంటాడట. ఆ విషయమూ నాకు తెలియదు. తరచుగా వస్తుంటాడు గనుక... అంతగా ఎవరూ పట్టించుకోలేదు. ఈరోజు హరిదాసుగారు వచ్చి చెప్పారు ఈ విషయం. వివరాలు ఏమి అడిగినా అతను నోరు విప్పి చెప్పలేదుట. నేను పిలిచి విషయం కనుక్కుందామని అనుకుంటుండగా మీరు వచ్చారు. అతను వచ్చిన రోజే నేను చూసింది. ఆ తర్వాత ఇంతమటుకు అబ్బాయి నా ఎదుటకు రాలేదు. ఒకరిని ఉండమని అనేది లేదు. పొమ్మనమనేదీ లేదు. అందువల్ల ఎవరు వస్తున్నారో, ఎవరు ఎన్ని రోజులు ఉంటున్నారో తెలియదు. ఇది రావటానికీ, పోవటానికీ, ఉండటానికీ హద్దులేని ఆవరణ. ఎవరైనా చెప్తేగాని నాకు టువంటి విషయాలు తెలియవు.

ఆయన అల్లుడి ప్రవర్తన గురించి చెప్తూ ఎప్పుడూ కుంకుమ తింటూ ఉంటాడు. ఎందుకూ అంటే అమ్మ తినమన్నదని అంటుంటాడు. ఉద్యోగ విషయంలో అట్లాడే అన్నాడు. "మీరు మానెయ్యమమన్నారని"

అమ్మ :- లేదు నాన్నా! నేను ఎప్పుడూ చెప్పను. ఎందుకు కుంకుమ తింటున్నాడో ఎందుకు ఉద్యోగం మానుకున్నాడో నాకు తెలియదు. అసలు ఈ కొన్న కుంకుమ పుండు పడ్తుంది అని బొట్టు పెట్టుకోవద్దంటాను. ఇంకా తినమని చెప్పాల్సిన అవసరం ఏమున్నది. అది తిన్నందువల్ల వచ్చే లాభం ఏమిటో నాకేం తెల్సు నాయనా. అయినా అబ్బాయిని పిలవండి మీ ముందే అడుగుతాను.

ఆయన లేచి వెళ్ళి అల్లుడిని పిల్చుకు వచ్చారు. మామగారిని చూచిన అల్లుడు వింత ప్రవర్తనకు స్వస్తి చెప్పక తప్పలేదు. ముఖంలో భయచిహ్నాలు కనిపిస్తున్నాయి. అమ్మ అతని వంక కొద్దిసేపు చూసి తర్వాత నెమ్మదిగా అడిగింది "ఎప్పుడొచ్చావు నాయనా" అని

శాస్త్రి :- అయిదు రోజులయింది
అమ్మ :- ఎక్కడుంటున్నావు
శాస్త్రి :- ఇక్కడే పందిట్లో
అమ్మ :– ఎందుకోసం వచ్చావు?
శాస్త్రి :- నిన్నుచూడటానికి
అమ్మ :- చూడటానికయితే చూడటం అయిందిగా వెళ్ళు.

అతను మౌనంగా ఉన్నాడు.

అమ్మే మళ్ళీ "కుంకుమ తింటూ నేను తినమన్నానని చెప్పుంటావట. నేను ఎప్పుడయినా అన్నానా. ఇంకా ఆ కుంకుమ బొట్టు పెట్టుకుంటుంటే పుండు పడ్తుందని చెప్పానా?"

అమ్మ చెప్పినట్లు శాస్త్రి తల ఊపాడు.

అమ్మ :- నేను చెప్పని సంగతి చెప్పినట్లు ఎట్లా అన్నావు నాన్నా!

శాస్త్రి :- నాకు అనిపించింది. ఆ అనిపించటం నువ్వే అనుకున్నాను.

అమ్మ :- "అయితే ఇక మాట్లాడను. అది సరే ఈ భావనకు ఏ అడ్డూ లేదు కాని ప్రతి విషయంలో ఇట్లాగే అనుకుంటావా? ప్రతిదీ అమ్మే చేయిస్తుంది" అని

శాస్త్రి :- అన్నీ అనుకుంటాను

అమ్మ :- నీకు తోచే సంకల్పమేనా లేకపోతే ప్రతీదీనా

అన్నయ్య :- నాకు తోచే సంకల్పాన్నే అనుకుంటాను.

అమ్మ :- (వాళ్ళ మామగారితో) "తనకు తోచే సంకల్పమే, నేను అనుకుని చేస్తున్నాడటం. ఇక నాకు మాట్లాడే అవసరం లేదు. అట్లా అనుకునే ఆ నడక ఇట్లా ఉండదుగ" అని శాస్త్రితో నువ్వు ఎట్లా నడిచినా నాకు సరిపోతుంది. వాళ్ళందరికీ సరిపోతుందా? వాళ్ళు వెళ్ళమంటారు. నీతో అట్లా చేయిస్తున్న అమ్మే వాళ్ళతో అట్లా ప్రేరేపిస్తుంది. నీ ఒక్కడి చేతే చేయించేది కాదు అమ్మ. అందరిలో వుండి చేయించేది అమ్మే. నేనే వదులుకున్నాను. అని మిమ్మల్ని అందరినీ వదులుకోమంటాను. ఇంకా ఇట్లా ఎప్పుడూ చెయ్యకు అని బొట్టుపెట్టి ప్రసాదం ఇచ్చింది.

★ ★ ★ ★ ★

17-5-1965

అమ్మ శ్రీపాద వారితో ఇంట్లో దొంగలు పడ్డ విషయాలను ప్రస్తావిస్తూ - పార్టీలు, కక్షలను గురించి చెప్తున్నది.

ఇంట్లో దొంగలు పడ్డారు. ఎవరూ లేరు. సుబ్బయ్య పిరికి. తను జంకాడు కాని నేను వెంబడి పరుగెత్తి ఫలాన వాళ్ళని నిర్ణయించుకొని వెనక్కు తిరిగి వచ్చేశాను. దొంగలే వెనకకు తిరిగొచ్చి ఎక్కడా కనిపించలేదమ్మా దొంగలు అని చెప్పారు. "మనమే దొంగలం మనకంటే దొంగలెవరున్నారు? కావాలంటే నేనే తీసిచ్చేదాన్నిగా, మీరింత శ్రమపడటం ఎందుకు నాయనా? ఇవి మీరెటూ నా యెదుట కట్టుకు తిరిగేది లేదు. అనుభవించేది లేదు. నాకు పోయిందీ లేదు" అని చెప్పాను.

నాన్నగారు ఊళ్ళో పార్టీలప్పుడు-ఊరికి వెళ్ళబోతూ "నాకు భయంగా ఉన్నది నిన్నేమన్నా చేస్తారేమో ఒంటరిదానివైతివి" అన్నారు. సుబ్బయ్య వాళ్ళందరి ఎదుటే

నన్నేమన్నా చేస్తారన్న భయం మీకే మాత్రం అక్కర్లేదు. నన్నెవ్వడేం చెయ్య లేడు అని చెప్పాను అన్నదమ్మ.

(ఈ పార్టీలప్పుడు ఎవరో ఒకరు రావటం, వాళ్ళకు సలహాలు ఇవ్వటం చూస్తున్నారుగా నాన్నగారు. ఇవన్నీ చూస్తూ, వింటూ ఏం ఫర్వాలేదు. కుటుంబాన్ని సమర్థించుకు రాగలుగుతుంది అని అనుకున్నారట నాన్నగారు)

ధర్మయ్యగారు వచ్చినప్పుడు అమ్మ వచ్చి ప్రక్కన కూర్చుంటే బామ్మ మంద లించేదట. గృహిణి అట్లా ఉండకూడదు. పురుషుడి దగ్గర అట్లా కూర్చోకూడదు. నీ చెయ్యి అతనికి తగిలింది అన్నది. అమ్మ ఏం మాట్లాడలేదుట. అమ్మ చెయ్యి తగిలింది అని నాకనిపించలేదు. తగిలినా తప్పుగా తోచదు నా దృష్టిలో. తప్పు తోచటానికేమున్నదని అన్నది అమ్మ.

★ ★ ★ ★ ★

26-5-1965

పని ఉన్న కారణంగా నేను గుంటూరు వెళ్ళి 15 రోజులైనది. రాత్రి 7 గంటలకు నేను లక్ష్మీనారాయణన్నయ్య వచ్చాము. ఇన్నాళ్ళ నుంచి అమ్మను చూడలేదన్న ఆవేదనతో అమ్మ గదిలోకి వెళ్ళాను. అమ్మ అక్కడ లేదు. మందిరంలో ఉన్నదని చెప్పారు. గబగబ వెళ్ళాను. నమస్కారం చేసి కూర్చోగానే "ముందు బామ్మను చూసిరా" అన్నది.

బామ్మ దగ్గరకు వెళ్ళి బామ్మను చూసి పలుకరించాను. బామ్మ నన్ను గుర్తించలేదు. కొద్దిసేపు కూర్చుని అమ్మ దగ్గరకు వచ్చాను.

అమ్మ మందిరంలో పాపత్తయ్య (అమ్మ ఆడబడుచు) దగ్గర కూర్చుని పొట్ట రాస్తున్నది. ఆమె గర్భిణీ. ఒంట్లో హాయిగా లేదుట. అమ్మ అత్తయ్య దగ్గర నుంచి లేచి బామ్మ దగ్గరకు వెళ్ళి చూసి వచ్చి వరండాలో కూర్చున్నది.

లక్ష్మీనారాయణన్నయ్య, నేను అమ్మ పాదాల మీద పూలు వేసి పండ్లు ఇచ్చి నమస్కారం చేసాము. మధ్యాహ్నం వచ్చిన కాశీరావన్నయ్యకు అమ్మను చూడటానికి ఇంతవరకు వీలుకాక ఇప్పుడే గులాబీపూల మాలవేసి పాదాలపై పూలు వేసి పండ్లు తన చేతిలో ఉంచుకుని

కా. అ. :- పండు ఎలుక కొరికిందమ్మా!

అమ్మ :- ఫర్వాలేదులే అంటూ ఇవ్వడానికి సందేహిస్తున్న అన్నయ్య చేతిలో నుండి తీసుకుని కొరికి ఇచ్చింది. అన్నయ్యకు అప్పటికి గానీ తృప్తి కలుగలేదు. బామ్మ దగ్గరకు వెళ్లాలిగా అంటూ మెడలో దండ తీసి ఇచ్చింది. రాత్రిపూట కూడా పడుకోకుండా, మాటి మాటికీ బామ్మ దగ్గరకు వెళ్ళొస్తున్నది. గదిలో కొద్దిసేపు పడుకుని వరండాలోకి వచ్చి బామ్మను గూర్చిన ఆలోచన తోనే ఉన్నది.

రాత్రి 1 గంటలకు దుద్దుకూరు నుంచి వచ్చిన రాముడక్కయ్య మెడలోని మంగళసూత్రాలు దొంగలు వచ్చి (డాబా దగ్గర) తెంపుకుపోయినారు. మాకు గోల విన్పించగానే లేచి వచ్చాము. అమ్మ మాత్రం నిర్లిప్తంగా వాడూ బిడ్డేగా అన్నట్లు పడుకునే ఉన్నది.

★ ★ ★ ★ ★

27-5-1965

అమ్మ దంతధావనం కాకుండానే స్థానికులు కొందరు అమ్మ దగ్గరకు చేరారు. మంగళసూత్రాన్ని పోగొట్టుకున్న అక్కయ్య రాముడు (దుద్దుకూరు బాలయ్య భార్య) అమ్మ దగ్గరకు వచ్చి కూర్చోగానే అమ్మ ఆమె తల ఆప్యాయంగా నిమురుతూ ఇంట్లో ఉన్నాయి. అవి కట్టుకుని వెళ్ళవు గాని బాధపడబోకు అని ఓదార్చింది.

అక్కయ్య :- అవి పోయినందుకు కాదమ్మా బాధ. పోతే మళ్ళీ చేయించుకోవచ్చు. ఆయన ఎట్లా ఉన్నారోనని తన వేదనను అమ్మకు విన్నవించుకున్నది.

అమ్మ :- అట్లా పిచ్చి అనుమానాలేమీ పెట్టుకోబోకు అని వరలక్ష్మిని పిలిచి దుర్గ పిన్ని ఇచ్చిన మంగళసూత్రాలు ఉండాలి. తీసుకురా అని తెప్పించి ఆమె మెడలో కట్టి ప్రసాదం ఇచ్చి పంపింది.

ముఖం కడుక్కొని కాఫీ తాగి కూర్చున్నది. దాదాపు 8 గంటల వరకు ఎవరో ఒకరు రావటం అమ్మతో మాట్లాడుతూ ఊరికి వెళ్తామని ప్రసాదాలు తీసుకెళ్ళటంతోనే సరిపోయింది. దుర్గ పిన్ని మాట్లాడుతూనే ఉన్నది. అమ్మ నిద్రపట్టినట్లుగా పడుకున్నది.

వరగాని కృష్ణమూర్తి గారి భార్య వరలక్ష్మమ్మగారు వారి అమ్మాయికి అక్షరాభ్యాసం చేయించాలని వచ్చింది. తెల్లచీర, ఆకుపచ్చగళ్ళ రవికెగుడ్డ, దొడ్లో కాసిన మంచి గుమ్మడికాయ పళ్లెంలో పెట్టి లోపలికి తెచ్చింది. బయటకు వచ్చాక ఇస్తే కట్టుకోవటం కుదరదు గదా! లోపలే ఇవ్వాలనుకున్నది.

అమ్మ పడుకుని ఉండటం చూసిన ఆమె అమ్మ లేచాక పిలవమని వాకిట్లో కూర్చున్నది.

అమ్మ లేచాక వరలక్ష్మమ్మగారి విషయం చెప్పగా ఆమెను పిలవమన్నది. ఆమె వచ్చి అమ్మ కోసం పెట్టిన పళ్ళెం అమ్మ చేతికి అందించింది. కాసిని మంచినీళ్ళు ఇవ్వమని మంచినీళ్ళు తాగింది. కాఫీ పెట్టనా అంటే బార్లీ లేవా అంటే కాగుతున్నాయమ్మా అన్నాను. కాగినంత వకు చాల్లే అంటే బార్లీ ఇచ్చాను.

వాళ్ళు పెట్టిన చీర పైన కప్పుకున్నది. కుంకుమతో పాదుకలకు పూజచేసి కొబ్బరి కాయ కొట్టింది. అమ్మ ఆ కుంకుమలోనే 'ఓం' అని వ్రాసి పాప చేత (దైవాధీనం) దిద్దించి, పలక మీద కూడా వ్రాసి దిద్దించింది. వారికి తీర్థ, ప్రసాదాలు ఇచ్చింది. దర్శనార్థం వచ్చిన భక్తులు పండ్లిచ్చి, నమస్కారాలు చేయగానే తీర్థ ప్రసాదాలు ఇచ్చి బామ్మను చూసొచ్చింది. అమ్మ గవద బిళ్ళలను చూసి పినమామ గారి భార్య అనసూయమ్మగారు "నీకు కూడా ఏమిటమ్మా ఇవన్నీ?" అంటే

అమ్మ :- బాధలు రావటానికి ఎక్కడ ఎక్కువ అవకాశం ఉంటే అక్కడకు వస్తాయి. అవి తరించడానికే వచ్చినాయి. బామ్మగారు ఊరెళ్తామంటే ప్రసాదం ఇచ్చి స్నానానికి వెళ్లింది.

సాయంత్రం 6 గంటలకు పోరుకాటికుర్రు నుంచి నలుగురు సోదరులు వచ్చారు. వాళ్ళు నమస్కారం చెయ్యగానే -

అమ్మ :- భోంచేసొచ్చారా నాయనా!

సోద :- ఇంటిదగ్గర చేసి వచ్చాం అమ్మా. మట్టిపూడి నుంచి నడిచి వస్తున్నాం.

అమ్మ :- మే 5 కు వచ్చారు కదూ నాయనా!

సోద :- వచ్చాం అమ్మా మేము ఇద్దరం వస్తామని చెప్పాను అంటూ వాళ్ళ శ్రీమతిని చూపించాడు. మాది పోరుకాటికుర్రమ్మా. జమ్ములమడక మాధవ రామశర్మ గారి... అంటూండగానే మధ్యలోనే -

అమ్మ :- అవును పోయినసారి వచ్చినప్పుడు చెప్పావు. గుర్తున్నది.

గజేంద్రమ్మ రహి నెత్తుకుని వచ్చి అమ్మ చేతికిచ్చింది. అక్కడే కూర్చున్న గుడివాడ బాబాయి గారు (చలపతిరావు గారు) "అసలు రహి అంటే ఏమిటమ్మా?"

అమ్మ :- ప్రేమ, ఆనందం, అందుకని పెట్టాను. రహి పేరు ఎక్కువమంది లేరు.

రహి అంటే ప్రేమే

వాత్సల్య అనీ పెడుతున్నా బ్రాకెట్‌లో (అనసూయ)

రామకృష్ణ శర్మగారు :- మాతృత్రయం దగ్గర అనసూయ పరిచారిక గా ఉన్నదమ్మా.

అమ్మ :- మాతృత్రయం కలిస్తేనే అనసూయ!

(సంధ్యావందనానికి పిల్లలంతా వచ్చారు)

సరి అయిన సమయానికి వచ్చారే వీళ్ళు. వీళ్ళు మొదలుపెట్టిన తర్వాత ఇదే మొదటిసారనుకుంటాను (కాదమ్మా) అన్నాను నేను.

మీరు చదివేటప్పుడు వచ్చారు కాబోలు. రాత్రి 8-30 గంటలకు గోపాలన్నయ్య, వఝ్ఝా శివరామయ్యగారు వచ్చారు.

★ ★ ★ ★ ★

28-5-1965

అమ్మ రాత్రి వరండాలోనే పడుకున్నది. ఉదయం 5-15 కే లేచి కూర్చోగానే అందరూ నమస్కారాలు చేసారు.

ముఖం కడుక్కోవటానికి వేడినీళ్ళు పెట్టమని గోపాలన్నయ్యతో కబురు చేశారు. వేడినీళ్ళు పెట్టి, కాగేలోగా స్నానం చేసి వద్దామని వెళ్ళాను. ఈలోగానే అమ్మ ముఖం కడుక్కుంటానని పీటమీద కూర్చుంటే, గోపాలన్నయ్య నీళ్ళు కాగినంత వరకే తీసికెళ్ళి ముఖం కడిగించాడు. నేను వచ్చి కాఫీ కలుపుతుండగానే ముఖం కడుక్కొని అటు నుంచి అటే (బాత్‌రూమ్ నుంచి సరాసరి) బామ్మ దగ్గరకు వెళ్ళింది.

అమ్మ బామ్మ దగ్గరకు వెళ్ళటము చూడక కాఫీ కలిపి గోపాలన్నయ్య చేతికిస్తే, తీసికెళ్ళి ఇవ్వబోతూండగా అమ్మే ఎదురై అన్నయ్య చేతిలోని కాఫీ తీసికొని త్రాగింది. దుర్గ పిన్నీ వాళ్ళు పూజ చేసుకుంటామన్నారు.

అమ్మ స్నానం చేసి ఎఱ్ఱంచు గల తెల్లని పట్టుచీర కట్టుకుని జరీ అంచుగల ఆకుపచ్చ గళ్ళ రవిక వేసుకొని, ఒక చేతికి బంగారు గాజులు, రెండో చేతికి ఎఱ్ఱగాజులు,

అంచుకట్టిన తెల్లని గాజులు (చీరలాగా) వేసుకొని, ఎఱ్ఱరాయి ముత్యం బులాకీ, సాదా ముంగెర, చెంపస్వరాలు, పాపిట బిళ్ళ, పొడుగు బంగారపు బొట్టు, క్రింద ఎఱ్ఱని కుంకుమతో కళ్యాణం బొట్టు పెట్టుకుని నడుముకు వడ్డాణం, జడలో చేమంతి బిళ్ళ అలకంరించుకుని, మల్లె కనకాంబరాల పూలతో కట్టిన చెండు పెట్టుకుని, సర్వాలంకార సంశోభితయై అమ్మ గం. 11-15 ని.లకు బయటకు వచ్చి వరండాలో పూజకై ఏర్పాటు చేసిన కుర్చీలో కూర్చున్నది.

దుర్గ పిన్ని ఆమె భర్త రామారావుగారు, రుక్మిణి పిన్ని ఆమె భర్త చలపతిరావు గారు పాదాలు కడిగి, గంధం రాచి, పారాణి పెట్టి పూజ చేశారు.

వీరి పూజ అయి తీర్థ ప్రసాదాలు ఇవ్వటం అయ్యాక - శుక్రవారమని జనం బాగా వచ్చారు. వారంతా ఒక్కొక్కరే పూజ చేయటం, పండ్లు ఇవ్వటం, తీర్థప్రసాదాలు తీసికొనేసరికి 2 గంటలు అయింది.

అమ్మ లోపలికొచ్చి స్నానం చేసి పడుకున్నది. సాయంత్రం అమ్మ బామ్మ దగ్గర ఉండగా శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి (ప్రిన్సిపాల్) గారు వచ్చారు. ఆయన రాగానే అమ్మ ఆయనతో మాట్లాడాలని లోపలికి వచ్చారు. (వారు బామ్మను పలకరించిన తర్వాత, చరిత్ర, పుస్తకాల ప్రసక్తి వచ్చింది)

అమ్మ :- అవి రామకృష్ణుడి దగ్గర ఉన్నాయి. అవి చదివితే ఎక్కడున్నా - నేను వదిలి ఉన్నానిపించదు కూడా నీకు. ఎవరెందుకొచ్చారో, ఏది ఎందుకు వస్తున్నదో తెలియదు కదా మనకు.

(శ్రీపాదవారిని బాపట్ల నుంచి మార్చారుట ఏదో లోపం ఉన్నదనే నెపంతో)

అమ్మ :- ఈ అవకాశం పుస్తకాలు చదవటానికి ఏర్పడ్డిదిలే నాన్నా! వాళ్ళకు తెలిసే లోపంలో మనకు తెలియని మంచి, వాళ్ళకు తెలియని మంచి ఏదో జరుగుతుంది కదా!

జీవితానికి సంఘటనల సారం అవసరం.

శ్రీపాద :- రూపం వేరు, అందం వేరామ్మా?

అమ్మ :- రూపం లేని అందం లేదసలు. అది అవతల వాడిని ఊరించటం అవుతుంది.

అసలు ఈ జీవితంలో విశేషం ఏమిటంటే - అందరూ బ్రతికుండి పుల్లాకుతో సమానంగా చూసిన వాళ్ళంతా పమిడి విస్తరిలాగ ఎక్కడ ఇదైపోతుందోనని చూసు కుంటున్నారు. వేరే ప్రాయశ్చిత్తమేమున్నది?

పశ్చాత్తాపమే ప్రాయశ్చిత్తము. శిక్ష అంటే మనిషిని సంహరించటం కాదుగా. గుణాన్ని సంహరించటమే. మరణమంటే వేరే ఏముంది? అదే. మొదట చదువుతుంటే అమ్మకు ఇన్ని బాధలా అనిపించింది. ధ్యాస ఇటువైపు మొగ్గుతుంది. క్రమంగా ఇవన్నీ ఆమెకేమిటి? ఆమెకేం లేవు అనే దృఢత్వం బలపడుతుంది.

ఒక్కొక్కసారి ఆమే (బామ్మ) అనేది, "మీరు ఏదో వ్రాస్తున్నారు కానీ, నిజంగా వ్రాయాలంటే చాలా ఉన్నాయి. మీ అమ్మ పడ్డ బాధలు ఎవరు పడ్డారేం! అని, వాళ్ళలో వాళ్ళకే మార్పు వచ్చింది. నాన్నా! ఈ పూట ఉంటావా?"

శ్రీపాద :- ఉంటానమ్మా. ఇవాళ ఉండాలనే వచ్చాను.

అమ్మ :- సరే! బామ్మ దగ్గరకెళ్ళొస్తాను. అని లేచి, బామ్మ దగ్గరకెళ్ళి కూర్చొని వచ్చి స్నానం చేసి డాబా దగ్గరకు వెళ్ళింది పడుకోవటానికి.

నేను :- అమ్మా! పడుకోవటానికి ఇంటికి రావా?

అమ్మ :- ఇప్పుడే కదమ్మా వచ్చింది అక్కడినుంచి ఇక్కడ ఒంటిగంట దాకా పడుకుని వస్తాను.

అట్లాగే సరిగా ఒంటిగంటకు వచ్చి, వరండాలో మంచం వేయించుకుని పడుకున్నది.

* * * * *

29-5-1965

ప్రొద్దున్నే దుర్గ పిన్నీ వాళ్ళు ప్రయాణమైతే ప్రసాదం ఇచ్చి మజ్జిగ అన్నం పెట్టి పంపించింది అమ్మ. ఇవాళ నాకు ప్రొద్దుటి నుంచీ పనితోనే సరిపోయింది. మధ్యాహ్నం 2 గంటలకు అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళాను.

2-35 కు శ్రీపాద కూర్చొన్నారు. అమ్మ దగ్గర ఆయన వ్రాసిన వ్యాసాలు చదువుతూండగా మధ్యలో -

అమ్మ :- దైవాన్ని నమ్మటం అంటారు కానీ నమ్మకమే దైవం అంటాను. బ్రహ్మజ్ఞానం అంటారు. జ్ఞానమే బ్రహ్మ అంటాను. ఆలోచనలు మెదడుకు స్వభావము అన్నారు. ఆ స్వభావమే భగవంతుడు అనుకుంటాను. ఏడుస్తూ అనుభవించేవాడు, నవ్వుతూ అనుభవించేవాడి దగ్గరకు వస్తాడు. సంభవామి యుగే యుగే అన్నారు. పాపభారము ఎక్కువై మార్పు చెయ్యడానికి వస్తున్నాడన్నారు. తను పెట్టుకున్న నిర్ణయం అయిపోయి మళ్ళీ వస్తున్నాడంటున్నా.

నాటకం వ్రాసాడనుకో. వాడే పాత్రధారి అయినప్పుడు, ఏం జరిగేది తనకు తెలిసినప్పటికీ చూస్తూ ఊరుకొని తన పాత్రను తను పోషించటమే జరుగుతుంది.

శ్రీపాద :- 'అసలు' ఎప్పుడూ ఉన్నది. 'అసలు'ని అసలైన వాడే అర్థం చేసుకుంటాడు.

అమ్మ :- అవతారం ప్రతివాడూ గుర్తించటానికి ఇది ఎప్పుడైతే అవసరమైందో, లీల అనీ, ఆట అనీ అంటారు. రూపం వచ్చేటప్పటికి బద్ధుడైనాడు. రూపం ఎప్పుడైతే కావలసి వచ్చిందో నిర్ణయానికి బద్ధుడు కావాల్సిందే. చీర, రవికె, ఉత్తరీయం, ధోవతి అన్నీ అవసరమే.

శ్రీపాద :- అంతా రామమయమే అన్నాడు రామదాసు

అమ్మ :- ఈ జగత్తంతా ఆ రాముని చేత ఏర్పడ్డదని, అంతా రామమయమైనప్పుడు విలపించేదేమున్నది? అంతా రామమయం అనుకున్నప్పుడు నీవు శివుడవో, రాముడవో అని, నువ్వు ఎవరైనా కానీ నేను ఆ పేరుతోనే ఆరాధిస్తానన్నాడు.

సాయంత్రం 4 గంటలకు అమ్మ స్నానం చేసి, బామ్మను చూసి, వరండాలోకి వచ్చి కూర్చున్నది. మళ్ళీ ఆయన వ్యాసాలు చదవటం ఆరంభించారు. అందులో - అందరూ కలిసి భోజనం చెయ్యండి అన్న పదం విని -

అమ్మ :- నేను అట్లా అనలేదు. వంట మడితోనే చేయిస్తున్నాను. ఎవరెట్లా తింటే - వాళ్ళకట్లా పెట్టండి అని చెప్పాను.

అసలు కలిసి భోజనం చెయ్యటం అనేది ఎట్లా వచ్చిందంటే - తన కిష్టమైన వాడు తక్కువ కులం వాడైనా సరే ప్రక్కన కూర్చోబెట్టుకునేవాడు, తన కిష్టం లేకపోతే బ్రాహ్మణుడైనా సరే చూడకూడదు. అనేవాడు - అట్లాంటి వాదనలు జరిగినప్పుడు అన్నాను 'అందరూ ఒక బంతిలో కూర్చుని తినండి' అని

ఒకసారి అనపర్తి నుంచి బ్రాహ్మణుడొకడు వచ్చాడు.

ఆయన :- అమ్మా! రాజరాజేశ్వరివై ఉండి కూడా ఇట్లా చేస్తున్నావేమిటి? వర్ణాశ్రమ విధాయినీ అన్నారు కదా!

అమ్మ :- రాజరాజేశ్వరి అనీ, వర్ణాశ్రమ విధాయినీ అని ఎప్పుడైతే ఉన్నదో "ఏకాకినీ, భూమరూపా, నిర్ద్వైతా, ద్వైతవర్జితా" అనీ ప్రక్కనే ఉన్నది కదా!

ఈ సంభాషణ అమ్మ పేర్కొన్నది. శ్రీపాదవారు వ్యాసాలు చదువుతుంటే ఈ విధంగా మధ్య మధ్య సందేహ నివృత్తి చేసింది.

6-30 గంటలకు చీరాల నుంచి లైబ్రరీ నరసింహారావుగారు, చీరాల ప్రిన్సిపాల్ గారిని, వారి కుటుంబాన్ని తీసుకొచ్చారు.

అమ్మకు పండ్లు, పూలూ ఇచ్చి నమస్కారం చేసి కూర్చున్నారు. ప్రసాదం వెంటనే అమ్మ ఇచ్చింది.

అమ్మ :- ఇప్పుడే వెళ్తారా?

నరసింహారావు గారు :- ఆఁ వెళ్ళాలమ్మా

అమ్మ :- భోంచేసి వెళ్ళండి నాయనా!

నరసింహారావుగారు :- అక్కడ భోంచేస్తాం

అమ్మ :- ఎక్కడ

నర :- చీరాలలో తయారు చెయ్యమని చెప్పాం.

అమ్మ :- అక్కడ తయారు చెయ్యాలి. ఇక్కడ తయారు చేసే ఉన్నది.

నర :- లేదమ్మా అక్కడ భోంచేస్తాం.

అని వారు వెళ్ళారు. గం. 7-05 ని.లకు అమ్మ బామ్మ దగ్గరకు వెళ్ళి అటూ ఇటూ తిరుగుతుండగా సాగరం గారు వచ్చారనే విషయం తెలిసింది (సాగరం గారి ఇల్లు వేలంలో కొట్టేశారట ఆయన అప్పుల్లో ఉన్నారు. అయన ఇల్లు స్వాధీనం చేసుకుంటే ఋణాలన్నా తీరతాయి. ఇవాళ 10 గంటల్లోగా డబ్బు కట్టాలట.

అందుకని నిన్న శివరామయ్యగారిని జ్యోత్స్నను డబ్బు తీసుకురావటానికి పంపింది. సాగరం గారు కూడా నిన్న సాయంత్రమే వెళ్ళారు. పని ఎంత వరకు అయిందో ఎదురు చూస్తున్నది. అప్పుడే వచ్చిన సాగరం గారిని చూచిన అమ్మ ఏడీ సాగర్‌ని పిలవండి అన్నది. ఆయన వచ్చేలోగా ఇల్లు మన స్వాధీనం అయింది. అన్న వార్త విన్న అమ్మ ఎంత సంతోషమో.

నిజంగా ఆలోచిస్తే ఇది తన సొంత విషయం కాదు. విశ్వమే సొంతం అయిన అమ్మకు ప్రతి ఒక్క విషయము ప్రతి ఒక్క వ్యక్తి విషయమూ తన సొంతమే కదా - విశ్వతాదాత్మ్యం కదా మరి - సాగరం గారు వచ్చి కన్నీటితో అమ్మ పాదాలను అభిషేకించారు.

స్నానం చేస్తావమ్మా అంటే నువ్వు అన్నం తిని పడుకో 11 గంటలకు వస్తాను అన్నది. కరెక్టుగా 11 గంటలకే అమ్మ స్నానం చేసింది.

★ ★ ★ ★ ★

30-5-1965

ఒంట్లో బాగాలేని వాళ్ళకు అమావాస్య ఆదివారం గండమనుకుంటారు. అందుకని ఆదుర్దాగా ఉన్నారు బామ్మ విషయంలో. అమ్మ ఎక్కువగా బామ్మ దగ్గరే ఉంటున్నది. అమ్మ వడగాలి భాగా ఉన్నందున పాతమందిరంలోకి మంచం పట్టించింది.

పాపత్తయ్య డొక్కలో నొప్పిగా ఉన్నదని అమ్మ స్నానాల గదిలో చల్లగా ఉన్నదని (ఎవరికి కన్పించకుండా ఏడుస్తూ) కూర్చున్నది. అమ్మ దగ్గర కూర్చుని - అమ్మకు (బామ్మకు) అట్లా ఉన్నదని ఏడుస్తున్నావా?

పాప :- కాదు ఇక్కడకు వచ్చేముందు హైద్రాబాద్‌లో ఆమె పడ్డ బాధలను గురించి బాధగా ఉన్నది అని ఆమె గూర్చి కొన్ని సంఘటనలను చెప్తుంటే అమ్మ కళ్ళు నీటికుండలైనాయి.

ఎంత డబ్బు పంపినా ఆమెకు తెలియనే తెలియదుటమ్మా. ఆస్పత్రికి కూడా పొట్ట బట్టుకుని నడిచి వెళ్ళాల్సొచ్చేదట. చాలా అవస్థ పడ్డదిటమ్మా.

అమ్మ (నాతో) :- అత్తయ్యకు అన్నం పెడ్తాను తీసుకురామ్మా!

(అన్నం తీసుకురాగా, అత్తయ్యకు అన్నం కలిపిపెట్టి, మిగిలిన అన్నం భరద్వాజకు, నాకు, వరలక్ష్మికి పెట్టిది)

అమ్మ (నాతో) :- డోకు వచ్చేటట్లుగా ఉన్నదా?

నేను :- తిప్పుతున్నదమ్మా?

అమ్మ :- నీ ఖర్మం అంతే

(అన్నం పెట్టటం అయినాక స్నానం చేస్తూ)

అమ్మ :- ఏం వాంతి అయిందా?

నేను :- అయిందమ్మా! అమ్మా! 4 రోజులపాటు పని చెయ్యకుండా ఉండి చూస్తానమ్మా. ఎవరేమనుకున్నా సరే, ఎవరేమన్నా సరే, చూస్తాను తగ్గిందా సరే లేకపోతే నా ఖర్మ అనుకుంటాను. ఏమ్మా అట్లా చెయ్యమంటావా?

అమ్మ :- అట్లాగే చెయ్యి. వరలక్ష్మి వచ్చిందిగా ఇంట్లోకి (వరలక్ష్మితో) దీనిచేత ఏ పనీ చేయించబోకు. (నాతో) ఫో. వెళ్ళి పడుకో.. అన్నది జాలిగా

(అమ్మ స్నానం అయిన తర్వాత వెళ్ళి పడుకున్నాను)

★ ★ ★ ★ ★

31-5-1965

నేను ఇవాళ సుప్రభాత. పఠనంలో పాల్గొన్నాను. నమస్కారం చేయటానికి వెళ్ళినపుడు 'బామ్మ దగ్గర కూర్చుని వ్రాయమ్మా' అన్నది. 'ఇవాళ్టి నుంచి వ్రాస్తానమ్మా' అని వెళ్ళి త్వరగా నా పనులు ముగించుకొని వచ్చి కూర్చున్నాను. అమ్మ స్నానం చేసి వచ్చేసరికి 8 గంటలు. లక్ష్మీ నరసమ్మ గారి సత్యం ఊరికి వెళ్తానంటే తీర్థానికి సీసా తీసికొచ్చా.

అమ్మ :- సత్యానికా

లక్ష్మీనరసమ్మ :- వద్దంటున్నాడమ్మా

అమ్మ :- ఎందుకని?

సత్యం :- సీసా కారిపోతుందమ్మా

అమ్మ :- ఆ సీసా వీలుగా లేదని అంటున్నాడమ్మా

(వరలక్ష్మి రోజ్‌వాటర్ సీసా తెచ్చి ఇచ్చింది. ఆ సీసా ఇవ్వగానే తీర్థం తీసుకొన్నాడు)

అమ్మ :- (సత్యంతో) నువ్వు అమ్మను తీసుకెళ్తానన్నావా? అది నా ధర్మం, లాంఛనం అని అన్నావా?

సత్యం :- లాంఛనగా అనలేదు నా ధర్మం, నా అవసరం కోసమైతే మాత్రం అక్కరలేదు. తీసుకువెళ్ళటం నా ధర్మం అనుకున్నాను.

అమ్మ :- అయితే నీకు ఇబ్బంది లేదన్నమాట.

సత్యం :- నా ఇబ్బంది కోసం అవసరం లేదు.

అమ్మ :- బామ్మకు ఇట్లా ఉన్నదిగా. రమ్మనవుగా.

రమ్మనని తలూపాడు సత్యం

సత్యం చెల్లెలు లక్ష్మి ఒడిలో వేరు శనగకాయలు చూసిన అమ్మ 'అవి ఎక్కడివి?' అని అడిగింది.

లక్ష్మి :- కొట్లో కొనుక్కొచ్చా

అమ్మ :- అవి ఇటు పెట్టు అని అన్నీ పెట్టించుకుని రాధాకృష్ణ రెడ్డికి, సత్యానికీ పెట్టి వీడికి (సత్యానికి) ఈ ఆలోచన వచ్చినందుకు ఏమి ఇవ్వాలి అని నవ్వుతోంది.

ఇంకా కాసిని వేరుశెనగకాయలు పెట్టు అన్నాడు రామకృష్ణన్నయ్య సరదాగా.

అమ్మ :- వాడు చెప్పాల్సింది చెప్పాడు నీ ఇష్టం అన్నది లక్ష్మీనరసమ్మగారితో

లక్ష్మి :- నువ్వు ఎట్లా చెప్తే అట్లా చేస్తానమ్మా భారం నీదే కదా!

అమ్మ :- అట్లా ఎట్లా? దేనికదే. నీ వీలును బట్టి చూడు. రమణ వచ్చి అనసూయ బామ్మగారు పిలుస్తున్నారని చెప్పగానే అమ్మ లేచి బామ్మ దగ్గరకు వెళ్ళింది. అమ్మ బామ్మ పొట్టమీద, నుదుటిమీద చెయ్యివేసి చూసి మాడిపోతున్నదని బామ్మ చేతిని తనచేతిలోనికి తీసుకుని నాడి చూచి చలపతిరావు తాతయ్యగారిని కూడా చూడమన్నది (నాన్నగారికి పినతండ్రి).

అమ్మ అత్తయ్యా అని బామ్మ చెవిలో నాలుగయిదుసార్లు పిలవగా బామ్మ మెల్లిగా తల తిప్పింది. అమ్మ తన పమిట చెంగుతో చెవి దగ్గర తుడిచి తలవైపుగా కూర్చుని నాలుక చూసి "ఇది కూడా తేడాగానే ఉన్నది" అని రమణను తడిగుడ్డ తెచ్చి నుదుటిమీద వెయ్యమన్నది.

అమ్మ తన మంచం కూడా బామ్మ ఉన్న చోటే వెయ్యమన్నది. బామ్మ దగ్గర్నుంచి లేచి తన మంచం మీద కూర్చుని ఒక సోడా ఉంటే తెచ్చిపెట్టమ్మా అన్నది సోడా తెచ్చిచ్చాను.

బామ్మ శరీరం మరీ మసిలిపోతున్నది. నిన్న తెచ్చిన ఐస్ అయిపోయింది. జనార్ధనరావుగారి జీప్‌లో బాపట్ల వెళ్ళి తీసుకురమ్మన్నది యోగన్నయ్యను. వచ్చేటప్పుడు బస్‌లో రావచ్చు అంటుండగా జనార్ధనరావుగారు అమ్మకంటే - ఎక్కువా తిరిగి ఈ జీపు లోనే రావచ్చు అమ్మా అన్నారు. అంతక్రితం దర్శనానికి వచ్చిన వారిని కూడా ఈ జీపులోనే వెళ్ళమని చెప్పారు.

(మళ్ళీ బామ్మను చూసి)

అమ్మ :- వేరే అగ్ని లేకుండా ఈ వేడితోనే లోపలి మజ్జ కూడా కరిగిపోతున్నది. ప్రొద్దున కాఫీ పోసాను. మింగింది అంటూ (గ్లూకోజు రెండు చెంచాలు నోట్లో వేసింది)

11వ తేదీ ఈ పాటికి దానాలిస్తున్నది. ఆరోజు ఎంత ఆనందంగా ఉన్నదనుకున్నారూ!

శే. అన్నయ్య :- బామ్మగారు చూడమ్మా. ఎంత ఆనందంగా ఉన్నారో! ఏమిటో ఆ ఆనందం?

అమ్మ :- అన్నీ చక్కగా జరిగినాయి అని ఎవరో అంటే - "అమ్మాయి సంకల్పిస్తే కాకపోవటమేమిటీ, ఇష్టం లేకపోతే కాదుగానీ"

(అక్కడికి వచ్చిన మంగను చూపి కబుర్లు చెప్తూ)

వెళ్తావా? అన్నయ్య పంపించమని చెప్పాడు

(మంగ ఏడుస్తూ నుంచున్నది)

పంపనులే. అయినా 1వ తారీకున వెడితే 4వ తారీకున తీసుకొస్తానన్నాడు కదా!

(మంగ "నమ్మకం లేదమ్మా" అని ఏడుస్తున్నది)

వీళ్ళ నాన్న సంవత్సరీకాలు 1, 2, 3 తేదీలలో వాళ్ళ అన్నయ్య పంపమన్నాడు. 4వ తేదీ తిరిగి పంపిస్తానన్నాడు. కానీ తనకు పంపిస్తారని నమ్మకం లేదు. అందువల్ల వెళ్ళటం ఇష్టం లేదు. అమ్మను వదలి వెళ్ళటం ఇష్టం లేక

(మంగ ఏడుపును చూచి)

పంపనులే. ఏడవబోకు అని సముదాయించింది.

నాన్నగారు :- అమ్మ నిన్నటిలాగా ఉన్నదా?

అమ్మ :- నిన్నటి లాగా లేదు. ఇవాళ కాళ్ళు కూడా లేవటం లేదు.

(నాన్నగారు వెళ్ళిపోయారు. లోకనాథం బాబాయిగారు చూడటానికి వచ్చారు)

అమ్మ :- (బాబాయితో) మీరందరూ అన్నాలకెళ్ళండి

బాబాయి :- అయితే ఇక్కడెవరుంటారు?

అమ్మ :- నేనున్నానుగా

బాబాయి :- నువ్వుంటావా - అని వెళ్ళారు

(బామ్మకు 3 చెంచాల మంచినీళ్ళు వేసి, తన మంచం దగ్గరకు వెళ్ళి, అక్కడి కుక్కను చూసి) ఇది నేనెక్కడుంటే అక్కడికి తయారవుతున్నది. కనపబడకుండా ఉందామన్నా సరే. నిన్న పాపతో మాట్లాడుతూ గదిలో కూర్చుంటే అక్కడికీ వచ్చింది. అంటూ కుక్కను చూస్తూ పడుకున్నది.

(అమ్మ పడుకున్నది కానీ ధ్యాస మాత్రం బామ్మ మీదనే ఉన్నది. "ఇంకా 2 చెంచాలు నీళ్ళు వెయ్యమ్మా" అన్నది రమణతో. వెయ్యగానే మింగిందా అని అడిగింది. మింగిందని చెప్పింది రమణ. అమ్మ 15 ని.లు నిద్రపోయి లేచి, ఒక గంట నిద్ర పోయినానా? అని అడిగింది. అమ్మకలా అనిపించింది.

హైమ వచ్చి నమస్కారం చేసుకోవటానికి కాళ్ళిటు పెట్టు అంటే....

అమ్మ :- అక్కడున్నాయిగా నమస్కారం చేసుకో - జపం, పూజ అయిందా హైమా

హైమ :- కాలేదమ్మా. ఇప్పుడే నీళ్ళు వచ్చినాయి. స్నానమైనది.

అమ్మ :- అన్నీ అయ్యేటప్పటికి 2 గంటలు ఇవాళ వడగా ఉన్నది. నివేదన నీవు తీసుకురాబోకు. వసుంధర తీసుకొస్తుందిలే. నువ్వు మాత్రం రాబోకు. అయినా అక్కడే పటానికి పెడితే సరిపోతుందిగా.

అసలు అమ్మను పెట్టుకుని ఫోటోలకు ఎందుకూ అన్నాను.

అమ్మ :- (నన్ను చూసి నవ్వుతూ) ఏమిటో! కూసిందే పిట్ట.

(బామ్మను చూసి ఒక చెంచా నీళ్ళు గొంతులో వేసి, 'గుటక వెయ్యి' అన్నది)

అమ్మ :- ఎంత జబ్బులో ఉన్నా, నన్నూ నా గొంతునూ గుర్తుపడ్తున్నది. ఇందాకటి కంటే కొంచెం నయం.

రమణ :- ఇదేమిటో మాయగా ఉన్నది.

అమ్మ :- మాయాలేదు... ఏం లేదు (చలపతిరావు తాతయ్యగారితో)

చరమదశలో వాసనలవీ ఉంటాయి.

ఆ వాసనలవీ కూడా పోయినాయి. పసిపిల్లలాగా పడుకున్నది. ఈ మధ్యలో ఒకరోజు భాస్కరరావు "ఇక్కడ పడుకోలేనమ్మా" అని లేచి వెళ్ళాడు. (బామ్మ) ఆమే అన్నది "నన్ను సావిట్లో పడుకోబెట్టండి. వాసనకు నేనే ఉండలేకపోతున్నాను" - అని

అందరూ వాసన అంటారు. నాకు వాసన రాలేదేమి? అని నేనంటే

అన్ని వాసనలు పోయిన దానవు. నీకు వాసన ఏమిటమ్మా? అట్లా అని అందరికీ లేకుండా ఉంటుందా? అన్నది.

అంత ఉండలేకపోతే వాళ్ళే లేచిపోతారు. గానీ నిన్ను మాత్రం సావిట్లో పడుకోబెట్టను అన్నానామెతో.

(అమ్మ పాదాలు మంటలుగా ఉన్నాయంటే పాదాలు పళ్ళెంలో పెట్టి నీళ్ళు పోసారు. అమ్మ ఆ తీర్థం తీసి 3 చెంచాలు బామ్మ నోట్లో వేసింది. "నీళ్ళు వస్తే స్నానం చేస్తాను" అంటూ లేచి గుంజ పట్టుకుని నుంచుని మండుతున్న పొయ్యి వైపు చూచి)

అమ్మ :- ఆ నిప్పు చల్లార్చండి. నిన్న ఫైరు ఇంజన్లు ఇటు వెళ్తుంటే శేషగిరిరావుగారు చూసారట. "ఎప్పుడూ నీ నోటి వెంబడి నిప్పు నిప్పు అంటున్నావు. ధ్వంసం చేస్తున్నావు

తల్లీ!'' అని చెప్పి వీళ్ళు దొంగలు... దొంగలు... అంటున్నారు. కానీ వీడి దగ్గరపోతే, వాడి దగ్గరన్నా ఉంటుంది. నిప్పు అయితే మొత్తం ధ్వంసం అవుతుంది.

12-30 గంటలకు భరద్వాజ నివేదన తీసుకురాగానే, అమ్మ లేచి లోపలికి వెళ్ళి, నివేదన తీసుకుని రెండవసారి స్నానం చేసింది.

ఐస్ కోసం బాపట్ల వెళ్ళిన యోగన్నయ్య ఐస్ తీసికొని కారులో తిరిగి వచ్చాడు. ఆ కారులోనే బస్తాలేవో వేసుకొని ఊరికెళ్ళాడు.

ఐస్ కాస్త మంచినీళ్ళలో వేసి, ఐస్ బాగ్ బామ్మ తలక్రింద పెట్టారు. పాపత్తయ్య డొక్కలో నొప్పిగా ఉన్నదని అమ్మ స్నానాల గదిలో చల్లగా ఉన్నదనీ అక్కడ పడుకున్నది.

అమ్మ వెళ్ళి దగ్గర కూర్చొని, నేను రాస్తానుండమని పొట్ట రాస్తుండగా లక్ష్మీనరసమ్మ గారు వచ్చి 'నే రుద్దుతాలే అమ్మా' అని కొబ్బరినూనె పెట్టి పొట్ట రుద్దుతూండగా అమ్మ కొంచెంసేపు కూర్చుని లేచి బిందెలో మంచినీళ్ళు వంచుకుని త్రాగి ఇంకొక గ్లాసులోకి వంచి హాల్లో పడుకున్న రవికె ఇచ్చి, 'చలపతిరావు తాతయ్యగారు నిద్రలేచారేమో చూడమ్మా, చల్లని మంచినీళ్ళు ఇవ్వు ఆయనకు' అని నాతో చెప్పి -

బామ్మ దగ్గరకెళ్ళి మంచం మీద కూర్చుని, విసురుతూ ఉన్నది.

తాతగారు నిద్రలేచి, మంచినీరు త్రాగి బామ్మ కళ్ళ దగ్గర వేలు చూపి, కనురెప్ప ఎత్తి చూశారు. చలనం లేదు. శక్తి తగ్గింది (గుండె మీద చెయ్యి వేసి) గుండె కొట్టుకోవటం కూడా తగ్గింది. ఈ జ్వరానికి ఎముకలలో ఉండే మజ్జ కూడా కరిగిపోయే ఉంటుంది.

గోదానం ఇచ్చే రోజున 108 కొబ్బరికాయలు కొట్టింది. నేను ఆమె నడవలేదని పట్టుకుంటే 'నన్ను పట్టుకోవటమెందుకని' తనే వెళ్ళింది గుడిలోకి ముందుగా. నేను 3 ప్రదక్షిణలు చెయ్యమంటే 8 చేసింది. ఒకసారి నేను ఏదో కావాలని లోపలికిపోతే - ''అమ్మాయి వచ్చేదాక ఉండు. అసలు నిన్ను పిలవమని చెప్పలేదు'' అన్నదట బ్రాహ్మడితో. అమ్మ కబుర్లు చెప్తూ డాక్టరు సాంబయ్యను పిలవమంది.

శ్వాస చల్లగా ఉన్నది. నాడి లెక్క ప్రకారంగానే ఉన్నది. కానీ బలహీనంగా ఉన్నది.

సాంబయ్య రాగానే (డాక్టరు సాంబయ్య గారితో) ఏం సాంబయ్యా ఎట్లా ఉన్నది?

(నోట్లో వేలుపెట్టి చూచింది. స్పర్శ ఉన్నదో లేదోనని.)

బామ్మ వేలు చీకింది. సాంబయ్య ఏమీ మాట్లాడకుండా కూర్చున్నాడు.

అమ్మ :- (సాంబయ్యతో) చెప్పు సాంబయ్యా! మాట్లాడవేం? మేమేదో భయపడతామని

చెప్పటం లేదా? మేము బ్రతుకుతుందని ఆశ పెట్టుకుని, ఎట్లా వున్నదని మేము అడగటం లేదు.

సాంబయ్య :- బలహీనంగానే ఉన్నదమ్మా

(అమ్మ లేచి, 'ఇప్పుడే వస్తాను' అంటూ లోపలికి వచ్చి అక్కడున్న పాపత్తయ్యను అవతలి కెళ్ళమని సాంబయ్యను పిల్చి)

అమ్మ :- ఏమిటి? ఎట్లా ఉన్నది? నాడి ఎక్కడో ఉన్నది. పైన వేడిగా ఉన్నా లోపలంతా చల్లదనం ఆరంభం అయింది కదూ! అవునా?

సాంబయ్య :- అవును

అమ్మ :- సాయంత్రం 6 గంటల లోపలా

(అమ్మ బామ్మ ప్రక్కలో కూర్చొని కాళ్ళూ చేతులూ చూచి)

నరాలు మాడిపోతున్నాయి. నాడి ఒకటే స్థానాలు వేరు (చలపతిరావు తాతయ్యగారి దత్తపుత్రుడైన రమణను చూచి, వాడికి అక్కడ పెట్టుకుని మనం మాట్లాడట మేమిటీ? అని అతను చదువుతున్న క్లాసు అడిగి జువాలజీ అంటే డాక్టర్లకు ఉపయోగించేదేమో కదూ!

రమణ :- అవును.

అమ్మ :- నేను చీరాల కాలేజీకి వెళ్ళాను. సముద్రపు గవ్వలో ఒక పురుగున్నది. అది దాని పురుగు కాదు. కాళ్ళ జెట్టి ఉన్నదనుకో. దాని రంధ్రాలు ఎట్లా ఉంటాయో దాని సంతతి కూడా అట్లా ఉండాలిగా. 'ఆ గవ్వ ఈ పురుగుదేనా?' అని అడిగాను కాదమ్మా. ఈ మాత్రం తెలివుంటే మా కాలేజీ పిల్లలు ఎప్పుడో బాగుపడే వాళ్ళమ్మా అన్నారు ప్రిన్సిపాల్ టేకుమళ్ళ రామారావు.

అమ్మ :- (బామ్మను చూసి) లోపల బాధేమో తెలియదు గానీ పైకి మాత్రం శక్తేం లేదు. 2 గంటల నుంచి శ్వాస చల్లబడ్డది. ఈ జ్వరం బాధేమో! కొంతమందికి యిట్లా కాదు. వాసనలు తగ్గవు. కాళ్ళు, చేతులు కొట్టుకోవటం తగ్గదు. అవి రాలేదు అనుకోకుండా వచ్చి అన్నీ తగ్గిపోయినై. పోయేటంత వరకు తెలివుంటే చాలు అనేది. పోతున్నదనే దిగులేం లేదు. ఆమె పడ్డ బాధలు తల్చుకుంటే బాధగా ఉంటుంది.

(రమణతో) దండకం చదువు. ఆమెకు ఇష్టం కదా! సావిత్రీ! నువ్వూ చదువమ్మా. (వాళ్ళు చదువుతున్నారు. అమ్మ బామ్మ దగ్గరకెళ్ళి అత్తయ్యా అని 2 సార్లు చెవిలో

పిలిస్తే పలికింది బామ్మ సన్నగా. ఇది చాలా విశేషము అని అంటూండగా దండకం పూర్తయింది. అమ్మ 'విన్నావా?' అన్నది. బామ్మ తలూపింది. భాస్కరన్నయ్యకు కాసిని ఆవుపాలు తియ్యమని కబురు చేసింది. బామ్మ నాడి చూస్తూ)

అమ్మ :- నాన్న నాడి ఎప్పుడూ ఇట్లాగే ఉంటుంది. ఆయన చెప్పింది అర్థం చేసుకోలేదని ఎంత గోలో. మా అమ్మపేరు, వాళ్ళమ్మ పేరు చెప్పుకుని దీపారాధన చేయించాడు.

అనంతపద్మనాభస్వామి నోములో నాకు వాయనం ఇచ్చుకోవాలని ఆయన ఉద్దేశం. "నేను అనంతపద్మనాభస్వామిని" అంటే వాయనమిస్తానన్నాడు 'సరే' అన్నాను.

'నా వాయనం పుచ్చుకున్నదెవరు?' అన్నాడు.

'నేనే, అనంతపద్మనాభస్వామిని' అన్నాను. ఆయన సంతోషం వేరే చెప్పేదేముంది?

వ్రత సందర్భంగా బ్రాహ్మడు అంటాడు కదా!

అట్లాగే మాట అంటే ఏం పోయిందిలే అని అనేసాను.

శే. అన్నయ్య :- మళ్ళీ పేచీ వేశావే.

అమ్మ :- ఒక విశేషమేమిటంటే ఇవాల్టి రోజున ఎవరూ దగ్గరకు రావటానికి వీలు లేకుండా ఉండే పరిస్థితి లేకుండా ఇంత మందిమి దగ్గర కూర్చున్నామంటే విశేషం కదూ! సాధారణంగా తప్పనిసరైన వాళ్ళు కూడా ముక్కుకు గుడ్డ కట్టుకుని దగ్గరకు వెళ్ళాల్సిన పరిస్థితి (ఈకేసు). సావిత్రీ! రాధన్నయ్యను పిల్చి నామం చెయ్యండి.

(సావిత్రి రాధన్నయ్యను పిల్చుకొచ్చింది. హార్మోనియం తెమ్మన్నాడు రాధన్నయ్య)

హార్మోనియం వద్దు. అంత మోత లేకుండా ఫిడేలు అయితే నయం. ఫిడేలు తెచ్చివ్వండి

(సుప్రభాతం చదివించమంటావా? అని బామ్మ చెవిలో అడిగింది)

'చదివించమన్నట్లు' తలూపింది బామ్మ

సుప్రభాతం ఆరంభించగానే బామ్మ కళ్ళ వెంబడి నీళ్ళు కారాయి,

భాస్కరరావు అన్నయ్య ఆవుపాలు తీసి తెచ్చాడు. అందులో తేనె వేయించి 6 చెంచాలు నోట్లో వేశారు. చిక్కగా ఉన్నాయి. గుటక పడుతుందో, పడదో అనుకున్నాం. కానీ బాగానే మింగింది.

అమ్మ బామ్మ చేతిని తన గుండె మీద పెట్టుకుని. 'ఎందుకో నా చేతులు

గుంజుతున్నాయి' అన్నది. అనసూరియమ్మ బామ్మగారు అమ్మ చేతిని రాస్తున్నారు.

అమ్మకు అనుమానం కలిగింది. "ఇక లాభం లేద"ని లేచి లోపలికి వస్తూ, అక్కడ సుబ్బయ్య ఎదురైతే "సుబ్బయ్యా! నువ్వు ఎక్కడకూ పోబోకు" అని లోపలికి వచ్చి స్నానం చేస్తానన్నది.

ఇంతలో అనసూయ బామ్మగారు 'అమ్మా అమ్మా' అని పిలిచారు. సుప్రభాతం పూర్తయి నామం జరుగుతుండగానే గం. 4-05 ని.లకు బామ్మ శాశ్వతంగా అమ్మలో ఐక్యమైంది.

ఆమెను మంచం మీద నుంచి దించి తూర్పు తలగా పడుకోబెట్టారు.

స్నానం చెయ్యకుండానే బామ్మకు ఇష్టమని మామిడి చిగురు రంగుచీర ఎఱ్ఱి గాజులు వేసుకుని ఎఱ్ఱిరాయి బులాకీ పెట్టుకుని అమ్మ వచ్చేసరికి గం. 4-10 ని.లు అయింది.

వర్ధనమ్మ బామ్మగారు (అమ్మ పినమామగారి భార్య) అమ్మ రాగానే దీపారాధన చెయ్యొద్దా అని అడిగింది.

అమ్మ :- నేనే చేస్తాను.

సుబ్బయ్యన్న :- తూర్పు పడమరలుగా పడుకోబెట్టారు. ఉత్తర దక్షిణాలుగా పడుకోబెట్టద్దూ!

అమ్మ :- ఏ దిక్కు అయితే ఏముందిరా? అన్నింటికీ దేముడే దిక్కు. నాకు అవేం లేదు కదా! నేను దగ్గరే ఉంటాను. ఆ దోషమేమీ ఉండదు. ఇందాకటి నుంచి దగ్గరే కూర్చున్నాను.

(పాపత్తయ్య వచ్చి కాళ్ళ దగ్గర కూర్చుని ఏడుస్తుంటే అమ్మ దగ్గరకు తీసుకొని సముదాయిస్తున్నది కానీ అమ్మకు కూడా కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరుగుతున్నాయి. అక్కడున్న వాళ్ళంతా గొల్లుమన్నారు. బామ్మ తలవైపు వడ్లు పోసి దానిమీద ప్రమిద పెట్టారు. గం. 4-20 ని.లకు ఆవునెయ్యి, ప్రత్తి తీసికొని వచ్చారు. అమ్మ వత్తి చేస్తుండగా, ప్రమిదలో నెయ్యి వేస్తుండగా, దీపారాధన చేస్తుండగా, అమ్మ బామ్మ తలమీద చేయి వేస్తుండగా, పొట్ట మీద చెయ్యి వేస్తుండగా.... శేషగిరిరావు అన్నయ్య ఫోటోలు తీశారు.

అమ్మ :- సుప్రభాతం చదివించమంటావా? అని చెవిలో అడిగాను. చదివించ మన్నట్లు తలూపింది. చదవటం అరంభించాక వింటున్నావా అంటే వింటున్నానన్నట్లుగా తలూపింది.

అమ్మ :- (నాన్నగారితో) ఇవాళ చీరాల డాక్టరుగారిని రమ్మన్నాను. ఆయన అర్థం

చేసుకోలేదు. నిన్న అమావాస్య వెళ్ళిపోయింది కదా! అందువల్ల ధైర్యంగా ఉన్నారు. బాపట్ల వెంకట్రావుగారు కూడా పొద్దునే వెళ్ళారు. చీరాల మన వాళ్ళందరికీ కబురు చెయ్యండి. బాపట్లలో గోపాలుడికి.

శే. అన్నయ్య :- గోపాలక్రిష్ణమూర్తి ఉండడమ్మా

అమ్మ :- ఉన్నన్నాళ్ళు ఉండి చివరకు బెజవాడ వెళ్ళాడు. ఏం చేస్తాం?

(నాన్నగారు వాళ్ళు ఏం కావాలి? ఏం తెప్పించాలి? అని సతమతమౌతుంటే) బ్రాహ్మడ్ని కల్సుకుని లిస్టు తీసుకొని, అన్నీ తీసుకురండి. వరండాలోకి, లాన్‌లోకి, మందిరంలోకి తిరుగుతూ అంది.

లోకనాథం బాబాయి :- ఇంకా జ్వరమున్నది

అమ్మ :- నేను పోయేటప్పుడు కూడా కాల్తూనే పోతానని ఆమె అన్నది. నేను ఆవుపాలు, తేనె కలిపి 6 చెంచాలు వేశాను. గుటక వేసింది. అప్పటికి అన్నీ బాగానే ఉన్నాయి. సుప్రభాతం వింటున్నావా అంటే వింటున్నానన్నది. ఎంత జాగ్రత్తో. ఇంత ఇదిగా పోవటం చాలా అరుదు.

బాబాయి :- (ప్రాణమున్నదనే అనుమానంతో) ఇంకా వేడిగా ఉన్నది.

అమ్మ :- పైకి కాల్తున్నప్పటికి, లోపలి శ్వాస ఇందాకనే చల్లపడింది. అది నాడికి తెలియటం లేదు. ఇందాక బంక చెమట ప్రారంభం కాగానే మీతో చెప్పాను.

(అమ్మ బామ్మ దగ్గరకు వచ్చి తలక్రింద వత్తుకుంటుందని తలఎత్తి తలక్రింద దిండులాగ గుడ్డ పెట్టారు. చీమలు రాకుండా శరీరం మీదా, చుట్టూ కర్పూరం చల్లారు.

కామేశ్వరమ్మ అమ్మమ్మ :- (ఆశ్చర్యంగా) ఎవరన్నా పోయినారంటే చలపతిరావుగారు ఆ బజార్లోనే ఉండరే. ఇక్కడ (బామ్మ పక్కన) ఎలా కూర్చున్నారో!

అమ్మ :- అసలూ ఆమె పోయిందా? ఎక్కడికి పోయిందీ? ఎక్కడకూ పోలేదు. మనల్ని కనిపెట్టుకుని ఇక్కడే ఉన్నది.

(అమ్మకు కన్నీరు వస్తున్నది. అందరి కంటపడకుండా ముఖం ప్రక్కకు తిప్పుకున్నారు)

"నీకు నామీద దయలేదు. అందరిలాగ సంవత్సరాల పర్యంతం చేస్తావు" అన్నదామె. పీక్కున్నది. బాధపడ్డది కదా! ఇప్పుడేమన్నా ఉన్నదా? పోయిన తర్వాత కొంచెం వాసనైనా వచ్చిందా? గోదానమిచ్చినవి తాగకూడదంటారు. నాకు అవే వేద్దామనిపించింది.

ఆ ఆవుపాలే తెప్పించి వేసాను. "నువ్వు నాకు పెళ్ళి చేసినట్లు (ఖర్మ) చేస్తావు కదూ" అని అడిగిందామె. అట్లాగే అనుకున్నట్లు గానే అన్నీ జరిగినాయి. "నా మీద నమ్మకం లేదా? నీకేం తరుగు రానివ్వనుగా" అన్నాను.

"నీమాట మీద, నీ మీద నమ్మకం ఉండబట్టేనమ్మా అడుగుతున్నాను. నాకెందుకు దుర్బుద్ధి పుట్టిందోనమ్మా అక్కడికి (హైదరాబాద్) పోవాలని, వెళ్ళాను, అనుభవించాను" అన్నది. అమావాస్య వెళ్ళిన పాడ్యమి మరిడమ్మగారు ఇట్లాగే పోయింది 4 గంటలకు.

(అమ్మ బామ్మ చేతి మీద తన చేతినుంచి)

9వ తేదీ అన్నది కదా! "ఎల్లుండి కనుక ఆవు దొరకకపోతే ఊళ్ళో వాళ్ళ ఆవును అడ్డం పెడదాం" అన్నది.

నేను చేసే వేడుకకు ఊళ్ళో వాళ్ళ ఆవును అడ్డం పెట్టటం ఇష్టం లేదు.

5 ని.లు ముందు నా చేతులు, కాళ్ళు గుంజతున్నాయి అని తాతగారితో అని లేచి లోపలికి వెళ్ళాను. నాలో ఆవేదన గానీ, ఏదన్నా గానీ, నా తపన గానీ... బాధ పడుతుంటే బామ్మ అంతగా బాధపడుతున్నది కాబోలు అంటారు వీళ్ళు (అని నావైపు చూసింది.)

(అమ్మకు కాళ్ళు, చేతులు గుంజుకుపోవటం బహుశా ఇప్పుడు తగ్గిందేమో అనిపించింది నాకు... అంటే బామ్మ పోయిన తర్వాత)

కృష్ణవేణమ్మగారు :- చీరాల డాక్టరు గారు రాలేదే

అమ్మ :- నే చెప్పాను రమ్మని. అయినా ఎవరొచ్చి చేసేదేముందిలే.

అటూ ఇటూ తిరుగుతున్న నాన్నగారిని చూచి

అనసూయ బామ్మగారు :- రా! కూర్చో పండు పండింది. తొడిమ ఊడింది. లక్ష్మీదేవల్లే మీ చేతుల్లో దాటిపోయింది. .అని ఓదార్పు మాటలు చెబుతుంటే - నాన్నగారి కళ్ళని చూసి

అమ్మ :- (బామ్మగారితో) వారిని కదిలించబోకండి అని (నాన్నగారిని చూస్తూ) 'జమాబందీ నుంచి వచ్చిన తర్వాత మిమ్మల్ని గుర్తుపట్టిందా?'

నాన్నగారు :- ఆఁ పలికింది

(తాతయ్యను తీసుకురమ్మని విద్యాధరిని పంపించారు. తాతగారు వచ్చి ఏడుస్తుంటే, అమ్మ ఆయన్ని కూర్చోబెట్టి 'ఏడవబోకు' అని ఓదార్చింది. సుబ్బమ్మ

బామ్మగారు తాతగారికి బామ్మనుచూసి 'అమ్మాయి లేదు. ఇంకేముంది?' అని బామ్మను కదిలిస్తున్న ఆమెతో "కదిలించబోకండి" అని వారించింది అమ్మ.

అనసూయ బామ్మగారు :- శనివారం దాటితే ఉండదన్నారు.

అమ్మ :- ఆదివారమూ, అమావాస్యా కాదు. సోమవారం పాడ్యమి. ఎంతమంది తెలివిగా పోయినా ఈ తెలివి వేరు. ఎంత గమనం. ఆమె పాలు త్రాగిన తర్వాతనే లోపలికి పోయినాను. పోయిన సంవత్సరం 27వ తేదీ నెహ్రూగారు పోయిన రోజున కాలవకు వెళ్ళొచ్చాను. మొన్న 27వ తేదీ అడిగాను, ఇవాళ కాలవకు వెళ్ళిరానా? అని ఒకసారి పోయొచ్చావుగా అన్నట్లు 'ఎందుకూ?' అన్నది. నిన్న మధ్యాహ్నం 'అమ్మా' అని పిల్చింది. ఎన్నాళ్ళయిందీ ఈ గొంతు విని అనుకున్నా. అప్పటి నుంచే నడకమారింది. డాక్టరు (సాంబయ్య) గారిని పిల్చి చూపించితే, 'నిజమే' అన్నారు. పొద్దుటి స్థితికీ, పొయ్యేటప్పటికీ తేడా ఏం లేదు. నోట్లో వేలుపెట్టి చూసి, పట్టుబట్ట కట్టుకొస్తానని లోపలికి వెళ్ళాను. అంతే.

ఒకసారి బులాకీ లేకుండా వస్తే - "బులాకీ లేకుండా కనపడబోకు. పెట్టుకురా" అన్నది. తర్వాత అనుకున్నదిట. "అంత గట్టిగా ఎవర్ని (పెద్దకుమారుడైన నాన్నగారిని కూడా) అనను అమ్మాయినే అంటాను" అని. దానాలిచ్చేటప్పుడు నాన్న అక్కడే కూర్చున్నారు అంటూ.....

(నువ్వు అక్కడే ఉన్నావుగా అన్నది తాతగారితో)

ఆయన అవునని తలూపారు. "ఈ పిల్లలెవరికీ బామ్మ పోయిందని అనిపించటం లేదు" అన్నది.

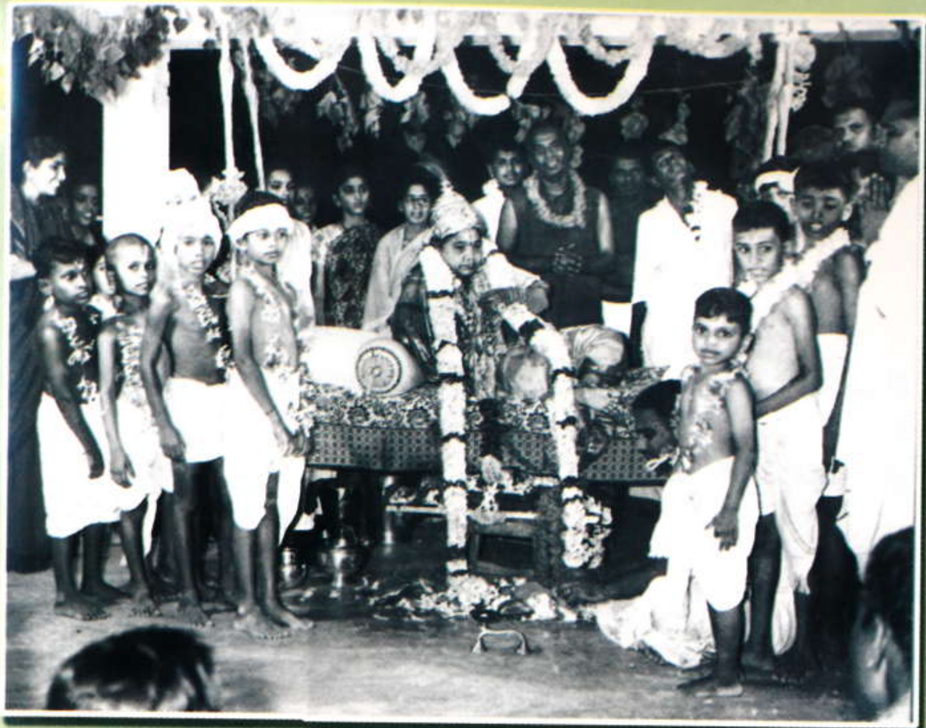
అమ్మ :- (రమణతో) ధోవతి తీసుకురామ్మా. కడదాం. ఆమె ఎక్కడకు పోయిందీ? మనలను కనిపెట్టుకుని ఇక్కడే ఉన్నది. పోయిన దాన్ని గురించి (ఆ విషయమై) బాధేమున్నది? ఆమె మాటలూ, సంవత్సరం ఆమె ఇక్కడ లేకుండా పోవటం... అవే కదిలిస్తయి నన్ను.

(బామ్మకు రమణ, పెద్ద బామ్మ యిద్దరూ కలిసి ధోవతి మారుస్తూ పక్కకు తిప్పటానికి సందేహిస్తుంటే)

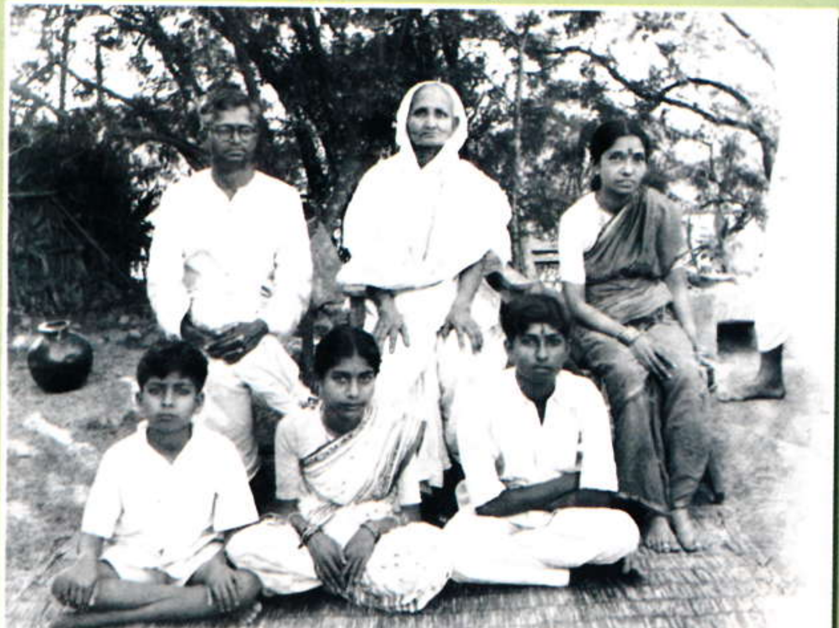
నొప్పి అన్న భయమేం లేదుగా (అని ప్రక్కకు తిప్పండమ్మా)

శరీరం కూడా ఎంత మృదువుగా ఉన్నదో! అంతకు ముందు ఉన్న కళావిహీనత కూడా లేదు. ఆమె చివరకు మరణబాధైనా పడలేదు.

తాతగారు :- నీకు ఇవన్నీ లాగినాయిగా! (అని అమ్మ భుజం పట్టుకున్నారు)

కృష్ణాష్టమి సందర్భంలో

అమ్మ కుటుంబసభ్యులు

(నాన్నగారు,బామ్మగారు,అమ్మ,రవి,హైమ,సుబ్బారావు.)

అమ్మ :- ఇవన్నీ లాగగానే స్నానం చేద్దామని వెళ్ళాను.

(బామ్మ శరీరం పట్టుకుని చూచి) గట్టిపడ్డది.

రమణ :- లేదమ్మా

అమ్మ :- ఇక్కడ పట్టుకుని చూడు (అని చెయ్యి పట్టుకుని చూపింది)

రమణ :- నిజమే. గట్టి పడ్డది.

అమ్మ :- ప్రాణం పోయిన 3 గంటలకు ఎక్కడివక్కడ గట్టిపడతై. మూడు మూడులు (9 గంటలు) గడచిన తర్వాత ధనంజయ వాయువు కమ్మి చెయ్యిలేచి, కొంచెం సేపుండి వాల్తుంది. చేతులు, కాళ్ళు... అన్నీ లేచి పడుతుంటాయి. కన్ను తెరుచుకుని గుడ్డు లోపలికి పీక్కుపోతుంది. ఇట్లాగే చెవులు... అన్నీ.

నేను :- ప్రాణం లేదు గదా! ఎట్లా లేస్తుందమ్మా.

అమ్మ :- మనకు ఉపయోగించే ప్రాణం లేదు. కానీ, వేరే శక్తులున్నాయి కదా! 5 వాయువులు ఉన్నాయి.

(గంధం చెక్కలు, పన్నీరు, గంధం మొదలైన కావలసిన ద్రవ్యాలన్నీ తెప్పించాలి అని అమ్మ చెప్పింది)

అమ్మ :- (దూరంగా చాపమీద ఒక్కడే కూర్చొన్న రవిని చూచి) చూడు. ఎట్లా కూర్చున్నాడో. కనపడకుండా దిగులు పడుతున్నాడు. సుబ్బారావైతే అసలు తట్టుకోలేడు. పర్చూరి డాక్టరు గారి భార్య పోయిందని తెల్సినప్పుడు గోడకేసి కొట్టుకుని ఒకటే ఏడుపు. అట్లా చేస్తే నేను కోప్పడతానని బయటకు (ఈ ఛాయలకు) రాలేదు.

(ఒక కాలు చాపి, ఒక కాలు ముడుచుకుని పత్తి తీస్తున్నది అమ్మ)

చలపతిరావు తాతగారు :- ఈ జ్యోతి ప్రత్యామ్నాయం.

అమ్మ :- భగవంతుడికి ప్రత్యామ్నాయం దేవాలయాలు. పురోహితుడు రాలేదే. వస్తే వస్తాడు. లేకపోతే లేదు. నేనే చేయిస్తాను.

(ఆవు నెయ్యి అయిపోవచ్చింది. నువ్వులనూనె, కొబ్బరినూనె తెప్పించి కలిపివేసింది. గం. 8-15 ని.లకు శరీరం మీద గంధం చల్లి నుదుటికి రాశారు. మందిరంలో నాన్నగారు పెద్దగా ఏడుస్తున్నారని అమ్మమ్మ వచ్చి రామృష్ణ అన్నయ్యను పిల్చుకుని వెళ్ళగానే, అమ్మ చలపతిరావు తాతగారితో "మీరూ వెళ్ళండి. వారికి గుండెనొప్పి వస్తుందని" ఆయన్ని పంపింది.

అమ్మ బామ్మ నుదుటికి పౌడరు రాచి వంటినిండా చల్లింది.

మస్తాను :- రేపు పొద్దున .తీసికెళ్ళితే బాగుంటుందేమో!

అమ్మ :- ఎందుకు?

మస్తాను :- వాళ్ళు రాలేదుగా (కావలసిన సరుకులు - పురోహితుడు)

అమ్మ :- వాళ్ళు రావటమే ఆలశ్యం

మస్తాను :- రాత్రిపూట దారి సరిగ్గా ఉండదు.

అమ్మ :- పగలైనా అంతే కదా! ఈ పూట అయితేనే నయం. ఆమెకు కావలసినవన్నీ తీరినై. నిన్న అమావాస్య అని అందరూ భయపడ్డారు. ఆ తిథి వెళ్ళిపోయింది. అమావాస్య కాకుండా, మంగళవారం కాకుండా దాటిపోయినై. నాకివన్నీ లేకపోయినా మిగతా అందరికీ ఉంటుంది గదా! ఇప్పటికీ ఆమె తలక్రింద ఉన్నదే అనిపిస్తున్నది. ఇంకా కొద్దిసేపట్లో కలిసిపోయేదే గదా! అనిపించటం లేదు. అవతలి వాడిలో ఉన్న మంచితనం వీళ్ళను ఏడిపిస్తున్నది. కొట్టి ఏడిపించలేరు. మనసును కదిలించేది మంచితనం. నాకు నెహ్రూ మరణం కంటే కెనడీదే (మరణం) ఎక్కువ బాధ అనిపిస్తున్నది.

ఒకరోజు వేదవ్యాస్, భరద్వాజ మేమంతా పైన (అన్నపూర్ణాలయం డాబా మీద కూర్చుని ఉండగా "నా కాలివేళ్ళవి (ఆభరణాలు) నాలుగూ ఊడిపోయినాయి. ఎప్పుడూ ఊడలేదు. ఇదేమిటి? ఇట్లా ఊడినాయి. ఏమిటో ఆవేదనగా ఉన్నదఁరా" అని ఇంటికొచ్చి ఒంటరిగా పడుకున్నాను. వేదవ్యాస్‌గారు వచ్చి చూచి అమ్మ ముఖంలో మంటలు కనబడుతున్నాయి అన్నారట. మర్నాడు 8 గంటలకు ఏదో వార్త వింటామనిపిస్తున్నదఁరా అన్నాను. ఆరోజు పేపర్లో ఇంకా నలుగురు, కెనడీ పోయినట్లు విన్నాము అని చెప్పింది.

మీ నాన్నగారికి కాఫీ తీసికెళ్ళి ఇవ్వండి. (కొందరు త్రాగవచ్చా అన్నారు)

నాకు మంచినీళ్ళు ఇవ్వమ్మా. నేను ఇక్కడే కూర్చుని తాగుతాను.

(తాగుతూ) ఆమె పోయింది గానీ, మనం ఉన్నాంగా. మనకు అన్నీ ఉన్నాయి కదా!

(తను తాగగా ఉన్న నీళ్ళను రమణ అడిగినా ఇవ్వకుండా బామ్మ మీద చల్లింది)

లక్ష్మీనరసమ్మగారు :- ప్రమిద క్రింద వడ్లు అంటుకుంటున్నాయి.

అమ్మ :- ఆగామి, సంచితం, ప్రారబ్ధం - ప్రారబ్ధం అయిపోయింది మిగతా రెండూను

(9 గంటలకు ఒక గంధపు చెక్కను 2ని.లు కింద పెట్టుకుని, దాన్ని తీసి ఎడమ

తొడమీద పెట్టుకుని చేత్తో పాదం మీద తాళం వేస్తూ, వెలిగించిన సాంబ్రాణీ కడ్డీలు అయిపోతే గం. 10-15 ని.లకు వెలిగించి మంట ఆర్పబోతే ఆరలేదు. "నేను వెలిగిస్తే ఆరదు" అన్నది అమ్మ. రుద్రాక్షమాల తెప్పించి బామ్మ మెడలో వేసింది. బాపట్ల నుంచి సామాను బాడుగ కార్లో తెచ్చారు. ఆ కారులోనే భారతమ్మ గారు (చిదంబరరావుగారి కుమార్తె) భద్రాద్రి రామశాస్త్రిగారు వచ్చారు)

భద్రాద్రి తాతగారు :- చేతగాని వాళ్ళందరినీ నా గతేమిటని, జ్ఞానోపదేశం చెయ్యమని అడిగి, అడిగి ఆసాంతానికైనా తెలుసుకోగలిగిందా నీవని?

అమ్మ :- ఆఁ ఆసాంతం వరకు తెలుసుకోగలిగింది.

భరద్వాజ :- జ్ఞానోదయమైంది. ఆమెకేమిటి? సమాధి చేస్తే బాగుంటుందమ్మా.

అమ్మ :- నన్ను గుర్తించటమే జ్ఞానోదయమనేది వాళ్ళకుండద్దూ! ఏదైనా ఒకటే.

భద్రాద్రి తాతయ్య :- నీ అనుజ్ఞ అయితే చేద్దాం.

అమ్మ :- దేనికీ. అనుజ్ఞ ఏమిటీ? (ఆయన మాటలు అర్థం కానట్లుగా)

తాతగారు :- సాధారణంగా సూర్యుడు అస్తమించిన తర్వాత ఈ క్రతువు చెయ్యరు మాతృ ఆజ్ఞ ఉంటే చేద్దామనీ

(అమ్మ లేచి వాకిట్లోకి వచ్చింది. అక్కడ పురోహితులు శ్రీ కస్తూరి రాఘవ రామచంద్ర శర్మగారు ఉన్నారు)

పురోహితులు :- సూర్యాస్తమయమైతే పనికిరాదు శాస్త్ర ప్రకారం. మీరు చెయ్యమంటే చేద్దాం. మీ ఇష్టం.

అమ్మ :- శాస్త్ర ప్రకారమే చేయించదల్చుకున్నారు గాబట్టి నా ఇష్టమేముంటుంది? అట్లా అనుకుంటే నేనే తీసుకెళ్ళేదాన్ని. మిమ్మల్ని పిలిపించే అవసరం లేదు. అన్నీ నేనే చేయించేదాన్ని. మీరు మంత్రాలతో చేయిస్తారు. నేను క్రియారూపంగా చేయిస్తాను. భాష మార్పు అంతే.

(అమ్మ నాన్నగారి దగ్గరకు వెళ్ళి మాట్లాడి వచ్చి)

అమ్మ :- ఇప్పుడు ఎటూ 11 గంటలు అయిందిగా. క్రతువంతా అయ్యేసరికి గంటన్నా పట్టదూ.

పురోహితులు :- గంటపైనే పడుతుంది.

అమ్మ :- ఎటూ తేదీ మారుతుంది. కనుక రేపు ప్రొద్దునే చేద్దాం.

అమ్మ (పాపత్తయ్యతో) నెలరోజులు తులసీదళాలు పాదాల మీద వేసి, టెంకాయ కొట్టిందిగా! నాచేత ఏమి చేయిస్తావని ఆమె నన్ను అడిగింది. నీకేం కావాలి అని అడిగితే రోజూ తులసీదళాలతో పూజ చేయించుకో అన్నది. అట్లాగే ప్రత్యేకంగా వచ్చేదాన్ని.

బులాకీ లేకుండా మామూలుగా వస్తే "అట్లా బోసి కొట్టుకుంటూ రాబోకు. బులాకీ పెట్టుకురా. పిచ్చక్కమ్మల్లే. మతుకుమల్లి ముత్తమ్మగారిలాగా" అనేది. నేను పెట్టుకోకుండా సగం దూరం వచ్చినా వెనక్కి వెళ్ళి బులాకీ పెట్టుకొచ్చేదాన్ని. (లోకనాథం బాబాయి కనిపించగానే) కాఫీ తాగావా నాయనా!

బాబాయి :- ఆఁ తాగాను.

(ఆ రాత్రి కన్పించనీయకుండా కన్నీళ్ళు కారుస్తూ పడుకుంది)

★ ★ ★ ★ ★

1-6-1965

అమ్మ రాత్రి నిద్రపోలేదు. లేచి కూర్చుని బామ్మ కబుర్లే చెప్పింది. ఇవాళ శవాన్ని తీసుకెళ్ళాలి గదా! నరసింహంగారు, ఇతరులు పాడె సిద్ధం చేస్తున్నారు. ఏర్పాట్లు పూర్తి అయినవి. పురోహితుడు శవాన్ని తీసికొని రమ్మన్నాడు. అమ్మ బామ్మ దగ్గరకు వచ్చింది. తలవైపు ఒకటి కాళ్ళవైపు ఒకటి టెంకాయలు కొట్టి, కొబ్బరిచిప్పలో కర్పూరం వెలిగించి బామ్మను బయటకు తీసుకువచ్చారు. తూర్పు ముఖంగా తడికకు ఆనించి పీట మీద కూర్చోబెట్టారు. కర్పూరం వెలిగించిన టెంకాయ చిప్ప అమ్మే తెచ్చింది. అమ్మ చేతిలో నుంచి శేషగిరిరావు అన్నయ్య తీసుకున్నారు. అమ్మ బామ్మ తలను పట్టుకుని నుంచున్నది. బాబాయి ఒళ్ళు పట్టుకున్నారు. నాన్నగారిచేత బామ్మకి స్నానం చేయిస్తున్నాడు పురోహితుడు. అమ్మకు కళ్ళనీళ్ళు ఆగటం లేదు. కళ్ళు ఎరుపెక్కినై. తలవంచుకునే పన్నీరు తీసుకురమ్మన్నది. పన్నీరు ఒంటిమీద పోసింది. 2 బిందెల నీళ్ళు పోసిన తర్వాత విభూతి రాయమని నాన్నగార్కి ఇస్తే, ఆయన అమ్మకి ఇచ్చారు. అమ్మ విభూతిని బామ్మ నుదుటికి, గుండెలకు రాచింది.

దక్షిణ ముఖాన నేల శుభ్రం చేసి, ముగ్గు వేసి నాన్నగారి చేత అగ్నిహోత్రం చేయించారు. అమ్మ బామ్మ తల మీద చెయ్యిపెట్టి నుంచున్నారు. (నిండుగా పమిట ముసుగు కప్పుకుని)

గం. 6-50 ని.లకు చీరాల నుండి డాక్టరుగారు, నోరి వేంకటేశ్వర్లుగారు, అక్కిరాజు గారు, సుబ్రహ్మణ్యంగారు, జిడ్డు ప్రసాద్ వచ్చారు. ఏ పొజిషన్‌కు ఆ పొజిషన్ ఫోటోలు తీస్తున్నారు డాక్టరుగారు. మంత్రాలతో మట్టిని తలచుట్టూ రాయించి (తిప్పి) నోట్లో పెట్టించి

చేతులకు, మెడకు, భుజాలకు, ఛాతీకు, బొడ్డు దగ్గర, నడుముకు, వీపుకు, తొడలకు, మోకాళ్ళకు, అరికాళ్ళకు, కాళ్ళపైన రాయించి, గరికమట్టి కలిపి తలమీద పెట్టించారు. 3 గ్లాసులు నీళ్ళు తలమీద నుంచి కాళ్ళవరకు పోయించారు. మరొక గ్లాసు నీళ్ళు తీసుకొని మంత్రాలు పూర్తయ్యేవరకు శరీరం మీద చల్లించారు.

ఒక గ్లాసుతో నోట్లో (ఆచమనంగా) పోయించి, మరో 3 గ్లాసులు పోయించారు. నాన్నగారు, అమ్మ కళ్ళనీళ్ళు ఆపుకోవటానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నారు. అమ్మ ముఖం తడిక వైపుకు తిప్పి తలవంచుకుని కన్నీరు కారుస్తున్నది. ఎండగా ఉన్నదని యోగన్నయ్య గొడుగు పడితే, 'అక్కర్లేదు ఎందుకివి' అని తీసేసింది.

పురోహితుడు "మీ అమ్మగారి శిరస్సు మీద పోసి రండి" అని అన్నదమ్ములిద్దరి చేతుల్లో మంత్రజలం పోశారు. నాన్నగారు, బాబాయి బామ్మమీద నీళ్ళు చల్లారు. దర్భ నుదుటిమీద నుంచి వెనుక పడేయించారు. నాన్నగారిచేత ఒక గ్లాసునీళ్ళు ఒంటి మీద పోయించి, నోట్లో కాసిని పోయించి, దర్భచేత ఒళ్ళు తోమించి - ఒక గ్లాసునీళ్ళు ఒంటిమీద పోయించి, ఆచమనంగా నోట్లో వేయించారు.

గ్లాసులో ఆవుపేడ, మట్టి కలిపి తలమీద నుంచి పాదం వరకు పోయించి అచ్చగా ఆవుపేడతో ఒక గ్లాసు పోయించారు. ఆవుపాలు, పెరుగు, నెయ్యి నీళ్ళల్లో కలిపి ఒక గ్లాసు పోయించి నీళ్ళల్లో దర్భవేసి ఒక గ్లాసు, విభూతి కలిపి ఒక గ్లాసు పోయించి, ఒక బిందెనీళ్ళు, తర్వాత కర్పూరం కలిపిన నీళ్ళు ఒక బిందెలో పోయించారు. ఒక బిందెలో రోజ్‌వాటర్, సగం కాశీగంగ కలిపి పోయించారు. అమ్మ మిగిలిన సగం రోజ్‌వాటర్ బామ్మ తలమీద పోసింది.

సెంటు బూసి, గంధం పొడి చల్లి, పౌడరు చల్లి, నుదుట విభూతి రాసి, మెడలో నున్న రుద్రాక్షమాలలో తులసీదళాలు పెట్టారు. తులసి మాలలాగ ఉన్నది. మల్లెలూ, మందారపూలూ, తులసీదళాలు వంటినిండా పెట్టారు. పాదాలపై పూలూ పెడ్తుంటే బామ్మకు పూజ చేస్తున్నట్లు అనిపించింది. సాంబ్రాణి పొగ వేసి, ఇవన్నీ చేసి తలమీద చెయ్యి పెట్టి, పమిట చెరగు పక్కకు తిప్పి దోపుకున్నది. పాలు, నెయ్యి కలిపి దర్భతో నోట్లో వేశారు. పాలగ్లాసులో మట్టి కలిపించి 10 సార్లు నాలికకు రాయించారు.

అమ్మ తనకేమీ తెలియనట్లు లక్ష్మీనరసమ్మ గారితో, 'నేనేమన్నా మరిచిపోతే చెప్పండి' అన్నది. లక్ష్మీనరసమ్మగారు 'నేనెప్పుడూ వివరంగా చూడలేదు' అన్నది. పూలదండలు గానీ, పూలు గానీ ఎవరూ తేలేదేమిటి అనుకున్నాం.

అమ్మకు కూడా దర్భ ఇప్పించి నాన్నగారినీ, అమ్మనీ, బాబాయినీ (ముగ్గురుని) దర్భ కుడిచెవికి తగిలించమని చెప్పారు. వారు అట్లాగే చేశారు. దర్భతో తలపైన 3 సార్లు నీరు చల్లించారు. అమ్మ చమికీ దండ తెప్పించి బామ్మ మెడలో వేసింది.

అమ్మ ముఖం ప్రక్కకు పెట్టుకుని 2 టెంకాయలు కొట్టింది. నాన్నగారు ఒకటి కొట్టి, ఆ నీళ్ళను బామ్మ మీద పోశారు. బాబాయి ఒకటి కొట్టారు. మొత్తం 4 టెంకాయలు కొట్టారు. అందరినీ నమస్కారములు చేయమని పురోహితుడు చెప్పాడు. మొదట నాన్నగారు, బాబాయి చేశాక అమ్మ సాష్టాంగ నమస్కారం చేసింది. అమ్మ సాష్టాంగ నమస్కారం చేయగానే అందరి మనస్సులలో సంచలనం బయలుదేరింది. అందరి కళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగాయి. అమ్మ కొబ్బరి చెక్కలో కర్పూరం ఉంచి, వెలిగించి, హారతి ఇచ్చి, తన చేత్తోనే పట్టుకున్నది.

అమ్మ కళ్ళు జ్యోతుల వలె ఉన్నాయి. బాబాయి బామ్మ తలమీద చెయ్యి పెట్టి నుంచున్నాడు. కర్పూరం వెలిగించిన కొబ్బరి చిప్పను అమ్మకు వేడి తగుల్తుందని శేషగిరి రావన్నయ్య అమ్మ చేతి నుంచి తీసుకున్నారు.

అమ్మ నాన్నగారైన సీతాపతి తాతగారు (బామ్మకు) నమస్కారం చెయ్యటానికి వస్తే- అమ్మ "నువ్వు చేసేదేమిటి? నీ బదులు నా బదులు నేను చేసానులే" అని పెద్దవారైన తాతగారిని ఇవతలకు పంపించింది.

ఒకవైపు జేగంట నినాదం మరొకవైపు అమ్మ నామం జరుగుతుండగా బామ్మను పూర్తిగా కప్పి కొబ్బరికాయు కొట్టగానే - వాహకులయిన శేషగిరిరావన్నయ్య, రామకృష్ణన్నయ్య, కొమరవోలు ముక్తేశ్వరరావుగారు, రాచర్ల శ్రీరామమూర్తి బయలుదేరారు.

అమ్మ "నేనూ రానా" అంటూ కాలినడక సాగించింది. చిన్నపిల్లల దగ్గర్నుంచి వృద్ధుల వరకూ అందరం అమ్మను అనుసరించి నడుస్తున్నాం. కొంతదూరం నడిచాక ఒక కుక్క ఏడ్చింది. మరికొంత దూరం పోయాక మరో కుక్క ఏడ్చింది. బజారు మూల నీళ్ళ చెరువు దగ్గర ఆగి కొబ్బరికాయలు కొట్టారు.

ఊరి చివర దింపి ఎదురుగా రెండు ప్రక్కల తలవైపు కొబ్బరికాయలు కొట్టారు. మంత్రాలతో అక్షతలు చల్లారు. దారిలో రెండు ఆవుదూడలు ఎదురయినవి. ఒకటి చూసి వెళ్ళింది. రెండవ దాని చుట్టూ ప్రదక్షిణం చేశారు.

అమ్మ, నాన్నగారు, బాబాయి ముసుగు తొలగించి బామ్మ ముఖాన్ని ఒక్కసారి పరికించి చూసారు. శ్మశానానికి చేరేసరికి 8-30 గంటలు అయింది.

ఏడవ మైలు నుంచి నడిచి ఇంటికి వెళ్తున్న పన్నాలరాధాకృష్ణశర్మగార్ని చూచిన అమ్మ 'ఇటు రమ్మ'ని పిలిపించింది. ఆయన సరాసరి శ్మశానానికే వచ్చారు. అమ్మ చేతికి పూలిచ్చి పాదాలమీద పూలు వేసుకుని నమస్కరించారు.

ఉదయం పూలమాల లేదే అనుకున్నాము. చితిపైకి చేర్చబోయే సమయానికి అమ్మ ఏర్పాటు చేసింది. అమ్మ కొబ్బరికాయ కొట్టి ఆ నీళ్ళు బామ్మమీద చల్లింది. హారతి వెలిగించింది. పూలదండ ఎడమ చేతిలో ఉన్నది. చితిమీద ఆవునెయ్యి చల్లి కొబ్బరికాయ కొట్టింది. గం. 8-35 ని.లకు బామ్మ శవాన్ని చితిమీదకు చేర్చటం అయింది.

అమ్మ బామ్మ మెడలో పూలదండ వేసి కర్పూరం వెలిగించింది. (15 గంధం చెక్కలు తెప్పించింది) తులసి కట్టెను తలక్రింద పెట్టింది. ఒక్కొక్క గంధపు చెక్కను ఒక్కొక్క అవయవం కింద అమర్చి శంఖం ఒకటి ఛాతీమీద ఉంచింది.

మంత్రాలతో నువ్వులు, బియ్యం చెవులలో నోట్లో వంటిమీద వేయించాడు పురోహితుడు. కాళ్ళకు, చేతులకు వేసిన ముడులు విప్పించారు. అమ్మ చేసిన వత్తితో ఆవునేతిలో ముంచి జ్యోతిని వెలిగించింది. నాన్నగారు కుండను చితికి ఎడమవైపున పగలకొట్టారు. కుడివైపున అమ్మ కొబ్బరికాయ కొట్టింది.

నాన్నగారు గోగుపుల్లలతోనూ, అమ్మ ఆవునేతితో వెలిగించిన జ్యోతితోనూ బామ్మ చితిని తలవైపున అంటించారు (8-45 ని.) గిర్రున వెనక్కి తిరిగి వచ్చింది. తిరుగుముఖం పట్టి అమ్మ నడక సాగించింది. అమ్మతో కలిసి మేమూ నడుస్తున్నాం.

ఇంతవరకు నేను శ్మశానానికి వెళ్ళటం గాని ఇంత దగ్గరగా ఈ అంతిమ యాత్రను చూడటం గానీ ఇదే మొదలు. అందులో అమ్మతో కలిసి ఉండటం వలన ఏ రకమైన భయాందోళనలు కలుగలేదు.

అమ్మ కూడా ఇదే మొదలనుకుంటాను చితి నంటించడం. అమ్మకు అన్నీ సమానమే.

అమ్మను ఎక్కించుకోవాలని ఎద్దులబండి తీసుకొచ్చారు.

"బండి ఎందుకు? ఎక్కనన్నది." అందరూ బ్రతిమాలుతుంటే కాదనలేక తప్పనిసరిగా బండి ఎక్కింది.

అమ్మ ఇంటివైపుకు కాకుండా కాలవ వైపుకి దారి తీసింది. అందరూ కాలవకు చేరేలోగా మధ్యలో

అమ్మ, అందరం వెనుకకు తిరిగి చూశాం.

అమ్మ :- మంట చూశారుటర్రా ఎంత ఎరుపో. పొగడపు రంగు ఉన్నది.

అమ్మ ముఖమూ, శరీరమూ అక్కడ మండుతున్న (చితి) మంట కలర్‌లో ఉన్నాయి. (అక్కడ బయల్దేరేటప్పుడు అమ్మ ఆ రంగులో లేదు. గం. 9-15 ని.లకు కాలవకు చేరాము. అందరం కాలవలో స్నానాలు అయిన పిదప అమ్మ అందరి నెత్తిన నీళ్ళు చల్లింది.

అమ్మ స్నానం చేసేటప్పుడు కాలవలో పడుకుని బిందె చంకన పెట్టుకుని, భుజం పైన పెట్టుకుని సరదాగానూ, చిద్విలాసంగానూ, ఒక వేడుక జరిపిన ఉల్లాసంగానూ ఉన్న అమ్మకు పొట్లూరి సుబ్బారావుగారు ఫోటోలు తీసారు. మంచి, చెడులకు శుభాశుభాలకు ద్వంద్వాలకు అతీతమైన అమ్మకు ఇది చిద్విలాసమే కదా!

"బామ్మ నే పోయినప్పుడు దద్ధోజనం చేయించమని అడిగింది. తెచ్చారా" అని అడిగాక గాని మాకు గుర్తు లేదు. మర్చిపోయాము అందరం, చెయ్యటం మాత్రం జరిగింది.

రాచర్ల శ్రీరామమూర్తి వెళ్ళి దద్ధోజనం బొక్కెన తెచ్చాడు.

అమ్మ స్నానం చేసింది కదా! జుట్టు విరబోసుకుని ఉన్న అమ్మ బొక్కెన ముందు పెట్టుకుని తినేదానిలా దోసిట నిండా దద్ధోజనం తీసుకున్నది. ఫోటో తీశారు.

అమ్మే అందరికీ ప్రసాదం పంచిపెట్టింది. అందరు 2 సార్లు మూడుసార్లు పెట్టించుకున్నారు. అమ్మ స్వయంగా పెట్టటం కదా మరి. చిన్నపిల్లలకు వలె మాకు మళ్ళీ పెట్టమ్మా అని సరదాగా పెట్టించుకుంటున్నారు.

అమ్మ అందరికీ పంచటం కాగానే చెయ్యి కడుక్కుంటానని కాలువలోకి వెళ్ళి మళ్ళీ స్నానం చేసి వచ్చింది (10-05ని.లు అయ్యింది)

చీరాల డాక్టరుగారితో నిన్న జరిగిన (బామ్మ) విషయాలు చెప్తే - ఇక వేరే నాటకం ఏమీ లేదన్నమాట. వాసనారహితంగా పోయిందన్నమాట.

అమ్మ :- ఆ వత్తితోనే (నిన్న అమ్మ చేసిన వత్తి) ముట్టించాలని నిన్నటి నుంచి ప్రయత్నం అని ఇంటికి వచ్చి బట్టలు మార్చుకుంటాలే ఇట్లాగే వస్తాను. పదండి అని బొట్టుపెట్టుకుని బండి ఎక్కింది.

ఇంటికి వెళ్ళేసరికి 10-25 ని. అమ్మ వాకిట్లోకి రాగానే పాదాలు కడిగి ఎఱ్ఱనీళ్ళు తీసి హారతిచ్చారు. అమ్మ ఇంట్లోకి వెళ్ళబోతుండగా భద్రాద్రి తాతగారు వచ్చి దీపారాధన చెయ్యాలమ్మా అన్నారు. అమ్మ సరాసరి బామ్మపోయిన మందిరంలోనే చెయ్యాలని - దీపారాధన చేసింది గం. 10-27ని.లు

అమ్మ స్నానానికి వెళ్ళబోతూ వంట అయితే డాక్టరు గారు వాళ్ళను అన్నాలు తిని రమ్మని చెప్పమన్నది నాతో -

అమ్మమ్మ :- ఇప్పుడేగా తిరుమలమ్మగారు వచ్చారంది. అప్పుడే ఎట్లా అవుతుంది.

అమ్మ :- పోయి కనుక్కురా అన్నం, చారు అయితే పచ్చడి, చారు వేసి పెట్టమని చెప్పి రామ్మా అన్నది నన్ను.

నేను వెళ్ళి కనుక్కొచ్చాను. అన్నం, పప్పు ఉడికినవట. నీళ్ళు లేక చారు కాగలేదుట. నీళ్ళు తెస్తున్నాను. నీళ్ళు తెస్తే పులుసు పని అవుతుందని చెప్పిందమ్మా తిరుమలక్కయ్య అన్నాను.

అమ్మ :- వంట చేస్తూ నీళ్ళెట్లా తెస్తుందామె. ఎవరినన్నా కూలీలను పెట్టి తెప్పించమను. అంటే నేను వెళ్ళి రామకృష్ణన్నయ్యతో చెప్పాను. రామకృష్ణన్నయ్య, రాధాకృష్ణశర్మగారు, గజేంద్రమ్మ మరో ఇద్దరు పిల్లలు కలిపి పీపా తోలుకుని వెళ్ళారు.

అమ్మ మధ్యాహ్నం 3-30 ని.లకు హాల్లో కూర్చున్నది.

భద్రాద్రి తాతగారు వచ్చి "నేను రేపు చీరాల వెళ్ళాల్సి వస్తుందమ్మా" అన్నరు.

అమ్మ :- రేపు సంచయనం కదూ! నిద్ర చెయ్యకుండా ఇక్కడే కాలువలో కలపవచ్చు కదా!

తాత :- ఓ దానికేమి నీ ఇష్టం వచ్చినట్లు చెయ్యవచ్చు

అమ్మ :- నాకు ఇక్కడే కలపాలని ఉన్నది

తాత :- అట్లాగే చెయ్యమ్మా - అని, ఆయన ప్రసాదం తీసుకుని వెళ్ళారు.

అక్కిరాజుగారు ఇంకా చీరాల వాళ్ళు వచ్చి కూర్చున్నారు అమ్మ దగ్గర.

అక్కి :- నిన్న సాయంత్రం 4-05 ని.లకా?

అమ్మ :- ఏమో నాకు తెలియదు. నేను పల్స్ చూడటం వరకే, "నిన్న రమణా వాళ్ళు రంగాంబాసుప్రజాదేవి అన్నప్పుడు, బామ్మకు కళ్ళనీళ్ళు బొటా బొటా కారినై అసలూ... నీళ్ళు ఎత్తుకోవటమూ... ఆ సమయమూ... ఆ వాయించటం ఎట్లా ఉన్నదంటే జ్ఞాని అన్నీ అర్థం చేసుకుని పోయినట్లుగా అనిపిస్తుంది చూసేవాళ్ళకు. (అంటూ జరిగిన విషయాలను కొన్నింటిని వివరించింది) మొన్న మధ్యాహ్నం స్పష్టంగా అమ్మా అని పిలిచింది. నన్నేనా అని వెళ్ళాను. ఆ ధ్వనిలో ఆమె పిలిచి చాలా రోజులైనది. ఆమె బాధేమిటంటే నాకోసరం అందరూ వస్తే నేను వాళ్ళతోనే కాలం వెళ్ళబుచ్చుతూ ఆమెను చూడనేమోనని (బామ్మ) ఆమె ఉద్దేశ్యం".

అమ్మ :- అక్కడ ఉన్న రమణను చూపించి దాని బాధ ఎక్కువ అందరికంటే. అందరూ ఒక ఎత్తు. దాని చాకిరీ ఒక ఎత్తు. ఈ మధ్యలో కోటమ్మ కూడా చేసింది. రెండవ మనిషి అవసరమై. బామ్మ నిన్న కూడా ఎంత పరిశుభ్రంగా ఉన్నదనీ, నిన్న పొద్దున వాంతి చేసుకున్నది అంతే. ఆమె పోయిన తర్వాత చద్ది చేయించమని చెప్పింది. అందుకే పొద్దున చేయించాను. పొద్దున పురోహితుడు చదివిన దానాల్లో ఒక్క కన్యాదానం తప్ప అన్నీ జరిగినాయి. అని చెప్తుండగా పురోహితుడు (కస్తూరి రాఘవ రామచంద్రశర్మ వచ్చి)

అమ్మా వెళ్తున్నానమ్మా శాస్త్ర ప్రకారం గరుడ పురాణం చదువుతారు. రేపట్నుంచి చదువమన్నారు. తాపం, తృష్ణ, క్షుత్తు ఇవి పోవటానికి ఒక శ్రాద్ధమున్నది. ఇవాళ పెట్టటానికి అవకాశం లేకపోయినది. 5వరోజున చేద్దాం అని కర్మలను గురించి ఏవేవో చెప్పారు.

అమ్మ :- చచ్చిపోయిన వాడి 'కర్మ' కాదు. ఇది బ్రతికి ఉన్న వాడి కర్మ

పురో :- ఆమెకు పునర్జన్మ లేకుండా చేసావమ్మా. అని అమ్మ పాదాలకు నమస్కరించి ప్రసాదం తీసుకుని వెళ్ళారు.

అమ్మ :- అసలు ఈ బ్రాహ్మడు లేకుండా నేనే చేద్దామనుకున్నాను. వాళ్ళు మంత్రం చెప్తారు. నేను తంత్రం చేస్తాను అన్నాను. ఆమెకి ఎవరు కావాలి? ఆమెను మనం కావాలనుకుంటున్నాం కానీ, ఆమెకు ఇంకేమున్నది? బ్రాహ్మడూ, ఇవన్నీ పెట్టుకునే సరికి అన్నీ సమకూరేసరికి 10 గంటలు అయింది. మీకు ట్రంకాల్ చేయించాను. మీరు వచ్చినా సరే రాకపోయినా సరే ప్రాప్తం ఉన్నవాళ్ళకే ఉంటుందనుకున్నాను. ఆమెకు జబ్బు చేసి ఉండదనుకున్నప్పటి నుంచీ అది చేయించు ఇది చేయించు అని అడిగి చేయించుకున్నది. పదార్థాలలోనైనా అంతే. తన హస్తం చూపించి, ఇంతంత అరిశెలు చేయించవూ అని అడిగింది. చక్కిరాలు చేయించమన్నది. నువ్వు తినవు గదా! అంటే చేసి చూపించమన్నది. వరిగ పిండి తెప్పించి చేయించి చూపించాను.

360 వత్తులు నేనే చేసి వేసాను. ఆమెకు ఉన్నాయి ఇవన్నీ అని అమ్మ కబుర్లు చెప్తుండగా - స్థానం నరసింహారావుగారిని శేషగిరిరావన్నయ్య ఎప్పుడొచ్చారని పలకరించాడు.

అమ్మే సమాధానం చెప్పింది అంతా అయిపోయిన తర్వాత వచ్చాడు. పొద్దున మీరొస్తారనే ఎదురుచూసాము.

అమ్మ :- అసలు రాత్రే వస్తారనుకున్నాను. కంపెనీ వ్యాన్ ఏదైనా వేసుకుని.

చీరాల డాక్టరుగారు వచ్చారు. ఫొటోల ప్రసక్తి వచ్చింది. సరిచేసుకోవటానికి వ్యవధేదీ అని ఒక్కసారి అమ్మ శేషగిరిరావు అన్నయ్య అన్నారు.

అమ్మ బామ్మ నాడినీ, తాతయ్య నాడినీ పోలుస్తూ - "ఎప్పుడు చూసినా నాన్న నాఁడి క్రింద పెట్టేటట్లుగా ఉంటుంది".

అమ్మ డాక్టరుగారి చేతిలో కెమేరా తీసుకుని తియ్యనా?

చీ. డా :- ఆఁ ఏం పడ్తుంఁదమ్మా లైటు లేదు.

అమ్మ :- ఫ్లాష్ పెట్టండి. మిమ్మల్నందరినీ తీసిపారేస్తా అంటూ కెమేరాలో చూస్తూ డాక్టరుగారు బాగా కన్పిస్తున్నారు.

స్థానం నరసింహారావుగారు :- ఆయనే ఎప్పుడూ బాగా కన్పించేది.

మఅ్మ :- ఆమెకసలు 7వతేదీ జ్వరం ఆరంభం

చీ.డా :- జ్వరం కూడా ఆరంభమైనదా అమ్మా! అని కెమెరాలో రీల్ సరి చెయ్యాలని అమ్మ చేతిలో నుండి తీసుకుని ముందు ఆమెను (అమ్మను) క్లియర్ చేస్తే కదా మనం క్లియర్ అయ్యేది.

స్థా.న :- ఆమెను క్లియర్ చేస్తారా?

అమ్మ :- ఆమెను క్లియర్ చేస్తా... రా! (చెయ్యగలరా అన్నట్లుంది అమ్మ మాట తీరు)

చీ.డా :- నవ్వి... వాడే క్లియర్ చేసుకోవాలి ఎవడి తరం.

అమ్మ కెమేరా తీసుకుని బామ్మ ఫోటోలన్నీ ఆల్బమ్ తయారుచెయ్యండి. గోదానం ఫోటోలు ఎన్‌లార్జ్ చెయ్యండి అంటూ దూరం ఉంటే బాగా పడుతుంది. అక్కడ కూర్చున్నవాళ్ళకు అయిదారు ఫోటోలు తీసి, వాకిట్లో చలపతిరావు తాతయ్యగారు, వారి అబ్బాయి రమణ, లోకనాధం బాబాయి, ఆయన కొడుకు అయ్యర్ ఉంటే వాళ్ళందరినీ తీసి తిప్పకుండానే మరొక ఫోటో తియ్యబోత్తుంటే -

చీ. డా :- క్లియర్ చెయ్యరా

అమ్మ :- ఇంతవరకూ నేనెవర్నీ క్లియర్ చేయలేదు బాబూ! అమ్మ మాటలు అక్కడ నవ్వులతో నిండిపోయినది.

చీ.డా. :- అందులో అసలు రీలే లేదు.

అమ్మ :- అయితే నన్ను మోసం చేశావన్నమాట

అక్కిరాజు గారు పూలు తెద్దామా వద్దా అని సందేహించామమ్మా. అందుకే తేలేదు అని చెప్పారు అమ్మతో.

అమ్మ :- ఏం తెస్తే మీరు పాదాలమీద వేసిన పూలు బామ్మకు వేసేదాన్ని. పూలు లేవు ఎవరూ తేలేదే అనుకున్నాము. రాధాకృష్ణశర్మగారు శ్మశానానికే వచ్చారు దండతెస్తే బామ్మకు. వేసాను.

ఆమెకు పూలేమిటి? అక్కడున్న వారిలో ఎవరో అన్నారు. అమ్మకు వినిపించకుండా-

అమ్మకు అర్థమయింది. వారెంత మెల్లిగా అనుకున్నప్పటికీ -

అమ్మ :- అదేమి అట్లా అంటారు? ఆమెకే పూలు. పూలే ఆమె.

అయితే విన్నావన్నమాట అన్నారొకరు.

అమ్మ :- వాళ్ళు అనుకున్న మాటల్ని కొన్ని చెప్పింది.

చీ.డా. :- కొన్ని చెప్పి కొన్ని మానేసావేమిటి చెప్పటం?

అక్కిరాజు :- తప్పించుకుంటున్నావు

అమ్మ :- మనిషి తప్పించుకున్నా మాటలు ఎక్కడికి పోతయ్యయ్యా నేను పోయిననాడు కాలవకి వెళ్తావా అత్తగారు పోయిందని ఏడుస్తూ కూర్చుంటావా అని అడిగింది బామ్మ నన్ను - అందరికీ ఇంటికి ప్రసాదం ఇవ్వటానికి ఎటూ చాలవు. ముక్కలు కోసుకువస్తే ఇక్కడ అందరికీ పెట్టచ్చన్నది నాతో.

మూడు పండ్లు ఉంచాను. ఒకవేళ ఏదయినా అవసరం అయితే ఉంటాయి. అమ్మకూ ఉపయోగించవచ్చనీ. మిగతా పండ్లు ముక్కలు కోసి అమ్మకిచ్చాను. అమ్మ ఆ ముక్కలు చూస్తూనే "ఇంకా మూడు పండ్లు ఉన్నయ్యనుకుంటానే"

నేను ఏమీ మాట్లాడకుండా నుంచున్నాను. (అమ్మ కనిపెట్టిందే అనుకుంటూ) నేను రావటం గమనించని అమ్మ లోపలికి పోయింది ఇంకా రాలేదే అంటూ తలెత్తి ఓరగా నా వైపు చూడగానే లోపలికి వెళ్ళి ఒక పండు ముక్కలు కోసి తెచ్చి అమ్మ పంచుతున్న ఆ పళ్ళెంలో వేసాను.

మునిపల్లె రామారావు గారి భార్య రాధమ్మ, ఆమె చెల్లెలు సుబ్బులు, వారి పినతల్లి వచ్చారు. అమ్మ మెడలో దండవేసి నాలుగు మామిడిపండ్లు అమ్మ చేతికిచ్చారు. రెండు పండ్లు కోసుకురమ్మని ఇచ్చింది. అక్కడున్న అందరికీ పెట్టి, ఇంకా అక్కడక్కడ ఉన్న వాళ్ళకు పెట్టమని పంపింది.

పన్నాల రాధాకృష్ణశర్మగారిని తిరుపతి విశేషాలు అడిగి వీడు తిరుపతిలో సభకు వెళ్ళాడని అక్కడ ఉన్న వాళ్ళకు చెప్పింది.

పన్నాల :- ఇక్కడ వచ్చిన సూత్రాలే అక్కడా వచ్చేవి. అందువల్ల నాకు కొత్త అనిపించలేదు.

అమ్మ :- కవిత్వంలో నేనేం చెప్పానురా?

పన్నాల :- నువ్వు ఒక్కొక్కసారి మాట్లాడుతూ ఉంటే నాస్తికురాలివా అనుకుండేవాడిని.

అమ్మ :- నా.... ఆస్తికురాలనా

పన్నాల :- కేవలం నాస్తికుడయినా ఆస్తికుడయినా ఒకటే అన్నావుగా.

అమ్మ చిరునవ్వుతో అవునన్నట్లు తల ఊపింది. శేషగిరిరావన్నయ్య అమ్మ పాదాలపై తల ఆన్చి నమస్కారం పెడ్తూ "ఇందాక బామ్మకు చేసినట్లు నాకు చెయ్యవా" అని అడిగారు.

అమ్మ :- నేను బామ్మకు నమస్కారం చేసినప్పుడు తన మనస్సు కరిగిందట.

శేష :- నాది పాషాణమమ్మా

అమ్మ :- తల శబ్దం వచ్చి పగిలిపోతుంది కదా! శబ్దం వచ్చి పైనపు ముద్దల్లే కరిగిపోయిందట. (బామ్మ తల) అసలు ఆ మంట అరుణోదయపు రంగల్లే ఉన్నది. బామ్మ అన్నదిట ఒకసారి. "ఏమిటో వ్రాస్తారట. ఏమి వ్రాస్తారు? వీళ్ళు ఆమెను (అమ్మ) గురించి ఏమి వ్రాయగలరు. దాని బాధలు ఏం బాధలు అన్నదిట. మంచిని గురించి చెప్పకపోయినా ఆమాట అన్నదిట. అన్నింటికీ సరేనంటానని డూ, డూ బసవన్న అని డైరీలో వ్రాయించింది. నిన్న అసలు వడగాలుపు అనిపించలేదు".

మంచం దగ్గర కూర్చుంటే (బయట వేడికంటే) ఇంతకంటే ఎక్కువగా ఉన్నాదామె వేడి. ఏ రోజు కారోజు ఈ రాత్రికి పోతానా అని అడుగుతుండేది. నీ పట్టభద్రుడికి చెప్పి గోదానం ఇప్పించు అనేది.

మధ్యలో పేర్ల ప్రసక్తి వచ్చింది.

అమ్మ :- రజని అంటే - రాత్రి అనే కదా అర్థం.

పన్నాల :- అవును, తిరుపతిలో ప్రసాదం చేయి చూపించి తీసుకోవాల్సిందే ఇక్కడయితే టచ్ చేస్తావు.

అమ్మ :- అసలు టచ్ అనేది మీరనుకునే అర్థం కాదు. (సైకాలజీ టాపిక్ వచ్చింది)

అమ్మ :- వ్రాసిన వాడి సైకాలజీని బట్టి వ్రాశాడు. అది మన సైకాలజీ ఎట్లా అవుతుంది? టైఫాయిడ్ వచ్చిందనుకో. తత్వాన్ని బట్టి ప్రకోపిస్తుంది. శాస్త్రంలో విషమజ్వరం అంటారు.

విషమిస్తే జ్వరం. త్రిదోషాలు అంటారు. త్రిగుణాలు దోషించినాయి. వ్యాధిలో బాల్యం ఉన్నది. యవ్వనము ఉన్నది, వృద్ధాప్యం ఉన్నది. మందు పోయి వ్యాధిని బ్రతిమాలుకోవాలి. విషమించడానికి తేడాలు ఉన్నాయి. అది మొదటి దశలో మందు పనిచెయ్యకపోవచ్చు. ఆ మందే చివరి దశలో పనిచెయ్యచ్చు.

అమ్మ :- (వేరే టాపిక్‌కు వచ్చింది)

మనస్సును - మనస్సు అర్థం చేసుకోలేదు. ప్రపంచంలో కరువేదంటే మనస్సును మనసు అర్థం చేసుకోలేకపోవటమే. భార్య మనస్సును భర్త అర్థం చేసుకోడు. భర్త మనస్సును భార్య అర్థం చేసుకోలేదు. కన్నబిడ్డ మనస్సును తల్లే అర్థం చేసుకోలేదు. సమీపస్థులలో ఒకరు ద్వైతం, అద్వైతాలను గూర్చి అడిగారు.

అమ్మ :- ఒక పువ్వును చేతిలోకి తీసుకుని "కాడ, పువ్వు, రేకులు అన్నీ కలిపితే అద్వైతం. వేటికవి విడదీస్తే ద్వైతం"

భగవంతుడికి రూపం యొక్క అవసరం ఏమిటి? తను చెయ్యదల్చుకున్నది అక్కడే ఉండి ఎందుకు చెయ్యకూడదు అని నేను అడిగితే -

అమ్మ :- ఒక నాటకం వ్రాసామనుకో దాన్ని ప్రదర్శించి చూపెట్టినప్పుడు ఉండే ఆనందం వింటే ఏముంటుందీ నామ రూప రహితుడే కాదు, సహితుడూ అని చెప్పటానికి అవకాశం రూపం. అందరికీ అర్థమై ఆనందించటం కోసం రూపం అవసరం, రూపం ఉన్నందువలన శక్తి పెరిగేదీ లేదు, తరిగేదీ లేదు.

అమ్మ పసిపిల్లలకు కూడా అర్థం అయ్యేలా చెప్తుంది. ద్రాక్షపండు నోట్లో వేసుకున్నట్లే. అర్థం అయినట్లుగా (తేలికగా) ఉంటుంది. భావగర్భితంగా అందని లోతుగా ఉంటుంది.

★ ★ ★ ★ ★

2-1-1965

అమ్మ స్నానం చేసి బయటికి వచ్చేసరికి 10 గంటలు అయింది.

అమ్మ బామ్మ అస్థికలు ఇవాళే కాలువలో కలపాలని అనుకున్నది. నాన్నగారేమో ఇప్పటికే 10 గంటలు దాటింది. ఇంకా ఎండెక్కుతుంది గదా! రేపు వెళ్ళకూడదా అన్నారు.

అమ్మ :- ఎండ అయితేనేమి? నిన్న వెళ్ళి రాలేదా? నిద్ర చెయ్యటం దేనికి. ఇవాళే వెళదాం!

పొద్దున వెళ్ళిన శేషగిరిరావు గారిని, యోగన్నయ్యను, కామేశ్వరరావుగారిని పిల్చుకు రమ్మని లక్ష్మీనరసమ్మగారి అల్లుడిని పంపింది.

అమ్మ :- "నేను ఇవాళ నడవలేను. బండి ఏమైనా ఏర్పాటు చెయ్యమను". కారన్నా రాలేదే అని నా.తో అంటుండగానే కారు వచ్చింది. అమ్మ దర్శనార్థం భక్తులు వచ్చారు. (వస్తున్నదని అమ్మకు తెలుసు. అమ్మకు తెలుసును అన్న విషయం మనకు తెలియాలంటే పైకి అనాలి కదా - అమ్మ అన్నది వచ్చింది అని మనం అనుకోవటానికి)

వారి దర్శనం కాగానే అమ్మ భోజనాలు చెయ్యమన్నది. ఇప్పుడొద్దు ఇంటికెళ్ళి తింటామని అన్నారు.

అమ్మ నన్ను వారిని భోజనాలకు తీసుకుని వెళ్ళమని చెప్పింది.

అమ్మ మందిరంలోకి వెళ్ళి దీపారాధరన చేసి వచ్చింది. (సమంయ 10-25ని.లు)

(అత్తగారి క్రతువు జరిగేటప్పుడు కోడళ్ళు దీపారాధన చెయ్యాలి కదా!)

రామకృష్ణన్నయ్య అమ్మ కాలువకు వెళ్ళాలన్న విషయం వారితో చెప్పాడు.

వారు తమ అదృష్టానికి పొంగిపోయారు. అందరం బయల్దేరేసరికి 11 గంటలు అయింది. అమ్మ కారులోనే వచ్చింది. అమ్మ కారుదిగి చాలా హుషారుగా నీళ్ళలోకి దిగింది. "ఎంతమంది ఎన్ని పీపాలు తెస్తే ఇన్ని నీళ్ళవుతాయి" అంటూ నవ్వుతూ లోపలికి వెళ్ళింది. ఒకవైపు జయ జయ ధ్వానాలు.

అమ్మ కొంతసేపు నీళ్ళతో ఆడుకుని ఒడ్డుకు వచ్చింది. నాన్నగారు, బాబాయి ఒడ్డున క్రతువు చేస్తున్నారు. అమ్మ ముందు వైపుకు వచ్చి 'వాళ్ళు చేసే క్రతువు చూద్దాం' అని కొంచెం సేపు నోటిమీద చెయ్యి వేసుకుని, కొద్దిసేపు చెంపన చెయ్యి ఉంచుకని చూసి నోట్లో నీళ్ళు పోసుకుని చిన్నపాపలా నోట్లో నుంచి బుడగులు తెప్పిస్తుంటే -

గజేంద్రమ్మ :- అమ్మ బుడగలు తెప్పిస్తున్నదని అందరూ తెప్పించ ప్రయత్నిస్తుంటే ముక్కుల్లోకి పోతున్నాయి.

అమ్మ చుట్టూ అందరూ చేరారు.

గజేంద్రమ్మ, కాత్యాయని మిగతావారు ఎవరికి వాళ్ళకే అమ్మ ఎంతో దూరమైనట్లు అమ్మ మాకు కనిపించటం లేదంటే మాకు కనుపించటం లేదని చిన్నపిల్లల గొడవలా ఉన్నది.

అమ్మ మా నాన్నగారితో - చూడు నాన్నా! వీళ్ళ తగాదాలు ఇట్లా ఉంటాయి. అని గారాబంగా మాట్లాడింది. గం. 11-30 కు నాన్నగారు అస్థికలు తెస్తుంటే అమ్మ ఎదురువెళ్ళింది.

ఎవరినీ రావద్దని ఇద్దరూ జనం వున్న స్థలానికి దూరంగా వెళ్ళి ఉత్తరాభిముఖంగా కూర్చున్నారు. బాబాయి వెళ్ళారు. నాన్నగారు బాబాయి అమ్మకు ఎదురుగా కూర్చున్నారు.

పురోహితుడు మంత్రాలు చెప్తుండగా నీళ్లలో కలిపివేసారు. (ముంతలో ఒక అస్థిక ఉంచి మిగతావి కలపమన్నది అమ్మ) పురోహితుడు స్నానాలు చేసి రండి ఇంకా పనున్నదన్నాడు. నాన్నగారు స్నానం చేశారు.

బాబాయి "నాకు నీళ్ళెక్కడా కనపడలేదు" అంటే

అమ్మ :- నేను పోస్తాను అని అమ్మ చేతులు చాపింది. బాబాయి అమ్మ దగ్గరకు రాగానే చిన్నపిల్లాడికి పోసినట్లు నీళ్ళు పోసింది.

అస్థికల ముంతలు రెండు తెచ్చారు - నాన్నగారు, బాబాయి.

ఒకటి నీళ్ళలో పడేయించాడు పురోహితుడు. అమ్మ రెండవ ముంతలోవి. చలపతిరావు తాతగారి చేతిలో పెట్టింది. అమ్మ చేతికి మెదడులోని ఎముకలే దొరికినాయి. అమ్మ అక్కడే ఉన్న బండమీద 5 కొబ్బరికాయలు కొట్టింది. వాటిపైనే కర్పూరం ఉంచి వెలిగించింది. హోరుగాలి, అయినా కర్పూరం వెలుగుతూనే ఉన్నది. (గాలిలో దీపం పెట్టి దేవుడా నీ మహిమ అంటే దీపం వెలుగుతుందా అని ఒక సామెత. కాని ఇక్కడ దైవమే గాలిలో దీపం వెలిగించింది. తను చెయ్యదల్చుకుంటే ఏదీ అసాధ్యం కాదు. పంచభూతాలు తన ఆధీనమే కదా! తన సంకల్పానికి ఎదురేముంది.)

అమ్మ కర్పూరం మీద నీళ్ళు పోసి తదేకంగా ఆ జ్యోతివైపే చూస్తూ 2 గజాల దూరం వెనుకకు వెళ్ళింది. కర్పూరపు వెలుగుకు పసుపుపచ్చని రంగు ఏర్పడి పాము పడగ ఆకారం ఏర్పడినది.

అమ్మ వదనమూ పసుపురంగులోకి మారింది. కర్పూరపు వెలుగు, తడికకు ఆనించి కూర్చోబెట్టిన బొమ్మ రూపం వచ్చేటంత వరకు వెలిగి ఆరిపోయింది. అప్పుడు గాలి ఏమాత్రమూ లేదు. అమ్మకు వచ్చిన పసుపురంగూ క్రమంగా మారిపోయినంది. నాన్నగారు బండిలో బూడిద గోతం ఉన్నది. తీసుకురమ్మన్నారు. రాచర్ల శ్రీరామమూర్తి వాళ్ళు బూడిద గోతం తెచ్చారు. పురోహితుడు నీళ్ళలో కలుపమన్నాడు.

రామకృష్ణన్నయ్య, శ్రీరామమూర్తి నీళ్ళలోకి గోతం ఎత్తి కుమ్మరించటానికి ప్రయత్నిస్తుంటే -

అమ్మ :- గోతాన్ని మీరు లేపలేరు. ఉండండి. నేను పోస్తానని గోతం లేవనెత్తి పాదాలమీద పూజ చేసుకున్నట్లుగా కుమ్మరించింది. "మీకెవ్వరికీ లేవలేదు. నాకు చూడండి ఎంత

తేలికగా లేచిందో" అన్నది చిరునగవుతో ఆరిపోయిన కర్పూరం వెలిగించి నీళ్ళల్లో వదిలింది. సమయం గం. 11-54 ని.లు అయింది.

అమ్మ :- అస్థి సంచయనం చేసే సమయమిదే.

రెడ్డి సుబ్బయ్య :- కృష్ణకు పోయే పనిలేదా?

అమ్మ :- (అక్కర్లేదన్నట్లు తలూపి) మీ డ్రైన్ అట్లాంటిది అని అందరిమీదా నీళ్ళు చల్లింది.

తడిబట్టలతోనే కారు ఎక్కింది. వరలక్ష్మి నడవలేదని కారులో ఎక్కించుకున్నది. మిగతా అందరం నడిచి వస్తుండగా దారిలో నాన్నగారు "మీ అమ్మగారు నడుం బిగించి కోడలిగా, అమ్మగారుగా అన్నీ చేసింది కదమ్మా!" అన్నారు చాలా తృప్తిగా నాతో.

ఇంటికి వచ్చి స్నానం చేసి హాల్లోకి వచ్చింది. ఇందాక వచ్చినవాళ్ళు ఇందాక ఎప్పుడో అన్నాలు తిన్నారు. మువ్వల సత్యాన్ని అడిగి (హోటలు) కాఫీ తీసుకురా నేనిస్తాను వాళ్ళకు అన్నది నాతో - కాఫీ తెచ్చాను. అమ్మ వారికి ఇస్తుంటే - అన్నాలు తిన్నాం అమ్మా అన్నారు వారు. "ఇందాక ఎప్పుడో తిన్నారుగా నేనిస్తున్నాను తీసుకోండి" అంటే అమ్మ ఇచ్చిన కాఫీని కళ్ళకద్దుకుని ప్రసాదంగా తీసుకున్నారు.

"అస్థికలు ఈ ఆవరణం మొత్తం మీద ఎక్కడ పెడితే బాగుంటుదో. ఇప్పుడే ఆ పని పూర్తి చేస్తే బాగుంటుంది" అన్నది అమ్మ నాన్నగారితో.

నోరి వెంకటేశ్వర్లుగారు, మా నాన్నగారు, స్థానం నరసింహారావుగారు, బుద్ధిమంతుడు అమ్మ దగ్గరకు వచ్చి బొట్టు పెట్టించుకున్నారు. సంచయనానికి వెళ్ళి వచ్చినవారు అంతా భోజనాలకు కూర్చున్నారు.

అమ్మ వారు భోజనాలు చేస్తున్న చోటకు వెళ్ళి ముందు గదిలో తడిక పట్టుకుని నుంచుని తొంగి, తొంగి చూస్తూ - వాళ్ళను నవ్విస్తూ -

రావిచెట్టూ, వేపచెట్టు కలసిన చోట పెట్టి రెండు రాళ్ళతో సిమెంటు చేస్తే తర్వాతేదో ఒకటి పెట్టవచ్చు. నేను చెయ్యి పెట్టగానే మెడడే వచ్చింది. నేను ఏరి తియ్యలేదు. బస్తా వీళ్ళెవరూ మొయ్యలేకపోయినారు. నేను కుమ్మరించేసాను. అమ్మ పినమామ గారి భార్య వర్ధనమ్మ బామ్మగారు 'ప్రపంచాన్నే మోస్తుండగా నీకు ఒక బస్తా లెక్కటమ్మా' అన్నది. అత్తగార్లకు అమ్మ మీద నమ్మకమే.

ఈవల గదిలో పాపత్తయ్య, ఆమె కొడుకు సాయి, లోకనాధం బాబాయి కొడుకు రాముడు, అయ్యర్, వర్ధనమ్మ బామ్మగారు భోజనాలకు కూర్చున్నారు. నాన్నగారి

కార్యక్రమం అయ్యేసరికి ఆలస్యమవుతుందని మిగతా అందరికీ వంట వేరే ఏర్పాటయింది. అయ్యర్ కలుపలేకపోతున్నాడు. అమ్మ నేను కలపనా అని వాడికి కావలసినట్లు కలిపిపెట్టి ఇంటికి వచ్చింది.

అమ్మ రాకమృష్ణన్నయ్యతో - "నాన్నా! ఇప్పుడు వండుతున్న గిన్నెలో అన్నము, కాస్త పప్పు వాళ్ళు భోజనానికి రాకముందే తీసుకురమ్మను". అన్నయ్య చెప్పివచ్చాడు.

అమ్మమ్మ వచ్చి దీపారాధన చెయ్యాలంటున్నారని అనగానే లేచి వెళ్ళి దీపారాధన చేసి వచ్చింది అమ్మ. తిరుమలమ్మ గారు అన్నము, పప్పు, కూర విస్తట్లో పెట్టుకుని తెచ్చింది. అమ్మ రుచి చూసి పదార్థాలన్నీ కలిపి నాన్నగారికీ, బాబాయికి పెట్టమ్మా. ముందు ఇది తిని తర్వాత అన్నం తినమని చెప్పమని ఆ ప్రసాదం ఆమె చేతికి ఇచ్చింది.

అమ్మ - దైవంగా భావించి, పూజించే నాన్నగారికి దైవంగా తను ప్రసాదం అందించింది. నాన్నగారు భోజనాలు, విశ్రాంతి అయిన పిమ్మట అమ్మ దగ్గరకు వచ్చి - వెచ్చాలు, ఎన్ని తేవాలి, ఏమేమి తేవాలి అని అడిగారు.

అమ్మ బాత్‌రూమ్‌లో స్టూలు మీద కూర్చుని బుద్ధిమంతుడన్నయ్య చేత వ్రాయించి నాన్నగారికి ఇప్పించింది. సాయంత్రం 5 గంటలకు చలపతిరావు తాతగారు అమ్మను అస్థికలు పెట్టటానికి రమ్మని పిలిచారు.

పోష్టాఫీసుకు కుడివైపున గొడ్లసావిడికి, ఎడమవైపున రావిచెట్టు సమీపంలో అస్థికలు ఒక గ్లాసులో వేసి పెట్టి వచ్చింది. బుద్ధిమంతుడు వాళ్ళు అమ్మ చెప్పినట్లు రెండు ఇటుక రాళ్ళు పెట్టి సిమెంటు వేసారు.

నేను అమ్మకు వరండాలో మంచము వేసి ఇందాకటి తడి దుప్పట్లే వెయ్యమంటావా అంటే (ఇంతక్రితం చల్లదనం కోసం పక్కనిండా నీళ్ళు పోయించుకున్నది. మళ్ళీ ఆ తడి దుప్పట్లు కావాలా అని ఉద్దేశంతో అమ్మను అడిగాను)

అమ్మ :- తడి ఎప్పుడూ అసవరమే. ఉన్నదేదో అదే అవసరము. అనవసరమైనది ఏదీ లేదు.

జిడ్డు ప్రసాద్, బుద్ధిమంతుడు, స్థానం నరసింహారావుగారు, నోరి వేంకటేశ్వర్లుగారు, మా నాన్నగారు ఇంకా ఎవరెవరో ఉన్నారు.

చాలా రోజులైంది అందరూ కలిసి కూర్చుని - "దగ్గరకు రా నాన్నా!" అని అమ్మ మా నాన్నగారిని దగ్గరకు పిలిచింది. సరదాగా కొంతసేపు కబుర్లు చెప్పి మా నాన్నగారిని పద్యాలు చదవమన్నది.

వేద్యాలు చదివించుకున్న తర్వాత అందరూ ప్రసాదాలు తీసుకున్నారు. ఉదయం మునిపల్లె రామారావు గారి మామగారు హనుమంతరావుగారు పూజ చేసుకుంటారట అని రామకృష్ణన్నయ్య వచ్చి చెప్పాడు. అమ్మ 'రేపే వెళ్ళాలా' అంటూ వరండాలోకి వచ్చింది.

వారికి మ్రొక్కుట. ఎఱ్ఱచీరపెట్టి పూజ చేసుకున్నారు. అమ్మ చీరను పైన కప్పుకొన్నది. పూజకాగానే వారికి ప్రసాదం ఇచ్చింది.

ఇంజనీరు రాజగోపాలరావుగారు కొత్తకారు కొన్నారట. అమ్మను ఎక్కించాలని వారి అభిప్రాయం. "ఇది కొత్తకారమ్మా ముందు మిమ్మల్ని ఎక్కించాలనీ, మీరు ఎక్కాలనీ".

అమ్మ :- మనకు కొత్తది కానీ...

ఆయన భార్య సక్కుబాయి :- అసలు కొత్తది ఎక్కమ్మా అని బ్రతిమాలింది.

అమ్మ స్టీరింగు వైపు ఎక్కి కూర్చున్నది.

స్టార్ట్ చెయ్యమ్మా అన్నారు ఆ దంపతులు.

అమ్మ :- నాకు చేతకాదు నాయనా నాకెందుకు వచ్చింది! నువ్వు చెయ్యి నాయనా అంటూనే మూడు తడవలు స్టార్ట్ చేసింది.

రాజ :- మూడు సార్లు చేసారుగా అమ్మా!

అమ్మ :- నువ్వు రా నాన్నా!

అందరూ కలిసి 6వ మైలు దాకా వెళ్లి వచ్చారు. అమ్మ తిరిగి వచ్చే సరికి రాత్రి 9-15ని.లు అయింది.

★ ★ ★ ★ ★

3-6-1965

అమ్మ స్నానం చేసి ఎఱ్ఱరవికె వేసుకుని ఎఱ్ఱంచు తెల్లచీర కట్టుకుని 10 గంటలకు హాల్లోకి వచ్చింది. దీపారాధన చెయ్యటానికి ఎప్పుడు కబురువస్తుందో అని ఎదురు చూస్తున్నది. అమ్మమ్మ వచ్చి దీపారాధన చెయ్యటానికి రమ్మంటున్నారని చెప్పి వెళ్ళింది.

అమ్మ దీపారాధన చెయ్యటానికి వెళ్ళేటప్పుడు చెప్పులు వాకిట్లోనే విప్పింది.

అమ్మ వత్తి చేసి వేసింది. "అమ్మా! ఒక వత్తేనా వేసేది" అన్నాను. (అమ్మ చేత సమాధానం చెప్పించుకోవాలని)

అమ్మ :- "నే చచ్చిపోయినప్పుడు మా వసుంధర ఇట్లాగే చేస్తుంది నాకు" అని అక్కడున్న

వాళ్ళతో అని నా వైపు తిరిగి "ఏమ్మా! నేను పోయినప్పుడు ఇట్లాగే వెలిగిస్తావు కదూ! నువ్వే వెలిగించు. రవి, సుబ్బారావు ఎక్కడ ఉంటారో! ఇక్కడ ఉన్నా సరే నువ్వే వెలిగించమ్మా. ఏం వెలిగిస్తావు కదూ!"

ఛీ! ఏమిటమ్మా! అన్నాను.

నేనిట్లా అన్నానని వ్రాసుకో అనేసి గబగబా లోపలికెళ్ళింది.

(అమ్మ ఆదేశించినట్లుగానే - రూపం పరిమితం, శక్తి అనంతం అని చెప్పిన అమ్మ అనంతశక్తిలో లీనమైనప్పుడు (1985 జూన్ 12) అమ్మ ఇచ్చిన ఆదేశాన్ని ఆ సంఘటనను స్మరించుకుని దీపారాధన చెయ్యటం జరిగింది)

12 గంటలకు హైమ నివేదన తీసుకొచ్చింది. ఆ సమయంలోనే తిరుమలమ్మగారు బామ్మ వంట నివేదన తెచ్చారు. హైమకు, కస్తూరికి పెడుతూ నన్ను చూసి "నువ్వెళ్ళబోకు, బామ్మ అన్నం తిందువుగాని రమ్మని" అమ్మమ్మ చేత అన్నం తెప్పించి కలిపి పెట్టింది. అమ్మ స్నానం చేస్తుండగా - పాపత్తయ్యకు పిల్ల పుట్టి పోయిందని భారతి అత్తయ్య కొడుకు కబురు తెచ్చాడు. ఆ ఉత్తరం నాన్నగారు అమ్మకు పంపారు.

సుబ్బమ్మ బామ్మ, అమ్మమ్మ బాపట్ల బయల్దేరారు.

అమ్మ :- పాప పరిస్థితిని బట్టి తీసుకురండి, తొందరపడి తీసుకురావద్దు అని చెప్పింది.

బామ్మ, రవి, సాయి, అమ్మమ్మ, సత్యం కలిసివెళ్ళారు. జమీందారుగారు వచ్చారు.

అమ్మకు పూలు, పండ్లు సమర్పించి నమస్కరించి కూర్చున్నారు. అమ్మ జమీందారు గారికి నిన్న జరిగిన బామ్మ విషయాలను చెప్తూ "నేను పోయిన తర్వాత ఎటూ గోదానమిస్తారు కదా నేను బ్రతికి ఉండగానే చేసుకోవాలని ఉన్నదన్నది"

నీకు వ్యతిరేకమేమిటి? ఒడుగు చెయ్యమంటే చెయ్యలేదా అందరూ మూఢమి, కత్తెర అన్నప్పటికీ చేసాము కదా! అవేమీ పట్టించుకోకుండా "ఏక్సిడెంట్లవుతాయి పనికి రాదన్నారు" జీవితమే యాక్సిడెంట్. నిర్ణయించినట్లు జరుగుతుందని సరేనని అన్నాం.

జమీందారుగారు ప్రసాదం తీసుకుని వెళ్ళారు.

అమ్మ వర్ఝా శివరామయ్యగారు వస్తే మాట్లాడుతూ మందిరంలో నుంచి వంట ఇంట్లోకి వెళ్ళింది. అమ్మకు తిరుమలమ్మగారు పీటవేసి (కుడుము) టిఫిన్ నివేదన చేసింది. (నాన్నగారికి, బాబాయికి చేసిన టిఫిన్) వర్ధనమ్మ గారితో - అమ్మ పాపత్తయ్యను గూర్చి మాట్లాడుతూ "పాప విషయం వేరు, రుక్మిణి విషయం వేరు. దీనిది విశ్వాసం. ఇక్కడే

కాన్పు కావాలనుకున్నది. ఇక్కడయితే మాట వస్తుందన్న అభిప్రాయంతో మనమే పంపించాలనుకున్నాము. ఇవాళ చూసి రేపు వెళదాం అనుకున్నది. కాని, మర్నాడే కాన్పు అయింది. కులాసాగానే ఉన్నది కాబట్టి సరిపోయింది. లేకపోతే మాటే కదా" అంటుండగానే రుక్మిణక్కయ్య వచ్చింది.

మాటలోనే వచ్చిందన్నది వర్ధనమ్మ బామ్మ

అమ్మ వెళ్ళటానికి లేస్తుంటే

ఇంటికొచ్చినా మా వారికి అన్నం పెట్టకుండా పంపిస్తున్నారేమిటి అని నేను అనగానే - అమ్మను కూర్చోమని విస్తరి వేసి వడ్డన చేశారు తిరుమలమ్మగారు

రుక్మిణి :- శ్రీవారికి సరిగ్గా పెడ్తున్నారో లేదోనని దగ్గరుండి పెట్టిస్తున్నది.

బామ్మ :- అసలే అది వాంతి చేసుకుంటున్నది (నన్ను చూపిస్తూ) దానికి నీ చేతిమీదుగా పెట్టమ్మా అన్నది అమ్మతో.

అమ్మ :- ఎవరి చేతిమీదుగా పెట్టినా ఒకటే. అందుకే పొద్దున తెప్పించి పెట్టానుగా.

వర్ధనమ్మ :- కక్కుకున్నదా?

అమ్మ :- ఆశ... (వాకిట్లో వలివేరు రెడ్డి గారి భార్య కూర్చునుంటే) నాగమణీ నేను అన్నం తింటున్నానన్నది (అన్నం తినేదానికి వలె)

★ ★ ★ ★ ★

4-6-1965

ఇవాళ అమ్మ చాలా నీరసంగా ఉన్నది. గోపాలన్నయ్య బాపట్ల వెళుతుంటే తనకు ఇంజక్షన్లు, హైమకు బత్తాయిలు తెమ్మని అమ్మ నన్ను "నాన్నగారి నడిగి డబ్బులు తీసుకు రమ్మన్నది". నాన్నగారిని ఎట్లా అడగాలో ఏమంటారో అన్న ఆలోచనతో ఏమని అడగనమ్మా అన్నాను.

హైమకు బత్తాయిలకు కావాలని అడుగమన్నది. నేనెళ్లి నాన్నగార్ని అమ్మ చెప్పినట్లే అడిగాను. నాన్నగారు 7 రూ. ఉన్నాయని ఇచ్చారు.

హరిదాసుగారు సింగుపాలెం తాతయ్య కొడుకు చంద్రశేఖరాన్ని తీసుకొచ్చారు. మొక్కుబడిట అమ్మను జుట్టు కత్తెర వెయ్యమన్నారు. అమ్మ అయిదు కత్తెరలు వేసి లోపలికి వెళ్ళి పడుకున్నది.

గోపాలన్నయ్య అమ్మ పొట్ట మీద తలపెట్టి 'వెళ్ళి వస్తా తల్లీ మళ్ళీ వచ్చేలా చూడు'' అన్నాడు. దగ్గరున్న బాపట్ల వెళ్తూ మాటిమాటికీ తిరుగుతూనే... ఎంతో దూరం

వెళ్ళిపోతున్నట్లు అమ్మతో సాన్నిహిత్యం ఏర్పడితే ఒక క్షణమయినా వదిలి ఉండలేము.

అమ్మ :- ఊఁ అని అది నాచేతిలో ఉంటే మంచం మీద పడుకోవలసిన అవసరము లేదు.

గోపాల్ :- చేతిలో ఉండబట్టే మంచం మీద పడుకోవటం.

అమ్మ :- మాయలఫకీరు ప్రాణం చిలకలో ఉన్నదట.

గోపాల్ :- అట్లాగే కన్ను తెరిస్తే మాయలఫకీరు ఖాళీ. చూస్తూ ఊరుకుంటుంటే సరిపోతున్నది. వెళ్లొస్తానని వెళ్లాడు.

అమ్మమ్మ వచ్చి అమ్మను కూర ఏమి చెయ్యమంటావని అడిగింది.

అమ్మ తోటకూర, పప్పు చేసి చింతపండు పచ్చడి చెయ్యమన్నది.

అమ్మ పినతండ్రి అంబారావుగారి భార్య కనకమ్మ గారు కొబ్బరికాయ కొట్టి కొబ్బరినీరు అమ్మ చేతిలో పోసింది.

శాయమ్మగారు నేనూ కొబ్బరికాయ తెచ్చుకోవాలి అనటం విన్న అమ్మ "ఇప్పుడేం తొందర నీకు. త్వరగా నీళ్ళు పొయ్యండి. ముందు నన్ను దీపారాధన చేసి రానివ్వండి" (తను వెళ్లటం ఆలస్యమవుతుందేమో పిలిచినప్పుడు అని అమ్మ త్వరపడుతోంది.)

కబురు రానే వచ్చింది. 10-30 అయింది. అమ్మ దీపారాధన చేసి వచ్చింది.

మరల అమ్మ వెంటనే స్నానం చేసి చాక్లెట్‌కలర్ చీర కట్టుకుని అదేరంగు రవిక వేసుకుని ఎఱ్ఱరాయి బులాకీ పెట్టుకుని, గజ్జెల పట్టెడ పెట్టుకుని, చీరరంగు గాజులు వేసుకుని నిండా పమిట కప్పుకుని హాల్లోకి రాగానే వర్ధనమ్మ బామ్మగారు కొబ్బరికాయ కొట్టి హారతిచ్చారు.

మధ్యాహ్నం 12 గంటలకు నందిరాజు సత్యనారాయణ గారు, ఆయన భార్య కుటుంబం వచ్చారు. వాళ్ళు కారు దిగటంతోనే రామకృష్ణ అన్నయ్యను అడిగారు. అమ్మకు పండ్లు, పూలు సమర్పించి నమస్కారం చేశారు.

"మావారిని రక్షించమ్మా నీదయ ఉంచమ్మా" అని కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకున్నది. ఆయనకు ఆరోగ్యం సరిగ్గా లేదు. ఆయన కూడా అమ్మ పాదాలపై వ్రాలి ఏడ్చారు. వాళ్ళబ్బాయి బాధపడ్తూ నాన్నగారిని రక్షించమ్మా అని ప్రాధేయపడ్డాడు.

అమ్మ వాళ్ళిద్దరికీ బట్టలు పెట్టాలని మొన్న సుబ్బులు పెట్టిన ఎఱ్ఱచీర ఉండాలి తీసుకురా అన్నది. ఎవరికో ఇచ్చిన గుర్తుతో సరైన జ్ఞాపకం లేక ఇచ్చావు కదమ్మా అన్నాను.

అమ్మ :- ఇవ్వలేదు, చూసిరా అంటే - వెళ్లి చూస్తే బీరువాలోనే ఉన్నది. (పొరపాటయిందే అని చాలా బాధేసింది) అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళి ఉన్నదమ్మా అని తలవంచుకుని నుంచున్నాను)

అమ్మ వాళ్ళకు బట్టలు పెట్టి ఆశీర్వదించింది. అమ్మ లోపలకు వచ్చి "ఇంత గుడ్డ పేలికతో సహా గుర్తు ఉంటుందని తెలుసుకుని ఇహనయినా జాగ్రత్తగా ఉండండి"అని మందలించింది (హెచ్చరిక కూడా)

రామకృష్ణన్నయ్య వాళ్ళకు సత్యం హోటల్లో కాఫీలు ఇప్పించి పంపించి వచ్చాడు.

అమ్మ :- ఒకప్పుడు కూటికి గుడ్డకు కొదవలేదని అన్నవాడు అందుకే గుడ్డలు పెట్టి పంపించాను. అన్నం తినమంటే తినకుండా వెళ్ళారు. ఏం చేస్తాం. కూడు ప్రాప్తం లేదు.

పెద్ద కళ్ళేపల్లి నుంచి ఒక సోదరుడు వచ్చాడు. అమ్మ దర్శనం అయ్యాక భోంచేయమన్నది. అమ్మ విషయం పత్రికలో పడ్డది. ఆ వార్త చూసినప్పటి నుంచి ఇక్కడకు రావాలనే ప్రయత్నం ఇన్నాళ్టికి రాగలిగాను అన్నారు అమ్మను చూసిన ఆనందంతో.

అస్తి విషయాలను గురించి అడిగారు.

అమ్మ :- నాకు అట్లాంటివేమీ తెలియవు నాయనా! మీరొచ్చినప్పుడు బిడ్డలుగా చూచుకోవటం తప్ప నాకేం తెలియదు.

సోద :- పెద్దలనీ, అడుగుదామనీ....

అమ్మ :- నేను పెద్దను కాను నాన్నా! మామూలు అమ్మను.

సోద :- కోపం వచ్చిందా అమ్మా!

అమ్మ :- పెద్దవాళ్ళకు కోపం రాదు. చిన్నవాళ్ళకు కోపం వచ్చినా మననేమీ చెయ్యలేరు. మీకు కావాలిసినది ఎక్కడన్నా తెలుసుకోండి.

సోద :- అక్కడ దైవాన్ని స్థాపించాలనుకుంటున్నాము.

అమ్మ :- దైవాన్ని స్థాపించేవాళ్ళము మనము కాదుగా. స్థాపించేశక్తి మనకు ఉన్నప్పుడు మనమే దైవాలం.

సోద :- భగవంతుడు ఏది చేయిస్తే అది చేస్తాను.

అమ్మ :- ఏమి తోస్తే అది చెయ్యి. తోచేటట్లు చేసేదివాడేగా. అసలు వెళ్ళే రోజున ఈ తాపత్రయం అంతా ఏమయిపోతుందో?

బామ్మకు తెలిసిన ముసలమ్మ వచ్చి అత్తగారు పోయిందటనే అని అమ్మను

పలకరించింది. ఇవాళ్టికి ఎన్ని?

అమ్మ :- ఇవాల్టికి 5 రోజులు. ఆమె చాలా తెలివిగా పోయింది. అమ్మను గుర్తిస్తూ ప్రాణం వదిలిన ఆమెకు మైలేమిటి? ఆమెకు ఇవన్నీ ఏమీ లేవన్నాడు భరద్వాజ.

చలపతిరావు తాతయ్యగారిని చూసిస్తూ - ఒక్కొక్క మనిషి పోతే మూడు ఏండ్లు మంచం ఎక్కుతారు. అట్లాంటివాడు దగ్గర కూర్చుని అన్నీ సవరిస్తే...

తాత :- మీరక్కడ కూర్చున్నారు కాబట్టి నాకేమీ అన్పించలేదు.

అమ్మ :- చీరాలలో బేర్ హాస్పిటల్ దగ్గర ఒక వర్తకునికి భార్యలేదు. ధనవంతుడు. ఇద్దరు ఆడపిల్లలు. ఆస్తి ఇద్దరికీ వ్రాసి ఇచ్చాడు. అతనికి జబ్బు చేస్తే అతని మంచం దగ్గరకు ఒక్కరన్నా పోలేదు. ధనవంతునికీ, బీదవానికీ తేడా. బామ్మకు, మరొకరికీ పోలిక లేదు. లక్షలు ఉన్నప్పటికీ అట్లా జరుగదు.

వర్ధనమ్మ :- నువ్వు లోపలికి రాగానే లేచింది.

అమ్మ :- లేవటం చూసే లోపలికి వచ్చాను.

వర్ధనమ్మ :- కింద పెట్టించకుండా వచ్చావే మరి.

అమ్మ :- నాకు ఇష్టం లేదు. నేను ఉన్నట్లయితే దించనిచ్చేదాన్ని కాదు - మనం ఎన్నిచేసినా, మర్చిపోకుండా ఉండాలనేకదా! ఇచ్చినవాడే లాక్కుంటాడు.

అమ్మ మాట్లాడుతుండగానే చిలకలూరి పేట నుండి కృష్ణమూర్తిగారి కుటుంబం వచ్చారు. వాళ్ళు పూలు పండ్లు ఇచ్చి నమస్కారం చేవారు.

ఆ పూలమాలను తలచుట్టూ చుట్టుకున్నది. ఫోటో తీస్తే బాగుండు అనిపించింది. ఎంత బాగుందో.

అమ్మ స్నానం చేసి తెల్లచీర కట్టుకుని దేవాలయం ముందర మంచం వేయించుకుని పడుకున్నది.

సక్కుబాయి అక్కయ్య ఒక్కతే జీప్‌లో వచ్చింది. అమ్మ జీప్‌లో వెళ్తున్నదని ఎవరో చెప్పారు నాకు. ఏమ్మా జీప్‌లో వెళ్తున్నావా అన్నాను.

అమ్మ:- వెళ్ళేటట్లయితే చెప్పే వెళ్తాగా...

అమ్మ మా అమ్మను పిలవమంటే పిలవటానికి వెళ్ళాను. నేను వచ్చేటప్పటికి అమ్మ అక్కడ లేదు. డాబా వైపు వెళ్లిందేమో అటు వెళ్తుండగా జీప్‌లో ఉన్న అమ్మ కనిపించింది.

పలకరించింది. ఇవాళ్టికి ఎన్ని?

అమ్మ :- ఇవాల్టికి 5 రోజులు. ఆమె చాలా తెలివిగా పోయింది. అమ్మను గుర్తిస్తూ ప్రాణం వదిలిన ఆమెకు మైలేమిటి? ఆమెకు ఇవన్నీ ఏమీ లేవన్నాడు భరద్వాజ.

చలపతిరావు తాతయ్యగారిని చూసిస్తూ - ఒక్కొక్క మనిషి పోతే మూడు ఏండ్లు మంచం ఎక్కుతారు. అట్లాంటివాడు దగ్గర కూర్చుని అన్నీ సవరిస్తే...

తాత :- మీరక్కడ కూర్చున్నారు కాబట్టి నాకేమీ అన్పించలేదు.

అమ్మ :- చీరాలలో బేర్ హాస్పిటల్ దగ్గర ఒక వర్తకునికి భార్యలేదు. ధనవంతుడు. ఇద్దరు ఆడపిల్లలు. ఆస్తి ఇద్దరికీ వ్రాసి ఇచ్చాడు. అతనికి జబ్బు చేస్తే అతని మంచం దగ్గరకు ఒక్కరన్నా పోలేదు. ధనవంతునికీ, బీదవానికీ తేడా. బామ్మకు, మరొకరికీ పోలిక లేదు. లక్షలు ఉన్నప్పటికీ అట్లా జరుగదు.

వర్ధనమ్మ :- నువ్వు లోపలికి రాగానే లేచింది.

అమ్మ :- లేవటం చూసే లోపలికి వచ్చాను.

వర్ధనమ్మ :- కింద పెట్టించకుండా వచ్చావే మరి.

అమ్మ :- నాకు ఇష్టం లేదు. నేను ఉన్నట్లయితే దించనిచ్చేదాన్ని కాదు - మనం ఎన్నిచేసినా, మర్చిపోకుండా ఉండాలనేకదా! ఇచ్చినవాడే లాక్కుంటాడు.

అమ్మ మాట్లాడుతుండగానే చిలకలూరి పేట నుండి కృష్ణమూర్తిగారి కుటుంబం వచ్చారు. వాళ్ళు పూలు పండ్లు ఇచ్చి నమస్కారం చేవారు.

ఆ పూలమాలను తలచుట్టూ చుట్టుకున్నది. ఫోటో తీస్తే బాగుండు అనిపించింది. ఎంత బాగుందో.

అమ్మ స్నానం చేసి తెల్లచీర కట్టుకుని దేవాలయం ముందర మంచం వేయించుకుని పడుకున్నది.

సక్కుబాయి అక్కయ్య ఒక్కతే జీప్‌లో వచ్చింది. అమ్మ జీప్‌లో వెళ్తున్నదని ఎవరో చెప్పారు నాకు. ఏమ్మా జీప్‌లో వెళ్తున్నావా అన్నాను.

అమ్మ:- వెళ్ళేటట్లయితే చెప్పే వెళ్తాగా...

అమ్మ మా అమ్మను పిలవమంటే పిలవటానికి వెళ్ళాను. నేను వచ్చేటప్పటికి అమ్మ అక్కడ లేదు. డాబా వైపు వెళ్లిందేమో అటు వెళ్తుండగా జీప్‌లో ఉన్న అమ్మ కనిపించింది.

అరే! అమ్మ జీప్‌లో ఎక్కిందే అన్నాను. నా మాట వినపడిన అమ్మ అరవకుండా ఎక్కు అన్నది. అందులో రామకృష్ణన్నయ్య, గోపాలన్నయ్య, సుబ్బారావు, సక్కుబాయి ఉన్నారు. అమ్మ నన్ను ఎక్కమన్నది అన్నదని నేనూ ఎక్కాను. కారు బయల్దేరేసరికి 11 గంటలు అయింది. దారిలో ఒక ఎలుక ఎదురయింది. మరికొద్ది దూరం పోయాక కుక్క ఎదురు వచ్చింది. అవి అమ్మకు స్వాగతం పలికినట్లనిపించింది. ఇంకా కొంత దూరం పోయాక రెండు రెండెద్దుల బండ్లు ఎదురొచ్చినాయి. జీప్ శబ్దం విన్నప్పటికీ బండితోలే అతను మంచి నిద్రలో ఉండి లేవలేదు. ఎద్దులే తప్పుకున్నాయి.

రెండవ బండి మీదున్న అతను లేచాడు. అమ్మ అతనిని అన్నం తిన్నావా అని పలకరించి, మనం కాస్త అన్నం మూట కట్టుకొచ్చినా బాగుండేది అనుకున్నది. అమ్మ ఎక్కడ ఉన్నా ఎక్కడకు వెళ్తున్నా ఏ బిడ్డ అన్నం తినలేదో, తిన్నారో అని ఆలోచిస్తూనే ఉంటుంది కదా! ఎప్పుడూ ఇదే ఆలోచన కదా! అనిపించింది.

అమ్మ పిలుపు అతని అందినట్లు లేదు. వినిపించక సమాధానం చెప్పలేదు.

ఒంటిగంటకు తిరిగి వచ్చేటప్పుడు నడిచి వస్తున్న కొంతమంది కూలీలను చూసి అమ్మ రామకృష్ణన్నయ్యతో - పాపం ఏ ఊరో వాళ్ళది. అన్నం తిన్నారో లేదో!' అన్నయ్య జీప్ ఆపించి అడిగాడు జమ్ములపాలెం అని భోంచేశాం అని చెప్పారు. మరికొంతదూరం వచ్చాక ఒక దున్నలబండి ఎదురువచ్చింది.

అమ్మ :- అవి చూడు ఎద్దులకంటే వేగంగా నడుస్తున్నాయి. గుఱ్ఱం లాగా నడుస్తున్నాయి.

ఇందాక కలిసిన ఎద్దులబండ్లు ఎదురైనాయి. ఈసారి బండ్ల మీద ఉన్న ఇద్దరూ మెలకువగానే ఉన్నారు. వాళ్ళు కనిపించేటంత వరకూ అమ్మ వాళ్ళ వైపుజాలిగా చూస్తూనే ఉన్నది. ఎద్దుల కండ్లు ఆ చీకట్లో మిలమిలా మెరుస్తున్నాయి. ఏమీ తేకుండా వచ్చామే అన్నట్లు అమ్మ కళ్ళను చూపుల్ని చూస్తే జాలి వేసింది నాకు. మరికొంత దూరం వచ్చాక

ఒక లారీ ఎదురయింది. పాపం లారీలో వాళ్ళు అన్నాలు తిన్నారో? లేదో! దారి పొడుగునా ఇదే ధ్యాస అమ్మకు.

ఇంటికి చేరేసరికి ఒంటి గంట అయింది. ఇంటికి రాగానే మా అమ్మతో మాట్లాడి, మా అమ్మకు, అన్నయ్యకు ప్రసాదం ఇచ్చి పంపింది.

నన్ను స్నానం చేయించమన్నది. వేడినీళ్ళు లేవమ్మా! అంటే అంత రాత్రివేళ చన్నీళ్ళే పొయ్యమని పోయించుకున్నది.

★ ★ ★ ★ ★

5-6-1965

అమ్మ 10-40 ని.లకు దీపారాధన చెయ్యటానికి కబురు వస్తే దీపారాధన చేసి వచ్చింది. నరసింహమూర్తి గారు, రమణ, విమల కూర్చున్నారు. అమ్మ బామ్మ కబుర్లు చెప్తూ - ఏదిఎట్లా ఉన్నా కాస్తో, కూస్తో దగ్గరకు తీసింది ఆమేగా. ఆమె ఏదన్నా అన్నమాట లెక్కకు తీసుకుంటాం గానీ, మాట తీసుకున్నంతగా చేసినదాన్ని లెక్కకు తీసుకోం కదా!

1939లో రెండు నెలలు కాఫీ తాగాను. జనవరి 23 నుంచి ఆపేశాను. మళ్ళీ 1943లో తాగటం మొదలుపెట్టాను. బామ్మ ఈ డికాషను కలిపి నాకు కాసిని ఇచ్చి నీవు కాసిని తాగమ్మా అంటే దాచిపెట్టి రెండవసారి ఇచ్చేదాన్ని.

దానికే పాపా వాళ్ళు నీకు పెద్ద కోడలు అంటే ఇష్టం అనేవాళ్ళు. నాకు 1952లో స్ఫోటకం పోసింది. అప్పుడు దగ్గర ఉండి చేసింది ఆమేగా.

విమల :- బామ్మగారికి ఎంత వయస్సమ్మా!

అమ్మ :- 68 సం॥లు ఉంటయ్యమ్మా

అనటమైనా ఎందుకంటారు. ప్రేమతోనేగా. ఆమె చూసినట్లు ఎవరుచూశారు నన్ను. ఇక్కడ నుంచి బాపట్ల నడిచి వచ్చేది గదా! ఎప్పుడూ మీ నాన్నగారేమీ కనుక్కుండేవారు కాదు. అన్నీ ఆమె చూసుకోవాల్సిందే. ఆమె కష్టపడుతున్నదన్న పేరుతో సుఖపడ్డది. బాపట్లలో చిదంబరరావుగారి ఇంట్లో - మడిగుడ్డలు ఆరవేసి కూరలు తరిగొచ్చి ఏది అందించేవాళ్ళకు అది అందించేవారు. అయినా కనకమ్మ ఎంత కష్టపడుతున్నదో అన్నపేరే. వేటపాలెం పురిటికి వెళ్తే అతి మంచితనం మీద కావాలసినవన్నీ సమకూర్చేది. పిల్లలకు అన్నం ఎక్కడోక్కడ పెట్టిచ్చేది. అన్నాళ్ళున్నా ఒక్కరోజన్నా బామ్మ వంట చెయ్యలేదు. ఎవరికీ ఏదీ లోటు చేసేది కాదు. పొత్తిగుడ్డలు సంపాయించేది. ఉన్నన్నాళ్ళు మంచాలు సప్లయి ఉండేది. అట్లా చేసినా ఆమె చివరకు ఎంత బాధపడ్డది. అనేదే బాధగా ఉన్నది. అంత్య సమయంలో ఆమె అట్లా పడాల్సి వచ్చింది కదా! అని బాధేస్తుంది. ఆరోజు నేను ఏడుస్తుంటే నువ్వు కూడా ఏమిటమ్మా అంటివే (అన్నది నాతో) అవి తల్చుకుంటే మాత్రం భలే ఏడుపు వస్తుంది అని బామ్మ చివరలో ఆమె అనుభవించిన బాధలను తల్చుకుని బాధపడ్డది.

అమ్మ దర్శనార్థం జనం హాల్లో పట్టేలాగ లేరు. అందుకని వరండాలో మంచం వేసాము. గుంటూరు నుంచి మరో ముగ్గురు అక్కయ్యలు వచ్చారు. వారిలో ఒక సోదరి పూర్వం వచ్చింది ఆమె అత్తగారిని, ఆడపడుచును వెంటబెట్టుకుని వచ్చింది. అమ్మకు మామిడిపండ్లు ఇచ్చి పూలమాల మెడలో వేసారు. అమ్మలోపలకు వచ్చి మామిడిపండు

తీసుకుని పసిపిల్లలా తింటూ ఉంటే చీరనిండా పడుతున్నాయి. అదేమిటమ్మా అని శేషగిరిరావన్నయ్య అంటూన్నకొద్దీ -

నవ్వుకుంటూ - నాన్నగారికి వంట చేసే ఇంట్లోకి వెళ్ళి అందరినీ ఊరిస్తూ నవ్విస్తోంది. ప్రతివారూ మాకు పెట్టమ్మా అంటే మాకు పెట్టమని అమ్మ చుట్టూ తిరుగుతుంటే నేను ఎవ్వరికీ పెట్టను అంటూ వాకిట్లోకి వచ్చింది.

మునిపల్లె రామారావుగారు వాళ్ళు గంట క్రితమే పూజ చేసుకున్నారు. సత్యనారాయణ స్వామి ప్రసాదంలా (రవ్వ ప్రసాదం) పళ్ళెం నిండా తెచ్చారు.

అమ్మ ఆ ప్రసాదాన్ని ఒక చేతితో నోటినిండా పోసుకుని, నోట్లో ప్రసాదాన్ని చేతిలోకి పోసుకున్నది. ఆ ప్రసాదం కోసం ప్రతి ఒక్కరికీ ఆత్రుతే. అది దొరకటం అదృష్టం కదా! కొత్త భక్తులు కూడా ఆ ప్రసాదం కొఱకు ఎదురుచూస్తున్నారు. అందరూ ఒకేచోట ఉన్నప్పటికీ లభ్యమయ్యేది ఏ కొందరో అదృష్టవంతులకు మాత్రమే.

ఆ ప్రసాదం కొద్దికొద్దిగా పెట్టారు. అయినా కొందరికే అందింది.

అమ్మమ్మ ఒకసారి ప్రసాదం పెట్టించుకుని రెండవ చెయ్యి చాపితే

అమ్మ :- నాకు తెల్సులే నువ్వు పెట్టించుకున్నదీ, లేనిదీ నీ ముఖంలోనే తెలుస్తుంది. రెండవ చెయ్యి అవతల పెట్టుకున్నావు. అమ్మ ఇలా అల్లరి చేస్తూ, అందరూ అమ్మ చిద్విలాసాన్ని చూస్తూ ఆనందిస్తుండగానే - దీపారాధన చెయ్యాలని కబురు వచ్చింది. అమ్మ చీర మార్చుకుని వచ్చి దీపారాధన చేస్తుంటే గుంటూరు నుంచి వచ్చినవారు తల్లి దీపారాధన చేస్తుంటే ఎంత ముచ్చటగా ఉన్నదో! చాలా ఆనందంగా ఉన్నది కదూ! అనుకున్నారు.

వాళ్ళ మాటలు విన్న అమ్మ ఆమె పోయిన రోజున 360 వత్తులు చేసి నేనే దీపారాధన చేసాను. శ్మశానానికి వెళ్ళి నిప్పు పెట్టి వచ్చాను అన్నది.

సోద :- ఆమె జన్మ తరింపచేసావమ్మా!

హాలునిండా కొత్తవాళ్ళు, పాతవాళ్ళు అంతా ఉన్నారు. రాజు బావ కాళ్ళదగ్గర కూర్చున్నాడు.

సోద :- భగవంతుడి వల్లనే మంచి, చెడు ఈ రెండు ఏమిటి? ఎందుకు? అంతా మంచిగా ఎందుకు ఉండకూడదు.

అమ్మ :- ఆ భగవంతుడే రెండూను. రెండుగా మనకు కనపడుతున్నాయి. ఒకటి ఏర్పడటానికి ఏదో, రెండింటికీ అదే.

సోద :- జ్ఞాని ఎవరు? రెండూ ఒకటేనని తెలుసుకున్నవాడే జ్ఞానా?

అమ్మ :- సాధన చేసినవాడూ జ్ఞానే - అన్ని ఒకటిగా గుర్తించినవాడూ జ్ఞానే.

సోద :- అభ్యాసం సాధ్యమయే పద్ధతి ఏమిటి?

అమ్మ :- సాధ్యం కావటానికి కాలమే కారణం. ప్రతీదానికీ కాలమే కారణం. జిల్లెళ్ళమూడి రావాలని ఇదివరకు ఎన్నిసార్లు అనుకున్నారు. ఇప్పటికీ రాగలిగారు కదా! మనం భూమి మీదకు రావటినికి ఏది కారణమో ఆ శక్తే అన్నీ చేయిస్తుంది.

సోద :- మనస్సు అస్వతంత్రురాలుగా!

అమ్మ :- మనస్సు దైవమయినప్పుడు అస్వతంత్రురాలెట్లా అవుతుంది.

సోద :- మనస్సు దైవం కాదుగా

అమ్మ :- మనస్సు, దైవం, సంకల్పం వేరు కాదుగా. రెండుగా లేకపోతే సృష్టిలేదుగా నాన్నా. వ్యష్టిత్వం లేనిది సృష్టికాదు. ఆ గీతలో ఏమన్నాడో - మన గీత అర్థం కానివ్వటం లేదుగా.

సోద :- మనోనాశనం అంటే -

అమ్మ :- ఆత్మ చేతనే మనస్సు ఏర్పడ్డది. వినాశం లేదు నాన్నా! రూపాంతరమే కాని రూపనాశనం లేదు. ఇదంతా ఒక్కటేనన్న గుర్తు ఎప్పుడయితే కలుగుతుందో అప్పుడు అంతా ఆత్మేగా.

సోదరుడు జన్మల ప్రసక్తి తెచ్చారు.

అమ్మ :- తెలిసినవాడికి జన్మలు లేవు. తెలియనివాడికి ఏది ఏమవుతుందో తెలియదు. అసలు జన్మకు ఏది కారణమో. అన్ని జన్మలకూ అదే కారణము. దేనికయినా కాలం రావాలి.

సోద :- కాలం అంటే

అమ్మ :- కాలం అంటే అర్థం కానిది. ఇంతా, అంతా అని తెలియనిది. గర్భితం.

ఇంకా ఏవో ఏవో ప్రశ్నలు వేసి తన సందేహాలు నివృత్తి చేసుకుని వెళ్ళాడు.

రేపల్లె నుండి డాక్టరు కమలను మంగళగిరి ట్రాన్స్ఫర్ చేసారట. అమ్మకు చెప్పి వెళ్దామని వచ్చింది. తనకుతోడు మరొక అమ్మాయిని తీసుకువచ్చింది.

బామ్మ భోజనం ఉన్నదేమో కనుక్కురమ్మన్నది నన్ను. కనుక్కొచ్చి లేదని చెప్పాను.

అన్నపూర్ణాలయం నుంచి అన్నం తెచ్చి పెట్టమంటే తెచ్చాను. ఆవకాయ వేసి అన్నం కలిపి పెడుతున్నది.

రవి :- అమ్మా నీ చెయ్యి మండుతుందమ్మా!

అమ్మ :- అవ్వా కావాలి, బువ్వా కావాలి అనుకుంటే ఎట్లా అమ్మ అన్నం పెట్టాలి చెయ్యి కందకుండా ఉండాలి. అనుకుంటే ఎట్లా? ఏదో ఒకటి జరగాల్సిందేగా. అంటూ పూర్తిగా పెట్టింది. నన్ను "చెయ్యి కడుగమ్మా ఎప్పటికయినా చెయ్యటానికి నువ్వే" అని చెయ్యి చాపింది అమ్మ.

★ ★ ★ ★ ★

7-6-1965

అమ్మ దీపారాధన చేసి వచ్చేసరికి 11-40ని.లు అయింది.

చంద్రమౌళి వెంకటకృష్ణగారి అన్నగారు తోటలో మామిడిపండ్లు 5, ఇంకా కొన్నవి అమ్మచేతికి ఇచ్చారు. ఒక పండు మాత్రం తీసి విడిగా పెట్టారు (ఎందుకనో మరి) కొద్దిగా చితికినట్లుగా ఉన్నది.

అమ్మ :- గోపాలన్నయ్యతో - (అవతల ఉంచిన పండును గమనించిన అమ్మ) ఆ పండు చితికిందని పక్కన ఉంచినట్లున్నాడు. ఆ పండు ఇటివ్వమని తీసుకుని అమ్మ కొరికి ఇచ్చింది. బహుశ ఆయన బాధపడ్డట్లున్నారు పాపం.

అమ్మ నన్ను మామిడిపండ్లు ముక్కలు కోసుకురమ్మన్నది. వావిలికొలను లక్ష్మీ నరసింహారావుగారు కుటుంబంతో వచ్చారు. అమ్మనుగురించి పద్యాలు వ్రాసి 'జ్యోతిర్మయి' అని పేరు పెట్టారు పుస్తకానికి.

అమ్మకు చదివి వినిపిస్తుంటే - ఒక ముక్క అమ్మ కొరికి నరసింహారావుగారి నోట్లో పెట్టింది. మరొక నాలుగు ముక్కలు చేతిలో పెట్టి "తిను నాన్నా" అన్నది.

అమ్మను గూర్చి ఆలోచిస్తూ, అమ్మను తదేకంగా చూస్తూ కూర్చున్నారు. అమ్మ పెట్టిన ముక్కలు అక్కడే ఉన్నాయని అమ్మ ఒక్కొక్కటే తినిపించింది నరసింహారావుగారి చేత.

★ ★ ★ ★ ★

8-6-1965

అమ్మ ఇవాళ దీపారాధన చేసి వచ్చేసరికి 10-45 ని.లు

అమ్మ రెండవసారి స్నానం చేసి పసుపుపచ్చని పట్టుచీర కట్టుకుని ఎఱ్ఱరవికె వేసుకుని ఎఱ్ఱరాయి బులాకీ పెట్టుకుని చుట్ట చుట్టుకుని చుట్టలో మందారాలు పెట్టుకుని పార్వతీదేవిలా ఉన్న అమ్మ వంట ఇంట్లోకి వెళ్ళింది. వర్ధనమ్మ బామ్మ పూజ చేసుకోవాలనుకున్నది. అమ్మ రాగానే వంట ఇంట్లోనే కుర్చీవేసి అమ్మ పాదాలు పెట్టుకోవటానికి వీలుగా పాదాల కింద పీట వేసింది.

వర్ధనమ్మగారు, కనకమ్మగారు ఇద్దరూ అమ్మ పాదాలు కడిగి గంధం రాచి, పారాణి పెట్టి, తులసీదళాలతో పూజ చేశారు. (రాధాకృష్ణశర్మ గారు త్రిశతి, ఖడ్గమాల నామాలు చదువుతుండగా) నివేదనకు పులిహోర, దద్దోజనం చేశారు.

కనకమ్మ :- వర్ధనమ్మగారు దద్దోజనం పళ్ళెం పట్టుకున్నది. అత్తగారనా ఎక్కువ తీసుకున్నావు అన్నది సరదాగా. తను పులిహోర నివేదన ఇచ్చింది. అమ్మ చిరునగవుతో కాశీనుంచి వచ్చిన సీతమ్మ గారిచేత కూడా నివేదన ఇప్పించమన్నది.

తిరుమలక్కయ్య మహానివేదన తెచ్చింది. నలుగురు కలిసి నివేదన పళ్ళెం పట్టుకున్నారు. బామ్మ కలిపి కొద్దికొద్దిగా చేతులో పెడుతున్నది. తినమ్మా అంటూ -

ఆ దృశ్యం చూస్తున్న అమ్మమ్మ నవ్వుతూ అత్తగారు పెడుతున్నదనా ఎక్కువ తింటున్నావు.

బామ్మ :- అత్తగారుగా కాదమ్మా పెట్టటం.

అమ్మ :- అత్తగారు కాకముందే పెట్టావుగా. అదెప్పుడంటే - కిష్టయ్య తాతయ్యగారి పాకలో సుబ్బారావుకు అన్నం పెడుతుండగా వచ్చాను. గోంగూరపచ్చడి వెన్నపూస వేసి కలిపి ముద్ద పెట్టావు. మీ అమ్మ నాకు స్నేహితురాలమ్మా అంటూ పెట్టావు నీకు గుర్తున్నదీ? అత్తగారివైన తర్వాత ఒక ముద్ద పెట్టావు.

(సుబ్బారావు అంటే వర్ధనమ్మ గారి కొడుకు, నాన్నగారికి బాబాయి కొడుకు)

బామ్మ :- అమ్మా! నీకివన్నీ గుర్తున్నయ్యా?

అమ్మ :- ఎందుకు లేవు అన్నీ గుర్తున్నాయి.

నివేదన అయి చెయ్యి కడిగించటం అవగానే హారతిస్తుంటే సీతమ్మ పాటపాడుతూ అమ్మ కుర్చీ పక్కనే కూర్చున్నది. అమ్మ ప్రేమగా ఆమె తల నిమురుతూ ఉంటే

గోపాలన్నయ్య :- పాట కాస్తా ఖాళీ

అమ్మ :- పాటు లేకుండా

అమ్మమ్మ అందరినీ భోజనాలకు రమ్మని పిలిచింది.

మందిరంలోనే విస్తళ్ళు వేసారు. బంతిలోనే అమ్మకు కుర్చీ వేసారు. అమ్మతో సహా ఒకే బంతి జరిగింది. అమ్మ తినకపోయినా మాతో బంతిలో కూర్చున్నదన్న తృప్తి తినేవారికి.

★ ★ ★ ★ ★

9-6-1965

అమ్మ ఇవాళ ప్రొద్దుటి నుండి ఊరు వెళ్ళే వారికి ప్రసాదాలిస్తోంది. చీరాల నుండి నోరి వెంకటేశ్వర్లు గారు, మా నాన్నగారు, సుబ్బు ప్రసాద్, చీరాల డాక్టరుగారు, బుద్ధిమంతుడు, నాగేశ్వరరావు మాష్టారు వచ్చారు.

ఇంకా స్థానం నరసింహారావుగారు, శిఖాకొల్లి వేంకటేశ్వర్లు గారు కూడా వచ్చారు.

ఇవాళ బామ్మపోయిన పదవరోజు.

అమ్మ చేతికి పండ్లు ఇచ్చి, అమ్మ నిల్చుని ఉన్నదని అమ్మ పాదాలు ఉంచే దిండు మీద పూలు వేయబోతుంటే "అమ్మ ఇక్కడ ఉండగా దిండు మీద పొయ్యటమేమిటి" అన్న నా మాటలు విన్న అమ్మ మంచం మీదకు వెళ్ళి కూర్చున్నది. కొంచెంసేపు బామ్మ కబుర్లు చెప్పింది.

అమ్మ స్నానం చేస్తూ - కిష్టయ్య తాతయ్య ప్రసక్తి వచ్చి 'అయిపోయే ఉంటాడు' మనకు ఇబ్బందని తెలియనివ్వలేదేమో అనిపిస్తున్నది.

అమ్మమ్మ :- నిన్ననేగా భూషి గడ్డుగా ఉన్నదని వ్రాసాడు. ఇట్లా ఏమీ వ్రాయలేదుగా. (భూషి నాన్నగారికి మేనత్త కొడుకు, కిష్టయ్యగారి కొడుకు)

అమ్మ :- నాకట్లా అనిపిస్తున్నది.

అమ్మమ్మ :- అట్లా ఎందుకంటావు తల్లీ! ఏమీ లేనిది అనవే అట్లా అనబోకు.

అమ్మ :- నాకట్లా తోస్తుంటే నేనేం చేసేది. ఈ తీరున సంభాషణ జరుగుతుండగానే -

బ్రహ్మాండం సత్యనారాయణ గారి ద్వారా (నాన్నగారి పినతండ్రి) కిష్టయ్యగారు పోయినట్లు, ఇవాళ్టికి అయిదు రోజులనీ కబురు తెలిసింది నాన్నగారికి.

నాన్నగారు అమ్మమ్మను పిలిచి ఈ కబురు చెప్పారు. అమ్మమ్మ ఆ కబురు అమ్మకు అందించింది.

అమ్మమ్మ :- తల్లీ! అన్నంతా జరిగింది (అని కంటతడి బెట్టింది)

అమ్మ :- మా అత్తయ్య పోయినప్పుడు కూడా నువ్వు ఏడవలేదే? ఎందుకు ఏడుపొస్తున్నది?

అమ్మమ్మ :- ఏం లేదమ్మా! ఆయన పోయినందుకు కాదు. ఇంత వయసొచ్చి ఆమెకు విధవరికం తప్పలేదు కదా అని. ఆమె పొక్కల్లే ఉన్నది. మొన్న పెద్దదెబ్బ తిని కూడా అది తప్పి బ్రతికింది ఇందుకేనేమో కాబోలు అని అమెను గురించి చాలాసేపు బాధపడింది.

అమ్మ :- నేను అంటూనే ఉన్నా. మీరు నమ్మటం లేదు. కాని, మొన్న అసలా కబురు విన్నప్పుడే అనిపించింది, ఉండడని. ఎందుకో ఆ రోజు ఆవేదనగా ఉండి మంట బయల్దేరింది. ఏమిటో వింటామంత్రా అని అంటూనే ఉన్నాను.

అమ్మమ్మ :- మీకు మైల కదా! రుక్మిణమ్మకైనా, విమలకైనా వప్పచెప్పమన్నారు.

అమ్మ :- నాకేం లేదు. ఇక్కడ అవన్నీ ఏమిటి?

అమ్మమ్మ అమ్మ సమాధానంతో తృప్తిపడి బాధ్యతను రుక్మిణక్కయ్యకు అప్పజెప్పి పైన అజమాయిషీ చేస్తోంది. ఈ మూడు రోజులు ఆవరణంలోని అందరినీ నాన్నగారింటికి భోజనాలకు పిలిపించింది.

ధర్మోదకాలు విడవటం అయి భోజనాలు అయ్యేసరికి ఆలస్యమవుతుందేమోనని ఉండలేనివాళ్ళకు ఒక వంట వేరే చేయించి పెడితే బాగుంటుందని వేరే యేర్పాటు చేసింది.

వేంకటకృష్ణ అన్నగారి కుటుంబం, తల్లి దండ్రి తో సహా వచ్చారు. వారి అబ్బాయికి అన్నప్రాశన చేయించాలట.

హరిదాసుగారింట్లో పొంగలి చేయించి అన్నప్రాశన చేసి బొట్టుపెట్టి పూలుజల్లి ఆశీర్వదించింది.

కొమ్మూరు డాక్టరుగారు, నాన్నగారి బంధువులు, రేటూరు సీతారామయ్యగారు వచ్చారు. వర్ఝూ శివరామయ్యగారు, భద్రాద్రి రామశాస్త్రిగారు వచ్చారు. వచ్చిన అందరినీ చూస్తున్నా అమ్మ రామకృష్ణుడింకా రాలేదే అంటున్నది. లోపలి మాట పైకి పూర్తిగా వచ్చిందో లేదో అన్నయ్య రావటం జరిగింది.

ధర్మోదకాలు కాలవ దగ్గర చేసేటట్లయితే అమ్మ వెళ్ళాలనుకున్నది. చెరువు దగ్గర పందిరి వేసి ఏర్పాటు చేసారట. అమ్మ చీరాల డాక్టరుగారు బామ్మ పోయినప్పుడు తీసిన

ఫోటోలు తీసుకువస్తే వాటిని చూస్తూ గోడ గడియారం వైపు చూసింది. అది ఆగిపోయి ఉన్నది. డాక్టరుగారు గడియారాన్ని చూసి ఆగిపోతున్నదా అన్నారు.

అమ్మ :- అది బామ్మ నాడల్లే ఉన్నది. ఆగిపోయేటప్పుడు ఒక్కసారే ఆగిపోయింది. అక్కడిది ఇక్కడికొచ్చింది. ఇక్కడది అక్కడకు వచ్చింది. అనేదేమీ లేదు. అందనిదేదో ఎక్కడా అందకుండా పోయింది.

చీ.డా. :- అయితే స్పందనం అందకుండా పోయిందా!

అమ్మ :- ఆఁ... టైమవుతున్నది అందరు వెళ్ళండి అక్కడికి.....

అమ్మ లోపలకు వచ్చి నేనూ వెళ్తాను నాకు మరొక చీర ఇవ్వండని కాఫీలు పెట్టే చిన్న గదిలో కిటికీ దగ్గర నుంచుని వెళ్తున్న రామకృష్ణన్నయ్య వాళ్ళను పిలిచి నేనూ వస్తాననీ, రానని కొద్దిసేపు చిన్నపిల్లలా మారాం చేస్తూ, నవ్విస్తూ చివరకు మీరు వెళ్ళండి నేను రానని గట్టిగా చెప్పాక అందరూ వెళ్ళారు.

అమ్మ స్నానం చేసి గదిలోనే కూర్చున్నది. గీత భోజనాలయాక అమ్మ దగ్గరకొచ్చి కూర్చుని అమ్మా మొన్న బాబాయికి (వెంకటకృష్ణ) పుస్తకాల షెల్ఫు దగ్గర ఎఱ్ఱచీరతో కన్పించావట. వాళ్ళకు అట్లా కనిపిస్తావు. నాకు కనిపించవేమి? అని బాధగా అడిగింది.

అమ్మ :- నేను ఎవ్వరికీ కనిపించను. కనిపించటం నాకేమి చేతనవును. అది మీ నమ్మకం అట్లా అనిపిస్తుంటుంది.

శేషగిరిరావన్నయ్య కోసం పొద్దున కారు వచ్చింది. ధర్మోదకాలు అయిన తర్వాత వెళ్దామని ఆగారు. 12 గంటలు దాటుతున్నది. తొందరగా అన్నం తిని బయల్దేరు నాన్నా అని నన్ను కుంకుమ తీసుకురా బొట్టు పెడతాను అని చెప్పి, నేను కుంకుమ తెచ్చే లోగానే తన బొట్టునే అన్నయ్యకు అద్ది (అది ఆయన అదృష్టం) భోజనానికి పంపింది.

నాన్నగారు వాళ్ళంతా చెరువు నుంచి వస్తున్నారని తెలిసి అమ్మ దీపారాధన చేసి వచ్చింది. అందరికీ దీపదర్శనం కంటే ముందే అమ్మ దర్శనం అయింది.

వాకిట్లో తిరుమలక్కయ్య, లక్ష్మీనరసమ్మక్కయ్య, రాజ్యలక్ష్మమ్మక్కయ్య కారప్పొడి కొడుతున్నారు.

అమ్మ వారిని చూస్తూ తిరుగుతుంటే - అమ్మను నువ్వు పోటేస్తే బాగుంటుందమ్మా చూడాలని ఉన్నదమ్మా అన్నాము నేనూ, రుక్మిణక్కయ్య. అక్కడున్న వాళ్ళు వంత పలికారు. అమ్మరోకలి తీసుకుని పోటు వేస్తుంటే వాళ్ళ ముగ్గురితో సమంగా ఉన్నది. ముచ్చటగా ఉన్నది. డాక్టరుగారు ఫోటో తీశారు.

అమ్మ :- నేను రోకలి పట్టుకోవటం సరిగానే ఉందా? నాకు చేతనయిందీ రాజ్యలక్ష్మమ్మల్లే పట్టుకున్నానా! (అమ్మ తనకేమీ చేతకానట్లుగా అడిగింది)

అబ్బే! అదేమి పట్టుకోవటం నీకేమీ చేత కాదు. నువ్వు అందరల్లే ఎట్లా వస్తావు అన్నది లక్ష్మీనరసమ్మక్కయ్య సరదాగా.

అమ్మ వంట ఇంట్లోకి వెళ్ళింది. అగ్నిహోత్రంలో అన్నం వెయ్యాలని. అప్పుడే దించిన గుండిగలో చెయ్యి పెట్టబోయింది.

వంట బ్రాహ్మడు ఉండమ్మా అని గరిటెతో తీసాడు. దానిమీద నెయ్యివేసి మూడు తడవలుగా అగ్నిహోత్రంలో వేసింది.

లక్ష్మీనరసమ్మగారు గాడిపొయ్యి దగ్గర తను నుంచున్నట్లుగా ఫొటో తీయించమని అమ్మను కోరింది. అమ్మ ప్రక్కన వుంటే తీస్తానన్నారు డాక్టరుగారు. అంతలోకే అమ్మమ్మ వచ్చి ఏం ఫొటోలు పక్కన నుంచుని ఫొటోలు తీయించుకోగానే వచ్చిందా అనగానే - అమ్మ భయపడుతున్నదానిలా మా పిన్ని కోప్పడుతున్నది అంటూ గబగబా వరండాలోకి వచ్చింది.

ధర్మోదకాల నుంచి వచ్చిన బంధువులు అంతా పందిట్లో వరసగా కూర్చున్నారు.

అమ్మ :- అందరినీ చూసి పిల్లలు అనుకున్నంతసేపు ఇక్కడ ఉన్నాను. బంధువులు అనుకున్న తర్వాత లోపలికెళ్తున్నాను. అని వచ్చేసింది.

లక్ష్మీనరసమ్మక్కయ్య వచ్చింది అమ్మతో మాట్లాడాలని "కిష్టయ్య తాతగారు పోయినారుట కదమ్మా! అమ్మమ్మా వాళ్ళకు మైల కదా!"

అమ్మ :- రామబ్రహ్మం కక్కయ్యే ధర్మోదకాలు విడవటానికి వెళ్ళాడు. అమిత ఆచారవంతుడు మన కుదుట్లో వాడేం కాదు. అయినా సీతమ్మ వారి సమక్షంలో పట్టింపు ఏమిటి అన్నాడట.

లక్ష్మి :- కిష్టయ్యగారికి ఎన్నేళ్ళు ఉంటయ్యమ్మా!

అమ్మ :- 88 ఏళ్ళు. నాకు శనివారమే అనుమానంగా ఉన్నది. ఆ రోజేనట.

లక్ష్మి :- నీకు తెలియనిది ఏమున్నదమ్మా!

అమ్మ :- అత్తయ్య పోయినరోజు కూడా ఏడవలేదు అమ్మమ్మ. ఇన్నేళ్ళు వచ్చినా ఆమెకా రాత తప్పలేదని ఈ వార్త వినగానే ఏడ్చింది.

లక్ష్మి :- బామ్మ అరిసెలు చేయించమన్నది కదా! బియ్యం నాలుగు మానికెలు సరిపోతయ్యా!

అమ్మ :- నాకు ఆరు మానికెలు పొయ్యాలని ఉన్నది.

లక్ష్మి :- అయితే ఇవాళ రాత్రికి 4 మానికెలు పోసి రేపు నూనెతో చేసి - ఎల్లుండి మడికి 2 మానికెలు నేతితో చెయ్యచ్చు కదమ్మా!

అమ్మ :- అట్లాగే చెయ్యమన్నది

అమ్మ స్నానం చేసి హాల్లోకి వచ్చింది. శ్రీపాద గోపాల కృష్ణమూర్తిగారు, ఆయన భార్య, అత్తగారు, పాపత్తయ్య, సుబ్బమ్మ బామ్మ, సురేష్, సక్కుబాయి, కూతురు జీప్‌లో వచ్చారు. అందరూ పండ్లిచ్చి పూలు పాదాలపై వేసి నమస్కారం చేశారు.

అమ్మ (సురేష్‌తో) ఎల్లుండా ప్రయాణం.

సురేష్ :- అవునమ్మా

అమ్మ :- ఇవాళ ధర్మోదకాలు అయిపోయినాయి ఎల్లుండి ఇక్కడకు వచ్చే వెళ్ళండి.

సురేష్ :- (సక్కుబాయి కొడుకును చూపి) ఫస్ట్‌ఫారమ్‌లో చేరబోతున్నాడమ్మా

అమ్మ :- ఏరా డుంబూ! డుంబూ వచ్చి చాలా కాలమయింది. శ్రీపాద వారి భార్య అమ్మకు రవికె గుడ్డ పెడితే పైన కప్పుకుని ఇచ్చింది. మీరు వెళ్ళే తేదీ నిర్ణయమయినదా?

15వ తేదీ అన్నారు.

అమ్మ :- ఎల్లుండి వీళ్ళ కారు వస్తుంది. అబ్బాయి శ్రీపాద అంతా కలిసిరండి. అమ్మాయి గాయిత్రి వెళ్ళిందా? నిన్ననే వెళ్ళిందన్నది ఆమె.

సుబ్బమ్మ బామ్మ వచ్చి రిక్షాలో కాంతారావు వస్తున్నాడంటూ లోపలికెళ్ళింది. (సుబ్బమ్మగారి అల్లుడు)

అమ్మ :- రిక్షాలో కాంతారావుగారు వస్తున్నారటే అన్నది నాతో (అమ్మ ఎప్పుడూ అలా అనదు. నాకూ ఎంతో సంతోషమనిపించిందో)

సురేష్ :- కారులో ఖాళీ లేదమ్మా లేకపోతే ఎక్కించేవాడిని. శ్రీపాదవారి అత్తగారు శ్రీపాద భార్యను చూపిస్తూ ఈ అమ్మాయి పెద్దమ్మాయి అని, చిన్నమ్మాయికి ఆరోగ్యం బాగలేదమ్మా, మొన్న వచ్చింది ఆమె పిల్లే.

శ్రీపాద భార్య :- నేను మొదటిసారి వచ్చినప్పుడు అనుకున్నాను. మా చెల్లెలి కూతురికి పెళ్ళి సంబంధం కుదిరితే నీ దర్శనం చేయిస్తానని అనుకున్నాను. ఇన్ని రోజుల నుంచీ కుదరలేదు.

అమ్మ :- పెళ్ళి అయిందా?

శ్రీపాద భార్య :- పదిరోజులయింది కుదిరి

అమ్మ :- ఒక పాటపాడు

ఇంతలో నాన్నగారు వచ్చి పాప వచ్చింది చూసావా అన్నారు.

అమ్మ :- చూడలేదు. వస్తున్నానని పాపత్తయ్యని చూసి పలకరించి వచ్చింది.

నాన్నగారు మాట్లాడుతుండగా అమ్మమ్మ వచ్చింది. సూతకం విషయం వచ్చింది.

అమ్మమ్మ :- పాప పెళ్ళికి రాలేదుగా అన్నది.

అమ్మ :- మీ మాట పట్టింపు వలన రాలేదు గానీ, మానెయ్యాలని మానెయ్యలేదు.

నాన్నగారు. :- అమ్మ ఆ మాట అన్నదన్న సంతోషంతో చాలా మామూలు ధోరణిలో - ఆఁ... అట్లా అడుగమ్మా అన్నారు.

రామకృష్ణన్నయ్య, నేను, వరలక్ష్మి, అమ్మను నాన్నగారు అమ్మా అని సంబోధించి నందుకు చాలా ఆశ్చర్యపోయాము. ఆయనకు అనాలోచితంగానే అనటం జరిగింది. అమ్మ అలా అనిపింపచేసింది.

నాన్నగారు :- గయలో పిండం వదిలేస్తే తద్దినాలు పెట్టనక్కరలేదుట గదా! అట్లా చెయ్యమంటావా నన్ను!

అమ్మ :- నాకేం తెలుస్తుంది

నాన్న :- నీకు తెలియకపోవటమేమిటి?

అమ్మ :- వాటిని గురించి నాకేం తెలుస్తుంది

నాన్న :- దాన్ని గురించి నీకు ఏ భావమూ లేదా?

అమ్మ :- ఏ భావమూ లేకుండా ఎట్టా ఉంటుంది? ఏదో ఒక భావం ఉంటుంది.

నాన్న :- మరేం చెయ్యమంటావు?

అమ్మ :- ఏదో ఒకటి చేద్దాం లే.

నాన్న :- ఎప్పుడు? ఆ పని జరిగిన తర్వాతనా (అమ్మ సమాధానం చెప్పటం లేన్న భావంతో) కొద్దిక్షణాలాగా - అమ్మ సమాధానం చెప్పాలన్న ఆశతోనే ఎదురుచూస్తున్నారు.

అమ్మ :- ఇది కానివ్వండి. ఏదో ఒకటి చేద్దాం.

నాన్న :- ఆఁ... అట్లా ఆశీర్వదించు అన్నారు.

ఏమిటబ్బా నాన్నగారి చేత అమ్మ ఇట్లా అనిపిస్తోంది అనుకున్నాము.

అమ్మ గంధం తీయించి నాన్నగారి గుండుకు రాచింది. ఇప్పుడు చల్లగా ఉన్నదనుకున్నారు నాన్నగారు. నన్ను అద్దము ఇవ్వమని అడిగి అద్దంలో చూసుకుని నవ్వుకున్నారు.

మధ్యాహ్నం వచ్చిన అమ్మ మేనమామ చంద్రమౌళి సీతారామయ్యగారు వెళ్తామంటే - రెండు పండ్లు కుంకుమ పొట్లాలు ప్రసాదం ఇచ్చింది. అమ్మకు నమస్కరించి ప్రసాదం తీసుకుని వెళ్ళారు.

అమ్మ స్నానం చేసి 5 గంటలకు ఆరుబయటకు వచ్చి కూర్చున్నది. నోట్లో వేలు వేసుకుని ఆలోచిస్తున్నట్లుగా - యతిరాజులుగారి సుశీల బాదంకాయలు తెచ్చిస్తే పైతోలును కొరుక్కుని కాయలు రమణ చేతిలో పెట్టింది.

అమ్మ రామకృష్ణన్నయ్యతో - ఇక్కడ గాలిగా ఉన్నది. లోపల కూర్చుందామా, శేషు పద్యాలు చదివితే అందరూ వింటారు. చదవండన్నారు, అక్కడున్న అంతా.

అమ్మ :- పొద్దుకూ, ముద్దకూ సరిపోతున్నది అని ఛలోక్తిగా అంటే అందరం నవ్వుకున్నాము.

అమ్మ :- మీరు చదువుకోండి నేను పోయి పడుకుంటాను

చీ.డా. :- ఇక్కడే పడుకోండి.

పాపత్తయ్య కొడుకును ఎత్తుకొచ్చిన లోకనాథం బాబాయిని చూసి అమ్మ పాప కొడుకు టింబర్ సమాచారమల్లె ఉన్నాడని నవ్వుతుంటే - బాబాయి తనను చూచి నవ్వుతున్నదనుకుని పిలకను చూపించి ఇదెట్లా ఉన్నదంటావ్ అన్నారు.

అమ్మ :- దాన్ని గురించి కాదురా వాడిని చూసి బాబాయిని గురించి జాలిపడుతూ - వాడి దోవ వాడిది వాడి వయసుకు... అని వర్ధనమ్మ బామ్మను పిలిచి నువ్వు అన్నీ మర్చిపోయి ఇవి విను. మనుమల దగ్గర కూర్చోటానికేమిటీ ఫర్వాలేదంటూ నమస్కారం చేస్తున్న బామ్మ తల ప్రేమగా నిమురుతూ -

రామకృష్ణన్నయ్యతో, రాధాకృష్ణశర్మ గారిని చూపించి ఆయన చదివిన తర్వాత నువ్వు చదివితే పేలవంగా ఉంటుందిరా.

రామకృష్ణ :- అందుకే చదవను

అమ్మ :- అందుకే నిన్ను ముందు చదవమంటున్నాను

రామకృష్ణ :- నేనసలు చదవను

అమ్మ :- అవి అందరూ వినాల్సినవిరా

సుబ్రహ్మణ్యం :- మీరంటే మీరు అనుకునే లోపల టైమైపోతుంది.

పురోహితుడు గరుడ పురాణం చదవాలన్నాడు. అందుకని మొదటి బ్రహ్మాండ పురాణం చదవాలని (అమ్మ గురించిన రచన)

నేను లోపలకు వెళ్ళి రాధాకృష్ణశర్మగారు వ్రాసిన పద్యాల కాగితం తీసుకెళ్ళి చదవమని అన్నయ్య ఒళ్ళో పడేశాను.

అమ్మ నవ్వుతూ వసుంధర చూడు ఏం పని చేసిందో! మన్నవ రామబ్రహ్మం గారు వచ్చారు. రాగానే అమ్మ ఆయనకు సంస్కృతం అంటే మహా ఇష్టం. ఆ గొట్టంలో చదువు ఆయనకు చెముడు.

పన్నాలన్నయ్య ఆయన గొట్టంలో చదవటం అవగానే రామకృష్ణన్నయ్య శేషు గేయాలు చదివాడు.

డాక్టరు శ్రీధరరావుగారు, శ్రీహర్షరావుగారు, రాజుపాలెం రామచంద్రరావుగారు కారులో వచ్చారు.

చీ. డా. :- బ్రహ్మాండ పురాణమే చదివించండి.

అమ్మ :- ఎక్కడిది? లేదుగా!

డాక్టరుగారు :- ఉన్నంత వరకే

అమ్మ :- ఉంటేగా

డా. :- పోనీ అది బయటకు వచ్చిన రోజుకే వస్తుంది మీరన్నారుగా అన్నింటికీ కాలమేనని.

అమ్మ రామచంద్రరావు గారి చెయ్యి పట్టుకుని మెల్లిగా గేటు దాటి అవతలకు వెళ్తుంటే రామచంద్రరావుగారు అమ్మ చెయ్యి వదలి సంచీ తెచ్చుకోవటానికి వెళ్ళారు. అమ్మ అది గమనించనట్లుగా 15 గజాల దూరం వెళ్ళింది.

శ్రీధర :- ఏడీ ఈయన - ఎక్కడ వదిలిపెట్టి వచ్చావమ్మా!

అమ్మ :- అరరె దారిలో వదిలిపెట్టి వచ్చాను అంటూ గబగబ మందిరంలోకి వెళ్ళి ఆయన చెయ్యి పట్టుకుని మళ్ళీ మొదట వచ్చినంత దూరం వచ్చి లోకనాథం బాబాయి కనపడగానే (కాంతారావు గారిని ఉద్దేశించి) మామయ్య ఏడీ అని అడుగుతుండగానే కాంతారావు

గారు వచ్చారు. నువ్వా కారులో ఎక్కమన్నది. రామచంద్రరావుగారు వాళ్ళంతా సెలవు తీసుకుని కారులో ఎక్కాక మళ్ళీ అమ్మను అమ్మోయ్ అని కేకవేస్తే అమ్మ వెనక్కి తిరిగి వెళ్ళి రమ్మని చెయ్యి ఊపి మందిరంలోకి వచ్చింది.

సంధ్యావందనం చేస్తున్న పిల్లల మధ్య తలవంచుకుని కూర్చున్నది. ఎవరూ గుర్తుపట్టకుండా.

హార్మోనియం తెచ్చి అమ్మ ముందు ఉంచారు.

అమ్మ :- నాకు చేతకాదే? ఎట్లా? (రానట్లుగా అభినయిస్తుంటే)

వర్ధనమ్మ బామ్మ :- నీకు తరంగాలు వచ్చుగా పాడు అమ్మా!

రాధాకృష్ణారెడ్డి :- మీ తరంగాలతో మా హార్మనీ పడెయ్యబోకండి

అమ్మ హార్మోనియం వాయిస్తుండగా డాక్టరుగారు ఫోటోలు తీసారు. అమ్మ చివాలున లేచి వచ్చి మంచం మీద కూర్చున్నది.

అమ్మ సీతాపతి తాతయ్యగారిని చెయ్యిపట్టి తీసుకు వచ్చి తన మంచం మీద పక్కనే కూర్చోపెట్టుకున్నది.

ఉదయం ధర్మోదకాలు విడిచినవాళ్ళు భోంచెయ్యరట. అందరికీ టిఫిన్ చేసారు.

హాల్లో కూర్చోమని అందరికీ టిఫిన్ పెట్టి సీతాపతి తాతయ్యకు నోట్లో పెట్టింది.

సుబ్బమ్మ బామ్మ :- వేడి చేస్తుందేమోనమ్మా!

అమ్మ :- వేడిలేదు ఏం లేదు. పెద్ద వాళ్ళకు పథ్యం పట్టెటం నాకు ఇష్టము ఉండదు. ఏది అంటే అది పెట్టటమే. తను పెట్టదల్చుకున్నంతవరకు పెట్టి మూతి కడిగి తన పమిట చెంగుతో తుడిచింది. (పసిపిల్లవానికి తుడిచినట్లు) మందిరంలోకి తీసుకెళ్ళి ఆయన పక్కమీద పడుకోబెట్టి బాత్‌రూమ్ వైపు వాకిలినుంచి లోపలకు వచ్చింది.

★ ★ ★ ★ ★

10-6-1965

అమ్మ 9 గంటలకు హాల్లో కూర్చునుండగా నెల్లూరు నుండి ఒక సోదరుడు వచ్చి నమస్కారం చేసి, పోయిన సంవత్సరం వచ్చానమ్మా ఎండలని మళ్ళీ రాలేకపోయాను. ఇప్పటికి రాగలిగాను అన్నాడు.

అమ్మ :- నీకు వెంకటకృష్ణయ్యగారు తెలుసా?

సోద :- తెలుసమ్మా

అమ్మ :- కలుసుకుంటారా!

సోద :- ఎప్పుడూ కలుసుకుంటూనే ఉంటాను

అమ్మ :- పద్మాజీ తెలుసా!

సోద :- పద్మనాభరావా?

అమ్మ :- ఆయనే (నావైపు చూస్తూ) ప్రిన్సిపాల్‌గారు చెప్తుంటారే, ఇక్కడకు వచ్చి వెళ్ళారు ఒకసారి.

సోద :- చెప్పారమ్మా సత్యానంద్ అనే ఆయన కూడా వచ్చారట. యోగాభ్యాసం చేస్తున్నారట. రోగాలేవో పోగొడ్తారట.

అమ్మ :- ఊహుఁ... (అట్లాగా అన్నట్లు) నా రోగం పోగొట్టమను నాయనా!

సోద :- మీరే పోగొట్టుకోవాలి. మా భారమంతా మీ మీదనే ఉన్నది

అమ్మ :- మీరనుకుండేంతగా... ఏం లేదు నాయనా! నా దగ్గర

సోద :- సాధన చేసేటప్పుడు అనుభూతి సహస్రారం దగ్గరకు వెళ్తుంది.

అమ్మ :- సహస్రారం దగ్గరకు పోతుందంటున్నావు కదా! ఉంచుకోవటం చేతనైతే ఎక్కడ ఉంచుకున్నా ఒకటే. ఆ శక్తి అసలు ఎక్కడనుంచి బయలుదేరుతుంది.

సోద :- ఒక శక్తి కింద నుంచి బయల్దేరినట్లు ఉంటుంది.

అమ్మ :- సహస్రారమంటే ఎట్లా ఉంటుంది.

సోద :- ఒక జ్యోతి వెలుతురు లాగా ఉంటుంది.

అమ్మ :- (వెలుతురుని చూపించి) ఇది వెల్తురు కాదూ?

సోద :- కళ్ళు మూసుకుంటే దానంతట అదే కన్పిస్తుంది.

అమ్మ :- నువ్వు ఏమి చేశావు? దేనివల్ల కనిపిస్తుంది.

సోద :- నేను చేసిందేమీ లేదు. ఒక మూల కళ్ళు మూసుకుని కూచుండేవాడిని దానంతట అదే వచ్చేది.

అమ్మ :- ఏది వస్తే అది అనుభవించు నాయనా. నువ్వు కావాలనుకున్నప్పుడు వచ్చేది కాదు. వద్దు అనుకున్నప్పుడు రాకుండా ఉండదు. నువ్వు ఉంచాలి అనుకున్నంత సేపు ఉంచలేవు కదా!

'నేను' ఎప్పుడూ ఉన్నదనేది నిజమేనా?

సోద :- అది లేకపోతే ప్రపంచం ఏమున్నది వ్యవహారజ్ఞానంలో.

అమ్మ :- ఆ జ్ఞానంలోనూ 'నేను' అనేది ఉన్నదిగా

సోద :- జపం ఎక్కువగా చేసినప్పుడు కూడా కాంతి వస్తుంటుంది. కొంతకాలం అయిన తర్వాత ఎక్కువ అవుతుంటుంది.

అమ్మ :- వస్తున్నాయి, అనుభవించండి. దాన్ని శక్తి అన్నారుగా.

సోద :- కొడాలి సీతారామస్వామిగారు సూర్య నమస్కారాలు చెప్పారు. చేస్తున్నాను. ఆయన ఇక చాలు నాయనా! అన్నారు. నాజీవితం ఉన్నంతవరకూ చేస్తానన్నాను.

అమ్మ :- నువ్వే గురువు అయినావే. అది చేస్తే ఏమి వస్తుంది.

సోద :- అప్పుడూ తేజస్సే

అమ్మ :- ఊరికే కూర్చున్నా అదే. పెద్దల దగ్గర కూర్చున్నా అదే. జనం చేస్తున్నా అదే. మనకు ఏది ఉన్నదో అది కళ్ళ ముందుకు వచ్చి కూర్చుంటున్నది.

సోద :- నాకు ఒక్కొక్కసారి ఒళ్ళు కూడా తెలియదు. ఉపన్యాసాలు ఇచ్చేటప్పుడూ అదీ తెలియదు.

అమ్మ :- నేను మీ ఇంటికి వచ్చానుగా - మీరు పూజ చేస్తూ నాతో అన్న మాటలు గుర్తున్నాయి.

సోద :- ఎప్పుడూ అది? (సహస్రారం) తేజోమయంగా ఉంటుందమ్మా

అమ్మ :- ఒకప్పుడు చూచింది అయితేగా - ఆ తేజోమయం అనటానికి అని (వెలుతురును చూపిస్తూ) ఇప్పుడు ఈ వెలుతురును చూస్తేగా మీరు ఇంకొకటి చూసినప్పుడు వెల్తురుగా ఉన్నదని చెప్పటానికి

సోద :- ప్రశాంతంగా ఉంటుందమ్మా

అమ్మ :- ప్రశాంతత అంటే... ఏ ఆలోచనా లేకపోవటమా ఆలోచనలన్నీ పోయినాయి అన్న ఆలోచన ఉండటమా?

అమ్మ ప్రశ్నలకు కాస్త ఇబ్బందిగా ఉన్నట్లుంది ఆయన ముఖ వైఖరి.

సోద :- కాదమ్మా! నిశ్చలతగా ఉంటుందమ్మా. జ్యోతి కనిపిస్తుంది.

అమ్మ :- ఇట్లాంటిదని ఇక్కడ కనపబడితే గాని అక్కడ జ్యోతి అని అనలేవు కదా! పెట్రోమాక్సు లైటు అంత వెలుతురు అన్నావనుకో లైటు వెలుతురును ముందు చూసి వుంటే కదా అట్లాంటిది అనటానికి.

సోద :- మనస్సు కేంద్రీకరించుతాను

అమ్మ :- మనస్సు కేంద్రీకరించటం అంటే చుట్టూ ఎంతమంది కూర్చున్నా, ఎవరేమి చేస్తున్నా, ఎవరేమి చెప్పుకుంటున్నా, వినపడక, కనపడకపోవటమూ

సోద :- అందని తేజస్సు

అమ్మ :- అందని తేజస్సు కావచ్చు కాని మనకు తెలిసిందే తేజస్సు. అనుభవించే టప్పుడేమో తెలియదు. అనుభవించానన్న గుర్తున్నది కదా! నీకు అంత అనుభవం కలిగినప్పుడు సందేహాలకు తావెక్కడిది? నువ్వు కావాలని అనుకుంటే అది వస్తున్నప్పుడు నువ్వు ఎక్కడ ఆపాలని అనుకుంటే అక్కడ ఆపు ఎక్కడ ఉంచాలనుకుంటే అక్కడ ఉంచు. పద్మాజీ కనిపిస్తుంటారా?

సోద :- ఆయన ఒక తమాషా మనిషమ్మా. ఒక ఆదివారము కల్సుకుంటుంటాం. ఆయన ఎక్కువగా భగవాన్ కబుర్లు చెపుతుంటారు.

అమ్మ :- ఆయన వచ్చింది ఒకసారే. ఎక్కువసేపు ఉండలేదు. అయినా ఆయనకు హత్తుకుపోయినట్లున్నది ప్రతి వారికి చెప్తుంటారట.

సోద :- అమ్మా! నీకు కీళ్ళవాతం

అమ్మ :- నాకు కాళ్ళనొప్పులు

సోద :- అది బాహ్యానికేగా

అమ్మ :- ఏమి బాహ్యమో. అంతరం ఉంటేగా!

అక్కడ ఉన్న అందరం చిన్నగా నవ్వుకున్నాము.

అమ్మ 10-10 ని.కి స్నానం చేసి ఎఱ్ఱ పట్టుచీర గోచీ పోసి కుట్టకుని, ఎఱ్ఱపట్టు రవిక వేసుకుని ఎఱ్ఱరాయి కింద తెల్ల ముత్యం గల బులాకీ పెట్టుకుని, దీపారాధన చెయ్యటానికి వెళ్తూ ద్వారం బయటనే పాదుకలు విప్పి లోపలకు వెళ్ళి దీపారాధన చేసి వచ్చి పాదుకలు తొడుక్కుంటుంటే తన ధర్మాన్ని ఎంతో విధిగా నిర్వర్తిస్తున్న అమ్మను చూస్తుంటే దుఃఖం ఆగలేదు. అది ఆనందమో, బాధో మరి. అనేక ఆలోచనల్తో అమ్మ వరండాలో మంచం మీద కూర్చున్నది.

రాధాకృష్ణశర్మగారు తీర్థం వెయ్యమ్మా అంటే అమ్మ మందహాసం చేస్తూ నెత్తిన అక్షతలు చల్లినట్లుగా నెత్తిన నీళ్ళు చల్లి తీర్థం వేసింది.

శేషు గేయాలని సుబ్రహ్మణ్యం అన్నయ్యను చదవమని "నువ్వు ఆఫీసులో కోపం వచ్చి మాట్లాడతావే అట్లా చదువు" అన్నది.

(నీకోపం నాకు తెలియదా అన్నట్లుంది అమ్మ చూపు)

బుద్ధిమంతుడన్నయ్య - వింటున్నావన్నమాట అయితే

అమ్మ :- అయితే..... (అని ఊరుకున్నది)

నాకు తెలియదనుకుంటున్నావా అన్నట్లుందా ధ్వని. సుబ్రహ్మణ్యం గేయాలు చదువుతున్నాడు. హైమ రహిని ఎత్తుకుని వచ్చి అమ్మ చేతికిచ్చింది. అమ్మకు ఇంత క్రితమే రాజేశ్వరక్కయ్య వేసిన మాలను రహి మెడలో వేసింది. ముద్దు పెట్టుకుని కొంచెంసేపు తన పక్కలో పడుకోబెట్టుకుని కస్తూరికి ఇచ్చింది.

హైమ వెళ్ళి నివేదన తెచ్చింది. అమ్మ లోపలకు వచ్చి నివేదన కాగానే - చీరాల డాక్టరుగారు వచ్చి రహి నెత్తుకుని, గుజరాతీ కట్టుతోనూ ఫోటోలు తీశారు.

అమ్మ రహిని ఎత్తుకుని స్నానాల గదిలోకి వెళ్ళి వాడి వీపు మీద చిన్న దెబ్బలు వేసింది. అమ్మ ఎన్ని కొట్టినా వాడు ఏడవలేదు. అమ్మ చెయ్యి మాత్రం ఎర్రగా కందినది. (అతి సున్నితమయిన శరీరం కదా! మనసులాగానే)

అమ్మ :- ఏడవడేమిటి వీడు. వాడికి నొప్పిలేదు కాబోలు. రహి కాదూ, వాడికి నొప్పేమిటి, బాధేమిటి వాడికి ఇవన్నీ పట్టవు.

కాత్యాయని గర్భిణీ గనుక నిజమయితే వంశోద్ధారకుడు పుడతాడు.

రాధాకృష్ణన్నయ్యను ఆడపిల్ల అంటూ పరిహసించి ఏడిపించి అల్లరి చేసింది. వాత్సల్య పుట్టాలి. కానీ ఏమి జరుగుతుందోలే.

వాళ్ళ వంశంలో పిల్లలు లేరుగా. పెంచుకోవటమేగా. వీళ్ళు అదృష్టవంతులే అన్నది.

అమ్మ సందిగ్ధంలో పడేసింది. దేనినీ చెప్పదు. సరిగ్గా నమ్మనివ్వదు.

వర్ధనమ్మ బామ్మ, కనకమ్మ అమ్మమ్మ పూజ చేసుకుంటామన్నారు. చీరాల డాక్టరుగారిని నామాలు చదవమంటే నాకు రావన్నారు. అమ్మ నన్ను చదవమన్నది.

అమ్మ :- ఆడపిల్లల్లో ఇదే బాగా చదివేది.

అష్టోత్తరం చదువుతుంటే వాళ్ళు పూజ చేసుకున్నారు.

అమ్మ :- మా ఆవిడ బాగానే చదివిందే, ఫర్వాలేదు. నీళ్ళన్నా పొయ్యలేదని ఎగతాళి చేస్తుంటిరే మీరు అన్నది కాత్యాయనితో.

నివేదనకు పులిహోర, పొంగలి తెచ్చారు. అమ్మ నోట్లో వేసుకుని బాగున్నది. లక్ష్మీనరసమ్మ గారేనా చేసింది. ఆ రుచి అప్పుడే తెలుస్తుంది. రథసప్తమి నాడు చేసే పొంగలి వాసన వస్తున్నది. రెండూ బాగున్నాయి. టెంకాయ కొడితే పైన బెరడంతా ఊడింది. లోపల చిప్పలు పగలలేదు.

అమ్మ :- అది అంతేనండీ. ఊడుతుంది.

కాయకు చిల్లిపెడితే నీరు చాలా వచ్చింది. నీళ్ళు చాలా ఉన్నయ్యే అన్నారు వాళ్ళిద్దరూ.

అమ్మ :- ఏదయినా అంతేనండీ. ఏదీ అనుకోలేము. నీళ్ళు చాలా ఉన్నయ్యమ్మా అన్నాను ఆశ్చర్యంగా.

అమ్మ :- లేక ఎక్కడకు పోతాయి. వాళ్ళు బాధపడుతుంటే తెప్పించినట్లుగా ఉన్నది అమ్మ మాటతీరు. ప్రసాదం ముందు మీకు ఎవరన్నా పెట్టండి అన్నది కాని అమ్మే పెట్టకుండా ఉండలేక అందరికీ పంచింది.

★ ★ ★ ★ ★

11-6-1965

అమ్మ 7 గంటలకు తలంటి స్నానానికి వెళ్ళింది. వర్ధనమ్మ బామ్మ నీకు నీళ్ళు నేను పోస్తానమ్మా అన్నది. దుర్గని కూడా పిలవమన్నది (ఆమె కొడుకు బిడ్డ)

బామ్మ అమ్మ తల గట్టిగా రుద్దితే నొప్పిగా ఉంటుందేమోనని పైపైన రుద్దుతుంటే-

అమ్మ :- నొప్పి తగుల్తుందేమోనని రుద్దబోకు. గట్టిగానే రుద్దు.

బామ్మ :- అవునమ్మా. చిక్కు పడుకుండా చేతనవును. నొప్పి పుడుతుందేమోననే పైపైన రుద్దుతున్నాను.

అమ్మ :- నువ్వు శీకాయ పెట్టి పోసుకునేదానివి కదూ!

బామ్మ :- నీకు గుర్తున్నదీ! (అన్నది ఆశ్చర్యపోతూ అమ్మ జ్ఞాపకానికి)

అమ్మ :- ఏదీ మరుపు రాదు. మరుపంటూ లేదు.

బామ్మ :- అవునమ్మా! నీకెందుకు ఉంటుందీ.

దుర్గ లోపలికి రాగానే బామ్మ మెల్లిగా రా అంటుంటే

అమ్మ :- నువ్వు అదిలించకుండా, బెదిరించకుండా పనిచేయించుకోవాలి. వాళ్ళతో పోతూ వాళ్ళను మన వైపుకు తిప్పుకోవాలి. దాన్ని రమ్మను.

నిన్న వచ్చిన ఉమ కూడా అమ్మ స్నానం దగ్గర ఉన్నది. ఉమ అందుకుని - నాక్కూడా తగిలిందమ్మా ఈ మాట

అమ్మ :- "ఎవరిని గురించి అంటున్నా అందరికీ తగులుతుంది" అన్నది ఉమతో

స్నానం మధ్యలో బామ్మ కొబ్బరికాయ కొట్టి హారతిచ్చింది (అప్పుడప్పుడు అలా చేస్తూనే ఉంటాము)

బామ్మ :- నీకంటే పెద్దవాళ్ళెవరు. దిక్కెవరు చెప్పమ్మా! మన్నవ వెళ్ళి చూసిరమ్మంటావా నీ అనుజ్ఞ ఎట్లా అయితే అట్లా చెప్పమ్మా!

అమ్మ :- వెళ్ళి రామ్మా! ఇప్పుడు ఆమే ఆయన. తప్పకుండా చూసిరా. నువ్వంటే మహా ఇష్టం. ఎవరన్నా ఇష్టమేననుకో.

ఇంతలో లక్ష్మీ నరసమ్మగారు వచ్చి సొజ్జప్పాలు, గారెలు మడితో చెయ్యటమా, మైలతో చెయ్యటమా అని అడిగితే -

అమ్మ :- ఒక మానెడు పప్పు మాత్రం మడితో చేసి మిగతావి మైల చెయ్యండి. సొజ్జప్పాలు మాత్రం అన్నీ మడితోనే చెయ్యండి. ఇంతమంది చేతులు వద్దు వాటికి.

లక్ష్మి :- పచ్చివి చేస్తారటగా అమ్మా!

అమ్మ :- సత్యనారాయణ స్వామి ప్రసాదం చెయ్యరూ! అట్లా కొంచెం వేపు రానిచ్చి నలుపురంగుకు రాకుండా వేయించి వెయ్యండి అని చెప్పి పంపింది.

నాగమణి వచ్చి స్నానం పూర్తి చేయించింది.

జనం బాగా వచ్చారు దర్శనానికి అని చెప్తే వాకిట్లో మంచం వేయండి హాల్లో పట్టరు గదా అన్నది. ఈలోగా దీపారాధన చెయ్యటానికి కబురు వచ్చింది. ఇవాళ 12వ రోజు. దీపారాధన బహుశా ఇవాళ ఆఖరనుకుంటాను ఈ కార్యక్రమంలో.

10-30 గంటలకు దీపారాధన చెయ్యటానికి వచ్చి వాకిట్లోనే పాదుకలు విప్పి లోపలకు వెళ్ళి దీపారాధన చేసి కుందిలో నూనె వేసి రాబోతుండగా -

నాన్నగారు :- జనం వచ్చినట్లున్నారు. ముందు నాలుగు మానికెల బియ్యం వండి వాళ్ళకు పెట్టేస్తే సరిపోతుంది అన్నారు. (ఆజ్ఞాపూరిత స్వరం నాన్నగారి కంఠంలో)

అమ్మ ఎంతో వినయంగా నుంచున్నది నాన్నగారి మాటను వింటూ -

బయటకు వచ్చి పాదుకలు తొడుక్కుని వస్తుండగా దారిలోనే నమస్కారాలు చేస్తుంటే స్వీకరిస్తూ వరండాలో వేసిన మంచం మీద కూర్చున్నది.

చీరాల డాక్టరుగారితో నాన్నగారు చెప్పిన మాటలు చెప్పి అమ్మమ్మకు చెప్పి రమ్మన్నది. క్రితం రాత్రి 11 గంటలకు తణుకు నుండి వచ్చిన దంపతులు అమ్మకు రవికె గుడ్డ పెట్టి హారతిచ్చి నమస్కరించి, నీ దర్శనం చేసుకోవాలని వచ్చాము అమ్మా! మాపై అనుగ్రహము ఉంచమ్మా! అని వేడుకున్నారు.

జమ్ములపాలెం నుండి చదువుకునే విద్యార్థులు .ముగ్గురు ఆడపిల్లలు, ఒక అబ్బాయి వచ్చారు. అమ్మ వాళ్ళను చూస్తూనే ప్యాసయినారా అనడిగింది. వాళ్ళు చెప్పకుండానే అమ్మ అడిగిందన్న సంతోషంతో 'అవునమ్మా' అని నమస్కరించారు.

12-30 గంటలకు అమ్మ వంట ఇంట్లోకి వెళ్ళి అగ్నిహోత్రంలో అన్నం వేస్తాను అన్నము ఇవ్వమంటే వంట బ్రాహ్మడు గుండిగలో చెయ్యిపెట్టి తియ్యబోతుంటే -

అమ్మ :- కాలుతుంది నాన్నా! గరిటెతో తియ్యి అన్నది. బ్రాహ్మడు గరిటతో అన్నం తీసిచ్చాడు. అమ్మ దానిమీద నెయ్యి వేసి మూడు పర్యాయాలుగా అగ్నిహోత్రంలో వేసి వెళ్ళగానే హైమ నివేదన తెచ్చింది.

పురోహితుడు అమ్మను రమ్మని కబురు చేశాడు. నాన్నగారు కార్యక్రమము చేసే చోటికి అమ్మ వచ్చి తలవంచుకుని నుంచున్నది. కోడలు కదా! పురోహితుడు అమ్మ నెత్తిన నీళ్ళు చల్లమన్నాడు నాన్నగారిని.

నాన్నగారు దగ్గరకు వస్తే చల్లుతా దూరాన నుంచుంటే ఎట్లా? అన్నారు గట్టిగా.

అమ్మ దగ్గరకెళ్ళింది. నాన్నగారు అమ్మ శిరస్సుపై నీళ్ళు చల్లారు.

అమ్మచేత నాన్నగారి దోసిటలో నీళ్ళుపోయించి పిండాల మీద చల్లించాడు పురోహితుడు. అమ్మ వెనకకు తిరిగి వస్తుంటే నాన్నగారు మరీ... అని పిల్చి (నాన్నగారు అమ్మను పిలిచే తీరు అదే) మన్నవ వాళ్ళకు సూతకం కదా! వాళ్ళను వడ్డించమన్నావా? అన్నారు.

అమ్మ :- నేను అనలేదే. నాకు తెలియదు.

పాదుకలు తొడుక్కుని లోపలికి వచ్చి చీరాల డాక్టరు గారితో - నాన్నగారి రహస్యం విన్నావా? బ్రాహ్మడి ఎదుట. అందుకే బామ్మ బ్రహ్మాండం శేషయ్య అనేది అంటూ లోపల గదిలోకి వచ్చింది.

బాపట్ల నుంచి రాజగోపాలం గారి కుటుంబం వచ్చారు. ఇవాళ బామ్మగారి భోజనమని ఏమీ తినకుండానే వచ్చాం అని చెప్పారు.

మాసికపు భోజనాలు ఉండటం వలన ఇక్కడ ఇతరులూ ఎవరూ ఉండటానికి వీలులేదని అందరినీ డాబా వైపు పంపించింది అమ్మమ్మ.

రాజగోపాలరావుగారి కుటుంబానికి భోజనం ఆలస్యమయిందని భోక్తలు లేవగానే అమ్మ దగ్గర ఉండి మందిరము చిమ్మించి విస్తళ్ళు వేయించి బామ్మ భోజనమని చెప్పి కూర్చోబెట్టింది. పొద్దున తిన్నవాళ్ళను, నన్నూ బంతిలోనే కూర్చోబెట్టింది.

అమ్మ నువ్వు పొడి తీసుకుని గబగబా వడ్డించింది. అమ్మతో వడ్డన ఆరంభించిన వాళ్ళు ఎంతో వెనకపడ్డారు.

అమ్మ వడ్డనతో భోజనాలు పూర్తయినాయి. అందరూ అమ్మ వడ్డన చేసిందని అదృష్టవంతులమని సంతోషంతో పొంగిపోయారు.

అమ్మ దీపారాధనకు వెళ్ళేటప్పుడు కాశీ బోసుకుని కట్టుకున్న ఎఱ్ఱ పట్టుచీర ఇంకా విప్పలేదు. వెళ్ళే వారందరికీ అలాగే ప్రసాదాలిచ్చి పంపి కాఫీ పెట్టే చిన్నగదిలోకి వచ్చి నుంచున్నది. అమ్మ నేను ఉన్నాము.

పెద్ద పెట్టున గాలి వీస్తున్నది. పై కప్పు తాటాకులు లేచిపోతున్నాయి. అమ్మ కిటికీలో నుంచి చూస్తూ ఏదో ఆనందంతో కూడిన పిచ్చినవ్వు నవ్వుతూ - ఎంత బాగున్నదో చూడు అని నాకు చూపిస్తూ - ఇంకా రా, ఇంకా రా అని గాలిని ప్రేమగా ఆహ్వానిస్తోంది. అమ్మ వాత్సల్యపూరితమయిన పిలుపును అందుకున్న ఆ గాలి ఒక్క క్షణమైనా దూరాన్ని భరించలేక ఎంత త్వరగా అమ్మను చేరాలీ అమ్మను స్పర్శించి అమ్మ ఒడిలో చేరి, అమ్మ కౌగిలిని అనుభవించి అమ్మ ప్రేమను పొందాలన్న ఆరాటంతో రివ్వు రివ్వుమని ఉధృతమై అమ్మను స్పర్శించి పులకించింది. అమ్మ ఆనందం ఏమిటో! దూరంగా ఉన్న బిడ్డను ఎంతో కాలానికి చూచిన మమకారమో, సంతోషమో కౌగిలిలో బంధించినట్లున్న అమ్మ చర్యలో ఆ ప్రసన్న వదనంలో ద్యోతకమైనాయి. ఆ దృశ్యం మరుపురానిదీ, మరువలేనిదీ, ఎలా చెప్పాలో అవగతం కావటం లేదు. ఆ అమ్మ ఆనందాన్ని చూస్తున్న నేను ఆనందాన్ని తట్టుకోలేకపోయాను. ఒళ్ళు పులకరించింది.

ఇంతలో నాన్నగారు వచ్చారు.

అమ్మ సంతోషానికి ఆనకట్ట పడినట్లనపించింది.

నాన్న :- గాలి ఎట్లా వస్తున్నదో చూడు.

అప్పటివరకు ఆనందాబ్ధిలో ఓలలాడిన అమ్మ చాలా నిర్లిప్తంగా 'బాగున్నది' అన్నది.

నాన్నగారికి ఆ సమాధానం నచ్చినట్లుగా లేదు.

అమ్మ నన్ను స్నానం చేయించమంటే స్నానం చేయించాను. తెల్లచీర కట్టుకుని హాల్లోకి వచ్చింది. వర్ధనమ్మ బామ్మ అమ్మ మెడలో మల్లెల దండ వేసి నమస్కరించింది. ఉమ వైపు చూచి ఇప్పుడు ముక్కుపుడక ఎవరూ పెట్టుకోవటం లేదు.

అమ్మ :- నాకు 14 సంవత్సరాలు వచ్చేటంతవరకు ముక్కు కుట్టించలేదు. నాకంటే ముందు పిల్ల నాగ ఒత్తులూ అన్నిరకాల సొమ్ములు పెట్టుకు తిరిగింది కదూ! ఆ అమ్మాయికి 2 ముక్కులూ కుట్టించారట ఆమె పోయిన తర్వాత కంసాలతనికి డబ్బిచ్చి కుట్టించడం ఇష్టం లేక వడ్లేవో ఇచ్చారట. రెండు ముక్కుపుడకలు అతనికి ఇచ్చిందట. పదహారు రోజుల పండుగ లోపల నేను రేటూరు వచ్చినప్పుడు ముక్కన్నా కుట్టించుకోలేదేమే అమ్మా అని (బామ్మ) అంటే నేను వెళ్ళి కుట్టించుకొచ్చాను. ఒకసారి నేను రాగానే పాప పెళ్ళికి ఎవరూ రాలేదనుకుంటుంటే - మన పెద్ద కోడలు వచ్చింది. అంతకంటే ఎవరు కావాలి అన్నది అత్తయ్య.

రాత్రి 7-30 గంటలకు ఆశీర్వచనానికి అందరూ మందిరంలో కూర్చున్నారు.

కళ్యాణకారిణి

అమ్మ తన మెడలో ఉన్న దండలు తలకు చుట్టుకున్నది. సాయిబాబా లాగా ఉన్నది. డాక్టరుగారు ఫోటో తీశారు.

అమ్మ ఆ దండను నాన్నగారికీ, బాబాయికీ బొట్టుపెట్టి వేస్తాను అని వెళ్తుండగా నాన్నగారు వరండాలోనే ఎదురుపడ్డారు. అమ్మ బొట్టుపెట్టి నాన్నగారి మెడలో దండవేసి పాద నమస్కారం చేసింది. లోకం ఏడీ అంటూ మందిరంలో బాబాయి దగ్గరకు వెళ్ళి బొట్టుపెట్టి మాల వేసింది. బాబాయి అక్షతలు అమ్మ చేతికిచ్చి నమస్కారం చేశాడు. అమ్మ బాబాయి శిరస్సుపై అక్షతలుచల్లింది.

చీరాల డాక్టరుగారు ఫోటో తీస్తానన్నారు. లోకాన్నికూడా పిలవండి అని ఇద్దరి మధ్య అమ్మ నిలబడింది. ఫోటోల పని కాగానే అమ్మ లోపలకు వచ్చింది. లోకనాథం బాబాయి మామగారు, కోటేశ్వరరావుగారు వచ్చారు. వారు రాగానే సరస్వతి (బాబాయి భార్య) ఎట్లా ఉన్నదని ఆమె యోగక్షేమాలు తెలుసుకుని కుటుంబ పరిస్థితులు మాట్లాడింది.

కోటేశ్వ :- సరస్వతికి మకురుతనం. తల్లిలేకపోయె మా పెంపకం కదా!

అమ్మ :- తల్లి లేకపోతే ఇట్లా అవుతుందని లేదు. అది స్వభావం. స్వభావం మార్చలేనిది. స్వభావమంటే పుట్టుకతో వచ్చేది.

కోటేశ్వరరావుగారు పిల్లలకు చెయ్యటం గురించి చెప్తుంటే -

అమ్మ :- అది సేవే కదా! ఒక విగ్రహాన్ని దైవంగా నిర్ణయించుకుని చేసేదీ సేవే. ఇది ఎంతో - అదీ అంతే నాన్నా!

అమ్మ దగ్గర రామకృష్ణన్నయ్య, ఉమ, శ్రీనివాసయ్యంగారు ఉన్నారు. అమ్మ రామకృష్ణన్నయ్యకు సదానంద్ అనీ, అయ్యంగారికి ప్రమాదానంద్ అనీ పేర్లు పెట్టింది. లోగడ ఒకసారి అన్నయ్యకు నిత్యానందం అని పేరు పెట్టింది. హైమ ప్రమాదానంద్ కాదమ్మా ప్రమోదానంద్ అంటున్నాడు అయ్యంగారు. అమ్మ సరదాగా కబుర్లు చెప్తూనే లేచి స్నానానికి వచ్చింది.

స్నానం చేసి పెద్ద జరీ అంచు గల పట్టురవికె వేసుకుని ఎఱ్ఱని పట్టుచీర కట్టుకుని బులాకీ పెట్టుకుని, విరబోసిన జుట్టుతో హాల్లో మంచం మీద కూర్చున్నది అమ్మ. (హాలు నిండా జనం) ఇంతలో ఒక జీప్ వచ్చింది. జీపు నిండా ఉన్నారు. అమ్మ దర్శనార్థం రఘువరదాసుగారు, ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి గారు వచ్చారు.

అమ్మకు ఎడమచేతి వైపు రఘువరదాసుగారు, కుడివైపు ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి గారు కూర్చున్నారు. బ్రహ్మచారిగారు అమ్మను ఒడిలోకి తీసుకున్న దృశ్యం చూడగానే కళ్ళు చెమర్చాయి. ఆధ్యాత్మికోన్నతులయిన తన ఇద్దరి బిడ్డలను సూర్యచంద్రుల వలె చెరి ఒక వైపు దగ్గరకు తీసుకుంది. కరుణారసపూరిత దృక్కులతో వీక్షిస్తూ, తన అమృత హస్తాలతో వారిని ఆప్యాయంగా నిమురుతున్న ఆ మాతృమూర్తిని చూడగానే నాకు ఒళ్ళు జలదరించి భాష్ప పూరిత నేత్రాలయినాయి. చూచే వారికే అలా ఉంటే ఆ ప్రేమను అనుభవిస్తున్న ఆ మహాత్ముల హృదయాలు ఎంత పరవశించాయో అనిపించింది. ఆ దృశ్యం వర్ణనాతీం. ఆ ఆనందం ఊహాతీతం. వారిద్దరికీ ప్రతి దానికీ హరే రామ అనే అలవాటు. అమ్మను చూసినప్పటినుంచీ జై మా జైమా అంటున్నారు.

బ్రహ్మచారిగారు అమ్మను అతి దగ్గరగా తీసుకుని 'జగన్నాథం వెళదామా అమ్మా' అన్నారు.

అమ్మ :- అంతా అదే అయినప్పుడు ప్రత్యేకంగా వెళ్ళేదేమున్నది.

బ్రహ్మచారి గారికి తెలుగు అర్థం కాదు. అక్కడు ఉన్న ఉమ హిందీలోకి అనువాదం చేసింది. ఆయన విని నవ్వుకున్నారు. బృందావనం వెళదామా అన్నారు. అమ్మ విన్నది. ఏమీ విననట్లుగా మామిడి పండ్లను కొరికి ఒకటి బ్రహ్మచారిగారికీ, మరొకటి రఘువరదాసు గారికీ నోట్లో పెట్టి వారితో వచ్చిన అందరికీ ప్రసాదం ఇచ్చింది.

శాయమ్మ గారిని ఏదైనా ఫలహారం చేసుకు రమ్మన్నది. ఆమె తేగానే అమ్మ బ్రహ్మచారి గారి చెయ్యి పట్టుకుని గేటు ఇవతల ఉన్న జీపుదాకా వచ్చి ఠక్కున జీప్‌లో ఎక్కి కూర్చున్నది. పక్కనే బ్రహ్మచారిగారు కూర్చున్నారు. వెనక సీటులో వారితో వచ్చిన సీతమ్మగారు, ఆమె తమ్ముడు జనార్ధనరావుగారు, ఆమె తల్లి శాయమ్మగారు, నేను, సుబ్బారావన్నయ్య ఎక్కాము. డోమ్ మీద ఒక వైపు రామకృష్ణన్నయ్య, రఘువరదాసుగారు, మరొక వైపు ఉమ, కస్తూరి ఎక్కారు. డోర్ పట్టుకుని మువ్వల సత్యం ఎక్కాడు.

జీప్ బయల్దేరింది. అమ్మ ఎటు వెళ్తున్నదీ ఎవరికీ అర్థం కాలేదు. వారంతా మట్టిపూడి అనుకుంటున్నారు. అమ్మ ఓంకార నదివైపు (కాలవకు పేరు) వెళ్ళమని సూచించింది. ఒడ్డున ఆపించి జీపు దిగింది. అంతా ఆశ్చర్య చకితులైనారు. అక్కడ వున్న ఆవులను, గేదెలను, వాటిని కాస్తున్న కాపరులను చూపించి "బృందావనం వచ్చాం నాన్నా!" అన్నది. మేము మట్టిపూడి అనుకున్నాం. కాలువ దగ్గరక తీసుకొచ్చింది. ఎంత మాయ చేసింది. అమ్మ మాయను మనమేం తెలుసుకోగలం అని అమ్మ లీలలను గురించి చెప్పుకుంటూ పరమానందభరితులమైనాము.

అమ్మ సాయమ్మగారు తెచ్చిన స్వీటును మూడుసార్లు ఓంకార నదిలో వేసి బ్రహ్మచారి గారికీ, రఘువరదాసు గారికీ నోట్లో పెట్టింది. రఘువరదాసు గారు కూడా అమ్మ నోట్లో మూడుసార్లు పెట్టారు. అక్కడ ఉన్న అందరికీ నోట్లో పెట్టి దూరంగా ఉన్న గొడ్ల కాపరులకు పంపి 15 ని.లలో జీపు తిరుగు ముఖం పట్టించింది. ఆవరణలోనికి రాగానే వారు వెళ్ళటానికి అమ్మ అనుజ్ఞ ఇచ్చింది. జీప్ వెళ్ళేంత వరకూ అమ్మ చూస్తూనే ఉన్నది. తర్వాత ఉన్న వారందరికీ దర్శనం ప్రసాదించి స్నానానికి వచ్చింది.

అమ్మ స్నానం చేస్తుండగా రుక్మిణక్కయ్య ఉలవ గుగ్గెళ్ళు తెచ్చింది.

అమ్మ :- ఏమిటవి?

రుక్మి :- ఉలవ గుగ్గెళ్ళమ్మా

అమ్మ :- ఎక్కడివి

రుక్మి :- లక్ష్మీ నరసమ్మ అక్కయ్య తిరగమోత వేసింది. నీకు ఇచ్చి రమ్మన్నది.

అమ్మ కాసిని తీసుకుని అందులోని మిరపకాయ ఏరుకుంటే నేను ఊరుకోలేక అమ్మకు కారం పుడ్తుందేమోనని అబ్బ ఇంక తినబోకమ్మా. నాకు కావాలి నువ్వే తింటే ఎట్లా నాకు భలే ఇష్టం నాకు పెట్టమ్మా అన్నాను.

అమ్మ :- (ఎక్కడ నేను తీసుకుంటానో అన్నట్లు) అమ్మో! నాకు కావాలి అన్నది తను తినేదానికి మల్లే.

రుక్మిణి :- అమ్మా దానికసలు పెట్టబోకమ్మా!

అమ్మ పట్టుదలగా తన చేతిలోవి నాకు పెట్టి - 'ఎవరు ఎన్ని అన్నా, ఎవరు ఏమన్నా దాని మీద నాకు ప్రేమ ఉంటుంది'

రుక్మిణి :- ఎవరు ఎందుకంటారేమిటి?

అమ్మ :- ఎవరెందుకన్నా సరే. అది నాకు కావాలి.

గుగ్గిళ్ళ గిన్నె నా చేతికి ఇచ్చి అన్నయ్య వాళ్ళందరికీ పెట్టమన్నది.

అమ్మ తెల్లచీర కట్టుకొని, తెల్ల రవికె వేసుకుని చీరఅంచు పచ్చ గాజులు వేసుకుని సందువైపు మంచం వేస్తే వచ్చి కూర్చున్నది. అమ్మ వర్షూ ప్రసాదుని పిలవమంటే పిలిచి అమ్మ స్నానాల గదిలో అన్ని సర్ది కడిగి వచ్చేసరికి మధ్యాహ్నం వచ్చిన ఇద్దరు సోదరులు అమ్మ సన్నిధి కొచ్చి కూర్చున్నారు.

ఒక సోదరుడు :- అమ్మా! నీ దర్శనం తృప్తి తీరలేదమ్మా!

అమ్మ :- అందుకేగా నాయనా ఉండమన్నాను

సో :- నీ దయ తల్లీ! నీ విచ్చిన అనుజ్ఞ. జపం సవ్యంగా సాగటం లేదమ్మా.

అమ్మ :- నీవు ఇది వరకు వచ్చినప్పుడు నెత్తి అణుస్తుంది అన్నారని చెప్పావు. అమ్మ ఎప్పుడూ నెత్తి అణచదు. అది పిచ్చి అనుమానం. నిన్ను నమ్మినవాడు బాగుపడ్డాడు కదా! నువ్వు అనుమానాలు పెట్టుకున్నావు.

మరొక సో :- నువ్వు తల్లివి. నువ్వు చెప్పకపోతే ఎట్లాగమ్మా! ఏదో దారి నువ్వే చూపించాలమ్మా!

అమ్మ :- తొలే తల్లి. నిన్ను భూమి మీదకు పంపించేటప్పుడే నిర్ణయించి పంపింది. ప్రత్యేకించి దారి చూపించేదేమున్నది.

సో :- తల్లీ నీ దయ ఎట్లాచేసినా సరే!

అమ్మ :- జపం చేస్తే ఏ తల్లి రక్షిస్తుందో, జపం కాకుండా చేస్తున్నదేశక్తో, ఆ శక్తే చేయిస్తుంది. అయినప్పుడు ఉన్న అమ్మ దయ, కానప్పుడు మాత్రం లేదూ! అయినా, కాకపోయినా అమ్మ దయే -

సోదరులతో మాట్లాడుతుండగానే భాగవతుల అన్నపూర్ణయ్యగారి శిష్యుడట వచ్చాడు. ఆయనకు ముగ్గురు గురువులట.

ఆయన అమ్మ పాదాలకు నమస్కరిస్తూ సువర్చలా ఆంజనేయుల పద్యాలు చదివి అన్నయ్య స్వప్నంలో చెప్పారమ్మా నీ సంగతి. నిన్ను దర్శనం చేసుకున్నానే తల్లీ. ఆయన ప్రతిదీ స్వప్నంలో చెప్తున్నారు. ఇప్పటికీ చెప్పినట్లు చేస్తున్నానే తల్లీ. అని నమస్కారం పదే పదే చేశారు.

అమ్మ :- (అంతా విన్నాక) భోంచేసిరా నాయనా!

శిష్యుడు :- ఇవాళ శనివారం లేమ్మా!

అమ్మ :- పోనీ మజ్జిగన్నా తీసుకోండి

నిన్న మన్నవ వెళ్ళిన మహదేవ్ సాయంత్రం వచ్చాడు. అమ్మ మంచం లోపలకి తెమ్మంటే తీసుకువచ్చాడు. మంచానికి తేలున్నట్లుంది. మహాదేవ్‌కి మోకాలి దగ్గర కుట్టిందట.

అమ్మ :- నాకు కుట్టాల్సిన తేలును తప్పించావురా నువ్వు నాకు అడ్డుపడ్డావురా అన్నది.

* * * * *

27-6-1965

రామకృష్ణన్నయ్య అమ్మకు ముఖం కడిగించేవాడు. అన్నయ్య నీళ్ళ పీపా కెళ్ళాడు. నేను ముఖం కడిగించబోతుంటే, "రాధా నువ్వు కడిగించు నీజన్మకిదే" అన్నది అమ్మ

నేను కాఫీ కలుపుతున్నాను. అమ్మ కాస్త పెరుగున్నం కలుపుకు వస్తే మీ ముగ్గురికీ పెట్టి పంపిస్తానన్నది ఉమతో. కస్తూరి పెరుగున్నం కలుపుకు వచ్చింది. ముగ్గురికని తీసుకువెళ్లిన అన్నం (రవి, మహదేవ్, పార్థసారథి, కస్తూరి, సాయమ్మ గారు, ఉమ, రాధ) ఇంత మందికీ పెట్టింది.

అమ్మ అన్నం పెట్టటం అయిన తర్వాత కాఫీ తీసుకున్నది.

అన్నం తిన్న మహదేవ్ పదిహేను రోజులకు ఒకసారి ఇట్లా కలిపి పెడితే వేరే మందులేమీ అక్కర్లేదు.

అమ్మ :- వాడికి వేరే మందు అక్కర్లేదుట. పదిహేను రోజులకు ఒకసారి నేను కలిపిపెడితే చాలట. అని తన చేతులు చూచుకుంటూ చేతులు చూడు ఎట్లా అయిపోయినయ్యో ఇహ కలిపిపెట్టలేను. క్రమంగా ఒక్కొక్కటే పోతున్నది అన్నది నన్ను చూస్తూ.

ఉమకు ప్రసాదం ఇచ్చి దగ్గరకు తీసుకుని ఎదురుగా ఉన్న లక్ష్మీనరసమ్మగారిని చూస్తూ దీన్ని ఆక్షేపించిన వాళ్ళకే బుద్ధి రావాలి. ఆయన (ఉమ భర్త) కాలిబూట్ల మట్టిని కూడా పవిత్రంగా చూస్తుంది.

ఆయన బూటు శబ్దంలో మంత్రాన్ని వింటుంది. అన్నీ ఆయనే అని సేవిస్తుంది అంటూ ప్రేమగా శిరస్సు నిమురుతూ ఆశీర్వదించింది.

అమ్మ కస్తూరికీ ప్రసాదం ఇచ్చింది.

కస్తూరి :- నాలుగురోజుల్లో వస్తానమ్మా

అమ్మ :- మీ అమ్మ ఉండమంటే ఉండు. తొందరపడి రాకు. అమ్మ ఎట్లా చెప్తే అట్లా చెయ్యి. హైమ లేదుగా ఏం తోస్తుంది.

కస్తూరి (మహదేవ్ అక్క) :- నాలుగు రోజులుండి అమ్మను తీసుకుని వస్తాను.

ఉమ భర్త దగ్గర నిలకడగా లేక సరిగా కాపురం చెయ్యక స్థిమితం లేని ఆమె పుట్టింటికి వచ్చి అమ్మ సంగతి విని అమ్మ దగ్గరకు వచ్చింది. అమ్మ ఆమెను చాలా ప్రేమతో దగ్గరకి తీసింది. ఒక్కొక్కసారి అమ్మ పక్కలోనే పడుకోబెట్టుకొనేది. అమ్మ మంచంలోనే పక్కన కూర్చోబెట్టుకుని ఉమ మనసు మారటానికి వీలుగా పలురీతుల్లో

నచ్చచెప్పేది. ఇక్కడ అందరూ క్షేమగానే చూస్తున్నారు. ఉమ అమ్మ చెప్పిన అన్నింటికీ సరే నన్నది.

రమణ, సావిత్రి, ఝాన్సీ, హైమ ఇంకా కొందరు బొచ్చెలు నెత్తిన పెట్టుకుని మోస్తూ మంత్రపుష్పం చదువుతుంటే అమ్మ గడపలో నుంచుని చూస్తూ, ముచ్చటపడుతూ ఎంత బాగున్నారో అని నాతో గడపలోనే ఉన్న సరోజినితో నీళ్ళు తోడు, మీ ఇద్దరే నీళ్ళు పొయ్యాలి ఈ పూట అంతా ఊరు వెళ్ళారుగా అంటూ లోపలికి వచ్చింది.

మేము స్నానానికి ఏర్పాటు చెయ్యబోతుంటే గడపలో నలుగురు ఉండి అమ్మను చూసి వెంటనే వెళ్ళిపోతాం అన్నారు. అమ్మకు చెప్తే స్నానం చేశాక కనిపిస్తానంది. వాళ్ళేమో తొందరపడ్తున్నారు. మధ్య ఏం చెయ్యాలో తోచక కొంతసేపాగి మళ్ళీ చెప్పాను.

అమ్మ "సరే రమ్మను" వారికి ఆ మాట చెప్పగానే

వాళ్ళల్లో వాళ్ళే ఆ తల్లి కరుణ రానిది మనము ఎంత తొందరపడితే మాత్రం ఏముంది. ఆ తల్లి దయ వచ్చింది. పదండి లోపలికి అనుకుంటూ వచ్చారు. అది వాళ్ళ అదృష్టంగా భావించారు.

అమ్మకు పండ్లు, పూలు సమర్పించి, నమస్కరించి ప్రసాదం తీసుకుని వెళ్ళారు.

స్నానం సమయానికి రుక్మిణక్కయ్య వచ్చి నీళ్ళు పోసింది.

ఇవాళ ఆదివారం కదా! అమ్మ బయటకు వచ్చేసరికి జనం బాగా ఉన్నారు.

బాపట్ల నుండి వచ్చినవారు అమ్మచేత బాబుకి అన్నప్రాశన చేయించారు. బయట దర్శనాలు పూర్తి అయ్యాక అమ్మ లోపలకు వచ్చింది. చీరాల ఆచార్లుగారు వెంబడి ఒక కుటుంబాన్ని తీసుకొచ్చారు. వారి అమ్మాయి అమ్మను ఏదో అడగాలనుకున్నదట అని చెప్పారు.

అమ్మ :- ఏమిటమ్మా అడుగు అన్నది ప్రేమగా

అమ్మ దగ్గర కూర్చున్న పిదప ఆమె నోట మాట రాలేదు. అమ్మ దర్శనమూ, సాన్నిధ్యమూ సందేహనివృత్తి చేసింది. ఒక పావుగంట గడిపి సెలవు తీసుకున్నారు.

సుబ్బారావుకు తెలిసిన ఒక కుటుంబం నరసరావుపేట నుంచి వచ్చారు. సుబ్బారావు దగ్గరుండి వాళ్ళను లోపలకు తీసుకువచ్చాడు. వాళ్ళు అమ్మకు నమస్కారం చేసి అన్నప్రాశన చెయ్యాలమ్మా అన్నారు.

వాళ్ళల్లో ఇద్దరు దంపతులు అమ్మకు చీరలు పెట్టారు. అమ్మ పైన కప్పుకుని ఇచ్చింది. అమ్మ ఇచ్చినందుకు బాధపడ్డారు. మీరు పొన్నూరు వచ్చినప్పుడు చూసాము.

అప్పటినుంచీ మీకు చీరపెట్టాలని, ఇప్పటికి తేగలిగాము. మీరు ఉంచుకోండమ్మా అని అమ్మను వేడుకున్నారు.

అమ్మ వాళ్ళ ఆవేదనను చూసి "ఉంచుకంటాలే నాన్నా!" అన్నది. అప్పటికి గాని వాళ్ళకు తృప్తి కలుగలేదు. పూజ చేసుకుంటున్నారు.

అమ్మ ఇంతక్రితం అన్నప్రాశన చేసిన బాబు అమ్మ పాదాల దగ్గరకు వచ్చి అమ్మ కాలివేళ్ళను పాదాలపై పూలను సవరిస్తూ ఆడుతున్నాడు.

అమ్మ బాబుకు అందేలా తన పాదాలను అందిస్తూ వేళ్ళను కదిలిస్తూ ఆడిస్తున్నది. ఒకవైపు వీడితో ఆట మరొకవైపు నరసరావుపేట బాబుకు అన్నప్రాశన.

అన్నప్రాశన కాగానే పేరుపెట్టలేదు. మీరే పెట్టాలన్నారు. అమ్మ "ప్రేమకుమార్" అని నామకరణం చేసి ఆశీర్వదించి బాబును తల్లికి అందించింది. మరొక బాబుకూ అన్నప్రాశన చేసి ఆశీస్సులు అందించింది.

రాజు పాటలు ప్రింటు చెయ్యాలని తప్పులు లేకుండా రామకృష్ణన్నయ్య, రాజు కలిసి సవరణ చేస్తున్నారు. మధ్య మధ్య అమ్మను అడుగుతుంటే నాకు తెలియదంటూనే సవరించి చెప్తున్నది.

ఆలపాటి పూర్ణచంద్రరావు వచ్చి గంటయిందిట. ఇప్పటికి గానీ అమ్మ దగ్గరకు రావటానికి వీలు పడలేదు. ఇప్పుడే వచ్చి అమ్మ చేతికి మామిడిపండ్లు ఇవ్వగానే సగం తిని పూర్ణచంద్రరావు గారికి ఇచ్చి, మరొకపండు కృష్ణశర్మ గారికి, ఇంకొక పండు ముక్తేశ్వరరావు గారికి, ఒకటి రాజుకు ఇచ్చి మిగిలినవి ముక్కలు కోసుకురమ్మని, ముక్కలు అందరికీ పెడుతూ మనము ఇప్పుడు పూర్ణచంద్రరావుని తింటున్నామని చమత్కరించింది.

పాటల సవరణలో

అమ్మ :- రాగం-అనురాగం - తాళం-పాతాళం అని

అమ్మే పాతాళం అంటే ఏమిటి అని అడిగి పాతాళమంటే అర్థం కానిది. వెయ్యటానికి వీలు కానిది అని చెప్పి స్నానం చేస్తానని లోపలకు వచ్చింది.

అమ్మ స్నానం చేసి వరండాలోకి వచ్చింది. దర్శనానికి జనం ఉంటే ఒక అరగంట ఉండి అన్నయ్య వాళ్ళను అన్నం తిని రమ్మని చెప్పి లోపలకు వచ్చింది.

అమ్మ దగ్గర ఎవ్వరూ లేకుండా గంటపై నేను ఒక్కదాన్నే కూర్చోటం జరిగింది.

డాబా దగ్గర పక్కన ఉన్న గదిలో ముక్తేశ్వరరావు గారు ఉంటున్నారు.

గిన్నెల చప్పుడవుతుంటే అమ్మ వాళ్ళ ఇంట్లోకి వెళదాం మధ్య తలుపు తియ్యమని ఆయన గదిలోకి వెళ్ళాము. అప్పుడే అన్నం తిన్న ముక్తేశ్వరరావు గారు గిన్నెలు కడుగుతున్నారు.

అమ్మను చూసిన ఆయన నివ్వెరపోయారు. అమ్మ ఇల్లు నాలుగుమూలలా చూచి బాగుంది నాన్నా! అని తన గదిలోకి వచ్చి పడుకున్నది. "నేను ఇక్కడ కొద్దిసేపు పడుకుని వస్తాను. సరోజిని మీరంతా అక్కడికి వెళ్ళి పడుకోండి" అంటే అన్నయ్య రాగానే నేను వెళ్ళి పడుకున్నాను.

★ ★ ★ ★ ★

28-6-1965

మట్టిపూడి పూర్ణాహుతికి వెళ్ళబోతూ 15 మంది వచ్చారు. త్వరగా వెళ్ళాలని తొందరపడుతున్నారు.

అమ్మకు ఈ విషయం అన్నయ్య చెప్పాడు. "ఎంత మందిరా" అన్నదమ్మ

అన్నయ్య పదిమంది ఉన్నారని చెప్పాడు.

అమ్మ వాళ్ళు తొందరపడుతున్నారని స్నానం చెయ్యకుండానే ముఖం కడుక్కుని పెద్ద జరీ అంచుగల ఆకుపచ్చని నూలుచీర కట్టుకుని విరబోసుకున్న జుట్టుతో బులాకీ లేకుండా దర్శనానికి వచ్చింది. అమ్మ వారిని లెక్కపెట్టి 15 మంది ఉన్నారు. పదిమంది అంటివే. (అన్నయ్య లెక్కపెట్టి వచ్చాక ఇంకో అయిదుగురు పెరిగారు) అని అన్నయ్య వైపు చూసింది. ఇది మామూలే మేము లోపల అమ్మకు చెప్పటం అమ్మ బయటకు వచ్చేసరికి జనం పెరగటం అమ్మ మేము లెక్క తప్పు చెప్పినట్లు మందలించినట్లు అనటం చాలా పరిపాటే.

దర్శన కార్యక్రమం అవగానే ఆ యింటికి వెళదాం జనం ఉన్నారేమో చూడమంటే వెళ్ళారమ్మా అన్నాను.

అమ్మ :- అక్కడ ఉంటారేమో అన్నది. అలాగే ఆ ఇంటి దగ్గర ఉన్నారు.

ముక్తేశ్వరరావుగారు ఉన్నకొద్దీ జనం పెరుగుతారు. వెళ్ళటం మంచిది అన్నారని చెప్పాను.

వచ్చిన జనాన్ని పక్కకు సర్దుతున్నాడు రామకృష్ణన్నయ్య.

అమ్మ వెంటనే బయల్దేరి వస్తూ అమ్మ నన్ను ముందు నడూ అంటే నడుస్తున్నా నన్ను చూస్తూ -

అమ్మ :- గబ గబా నడవవేం. నేనే నయమే నీకంటే ఇంత పొట్ట ఉన్నా ముందు నడుస్తున్నాను. అని మందిరం గేటులో నుండి వచ్చి అప్పటివరకు చిమ్మకుండా ఉన్న మందిరం చూచి "ఇంకా మందిరం చిమ్మలేదే" అంటూ ఇంటి గడపలోకి వచ్చింది. పాదాలమీద నీళ్ళు పోసి కొబ్బరికాయ కొట్టాను.

అమ్మ లోపలకు వచ్చి "మనిషి లేకపోతే ఇంతేగా" కోటమ్మను పిలిచి ఆ మందిరం చిమ్మించి, అలికించి ఎదురుగా ఉన్న మందిరం చిమ్మి నీళ్ళు చల్లమనండి. అని కోటమ్మకు కబురు చేసింది. వెంటనే కోటమ్మ వచ్చి పని పూర్తి చేసింది. (కోటమ్మది కోయిలమూడి ఆమె మన్నవలో రేగుపండ్లు అమ్మేదట. ఆ బంధమే మళ్ళీ జిల్లెళ్ళమూడి తీసుకొచ్చింది)

స్నానం చేసి బయటకు వచ్చింది. మట్టిపూడి వెళ్ళే జనం తిరిగి వచ్చేవారు వస్తూనే ఉన్నారు. రాజమండ్రి నుండి ఇద్దరు ఆడవాళ్ళు ఒక బాబు, ఒక పాప వచ్చారు. ఇదివరకు రెండు మూడు సార్లు వచ్చారట. రుక్మిణక్కయ్య తమ్ముడు శంకరం ఉత్తరం వ్రాసిచ్చాడని చెప్పాను.

శంకర్ స్నేహితుని భార్య, మేనత్త అట కనుక్కోమని వ్రాశాడని వాళ్ళను అమ్మ దగ్గరకు తీసుకెళ్ళాను.

అమ్మ :- వాళ్ళిదివరకు వచ్చారుగా! కనుక్కోటమనే ప్రశ్న వచ్చేసరికి ఎవరికైనా ఒకటేగా. ఇదివరకు వచ్చినప్పుడు ఆ అబ్బాయి మెడ నిలిపేవాడు కాదు. ఇప్పుడు మెడ నిలుపుతున్నాడు. నుంచుంటున్నాడు. ఆ పాప మాట్లాడకపోతుంటే మూగేమో అని నాకు అనుమానం వచ్చి అమ్మతో అంటే అవునన్నది.

అక్కడే కొంచెం సేపు పడుకుని లేచి నన్ను స్నానం చేయించమన్నది. నేను నీళ్ళు పోస్తుండగా రుక్మిణక్కయ్య వస్తే

అమ్మ :- నీళ్ళక్కరలేదు. జడవేసి పొమ్మన్నది.

ఆకుపచ్చ చీర కట్టుకుని జడలో మల్లెపూల చెండు పెట్టుకుని, ఎఱ్ఱరాయి బులాకీ పెట్టుకు 1-30 గంటలకు హాల్లోకి వచ్చింది.

అమ్మ రాగానే రాజమండ్రి వాళ్ళు ఈ అమ్మాయికి మూగ, చెముడు అని చెప్పారు.

అమ్మ :- నాకు అట్లాంటివేమీ తెలియవు అని ప్రసాదం ఇచ్చింది.

అమ్మ పినతల్లి మతుకుమల్లి శేషమ్మ గారి కొడుకు తేజోమూర్తి వివాహం చేసుకుని భార్యను తీసుకుని వచ్చాడు. పెళ్ళికూతురు లలిత అమ్మ మెడలో దండ వేసి రవిక గుడ్డమీద మామిడిపండ్లు పెట్టిచ్చింది. వధూవరులిద్దరూ అమ్మ పాదాలను పూజించారు.

అమ్మ లలితకు కళ్యాణం బొట్టుపెట్టి తేజోమూర్తికి నిలువు బొట్టుపెట్టి మెడలో దండలు వధూవరులిద్దరికి వేసి ఇద్దరికి నెత్తిన పూలుచల్లి ఆశీర్వదించింది. నిన్న సీతారావమ్మ పెట్టిన తెల్లచీర తెప్పించి పెట్టింది. వీరితో వచ్చినవారికి ప్రసాదం ఇచ్చింది.

రాజమండ్రి బాబు అమ్మ మంచం పట్టుకుని నుంచుని చప్పట్లు కొడుతుంటే రా నాన్నా! అని చెయ్యి చాపి కాసిని పూలు వాడి ముందు పోసి మూగమ్మాయి చేతిలో కొన్ని పూలు పెట్టింది. వాళ్ళను ఆశీర్వదించి ప్రసాదం ఇచ్చింది.

★ ★ ★ ★ ★

29-6-1965

ఇవాళ బామ్మ మాసికం. అప్పుడే బామ్మపోయి నెలరోజులయింది. రోజులు చాలా త్వరగా గడిచిపోయినై.

అమ్మ స్నానం చేసి 5-55 ని.లకు వరండాలోకి వచ్చి కూర్చున్నది. రాత్రి వచ్చిన మూడు వందలమందిలో ఒక అరవైమంది మినహా అంతా అమ్మ దర్శనం చేసుకొని వెళ్ళారు. ఈ పూట ఇంకా పదిహేనుమంది వచ్చారు.

అందరి పూజలు అయిన తర్వాత అమ్మ లోపలికెళ్ళింది. అడవులదీవి ఉమామహేశ్వరరావు గారి భార్య సీతారావమ్మ గారు పూజచేసుకుంటామంటే - లోపలికే వచ్చి చేసుకోమన్నది. రామకృష్ణన్నయ్య వచ్చి రేటూరు "రామదాసు తల్లీ వాళ్ళు మళ్ళీ చూడాలంటున్నారమ్మా, మాట్లాడాలట" అని చెప్పాడు.

సీతారావమ్మక్కయ్య అమ్మ కాళ్ళ కింద పీటవేసి పళ్ళెంపెట్టి పాదాలు కడిగి, గంధం రాచి, కుంకుమతో పారాణి దిద్ది, పాదాలకు పూలతో పూజలచేసి, కుంకుమతో పాదుకలకు పూజచేసి ఎఱ్ఱంచు తెల్లని సిల్కుచీర పెట్టింది.

అమ్మ ఆ చీర పైన కప్పుకుని అమ్మ కట్టుకున్న ఎఱ్ఱచీర ఆమెకు పెట్టింది.

చలిమిడి, మామిడిపండ్లు, అరటిపండ్లు, పటికబెల్లం అన్నీ ఒక పళ్లెంలో వుంచి అమ్మకు నివేదన చేసింది.

రెండు మామిడిపండ్లు, రెండు అరటిపండ్లు, చలిమిడి నా చేతికిచ్చి నీళ్ళపీపా తెచ్చేవాళ్ళకు ఇవ్వమని చెప్పింది. దత్తు, నరసయ్య పీపాకెళ్ళినవాళ్ళు నాలుగు మానికల బియ్యపు అన్నం మిగిలిందని అన్నపూర్ణాలయంలోని వారొచ్చి అమ్మకు చెపితే రామకృష్ణన్నయ్యతో సహా అందర్నీ తొందరగా భోజనాలకు పంపింది.

రామదాసు తల్లి గది వాకిలి దగ్గర నుంచుని అమ్మా! అని పిలిచింది.

అమ్మ ఓ యని పలికి "అన్నం తిని రామ్మా!' అన్నది.

ఆమె :- నేను భోజనం కోసం రాలేదమ్మా. నిన్ను చూడటానికే వచ్చాను.

అమ్మ :- నాకు "భోజనం కావాలి" అంటూ నవ్వుకున్నది.

శేషగిరి :- ఎంత పితలాటకమమ్మా అన్నారు.

కూర్చోమ్మా! వస్తానని లోపల్నుంచే సమాధానం చెప్పింది.

అమ్మ ఒక మామిడి కాయ తీసుకుని చిన్న పిల్లలా చీకుతూ ఒంటినిండా పోసుకుంటున్న అమ్మనుచూచి చీరంతా పాడు చేస్తున్నదన్నాను. వెంటనే ఆ పండు వరలక్ష్మి చేతికిచ్చి నన్ను "నీళ్ళు తీసుకురమ్మన్నది" చెయ్యి కడుక్కోవటానికి. చెయ్యి కడుక్కుని హాల్లోకి వచ్చింది.

రామదాసు తల్లి అమ్మ పాదాలకు పదే పదే నమస్కరించి ఏడుస్తున్నది.

అమ్మ లాలనగా ఆమె చేతులు నిమురుతూ ఉంటే ఆమె చేతులు అమ్మ నడుం చుట్టూ వేసి అమ్మ వడిలో తలపెట్టి ఏడుస్తున్నది.

అమ్మ స్పర్శకు ఆమెకు దుఃఖం ఎక్కువయినది.

అమ్మ :- (ఆమెను మెల్లిగా మాటల్లోకి దింపుతూ) రోజూ ఇంతేనమ్మా! కూర్చోవటం లేదు. పడుకోవటం లేదు. రోజుకు అయిదు వందల మంది దాకా ఉంటున్నారు.

మట్టిపూడికి వెళ్తూ వచ్చేవాళ్ళు. అక్కడ్నుంచి వస్తూ వచ్చేవాళ్ళు. ఇక్కడ యజ్ఞంలాగా ఉన్నది. ఎక్కువగా కావలి, కనిగిరి నుంచీ అని చెప్తుండగానే - మట్టిపూడి నుంచి తల్లీ, తండ్రి, కూతురు వచ్చారు. అమ్మకు తెల్లచీర పెట్టి పూజ చేసుకున్నారు. అమ్మ తీర్థం వేసి ప్రసాదమిచ్చి, ఇందాక సీతారావమ్మక్కయ్యపెట్టిన సిల్కుచీర తెప్పించి ఆమెకు పెట్టింది.

సంకీర్తన చెయ్యవచ్చా అని అడిగిందామె.

అమ్మ చెయ్యమని తలూపింది.

హార్మణీ పెట్టె పట్టుకుని "హరే రామ నామం" కొంతసేపు చేసి, భోంచేసి వెళ్ళారు. మట్టిపూడి నుంచి వచ్చినవాళ్ళు.

అమ్మ మళ్ళీ స్నానం చేసి కూర్చున్నది. దీపారాధన చెయ్యటానికి వెళ్ళాల్సి వస్తుందని. నాన్నగారి దగ్గర నుంచి కబురు వచ్చింది దీపారాధన చెయ్యాలి రమ్మని.

1-15 ని.లకు అమ్మ వాకిట్లో పాదుకలు విప్పి లోపలికెళ్ళి దీపారాధన చేసింది. పురోహితుడు అగ్నిహోత్రం తేవాలి అన్నాడు. లక్ష్మీ నరసమ్మక్కయ్య ప్లేటులో నిప్పులు పోసుకుని పట్టాతో పట్టుకుని తెచ్చింది.

అమ్మ అగ్నిహోత్రం హోమంలో వేసి వంట ఇంట్లోకి వెళ్ళి అన్నీ చూసి వాకిట్లోకి వచ్చి పాదుకలు తొడుక్కుని బాత్‌రూమ్‌లో నుంచి గదిలోకి వచ్చింది.

సీతారావమ్మక్కయ్య వాళ్ళు, యల్లాప్రగడ రాధాకృష్ణమూర్తిగారు ప్రయాణమయి వచ్చారు.

అమ్మ అక్కయ్యను చూస్తూ అడవుల దీవిలో యజ్ఞన్నారాయణ గారు బాగున్నారా అన్నది. బాగున్నారమ్మా అన్నది అక్కయ్య.

అమ్మ :- ఎందుకో పాపం ఆయనే ఎక్కువ గుర్తు వస్తాడు.

శే. అ :- ఎందుకని?

అమ్మ :- తెలియదు, కడుపులో నొప్పి వచ్చినప్పుడు కాళ్ళమీద పడ్డ దృశ్యమే గుర్తొస్తుంది. ఒకసారి ఇక్కడొచ్చింది (హాల్లో) ఏసిడ్ ఫాస్ వేసి దగ్గర కూర్చున్నాను. ఆయన భార్యేమో "మట్టిగడ్డలు తింటాడు. మూర్ఖుడు, చెప్తే వినడమ్మా" అన్నది. ఆయన తినడని నాకిపిస్తున్నది. నా మనస్సు సరి అయినది కాదేమో. లేకపోతే ఇన్నేళ్ళ నుంచీ ఆయనతో అనుభవం ఉన్న ఆమె చెప్తే నేను నమ్మకపోవటం ఏమిటీ?

"ఎట్లాంటి వాడయినా సరే ఆయన సేవ చెయ్యటమే నీ ధర్మం" అని చెప్పాను. దేవిక ఎక్కడున్నది పాపం అని అడిగింది.

సీతారా :- తెనాలిలోనే

శే. అ :- ఎవరూ?

అమ్మ :- ఇక్కడ గదిలో ఉండి వండుకు తిన్నారే

శే. అ :- ఆఁ తాగేవాడా?

అమ్మ :- ఆఁ ఆయనేమిటి అందరూ తాగుతూనే ఉన్నారు. నేను అడవుల దీవి వెళ్ళి మూడు నెలలు ఉంటాను. వెళతా, వెళతా, ఎప్పుడో... వెళతా.

శే.అ :- వాళ్ళ ఆస్తి అంతా చుట్టబెడతావా అన్నారు తమాషాకి.

అమ్మ :- మూడునెలలు ముచ్చటగా ఉండి చుట్టబెడతా. అమ్మగారికి ఏమాహారం కావాలంటారనుకో. ఇటు రండి నాయనా అని కల్లుముంత, నరమాంసం కావాలి అంటాను.

ఇక్కడికొస్తాడే, రోజూ పటానికి పువ్వు పెడతాడే అతనిని అడిగి తెప్పించమంటాను.

మహేష్ :- రోజుకొక ముంతా

అమ్మ :- చాలదు. ముందు కుష్టు వాళ్ళను పంపిస్తాను. తర్వాత నేను వెళ్తాను. లేకపోతే నేనే వాళ్ళందరికీ కబురు చేస్తాను. అని సరదాగా మాట్లాడి వాళ్ళకు ప్రసాదం ఇచ్చి పంపింది.

రామకృష్ణన్నయ్య, మహాదేవ్, రాచర్ల శ్రీరామమూర్తి నీళ్ళ పీపాకెళ్ళి వచ్చారు.

సాయంత్రం రేపల్లె నుంచి ముగ్గురు సోదరులు వచ్చారు. అమ్మకు పూలిచ్చి నమస్కారం చేసి సత్యశాయిని గూర్చి పాటలు పాడి ప్రసాదం తీసుకుని వెళ్ళారు.

★ ★ ★ ★ ★

30-6-1965

అమ్మ 10 గంటలకు హాల్లోకి రాగానే కారు శబ్దం వినిపించింది.

అక్కడున్న శ్రీరామమూర్తితో ఏమిట్రా వచ్చింది అన్నది. శ్రీరామమూర్తి వెళ్ళి చూసొచ్చి "ఏం లేదమ్మా" అన్నాడు. శ్రీరామమూర్తి చెప్పిన 5 ని.లకే కారు వచ్చింది. మైలవరం నుండి అందులో ముగ్గురు ఆడవాళ్ళు, ఇద్దరు మొగవాళ్ళు ఉన్నారు. వారు మామిడిపండ్లిచ్చి నమస్కారం చేశారు.

వారిలో ఒకామె :- మేము చాలాదూరం నుంచి వచ్చాము. అమ్మ ఏమన్నా చెప్తారా అన్నది రామకృష్ణన్నయ్యతో.

రామకృష్ణ :- మీకేం కావాలి?

ఆమె :- ఆరోగ్యం సరిగ్గా లేదండీ

అమ్మ :- నాకవ్వేమీ తెలియదమ్మా. భోంచేయండి అని లోపలికెళ్ళింది.

రాత్రి 9 గంటలకు అమ్మ ఆరు బయటకు వచ్చి కృష్ణశర్మన్నయ్య కూర్చున్న చాపమీదే అమ్మ కూర్చుని అన్నయ్య ఆరోగ్యాన్ని గూర్చి కుశల ప్రశ్నలు వేశాక

"గణితమూ, జ్యోతిష్యమూ వీటి ప్రసక్తి వచ్చి - అంతా గణితమే, దీని తర్వాత అది దాని తర్వాత ఇది అంటే గణితమే కదా!"

అక్షరం అక్షరానికీ మధ్యనున్న సంధికాలాన్ని గుర్తించలేము కదా! అందుకే కొన్ని ఘడియలనీ, కొన్ని క్షణాలనీ లెక్కకు తీసుకుంటారు.

క్షణక్షణానికి లిప్తకూ, లిప్తకూ మధ్యనున్న సూక్ష్మకాలం అజ్ఞాతంగా జారిపోతుంది.

ఈ కాలమే త్యాజ్య కాలం.

గణితం మీద ఆధారపడి ఫలం చెప్పటమే. సమంజసం కానీ తనకు తోచినట్లు జ్యోతిష్యుడు ఫలం చెప్పకూడదు. అంటూ లేచి పడుకుంటానురా అని లోపలికి వెళ్లింది అమ్మ.

★ ★ ★ ★ ★

1-7-1965

అమ్మ 5 గంటలకే లేచింది.

అమ్మ ముఖం కడుక్కోవటానికి కూర్చున్నది. కౌరవుల ముక్తేశ్వరరావుగారు బాపట్ల వెళ్తానని చెప్పారు. అమ్మ ప్రసాదం ఇచ్చి నాన్నా! పాప (అమ్మ ఆడబడుచు) అత్తగారికి సాగరం గారి ఇట్లు చూపెట్టు అన్నది.

ఆయన సరే అన్నారు.

అమ్మకు అన్నయ్య ముఖం కడిగించాడు. అమ్మకు టవల్ ఇచ్చి కుంపట్లో నిప్పేసి కాఫీకి నీళ్లు పెట్టాను.

అమ్మ గదిలోకి వచ్చి కూర్చుని కాఫీ పెడ్తున్న నన్నుచూసి వరలక్ష్మి లేవలేదా అన్నది.

కాళ్ళు నొప్పులుగా ఉన్నాయటమ్మా అని చెప్పాను. గజేంద్రమ్మ పాలు తెస్తే అమ్మకు కాఫీ కలిపిస్తే "ముందు నాన్నగారికిచ్చిరా" అన్నది.

నువ్వు తీసుకోమ్మా, నేనిస్తాను అని చెప్పి, నాన్నగారికి ముఖం కడుక్కోను నీళ్లిచ్చి వచ్చి కాఫీ కలుపుతుండగా నాన్నగారు అమ్మ గదిలోకి వచ్చి అమ్మ పక్కనే కూర్చున్నారు. నాన్నగారికి, రామకృష్ణ అన్నయ్యకూ కాఫీ ఇచ్చాను.

అమ్మ హాల్లోకి వెళ్ళి పాపత్తయ్య అత్తగారితో మాట్లాడి ప్రసాదం ఇచ్చింది.

తంగిరాల సుబ్బారావు కారంచేడు వెళ్తున్నాడు. ఆమెను సుబ్బారావుతో వెళ్ళమని చెప్పమ్మా అన్నది అమ్మ నాతో.

రామకృష్ణ అన్నయ్య ఊరికి వెళ్తానంటే ఇడ్లీ తెప్పించి పెట్టి ప్రసాదం ఇచ్చి బొట్టుపెట్టి పంపించింది.

3 గంటలకు ఉమ వచ్చి అమ్మా అని పిల్చింది. వరలక్ష్మిని (తలుపులేసున్నాయి) తలుపులు తియ్యమన్నది అమ్మ. తలుపులు తియ్యగానే ఉమ వచ్చి అమ్మకు మామిడిపండ్లు ఇచ్చి నమస్కారం చేసింది.

"మంగళగిరి వెళ్ళొచ్చాను. కమల భలే ఏడుస్తున్నది. నీకు ఉత్తరం వ్రాసిచ్చిందమ్మా" అని ఉత్తరం తేవటానికి వెళ్లింది. "పండ్లు వేడిగా వున్నాయి. నీళ్ళల్లో వెయ్యమని" వరలక్ష్మి చేతికి ఇచ్చింది అమ్మ.

ఉమ ఇచ్చిన ఉత్తరం తెచ్చిస్తే అమ్మ చదువుకుని ఎప్పుడొస్తానన్నది కమల?

ఉమ :- చెప్పలేదమ్మా

అమ్మ :- ఒంటరితనానికి ఏడుస్తున్నది. అందులో అక్కడ ఉన్నవాళ్ళు సరైన వాళ్ళు గాదు. దానికి (కమలకు) సొంతంగా హాస్పిటల్ పెట్టాలని ఉన్నది. కాని డబ్బు లేదు.

ఉమ :- ఎంతవుతుందమ్మా

అమ్మ :- ఆఁ ఎంత పదివేలు

పదివేలు తక్కువా ఎంత తేలికగా అన్నావమ్మా అన్నాను.

అమ్మ :- అందరి డాక్టర్ల మాదిరి అయితే తక్కువేగా మరి

ఉమ :- 13వ తేదీన అమ్మ నాన్న వాళ్ళు వస్తారట. ఉత్తరం వచ్చింది.

అమ్మ :- కమలను అప్పటికి రమ్మని ఉత్తరం వ్రాయండి. నువ్వు మజ్జిగన్నమన్నా తిన్నావా తినిరామ్మా

ఉమ :- నీకు తలంటిపోసి తింటానమ్మా

అమ్మ :- నువ్వు అన్నం తిని వస్తేనే పోయించుకుంటా. లేకపోతే పోయించుకోను. వెళ్ళు అంటే అప్పుడు లేచివెళ్లింది ఉమ.

సాయంత్రం నాలుగు గంటలకి మద్రాస్ నుంచి రంగనాయకి అనే సోదరి వచ్చింది. ఆమె క్రితం నెలలో వచ్చిందిట. గార్లపాటి నుంచి ఇద్దరన్నయ్యలు, చీరాల నుంచి ఒక వృద్ధుడు, రావిపాటి నుంచి శేషగిరిరావు వచ్చారు.

అమ్మ స్నానానికి వెళ్ళటం వలన అమ్మ రాకకై ఎదురు చూస్తున్నారు.

అమ్మ రాగానే అమ్మ దర్శనం చేసుకుని తీర్థ ప్రసాదాలు తీసుకున్నారు.

చీరాల నుంచి వచ్చిన వృద్ధుడు "మా ఆడవాళ్ళకు ఎప్పుడూ జబ్బేనమ్మా' అని తన బాధను అమ్మకు తెలియచేశాడు.

అమ్మ :- నాకు చెప్పి ఏమీ సార్ధకం లేదు నాన్నా

వృద్ధుడు :- మీకు చెప్దామని

అమ్మ :- నేను పుట్టురోగిని

వృద్ధుడు :- ఇక్కడకు తీసుకురమ్మంటారా అమ్మా!

అమ్మ :- నాకు ఇవన్నీ ఏమీ తెలియవండీ, పోయి రండి అని ప్రసాదం ఇచ్చింది. అతను పదే పదే నమస్కరించి వెళ్ళాడు.

రంగనాయకి అమ్మ మెడలో పూలమాల వేసి పండ్లిచ్చి నమస్కరించి,

"నా పరిస్థితీ ఏమీ బాగుండలేదమ్మా. నన్ను పరామర్శించిన వాళ్ళందరికీ ఇప్పుడు నన్ను చూస్తే విషం అమ్మా"

అమ్మ ఆమె మాటలు ఆలకిస్తూనే దగ్గరకు రమ్మని సైగ చేసింది రంగనాయకిని.

అమ్మ తలంటి స్నానానికి వెళ్ళబోతుండగా మహదేవ్ వచ్చాడు. నువ్వు తలకు నూనె పెట్టి ఎన్ని రోజులయినది అమ్మా అని అమ్మను అడిగితే కొబ్బరినూనెతో అమ్మ మహదేవ్‌కి తలంటి తను స్నానానికి వెళ్లింది.

నేను హాల్లో కూర్చుని వ్రాసుకుంటున్నాను. అమ్మకు తలరుద్దటమైనది. నీళ్ల పోస్తుండగా నవ్వులు వినిపించి లోపలికెళ్ళాను.

ఉమను తన పాదాల దగ్గర కూర్చోబెట్టుకుని ఉమ మీద పడేలాగ తను ఒంగి నీళ్ళు పోయించుకుంటూ వెండి తొట్లో నుంచి (అమ్మకు వెండి తొట్టెలో స్టూల్ వేసి స్నానం చేయించటం జరుగుతుంది. కావలసిన వాళ్ళు అమ్మ స్నానం చేసి నీళ్ళు తీసుకెళ్ళి స్నానాలు చేస్తారు) చెంబుతో ముంచి పోస్తూ నవ్వుతూ, నవ్విస్తూ సరోజినికీ (బెజవాడ ఈ అమ్మాయిది అన్నం సరిగా తినదు. అమ్మ దగ్గర కూర్చోవటమే ఆమెకు ఇష్టం. ఆహారం కావాలని ఉండేది కాదు) నీళ్ళు పోస్తూ "ఇదే దీనికి ఆహారం" అన్నది.

తంగిరాల సుబ్బారావు భార్య సూర్యకుమారి కొడుకును, కూతుర్ని లోపలికి తీసుకొచ్చింది. అమ్మ వాళ్ళ బాబును తీసుకుని సబ్బురుద్ది నీళ్ళు పోసింది. ఎంత అదృష్టమో, అని అమ్మ చేతితో నీళ్ళు పోయించుకోవటం అని పొంగిపోయారు ఉమ, సరోజిని, సూర్యకుమారి. మేమూ అదే అనుకొన్నాం.

అమ్మ తెల్ల రవికె వేసుకొని, తెల్లచీర కట్టుకుని, తెల్లరాయి బులాకీ పెట్టుకుని జడలో మల్లెపూలు పెట్టుకుని మెరిసిపోతున్న అమ్మ వరండాలో మంచం వేస్తే వచ్చి కూర్చున్నది.

అమ్మ పిలవగానే రంగనాయకి అమ్మకు ఎడమచేతి పక్కన కూర్చున్నది.

రంగ :- చిలకలూరిపేటలో అక్కయ్య ఉన్నదమ్మా. అక్కడికి వచ్చే ఇక్కడికి వచ్చాను. అక్కయ్య పెనిమిటి భోజనం కూడా పెట్టడు. ఆమె శ్రమ చెప్పడానికి వీలుగానిది. నా శ్రమ అంతకంటే ఎక్కువ. మీ కరుణ ఉంటే ఇవన్నీ పోతాయి. అని ప్రాధేయపడింది. అమ్మ కన్నుల్లో, చూపుల్లో కరుణ, జాలి నిండి ఉన్నట్లు అన్పించింది నాకు.

కొండపాటూరి బాపయ్యగారి తోబుట్టువు, ఆమె మనుమరాలు వచ్చారు. అమ్మకు ఆమె మనుమరాలిని చూపించి నా మనుమరాలు ఎన్నాళ్ళనుంచో చూడాలి అంటున్నదమ్మా

అని చెప్పి చూడమ్మా ఎదురుగా కూర్చుని చూడు అమ్మని అని ఆ అమ్మాయితో అంటే - ఆ పాప అమ్మను కన్నార్పకుండా ఒక గంట చూసింది. తర్వాత అమ్మ ప్రసాదం ఇచ్చింది.

అమ్మ లోపలకు వచ్చి రేడియోలో క్రికెట్ కామెంటరీ వస్తుంటే వింటూ, మధ్య మధ్య తనే కామెంట్రీని గురించి చెప్తూ బాత్‌రూమ్‌లోకి వచ్చి రామకృష్ణ, రాధాకృష్ణ శర్మను పంపిస్తానన్నాడు. ఇంకా రాలేదే అంటూ బాత్‌రూమ్‌లో నుంచి వాకిట్లోకి అటూ ఇటూ తిరుగుతూ నిల్చున్నది.

ప్రొద్దున కారంచేడు వెళ్ళిన తంగిరాల సుబ్బారావు తిరిగి వచ్చాడు. పాదాలమీద పూలు వేసి నమస్కారం చేయగానే -

అమ్మ :- ప్రొద్దుటి నుంచీ అన్నం తిన్నావురా

సుబ్బారావు :- తినలేదమ్మా

అమ్మ :- ఎట్లాగురా ఇట్లయితే. అబ్బబ్బ ఏం పుటక పుట్టావురా అంటున్నది. వరలక్ష్మి అమ్మకు కాఫీ తెచ్చిస్తే ఒక చుక్క తాగి అతనికిచ్చింది.

★ ★ ★ ★ ★

2-7-1965

అమ్మ స్నానం చేసి హాల్లో కూర్చున్నది. బాపట్ల నుంచి హరిదాసుగారి బంధువులు వచ్చి అమ్మకు చీరపెట్టి పూజ చేసుకొన్నారు.

చీరాల నుండి ఒక అన్నయ్య ఒక అక్కయ్య వచ్చారు. చీరాల నుండి వచ్చిన సోదరుడు అమ్మకు ప్రణమిల్లి "అమ్మా! శివకోటి చేస్తున్నాను. ఆచారమేమయినా ఉన్నదా?"

అమ్మ :- ఆచారమంటే... ఆచారమంటే అచరించటమేనని నా ఉద్దేశం.

సో :- స్నానం, నియమము అట్లాంటివి.

అమ్మ :- నా దృష్టిలో అట్లాంటివేమీ ఉండవు. చెయ్యటం ప్రధానం ఇవన్నీ ఏం లేవు. సందేహమే అనాచారం. శ్రద్ధాభక్తులతో పాకీ దొడ్డి చేస్తే మటుకేమి. నా దృష్టిలో ఎక్కడున్నా ఒకటే చెయ్యటం ప్రధానం. పాయిఖానా దొడ్డి వేరయింది కానీ అదీ మన కడుపులోదేగా! శ్రద్ధ, భక్తి కంటే ఆచారమేముంది. ఆచరించటమేగా, ఆచారమంటే. నెత్తి అణుస్తుందనీ, ఏదో చేస్తుందనీ అంటారు. నాకా నమ్మకం లేదు.

అక్కయ్య :- బయటికి పోయినచోట మంత్రం గుర్తుకు రాకూడదని చెప్పారట. అక్కడే గుర్తు వస్తుంది ఎట్లామ్మా!

అమ్మ :- మలంపోతే మంత్రం గుర్తొచ్చింది. సర్వత్రా గుర్తుండాలి కానీ అంతకంటే ఏం కావాలీ.

సోద :- బజారుకి వెళ్ళి వచ్చిన గుడ్డలు విప్పి స్నానం చెయ్యాలా?

అమ్మ :- నీ ప్రవర్తన నీ మనస్సుకు తెలియదూ! దాన్ని బట్టి ఎట్లా తోస్తే అట్లా చెయ్యి అని ప్రసాదం ఇచ్చి లోపలకు వెళ్లింది అమ్మ !

అమ్మ రెండవసారి స్నానం చేసి ఆకుపచ్చ చీర కట్టుకుని ఆకుపచ్చ బులాకీ పెట్టుకుని హాల్లోకి వచ్చింది.

దర్శనానికి వచ్చిన వారిలో ఒకరు - మాది కమ్మవారి పాలెం. కోటప్ప కొండ దగ్గర మీ సంగతి తెలిసి దర్శనం చేసుకుని వెళదామని వచ్చానమ్మా. వస్తాను తల్లీ! అంటే - అమ్మ మంచిది నాయనా అని ప్రసాదం ఇచ్చింది. అతను వెళ్లాడు.

కొంతసేపటికి ఒక రిక్షావాడు అంధుడిని తీసుకొని వచ్చాడు. అమ్మ చెయ్యి అతనికి అందించింది. అంధుడు - ద్రాక్షపండ్లు, పటికబెల్లం ఇచ్చి నమస్కారం చేసి "అమ్మా! తిరుపతి వెళ్ళాను. అమ్మ దర్శనం కూడా చేసుకుని మీ ఆశీర్వాదం పొందుదామని ఇటు వచ్చానమ్మా. మా అమ్మ కూడా రావాలనుకున్నది. పసిపిల్లవాడికి జబ్బుగా ఉండటం వలన హాస్పిటల్లో చేర్చాను. వాడ్ని వదిలిపెట్టి ఎందుకులే. ఈసారి తీసుకొద్దామని ఊరుకున్నాను. పోయిన సంవత్సరం మీ ఆశీర్వాదం పొందలేదు. తప్పానమ్మా. ఈ సంవత్సరం పాసయినాను. బి.ఎల్., చదువుదామని అనుకుంటున్నాను. అంధుడనైనప్పటికీ విజ్ఞానం సంపాయించి ఏరకంగానైనా మానవులకు సేవ చేయాలని ఉన్నది. మానవసేవే మాధవసేవ అంటారు కదా! అట్లా ఎప్పటికి చెయ్యగలుగుతానో, నీ ఆశీర్వచనం కావాలమ్మా" అన్నాడు.

అమ్మ :- ఆశీర్వచనం అంటే కాగితం మీద పెట్టింది కాదుగా. ఎప్పుడూ ఉంటుందిగా. నువ్వు తప్పినదీ ఆశీర్వచనమే. ప్యాసయినదీ ఆశీర్వచనమే.

సంతృప్తి చెందిన వాడయి ఆర్తితో అమ్మా అంటూ పాదాలపై తలమోపి నమస్కరించాడు.

అమ్మ నోటితో చెప్పాల్సిన అవసరం లేదు నాన్నా. ఏది ఉంటే అది చేస్తావు. నువ్వు చేసిందే నేను చెప్పిందనుకోమన్నది.

అంధ సోదరుడు తన చేతికున్న రిస్ట్‌వాచ్‌ని చూపించి ఇది అంధుల కోసం ప్రత్యేకంగా తయారు చేయపడ్డదమ్మా అని అమ్మకు చూపించాడు.

కృష్ణశర్మ :- కళ్ళు ఉన్నవాళ్ళ కంటే లేని వాళ్ళే నయం అన్నాడు బాధగా.

అమ్మ :- ఏం లేదూ? లేకపోవటం ఉన్నదిగా. ఏదో ఒకటి ఉన్నది.

అమ్మా ఈ అన్నయ్య ఇదివరకు వచ్చాడా అన్నాను.

అమ్మ :- అతనితో నువ్వు వచ్చిపోయి 5 సంవత్సరాలు అయిందా? ఇక్కడికి వచ్చావు కదూ!

అంధ సో :- ఇక్కడి కంటే ముందు మన్నవలో చూశానమ్మా.

అమ్మ :- 1959లో వచ్చావనుకుంటాను.

అంధ. సో :- మన్నవకు వచ్చినప్పుడు, మీరు అప్పుడే లోపలకు వెళ్ళిపోతున్నారట. వెళ్తూ ఒక అంధబాలుడు వస్తున్నాడు ముందు మీరెళ్ళి వాడ్ని కనుక్కోండి అని పంపించారట మీ దగ్గర ఉన్నవాళ్ళను. ఇద్దరు వచ్చి నన్ను వాటేసుకుని నన్ను నడవను కూడా నడవ నీయకుండా ఇద్దరూ చెరి ఒకవైపు పట్టుకుని తీసుకెళ్ళారు. ఇక్కడికి వచ్చినప్పుడు నేనేదో మరిచిపోతే పంపించారమ్మా!

అమ్మ :- అప్పుడు కృష్ణభిక్షుగారున్నారు.

వరలక్ష్మి అమ్మకు కాఫీ తెచ్చిస్తే, రెండు గ్రుక్కలు త్రాగి అతని చేత తాగించింది అమ్మ.

అమ్మ మాతృశ్రీ సంచిక ఇచ్చి చదివించుకో నాన్నా! అన్నది.

అంధ సో :- అక్కడకెళ్ళి చదివించుకుంటాను. మళ్ళీ వెళ్ళాలి బండి అందదు అంటే -

అమ్మ - సరే భోంచేసిరా అని

ఉమతో అంధ సోదరునికి, రిక్షావాడికి అన్నం పెట్టించమని చెప్పింది.

వీళ్ళిద్దరూ భోంచేసి అమ్మకు చెప్పి ప్రసాదం తీసుకుని వెళ్ళారు.

3 గంటలకు అమ్మ స్నానం చేసి హాల్లోకి వచ్చింది. గోదావరి జిల్లా ఆకివీడు నుండి జువ్వపూడి సుబ్బన్న కుటుంబం వచ్చారు. భార్య జబ్బుమనిషి సరిగ్గా నడువలేదు.

వాళ్ళు కొన్ని మామిడిపండ్లు తెచ్చారు. పండ్లు అమ్మకు ఇస్తూ నీకోసం ప్రత్యేకంగా తెప్పించాను. మాకు ప్రసాదానికి అవి ఇవ్వబోకు. వేరే ఉన్నాయి అని వేరుగా ఇచ్చారు.

ఆయన భార్య పూజ చెయ్యటానికి వంగలేదని ఆమెకు చిన్న స్టూల్ వేయించి, మరొక చిన్న స్టూలు మీద పళ్ళెము పెట్టించింది. అమ్మ పాదాలు పెట్టుకోవటానికి వీలుగా

ఏర్పాటు చేయించింది. ఆమె అమ్మ పాదాలు కడిగి పూజ చేసింది. అమ్మ బొట్టుపెట్టి ప్రసాదాలిచ్చింది.

సుబ్బన్నగారు :- వర్షం వచ్చేలాగా ఉన్నదమ్మా త్వరగా బయల్దేరుతాము అన్నారు.

అమ్మ బాగా వర్షం వచ్చేటట్లున్న వాతావరణాన్ని చూసి వెళ్ళి రమ్మన్నది. సుబ్బన్న గారి కుటుంబాన్ని.

అమ్మ లోపలికొచ్చి ఉమకి, కాత్యాయినికి, వరలక్ష్మికి తలా ఒక పండు ఇచ్చింది. నాకూ ఇచ్చిన పండు అమ్మను తిని ఇమ్మన్నాను. అమ్మ నోటి దగ్గరపెట్టుకుని ఇచ్చింది. నాకు తృప్తిగా లేదు. కాత్యాయిని నా పండో అనగానే ఆ పండు కొరికి ఇచ్చింది. నా పండు నోటి దగ్గర పెట్టుకునే ఇచ్చావమ్మా అంటే - మళ్ళీ తీసుకుని కొంచెం తిని ఇచ్చింది. అమ్మ ఒక పండు రవికి ఇస్తూ "వాడికి ఇట్లాంటివేమీ వుండవు. వాళ్ళకెందుకు ఇవన్నీ"

కృష్ణశర్మగారు వాకిలి దగ్గర నుంచుని ఉంటే కృష్ణా! లోపలికి రా అని ఆరోగ్యాన్ని పరామర్శ చేసింది.

వాళ్ళిద్దరి మధ్య సంభాషణ జరుగుతున్నది.

అమ్మ :- ఏమిరా సాముద్రికంలో గ్రహాలు తెలుస్తయ్యా

కృష్ణశర్మ :- గ్రహబలం ఎంతవరకున్నదో తెలుస్తుంది.

అమ్మ :- నీ జాతక ప్రకారం జరుగుతున్నదా!

కృష :- ఏమో నేనంతగా చూడలేదు.

అమ్మ :- ఈ పని ఇట్లా జరుగుతుంది అనేది దాన్ని బట్టి చూళ్ళేదా ఎందుకులే అని వదిలేశావా?

కృష్ణ :- సమాధానాలు అనేక రకాలుగా వస్తున్నాయి.

అమ్మ :- పతంజలి వైద్య శాస్త్రం, యోగ శాస్త్రం చెప్పాడు. జ్యోతిష్యం జోలికిపోలేదు.

కృష్ణ :- ప్రతి గ్రహమూ, ఫలప్రదమే కదా!

అమ్మ :- ఈ మాట తీసుకోలేదు గానీ, ఈ విషయమే వచ్చింది. ఏదో ఒకటి అర్థమయినా అన్నీ సమన్వయం చేసుకోవచ్చు. నేనెప్పుడూ శాస్త్రాలను అబద్ధమనీ, తప్పు అనీ అనను. ఏ జాతకాన్నయినా దగ్గర పెట్టుకుని అట్లా చూశావా!

కృష్ణ :- మనమెంత?

అమ్మ :- ఎందుకడుగుతున్నానంటే - .మనకెంత వరకు తెలిసింది అని తెల్సుకోవటానికి. అసలు లగ్నమంటే ఏమటి నాన్నా!

కృష్ణ :- కలయిక

అమ్మ :- దేని కలయికను లగ్నమని వాడుతున్నాము.

కృష :- జననకాలంలో భూమి, ఆకాశాలు తూర్పు వైపున ఏ బిందువు వద్ద కలుస్తున్నదో దాన్ని లగ్నము అంటారు.

అమ్మ :- ఒకటికే ఒకటి కలుస్తున్నది కాబట్టి ఇది లగ్నమయింది.

కృష్ణ :- శరీరమూ, మనస్సూ కలయిక.

అమ్మ :- మనస్సు బలంగా ఉండి శరీరం ఎందుకు బాధ పడుతున్నది.

కృష్ణ :- తను కారకుడు గనుక లగ్నంపైన తాను కారకుడయినందువలన

అమ్మ :- మనస్సు కూడా బాధపడాలిగా. శరీరమూ, మనస్సు కలిసిందే లగ్నమన్నావుగా.

కృష్ణ :- పెద్ద చిక్కే వచ్చిందే

అమ్మ :- నా చక్రం నువ్వే వేశావుగా

కృష్ణ :- పంచాంగాన్ని బట్టి ఒక చక్రం. సూర్య సిద్ధాంతరీత్యా ఒక చక్రం వచ్చింది. గ్రహస్థితి మార్పుగా ఉన్నది. గ్రహస్థితిని బట్టి జరుగుతుంది. రెండింటికీ లగ్నం ఒకటే. కుజుడే కారకుడు.

అమ్మ :- కారకుడు అంటే ముఖ్యుడు అనా

కృష్ణ :- నడిపించేవాడు, ఫలమిస్తే - ఆత్మకారకుడిస్తాడు.

అమ్మ :- ఏదిచ్చినా ఆత్మ కారకుడే అనుకున్నప్పుడు..... నా చక్రం జైమినీ సూత్రం ప్రకారం వేశావా?

కృష్ణ :- గణితం కాదుగా

అమ్మ :- ఇన్ని వాఖ్యానాలు చదివేకంటే చక్కని భాష వస్తే సూత్రాలను చదువుకుంటే సరిపోతుంది. నా ఆకారం ఎందుకింత త్వరగా మార్పు వచ్చింది.

కృష్ణ :- చంద్రదశ కనుక. గుండ్రంగా రావటానికి కారణం జలతత్త్వం.

అమ్మ :-. నీరు వస్తుందా?

కృష్ణ :- ఆ(కొద్దిగా. చంద్రుడు జనాభాకు కారణం చంద్రదశ కాగానే ఇంత తొంబరారు.

అమ్మ :- పనులేమన్నా అవుతయ్యా. ఈ మేడలూ..... ఈ డాబాలూ -

కృష్ణ :- నిర్మాణాలు చంద్రదశలోనే కావాలి

అమ్మ :- ఎన్నేళ్ళు ఉంటుంది?

కృష్ణ :- ఇంకా అయిదు సంవత్సరాలు

అమ్మ :- మరి దేవాలయం ఎప్పుడవుతుందీ?

ఈ మాట విన్న కృష్ణశర్మన్నయ్య తలవంచు కున్నాడు.

"చెప్పవేం" అన్నది అమ్మ గట్టిగా.

కృష్ణ :- చంద్రదశ కాగానే - అంగారక దశ అంగారకుడు సుక్షేత్ర కారకుడు. నివాసయోగ్యమైన గ్రహాలకే చంద్రుడు కారకుడు.

అమ్మ :- మరి అయితే ఎప్పుడవుతుందంటావ్

కృష్ణ :- అంగారకంలోనే కావాలి. (జన్మ లగ్న బిందువును) ఆధార లగ్నాన్ని అంగారకుడు చూస్తున్నాడు. కనుక.....

అమ్మ :- అంగారకుడు నన్నేమి చేస్తాడు?

కృష్ణ :- ఋణాలు, రోగాలు...

అమ్మ :- నాకు ఋణాలా, రోగాలా...

కృష్ణ :- ఏవి వచ్చినా నిన్నేమీ చెయ్యవు

అమ్మ :- ఏవొచ్చినా నన్నేమీ చెయ్యవుగా

కృష్ణ :- ఏవొచ్చినా లోకానికే అన్వయం

అమ్మ :- ఇక్కడ (తనని చూపిస్తూ) ఏవి వచ్చినా లోకానికే నన్న మాట.

ఉమ నీళ్ళ పీపాకి వెళ్ళింది ఒకసారి అమ్మను చూసి వెళ్దామని లోపలికి వచ్చింది. అమ్మ ఉమని చూసి "ఆ పీపాలో నీళ్ళు పొయ్యటం కాదు, ఈ

పీపా రుద్దు" అని తన పొట్టను చూపించింది. ఉమ పొట్ట రుద్దుతూ కూర్చున్నది.

అమ్మ :- ఇది క్షేత్రమవుతుందా? కాశీ, రామేశ్వరంలా

అన్నయ్య ఏమీ మాట్లాడలేదు. 2ని.లు మౌనంగా ఉండి నాకు తెలియదమ్మా అన్నాడు.

అమ్మ :- ఇక్కడ ఏ గ్రహం పనిచేస్తే బ్రహ్మాండం మీద ఆగ్రహం పనిచేస్తుందన్నావు గదా! అట్లాంటప్పుడు క్షేత్రం కావటంలో విశేషం ఏమున్నది. ఇది కేంద్రంగా ఉండి దైవమని గుర్తించాలి. ఏది జరిగినా అయిదారు సంవత్సరాలలో జరగాలి. తర్వాత చూస్తుండటమే... అంటూ సాలోచనగా ఇది క్షేత్రం కాకపోతే ఈ కట్టినవన్నీ అనవసరం కదూ. దేనికి కట్టినట్లు? కనిపించే మేడలు, పాకలే కాకుండా అదృశ్యంగా అన్నింటికీ కూడలి అవుతుంది. అన్నింటికీ కేంద్రం ప్రపంచం ఒక వ్యక్తిని ఇదే దైవమని ఆరాధించటం.

కృష్ణ :- ఈ కల్పంలో ఈ గ్రహస్థితి మళ్ళీ రాదు. ప్రత్యేకంగా లగ్నాంత బిందువు మళ్ళీ రాదుగా.

అమ్మ :- రాముడి జాతకచక్రంలో రాముడు దేముడని ఎక్కడైనా ఉన్నదా? ఆనాటి ప్రజలు గుర్తించారా?

కృష్ణ :- కొందరు గుర్తించారు. గుర్తించని వాళ్ళు చాలామంది ఉంటారు.

అమ్మ :- ఆ జాతకం ఎట్లా ఉన్నది?

కృష్ణ :- గ్రహాలను చూడగానే గుర్తించటానికి వీలుగా ఉన్నది. ఇది (అమ్మది) చూడగానే గుర్తించలేరు. ఎవరికన్నా చూపించినా తొందరగా గుర్తు పట్టలేరు.

అమ్మ :- ఇంకా ఏడేళ్ళా?

కృష్ణ :- నీకు 49వ సంవత్సరం వరకూ ఉంటుంది.

అమ్మ :- రామకృష్ణకు వేదవ్యాస్ చెప్పిన జాతకం ప్రకారం ఆయుష్షు తక్కువ. ఇచ్చిన ఆయుష్షును మార్చటం బ్రహ్మకు కూడా తరం కాదు.

కృష్ణ :- మరి మార్కండేయుని సంగతి ఏమిటి?

అమ్మ :- అది నిర్ణయంలో ఒక భాగమయి ఉంచ్చుగా. బ్రతికించేటట్లయితే ప్రతివాడినీ బ్రతికించవచ్చు గదా! చంపటం ఎందుకు?

అమ్మ అప్పుడే అక్కడకు వచ్చిన రమణను చూసి ఏ పనికెళ్ళారు. పెందలాడి సంధ్యావందనం కానివ్వండి.

రమణ :- గట్టు కొట్టడానికి వెళ్ళామమ్మా

అమ్మ :- వర్షం వస్తే గట్టు కొట్టటం తేలిక

రమణ :- ఎప్పుడో అప్పటి దాకా కనిపెట్టుకుని ఉండద్దూ.

కొద్ది కొద్దిగా చినుకులు ఆరంభమయినాయి. ఇంతలో హరిదాసుగారు ప్రవేశించారు వర్షం తగ్గినట్లు ఉన్నదే అంటూ -

అమ్మ :- తుంపర పడుతున్నది

హరిదాసు :- లేదమ్మా తగ్గిపోయింది.

అమ్మ :- అదిగోనండీ పడుతున్నాయి. వర్షం వస్తే నాకేమిస్తారు అంటూ వెనకకు జరిగి గోడకు ఆనుకుని పొట్ట రుద్దుకుంటూ ఒక్క తొండం ఉంటే చాలు అన్నది తమాషాకు.

హరిదాసు :- వడ్లతో పూజ చేస్తానమ్మా!

ఉదయం అమ్మమ్మగారి తమ్ముడు, మరదలు, పసిపిల్లవాడు, తమ్ముడి అత్తగారు, మామగారు వచ్చారు.

పిల్లవాడికి ముద్దకుడుములు ఇప్పించాలని అమ్మ పాదాలకు బొట్టుపెట్టి చెప్పి వెళ్లింది పిల్లవాడి తల్లి.

చినుకులు పడుతున్నయ్యని ముద్దుకుడుములు మందిరంలో ఇప్పించటానికి ఏర్పాటు చేయించింది అమ్మమ్మ. అమ్మమ్మ మరదలు జాకెట్ బట్ట, చలిమిడి, పెసరపప్పు, తాంబూలం పెట్టిన పళ్ళెం అమ్మకు ఇచ్చింది. అమ్మ రవికె గుడ్డ పైన కప్పుకుని ఆమె కిచ్చింది. తెల్లగుడ్డ తెప్పించి బాబుకు చొక్కా కుట్టించమని ఇచ్చింది. అందరినీ పేరంటానికి వెళ్ళమని చెప్పి లోపలికి వెళ్ళింది అమ్మ.

★ ★ ★ ★ ★

3-7-1965

అమ్మ హాల్లో ఉన్నది. భాస్కరరావు అన్నయ్య, అయ్యంగారు, కాత్యాయని ఉన్నారు అమ్మ దగ్గర. నిన్న సాయంత్రం వచ్చిన ఆంజనేయులన్నయ్య పినతల్లి అమ్మకు పూజ చేసి కొబ్బరికాయ కొట్టి హారతిచ్చింది. అమ్మ తీర్థం వేసి ప్రసాదం ఇచ్చి బొట్టు పెట్టింది.

ఆమె అమ్మకు తన కుటుంబ విషయాలు, భర్త గురించి ఆమె గోడు చెప్పుకుంటున్నది.

అమ్మ :- ఆయన ఏ దారినబోతే నువ్వు ఆ దారిన బోవటమే నువ్వు చెయ్యవలసినది.

ఆమె :- ఆయనేమో సెలవుపెట్టి కూర్చున్నారు. ఎట్లా గడుస్తుందమ్మా ? ఆయన ఆ ఆలోచన ఉండాలిగా అమ్మా!

అమ్మ :- ఆయన ఎట్లా చేస్తే నువ్వు అట్లా చెయ్యి

ఆమె :- ఆయన అన్నం తినరుగా. నాకు కావాలి ఎట్లా?

అమ్మ :- ఆయన చేసినట్లు చేస్తే ఆయనకే తెలుస్తుందిగా అమ్మా! అన్నది ఆదరంగా

ఈ పూట సుబ్బారావన్నయ్య కొడుక్కి నామకరణము, అన్నప్రాశన చెయ్యమని అడిగారు.

అమ్మ :- పులిహోర, పొంగలి అయిందేమో కనుక్కురా అని అంటున్నది నాతో. ఇంతలో లక్ష్మీనరసమ్మక్కయ్య వచ్చి నమస్కారం చేసి బామ్మ త్రైపక్షం (ఇవాళ) వంట చెయ్యటానికి నాన్నగారి ఇంట్లోకి వచ్చానమ్మా అన్నది.

అమ్మ :- పులిహోర చేస్తున్నారా!

లక్ష్మి :- పులిహోర, పొంగలి చేసి నాలుగు మానికెల బియ్యం అన్నం వండి వచ్చానమ్మా (అన్నపూర్ణాలయంలో)

అమ్మ :- (నన్ను చూస్తూ) వంట కూడా చేసిపెట్టే వచ్చింది.

లక్ష్మి :- తెల్లవారుఝామునే లేచి ధనుర్మాసం చేసినట్లు చేసి ఇక్కడికి వచ్చి పెందలాడి వంట చేద్దామని అనుకున్నాను. వర్షం మూలాన వీలు కాలేదు. తడికట్టెలు ఏం చెయ్యను అందుకని ఇప్పుడే అయింది.

అమ్మ - తంగిరాల సుబ్బారావు వాళ్ళను తొందరగా రమ్మని కబురు చెయ్యమని చెప్పి వాళ్ళు పెట్టిన చీర తీసివ్వు కట్టుకుంటాను అంటూ లోపలికి వచ్చింది.

నాన్నగారు గదిలో పడుకున్నారు. అందుకని అమ్మ బాత్‌రూమ్‌లోకి వచ్చి నా భుజం మీద చెయ్యి వేసి నుంచుని "నీకంటే నేనే పొట్టిగా ఉన్నట్లున్నానే" అంటున్నది. అక్కడే ఉన్న ఉమను "మా ఇద్దరిలో ఎవరు పొట్టి" అని ప్రశ్నించింది.

ఉమ :- నీకంటే మీ ఆవిడే పొడుగ్గా ఉన్నది.

అమ్మ గది తలుపు పట్టుకుని నుంచున్నది. నాన్నగారు రవి చదువు విషయం ఏమంటావు అన్నారు.

అమ్మ :- నేనదేమున్నది.

నాన్నగారు :- ఏ విషయమూ చెప్పవేం

అమ్మ :- ఏం చెప్పమంటారు?

నాన్నగారు :- రవి చదువు విషయం

అమ్మ :- బాపట్ల అయితే ఆరోగ్యానికీ, వాటికీ, కొన్నింటికి వసతి. చదువు విషయం అంటారా! ఎక్కడ ఏమో నాకు తెలియదు గదా!

నాన్నగారు :- అయితే నువ్వు నాతో కంకర్ అవుతున్నట్లేగా

అమ్మ :- ఒకప్పుడు కాకపోతేగా

నాన్నగారు :- సరే అయితే -

వరలక్ష్మి బీరువాలో నుండి చీర తీసి అమ్మకి ఇచ్చింది. అమ్మ ఆ చీరను అటూ ఇటూ నలుపుతూ నాచేతిలో పెట్టింది.

నాన్నగారు నా చేతిలోని చీర చూస్తూ - 'ఏమిటమ్మా అది' అన్నారు.

తంగిరాల సుబ్బారావన్నయ్య పెట్టాడని చెప్పాను నేను.

నాన్నగారు :- ఎరుపంటే ఇష్టమల్లే ఉన్నది.

నాన్నగారు అమ్మతో - "మొన్న వాడు (అంటే బ్రహ్మాండం సుబ్బారావు) పూజ చేసుకున్నాడు కాబోలు. చీర పెట్టలేదా" అన్నారు.

అమ్మ :- పెట్టాడు అని తన ఒంటిన ఉన్న (సిమెంట్ కలర్) చీర చూపించి ఈ రంగే ఆ చీర. పాప వెళ్లేటప్పుడు దానికి పెట్టాను.

నాన్నగారు నేను చీర పట్టుకుని నుంచుని వుంటే "చీర కట్టుకోవాలా" అని అడిగి లేచి వెళ్ళారు.

అమ్మ ఎఱ్ఱచీర కట్టుకుని తెల్ల జాకెట్ వేసుకుని వరండాలోకి వచ్చింది. ఉమకు నన్ను చూపిస్తూ మేమిద్దరం ఒకే రంగుచీర కట్టుకున్నాము చూడు. ఇద్దరం ఒకటిగా ఉండాలనీ... ఎట్లా ఉన్నది అన్నది.

ఉమ మమ్మల్నిద్దర్నీ చూస్తూ "ముచ్చటగా ఉన్నారు" అన్నది.

సుబ్బారావు దంపతులు అమ్మ పాదాలు కడిగి గంధం రాచి, పారాణి పెట్టి పూలతో పూజ చేశారు. కుంకుమతో పాదుకలకు చేశారు. పిల్లవాడ్ని ఇవ్వమని అమ్మ చేతులు చాచింది. అమ్మకు పిల్లవాడ్ని ఇచ్చారు "ఏమిరా రహిగా" అన్నది. "ఇంక పేరు మార్చకమ్మోయ్" అన్నాను.

అమ్మ :- అందరూ అదురుకోరూ! సాయిబుల పేరు పెట్టుకువచ్చాడు అంటారు. పొత్తూరి వెంకటేశ్వరరావు సంతోషిస్తాడు.

సుబ్బారావు :- నీచేత పెట్టించాలనే కాని ఏదయితే ఏమిటమ్మా!

సూర్యకుమారి :- నువ్వు పెట్టాలనేగా తీసుకొచ్చింది. ఏదయితేఏం సుబ్బారావు దంపతులు కొబ్బరికాయలు కొట్టి తెచ్చారు. కొబ్బరినీళ్ళ గిన్నె అమ్మకు ఇస్తే - ఒక ఉద్ధరిణె తను నోట్లో వేసుకుని రహి నోట్లో వేసి రెండవసారి వాడికి వేసి, మనిద్దరం కలిసి తాగుదాం రా అని మూడవ ఉద్ధరిణె కొబ్బరి నీళ్ళు వాడికి సగం వేసి మిగతా సగం తన నోట్లో వేసుకున్నది.

పులిహోర, పొంగలి నివేదన ఇచ్చి నివేదన ఇచ్చి హారతి ఇచ్చారు.

అమ్మ పొంగలి రహి నోట్లో పెడితే తినకుండా ఏడ్చాడు.

కారం చేత్తో పెట్టాను కదూ! అని రెండవసారి పెడుతూ నువ్వు ముందు కష్టాలే అనుభవించాలిరా. అంటూ చెయ్యి కడుక్కుని పెట్టినా తినలేదు. ఏడ్చాడు.

"వాడికి బాధలే కావాలిట. సుఖం అక్కర్లేదట" అన్నది అమ్మ నవ్వుతూ.

అమ్మ రహిని వాళ్ళ నాన్న చేతికి ఇస్తూ "వీడి పేరేమిటో తెలుసా రహి" అన్నది.

సూర్యకుమారికి అమ్మ పట్టుచీర పెట్టాలని తెచ్చి "నీకు కట్టుడికి చీరలున్నయ్యా" అన్నది. అమ్మ వాళ్ళ పరిస్థితిని బట్టి - ఉన్నయ్యమ్మా అన్నది.

అమ్మ నమ్మకం లేనట్లుగా సుబ్బారావును "ఏమిరా" అని తన ఒంటిన ఉన్న చీర చూపిస్తూ కట్టుడు చీరలు లేకపోతే ఈ చీర ఇస్తా ఉంటే గనుక ఈ పట్టుచీర ఇస్తా దాపుడుకు.. ఎప్పుడన్నా కట్టుకో అని చేతిలోని చీర చూపించింది. ఇదివరకు ఇచ్చినవి కట్టుకోకుండా ఎందుకు దాచావు. కట్టుకో అని ఆమె చేతి గాజులుచూసి ఇవి నేను ఇచ్చినవేగా. ఇంకా ఉన్నయ్యే అని పాతగాజులు తీసివేయించి వేరే గాజులిచ్చింది. పట్టుచీర పెట్టి ప్రసాదం ఇచ్చింది.

"బ్రాహ్మలు వచ్చారా అని, వంట అయిందేమో కనుక్కోమని చెప్పి దీపారాధన

చెయ్యాలి కదా నీళ్ళు తోడండి స్నానానికి అన్నదమ్మ. నాన్నగారు అమ్మను రమ్మంటున్నారని లక్ష్మీనరసమ్మ గారి కూతురు రమాదేవి వచ్చి చెప్పింది.

నాన్నగారి నుంచి కబురు రాగానే అమ్మ తొందరపడుతూ నే చెప్పలా అని జుట్టు ముడి వేసుకుని ముఖం కడుక్కుని బొట్టు పెట్టుకుని దీపారాధన చెయ్యటానికి వెళ్తూ ముందుగదిలో పాదుకలు విప్పి దీపారాధన చేసి, అగ్నిహోత్రం ఇచ్చి పాదుకలు తొడుక్కుని ప్రక్క వాకిలినుంచి బాత్‌రూమ్‌లోకి వచ్చి స్నానం చేసి లోపలికెళ్ళింది.

ఉదయం అమ్మ బామ్మకు ఇష్టమని మినప్పిండి, బియ్యపుపిండి, బెల్లం కలిపి ఉండలుగా చెయ్యమన్నది. లక్ష్మీ నరసమ్మగారు చేసి అమ్మకు నివేదన పంపింది. అమ్మ ఆ ఉండలని బ్రాహ్మలకు వడ్డించమని కబురు చేసింది.

అమ్మ స్నానం చేసి హాల్లోకి వచ్చి కూర్చున్నది. అమ్మ దగ్గర రవి, మహదేవ్ ఉన్నారు.

రవి బి.ఏ., చదివితే బాగుంటుందా, బి.కామ్., చదివితే బాగుంటుందా అని అమ్మ నడిగాడు.

అమ్మ :- ప్రభాకర్ చదివేది బి.కామ్., కదా! అందులో కష్టనష్టాలేమిటో వాడికి తెలుస్తయ్యి. అడుగుదాం. వాడిని పిలవండి అని ప్రభాకర్‌ని పిలిపించి మాట్లాడారు. చివరకు బి.కామ్ చదవటానికే నిశ్చయమయింది.

రవి :- నాకు సీటు ఉండేటట్లు చెయ్యమ్మోయ్

అమ్మ :- పైసా పడెయ్ (డబ్బులు)

రవి :- ఇవిగో అని 200 రూ॥ ఇవ్వబోయాడు.

అమ్మ :- అవి చాలవు. దానికి ఇంకా మూడు సున్నాలు చేర్చాలి. చాలా అవసరాలు ఉన్నాయి అంటూ నవ్వింది.

హాలంతా నవ్వులతో నిండిపోయినది.

★ ★ ★ ★ ★

4-7-1965

అమ్మ స్నానం చేసి తెల్లచీర కట్టుకుని ఆకుపచ్చని గళ్ళ రవికె వేసుకుని 8-30 గంటలకు హాల్లోకి వచ్చింది. చీరాల ఆచార్లుగారు, ఆయన స్నేహితుడు వచ్చారు. అమ్మ ఆయనవైపు కన్నార్పకుండా చూసింది కొద్దిసేపు.

ఇళ్ళకు మందు కొట్టేవాళ్ళు వచ్చారు. అమ్మ హాలు నుండి లోపలికి వచ్చింది. కృష్ణశర్మగారు, ఆచార్లుగారు, శాయమ్మగారు ఉన్నారు.

హాల్లో శ్రీనివాసయ్యంగారు ధ్యానావస్థలో ఉన్నారు. పిలిచినా పలుకలేదు.

అమ్మ - దుర్గాదేవి వెళ్తేనే లేస్తాడు. వెళ్ళి నీ బిడ్డను లేపమ్మా అన్నది ఉమతో.

అయ్యంగారు ఉమలో దుర్గాదేవిని చూచాడట. అందుకని ఉమను అమ్మా, అమ్మా అని పిలుస్తున్నాడు. అందువల్ల అమ్మ హాస్యంగా ఉమకి చెప్పింది.

ఉమ వెళ్ళి తట్టి లేపింది. లేవలేదు. లేవటం లేదమ్మా అంటే - అమ్మతో సహా అంతా నవ్వులు.

చివరకు ఆయన మీద ఒక గుడ్డ కప్పాం. ఆయన అట్లాగే ఉన్నాడు. మందు కొట్టారు అట్లాగే.

హాల్లో మందు కొట్టించి అన్నీ సర్దుతుంటే రాజరాజేశ్వరీ శతకం (చంద్రమౌళి చిదంబరరావు గారు వ్రాసినది. అమ్మకు మేనత్త భర్త, చిన్న తాతగారు) దొరికింది. పుస్తకం తీసుకెళ్ళి అమ్మకు ఇచ్చాను. ఇది నీకు ఎక్కడ దొరికింది అని అన్వేషణ అనే పుస్తకం కూడా దొరికిందేమో చూడమ్మా అంటే చూసి లేదని చెప్పాను.

ఇల్లు సర్ది కాత్యాయిని వదిన స్వర్ణ ఇల్లు కడుగుతానంటే అన్నం తిని రావటానికి వెళ్ళాను. అక్కడికి చాలా త్వరగానే వచ్చాను.

అమ్మ స్నానానికి వస్తూ మధ్య గది (కాఫీలు పెట్టే గది) లో నుంచుని, అందర్నీ అట్లా పంపించావేమిటి అని మందలించింది.

స్వర్ణ ఇల్లు కడుగుతానంటే - అందరినీ మందిరంలో కూర్చోమని చెప్పి, నువ్వు మాట్లాడుతున్నావు కదా అని తొందరగా అన్నం తిని వద్దామని వెళ్ళానమ్మా. అందరూ వచ్చారా అన్నాను. అమ్మ పళ్ళు అందుకునే వాళ్ళు కూడా లేరు. చీరాల ప్రిన్సిపాల్, ఆయన భార్య కూడా వచ్చారు. వాళ్ళు ఫోటోలు అడుగుతారేమో వెళ్లిరా అన్నది.

(ఫోటోలు అమ్మటం నేనే చేసేదాన్ని నాకు వీలు కుదరనప్పుడు మరెవరైనా వెళ్ళేవాళ్ళు)

మహదేవ్ ఉన్నాడమ్మా! అన్నాను. అయినా వెళ్లిచూసి వచ్చాను. అతను ఫోటోలు ఇస్తున్నాడు.

అమ్మ స్నానం చేసి వచ్చి హాల్లోకి వచ్చింది. చీరాల ప్రిన్సిపాల్‌గారు వాళ్ళు భోంచేసి అమ్మ దగ్గరకు వచ్చారు. భోంచేశారా! అని పలకరించి ప్రసాదం ఇచ్చింది.

యార్లగడ్డ రాఘవయ్యగారు వచ్చి కూర్చున్నారు. పర్చూరు నుంచి చలపతి వచ్చాడు. చలపతి అమ్మ పాదాల మీద పూలు వేసుకుని అమ్మకు రెండు స్వీట్‌పాకెట్లు ఇచ్చాడు. రాజగోపాలరావుగారు, సక్కుబాయి పిల్లలు వచ్చారు. రాజగోపాలరావుగారికీ పిల్లలకు ఒడిలో పడేసింది. అక్కడున్న అందరికీ ముక్కలు చేసి పెట్టింది. అమ్మ రాఘవన్నయ్యను భోంచేసిరా అంటే ఆయన అమ్మ దగ్గరకు జరిగి అమ్మను స్పర్శిస్తూ ఆ స్పర్శలోని ఆనందాన్ననుభవిస్తూ ఆః ఏమిటీ అన్నాడు వినపడనట్లుగా రాఘవన్నయ్య.

అమ్మ :- నవ్వుతూ, మాట దూరాన్నుండి మాట్లాడవచ్చు.

రాఘవన్నయ్య :- నువ్వు నన్ను దగ్గరకు రమ్మన్లేదా?

అమ్మ :- అనలేదు.

రాఘు :- పర్చూరులో రాత్రి హరికథ చెప్పాను. వీళ్ళింట్లో (అని చలపతిని చూపెట్టాడు.) బాగా జరిగిందమ్మా

అమ్మ :- మైకు పెట్టారా

రాఘవ :- నేను వద్దన్నాను. అక్కడ ఎవరో పొంగలిలో పాదాలు పెట్టారుటమ్మా! ఆయన దృష్టిలో అమ్మ పెట్టిందనే అది అమ్మను సరాసరి నువ్వు పెట్టావనకుండా అనటం. అక్కడ అప్పుడు అందరూ అమ్మ పాదాలే అనుకున్నారట అమ్మకు సాధ్యం కానిదేమున్నది.

అమ్మ పెద్ద పట్టిచ్చుకోనుట్లగా వస్తా... అంటూ లేవబోయి "పొంగలిలో కాళ్ళు పెడితే కాలవూ" అన్నది మందహాసంతో.

రాఘవ :- ప్రభుదత్తుల వారు, రఘువర దాసుగారు వచ్చారటగా. మట్టిపూడి యజ్ఞానికి వచ్చిన వాళ్ళంతా ఇక్కడకు వచ్చారట కదా!

అమ్మ మాట్లాడకుండా ఊః కొట్టింది.

రాఘవ :- ఏమిటట్లా ఊః కొడ్తున్నావు.

అమ్మ :- అన్నీ అబద్ధాలే అన్నది తమాషాగా

రాఘవ :- ఏమో నాకు తెలియదు ఎవరో చెప్పిన మాటలు

అమ్మ :- హరిదాసువు కాబోలు అంటూ తన మెడలో ఉన్న దండను తీసి రాఘవన్నయ్య మెడలో వేసింది. రవి దిగులుగా ఉన్నాడని అన్నం పెట్టటానికి వచ్చి రవికి అమ్మ అన్నం కలిపిపెడుతున్నా సరిగా తినలేకపోయాడు. నాకు పెట్టింది మిగతా అన్నం.

దర్శనానికి బాపట్ల నుండి ముసలమ్మ కుటుంబం వచ్చారు.

సత్యం, గిరిధరలాల్ శర్మ అని ఖమ్మం నుండి ఇద్దరు సోదరులు వచ్చారు. వాళ్ళు తమ కష్టనష్టాలను అమ్మకు విన్నవిస్తున్నారు.

ఖమ్మం సోదరులు :- అమ్మా! ఒక విన్నపం. హోటలు పెట్టాము. సరిగ్గా సాగటం లేదు. ఇబ్బందులుగా ఉన్నాయి. మూడు, నాలుగు రోజుల క్రిందట బందరు నుంచి ఒక అతను హోటల్‌కి వచ్చాడు. 'సరిగా సాగుతున్నదా' అని అడిగి - జిల్లెళ్ళమూడి వెళ్ళి 'అమ్మ దర్శనం చేసుకోమని' చెప్పాడమ్మా

అమ్మ :- అతను ఎట్లా వున్నాడు నల్లగా వున్నాడా?

సోదరులు :- ఆఁ ముఖాన మచ్చ ఉన్నది.

అమ్మ :- కష్టాలు తీరతాయని చెప్పాడా? తీరినా, తీరకపోయినా ఈ రూపంతో అమ్మ దగ్గరకు వచ్చారు. ఏదో ఒక కారణం లేకపోతే కదలలేము కదా!

డబ్బు మొదట్లో ఎవరిచ్చారో, తీసేసినదీ వాడే. దైవమనకుంటున్నాం కదా! ఆ దైవమే అన్నింటికీ... అన్నది.

పులిపాక సీతారామారావుగారు వచ్చారు.

అమ్మకు కొబ్బరికాయ కొట్టి, నమస్కారం చేసి ఒక పక్కగా కూర్చున్నారు.

అమ్మ :- నాన్నా! ఆ రోజు బస్సు అందిందా అంటే అమ్మ గుర్తుపెట్టుకుని అడిగినందుకు ఆయనలో ఆయన నవ్వుకుంటున్నారు మాట్లాడకుండా.

అమ్మ :- నవ్వుకుంటున్నావెందుకు నాన్నా! ఇంతమందిలో జ్ఞాపకమా అనా! విశేషం ఏమున్నదీ. ఎంతమంది పిల్లలున్నా ఏ బిడ్డకు ఆ బిడ్డే గుర్తు నాన్నా!

సక్కుబాయి అమ్మతో మాట్లాడి ప్రసాదం తీసుకున్నది. వాళ్ళ బాబుకి కన్ను ఎరుపెక్కింది. ఆమె భయపడుతూ అమ్మకు చెప్పింది.

అమ్మ కడుపులోకి అర్జంటం నైట్రికం వేయించి కంట్లో ఆర్జిరాయిల్ వేసింది.

సక్కుబాయి భయపడుతుంటే - "నువ్వు భయపడాల్సినంతగా ఏమీ లేదని" ఆమెను ఓదార్చిందమ్మ.

బాపట్ల నుండి తాశీల్దారుగారి అమ్మాయిట. రమాదేవి 3సం. పాప ఆమె మనుమరాలట. ఆ పిల్లకు జబ్బు చేస్తే తగ్గితే నీ దర్శనం చేసుకుంటామని మొక్కుకున్నారట. జనరల్ హాస్పిటల్‌కి తీసుకెళ్ళారట. ఒక్కపూటలోనే, చేత్తో తీసేసినట్లుగా పోయిందని చెప్పారు అమ్మతో.

అమ్మ :- అంతా విని దానికి ఆయుర్దాయం ఉండి తగ్గింది. ఇదే నిజమయితే ఇక్కడి వచ్చిన వాళ్ళందరికీ పోవద్దూ!

అందులో ఒకామె :- ప్రారబ్ధం ప్రకారం జరుగుతున్నది.

అమ్మ :- అంతేనమ్మా ఏదో వాళ్ళ మహాత్మ్యము, వీళ్ళ మహాత్మ్యము అంటారు.

ఆమె :- ఏదో ఆ కొండకు వెళ్తే.....

అమ్మ :- ఆ కొండకు వెళ్ళటం, నమస్కారం చెయ్యటం అంతా శాసనంలోవే

ఆమె :- అయిదు సంవత్సరాల నుంచీ రావాలనుకుంటున్నాము. ఇప్పటికి వీలయింది తల్లీ!

అమ్మ :- మీరే చెప్పారు గదా ప్రారబ్ధమనీ, అదీ శాసనంలోదే

ఆమె :- దైవ సంకల్పం

అమ్మ :- సంకల్పం వేరు, దైవం వేరు, మనసు వేరు కాదుగా!

ఆమె :- అంధరూ తరించటానికి శ్రీరామ, శ్రీకృష్ణ రెండూ కలిసి ఈ అవతారం దాల్చి వచ్చింది. అంటూ (అమ్మను చూపిస్తూ) ఏ అడ్డూ లేకుండా ఆరోగ్యంగా ఉండేటట్లు చెయ్యమ్మా!

అమ్మ అన్నీ వింటూ మౌనంగా తలవంచుకుని తనకేమీ పట్టనట్లుగా కూర్చున్నది.

గం. 2-40 ని.లకు వఝ్ఝా శివరామయ్యగారు వచ్చారు. ఆయన అమ్మ మెడలో దండవేసి ద్రాక్షపండ్లు ఇస్తే ఒక పండు నోట్లో వేసుకున్నది. అమ్మ పండు నోట్లో వేసుకున్న దన్న సంతోషంతో - మామిడిపండు నోటికి అందించారు. అమ్మ కొరుక్కుని ఇచ్చింది.

ఆయనకెంత సంతోషమో. అమ్మ ఒడిలో తలపెట్టుకున్నాడు. అన్నం తిన్నావా నాన్నా! అంటూ అమ్మ అమృతస్పర్శతో తల నిమురుతూ ఉంటే ఆయన పరమానందభరితుడై అమ్మా బాపట్ల పోదాం వస్తావా అమ్మా! అని అడిగాడు.

అమ్మ :- ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి అన్నట్లు అంటున్నావే ఎందుకూ?

అమ్మ,వసుంధర అక్కయ్య వివాహసందర్భంలో జరిగిన వేడుక

అమ్మ,వసుంధర అక్కయ్య వివాహసందర్భంలో జరిగిన వేడుక

అమ్మ తండ్రి సీతాపతి తాతగారు

అమ్మ,వసుంధర అక్కయ్య వివాహసందర్భంలో జరిగిన వేడుక

అమ్మ తండ్రి సీతాపతి తాతగారు

అమ్మ,వసుంధర అక్కయ్య వివాహసందర్భంలో జరిగిన వేడుక

అన్నయ్య :- ఎందుకీ పరీక్ష (ఈ ఆనందానికి దూరంగా ఉండాల్సి వస్తుంది. వెళ్ళకతప్పదు)

అమ్మ :- అందరం వేసుకున్నాంగా. నీ ఒక్కడికే కాదుగా. తలా పిడికెడు వేసుకున్నాం అంటూ శివరామయ్యగారిని మాటల్లోకి దింపాలని సాగరం గారి గురించి కొద్దిసేపు మాట్లాడింది.

చీరాల ప్రిన్సిపాల్‌గారు వాళ్ళు ఉండగా అయ్యంగారు తను వ్రాసినవి చదవనా అని అమ్మను అడిగితే 'నీ ఇష్టం' అన్నది.

ఆయన చదివారు. అమ్మ అయ్యంగారి నుద్దేశించి కృష్ణశర్మగారితో వాళ్ళున్నప్పుడు తను చదివిన అభిప్రాయం ఏమిటో! అన్నది.

అయ్యంగారు - ఏమో నేను వాకిట్లో నుంచున్నాను. అమ్మ లోపల చదువు అని ప్రేరేపించింది. అందుకని లోపలకు వచ్చి చదివాను, అని ఇంగ్లీషులో చెప్పాడు.

అమ్మ :- దానిని తెలుగులోకి అనువదించి చెప్పి

అమ్మ - అయ్యంగారు మీరు ప్రిన్సిపాల్. నాకు అమ్మ ప్రిన్సిపాల్ అన్నాడు అని కృష్ణశర్మగారితో - అందరికి ఒకడే ప్రిన్సిపాల్ ఇంతమంది లేరు. నేతి, నేతి మహావాక్యాలన్నీ అమ్మ చెప్పిన మాటల్లో తెలుస్తుంది అని చెప్పాడు.

(అయ్యంగారు ఇంగ్లీషులో మాట్లాడినవి కొన్ని అమ్మ చెప్పింది)

అన్నీ వింటున్న అయ్యంగారు 'అమ్మకన్నీ తెలుసు' అన్నాడు.

రాఘవన్నయ్యకు అమ్మ తరంగాలు చదివి వినిపించమన్నది. 5 గంటల దాకా చదివాను. ఆ ప్రభావం నా మీద పడి బాధగా ఉన్న నా తల మీద అమ్మ చల్లని స్పర్శ నన్నింకా కదిలించింది. దుఃఖం మరింత పొంగింది.

అమ్మ 'బొక్కెన నీళ్ళకే ఇదవుతే, బావిలో నీళ్ళన్నీ పోసుకోవాలిగా" అంటూ ఓదార్పునిచ్చింది.

రాఘవన్నయ్య ఎవరో ఒక అన్నయ్య వస్తాడని చెప్పాడు.

అమ్మ :- వెంటనే - ఉప్పటూరు నుంచా?

రాఘవన్నయ్య :- ఎక్కడ్నుంచో నీకు తెలియదూ. తెలియకపోతే ఎట్లా అడుగుతున్నావ్?

అమ్మ :- తెలిస్తే ఉప్పటూరు నుంచా అని ఎందుకడుగుతాను.

రాఘ :- విదేహివైతే తెలియకపోతే ఏమిటి?

అమ్మ :- విదేహికి ఇవన్నీ ఎందుకూ?

రాఘు :- విదేహవు కనుకనే కావాలి.

బాగా ప్రొద్దు గూకింది. అమ్మ శాలువా కప్పించుకుని పడుకున్నది. రామకృష్ణన్నయ్య వచ్చాడు. అన్నయ్య కోసం మధ్యాహ్నం సాగరం గారిని పంపించింది. ఆయన అన్నయ్యకు బస్టాండులో ఎదురుపడ్డారుట. భద్రాద్రి రామశాస్త్రిగారు, నరసింహంగారు, రాధాకృష్ణ రెడ్డి, ఒక మరగుజ్జు సోదరుడు, ఇంకా రేటూరు నుండి, గుంటూరు నుంచి, పూండ్ల నుంచి లక్ష్మీ సరసమ్మ గారి కూతురు అనసూయ, ఆమె ఆడబడుచు, ఆమె భర్త చాలామంది వచ్చారు.

రవిని, రామకృష్ణన్నయ్యను నాన్నగారు పిలిస్తే వెళ్ళారు.

రాత్రి 8-20 ని.లకు అమ్మ హాల్లోకి వచ్చింది. భద్రాద్రి తాతగారు అమ్మ మెడలో దండవేసి రెండు పండ్లిచ్చి అమ్మా... అంటూ అమ్మ ఒడిలో తల ఆన్చి ఏడుస్తుంటే. అమ్మ తల నిమురుతుంటే కొంతసేపటికి సేదదీరి పక్కన కూర్చున్నారు. రాధాకృష్ణారెడ్డి రెండు మామిడిపండ్లు, అమ్మ చేతికి ఇచ్చి నమస్కారం చేశాడు. అమ్మ ఆ రెండూ కొరికి అతనికే ఇచ్చింది. రేటూరు వాళ్ళు కొబ్బరికాయలు కొట్టారు. అమ్మ తీర్థం వేసి ప్రసాదం ఇచ్చింది. సంధ్యావందనం చేసినవాళ్ళు వచ్చి నమస్కరించి వెళ్ళారు. అందరికి దర్శనాలు ఇచ్చి అమ్మ లోపలికి వచ్చింది. నిద్రపోతున్న ఉమను లేపి శాయమ్మగారు తెచ్చిన రొట్టెపెట్టి దగ్గర కూర్చోబెట్టుకుని -

'భర్తను దైవంగా చూడాలి. కాసిని పూలు తీసుకెళ్ళి పాదాల మీద వేసి నమస్కారం చెయ్యి. ఇదే వాళ్ళకు మందు' అని చెప్పి నన్ను అయిదు కుంకుమ పొట్లాలు తెమ్మన్నది. 5 అరటిపండ్లు, 2 మామిడిపండ్లు, 3 కమలాలు, పెద్ద జరీఅంచుగల తెల్ల పట్టుచీర, ఎఱ్ఱ రవికె, ఎఱ్ఱగాజులు, ఒక దోసెడు బియ్యం, ఇంత బెల్లంగడ్డ అని చేతితో చూపించి అర్ధ సవాశేరు అన్నీ ఒక పళ్లెంలో పెట్టించింది.

బియ్యం, బెల్లం అమ్మ తుడుచుకునే గుడ్డలో మూట గట్టి - అది ఉమ నడుముకు కట్టి (ఒడిగంటి బియ్యంలా) 2 ని.లు ఉంచి, పళ్ళెములో పెట్టినవన్నీ వడి పట్టమని, ఒడిలో పెట్టింది.

అమ్మ :- నేనేదో పెడుతున్నాని వడి పట్టటం కాదు. అన్నింటికీ వడి పట్టాలి.

అమ్మే అన్నీ పెట్టెలో సర్దించింది. మధ్య ఆకుపచ్చ గాజులు అటూ ఇటూ ఎఱ్ఱగాజులు అంచుకట్టి గాజులు వేయించింది. పెద్ద బొట్టు పెట్టింది. వెళ్ళేటప్పుడు

ఆకుపచ్చ చీర కట్టుకో. నిన్ను చూసి అనాది ముత్తయిదువ వచ్చిందనుకుంటారు అన్నది.

ఉమ అన్నీ సర్దుకున్నది.

నాన్నగారు రవి చదువును గూర్చి బాధపడుతూ 'అన్నం తినను' అన్నారని తెలిసి,

అమ్మ :- నాన్నగారికి కాఫీ అన్నా, మజ్జిగ అయినా ఇవ్వండమ్మా! బాధపడుతున్నారు. గుండెల్లో నొప్పి వస్తుందేమో, రవి తినలేదని ఎట్లా బాధపడుతున్నారో! ప్రేమ కొద్దేగా. అని వాకిట్లో చల్లగా వున్నది ఇక్కడే పడుకుంటాను అని పక్కవేస్తే పడుకున్నది.

★ ★ ★ ★ ★

5-7-1965

ఉమ ఈ పూట ఊరికి వెళ్తున్నదని ఉమచేత తలంటిపోయించుకున్నది అమ్మ.

పర్చూరు చలపతి, రాఘవన్నయ్య ప్రసాదం తీసుకుని ఊరు వెళ్ళారు.

"నిన్న వచ్చిన అనసూయా వాళ్ళు వెళ్తామంటే - నాలుగురోజులు ఉంటావనుకున్నానే, తలంటిపోసి చీరపెట్టి పంపిద్దామనుకున్నాను" అన్నది అమ్మ.

అనసూయ :- ఉండాలనే అనుకున్నానమ్మా వీలుగా లేదు.

అమ్మ :- వీలు చూసుకుని ఎప్పుడన్నా వచ్చి నాలుగు రోజులు ఉండిపో అని ప్రసాదం ఇచ్చింది.

కాత్యాయినీ, స్వర్ణ ప్రయాణమైనారు. అమ్మ చేతం అన్నం కలిపి పెట్టించుకోవాలని ఆవకాయ, పెరుగు, అన్నం తెచ్చుకున్నారు.

అమ్మ ఆవకాయ అన్నం కలిపింది. స్వర్ణ, కాత్యాయినే కాకుండా రవి, రామకృష్ణ అన్నయ్య, మహదేవ్, శాయమ్మగారు నేను అమ్మ దగ్గర ఉన్నాము. అందరికీ పెట్టింది అప్పుడే అమ్మ గుడ్డలు ఉతికి వచ్చిన క్రిష్ణవేణమ్మను పిలిచిపెట్టింది.

రామకృష్ణన్నయ్యకు, రవికి కాఫీ ఇవ్వమన్నది అమ్మ నన్ను.

ఇప్పుడేనా - 'అన్నం తిన్న తర్వాతనా' అంటే -

'అన్నం గాదు. టిఫిన్‌గా పెట్టాను కాఫీ ఇవ్వు'

అన్నం తింటూండగానే కాఫీ కలిపి ఇచ్చాను.

రాత్రి రామకృష్ణన్నయ్య వచ్చేటప్పుడు గారెలు, అరిశెలు తెచ్చాడు. అందరికీ తలా ఒకటి పెట్టి, కాత్యాయినీ వాళ్ళకు రెండు పొట్లాలు కట్టించి ఇచ్చింది. మిగతావి పనిచేసొచ్చే పిల్లల కొఱకు అట్టి పెట్టింది.

ఉమ నమస్కారం చేస్తూ ఏడుస్తున్నది.

నేను ఉమ ఏడుస్తున్నదమ్మా అంటే 'అది ఏడవదుగా' అని కబుర్లలోకి దింపింది.

బాగా ఎండెక్కుతున్నది. నేను బయల్దేరితే గాని మీరు బయల్దేరరు అంటూ మందిరంలోకి వచ్చి నిల్చున్నది. ఉమ అమ్మ పక్కనే ఉండి వెళ్ళలేక బాధపడుతున్నది.

అమ్మ నిల్చున్నదని రామకృష్ణన్నయ్య కుర్చీ తెచ్చి వేసాడు. "హాయిగా అందరితో కలిసి నిల్చుంటే ఇవన్నీ నాకు ఎందుకు" అని అలాగే నిల్చున్నది.

కొద్దిసేపు గడిచాక కుర్చీలో కూర్చోక తప్పలేదు అమ్మకు.

ఉమ అమ్మ గుండెల్లో తలపెట్టి ఏడుస్తుంటే - అమ్మ ఉమను ఆప్యాయంగా నిమురుతూ -

ఎదురుగా కూర్చున్న రమణ, సావిత్రి, ఝాన్సీలను దండకం చదవమన్నది. దండకం చదివారు పిల్లలు. ఉమ ఏడ్చి ఏడ్చి బొట్టు చెరిగిపోతే అమ్మ ఉమను ముఖం కడుక్కు రమ్మని మళ్ళీ బొట్టుపెట్టింది.

ఉమ :- అమ్మా! నన్నేం చేస్తావమ్మా?

అమ్మ :- చెప్పానుగా నీకు చెప్పాల్సినవన్నీ. అని పక్కకు తీసుకెళ్ళి మళ్ళీ కొంత హితబోధ చేసి ఉమతో వెళ్తున్న శాయమ్మ గారికి చెప్పవలసినవి చెప్పి 'ఇక బయల్దేరండి. ఇక్కడ నేను ఉంటే మీరు వెళ్ళలేరు' అంటూ వరండాలోకి వచ్చింది. అమ్మ ఇటు రాగానే వాళ్ళు వెళ్ళారు.

సింగుపాలెం నుంచి రంగారావు అమ్మకు చీర, గాజులు పట్టుకొచ్చి ఇచ్చాడు. అమ్మ ఆ చీర కట్టుకుని గాజులు వేసుకున్నది.

"మీకోసమే తెచ్చానమ్మా" అన్నాడు రంగారావు.

"అందుకేగా నాన్నా! గాజులు కూడా వేసుకున్నాను చూడు" అని ప్రత్యేకంగా చూపించింది.

అమ్మ మందారపూలేమన్నా ఉంటే తెచ్చిపెట్టమ్మా అన్నయ్యకు అంటే క్రిష్ణవేణక్కయ్య గారి దొడ్లో ఉన్న మందారపూలు తెచ్చి ఇచ్చాను.

రంగారావు ఆ పాదాలను పన్నీటితోనూ, కన్నీటితోనూ కడిగి తుడిచి బొట్టుపెట్టి మందారపూలతో పాదాలను అలంకరించాడు. కుంకుమతో పాదుకలకు పూజచేసి మూడు కొబ్బరికాయలు కొట్టి హారతిచ్చాడు. అమ్మ తీర్థం వేసి ప్రసాదం ఇచ్చింది. అమ్మ గాజులు

తీసి ఇవ్వబోతే - "అమ్మకు అలంకారం చేసి చూసుకుందామని తెచ్చానమ్మా" అన్నాడు రంగారావు.

అమ్మ :- నువ్వు నాకు అలంకారం చేద్దామని తెచ్చావు. నేను అమ్మాయికి అలంకారం చెయ్యటానికి ఇస్తున్నాను అన్నది.

రంగారావుకి కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరిగాయి. తలవంచుకుని బాధపడుతున్నాడు. అది చూసిన అమ్మ 'నాన్నా! ఉంచుకుంటాలే. నేను వాడుకున్న వేరే గాజులు ఇస్తాలే. బాధపడకు' అని వేరే గాజులు తెప్పించి ఇచ్చింది.

రంగారావు :- మూడు కాయలు ఎందుకు కొట్టినట్లు

అమ్మ :- నాకేం తెలుసు

రంగా :- నువ్వే చెప్పాలి

అమ్మ :- రామకృష్ణ నడుగు అని అన్నయ్యను చూపించింది.

అన్నయ్య :- మీరేగా తెచ్చింది.

రంగారావు :- గజేంద్రమ్మను కాయలు అడిగాను. మూడు ఇచ్చింది.

అమ్మ :- పెట్టిన వాడికి నీకు తెలియదు. తిన్నదానికి నాకు తెలియదు అన్నది నవ్వుతూ.

దావులూరి హనుమంతరావు గారు వచ్చారు. ఆయన చీర ముందుంచుకుని బాధ పడుతున్నారు. అమ్మ ఆయనను పలకరించి "ఎందుకురా ఏడుస్తున్నావు? అమ్మాయిని రమ్మను, పూజ చేసుకోండి" అన్నది.

హనుమంత :- బయట చేరిందమ్మా!

అమ్మ :- అయితే స్నానం అయిన దాకా ఉండి పూజ చేసుకుని వెళ్ళండి.

హనుమంతరావు గారి తమ్ముడు కామరాజు 'రేపు సెలవు లేదమ్మా" అన్నాడు.

అమ్మ "మీకు పట్టింపు లేకుండా ఉంటే మీ ఇద్దరూ కలిసి చీర ఇస్తే నేను కట్టుకుంటాను" అన్నది హనుమంతరావుగారితో

ఆయన బాధగా మౌనంగా ఉన్నారు.

అమ్మ- ఇటు తీసుకురా చీర అంటే చీర తెచ్చిచ్చాడు హనుమంతరావు. నన్ను చూస్తూ అమ్మ "ఈ చీర తొందరగా కట్టుకోవాలి. ఆలస్యం చెయ్యకూడదు" అని లోపలకు వచ్చి చీర కట్టుకుని ఆయనకు చూపించి తీర్థం వేసి వరండాలోకి వచ్చి "రామ్మా నువ్వు

రా" అని దూరంగా ఉన్న విమలను దగ్గరకు పిలిచి ఆమె చేతుల్లో ఉన్న పాపను తీసుకుని ముద్దు పెట్టుకున్నది. ఆ పాప ఒకటే నవ్వు. అమ్మ ఆపాపను చూస్తూ "ఓంటమ్మా ఒందుకే నీకింత నవ్వు" అంటూ "ఈ పాప పేరేమిటి?" అని అడిగింది.

మోహిని అన్నది తల్లి.

అమ్మ :- అదంతా నాకు తెలియదు. "వాత్సల్యం" అని తల్లి చేతికి ఇచ్చింది. పాప తల్లి దగ్గరకు వెళ్ళినా - అమ్మ వైపే చూసి నవ్వుతున్నది.

మీరు భోజనాలు చేసి వెళ్ళండి పాపకు ఎండ తగుల్తుంది. నెత్తిన టవలైనా వెయ్యండి. అని ఆమెతో చెప్పి లోపలికి వచ్చింది.

(ఈ సుబ్బమ్మలిద్దరూ గ్రామస్థులు)

సాయంత్రం 4-50 ని.లకు కోళ్ళపూడి సుబ్బమ్మ, గుజ్జిపు సుబ్బమ్మ తలుపు దగ్గరకొచ్చి గొళ్ళెం చప్పుడు చేసారు. అమ్మే తలుపు తీసి బయటకు వచ్చింది. కోళ్ళపూడి సుబ్బమ్మ అమ్మకు వక్కపొడి పొట్లం ఇచ్చి నమస్కారం చేసింది. ఆ పొట్లం విప్పి అమ్మ నోట్లో వేసుకున్నది.

ఈ మధ్య చాలా రోజులయినది. అమ్మా! నిన్ను చూసి అని ఇద్దరూ ఒకేసారి అన్నారు.

(దాదాపు వీలయినంత వరకు రోజు వచ్చి అమ్మను చూసి, కొంతసేపు అమ్మ దగ్గర కబుర్లతో గడిపి వెళ్ళేవాళ్ళు)

అమ్మ నువ్వు ఆ రోజు జనంలో వచ్చావు. ఎవరో ఒక అమ్మాయిని కూడా తీసుకొచ్చావు అన్నది.

కో.సు. :- దర్శనం చేసుకుని వాకిట్లోకి వెళ్ళి కొంచెం సేపు ఉండి వెళ్ళాము. జనం బాగా ఉన్నారప్పుడు.

అమ్మ :- మత్తిపూడి యజ్ఞానికి వచ్చినవాళ్ళంతా ఇక్కడ వున్నారప్పుడు. ఒక పుట్టి బియ్యం ఉడికినై. ఆ వారం రోజులూ ఎవ్వరికీ క్షణమయినా తీరికలేదు. 30 పీపాలనీళ్ళు తోలినా చాలేవి కావు - అని చెప్తుండగా రంగారావు వచ్చి నమస్కారం చేసాడు. అమ్మ కుంకుమ పొట్లాలిచ్చింది.

రంగా :- భయంగా ఉన్నదమ్మా!

అమ్మ :- దేనికి?

రంగా :- ఇంటికి వెళ్ళగానే ఏదో ఆవేదనగా ఉంటుందమ్మా. (అమ్మను వదిలి వెళ్ళటానికి పడుతున్న ఆవేదన)

అమ్మ :- "పోనీ ఇక్కడే ఉండు నాలుగురోజులు. ఆవేదన మనలోది. స్థానంలోది కాదుగా. ఆవేదన ఇక్కడ లేదనుకుంటున్నారు. అక్కడ ఉన్నదనుకుంటున్నారు. ఎక్కడ ఉన్నా ఉన్నదే" అని వరండాలోకి వచ్చింది.

వరలక్ష్మి వచ్చి తాతయ్యకు (సీతాపతిగారు, అమ్మ నాన్న) జ్వరంగా వున్నదిటమ్మా అన్నది.

విద్యాధరి (తాతగారి చిన్న కూతురు) అటుగా వెళ్తున్నది అమ్మ పిల్చి "నేను అక్కడికి రాలేను. నాన్న మంచం ఇక్కడకు తెచ్చి వెయ్యమ్మా, ఇక్కడయితే చూడటానికి వీలుగా ఉంటుంది" అన్నది.

మంచం తెచ్చి మందిరంలో వేసారు. అమ్మ తాతయ్య దగ్గరకు వెళ్ళి చెయ్యి చూసి మంచం పక్కన కుర్చీ వేస్తే కూర్చున్నది.

తాతయ్యకు నన్ను బ్రయోనియా వెయ్యమంటే వేసాను.

అమ్మ తాతయ్యను పరామర్శిస్తూ అక్కడే ఉన్నది.

అమ్మ రంగారావుతో - 'నీ భార్యను తీసుకురా' అన్నది.

రంగా :- ఎప్పుడు తీసుకురమ్మంటారు?

అమ్మ :- మీకు తీరికయినప్పుడు

రంగా :- అట్లా కాదమ్మా

అమ్మ :- మీకు వీలయినప్పుడు

రంగా :- వస్తానమ్మా అని అమ్మ చేతులను కళ్ళకు అద్దుకున్నాడు. అమ్మ ద్రాక్షపండ్లు తెమ్మని తాతయ్య నోట్లో పెట్టింది. రంగారావింకా అమ్మను వదిలి వెళ్ళలేకపోతున్నాడు.

రంగా :- చెప్పమ్మా

అమ్మ :- ఏం చెప్పమంటావు

రంగా :- ఫలాన అప్పుడు రమ్మని చెప్పు

అమ్మ :- నీకు వీలయినప్పుడు అంటే ఒప్పుకోలేదు. సరే ఎల్లుండి రా.

రంగా :- ఎల్లుండి ఎట్లా వస్తాను. పని ఉన్నది. ఇంకో ఊరుకెళ్ళాలి, వ్యవహారాలు చూసుకోవాలి.

రామకృష్ణన్నయ్య అందుకుని ఆ వ్యవహారాలు మానుకో అన్నాడు.

రంగా :- అమ్మ సరిగ్గా చెప్పటం లేదు

అమ్మ :- నీకు తోచినప్పుడు రా

రంగా :- అట్లా చెపితే ఎట్లాగమ్మా

అమ్మ :- నీకు తోచేటట్లు చేసేది 'నేనే' అన్నావుగా

రంగా :- ఏమిటో నాకర్థం కావటం లేదు.

అమ్మ :- నీకు అర్థం అయ్యేటట్లు చెప్పటం నాకు చేతకాదు.

తాతయ్యకు పండ్లు పెడుతున్నప్పుడు ఒక పండు కిందపడింది.

రంగా :- అది (పండు) ఎందకు పడ్డట్లు? అన్నాడు.

రంగమ్మగారు 'వసుంధర కోసమో, అతని కోసమో' అన్నది.

"ముందు చూసిన వాళ్ళ కోసరమే" అన్నది అమ్మ.

రంగారావు తీసుకున్నాడు పండుని.

5 గంటలకు శేషగిరిరావన్నయ్య వచ్చారు. అమ్మ లోపలకు వెళ్ళి గారె తిని రమ్మని చెప్తే, అన్నయ్య తిని అమ్మ దగ్గరకు వచ్చారు.

శేషగిరిరావన్నయ్య అమ్మమ్మగారు, మీ అమ్మ గుఱ్ఱపుబండిలో వస్తున్నారని చెప్పారు.

అటూ ఇటూ తిరుగుతూ అమ్మ శేషగిరిరావన్నయ్యతో మాట్లాడుతూ - తాతయ్యకు కాళ్ళకింద వత్తుకుంటుందని, మెత్తగా ఉండటం కోసం తన తెల్లని ఖద్దరు దుప్పటి తెప్పించి కాళ్ళకింద వేయించింది.

అమ్మ తిరుగుతూ తిరుగుతూనే వరండాలో అంచున కూర్చున్నది. శేషగిరి రావన్నయ్య అమ్మ తొడ మీద తలపెట్టి పడుకున్నారు. అమ్మ అన్నయ్య తల నిమురుతూ మాట్లాడుతున్నది.

ఒక వైపు రెడ్డి చినసుబ్బయ్య వచ్చి కూర్చున్నాడు.

శే. అ. :- అమ్మా! సుబ్బయ్య ఎంత మాటన్నాడో తెలుసా!

అమ్మ నవ్వుతూ ఏమన్నాడు నాన్నా!

శే. అ. :- వెనక మీ బండి వస్తున్నదన్నాడు. మన బండి వస్తున్నదంటే ఏం బోయింది?

సుబ్బయ్య :- మీరే చేసుకున్నారట్లా. నేను మన అని ఎంత అనుకున్నా కాకుండా మీరే చేస్తున్నారు.

అమ్మ :- నేనేమన్నా చేశానా సుబ్బయ్యా

సుబ్బయ్య :- నువ్వు, పంతులుగారు చెయ్యకపోతే సరా! (అంటూ లేచి వెళ్లాడు.)

అమ్మ :- కిరసనాయిలు కరువుగా ఉన్నదిట. దొరకటం లేదట. వంట అయిందేమో అడిగి తొందరగా అన్నాలు తినండి.

అమ్మ తాతయ్య దగ్గరకు వెళ్ళి చూసి వచ్చి స్నానం చేసి మళ్ళీ తాతయ్య దగ్గరే కూర్చున్నది.

అన్నం తెప్పించి శేషగిరిరావన్నయ్య కు కలిపిపెట్టి వరండా చివరలో మంచం వేయించుకున్నది. తాతయ్య పిలుపు వినపడేందుకు -

"అమ్మా అని పెద్దగా కేక వినిపించింది" అన్నది అమ్మ.

★ ★ ★ ★ ★

6-7-1965

అమ్మ స్నానం చేసి మందిరంలోకి వచ్చి తాతయ్య మంచం దగ్గర కుర్చీ వేస్తే కూర్చున్నది.

రవి, శేషగిరిరావన్నయ్య, రామకృష్ణన్నయ్య ఉన్నారు.

శేషగిరిరావన్నయ్య ఆకలేస్తున్నది నీరసంగా ఉన్నదమ్మా అంటే ఆవకాయ, చద్ది అన్నం తెమ్మన్నది నన్ను.

నేను వంట ఇంట్లోకి అన్నానికి వెళ్ళాను. వేడి అన్నం తీసుకువెళ్లవు. చద్ది అన్నం ఎందుకన్నారు. రుక్మిణక్కయ్య, లక్ష్మీనరసమ్మక్కయ్య, నేను తిరిగి వచ్చే సరికి అమ్మ అంటున్నది.

అమ్మకు 7 సంవత్సరాలప్పుడు సర్వాభరణాలతో అలంకారం చేసినట్లు, తను పద్మంలో ఉండి పైకి ఎగిరి ప్రపంచాన్ని అంతా ఒక్కసారి తను చూసినట్టూ, తనను అమ్మా, అమ్మా అని అందరూ పిలుస్తుంటే తను అదృశ్యమయినట్లు కల వచ్చిందట.

"కలలో కనిపించిన అలంకారం 1959లో జరిగింది. రెండవది కూడా జరగాలిగా" అంటున్నది.

అమ్మ మాటలు వింటూ అక్కడే నిల్చున్న నన్ను చూసి 'అన్నం తెచ్చావా' అంటే 'చద్ది అన్నం బిరుసుగా ఉన్నది. వేడి అన్నం ఉడుకుతున్నది తెస్తా'నని చెప్పి వెళ్ళి అన్నం, ఆవకాయ, బీరకాయ కూర, దోసకాయ పచ్చడి ముక్కలు తెచ్చాను.

అమ్మ కూర, పచ్చడితో శేషగిరిరావన్నయ్యకు పెట్టి ఆవకాయ కలిపి రామకృష్ణన్నయ్యకు, రవికి, మహదేవ్‌కి పెట్టింది. ఇంకా ఉంటే నాకూ పెడితే -

"సరోజినికి, వరలక్ష్మికి పెడతానమ్మా" అన్నాను.

అమ్మ :- వాళ్ళకంటే నువ్వే ఎక్కువ. ఇక్కడ ఉండవలసినదానివి. అరగంట, అరగంటకు తాతయ్యకు మందు వెయ్యాలి. నువ్వే తిను అన్నది.

అమ్మ పక్కనే - నాన్నగారు అమ్మ మంచం మీద కూర్చున్నారు. శేషగిరిరావన్నయ్య గోడకానుకుని కూర్చున్నారు. అమ్మ దగ్గర రవి చదువు గురించి చర్చ -

నాన్నగారు :- శేషగిరిరావుగారేమో ఇది ఎందుకు వచ్చిందో హైద్రాబాద్ పంపించండి అంటున్నారు. ఏం చెయ్యమంటావు? పంపించమంటావా అంటే అమ్మ మౌనంగా ఉన్నది.

నాన్న :- ఏమీ మాట్లాడవేమిటి?

అమ్మ :- ఏం మాట్లాడను, వాడి ఆరోగ్య విషయమా ఏమీ బాగుండలేదు. చదువు విషయమూ - ఎక్కడ ఎట్లా ఉంటుందో నాకు తెలియదు కదా! అది మీరాలోచించాల్సిందే!

నాన్న :- అది నాకూ తెలియదుగా. వీళ్ళు చెప్పే మాటలను బట్టేగా

శేష :- ఆరోగ్యానికి వాతావరణం, గాలి అనుకూలంగానే ఉంటుంది. అక్కడ ఒక హోమియో డాక్టరున్నాడు. చాలా గట్టివాడు. అతనికి చూపించి మందు తీసుకోవచ్చు.

అమ్మ :- దేనికయినా శ్రద్ధ ఉండాలి కదా మరి. రోజూ వెళ్ళి తెచ్చుకోవాలి కదా!

నాన్న :- ఇక్కడ కన్నా అక్కడ డబ్బెక్కువ కదండీ!

శేష :- మీరు బాపట్లలో 1100 అవుతాయి అన్నారు. అక్కడ ఇంకా 200 రూ. ఎక్కువ అంతేగా!

అమ్మ మంచం మీద నుండి లేచి కిటికీ దగ్గరకెళ్ళి తలవంచుకుని కిటికీలో ఉన్న సాంబ్రాణి కడ్డీలు గుచ్చినవి కదిలిస్తూ 1500 రూ. వేసుకోండి అన్నది.

శే.అ. :- అంతకావమ్మా

అమ్మ :- కావంటే మళ్ళీ అయితే ఎట్లా? అవుతాయి అనుకుని దిగితే - కాకపోవటం మంచిది.

శే.అ. :- 1500 అవుతాయి అంటున్నారుగా

అమ్మ :- అవుతాయి అనటం లేదు. అవుతుంది అనే దృష్టితో దిగమంటున్నాను.

నాన్న :- ఏం చెయ్యమంటావ్. చేర్చమంటావా!

అమ్మ ఏమీ మాట్లాడలేదు.

రామరాజు కృష్ణమూర్తి వచ్చాడు.

అమ్మ సోడా ఇమ్మని అడిగింది. సోడాకొట్టి, నిమ్మరసం, చక్కెర వేసి ఇచ్చాను. అవి అమ్మ కృష్ణమూర్తి గారికి ఇచ్చింది. ఇంకా సోడా లేదమ్మా అన్నాను.

"నాకొట్టి నిమ్మకాయ నీళ్ళివ్వు, చాలు" అన్నది.

అమ్మ రవి తలంటటానికి కొబ్బరినూనె తెమ్మన్నది. బొట్టుపెట్టి నూనె పెట్టింది. చాలా నూనె రాచింది. అయినా ఏం మాట్లాడకుండా రాయించుకుంటున్నాడు. అమ్మ లోలోన నవ్వుకుంటూ చేతులకూ, ముఖానికి, పొట్టకు చాలా నూనె పట్టించింది. రవి మౌనంగా రాయించుకోవటం అమ్మకు ఆశ్చర్యం కలిగించింది. (రవికి నూనె చికాకు)

అమ్మ :- ఏంరా ఇంత నూనె రాస్తున్నా మాట్లాడవు. ఇదే మొదటిసారి ఇంత నూనె రాయించుకోవటం. ఆశ్చర్యంగా ఉన్నది.

రవి :- నిన్న మధ్యాహ్నం నుంచి అన్నీ వింటూనే ఉన్నాను. అమ్మ నూనె కాళ్ళకు రాయబోతుంటే - వద్దమ్మా అని అవతలకు వెళ్ళాడు.

అమ్మ :- అన్నీ చెప్పిన మాటలు వింటున్నానంటివే

రవి :- కాళ్ళకు మాత్రం వద్దు.

అప్పుడే అటు వచ్చిన హరిదాసుగారు అందుకుని "పసిపిల్లలప్పట్నుంచీ అన్నీ చేసింది అమ్మే గదుటయ్యా" అన్నారు.

రవి :- అట్లా అని మీరు రాయించుకోండి చూద్దాం అని హరిదాసుగారిని అంటే ఆయనేమీ మాట్లాడలేదు.

అమ్మ నన్ను కాళ్ళకు నూనె రాచి నలుగుపెట్టి తలంటి పొయ్యమన్నది. అమ్మ స్నానానికి వెళ్ళింది. రవికి తలంటిపోసి అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళాను.

అమ్మ "ఒకరి మంచితనాన్ని చూస్తే ఏడుపొస్తుంది. అది ఓర్చలేనితనం అంటావా కాదు. ఇందాక రవి పూజ చేసుకుంటానన్నాడు. వెంటనే కళ్ళనీళ్ళు వచ్చినాయి. రుక్మిణి పరిస్థితిని బట్టి రహి ఏడ్చాడనుకో. వెంటనే కబురు వస్తున్నది కదా! దానికోసం ఏడ్చేవాడు ఒకడు ఉన్నాడు కదా అనిపించగానే ఏడుపు వస్తుంది" అన్నది నాతో. పొద్దుటి నుంచి నడుం వాల్చలేదు. కాసేపు పడుకుంటానన్నది.

అమ్మ 5 ని.లు మాత్రమే పడుకుని లేచి వరండాలోకి వెళ్ళగానే నాన్నగారు గోడకు ఆనుకుని కూర్చుని రవి చదువు హైద్రాబాద్ అన్నప్పటి నుంచి జంకు ఏర్పడింది. ఏమిటో భయంగా ఉన్నది. తట్టుకోగలనా లేదా అన్న సంశయం. అమ్మ గుంజకానుకుని కూర్చున్నది.

అమ్మ : వాడు బాపట్ల అయినా సరేనని ఒప్పుకున్నాడుగా

నాన్న :- వాడు ఒప్పుకున్నాడులే తేల్చాల్సింది మనిద్దరమే. వాడి ఆరోగ్యమేమో అట్లా ఉండె. ఎట్లా వీడు కోలుకుండేది.

అమ్మ :- ఆరోగ్య విషయానికొస్తే - బాపట్లలో •అయితే కాపరం పెట్టాల్సిందే. హోటల్ తిండి పడదు. అక్కడ ఉంటే వల్లూరి సత్యం, భరద్వాజ వీడు ముగ్గురు వండుకు తింటారు. లేకపోతే పాపగారి ఇల్లు దగ్గరట. కాలేజీకి అక్కడ ఉంచినా ఉంచచ్చు. హోమియో డాక్టరు ఉన్నాడట. అక్కడకు వెళ్లి మందు తెచ్చుకుంటాడు. ఈ మందులు ఎన్నాళ్ళు తిన్నా లోపల్లోపల అణిచి వేస్తున్నాయి. కాని తగ్గటం లేదు కదా!

నాన్న :- అయితే పంపించమంటావ్

అమ్మ :- ఊఁ అన్నది.

అమ్మ గట్టిగా చెప్పేసరికి ధైర్యం వచ్చింది నాన్నగారికి. సాగరం గారు, నరసింహంగారు, రామకృష్ణన్నయ్య వచ్చారు. నాన్నగారు వాళ్ళతో మాట్లాడుతుంటే -

అమ్మ లేచి తాతయ్య దగ్గరకొచ్చి కూర్చున్నది. సంధ్యావందనం చేసిన వాళ్ళొచ్చి నమస్కారం చేసి వెళ్ళారు. ఈపురుపాలెం నుంచి నారాయణప్రసాద్ వచ్చాడు.

నన్ను తాతయ్య దగ్గర కూర్చోమన్నది.

గది వాకిలి ముందర పక్క వేస్తే పడుకుని - నారాయణప్రసాద్ తో

యజ్ఞానికొచ్చిన జనం ఇక్కడకు రావటాన్ని గురించి కబుర్లు చెప్పింది.

మందిరంలోకి అన్నపూర్ణాలయానికి భోజనానికి వెళ్ళిన రాధాకృష్ణారెడ్డి గొంతు విన్పిస్తుంటే

అమ్మ - రాధన్నయ్య కేకలు పెడ్తున్నాడో, నామం చేస్తున్నాడో చూడమ్మా అన్నది నన్ను.

కేకలేస్తున్నాడమ్మా అని చెప్పాను నేను. రమణతో 'నే చెప్పలేదా?' అన్నది.

కొద్దిసేపటికి నామం వినిపిస్తుంటే 'అదిగో ఇప్పుడు నామం వినిపిస్తున్నది' అన్నది అమ్మ

10 ని.లకు రవి వచ్చాడు అమ్మ దగ్గరకు. ఇందాక ఒక కొత్తవ్యక్తి రాధన్నయ్యను ఏదో అడిగితే రాధకు కోపం వచ్చి ఇష్టం వచ్చినట్లు తిట్టాడని చెప్పాడు. అమ్మ నరసింహమూర్తి గార్ని వెళ్ళి, కొత్త ఆయన బాధపడ్డాడు పాపం "అతనికేమీ తెలియక అన్నాడని చెప్పి రమ్మని" పంపింది.

తాతయ్య దగ్గర కృష్ణశర్మగారినీ, అయ్యంగారినీ మెలకువతో పడుకోమని చెప్పింది.

★ ★ ★ ★ ★

7-7-1965

. తెల్లవారుఝామున 4 గంటలకే అమ్మ స్నానం చేసింది. రవి స్నానం చేసి పూజ చేసుకోవటానికి వచ్చాడు. అమ్మ హాల్లోకి వచ్చింది పూజకు. రాత్రే కొబ్బరికాయలు సిద్ధం చేసాను. రాత్రి గోపాలన్నయ్య వస్తూ పూలు తెచ్చాడు. మందారపూలు, తులసీదళాలు తెచ్చాను.

సుప్రభాతం జరుగుతుండగానే రవీ, మహదేవ్ అమ్మ పాదాలు కడిగి పూజ చేసారు. రవి 5 కొబ్బరికాయలు, మహదేవ్ నాలుగు కొట్టి కొబ్బరినీళ్ళు అమ్మ చేతికిస్తే అమ్మ కొబ్బరినీళ్ళు తాగి పాదతీర్థం కలిపి తీర్థం వేసి, ప్రసాదం ఇచ్చి బొట్టుపెట్టి ఇద్దరి నెత్తిన పూలు జల్లి ఆశీర్వదించింది. తీర్థానికి సీసా, సవాశేరు పటికబెల్లం తెచ్చుకోండి,. మీరు వెళ్ళగానే హైద్రాబాద్‌లో వాళ్ళందరూ అడుగుతారుగా.

మహదేవ్ పటికబెల్లం తీర్థానికి సీసా తెచ్చాడు.

అమ్మ రవికి తను తుడుచుకునే గ్లాస్కోగుడ్డ ఇచ్చి లాల్చీ కుట్టించుకోమన్నది. రవి నాన్నగారికి చెప్పటానికి వెళ్లాడు.

గోపాలన్నయ్య :- నన్ను ఊరికి పంపిస్తుంటే మా నాన్నగారు స్టేషన్‌దాకా వచ్చి కావలించుకుని ఏడ్చారు.

అమ్మ :- నాకు ఏడుపు రాదు నాయనా. బామ్మ పోయినప్పుడే రాలేదు.

రామకృష్ణ :- నీ సంగతి కాదమ్మా.

అమ్మ :- (నాన్నగారిని) వారు దిగులుగానే ఉన్నారు. చూడు ఎట్లా ఉన్నారో ఏమీ తోచటం లేదు పాపం. అని బావి దగ్గర నిల్చున్న నాన్నగారు కన్పించేటట్లుగా వాకిట్లోకి వచ్చి చూసింది. రవి నాన్నగారికి చెప్పి మట్టిపూడి వైపుగా వెళ్తున్నాడు. దేవాలయం ముందు నుంచి వెళ్ళాలి.

అమ్మ ఉన్న ఇంటికి ఎడమచేతి ప్రక్కన ఉన్న వాకిలి నుంచి గుడి వెనుక భాగమునకు వెళ్లి వెళ్తున్న రవిని చూస్తూ నిల్చున్నది. రామకృష్ణన్నయ్య చప్పట్లు కొడితే రవి వెనుకకు తిరిగి చూచి చేతులు ఊపి వెళ్లాడు.

రవి కనుమరుగు కాగానే అమ్మ వెనుకకు వచ్చింది. మొన్న ప్రొద్దున మహదేవ్ నరసింహం గారిని రాఘవన్నయ్య వ్రాసిన 'ఘనుడయిన మనగాడు' అన్న పద్యం చదవమనటానికి బదులు 'ఖలుడయిన మనగాడు' అన్న పద్యం చదవండి అన్నాడు.

రామకృష్ణన్నయ్యకు ఆ మాట గుర్తొచ్చిందిట 'ఖలుడయిన మనగాడు' అన్నాడు.

అమ్మ :- మనగాడు తెలియాలంటే - ఖలుడే ఉండాలి అంటూ మందిరంలోకి వెళ్ళి తాతయ్యను చూసి మా అమ్మతో మాట్లాడుతూ కొయ్యకుర్చీలో కూర్చున్నది.

8 గంటలకు లోపలకు వచ్చి నన్ను స్నానం చేయించమంటే చేయించాను.

ఈతేరు నుండి, సూళ్ళూరిపేట నుండి వచ్చి దర్శనం కొఅకు ఎదురుచూస్తూ కూర్చున్న వాళ్ళకు అమ్మ 10-30 కు బయటకు వచ్చి దర్శనం ఇచ్చింది. వాళ్ళకు ప్రసాదం ఇచ్చి పడుకున్నది. రామకృష్ణన్నయ్య వచ్చి కూర్చోగానే 'నువ్వు ఇంతకు ముందు వచ్చావా' అన్నది రామకృష్ణన్నయ్యను ఉద్దేశించి, రాలేదన్నాడు అన్నయ్య.

అమ్మ :- అరంగంట ముందు నేను గోడ వైపు తిరిగి పడుకుంటే నీ గొంతు వినిపించిందిరా దగ్గర గోపాలకృష్ణుడు ఉన్నాడు.

అన్నయ్య :- నవ్వుతూ గోపాల్ వెళ్ళాడా?

అమ్మ :- నువ్వు రాలేదని వాడు వెళ్లలేదు.

ఇంతలోకే గోపాలన్నయ్య వచ్చాడు.

అమ్మ గోపాలన్నయ్యను బయల్దేరమని గోపాల్ చేతి ఉంగరం తీసి రంగమ్మ గారికి చూడటానికి ఇచ్చింది. రామకృష్ణుడిది పోయిందిట అన్నది.

గోపాల :- ఏంరా పోయిందా?

అన్నయ్య :- పోలేదు ఎక్కడో జాగ్రత్తగా ఉన్నది.

గోపాల్ :- అదేమిటిరా

అమ్మ :- నేను మొన్న ఉమకు ఇద్దామని అడిగాను. దూరం వెళ్తున్నది కదా అని కనపడ లేదన్నాడు.

గోపాల్ :- అమ్మ చాలా దెబ్బలు తిన్నదని ఉంగరాన్ని చూపించాడు.

అమ్మ ఉంగరం మీద ఉన్న ఫొటో ఇంట్లో ఒకటి ఉంటే అది తెప్పించి సహజంగా ఈ ఫొటోకి కిరీటం లేదు. ఉంగరాల్లో ఫొటోకి కిరీటం ఎట్లా వచ్చిందో అంటూ లేచి పదరా ఇంక అన్నది.

గోపాల్ :- మొన్న పౌడరు డబ్బా తెస్తే ఏమిటీ నలుగురులో తీసుకొస్తున్నావు అన్నది వరలక్ష్మి.

అమ్మ :- నేను అందరి ఎదుట రాసుకుంటూనే ఉన్నానుగా.

గోపాల్ :- దేవీ పురాణంలో ఉన్నదమ్మా. సుగంధద్రవ్యాలు నీకోసమే పుట్టినయ్యమ్మా. మేము వాడకూడదు.

అమ్మ వెంటనే - అయితే దుర్గంధమో, అది ఎవరి కోసం అని రామకృష్ణన్నయ్యను పిలిచి గోపాలన్నయ్య తననేదో అన్నట్లు (రోషం వచ్చినట్లు) వీడిని నా దగ్గరకు పంపించావేమిటిరా? అంటే అన్నయ్యకు అర్థం గాక లోపలకు వచ్చాడు.

అమ్మ :- సుగంధద్రవ్యాలు నాకోసం పుట్టినాయిట. దుర్గంధ ద్రవ్యాలు ఎవరికోసం.

అమ్మ గోపానల్నయ్యను పోవేమిరా అంటే -

గోపాల్ :- నాకు వెళ్ళబుద్ధి కావటం లేదు.

అమ్మ గోపాల్ అరచేతులను పట్టుకుని ఎప్పుడూ నీ చేతులు చల్లగా ఉంటాయి. చూడు ఎట్లా ఉన్నయ్యో - అని రామకృష్ణన్నయ్య చేతులు పట్టుకుని నీవి వెచ్చగా ఉన్నాయి అన్నది.

పోవేమిరా అంటూ మీరందరూ ఇక్కడే ఉండండి. నేను పోతాను అని హాల్లో పెట్టిన గోపాల్ సంచీ తీసుకుని చేతికి తగిలించుకుని లోపలకు వచ్చి అన్నయ్య చేతికి ఇచ్చి ఇహ కింద పెట్టకూడదు పద అని మంచం తలవైపు కూర్చుని చీర కుచ్చెళ్ళను కింద వెడల్పుగా పరుచుకుని ఆడుకుంటున్నది.

గోపాల్ కిరీటం ఫోటో తీసుకున్నాడు.

ఆ ఫోటో తీసుకెళ్తున్నావా అన్నాను.

అమ్మ :- (నన్ను చూపిస్తూ) ఆ ఫోటో దానిది.

గోపాల్ :- ఫోటో ఇవ్వలేవా?

ఇవ్వలేను అన్నాను.

అమ్మ :- ఎంత జాలిగా అడుగుతున్నాడో చూడు. నీ ఉంగరం ఇచ్చి ఈ ఫోటో తీసుకెళ్ళు (అన్నది గోపాల్‌తో)

గోపాల్ :- అమ్మో! అది బంగారం, నాకిష్టం.

అమ్మ :- వేరే బంగారం ఇస్తాను. అది ఇచ్చేసెయ్యి, దూరపువాళ్ళకు ఎవరికయినా ఇస్తాను.

గోపాల్ :- దీనికి రోజూ ధూప, దీప, నైవేద్యాలు జరుగుతున్నాయి.

అమ్మ :- సంధ్య వారుస్తూ నీళ్ళు దాని మీద వదులుతావా?

గోపాల్ :-. అభిషేకం చేస్తాను.

అమ్మ :- ఇక్కడ సంధ్య వార్చవేమి?

గోపాల్ :- ఇక్కడ గంజి వార్చటమే. (అని బయల్దేరాడు.)

అమ్మ వరండాదాకా వచ్చి వెనకకు తిరగకుండా వెళ్ళు అన్నది కవ్వింపుగా. వెనకకు తిరిగి రానే వచ్చాడు గోపాల్.

అమ్మ వెనుకకు తిరిగితే బస్సులందవు.

గోపాల్ :- ఎటూ తిరిగానుగా

అమ్మ :- నెలరోజులు తిరిగితే ఇక్కడే ఉండచ్చు.

వెళ్ళాడు గోపాలన్నయ్య.

అమ్మ లోపలి గదిలోకి వచ్చింది.

12 గంటలకు రొంపిచర్ల నుండి, రామకోటేశ్వరరావు, ఆయన స్నేహితుడు బెజవాడ నుంచి అయిదుగురు వచ్చారు.

అమ్మ ఎంతసేపటికి వస్తుందోనని అందరూ భోజనాలకు వెళ్ళారు. రామకోటేశ్వర రావు మాత్రం పూజ చేసుకుని భోజనం చేద్దామనుకున్నాడు కాబోలు. అమ్మ హాల్లోకి వచ్చింది. పాదాలు కడిగి పూలతో పూజ చేశాడు. కుంకుమతో పాదుకలకు పూజ చేసి రెండు కొబ్బరికాయలు కొట్టి, రెండు అరటిపండ్లు అమ్మ చేతికిచ్చి, హారతిచ్చి ఇంకా ఎనిమిది కొబ్బరికాయలు ఉంటే - అవి మొక్కుబడి ఎవరో ఒకరు కొట్టండి రోజూ అన్నాడు.

మిగతా వచ్చినవాళ్ళను రమ్మనమన్నది. భోంచేశాక వచ్చారు. ఒకామె పెద్ద గులాబీ మాల వేసింది. మిగిలిన వాళ్ళు చిన్న దండలు వేశారు. అందరూ పండ్లు ఇచ్చారు. ఎవరిచ్చినవి వాళ్ళకే ప్రసాదంగా ఇచ్చింది.

ఒక సోదరి :- అమ్మా! మీ అనుజ్ఞ లేకుండానే ప్రసాదం తీసుకొని వచ్చాము.

అమ్మ :- అనుజ్ఞ లేకపోతే తీసుకురావటం ఎట్లా జరుగుతుంది (అని లోపలికెళ్లింది.)

రమాదేవి, ప్రేమ నెత్తుకుని విద్యాధరి బాపట్ల వెళ్తున్నామని వచ్చారు. ప్రేమను కూడా తీసుకెళ్తున్నావా అన్నది అమ్మ. డాక్టరుగారికి చూపించమన్నావుట కదా అన్నది విద్యాధరి.

అమ్మతో కోన వెంకట సుబ్బారావు గారు.

డా॥ సత్యం స్నాతకవు పీటలమీద అమ్మ,నాన్నగారు.

మా అమ్మ వెళ్తానని వచ్చింది. చీర, రెండు రవికెలు ఇచ్చి పోయి రమ్మన్నది.

నాన్నగారు వచ్చి బాపట్ల వెళ్తున్నానని అమ్మకు చెప్పి వెళ్ళారు.

బుజ్జి, సత్యం వచ్చారు (మా తమ్ముళ్ళు) మా అమ్మ వెనుకకు తిరిగివచ్చింది.

అమ్మ పొట్ట తీపుగా ఉన్నదని కొబ్బరినూనెతో పొట్ట రుద్దమన్నది. (అమ్మ చాలా బాధపడుతున్నది)

7-30 కు అమ్మ స్నానం చేసి వచ్చి వరండాలో కూర్చున్నది. అమలాపురం నుంచి రాజుగారి కుటుంబం వచ్చింది. వాళ్ళు చీరపెడితే కప్పుకుని ఇచ్చేసింది. ఎక్కువసేపు కూర్చోలేక పడుకున్నది.

నాన్నగారు బాపట్ల నుండి వచ్చి అన్నయ్యను పిలిచారు. అది గమనించిన అమ్మ అన్నయ్యకు చెప్తే అన్నయ్య వెళ్లాడు.

తాతయ్యకు టెంపరేచరు చూడమన్నది. తాతయ్య ఏమిటో చెప్తున్నారు. నాకు అర్థం కాలేదు. నాన్నగారొచ్చారు. ఆయన చెప్పేది నాన్నగారికీ అర్థం కాలేదు. మంచినీళ్లు కాబోలు ఇవ్వండని వెళ్ళారు. మంచినీళ్ళు మాత్రం కాదు. అన్నయ్యను పిలిచాను. అన్నయ్యకీ అర్థం కాలేదు ఆయన భాష. మా అవస్థ గమనించి అమ్మే లేచి వచ్చిది. అమ్మ ఒక్కొక్కటి అడుగుతున్నది. అన్నింటికీ ఊఁ కొడుతున్నారు తాతయ్య.

''అమ్మమ్మ వాళ్ళు ఏమీ కనుక్కోవటం లేదని బాధట'' అది ఆయన మాటల సారాంశం.

తాతయ్యతో మాట్లాడుతూ ఉండగానే రాజుగారి కుటుంబం వెళ్ళొస్తామన్నారు. వాళ్ళకు 7 సం. బాబున్నాడు. వాడిని దగ్గరకు తీసుకుని ముద్దు పెట్టుకుని ప్రసాదం ఇచ్చి పంపింది. నెల్లూరునుండి వచ్చారట. రాణీ సంయుక్త (వేదవ్యాస్ భార్య) నమస్కారాలు చెప్పమన్నది. రావాలనుకుంటే వీలు కుదరలేదని చెప్పారు రాజుగారు.

★★★★★

8-7-1965

ఇవాళ నాకు ఒంట్లో బాగాలేక అమ్మ దగ్గరకు 11 గంటలకు వచ్చాను.

అమ్మ నన్ను చూడగానే వేడి వేడి చారు తెచ్చిపెట్టమన్నది.

అమ్మ దగ్గరకు రామకృష్ణన్నయ్య రాగానే-నేను వెళ్ళి అన్నం తిని అమ్మకు చారు తెచ్చిచ్చాను.

సుబ్బారావన్నయ్య ఊరికెళ్తానంటే -

అమ్మ పండేదమ్మా అనబోయి కిరీటం ఏదీ అని అడిగింది.

అందరం ఎంతసేపు నవ్వుకున్నామో!

రామకృష్ణ :- పెట్టావుగా కిరీటం

పెద్దవాళ్ళు అన్న తర్వాత అది వృధాగా పోదండీ అన్నాడు సుబ్బారావు

వరలక్ష్మి బీరువాలో నుండి కొన్ని ఫోటోలు తీసింది (అమ్మవి)

అమ్మ పద్మంలో త్రిశూలధారియై నుంచున్న ఫోటో చూసి -

రామకృష్ణ :- దీన్ని కాపీలు తీయించమంటావా, ఒక సందేహం అమ్మా!

అమ్మ :- ఏమిటది?

రామకృష్ణ :- లక్ష్మికి చేతిలో త్రిశూలం ఉండదు కదా!

అమ్మ :- ఒకరితో పోలిక ఏమిటి?

అంతేలే అన్నాడు రామకృష్ణ. (పద్మంలో అమ్మ-అమ్మ చేతిలో త్రిశూలం)

అమ్మ ఫోటో చూస్తూ ఆలోచిస్తూ ఉన్నది.

అన్నయ్య :- ఏమిటమ్మా ఆలోచిస్తున్నావు?

అమ్మ మౌనంగా ఉన్నది. అన్నయ్య, సుబ్బారావు, నేను మాట్లాడుతున్నాం అయినా అమ్మకేమీ పట్టనట్లుగా ఉన్నది.

1-15 ని.లకు మాట్లాడుతున్న మమ్మల్ని చూసి ఆదుర్దాగా "ఆఁ ఉండండి" అన్నది అమ్మ

ఏమిటి ఇట్లా అంటున్నది మా కర్థం కాలేదు.

నేను - ఏమిటమ్మా అంటే?

"ఏమిటో! ఎవరో గందరగోళంగా ఏడుస్తున్నట్లు వినిపించింది" అన్నది.

ఎవ్వరూ ఏడవటం లేదమ్మా అన్నాడు అన్నయ్య.

ఇక్కడని ఏమున్నది. ప్రపంచంలో ఎక్కడ ఎవరు ఏడుస్తున్నారో! అన్నాను (మనకు అర్థం కాదు, ఏదయినా సంఘటన తెలిస్తేనే మనకు అర్థం అయ్యేది)

మువ్వల సత్యం, సిరిగిరి సుబ్బారావు, గుంటూరు నుండి నూతన అంధ సోదరుడు వచ్చారని చెప్తే - "ముందు అన్నాలు తిన్నారో లేదో కనుక్కొని అన్నానికి పంపించు" అన్నది అమ్మ

అమ్మ 3 గంటలకు హాల్లోకి వచ్చింది. సిరిగిరి సుబ్బారావు (అంధుడే) మరొక అంధ సోదరుడిని తీసుకుని వచ్చాడు. అమ్మ చెయ్యిజాపి అతనికి అందించింది. అతను అమ్మ చేయినందుకుని అమ్మ దగ్గరకు వచ్చి నమస్కారం చేసి కూర్చున్నాడు.

అమ్మ :- నీకు అమ్మా, నాన్నా ఉన్నారా నాయనా!

అం.సో :- ఉన్నారమ్మా!

అమ్మ :- పాటలు ఏమయినా పాడతావా

అం.సో :- ఏమీ రావమ్మా

అమ్మ :- మరి ఏమి చేస్తుంటావు?

అం.సో :- రైల్లో పుస్తకాలు అమ్ముతుంటాను

అమ్మ :- ఒక్కడివే ఎక్కగలవా?

అం.సో :- నేను ఒక్కడినే ఎక్కుతాను

రామకృష్ణ :- ఇక్కడి సంగతి ఎట్లా తెలిసింది.

అం.సో :- ఇక్కడికి వచ్చిన వాళ్ళెవరో చెప్పారు. అమ్మ దర్శనం చేసుకొస్తే కళ్ళు వస్తయ్యని.

అమ్మ :- సుబ్బారావేమీ చెప్పలేదా!

అం.సో :- ఏమీ చెప్పలేదు.

అమ్మ :- మీ ఇద్దరూ ఎక్కడ కలుసుకున్నారు.

అం.సో :- ఏడవ మైలు దగ్గర

అమ్మ :- ఇన్నాళ్ళ నుండీ వస్తున్నాడు. ఉన్న కళ్ళే పోయినై. కానీ లేనివి రాలేదు.

సిరిగిరి సుబ్బారావు :- నాకు లేనూ లేవు. నాకు ఉన్నవి పోలేదు.

రామకృష్ణ :- కళ్ళు తీసి కళ్ళు వేస్తారట. చచ్చిపోయిన వాళ్ళ కళ్ళు తీసి వీళ్ళకు సూటయినవి చూసి వేస్తారట.

అం.సో :- ఈ సంగతి ఎవరో చెప్తే ఉన్నదంతా ఖర్చు పెట్టుకున్నాను. లాభం లేకపోయింది.

అమ్మ వీళ్ళ మాటలు వింటూ కూర్చున్నది.

హైమ ప్రేమకుమార్‌ని ఎత్తుకొచ్చింది. అమ్మ చేతులు చాపింది. అమ్మ పిలవగానే వెళ్ళాడు. అమ్మ ఒడిలో కూర్చోబెట్టుకుని కొంతసేపు - పక్కన మంచం మీద కూర్చోబెట్టి ఈ చొక్కా మందంగా ఉన్నది. అని అమ్మే చొక్కా విప్పింది. "ఇవాళ ఎందుకో పిలవగానే వచ్చాడు. ఏదో విశేషము ఉన్నదే" అన్నది. సుబ్బారావు కొత్త విసనకఱ్ఱ తెచ్చిస్తే అమ్మ వాడికి విసురుతూ డాక్టరు ఏమన్నాడో కనుక్కురా హైమా" అని హైమను పంపించింది.

హైమ కనుక్కొచ్చి "అజీర్ణవాతంట. టానిక్కు రాసిచ్చారట. తెచ్చిందని" మందు సీసా అమ్మ చేతికిచ్చింది. ఆ మందును చూసి 'మందును జీర్ణించుకునే శక్తి ఉండాలిగా వీడికి'

అమ్మ సన్నగా ఉన్న ప్రేమ్ ను చూచి -

"హైమ 7 సం.ల పిల్లప్పుడు ఇట్లా ఉండేది. ఒళ్ళంతా సర్పి లేచింది. నువ్వు దిగులు పడబోకమ్మా అదే తగ్గిపోతుందిలే అని నాకు చెప్పేది. దానికంటే ఆదిలక్ష్మి(అమ్మ పెద్దత్త గారి కూతురు) ని చూస్తే జాలేస్తుంది నాకు. నువు తెనాలి వెళ్ళినప్పుడు అది నన్ను చూడటానికి వచ్చింది.

ఎన్నో మర్చిపోయి, అభిమానాన్ని చంపుకుంటే కదా! అది అట్లా నలుగురిలోకి వచ్చిందంటే మనలో తిరగవలసిన వ్యక్తి అట్లా అయిపోయిందని జాలిగా ఉండదూ! నాన్నగారు రావద్దని బైటికి నెట్టేశారు. సంఘం ఎట్లాంటిదంటే - ధర్మం, న్యాయం అనేది ఇద్దరికీ ఒకటే అయినప్పటికీ - వాడు చేసిన దానికి సంఘం ఏమీ అనదు. ఇది కొంచెం చేసినా సంఘంలో నుంచి నెట్టేస్తుంది. ఏమి కట్టుబాట్లో, ఏమి సంఘమో! అర్థం కావటం లేదు. 2 గంటల సేపు ఎండలో నుంచోబెట్టారు. కాఫీగాని, టిఫిన్ గాని ఏమీ ఇవ్వలేదు. పైగా ఎవరివో గాజులు పోతే దీనిమీద పెట్టి కేసు చేసారు. ప్రేమ ఉన్నట్లయితే అవి ఎంత ధర అయితే అంత మేము కడతామని చెప్పేవాళ్ళే కదా! తీసినా, తియ్యకపోయినా.

తీసిన వ్యక్తికి తెలుసు. అది కేవలం చంద్రమౌళి సీతారామయ్య గారి భార్య కోసం చేసిందే. దాని అమాయకతను చూసి జాలివేసింది. అయినా ఏం చెయ్యను.

అర్ధవె సంవత్సరాలవాడైనా వాడొట్టి అమాయకుడు. వాడికేమీ మాట్లాడటం చేతకాదు. అమ్మకు హీనస్థితిలో ఉన్నవాళ్ళను చూసి జాలివెయ్యటంలో ఆశ్చర్యం లేదు. అమ్మ ఈ కబుర్లు చెప్తుంటే అమ్మకు కళ్ళల్లోనీళ్ళు తిరిగినాయి. కళ్ళు ఎఱ్ఱబడ్డాయి.

అమ్మ తలంటి స్నానం చేసి తెల్లచీర కట్టుకుని తెల్లగాజులు వేసుకుని తెల్ల బులాకీ పెట్టుకుని వరండాలోకి వచ్చింది.

మద్రాస్ నుంచి మాడభూషి వెంకటాచార్లు గారు వచ్చారు. ప్రస్తుతం ఋషీకేశ్‌లో ఉంటున్నారట. ఆయనకు అన్నిభాషలు వచ్చుట. వేదాంత సంభాషణతో ఎవరితో ఎట్లా మాట్లాడాలో తెలుసుట. ఆయన ఇదివరకు వచ్చారుట. ఈ పూట మళ్ళీ వచ్చారు.

అమ్మ రాగానే అమ్మకు ఉంగరం ఇచ్చి నమస్కారం చేశారు. అమ్మ వేలికి పెట్టుకుని ఇవ్వబోతే వద్దని సౌంజ్ఞ చేశాడు. అయన మౌనం.

అమ్మకు సోడా ఇస్తే తను సగం తాగి మిగతా సగం ఆచార్ల గారికి ఇచ్చింది.

రావిపాటినుంచి రాఘవయ్య భార్య వచ్చింది. అమ్మను పూజ చేసుకుంటానని అడిగింది. ఈ పూట తలంటి పోసుకున్నానూ. తెల్లవారుఝామున చేసుకోండి. ఈ పూట చేసుకున్నా సరే. మీ ఇష్టం. అన్నది అమ్మ.

అక్కయ్య :- రామారావన్నయ్యతో చెప్పాను. పూలు రావాలి.

అమ్మ :- పొద్దున వేయించిన వేరుశనగకాయలు తెమ్మని సంధ్యావందనం అయిన తర్వాత రహితో సహా పేరు, పేరున దోసెడు చొప్పున అందరికీ పెట్టింది.

మధుర నుంచి ఇద్దరు సోదరులు వచ్చి దర్శనం చేసుకున్నారు.

అమ్మ :- మధురలో మీనాక్షీనగర్ ఉండాలి అడిగారా అన్నది రామకృష్ణన్నయ్యతో

అన్నయ్య వాళ్ళను అడిగితే మేము ఉండేది అక్కడే అన్నారు.

అమ్మ :- ఇప్పుడు ఏం చేస్తున్నావు నాయనా. (ఒక సోదరునితో)

సో. :- ఇప్పుడు దుగ్గిరాలలో హోటల్ పెట్టాను. పదిరోజులయినది. మీ సంగతి 'మణి అయ్యర్' చెప్పాడు. ఆయన మీ ఫోటోకి పూజ చేస్తుంటారు. దర్శనం చేసుకుందామని వచ్చాము.

అమ్మ :- మణి అయ్యర్ ఎట్లా తెల్సు?

సో. :- అతని దగ్గర కొన్నాళ్ళు సర్వీసు చేశానమ్మా!

వెంకటాచారి మధురవాసి తమిళంలో మాట్లాడుతుంటే అమ్మ వాళ్ళ మాటలు వింటూ నవ్వుకుంటున్నది.

తల్లీ! వాళ్ళు మాట్లాడుతున్నది నీకర్థం అవుతున్నది కనుక నవ్వుతున్నావు. మాకేం తెలుస్తుంది అన్నాను.

అమ్మ :- నీకూ అమ్మే నాకూ అమ్మే? అందరికీ అమ్మే అని చెప్తున్నాడు. (అంటూ నావైపు చూసింది.)

అమ్మ వాళ్ళిద్దరికీ కొబ్బరి చిప్పగిల్లి నోట్లో పెట్టింది. (మా తమ్ముడు) సత్యం ప్రసాదానికి వచ్చాడు.

అమ్మ సత్యాన్ని చూసి - వేరుశెనగకాయలు ఖాళీ చేసిన బుట్టలోకి తనమోచేతిని ఉంచి తన పక్కన ఉంచుకుని సత్యం వచ్చి నమస్కారం చెయ్యగానే బుట్ట నెత్తిన బోర్లించి "ఇహ పో" అన్నది.

సత్యం :- ఎక్కడికీ?

అమ్మ :- ఎక్కడ నుంచి వచ్చావో అక్కడికి.

సత్యం :- నేను హోటల్ దగ్గర నుంచి వచ్చాను. అక్కడికే పోతా!

అమ్మ :- ఎవరికయినా తప్పదు. వచ్చినచోటుకు పోక

రంగమ్మ :- అమ్మా! వసుంధరకు, వరలక్ష్మికి పెట్టలేదు

అమ్మ :- వసుంధర, వరలక్ష్మి పెట్టించుకోలేదు. పెట్టించుకోలేదు గాని నేను అన్నీ పట్టించుకునే ఉన్నా.

అన్నపూర్ణాలయం నుంచి అందరినీ భోజనాలకు రమ్మని కబురు వచ్చింది.

అమ్మ నరసింహమూర్తిగారితో 'అందరినీ భోజనాలకు తీసుకెళ్ళు నాన్నా' అన్నది.

నరసింహమూర్తిగారు :- రాధ మంచి పట్టులో ఉన్నాడు.

అమ్మ :- పట్టుగాక ఏమున్నదీ. మూడు దోసిళ్ళు పెట్టాను. "భవతీ భిక్షాందేహి' అన్నట్లు - దదాతు అని - మీకు - అని

రామకృష్ణతో - తపనగా ఉన్నదిరా అంటూ లోపలికి వెళ్ళింది.

★★★★★

9-7-1965

అమ్మ నాలుగు గంటలకే లేచి స్నానం చేసి రావిపాటి రాఘవయ్య వాళ్ళు పెట్టిన కృష్ణ కలర్ చీర కట్టుకుని, ఎఱ్ఱరవికె వేసుకుని, ఎఱ్ఱ బులాకీ పెట్టుకుని 6-25ని.లకు వరండాలో పూజకై అలంకరించిన కుర్చీలో ఆసీన అయింది.

అమ్మ వచ్చేటప్పుడే ద్వారం ముందు అమ్మ మెడలో దండ వేసి కొబ్బరికాయ కొట్టాడు.

తొలిఏకాదశి తొలి పూజ రావిపూటి రాఘవయ్య దంపతులది. అమ్మ మెడలో దండవేసి పాదాలు కడిగి పారాణిపెట్టి, తమలపాకులతోనూ, పూలతోనూ పాదాలను అలంకరించారు. కుంకుమతో పాదుకలకు పూజచేశారు. వాళ్ళకు బొట్టుపెట్టి తీర్థం వేసి ప్రసాదమిచ్చింది.

ద్వితీయ పూజ రాత్రి గుంటూరు నుంచి వచ్చిన డి. వెంకటేశ్వర్లు గారి కుటుంబం వంతు. వీళ్ళు పూజ చేసుకుంటుండగా లక్ష్మీనరసమ్మగారు గ్లాసుతో అమ్మకు పాలు ఇచ్చింది. పాలు తాగుతుండగా గుండె పట్టుకుని కళ్ళెఱ్ఱపడ్డాయి. కొంతసేపటికి గాని సర్దుకోలేదు. లక్ష్మీనరసమ్మగారికీ పూలు, కొబ్బరికాయ ఇప్పించింది. ఆమె పూలు పాదాలపై వేసి కొబ్బరి చిప్పలో నీళ్ళు ఉండేలా కొబ్బరికాయ కొట్టి తెచ్చి అమ్మకు ఇచ్చింది. కొబ్బరినీళ్ళు తాగి ఆమెకు తీర్థం వేసింది. గుంటూరు కుటుంబానికి కూడా వాళ్ళ పూజ కాగానే బొట్టుపెట్టి, తీర్థం వేసి ప్రసాదం ఇచ్చింది.

తృతీయ పూజ అంధ సోదర త్రయం - ఎప్పుడూ తొలి ఏకాదశికి అంధ సోదరుల పూజ జరుగుతుంది. ఒక సంవత్సరం అంధపంచకం చేశారు. ఈ సంవత్సరం రాధాకృష్ణా రెడ్డి, కొత్త సోదరుడు సిరిగిరి సుబ్బారావు, వెంకటేశ్వరరెడ్డి అంధ సోదర త్రయం.

రామకృష్ణన్నయ్య ఆ ముగ్గురిచేత పాదాలు కడిగించాడు. అమ్మ స్వయంగా వాళ్ళచేత తలవంచి దండలు వేయించుకుని ముగ్గురి చేత గంధం పాదాలకు చేతులకు రాయించుకున్నది. ముగ్గురూ పాదాలకు బొట్టుపెట్టారు. ముగ్గురికీ విడివిడిగా పళ్ళెంలో తమలపాకులు పెట్టిచ్చాడు. ముగ్గురు ఒక్కసారిగా పూజ చేశారు. ఆపైన మందారాలు, కనకాంబరాలతోనూ. పూజ జరిగింది. నిన్న సాయంత్రం కాకుమాను సత్యం తెచ్చిన పేలపిండి, పండ్లు, కొబ్బరి అన్నీ ముగ్గురిచేత నివేదన ఇప్పించాడు అన్నయ్య.

రాధ "అందరికీ అమ్మయై, జగములకు అమ్మయై అంధులకు అమ్మయై అని ఏడెనిమిది తడవలు హారతి పాట పాడాడు. సుబ్బారావుకు, కొత్త అంధ సోదరునికి నిలువు బొట్టుపెట్టి రాధన్నయ్యకు పంగనామాలు పెట్టింది.

అమ్మ :- సత్యాన్ని పిలిస్తే పేలపిండి పంచుతాడు.

అన్నయ్య కాకుమాను సత్యాన్ని పిల్చాడు. అందరికీ పేలపిండి పంచాడు.

కుక్క ఉంటే - తీర్థం గిన్నె తెమ్మని కుక్కకు తీర్థం వేసింది. తాతయ్య దగ్గరకు వెళ్ళి ఆయనకూ నోట్లోనే తీర్థం వేసింది.

అమ్మ స్నానానికి వచ్చింది. గజేంద్రమ్మ స్నానం చేయించింది.

నేను అందరిచేతా చేయించుకుంటున్నాను. చేతగానివి చెప్పి చేయించు కుంటున్నాను. ఆఖరికి వరలక్ష్మి చేత కూడా చేయించుకుంటున్నాను. (వరలక్ష్మికి పోలియో వచ్చింది, చెయ్యి, కాలు సరిగా ఉండదు) సరోజిని (బెజవాడ) చేస్తున్నది. రుక్మిణి చేస్తున్నది. అందరిచేత చేయించుకుంటున్నాను అనుకున్నది.

వరలక్ష్మిని నాన్‌రొట్టె కాల్చమని వంగి 2 ముక్కలు తీసుకుని "నాకివి స్వాధీనం కావటం లేదు" యోగయ్య టీ తెచ్చాడు కదా టీ పెట్టమన్నది నన్ను.

అమ్మ నాన్‌రొట్టె స్లైస్ నములుతున్నది. గానీ అమ్మ దృష్టి ఇక్కడ లేదు. దృష్టి, ఆలోచన మనకు అందుబాటులో లేవు. మేము పిల్చినా పలుకలేదు.

"కాఫీలో ముంచుకు తినమ్మా" అన్నాడు అన్నయ్య.

అమ్మ :- అట్లా తినడుగా అని మార్చి అంతలోనే నాకట్లా అలవాటు లేదుగా! అన్నది. ఏమిటో మరి అమ్మ చర్యలు అనూహ్యములు. ఎవరూ తిననిది ఏమిటో! అమ్మ రహీకి పాలల్లో వేసి పెట్టు బ్రడ్ ముక్కను అంటూ రుక్మిణక్కయ్య చేతికి ఇచ్చి రహీని తిట్టావా అన్నది.

రుక్మిణి :- నేను తిట్టలేదమ్మా

అమ్మ :- నిజం చెప్పు. నువ్వు వాడిని తిట్టలేదా

రుక్మిణి :- నాకేమి రోగం, వాడికేమి రోగం అన్నాను. అంతకంటే ఏమీ తిట్టలేదు

అమ్మ :- (చాలా బాధగా) అమ్మాయి నీకు కోపం వస్తే నన్ను తిట్టు, నన్ను విసుక్కో అంతే గాని వాడిని మాత్రం ఏమీ అనవద్దు.

రుక్మిణి :- నేనేమీ అనటం లేదమ్మా

మాటల సందర్భంలో అన్నయ్య 'మేనమామ కూతురూ ఒక భార్యేనా' అని జోక్ ఛేశాడు.

రుక్మిణి :- అట్లా కాదు. మేనత్త కొడుకూ ఒక మొగుడేనా-అని

అమ్మ :- మొగుడని ఎవరనుకుంటున్నారు. దేవుడనుకుంటున్నాను గానీ -

అమ్మ అన్నయ్యతో "రహీకి పైజామా, లాల్చీ కుట్టించాలి. నాన్ రొట్టెల బుట్ట చంకకు తగిలించి బజారుకు పంపితే వాడెట్లా ఉంటాడు. అప్పుడు వాళ్ళమ్మకు కోపం వస్తుంది. నామర్దాగా ఉంటుంది. మా అబ్బాయిని ఏమిటి ఇట్లా చేశారు అంటుంది కాబోలు" అన్నది.

సుబ్బయ్య వచ్చి పేలపిండి నాకు పెట్టలేదు అన్నాడు. 'నాకూ పెట్టలేదు' అన్నది అమ్మ.

'తీసే ఉంచానమ్మా' అన్నాను.

అమ్మ :- 'తీసుకురా నాకు పెట్టకుండా నువ్వు తినటం న్యాయం కాదు' అన్నది నన్ను చూస్తూ

పేలపిండి డబ్బా తెచ్చి అమ్మకు ఇచ్చాను. అమ్మ సుబ్బయ్య చేతిలో పెట్టి రామకృష్ణన్నయ్య చేతిలో పెట్టి తన నోటినిండా పోసుకున్నది.

సుబ్బయ్య :- పుసులూరు అనమన్నాడు అమ్మని

అమ్మ వెంటనే 'పుసులూరు' అన్నది అతి జాగ్రత్తగా

నువ్వు సరిగ్గా అనలేదమ్మా అంటే

మళ్ళీ - 'పుసులూరు' అన్నది. అది అమ్మ వంటిమీదనే పడ్డది.

బాపట్ల నుంచి చిట్టెమ్మగారు (రామయ్యగారి భార్య), ప్రిన్సిపాల్ వేదాంతం రామచంద్రరావు గారి భార్య లలిత వీళ్ళ స్నేహితురాలు వచ్చారు. జమ్ములపాలెం నుంచి ముప్పలనేని మాణిక్యరావు గారి మరదలు మరో డజను మంది బండి కట్టించుకుని వచ్చారు. వాళ్ళంతా పండ్లిచ్చి నమస్కారం చేశారు. నలుగురు చీరలు పెడ్తే కప్పుకుని ఇచ్చేసింది. అందులో ముసలమ్మ - ఒకామెను చూపించి ఈమెకు 'వంట్లో బాగుండటం లేదమ్మా, నీకు చీర పెడదామనీ, నీవు చీర కట్టుకోవాలనీ తెచ్చింది.

అమ్మా - నేను కట్టుకుంటే పోతుందనీ, వీటితో ఏమున్నదీ అని చీర ఇవ్వబోతే ఆమె వద్దని తీసుకోలేదు.

అందులో ఒకామె - ఈమె ఆరోగ్యం ఎట్లా కుదుటపడుతుందో మీరు చెప్పాలి.

అమ్మ :- పెద్దవాళ్ళే నిర్ణయించారుగా జబ్బులకు

ఒకామె :- అమ్మ దగ్గరకు వస్తే రహితమవుతుందని, ఎన్నాళ్ళనుండో రావాలనుకుంటూంటే ఇవాళ్టికి రాగలిగాం.

అమ్మ :- ఆ నమ్మకం మీకు ఉన్నదా

ఒకామె :- ఉన్నదమ్మా

అమ్మ :- అయితే రహితం కావాలి.

ఇద్దరు ముగ్గురు కలిసి ఏకగ్రీవంగా ఆ మాట అంటే తృప్తి అన్నారు.

ప్రిన్సిపాల్ భార్య :- అమ్మ దివ్యదృష్టి ఆమె మీద ప్రసరిస్తే ఇంకా జబ్బు తగ్గకుండా ఉంటుందా!

అమ్మ :- అదేం లేదు. ఏ దృష్టి లేదు. (ఆ జబ్బున్న సోదరిని దగ్గరకు పిలిచి) ఎంత ఏడుపు వస్తే అంతగా ఏడువమ్మా.

ఆమె :- ఏమిటో మనస్సులో భయంగా ఉంటుందమ్మా

అమ్మ :- దేనికి?

ఆమె :- ఎందుకో తెలియదు

అమ్మ :- మనకు తెలియదు గాని అమ్మాయికి తెలిసే వుంటుంది గదా అని ఆమె వైపు చూస్తూ 'ఏమ్మా ఇప్పుడు కూడా భయంగా ఉన్నదా?'

ఆమె ఉన్నదని తలూపింది.

అమ్మ ఒక 5 ని.లు గడిచిన తర్వాత 'ఏమ్మా ఇప్పుడు ఎట్లా ఉన్నది'

లేనట్లుగా తలూపింది.

చిట్టెమ్మగారు :- ఏకాగ్రత ఎట్లా వస్తుందమ్మా

అమ్మ :- అసలు ఏకాగ్రత అంటే అర్థం ఏమిటి?

కాసేపు ధ్యానంలో ఉండి ఇతర విషయాలను మరవటమా?

చిట్టెమ్మ గారు :- అట్లయితే ఏం లాభం? కాసేపు మఱచినా మళ్ళీ ఇటే వస్తే ఏమి లాభం?

అమ్మ :- ఆ పదానికి అర్థమే సరిగ్గా తెలియదు

లలిత :- మీకు తెలియకపోవటమేమిటి? అట్లా అనబోకండి

జమ్ములపాలెపు సోదరి :- సర్వం-ఆత్మ మీరే అయితే అట్లా అంటారేమిటమ్మా!

అమ్మ :- ఎప్పుడు, ఎక్కడ, ఎట్లా వున్నా ఒకే ఒక లక్ష్యం మీదనే మనస్సు ఉండటమా?

చిట్టెమ్మ :- అంతేగా మరి.

లలిత :- మేము పరమ మూర్ఖత్వంలో ఉన్నామమ్మా

అమ్మ :- పరమ మూర్ఖత్వంలో ఉంటే - ఏదో ఒకదాన్ని నమ్మటం జరిగేది. ఇన్ని సందేహాలకు తావెక్కడిది. అయినా నాకు ఇవన్నీ ఏమి తెలుసు. భర్త, పిల్లలు, కుటుంబం, ఇంత సంసారంలో నేను ఉంటే.....

జ. ఆమె :- మీరట్లా అంటే ఎట్లా? జనక మహారాజల్లే

అమ్మ :- గృహస్థాశ్రమంలో ఉండి కూడా జనకమహారాజు ఎట్లా ఉన్నాడో అట్లా అని పోలుస్తున్నదామె అని మెల్లిగా నాతో అన్నది. (ఎవరికీ వినపడకుండా)

చిట్టెమ్మ :- బిడ్డలందరూ ఏకసంథాగ్రాహులుగా ఉండద్దూ!

అమ్మ :- నేను అక్కరలేదనుకుంటాను. ఎవరు ఎందుకు వచ్చారో ఆ పని చేస్తారు.

లలిత :- తన స్నేహితురాలిని చూపిస్తూ - ఈమెకు ఒంట్లో అనారోగ్యంగా ఉంటున్నదమ్మా. పదిరోజుల నుండీ ఇక్కడకు రావాలని. ఇవాళ తొలి ఏకాదశి, శుక్రవారం పర్వదినం కదా అని వచ్చాం.

అమ్మ :- అట్లాంటివి నాకేమీ తెలియదమ్మా

ప్ర.భా. :- మీరు ఏమీ చెప్పనక్కర్లేదు. వింటేచాలు. మా ఆత్మ తృప్తిగా ఉంటుంది.

విన్నందువల్ల లాభం ఏమిటి మాటలు కాదుగా కావలసినది అన్నది అమ్మ

ఇంక వాళ్లేమీ మాట్లాడలేదు.

సత్యం, బుజ్జి, మా అమ్మ వెళ్ళటానికి ప్రసాదం తీసుకున్నారు. అమ్మ కుమారిని నమస్కారం చెయ్యమంటే చేసింది. అమ్మ నవ్వుతూ కళ్యాణపు బొట్టు పెట్టింది.

'వెళ్ళి వస్తానని చెప్పు' అంటే అది ఏమీ చెప్పకుండా వెళ్ళింది.

'చెప్పక్కరలేదు అమ్మకు తెలుసు అని నమ్మకం దానికి' అన్నది అమ్మ

సత్యం 'వెళ్ళి వస్తానమ్మా' అన్నాడు.

మీ చెల్లెలికి ఉన్న నమ్మకం నీకు లేదే సత్యం అన్నాడు రామకృష్ణన్నయ్య

జమ్ములపాలెం నుంచి వచ్చిన వాళ్లతో పాటు హైద్రాబాద్‌నుంచి తల్లీ, కూతుళ్ళు 5 సం. బాబు ఉన్నారు.

తల్లి అమ్మాయిది హైద్రాబాద్ అమ్మా - అనగానే

అమ్మ :- ఆ అమ్మాయితో "నువ్వు వచ్చావు గదా 2, 3 సార్లు."

వచ్చానమ్మా అని ఒక పార్వతి విగ్రహం అమ్మ చేతికి ఇచ్చి 'ఈ విగ్రహాన్ని తెచ్చి పూజ చేస్తున్నప్పటి నుంచీ అనారోగ్యంగా ఉంటున్నదమ్మా'

అమ్మ :- అంతకు ముందు ఆరోగ్యంగా ఉన్నదా

ఆ అమ్మాయి :- అంతకు ముందు నుంచే అనారోగ్యంగా ఉన్నది. తర్వాత ఎక్కువయింది.

అమ్మ :- అట్లాంటప్పుడు ఆలోచన ఏమున్నది.

అమ్మాయి :- ఆ విగ్రహం తెచ్చినప్పటి నుంచే ఎక్కువ అయింది అంటున్నారు అందరూ.

అమ్మ :- అందరూ అంటున్నారు గానీ నీకు లేదుగా ఆ అభిప్రాయం

అమ్మాయి :- లేదమ్మా

అమ్మ :- నీకు లేనప్పుడు బాధేమున్నదమ్మా

అమ్మాయి :- ఆ విగ్రహానికి ఏదో లోపం జరిగిందని అందుకని ఇట్లా చేస్తున్నదనీ - మీరు తాకితే ఆ దోషం పోతుందనీ...

అమ్మ :- నేను తాకితే పొయ్యేది లేనందు వలన వచ్చేదీ లేదు (విగ్రహాన్ని చూపిస్తూ) దీన్ని ఎవరనుకుని పూజ చేస్తున్నావు.

అమ్మాయి :- లలిత అనుకున్నాను.

అమ్మ :- ఒక దేముడు అనుకున్నావు. పూజ చేసుకున్నావు. నిజం చెప్పాలంటే దీన్ని నేను దేముడు అనుకోవటం లేదు. ఒక లక్ష్యం కోసం పెట్టుకున్నాము. ఇది ఇత్తడితో చేసిందే. చెంబూ ఇత్తడే, గిన్నె ఇత్తడే కానీ వాటిని పూజ చేస్తున్నామా చెయ్యం గదా! కనుకనే ఒక ఆకారాన్ని ఏర్పరిచారు. దాన్ని లక్ష్యంగా పెట్టుకుని పూజ చేస్తున్నాం. నువ్వు పూజ చెయ్యటం దేనికి? రోగం తగ్గాలనా! కాదుగా. ఆమెను పూజ చెయ్యటం కొఱకే పూజ చేస్తున్నావు. ఏ శక్తీ నిన్ను పూజ చెయ్యమనే సంకల్పం కలిగించిందో - అదే శక్తి అన్నింటినీ చేయిస్తుంది. విగ్రహం యొక్క పీఠాన్ని చూపిస్తూ దీనికి పూజ చెయ్యవు కదా! కేవలం అమ్మవారు అనుకుంటేనే పూజ చెయ్యగలుగుతున్నావు. ఇంత లావు అమ్మ వారికి కూడా ఈ పీట ఆధారమయినది కదా! అమ్మవారు నెత్తి అణుస్తుందనీ, అదనీ, ఇదనీ అంటారు. అలాంటి

నమ్మకాలు ఏవీ నాకు లేవు. అవి ఏవీ లేవని నేను అనుకుంటున్నాను. తల్లి నెత్తి అణుస్తుందా. అట్లాంటి పిచ్చి నమ్మకాలు మీరు పెట్టుకోవద్దు అని సందేహ నివృత్తి చేసింది.

తల్లి :- అమ్మా! వీళ్ళు హైద్రాబాద్‌లో ఇల్లు కట్టించుకున్నారు. ఆ ఇంట్లో ఒసేవ్, ఏమేవ్ అన్న ధ్వని, నవ్వుతున్న ధ్వని వినిపిస్తున్నాయి అమ్మా!

అమ్మ :- అవేమిటో నాకేమి తెలుస్తాయి. మీరు ఏమనుకుంటున్నారు.

అమ్మాయి :- అదంతా అమ్మవారే అనిపిస్తుంది.

అమ్మ :- అదంతా అమ్మ వారే అనుకుంటున్నప్పుడు సందేహాలకు, అనుమానాలకు తావెక్కడిది.

తల్లీకూతుళ్ళు :- అందరూ అనుకుంటున్నారు అంటున్నారు. అది (అమ్మగారి విగ్రహం) ఉండబట్టే ఇట్లా జరుగుతున్నది. తీసివెయ్యమని అంటున్నారు.

అమ్మ :- అందరూ అనుకోవటమేగా - మీకు లేదుగా ఆ అభిప్రాయం, మనస్ఫూర్తిగా అమ్మవారే అనుకుంటున్నారా మీరు.

అమ్మాయి :- మనస్ఫూర్తిగా అనుకుంటున్నాను. అమ్మవారే పిలుస్తున్నదనుకుంటున్నాను.

అమ్మ :- అసలు అమ్మవారు ఎట్లా ఉంటుందో మీకు తెలియదు కదా! సర్వం అమ్మగా చూచే నీకు మేము దణ్ణం పెట్టచ్చు.

తల్లి :- అదేమిటమ్మా అట్లా అంటారు. మీకు చెప్పుకుందామని మేము వస్తే.

అమ్మ :- అందుక్కాదమ్మా నేనన్నది.

అమ్మాయి :- అందరూ నువ్వు చెడగొడుతున్నావని నన్ను అంటున్నారమ్మా.

అమ్మ :- చెడగొట్టే శక్తి నీలో ఉన్నప్పుడు, బాగుచేసే శక్తి కూడా నీలో ఉండాలిగా... అంటే 2 ని.లు మౌనముగా ఉండి తల్లీకూతుళ్ళు నెలరోజుల పాటు నీ దగ్గర ఉండి సేవ చేసుకుంటే.....

అమ్మ :- అట్లా ఏమీ పెట్టుకోవద్దు. ఇక్కడ ఉన్నందు వలన ప్రయోజనం ఏమీ ఉండదు.

అమ్మాయి :- ఇక్కడ ఉండి సేవ చేసుకుందామని

అమ్మ :- నాకు తెలియదు. ఉన్నవాళ్ళను పొమ్మనేది లేదు. పోయేవాళ్ళను వద్దనేదీ లేదు.

చివరకు తల్లి దయ్యమో, భూతమో అన్న సందేహాన్ని వెలిబుచ్చింది.

అమ్మ :- దయ్యం లేదసలు. మన మనస్సే దయ్యం-మనస్సే దైవం.

ఈ సంభాషణ వింటున్న జమ్ములపాలెం వాళ్ళు ఇంకా అమ్మ సమీపంలో ఉన్నవాళ్ళు ఆశ్చర్య చకితులయినారు.

అమ్మ లోపలికి వచ్చి వాళ్ళు పెట్టిన తెల్లచీర కట్టుకుని బాగున్నదా అని చూపించింది వాళ్ళకు.

చాలా చిన్నపిల్లలాగా ఉన్నావమ్మా చాలా బాగున్నది అన్నారు.

అమ్మ లోపలకెళ్ళి పడుకున్నది. జమ్ములపాలెం వాళ్ళను అమ్మ దగ్గరకు పిలిచి మాట్లాడింది.

అమ్మ అనుగ్రహం కలిగింది. భయం తీరిపోయింది అనుకున్నారు.

ఎంత చూసినా తనివితీరని అమ్మను మళ్ళీ చూడాలనీ, అమ్మ బయటకు ఎప్పుడొస్తారు అని ఎదురుచూస్తున్నారు.

అమ్మ గంట అయ్యాక హాల్లోకి వచ్చింది. వాళ్ళంతా పదేపదే నమస్కరించి వెళ్ళలేక, వెళ్ళలేక వెళ్ళారు.

సాయంత్రం 6-30 కు తెనాలి నుండి ఆర్. సత్యనారాయణ గారు, ఆయన భార్య 3 నెలల బాబుని తీసుకొచ్చారు. మందిరంలో ఏకాహం జరుగుతున్నది. అక్కడకు వెళ్ళి కూర్చున్నారు.

ఉదయం యోగన్నయ్య గోరింటాకు తెచ్చాడు. శ్యామలచేత (కాశీరావు భార్య) అమ్మ గోరింటాకు చేతులకు పెట్టించుకున్నది.

నందిపాటి నుంచి వచ్చిన వీరాస్వామి, భార్య కృష్ణవేణమ్మ, భాగ్యలక్ష్మి దూరంగా కూర్చుని ఉంటే దగ్గరకు రమ్మని పిలిపించి భాగ్యలక్ష్మిని ఇంత పాడయిపోయినావేమిటమ్మా ఏమయినా టానిక్కు తీసుకోకపోయనావా అని ఆరోగ్యాన్ని గురించి పరామర్శ చేసింది. భాగ్యలక్ష్మిని దగ్గరకు వచ్చి గోరింటాకు పెట్టమన్నది. ఆమె తృప్తికోసం అమ్మ అవకాశం ఇచ్చిందన్న సంతోషంతో అమ్మకు గోరింటాకు పెడుతున్నది.

(ఆ అమ్మాయి చాలా బాగా పాడుతుంది) అందుకని అమ్మ 'ఊరికే పెడితే బాగుండలేదు. పాట పాడుతూ పెట్టు' అన్నది.

భాగ్యలక్ష్మి రాజోపాటలు పాడుతూ గోరింటాకు పెట్టింది.

సరిగ్గా ఒక గంట ఉంచుకుని చేతులు కడుక్కుని వరండాలోకి వచ్చింది.

అమ్మ రాగానే సత్యనారాయణ గారి బాబును అమ్మచేతికిచ్చారు.

అమ్మ ఎత్తుకుని ముద్దుపెట్టుకుని ప్రేమయ్యా అంటూ మరీ మరీ ముద్దుచేసింది. అమ్మకు కళ్ళనీళ్ళు వస్తున్నాయి. ఎందుకో అర్థం కాలేదు మాకు. చెయ్యి కళ్ళకు అడ్డంగా పెట్టుకున్నది. ఏమిటమ్మా అన్నాను. 'ఊరుకో' అన్నది. ఎవరన్నా చూస్తారేమో అన్నట్లు.

ఏమిటో ఆ కళ్ళల్లో ఆర్ద్రత, ఆ ప్రేమ, ప్రేమతోకూడిన కన్నీటి రహస్యం,

రామకృష్ణన్నయ్య అమ్మ దర్శనానికి వచ్చారు అని చెప్తుంటే అమ్మ 'ఉండరా నా చిట్టితండ్రి ముందు నాకు ఇవేమీ పట్టలేదురా' అన్నది ఆ బాబును చూస్తున్న మురిపెంతో

వీడింతసేపు నా దగ్గర ఉంటే ఆ తల్లి ప్రాణం ఎంత కొట్టుకుంటున్నదో! అని తల్లి వైపు తిరిగి 'ఏమ్మా ఇవ్వనా' అన్నది.

తల్లి :- అమ్మ దగ్గర అమ్మ ముద్దులతో పరవశిస్తున్న బాబు అదృష్టానికి మురిసిపోతున్న ఆ తల్లి ఉంచుకోండి అన్నది.

అమ్మ రామకృష్ణన్నయ్యతో 'వీడిని చూచావట్రా. తెల్లగా పిల్లవాడు, నల్లగా జుట్టు ఎంత బాగున్నాడో చూడు' అని తన గుండెలకు హత్తుకుని నిద్రపోతున్న బాబును 'లేవరా లేచి ఏడవరా, ఏడవ్వేంటి? నాన్నా లే' అని 15 ని.లు ముద్దు చేసింది. ఇంతలో కుయ్ కుయ్ లాడాడు. నాన్నా లేచావుట్రా. నీ రూపం చూచాను. నీ గొంతులో ధ్వని వినలేదు అనుకుంటున్నానురా. అదీ విన్నాను అని తల్లివైపు చూచి ఏమ్మా పాలిచ్చి నా దగ్గర పడుకోబెట్టు. తెల్లవార్లూ నా దగ్గర పడుకోబెట్టుకుంటాను అంటూ ముద్దుపెట్టుకుని ఇచ్చింది. సంధ్యావందనం నుంచి వచ్చిన పిల్లలకు బత్తాయికాయలు పంచింది.

మంగ, నేను కొబ్బరికాయ తీసుకుని వచ్చేసరికి లోపలికి వెళ్ళబోతున్న అమ్మ మమ్మల్ని చూసి (కొబ్బరికాయ చిప్పలో నీళ్ళు ఉండేలా కొట్టి నుంచున్నాం) నే తాగను అని మారాం చేసింది.

అమ్మ తాగదేమో అనుకున్నాను. చేతికి అందించగానే తాగింది. హారతి వెలిగిస్తుంటే లేచి నవ్వుకుంటూ వెళ్తుంటే -

అమ్మా తీర్థమమ్మా అంటే -

అమ్మ :- తీర్థం లేదు ఏమీ లేదని వెళ్ళి గడపలో నుంచుని నన్ను చూసి నవ్వుతూ ఉంటే

'పోన్లే, నువ్వు తాగావు మాకు అంతే చాలు' అన్నాను.

అమ్మ :- మాకు ఇవ్వకుండా నువ్వు తాగావు అనేగా నువ్వన్నది-అని జోక్‌చేసింది.

'అబ్బ అట్లా కాదమ్మా నేను అన్నది' అన్నాను

'తీర్థం గిన్నె తెచ్చుకోండి. తీర్థం వేస్తాను. మళ్ళీ గొణుక్కుంటావ్' అని గిన్నె తీసుకెళ్తే తీర్థం వేసి లోపలకు వెళ్ళి స్నానం చేసి దేవాలయం ముందరకు వెళ్ళి పడుకున్నది.

★ ★ ★ ★ ★

10-7-1965

అమ్మ 7 గంటలకు స్నానం చేసి తెల్లచీర కట్టుకుని లైట్‌కలర్ ఆకుపచ్చ రవికె వేసుకుని హాల్లోకి వచ్చి 10 ని.లు మాత్రమే కూర్చుని గోడవైపు తిరిగి పడుకున్నది. నాన్నగారు కిటికీ దగ్గరకు వచ్చి గోడవైపు తిరిగి పడుకున్న అమ్మను చూసి రామకృష్ణన్నయ్యతో - "నిద్రపోయిందా" అన్నారు.

నాన్నగారి గొంతు విన్న అమ్మ వెంటనే లేచి లోపలకు వెళ్ళి బాత్‌రూమ్‌లో ఉన్న తొట్టి దగ్గర నిల్చుని నాన్నగారితో మాట్లాడి మళ్ళీ హాల్లోకి వచ్చింది. ఇవాళ అమ్మకు హాయిగా లేదు. ఏకాహం పూర్తి అయింది. నామం చేస్తూ రాధ, కంజరీ వాయిస్తూ నరసింహంగారు, గంట వాయిస్తూ ప్రభాకర్, హార్మోనియం వాయిస్తూ దత్తు అందరూ కలిసి వరండాలోకి వచ్చి 5 ని.లు ఉండి నామం చేస్తూ అమ్మ దగ్గరకు వచ్చారు.

నరసింహంగారు ఏకాహానికి ముగింపు హారతి ఇచ్చారు.

కంకటపాలెం నుంచి ఒక సోదరి వాళ్ళ పాపకు అక్షరాభ్యాసం చేయించాలని వచ్చింది. పలకా, బలపం తెచ్చి అమ్మ చేతికి ఇచ్చింది. మొదట పలక మీద వ్రాసి, కుంకుమ పళ్ళెం తేగానే కుంకుమలో 'ఓం' అని వ్రాసి దిద్దించింది పాపచేత.

రంగమ్మగారు, ఆమె వదినె అమ్మకు పూజ చేసి చక్కెర, కొబ్బరిచిప్పలు నివేదన ఇచ్చారు. కొబ్బరి కొరుక్కుని చక్కెర నోట్లో వేసుకుని, చక్కెర పొట్లం కట్టండి. రామకృష్ణన్నయ్యకు ప్రసాదం ఇద్దాం అన్నది. అన్నయ్య కొఱకు అప్పికట్ల నుండి మనిషి వచ్చాడు. ప్రసాదం ఇచ్చి అన్నయ్యకు ఇడ్లీ పెట్టింది.

అమ్మ దగ్గరకు రుక్మిణక్కయ్య వచ్చింది. తెల్లచీరతో ఉన్న అమ్మను చూసి "అమ్మ స్నానం చేయలేదా? తెల్లచీర కట్టుకున్నదేమిటి?" అని అడిగింది.

అమ్మ :- తెల్లచీర రాత్రిపూట తప్పితే పగలు కట్టుకోకూడదని నాకు తెలియదులే. అని మంచం పక్కనే ఉన్న రమణను చూసి 'నిన్న ఉపవాసం ఉన్నారుగా అన్నం తిని రండి' అన్నది.

రమణ :- ఇంకా వంట కాలేదమ్మా

అమ్మ :- మీకు వేరే చెయ్యలేదా?

రమణ :- విద్యాధరి, రాజ్యం వాళ్ళు వాళ్ళింట్లో వేరే వండుకుంటున్నారు.

అమ్మ :- మీకు వేరే చేస్తున్నారని చెప్తివిగా

రమణ :- నిన్న అన్నారమ్మా

రాజ్యం, విద్యాధరి, ప్రేమతో సహా వచ్చారు. దీపారాధన కుంది తీసుకొచ్చి దీపారాధన చేసి కొబ్బరికాయ కొట్టారు, మహానివేదన ఇచ్చారు. అందులోని అనుపాకాలు పప్పు, కొబ్బరి పెరుగు పచ్చడి, చారు, బజ్జీలు, సగ్గుబియ్యం పాయసం. కొబ్బరిచిప్పలు ప్రేమచేత ఇప్పించారు. 'నువ్వు మొయ్యగలవుట్రా' అంటూ తీసుకున్నది అమ్మ.

ప్రేమను 'దగ్గరకు రా' అని చేతులు చాపింది అమ్మ.

ప్రేమ రానని దూరంగా వచ్చాడు.

అమ్మ :- నవ్వుతూ 'మొన్న ఎవరూ ఇంట్లో లేనట్లుంది. అందుకనే దగ్గరకు వచ్చాడు. అవసరాలవాడు' అన్నది.

తమలపాకులు లేనందువల్ల రావి ఆకులే తమలపాకులుగా దక్షిణ రూపాయి పెట్టి ఇచ్చింది. రాజ్యం తాంబూలంలో పైసా పెట్టింది.

అమ్మ :- రూపాయి పావలానా. ఇది ఎవరిచ్చారు అంటూ వాటిని విడిగా దీసి ఆకులు నమిలింది.

అమ్మ :- ఈ పావలా పెట్టిందెవరు?

రాజ్యం :- ఇది పావలా కాదు పైసా

అమ్మ :- ఇదీ సరిఅయిన భక్తి అమ్మాయి

అమ్మకు తలనొప్పిగా ఉన్నదంటే ఉదయం నుండి కాఫీ తాగలేదు కదా నవాల్జిన్ వేసుకుని కాఫీ తాగమ్మా అన్నాడు రామకృష్ణన్నయ్య.

అమ్మ :- నాకు కాఫీ వద్దు.

అన్నయ్య :- తలనొప్పి బిళ్ళ వేసుకుంటూ కాఫీ తాగకుండా ఉండేవాళ్ళు ఎవరన్నా ఉన్నారా?

అమ్మ :- వేడినీళ్ళతో వేసుకుంటాను. ప్రపంచంలో అంతా కాఫీయే తాగుతారా?

అన్నయ్య :- బిళ్ళ వేసుకుండేవాళ్ళంతా కాఫీతోనే వేసుకుంటారు అని అమ్మను బ్రతిమాలాడు.

అమ్మ బిళ్ళ వేసుకుని కాఫీ తాగి స్నానానికి బాత్‌రూమ్‌లోకి వచ్చింది. రమాదేవి (ఉపవాసం) నివేదన తెచ్చింది.

అమ్మ :- అచ్చంగా బ్రాహ్మణుడల్లే కూర్చుంటాను, ఉండండి అని స్టూలు దిగి పీటమీద బాసింపట్టు వేసుకుని కూర్చున్నది. ముందు ఆచమనం వెయ్యండి అని అడిగి చేతిలో నీళ్ళు వేయించుకుని చెయ్యి కడుక్కుని మళ్ళీ వేయించుకుని ఔపోసన పట్టి, నివేదన ప్రారంభించింది. ఉసిరికాయ పచ్చడి, పప్పు, కొద్దిగా పచ్చడి మెతుకులు కొద్దిగా నోట్లో వేసుకుంటూ - పెద్దవాళ్లు ఇందుకే చెప్పారు అన్నది.

రుక్మిణక్కయ్యను చూసి - మీ నివేదన ఏదీ - అంటే నన్ను వెళ్ళి తీసుకురమ్మన్నది రుక్మిణక్కయ్య.

వంకాయ కూర, పులుసు, అన్నం తీసుకువచ్చాను. రంగమ్మగారు, ఆమె వదిన గారు పులిహోర, దద్దోజనం, పొంగలి నివేదన తెచ్చారు. నివేదన అయ్యాక వాళ్ళ బాబును గురించి చెప్పటం ప్రారంభించింది.

అమ్మ :- బాబు ఏ పెద్దవాళ్ళ దగ్గరకు వెళ్ళినా దణ్ణం పెట్టడట. ఇక్కడికి (రంగమ్మ గారిని చూపించి) ఈమె తీసుకువచ్చింది. అందరినీ బయటకు పంపించి తలుపు వెయ్య మన్నాడు. తలుపు వేశాను. 'నీకు దణ్ణం పెట్టాలని అనిపిస్తున్నది' అని దణ్ణం పెట్టి ' నువ్వు కాళీమాతవు' అన్నాడు. ''వాడు మనిషిని చూడగానే బొమ్మ వేసేవాడు. బాగుండేది. నా పక్కలో రవి పడుకుంటే, రవిని గిచ్చి, లేవగొట్టి తను పడుకుండేవాడు, వాడ్ని చూసి చాలామంది రవి అనుకునేవాళ్ళు. రాముడు, సీత, హనుమంతుడు, లక్ష్మణుడు అన్ని పోర్షన్స్ ఏకపాత్రాభినయం చేసేవాడు. చాలా బాగుండేది. వీడు ఎవరి మీద అయినా రాళ్ళు రువ్వబోతే - నేను అడ్డం వెళ్తే నువ్వులే నీకు తగుల్తుంది" అనేవాడు అని చెప్పి వాళ్ళతో తీసుకురండి వాడ్ని ఒకసారి అన్నది.

రంగమ్మ :- వస్తే రానంటాడమ్మా

అమ్మ :- పదిరోజుల పాటు నువ్వు ఉండి నీ దగ్గర ఉంచుకుందువు గాని అనగానే రంగమ్మగారు ఒడిలో తలపెట్టుకుని పడుకుని 'ఈ పాలం రూపంగా నీ దగ్గరకు చేర్చుకున్నావు తల్లీ' అని ఏడుస్తుంటే

ఈమె 1942లో ఇక్కడకు రావటం మొదలు అని ఆమె వదిన గారిని కూడా దగ్గరకు తీసుకున్నది.

అమ్మ స్నానం చేసి 12 గంటలకు హాల్లోకి వచ్చింది. భారతత్తయ్య (చిదంబరరావు

గుంటూరు నుండి వచ్చిన చంద్రమౌళిగారి భార్య వాళ్ళమ్మాయిని చూపిస్తూ అమ్మాయి పురిటికి మీది పాతచీర ఏమయినా ఇవ్వమ్మా అని అడిగితే -

అమ్మ :- నా దగ్గర పాతచీరలు ఏవీ ఉండవమ్మా. అని నాతో నిన్న జమ్ములపాలెము వాళ్ళు పెట్టిన తెల్లచీరలలో ఒకటి తెమ్మన్నది. ఆ అమ్మాయికి ఆ చీర బొట్టుపెట్టి ఇచ్చింది. మెడలో దండ తీసి అక్కడున్న అందరికీ తలాకాస్త ఇచ్చింది. ప్రసాదాలు తీసుకోగానే వాళ్ళు వెళ్ళారు.

అమ్మ మందిరంలోకి వచ్చి తాతయ్య దగ్గర కూర్చున్నది. గుంటూరు నుండి ఆర్.ఎమ్.ఓ. గారు పంపారు అని సీతయ్య అనే వ్యక్తి వచ్చాడు. (ఇతనిని గురించి ఉమ చెప్తూ ఉండేది అమ్మకు) ఉమ చెప్పే సీతయ్యేనేమో కడుక్కోండి అన్నది అమ్మ.

4 గంటలకు వెళ్ళిన అన్నయ్య 8 గంటలకు వచ్చాడు. రాగానే పీతయ్యతో మాట్లాడమని చెప్పింది.

అమ్మ 2 సం. క్రితం ఇక్కడ ఆడపిల్లలను మంత్రపుష్పం నేర్చుకోమని చెప్పింది. అది ఈనాటికి ఫలించింది. హాల్లో కృష్ణశర్మగారు మంత్రపుష్పం నేర్పుతున్నారు.

అమ్మ తాతయ్య దగ్గర్నుంచి వచ్చింది. సీతయ్యను పరామర్శించింది.

అమ్మ :- ఎమ్.ఆర్.ఓ. గారు ఏమి అవుతారు?

సీతయ్య :- మేనమామ అవుతారు.

అమ్మ :- అమ్మా, నాన్న ఉన్నారా?

సీతయ్య :- అమ్మ ఉన్నది. నాన్న లేరు. చిన్నతాతయ్యగారు తీసుకువచ్చి చదువు చెప్పించారు. ఎమ్.బి.బి.ఎస్., పాసయినాను. ఉమ ఇక్కడ ఉన్నదో లేదో చూసి రమ్మని పంపించారు.

అమ్మ :- ఉమ సీతయ్యను తెచ్చి నీ డొక్కలో వెయ్యాలమ్మా అనేది. ఈకారణంగా వచ్చావు నాయనా. ఆమె భర్త దగ్గరకు వెళ్ళింది.

సీతయ్య :- స్థిమితంగా ఉండద్దా అమ్మా

అమ్మ :- మీరు అనుకుండే స్థిమితము ఏమిటో నాకు తెలియదు. ఆ అమ్మాయితో నీకు ఉన్న అనుభవం నాకు లేదు కదా! రోజూ నా దగ్గర కూర్చుంటూ ఉన్నట్లుండి ఒకరోజు భర్త దగ్గరకు వెళ్తాను అన్నది. మీ తల్లిదండ్రులకు కబురు చేసి, వాళ్ళ దగ్గరకు వెళ్లి వెళ్ళమని చెప్పాను. 'కాదు, నేరుగా అక్కడకే వెళ్తానని, ఇక్కడే ఉండే శాయమ్మగారు

అనే ఆమెను తోడుగా పంపమన్నది. ఆమె వస్తే తీసుకువెళ్ళమని చెప్పాను. ఆమెకు 50 సంవత్సరాలు ఉంటాయి. ఎటయినా పోయేదయితే ఆమెను తోడు రమ్మని అడగదుగా. ఆమెను రమ్మని అడిగి ఆమె తోడు తీసుకువెళ్లింది. మీకంత నమ్మకం లేకపోతే మీరు వెళ్ళి చూసుకోండి. ఉత్తరాలు వ్రాసుకోండి' అని చెప్పింది.

★★★★★

12-7-1965

6 గంటలకు నేను అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళేసరికి అమ్మ కాఫీ తాగుతున్నది. నన్ను చూసి తాతయ్యకు ముఖం కడిగించి కాఫీ ఇవ్వండి. తాతయ్యను కనుక్కునిరా అంటే - నేను తాతయ్య దగ్గరకు వెళ్ళాను. రాజ్యం ముఖం కడిగించింది. కాఫీ తీసుకెళ్ళి ఇచ్చి వచ్చాను. వచ్చి అమ్మకు చెప్పి నీకు ఎట్లా ఉన్నదమ్మా అంటే 'చెప్పలేకుండా ఉన్నాను' అన్నది.

అమ్మ స్నానం చేసి హాల్లోకి వచ్చేసరికి 9 గంటలు అయింది. రాత్రి వచ్చిన ఆర్. సుబ్బారావుగారి అత్తగారు, మామగారు, కోటప్పకొండ దగ్గర నుంచి వచ్చిన ముగ్గురు యాత్రికులు, రాత్రి నుంచి అమ్మ దర్శనం కాలేదని అమ్మ కొఱకు ఎదురు చూస్తూండటం వల్ల అమ్మను చూడగానే అమాంతం అమ్మ పాదాలపై పడి నమస్కారం చేసారు.

ఉమ దంపతులు, శాయమ్మగారు వచ్చారు ఊరినుండి. అమ్మ వాళ్ళను చూస్తూనే చేతులు జాపింది. ఇద్దరూ వచ్చి నమస్కారం చెయ్యగానే ఇద్దర్నీ చెరి ఒకవైపు ఒకేసారి దగ్గరకు తీసుకున్నది.

ఉమకు కళ్యాణం బొట్టు, హనుమంతరావు గారికి నిలువు బొట్టుపెట్టింది. ఇద్దరి మెడలో దండలు వేసి నెత్తిన పూలు చల్లింది. అమ్మ వాళ్ళను - వెళ్ళి స్నానాలు చేసి రమ్మన్నది. ఉమ భర్తకు నీళ్ళు తోడి వచ్చి అమ్మ దగ్గర కూర్చున్నది.

అమ్మ :- వెళ్ళి ఆయనను కనుక్కో.

ఉమ :- అబ్బ! అదేమిటి? అస్తమానం ఆయన దగ్గరకు వెళ్ళమంటావు.

అమ్మ :- అస్తమానం నువ్వు ఆయన దగ్గర ఉంటే నా దగ్గర ఉన్నట్లే.

అక్కడే ఉన్న శేషగిరిరావన్నయ్య అందుకుని 'నువ్వు అస్తమానం ఆయన దగ్గర ఉంటే అమ్మ నీదగ్గర ఉన్నట్లే అన్నారు' ఉమతో

అమ్మ :- ఇది పెద్ద ఎత్తే

ఉమ :- ఇక్కడ ఈ రెండు రోజులూ చెయ్యబోతే కొత్తగా ఉంటుందమ్మా! అక్కడకు వెళ్ళిన తర్వాత చేస్తాను అని మాట ఇచ్చానుగా. తప్పకుండా చేస్తాను.

అమ్మ :- తప్పకుండా చేస్తావుగా.

ఉమ :- చేస్తానమ్మా

అమ్మ :- సరే అయితే, దువ్వెన ఇచ్చిరా

ఉమ :- తీసుకుంటారుగా

అమ్మ :- నువ్వు పూజ చెయ్యటానికి కావలసిన వాటి కోసం వెతుక్కోవు. అట్లాగే ఆయనకు కావలసినవన్నీ అమర్చటమే నీ పూజ. బూట్ల దగ్గర్నుంచి ప్రతిదీ.

ఉమ :- అక్కడకు వెళ్ళాక చేస్తానన్నాగా!

అమ్మ ఆ ప్రసక్తి ఆపేసింది.

నిన్న లంకల కోడేరు నుండి వచ్చిన సోదరుడు అమ్మతో మాట్లాడాలని అడిగాడు.

అమ్మ అతన్ని దగ్గరకు రమ్మని పిలిచింది.

అమ్మ :- ఏమిటి నాయనా?

సోద :- మానసికమయిన కల్లోలాలతో బాధపడుతున్నాను

అమ్మ :- అంటే

సోద :- దుష్ట స్వప్నాలవీ వస్తుంటాయి

అమ్మ :- ఏ రకంగా

సోద :- బ్రహ్మచర్యాన్ని గురించి విరుద్ధంగా వచ్చినట్లు చెప్పాడు.

అమ్మ :- బ్రహ్మచర్యము అంటే - కేవలము పెళ్ళి చేసుకోకపోవటం కాదు. బ్రహ్మచర్యం అంటే - లింగబేధం, స్పర్శబేధం, రూపబేధం లేకుండా ఉండటం అని నా అభిప్రాయం. దాన్ని గురించి నువ్వు ఏమీ ఆలోచించబోకు. ఏది చేసినా ఆ శక్తే చేయిస్తున్నది. ఆ స్థలనంలో పోయేది కూడా బ్రహ్మపదార్థమే. కంట్రోలు అనుకున్నప్పుడు రాక తప్పదు.

సో :- మనస్సులో ఏ సంకల్పం లేకుండా జీవించాలనుకుంటే -

అమ్మ :- సంకల్పమే మానవత్వం. సంకల్పమే దైవతత్వం. లేకుండా ఉండాలనుకోవటం కూడా సంకల్పమే.

సో :- మీ అనుగ్రహం కలుగుతుందని వచ్చానమ్మా.

అమ్మ :- కలుగుతుంది. ఎప్పుడో ఒకప్పుడు. ఆ ఆలోచన కలుగకపోతే రావుగా. ఆలోచించబోకు నాన్నా. అని లాలనగా వీపునిమురుతూ బుజ్జగించింద.

అమ్మ అమృత కరస్పర్శకు ఆనందభాష్పాలు అమ్మ పాదాలను అర్చించాయి.

అమ్మ :- కళ్ళనీళ్ళు తుడిచి ఏ ఆలోచన వచ్చినా భగవత్ స్వరూపమే అనుకో నాన్నా! అప్పుడు ఏవీ నీ జోలికి రావు. ఏకాగ్రత అంటే - కనపడేవి అన్నీ ఒకటిగా చూడటమే. ఏది చూచినా, ఎందులోనయినా ఒకే వస్తువును చూడటమే ఏకాగ్రత.

సో :- మనస్సు చాలా బలహీనంగా ఉంటుందమ్మా

అమ్మ :- మనస్సు పోవటాన్ని నాకు వదిలివెయ్యి. అమ్మ ఎందుకో ఇట్లా చేస్తున్నది అనుకో. మనస్సు నువ్వు అనుకున్నట్లు ఉండటం లేదు అనేగా. నాలుగురోజులు ఉండాలనుకుంటే ఉండు. నిన్ను ఎవ్వరూ ఏమీ అనరు నాన్నా! ఏ ఆలోచనా పెట్టుకోబోకు అని ఊరడించి అతని బాధ్యతను తనపై వేసుకున్నది అమ్మ.

అన్నపూర్ణాలయం నుంచి అందరినీ భోజనాలకు రమ్మని కబురు వచ్చింది. అమ్మ అందరినీ భోజనాలకు వెళ్ళమని లోపలకు వచ్చింది.

శాయమ్మగారు వాళ్ళ ప్రయాణపు విషయాలు అమ్మకు చెప్పింది. వాళ్ళు ఔపోసన ఇక్కడే చేసుకుంటారట. అమ్మ పూజకు కావలసినవాటి కొఱకు పాండు రంగారావుని, శ్రీరామమూర్తిని పంపింది.

అమ్మ హనుమంతరావుగారిని కూర్చోబెట్టుకుని 'పుస్తకాలు చదివానా నాన్నా' అని అడిగి 'రాధాకృష్ణశర్మ అపరశంకరుడు వలే వ్రాశాడు. చాలా బాగా వ్రాశాడు. ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి గారు వచ్చినప్పటి విషయం చెప్పి ఉమ అప్పుడు ఇక్కడే ఉన్నది. ఆయన దాన్ని దగ్గరకు తీసాడు.

ఎవరన్నా పెద్దవాళ్ళు ఉండాలి నాన్నా! దాన్ని జాగ్రత్తగా పట్టుకురావాలి. చెప్పి చేయించుకోవాలి. శాయమ్మగారు వస్తే - వాళ్ళ వాళ్ళు ఏమనుకుంటారో మధ్య నేను ఎందుకు అన్నది.

హను :- అదేమిటమ్మా! అమ్మ నడుగుదామని, అడిగితే ఏమనుకుంటారో అను కుంటున్నాను.

అమ్మ :- ఎవరు బాగు చేస్తే వాళ్ళే తల్లులు. ఈ వాతావరణంలో సంఘం, సభ్యత ఇది దాటితే ఉన్నది.

"దైవం ఎప్పుడూ గుర్తించేటట్లుగా ఉండడు. సర్వసామాన్యముగా ఉంటాడు. లింగబేధం, స్పర్శబేధం, రూపబేధం పోయి భార్యను కూడా తల్లిగా భావించకలిగిన వాడు సన్యాసి, శరీరంతో కాదు మనస్సుతో".

అమ్మ దగ్గరకు అయ్యంగారు వచ్చి అమ్మా జ్యోతి జ్వాజ్వలమానంగా వెలిగింది. మళ్ళీ వెలిగేలా చెయ్యవా?

అమ్మ :- నేను ఒక సామాన్య గృహస్థురాలిని. నాకేమీ తెలియదు.

అయ్యంగారు :- మొన్న వేపాకు తిన్నానమ్మా

అమ్మ :- జిహ్వను జయించటము అంటే ఏది అందితే అది తినటం. అన్నం తినను, వేపాకే తింటాను అంటే అదీ కోరికే. ఏది లభ్యపడితే అది తినటం, నీకు ఏది తోచినా, ఏది చేసినా నువ్వు 'నేనే అంటూ' అట్లాంటప్పుడు మాటలతో పనేమున్నది?

ఉమ గజేంద్రమ్మ ఎన్ని కొబ్బరికాయలు పీచు తియ్యమంటావు అంటూ అమ్మ దగ్గరకు వచ్చారు.

అమ్మ :- మీ పని మీరు చూసుకోండి

ఉమ :- ఏపని చెయ్యమంటావు

అమ్మ :- ఏపనయినా చేస్తావుగా

ఉమ :- ఆఁ ఏ పనయినా చేస్తాను

అమ్మ నొక్కి నొక్కి అడిగింది. ఏపనయినా చేస్తావుగా అని 'పంపులో నీళ్ళు వస్తున్నాయి. ఆ ధ్వనిలో... అమ్మ నీకు ఇష్టం అంటున్నావుగా. ఏది నీకు ఇష్టమో ఆ ధ్వని నీకు వినిపిస్తుంది విను'.

మీ ఇద్దరికీ ఎంత కందిపప్పు కావాలి ఒక మానెడు అయితే మీ ఇద్దరికీ నెలకు సరిపోతుంది. అవి పనిమనిషి చేత చేయించకుండా నువ్వే విసురుకో. ఆ శబ్దంలో కూడా ఆ ధ్వనినే విను. తోచకపోవటం అంటూ ఏమి ఉంటుంది. అన్ని పనులు చేసుకో. ప్రతి దానిలోనూ ఆ ధ్వనినే విను. నేను నీ దగ్గరే ఉంటానుగా. అమ్మ హామీ ఇచ్చింది.

ఉమ :- మళ్ళీ అట్లా పెడతావేమిటి? నాకు నువ్వు కనపించకపోతే ఎట్లా?

అమ్మ :- నీ దగ్గర ఉన్నదానిని కనిపించేటట్లు చేసుకో. తెల్లవారుఝామునే స్నానం చేసి, జపం చేసుకుని 5 గంటలకల్లా కాఫీ పెట్టివ్వు. 9 గంటలకల్లా అన్నం వండిపెట్టు అబ్బాయికి.

ఉమ :- అమ్మో!

అమ్మ :- నేను తిననిదే నువ్వు తినవు గదా! నాకు 7 గంటలకే ఆకలేస్తుంటే నువ్వు ఊరుకోగలవా!

ఉమ :- సరే చేస్తానని వెంటనే ఒప్పేసుకున్నది. టెంకాయలు ఎన్ని తీసుకోమంటావమ్మా!

అమ్మ :- నీ ఇష్టం నీకు ఎన్ని తోస్తే అన్ని. ఒకడు పరుగెత్తి పోతున్నాడనుకో. వాడి వెంబడి పరుగెత్తితే ఇంకా పరుగెత్తుతాడు. వీడు ఎక్కడ ఆగితే అక్కడ ఆగుతాడు.

ఉమ :- అయితే నేను పరుగెత్తుతున్నానన్నమాట.

అమ్మ :- అని నేను అన్నానా? నిన్ను ఒక్కమాటన్నా అడిగానా?

ఉమ :- అదే నువ్వు చేసింది. మాటలతో కాకుండా కట్టుబడేలా చేసావు.

నిల్చున్న గజేంద్రమ్మను చూసి - అమ్మా! ఎందుకో గజేంద్రమ్మ నిల్చున్నదే?

ఉమ :- టెంకాయలు ఎన్ని కావాలని

అమ్మ :- నీ ఇష్టం వచ్చినన్ని. రెండు కాళ్ళ మీద తలపెట్టు. అదే పూజ. ఇక్కడ తాత్కాలికంగా కాదు శాశ్వతంగా పెట్టాలి. ఇక్కడే కాదు ఎక్కడ ఉన్నా పెట్టాలి.

ఉమ :- అసలు పూజ అంటే ఏమిటి?

అమ్మ :- తల పగలగొట్టటమే

ఉమా వాళ్ళు నవ్వుకుంటూ వెళ్ళారు.

అమ్మ హనుమంతరావుగారితో - ఎవరికి ఏ రూపంగా ఇచ్చినా ఒక్కడే అందరికీ తలా ఒక రకంగా ఇస్తాడు. అందరమూ కూలివాళ్ళమే. చిన్నకూలీ, పెద్దకూలీ అంతే తేడా అని భోజనాలకు వెళ్ళమని పంపించింది.

★ ★ ★ ★ ★

13-7-1965

ఇవాళ వ్యాస పూర్ణిమ

అమ్మ తలంటిపోసుకుని ఉమ దంపతులు పెట్టిన పెద్ద జరీ అంచుగల నీలంచీర కట్టుకుని, పెద్ద జరీ అంచుగల ఎఱ్ఱరవికె వేసుకని, చెవులకు జూకాలు, చెంపస్వరాలు, ముక్కుకు బులాకీ, ముంగెర పెట్టుకుని నొసటన ఎఱ్ఱని కుంకుమతో అర్ధచంద్రాకారపు బొట్టు, మధ్యలో బంగారపు నిలువు బొట్టుపెట్టి ఎఱ్ఱని కుంకుమ కింద తీర్చిదిద్దిన విభూదిరేఖ, జుట్టు ముడివేసుకుని ఆ కొనలు కుడివైపుగా వచ్చి ఆ ముడిపై అలంకరింపబడిన మల్లెపూల చెండు ఎడమవైపు వాలి - ప్రసన్నవదనంతో 9-35 ని.లకు

జేగంట నినాదాలతో పూజకు వేంచేస్తుండగా ద్వారం దగ్గర శేషగిరి రావన్నయ్య అమ్మ మెడలో దండ వేసి పాదాలపై పూలువేసి కొబ్బరికాయ కొట్టి హారతిచ్చాడు.

అమ్మ మందిరంలోకి వచ్చి సింహాసనాసీన అయింది.

శేషగిరిరావన్నయ్య పాదాలు కడిగి గంధం రాచి, పారాణి పెట్టి, మెడలో చెమికీ దండతో అలంకరించారు. తమలపాకులతోనూ, మందారాలతోనూ పూజ చేసి, 15 కొబ్బరికాయలు కొట్టి, పిండివంటలతో నివేదన చేసారు. 10 గంటలకు కిరీటధారణ జరిగింది.

ఉమ దంపతులు గజమాలతోనూ, మల్లెపూలమాలతోనూ అమ్మను అలంకరించారు. పూజ చేసి నివేదన ఇచ్చారు. అమ్మ వాళ్లిద్దరికీ ప్రసాదం నోట్లో పెట్టింది.

అమ్మ ఉమ దంపతులకు ఇద్దరికీ చెరి ఒక దండ మెడలో వేసి, గజమాలను ఇద్దరికీ కలిపి వేసింది. పూలతో వాళ్ళను నింపి ఆశీర్వదించింది. "ఎవరు లాగినా తెగిపోతుంది అది నేనే తియ్యాలి" అని తీర్థ ప్రసాదాలు ఇవ్వటం అయ్యాక ఆ పెద్దదండను అమ్మే తీసింది.

శేషగిరిరావన్నయ్యను పిల్చి ఆయన మెడలో దండవేసి నెత్తిన పూలు జల్లి బొట్టుపెట్టింది.

తర్వాత శాయమ్మగారు పాదాలు కడిగిపూజ చేశారు. ఆమె చాలా ఇష్టపడేరోజు.

అక్కడ ఉన్న భక్తజనం అంతా ఒక్కొక్కరే నమస్కారం చేసుకుని కొబ్బరికాయలు కొట్టి అమ్మచేత తీర్థప్రసాదాలు తీసుకోవటం అయిన తదుపరి జేగంట నినాదాలతో లోపలకు వెళ్ళింది.

★★★★★

16-7-1965

శుక్రవారం అమ్మ తలంటి స్నానం చేసి బంగారు రంగుచీర అదే రంగుగా కన్పించే ఎరుపు జాకెట్ వేసుకుని చేతినిండా బంగారు గాజులు వేసుకుని బులాకీ పెట్టుకుని బంగారుకలర్ లోనే మెరిసిపోతూ హాల్లోకి వచ్చింది 9-15 ని.లకు.

ఏలూరునుంచి, కోయిలమూడి నుంచి, నర్సరావుపేట నుండి ఓ పదిమంది దర్శనానికి ఉన్నారు. అంతా పూజ చేసుకుని కొబ్బరికాయలు కొట్టి అమ్మకు నివేదన చేసి తీర్థం తీసుకుని ప్రసాదాలు తీసుకున్నారు. శ్రీపాద గోపాలక్రిష్ణ మూర్తి గారు వచ్చారు.

కోయిలమూడి నుంచి వచ్చిన అక్కయ్యలు ముగ్గురూ అమ్మకు ఇచ్చిన రవికె

గుడ్డలు పైన కప్పుకుని ఇచ్చేసింది. 'మీకోసం తెచ్చామమ్మా మీరుంచుకోండమ్మా' అంటే "కప్పుకుంటే నేను కట్టుకున్నట్లే మీరు తీసుకోండి"అన్నది అమ్మ.

వాళ్ళకు అమ్మే వుంచుకోవాలని వున్నప్పటికీ అమ్మ మాట కాదనలేక ప్రసాదంగా స్వీకరించక తప్పలేదు.

శ్రీపాదవారు వార్తాలాపమనే పుస్తకాన్ని అమ్మ చేతికి ఇస్తూ - త్రివేదిగారు ఇమ్మన్నారమ్మా అన్నారు.

అమ్మ :- ఆ పుస్తకం అందుకుని పేజీలు తిప్పి చూస్తూ చదువుతూ అక్కడక్కడ కొన్ని వాక్యాలను, పదాలను రామకృష్ణన్నయ్యకు చూపిస్తూ పుస్తకం మాత్రం బరువుగా ఉన్నది అన్నది.

శ్రీపాద :- గుజరాతీలో ఇంకా బరువుగా వుంటుందమ్మా. దాన్ని క్లుప్తంగా తెలుగులో వ్రాశారు. నేను ఇక్కడకు వెళ్తున్నానని చెప్తే - మీరు తెల్సుట. మీకిది యివ్వమని యిచ్చారు. ఇదివరకు యిక్కడకు వచ్చారేమో నాకు తెలియదు.

అమ్మ ఆ మాట కేమీ సమాధానం చెప్పలేదు. ఇది గుజరాత్‌లో కావాలంటే దొరుకుతుందిగా -

దొరుకుతుందన్నారు శ్రీపాద.

20 పేజీల దాకా చదివి యిట్లా చదివితే ఎన్నాళ్ళు పడ్తుంది. చివరిపేజీ చదివితే అయిపోయినట్లే అన్నాడు అన్నయ్య.

శ్రీపాద జనకమహారాజును గురించి ప్రస్తావన తెచ్చారు.

అమ్మ :- చెప్పినవేం లేవు చేసి చూపించటం వరకే. తామరాకు పైన నీటిబొట్టు. తామరాకు నీటిలోనే పుట్టి, నీటిలోనే పెరిగి, నీటిలోనే వున్నది. కాని దానిమీద నీరు నిలుపుకోదు. అందులో వుండి కూడా దాన్ని అంటకుండా వుండటమే విశేషం. వైరాగ్యమంటే - కేవలం వేపాకు తిని వుండటమే కాదు. ఏది లభ్యపడితే అది తృప్తితో స్వీకరించటమే. మంచం వున్నదనుకో మంచం వద్దు చాపమీదే పడుకుంటాననటం కోరికే. తెల్లగుడ్డ వద్దు కాషాయగుడ్డ కావాలనేదీ కోరికే. ఆ కోరికే లేని స్థితిని సంపాయించుకోవటానికి ప్రయత్నం సన్యాసం. అసూయ లేకపోవటమే అనసూయ కాదు. రాగద్వేషాసూయల పారద్రోలునదే అనసూయ. రాగం, ద్వేషం - యీ రెండూ లేని తత్త్వమే అనసూయ. అదే వాసుదాసుగారి దగ్గర - ఏదీ కావాలనేది లేకుండా కావాలి అన్నమాట అన్నదందుకే

శ్రీపాద :- ఏం కావాలీ... ఏం కావాలీ... ఏం కావాలీ... అన్నారు. అమ్మమాటకు పొంగిపోతూ

యోగన్నయ్య మధ్యలో వచ్చి ఈ ఝుంఝూటాలన్నీ ఎట్లా పోతయ్యమ్మా అంటే -

అమ్మ :- ఎట్లా వచ్చినయ్యో తెలిస్తే...

యోగన్నయ్య శ్రీపాద వారిని భోజనానికి తీసుకెళ్ళాడు. శాయమ్మగారు దద్దోజనం అమ్మకు నివేదనకు తెచ్చింది. కొబ్బరికాయ కొట్టింది. అమ్మ ఆమె చేతిలో చిప్పలు తీసుకుని ఒక చిప్ప కొరుక్కుంటూ, రెండవ చిప్ప మంచం కోడు మీద కొట్టి రెండు ముక్కలు చేసి కొరుక్కుంటూ, నన్నుచక్కెర తెమ్మని చక్కెర నంచుకుని తింటూ, కొబ్బరి చెక్కతో దద్దోజనం నోట్లో వేసుకుంటూ చిన్నపిల్లలా ముఖం పెట్టి - హారతివ్వాలి వుండమ్మా అంటే వుండనని అటూ ఇటూ తిరుగుతూ ఇట్లాగే యివ్వు హారతి అన్నది. ఆమె అట్లాగే హారతి ఇచ్చింది.

తీర్థం వెయ్యమ్మా అని శాయమ్మ గారడిగితే కొబ్బరినీళ్ళన్నీ గడగడ తాగింది.

అమ్మ :- శాయమ్మా నువ్వెప్పుడూ యీ వూళ్ళో వుండి పాయసం చెయ్యకుండా వున్నరోజు లేదు. ఆరోజు రాకపోతుందా అనుకున్నాను వచ్చింది.

శాయమ్మ :- నేను రాత్రికి చెయ్యాలనుకున్నాను ఈ పూట పాలల్లేవు

అమ్మ :- రోజంతా గడిచిపోయిన తర్వాత చెప్తే బాగుండేది

మధ్యాహ్నాం నర్సాయపాలెం నుంచి ముగ్గురు వచ్చారు.

అమ్మ :- భోంచేశారా నాయనా! అనగానే ముగ్గురూ ఒక్కసారే భోంచేశామని చెప్పారు.

కిరీటం చూడాలని అడిగారు.

రామకృష్ణన్నయ్య ఆగష్టు 15కి వస్తే కిరీటం పెట్టుకున్నప్పుడు చూడచ్చు అని చెప్పి కిరీటము, త్రిశూలము తీసుకొచ్చి అమ్మ మంచం మీద వుంచాడు. ఆ సోదరులు కిరీటాన్ని, త్రిశూలాన్ని దర్శించుకుని కళ్ళకద్దుకుని అమ్మ వద్ద సెలవు తీసుకుని వెళ్ళారు.

కోయిలమూడి వాళ్ళ బాబుకు పేరు పెట్టమని అడిగారు.

అమ్మ :- ఇంకా పేరు పెట్టలేదా?

కోయిల :- మీచేత పెట్టించాలనుకుని వచ్చాం. వీడికి ఆరోగ్యం బాగుండటం లేదు. రెండు, మూడు రోజుల నుంచి విరేచనాలు అవుతున్నాయి. వీడికంటే ముందు ఒకమ్మాయి పోయింది.

అమ్మ :- బాబుకి బొట్టుపెట్టి రహి అని రోగాల్లేవు ఏం లేవు అన్నది. కొబ్బరినీళ్ళు తను నోట్లో వేసుకుని ఆ ఉద్ధరిణెతోనే బాబు నోట్లో వేసింది.

ఉమ :- రహి అంటే నీకిష్టమా అమ్మా అందరికీ వరసన అట్లా పెడుతున్నావు.

అమ్మ :- ఆఁ (అని తలూపి) రహిమాన్ కాదుగా. రహి.

రామకృష్ణ :- ఆ పేరులో అన్నీ వున్నాయి.

అమ్మ :- ఆ పేరులో వుండే అర్థం తెలియదుగా అందరికీ పట్టిస్తుంది. తేజస్సు, ఆనందం, ప్రేమ. ఒకటికాదు, అనేకం వున్నాయి.

నాన్నగారు పొలం వెళ్తానని చెప్పి వెళ్ళారు. మువ్వల సత్యానికి రొట్టెలు చెయ్యమని చెప్పి, వరలక్ష్మిని మరికాసిని కాఫీ పెట్టి రెండు పంపించండి. నేనొక్కదాన్నే పడుకోవాలని స్నానా గదిలోకెళ్ళి ఒంటరిగా పడుకున్నది.

ఉదయం మంటలుగా వున్నది. అంతా తగలబడిపోతే బాగుండునన్నది. ఈ మాట అనటానికి ఇప్పుడిట్లా పడుకోవటానికి ఏదో సంబంధం వుండే వుంటుందనుకున్నాం.

అమ్మ 3-30 ని.లకు లేచి స్నానం చేసి తెల్లచీర కట్టుకుని హాల్లోకి వచ్చి కూర్చున్నది. ఎండ తగ్గింది. చల్లగా వున్నది. గాలివాన వస్తుందేమో అన్నట్లున్నది గాలి తీరు.

శ్రీపాద, అయ్యంగారున్నారు. ఇంగ్లీషులో మాట్లాడుతున్నారు. విసురుతున్న శ్రీపాద వారిని చూస్తూ -

అమ్మ :- నాతో ఇంగ్లీషులో మాట్లాడుతాడు.

అయ్యంగారు :- ఎందుకు పిలిపించావు ఇక్కడకు, పనేమిటి?

అమ్మ :- పనంటే ఏమిటి?

అయ్యం :- బిజినెస్ కాదమ్మా

అమ్మ :- అది కాదంటున్నప్పుడు పనంటే ఏమిటో చెప్పు. ప్రతిదీ బిజినెస్సే

అయ్యం :- నాకు చెప్పటానికి రాదమ్మా

అమ్మ :- ఆ పనికే పిల్చింది అంటూ-అయ్యంగారు వ్రాసిన ఇంగ్లీషు పేపరు చూస్తున్నది.

శ్రీపాద :- సాంబయ్య గారు ఇంగ్లీషు అక్షరాలు నేర్పించారామ్మా ! అమ్మ నవ్వింది.

అయ్యంగారు :- అన్నీవచ్చు అమ్మకు.

అమ్మ :- పేపరులో వున్న డివైన్ మదర్ అన్న పదాన్ని శ్రీపాదకి చూపి వీళ్ళు డివైన్ మదర్ అంటారు. డివైనే - మదర్ కాదూ! అసలు డివైన్ అంటే!

శ్రీపాద :- దివ్య అని

అమ్మ :- మరొక వాక్యంలో అమ్మకు బిడ్డను అని చెప్పుకున్నచోటు చూపించి అమ్మ అని గుర్తించినప్పుడు తను బిడ్డ అయిపోయినాడు. బిడ్డ అని తను సంబోధన వేరే చేసుకోనక్కర లేదు. అని ఆ పేపర్లు అయ్యంగారికిచ్చి

"నేను సాహిత్యంలో రాహిత్యం కాదు అన్న పదాన్ని ఎప్పుడన్నానంటే - బొలిశెట్టి సీతారామయ్య (ప్లీడరు) బ్రహ్మానందసరస్వతి (బూదరాజు నరసింహారావు) వచ్చి చూసెళ్ళి (నాకు) పొట్ట పొడిచినా అక్షరం లేదని" చెప్పాడట.

ఈయన వచ్చి ఆ సాయంకాలమే మాణిక్య శాస్త్రులు గారిచేత పురాణం చెప్పిస్తున్నాను. మీరు వినటం మంచిది అన్నాడు. జ్ఞానవాసిష్టం, యోగవాసిష్టాలను గురించి మాట్లాడుతున్నాడు. రెండూ వసిష్టుడు వ్రాసిందేనన్నాను. మీకు తెలియదూ కాదన్నాడు.

అప్పుడన్నాను - సాహిత్యంతో రాహిత్యం కాదని. మాణిక్య శాస్త్రులు గారికి సాహిత్యమన్నా మిగిలింది. నీకదీ లేదు అన్నాను అని చెప్తోంది. శ్రీపాద అందుకుని మళ్ళీ ఎప్పుడన్నా వచ్చారామ్మా - అంటే -

అమ్మ :- 1962లో నేను వాడరేవులో ఉండగా భార్య, పిల్లలను తీసుకొచ్చాడు. భద్రాద్రి రామశాస్త్రిగారు, పిల్లుట్ల హనుమంతరావు గారి కూతురు అనసూయ ఉన్నారు. నేను గుర్తు చేశానప్పుడు. 1942లో నూనెపానకాలతోటలో ఆయన కాపురం పెట్టటం పురాణం వినటానికి రమ్మన్న సంగతీ అన్నీ గుర్తు చేస్తే పొరపాటు పడ్డానమ్మా అన్నాడు. ముందు అసలాయనకు గుర్తు లేదు. జీవితంలో సంఘటనలు ఎలా మర్చిపోగలరు.

నేను చెప్తే గుర్తు తెచ్చుకున్నాడు. ఒకసారి నాన్నగారు కన్పిస్తే నీ భార్య చాలా ఉత్తమురాలు ఇవన్నీ వింటే మంచి స్థితిలోకి వస్తుంది. పంపించమని చెప్పాడని నాన్నగారు నాతో చెప్తే విని ఊరుకున్నాను.

అమ్మ చెప్పినవన్నీ విని శ్రీపాద జన్మల ప్రసక్తి తెచ్చారు.

అమ్మ :- జ్ఞానమే మెట్టు అంటారు. తెలుసుకున్న జీవుడే మెట్టు అనండి. జ్ఞానమే మెట్టు అంటే ఎట్లా? మానవజన్మపై మెట్టు అంటారు. వీళ్ళల్లోనూ అవివేకులున్నారు. కుక్క వున్నది. అది చాలా వివేకం కలిగి ఉన్నది. వీళ్ళు చెప్పేదాన్ని బట్టి చూస్తే వాడికేది జన్మ - దీనికేది జన్మ. వాటికి మాత్రం జ్ఞానం లేదూ, తెలియదా వాటి స్వజాతి వాటికి తెలుస్తూనే వున్నది కదా! పిల్లి మరొక పిల్లి ఎదురైతే దాని జాతి అని తెల్సుకుని దగ్గరకు పోతుంది. పూర్వజన్మలో అట్లా చేసాను, వీడు నా కొడుకు; యీమె నా తల్లి అని చెప్తున్నారట కదా! చచ్చిపోయి ఈ శరీరం వచ్చిందాకా ఎక్కడ వున్నట్లు. ఆ విషయం సంగతి చెప్తే జన్మల సంగతి ఆలోచిద్దాం. ఆత్మ అంటే - అంతా నిండి వున్నదని కదా! తేల్తున్నది. దాన్ని నేను చంపాను. అది ఎక్కడకు పోయింది. శక్తిలోనే కలిసిపోయింది. ఈ జీవంచేత ఆ జీవం చచ్చిపోయింది.

శ్రీపాద :- శక్తి శక్తిలో కలవక ఎక్కడకు పోతుందమ్మా!

అమ్మ :- ఇక్కడిదిక్కడే తెలకపోతే - జన్మలను గురించి ఏమాలోచిస్తాం. నాలుగు రోజుల నాడు ఏమేసి పెట్టామో గుర్తుండటం లేదు. అక్కడదాకా ఏం పోతాం. పూర్వ జన్మ గుర్తులున్నాయి. అని చెప్పేవాళ్ళు ఒకటి అడ్డం వెయ్యచ్చు. నిద్రలో ఏం తెలుస్తుంది. అంతకు ముందు తెల్సు. మళ్ళీ శరీరం వచ్చిన తర్వాత గుర్తున్నాయి అని, శరీరం ఉన్నప్పుడేగా నిద్ర, ఆకలి, శరీరం లేకపోతే నిద్రలేదు, ఆకలి లేదు.

రామకృష్ణ పరమహంస పంచవటికి వెళ్లినప్పుడు వివేకానందుడు పరీక్ష చెయ్యటం కోసం ప్రక్క కింద రూపాయి పెట్టాడట. రామకృష్ణ పరమహంస ఏమిటో గుచ్చుకుంటున్నది అని లేచి ప్రక్క దులిపితే కింద డబ్బులు పడ్డయిట. ఒకసారి రామకృష్ణ శారదామాయీ వారిద్దరూ ఉండగా ఏం చేస్తున్నారో చూద్దామని చాటున ఉండి చూస్తున్నాడట. ఆయన కామినీ కాంచనాలను జయించమన్నాడంటారు. కామకాంచనాలు, కామినీ అంటే అమ్మవారు ఆడది కదూ! ఆయన మన కోసం చెప్తున్నాడనేది మనకు తట్టటం లేదు.

అమ్మ ఇలా మాట్లాడుతుండగానే భద్రాద్రి రామశాస్త్రిగారు, వర్ఝ్యా శివరామయ్య గారు వచ్చారు.

రామశాస్త్రిగారిని రామకృష్ణన్నయ్యకు చూపిస్తూ ఈయన మొదటిసారి రావటం నీకు తెలుసుట్రా. నువ్వు లేవనుకుంటాను. జనవరి 14వ తేదీ 1960వ సం. నేను బల్ల మీద పడుకున్నాను. పి.వి.ఎల్.వి. ప్రసాదరావుగారు మూడవసారి వచ్చారు. వాళ్ళంతా వెళ్ళబోతున్నారు. అప్పుడు వచ్చాడు.

అన్నయ్య :- నేనున్నానమ్మా

అప్పట్నుంచి ఎప్పటికప్పుడు తన అనుభవాలు పుస్తకంలో వ్రాస్తూనే ఉన్నాడు. 1962లో వాడరేవు వచ్చాడు. బొలిశెట్టి సీతారామయ్య గారొచ్చినప్పుడు అప్పుడొక పుస్తకం పారేసుకున్నాడు. తర్వాత దొరికిందిలే.

రామశాస్త్రి గారందుకుని వెనకకు అమ్మ దగ్గరకు వచ్చి పుస్తకం చూసుకుంటే లేదు. చినుకులు పడుతున్నాయి. ఒక హోటల్ దగ్గర ఆగాను. ఇది మీ పుస్తకమేనా అని ఒక కుఱ్ఱవాడు తెచ్చిచ్చాడు. ఎట్లా తెలుసునో మరి అన్నారు.

అమ్మ :- ఆ కుఱ్ఱవాడు నా దగ్గరకొచ్చేవాడు. నేను ఉన్నన్నాళ్లు వచ్చి చూసి పోతుండేవాడు నువ్వెక్కడ పనిచెయ్యటం, వెలగపూడి వారి బడిలోనేనా?

రామశాస్త్రి :- ఎక్కడా లేదమ్మా! ఇక్కడకే వచ్చి వుందామనుకుంటున్నాను.

అమ్మ :- సంస్కృతం, తెలుగు, ఇంగ్లీషు ఇక్కడ పిల్లలకు చెప్తావా?

శ్రీపాద :- ఈయన నూటికి నూరుపాళ్ళు పండితుడమ్మా!

రామశాస్త్రి :- అమ్మతో ఎందుకా ప్రసంగం

అమ్మ :- ఒకప్పుడు నువ్వే అన్నావుగా

రామశాస్త్రి :- ఇప్పుడా అహం చచ్చింది

అమ్మ :- గుర్తున్నదే! అని యిప్పటివరకు గోడకానుకుని మాట్లాడుతున్న అమ్మ ముందుకు జరిగి ఆయన చెయ్యి తన చేతిలోకి తీసుకున్నదాప్యాయంగా.

రామకృష్ణన్నయ్యను - "నేను వాడరేవులో ఉండగా ఒక్కసారన్నా వచ్చావా. పోనీ ఈపూరుపాలెంలో 20 రోజులున్నా. అప్పుడైనా రాలేదుగా"

అన్నయ్య :- రాలేదమ్మా

అమ్మ :- బాగుండేది. చీరాల వాళ్ళంతా సాయంత్రం అయ్యేసరికి వచ్చేవాళ్ళు. శ్రీధరుడు, వాసుదేవాచారి నా మంచం పక్కనే పడుకునేవాళ్ళు. నా దగ్గర నిద్రచెయ్యకుండా వున్నరోజు లేదు. వాడరేవులో ఉండగా 2 రోజులకొకసారి ఈపాటికి (5-30 అయింది) సముద్రంలో ఉండేవాళ్ళం అంతా.

శాస్త్రి :- కల్లోలితంగా ఉండదూ యీ సమయం.

అమ్మ :- అది లేకపోతే అసలు సముద్రమే కాదు.

అమ్మ :- ఒకసారి ఎవరికీ చెప్పకుండా కాలేజీకి వెళ్ళాను. కాలేజీకి సెలవు. అక్కడున్నవాళ్ళు నన్ను చూడగానే కాలేజీకి సంబంధించిన ఏ ఇనస్పెక్టరో, ఏ అధికారో అనుకుని ఏమ్మా! ప్రిన్సిపాల్‌గారికి కబురు చెయ్యమంటారా, రామయ్యగారికి కబురు చెయ్యమంటారా అని అడిగారు (టేకుమళ్ళ రామారావుగారు అప్పటి ప్రిన్సిపాల్) వద్దని అక్కడికెళ్ళి కూర్చున్నాను. అప్పుడేదో అక్కడ కట్టిస్తున్నారు. వడ్రంగులున్నారు. వాళ్ళ దగ్గర మంచినీళ్లు పోయించుకుని తాగాను. (అయ్యో, అయ్యో మా నీళ్ళు తాగటమేంటి, మీరెట్లా తాగుతారు అని వాళ్ళు చాలా బాధపడ్డారు. ఫర్వాలేదని పోయించుకుని తాగాను. నేనెళ్ళే సరికి అక్కడ 20 సం.ల అబ్బాయి పనిచేస్తూ గోడమీద నుంచి పడ్డాడు. ఆ పడటంలో ఒక చువ్వ గుచ్చుకుని కాలు రెండవ వైపుకి వచ్చి రంధ్రమైనది. వాళ్ళేదో కొంత తీసారు. నేను చూసి అవన్నీ తీసి 3 బిందెల నీళ్ళు ధారకట్టి పోయించాను. రక్తం కారటం తగ్గింది. ఆ బాధ చూడలేములే. ఆ అబ్బాయి అంత బాధలో కూడా నా తొడమీద కాలు పెట్టటానికి సందేహించాడు.

పిల్లులతో అమ్మ ఆట

చీరాల వాడ రేవు బంగ్లా లో అమ్మకు

కోన వెంకట సుబ్బారావు గారి దంపతుల పూజ.

వేరుశనగకాయలు, తేగలు అమ్ముకునేవాళ్ళు రోజూ నాచేత తాకించుకుపోయేవాళ్లు. మర్నాడు అందరూ తలా కాసిని వేరుశనగకాయలు, తేగలు ఇచ్చేవారు. ఒక బుట్ట అయివాయి. వేరుశనగపప్పులు, తేగముక్కలు ఆ అబ్బాయి నోట్లో పెట్టాను. అందరూ చీము పడ్తుంది, వద్దన్నారు. నేను వినలేదు, ఏం చెయ్యలేదు. కొన్నాళ్ళకు నయమైపోయింది అనుకో... ఎవ్వరికీ తెలియకుండా వెళ్ళేదాన్ని ఒక్కదాన్నే. ఒకరోజు రాత్రి 11 గంటలకు (వాడరేవులో ఉన్నప్పుడు) ఒక మేడలో పెళ్ళి కెళ్ళి ఒక ఉంగరం ఇచ్చి వచ్చాను. అదెవ్వరికీ తెలియదు అక్కడ నాలుగు బంగళాలు ఉండటంలో ఏ బంగళాలో ఉన్నదోలే అనుకుండేవాళ్ళు. రెండోసారి సుబ్బుప్రసాద్ వాళ్లింటికి వెళ్ళినప్పుడూ ఎవరికీ తెలియదు. రోజూ అట్లా షికారు వెళ్ళి వస్తుండేదాన్ని.

కారంచేడు సీతమ్మగారు ఒక జీపు యిచ్చారు. డ్రైవరు (సుబ్బారావు)ను ప్రక్కన కూర్చోమని స్పీడ్‌గా డ్రైవ్ చేసేదాన్ని. ఎంతవరకు స్పీడ్ ఉంటుందో అంతవరకు పోనిచ్చేదాన్ని. డ్రైవరు ప్రాణాలమీద ఆశ వదులుకున్నాడు.

శ్రీపాద :- వదులుకోక మరేం చేస్తాడు.

అమ్మా! మెడ్రాస్‌లో జూకి వెళ్ళావు గదా. పెద్ద పులుల దగ్గరకు వెళ్లావు. నిన్నేమో చెయ్యలేదా!

అమ్మ :- అది జూ కదా! కట్టబడి ఉంటాయి. ఒక బోను తెరిచి ఉన్నది. అప్పుడే వాటికాహారం పెట్టారు. నేను వెళ్ళాలనుకోకపోతే తీసుండదు కదా! లేచి నిల్చుని కొంచెం సేపు చూసినాయి. వాటికి నా మాంసం సహించలేదేమో, నన్ను వదిలేసిందని అందరినీ నవ్వించింది. ముందు కాళ్ళు పొడుగు, వెనక కాళ్ళు పొట్టి నవ్వు మనిషిలా వుంటుంది. అదేం జంతువో!

శ్రీపాద :- హైనా అంటారమ్మా!

అనేకానేక సంభాషణలొచ్చినవి.

శ్రీపాద :- తన్ను తాను తెల్సుకున్నవాడు ఉపదేశం చెయ్యండని అనడమ్మా. అది నిజమే కదా!

అమ్మ :- ఎట్లాంటివాడికైనా అవసరాన్ని మించినది లేదు.

బిడ్డ ఒకడు ఉదకం కావాలంటాడు. ఒకడు అప్ప కావాలంటాడు. మూగవాడు మంచినీళ్ళ బిందె వైపు చూపిస్తాడు. వీరి భావం గుర్తిస్తే ఏరకంగా అడిగినా యిస్తుంది తల్లి.

శ్రీపాద :- మంత్రం అంటే ఏమిటసలు?

అమ్మ :- మనస్సే కదా! మననం చేత మంత్రం అవుతుంది. వ్యాసపూర్ణిమ నాడు కస్తూరి ఉపదేశం చెయ్యమని కోరింది. 'అం ఆ' అని చెప్పాను. అందాకా ఎందుకు (రామశాస్త్రి గారితో) నా నోటిమీదగా చెప్పమని నువ్వడగలేదా నువ్వు పెట్టుకున్న లక్ష్యం అమ్మ సర్వానికీ ఆధారమని తెల్సు. అయినప్పటికీ, నోటిమీదగానే చెప్పమన్నావు కదా! ఆ చెప్పినందువల్ల అదొక గురి. గాయత్రీ బ్రహ్మోపదేశం. ఎవరికీ వినపడకుండా చెప్తారు దేనికి? ఇతర ధ్యాసలన్నీ లేకుండా, ఇతర శబ్దం వినకుండా వినరా అనటానికి బదులు ఎవరూ వినకుండా అంటున్నారు. మంత్రం అంటే ఏమిటి? ఎందుకు? ఎందుకు చెయ్యాలి?

శాస్త్రి :- బీజరూపం

అమ్మ :- రూపం బీజమైనప్పుడు బీజరూపం ఏమిటి?

శాస్త్రి :- శక్తిమయ అక్షరం

అమ్మ :- అంటే - మీ దృష్టిలో ఓంకారం... ఏది బీజాక్షరం? ఏ అధిదేవతను నీవు ఆరాధించావో అది బీజమవుతుంది.

నీకు నేను ఇష్టం దానికి బీజమేది?

శాస్త్రి :- అం ఆ

అమ్మ :- రామా అన్నదానికి బీజమేది. రామా అని పలికే రెండక్షరాల మధ్యనున్న సంధి శబ్దబీజం.

శాస్త్రి :- నారాయణంలో 'రా' నమశ్శివాయ లో 'మ' రెండు కలిపి రామ

అమ్మ :- మంత్రశాస్త్రంతో ప్రపంచం చాలా బాధపడ్తున్నది. నెత్తి అణుస్తుందనీ, అదనీ, ఇదనీ, అదరగొట్టేస్తున్నారు. నామం, రూపం, బీజం ఒకటే అయినది గదా నమో - నారాయణాయ అన్న మంత్రానికి బీజమేమిటి?

శాస్త్రి :- రేఫ

అమ్మ :- ఎట్లా పలకాలి. దాని అర్థమేమిటి?

శాస్త్రి :- ఎవడయితే ప్రాణప్రదుడయి యున్నాడో వాడికి నమస్కారం.

అమ్మ :- బీజం అంటే?

శాస్త్రి :- ఏ రూపమయితే ఏర్పరచుకున్నామో దాని సంకేతనామము

అమ్మ :- ఒక్కొక్క మంత్ర శాస్త్రమున్నది. దానికి అర్థం, బీజం ఏమిటి?

శాస్త్రి :- దేనిది దానికే.

అమ్మ :- అయితే అన్ని రకాలు ఉంటయ్యా.

శాస్త్రి :- లేకపోతే ఎందుకూ?

అమ్మ :- సూర్యచంద్రాదుల్ని, తల్లిదండ్రుల్ని, ధ్యానం చేసి గాని సంధ్యావందనం చెయ్యటానికి వీల్లేదు కదా!

లేదని తలూపారు శాస్త్రిగారు.

అమ్మ :- చేసి, చేసి చివరకు సర్వం సర్వానికీ ఆధారం ఆత్మవత్ సర్వభూతాని. ఇందులో నుంచే ఆత్మ ఏర్పడ్డది. అన్ని భూతములలోనూ నేను ఉన్నాననేగా.

అమ్మ మాట్లాడేవన్నీ వింటున్న శాస్త్రిగారు ఇంతకాలం ఎడం చేశావమ్మా అన్నారు.

అమ్మ :- ఇప్పుడివన్నీ చెప్పినదేమిటీ? ఇంకా ఎడం ఎక్కడ?

శాస్త్రి :- ధన్యుణ్ణమ్మా

అమ్మ :- విన్నా ధన్యుడివి. వినకపోయినా ధన్యుడివే. ఇందులో ఏముంది?

శాస్త్రి :- ఏమున్నదో తెలియకనేనమ్మా ఇదంతా.

అమ్మ :- సర్వకాల సర్వావస్థల యందు ఒడిదుడుకులు లేకుండా ఉండేదే ఆనందం. అగ్నిహోత్రంలో కాల్తున్నది. ఏమవుతున్నది అని దాన్ని గురించి ఆలోచన లేకుండా తన లక్ష్యాన్ని గూర్చి ఆనందించటం.

శ్రీపాద :- ఆనందించే మనస్సుకి లక్ష్యం వున్నదా?

అమ్మ :- ప్రత్యేకం లక్ష్యం లేదు. ఇది కావాలి అనేది లేకపోవటమే ఆనందం.

వ్యాసుల వారు చిలుకను చూస్తేనే స్ఖలనమై శుకుడు పుట్టాడనీ, శుకుడ్ని వివాహం చేసుకోమని జనకమహారాజు దగ్గరకు వెళ్ళమని చెప్పినట్లు ఉన్నది కదా! జనక మహారాజు తనెట్లా ఉన్నదీ చెప్పలేదు. ఆయనిట్లా ఉన్నాడని వీళ్ళు చెప్పారు.

శ్రీపాద :- పోనీయమ్మా. జనక మహారాజు యిప్పుడు వచ్చాడు. ఇప్పుడు స్త్రీగా ఉన్నది. అప్పుడు పురుషుడుగా ఉన్నాడు. ఈ మాట చెప్పటానికి వచ్చింది.

(జనక మహారాజును అమ్మకు పోల్చటమేమిటని ఎవరికైనా అనుమానం కలిగినట్లుంది)

అమ్మ :- వెంటనే ఈ మాట చెప్పటానికి వచ్చిన జనక మహారాజు అంటున్నాడు గాని, అమ్మ జనక మహారాజని కాదు అబ్బాయన్నది.

శ్రీపాద :- అంతేనమ్మా

అమ్మ :- జన్మనిచ్చినవాడు జనక మహారాజు. సీత అంటే ప్రకృతి. ఆమెకు జన్మనిచ్చినవాడు! గృహస్థంలో ఉండి అన్నీ చేసి ఏమీ అంటకుండా ఉన్నవాడు. సంప్రదాయ, మోక్ష అన్వేషణలో చెప్పినవారుగాని, వ్రాసినవారుగాని లేరు. ఆయన ఒక్కడున్నాడు.

పెండ్లి చేసుకున్నా - నోట్లో పటికబెల్లం వేసుకున్నా తీపి అంటని స్థితి సంసారంలో ఉండి జయించటం.

"బౌద్ధ మత ప్రచారకుల ప్రసక్తి వచ్చి - బుద్ధుడు వెళ్లాడని వెళ్ళటం కాదు. బుద్ధుడు వెళ్ళినట్లుగా వెళ్ళాలి. ఆయనై వెళ్తే అందరూ బుద్ధులే. ఎవడికి వాడే బుద్ధుడు. అంతటి వాళ్ళెక్కడుంటారు నాయనా"

ఏసుక్రీస్తు చెప్పిన దాంట్లో పొరపాట్లు ఏమి ఉంటాయి. వీళ్ళు చెప్పేటప్పటకి వస్తున్నయి. అందుకే అన్నాను. తనను తాను విమర్శించుకోవటం వివేకం. ఇతరులను విమర్శించటం అవివేకమని. ఒక మార్గంలో ప్రవేశించటంలో కష్టం గానీ ప్రవేశిస్తే ఏమున్నది.

మహమ్మద్ నువ్వు సంపాదించిన దానిలో ఘనమయిన దాన్నే దానం చెయ్యమని చక్కగా అన్నాడు.

మమత అంటే నా మతమే గొప్ప అనేది ఎవరిలో లేకుండా ఉంటుందో అదే సమ్మతం.

శ్రీపాద :- కవిత్వానికి పైదమ్మోయ్

అమ్మ :- కవిత్వమంటే తను మాట్లాడింది కవిత్వం కావాలి. ఒక అవరణం గీచుకుని ఆ గీటు దాటిపోకుండా ఏర్పడి ఉన్న పదాల రాశిలో కొన్ని పదాలు తీసుకుని కూర్చటమేగా. దసరాలలో చదువుతారే అగణిత సత్యభాష. ఎందుకో అది నాకు చాలా యిష్టం. శ్రీహరి కరుణా కటాక్ష వీక్షణాలంకార పాడతారే ఆ పద్యం -

గణితం లేదు. అగణిత సత్యభాష

శ్రీపాద :- అవినాభావ సంబంధంలాగా ఉన్నదే

అమ్మ :- అబ్బాయిని నేను చూస్తున్నాను. కనపడుతున్నాడు. ఆ కనపడుతున్న దాన్ని బట్టి నేను అనుకుండేది అవి-నా-భావ-సంబంధం అంటూ మేను వాల్చింది.

సంధ్యావందనం జరుగుతుండగా నాన్నగారికి బాగాలేదని కబురు తెల్సింది. అమ్మ వెంటనే మందిరంలో పడుకున్న నాన్నగారి దగ్గరకు వెళ్ళింది. నక్సు వెయ్యమని చెప్పింది. అమ్మ నాన్నగారికి కాళ్ళు పిసుకుతుంటే ఎవరివీ చిన్నచేతులు అన్నారు. అమ్మవేనన్నాడు రామకృష్ణన్నయ్య. నువ్వేం పిసుకుతావు. నువ్వు పిసుకుతే ఏం సరిపోతుంది. వద్దులే అన్నారు. వద్దన్నా అరగంటసేపు నాన్నగారికి పరిచర్యలు చేసి లోపలికెళ్ళింది.

★ ★ ★ ★ ★

17-7-1965

అమ్మ :- ఏడవకమ్మా. నాన్న చూస్తే బాధపడ్తాడు. అని సావిత్రిని అనునయించి, శివరామయ్యగారితో ఇంకా నిబ్బరంగా ఉంటున్నాడు కనుక సరిపోతున్నది. లేకపోతే ఏముంది. ఒక్కొక్కసారి నాలుగు రోజులు పస్తులున్న రోజులు కూడా వున్నాయి. ఒకసారి శేషగిరి రావన్నయ్య వెళ్ళేసరికి ఎక్కడి వాళ్ళక్కడ పడుకున్నారట. మనిషిని చూసైనా లేవలేకపోయారట. అప్పుడు రవి పెట్టెలో 4 రూ.లు ఉంటే ఆ పూటకు 2 మానికెల బియ్యం, ఉప్పు, మిరపకాయ, చింతపండు తెప్పించాడట. ఏ పూట కావలసినవి ఆ పూట తెచ్చుకోవటమే మిరపకాయ దగ్గర్నుంచి, బాపట్ల నుంచి పిల్లలు నడిచి వచ్చేవాళ్ళు. ఈ పూట బస్సెక్కి వెళ్ళండమ్మా అని పిల్లలచేతిలో రూపాయి పెడితే నడిచివెళ్ళి అది పెట్టి బియ్యం కొనుక్కునేవాళ్ళుట. తల్చుకుంటే కడుపుతరుక్కుపోతుంది. వాళ్ళకు నేనేమి సహాయం చేస్తున్నాను. నే చేస్తున్నదేమున్నది. కడుపులోకి అన్నం పెట్టటం వరకేగా" అంటూ బాధగా వెళ్లింది.

నాన్నగారు 5 రూ. మనియార్డరు వచ్చింది. మూర్తి గారు పంపించారని నన్ను పిల్చి యిచ్చారు. అమ్మకిచ్చి చెప్పాను.

అమ్మ దాన్ని చూస్తూ మూర్తిగారు మనియార్డర్ పంపారా? ఆశ్చర్యమైన విషయమే. ముద్దు పెట్టుకుని చాలా జాగ్రత్తగా వుంచండి. తిండికి లేక పస్తులు పడుకుండేవాళ్ళు పిల్లలతో సహా, ఎక్కడన్నా, ఏదన్నా కాస్త దొరికితే అది తెచ్చి పిల్లలకు పెట్టి తాను పస్తుండేవాడు. ఒకసారి అతను యిక్కడకు వచ్చినప్పుడు నెత్తురు విరేచనాలు తెంపు లేకుండా అయినాయి. పక్క నుంచుంటే ఒంటినిండా పడేది. (అమ్మ పరిచర్యతోనే ఆయన ఆరోగ్యవంతుడయినాడు.) పూర్తిగా లేవలేని స్థితి. రైలెక్కటానికి కూడా ఛార్జీ లేదు. నాన్నగారు ఛార్జీ యిచ్చి బండెక్కించి పంపించి వచ్చారు (బందరు మూర్తి అంటారు) ఆయన వెళ్ళేటప్పుడు గుర్తుగా ఏదన్నా యివ్వమ్మా అని అడిగితే-మొగలిపువ్వంటే అదిచ్చి ఒక ఫోటో యిచ్చి పంపాను. అది యిప్పటికీ పూజలో ఉన్నది" అని చెప్పింది. మనియార్డర్ యింత కథ చెప్పించింది.

నేను డాబా వైపు వెళ్ళి మందిరంలో నుంచి వస్తుండగా అమ్మ చూసి బల్లమీద పడుకున్న కుక్క కనుపించటం లేదూ ధాన్ని తోలి ఆ బల్లమీద ఉన్న చాపలు తీసి అవతల పెట్టు. ఆ గోడ మీద బొగ్గులు చూడు. అవన్నీ తియ్యి. మీకు పని తోచదేమిటర్రా. అసలు వీళ్ళకు పని వివరం తెలియదు, సవరణ తెలియదు. మనసుకు తట్టవు అని మందలించింది. పిల్లలకు పని చేతగాకపోతే ఎప్పటికి వీళ్ళకు చేతనవుతుందో అనుకున్నట్లుగా అన్పిపించింది నాకు.

బెజవాడ నుండి వచ్చిన ప్రభాకర్ వెళ్తానమ్మా! అని చెప్పాడు.

అమ్మ :- ఇంటి దగ్గర్నుంచి ఉత్తరం వచ్చిందా. వెళ్తావా వెళ్ళి నువ్వక్కడ (జిల్లెళ్ళమూడిలో) ఉండమని వాళ్ళచేత అనిపించుకునిరా నాన్నా! ప్రేమకంటే, భక్తి కంటే ధర్మం గొప్పది. నువ్వు చదివేది బి.కామ్., కదూ!

ప్రభా :- అవునమ్మా

అమ్మ :- ఒకసారి పోయిందా

ప్రభా :- రెండుసార్లు పోయింది.

అమ్మ :- హిందీ ఉంటుంది కాబోలు. ఇంకా ఏమేమి వుంటాయి. ప్రపంచంలో ఎన్ని వృక్షాలు ఉంటాయి. అవెట్లా ఉంటాయి. ఇంకా జంతువుల సంగతులు ఉండవుగా!

ప్రభా :- ఉంటయ్యమ్మా

అమ్మ :- ధ్యాస అక్కడ పెట్టుకుని ఒక్కసారి వింటే చాలర్రా! కోపం, రోషం, కక్ష యీ మూడింటిని నువ్వు వదిలిపెట్టు

ప్రభాకర్ :- ఎక్కువ లేవమ్మా

అమ్మ :- ఏమిటి? ఎక్కువ లేవు

ప్రభా :- నువ్వన్నవే

అమ్మ :- అవి లేకుండా ఎట్లా వుంటాయి. ఒకరన్నారనే రోషం ఉన్నది కదా! బెజవాడ అమ్మ వద్దు. జిల్లెళ్ళమూడి అమ్మ కావాలి అనేది ఉన్నది కదా! ఆ అమ్మ సరిగా చూడదంటున్నావ్. ఏం చూడాలి. నీవు వెళ్ళి చక్కగా చదువుకుని వచ్చి ఉండు. డబ్బు సంపాదించి ఏదన్నా చెయ్యాలి కానీ ఏమిటిది. అన్నం తిని వెళ్ళు అన్నది (అమ్మ మీద భక్తితో యిక్కడే ఉండాలని కోరిక అతనికి)

అమ్మ దగ్గర రామకృష్ణన్నయ్య, కృష్ణశర్మగారు, హనుమంతరావుగారు, శ్రీపాదవారు ఉన్నారు.

యాక్టర్సు సందర్భం వచ్చింది.

అమ్మ :- యాక్టర్లందరిల్లో ఉత్తమ లక్షణం ఎక్కువ నాగయ్యకు ఉంటుంది. ఎస్. వరలక్ష్మి ఇక్కడకు వచ్చినప్పుడు గర్భిణి. అయినప్పటికి ఎంత బాగా పాడిందనీ వాయిద్యాలేమీ లేవు.

హను :- చక్కగా పాడే వాళ్ళకు వాయిద్యాలేమీ అక్కరలేదమ్మా

అమ్మ :- నేను మద్రాస్ వెళ్ళినప్పుడు కన్నాంబ వచ్చింది. దగ్గర కూర్చుని అరవంలో పాట పాడింది. చక్కగా పాడింది. గొంతు బాగున్నవాళ్ళకు వాయిద్యాలవీ అక్కరలేదు.

హను :- సినిమాల్లో వేసే కన్నాంబా?

అమ్మ :- అవున్నాన్నా! ఘంటసాల కూడా వచ్చాడుగా ఇక్కడకు. శాయమ్మగారితో (హనుమంతరావు గారిలో) అబ్బాయిలో కొన్ని పోలికలు ఘంటసాలవి కన్పిస్తాయి. అతను బందరు దగ్గర చవటపల్లిలో పెరిగాడు నాన్నా! నేను వెళ్ళానుగ చవటపల్లి ఆ ఊరి కరణం గారి భార్య మా పినతల్లే.

మద్రాస్ వెళ్ళినప్పుడు ఎవరకీ తెలియకుండా బయటపడాలనుకున్నాం. కానీ కుదరలేదు. ముందుగానే దత్తు చెప్పాడు. కొంతమందికి తెలిసింది. మైలాపూర్‌లో ఉన్నాను. (అక్కిరాజు గారి పెద్దమ్మాయి గారిల్లు) అక్కడ ఉన్నన్నాళ్ళూ ఎవరో ఒకరు వచ్చి పాట కచేరి చేసి పోతుండేవాళ్ళు. సావిత్రి ఇంటికి తీసుకెళ్ళింది. లక్ష్మీరాజ్యం తీసుకెళ్లింది. హాస్పిటల్లో ఎక్సరేల పని కాగానే డాక్టరు దొరైస్వామి కొత్తగా కట్టించిన గదిలో పూజ చేసాడు. అప్పటికింకా ఓపెన్ కాలేదు. డాక్టరు మోహన్‌రావు వాళ్ళు పూజ చేశారు.

హను :- నాగయ్య వచ్చాడా అమ్మా!

అమ్మ :- లేడప్పుడు ఊళ్ళో.

హను :- భానుమతి కూడా చక్కగా పాడుతుందమ్మా!

అమ్మ :- విడిగా వినలేదు. రేడియోలో వినటమే. నేను వెళ్ళినప్పుడు ఊళ్ళోలేదు. కృష్ణవేణి ఇంటికి వెళ్దామనుకున్నాం. అదీ ఊళ్ళో లేదు. నాగిరెడ్డి వచ్చాడు. వాళ్ళింటికి రమ్మని నేను గట్టిగా రానన్నాను. వాళ్ళ యింట్లో పక్క యింట్లో ఉన్న వాళ్ళకు జ్వరాలొచ్చి, విపరీతంగా బాధపడుతున్నా వాళ్ళ మొహం చూడరు. వాళ్ళను మాత్రం చూడాలనిపించింది పాపం. నాగిరెడ్డి రెండవ కోడలు చాలా మంచిది. ఆ అమ్మాయి వచ్చి 'అమ్మా రావా' అని అడిగింది. ఆమెను చూసి (బట్టి) వెళ్ళాను. ముందు పక్క వాళ్ళింటికెళ్ళాను. వాళ్ళకేం చెయ్యాలో తోచలేదు. ఆ అమ్మాయి కొబ్బరికాయలు తెప్పించి ఇచ్చింది. కొంచెం దయ,

సానుభూతి కల పిల్ల ఆ యింట్లో కల్లా.....

సావిత్రి వచ్చి పాదపూజకు ఏం తీసుకుంటారు అమ్మా అని అడిగింది. శేషగిరి రావన్నయ్య డబ్బు తీసుకునే అమ్మ కాదమ్మా అన్నాడు. 'తెలియక అన్నాను' బాధపడింది. సావిత్రి ఇంటికి తీసుకెళ్ళి పూజ చేసింది. నేనక్కడ ఉన్నన్నాళ్ళూ సావిత్రికి వీలైనప్పుడల్లా వచ్చి చూసి పోతుండేది. అంటూ 1962లో మద్రాస్ వెళ్ళినప్పటి కబుర్లు కొన్ని చెప్పిందమ్మ.

హనుమంతరావుగారు, ఉమ అమ్మ పాదాలకు చెరొక పక్కన కూర్చున్నారు. ఇవాళ జీపేమన్నా రాకపోతుందా! ఇంజనీరు (రాజగోపాలం) గారు వచ్చి చాలా రోజులైనది అన్నదమ్మ. ఉమా వాళ్ళని భోజనానికి పిల్చుకెళ్ళాడు యోగన్నయ్య.

3 గంటలకు జీప్ శబ్దం వినిపిస్తే వాకిట్లోకి వెళ్ళి చూశాడు. రాజగోపాలం గారి కుటుంబం వచ్చింది. అమ్మ మధ్యాహ్నం అనుకున్నది. 2 గంటల తేడాతో వాళ్ళు రావటం జరిగింది.

3-30కి అమ్మ హాల్లోకి వచ్చింది. అమ్మను చూసి చాలా రోజులైందని దుఃఖపడ్తుంటే-

అమ్మ :- ఇన్నాళ్ళూ ఆలస్యమైనదనేగా ఏడుపు. ఇట్లా ఏడిస్తే ఎట్లా చెప్పు అన్నది సక్కుబాయితో (రాజగోపాలరావు గారి భార్య)

శ్రీపాద :- ఇందుకా ఏడవటం. చాలా రోజులు రాకుండా దూరంగా ఉన్నవాళ్ళ సంగతేమిటి?

అమ్మ :- అందుకే ఎవర్నీ అలవాటు చేసుకోకూడదు. మాట్లాడకూడదు. అవసరం అయినంతవరకే మాట్లాడటం నేర్చుకోవాలి.

అమ్మ ఆమె తలని ఒడిలోకి తీసుకున్నది. అమ్మ చేతి స్పర్శ తగలగానే వరంగల్ ట్రాన్స్‌ఫర్ అయినదమ్మా అని పెద్దగా ఏడ్చింది ఎక్కుపెట్టి. రాజగోపాలంగారికీ ఏడుపొస్తున్నది అయినా అపుకుంటున్నారు.

అమ్మ :- నువ్వు కూడా ఏమిటి నాన్నా! ఊరుకో అని సముదాయించింది.

రాజ :- ఒకప్పుడు అక్కడ కావాలనుకుంటే రాలేదు. ఈనాడు అక్కర్లేదనుకుంటే వచ్చింది. నిన్ను వదిలి వెళ్లాలంటే కష్టం కదా అమ్మా!

అమ్మ ఓదార్పునిచ్చి ప్రసాదం ఇచ్చి పంపింది.

అమ్మ దగ్గరకు కృష్ణశర్మగారొస్తే - ఎట్లా ఉన్నదని పలకరించింది. ఆయనకు కడుపులో ఏం బాగుండలేదట.

కృష్ణశర్మ :- గడబిడగా ఉన్నదమ్మా. విరేచనాలవుతున్నాయి.

అమ్మ :- అది నీ సంపాదన కాదు. అంతటా... అన్ని ఊళ్ళల్లో వున్నాయి. ఇక్కడా అందరికీ ఉన్నాయి

శ్రీపాద వారందుకుని :- అది కూడా మీ సంపాదన కాదుట అని నవ్వారు.

భద్రాద్రి రామశాస్త్రిగారు ప్రయాణమై అమ్మకు చెప్పి వెళ్ళటానికి వచ్చారు.

పోతుకూచి విద్యాసాగర్ గారి పెద్దబ్బాయి రవి అమ్మ ఒడిలో తలపెట్టి కూర్చున్నాడు. ఒంట్లో బాగుండలేదని గుంటూరు వెళ్ళి చూపించుకొస్తానని చెప్పాడు.

రవి సాధారణంగా బాగుండలేదని చెప్పడు అని అమ్మ బాధపడింది.

వఝ్ఝా శివరామయ్య గారు, విద్యాసాగర్ గారు ప్రయాణమై వచ్చారు. సాగరం గారిని ఏదో నోట్ తెమ్మని పంపించింది.

శివరామయ్యగారితో సాగర్‌గారి పరిస్థితిని గురించి చెప్తున్నది.

అక్కడ తాటాకు ఏరుతున్న సావిత్రి, ఝాన్సీ, హైమలను చూపి (వీళ్ళు సాగరం గారి పిల్లలు) వీళ్ళకు సరిగా గుడ్డలైనా లేవు. పండగరానీ, పబ్బం రానీ చిరిగిన గుడ్డలే కట్టుకుంటారు. మాకు ఇవ్వేనన్న బాధకూడా పడరు. ఇంక రమణ అయినా బాధ పడ్తుంది అప్పుడప్పుడు. వీళ్ళు అదీ అనుకోరు. చీరంటే నా దగ్గరవి యిస్తాననుకో. వాటికేం బాధ లేదు. పరికిణీ గుడ్డలు ప్రత్యేకంగా తెప్పించాల్సిందేగా. ఒక తాను గుడ్డ తెప్పించి తలా 2 జతలు పరికిణీలు కుట్టిస్తే కట్టుకుని తిరుగుతారు.

శివరామ :- సాగరంగారికి యివ్వాల్సిన బాకీలు చాలా ఉన్నాయిగా. ఈయనేమో అడగడు. వాళ్ళేమో యివ్వరు. శర్మ యివ్వాల్సిందీ ఉన్నది ఇచ్చానని చెప్పాడు నాకు.

అమ్మ :- ఆయనిస్తే యిత్తడి సామాన్లు అమ్ముకోవాల్సిన అగత్యం ఏమొచ్చింది. సావిత్రికేగా యిచ్చిందాయన. ఇటు పిలు అడుగుదాం. అని సావిత్రిని పిలిచి నువ్వు ఎన్నిసార్లు శర్మ దగ్గరకెళ్ళొచ్చావు. నీకెంత డబ్బిచ్చాడు! అని అడిగితే - సావిత్రి 25 రూ. ఇచ్చాడమ్మా అని చెప్పింది.

అమ్మ శివరామయ్యగారి వైపు తిరిగి "విన్నావుగా మొత్తం 25 రూ. ఇచ్చాడట. అతనివ్వాల్సిందెంత? అతనిచ్చిందెంత? అనగానే సావిత్రి అమ్మ పాదాలపై తల ఆన్చి ఏడ్చింది.

అమ్మకూ వీళ్ళ పరిస్థితికి జాలితో కళ్ళనీళ్ళు వచ్చి కళ్ళు ఎఱ్ఱబడ్డాయి.

అమ్మ శాయమ్మగారిని ఉప్మా చేసి తెమ్మన్నది. ఉమ దంపతులు ఈ పూట వెళ్తారని వాళ్ళకు పెట్టటానికి. వాళ్ళకు ఉప్మా పెడ్తూ నేనిచ్చే వస్త్రాలను దీక్షావస్త్రంగా కట్టుకోండి. ఒక కంకణాన్ని ధరించినట్లే.

"ఇక్కడ గుళ్ళో ఏ దేముడ్ని ప్రతిష్టిస్తారు అని అడుగుతుంటారు నాన్నా!"

"ముష్టిపెట్టేవాడ్ని అని చెప్పాను"

అమ్మ చూపే ప్రేమకు ఆయన పొంగిపోతుంటే -

అమ్మ :- నేను ప్రేమించకపోవటం విశేషం. ప్రేమించటం సహజం అంటూ వాళ్ళకు బట్టలు పెట్టింది. 9 గజాల ఆకుపచ్చ పట్టుచీర యిచ్చి గోచీ పోసి కట్టుకు రమ్మన్నది. ఆమె మెడలో తన కాసికాయ పూసల గొలుసు వేసింది. ఆమె చీర కట్టు సరిగా కుదరలేదు. లోపలికెళ్ళి అమ్మే స్వయంగా గోచీపోసి చీర కట్టింది. దంపతులిద్దరూ అమ్మ పాదాలు కడిగి పారాణిపెట్టి పూలతో పూజ చేశారు. కుంకుమతో చెయ్యాలనుకుంటే కొయ్య పాదుకలు తెప్పించి అవి తను తొడుక్కుని వాళ్ళకిచ్చింది. కుంకుమ పూజ అయ్యాక వాళ్ళనే తీసుకోమన్నది. ఆమెను పాట పాడమన్నదమ్మ. ఉమ పాట పాడుతుండగా ఇద్దరు సోదరులు వచ్చారు. వాళ్ళ చేతిలోని పండ్లు చూచి అమ్మ వీళ్ళకు పండ్లివ్వకుండా ఎట్లా పంపేదా. పండ్లు లేవే అనుకుంటున్నాను వచ్చినై నాన్నా పండ్లిట్వండి అని వచ్చిన వాళ్ళనడిగి పండ్లు తీసుకుంటుంటే అక్కడున్న మేము నవ్వుతున్నాం. అమ్మ మమ్మల్ని చూచి "ఎందుకు నవ్వుతున్నారు. ఇంత ధైర్యంగా అడుగుతున్నదేమిటా అనా. నా కోసమే కదా పండ్లు తెచ్చింది. అందుకని అడిగి తీసుకున్నాను. తప్పేమిటి" రెండు పండ్లను కొరికి చెరి ఒక పండును ఇచ్చింది ప్రసాదంగా. అలా కొరికి ఇవ్వటం అదృష్టం.

రేపల్లె, మద్రాస్, బందరు ఊళ్ళో నుంచి కొంతమంది అక్కయ్యలు, అన్నయ్యలు వచ్చారు. అమ్మ దర్శనమయాక తీర్థ ప్రసాదాలిచ్చింది. అమ్మ - ఏదో కారు శబ్దం వినిపిస్తున్నది చూడమని అన్నది నన్ను.

నేను వెళ్ళి చూశాను. బాపట్ల నుంచి అగ్రికల్చరల్ వాన్ వేసుకుని 20 మంది వచ్చారమ్మా అని చెప్పాను. వాళ్ళను లోపలికి రమ్మన్నది అమ్మ. వారిలో ఒకామె అమ్మకు లక్ష్మీ సహస్రంతో పూజ చేసుకున్నది. వాళ్ళ పూజ ముగియగానే తీర్థప్రసాదాలిచ్చి భోజనాలకు పంపించి ఉమ దంపతులకు అన్నం కలిపిపెట్టింది.

వాళ్ళు అమ్మ దగ్గర సెలవు తీసుకుని వెళ్ళారు. చీరాల డాక్టరు పోట్లూరి సుబ్బారావు గారు, సుబ్రహ్మణ్యం (బుద్ధిమంతుడు) వచ్చారు. వ్యాసపూర్ణిమకు తీసిన ఫోటోలు తెచ్చి అమ్మకి ఇస్తే అమ్మ ఫోటోలు చూసి యిచ్చి, 'నాకు నేరేడు పండ్లు కావాలి. అవి నాకిష్టం' అన్నది.

సుబ్రహ్మణ్యం నవ్వుతూ మేము వచ్చిన బస్సులో నేరేడుపండ్ల బుట్ట వున్నది. నిజమా అమ్మా నీకు యిష్టమా

అమ్మ :- నిజమే

చీ.డా. :- నిజంగానే తొక్కను కూడా తొక్కాను. నా కాళ్ళకింద చాలాపడ్డాయి.

అమ్మ :- నేను చూడలేదుగా. నాకెందుకో ఇవాళ అవి తినాలని అనిపిస్తున్నది.

చీరాల డాక్టరుగారు పకపకా నవ్వారు.

అమ్మ :- ఎందుకట్లా నవ్వుతారు? (సుబ్రహ్మణ్యం వైపు చూస్తూ) నేను బాదంకాయ తోలు తిన్నా గుర్తుందా? అదీ ఇష్టమే నాకు

సుబ్రహ్మణ్యం తొమ్మిది బాదం పప్పులు పెట్టాడు. శ్యామల (కాశీరావు భార్య) వచ్చి కూర్చున్నది. నాకేమన్నా పెట్టు శ్యామలా అని అమ్మ అడిగితే 'ఏమున్నయ్యమ్మా పెట్టటానికి అని ఒక బత్తాయి పండు వలిచి యిచ్చింది.

అమ్మ :- నాకేం అక్కర్లేదు. నాకు చాలా ఉన్నాయి. నాకేమన్నా పథ్యం అనుకున్నావా అని ఒక ముక్క తీసుకుని మిగతావి శ్యామలకి ఇచ్చింది. డాక్టరుగారు తెచ్చిన బత్తాయికాయ తెప్పించి బుద్ధిమంతుడిచేత వలిపించుకుని రెండు ముక్కలు తిన్నది.

అమ్మ డాక్టరుగారి వైపు చూచి నీ కాయ తిన్నాను.

డా. :- తెచ్చాను కాని అది నా కాయ ఎందుకవుతుంది? ఎక్కడో కాసింది. ఎవరో కాశారు. నేను కొనుక్కొచ్చాను.

అమ్మ :- మీ ఇంట్లో ఏం చేసుకుంటారు ఎక్కువగా రొట్టెలా, ఉప్మానా

(ఆయన నవ్వుతారు. అమ్మ కనుక్కున్నదవి - వాళ్ళింట్లో ఉదయం ఉప్మాట. అప్పుడప్పుడు రొట్టెలు చేసుకుంటారట)

అమ్మ :- ఇసక లేకుండా గాలించి వేస్తే

చీ.డా. :- ఏమిటది

అమ్మ :- ఉప్మా

చీ.డా. :- పెడతారు, తింటాను అంతవరకే. ఎక్కువ కారప్పూస చేస్తుంటారు.

అమ్మ :- ఏదన్నా తినాలనిపించినప్పుడు పార్వతి ఉండగా అదే చేసేది కదూ!

అమ్మ అన్నీ చెప్తున్నదని తనలో తనే నవ్వుకుంటున్నారు.

అమ్మ :- 1940లో నువ్వు గుంటూరులో ఉన్నావా?

చీ.డా. :- (ఆలోచించుకుని) అవునమ్మా!

అమ్మ :- యడవల్లి వారి సత్రం బజారులో నుంచి ఎప్పుడన్నా వెళ్లావా?

25 సంవత్సరముల నాటి సంగతి. అమ్మ అడుగుతుంటే ఆయన గుర్తు తెచ్చుకుంటున్నారు.

చీ.డా. :- రత్నహాలు, నల్ల చెఱువు వైపుగా వెళ్ళాను.

అమ్మ :- అటేగా మరి

చీ.డా. :- అప్పుడు మీరు గుంటూరులో ఉన్నారా

అమ్మ :- యడవల్లి వారి సత్రంలో బయట పంచలో ఉన్నాను. నన్నెవ్వరూ చూడకపోయినా నాకు అందరూ కన్పిస్తూనే ఉన్నారు. కొన్నాళ్ళు ద్వారకాబాయి హాస్పిటల్లో ఉన్నానుగా.

బుద్ధి :- పాపం వైధవ్యం వచ్చింది.

అమ్మ :- పాపం వైధవ్యం (అని) విఠల్‌రావు పేరు విన్నావా (డాక్టర్‌గారితో)

చీ.డా. :- చూశానొకసారి

అమ్మ :- విఠల్‌రావు పేరు తెలిస్తే - ద్వారకాబాయి తెలిసినట్లే.

బుద్ధి :- ఇక్కడకు వచ్చారు గదమ్మా.

అమ్మ :- పొన్నూరు స్వాముల వారు వచ్చినప్పుడు విఠల్‌రావు, అతని భార్య వచ్చారట (చిన్మయానంద సంఘంలోని వాళ్ళట.)

అమ్మ :- నాకు వేవిళ్ళర్రా. నాకేమన్నా పెట్టండర్రా అంటూ వెనక గర్భిణీగా ఉన్నప్పుడు తిన్నా తినకపోయినా అడిగిన వాళ్ళెవరూ లేరు. ఇప్పుడు తినాలే గాని ఏది కావాలంటే అది తెచ్చిపెట్టే వాళ్ళున్నారు. నన్ను పురిటికి తీసుకెళ్ళండి అన్నది తమాషాగా

యోగయ్య :- ఇహ ఖాళీ

అమ్మ :- వాడి ఆముదానికి కూడా చాలదు. వాడు పోసినకొద్దీ తాగుతుంటాడు.

బుద్ధి :- మొగపిల్లాడా? ఆడపిల్లా?

అమ్మ :- ఆడపిల్ల మాత్రం కాదు. అయితే మాత్రం మొగపిల్లవాడే. నాకెందుకో అనుమానంగా ఉన్నది.

రేడియోలో పాటలు వస్తున్నాయి.

అమ్మ :- నువ్విస్తానని మాట తప్పినా నాకొచ్చిందిలే రేడియో.

చీ.డా. :- మాట తప్పలేదమ్మా పడి మూలుగుతున్నది. అమ్ముకోలేదమ్మా.

అమ్మ :- నువ్వు అమ్ముకుంటే నాకేం. మూలుగుతుంటే నాకేం. నువ్వు చాలా బాకీ ఉన్నావు నాన్నా!

చీ.డా. :- మీరు ఋణం చేస్తేగా నాదాకా వచ్చేది.

అమ్మ :- ఆ తరుణం అట్లాంటిది.

చీ.డా. :- ముందు మీరు చేశారు. మీరు ఋణ పడ్డట్లేగా

అమ్మ :- ఆఁ పడ్డాను. పడబట్టే కన్నా ఒప్పుకుంటున్నాను. ఏవెట్లాగో అన్నీ అక్కడవాసే ఉంటాయిగా. అవునన్నట్లు తలూపారు డాక్టరుగారు

అమ్మ :- మీ తెలివితేటల వల్ల చేశారనుకుంటున్నారా. అన్నీ వాడే వ్రాశాడు. మీ మొహం మీరు చేసేదేమిటి?

చీ.డా. :- మొహాన వ్రాసే పంపిస్తాడు. మీరు చేసేదేంటి మీ మొహం అంటున్నారు.

అమ్మ :- అని నేనన్నానా

చీ.డా. :- అంతకంటే వేరే ఏమనాలి అన్నారుగా

అమ్మ :- ఎంత రాజీ చేసుకుంటున్నాడో!

కృష్ణశర్మగారు వస్తే బత్తాయి తొనలు పెట్టి బార్లీ త్రాగమని చెప్పిందమ్మ.

చీరాల డాక్టరుగారి చేతిలో కెమేరా తీసుకుని అమ్మ ఫోటో తియ్యపోతుంటే ఆయన తలవంచుకున్నారు.

అమ్మ :- నువ్వు తలవంచుకున్నా, తలవంచుకుని పడ్డారు, డాక్టరుగారు అంటారు. సరే నువ్వు వెళ్ళేటప్పుడన్నా తలెత్తవూ ఎంతసేపు కూర్చుంటావట్లా. మళ్ళీ లైటు చాలదు. ఆయన ఇవ్వమని అడిగితే ఇవ్వలేదు కెమేరా ఇవ్వకుండా గొడుగు తెచ్చుకోవటానికి మందిరంలోకి వెళ్తున్నాడుగా. వచ్చేటప్పుడు తీద్దాం వాకిట్లోకి వచ్చి రెడీగా ఉన్నది.

అమ్మ అభిప్రాయాన్ని గమనించిన డాక్టరుగారు గొడుగు అడ్డంపెట్టుకుని వచ్చారు. అమ్మ ప్రయత్నం చేసి చేసి ఫోటో తియ్యాలన్న పట్టుదల నెగ్గించుకున్నది.

అమ్మ లోపలికొచ్చి బుద్ధిమంతుడ్ని నాకేమన్నా పెట్టండర్రా అని చిన్నపిల్లలాగా అడుగుతున్నది.

అమ్మ మంచం పక్కనే పడుకున్న రామకృష్ణన్నయ్యను లేపి నాకేమన్నా పెట్టండమ్మా అంటూ పసిపిల్లలా ముద్దు ముద్దుగా మాట్లాడింది. పొట్ట బాధగా ఉన్నది కాబోలు

పొట్టమీద కొట్టుకుంటుంటే - కొట్టుకోనివ్వకుండా అన్నయ్య చేతులు అడ్డం పెట్టాడు. "నావంటిమీద నేను కొట్టుకోవటానికి నాకు హక్కులేదా?" అన్నదమ్మ.

అమ్మకు మువ్వల సత్యం వేపపండ్లు ఇచ్చాడు. రుక్మిణక్కయ్య ఒక పండునోట్లో వేసుకుని అబ్బ ఈ పండ్లు (చేపల వాసన) ఎట్లా తిన్నావమ్మా అంటే - ఇవ్వే తినలేకపోతే ఎట్లా?

అమ్మ ఇట్లా అడుగుతున్నదని బుద్ధిమంతుడు ఉప్మా చేయించి తీసుకొచ్చాడు. అమ్మ ఒక చెంచా నోట్లో వేసుకుని సమీపస్థులందరికీ పెట్టి, నా సీమంతం సందర్భంలో అంటూ నా చేతిలో పెట్టింది.

బుద్ధిమంతుడు, డాక్టరుగారు బయల్దేరితే బుద్ధిమంతుడికి 2 కొబ్బరిచిప్పలు ఇచ్చి డాక్టరుగారికి అయిదు కొబ్బరిచిప్పలు ఇస్తూ "పాంచభౌతికం అంటావే ఇవిగో తీసుకో నాయనా" ఎందుకమ్మా అన్నారాయన.

'పంచభూతాలు నాయనా!' అన్నదమ్మ.

రేడియోలో 'గౌరమ్మా నీ మొగుడెవరమ్మా' అన్న పాట వస్తుంటే వాకిట్లో ఉన్న నాన్నగారిని చూపి, వాకిట్లో ఉన్నారని చెప్పింది.

రేడియో దగ్గరకు వచ్చి గంట వాయిస్తూ, అమ్మ ఫోటో ముందు రెండు సాంబ్రాణీ కడ్డీలు వెలిగించి పెట్టి, నైవేద్యం పెడతానంటూ పమిటచెంగు అడ్డం పెట్టుకున్నది. అంతా నవ్వుతూ మధ్య అదెందుకూ అంటే ఈ తెర లేకపోతే ఏమున్నది అన్నది.

డాక్టరుగారు, బుద్ధిమంతుడు నమస్కారం చేసి వెళ్ళారు.

అమ్మ దగ్గర శ్రీపాదవారు, రామకృష్ణన్నయ్య ఉన్నారు. గోవాడ కరణంగారి భార్య అనసూయమ్మ, మన్నవ చలపయ్యగారి కూతురు విమల ఆమె కూతురు వచ్చారు.

వాళ్ళను అమ్మ రామకృష్ణన్నయ్యకు పరిచయం చేస్తూ - నీకుతెలియదా. ఆయనా ఉన్నవాడే. అసలు మన్నవలో లేనివాళ్లంటూ ఎవరున్నారు. ఎవరింట్లో ఏది జరిగినా ఊళ్ళో వాళ్ళంతా ఆ ఇంట్లోనే ఉంటారు. రోజూ కందిపచ్చడి ఉండాల్సిందే. ఒక యింట్లో ఎవరన్నా పోతారనుకున్నా పోయినారనుకున్నా నలుగురూ అక్కడే చేరి చేసుకోవడం జరిగేది. ఇళ్ళల్లో ఏదన్నా తరుగవుతుంది అనుకో ఆ యింట్లో వాళ్ళనడగటం లేదు. తెచ్చుకోవటం మాత్రమే... ప్రతాప కోటయ్యగారనే ఆయన ఉండేవాడు. ఆయన చరిత్ర భక్తవిజయంలో వ్రాశారు. ఆయన చరిత్ర ముఖ్యమైనదే. ఆయన బీదవాడు. నిత్యం వాళ్ళింట్లో ఎవరో ఒకరు భోజనం చెయ్యాల్సిందే. భార్య ఏమన్నా అంటుందేమోనని ముందుగానే మనింటికి రక్షించేవాడు వచ్చాడే అని చెప్పేవాడు. ఇంట్లో ఏమీ లేవు కదండీ, ఎట్లా పెట్టేదంటే -

లేకపోవటమేమిటీ అసలామాట ఎందుకనుకోవాలి అని ఊళ్ళోకిబోయి వచ్చేవాడు. మూటనిండా తెచ్చేవాడు. అవి పెట్టి వండి పెట్టేది. ఒకసారి కాశీ పోవాలనుకున్నాడు. మరిడమ్మ తాతమ్మ నడిగాడు. ఆయనను అన్నయ్యా అనేది మరిడమ్మ తాతమ్మ. ఆయనడిగితే కాదంటుందేమోనని మీ వదినెను అడుగు ఏమంటుందో (కాశీకి భార్యను తీసుకెళ్ళాలని ఆమె కాదంటుందేమోనన్న అభిప్రాయంతో)

తాతమ్మ వెళ్ళి ఆమె నడిగింది. 'కట్టుకున్న చీర ఒక్కటే. రెండవ చీర లేకుండా ఎట్లా వచ్చేది' అన్నదట ఆయన భార్య. రెండవ చీర కోసమేగా ఫర్వాలేదులే రమ్మని అన్నాడట. సరే బయల్దేరి వెళ్తున్నారట. వెళ్తుండగా కాకుమానులో దంపతుల పూజ చేసుకోవాలని వీళ్ళను తీసుకెళ్ళి బట్టలు పెట్టి పూజ చేశారుట. అట్లా నాలుగైదు చీరలు వచ్చినాయట. అడిగింది రెండు చీరలే కదా! అని రెండు చీరలు ఉంచి లేనివాళ్ళకు దారిలో ఇస్తూ వెళ్లాడట.

కాశీలోనే జబ్బు చేస్తే ఒక అతను వచ్చి మూడు రోజుల్లో పోతావు అని చెప్తే భార్య ఏడుస్తుంటే - మూడు రోజుల్లో నయం అవుతుందని చెప్పి ఓదార్చాడు. మూడు రోజుల్లోనే పోయినాడట.

బంగారపు ఆవును ఎవరో కోటయ్యగారికి దానం యిస్తే గంగలోనే కలిపేశాడని చెప్పుకుంటారు.

శ్రీపాద గోపాలక్రిష్ణమూర్తిగారు, కాశీ కృష్ణమాచార్యుల గారితో జరిగిన సంభాషణ డైరీలో వున్నదా అమ్మా అని అడిగారు.

అమ్మ :- అప్పటికి డైరీ వ్రాయటం లేదు. ఆయన నేను వాడరేవులో ఉండగా వచ్చారు. అక్కడ ఉన్ననాళ్ళూ నేను ఇంట్లో ఉన్నది లేదు. సాయంత్రం కాగానే వెళ్ళటం రాత్రి 11 గంటలకు రావటం. ఆరోజు గొల్లపాలెం వెళ్ళాను. ఒక యింట్లో ఆమె కూలి కెళ్ళి తెచ్చి వండుతుండేది. నేను ఇంట్లోకి వెళ్ళేటప్పటికి ఆమె ఇంట్లో లేదు. బజార్లో కనిపించింది దారిలో. ఇంటికొచ్చి ఇంట్లో ఏమీ లేవని బాధపడుతున్నది. ఒక బేడ ఇచ్చి పండ్లు తెప్పించబోతుంటే - "నువ్వు పండ్లు తెప్పిస్తే నేను ఇప్పుడే వెళ్ళిపోతాను. లేకపోతే ఒక అరగంట పడుకుంటాను" అన్నాను. నేనుండటమే ముఖ్యం కదా! మానేసింది. కాని నాకు పెట్టటానికి ఏమీ లేదన్న బాధ. అక్కడ వాళ్ళ పిల్లలు అన్నాలు తిని కంచాలు కడిగిన నీళ్ళు ఉంటే అవి తాగాను. ఆమె చాలా బాధపడ్డది. పాపం, మరొక ఇంట్లోకి వెళ్తే ఒక అతను భార్యతో అంటున్నాడు "ఉట్టిమీదవి తీసి అవతల పెట్టవే" అని. నేనా ఉట్టి దగ్గరకెళ్ళి (మాంసం) కొంచెం నోట్లో బెట్టుకున్నాను వేలుతో తీసి. అతను అయ్యో

అమ్మ తీసుకున్నదే అని బాధపడ్డాడు. ఒక ఇంట్లో చేపలకూర, ఇట్లా అందరిళ్ళల్లో అన్నీ తిన్నా. ఇవన్నీ విని అమ్మ రాజరాజేశ్వరే కాని వర్ణసంకరం చేసింది అన్నాడట. అని గతాన్ని చెప్పి "రాజరాజేశ్వరికి ఇన్నేమున్నాయి" అన్నది.

జ్ఞానేశ్వరరావని గుంటూరు అతను త్రికాలపూజ చేశాడు. ఆరోజు వాడిన వస్తువులన్నీ అతనిదే ఖర్చు. మొత్తం ఖర్చు 1,000 రూపాయలకు పైగా అయి ఉంటాయి. వాద్యగాడికి 116రూ.లు ఇచ్చాడట. ఏకాహంలాగా వాయించాడతను. కాఫీ అన్నా తాగలేదు. కాఫీ తాగమంటే ఎవరన్నా వాయిస్తే తాగుతానన్నాడట. డబ్బుల కోసం కాదు. అమ్మ కోసం వాయిస్తున్నాననుకున్నాడట.

కృష్ణమాచారి గారు కిరీటం చూడాలనుకున్నాడు. కనిపించదుగా! దగ్గరకొచ్చి కూర్చుని చూశాడు. ఆ రాత్రి నాతో మాట్లాడాలన్నారట. పూజ అయ్యేటప్పటికి పొద్దుపోయింది. మాట్లాడటానికి వీలు కుదరలేదు - అని లేచి స్నానానికి వెళ్ళింది.

★★★★★

19-7-1965

అమ్మ హాల్లోకి 8-30 కు వచ్చింది. కరీంనగర్ రంగమ్మగారికి ఈ ఊళ్ళో పొలం ఉన్నది. అది అమ్మేశారట. ఈ రోజు రిజిస్ట్రేషనట. బాపట్లలో రిజిస్ట్రేషన్ కాగానే అట్నుంచి అటు వెళ్ళాలిగదా అని అమ్మకు పూజ చేసుకున్నారు.

రంగమ్మగారి బంధువుల బాబుపేరు విజయరాముడు. జైకాళీ అంటుంటాడు. ఆ బాబుది అనారోగ్యమో, భక్తో తెలియని పరిస్థితి. బాబు తల్లి, పిల్లవాడ్ని గురించి అమ్మ దగ్గర ఏడుస్తున్నది. రంగమ్మగారు బాబు పరిస్థితిని వివరిస్తున్నది. "ఒక పెద్ద పాము తిన్నాడమ్మా. తినేటప్పుడు వెయ్యిమందికి పైగా జనం గుమిగూడారు. అయినప్పటికీ బాబు జోలికి ఎవరూ పోలేకపోయినారు. చేతిలో ఒక పెద్ద రాయి పట్టుకుని తన జోలికి ఎవరన్నా వస్తే వాళ్ళ మీదకు విసరాలని మహా తెలివి కలవాడు. చురుకైనవాడు. ఇంట్లో వాళ్ళకు భయమేసి హాస్పిటల్‌కి తీసుకెళ్ళారమ్మా. విరేచనాలు లేవు, వాంతులూ లేవు. విశేషం కదా! ఏమీ చెయ్యదు లేమ్మా. పాములు తినేవాళ్ళు కూడా ఉన్నారులే. భయపడాల్సిన అవసరం లేదని చెప్పారమ్మా డాక్టరు. తర్వాత వాడికి అంతకు ముందు ఉన్న చురుకుదనం తగ్గిపోయింది. ఎప్పుడూ డాబా మీద కూర్చుంటాడు. ఆహారమడగడు. వీళ్ళు తీసుకెళ్ళి పెడితే తింటాడు, లేకపోతే లేదు. ఏదైనా పర్వదినం వస్తే బొక్కబోర్లా పడుకుని అసలు ఆహారం తీసుకోడు. ధ్యానంలో కూర్చుంటాడు. జైకాళీ, జైకాళీ అంటుంటాడు. ఒకసారి నుదురంతా కిరసనాయల్ పోసుకుని అంటించుకుని తలనేల

కేసి రాస్తూ జైకాళీ అంటున్నాడు. ఆ నేలకు రాయటంతో శరీరము అంతా కాలకుండా అంతటితో ఆగిపోయిందమ్మా!

ఒకసారి వాళ్ల నాన్న కొట్టాడటమ్మా. సామాన్యంగా ఆయన కొట్టరు. కర్ర తీసుకుని ఎదురుతిరిగాడట. అందుకని కోపము వచ్చి కొట్టారుట. పెద్ద దెబ్బ తగిలిందట. అప్పట్నుంచి అంతకు ముందు రోజూ నమస్కారం చేసేవాడుట పెద్దవాళ్ళకు. ఈ సంఘటన తర్వాత కనుపిస్తే చేస్తాడు లేకపోతే లేదు. అప్పటి విజయరాముడు వేరు, ఇప్పుడు వేరు అంటాడట. వాళ్ళు బాధపడుతూ కళ్ళనీళ్ళు కారుతుంటే - అమ్మకూ దుఃఖము ఆగలేదు. జాలిగా వాడికి నిరుటి సంచిక (మాతృశ్రీ) ఈ ఏటి సంచిక తీసుకెళ్ళి చదివి వినిపించండి అని వాళ్ళను ఓదార్చి ప్రసాదం ఇచ్చి పంపింది.

గోవాడ అనసూయమ్మగారు ఉండ్రాళ్ళు చేయించి పెద్ద గిన్నెతో తెచ్చి అమ్మ ముందుంచి కొబ్బరికాయ కోసం వెళ్ళింది.

"ఆమె వచ్చే లోపల ఇవి తినేస్తే, వాళ్ళు పెట్టకుండా ఎట్లా తింటాం" అన్నది అమ్మ.

విమలమ్మ :- వాళ్ళ పిల్లలు పాసయినారట. అందుకని ఉండ్రాళ్ళు చెయ్యాలనుకున్నారట. కోరికలూ....

అమ్మ :- అందరికీ ఉన్నాయి కోరికలు. నీకు లేవా? మీకు లేవా?

విమల :- అది మా కోసం

అమ్మ :- ఉండ్రాళ్ళు కావాలనే కోరిక లేకపోతే పాస్ చేయించనుగా. కోరిక ఉంటేనేగా....

అనసూయమ్మగారొచ్చి పూజచేసి ఉండ్రాళ్ళు నివేదన ఇచ్చింది... ఆమె ఆకుల్లో పెట్టి అమ్మ చేతికి ఇస్తుంటే అమ్మ అందరికీ ఇచ్చింది.

సాయంత్రం అమ్మ కాశీరావు గారింట్లోకి వెళ్లి చూసి చిన్నపిల్లలు గోలచేస్తుంటే శ్యామలతో ముందు పిల్లలకు అన్నాలు పెట్టమ్మా అన్నది. పంచలో ఒక స్టూల్ ఉంటే దానిమీద కూర్చుని - పక్కనే ఉన్న ఇనుపచక్రాలను చువ్వలను చూచి ఇవి తడిసిపోతున్నాయి. గదిలో పెట్టండి. ఆ ఇసక చూడు ఎట్లా పాడయిపోతున్నదో. నాకిక్కడికి వస్తే ఏదో ఒకటి కన్పిస్తుంది. అందుకే నేనెక్కడికీ రాను. యోగయ్యా ఇసుక పైకి పోసి చుట్టూ బొంగులు పాతండి. ఎట్లా తొక్కుతున్నారో. అర్థం లేదు. వివరం లేదు చేసే పనులకు.

యోగ :- మొగవాళ్ళెవరూ లేరమ్మా

అమ్మ :- ముందు నువ్వు వెళ్ళు. శ్రీరామ్మూర్తి ఉండె, దత్తు ఉండె, ఎవ్వరూ లేకపోవటమేమిటి? ఈ చువ్వలన్నీ తెచ్చింది ఆడపిల్లలు కాదూ! సంధ్యావందనం కాగానే రమ్మన్నానని చెప్పమని సంధ్యావందనం చేసే వాళ్ళకు కబురుచేసింది.

అందరూ వచ్చేసరికి రహిని ఒడిలో కూర్చోబెట్టుకుని ఆడిస్తూ ఇసుక దిబ్బమీద కూర్చున్నది.

అమ్మ చెప్పి ఇసుక సర్దిస్తున్నది. అమ్మ దగ్గరుంటే పనులు చకచకా జరుగుతాయి. ఎప్పుడూ చెయ్యని వాళ్ళయినా అమ్మ ఉన్నప్పుడు ముందుకు వచ్చి చేస్తారు.

అమ్మ :- ఇనుపచక్రాలు తీసుకెళ్ళి గదుల్లో పెట్టండి. ఆ చువ్వలు లోపల బెట్టండి. పాత తాటాకు తెచ్చి వేస్తే అడ్డంకడితే సరిపోతుంది.

ఉదయం శేషగిరిరావన్నయ్య గాడిపొయ్యి సరిగ్గా కట్టడానికి మట్టి, ఇసుక అందించాలంటే మనుషుల్లేరంటే నేనొస్తాను పద, ఎంతసేపవుతుంది, రామకృష్ణ అందిస్తాడు ఏం? అన్నది.

అమ్మ దగ్గర ఉండి పనిచేయించింది. రాత్రిపూట అమ్మ స్నానం చేస్తూ "భద్రాద్రి రామశాస్త్రిగారు ఇక్కడకు వచ్చేటట్లు ఉన్నాడు. సంస్కృత పాఠశాల పెట్టిద్దాం. ఏ పూరిపాకలోనో ఒక దాంట్లో" అన్నది.

"నువ్వన్నది అక్షరాల జరిగి తీరుతుందమ్మా. 3 సంవత్సరముల నాడు దసరాల్లో - మంత్రపుష్పం పిల్లలకు నేర్పించాలి అన్నావు అది ఈనాడు జరిగింది. ఏదో ఒకటి చేస్తుంటావు తల్లీ" అన్న నా వంక అలవోకగా చూసింది.

అమ్మ - కృష్ణశర్మగారిని భోజనం చేసి వచ్చి పిల్లలకు మంత్రపుష్పము చెప్పమన్నది.

పిల్లలు పనిచేసి, చేసి ఉండటం వలన అలసటగా ఉండి ఆవలిస్తున్నారు. అది ఆయనకు విసుగుగా ఉన్నది. అది గ్రహించిన అమ్మ - "వీళ్ళకు వస్తుందిరా. వీళ్ళకు రాకపోతే భూమే అనవసరం" అన్నది.

ఈ మాటకు పెద్ద అర్థమే ఉండి ఉంటుంది. లేకపోతే ఇట్లా అమ్మ అనదు అనుకున్నాడట కృష్ణశర్మ.

★★★★★

20-7-1965

6 గంటలకు రంగమ్మగారు, ఆమె వదినెగారు అమ్మకు చెప్పి ప్రసాదం తీసుకుని వెళ్ళారు. పిల్లలు పొలం వెళ్తూ అమ్మకు నమస్కారం చేసి వెళ్ళారు.

అమ్మ స్నానం చేసి హాల్లోకి వచ్చి చూసి లోపల గదిలో కూర్చున్నది. శ్రీపాదవారు వ్రాసినవి చదువుతున్నారు.

అమ్మ :- "చరిత్ర ఇద్దరికి తప్ప మరెవరికీ తెలియకూడదనుకున్నాము. 3వ వాడికి తెలిసింది. ముగ్గురికి తెల్సింది పదిమందికీ తెలిసింది. దానికి సమయము వచ్చింది. ఆనాడు కోటంరాజు రామారావు పేపర్లో వేస్తానంటే ఒప్పుకోలేదు. ఈనాడు ప్రయాణమయి వెళ్తున్నా పేపరులో పడ్డది.

రాత్రి శ్రీపాద వారికి దాహం అవుతున్నదని మనసులో అనుకున్నారట.

అమ్మ రామకృష్ణన్నయ్యతో వారికి మంచినీళ్ళు తెచ్చి పెట్టమన్నది.

రామకృష్ణన్నయ్య - మేము ఇద్దరము ఉండగా ఆయనకు మంచినీళ్ళు కావాలని, తెచ్చిపెట్టమని ఎట్లా అన్నావు నీకేమి తెలియకపోతే

అమ్మ :- నువ్వు లేచి తాగగలవు. వారు రాలేరు గనుక చదివి అలసిపోయి ఉన్నారు గనుక తెమ్మన్నాను. నాకేం తెలియదు.

అమ్మ :- "బుద్ధుడు మాట్లాడినట్లున్నది. అమ్మ మాట్లాడుతుంటే - నన్ను పడేసిన వాళ్ళెవరూ లేరు ఇంతవరకు అన్నారు శ్రీపాదవారు" అన్నారని చెప్పి

"అదే నిన్ను పడేసిందన్నాను" అన్నది.

రామకృష్ణ :- అహంకారమే పడేసింది.

అమ్మ :- అహంకారం గానీ, ఏదన్నా గానీ మీకు తెలియనివి ఎన్నో ఉంటాయి అనుకోరు. ఆ తెలియకపోవటమే తెలియకపోవటం.

బామ్మకు అమ్మ నడుం రాస్తున్నది. మీరు కోడలనే భావం పోగొట్టుకోండి అన్నారు చీరాల డాక్టరుగారు.

అమ్మ :- మీరట్లా ఎందుకనుకోవాలీ... అమ్మనయ్యే రాస్తున్నాను అనుకోవచ్చుగా.

శేషగిరి :- అనుకోకపోవచ్చు

అమ్మ :- అనుకోకపోవటమేమిటి?

శేషగిరి :- ఎంతయినా నా భార్య, మా కోడలు, మీకు అమ్మగారు అని అంటుంటే.....

అమ్మ :- అది లేకపోతే నాటకం పరిసమాప్తి... అన్నట్లు వుంటుంది.

పలువురు పలు విధాలుగా అనుకుంటారు అనే సందర్భం వచ్చి

అమ్మ :- లలితానంద్ అనుకుంటాడు శ్రీహర్షరావు. కిష్టయ్య తాతయ్య మౌనస్వామి అనుకుంటాడు. నా బొట్టులో పద్మ కనిపించింది. నల్లమ్మ వాళ్ళకు, వేదాంతం లక్ష్మీపతి గారు వాళ్ళమ్మాయనుకుంటున్నాడు. ఎవరికేది తోస్తే వాళ్ళు అదనుకుంటారు. పదిమంది కలిస్తేనే - లోకమంటే.....

రామకృష్ణ :- (చరిత్రను) అధ్యాత్మ రామాయణం పాటలల్లే చేస్తే ఎంత బాగుంటుంది.

అమ్మ :- విషయం ఒకటే. పరిపరివిధాలుగా వ్రాయచ్చు గానీ విషయం పోగొట్టకూడదు.

అవతారం అంటే తగ్గించినట్లు - ఉంటుంది అనేవారు పులిపాక తాతగారు (పులిపాక చలపతిరావుగారు - అమ్మకు పినమామగారు)

చిదంబరరావు తాతగారిని కృష్ణవేణమ్మ అడిగితే అమ్మ గురించి చెప్పమని -

ముందు ముందు మీకే తెలుస్తుందిలేమ్మా. దగ్గరున్నారుగా నన్నడుగుతారెందుకు అన్నారు.

ఏదయినా మీరు వ్రాసేటప్పుడు ఇది నా అనుభవం అన్నప్పుడు దానికింక తిరుగేమున్నది.

"అనాత్మ అని బయల్దేరితేగా ఆత్మ తెలిసేది. ఏది కాదు. ఏది అవును అని తేల్చుకున్నది వివేకమవుతుంది. ఈ గోడ - ఆ గోడ మధ్యనున్నసందు నిర్వికారం. ఇది ఉండటానికి అధారం ఆకారమే కదా!

ఈ రెండూ గుర్తించిన స్థితి వికారం లేని ఆకారం.

ఎక్కడ్నుంచి రావటమనేది తెలుస్తే అప్పుడు జన్మలను గురించి ఆలోచన.

ఎవరో అనేది అవతలపెడితే - జరిగిన సంఘటనలు (బామ్మకు) ఆమెకు తెలుసు. ఒక్కక్షణం నిద్ర, పట్టెడన్నం ఎరుగదురా అది అంటుండేది. అర్థం చేసుకుంటే అది చాలదూ అన్నదమ్మ.

ఇంకా కబుర్లు చెప్తున్నది.

అమ్మ :- మనస్సు గాయం పెద్దది. ఏ కారణంతో గాయపడ్డదో ఆ కారణంతోనే పోవాలి. పతివ్రత అంటారు పతిని ఆధారం చేసుకుని పంచభూతాలను జయించటమయినది. ఈ ఆధారమనే వస్తువు ఇన్నింటితోనూ పోరాడిందిగా. పాతివ్రత్యం పూర్ణమయిన అద్వైతానికి తీసుకెళ్తుంది.

అనేక వ్రతాలతో పాటు ఇదొక వ్రతం. ధనమూలమిదం జగత్తు కాదు - తను మూలమిదం జగత్తు. తనున్నప్పుడు తనకు ధనం కావాలి. తను లేనప్పుడు ఎందుకు? అందుకే తను - మూలమిదం జగత్.

చరిత్రలో అన్నీ ఇమిడి ఉన్నయ్. ఇవన్నీ చూపించటానికి వచ్చినది అనుకోవచ్చు. ఈమెకింకా పాతివ్రత్యమేమిటి అంటారు. పాతివ్రత్యం అంటే ఇందాక నే చెప్పానే...

శాయమ్మ గారొస్తే శ్రీపాదవారికి అన్నం తెచ్చి అమ్మ దగ్గరే పెట్టమన్నది. ఆయన భోజనం అయిపోయిన తర్వాత అమ్మ మళ్ళీ చెప్తున్నది.

"మహత్యాల వల్ల దైవం అనుకోవటం వేరు. ఏమీ లేనిచోట, సామాన్యంగా ఉన్నచోట సామాన్యుడు గుర్తించటం...."

శ్రీపాద :- ఇది చాలా గొప్ప విషయమమ్మా!

అమ్మ :- 1955 ఆగష్టు 18, 19 తారీఖులలో కొన్ని సంఘటనల వల్ల గుర్తించినట్లున్నారు. ఈ కుటుంబం వల్ల నీకేమయినా ఆటంకం కలుగుతుందా అని అడిగారు. (నాన్నగారు, బామ్మ అడిగారేమో బహుశా)

అమ్మ :- నాకు దేనివల్ల ఆటంకం లేదు. ప్రత్యేకించి వచ్చిందీ లేదు, పొయ్యేదీ లేదు అని చెప్పాను. అని లేచి మందిరంలోకి వచ్చి మందిరం బద్దలు పట్టుకుని నుంచుని పొలంలో నాట్లేస్తున్న పిల్లలను చూచి లోపలికెళ్ళి నాన్నా చల్లదనం, చల్లదనం అంటారు. ఎప్పుడూ చల్లగా ఉన్నంత మాత్రాన చల్లదనం అవుతుందా! కాదు.

ఎప్పుడూ - కావాలని అనిపించేదే చల్లదనం. ఎప్పుదు ఏది కావాలన్నా ఇచ్చేదే చల్లదనం.

శ్రీపాద :- భూకంపం ఎందుకు వస్తుంది?

అమ్మ :- భూకంపమే - లేకపోతే గనులన్నీ ఎక్కడ దొరుకుతాయి. ఆ చైతన్యమే పువ్వు విచ్చిన తర్వాత తెలుస్తుంది. గానీ ఎట్లా విచ్చుతున్నదో తెలియదు. జరిగేటప్పుడు తెలియదు, జరిగిన తర్వాత తెలుస్తుంది.

అదే స్పందన జరుగుతున్నప్పుడు తెలిసేది చైతన్యం. అంటే కదలిక. చైతన్యం కనిపిస్తుంది. స్పందన కనపడదు. నడుస్తుంటే నడక తెలుస్తుంది. వెనక నుంచి వచ్చిన దూరం తెలియదు. వర్తమానం, భవిష్యత్తుని గురించి ఉన్న ఆలోచన భూతకాలాన్ని గురించి ఉండదు.

ఏదయినా చెయ్యబోయే ముందు భయం ఉంటుంది. చేసిన తర్వాత భయం

ఉండదు. బాధ ఉండచ్చు. సుఖం ఉండచ్చు. సాధనకు నిత్యకృత్యం కంటే కావలసినది ఏమీ లేదు. పురాణం వివరిస్తుంది. అది అనుభవం కాదుగా. మాస్టరున్నాడు. అక్షర జ్ఞానం ఉన్నది కనుక చెప్పాడు. మీకు లాభం ఉన్నది అనుకుంటున్నారు గనుక నేర్చుకుంటున్నారు. అంతేగానీ, నువ్వనుభవించావా అని మాస్టర్ని అడిగితే ఎట్లా? అని కోటయ్య శాస్త్రిగారిని గురించి చెప్తూ - నీభర్త ఇంత మంచివాడమ్మా అని ఆయన్ని గురించి గొప్ప చెప్తే నమ్ముతుందా ఆయన భార్య. కాశీకి వెళ్ళేటప్పటి అనుభవం చెప్పాను కదా! ఆ అనుభవం మీద నమ్మకం నిలుస్తుంది. ఎవరన్నా చెప్తే - చెప్పినదాన్ని బట్టి కాసేపు ఉంటుంది.

నాన్నగారికి నా భార్య అనేది ఇంకా ఉన్నది గదా అంటారు అది లేకపోతే అసలేం లేదు. నాటక పరిసమాప్తే అన్నట్లుంటుంది. నాన్నగారు ఊళ్ళో లేకపోతే ఆ ధోవతులు నాకే ఇస్తారు. అవి నేను కట్టుకు కూచుంటాను. అభేధం అనుకున్నప్పుడూ తనకు తగిలినా అంటకుండా ఉండేది. అది లేనంతవరకు ప్రయోజనం లేదు. వచ్చిన తర్వాత ఆశ్రమాలన్నీ వెనకబడతాయి. కనుక కుటుంబాలూ, సంసారాలూ మీకడ్డురావు. నీకోసం నువ్వు సన్యసించావు గాని లోకకళ్యాణం కోసం కాదు. విదేహి, విదేహి అంటారు అంటే దేహం లేకపోవటం కాదు.

దేహంతో ఉండి - దేహం తానైనవాడు

మమతలేని మతమే - అందరికీ సమ్మతం

మమత అంటే - నాది అనేదేగా

హిందూ ధర్మాలు అంటారు. నువ్వు హిందువు వైనప్పుడు ధర్మాలు నీ దగ్గరే ఉంటాయి.

ఏ ఒకటి తెలిస్తే ఇవన్నీ తెలుస్తయ్యో ఆ ఒకటి తెలియనంత వరకు ఇవన్నీ అనవసరం. ఈ చదువులు పొట్టకూటికి ఉపయోగించటానికే గాని గుణాన్ని తెలుసుకోవటానికి కాదు. గుణాన్ని తెలుసుకోవటానికి జీవితం చాలదు. సైకాలజీ అంటారు. వ్రాసేవాడి సైకాలజీని బట్టి సైకాలజీ వ్రాశాడు. అందరి సైకాలజీ వాడికేం తెలుస్తుంది. వాళ్ళకు తోచింది వ్రాస్తారు అని దాదాపు 2 గంటలు రకరకాల విషయాలను చెప్పి స్నానానికి లేచి వెళ్లింది.

★★★★★

25-7-1965

మధ్యాహ్నం 3-40 ని.లకు అమ్మ హాల్లోకి వచ్చి కూర్చున్నది. బాపట్ల నుండి వచ్చిన ఆర్ట్స్ కాలేజీ ప్రిన్సిపాల్ వేదాంతం రామచంద్రరావు గారు ఇంకా కొందరు అమ్మ దగ్గర కూర్చున్నారు. శేషగిరిరావన్నయ్య అమ్మ పక్కనే మంచం దగ్గర కూర్చున్నారు.

రామచంద్రరావుగారిని ఉద్దేశించి

అమ్మ శేషగిరిరావన్నయ్య తో ఇదివరకు చూశాను అన్నది.

శే. అ. :- నువ్వు చూడనివాళ్ళు ఎవరు?

అమ్మ :- చూడనివాళ్లు కనపడరిక్కడ (తను చూడకపోతే ఇక్కడకు రాలేరనేమో బహుశా)

అమ్మ రామచంద్రావుగారి అబ్బాయిని పిలిచి

"ఎవరబ్బాయివి" అని అడిగింది.

"ప్రిన్సిపాల్ గారి అబ్బాయిని" అన్నాడు.

అమ్మ :- మా అబ్బాయివి కాదా అంటూ శాయమ్మ గారిని పిలిచి - గోధుమపిండి గవ్వలు తీసుకురమ్మని చెప్పింది. ఇంతలో నల్లకుక్క ఒకటి అమ్మ మంచం దగ్గరకు వస్తే కూర్చున్నవారిలో ఒకరు దానిని కొట్టబోగా

అమ్మ :- "అది పోదు, అది అమ్మను వదిలి పోనంటుంది. కొట్టబోకు, పడుకోనీ" అని అంటుండగానే కుక్క మంచం కిందకు దూరి పడుకున్నది.

రామచంద్రరావుగారితో వచ్చిన ఆడిటరు గారు - రామచంద్రరావుగారిని పరిచయం చేస్తూ ఈయన వేదాంతం వాసుదేవరావుగారి అన్నగారి కుమారుడు. కొత్తగా కళాశాల పెట్టారు. ఆ కాలేజీకి ప్రిన్సిపాల్. అభివృద్ధిలోకి వచ్చేటట్లు ఆశీర్వదించండి.

అమ్మ :- కళాశాల ఏర్పాటు అయ్యేరోజునే ఆ నిర్ణయం అయి ఉన్నది.

రామచంద్ర :- భగవంతుడు నాకు కొంత శక్తి ఇచ్చాడు. దానిని దీనికి వినియోగిద్దామని ఆ ఊరివాడినే కనుక

అమ్మ :- నీకు శక్తిని ఇచ్చినవాడే ఆ పని కూడా చేస్తాడు.

రామచంద్ర :- సర్వం దేముడే అయినప్పటికీ మానవుడి కృషి ఉండాలిగా.

అమ్మ :- అన్నీ ఉన్నట్లు కనబడటమే, వీడి చేతిలో, ఏం లేకపోవటం. లేకపోతే అసలు ఏమి చెయ్యగలం. ఏదో ఉన్నదనుకోకపోతే మిగిలేదేమీ లేదు. అట్లా అనిపిస్తూ ఉండకపోతే, మనకు ఈ ఆశ, ఈ సంతోషమే లేదు. మనం చేశామని అనుకోకపోతే

సంతోషం, దుఃఖం రెండూ లేవు. కనుక మనము చేసాము అనిపిస్తూనే ఉంటుంది. అనిపించేటట్లు చేస్తాడు. భగవంతుడు అనండీ, శక్తి అనండీ లేక మానవుడికి ఇది సహజం అనండీ, దాని పేరు ఏదయినా పెట్టుకోండి. అది అనిపించకపోతే ఏ పనీ చెయ్యలేము. ఏ ఆనందమూ పొందలేము. బాధపడలేము బాధకు తగినట్లు ఆనందపడలేము. ఈరెండూ నేను, నాది అని తోచకుండా ఎట్లా ఉంటుంది. అదే సహజస్వభావం అంటే -

రామచంద్ర :- అంతా భగవంతుడి దయ అనుకున్నప్పుడు ఇంకా పాపం, పుణ్యం విచక్షణ ఏమున్నది.

అమ్మ :- రెండూ భగవంతుడే - అనుకుంటాను. రెండుగా నేను అనుకోవటం లేదు. అది కూడా వీడికి ఉన్నదనుకోవటం లేదు.

రామచంద్ర :- పాపం, పుణ్యం లేకపోతే నరకం, స్వర్గం అనేదేమిటి?

అమ్మ :- అవి ఉన్నా నరకానికి పోతామనే భయంతో ఆగుతున్నదీ లేదు. పుణ్యం చేస్తే స్వర్గం దొరుకుతుందని మంచిపనులు చేస్తున్నదీ లేదు. రెండూ అనుకోవటమే మిగుల్తుంది. ఏ ఒకటీ తెలియక కాదుగా మనం నడవటం. ఇప్పుడివన్నీ తెలుసు. నడవవలసిన ధర్మాలు తెలుసు. ఎట్లా నడుద్దాం అనుకుంటూ నడవలేని స్థితిని గురించి ఇప్పుడే అనుకున్నాము కదూ! నేను స్కూలును వృద్ధిలోకి తీసుకొద్దామనుకుంటున్నాను. భగవంతుడు శక్తి ఇచ్చాడనుకుంటాను. భగవంతుడేగా శక్తి ఇచ్చింది మరి అని అంటుండగానే రామచంద్రరావుగారు కల్పించుకుని "దానిని సద్వినియోగ పరుద్దామనే బుద్ధి మానవుడికి ఉండాలిగా"

అమ్మ :- నేను అనుకుంటున్నాను. మానవుడిని మానవుడిగా తయారుచేసి మానవత్వాన్ని ఇచ్చింది భగవంతుడేనని, మానవుడే భగవంతుడనీ అదొక రకమయిన మనస్తత్వం కలిగినప్పుడు అంటే - అన్నీ తనే అనుకునే మనస్తత్వమే - దైవత్వమనీ కొంత ఏదో తనది ఉన్నదనుకోవటం మానవత్వమనీ, ఈ రెండు స్థితులనూ ఇవ్వాల్సింది కూడా ఆ శక్తియే. పూర్తిగా మానవశక్తి అనుకున్నా ఏమీ లేదు. పూర్తిగా దైవశక్తి అనుకున్నా ఏమీ లేదు. ఇక్కడకు రావాలని నాలుగు రోజుల్నుండి అనుకుంటూ రాలేకపోయినావు కదా!

రామచంద్ర :- అమ్మ వంటి వారికి ఆ స్టేజీ కానీ మామూలు మానవులకు ఎలా సాధ్యమవుతుంది

అమ్మ:- స్టేజీలేవైనా ఏర్పాట్లు అందరికీ ఒకటే. ఇప్పుడు ఒక సినిమాకు వెళ్ళామనుకో నాన్నా! అందరికీ ఒకే రకంగా అమర్చి ఉంటయ్యా, పై టికెట్ 2 రూ. లనీ, అక్కడ నుండి కుర్చీ అనీ, బెంచీలనీ, నేల అనీ తరగతి వారీగా ఉన్నాయి గదా! మన స్థితి కొద్దీ

మనం వెళ్తున్నాం. ఏర్పాట్లు తలా ఒకరు చేసారా! రూపాయి వాడు రూపాయి కుర్చీ వెయ్యలేదు. పావలా వాడు వచ్చి పావలా నేల చూపించలేదు. అందరికీ ఏర్పాటు చేసినవాడు ఒకడే. ఎవరికి ఎంత ఉన్నదో అంతలో కూర్చుంటున్నాము. ఆ స్థితులన్నీ వాడికి తెలియకపోతే వాడు అట్లా ఏర్పాటు చెయ్యడు. మన యిష్టాయిష్టాలతో నిమిత్తం లేకుండా మనలో ఇన్ని తరగతులు, ఇన్ని రకాల ఏర్పాట్లూ చేసింది ఎవరూ అంటే - భగవంతుడని పేరు పెట్టుకోవచ్చు లేదా ప్రకృతి సహజం అనుకోవచ్చు. పేరు ఏదయినా పెట్టుకోండి. పూర్తిగా మానవశక్తి అనుకున్నా ఏమీ లేదు. కాదనటం లేదు నేను. పూర్తిగా దైవశక్తి అనుకున్నా ఏమీ లేదు. కొంత మనది, కొంత తనది అని మాత్రం తోచదు. ఎందుకనో మరి! అది బలహీనతో, నిజమో ఏమిటో...

రామచంద్ర :- మానవుని కృషి వల్ల ఒక తరగతి నుండి మరో తరగతికి వెళ్ళవచ్చు కదా! పై స్థాయి పొందటానికి కృషి చేయాలి కదా!

అమ్మ :- కృషి చేయటానికి ఏ కృషి కావాలి? ఎవరి కృషితో వీడు కృషి చేస్తాడు?

రామచంద్ర :- స్వయంకృషితో...

అమ్మ :- స్వయంకృషి అంటే - ఆ స్వయంకృషి కూడా ఒకదానిలో నుండి మరో దానిలోకి పోదుగా నాయనా! ఇప్పుడు ఈ ఊరు రావాలనుకుంటున్నావు. ఒకరోజు అనుకున్నది నాలుగురోజులు ఆలస్యమవుతుంది. కృషిలోపమా? చదువుకుంటున్నావు. ప్యాస్ కావాలనే చదువుతున్నావు కృషి - లోపం లేకుండా చదివినా ఒకసారి తప్పుతుంటావు. అనుకోకుండా పాసవుతుంటావు మరోసారి. ఈ రెండింటికీ కారణం ఎవరో తెలియకుండా ఉన్నది. మీ అనుభవంలో మీకు నిత్యజీవితంలో సమాధానాలు వస్తూనే ఉంటాయి. ఇవన్నీ ఏదో ఆనందంగా మాట్లాడుకోవటానికి, ఇందాక - చెప్పిన ఆనందం, సుఖం ఎట్లాంటివో. ఈ మాట్లాడుకోవటమూ అంతే. మన నిత్యజీవితంలో మనకు కలుగుతున్న అనుభవాల కంటే - ఎక్కడికన్నా వెళ్తే ఎవరన్నాచెప్తే అవి నాటుకోవు. బాగా చదివినప్పుడు పాస్ కాకపోవటం, రావాలనుకున్నప్పుడు రాలేకపోవటం ఇవన్నీ ఏమిటంటావు.

అంతా మౌనం వహించారు. కొద్ది క్షణాలు అందరి మద్యా నిస్తబ్దత ఆవరించింది.

రామచంద్రరావుగారు మళ్ళీ ప్రారంభించారు.

పై స్థాయి చేరటానికి ఏమన్నా సెలవిస్తారా అమ్మా!

అమ్మ :- ప్రత్యేకించి నేను ఇచ్చేదేమీ లేదు. ఈ శరీరం ఇచ్చిన వాళ్ళే ఇస్తారు అన్నీ.

రామచంద్ర :- ఎవరి కృషి వాళ్ళది.

అమ్మ :- కృషి, సాధనా లేవు. సాధన అయినా నీ చేతిలో లేదు. ఉన్నదని నేను అనుకోను. సాధన కూడా సాధ్యం కావాలి కదా అనుకుంటున్నాను. సాధ్యం కానిది సాధ్యం చెయ్యలేవు కదా! సాధన చెయ్యాలని ఏదో ఉపన్యాసాలు వింటున్నాము కదా! ఇప్పటికి ఇన్ని రకాలు విని ఉంటాము. వాళ్ళు చెయ్యవద్దని చెప్తున్నారా? చెయ్యకూడదని మనకు ఉన్నదా? చెప్పేవాడు లేక కాదుగా, మానుకోవటం. ఎట్లా నడవవలసిందీ ఏదయితే తెలుసుకున్నదో అదే నడవలేకపోతున్నది. అట్లా కాదని చేతులు ముడుచుకుని కూర్చోవటం చేతయినా మనిషి చేతుల్లో ఉన్నట్లే. అదీ చేతకావటం లేదు. ఇది నా అనుభవం నాన్నా. మనంగా ఏదీ చెయ్యలేము అనేది కేవలం దైవం మీద వేసినా, మన మీద వేసుకున్నా ఫలితం ఒకటే.

రామచంద్ర :- ఇప్పుడు మరి మనస్సు నిలవకపోతే ఏం చెయ్యాలమ్మా!

అమ్మ :- మనసు నిలవదు. ప్రయత్నమంటూ ఒకటి బయల్దేరిందిగా-నిలుపుకోవాలని ఏదో రకంగా మనసు నిలుపుకోవాలనే ప్రయత్నం దాని ద్వారా ఏదో పొందాలనే ప్రయత్నం. ఒక భావం కలిగిందిగా. ఇంతకు ముందు లేనిది ఇప్పుడు బయల్దేరింది. ఆ బయల్దేరటానికి కారణమయినదే ఎప్పుడో ఒకప్పుడు నీకు ఉన్నది ఇస్తుంది. నీకున్నదంటే తను ఇచ్చిందే. నీ సొంతం ఏమీ లేదు. నీకు మొదట్లో ఏ ప్రేరణ చేత అటువంటి ఉద్దేశం కలిగిందో అదే ఇస్తుంది. దానికి తరుణం రావాలి అంటాను. లౌకిక విషయాలకు ఏ శక్తి సాయపడుతుందో ఆ పరమార్థ స్థితికి కూడా అదే సాయపడుతుంది. లౌకికం వేరు, పరమార్థం వేరు అంటున్నారు. నేనట్లా అనుకోవడం లేదు. దీనికి ఎవరో దానికి వారే రెండింటికి ఒకరే కారణం.

రామచంద్ర :- మీరు ఆ శక్తి నిర్ణయానికి తప్ప మానవకృషికి ప్రాముఖ్యతను ఇవ్వరా?

అమ్మ :- పూర్తిగా ఇస్తాను. ఇవ్వటము అంటే మీవలె ఇవ్వను. కొంత వదిలేస్తున్నారు మీరు. మీరు చెయ్యండి తప్పకుండా. అన్నీ ఎట్లా ఉన్నా ఈరోజు నుండి మనస్సు నిలవాలి అనుకుంటున్నారు కనుక - మీ ప్రయత్నంలో ఏదయినా ఉన్నదనుకోండి చూద్దాం.

రామచంద్ర :- మనకు చేతనయింది....

అమ్మ :- మీరు చేస్తున్నదీ, నేను అడుగుతున్నదీ అదే. నిద్రలేచి ప్రతిరోజూ మూడు గంటలకో, నాలుగు గంటలకో ఏదో మీరు పెట్టుకున్న మీ ఇష్టం వచ్చిన టైముకి ఒక నిముషమయినా అటూ, ఇటూ కాకుండా ముఖం కడుక్కోండి ముందు. తర్వాత చూద్దాం ముందు అది సాధ్యమయితే చూద్దాం.

రామచంద్రరావుగారితో పాటు వచ్చిన ఆడిటర్‌గారు నవ్వుతూ "మన తాహతుకు అది చాలు" అన్నారు.

అమ్మ :- అంటే ఈ ముఖం కడుక్కోవటంతో పాటు నిద్ర స్వాధీనం కావాలి కదా! మెలకువ, నిద్ర ఈ పోవటం రావటం ఇంకా అనేక చిక్కులు మధ్యలో వచ్చినా అవి సర్దుకుని అంటే ఈ లోగా బయటకు వెళ్ళాల్సి వచ్చినా వెళ్ళకుండా ముఖం కడుక్కోవాలి గదా! అట్లా ఒకటి చేసామంటే అన్నీ స్వాధీనం అవుతాయి.

రామచంద్ర :- మానవునకు పునర్జన్మ ఉన్నదా?

అమ్మ :- తెలియదు నాన్నా! నాకు తెలియదు. ఎందుకంటే... పూర్వజన్మ గుర్తులేదు. రాబోయే జన్మ సంగతి తెలియదు. నేను వాటిని గురించి మాట్లాడను.

రామచంద్ర :- మీరు అందరికీ అమ్మ - మీరు తెలియదంటే ఎట్లా ?

అమ్మ :- నేను అమ్మనే. అమ్మననే నా ఉద్దేశం వేరే ఆలోచన తట్టటం లేదు. రాబోయేది ఏమిటి? ఇదివరకు ఏ జన్మ ఎత్తాను అనేది తోచటం లేదు.

రామచంద్ర :- అమ్మ సంగతి కాదు. అసలు మానవుడు... (అని అంటూ ఉండగా)

అమ్మ :- ఆహాఁ నా సంగతి తేల్చుకుని మీ సంగతి చెప్తాను.

రామచంద్ర :- వివిధ మతాలున్నాయి కదమ్మా! ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క రకంగా చెప్తుందీ విషయంలో...

అమ్మ :- ఎదురుగా ఉన్నదాన్ని పూర్తిగా చూడలేని, చెయ్యలేని నేను పూర్వజన్మల గురించి ఏమి మాట్లాడేదని దాని జోలికి పోను. ఎవరన్నా మాట్లాడుతున్నా అది అనవసరము అనిపిస్తుంది. ఎందుకంటే - నిన్నటిది గుర్తు లేదు. రేపటిది తెలియదు, అటువంటి మనస్సులో ఎదురుగుండా ఉన్న దీని కోసం తాపత్రయం, బాధ ఎన్నో పడుతున్నాను. అటువంటి దానికి పూర్వజన్మ, రాబోయే జన్మ గురించి ఆలోచన ఎందుకని వదిలేశాను.

రామచంద్ర :- వీటి గురించి అడగటం నా అజ్ఞానానికి అందక అమ్మ దగ్గర తెలుసుకుందామనే. అమ్మను ప్రశ్నిస్తున్నానని అనుకోవద్దు.

అమ్మ :- ప్రశ్నించినా తప్పులేదు. ఇప్పుడు అమ్మ దగ్గర అని అన్నారుగా అమ్మ అనుకున్నప్పుడు అల్లరికీ ఉన్నది, అడగటానికీ ఉన్నది, తినటానికీ ఉన్నది, పెట్టటానికీ ఉన్నది, కొట్టటానికీ ఉన్నది, అన్నింటికీ ఉన్నది. ఆ భావం పూర్తిగా ఉంటే ఆలోచనయే లేదు (కొన్ని క్షణాలు ఆగి...)

నేను చెప్పానుగా నాన్నా కారణం. నాకు ఆ ఆలోచన వద్దు అనిపిస్తుంది. ఆత్మ నశించేది కాదు అనుకున్నప్పుడు ఆత్మ అర్థం అయినప్పుడు ఈ ఆలోచన లేదు. పూర్వం ఎవరికి? మనకు ఒక గంట ముందు ఒక గంట వెనుక అనేది తెలుస్తూనే ఉన్నది కదా! పూర్వం ఉన్నది అపరం ఉన్నది. ఈ కాలాలు మనకు అర్థం అవుతూనే ఉన్నాయి. జరిగిన కాలం గుర్తున్నవాడికి జరుగబోయేది తెలిసినవాడికి పూర్వాపరాలు లేవు కదా! వాడికి లేవు. ఈ ఆలోచన ఎవరికి? ఈ సంభాషణ వింటున్న వారిలో ఒకరు అన్నారు

"మాలాంటివాళ్ళకు" అని -

అమ్మ :- ఇటువంటి ఆలోచన కలవాడికి అది ఎటూ అర్థం కాదు, అది అర్థం అయినవాడికి రెండూ లేవు. భూత, భవిష్యత్, వర్తమానం మూడు తెలిసిన వాడికి భవిష్యత్తు లేదు. అంతా వర్తమానమే.

రామచంద్ర :- భవిష్యత్తు లేదూ!

అమ్మ :- అవును. ఈ భవిష్యత్తు ఎవరికి? తెలియని వాడికి

హైద్రాబాద్ కాలేజీలో ఇంగ్లీషు లెక్చరర్‌గా పనిచేస్తూ అమ్మ వద్దకు తరచుగా వచ్చే భరద్వాజ అందుకుని "ఆలోచన తెలియనివాడికి గాని తెలిసినవాడికి కాదు".

అమ్మ :- తెలిసినవాడికి వాడి జన్మలు కాదు గదా! ఎవరికీ అనేక జన్మలు ఉన్నయ్యని అనిపించదు. ఏకజన్మ కదా! ఆత్మ నశించదు అనుకున్నప్పుడు ఆత్మలోది కదా జీవత్వం. ఆత్మకు లేని జన్మలు మరి జీవత్వానికి ఎక్కడనుంచి వస్తాయి. (కొన్ని క్షణాలు మౌనంగాఉండి) పునర్జన్మ ఉన్నది అనుకుని ఆలోచిద్దాము. ఉన్నది అంటే పాపపుణ్యాలకు భయపడి జాగ్రత్తగా నడుస్తాడు అనే కదా! మరి స్వాధీనం కావటం లేదే. వచ్చే జన్మ బాగా చేసుకుందాము అని. ఈ జన్మలో మంచి పనులు చేసుకుందాము అన్న ఆలోచన ఉన్నది కానీ చెయ్యలేకపోతున్నాము కదా! పోనీ పునర్జన్మ లేదు అనుకుందాం. ధైర్యం చేసి ఇంకోపని చెయ్యలేకపోతున్నాము. మనకేం భయం అని ఎక్కడన్నా దోచుకురాగలుగుతున్నామా? అదీ లేదు. ఎవరినన్నా చంపగలుగుతున్నామా? అదీ లేదు. చంపగలిగినవాడు ముందు జన్మలో పాపం వస్తుందని మానుకుంటున్నాడా?

రామచంద్ర :- మానుకోలేదు.

అమ్మ :- తెలిసినివాడికి రెండు లేవు. తెలియని వాడికి భయం తప్పదు. ఈ భయం వల్ల ఆగుతాడా? ఆగడు. మరి ఈ పునర్జన్మ ఉన్నదీ, లేదు అన్న ఆలోచన చర్చల వల్ల ప్రయోజనం?

శేషగిరి, రాధన్నయ్య :- మరి ఇన్ని రకాలు ఏర్పాటు చేయటం ఎందుకు?

అమ్మ :- ఇన్ని రకాలే లేకపోతే. మనము అంతా ఏమి చెప్పుకుంటాము. రకాలంటూ లేకపోతే ఏమున్నదసలు. ఈ ప్రపంచమే లేదు. ఉన్నది ఒకటే అనుకుంటున్నాను నేను. మరి ఇన్ని రకాలు ఎందుకూ అంటే మాత్రం 'సహజం' అంటాను. అంతే, దీనినే ఇంకొకడు 'లీల' అంటాడు. ఇంకొకడు 'స్వభావం' అంటాడు. వాళ్ళ ఇష్టం ఏదన్నా అనుకోనీ. జరగాల్సింది స్వభావం అనుకున్నవాడికీ అదే జరుగుతుంది. లీల అనుకున్న వాడికీ అదే సహజం అనుకున్నవాడికీ అదే జరుగుతుంది. అంతా మానవుడి ప్రయత్నం అనుకున్నవాడికీ అంతే. అంతా తనదే అనుకున్నప్పుడు బరువు మోస్తున్నట్లుగా ఉంటుంది. భారం దైవము మీద వేసినప్పుడు రక్షణ. మాటలతో అనటం కాదు నాన్నా! అంతా వాడే అని. నీకు చెప్పిన మాట నాలో కలుగవద్దా! నాలో కలిగినప్పుడు హాయిగా ఉంటాను. ఎట్లా ఉంటుందంటే - ఇరవై నాలుగు గంటలూ బురదలో, ఆడుకుని వచ్చిన పిల్లలు ఇంటికి రాగానే వాడికి నీళ్ళు పోసి అన్నం పెట్టవలసిన బాధ్యత తల్లిది. వాడికేం ఏం పూసుకొస్తే ఏం. ఇసుక పూసుకుంటే ఎంతో, అశుద్ధం పూసుకున్నా అంతే. వాడు అట్లా హాయిగా బ్రతుకగలుగుతాడు. పెద్ద అయినాను అనుకున్నవాడు ఎక్కడ ఏమవుతుందోనని అడుగడుగునా చూసుకుంటూ, కడుక్కుంటూ, బాధపడుతూ ఉంటాడు. ఇట్లా ఉంటుంది.

ఈ భారం వెయ్యటం కూడా వీడి చేతుల్లో లేదు. మరి అసమర్థత అని కూడా అనను.

కొంత తడవు నిస్తబ్ధత ఆవరించింది. అమ్మ వంక తదేకంగా చూస్తూ కూర్చున్నారు. అమ్మ కూడా ఎక్కడో చూస్తూ ఉన్నట్లుగా ఉన్నది.

రామచంద్రరావుగారు నిశ్శబ్దాన్ని భంగపరిచారు.

శూన్యంలో కాన్సన్‌ట్రేషన్ చెయ్యచ్చా ఫోటో అంటూ ఉండాలా!

అమ్మ :- ఎట్లా చేసినా సరే! శూన్యానికీ ఒక రూపము ఉన్నదిగా లేని రూపం గుర్తుపెట్టుకున్నారుగా. ఆ మాట అనటానికి ఒక రూపం గుర్తిస్తే కదా!

రామచంద్ర :- విగ్రహం పెట్టుకుని చెయ్యచ్చా?

అమ్మ :- ఇన్నింట్లో అనుకున్నదాన్ని ఏ ఒక్కదాన్లో చూసినా సరే!

రామచంద్ర :- మనస్సు...

అమ్మ :- మనస్సు అంటే అర్థం కావటం లేదు.

రామచంద్ర :- అజ్ఞానస్థితిలో ఉన్నాము.

అమ్మ :- మీరు ఏ అజ్ఞానస్థితిలో ఉన్నారో! అది నిత్యము అనుకుని నేను అందులో ఉన్నాను.

రామచంద్ర :- ఆ స్థితిలో ఉండే హైస్టేజిలోకి వెళ్ళారు.

రామచంద్రరావుగారు అమ్మను ఆహ్వానిస్తూ...

"కాలేజీ దగ్గర చాలా బాగుంటుందమ్మా" అన్నారు.

అమ్మ :- బాగుండవచ్చు. ఎక్కడ బాగుండదు. ఇక్కడకు ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి గారు వచ్చారు. 'జగన్నాథం రా అమ్మా' అంటే 'ఎక్కడ ఉంటే - అక్కడ జగన్నాథం నాన్నా' అన్నాను. జగ త్తు కానిది ఏది నాన్నా! విడదీస్తే - బృందావనం రమ్మంటే కాలవ ఒడ్డుకు తీసుకువెళ్ళి అక్కడ ఆవుల మందలను చూపించి ఇదే బృందావనం అన్నాను. ఇదా బృందావనం అని నవ్వుకున్నారు.

అమ్మ కదలను అని లేదు. కదుల్తాను అని లేదు. నియమము ఏదీ లేదు. ఎప్పుడు ఏది జరిగితే అది. దారి, డొంక ఏమీ లేదు. సమయము వస్తే తప్పించుకోలేము.

శే.అ. :- దారి లేకుండా అయినా వెళ్తాను అంటావు.

అమ్మ చిరునవ్వుతో - కాశీ, రామేశ్వరం క్షేత్రాలు అని ఉద్దేశం ఏమంటే బాపట్ల రావటము ఎంతో అదీ అంతే -

రామ :- బాపట్ల తీసుకెళ్ళాని నా కోరిక. మీకు అనుకూలము...

అమ్మ :- ప్రతికూలమేదీ లేదు. సమయం వస్తే...

రామ :- మీరు ఉన్న ఊరు...

అమ్మ :- ఏదయినా అంతే.

శే.అ. :- చీరాల కాలేజీకి వెళ్ళారు అమ్మ... అన్నారు రామచంద్రరావుగారితో

రామ :- మా కాలేజీని చిన్నచూపు చూస్తారా?

శే.అ. :- రాకుండానే పెద్దచూపు చూస్తారు.

అమ్మ :- చీరాల వెళ్ళినపుడు, వాడరేవులో ఉండగా మధ్యాహ్నాం ఒంటిగంటకు వెళ్దాము అనిపించింది. వెళ్ళాను అక్కడ కట్టుబడి చేస్తున్న కూలీలు "జిల్లెళ్ళమూడి అమ్మ వచ్చారు. వెళ్తే కూలి పోతుందేమో అని భయపడ్డాము అనుకుంటున్నారు" నేను వెళ్ళేసరికి

శే.అ. :- అందుకని నువ్వే వెళ్ళావు

అమ్మ :- వేరు శనగకాయలు అమ్మేవాళ్ళు రోజూ బుట్ట తాకించుకుని వెళ్ళేవారు. వాళ్ళకు బాగా అమ్ముడుపోయేవిట. ఒకనాడు అందరూ వచ్చి కాసిని నాకు పెడితే నేను అవి

తీసుకెళ్ళి అక్కడ వాళ్ళకు పెట్టాను. పాకీ ఇళ్ళకు కూడా వెళ్ళాను. అమ్మను అనుకున్న తర్వాత పిలుపుతో పనిలేదు. పిలుపు అక్కరలేదు. దారులు అక్కరలేదు. మర్నాడు బాపట్లలో కుష్టు ఆసుపత్రికి వెళ్ళాను. చీరాలలో రెండు నెలలు ఉన్నాను. అందరి ఇళ్ళకూ వెళ్ళలేకపోయాను. పిలువలేకపోవచ్చు. కానీ ప్రేమలో తక్కువ ఉండదుగా. వెళ్ళిన ప్రతి ఇంటికీ పులిహోరో ఏదో ఒకటి చేయించుకెళ్ళేదాన్ని తన బిడ్డయందు ఏమి చూస్తున్నాడో అందరి యందు దానిని చూడటమే బ్రహ్మస్థితిని పొందటం.

అమ్మ కొద్దిక్షణాలు మౌనం వహించి 'గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు రాలేదా' అని రామచంద్రరావుగారితో 'ఇదివరకు గుంటూరులో ఉన్నావా' అన్నది.

రామచంద్ర :- అవునమ్మా గుంటూరు నుండి బందరెళ్ళాను. బందరు నుండి బాపట్ల వచ్చాను. అని లేచి వెళ్ళి వస్తాము అమ్మా! సెలవివ్వండి. అనగానే అమ్మ బొట్టుపెట్టి ప్రసాదం ఇచ్చింది. అప్పటికి సాయంత్రం 5-15 ని.లు అయింది.

★★★★★

20-10-1965

హైద్రాబాద్ రెవిన్యూ డిపార్ట్‌మెంటుకు సంబంధించినవారు బాపట్లలో సర్వే ట్రైనింగుకై కొద్ది నెలల క్రితం వచ్చినవారు అమ్మ దర్శనార్థం వచ్చారు.

అమ్మ హాల్లోకి వచ్చేసరికి పదిన్నర అయింది. వాళ్ళు తాము తెచ్చిన పూలూ-పండ్లు అమ్మకు సమర్పించి అమ్మ ఇచ్చిన తీర్థ ప్రసాదాలు తీసుకున్న తర్వాత కొన్ని క్షణాలు అమ్మను చూస్తూ కూర్చున్నారు. ఆ తర్వాత అందులో ఒక అన్నయ్య అమ్మతో అన్నారు.

"మీరేదైనా చెప్తే వినాలని ఉన్నదండీ"

అమ్మ :- ఏం కావాలి?

అన్నయ్య :- వేదాంత విషయాలేమైనా చెప్తారేమోనని

అమ్మ :- మీరు అడగండి చెప్తాను.

అన్నయ్య :- అసలు ఈ పాపపుణ్యాలకు మూలమేమిటి?

అమ్మ :- అసలు ఈ ప్రపంచం, మనం రావటానికి కారణమేదో అదే

అన్నయ్య :- కర్మలకు కారణమెవరు?

అమ్మ :- కర్మలకు కర్తేగా. దాన్ని దైవం అనండి, శక్తి అనండి, ఇంకేదైనా అనండి. ఏ ఒకటి ఇన్నింటికి కారణమైనదో, అదే అన్నింటికి అని నా అభిప్రాయం.

అన్నయ్య :- మరి ఇందులో కర్మల ప్రకారం వాడి పుట్టు పూర్వోత్తరాలు ఉంటాయిగా. సృష్టించేవాడు అందరికి ఒకడే అయినప్పుడు వ్యక్తులను బట్టి ఇంత మార్పు ఎందుకుండాలి?

అమ్మ :- "అంటే ప్రపంచంలో చిన్నా-పెద్దా, హెచ్చు-తగ్గూ ఈ రెండు రెండుగా లేకపోతే ఇంకా ఏం లేదు నాన్నా. వ్యష్టిత్వం లేకపోతే సృష్టికి ఆధారం లేదు. మంచి చెడ్డలంటే హెచ్చు తగ్గులే అనుకుంటాను. ఇష్టం-అయిష్టమూ అదే. ఈ ద్వంద్వాలకు ఏ పేరైనా పెట్టుకుందాము. దీనిపేరు పుణ్యపాపాలనండి, మంచిచెడ్డలనండి, ద్వంద్వమే అనేకమైంది కనుక అందులో అనేక రకాలుగా వస్తుంది అని, భిన్నత్వం లేకపోతే సృష్టి లేదని, భిన్నత్వం లేని మనస్తత్వం ఎక్కడుంటుందో అదే దైవత్వం అని నా ఉద్దేశ్యం. ఇవన్నీ ఇట్లా జరగటం సహజమేనని అనిపిస్తుంటుంది" అని ఆగి "నిజమే పుణ్యపాపాలు లేకపోతే ఒకడు సుఖపడేవాడు, ఒకడు కష్టపడేవాడు ఎందుకుండాలి? అందరూ సుఖపడేవాళ్ళు ఉండొచ్చు గదా అన్న ప్రశ్న వస్తుంది. అసలు సుఖమంటే ఏమిటి? సుఖమంటే ధనమా? సుఖమంటే బిడ్డలా, సుఖమంటే మరి..... మన ఇష్టప్రకారం జరగటమేమో. సుఖమనే మాటకొస్తే మేడలో ఉన్నవాడూ బాధపడుతున్నాడు, ధనం ఉన్నవాడూ బాధపడుతున్నాడు. ఒకడొకరకంగా బాధపడుతుంటే ఇంకొకడు ఇంకొకరకంగా బాధపడుతున్నాడు. బాధలు అందరికీ ఒకే రకంగా లేవు. బాధలో తరతమ భేదాలున్నాయి. ఇందులో సుఖం అంటే ఎవరి ఇష్టప్రకారం వాళ్ళకు జరగటం సుఖం. నిన్ను నేను చంపాలనుకున్నప్పుడు నాకు కత్తి దొరకకపోతే బాధ కాదూ, ఆ జరిగే పని చెడ్డదని సంఘం దృష్టిలో కావచ్చు. నాకు?

అన్నయ్య :- మంచిది కావొచ్చు

అమ్మ :- ఇట్లాగే ఇటువంటి మనస్తత్వాలు..... ఈ భిన్నత్వమే సృష్టికి ఆధారం అంటాను నేను.

అన్నయ్య :- సృష్టికర్త అందరికీ సమానమేకదండీ. ఇప్పుడు మానవుడు తన జన్మను తీసుకొన్నప్పుడు మంచి కులంలో పుట్టాడు. చెడ్డకులంలో పుట్టాడు. హెచ్చుతగ్గుల్లో... ఆమాట పూర్తికాకముందే అమ్మ అన్నారు. "కులాల్లో మంచి, చెడ్డలున్నాయా నాన్నా" అని.

అన్నయ్య :- కులాల్లో కాదు అనుకోండి. బీద ఇంట్లో పుట్టాడు. ధనవంతులింట్లో పుట్టాడు.

అమ్మ :- అదీ అంతే.

అన్నయ్య :- ఆత్మలందరికీ ఒకటే కదండీ. ఒకడి ఆత్మ వచ్చిందనుకోండి. వాడి పుట్టుకతో ఈ ఆత్మ ఇంతకు ముందు చేసుకున్న కర్మల బట్టి అంతస్థుల తేడాలో పుట్టొచ్చు. అసలు

అదిగా పరమాత్మే అంతా అయినప్పుడు ఎందుకు అందరూ సమానంగా ఉండకూడదు?

అమ్మ :- నా ఉద్దేశం, వీడు కర్మకు కారకుడు కాదనే. ఆ దైవం ఇట్లా ఇన్ని రకాలుగా ఎందుకు సృష్టించాలనేటప్పుడికి బీద, భాగ్యం అనేది కష్టసుఖాలు కావు. అనేక రకాల బాధలున్నాయి. చెప్పుకోవటంలో బీదా భాగ్యమే తీసుకోవచ్చు. ఆరోగ్యం - అనారోగ్యమే కావచ్చు. గుణాల్లో మంచి-చెడ్డలు కావచ్చు. ఇవన్నీ ఏదన్నా కానీ, ద్వంద్వం లేకపోతే సృష్టి లేదు.

ఎట్లా అంటే ఒకదానిని ఛేదించటానికి ఇంకొక వస్తువు కావద్దూ, ఇక్కడ ఈ వస్తువుంది. (పాదపీఠిని చూపిస్తూ) ఉన్నది కాని దానిని చూడటానికి నేను కావాల్సి వచ్చింది. ఉన్నదని గుర్తించటానికి నేను అవసరమయ్యాను కదా! అది ఒకటిగానే ఉంటే నేను లేను. అది చూడటానికి ఎప్పుడైతే ఏర్పడిందో, నేను కావాలనేటప్పటికి రెండు కాలేదూ, వస్తువు వేరు, నేను వేరుగా ఉన్నాను కదా. ఈ వేరు అయినప్పుడే రెండు కాలేదూ, పీట వేరు పీటను వాడుకుండేవాడు వేరు. పంచభూతాలనుకున్నప్పుడు - ఒకే భూతంగా ఉన్నప్పుడు ఇదంతా లేదు. ఒక భూతం అనేక భూతాలు ఎప్పుడైతే అయిందో ఒకదానిలో నుండి ఒకటి పంచబడినప్పుడేగా పంచభూతాలంటున్నాం. ఈ పంచభూతాలు ఎప్పుడైతే విడివిడి ఉన్నాయో దానికి తగినట్టు ఒకదాని వెంబడి ఒకటి ఇంకోదాని వెంబడి ఇంకొకటి గుణాలు పుట్టుకొచ్చాయి కదా! గాలిలో మరి చల్లదనం లేదూ.

అన్నయ్య :- ఉన్నది

అమ్మ :- జలతత్వం కలసి ఉన్నది గదా. పృథ్విలో మరి అగ్నితత్వం. జలతత్వం ఉన్నది. ఒకదానిలో ఇంకొకటి లేకుండా ఉంటే ఇదేదీ లేదు.

అన్నయ్య :- అన్నింటి మిశ్రమమే ఇది.

అమ్మ :- అన్నింటి మిశ్రమమే అయింది. ఒక్క భూమిలో అన్నీ ఉన్నాయి కదా! నీటిలో అగ్నితత్వం లేకపోతే నీరు వేడెక్కదు. నిప్పు పెట్టినా వేడెక్కదు. అగ్నితత్వం ఉండబట్టే కాగలుగుతుంది. అగ్నికి జలతత్వం ఉండబట్టే చల్లారగలుగుతుంది. ఒకదానిలో ఒకటి, ఇంకొక దానిలో ఇంకొకటి ఉన్నది. ఇన్నింటికి కారణమేమిటి అసలు? నిజమే, గుణాలున్నాయి. గుణాలన్నింటికి ఆధారమేది? ఎందుకట్లా అడగాల్సి వచ్చింది అనేగా ప్రశ్న?

అన్నయ్య :- అవును

అమ్మ :- ఈ ప్రశ్న ఎందుకు? ఇదంతా ఇట్లా జరగటం సహజమే అనిపిస్తుంటుంది గాని పుణ్యపాపాలు వీడికున్నాయని నాకు అనిపించదు. వీడు చేసుకోవటమంటూ వీడికి

వచ్చేటప్పటికీ వీడికి బాగు చేసుకోవాలనే ఉంటుంది కదా! పూర్వ జన్మ కర్మ ప్రకారం వీడికి వచ్చిందనే సిద్ధాంతాన్ని తీసుకున్నా, పూర్వానికి పూర్వం ఉన్నదిగా మరి. ఆ పూర్వంగా వెళ్ళేటప్పటికి మొదటి పూర్వం ఏదో అదే ఈ పూర్వంగా వచ్చింది. కాని మొట్టమొదట వీడికి జన్మే లేనప్పుడు వీడు చేసిన పాపం ఎక్కడుంది? మొట్టమొదట జన్మలో వీడికి పాపం లేదుగా అసలు - వీడు ఇచ్చింది చేస్తున్నాడు. తను ఇచ్చింది వీడు చేస్తున్నాడు. ఇంకా వీడికి పాపం ఎక్కడుంది?

అన్నయ్య :- మనం చేస్తున్నదంతా దేవుడు చేయిస్తున్నాడనుకున్నాప్పుడు మనం ఏదైనా చెయ్యొచ్చు అనే భావం రావొచ్చు కదా?

అమ్మ :- వస్తుంది తప్పకుండా వస్తుంది. ఎందుకంటే అటువంటి భావన రావటం సహజమే. ఈ హస్తిమశకాంతరం లేకపోతే జగతీ ప్రగతీ ఈ రెండూ లేవు. ఆ రెండే... చూచేదీ... చూడబడేదీ. అదే హెచ్చు తగ్గు కదా!

అన్నయ్య :- అవును

అమ్మ :- చూచే వస్తువూ, కనబడే వస్తువూ రెండు ఉన్నాయి కదూ. ఒకటి ఒకటిగా ఉంటే ఏం లేదు. ఆ ఒకటి ఇంకొకటిగా ఏర్పడినప్పుడు రెండు అయింది. దేనికది సంఖ్య చూసినప్పుడు ఒకటైనది కాని రెండూ కలిసినప్పుడు ఒకటి ఒకటి రెండు అయినది. ఈ రెండు ఏర్పడాల్సి వచ్చింది. కనుక భిన్నత్వం అనేది అదే. ఆ రెండే ఈ సృష్టి. ఎందుకనేటప్పటికి సహజమనిపించింది. కొంత మంది వాడి లీలని, నాటకమని ఏ పేర్లు పెట్టుకున్నా నాకు మాత్రం ఇదంతా అదేనని, ఒకే శక్తిచే ఇదంతా ఏర్పడిందని, పుణ్యపాపాలు వీడివి కాదని, దేనిచేత జగత్తు ఏర్పడిందో అదే ఇవన్నీ ఏర్పాటు చేసిందని, పుణ్యపాపాలంటే మంచిచెడులనండి, ఇష్టం అయిష్టం అనండి దాన్నే... అని అమ్మ చెప్పటం పూర్తి చేశారు. కొన్ని క్షణాలు గడిచాక ఆ అన్నయ్య అన్నారు.

"ఇంతమంది ఇక్కడికి ప్రతిరోజూ రావటానికి ఏదో ఆకర్షణ ఉన్నదనుకుంటాను.. దానికి ఏమంటారు?"

అమ్మ :- (చిరునవ్వుతో) ఆకర్షణ ప్రత్యేకించి ఏముంటుంది? అమ్మ దగ్గరకి పిల్లలు రావటానికి ఏ ఆకర్షణ కావాలి?

ఆ ప్రత్యుత్తరానికి అన్నయ్య ముఖంలోనే కాదు అక్కడున్న వారందరి ముఖాలలో నవ్వు తొంగి చూసింది. వెంటనే అన్నయ్య అన్నారు. 'అమ్మ దగ్గరకు అందరూ రావాలి కదా! అమ్మకు ప్రపంచమంతా పిల్లలేగా. అందరూ ఏదో ఒకరోజు అమ్మ దగ్గరికి వస్తారు!

అమ్మ :- (నవ్వి) అమ్మకు పదిమంది పిల్లలు పుడ్తే ఒకేనాడు పుట్టడంలేదు. మూడేళ్ళకు ఒకడు పుడ్తున్నాడు. నాలుగేళ్ళకు ఒకడు పుడ్తున్నాడు. తన సంతానం ఆమె పుట్టినప్పటి నుండి ఆమెకు కలుగుతున్నారా? ఆమె కొంతకాలం తీసుకుంటున్నదిగా. కాలవ్యవధి అవసరమైనది కదా. ఈమెకు కలగబోయే సంతానమంతా ఒకనాడే పుట్టడం లేదు. దానికి కొంత కాలపరిమితి ఎట్లా అవసరమైనదో ఇక్కడా అట్లాగే అవసరమైనది.

తన సందేహము నివృత్తై, సందేశం అందుకొన్న ఆ అన్నయ్య ఇక మరేం ప్రశ్నించలేదు.

★ ★ ★ ★ ★

28-12-1965

రాజమండ్రి దగ్గర గోపారం నుండి అమ్మ దర్శనానికి వచ్చిన ఇద్దరిలో -

ఒక సోదరి - "ఇన్నాళ్ళు నేను పూజిస్తున్న ఆ దేవే ఈ అమ్మగా నాకు సాక్షాత్కరించింది. నా అమ్మ నాకు చిన్నప్పటి నుంచి సిరిసంపదలు, సకల సౌభాగ్యాలు ప్రసాదించింది. నేను కోరుకుంటున్నది ఇది కాదు. నాకు వైరాగ్యమిచ్చి నేను ఏదైతే కోరుకుంటున్నానో అది అమ్మే ఇవ్వాలి. ఇస్తుందని నా ధృఢవిశ్వాసం, అమ్మా నాకు మీరేమన్నా సెలవిస్తారా?"

(ఆ సోదరి ఎంత నెమ్మదిగా వాక్యం వాక్యం మధ్య ఆపుతూ చెప్పిందో అమ్మ అట్లాగే సమాధానం ఇస్తూ -)

అమ్మ :- ఇచ్చేదేముందమ్మా నీ ధృఢ నిశ్చయానికి ఏది కారణమో అదే ఇస్తుంది. ధృఢవిశ్వాసం అంటున్నావు కదా! అది విశ్వాసం అయ్యాక ఇంకా ఆలోచన ఎక్కడుంటుంది? ఇంకా చెప్పేదేముంటుంది.

సోదరి :- సంకల్పరాహిత్యం కావాలమ్మా. ఈ సంకల్పాలు రాహిత్య మయ్యేటట్లు నాకు...

అమ్మ :- సంకల్పమంటే?

సోద :- ఈ సంకల్పం వస్తున్నట్లుంటుంది.

అమ్మ :- సంకల్పం రాకుండా ఎప్పుడూ వుండదమ్మా. ఏ పరిస్థితిలోనూ వుండదు. సర్వసంకల్పాలూ తానై వున్నాడు కనుక దైవం అన్నాము. మన సంకల్పం దైవం మీద వేసినప్పుడు మనకు సంకల్ప రహితం అన్నాము. కాని మనస్సంటూ వున్నప్పుడు సంకల్పం లేకుండా వుండదు. దాని వృత్తి అది. నిప్పు ఉన్నదనుకోమ్మా ఆ నిప్పు కాలకుండా ఎట్లా వుంటుంది. అదీ నిప్పు స్వభావం. కాలకపోతే దాని స్వభావాన్ని అది కోల్పోయినట్లే కదా!

ప్రపంచంలో అన్ని రకాల వృత్తులు, పంచభూతాలు మనకోసమే కదా ఏర్పడ్డాయి. వాటి ప్రయోజనం లేకుండా ఎట్లా వుంటుంది. ఉండదు. అర్థమైందా అమ్మా,నే చేస్తున్నా ననేది మానవత్వం. ఈ సర్వానికీ ఆధారం ఏదో శక్తి ఉన్నదని, దానికి ఏ పేరైనా పెట్టు మనం కాదు దీనికి కర్తలం అనుకున్నప్పుడు భక్తి అవుతుంది. జ్ఞానం అవుతుంది. సర్వం తానైనప్పుడు దైవం.

సోదరి :- సంకల్పం లేకుండా ఎట్లా వుంటుందో చెప్పమ్మా

అమ్మ :- గాలి అంటూ వున్నప్పుడు పడమటి గాలో, తూర్పుగాలో ఏదో ఒక గాలి కొడ్తూనే వుంటుంది గదమ్మా!

మరొక సోదరి :- దానిలోనే పడి కొట్టుకోమా అమ్మా! అదే ఆ అనుమాన రాహిత్యమే -

అమ్మ :- ఆ అనుమానం వున్నదంటే అమ్మా మన పెద్దవాళ్ళు ఈ స్థితిని సంకల్ప రహితం అన్నారు. పడికట్టు వంటి ఇటువంటి కొన్ని మాటలకు అలవాటు పడిన మనం వాటి సరైన అర్థం తెలియక బాధపడ్తున్నాము. చేసే వాడి సంకల్పం చేత ఏర్పడిన ఈ సృష్టి సంకల్పరహితం ఎట్లా అవుతుంది? సృష్టికర్తే సంకల్ప రహితుడు కాలేడు. మన సంకల్పం ఎట్లా పోతుంది. ఈ సంకల్పం మనది కాదనుకోవటమే సంకల్పరహితం.

సోదరి :- దాని కోసమే - ఈ తాపత్రయమంటూ అమ్మా అని (అమ్మకు నమస్కరించి) ఎప్పుడూ అమ్మ యందు భక్తి నిలిచేటట్లు ఆశీర్వదించమ్మా.

అమ్మ :- ఆశీర్వచనం ఎప్పుడూ వుంటుంది. ఇందాక ఒక మాట అన్నావు గుర్తుందామ్మా! నాకు ఏదైతే ఇంతవరకూ ఇచ్చిందో, ఇంకా ఏదైతే కావాలనుకుంటున్నానో అది అమ్మ ఇస్తుందని ధృఢ విశ్వాసం అన్నావు. ఇంకా నేను నీకు ఇచ్చేదేమున్నది. పొద్దుపోయింది. పడుకోండమ్మా! ఇద్దరూ సంతృప్తులై వెళ్ళారు.

★★★★★

డైరీ-1966

1-1-1966

పొన్నూరు నుండి వచ్చిన ముగ్గురు అక్కయ్యలు సాయంత్రం అమ్మ దగ్గర సెలవు తీసుకునే ముందర వారిలో ఒకామె అమ్మను తన సందేహాలను గూర్చి అడిగింది.

ఆమె :- "ఆధ్యాత్మిక మార్గంలో సాధన చేసి తరించాలని ఉన్నదమ్మా. అందుకు ఈ సంసారం, ఈ తాపత్రయాలు, ఈ బాంధవ్యాలు అడ్డుపడుతున్నాయి"

ఈ మార్గాన్ని గురించి ఏ సాధన చేసినా, ఏ పుస్తకం చదివినా ఆయన ఏమీ అనరు. వీటి అన్నింటి కంటే ముందు ఇల్లు దిద్దుకుంటే చాలు. అదీ ఆధ్యాత్మిక సాధనే అంటారు. ఆ స్వార్థంలో పడిపోతే ఇక పరమార్థాన్ని గురించి చింతనేముంటుందీ" అని వేదనగా చెప్పింది.

అమ్మ :- స్వార్థం లేకుండా ఏమున్నది? అంతా స్వార్థంలోనే ఉన్నది. అసలు సృష్టి స్వార్థంలోనే ఏర్పడింది

స్వార్థం అంటే తన కోసం చేసుకోవటమేగా. ఏదైనా అంతే. పడుకోవటం, తినటం, త్రాగటం, నిద్రపోవటం, అన్నీ తన కోసమే. ఒక పదార్థాన్ని దాచిపెట్టి తాను తిన్నా, అదే నలుగురికీ పెట్టినా తన కోసమే. నలుగురికి పెట్టటంలో లభించిన తృప్తి వాడికి ఆనందాన్నిస్తుందిగా. మిమ్మల్నందర్నీ ఇట్లా దగ్గరకు తీసుకోవటం, పెట్టుకోవటం ఇవన్నీ మీ కోసం కాదు. నా తృప్తి కోసం, ఇప్పుడు నువ్వు నీ భర్త మాట వినాలనుకోవటం కూడా నీ కోసమే. ఆయన్ని, ఆ మాటను అనుసరించి పోవటంలో నీకు ఆనందమే కలిగితే దాని వల్ల హాయి పొందేది ఎవరు? నువ్వే. ఒక్కభర్త మాటే కాదు. భగవంతుడని నువ్వు ఆరాధిస్తున్నా, పూజిస్తున్నా ఏది చేసినా నీ కోసమే.

ఆమె :- భర్త దైవం అంటారుగా మాతా. ఆయన మాట వినటం నా ధర్మం కదా!

అమ్మ :- "భర్త దైవమని అనుకోవాల్సింది ఏమున్నదమ్మా, కాకపోతేగా, అనుకోవటం అంటే ఏదో తెచ్చిపెట్టుకున్నట్లుగానే ఉంటుంది. నేను ఆధ్యాత్మికం వేరు, ఇది వేరు అని

అనుకోను. రెండూ ఒకటే. అందులో నుండేగా ఇది వచ్చింది. ఇదే అదనుకునే నేను ఇంకా సాధన మార్గం ఏం చెప్తాను''.

ఆమె :- క్రితంసారి మీ దగ్గరకు వచ్చినప్పటి నుండి నేను జ్ఞానమార్గంలో సక్రమంగా నడుస్తున్నాను. ఏ తాపత్రయాలు నాకు పూర్వంలా అంటటం లేదు మాతా. ఎప్పుడూ నా హృదయం ఇలాగే ఉంచు.

అమ్మ :- అంటే ఏమిటి?

ఆమె :- ఈ తాపత్రాయాలు పూర్తిగా నన్ను వదిలిపెట్టేటట్లు.

అమ్మ :- నేను ఉన్నదే అందులో. ఇక నీకేం తీసేస్తాను. నా వల్లకాదు.

ఆమె :- మీకు ఉండాల్సిందే (తాపత్రయం)

అమ్మ దగ్గర సెలవు తీసుకుని అమ్మ ఇచ్చిన ప్రసాదం పుచ్చుకుని నమస్కరించి వెళ్ళారు.

★ ★ ★ ★ ★

15-3-1966

అమ్మ నన్ను ఒక పనిమీద చీరాల పంపింది శ్రీధరరావుగారి దగ్గరకి.

చీరాల వెళ్ళి తిరిగి వచ్చి, వెళ్ళేటప్పుడు అమ్మ ఇచ్చిన పండ్లే అమ్మకు ఇచ్చి నువ్వు ఇచ్చినవే. నీకు ఇస్తున్నానమ్మా. అంతకంటే నేను వేరే నీకు ఏమి ఇవ్వగలను అంటే -

అమ్మ చిరునవ్వుతో ఆ పండ్లను అందుకుని ఒక పండు వలిచింది. ఎవరికో అనుకున్నాను. నాకే పెట్టింది. ప్రయాణపు బడలికగా ఉన్న నేను అమ్మ మంచం పక్కనే పడుకున్నాను.

రుక్మిణక్కయ్య వచ్చి ''వసుంధరా నాన్నగారింకా అన్నం తినలేదు. నీళ్ళు తోడాలిట'' అని పిలిస్తే -

అమ్మ :- ''అది ఇప్పుడే కదా ఎండలో నుంచి వచ్చింది. దాన్ని పిలవబోకండి''

రుక్మిణి :- అది కాదమ్మా తనకే భక్తి ఉన్నట్లు బాపట్ల నుంచి కబురు చేసిందమ్మా. నాన్నగారి గుడ్డల సంగతి.

కాదమ్మా గుడ్డలు ఎక్కడ ఉన్నయ్యో చెప్పకుండా వెళ్ళింది. అంటారని చెప్పి పంపాను. పొద్దున హడావుడిగా వెళ్ళాను కదా!

అమ్మ నవ్వుకుంటూ మంచం పక్కనే పడుకున్న నామీద బుజ్జి పాపాయిలా కూర్చున్నది.

పసిపిల్లలు కూర్చున్నట్లుగా కూడా లేదు అన్నాను.

అమ్మ :- లేదా! అని ఓరచూపు చూసింది.

అమ్మోయ్! ఒక చూపు చూడబోకు అంటే

అమ్మ :- రెండు చూపులు చూడమంటావా? అని మా ఆవిడతో మాట్లాడాలి మీరంతా అవతలకెళ్లండి అన్నది హాస్యోక్తిగా రామకృష్ణన్నయ్య, రుక్మిణక్కయ్యలతో

★★★★★

20-5-1966

1966 మే నెల 20వ తేదీ రాత్రి ఉన్నత విద్యలనభ్యసిస్తున్న ఓ ఆరుగురు విద్యార్థులు నండూరు నుండి వచ్చారు. అందులో ఇంజనీరింగ్ 3వ సంవత్సరం చదువుతున్న ఒక సోదరుడు అమ్మతో దాదాపు రెండు గంటల పాటు సంభాషించాడు. ఆ మాట్లాడే సమయంలో అతనెక్కడా తడముకోలేదు. తనకు తోచినవి తోచినట్లు నిర్భయంగా సూటిగా అడిగాడు. ఆ అన్నయ్య ప్రశ్నించిన తీరుకు అమ్మ శ్రోతలూ కూడా ఎంతో ముగ్ధులయ్యారు.

అన్నయ్య :- మీరు హిందూమత ధర్మాన్ని ఆచరిస్తారా?

అమ్మ :- ప్రత్యేకించి ఒక మత ధర్మమంటూ ఆచరించేదేమీ లేదు.

అన్నయ్య :- భగవంతుడు నిరాకారుడు, నిర్గుణుడు అని అంటారు కదా! మరి మీరు స్త్రీ రూపంలో గుణాలతో కనిపిస్తుంటే మిమ్మల్ని అంతా భగవంతుడు అంటుంటే ఎట్లా అంగీకరిస్తున్నారు.

అమ్మ నవ్వింది అతని ఆవేశానికి. "మీరు నన్ను ఏది అంటుంటే కాదన్నాను కనుక ఈ విషయంలో కాదనమంటావు నాన్నా! భగవంతుడు అన్నది నువ్వు పెట్టిన పేరు కానీ, ఆ శక్తికి స్త్రీ పురుష బేధం లేదు నాన్నా! దాన్ని భగవంతుడనే కాదు. ఇంకా ఏ పేరైనా పెట్టు. ఉన్నది ఒకటే దాన్నే సైన్సు స్వభావం అంటే ఆధ్యాత్మికం దైవం అంటుంది"

నిరాకారుడు అంటే అన్ని ఆకారాలు తానైనవాడు. నిర్గుణుడు అన్నా అంతే. అన్ని గుణాలు తానైనవాడు.

అన్నయ్య :- మీరు పూజలు చేస్తుంటారా?

అమ్మ :- పూజించటమంటే మీరు కావాలనుకోవటమే పూజ

అన్నయ్య :- మీరు ప్రార్థన చేస్తుంటారా?

అమ్మ :- (చిరునవ్వుతో) ఆఁ మీరంతా నేను అనుకోవటమే నా ప్రార్థన.

అన్నయ్య :- ద్వైతాద్వైతాలకి తేడా ఏమిటి?

అమ్మ తన పాదాల మీద ఉన్న మల్లెపువ్వు నొకదాన్ని తీసి చూపించి తర్వాత దాని కాడను త్రుంచి "ఇది ద్వైతం, రెండు కలిసినప్పుడు అద్వైతం" అన్నది.

అన్నయ్య :- నాకు వ్యక్తి పూజ మీద నమ్మకం లేదండీ

అమ్మ :- మంచిదే నాయనా! నీకు దేని నమ్మకం ఉంటే అదే పూర్తిగా చెయ్యి

అన్నయ్య :- పునర్జన్మ గురించి మీరేమంటారు.

అమ్మ :- దాన్ని గురించి నేను మాట్లాడను. ప్రస్తుతము నాకు ఆలోచన లేదు దాని గురించి

అన్నయ్య :- అయితే జన్మలు లేవంటారా?

అమ్మ :- నా దృష్టిలో లేవు. ఈ జన్మలోనే ఎదురుగా వున్నదాన్ని గురించే అర్థం కావటం లేదు. ఇంకా జన్మల దాకా ఎందుకూ? ఈ జన్మలో ఏదో పాపం చేస్తే వచ్చే జన్మలో అనుభవించాలనే భయం కొద్దీ వీటి గురించి ఆలోచన, పోనీ జన్మలు ఉన్నాయి అనుకుందాము. ఉన్నాయనుకుంటే పాపం చెయ్యకుండా వుంటాడా? మంచి పనులే చేస్తాడా? జన్మలు లేవు అనుకో. నిర్భయంగా పాపం చెయ్యగలడా?

నీకు పాపం లేదంటాను, ఏది జరిగినా నా బాధ్యత అని కత్తి యిచ్చి ఒక పదిమందిని చంపి రమ్మంటే నువ్వు చంపగలవా? చంపలేవు. పాపం లేదని అంటున్నానుగా. అయినా నువ్వు చంపలేవు. ఏదీ నువ్వు చేయలేనప్పుడు ఏదో ఒక శక్తి నిన్ను నడుపుతున్నప్పుడు ఇంకా నీకు జన్మల గురించి ఆలోచన దేనికి?

అన్నయ్య :- సృష్టికి నాశనం లేదా?

అమ్మ :- నా దృష్టిలో లేదు. సృష్టికి రూపాంతరం తప్ప నాశనం లేదు.

అన్నయ్య :- (చివర్లో) మీరు ఇక్కడే వుండదల్చుకున్నారా జీవితాంతం?

అమ్మ :- తెలియదు నాయనా! ఎప్పుడు ఏది జరిగితే అది అనుభవించటమే నాకు తెలుసు.

అన్నయ్య :- మీ సందేశం ఏమిటి?

అమ్మ :- ఏది జరిగినా, ఎవరు ఏది చేసినా మనం కాదు చేసేది. మనని నడిపించే శక్తి మరొకటి ఉన్నదనుకోవటమే.

ఇదే ఆ అన్నయ్య అడిగిన చివరి ప్రశ్న. ఆ తర్వాత మరేమీ ప్రశ్నించలేదు. ఆ పూటే సెలవు తీసుకుంటామన్నారు.

అమ్మ - అంతా భోజనం చేసి వెళ్ళమని తీర్థప్రసాదాలిచ్చింది.

వాళ్ళు వస్తూ ఒక పండైనా, పువ్వు అయినా తీసుకురాకపోయినా వెళ్ళేటప్పుడు ప్రసాదంతో తమ చేతులు నింపిన అమ్మ వంక చూస్తూ అందులో ఒకరు ఏదో అనబోయారు.

అమ్మ వాళ్ళ ఉద్దేశం గ్రహించి "ఇచ్చేదంటూ నేనే నాయనా! ఎక్కడైనా. మీరు వెళ్ళి భోజనం చెయ్యండి" అని అమ్మ అంటూ లేచి లోపలికి వేళ్ళింది.

★★★★★

3-8-1966

నాకు ఒంట్లో బాగుండక పోతే డా. సాంబయ్య చేత ఇంజక్షన్ చేయించుకుని పడుకున్నాను. అమ్మ వంట అయిందేమో కనుక్కు రమ్మన్నదని వచ్చింది. కాలేదని కబురు చేసి, అమ్మ కబురు చేసిందని తొందరగా లేచి వంట చేసి తీసుకెళ్ళాను.

అమ్మ తలంటి పోయించుకుంటున్నది. కళ్ళు తెరచి నన్ను చూసి అప్పుడే తయారైనావా. ఈ చేతులతోనే తాకుతాను తీసుకురా అన్నదమ్మ.

అమ్మ తాకి యివ్వటం యిష్టం లేని నేను తీసుకురాలేదులే అని ఇంటికొచ్చాను. (అమ్మ కొంచెమన్నా నోట్లో వేసుకోవాలి గాని తాకితే నాకు తృప్తిగా ఉండదు)

అమ్మకు ఒకరోజు ఇలాగే నివేదన తీసుకోవటానికి కుదరలేదు. నివేదన గిన్నె అక్కడే పెట్టి వచ్చేశాను. లోపలికొచ్చి నివేదన చూసిన అమ్మ ఇంకా వసుంధర అన్నం తినలేదా అనడిగి చల్లారిన ఆ నివేదనను స్వీకరించి అన్నం తినమని కబురు చేసింది. అమ్మతో అనుబంధం ఏర్పడినప్పట్నుంచి అమ్మకు నివేదన యిస్తే గాని భోజనం చేసేదాన్ని కాదు.

అమ్మ స్నానమైనదని తెలుసుకుని వెళ్ళాను. నన్ను చూసి హైమకు అన్నం పెట్టావా అని అడిగితే నివేదన కాగానే తింటానన్నదని చెప్పాను. అమ్మ నివేదన తీసుకురా యిటు అని మూత దీసి చూసి అమ్మ శొంఠిపొడి తీసుకురా! అంది.

వద్దన్నావు గదమ్మా అని నేను అంటే

డైరీ-1967

ఎంతవరకో అంతవరకే ఉంటే బాగుంటుంది తీసుకురా అన్నది అమ్మ.

నేను శొంఠిపొడి తెచ్చి అన్నం మీద వేస్తూ వేడి చేస్తుందన్నావు కదమ్మా అన్నాను.

అమ్మ "అరవకుండ వెయ్యి పచ్చి బాలింతను ఇది తప్ప ఇంకొకటి తీసుకోను" అంటూ అక్కడే ఉన్న పప్పుగిన్నెను చూస్తూ "అదేమిటి" అన్నది. "వంకాయపప్పు" అన్నాను. "లోకం సరస్వతి గుర్తొస్తున్నారు. లోకం పప్పు, సరస్వతి వంకాయ" అని అమ్మ చమత్కరించింది. వీరు అమ్మకు మరిది, తోటి కోడలు.

1-1-1967

డిసెంబరు 31 రాత్రి 12 గంటలకు (అమ్మ బ్రహ్మాండం సుబ్బారావన్నయ్య పెట్టిన చీర కట్టుకుని పూజకు వస్తుంది. బిస్కట్స్, టీ నివేదన జరుగుతుంది. ఇట్లా నాలుగు సంవత్సరాల నుండి జనవరి ఉత్సవం జరుగుతున్నది) ఈ సంవత్సరం కూడా అమ్మ సుబ్బారావన్నయ్య పెట్టిన చీర కట్టుకుని పూజకు వచ్చింది. అమ్మకు వారం రోజుల నుంచి జ్వరం, దగ్గు. ఆరోగ్యం అంత సరిగా లేదు. అయినా పూజకు వచ్చింది. పూజ అయినాక హాల్లో నిద్రపోతున్న నాన్నగారి దగ్గరకెళ్ళి తన మెడలో వున్న దండను తీసి నాన్నగారి పాదాలమీద వేస్తుండగా నాన్నగారు నిద్ర లేచారు. అమ్మ నాన్నగారి పాదాలకు నమస్కరించి బిస్కట్లు పెట్టి, టీ యిచ్చింది.

నేను, అన్నపూర్ణ రెస్ట్‌లో ఉండి దూరంగా కూర్చున్నాము. మా ఇద్దరికీ బిస్కట్లు పెట్టి తను తాగుతున్న టీని తీర్థం వేసింది. నమస్కారం చేస్తే బాగుండునుకదా అని మనసులో ఆలోచన రాగానే వెంటనే - అమ్మ సమాధానం - నాకభ్యంతరం లేదు. చేసుకుంటే చేసుకోండి "నేను మైలపడను - మీరు పడకుండా ఉండరు" అన్నది.

ముందు అన్నపూర్ణ నమస్కారం చేసింది. తర్వాత నేను నమస్కరించాను.

రామకృష్ణ :- వీళ్ళ కోసం అక్కడ్నుంచి వచ్చావు కదమ్మా!

అమ్మ :- నేనేం పరాయి వాళ్ళకోసం వచ్చానా? నా భార్య కోసం నేను వచ్చాను అన్నది.

★★★★★

6-1-1967

నూతలపాటి నుంచి ఆదిపూడి నరసింహారావు గారు భజన బృందంతో (10, 12 సం.ల లోపు పిల్లలు) అమ్మ దగ్గర సప్తాహం చెయ్యాలని వచ్చారు. అంతకు ముందు అప్పుడప్పుడు పర్వదినాలలో వచ్చి ఏకాహం చేసి వెళ్లేవారు. ఇదే మొదటిసారి సప్తాహం.

సప్తాహం మొదలు పెట్టకముందే నరసింహారావు గారిని పిలిచి అమ్మ "వాళ్ళు భజన సరిగా చేస్తున్నారా, లేదా అని చూచేకంటే వాళ్ళ ఆరోగ్య విషయంలో టైమ్ ప్రకారం ఆహారం ఇవ్వటం, విశ్రాంతి ఇవ్వటం చూస్తూ వాళ్ళకు బడలిక లేకుండా నామం చేయించమని చెప్పింది" వారికి నామం చెయ్యటం ముఖ్యమయితే అమ్మకు పిల్లల ఆహారం, ఆరోగ్యం ముఖ్యం.

6వ తేదీ ఉదయం 10-30 కు ప్రారంభమైన సప్తాహం భోగి ఉదయం 11 గంటలకు పూర్తయినది. ఆ రోజే ధనుర్మాస ప్రసాదం చివరిరోజు.

భోగినాడు అందరికీ తలంట్లు పోయించి సంకీర్తన చేసిన బృందానికి బట్టలు పెట్టి ఆడపిల్లలకు గాజులు వేయించింది. రవ్వలడ్లు చేయించి ప్రసాదం అందరికీ పెట్టింది. వారు అమ్మ నుంచి సెలవు తీసుకుని అమ్మ దగ్గర అనుభవించిన ఆనందాన్ని తలచుకుంటూ అమ్మను విడిచి వెళ్ళలేక, వెళ్ళలేక తప్పనిసరిగా వెళ్లారు.

★★★★★

7-2-1967

అమ్మ స్నానానికి వెళ్ళింది. స్వర్ణ నుంచి హనుమయ్య వచ్చాడు. పుట్టినరోజట. అమ్మ చేత నూనె పెట్టించుకోవాలని వచ్చాడు. నే వెళ్ళి అమ్మకు చెప్పాను. హనుమయ్య పుట్టినరోజట 'నూనె పెట్టమ్మా' అని

అమ్మ :- నువ్వు పెట్టు అన్నది.

నువ్వు పెట్టమ్మా అని నేనంటే

నువ్వుపెట్టు, నువ్వు అయితే ఒకటీ నేనైతే ఒకటీనా! మనిద్దరిలో ఎవరైనా ఒకటేగా నువ్వు పెట్టు.

ఇంక చేసేది లేక అది ఆజ్ఞగా భావించాను.

హనుమయ్యను పిలిచి చెప్పాను.

మీలో ఎవరైతే నాకేం పెట్టమన్నాడు.

అమ్మ వాడిచేత అదే మాట అనిపించిందనుకున్నాను.

నేను :- అమ్మా! ఇదంతా చూస్తుంటే నీకేమనిపిస్తుంది.

అమ్మ :- ఏమీ అనిపించదు.

నేను :- అది కాదమ్మా! నువ్వే సృష్టించావు. నువ్వే పోషిస్తున్నావు. అన్నీ నువ్వే చూస్తున్నావు. అంతా నీ చేతిలోదే. అయినా నువ్వు బాధ అనుభవిస్తున్నావు. అన్నీ అందరిలాగే ఉన్నాయి. నీకెట్లా ఉంటుంది చెప్పమ్మా.

అమ్మ :- ఇప్పుడు రచయిత ఉన్నాడనుకో. అతనే వ్రాస్తాడు. కథ చదువుతాడు. అది చదివేటప్పుడు నేనేనా వ్రాసింది అనుకుంటాడు. వ్రాసేటప్పుడు బాగా వ్రాయాలి. బాగా ఉండాలి అని వ్రాయలేదు కదా! నువ్వు వంట చేస్తున్నావనుకో. ఒక రోజు బాగా కుదుర్తుంది. ఈ రోజు నేను వంట బాగా చేయాలి అనుకుని చేస్తున్నావా! మళ్ళీ రోజూ చేసేది నువ్వేగా మరి.

నేను :- అది కాదమ్మా!

అమ్మ :- ఏదైనా అంతే అంటున్నా వంట విషయమని కాదు.

నేను :- నాటకం వ్రాసినవాడూ ఒక పాత్ర తీసుకుంటాడని చెప్పావు కదా! అప్పుడే నేనేగా వ్రాసింది ఏముందని అనిపించదా?

అమ్మ :- నేనిందాక చెప్పిందదే. ఆ పాత్రను పోషించాలి గదా మరి! అసలు నువ్వెవరివో చెప్పమ్మా అంటే - నేనా, నేను కరణంగారి భార్యను.

అసలు నువ్వెందుకొచ్చావమ్మా అంటే
నీ కోసమే వచ్చానని తేల్చేసింది నవ్వుతూ

★★★★★

30-6-1967

అమ్మ వెనకగదిలో కూర్చున్నది. రెడ్డి గారున్నారు. రామకృష్ణన్నయ్య అదృష్టమనే మాసపత్రిక చూస్తున్నాడు.

అమ్మ :- అదృష్టమంటే ఏమిటి? కనపడనిదాన్ని కనపర్చేదా! అందులో నా జాతకం ఉన్నదా! 'ఉన్న'దన్నట్లు అన్నయ్య తల ఊపాడు.

అమ్మ :- 'మరి వసుంధరదో'

'లేద'న్నట్లు తలూపాడు అన్నయ్య
'నీ రాశి ఏమిటమ్మా' అన్నాడన్నయ్య అమ్మని

అమ్మ :- నా రాశి బియ్యపురాశే

నా రాశి అదేనా అని నేనంటే - అదే మీరాశి బియ్యపురాశే మిరాశి అంటూ చిరునవ్వుతో నన్ను చూచింది.

అమ్మ దర్శనార్థం వచ్చిన వాళ్లలో నలుగురు. వాళ్ళకు కావలసిన మడి లేదని ఉదయం నుంచి భోజనం చెయ్యలేదట.

రామకృష్ణన్నయ్య వాళ్ళను నాన్నగారింటికి తీసుకొచ్చి అమ్మ ఇక్కడ అన్నం పెట్టమన్నదని చెప్పాడు నాకు.

వాళ్ళకు అన్నం పెట్టాను. భోజనం చేస్తుండగా అన్నయ్య నన్ను వాళ్ళకి పరిచయం చేశాడు. అ అమ్మాయేనండి అమ్మను పెళ్ళి చేసుకున్న అమ్మాయి. ఎవరికైనా మడితో పెట్టాల్సి వస్తే ఈ అమ్మాయి చేత పెట్టిస్తుంది అమ్మ. ఈమెకు అటువంటి స్థానమిచ్చింది.

ముందే మాకా సంగతి తెలిస్తే - ఉదయమే భోంచేసే వాళ్ళమే అన్నారు పశ్చాత్తాప పడుతున్నట్లుగా.

★★★★★

1-7-1967

నేను మందారపూలు తీసుకుని అమ్మ దగ్గర కెళ్ళి గది గడపలో నుంచున్నాను. అమ్మ దగ్గర నా గురించి సంభాషణ జరుగుతున్నట్లున్నది. అమ్మ దగ్గర (కేశవ అన్నయ్య, గోపాలన్నయ్య, రామకృష్ణన్నయ్య ఉన్నారు) నన్ను చూసిన గోపాలన్నయ్య “అదుగో అనుకుంటూ ఉండగానే వచ్చిందమ్మా మీ ఆవిడ” అని ఏ అమ్మాయి యిట్రా అన్నాడు నన్ను.

అమ్మ - నన్ను చూస్తూ రావద్దు. అవతలికెళ్ళు అన్నది అధికారయుతంగా.

అమ్మ మాట ప్రకారం వెనక్కు వచ్చి నీళ్ళ తొట్టి దగ్గర నిల్చున్నాను. అమ్మ పాదాల మీద పూలు వేసుకోవటమెలా అమ్మ వద్దు అంటున్నది కదా!

పిల్లల మాట వినాలా? భర్త మాట వినాలా? అంటున్నారొకరు.

భర్త మాటే వినాలని మరొకరు.

పిల్లలు పెద్దయ్యాక పిల్లల మాటే వినాలన్నారొకరు.

ప్రేమకంటే ధర్మం గొప్పదంటున్నారొకరు.

ఉన్న నలుగురిలో వాళ్ళల్లో వాళ్లే అనుకుంటున్నారు.

అమ్మ రమ్మని పిలవనిదే నేను ఎందుకు వెళ్తాననుకుంటున్నా నేను ఈ చర్చ వింటూ - క్రిష్ణవేణమ్మ నా అవస్థ చూచి "అమ్మా పూలు తెచ్చుకున్నదమ్మా, రమ్మంటారా, వద్దంటారా చెప్పండి" అని అడిగితే

అమ్మ - రమ్మను, వచ్చి వాళ్ళతో మాట్లాడకుండా వెళ్ళమను.

హమ్మయ్య! అమ్మ రమ్మని అనుజ్ఞ యిచ్చింది గదా! అని తలవంచుకుని వెళ్ళి, అమ్మ పాదాలపై పూలు వేసుకుని వస్తుంటే - నన్ను పలకరించాలని ప్రయత్నించాడు గోపాలన్నయ్య. నేను వినిపించుకోలేదు. నువ్వు మాట్లాడావు కాని, తనేం మాట్లాడలేదుగా అన్నాడు కేశవ అన్నయ్య.

గోపాల్ :- మరీ అంత యిదా!

అమ్మ :- అవున్రా. నేనేం చెయ్యమంటే అది చెయ్యాలిరా, నేనేం పెట్టమంటే అది పెట్టాలి. ఏమీ లేకపోయినా సరే, ఆఖరికి ఎండు మిరపకాయ పెట్టమన్నా పెట్టాల్సిందే.

*****

2-7-1967

అమ్మ నిన్న, ఇవాళ కూడా నా చేత నీళ్ళు పోయించుకున్నది.

రామకృష్ణఅన్నయ్య ఇదేమిటీ రోజూ వసుంధర చేత పోయించుకుంటున్నావ్ అన్నాడు.

దానిచేత పోయించుకోవాలనుకున్నాను. పోయించుకుంటున్నాను. చాలా హాయిగా వున్నది దానిచేత పోయించుకుంటే నిన్న, ఇవాళ.

అన్నయ్య అందుకుని ఇంకేముంది ఇట్లా నాలుగు రోజులు అలవాటు చేస్తే -

అమ్మ :- ఏమవుతుందేం!

అన్నయ్య :- ఇక్కడే అలవాటయి నేనక్కడకు పోనంటుంది. అక్కడ గంపెడు సంసారం ఏమయిపోతుంది? మా పని ఖాళీ. (నాన్నగారింట్లో, నాన్నగారి కుటుంబానికీ, ఇంకా కొంతమందికి అమ్మ చెప్పిన వాళ్ళకు భోజనం చెయ్యటం, పెట్టటం నేను చేసేదాన్ని. అక్కడ పనిచూస్తూ అమ్మ దగ్గరే ఎక్కువ కాలం గడిపేదాన్ని. ఇక్కడే ఉంటే అక్కడ పనికి ఇబ్బంది కదా అనే దృష్టితో అన్నయ్య అలా జోక్ చేశాడు)

అమ్మ :- ఇవాళ జులై 2వ తేదీ. 16 మామిడికాయలు ముక్కలు కోయించి ఇప్పుడు కాళ్ళు కడుగు పళ్ళెంలో - మందిరంలో - మంచం మీద బొక్క బోర్లా పడుకుని చెయ్యిపెట్టకుండా నోటితో తిన్నరోజు.

ఒరేయ్ రామకృష్ణా! బావిలో నీళ్ళు, చెరువులో నీళ్ళు, ఊళ్ళో ఇళ్ళల్లో నీళ్ళు మొత్తం ఒక్కరెక్క మీద పోసుకున్నాను. దేవాలయం పునాదుల మీధ నీళ్ళు పోసుకుని ఇటుక రాయితో చిటికెన వేలు మీద కొట్టి నెత్తురు అట్లా.... పోశాను అంటూ చెయ్యి చూపించింది. నువ్వప్పుడున్నావు కదూ! ఉన్నానమ్మా! అన్నాను.

అమ్మ :- అప్పుడు మా ఆవిడ కూడా అక్కడే ఉన్నదట్రా. భీమరాజు సుబ్బుప్రసాద్ ఉన్నాడు.

అన్నయ్య :- ఏం సంవత్సరంలోనమ్మా!

అమ్మ :- 1961లో

బావి నీళ్ళు అమ్మే తోడి పోసుకున్నది. నాకు నీళ్ళు చాలటం లేదంటే. అప్పుడున్న వాళ్ళు చెఱువు కెళ్ళి తెచ్చారు. ఊళ్ళో నీళ్ళు తెచ్చారు. కానీ అమ్మకు అందించ లేకపోయినారు. దాదాపు 2 గంటలు స్నానం చేసింది. దర్శనానికి వచ్చిన భక్తులు 16 మామిడిపండ్లు తెస్తే మొత్తం ముక్కలు కోసి తెచ్చారు. అమ్మ అలా బొక్కబోర్లా పడుకుని నోటితో ఆ ముక్కలు తింటూ వుంటే - అమ్మలో లౌకిక దృష్టి ఏ మాత్రం లేదు. అమ్మేనా అనిపించింది. ఆ శక్తి తన స్వరూపాన్ని చూపించటం కొఱకు అలా చేసిందేమో అని అక్కడున్న ఆ పదిమంది అదృష్టానికి పొంగిపోయాము. (ఇప్పుడు హైమాలయం ఉన్న స్థలంలో ఒక మందిరం ఉండేది. ఆ మందిరంలో అమ్మ దర్శనం జరుగుతూండేది)

అమ్మ చెప్తుంటే బుఱ్ఱకథ వింటున్నట్లుగా రామకృష్ణఅన్నయ్య ఊఁ కొడ్తున్నాడు. క్రిష్ణవేణమ్మక్కయ్య బుఱ్ఱకథలో ఊఁ కొట్టినట్లు కొడ్తున్నావేమిటి?

అమ్మ :- బుఱ్ఱకథేగా

అమ్మ వెళ్ళమన్నదాక కదలలేదు. వాడు (రామకృష్ణ) అన్నట్లే చేస్తావేం. ఇంటికెళ్ళు అన్నాక అప్పుడు ఇంటికెళ్ళి వంటచేసి నివేదన పట్టుకెళ్ళాను. ఉసిరికాయ పచ్చడి, దోసకాయ పప్పు చేశాను.

అమ్మ ఉసిరికాయ పచ్చడి తినాలి ముందు. చాలామంది సహించదంటారేమిటో మరి. ఇంకాస్త అన్నం పట్టుకు రమ్మని భాస్కరరావన్నయ్యకు అన్నం కలిపి పెట్టింది. ఇదే మొదటి తడవ (తర్వాత తెలిసింది వాళ్ళమ్మ బోయిందని)

నేనూ భోజనం చేసి అమ్మ దగ్గరకెళ్ళేసరికి వాసుదేవాచారిగారు, బుద్ధిమంతుడు పొద్దున 10 గంటలకు వచ్చారట. అమ్మ దగ్గరున్నారు. శ్రీధరరావు గారి తిండిని గురించి మాట్లాడుతున్నారు. "ఆయన చెల్లెలు వసుంధరేమో డాక్టరుగారు వస్తున్నారు చప్పిడి చెయ్యాలంటుంది. ఆయనేమో కారం వేయించుకు తినటం. అక్కడ మా పిల్లలు యిద్దరు ఉండి వచ్చారయ్యా (హైమ, నేను) నాకు తెల్సు. నేనూ వున్నాను కదా! అంటూ నావైపు తిరిగి ఏం తినరా! అన్నది". తలవూపాను తింటారని.

"తలూపకపోతే నోటితో చెప్పరాదూ" ఏదో సాక్ష్యమిప్పించినట్లుగా చెప్పించిందమ్మ.

అమ్మ నన్ను చూస్తూ ఒక అరగంటయాక - ఒక నాలుగు వేరుశనగకాయలు తెచ్చిపెట్టు. నాలుగంటే నాలుగే, నాలుగు వేళ్ళు చూపించింది.

హరిదాసుగారి నడిగి కొట్టు తీయించి నాలుగు కాయలు మంచివి ఏరి తీసుకొచ్చి అమ్మకిచ్చాను. నాలుగంటే నాలుగే తెచ్చావే అన్నాడు రామకృష్ణన్నయ్య.

అమ్మ చెప్పినట్లే తెచ్చానన్నాను. కాయలు ఒలిచి బుద్ధిమంతుడి చేతిలో పొట్టు పోసి 5 ని. అయ్యాక మరో నాలుగు పట్టుకు రమ్మన్నది. ఈసారి పొట్టు అన్నయ్య చెయ్యి చాపినా పొయ్యకుండా నువ్వురా అని నన్ను పిల్చి నా చేతిలో పోసి నాకు ఎనిమిది కాయలు పెట్టావు చాలింకా అని బుద్ధిమంతుడన్నయ్య వైపు తిరిగి. "ఎంత రుచిగా వున్నయ్యో ఈ కాయలు. కాయల్లో వుండే రుచే గాదు. ఓ ప్రత్యేకమైన రుచిగా వున్నాయిరా. మీరు పెడ్తే యిట్లా వుంటయ్యా అయినా తీసుకురా" అన్నది నా మీద ప్రేమను చూపిస్తూ.

బుద్ధి :- ఎన్ని?

అమ్మ :- అది దానిక్కాని చెప్పాల్సింది మీక్కాదుగా! నీ యిష్టం ఎన్ని తోస్తే అన్ని. బుద్ధిమంతుడు వెళ్ళి పట్టుకొచ్చాడు. అన్నీ మంచం మీద పోసుకుని, కాసిని పప్పులు ఒల్చిపోసి రామకృష్ణన్నయ్యతో - "నీకోసమే రా నాన్నా వల్చింది. తిను మా నాన్న తినవే. నీకోసమే అంత శ్రద్ధగా వలిచాను నాన్నా! ఎవరైనా నాకు నీ తర్వాతనే గా తిను నాన్నా!" అని పప్పులు చేతులో పెట్టి "కాయలు కావలసిన వాళ్ళు రండి. వచ్చినవాళ్ళకే ఎవరికి ప్రాప్తముంటే వాళ్ళకే. లేనివాళ్ళకు లేదు"

ఒక్కొక్కళ్ళు వస్తున్నారు. అమ్మ పెడ్తోంది. అందరికీ పెట్టటం పూర్తయ్యాక నన్ను రమ్మని తలూపితే వెళ్ళి పెట్టించుకుని లోపలకొచ్చాను. అమ్మ లోపలికొస్తూ "చూడు నాన్నా! మా ఆవిడ అని ఆ.....విడ. ఆడదే కాని ఈడది కాదుగా" అన్నది. బుద్ధిమంతుడు, లైబ్రరీ నరసింహారావు, వాసుదేవాచారిగార్లను కొంతసేపు కబుర్లతో నవ్వించి స్నానానికెళ్ళింది.

★★★★★

అన్నపూర్ణాలయం

అనసూయే
శ్వరాలయం,
హైమాలయం

భోజనశాల

విద్యార్థినుల హాస్టల్

మాతృశ్రీ మెడికల్ సెంటర్

మాతృశ్రీ ఓరియంటల్ కాలేజి, మాతృశ్రీ సంస్కృత పాఠశాల

10-7-1967

రాత్రి భద్రాద్రి తాతగారికి అమ్మ నక్స్ మందు తెచ్చి వెయ్యమంటే తీసుకెళ్ళాను. అమ్మ నన్ను చూపించి "ఇది పునశ్చరణ చేస్తే చాలుగా"

నేను :- అదికాదమ్మా! నాకసలు గుర్తుండటం లేదమ్మా! పొద్దునే మందెయ్యమంటే అలమఅ దగ్గరకెళ్ళి మర్చిపోయాను. ఇట్లా వున్నది నా జ్ఞాపకవక్తి, శ్లోకాలు గుర్తుండటం లేదమ్మా!

అమ్మ :- లోకాన్ని మర్చిపోతున్నావా! లోకం గుర్తుండటం లేదు. అంతేగా?

నేను :- అది నిజమేననుకో

అమ్మ :- లక్ష్మిని సాయంగా తీసుకో

నేను :- కాదమ్మా వాళ్ళనీ, వీళ్ళనీ ఇస్తాననేకంటే ఓపిక, జ్ఞాపకశక్తీ రెండూ యియ్యమ్మా. నేనింకేమీ కోరను. కోరినది తీరిందనుకో.

అమ్మ :- నీకిచ్చేదీ ఎప్పుడో అయిపోయింది. నీకిచ్చేదంటూ యింకేం లేదు.

నేను :- పోనీ నేనడిగింది యివ్వమ్మా (తను నాకు అండగా ఉండే వరాన్ని ఇచ్చి తన సాన్నిధ్యంలో ఉంచుకున్నది గదా మరి!)

అమ్మ :- నీవడిగింది ఇవ్వలేను నా దగ్గరున్నది యిస్తా.

నేను :- పోనీ నీ దగ్గరున్నవి. నాక్కావలసిందీ యివ్వు.

అమ్మ :- నా దగ్గర కాళ్ళు, చేతులు, గాజులు ఉన్నాయి.

మా సంభాషణకు తాతగారు, భాస్కరన్నయ్య, రామకృష్ణన్నయ్య నవ్వుతుంటే -

అమ్మ :- ఏమిట్రా నవ్వుతున్నారు. "పెంకిపెళ్ళాం, మొండిమొగుడు" అని 'వ్రాసుకో' అన్నది నాతో.

★★★★★

25-7-1967

స్వర్ణ నుంచి కటిక కోటేశ్వరరావు కొడుకు హనుమయ్య వాక్కాయలు తెచ్చి అమ్మకిచ్చాడు.

అవి అమ్మ తింటుంటే - గోపాలన్నయ్య నోరు పులుస్తుంది, వద్దమ్మా అన్నాడు. అక్కడున్న నన్ను పిల్చి ఇవిగో అని నా చేతిలో పెట్టింది. గడపలో వున్న అన్నపూర్ణను చూపిస్తూ అటు పెట్టమ్మా అన్నాడు గోపాలన్నయ్య.

అమ్మ :- నేను పెట్టనురా. వీళ్ళంతా యివాళుండి రేపు వెళ్ళేవాళ్ళు. శాశ్వతమైనది అదే కాని వీళ్ళు కాదు. ఎట్లయినా దానికున్నట్లు మీకెందుకుంటుందిరా.

★★★★★

29-7-1967

అమ్మ తలంటి స్నానం చేస్తున్నది. అమ్మ స్నానం చేసిన నీళ్ళు తెచ్చుకుందామని బిందె తీసుకెళ్ళాను. నన్ను చూసి అమ్మమ్మ చెపుతున్నది అమ్మకి 'అబ్బ దీని పెళ్ళి గురించి ఏమనుకుంటున్నారనీ, ఎన్ని అనుకుంటున్నారనీ, ఆ అమ్మాయి చాకిరీ చేస్తున్నది గదా అనీ' యింకా ఏమిటేమిటో అంటున్నారమ్మా

'ఎవరేమనుకుంటే మాకేం. ఎవరెన్ననుకుంటే మాకేం' అన్నదమ్మ. ఆ మాట విన్న నాకు ఎంతో బలం చేకూరినట్లు అయింది.

స్నానమయిన తర్వాత లక్ష్మీనారాయణన్నయ్య దగ్గరున్నాడు.

లక్ష్మీనారాయణ 'ఇదిగో మీ ఆవిడ' వచ్చింది.

అమ్మ :- అది రంగు వచ్చింది గదురా (అని) దాన్ని అట్లా చూడబోకండి దిష్టి తగుల్తుంది.

నేను :- నిజంగానేనమ్మా మొన్న నాకు దిష్టి తగిల్తే ఉప్పుకళ్ళు తీసేయించుకున్నాను

అమ్మ :- ఎవరితో చెప్పబోకు నవ్వుతారు

లక్ష్మీ :- మంచి కళ వచ్చిందమ్మా. పనిలో కూడా మార్పు వచ్చింది.

అమ్మ :- దీనికి దయామణి అని పేరు పెడ్తున్నారా!

లక్ష్మీ :- ఎందుకు?

అమ్మ :- దాన్ని చూస్తే దయామణి అనిపిస్తుంది. ఏమీ పట్టవు కదా! చీర యిట్లా వున్నదని గానీ, రవికె ఇట్లా వున్నదని కానీ ఏమిటో?

లక్ష్మీ :- ఏమీ కోరికలు లేవనిపిస్తుంది కదమ్మా!

అమ్మ :- అవును ఏమున్నాయి.

నేను :- నాకేం లేకపోవటమేమిటి? నాకు కోరికలున్నాయిగా!

అమ్మ :- నేను కావాలనే కోరికేగా. ఇంకేమున్నది దానికి. అందుకే దయామణి అని పెడ్తున్నాను.

★★★★★

29-7-1967

ఎ.వి. సుబ్రహ్మణ్యంగారు కొత్త ట్రాక్టరు తెచ్చారు అమ్మకు చూపించటానికి. అమ్మ దగ్గర నిల్చొని నాచేత పసుపు కుంకుమ పెట్టిస్తోంది.

నువ్వు పెడుదువు గాని లేమ్మా అన్నాడు రామకృష్ణన్నయ్య. అంటే నేనాగిపోయినాను.

అమ్మ :- మళ్ళీ బేధమేమిటి? అది అయితే ఏం, నేనైతే ఏం. మా ఇద్దరిలో ఎవరైనా ఒకటే (అని) "నువ్వురా, నువ్వు పెట్టు" అని నా చేతే పెట్టించింది.

అమ్మ :- 'ఒరేయ్ నిన్న సరోజిని ఒక ప్రశ్న వేసిందిరా. దేవుడికి మానవులు భార్యలేమిటి?' అని "నన్ను దేవుడు చేసుకున్నాడు నేను మానవుల్ని చేసుకున్నాను" అన్నాను.

★★★★★

30-7-1967

నాకు రోజూ ఉదయమే స్నానం చెయ్యగానే అమ్మ పాదాలపై తులసీదళాలు వేసుకుని నమస్కారం చేయటం అలవాటు. నేను అమ్మ దగ్గరకెళ్ళే సరికి తలుపు లేసున్నాయి. ఎట్లాగా అనుకుంటున్నాను. రామకృష్ణన్నయ్య వచ్చి తలుపు తీశాడు. అమ్మ దగ్గర కెళ్ళి పాదాలపై తులసీదళాలు వుంచి నమస్కారం చేస్తుండగానే హైమ వచ్చి నాన్నగారు పిలుస్తున్నారు అని చెప్పింది. వస్తున్నదని అమ్మే సమాధానం చెప్పింది. నాతో మాట్లాడుతున్నదమ్మ. రామకృష్ణన్నయ్య వచ్చాడు. అందరూ సహస్రం, అష్టోత్తరాలతో పూజ చేస్తున్నారు. మరి నా పూజ ఏమిటీ అంటే అమ్మ 'నీ సహస్రం పూర్తయిందిగా' అన్నది. నీ పూజా ఫలితమే నేనుగా అని స్ఫురించి, చాలా సంతోషమనిపించింది.

★★★★★

11-8-1967

అమ్మకు విరేచనాలవుతున్నాయి. అమ్మ నాతో బిస్మత్ (హోమియోమందు) ఉన్నదా అనడిగి -

ఈ "పొట్ట ఒట్టి గ్యాస్. ఏది తాగితే అది వెళిపోతున్నది. పాదాలు - అగ్నితత్వము, పొట్ట - వాయుతత్వము, తల - పృథ్వీతత్వము, చక్షువులు - జలతత్త్వము, శరీరమంతా - ఆకాశతత్వము" అన్నది.

ప్రతివాళ్ళకు అంతేనా! - అమ్మ "దైవత్వం అన్ని చోట్లా ఉన్నా గుర్తింపుకోసం ప్రత్యేకత ఎట్లాగో - ప్రతివాళ్ళకూ అంతే"

కోపం, శాంతం ప్రసక్తి వచ్చింది.

కోపం ఎక్కువ ఉన్నవాళ్ళలో శాంతం లేకపోలేదు. కోపం ఎక్కువ ప్రకోపిస్తే రజోగుణ ప్రధాని అంటారు. మందంగా ఉంటే తమో గుణప్రధాని, సాత్వికంగా ఉంటే సత్త్వగుణ ప్రధాని అంటారు.

మాట్లాడుతుండగా నాన్నగారొచ్చి ఎట్లా ఉన్నదని పరామర్శించి వెళ్ళారు.

★★★★★

11-11-1967

అమ్మ మంచం దగ్గర అందరం కూర్చున్నాము. ఆశా, అసంతృప్తి ఈ రెండూ కలిసి జీవితమైనదీ అన్న అమ్మ సూక్తిని గురించి లక్ష్మీనారాయణన్నయ్య అడిగాడు.

"మాకు సరే నీ జీవితానికే వర్తిస్తుందా"

అమ్మ :- మీతో ముడిపెట్టుకున్నప్పుడు అంతేగా

అన్నయ్య :- నీకు ఆశ, అసంతృప్తేమిటి?

అమ్మ :- మీరు కావాలీ అనుకోవడం ఆశ. ఈ పిల్లలందరికీ కావలసినంత పెట్టుకోలేక పోయానే అన్నది అసంతృప్తి. ప్రపంచంలో ఎవరూ దరిద్రం అనుభవించకూడదు. అందరూ హాయిగా తిని తిరగాలన్నది ఆశ.

అన్నయ్య :- జరుగుతుందా ఎప్పటికైనా అది. నువ్వు గట్టిగా అనుకుంటే తప్పకుండా జరుగుతుంది గదమ్మా! అది నీచేతిలో పనే గదా!

అమ్మ :- జరిగిననాడు ఆశ ఏముందీ! నాకు ఆశ లేకుండా పోయినరోజు అట్లా జరుగుతుంది.

అన్నయ్య :- ఆశ ఎప్పుడు పోతుంది?

అమ్మ :- సృష్టి ఆగాలి కదా! అమ్మ యిచ్చిన సమాధానానికి ఆ తీరుకు అందరూ నవ్వారు.

★★★★★

డైరీ-1968

14-1-1968 భోగి పండుగ

అందరికీ బొట్లు పెట్టి భోగిపళ్ళు పోసింది. అమ్మ తనకు కుడివైపు చూపించి నన్ను ఇటు కూర్చో అన్నది. తనే గోడకానుకుని కూర్చున్నది. పిల్చింది ఎందుకో మాత్రం చెప్పలేదు. అమ్మ ఒక పువ్వును తుంచి వేస్తూ, చిరునవ్వులు ఒలికిస్తూంటే - ఎందుకమ్మా నవ్వుతావంటే - అమ్మ 'సృష్టి'... అని నవ్వుతూ సృష్టి విచిత్రమని నవ్వొస్తున్నది.

నేను :- నీకు సహజమే కదా! దాంట్లో విచిత్రమేముంది, విచిత్రమనిపిస్తోందా?

అమ్మ :- కాదు. (పువ్వు కాడను చూపి) ఇంత విచిత్రమైన నిర్మాణాన్ని, నిన్ను చూసి, నీ గురించి నీకు ఏమీ ఆలోచన లేదు కదా! నిన్ను చూస్తుంటే - బిళ్ళగన్నేరు పువ్వు గుర్తొస్తుంది.

నేను :- ఎందుకు? ఎట్లా వుంటయ్యేమిటి?

అమ్మ :- బాపట్ల గవర్నమెంటు హాస్పిటల్లో చుట్టూ వున్నాయి. అవి పెద్ద అందంగా వుండవు. కానీ ఏ కాలమనీ లేకుండా ఎప్పుడూ పూస్తుంటాయి... అందుకు.

ఇంతలో శేషయ్యగారు వస్తే భోగిపండ్లు పోసి, అమ్మలేచి లోపలికెళ్ళింది.

★★★★★

28-4-1968

ఒకసారి వెల్లటూరు దగ్గరున్న తిప్పలకట్ట నుండి వచ్చిన సోదరులలో ఒకరు అమ్మను ప్రశ్నించారు.

అన్నయ్య :- మిమ్మల్ని అందరూ అమ్మ అంటున్నారు. మీరు ఎవరికి అమ్మ?

అమ్మ :- నా పిల్లలకు

అన్నయ్య :- మీ పిల్లలు ఎవరూ?

అమ్మ :- అందరూ, వాళ్ళు గుర్తించినా, లేకపోయినా నేను వాళ్ళనందర్నీ పిల్లలగానే గుర్తిస్తున్నాను కనుక నేను అమ్మనే.

అన్నయ్య :- మీరు ఒక మానవులకేనా లేక సమస్త ప్రాణికోటికీ అమ్మేనా?

అమ్మ :- నాకు పిల్లలు కానివి అనిపించటం లేదు. నా దృష్టిలో అంతా పిల్లలే.

అన్నయ్య :- ఇతర వ్యవహారాలలో పడి తల్లిని మరిచిపోవడం బిడ్డ స్వభావం. అయినా తల్లికి బిడ్డ మరుపురాడుగా అమ్మా?

అమ్మ :- తల్లికి ఎప్పుడూ రాదు. అసలు తల్లి స్వభావం ఎట్లా వుంటుందంటే బిడ్డ బురద పూసుకు వచ్చినా, ఇంకా ఏం పూసుకు వచ్చినా సరే అసహ్యించుకోకుండా ఆ బురదను కడిగి వాడిని శుభ్రపరచటమే.

అన్నయ్య :- బిడ్డ కోరిందల్లా తల్లి యిస్తుందా? వాడు తనకు అపకారం చేసే వస్తువు అడిగినా తల్లి యిస్తే అది ప్రేమ ఎట్లా అవుతుంది.

అమ్మ :- వాడు అడిగిందల్లా యివ్వదు. వాడికి అవసరమైనదని తనకు తోచిందే యిస్తుంది. వాడికి అవసరమైందీ వాడికంటే తల్లికి ఎక్కువగా తెలుస్తుంది.

అన్నయ్య :- మీ అమ్మగారికి కూడా మీరు అమ్మేనా!

అమ్మ :- మా అమ్మ అమ్మే. నేనూ అమ్మనే.

అన్నయ్య :- అంటే మీ అమ్మ మీకు అమ్మ. మీరు ఆమెకు అమ్మ అనా?

అమ్మ :- అంతే, కానీ నాన్నను నాన్నా! అని పిల్చినట్టు అమ్మను అమ్మా అని పిలిచే అవసరం, అవకాశం లేకపోయింది.

నేను అందరికీ అమ్మనే కనుక ఆమెకూ అమ్మనే కాని, రంగమ్మ గారి కడుపున పుట్టాను కనుక ఆమె నాకు అమ్మే. ఆమె కూతురునే నేను. నాకు ఆమె కూతురే. అది ఆమె వుంటే తెలిసేదేమో! నాన్న పిలిచారు కదా! అమ్మా అని

అన్నయ్య :- (ఆశ్చర్యంగా) మీ తండ్రిగారా!

అమ్మ :- అవును నాన్నా! ఆయన తండ్రి గారి ఆబ్దీకం పెడ్తున్నప్పుడు భోక్తను, పురోహితుడ్నీ అన్నీ నేనే కావాలన్నారు. అనంతపద్మనాభస్వామి వ్రతం నాడు నేనే అనంతపద్మనాభుడ్ని అంటే గాని వాయనం యివ్వలేదు. ఆయన నాకు పూజలు చేశారు. మీరు ఎట్లా పాదాలు కడిగి చేస్తారో అట్లాగే చేశారు.

అన్నయ్య :- అప్పుడు మీకు ఎట్లా వున్నదీ?

అమ్మ :- అసలు ఆ ఆలోచన వుంటేగా, మీరు కడుగుతున్నప్పుడు ఎట్లా వున్నదో అప్పుడూ అంతే. మిమ్మల్ని ఎట్లా నాన్నా! అని పిలుస్తున్నానో ఆయననూ అంతే. నాకు ప్రత్యేకత ఎప్పుడూ లేదు.

అన్నయ్య :- మీరు వారి కడుపున పుట్టారు కనుక అమ్మ అనీ, నాన్న అనీ పిలవటమే కాని మీకు వాళ్ళు కూడా పిల్లలే అన్నమాట.

అమ్మ :- అంతేనాన్నా!

అన్నయ్య :- మీ దర్శనానికి మేము వస్తున్నాము అంటే మీరు రప్పించుకోవటమా? మేము రావటమా?

అమ్మ :- మీరు వచ్చారనుకుంటున్నాను. ఇక్కడికి రావాలంటే రైలెక్కి, బస్సెక్కి నడిచి వస్తున్నారు కదా! అది కన్పడుతున్నప్పుడు మీరే వచ్చారనిపిస్తుంది.

అన్నయ్య :- మీరు రప్పించారనుకున్నారనేది ఎట్లా తెలుస్తుంది.

అమ్మ :- మీరు రావాలనుకున్నప్పుడు రాలేకపోవటం, రాలేనని నిరాశపడ్తున్నప్పుడు అకస్మాత్తుగా రావటం ఇట్లాంటి అనుభవాలు తెలియచేస్తాయి. మనం చేస్తున్నది ఏమీ లేదు. ప్రయత్నం అర్థమైనంతగా ప్రేరణ ఎప్పుడూ అర్థం కాదుగా నాన్నా!

వారంతా సందేహ విముక్తులై సంతోషంగా సెలవు తీసుకుని నమస్కరించి వెళ్ళారు.

★★★★★

నేను అమ్మకు మజ్జిగ యిచ్చి మంచినీళ్ళు కావాలా అని అడిగితే

చీరాల డాక్టరుగారు 'ఏమని పిలుస్తుంది! కావాలా అండీ అనాలిగా'

అమ్మ :- నేను భాండీని కాదుగా అని చమత్కరించింది.

డాక్టరుగారు :- అయితే మేము భాండీలమా అమ్మా!

అమ్మ స్పీడ్‌గా నేను హుండీని అన్నది ఎంతో ఠీవిగా.

★★★★★

1-6-1968

ఇవాళ నూతనపాటి నరసింహారావుగారి తండ్రి ఆబ్దీకం. పురోహితుడు రాలేదుట. 12 గంటలకు నరసింహారావుగారు అమ్మ దగ్గర కొచ్చి చెప్పారు.

అమ్మ నన్ను పిలిచి "ఈ పూజ చేయించటం నీకు అలవాటేగా. ఆయన చేత చేయించు" అని చెప్తే పూజకు కావలసిన ఏర్పాట్లు చేశాను.

అమ్మ పూజకు కూర్చున్నది. "నరసింహారావుగారి చేత అమ్మ పాదాలు కడిగించి పూజచేయించి అన్నీ యథావిధిగా చేయిస్తుంటే వశిష్టుల వారు వాడు అనుకుంటే (అంటే రామకృష్ణన్నయ్య) వాడికంటే ఇది మరీను. ఏదీ లోపం రానివ్వదు" అన్నది నరసింహారావు గారి వైపు చూస్తూ.

పూజ అయాక కాళ్ళ కింద పీట తీసి నివేదనకు స్టూల్ వేసి పళ్ళెం పెట్టాను.

"నువ్వు వడ్డిస్తావా" అన్నది అమ్మ.

"నేను మడికట్టుకోలేదుగా అమ్మా"

అమ్మ :- "నీకేం మడీ.. నీకు మయిల లేదు. వాళ్ళకు మడిలేదు. నువ్వు వడ్డించటానికేంటి వడ్డించు"

అమ్మకు ముందుగా వడ్డిస్తుంటే భోక్తలుగా కూర్చున్న వారు కోనా సుబ్బారావుగారు, (మా నాన్నగారు) పోతుకూచి విద్యాసాగర్ గారు. "వాళ్ళకూ వడ్డించు" అన్నది.

ముందు నీకు వడ్డించి వాళ్ళకు వడ్డిస్తానమ్మా అని ముందుగా అమ్మకు వడ్డించి తర్వాత వాళ్ళకు వడ్డించాను. అమ్మకు ఔపోసన వేయించాను. అమ్మ నివేదన తీసుకుంటుండగా -

నరసింహారావుగారి తల్లి చాలా ఆనందించి, ఇలా జరగాలనే నా అభిప్రాయమమ్మా. వాడేమంటాడోనని ఊరుకున్నాను. నాకోరిక తీర్చవా అమ్మా అంటున్న ఆమెను అమ్మ దగ్గరకు తీసుకుని ఆమెచేత నెయ్యి వేయించుకున్నది.

నివేదనయ్యాక కలిపిన ప్రసాదం మొదట భోక్తలకు పెట్టింది. అమ్మ ప్రసాదం తిన్నాకే వాళ్ళు భోంచేశారు. అక్కడున్న అందరికీ ప్రసాదం పెట్టింది.

నరసింహారావుగారు దక్షిణ పెట్టి అమ్మకు తాంబూలం ఇచ్చారు. "నేనివ్వాల్సింది దీనికేగా" అంటూ నన్ను చూస్తూ అందులో పెట్టిన రెండర్ధలు విడిగా యిచ్చి, తాంబూలం ఇచ్చింది.

నా పని అయ్యాక అమ్మ దగ్గర కెళ్ళేసరికి నీళ్ళటాంక్ దగ్గర పడుకున్నది. భరద్వాజ, రెడ్డిగారు, భాస్కరావన్నయ్య ఉన్నారు. హైమ గురించి మాట్లాడుతూ "నా తర్వాత ఏమిటనేదే దానికి గాని, నేనిచ్చిన హామీలు దానికి చాల్లేదు. నేను చివర అనుకున్నప్పుడు సర్వశక్తులూ నీకిచ్చి నేను లేను అనిపించకుండా చేసిపోతానన్నమాట. దానికి చాల్లేదు. ఏదో సంతృప్తి కోసం, ఓదార్పు కోసం చెప్తున్నాను అనుకుండేది"

అమ్మ హైమను తల్చుకుని బాధపడ్తున్నది. "మరీ ముఖంలో ముఖంపెట్టి చూస్తున్నట్లు కనిపిస్తున్నది. ఆ రూపం మరుపు రావటం లేదు.

★★★★★

డైరీ-1969

-- జయహో మాతా శ్రీ అనసూయా
రాజరాజేశ్వరి శ్రీ పరాత్పరి --

25-3-1969

హైమ పోయి ఇవాల్టికి సంవత్సరం. హైమాలయం తెరిచారు. హైమ విగ్రహం మాత్రం కాలేదు, రాలేదు. హైమ పీఠంలో అమ్మ కూర్చున్నది.

అభిషేకము, పూజ జరుగుతున్నది. 4 గంటల వరకు ఇవాళంతా అమ్మ అక్కడే గడిపింది. ఉదయం హైమాలయం పైకి ఎక్కి పసుపు, కుంకుమ చల్లి శిఖరస్థాపన చేసి అలంకరించింది.

★★★★★

13-4-1969

సాయంత్రం రామకృష్ణన్నయ్య అప్పికట్ల పనుండి ప్రయాణమై వస్తే అమ్మ బొట్టుపెట్టి ప్రసాదం యిస్తూ - గుండె పగిలేటట్లున్నది యివాళ అన్నది. ఏమిటమ్మా అని అన్నయ్య ఎంత ప్రాధేయపడినా చెప్పలేదు. రాత్రి 9 గంటలకు భూకంపం వచ్చింది.

మరొకసారి ఉదయం పూట అమ్మ కాళ్ళకింద అదురుతున్నది అన్నది. అప్పటివరకు ఏమీ లేదు. తర్వాత భూకంపం వచ్చింది.

★★★★★

21-10-1969

అమ్మ దగ్గరకు నే వెళ్ళేసరికి అమ్మ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి గారికి జ్వరమైతే చూడటానికి వెళ్ళింది. ఆయన రెడ్డిగారి రూమ్‌లో వున్నారు. ఆయనను పలకరించి పక్కనే కూర్చుని మాట్లాడుతున్నది.

నిన్నటి మైదాపిండి (నిన్న తిన్నది) జీర్ణమై రక్తమై రూపం మారుతున్నది గాని అశుద్ధంలో నుండి మైదాపిండి తయారవుతున్నదా? లేదుగా! అంటున్నది.

శ్రీపాద :- శక్తి అంతటా ఒకటే. అంతటా ఉన్నదంటూ పరిణామంలోనే భేదమున్నదంటాడు.

అమ్మ :- పరిణామం కాబట్టే తను వస్తున్నానన్నాడు. లేకపోతే అక్కడికి వెళ్ళాల్సిన పనేముంది. అంతటా వున్నది. అడుగడుగునా వున్నది.

శ్రీపాద :- రంగన్నబాబుగారు రాముడిచ్చాడు అంటారు.

అమ్మ :- నాకు మొదట కొబ్బరిముక్కలిచ్చాడు. అప్పుడు ధర్మయ్య అన్న అతను మామూలు కొబ్బరి ముక్కలకూ, వీటికీ తేడా లేదన్నాడు. ఇద్దరూ వాదించుకున్నారు కొంచెంసేపు. రంగన్న గారొచ్చి ఏమ్మా! ఏమంటావంటే "అంతా రాముడిచ్చిందే అయినప్పుడు తేడా నాకు అనిపించటం లేదు. రెండు లేకపోతే ఆనందం లేదు. దుఃఖం లేదు" అమ్మ అక్కడే వున్న సుశీలక్కయ్యను చూస్తూ - "అమ్మ సుశీలక్కయ్య చేత కాఫీ యిప్పించిదనుకో. సుశీలక్కయ్య ద్వారా ఇచ్చిన అమ్మ మరుపొస్తుంది. అమ్మే యిస్తే గుర్తుంటుంది. అన్నీ అమ్మే యిచ్చిందన్నప్పుడు ఎవరి ద్వారా పెట్టించినా అసంతృప్తికి తావెక్కడున్నది. ఏదిచ్చినా రాముడే యిచ్చాడనుకుంటే తృప్తి. ఏదిచ్చినా ఇచ్చేదొక్కడే.

నన్ను నమ్మారు ఒక కారణాన్ని గురించి. వచ్చే నమ్మకం పోతుంది. దానివల్ల జారిపోతుంది. నన్ను జారి నువ్వు పొయ్యేదంటూ లేదు. ఎవరికైనా సమయం రావాలి. ఇక్కడేం లేదు, అన్నీ చిక్కులే అని ఇంకోచోటికి పోయినా ఎక్కడికి పోయినా ఒకటే. 20 రోజుల నాడు ఒక పెద్దమనిషి తిరుపతి వెంకన్న - వ్యవహారాల్లో కూడా సాయం చేస్తాడు. అంటే - మీరొస్తున్నది రాజకీయాల కోసం కాదు. నీకది అవసరం లేక ఇవ్వలేదేమో. బాధ్యత, బరువు ఎన్నో వుంటాయి కదా! నీకంటే నాకేం లేదు అనుకున్న వాడికంటే సుఖం ఎక్కడున్నది? అప్పుడు నాకున్న ఆలోచన నీకెందుకుంటుంది. నువ్వే నాకు అని నువ్వన్న తర్వాత నీ గురించి నాకు ఆలోచనే కదా!

జ్ఞాని కూడా చివరకు భక్తిలోకే వస్తాడు. ఇది వదల్లేదు. అదేదో వున్నదనుకుంటాడు. ఇది నమ్మడు అదేదో అర్థం కాదు - అంటూ శ్రీపాద వారి ప్రక్కలో నుంచి గోడ దగ్గరున్న

కుర్చీలో కూర్చుని అక్కడ కూర్చున్న రామకృష్ణన్నయ్య భుజం మీద కాళ్ళు పెట్టి కొంచెం సేపు కూర్చుని - లేచి మధ్య ఇంట్లోకి వచ్చి పక్కనున్న గదివైపు చూపిస్తూ - ఎవరిల్లిది అని అమ్మ అడిగితే తెనాలి తాతగారిల్లు అని చెప్పి తలుపు తియ్యమని తలుపు కొడ్తున్నాను. (అమ్మ మేనమామ చంద్రమౌళి సీతారామయ్యగారు తెనాలి తాతగారంటే) అసలే తాతయ్య, తాతయ్యను ఎందుక్కొడతావ్ అని నేను రాను పో అని మారాం చేస్తూ వెనక్కు వెళ్ళి మళ్ళీ వచ్చింది. అప్పటికి తాతగారు తలుపు తీశారు. లోపలికెళ్ళి తాతగారి గది నుంచి శ్రీపాదవారి గదిలోకి అక్కడ నుంచి తాతగారి గదిలోకి రెండు మూడు సార్లు తిరిగి తాతగారి గదిలో హాల్లో వున్న అమ్మ ఫోటో ముందు తాతగారుంచిన దానిమ్మ కాయ వలిచి నాలుగుగింజలు నోట్లో వేసుకుని ముందు గదిలోకి వచ్చింది. అక్కడున్న రేడియో తీసి ఒళ్ళో పెట్టుకుని ఎంతో శ్రద్ధగా వినేవాళ్ళకు వలె వింటూ తలూపుతూ కూర్చున్నది. అదే సమయంలో "పలుకవేమి నా దైవమా అలుగ కారణమేల" అనే పాట వస్తున్నది. సందర్భోచితంగా వున్నదనిపించింది.

తాతగారు దానిమ్మకాయ ఒలిచి గింజలు గిన్నెలో పోసి అమ్మకిస్తే "ఇవి తినేకంటే తెల్లని గిన్నెలో ఎఱ్ఱని గింజలు చూడటానికి చాలా బాగున్నాయి" అన్నది.

బాల (రాజుబావ చెల్లెలు) కొబ్బరికాయ కొడ్తే కాయనిండా పువ్వు వచ్చింది. అమ్మ ఆపువ్వును తీసుకుని "ఇదంటే నాకెంతో యిష్టం" దాన్ని కొంచెం తిని తలా కొంచెం పెట్టింది.

అమ్మకేం పెట్టాలి అని బాల ఆలోచిస్తుంటే అన్నం నివేదన ఇమ్మన్నాను.

బాల అప్పడాలు, పులుసు, అన్నం నివేదన ఇచ్చింది. అమ్మ పులుసులో వుల్లిపాయ ముక్క తీసి చూపిస్తూ, 'గుండెకాయ' అని 'పెరుగో' అన్నది. బాల పెరుగు తెచ్చివేసింది.

★ ★ ★ ★ ★

ఆవకాయ తెప్పించి నెయ్యివేసి కలుపుతుంటే ఆయకాయలో నెయ్యి ఏమిటన్నట్లు చూశారు అంతా. ఆ ముద్ద పెట్టి ఎట్లా వున్నదబ్బాయి? మీరు తింటారు గాని రుచి తెలియదు. మీకు వంట బట్టేదేముంది త్రేపులన్నీ నావే. ముద్ద పెట్టించుకున్న రవి - ఈ సృష్టికి ఆది, అంతం ఏమిటీ?

అమ్మ :- ఏ క్షణాన ఎందుకు ఏది జరుగుతుందో తెలియదు. శ్రీపాద గోపాలక్రిష్ణమూర్తిగార్ని చూడటానికి రావటమేమిటో, ఇదేమిటో - అంటూ ఒక్కొక్కళ్ళకు ప్రసాదం పెడ్తున్నది. వెంకటేశ్వరరెడ్డి వచ్చి నమస్కారం చేస్తుంటే -

అమ్మ :- నమస్కారం కాదు, ముందు ముద్ద పట్టు

వెంక :-నేనొచ్చింది నమస్కారం చెయ్యటానికే

రామ :- చేసిన వాడికీ చెయ్యని వాడికీ ముద్దే

అమ్మ :- అదే సుగతి. ముద్దలో తేలిపోతున్నది సుగతేదో

అన్నంరాజు రామక్రిష్ణారావు గారు ఒకసారి ముద్ద పెట్టించుకుని అడగనిది పెట్టేదే అమ్మ అనీ, రాచర్ల కమల అడిగితే పెట్టేదే అమ్మ అనీ వాదించుకుంటున్నారు సరదాగా అమ్మ విని ఏమిట్రా అంటే అన్నయ్య చెప్పాడు.

రాచర్ల శ్రీరామమూర్తి ఇప్పుడు నీకు అడిగితేనే పెట్టిందా అమ్మ అన్నాడు. అమ్మ అందుకుని "మళ్ళీ ఇంకోసారి పెట్టించుకోవాలని..." కమలను పిల్చి లక్ష్మీనారాయణకు పెట్టుకో" -

కుర్చీ వెనుక నుంచున్న శాస్త్రి వెంకటరత్నం గారి చేతుల్లో వెనకగా వాళ్ళ చేతుల్లో పెట్టింది. "అప్పుడే అయిందట్రా నే పెట్టటం, పెట్టటమంటూ మొదలుపెడితే... ఇంతమందిక్కడ భోంచేయదలిస్తే - ఒకసారి పెట్టించుకొనిమళ్ళీ ముందుకొస్తున్న రామకృష్ణారావు గార్ని చూసి "నువ్వు తీసుకుని మళ్ళీ వస్తున్నావు. నేను మర్చిపోయినానను కున్నావా!"

రామకృష్ణన్నయ్య :- ఎవరమ్మా

అమ్మ :- రామక్రిష్ణారావు

రా.కృ :- పెట్టి మర్చిపొమ్మన్నారమ్మా

అమ్మ :- నేను పెట్టి మర్చిపోలేను.

బాల ఇంకా అన్నం తేవాలనుకుంటుండగా -

అమ్మ :- ఎంత తెచ్చినా చాలదు. ఎంతైనా సరిపోతుంది

కోన సత్యాన్ని చూసి 'నువ్వు తీసుకున్నావా నాన్నా!' 'పెట్టావుగా అమ్మా' అన్నాడు.

అమ్మ :- నిజం పలికితే ప్రపంచంలో బ్రతకలేంరా అని తాతగార్ని చూస్తూ - 'ఇవాళే మీ ఇంట్లో విజయదశమి' అంటూ ఆయనకూ ప్రసాదం పెట్టింది.

మంచినీళ్ళడిగి వాళ్లంతా ఆయకాయ అన్నం తినమేమిటి నాకు దాహమేమిటి అని గడగడ తాగింది. ఏమిటో ఏ క్షణాన ఏం జరుగుతుందో అని బాల తాతగార్లతో 'అన్నం వండుకోబోకండి. అన్నపూర్ణాలయానికెళ్ళి తెచ్చుకోండి' అని చెప్పింది.

★★★★★

22-10-1969

ఇవాళ మధు (అడవుల దీవి) వాళ్ళ నాన్న తద్దినం. అమ్మకు ఒంట్లో బాగాలేదు. కొద్దిగా జ్వరం వున్నది.

వరండాలోనే అమ్మ పూ కు, భోజనాలకు ఏర్పాటు చేశాడు అన్నయ్య.

నేను లోపలికి వెళ్ళగానే 'ఎక్కడ ఏర్పాటు చేశారు అని అంతా అయిన తర్వాత పిలవండి వస్తాను' అని పడుకున్నది.

రామకృష్ణన్నయ్య వచ్చి రా అమ్మా రెడీ అయింది. అంటే - తన బొట్టు అన్నయ్య నుదుట బొట్టు పెట్టినట్లుగా అద్ది ఎంత పిల్చినా లేవలేదు.

మధు, సుశీలక్కయ్య పిలిస్తే వస్తుందేమోనని వాళ్ళను పిలవమన్నాడు. వాళ్ళొచ్చి అన్నయ్యను చూసి "అదేమిటి పెళ్ళికొడుకులాగ" అన్నారు.

రా.కృ :- వాళ్ళు అదేమిటంటున్నారమ్మా!

అమ్మ :- రిమార్క్

అన్నయ్య 'అమ్మను మీరు రమ్మని ఆహ్వానించండి' అన్నాడు.

అమ్మ :- పసుపు, కుంకుమ (సీమంతం) చేసేరోజు సందడి లేదురా నువ్వు లేకపోతే - అని మధు వాళ్ళు పెట్టిన జరీ అంచు తెల్లచీర, అంచు రవికె వేసుకుని - పోదాం పదా అంటూ లేచి 2 గంటలకు బయటకు వచ్చింది. అక్కడున్న అందర్నీ ఒకసారి చూచి జనం లేరుగా చాలరు అంటూ తనకుఏర్పాటు చేసిన కుర్చీలో కూర్చున్నది.

మధు, సుశీలక్కయ్య అమ్మ మెడలో దండ వేసి పాదాల నభిషేకించి పారాణి పెట్టి, గులాబీలతో పూజ చేసుకున్నారు. టీపాయ్ మీద వెండిపళ్ళెం పెట్టి ముందుగా అమ్మకు వడ్డన చేసి అందరికీ వడ్డించారు. అమ్మ మౌనంగా చూస్తూ కూర్చున్నది.

నెల్లూరు నుండి వారణాశి శ్రీనివాసరావుగారు ఆయన స్నేహితుడు వేరే ఆడవాళ్ళు వచ్చారు. అందర్నీ ఆ బంతిలోనే కూర్చోమని కబురుచేసింది. "ఎవరూ లేరనుకున్నా. ఇప్పుడు బాగుంది" అన్నది. జనాన్ని చూస్తుంటే అమ్మకు సంతోషం.

రా. కృ :- రోజూ నువ్విట్లా బంతిలో కూర్చుంటే బాగుంటుంది

అమ్మ :- ఇట్లాగేనా అన్నది వ్యంగ్యంగా (అంటే జ్వరం కదా)

రా.కృ :- కాదమ్మా ఆరోగ్యంగా

అమ్మ :- ఆరోగ్యంగా వుంటే మీకు దక్కద్దూ.

వడ్డించిన పదార్థాలను చూస్తూ రుచి రాలేదు. పరమాన్నం రాలేదు. వడ్డన అంతా అయాక సుశీలక్కను ఔపోసన వేసుకోమంటే-తల్లీ, కొడుకూ యిద్దరూ అమ్మకు ఔపోశన వేశారు.

నెయ్యి వడ్డిస్తుంటే "వున్నది వడ్డించేసెయ్యండి దాపరికమెందుకు" అన్నీ వేయించుకుని అన్నీ రుచి చూసి 'త్రేపు రాలేదేమిటి కౌఅత' అంటూ చిన్నగా త్రేపింది.

రా. కృ :- త్రేపు వచ్చిందిగామ్మా?

అమ్మ :- ఏదో కాస్త నాకు త్రేపెందుకు రాలేదని పెద్ద సమస్య. (అక్కడే వున్న రవి) 'తినటంలో లోపమున్నదేమో'

అమ్మ :- తినటంలో లేదు. కనటంలో వున్నది.

అన్నం కలుపుతూ ఇప్పుడు తృప్తి అయినట్లు త్రేన్చింది.

ప్రసాదం అందరికీ పెడ్తున్నది. అన్నయ్య తన ముద్ద చూసి 'ఇది శార్దూలమా అమ్మా!'

అమ్మ :- 'శరభ శార్దూలం'

అందరి భోజనలయాక శ్రీనివాసరావుగారు, మిగతా వాళ్లు అమ్మ దగ్గరకొచ్చి నమస్కారం చేసుకుని వాళ్ళ కష్టాలు విన్నవించుకుని వెళ్ళారు.

అమ్మ శ్రీపాదవారు ఎలా వున్నారో చూసిరమ్మని అన్నయ్యను పంపింది. అన్నయ్య ఆయన్ను చూసొచ్చి "శ్రీపాద వారి గాయత్రికి ప్రమాదం తప్పిపోయిందట. చచ్చిపోయే సమయంలో ఏదో లాగుకు వచ్చినట్లు గుడ్డచుట్ట బెట్టుకుని వచ్చి మంచం మీద పడిపోయిందట. ఆ పనే గనుక జరిగినట్లయితే నేనేమైపోయేవాడినో అన్నారని" చెప్పాడు.

అమ్మ :- ఏదైనా ఎవరిది వాళ్ళకు గాని బాధనిపించదు.

రా.కృ :- అట్లా కొంతమందుంటారు. నీ విషయం అట్లా గాదు. అందరూ పంచుకున్నారు.

అవునన్నట్లు అమ్మ తలవూపి 'నువ్వు పంచుకున్నావా'

రా.కృ :- నేను దేనికీ కరగనివాడ్ని. శిలామయుడ్ని నాబోటి వాళ్ళెవరో వుంటారనుకో.

అమ్మ :- పంచుకోకపోతే హైమాలయంలో ఆ పూజలవన్నీ ఎందుకు జరుగుతాయి. శ్రీనివాసరావుగారు అటు పోలేనని కళ్ళనీళ్ళ పర్యంతం అయినాడు. డాక్టరు శ్రీధరరావుగారు మహాః నిన్న, ఇవాళ పోతున్నాడేమో కాని, పోలేకనేగా, ఆ బాధ కొద్దేగదా, పోకపోవటం. పంచుకోకపోవటమెట్లాంటిది. అబ్బో! దేనికీ కరగని వాడివా, నీ మాట కాగితం మీదికెక్కింది జాగ్రత్త.

★★★★★

23-10-1969

అమ్మ శ్రీపాదవారి దగ్గరకొచ్చింది. ఆయన్ను పరామర్శించటానికి. ఎట్లా వున్నది అని అడిగి అన్నం తినదల్చుకుంటే రేపు మెత్తటి అన్నంలో ఉప్పు, గోంగూరపచ్చడి వేసుకుని తినమన్నది.

శ్రీపాద వారి షడ్డకుడు సుబ్రహ్మణ్యంగారు వచ్చారు. అమ్మ వారికి కాఫీ తెప్పించి యిచ్చి 'వేడినీళ్ళు స్నానం చెయ్యి నాన్నా, తిరుపతి నుంచి వచ్చావా'

సుబ్ర :- అవునమ్మా! వచ్చేటప్పుడు మద్రాస్ వెళ్ళి వచ్చాను. కంచి వెళ్దామనుకున్నా వీలు కాలేదు.

అమ్మ :- నీ గుండు చూసి అడిగాను.

రా. కృ :- నిన్న వరంగల్ వాళ్ళు అన్నాలు తినకుండా వెళ్ళారట. ఆ సంగతి తెలిసి పచ్చడన్నం, పులుసన్నం కలిపించి గంగాళాలతో అన్నం పంపాం. తీరి యివి వెళ్ళే సరికి వాళ్ళు వెళ్ళిపోయారుట. తిరిగి అన్నీ మోసుకు రావలసి వచ్చిందిట.

శ్రీపాద :- మంచిపనీ, చెడ్డపనీ చెయ్యలేమన్నమాట.

అమ్మ :- మంచిపనీ చెయ్యలేం, చెడ్డపనీ చెయ్యలేం అన్నదానికి సరిపోతుందాబ్బాయికి. తిరుపతి నుంచి కంచీ అన్నీ చూసి రావాలనుకున్నాడట. వీలుపడలేదు కదా! మద్రాస్‌లో కూడా వర్షం వున్నదా నాన్నా!

సుబ్ర :- ఉన్నదమ్మా! కారు కూడా నడవటం లేదు.

అమ్మ :- మద్రాస్‌లో వున్నంతగా తిరుపతిలో లేదేమో!

సుబ్ర :- లేదమ్మా

అమ్మ :- లేచి స్నానం చెయ్యి నాన్నా!

సుబ్ర :- ఉండే కొద్దిక్షణాలు నీళ్ళకు వినియోగించకుండా నీ దగ్గరే వుండచ్చు గదా!

అమ్మ :- నేను నీ దగ్గరే వుంటాలే నాన్నా (హామీ ఇచ్చింది)

అమ్మ దగ్గరున్న దాసు అనే సోదరుడు వరంగల్ వాళ్ళు ఎట్లా వచ్చారో చాలా ఆశ్చర్యంగా వున్నది. వాళ్ళంతా ఇదే రావటంట. ముసలివాళ్ళు, పసిపిల్లలు ఎట్లా వచ్చారో! ఎట్లా వచ్చారు అని అడిగితే - మమ్మల్ని అమ్మే తీసుకొచ్చింది అన్నారు. వాళ్ళకెంత మూఢభక్తో నాకు చాలా ఆశ్చర్యమేసింది.

రా. కృ. :- దసరా అంతా ఎడ్వంచర్స్‌గా వున్నది.

దాసు :- అమ్మ ఏమడిగినా తెలియదంటారు. అమ్మ నట్లా చూస్తుంటే అమ్మ గర్భంలో కుటీరం అందులో సీతారామ లక్ష్మణులు, హనుమంతుడు కన్పించారు. అప్పుడు సర్వజ్ఞత్వం కన్పించింది. తర్వాత మామూలు అమ్మే కన్పించారు.

మొసలికంటి తిరుమలరావుగారు బాపట్ల దాకా వచ్చి తిరిగెళ్ళారుట. ఆయనకు 69 సం. దాదాపు 2000 మంది జనం తిరిగి వెళ్ళారని తెలిసింది. కావలివాళ్ళు నెల్లూరు వరకు వచ్చి వర్షం వల్ల 2,3 బస్సుల వాళ్లు తిరిగి వెళ్ళారని తెలిసింది.

సుబ్ర :- బాపట్లలో మీ పబ్లికేషన్స్ లేకపోతే నిన్న నా పనీ అంతే

అమ్మ :- ఆఁ ఎంత ఉద్ధరిణెతో ఔపోశన పట్టేటట్లుగా లేవు. ఎంత నీరు నాన్నా. మేలో అర్థగంటకు 3 గజాల చొప్పున వచ్చినాయి. ఇక్కడ మాత్రం ఒక్క పశువుకూ బాధ లేకుండా పోయింది. అప్పటి గాలికి ఒక గంట మాత్రం నా మంచం అట్లా కదిలింది. ఆ గాలి ధ్వని ఏదో ఏడుస్తున్నట్లుగా విన్పించేది. ఆ బొంగురు ధ్వనీ, అదీ... భూకంపం కూడా వస్తుందనుకున్నారు. రాంబాయమ్మక్కయ్య (అధరాపురపు శేషగిరిరావుగారి భార్య) గట్టిగా నా కాళ్ళు పట్టుకుని కూర్చున్నది. అందరూ పోతారుగా, భయమేమున్నది. గాలికి పైన గంగాళాలు దొర్లి కిందకు వచ్చినాయి. విపరీతమైన గాలి, మే 19న వరద వచ్చింది. ఎంత బాగున్నదో అప్పుడు. ఈ నెలలో కూడా అంతే. సుబ్బయ్య క్రిందటి రోజు వచ్చి ఈ వూరి నుండి వెళ్ళిపోదామా అన్నాడు.

ఇక్కడ కాని రక్షణ ఎక్కడన్నా వున్నదనుకుంటే వెళ్ళండి. ఇది దాటి ఎక్కడా తలదాచుకోవటానికి స్థలం లేదు అన్నాను. అంతటా వచ్చినాయి నీళ్లు. వరద వచ్చినప్పుడల్లా పసుపు, కుంకుమ, చీర, రవికె వేసేది బామ్మ. 7-45 గంటలకు పసుపు, కుంకుమ, చీర, రవికె ఇద్దాం అని ఇచ్చింది. అంతటితో వరద ఆగింది.

దాసు :- ఈ వరదకు ఊళ్ళకూళ్ళు కొట్టుకుపోయినై. చాలామంది పోయినారట.

అమ్మ :- ఊళ్ళెక్కడ కొట్టుకుపోయినాయి. కష్టపడే వాళ్ళే పోయినారు. వాళ్ళుపోయిన తర్వాత అయ్యో అంటున్నాం కాని వుండగా మనమేమన్నా ఆశ్రయం యిచ్చామా. గొడ్లను విప్పండి మనందరం వుందాం అంటున్నాం. వెంటనే కాఫీ పెట్టమంటున్నాం. పాలెక్కడ్నుంచి వస్తాయి. ఎట్లా వస్తాయి. అన్న ఆలోచన రాదు కదా! మనముందాం. వాటిని విప్పుదాం అన్న ఆలోచనేగా...

నీటికి హద్దులు కనపడని వరద. సముద్రపు అలలల్లే వచ్చింది. నీరు వచ్చినట్లు లేదు. కాలువ వడ్డున చెట్లు మునిగిపోయినై అని కబుర్లుచెప్తూనే సుబ్రహ్మణ్యంగారు స్నానానికి వెళ్ళలేదని నన్ను తోడమని చెప్పారు. నేను వచ్చేసరికి అమ్మ 'నాకు మరుపు లేదు'

అన్నయ్య :- మాట మారకూడదు

అమ్మ :- నేను అడుగడుగునా.మారుతుంటాను. మీకే మార్పులేదురా

అన్నయ్య :- రాసుకోవేం వసుంధరా!

అమ్మ :- అదీ నీ అంత తెలివి గలది. తర్వాత వ్రాస్తుంది.

అన్నయ్య :- ఏం చేస్తాం. ఇద్దరికీ నువ్వు ప్రసాదించిందేగా

అమ్మ :- అందరికీ నేను ప్రసాదించాను కనుకనే మీ తత్వాలు నాకు తెలుసు.

శేషు నివేదన తెస్తే మూత తియ్యి అఘ్రాణిద్దాం అని మూత తీయగానే వాసన చూసి ఇక చాలు అన్నది.

అమ్మ చీర మీద పురుగు వాలితే "పిచ్చిముండ వాటి జీవితమేమున్నది"

శేషు - వాటిని పెంచుకుందామా (అనడిగింది నవ్వుతూ)

అవ్వే పెరుగుతాయి అన్నదమ్మ

శేషు :- కుడుతుందా!

అమ్మ :- కుట్టదూ, ఏడవదూ, మనుషులు కుట్టినంతగా పురుగులు కుట్టవు.

అక్కడే వున్న రామరాజు కృష్ణమూర్తి దేవుడెట్లా కుడ్తాడు?

'ఏమో' అన్నది నవ్వుతూ అమ్మ.

శాయమ్మగార్ని పిల్చి సుబ్రహ్మణ్యంగారికి అన్నం పెట్టమని చెప్పింది. ఆయన భోంచేసి అమ్మ దగ్గరకు వచ్చి "ఇక్కడ జరిగేవి గోపాలక్రిష్ణమూర్తిగారు చెప్పారు. రావాలని అనుకోవటమే గాని వచ్చే అదృష్టం ఇప్పటికి కలిగింది" అన్నారు.

చీర, రవికె గుడ్డ, ప్రసాదం ఆయన భార్యకిమ్మని ఇచ్చింది.

"నాన్నా! నీకొకటి చెప్పి నువ్వు చెయ్యలేదు అనుకునేకంటే నీ చేత చేయించటం నా ధర్మం. చెప్పి చెప్పినట్లే చేయిస్తే మరీ ఆనందం. ఏదన్నా లభ్యమైనపుడు అది నేనిచ్చాను అనుకోవటం. అది నీకు తోస్తే మరీ ఆనందం. మనస్సుకు కలిగిన అనుభవం కంటే మాటలు చాలవు. నీకు కలిగిన అనుభం ఏదైనా నేనిచ్చిందేగా. ప్రతిదీ అమ్మే అనుకుంటే స్థితీ ఇస్తేగా వచ్చేది. సర్వం అదే అనుకంటే ఆనందం లేదు. విశేషం నుండి వచ్చిన సహజాన్ని మళ్ళీ విశేషంగా గుర్తించటంలో ఆనందం వున్నది నాన్నా!" అమ్మ మాటలకు ఆయన ఆనందంతో సెలవు తీసుకుని వెళ్ళారు.

శ్రీపాద :- మాణిక్యమ్మగారు వస్తుందేమో చూద్దామనుకుంటే రాలేదే. వరదల వల్లేమో.

అమ్మ :- వరదల్లో మాత్రం రాలేదా! ఇవేవీ కారణాలు కావు. వచ్చేసమయం రాలేదు. అప్పుడు తరచుగా వచ్చింది. ఇప్పుడు అరుదుగా వస్తున్నది.

శ్రీపాద :- అక్షరం పొల్లు పోనీయదు కదా మహాపాదుపు.

దాసు, శ్రీపాదగార్ల సంభాషణ అమ్మ మౌనంగా విని అందుకున్నది

అమ్మ :- నేనెందుకంటున్నానంటే గీతలో లేనిది లేదనీ, ఉపనిషత్తులలో లేనిది లేదనీ, అన్నం పరబ్రహ్మ స్వరూపం అంటే - వడ్లు దానిలోనుంచి పొట్టు, చిట్టు వస్తాయి. గడ్డి వస్తుంది. అన్నీ ఒకటే గదా అని నువ్వు తింటున్నావా అంటే... గడ్డి గొడ్లకు పనికి వస్తుంది. పొట్టువేసి పిడకలు చేస్తే - ఆ పిడకలు అన్నం వండటానికి పనికివస్తాయి. అన్ని రకాలుగానూ వుపయోగం వున్నది కదా!

కాళ్లు నడుస్తున్నాయి. చెవులు వింటున్నాయి. కళ్ళు చూస్తున్నాయి. దేని పని అది చేస్తున్నది. అన్నీ వాడివే, అంతే. అందువల్లే, అన్నం పరబ్రహ్మ స్వరూపం అనటం జరిగినదేమో అనుకుంటా - తన ద్వారా ఏర్పడే సృష్టే దైవతత్వం అనుకుంటున్నా. నీకు ఉరిశిక్ష తగుల్తుందని తెల్సి ఖూనీ చెయ్యకుండా మానుకుంటావా, మానుకోలేవు. తప్పని తెలిసి తప్పించుకోలేక తప్పు చేస్తావు.

అమ్మ మాట్లాడుతుండగా నాన్నగారొచ్చి అమ్మను చూసి 'కాస్త లేచి కూర్చుని మాట్లాడుతున్నట్లుందే' అన్నారు.

శ్రీపాద :- మేము అర్ధగంట నుండి మాట్లాడుతుంటే ఈ 2 ని.ల నుంచి మాట్లాడుతున్నది.

దాసు :- అజ్ఞానం అంటే అపార్థం అనుకుంటాను.

అమ్మ :- (దాసుగారితో - శ్రీపాద నుద్దేశించి) వారన్నదీ అదే. ఇద్దరూ ఒకదాన్ని గురించే మాట్లాడేది.

శ్రీపాద :- మన దృష్టిలో వ్యతిరేకాలు కాని ఆయన దృష్టిలో లేవు. గీత చెప్పింది సాధక భావమనుకుంటాను.

దాసు :- సాధకభావమే.

శ్రీపాద :- ఐతే సరే అమ్మన్నట్లు ఇద్దరం ఒకేచోట వున్నాం.

అమ్మ :- చెప్పింది దైవమే. సాధకుడుగా వున్న భగవంతునికి చెప్పాడు. అతను చెప్పటం కోసం ఏర్పడ్డవాడయితే - చెప్పించుకునే వాడు లేకపోతే ఎవరికి చెప్తాడు. అప్పుడు కృష్ణుని గొప్పతనం ఎట్లా తెలుస్తుంది? అర్జునుడు, కృష్ణుడికి అవసరమైనాడంటున్నా.

దాసు :- కృష్ణుడిలో వ్యవహారం లేదు.

అమ్మ :- వ్యవహారం లేకపోతే యుద్ధం ఎక్కడిది?

దాసు :- యుద్ధం బయటి విషయం కాదు లోపలి విషయమే.

అమ్మ :- అయితే బయటి విషయం ఆలోచిస్తున్నది ఎవరు? ఒక దారానికి అనేక పూలు కట్టాం.

భావం కలవనిది అమృతత్వం కాదు! ఒకర్నొకరు అర్థం చేసుకోలేకపోవటమే విషాదం భావం కలిస్తే సంభాషణ లేదు మౌనమే!

భావం కలవటమంటే - ఒకర్నొకరు అర్థం చేసుకోవటమే

అన్నపూర్ణ కాఫీ తెచ్చిచ్చింది. కాఫీ చేతికి తీసుకొని ఇప్పుడు నాకు సేవ చేస్తున్నారు. నాక్కావాల్సింది అర్థమై చెయ్యటం లేదు. పిల్చి నాకది కావాలి అని అడుగుతున్నా. చేయించుకుంటున్నది నేనే. బుద్ధి పుట్టిస్తున్నదీ నేనే. సేవంటే వాళ్ళకు తోచి చేసేది సేవ అనిపిస్తుంది.

దాసు :- ఒకటే భావం అంటే ఇద్దరిదీ ఒకే దానిమీద కాంక్ష అనుకున్నాను.

అమ్మ :- ఇద్దరి భావాలు ఒకటి కాబట్టే సంభాషణ ఇంతదూరం జరిగింది. అందరూ రావటం ఏ కారణాలతో వచ్చినా రావటం ఒక్కరికోసమే. అందరం ఒక గదిలోనే కూర్చున్నాం.

దాసు :- కదలని గూడు కరిగి కలిసిపోతున్నట్లు వున్నది అమ్మ మాట్లాడుతుంటే

అమ్మ :- స్థానాన్ని బట్టి కరుగుతున్నట్లనిపిస్తున్నది. ఆయన మాట్లాడుతుంటే బెదురుతున్నట్లు కన్పిస్తున్నది. మాటలొకటే. ఆయన ఇందాకట్నుంచి మాట్లాడిన తిప్పలేమిటంటే నా సొంతం కాదు ఫలాన చోటు అని చెప్తే వాళ్ళొచ్చి కరిగిపోతారు కదా అని అదీ వచ్చిన తిప్పలు.

దాసు :- మనసు ఎక్కడికీ కదలకుండా బందించేస్తున్నారమ్మా

శ్రీపాద :- ఆః అంటే బంధించిపోతుంది. తింటూ కూర్చుంటే కరిగిపోతుంది.

అమ్మ :- తనకాభావం నచ్చింది. తృప్తిపడుతున్నాడా జీవుడు. ఇదివరకెక్కడో దాగివున్న దన్నారే. ఇప్పుడింత అందుబాటులో వున్నదే అని. నాడు తానెరగడు. నేడు తృప్తి పడ్తున్నాడు. అంతేగాని ఇంకోదాన్ని దూషించాలని కాదు. ఆయన చెప్పిన మాటలు కాదివి. ఆయన అభిప్రాయం ఇది అని నాకు తోచినది నేను చెప్తున్నాను. ఎందుకంటే ఒకచోట చెప్పినది మరొక చోట చెప్పలేకపోతున్నాడు. ఇంటి దగ్గర అనుకుని రావచ్చు. చెప్పలేకపోవచ్చు. అనుకోకుండా చెప్పటం జరగచ్చు. ఇందాకట్నుంచీ మీరు చెప్పుకునేవన్నీ వింటూనే వున్నా. అదీ ఒక తృప్తి. ఒకడు నామం చేసుకుంటే తృప్తి, ఒకడికి పూజ తృప్తి, ఒకడికి సంభాషణ తృప్తి.

దాసు :- తెగని భావాలు లోపల వుంచుకోవడం కంటే బయటికి చెప్పుకోవటమే మంచిదేమో!

అమ్మ :- చెయ్యగలిగితేనే చెయ్యి. వదిలిపెట్టద్దు. ఏది మంచిదని తోస్తే అది చెయ్యి.

దాసుగారు నమస్కారం చేసి వెళ్ళబోతుంటే

అమ్మ :-మాట్లాడండి లేచి పోతున్నారేమిటి?

దాసు :- నాకు శాస్త్రవిమర్శ తెలియదు.

అమ్మ :- మీ అంత మాత్రం వాళ్ళకు తెలియదుగా! అబ్బాయి సైన్సు చదువుకున్నారు (శ్రీపాద గురించి)

దాసు :- నాకు సంతకం పెట్టటం కూడా రాదు. 4సం. ల నుండి వాగ్రూపంగా వచ్చింది.

అమ్మ :- చదువంటే మీరు చెప్పిన దాన్ని బట్టి అదే.... అదే ఆయన నేర్చుకున్నది...

సావిత్రి సంస్కృత పుస్తకాలు తెచ్చి అమ్మ చేతికిచ్చింది. అమ్మ ప్రారంభించాలని....

అమ్మ :- నాకు రావు, నువ్వు చెప్పమ్మా నాకు అక్షరాలు రానిది నేనేం వ్రాయను.

అంఆ, శ్రీ, హ్రీ వ్రాసి క, కా ఒక దాని మీద ఒకటి వ్రాస్తూ చెప్పమ్మా, అక్షరాలొస్తే అన్నీ వచ్చినట్లే, ఏదైనా ఆ భాష తర్వాతే. తాతగారెక్కడ మీకు పాఠం చెప్పటం?

సావిత్రి :- పాకలోనేనమ్మా

అమ్మ :- అభిషేకాలు మొదలయ్యాక హైమ ఓపిక ఇచ్చిందమ్మా అనేవారు. హైమ ఎప్పుడూ అంటూండేది "తాతగారు పెద్దవారైపోతున్నారు. ఏం వింటానో అంటుండేది" ఇంతలో తాతగారు వచ్చి పుస్తకాల్లో శ్రీకారం చుట్టటం ఎట్లా వున్నా, ఆంధ్ర భాషలో భారత నాటకం లేదు. అదేమో వీళ్ళకు పాఠ్యభాగం అయింది. అందువల్ల వీటిని తెలుగులో వ్రాద్దామని ఉంది.

అమ్మ :- అక్షరాలు సమంగా పడలేదు.

తాత :- నువ్వెట్లా చుడితే కాదూ. ఏ రేఖ చుట్టినా ఒకే రేఖ

అమ్మ :- సరే!

తాతగారు అమ్మ దగ్గరే వున్న సావిత్రీ వాళ్లను చూసి ఇందాకనగా వచ్చారిక్కడికి. ఆ వెంకటేశ్వర్లును అక్కడే కూర్చోబెట్టారు. వాడికి రెండు ముక్కలు చెప్తే పోతాడుగా. ఇక్కడే కూర్చుంటే ఎట్లా? అని కేకలేశారు.

అమ్మ :- ఇక్కడ కొచ్చాక వెనక చూపుండదు. సావిత్రీ వెళ్ళండమ్మా.

వెంటనే వాళ్ళు లేచి వెళ్ళారు.

దాసు :- మొన్న డాక్టర్లొచ్చినప్పుడు హైమాలయంలో తాతగారు కేకలేస్తే మేం కూడా అదిరిపోయినాము. వాళ్ళన్నారు ఏమిటట్లా అరుస్తాడని.

అమ్మ :- ఆయనకు మామూలే. లక్ష్యపెట్టకూడదు మనం. అంటే ఆయన మాటల్ని లక్ష్యపెట్టకూడదు. ఆయనను లక్ష్యపెట్టాలి. ఆయన పరిస్థితీ పసివాడి పరిస్థితే. వయస్సు రావచ్చు. ఆయన వచ్చినప్పుడు తలుపు తియ్యకపోతే నామీద అరవడూ! అరుస్తాడు. కోపాన్ని లెక్కచెయ్యద్దు. ఆయన్ను లెక్కపెట్టుకోవాలి. 86 సం.లు అగ్రజుడు కనుక ఉగ్రం జాస్తి. ఆయన నమస్కారం చేస్తే గాని అన్నం తినడు. ఆయనకున్న నియమానికి నమస్కారం చెయ్యాలి.

రాఘవయ్యగారు దగ్గుతున్నారు.

శ్రీపాద :- దగ్గు అల్లరి పెడ్తున్నది ఈయనని

అమ్మ :- ఆయన్ను దగ్గు ఒకటే అల్లరి పెడ్తున్నది. ఆయన అందర్నీ అల్లరి పెడ్తున్నాడు.

రాఘ :- నేనేం చేశాను. అయినా యీ నేను చెయ్యగలనా అని

అమ్మ :- అనుక్షణం ఈ మాట గుర్తుంటే చాలును.

★ ★ ★ ★ ★

24-10-1969

అమ్మకు ఒంట్లో బాగాలేదు. పూర్తిగా లేవలేదు. హైద్రాబాద్ నుంచి వెంకటకృష్ణ గారు, తంగిరాల శాస్త్రి, వెంకటరత్నం గారు - గుంటూరు నుంచి, బెజవాడ నుంచి క్రొత్తవాళ్ళు వచ్చారు. అంతా క్రిందనే వున్నారు. అమ్మను చూడాలని త్వరపడ్తున్నారు. అవకాశం మాత్రం దొరకలేదు.

మేడపైన వున్న అమ్మ నాకోసం అందరూ కింద అల్లాడుతుంటే - నాకీరోగమేమిటి? ఇది ఇవాళ తగ్గేట్లు లేదు. అందర్నీ రమ్మని కబురు చేసింది మధ్యాహ్నం 2-45 ని.లకు

అమ్మ మెల్లిగా లేచి కూర్చున్నది. కబురందిందే తడవుగా దర్శనం కొఱకు వేచివున్న వాళ్లంతా పైకి వచ్చారు. వెంకటకృష్ణగారు చాక్లెట్లు తెచ్చి యిచ్చారు. చిన్నపిల్లలా అందరి చేతుల్లో పడేలా విసిరివేసింది.

శాస్త్రి వాళ్ళు అమ్మ ఆరోగ్యాన్ని పరామర్శిస్తే

అమ్మ :- మిమ్మల్ని పోషించినట్లే దాన్నీ పోషించాను. ఇంత భారం మీద నిన్న సాయంత్రం తలంటి పోసుకుని వెన్నెల, సన్నని చినుకులు, ఎంత బాగున్నదనీ, మంచులో దిరిగాను,

చినుకుల్లో తడిశాను రాత్రి 2 గంటల దాకా, గోడ గడియారం 2గం. కొట్టి అర్థగంట కొట్టింది.

శ్రీపాద :- గంట బరువుగా కొట్టింది.

అమ్మ :- దానికీ భారం చేసిందేమో!

శ్రీపాద :- మరోసారి వింటేగాని చెప్పలేం.

అమ్మ :- కాలం తెలిపే దానికీ భారం చేసిందేమో!

శ్రీపాద :- కాలానికి భారం చేసినప్పుడు తెలిపే దానికీ భారం చేసిందేమో

అమ్మ అంతబాధలోనూ హాస్యం చేస్తూ సరదాగా నవ్విస్తూ, కవ్విస్తూ కూర్చోలేక పడుకుని తీర్థప్రసాదాలిచ్చింది.

3 గంటలకు అమ్మకు కాఫీ యిస్తే "అంత దూరం నుండి వాళ్ళొస్తే ఏమీ పెట్టుకోవటానికి లేకుండా ఏమిటిది. వాళ్ళకు కాఫీలిచ్చి ఏమన్నాచేశారేమో తెప్పించి పెట్టండి". వాళ్ళకు బూందీ, కాఫీ తెప్పించాము. ఇది చూసిన అమ్మ ముఖంలో ఆనందం.

★ ★ ★ ★ ★

25-10-1969

శాస్త్రి, వెంకటరత్నంగారు, వెంకటకృష్ణగారు ప్రయాణమై వచ్చారు. ఉదయం శాయమ్మగారు నివేదనకు తెచ్చిన పొంగలి, పులిహోర వాళ్ళ ముగ్గురికీ పొట్లాలు కట్టివ్వమన్నది. ఇంటికి తీసుకెళ్ళటానికి సీసాలతో తీర్థం తీసుకున్నారు.

అన్నపూర్ణ కాఫీ తెస్తే అమ్మ కొంచెం తాగుతుండగా అక్కడున్నవాళ్ళు అమ్మ తాగినవి వెయ్యమని చేతులు చాపారు. వాళ్ళకు కాల్తుందేమోనని సాసర్లో పోసి చల్లార్చి వేసింది. అమ్మ ప్రేమ మరి.

"ఇంకా వున్నాయి ఏం చేయాలి" అంటే సీసాల్లో వేస్తే సరి అన్నాను.

"పట్టండి తప్పేదేమున్నది" అని నీ మాట వినకపోతే ఇంట్లోకి వెళ్తే ఏమీ పుట్టవు అంటూ జోక్ చేస్తూ చిరునగవుతో నన్ను చూచింది. వారు ఇంటికి తీసుకెళ్ళే సీసాల్లో వేసింది.

శాస్త్రి భార్య గర్భిణి. పుట్టబోయే పాపకు అమ్మ తుడుచుకునే గుడ్డ, కొబ్బరినూనె, సున్నిపిండి, సబ్బు పాపకోసం ప్రత్యేకంగా వేరే తీర్థం ఇచ్చింది.

శాస్త్రి డెలివరీ తర్వాత ఆపరేషన్ చేయించమంటావా, వద్దా అని అడిగాడు.

అమ్మ :- అప్పుడెట్లా బుద్ధి పుడతే అట్లా చెయ్యి (అదే అమ్మ సలహా)

.ఎండబడకుండా వెళ్లండని హెచ్చరించింది.

అమ్మ :- (శ్రీపాద వారితో) లోకనాధం ఇటీవల ఎప్పుడైనా కలిశాడా -

శ్రీపాద :- తటస్థపడలేదు. ఒకసారి కలిసినప్పుడు అడిగాను ఎవరన్నా పోయేముందు అమ్మ తీర్థం వేస్తారనీ తర్వాత పోతారనీ విన్నాను. మీకేమన్నా తెలుసా!

లోకనాధం - పూళ్ళలో ఒకసారి, మన్నవ పుట్టినరోజు కెళ్ళి వస్తూ మాణిక్యమ్మ గారి తల్లికి, మరొకసారి చిదంబరరావు గారికీ -

చీరాల హాస్పిటల్ కి డెలివరీకని తీసుకెళ్తే ప్రసవించటం చాలా కష్టమయ్యేలా వున్నది. బేబీని తీద్దామంటే రక్తం లేదు. ఏం చెయ్యాలా అని డాక్టర్స్ చర్చలో పడ్డారు. వినలేక నేనీవల కొచ్చాను. తర్వాత ఏం చేస్తున్నదో చూద్దామని చూస్తే అటూ ఇటూ పచార్లు చేస్తున్నది. నర్సుని పిలిచి ప్రసవించేటట్లుగా వున్నానని చెప్పటం, ప్రసవించటం జరిగిపోయినాయి.

★★★★★

28-10-1969

ఇవాళ అట్లతద్దె. అమ్మ నీలం పట్టుచీర, తెల్ల రవికె ధరించి చిరునవ్వులు చిందిస్తూ దర్శనానికి వచ్చింది. బుద్ధిమంతుడన్నయ్య, వాళ్ళబ్బాయి ప్రభాకర్ అమ్మకు పూజచేసి కొబ్బరికాయ కొడ్తే అందులో పువ్వు వచ్చింది. వద్దమ్మా అన్నాడు. అమ్మ ఆ పువ్వును తీసుకుని నాకిష్టం అని నోట్లో వేసుకుని బాగుంది అన్నది. దద్ధోజనం నివేదన చేశారు. అమ్మ పోతుకూచి రమణను ఆకులు తెమ్మన్నది.

ఆకులెందుకు చేతుల్లో పెడ్తే సరిపోతుందమ్మా అంటూ చేతులు చాచింది రమణ.

అమ్మ 'చేతుల్లోనే పెట్టనా'

రామకృష్ణన్నయ్య నవ్వుతూ - కరతల భిక్ష

అమ్మ ఒక్కొక్కరికీ ప్రసాదం పెడ్తూ రాని వాళ్ళను పేరుపేరున అడిగి పెడ్తున్నది.

రామకృష్ణన్నయ్య నన్ను చూసి - అందరూ వాళ్ళ ఆయన్లకని పెట్టించుకుంటుంటే నువ్వేం పెట్టించుకోవేం? అన్నాడు. అది విన్న అమ్మ అన్నయ్యను చూస్తూ "అది ఆ మాయలో పడ్డది" అన్నది.

శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు, గోవిందరాజు దత్తు గారొచ్చారు. వీళ్ళిద్దరు ప్రయాణమైతే ప్రసాదాలిచ్చి పంపి, 12-30ని.లకు మధ్య అంతస్థులో అలంకరించిన ఉయ్యాల బల్లమీద కూర్చున్నది.

అడపిల్లలందరం అమ్మ పాదాల నభిషేకించి పూజచేసి అట్ల వాయనం ఇచ్చాం. అక్షతలు చల్లి ఆశీర్వదించింది. అందరం అమ్మను ఉయ్యాల ఊపాం. వెంకటేశ్వరరెడ్డి, తిరుమలమ్మగారు జోలపాట పాడారు. అన్నాల గంట గణగణ మ్రోగింది. అందర్నీ అన్నాలకుపంపి, అమ్మ మేడ మీదకు వెళ్లింది.

వూళ్ళో మైకులోనుంచి పాటలు విన్పిస్తున్నాయి.

అమ్మ :- ఇప్పుడేమిటో మైక్

బుద్ధి :- ఊళ్ళో ఎవరిదో పెళ్ళట. పిల్లలంతా అక్కడికెళ్ళారు.

రా.కృ :- ఇప్పుడేం ముహూర్తాలున్నాయి. ఇప్పుడేం పెళ్ళి

అమ్మ :- వాళ్ళు అడగలేదని వూరుకున్నాం. కాని లేకపోతే మనం మాత్రం చెయ్యమూ

రా. కృ :- అదీ... నీ సన్నిధిలో

అమ్మ :- అది నా సన్నిధి కాదూ... సన్నిధంటే ఏమిటిరా. పాదాలక్రింద అనా!

రా. కృ :- ఇక్కడ నీ ఆధ్వర్యాన జరుగుతుంది కదా!

అమ్మ :- ఎక్కడైనా నా సన్నిధే

అమ్మ నన్ను యాపిల్ ముక్కలు కోసుకురమ్మని ఒక్కొక్క ముక్క పైకి విసిరేస్తున్నది. అమ్మ మేడ మీద ఆరు బయట నుంచుంటే చుట్టుప్రక్కల వున్న ఇళ్ళవాళ్ళకు కనిపిస్తుంది. అందరూ పన్లు మానుకుని అమ్మనే చూస్తున్నారు. వరుసగా కాకులు గోడమీద వాలినాయి. వాటిని లెక్కపెడ్తూ అన్నింటినీ, అందర్నీ ఫోటో తియ్యండని చీరాల డాక్టరుగారితో చెప్పి వె[illegible] పడుకున్నది. అప్పటిదాకా అక్కడే మా నాన్నగారు మాట్లాడితే అమ్మ లేస్తుందేమోనని బుద్ధిమంతుడితో వెళ్తున్నానని సైగ చేశారు. అది గమనించిన అమ్మ ఏమిటీ? అన్నది. నువ్వు పడుకున్నావు కదమ్మా! అంటే - అదే వచ్చిన తిప్పలు పడుకున్నా ఎటు మాట్లాడుతున్నా సైగలు కనపడుతున్నాయి. ఆయన చెప్పకుండా సైగ చేసి వెళ్తున్నాడు.

సౌంజ్ఞలు కనపడుతున్నాయి. చీరాల డాక్టరుగారు అమ్మ అన్న మాటలు విని అవి రాయి అని నాతో అనటం విని - అమ్మ - వాళ్ళు ఇతర్ల కందించేటప్పుడు సందర్భం అంతా వుంటే చాలు. వాళ్ళ సొంత భాష అక్కర్లేదు. అక్షరాలు వ్రాస్తారు కాని శబ్దంలో వున్న ఫోర్స్ రాదుగా. అప్పుడు దాని భావాన్ని బ్రాకెట్‌లో వ్యక్తపరచాలి. వీళ్ళు అనుభవించి ఆనందిస్తారు. ఇతర్లకు అందించేటప్పుడు సందర్భంతో సహా అందించాలి అని సూచించింది.

బుద్ధిమంతుడన్నయ్య కొడుకు ప్రభాకర్ చిన్నపిల్లవాడు. వెళదాం అంటూంటే బు[illegible] తుడు "వీడికి రాక్షసుడి పళ్ళు వచ్చినై" అమ్మా

అమ్మ :- రక్షకుడి పళ్ళేమోరా అట్లున్నయ్యేమో కనుక్కొని ప్రసాదం తీసుకెళ్ళు ఇంటికి

హైమాలయంలో హైమకు ఉయ్యాల వేస్తే పైనుండే లైట్ల వెలుతురులో చూచింది. మధ్యాహ్నం అమ్మ పడుకున్నప్పుడు చిన్న తుప్పర పడ్తుంటే - అమ్మ "పెద్ద వర్షమైతే బాగుండును" అన్నది. సాయంత్రానికి వర్షం పెద్దదైంది.

రామకృష్ణ :- ఏమిటమ్మా యీ వర్షం పైర్లు చూడు ఎట్టా పాడవుతున్నాయో!

అమ్మ నవ్వుతూ ఇందాక ఉయ్యాల బల్ల మీద కూర్చున్నప్పుడు ఎంత తపనగా వున్నదనీ వర్షం కావాలన్న తపన.

అర్థగంట దబాయించి కొట్టింది వర్షం. ఒకవైపు వరద రోజురోజుకూ పెరుగుతున్నది. వచ్చేవారినీ, పొయ్యేవారినీ దాటెయ్యటానికి మనుషులు వుండాల్సిందే. వంటరిగా ప్రయాణం చేసేందుకు వీల్లేని పరిస్థితి.

★ ★ ★ ★ ★

30-10-1969

అమ్మ రాత్రి మేడపైనే పడుకున్నది. ఉదయం 9 గంటలకు క్రిందికి దిగి వచ్చింది.

ఇక్కడున్న పోతుకూచి ప్రసాద్, లంక రమణ ఇద్దరికీ స్వరయుక్తంగా అభిషేకం చేయటం నేర్పిస్తే చక్కగా, ముచ్చటగా వుంటుందనుకుని వాళ్ళిద్దర్నీ పిలిపించింది.

భద్రాద్రి రామశాస్త్రిగార్ని పిలిపించి ఆయనకు విషయం చెప్పి

అమ్మ :- వీళ్ళను బాపట్ల పంపించి నేర్పిద్దామా!

రామశాస్త్రి :- వీళ్ళక్కడ సరిగ్గా వుండద్దూ! ఇక్కడే నేర్చుకుంటే సరిపోతుంది.

అమ్మ :- స్వరయుక్తంగా, చక్కగా చదివేటట్లు వుండాలి.

రామశాస్త్రి :- పాఠ్యక్రమం తప్పులేకుండా నేర్చుకుంటే, ఎక్కడకు వెళ్ళినా మనకు అప్రతిష్ట లేకుండా వుంటుంది.

అమ్మ :- నీ దగ్గరకు కొత్తవాళ్ళు వచ్చి నేర్చుకోవటం వేరు. వీళ్లుండటం వేరు నాన్నా! భయం వుండదు.

రామశాస్త్రి :- సరి అయిన క్రమశిక్షణలో పెట్టుకోవచ్చు. పెద్దవాళ్ళే వూరుకోరు. గొడ్లు అనీ, పొలం అని తిప్పుతుంటారు.

అమ్మ :- వాళ్ళకు కావాలనిపించేటట్లుగా నువ్వుండాలిగా. (పిల్లలను చూస్తూ) మీకు పొలం పనీ వద్దు, గొడ్ల పనీ వద్దు. మీరు వాటి జోలికి పోవద్దు. తెల్లవారుఝామున 4

గంటలకే లేవటం, స్నానం చేసి సుప్రభాతానికి రావటం తర్వాత (రామశాస్త్రిగారి) తాతగారితో అభిషేకానికి వెళ్ళి ఆయన చెప్పినట్లు చెయ్యటం, భోజనం చెయ్యటం ఆయన వెంబడే వుండి చెప్పినట్లు విని నేర్చుకోవటం, సంధ్యావందనానికి రావటం. మీరు మొత్తం 5 గంటలు నిద్రపోండి. (రమణను చూస్తూ) వీడికి ఒడుగు కాలేదుగా సంధ్యావందనం నేర్చుకోవటానికి పనికి రాడుగా-

తాత :- తతిమ్మావన్నీ చెప్తాలే

అమ్మ :- (రమణతో) 'వచ్చే సంవత్సరంలో నీకు ఒడుగు చేస్తాను'

తాత :- ఎందుకమ్మా కార్తీక మాసంలో చేస్తే సరిపోతుంది

అమ్మ :- పనికివస్తుందా వాళ్ళ నాన్నగారు పోయిన సంవత్సరం కదా! (అమాయకంగా అడిగింది.) (అమ్మకు పట్టింపు లేదు, తాతగారికి ఎక్కువ పట్టింపు కలవాడవటం వల్ల ఆయన చేతే సరేననిపించాలని)

తాత :- నువ్వు చెయ్యమ్మా పనికి వస్తుంది.

అమ్మ :- సరే కార్తీకమాసంలో చేస్తాలే. (పిల్లలతో) - తెలుగు వ్యాకరణం తాతగారు చెప్పినట్లు బళ్ళో చెప్పరు. తాతగారి దగ్గర నేర్చుకోండి. మీరు బి.ఏ., ఎమ్.ఏ., పాసయి తెచ్చుకుండేదంతా ఇక్కడే వస్తుంది. మీరు ఇదే (ఇక్కడే) జీవనం అనుకున్నారు గనుక (అమ్మే ఆధారం ఆ కుటుంబాలకు)

అమ్మ నా వైపు తిరిగి అమ్మాకుమారికి సంస్కృతం నేర్పించవచ్చు. దాని గొంతు బాగుంటుంది. పెళ్ళిళ్ళ మంత్రాలు నేర్పించాలి వీళ్ళకు. పెళ్ళి చేయించటం నేర్చుకోవాలి. మనం ఇంకొకళ్ళని అడగకుండా వీళ్ళే అభిషేకాలు చెయ్యటం, వీళ్ళు గోచీపోసి కట్టుకుని చటారి ఇస్తుంటే - ఎంత బాగుంటుందో! (పిల్లలతో) మీరు గుండ్లు కొట్టించుకుని తలంటి పోసుకుని చక్కగా విభూదిరేఖలు పెట్టుకోండి ముచ్చటగా వుంటారు.

అమ్మకు అన్నపూర్ణ టీ తెచ్చిస్తే కొంచెం తాగి, రమణకి, ప్రసాద్‌కి, అమ్మాకుమారికి యిచ్చింది.

అన్నంరాజు రామకృష్ణారావుగారు వచ్చి ప్రసాద్ పక్కన కూర్చోబోతుంటే ప్రసాద్ కాలు తగిలింది. అది గమనిస్తున్న అమ్మ - చూసి కూర్చోవు గదా! వెనుక, ముందు చూడవు.

రామకృష్ణ :- ఛ. అవి ఎట్లా పోతాయి పోగొట్టమ్మా!

అమ్మ :- పోగొట్టటం ఎందుకసలు. అవి అట్లా వుండాల్సిందే. హాయిగా కూర్చో పన్లు

కాగానే కూర్చుంటే సరి. (గోపాలన్నయ్యతో) పూర్ణానంద స్వామీజీ ఎంతమందికి ఉపదేశం చెయ్యలేదూ... ఈయన ఎప్పుడూ కళ్ళుమూసుక్కూచుంటాడు. అసలు మరుపు రాదు.

రామకృష్ణారావు :- నిజమమ్మా! అసలు మరుపు రాదు. ఎంత మర్చిపోదామన్నా, ఎంత ప్రయత్నం చేసినా వెంబడి బడుతుంది.

గోపాల్ :- నాకు ఎప్పుడూ కళ్లు మూతలు బడుతుంటాయి.

అమ్మ :- నీ కళ్ళ మూతలు డబ్బు కోసం, నిద్రకోసం

రామకృష్ణ :- సొంతం కోసం కాదు గదమ్మా!

అమ్మ :- అయితే ఇది సొంతం కాదా!

రామకృష్ణ :- సెల్ఫ్‌నెస్ అంటారమ్మా!

గోపాల్ :- సెల్ఫ్‌నెస్ కాదండీ సెల్ఫే....(రామకృష్ణారావుగారితో) నాకు 2 లక్షలిచ్చి హైమాలయంలో కూర్చోండి హాయిగా....

అమ్మ :- తర్వాత మాత్రం అవసరం వుండదూ!

రామకృష్ణ :- ఎప్పుడూ ఏదో ఒక అవసరం వుంటూనే వుంటుంది.

బాపట్ల అగ్రికల్చరల్ బి.ఎస్.సి., చదువుతున్న యశోద అనే సోదరి ఎమ్.ఎస్.సి., కి బెనారస్ వెళ్ళబోతూ మళ్ళీ ఎన్నాళ్ళకు అమ్మ దగ్గరకు వస్తానో అని అమ్మకు చీర పట్టుకొచ్చింది. అమ్మ కొంతమందివి భుజాన వేసుకున యిచ్చేస్తుంది. అలాగే ఆమెకు ఇవ్వబోయింది.

నీకోసం తెచ్చానమ్మా! అన్న యశోదతో - హైమాలయంలో కట్టించమ్మా! అన్నది.

యశోద చేమంతిపూలతో పూజ చేసింది. ఆ పూలతో హైమకు జడ వేయించమని చెప్తే - యశోద హైమకు చీర కట్టించి, చేమంతి పూలజడ వేయించి వచ్చింది. ఎప్పుడొస్తావని అమ్మ మామూలుగా అడిగింది. "రప్పించినవారు మీరే కదా! మీకు తెలియకుండా లేదు గదా! మీ ఇష్టం" అని నమస్కారం చేసుకుని ప్రసాదం తీసుకుని వెళ్లింది.

ఒక సోదరుడు కొత్త పుస్తకం, కలం అమ్మ చేతికిచ్చి వ్రాయమన్నాడు.

అంఆ, ఆంమ, అమ్మ, అంఆ అని వ్రాసింది.

భద్రాద్రి తాతగారు అన్నపూర్ణకు నెల్లూరి డాక్టరు ఎస్.వి. సుబ్బారావు గారి తమ్ముడితో సంబంధం కుదిర్చారు. వివాహానికి లగ్నం నిర్ణయించుకుని తీసుకొచ్చారు. వీరాస్వామి

(నగలు చేసే అతను) అన్నపూర్ణా వాళ్ళను ఏమేమి కావాలో అడిగి నగలు చెయ్యమన్నది. అన్నపూర్ణ, వాళ్ళ చిన్నమ్మ రాజ్యలక్ష్మి, "మీరే చెప్పి చేయించండి. ఏమేమి కావాలో, మాకేమి తెలియదు. అయిన వాటికి డబ్బులిస్తాం" అని భారము బాధ్యత అమ్మకు వదిలారు.

★★★★★

31-10-1969

అమ్మ మేడమీద నుండి కిందికి దిగి వచ్చి అన్నంరాజు రామకృష్ణారావుగారింట్లో సోఫాలో కూర్చుని అక్కడ 2 బొమ్మలుంటే వాటిని ఒళ్ళో బెట్టుకున్నది. వాటిని అటూ యిటూ తిప్పుతూ ఆడబొమ్మ రెండుచేతులూ కలిపి నమస్కారం చేయించుకుని రామకృష్ణారావు గారి చేతికిచ్చి మొగబొమ్మతోనూ కాసేపు ఆడుకుని ఆయన చేతికిచ్చి, వీళ్ళిద్దరూ రాము, శేషు అన్నది. (వాళ్ళిద్దరూ ఆయన పిల్లలు) రామక్రిష్ణారావుగారు బొమ్మలను సరిగ్గా పెడుతుంటే అవి నిలవక పోతుంటే -

"ఫ్రాక్చరైంది" అన్నదమ్మ

అమ్మ :- చైనా బొమ్మలు బాగుంటాయి

రామకృష్ణా రావుగారి భార్య ఉష :- ఇంకా పైన వున్నాయి బొమ్మలు. బాగుంటాయి సంక్రాంతికి పెడతాం.

అమ్మ :- (అక్కడున్న అందరినీ చూస్తూ) నేనీ బొమ్మల్నే పెడతాను.

రామ :- ఈ బొమ్మలకు అన్నం పెట్టఖర్లేదు. అందుకని వీటిని పెడతాం మేము - (తనను చూపించుకుంటూ) వీటికి అన్నం కావాలిగా

అమ్మ :- (బొమ్మలను చూపిస్తూ) వాటికి ఫ్రాక్చరైతే ఎట్లా బడితే అట్లా వుంటాయి.

రామ :- మనుషుల్ని వుద్దేశించి యివి పడుండవుగా!

అమ్మ :- పడుండవు. వీటికి మనసు ఫ్రాక్చరెక్కువ. అంటేనేను గట్టిగా చేసుకోలేదన్నమాట. అంటూ ఆ బొమ్మలు నా చేతికిచ్చి 2 రోజులు మనింట్లో వుంచుకుని పంపిద్దాం అన్నది.

★★★★★

2-11-1969

రాత్రి. అమ్మ పైనే పడుకున్నది. రాత్రి స్నానం చెయ్యనందువల్ల సుప్రభాతం జరుగుతున్నప్పుడే స్నానం చేసింది. నిన్నట్నుంచి అన్నపూర్ణ లేవనందు వలన తనే జడ వేసుకున్నది. ఇవాళ గుంటూరులో అమ్మ నామం ఏకాహం. ఇక్కడ్నుంచి మా నాన్నగారిని పంపుతూ, తీర్థం, ప్రసాదమూ యిచ్చి పంపింది (గుంటూరు వాళ్ళకు)

తన పెళ్ళికి అమ్మకు చీరలు తెమ్మని శాయమ్మ గారికి చెప్తున్నది అన్నపూర్ణ.

అమ్మ :- నువ్వు చీరలు తెప్పించద్దు. డబ్బివ్వండి ఏదో ఒకటి చేసుకుంటాను. నా యిష్టం.

అట్లా నేనివ్వనన్నది అన్నపూర్ణ.

రామకృష్ణన్నయ్య :- అట్లా ఇస్తే పులుసులో పడ్తుందని వాళ్ళ వుద్దేశమమ్మా!

అమ్మ :- ఏం నాయనా! ఎవరైనా పులుసులో ముక్క తినాల్సిన వాళ్ళమేగా

భద్రాద్రి తాతయ్య మనుమరాలు అమ్మ దగ్గర కొచ్చి కూర్చుని ఆమె సంసారబాధలు చెప్పుకుని ఈ బాధలు నేను పడలేనమ్మా అని భోరున ఏడ్చింది.

అమ్మ ఆమె వైపు జాలిగా చూస్తూ - తప్పేదేముందమ్మా పైగా నలుగురు బిడ్డలు పుట్టిన తరువాత చెంగు పట్టుకుని అడుక్కునైనా పోషించాల్సిందేగా అంటూ ఓదార్చింది.

రాచర్ల శ్రీరామ్మూర్తి భార్య లలిత పిల్లలు లేరని పిల్లల కొఱకు హైమాలయంలో 108 ప్రదక్షిణాలు చేస్తున్నది. లలిత అమ్మ దగ్గరకు రాగానే "హైమ ఏమంటున్నది, హైమతో ఒకసారి రమ్మన్నానని చెప్పు. ఎన్ని ప్రదక్షిణాలు చేస్తున్నావు పూటకు"

లలిత :- 108

అమ్మ :- నీకోరిక తీరుస్తానంటున్నదా!

రామక్రిష్ణారావుగారు నవ్వుతూ - నువ్వు పిలిస్తే రాదా హైమ

అమ్మ :- (లలితను చూస్తూ) అది రోజూ హైమతో మాట్లాడుతున్నదిగా!

(ఉషక్కయ్యతో) రామరాజు క్రిష్ణమూర్తి కూతుర్ని చూసొచ్చావా పొద్దున! చూసొచ్చానమ్మా అన్నది ఉష.

ఈసారి అంతా అడపిల్లలే. ఒక హైమ అనేక హైమలయినది. నంబులుకి ఆడపిల్ల, మధుకి ఆడపిల్ల, క్రిష్ణమూర్తికీ ఆడపల్లే "జంబుద్వీపే, భరతవర్షే" అంటూ ఆలోచన లోకి వెళ్లింది.

కటిక కోటేశ్వరరావు ఆడపిల్లల పెళ్ళి సంబంధాల ప్రసక్తి వచ్చి (నండూరి నారాయణ అమ్మ దగ్గర కొచ్చేవాడు) వీళ్ళ సంబంధాన్ని కలుపుకుంటున్నారు.

నారాయణ చాలా మంచివాడమ్మా అన్నారు రామక్రిష్ణారావుగారు.

అమ్మ :- నండూరులో సాయిబాబా భజన చేస్తుండేవాడు. మీరూ నండూరి వాళ్ళేగా (అన్నంరాజు వాళ్ళు నండూరి వాళ్ళు)

రామ :- ఏం గాదు మాది జిల్లెళ్ళమూడి

రాఘవయ్యగారు :- మనదీ అమ్మాపురంలెండి. శబ్దశాస్త్రరీత్యా అమ్మాపురం అంటే తప్పు.

చీరాల అమ్మ వెళ్ళినప్పుడు ఒక పేటకు అమ్మాపురం అని పేరు పెట్టిందన్నాను.

అయితే రైటే అన్నారు రాఘవయ్యగారు.

అమ్మ :- అంబాపురమని కాబోలు ఆయన ఉద్దేశం. ఇంకా నయం అంభాపురమనలేదు. వాళ్ళంతా ఢంభాపురస్థులు. అక్కడున్న అందరూ పకాపకా నవ్వారు.

నిన్ననే తెచ్చిపెట్టిన పూలకుండీలలో పూసిన గులాబీలను, మొగ్గలను చూస్తూ "గులాబీపూలను పూయించావే" అన్నది.

ఉష :- నేను పూయించేదేమిటమ్మా!

అమ్మ నవ్వుతూ, తులసి కూడా వేస్తే బాగుంటుంది. తులసి మాలలు బాగుంటాయి. మాచిపత్రి, తులసి రుద్రజడాకు నాకు ఎక్కువ యిష్టం.

రాఘ :- తులసిచెట్లుంటే పాము రాదంటారేమిటమ్మా!

అమ్మ :- తులసికోటలో పాము పడుకోవటం నేను చూసాను.

రాఘ :- ఇంకా ఆ ప్రశ్నే లేదు.

అమ్మ రామక్రిష్ణారావు గార్ని చూపిస్తూ - రాఘవయ్యగారితో తల్లక్రిందుగ తపస్సు చెయ్యబోతున్నాడు.

రామక్రిష్ణ :- బల్లక్రిందగానా

అమ్మ :- భువనేశ్వరీదేవిని చూసొస్తాడట

రామ :- ఇక్కడ కనపడకపోతేగా!

అమ్మ :- (ఒక్క క్షణం మౌనంగా ఉండి) నిన్ను హైమే మోసం చేసింది. రాత్రి సూర్య నారాయణగారూ అంతే. ఎంత హాయో, ఎంత హాయో హైమాలయంలో అన్నాడు.

రామ :- ఎన్ని తపస్సులు చెయ్యకపోతే ఇక్కడికొచ్చాం చెప్పమ్మా! చెప్పు.

అమ్మ :- ఈ వయస్సులో....

రామ :- రాఘవయ్యగారు పద్యాలు పాడతాడటమ్మా

అమ్మ :- (హాస్యాన్నికి) నాకు నచ్చవు ఆయన పద్యాలు. (ముద్దుగా, మృదువుగా ఒక దెబ్బ వేసిందాయన చెంపమీద.)

రామ :- ఎంత చురుకమ్మా నీ చెయ్యి

అమ్మ :- నన్నింత చిన్నబుచ్చుతారేంటి నీ చెయ్యి చురుకు అన్నారు. కానీ అమ్మ చురుకనరే
రాఘవయ్యగారు రామకృష్ణారావుగార్ని మీకు తగలిందా దెబ్బ.

రామ :- మీకు తగిలితే నాకు తగిలినట్లనిపించింది.

అమ్మ :- తగలకుండా తప్పించుకోవటానికి
మళ్ళీ నవ్వుల గలగలలు

రాఘ :- భువనేశ్వరీ అంటే పద్యం గుర్తుకొచ్చిందమ్మా!

అమ్మ :- అమ్మదొంగా... నీ నిజవర్తనం... పాడు.
ఆయన అప్పుడు పాడలేకపోయారు.

అమ్మ :- మనస్సు హరిస్తే పద్యమేం చదువుతావు

రాఘ :- పద్యం చెప్పటం వరకే

అమ్మ :- హరించటం, తరించటం రెండూ ఒకసారే.

రాఘ :- నువ్వు భరిస్తున్నావు నన్ను

అమ్మ :- అటు తిరుగు మళ్ళీ పడ్తుంది దెబ్బ! (అన్నది చిరునగవుతో)

రాఘ :- నీ దెబ్బలకేమీ బాధలేదు గానీ ఒక సందేహమమ్మా!

అమ్మ :- ఏమిటది?

రాఘ :- నువ్వు దెబ్బ వేస్తే, మా చెంపనున్న వెంట్రుకలు గుచ్చుకుంటయ్యేమోనని బాధ.

అమ్మ :- మనకు కత్తులే గుచ్చుకోవు. ఇటువంటివేం గుచ్చుకుంటాయి. గుచ్చుకుండేవే గుచ్చుకోవటం లేదు. గుచ్చుకుండేదేమున్నది.

రాఘ :- అది సరేలే

అమ్మ :- రాఘవయ్యగారితో హైమ మీ వాకిట్లోకి వచ్చి కూర్చుండేది గుర్తు వస్తుందా!

రాఘ :- వస్తుందమ్మా!

అమ్మ :- రోజూనా...

రాఘ :- రోజూ.కాదు గానీ, ఎప్పుడన్నా గుర్తు వస్తుంది.

అమ్మ :- "రాఘవన్నయ్య నట్లా చేశావెందుకమ్మా" అనేది అన్నయ్యగారూ అనేది కదూ నిన్ను ఎప్పుడూ! సాగర్ గారి భార్య రాజ్యలక్ష్మమ్మక్కయ్య కోసం దిగులు పడేది. గుంటూరు తీసుకెళ్ళే ముందు దానియెదుటేగా గుంటూరు అనవసరం. రూపంలో మార్పు వస్తున్నది. ఇహ లాభం లేదని అన్నారు. అయినా ఎక్కడా బాధ అనేది లేదు. "నీవు పడుకుండే గదిలోకి తీసుకెళ్ళమ్మా" అని పట్టుకుంటే దానంతట అదే నడిచి వచ్చింది. నా పక్కలో పడుకోబెట్టుకుని దగ్గరకు తీసుకుని బాధపడుతుంటే "నీవు బాధపడటమేమిటమ్మా పిచ్చమ్మా, నీకు దిగులేమిటి" అన్నది నన్ను. నీవు స్నానం చేసిన నీళ్ళు పొయ్యమ్మా అని నీళ్ళు పోయించుకున్నది. నీవు పోతావని చెప్పిన తర్వాత కూడా ముఖంలో ఒక రవ్వంతయినా బాధలేదు. గుంటూరు తీసుకెళ్ళే దారిలో మంచినీళ్ళడిగితే డాక్టరివ్వద్దన్నాడు. "అమ్మనెందుకట్లా విసుక్కుంటారు, విసుక్కోబోకండి" అన్నది.

★★★★★

4-11-1969

మధ్యాహ్నం 2 గంటలకు ఈమని నుంచి పెద్దిరాజు సూర్యనారాయణగారి తమ్ముడు రమణయ్య గారు, ఆయన భార్య, చెల్లెలు, మరదలు, పిల్లలు వచ్చారు.

అమ్మ దర్శనం చేసుకుని పూలు, పండ్లు సమర్పించి కూర్చున్నారు. రమణయ్యగారి భార్య నమస్కరిస్తూ - చాలా కాలమయిందమ్మా నీ దగ్గరకువచ్చి, సంసారంలో చాలా ఒడిదుడుకులు వచ్చినాయి. మీరే ధైర్యం యిస్తూ, మీరే రక్షిస్తుంటే, మీ దయ వలన ఎట్లాగో నెట్టుకు రాగలిగాం. అంతా పరమేశ్వరీ దయ అన్నదామె.

అమ్మ అన్నీ మౌనంగా వింటూ - ఈమె రమణయ్యగారి భార్య అని రామకృష్ణన్నయ్యకు పరిచయం చేసింది.

అమ్మ :- ఆమె మరదల్ని చూస్తూ వీళ్ళ నాన్నగారు ఎక్కడున్నారు?

ఆమె :- బాపట్లలోనే వున్నారమ్మా! రిటైరు అయినారుగా. ఈమెకు (మరదల్ని చూపిస్తూ) ప్రతిసారీ గర్భిణీ పోతున్నదమ్మా!

అమ్మ :- వాళ్ళతో వున్న 10 సం. అమ్మాయిని చూస్తూ ఈ అమ్మాయి వీళ్ళమ్మాయేగా.

ఆమె :- అవునమ్మా దాని తర్వాత ఎవరూ లేరు యింత వరకు.

అమ్మ మౌనంగా వింటున్నది వాళ్ళు చెప్పుకునేవన్నీ.

ఆమె :- సహస్ర నామార్చన చేసుకుందామని కుంకుమ తెచ్చుకున్నామమ్మా. అన్నాలు తిన్నాం. భోంచేసి పూజ చేసుకుంటాం అన్నది చాలా బాధపడుతూ

అమ్మ :- చేసినట్లే, చేస్కుకోవాలి అన్న సంకల్పమే చేసినట్లు ఏం ఫర్వాలేదు చేసుకోండమ్మా!

"భావనామాత్ర సంతుష్టాయై నమః" అన్న నామం గుర్తొచ్చింది.

★★★★★

15-11-1969

అమ్మ రాత్రి మేడమీదనే పడుకున్నది. రావూరి నరసింహమూర్తిగారు, అమ్మ స్నానం పైన చేస్తానంటే వేడినీళ్ళు పైకిచేర్చి, రామకృష్ణన్నయ్య 'మాతృశ్రీ' సంచికకు ఆర్టికల్స్ ఇస్తానంటే ఆగారు. అన్నయ్య కింద అంతస్తు గదిలో కూర్చుని ఆర్టికల్స్ తయారు చేస్తున్నాడు.

అమ్మ స్నానమయాక గబ గబ దిగి కిందికి అన్నయ్య దగ్గరకొచ్చి నువ్వు బెట్టు చేస్తే నేను బెట్టు చేస్తానురా అంటూ హాల్లోకెళ్ళి కూర్చుంది.

అప్పటికి అయినంత వరకు నరసింహమూర్తి గారికి యిచ్చి పంపి అమ్మ దగ్గరకొచ్చాడు.

అమ్మ చిదంబరరావుగారు వ్రాసిన రాజరాజేశ్వరీ శతకంలోని కొన్ని పద్యాలు తీసి చూపించి, అన్నయ్యను చదవమని చదివించింది.

నెల్లూరు నుంచి రెడ్డిగారు వస్తూ మైసూరుపాకు, కారప్పూస తెచ్చి నివేదన చేశారు. అమ్మ కుశలప్రశ్నలు వేసి రెడ్డిగార్ని పరామర్శించి, మైసూరుపాకు, కారప్పూస (హైమకు యిష్టం) హైమాలయంలో నివేదన చేసి తీసుకురమ్మన్నది.

అమ్మ :- వేణుగోపాలరెడ్డి (జిల్లా కలెక్టరు) వచ్చి వెళ్ళాడు నాన్నా! వాళ్లమ్మ కూడా వచ్చింది. వాళ్ళ 2వ కుమారుడు ఐ.ఎ.యస్. కి వెళ్తున్నాడట. మీ ఆశీర్వాదం కోసం వచ్చానన్నది. ఆయనా చిన్నవాడే (కలెక్టరు). ఇక్కడ్నుంచి వెళ్ళిన తర్వాత ట్రాన్స్ఫర్ అయిందిట. అంతకు ముందే అనుకుంటున్నారట ఇక్కడ్నుంచి వెళ్ళిన 2 రోజులకే ట్రాన్స్ఫర్ అయిందట అని విన్నాను.

రామకృష్ణ :- ఆయన మిమ్మల్ని అడిగాడు. రమణారెడ్డి బంధువులు ఇక్కడ వుండాలే అని.

రెడ్డి :- నేను చూళ్ళేదు వాడికేదో స్నేహం

అమ్మ :- ఇంకాస్త ముందు వచ్చివున్నట్లయితే బీదలకి ఇళ్ళు వేయించేవాడ్ని అన్నాడట.

రెడ్డి :- అయిపోయిన సంగతెందుకులే ప్రాప్తం ఉన్నపుడు వచ్చాడు

అమ్మ :- ఇప్పుడు వేణుగోపాల్ అన్న అతను వచ్చాడటగా

ఒక కొత్త కుటుంబం వచ్చారు. వాళ్ళ పాపకు అమ్మ చేత అన్నప్రాశన చేయించుకోవాలని-

అన్నయ్య అన్నీ సిద్ధం చేశాడు. అమ్మ పాపను ఒడిలో కూర్చోబెట్టుకుని అన్నప్రాశన చేసి బొట్టుపెట్టి తన పాదాల మీద పూలు జల్లి ఆశీర్వదించింది. అందరికీ తీర్థం వేస్తూ ఆ పాపకు తనే నోట్లో వేసింది.

పాపకు ముట్టుదోషం తగిలింది. అమ్మకు చూపించి ఆశీర్వచనం తీసుకుందామని పెద్దపల్లి నుంచి తీసుకువచ్చాం అమ్మా!

అమ్మ మౌనంగా విన్నది. ఏం మాట్లాడలేదు. వాళ్ళు అమ్మకు చీర పెట్టారు. అమ్మ పైన కప్పుకుని తిరిగి యిస్తుంటే - "మీకోసం తెచ్చాం అమ్మా. మీరు కట్టుకోవాలి"

అమ్మ :- హైమాలయంలో యివ్వండమ్మా

వెళ్ళొస్తామని ఆ కుటుంబం వెళ్ళారు. అమ్మ లోపలికెళ్ళింది.

గంగరాజు వెంకాయమ్మగారు అంటే (బామ్మకు కజిన్. గంగరాజు లోకనాథం గారికి తల్లి) వచ్చారు. నాన్నగారింట్లో భోజనం పెట్టమన్నది నన్ను.

ఏకాహానికి వెళ్ళి వచ్చిన మా నాన్నాగారు ఏకాహాన్ని గురించి చాలా గొప్పగా జరిగింది. మొదలు పెట్టినప్పుడెలా వున్నదో చివరిదాకా అలాగే జరిగిందిట. క్రోవి సత్యనారాయణ గారు (మంచి సంగీత విద్వాంసుడు) రాధ నామానికి ముగ్ధుడై వచ్చే ఆదివారం దీపావళినాడు రాధకు సన్మానం చెయ్యాలని అనుకున్నాడట - అని చాలా కబుర్లు చెప్పారు. అమ్మ చాలా ఆసక్తిగా విన్నది.

పొట్లూరి సుబ్బారావు గారు వచ్చారు. 2 యాపిల్స్ యిచ్చారు అమ్మకు. అమ్మ వాటిని ముక్కలు కోసుకురమ్మని అక్కడున్న అందరికీ పెట్టింది.

సాయంత్రం సుబ్బారావుగారు స్లైడ్స్ చూపించారు ఓ గంటసేపు.

*****

16-11-1969

అమ్మ దగ్గర శ్రీపాద గోపాలక్రిష్ణమూర్తిగారు ఉన్నారు. ఇవాళ వెళ్దామనుకున్నారు. వెళ్ళటానికి కుదరలేదు. మాటల సందర్భంలో డైరీల ప్రసక్తి వచ్చింది. మంగ డైరీలు మంగ తమ్ముడు సత్యాన్ని పంపించి ఎల్లుండికల్లా తెమ్మని చెప్పమన్నది అమ్మ నాతో.

శ్రీపాద :- ఇవాళ బయల్దేరుతానని అనలేను కాని, ఎల్లుండి వరకు ఉండకపోవచ్చు.

అమ్మ :- చూద్దాం కానీండి

శ్రీపాద :- అవును మరి, నేననుకున్నానా ఇన్నాళ్లూ వుంటానని

బుద్ధిమంతుడి కొడుకు ప్రభాకర్ వచ్చి నమస్కారం చేస్తూ కాస్త దణ్ణం పెట్టుకోనీ అన్నాడు.

అమ్మ :- నీ పేరేమిటి?

ప్రభాకర్ :- ప్రభాకర్

అమ్మ :- నీ పేరు ఎవరు పెట్టారు?

ప్రభా :- నువ్వే

అమ్మ :- ఎందుకు కొబ్బరికాయ కొట్టావ్?

ప్రభా :- కొట్టాలనిపించింది

అమ్మ :- ఎందుకు కొట్టాలనిపించింది?

ప్రభా :- నీ కోసం

అమ్మ :- నా కోసం ఎందుకూ?

ప్రభా :- ఊరికెనే

అమ్మ :- అందరికీ కొట్టవేమి. అందరికీ కొట్టరాదూ

ప్రభాకర్ కొట్టనని తలూపాడు

అమ్మ :- ఎందుకని?

ప్రభా :- నాయనమ్మ కొడ్తుంది

అమ్మ :- ఆమె ఏమీ అనకపోతే కొడ్తావా. ఇక్కడ 10 బస్తాలున్నాయి. అందరికీ తలొకకాయ కొట్టు.

కొట్టనని తలూపాడు. 7 సం.ల ఆ పసివాడ్ని అమ్మ దగ్గరకు తీసుకుని తన అమృతస్పర్శతో నిమురుతూ దిగుల్లేదా! అన్నది.

ప్రబా :- నాన్న ఇవాళ వస్తానన్నాడుగా!

అమ్మ :- అందుకని దిగుల్లేదా!

ఉహుఁ అన్నాడు.

అమ్మ :- కాస్త దణ్ణంపెట్టుకోనీయ్ అంటివే. ఏమని పెట్టావ్, పరీక్ష తప్పాలనా

ప్రభా :- ప్యాస్ కావాలని

అమ్మ వాడి రెండుచేతులు పట్టుకుని (దాసు, హైమాలయంలో పూజ చేసే సుబ్బారావు గారు వస్తే) వాళ్ళు చూడు ఎంత బొట్టు పెట్టుకున్నారో తెల్లగుడ్డలు కట్టుకుని వచ్చారు దణ్ణంపెట్టు నాన్నా!

ప్రభా :- పెట్టను

అమ్మ :- వాళ్ళ దగ్గరుంటే ఇడ్లీ పెడతారు, డబ్బులిస్తారు, చొక్కాలు కుట్టిస్తారు. నా దగ్గరుంటే ఏమీ ఇవ్వను. మంచినీళ్ళు పోస్తా

ప్రభా :- తాగుతా. ఆ మాట అనగానే అక్కడున్న అందరికీ నవ్వు వచ్చింది.

అమ్మ :- నా దగ్గర గుడ్డలుండవు. గోచీ పెట్టుకోవాలి.

గోచీ పెట్టుకుంటానన్నాడు.

అమ్మ :- నేను కూడా వాళ్ళల్లే వున్నాగా!

ప్రభా :- తల అడ్డంగా తిప్పుతూ లేవు

అమ్మ :- నేను వాళ్ళల్లే లేనూ?

ప్రభా :- వాళ్ళేం బాగుండలేదు

అమ్మ :- నేనెవరనుకుని బాగున్నానంటున్నావ్

ప్రభా :- అమ్మవి

అమ్మ :- మీ అమ్మ ఇంటి దగ్గరున్నదిగా

ప్రభా :- నువ్వే అమ్మవి

అమ్మ :- ఎట్లా?

ప్రభా :- జిల్లెళ్ళమ్మవి

అమ్మ :- నేను జిల్లేళ్ళకు అమ్మను

ప్రభా :- జిల్లేళ్ళకు ఎట్లా అమ్మవో నాకు అట్లాగే అమ్మవి.

శ్రీపాదవారు నవ్వుతూ లాజిక్కున్నది. ఇక్కడ బాలానుగ్రహం బాగున్నది.

అమ్మ :- బాబు తలమీద ఒక చెయ్యి వేసి గడ్డం నిమురుతూ - నీకు మీ అమ్మ కావాలా! నేను కావాలా?

ప్రభా :- నువ్వే

అమ్మ :- నీకు మీ అమ్మ ఉన్నదిగా

ప్రభా :- అమ్మకూ అమ్మవేగా

అమ్మ :- మీ అమ్మకూ అమ్మ ఉన్నది. మద్రాస్‌లో ఉన్నది.

ప్రభా :- చీరాల్లో ఉన్నది. నువ్వు కూడా అమ్మవే. ఆమెకూ అమ్మవే.

అమ్మ :- నేను కాదు

ప్రభా :- అవును

అమ్మ :- లోపలికి వస్తున్న రామకృష్ణన్నయ్యను చూపిస్తూ మొన్న వీడు గమనించలేదు గాని పూజ రోజున కాస్త దణ్ణం పెట్టుకోనీయడేం ఆయన తొందరపెడ్తున్నాడు. ఎందుకొచ్చినట్లు ఇక్కడికి అంటున్నాడు. నాకు జాలేసింది.

ప్రభా :- నాన్న 8-30 కి వస్తానన్నాడు. 10 గం. కావచ్చింది. ఇంకా రాలేదు.

అమ్మ :- దిగులుగా వున్నదా!

ప్రభా :- లేదు.

అమ్మ :- నేనున్నానుగా! ఇంకా వాళ్ళంతా ఎందుకూ. అంతేనా. అమ్మ ప్రభాకర్ బుగ్గలు నిమురుతూ అప్పికట్ల సుబ్బారావు గారిని చూపిస్తూ ఆ అన్నయ్యను చూస్తుంటే - హైమక్కయ్యను చూసినట్లు ఉంటుంది కదూ!

బాబు ఆయన వంక చూస్తున్నాడు. వాడి మాటలకు ముచ్చటగా వుండి అమ్మ దగ్గరెందుకు! ఇవతలికి రమ్మన్నాను.

ప్రభా :- నాకు అమ్మ కావాలి

తిక్క కుదిరిందీ అన్నది అమ్మ నన్ను చూస్తూ -

అమ్మ :- ఎట్లా వున్నదీ?

ప్రభా :- చల్లగా వున్నది

అమ్మ :- ఎవరు చెప్పారు?

ప్రభా :- ఎవరూ చెప్పలేదు

అది వాడి స్వానుభవమే చెప్పింది కదా! అనుకున్నాను. అమ్మ మా అందర్నీ చూస్తూ - (ఈ సంభాషణ దృష్టిలో పెట్టుకుని)

అమ్మ :- చెమట పోసింది కదూ మీకు

శ్రీపాద :- ముగ్ధ లై తెరలు వచ్చినాయి

అమ్మ :- బాబుకు సుబ్బారావు గార్ని చూపిస్తూ - ఆ అన్నయ్య అంటే హైమక్కయ్యకు పెట్టటం, తినిపించటం చేస్తాడు గనుక - హైమక్కయే ఆయన.

అమ్మ దగ్గర ఎంతసేపు కూర్చుంటావన్నాను పిల్లాడ్ని - వాడు చాలాసేపు అన్నాడు.

ఎందుకు? అంటే - మా అమ్మ అన్నాడు

అమ్మ :- ఏమని దణ్ణం పెట్టుకుంటున్నావ్

ప్రభా :- ప్యాసు అవ్వాలని

శ్రీపాద, రాఘవయ్యగారి చెవులో ఒక పద్యం చదువుతుంటే అది చూసిన అమ్మ - ఆయనకొక్కడికేనా పెద్దగా చదివితే వింటాంగా, బాగుంటుంది.

శ్రీపాద :- పూర్తిగా రాదమ్మా! అన్ని లైన్లు వస్తే బాగుంటుంది.

అమ్మ :- అంతవరకు చాల్లే. పురిటి మంచాన అని వినపడింది. అనగానే శ్రీపాద వచ్చినంత వరకు పెద్దగా చదివారు.

అమ్మ :- ఎవరిదీ పద్యం

జాషువాదన్నారాయన

అమ్మ :- వేదుల సత్యనారాయణ శాస్త్రి వ్రాశాడు. జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రి చెరుకూరులో ఉండగా వ్రాశారు. జమ్ములమడక మాధవరాయశర్మగారు వ్రాసిన శ్లోకం ఒకటి వుండాలి, బాగుంటుందది. పి.వి.ఎల్.వి. ప్రసాదరావు సంచిక ఆవిష్కరణ అప్పటిది. అప్పటికి సంచికలు మొదలుపెట్టలేదు.

రామకృష్ణన్నయ్య :- 1961లో వ్రాసిందది. సంచికేమో 62 లో

భద్రాద్రి తాతగారు పరీక్షకెళ్ళే పిల్లల లిస్టు తెచ్చి అమ్మ చేతికిచ్చారు. పరీక్ష పేపరు కూడా ఇచ్చారు. అమ్మ పేపరు చూస్తూ - ఇంత కష్టమైనవి ఇస్తే ఎట్లా వ్రాస్తారు అన్నది ఎంతో జాలిగా.

తాతగారు :- విచక్షణతో వాళ్ళు అంతమాత్రం వ్రాయలేకపోతే ఎట్లా?

అమ్మ :- (ఆయనకు కోపం వస్తుందేమోనని) వ్యవధి లేదని అన్నానులే

సుబ్బారావు గారికి దెబ్బ తగిలిన చెయ్యి చూసి ఏమిటినాన్నా! అన్నది

సుబ్బా :- కొబ్బరి ముక్కలు తీస్తుంటే కొట్టుకున్నది.

అమ్మ :- మందు వేసుకోకపోయావా

సుబ్బా :- వేసుకుంటున్నానమ్మా!

అమ్మ రెండు కాళ్ళు జాపుకుని దుప్పటి పోగులు తుంచి నలుపుతున్నది.

మన్నవ బాలకృష్ణశర్మ పద్యాలు ఎత్తుబడి బాగుంటుంది అమ్మా అంటూ పద్యాలు చదివి వినిపించారు.

అమ్మ :- పద్యాలు వింటూ - చిన్నప్పుడు బాగా ఎత్తుకున్నాడు. ఆయనకు అది విపరీతమైన గర్వం. నేనెత్తుకున్నాను, అన్నం పెట్టాను. అని ఒక పద్యంలో చెప్పుకున్నాడు.

సుబ్బారావు గారు లేచి వెళ్ళబోతుంటే - ఆయన దెబ్బ తగిలిన చెయ్యి పట్టుకుని 'బాగా తగిలిందే... ఏమన్నా వేసుకో నాన్నా' అన్నది.

పద్యాల వరసలో శ్రీధరరావుగారి పద్యాలు చదువుతున్నారు.

శ్రీపాద :- ధుమ, ధుమ అంటే గాని తోచదు.

అమ్మ :- కొత్తగా నేర్చుకోవటం కాదూ! పెళ్ళిలో చివర ఢాం, ఢూం వాయిస్తారే...

పద్యంలో క్షీరపురం అని వుంటే - క్షీరపురమని కూడానా పేరు (చీరాలకు క్షీరపురమని పేరు)

అమ్మ :- నాకు క్షీరపురమని విన్పించలా. ఇంకొకటి విన్పించింది.

శ్రీపాద :- ఏంటో చెప్పమ్మా

అమ్మ :- ఆఁ ఎందుకులే తగాదా

శ్రీపాద బతిమాలగా, బ్రతిమాలగా

అమ్మ :- చీడపురుగు అన్నట్లు విన్పించింది. అంటూ లేచి స్నానానికి వెళ్లింది.

అమ్మస్నానం చేసి వచ్చింది. ప్రభాకర్ వచ్చి నమస్కారం చేసి కూర్చున్నాడు.

అమ్మ :- ప్రభాకర్‌ని దగ్గరకు తీసుకుని 'దిగులుగా వున్నదా?' లేదన్నాడు

అమ్మ :- ఈ వూళ్ళో ఏమున్నదీ?

ప్రభా :- నువ్వున్నావుగా

రామకృష్ణన్నయ్య :- అమ్మ వుంటే నువ్వు వూరు వెళ్తున్నావుగా

ప్రభా :- ఇక్కడే వుంటా

అన్నయ్య :- మీ ఇల్లేదీ

ప్రభా :- అమ్మ ఉన్నది

అన్నయ్య :- ఇల్లు

ప్రభా :- ఇదే

అన్నయ్య :- మీ ఇల్లయితే ఇక్కడ పడుకోవటం లేదుగా

ప్రభా :- వాకిట్లో పడుకుంటున్నా

అన్నయ్య :- మీ అక్కయ్య లేదు, మీ నాన్న లేడు

ప్రభా :- ఫర్వాలేదు

అన్నయ్య :- ఇక్కడ పిల్లలు కొడ్తారు

ప్రభా :- అమ్మ దగ్గర కూర్చుంటా

అన్నయ్య :- మా రవి నీ చొక్కా లాక్కుంటాడు

ప్రభా :- ఈ చొక్కా నాకే నచ్చలేదు

అన్నయ్య :- చొక్కా ఎట్లా

ప్రభా :- అమ్మ కుట్టిస్తుంది. ఇదీ అమ్మ కుట్టించిందే

గుంటూరు నుంచి గోవిందరాజుల దత్తు గారొచ్చారు. అమ్మకు తెల్లచీర, రవికె గుడ్డ, టీ పొట్లం అమ్మ చేతికిచ్చి నమస్కరించారు.

అమ్మ ప్రభాకర్‌ని చూపిస్తూ వీడు బుద్ధిమంతుడి కొడుకు. వాళ్ళ నాన్న ఎక్కడా కనపడలేదుగా - వాడ్ని వుడికించటానికి

కనపడలేదన్నారు దత్తుగారు

ప్రభా :- రేపొస్తాడన్నాడు ధైర్యంగా

అన్నయ్య :- ఎంత ధైర్యం

అమ్మ :- మీరు పొరపాటు పడబోకండీ అంటున్నాడు

ప్రభా :- అందరూ వస్తుంటే చీరాల్లో ఏడ్చి ఇక్కడకు వచ్చాను.

అమ్మ :- ఎందుకు?

ప్రభా :- నీ కోసం

అమ్మ :- నా కోసం ఎందుకూ

ప్రభా :- నువ్వు మంచిదానివని

అమ్మ :- ఏమిటి మంచి

శ్రీపాద :- ఏమన్నా పెడ్తున్నారనా?

ప్రభా :- అరటిపండు పెడ్తారు

అమ్మ :- నిన్ను నేను కొడితే మంచిదాన్నేనా?

ప్రభా :- ఆఁ

అమ్మ :- అయితే మంచిదనం ఏమిటి?

ప్రభా :- నువ్వు అందరికీ అమ్మవి కాబట్టి

అమ్మ :- ప్రక్కనున్న శ్రీపాదను చూపించి యీయన అనమన్నాడా?

ప్రభా :- ఊహూఁ

అమ్మ :- ఎవరు చెప్పారు?

ప్రభా :- నువ్వే చెప్పావు

అమ్మ :- నీతో ఎప్పుడు మాట్లాడాను

ప్రభా :- పుట్టినరోజునాడు, పాయసం కూడా పెట్టావు

అమ్మ :- ఎక్కడ

ప్రభా :- హైమాలయం దగ్గన పుట్టినరోజున మాడుకి నూనెపెట్టావు. అక్షరాభ్యాసం కూడా ఇక్కడే నువ్వే చేశావు.

దత్తుగారికి ముచ్చటగా వున్నది. ఆయన కల్పించుకుని 'ఏం చెప్పారు'.

ప్రభా :- ఓం

అమ్మ :- మీ నాన్న చెప్పాడా ఈ మాటలు

ప్రభా :- నువ్వే

అమ్మ :- నేను మీ అందరికీ అమ్మనన్నావే. పెద్దవాళ్ళకీ అమ్మను అన్నావే ఎప్పుడన్నాను?

ప్రభా :- మొన్న పుట్టినరోజున

దత్తు :- నీ పుట్టినరోజా, అమ్మ పుట్టినరోజా

ప్రభా :- నా పుట్టినరోజే

అమ్మ దత్తుగారి మీద చెయ్యి వేసి 'మా అబ్బాయి' అని ప్రభాకర్‌ని ఉడికించింది.

ప్రభా :- వెంటనే - మా అమ్మ అన్నాడు

మీ అమ్మేం కాదన్నాను

అమ్మకు నేను పుట్టానన్నాడు చాల రోషంగాను, ఆవేశంగానూ

అమ్మకు జాలివేసింది. సరే నాకే పుట్టావులే నాన్నా! అని గుండెలకు హత్తుకున్నది.

దత్తు :- నీ పేరేమిటయ్యా

ప్రభా :- ప్రభాకర్, ఈ పేరు కూడా అమ్మే పెట్టింది

దత్తు :- ఎన్ని సం.లు

ప్రభా :- 7

దత్తు :- భలేవాడివే అని ముచ్చటపడ్డారు.

భీమవరం నుండి జీప్‌లో ఒక కుటుంబం వచ్చారు. వారిలో నలుగురు పెద్దవాళ్ళు, నలుగురు పిల్లలు. వారిలో ఒక పెద్దాయనకు బి.పి. వున్నదట. బురదలో నీళ్ళల్లో రావటం వలన బాగా ఆయాసపడుతున్నారు. ఆయన క్రింద కూర్చోలేరని స్టూల్ వేయించింది అమ్మ.

అమ్మను చూచిన తృప్తితో, ఆనందంతో, ఆనందభాష్పాలు రాలుతున్నాయి ముసలాయన భార్యకి. అమ్మవైపే చూస్తూ దేవీస్తోత్రం చదువుతున్నది.

జీపు బురదలో కూరుకుపోయింది. ఆయన నడవటం చాలా ఆశ్చర్యమమ్మా! అమ్మే తీసుకొచ్చిందిక్కడకు అని వాళ్ళ నమ్మకాన్ని వెలిబుచ్చారు.

వాళ్ళ పిల్లలను చూస్తే చాలా ముచ్చటగా వున్నారు. వాళ్ళవైపు అమ్మ ముద్దుగా చూస్తున్నది. ముసలమ్మ పునర్దర్శనం త్వరగా జరిగేలా చెయ్యండమ్మా. ఎక్కడ్నుంచో వచ్చామమ్మా అంటూ పదే పదే నమస్కరించింది. వాళ్ళ పాపను అమ్మ దగ్గరకు పిల్చి గుండె మీద చెయ్యి వేసి ఏమిటిట్లా కొట్టుకుంటున్నది. ఇది ఒక రోజుది లాగా లేదు. అంటూ బాగా దగ్గరకు తీసుకున్నది.

ముసలమ్మ పాప అదృష్టానికి మురిసిపోతూ ఎంత అదృష్టం, ఎంత అదృష్టం. ఆ అదృష్టాన్ని మాకూ ఇప్పించండి అన్నదామె -

అమ్మ ఆ పాపతో అన్నం తిన్నావా అంటే తిన్నానన్నది. ఎవరు పెట్టారని అడిగితే - నువ్వే అన్నదా పాప.

అమ్మ :- ఇందాక వాడూ అట్లాగే అన్నాడు. ఇదీ అట్లాగే అంటున్నది. అని నీ పేరేమిటమ్మా అని అడిగింది ఆ పాపని

పాప 'మధు జానకి'' అని చెప్పింది.

పాప తల్లి :- అసలైన అమ్మ ఒడికి చేరుకున్నది అన్నది ఆనందాన్ని పట్టలేక అంతకంటే ఏమనాలో తోచక

ఒళ్ళు వేడిగా వున్నది అంటూ వాళ్ళమ్మ చేతికిచ్చింది. తల్లి ఒడిలో నిద్రపోయింది పాప.

నిద్రపోయింది గదా చాప మీద పడుకోబెట్టమ్మా! అని చాప వేయించింది. పాపను చాప మీద పడుకోబెట్టి పాట పాడాలని ప్రారంభించిందే కాని అమ్మను చూస్తున్న

తన్మయత్వంలో పాట రాక, మాట రాక మూగబోయింది. కొంతసేపు గడిచాక అంబికాస్తవం చదివింది.

అంతా నిశ్శబ్దమైంది వాతావారణం

ముసలమ్మ భర్తను చూపిస్తూ వారికారోగ్యం ప్రసాదించమ్మా అని కోరింది నమస్కారం చేస్తూ

మధు జానకి సోదరుడ్ని చూస్తూ 'నిద్ర వస్తున్నదా' అని పలకరించిందమ్మ

ఈ వాతావరణానికి, ఈ ప్రశాంతతకు అందరికీ నిద్ర వస్తుంది.

అమ్మ ఆ కుటుంబాన్ని వాత్సల్య పూరిత దృక్కుల్తో చూస్తూ వాళ్ళకు తీర్థ ప్రసాదాలిచ్చింది. వారు అమ్మ వద్ద సెలవు తీసుకుని వెళ్ళలేక వెళ్ళలేక తప్పనిసరిగా ఎంతో బాధగా వెళ్ళారు.

మధ్యాహ్నమే బాపట్ల కాలేజీ నుంచి ఒక లెక్చరర్ వచ్చారు. అమ్మకు నమస్కరించి అమ్మా హరిగోపాల్ నేనూ 2 సం.లు కలిసి చదువుకున్నామండీ

అమ్మ :- వాడు చిదంబరంలోనే వున్నాడా?

లెక్చరర్ :- మైసూర్‌లో వున్నాడిప్పుడు. మా ఆవిడ ఎప్పుడొచ్చినా నాతోనే మాట్లాడతారనీ, ఆమెతో ఏం మాట్లాడరనీ యింటికెళ్తే పోట్లాడుతుందమ్మా!

అమ్మ :- నీకు సందేహాలుంటాయి. ఆమెకు లేవు. ఆ మాటే చెప్పు అని తన పాదాల మీదున్నపూలు తీసి ఆయన చేతుల్లో పెట్టి యీ పూలు నీకే యిచ్చిందని చెప్పు - నాకు సందేహాలుంటాయిట, నీకుండవుట అమ్మ అన్నదని చెప్పు

లెక్చరర్ :- అభ్యాస వైరాగ్యాల్లో ఏది ముఖ్యం

అమ్మ :- ఏది చెయ్యటానికి సులువుగా వుంటే అది ముఖ్యం

లెక్చరర్ :- శ్రేయస్సు, ప్రేయస్సు రెండూ తడ్తూనే వుంటాయి. పూర్వజన్మ వాసన వలనా? దేనివల్ల వుంటుంది.

అమ్మ :- వాడి దయను బట్టి వుంటుంది.

లెక్చరర్ :- మీరు వెళ్ళమన్నప్పుడే వెళ్ళటం

అమ్మ :- ఎన్నాళ్ళయినా వుండమంటాను.

ఆయన ఏమన్లేక 'సెలవమ్మా' అన్నారు.

★★★★★

30-11-1969

హైమ భర్‌ద్వాజ నెట్లా ప్రేమించిందంటే - తను తొట్టి స్నానం చేస్తూ చింతకాయ పచ్చడి వేసుకుని తిని తనకు చేసినది భరద్వాజ కేసి పెట్టేది. తనకేదన్నా తినమని పెడ్తే బాబుకో అని పెట్టొచ్చేది. ఔరంగాబాద్ వెళ్ళేటప్పుడు తనకు ప్రసాదం యిస్తే భరద్వాజ తల మీద చెయ్యి వేసి ప్రసాదం (పండు) ఒలిచి నోట్లో పెట్టి వెళ్ళొస్తానని చెప్పింది. హైమకు భరద్వాజ కొడుకే.

రాఘు :- ఒక రకంగా భరద్వాజ ఎంత అదృష్టవంతుడమ్మా!

అమ్మ :- నన్నడిగితే దురదృష్టవంతుడు. అంతగా ప్రేమించే తల్లి లేకపోవటం దురదృష్టం కాదూ!

శాయమ్మగారు, రామకృష్ణారావు గారు బాపట్ల బయల్దేరారు. బయట హోటల్లో తినకుండా అన్నపూర్ణాలయంలో మజ్జిగ అన్నమన్నా తిని వెళ్ళమన్నది.

సరోజ అక్కయ్య మనుమరాలిని ఉయ్యాలలో వేస్తే అమ్మ వెళ్ళి ఊపి రామరాజు క్రిష్ణమూర్తి గారింటికెళ్ళి వాళ్ళ పాపను చూసింది. ద్వారక లేచి నుంచుంటే - లేవకూడదు, బాలింతవు పడుకోమని వాళ్ళ యిల్లంతా చూచి వరండాలో కెళ్లి అక్కడున్న గూట్లో కూర్చున్నది.

మృదుత్వం అంటె ఆ పసిచర్మమే (పసిబిడ్డను దల్చుకుంటూ) రామకృష్ణన్నయ్య ఆకాశం వైపు చూస్తూ 'ఆకాశం బాగున్నదమ్మా'

అమ్మ :- అవకాశం వున్నది

ద్వారకకు గ్లూకోజ్ నీళ్ళిమ్మన్నది. తిరుమలమ్మగారు అమ్మ చేతికిచ్చింది. వేడిగా వున్నాయి అని అమ్మే చల్లార్చి యిచ్చింది.

ఇక్కడ ఉయ్యాల బల్ల వేయించరా 'నేను వస్తాను' అని అమ్మ చీరాల వెళ్లినప్పటి కొన్ని సంగతులను చెప్తూ - పద్మావతి, నువ్వు ఓపెన్ థియేటర్ దగ్గరకు వచ్చేవాళ్ళు కదా! అన్నది రామకృష్ణన్నయ్యను ఉద్దేశించి

రా. కృ :- ఎవరి దారిన వాళ్ళమే వచ్చేవాళ్ళం

అమ్మ :- ఎంత కలిసినా ఎవరి నడక వాళ్లదే

రామరాజు క్రిష్ణమూర్తి :- అప్పుడు ఈయన ఇంత దగ్గర లేడనుకుంటాను అన్నాడు అన్నయ్యను చూపిస్తూ

అమ్మ :- మనకూ... దగ్గర ఎవరూ లేరురా. నాకు దగ్గర ఎవరున్నారసలు

★★★★★

డైరీ-1970

22-11-1970

అమ్మ బాపట్ల సముద్రతీరానికి వెళ్లాలన్నది.

ముందుగా అమ్మ మాతృశ్రీ ప్రింటర్స్ వద్దకు చేరింది. ఆ ప్రెస్‌లో సేవలందిస్తున్న అచ్యుతుని రామకృష్ణశర్మగారు మంగళవాద్యాలతో, స్వస్తి వాచకాలతో, పూర్ణకుంభంతో అమ్మకు ఘనస్వాగతం ఇచ్చారు.

అమ్మ రాకను ఎంత రహస్యంగా వుంచినా, నగరమంతా వ్యాపించింది. జనసందోహం ఎక్కువైంది. అందరికీ దర్శనమివ్వటానికి వీలుగా వరండాలో ఏర్పాటు గావించిన ఎత్తయిన బల్లమీద నిలబడ్డది. చేతులెత్తి నమస్కారాలు చేసేవారు కొందరైతే, అక్కడికక్కడే సాష్టాంగ ప్రణామాలు చేసేవారు మరికొందరు. అమ్మ అందరినీ చిరునవ్వుతో వీక్షిస్తూ వారిపై తన అనుగ్రహాన్ని కురిపించింది. ప్రెస్‌లో కొత్తగా కొన్న అచ్చుయంత్రాలను అవి పనిచేసే విధానాన్ని చూచి అమ్మ సముద్రతీరం వైపు పయనించింది. అమ్మతో పాటు అంతకు ముందున్న వాహనాలేకాక అమ్మతోటి ప్రయాణానికి ఉత్సాహపడే మరి కొందరు వాహనాలతో అమ్మను వెంబడించారు.

అమ్మ సముద్రతీరానికి చేరేసరికి 12 గంటలు అయింది. తనతోపాటు 20 కేజీల పులిహోర చేయించి తీసుకువచ్చింది. అమ్మ ఎక్కడికైనా వెళ్ళదలుచుకున్నప్పుడు తన వెంట ఆహారాన్ని పట్టుకొచ్చి (అందరికీ) నలుగురికీ ప్రసాదంగా పెట్టటం అమ్మకు అలవాటు.

అమ్మ కారులో నుండి దిగి జీపు ఎక్కి జీపును కొంతదూరం సముద్రంలోకి పోనివ్వమన్నది. కొంత దూరం పోయాక దిగి చీర, రవికె, పండ్లు, పూలు, పసుపు, కుంకుమ సముద్రంలోకి వెదజల్లింది.

అమ్మ జీపు వెనుకభాగంలో ఏర్పాటు వేసిన కుర్చీలో కూర్చుని దర్శనం, ప్రసాదాలూ ఇచ్చింది. ఈ కార్యక్రమం ముగిశాక అక్కడకు సమీపంలో ఉన్న పల్లెకార్ల పూరిపాకల మధ్యకు జీపును తీసుకువెళ్ళమన్నది. అమ్మ ఆ గుడిసెలలో ఉంటున్న వారిని పిలిచి వారి పేర్లు, వారు చేస్తున్న వృత్తీ వారి పూర్వుల గురించీ అడిగింది. వారి ఆరోగ్యాలనూ పరామర్శించి వారితో ఫోటోలు కూడా తీయించుకున్నది.

వారి ఊహకు అందని అదృష్టం వారిని వరించింది. వారు నిశ్చేష్టులైనారు. చుట్టూ చేరిన జనంలో నుండి ఒక వృద్ధుడు ఏడుస్తూ అమ్మ పాదాలపై వాలిపోయాడు. అతడు ముస్లిమ్ మతస్థుడు కాబోలు తన భాషలో తన ఆవేదనను విన్నవించుకున్నాడు. అమ్మ ఆ వృద్ధుని దగ్గరకు తీసుకుని ఓదార్చింది. 'నేను ఎప్పుడూ మీ వెంటే ఉన్నాను నాన్నా' అన్నది. అమ్మ అతనికిచ్చిన ఓదార్పు మనకందరికీ వర్తిస్తుంది.

ఒక బుజ్జి మేకపిల్ల కూడా జనాన్ని తోసుకుంటూ అమ్మను చేరింది. అమ్మ దానిని ఎత్తుకుని ముద్దుపెట్టుకున్నది. తర్వాత పాకల వెనక ఉన్న ఖాళీస్థలంలో కాసేపు తిరిగి ఒక గుడిసెలోకి వచ్చి స్నానం చేసింది. ఎఱ్ఱని జరీ అంచు గల తెల్లని పట్టుచీర కట్టుకున్నది.

సంధ్యాసమయమైంది. ఎండ వేడిమి తగ్గింది. మనస్సుకు ఆహ్లాదాన్ని కలిగిస్తున్న వాతావరణంలో ప్రసన్న వదనంతో చిరునవ్వులు చిందించే దయామయి అయిన అమ్మ కోసం ఆ ప్రాంతాలలో ఉన్న పల్లెకార్లంతా ఎక్కడి పనులు అక్కడ వదిలివేసి అమ్మ చుట్టూ చేరారు. అమ్మ వారందరినీ దగ్గరకు చేరదీసి స్వీట్స్ పెట్టింది. అమ్మ చేతిమీదుగా అందిన ప్రసాదం స్వీకరించి వారెంతో మురిసిపోయారు. అమ్మ మెల్లగా అక్కడ్నుంచి బాపట్లలో ప్రవేశించటం జరిగింది. అక్కడ జనసందోహం. అమ్మ త్వరగా వెళ్లి పోతుందేమోనని అందరూ అడ్డు నుంచున్నారా అనిపించింది.

బాపట్ల పట్టణంలో ముఖ్యులు కొంతమంది కన్యకా పరమేశ్వరీ ఆలయానికి రమ్మని అమ్మను ప్రార్థించారు. అమ్మ అందుకు అంగీకరించింది. అచ్చటి సోదరులు కన్యకాపరమేశ్వరీ ఆలయం వద్ద అమ్మకు పూర్ణకుంభంతో ఘనమైన స్వాగతం ఇచ్చారు.

తర్వాత అందరికీ దర్శనమివ్వటానికి వీలుగా ఆలయం ప్రక్కనే ఉన్న మూడంతస్థుల మేడ మీద నిలబడి అమ్మ దర్శనమిచ్చింది. జిల్లెళ్ళమూడి తిరుగుముఖం పట్టింది. దారిలో కొత్తగా నిర్మించిన వేంకటేశ్వరస్వామి దేవాలయాన్ని చూడమని ఆర్.టి.సి వారు కోరగా వారి కోర్కెను మన్నించి ఆలయం చూసింది. మేము జిల్లెళ్ళమూడి చేరేసరికి సుమారు 7 గంటలు అయింది. అమ్మతో ప్రయాణం ఒక అదృష్టం. అదీ ఒక గొప్ప అవకాశమే.

రాత్రి 8-30 అయింది. అమ్మ ఆరుబయట మంచం మీద కూర్చున్నది. అమ్మ దగ్గర భాస్కరన్నయ్య, ఉష, సరస్వతమ్మ, ప్రిన్సిపాల్ లక్ష్మీనారాయణ గారు, వారి భార్య, శింగుపాలెం తాతయ్య ఉన్నారు.

అమ్మ లక్ష్మీనారాయణ గారితో అన్నది మీరు ప్రొద్దున అడిగినప్పుడు తర్వాత మాట్లాడుతాను అన్నాను కదా! అప్పుడు వీలు కాలేదు.

లక్ష్మి :- అవునమ్మా! ఏకాగ్రత గురించి తమరు చెప్పాలని ప్రార్థన

అమ్మ :- ప్రొద్దున మాట్లాడినప్పుడు 20 సంవత్సరాల నుండి ఉపాసన చేశానన్నావే ఏకాగ్రత లేకుండా ఎట్లా చేశావ్?

లక్ష్మి :- చేసినంతకాలం శాంతిగా ఉన్నది. కానీ దానివల్ల తృప్తి మాత్రం లభించలేదు. ఇంకా ఏదో చెయ్యాల్సినది వున్నదనిపిస్తోంది.

అమ్మ :- శాంతి ఉన్నప్పుడు తృప్తి ఎందుకు లేదు?

లక్ష్మి :- ఇది కాక ఇంకా ఏదో ఉన్నదనిపించింది. అంగన్యాస, కరన్యాసాలతో చేయకపోవటం వల్ల తృప్తి కలుగలేదంటారా?

అమ్మ :- అంగన్యాస, కరన్యాసలంటే?

లక్ష్మి :- దేవత హృదయంలో ఉన్నదని గిరిగీచి...

అమ్మ :- అదే గిరిగీచినట్లు శరీరంలోనే ఉన్నదనుకుని శరీరమంతా కలుపుకొని మంత్రానికి ఆవరణ అనుకుని...

లక్ష్మి :- దిగ్బంధన చేసి

అమ్మ :- అదే చేసి, ఈ గిరిలోనే ఉన్నదని భావించి

లక్ష్మి :- ఏదైనా భావనలోనే ఉంటుందని సెలవిస్తున్నారా

అమ్మ :- అంతే గదా! నాన్నా

లక్ష్మి :- మంత్రాధిష్టానమైన దేవత యొక్క రూపాన్ని లక్ష్యంగా పెట్టుకొని మంత్రాన్ని పునశ్చరణ చేయటం మంచిదా? లేక ఆ మంత్రం.....

అమ్మ :- మంత్రాలలో ఉన్న చిక్కే అది. ఆరెండు వేరుగా ఉంటే అనుసంధానం కష్టమౌతుంది.

లక్ష్మి :- శుచిగా నియమాలతో చేస్తే?

అమ్మ :- శుచీ, నియమాలు యివన్నీ పెట్టినది మనస్సుకు శ్రద్ధా, భక్తి కలగాలనేగా

లక్ష్మి :- నిష్కామంగా ఏదన్నా మంత్రాన్ని ఉపాసిస్తే దానికి నియమనిష్టలు, ఆచారాలూ అంగన్యాస కరన్యాసాలు అక్కర లేదంటారుగా.

అమ్మ :- కామ్యం లేకుండా చెయ్యటం ఎలా జరుగుతుంది నాన్నా! ఏ కోరిక లేకుండా ఉండాలనుకోవటమూ కోరికే, ఉండటం కోరిక కాదు. ఉండాలనుకోవడమే కోరిక.

లక్ష్మి :- ప్రణవం కూడా చేశానమ్మా! ప్రణవంతో నాదానుసంధానం చేశాను

అమ్మ :- సంధానం చేశానన్నప్పుడు హాయి, తృప్తే లేకపోవటమేమిటి?

లక్ష్మి :- ఇంతవరకూ ఇది లభించిందన్న తృప్తి లేదు. జీవితకాలమంతా చేసినా సిద్ధి లభ్యం కాదేమో?

అమ్మ :- ఆ చేస్తున్నదంతా. ఆ శ్రమ అంతా సిద్ధిలోవే కదా!

లక్ష్మి :- నిర్గుణ సంబంధమైన మంత్రం ఉపాసించడం వల్ల తృప్తి లభించడం లేదేమోనని, సగుణ సంబంధమైన పంచదశీ జపం ప్రారంభించాను.

అమ్మ :- నిర్గుణంగా అన్నమాట అన్నవారికి అర్థం కావటం లేదు.

లక్ష్మి :- మనస్సు లయమైనప్పుడు నిర్గుణం అంటున్నారు. మంత్రం ఉన్నంతకాలం మనస్సు ఉన్నట్లే కదమ్మా.

అమ్మ :- ఊం!

లక్ష్మి :- కనుక మనస్సుతో చేసిన సాధనంతా సుగుణంలోకే చేరుతుందని సెలవిస్తారా.

అమ్మ :- సుగుణ మన్నా నిర్గుణమన్నా చేసేది మనస్సుతోనేగా, మనస్సే గుణం

లక్ష్మి :- ప్రణవానికి మూర్తి ఏదీ ?

అమ్మ :- అక్షరం మూర్తే కదా! స్ఫురణ నుంచి తప్పుకున్నప్పుడు నిర్గుణం. ఎక్కడికక్కడే సుగుణం. అక్కడికక్కడే నిర్గుణం. సుగుణం, నిర్గుణం కలిసే ఉన్నాయి.

లక్ష్మి :- మనస్సున్నంతసేపూ చేసిన సాధనంతా సుగుణమేనంటారా?

అమ్మ :- మనస్సు లేకుండా చేసే సాధన లేదు.

లక్ష్మి :- తక్కిన సమయాల్లో ఎలాగున్నా పూజ చేసినంతసేపూ నా మనస్సు నిలిస్తే చాలుననీ.

అమ్మ :- మీరు పూజప్పుడంటున్నారు. ఎప్పుడూ నిలిచేదీ ఏకాగ్రత

లక్ష్మి :- మనస్సుకి నిత్యమూ గుర్తుంటేనే తృప్తి కలుగుతుందంటారా?

అమ్మ :- అవును. అదే తృప్తి. ముక్తీ కూడాను అంటాను.

లక్ష్మి :- పూర్ణభావమూ సమాధీ, సిద్ధీ అంటారు కదమ్మా

అమ్మ :- పూర్ణభావమూ అదే, సమాధీ అదే. శ్లోకం యొక్క అర్థమూ అదే. అదే నా దృష్టిలో సంపూర్ణం.

లక్ష్మి :- పూర్ణ మదః పూర్ణమిదమ్

అమ్మ :- సాధనాలన్నింటికీ చరమదశ తృప్తే నాన్నా.

లక్ష్మీ :- నా ఆవేదన సాధన కాదు గదా అని.

అమ్మ :- ఆవేదనే ఆరాధన నాన్నా!

లక్ష్మీ :- తృప్తికే దారితీయవచ్చు కాని, ఆవేదన ఆరాధనలోది అవుతుందా అమ్మా! కాకపోతే తృప్తి ఎట్లా వస్తుంది?

అమ్మ :- శ్రీ చక్రమంటే శరీరమనే. శ్రీ చక్రంలో బిందురూపం ఆత్మగా చేసి, దానిని కేంద్రస్థానంగా భావించి శ్రీచక్రంలోని దళాలన్నీ శరీరంగా భావించి పూజిస్తే తన్ను తాను పూజించుకోవటం కదా! ఏ శక్తి ఉన్నదో శ్రీచక్రంలో. అదే తన శరీరంలో ఉన్న శక్తిగా భావించి పూజించటమే కదూ. దీనిని చూడలేక పోతున్నావు. దీనిని చూచుకోవటానికి అది ఆధారం. శ్రీచక్రం పూజ చేస్తుండగా వింటే ప్రతీ మాటా-అంగన్యాస-కరన్యాసాలూ శరీరం గురించే నిన్ను నీవు పూజించుకుంటున్నావు. ఆ అర్థంతో చేసే 9 గంటల పూజ రోజూ చేసే వాడికి ఇంకొకటేముంటుందీ. అందుకే సాకారంలో శ్రీచక్రంలోనే అది కాదు. దేనిలోనైనా పొందవచ్చు.

లక్ష్మీ :- మీ దృష్టిలో త్రికాలాలు ఒకటే కదా!

అమ్మ :- అడిగే వాడికున్నాయి. చెప్పే వాడికి వర్తమానమేగా

లక్ష్మీ :- సాధనలోకొంతకాలం సాగిన తర్వాత మన మనస్సే మన గురువుగా మారి సక్రమమైన మార్గాన్ని బోధిస్తుంటుంది గదమ్మా!

అమ్మ :- సాధనలో కొంతకాలం సాగిన తర్వాత మన మనస్సే మంత్రమై కూర్చుంటుంది. మనస్సు ఏ ఒకటీ కాదు. అన్నీ అవును కనుక!

లక్ష్మీ :- ఇన్ని మంత్రాలు ఎందుకొచ్చాయి?

అమ్మ :- ఎన్ని మంత్రాలున్నా అందరూ ఒకటే తీసుకోవటం లేదుగా? ఎవరి మనస్సుకు తగినదివాళ్ళు. అన్ని మంత్రాల లక్ష్యమూ ఒక్కటే.

లక్ష్మీ :- అది అమ్మ వాక్యాల మొదటి సంపుటంలో ఉన్నది. మీరు చెప్పినవన్నీ ఒకవైపే చూపిస్తాయి. ఉపనిషత్తుల్లోనూ, శాస్త్రాల్లోనూ చెప్పేది. దాని గురించే ఎక్కడ మరిచిపోతారో అని తండ్రి కొడుక్కి చెప్పినట్లు అవే మాటలు పదేపదే చెప్పారు.

అమ్మ :- చేసే సాధనంతా మరుపురాకుండా గుర్తుండటానికి వాడి ఆరాధన వాడికి సాధారణమై పోవాలి.

లక్ష్మి :- నియమంగా నిశ్చయించుకుని ఒకటైంలో చేస్తేనే తప్ప ఫలితం రాదని ఆనందమయి చెప్పారు.

అమ్మ :- అది వారనుభవం కావచ్చు. ఆ రకంగా దానిని వారు పొందారనవచ్చు. అయితే మన మంత్రశాస్త్రాలలో, ఉపనిషత్తులలో కులవిచక్షణ, లింగవిచక్షణా, జాతి విచక్షణా చెప్పారు కదా! మైత్రేయి, గార్గి ఆడవాళ్ళే కదా! గాయత్రి స్త్రీ రూపిణి. ఆడవాళ్ళని గాయత్రి చెయ్యవద్దంటారు ఏమిటో? మంత్రాలూ, అర్థాలూ...

లక్ష్మి :- స్త్రీ దేవతా ఉపాసన స్త్రీలకు చాలా తేలిక, స్త్రీ మూర్తిని పూజించటం స్త్రీలకు చాలా సులభం పురుషులకు ఒకప్పుడు కష్టమౌతుంది.

అమ్మ :- బ్రహ్మచర్యం కానీ, సంసారం త్యజించడం కానీ స్త్రీకి తేలిక. పురుషుడు కర్త. శక్తి సంబంధమైన ఏ ఉపాసనైనా పురుషులకు కష్టం. సృష్టి కారణమైన స్త్రీ, పురుష విభేదాన్ని అతిక్రమించడం పురుషుడికి సంసారం. అతిక్రమిస్తేనే కాని సాధ్యపడటం లేదంటారు. స్త్రీకి అలాకాక సహజంగా సాధ్యపడుతుంది. పురుషుడు కర్తన్నారంటే ఆ రకమైన భావం వద్దనుకుంటాడు. అదే వస్తుంది. వంకాయ ఇష్టం లేని వాడికి ఎవరింటి కన్నా వెళ్తే వంకాయ ఎక్కడ వేస్తారో అని వాడి స్మరణ వంకాయే. కూడదనుకున్న దానిమీద మనస్సు నిలుస్తుంది.

రామకృష్ణ అన్నయ్య :- ఈయన నాతో ఏమీ చెయ్యకుండా ఉంటం సాధనే అన్నారు.

అమ్మ :- ఏమీ చెయ్యకుండా ఉండడం సాధనగా పెట్టుకుంటే అది సాధ్యమయినప్పుడు, అదీ సాధనే. డైరీ కోసం రామకృష్ణ ఈ రకంగా కథలిస్తుంటాడు. ఉపనిషత్తంటే ఏమిటి నాన్నా!

లక్ష్మి :- దూరంగా ఉన్నదాన్ని దగ్గరకు చేర్చటమేగా!

అమ్మ :- దూరంగా ఉన్నామనుకుంటున్నాము. కనుక దగ్గరికి చేర్చవలసిన అవసరం కలిగింది.

అమ్మ ఒకరోజు గతాన్ని గూర్చి ఏవో కబుర్లు చెప్తూ మట్టిపూడి వీరయ్య గారింటికెళ్ళినప్పటి సంగతి చెప్పింది.

1952వ సంవత్సరంలో అమ్మ, బామ్మ, హైమ, రవిలతో అప్పికట్ల నుంచి మట్టిపూడి శ్రీ నూతలపాటి వీరయ్య గారింటికి వచ్చింది. ఆనాడు సాయంత్రం 7-30 ని.లకు వీరయ్య గారింటికెదురుగా ఉన్న సోమయాజులు గారింటికి వెళ్ళింది. యాజులుగారు అన్నారు. "అమ్మా! మీరేనా ఈ మధ్య అప్పికట్లలో ఉన్నది. లోపలికి రండి ఎప్పుడు వచ్చారు?" ఇంతలో యాజులు గారి భార్య సోమిదేవమ్మ గారు రండమ్మా రండి నా పౌండరీకుని చూద్దురు. గాని అని ఆహ్వానించింది.

అమ్మ :- పౌండరీకుడు పుట్టాడా అమ్మా!

సామి :- ఔనమ్మా. యజ్ఞమైన తర్వాత పుట్టినబ్బాయి.

యాజు :- మీరు యజ్ఞానికి రాలేదా అమ్మా! అని చాప వేసి కూర్చోండమ్మా, మంచి తీర్థం తాగుతారా!

అమ్మ :- అక్కర్లేదు నాయనా. త్రాగి వచ్చాను.

యాజు :- మా యజ్ఞశాలంతా చూస్తారా?

అమ్మ :- చూస్తాను నాయనా, మా అత్తగారు కూడా వాకిట్లో నిల్చుని వున్నారు. అని బైటికి వెళ్ళి బామ్మను కూడా పిల్చుకు వచ్చి పోదాం రండి. యాజలుగారు యజ్ఞశాలంతా హోమాలూ, హోమాలు చేసిన గుండాలూ, అధిదేవతల స్థానాలు అన్నీ చూపిస్తూ శ్లోకాలు చదివి అర్థాలు చెప్పారు.

యాజు :- అమ్మా శాస్త్రం నమ్మాను. చేస్తున్నాను. చక్కని మేక దొరికితే మనస్సు ఊరుకోదమ్మా. ఇప్పటికి 24 ఎకరాలు యజ్ఞాల క్రిందనే అమ్మాను. ఇంకా రెండెకరాలున్నది. ఎవరైనా వేదం చదువుకున్న కుర్రాడు దొరికితే 8 ఏండ్ల అమ్మాయి ఉన్నది నాకు. కన్యధారపోస్తే అక్కడికి అది కూడా తీరి పోతుంది. మొన్న మళ్ళీ 4 మేకలు చూచాను. మళ్ళీ యజ్ఞం పెట్టుకోవాలనుకుంటున్నా నమ్మా! అన్నింటికీ ఈవిడ కూడా ఉండాలిగా. ఈమె బాలింత. బెజవాడ వెళ్ళి అక్కడ్నుంచి కాశీ వెళ్ళి వచ్చి వీలుగా ఉంటే ప్రారంభిస్తానమ్మా! అన్నారు.

మౌనంగా అరగంట కాలం గడిపారు.

అమ్మ :- మేక కనపడితే దానిని వధ చేసిందాక తోచదా?

యాజు :- ఏమిటమ్మా అట్లా అన్నావ్. శాస్త్రం నమ్మాను.

అమ్మ :- శాస్త్రం యజ్ఞం అంటే మేకలను కొయ్యటమేనని చెప్పిందా? ఏ జంతువులూ పనికి రావా? మేకలనే బలి యివ్వటానికి కారణమేమిటి? వాటిని మోక్షానికి పంపడానికే అయితే తతిమ్మా వాటికి మోక్షం అవసరం లేదా? వాటి మోక్షమే కారణమైనప్పుడు మేకంటే అన్యాయంగా ఉన్న మనుషులున్నారుగా లేక అది కాదా కారణం లేక వాటినే ఇవ్వటానికి మీరు చెప్పేది కాక వేరే కారణమున్నదా? అసలు యజ్ఞమెందుకు? యజ్ఞం చేసినందువల్ల ప్రయోజనమేమిటి?

యాజు :- చెప్పానుగా అమ్మా! బ్రాహ్మణునికి యజ్ఞం ధర్మమని చెప్పి ఉన్నది, విన్నాను, చేస్తున్నాను.

అమ్మ :- బ్రాహ్మణులలో పురుషులకేనా? స్త్రీలకు కూడా ఏమైనా ధర్మాలున్నాయా!

యాజు :- పురుషులు చేసే ప్రతి పనిలో ప్రక్కన ఊరికే నిల్చుండటమే

అమ్మ :- ఇష్టమున్నా లేకపోయినానా! అంతేనా! ఇంకేవైనా స్త్రీలకు ప్రత్యేక విధానాలూ...

యాజు :- పతివ్రతా ధర్మమే. అంతే

అమ్మ :- మీరన్నది ఏది కావాల్సిన వారికి అది ఇవ్వటమే పతివ్రతా ధర్మమనగా.

యాజు :- ఔను

అమ్మ :- తాగుబోతు వాడున్నాడు-కల్లు ముంత యిస్తుంది, దుర్వృత్తి కలవాడున్నాడు -వాటికి సహాయపడ్తుంది, పేకాడే వాడున్నాడు-పేక తెచ్చిస్తుంది. వాడి అవసరాలకు ఇంకేమైనా చేసైనా అంటే దొంగతనంగా కానీ, వ్యభిచరించి గానీ తెచ్చి ఇవ్వవచ్చుగా. అక్కడ దోషం ఆపాదిస్తుందా?

యాజు :- ఏది ఇష్టమయిన వారికి అదల్లా ఇవ్వటమే.

అమ్మ :- మీరు యజ్ఞం చేసేవారు కనుక మీ ప్రక్కన సోమిదేవమ్మ నిల్చుంది. ఇంకా సంధ్యావందనం చేసేవాళ్ళయితే ఉద్ధరిణి, పంచపాత్ర హరివేణం ఇంకా కావాల్సిన సామాగ్రి అంతా సిద్ధపరుస్తారు. ఉద్యోగస్తులకు వారికి కావలిసింది చూస్తారు. ఇంకా ఇత్తర వృత్తులు అనేకం వున్నవారు ఉన్నారు. వారికి కావలసనివన్నీ చేకూర్చటమేనా వారి ధర్మం. అందులో ఇదీ అదీ అని విచక్షణ లేకుండా.

యాజు :- అటువంటి స్థితి ఎక్కడా లేదు.

అమ్మ :- అయితే మీరిక్కడ కూర్చుని సర్వాన్నీ చూస్తారా? పరిమితి లేకుండా?

యాజు :- కాదమ్మా! అటువంటి స్థితి సామాన్యంగా ఉండదన్నాను.

అమ్మ :- అప్పుడెక్కడైనా ఉండవచ్చునేగా

యాజు :- కనీ వినీ నేనెరుగను

అమ్మ :- నాదీ ఊహ. ఉభయులం ఇట్లా వుంటే ఏమిటి? అని ఆలోచిద్దాం.

యాజు :- చెప్పి చేస్తే దోషమేమున్నదబ్బా!

అమ్మ :- చెప్పి చెయ్యటం వేరు. చెపితే చేయటం వేరు చెప్పక చేసి చేసి చెపితే వేరూనా లేక అన్నీ ఒకటేనా -

యాజు :- ఏమమ్మా చాలా అగాధమైన సమస్యలో పెట్టావే!

అమ్మ :- ఇటువంటి సమస్యలతోనే నిండి ఉన్నదీ ప్రపంచం

యాజు :- కేవలం ప్రపంచానుభవమేనా అమ్మా ఇది.

అమ్మ :- ఈ మాట అనటంలో ఏ రకమైన అనుభవం కలిగి ఉన్నారు?

యాజు :- అమ్మా! అ పలుకుల్లో, అ ధ్వనిలో, మూర్తిలో ప్రపంచంలోనిదనీ అంటే తమదని కాదు, తమరు చూచి ఉండవచ్చనీ, ఊహలు కావనీ తోస్తున్నదమ్మా

అమ్మ :- ఈ దోషం. వీరికి ఆపాదిస్తుందా? అట్లా చేయవచ్చునా! చేయకూడదా?

యాజు :- అబ్బ పెద్దసమస్య తల్లీ!

అమ్మ :- పోనీ ఈ భాగాన్ని వదలి అటునుంచి వద్దాం. పురుషులకు పాపపుణ్యాలు లేవా? ధర్మం లేదా? సంఘంలో ఉండే తప్పు ఒప్పు ల్లేవా?

యాజు :- లేకేమమ్మా ఉభయత్రా ఉన్నాయి

అమ్మ :- సత్యమూ, ధర్మమూ ఒకటేనంటారా? రెండా?

యాజు :- రెండూ ఒకటేనమ్మా

అమ్మ :- రెండు ఒకటేనప్పుడు పేర్లు వేరుగా ఉంటున్నాయి కదా! రెండింటికీ నిర్వచనం చెప్పండి

యాజు :- ధర్మం అంటే శాస్త్రరీత్యా చెప్పిన ప్రకారం ఎవరి ధర్మాలు వారికి నిర్ణయించే ఉన్నాయి. అ ప్రకారం నడుచుకోవటం ధర్మం.

అమ్మ :- సత్యం అంటే?

యాజు :- అందులో ఇమిడే ఉన్నది.

అమ్మ :- ఉన్నాయ్ సరే! అయితే మీరు పెద్దవారు. నాకు అడగటం చేతకాదూ, నడవడం చేతకాదూ, విన్నది అర్థం కాదు. విన్నంత వరకు సత్యమని తోచదు. ఇదీ నా స్థితి.

యాజు :- పోనీ నీవు చెప్పమ్మా నేను వింటాను.

అమ్మ :- సత్యమంటే నిత్యమైనదనే

యాజు :- ధర్మమంటే?

అమ్మ :- సంఘం కట్టుబాటని ఒక అర్థం. రెండు-విధి ప్రకారం తను తప్పించు కుందామన్నా తప్పనిదేమోనని ఉద్దేశం. అయినా ధర్మంలో సత్యం ఇమిడే ఉన్నదన్నారే! రెండూ వేరు వేరనుకుంటున్నాను. ఒక దానిలో ఒకటి చెప్పేటంత

వరకుఇమిడి లేదు. చేసే దానిలో కలుస్తుందేమో చేసేవాడికి విచక్షణ లేదు.

యాజు :- ఎందుకు లేవో చెప్పమ్మా!

అమ్మ :- అయినా మీరనుకుండే సత్యమేదో చెప్పండి. అయినా ఉండే సత్యం, అనుకునే సత్యం, నడిచే సత్యం. మూడు స్థాయిలలో ఒకటిగా ఉండే సత్యం. ఆ సత్యమే నిత్యమైన సత్యం.

యాజు :- ఇంతేనా? ఇంకేమైనా ఉందా? నేననుకుండే సత్యం అబద్ధమాడకపోవటమమ్మా!

అమ్మ :- నేనొక చిన్న సందేహమడుగుతా చెపుతారా? ఒక స్త్రీ ఉన్నది కారణాల చేత భర్త ఇంట్లో ఉండీ లేడనిపించవచ్చు లేక ఉన్నట్లనిపించవచ్చు. పదిరూపాయలు చేతిలో పెట్టి ఎవరైనా వస్తే లేదని చెప్పు. ఇది నీవు వాడుకోమని చెప్పిపోవచ్చు. చాలాబాధతో ఉండి వారు కూడా ఉపవాసాలతో ఉండి అడగవచ్చు. ఈమె ఇవ్వడం ధర్మమా? లేక లేదనడం ధర్మమా?

యాజు :- ఎటువంటి సమస్యలు పెడతావమ్మా?

అమ్మ :- ప్రపంచంలో ఎలాంటి సమస్యలున్నయ్యో మనకేం తెలుసు. సమస్యే ప్రపంచం. ఇందులో ధర్మమేదో, సత్యమేదో వారి (భర్త) మాట వినటం ధర్మం. ఉన్నది ఉన్నట్లు చెప్పటం సత్యం. మీరన్న ప్రకారం రెండూ ఒకదానికొకటి సంబంధం లేదుగా నాయనా. రెండూ ఒకటేనన్నారు గదూ! నాకు తెలియక అడుగుతున్నాను. వేరే అనుకోబోకండి. సత్యంచర, ధర్మం వద అనీ లేక ధర్మం చర సత్యం వద కావచ్చు. ఏదైనా అది చరే, ఇది వదే.

యాజు :- ఏమీ చెప్పలేనమ్మా ఆలోచించి తర్వాత మాట్లాడతాను. అమ్మా! పతివ్రతా ధర్మాన్ని గురించీ నీవడిగావే నీ అభిప్రాయం ఏమిటి?

అమ్మ :- ఒకటి నన్ను చెప్పమంటారా? నేనట్లా నడవడం లేదు. కాని చెప్తా. ఆయన ఏకపత్నీవ్రతుడైతేనే ఆమె మహాపతివ్రత అవుతుందేమో. మరొక రకంగా కాకపోయినా కావచ్చు. నేననుకుండే భర్త అనే స్థానం ఎటువంటిదో తెలుసా? సాక్షాత్తుగా సృష్టికర్తేననీ, ప్రతి స్త్రీకి ఇలాంటి భావమే ఉంటుందనీ నా నమ్మకం.

యాజు :- ఔనమ్మా-ఏదో చిన్న చిన్న విధానాలున్నయ్యనుకో!

అమ్మ :- ఏమిటో ఆ విధానాలు చెప్పండి.

యాజు :- నీవు లేచి భర్త సేవ చెయ్యాలనీ, పడుకోబోతూ పాదపూజ చేయాలనీ, చాలా కాలం పడుతుంది. చెప్పవలసినవి చాలా ఉన్నాయ్ ఇట్లాంటివి, ఏ పూజా పనికిరాదు భర్త పూజ తప్ప.

అమ్మ :- ఊళ్ళో లేని భర్తలు కావచ్చు. అప్పుడో? రెండోది, పెళ్ళి చేయంగానే భర్తపోతాడు. వాడినేం చేయాలిట వాళ్ళేం వ్రతలు? వాళ్ళకేమి లేదా ఆధారం? ఏదో అవరోధం చేత పెండ్లికాని పిల్లలున్నారు వాళ్ళేం వ్రతలు? వాళ్ళకేమిటి ఆరాధ్యదైవం?

యాజు :- బుర్రకు ఎక్కటం లేదమ్మా ఇంటిలోని భర్తల సంగతేమిటని అక్కడే చంపేశావు.

అమ్మ :- చంపటమేమున్నది? పెద్దల ముఖతః వస్తే ఆచరించలేకపోయినా విందామని

యాజు :- అయినా నీకు తెలియనిదేముంది తల్లీ?

అమ్మ :- నా సందేశాలన్నీ నిలిచిపోతాయి ఈ పొగడ్తతో

అనేక బాధలు పడిన ఒకామె ప్రవేశించి -

ఆమె :- యాజులుగారూ! నమస్కారం ఎవరో మీ యింటికి తెలిసిన వారొచ్చారంటే అదే ఒక భక్తురాలు.

సోమిదేవమ్మ :- అరుగో ఆమే

యాజు :- మహాలక్ష్మమ్మా! కూర్చోమ్మా వీరు అప్పికట్ల నుంచీ వచ్చారు. వీరయ్యగారు చెప్పారంటినే వీరే.

మహా :- మీరా తల్లి! ఈ దరిద్రురాలు ఎక్కడకూ వెళ్ళలేదు. ఏమీ చెయ్యలేదు. కనీసం అందరిలా పూజలు పునస్కారాలూ లేకపోయినా చేసుకున్న పెనిమిటికి ఇంత అన్నం వండి పెట్టుకోలేని నిర్భాగ్యురాలిని తల్లీ. పిల్లలూ లేరు, తినటానికేం కడుపునిండా తినటానికి ఉన్నది. యాజుల వారితో ఎన్నిసార్లు చెప్పుకున్నా మీకేం కావాలమ్మా? ఆడవాళ్ళకు పతివ్రతా ధర్మం చాలదూ? అంటారు. దగ్గర లేని పెనిమిటిని ఎట్లా ఆరాధించాలో తెలియటం లేదు. మీరైనా చెప్పండి తల్లీ!

యాజు :- ఆమె ఏమి చెప్తుందీ? ఆమే అదే మాట్లాడుతుంది.

మహా :- మీరు కడుపునిండినవారు. మీరు చెప్పకపోయినా ఆ తల్లి అయినా కొద్ది కొద్ది మాటలతో మా బోటివారికి దారి చూపుతుందేమోనని చెప్పుకుంటున్నా నాయనా. చేయలేకపోయినా ఆయనకు బదులుగా ఇంకా ఏమైనా దారి ఉన్నదేమో. ఏ దేవతను కొలుచుకోమంటారో - అది కొలుచుకుందామని అడుగుతున్నా.

అమ్మ :- కొలుస్తూనే ఉన్నావుగా అమ్మా! ఏది కొల్చేదీ, ఏది కొల్చేదీ అని కొలుస్తూనే

ఉన్నావ్. ఎవరు దగ్గర లేరనుకుంటున్నావో, ఎవరు కావాలనుకుంటున్నావో వారిని ఆవేదనతో ఆరాధిస్తున్నావ్. ఆరాధనంటే ఆవేదనేనమ్మా

మహా :- ఈ ఏడుపేనా?

అమ్మ :- ఏడుపంటే కళ్ళనీళ్ళు కావుగా అమ్మా? హృదయాన్ని దగ్ధం చేసే అగ్ని ప్రవేశించి దహనం చేస్తున్నది. ఆ దహనంలో సర్వమమకారాలూ, రాగద్వేషాలూ దహనం చేసే మహాయాగం. అదే సర్వసామాన్యంగా అందరూ రాగద్వేషాదులూ హఠయోగం ప్రారంభంలో ఉద్దేశాలు వేరుగా ఉండవచ్చు. అదేభక్తి. సర్వకాల సర్వావస్థల యందూ ఉన్నప్పుడు అదే జ్ఞానం. అదే నిష్కామ కర్మ. అదే సర్వమని నా అభిప్రాయం.

మహా :- ఇదంతా ఇందులో ఉన్నదని నేను ఏడవటం లేదుగా అమ్మా. అయ్యో! పెనిమిటి దగ్గర లేకపోయెనే. అందరి మాదిరిగా ఉండకపోతేనే అని ఏడుస్తున్నాను. కానీ, ఇదంతా జ్ఞానమనీ, భక్తి అనీ ఏడవటం లేదుగా అమ్మా?

అమ్మ :- తెలిసి చెయ్యనిదీ, తెలియకుండా జరిగేది. అందరికీ ఉపయోగపడేదీ. తనకు తెలియనిదీ, దీపకాంతి తను వెలుగుతున్నానని తనకు తెలియదు. ఆ దీపాన్ని కూడా వెలిగించేవాడు వేరే ఉండచ్చు. దీపం హెచ్చుతగ్గులు వెలిగించిన వాడికి తెలుసు. కానీ, దీపానికి సహాయకారి అటువంటిదే నీ వేదన ఆవేదన పూర్తి అయినప్పుడు స్త్రీల పాలిట ఆరాధ్యదైవానివి నీవే.

యాజు :- అమ్మా! ఎంత చక్కగా మాట్లాడావు. ఇటువంటి భాష ఇటువంటి భావం ఉన్నవని నేననుకుంటే ఎన్నో అడగాల్సింది. ఏదో అమాయకురాలిగా ఉన్నావ్. నీ జుట్టు, నీ కట్టు, నీ బొట్టు చాలా అమాయకత్వాన్ని స్ఫురింపచేస్తున్నది. అమ్మా! నువ్వడిగిన పతివ్రతా ధర్మాన్ని గురించి నీవు కొంచెం సేపు ఆమెకు చెప్పు తల్లీ. నువ్వడిగినవన్నీ నీ ముఖతః వచ్చే తరుణం వచ్చింది. నిన్న నన్ను కూడా ఇప్పుడు అమ్మాయి అడిగినవే అడిగావు. ఆ అమ్మాయికి చెప్పమ్మా.

మహా :- నే రాకముందు కూడా నా ప్రసంగమే వచ్చిందా?

అమ్మ :- నీ మాట కాదమ్మా మన మాట

మహా :- నాలాంటి వాళ్ళు ఇంకా ఉన్నారా అమ్మా?

అమ్మ :- ప్రపంచం మీద స్త్రీలున్నారు, ఇబ్బందులున్నాయ్. నీకంటే దరిద్రులూ ఉన్నారు, నీకంటే హింస పడేవారూ ఉన్నారు. కష్టాలకు పరిమితి లేదు. ఎవరికి ఏదో బాధ వారింతకంటే వేరే బాధ లేదనుకుంటారు. కష్టాలంటే ఇష్టం లేనివే!

★ ★ ★ ★ ★

డైరీ-1972

13-4-1972

జిల్లెళ్ళమూడి వచ్చి అమ్మను దర్శనం చేసుకున్న ఒకరు "అమ్మా! మీరు సాయిబాబా లాగా కనపడ్డారు కారణమేమి"టని అడిగితే - అందుకు అమ్మ నవ్వుతూ - నీకు సాయిబాబా అంటే ఇష్టం కదా! అన్నది.

ఒక సోదరుడు అమ్మతో - "అమ్మా! మనశ్శాంతి లేదమ్మా. ఆధ్యాత్మికంగా ఏదయినా చేద్దామని వున్నది. ఎంత ప్రయత్నించిన మనస్సు కుదరటం లేదు. దానికి నా పూజ లోపం అనుకుంటున్నాను" అని విన్నవించుకున్నాడు.

అమ్మ సమాధానం చెప్తూ - "పూజ అంటే కేవలం పూలతో చెయ్యటం కాదు నాన్నా. ఎన్ని బాధలు వచ్చినా, వాడిని మరువకుండా ఉండటమే పూజ. పూజ వాడు చేయించుకోవటమేగాని నువ్వు చేసేదేం లేదు నాన్నా. నువ్వేమీ బాధపడకు. వాడికి నీతో కావాల్సింది వాడే చేయించుకుంటున్నాడు.

సోద :- బాధలు ఎట్లా తీరుతాయి మరి

అమ్మ :- ఏం చేద్దాము పడదాం

సోద :- ఎప్పుడూ ఎరుగను

అమ్మ :- ఎప్పుడూ ఉంటే అనిపించదు. మధ్యలో వచ్చింది కనుకనే బాధ.

* * * * *

11-7-1972

అమ్మ ఆరు బయట పడుకుని ఉన్నది. రామకృష్ణన్నయ్య, గరుడాద్రి, ఇంకా ఎవరో ఇద్దరు ముగ్గురు ఉన్నారు.

రామకృష్ణఅన్నయ్య :- అమ్మా! జిల్లెళ్ళమూడి జీవితానికీ, బైట జీవితానికీ తేడా ఏమిటమ్మా?

అమ్మ :- తేడా ఏమీ లేదు. జిల్లెళ్ళమూడి జీవితం ముళ్ళకంచెలో ఉన్నట్లు. నాకు ఒక సంఘటన ఎదురైంది. చీరాలలో బేర్ హాస్పిటల్ నుండి వచ్చి రిక్షా

చేసుకుందా మనుకుంటే ఒకామె అటుగా వెళ్ళమ్మా అన్నది. అట్లా వెళ్ళితే ఇసుక. కాళ్ళకు చెప్పుల్లేవు. తలమాడుతున్నది. ప్రక్కగా వెళితే పల్లేరుకాయలు. చేతిలో మరచెంబు చంకలో సుబ్బారావు. ఇదీ పరిస్థితి.

అన్నయ్య :- జీవితానికి లక్ష్యముందా? లేదా! (అంటే పరమార్థం)

అమ్మ :- పరమార్థం అంటే

అన్నయ్య :- గమ్యం! అదే లక్ష్యం

అమ్మ :- ఉంటుంది. లక్ష్యమంటే ఏమిటి?

అన్నయ్య :- చదువుకునే వానికి పరీక్ష పాసవటం లక్ష్యం. ఒకడు ఏదో రకంగా జీవితం గడిపి మరణిస్తాడు. మరొకడు ఒక లక్ష్యం కోసం ప్రయత్నం చేసి ఆహుతి అవుతాడు. ఇద్దరికీ ఫలితం ఒకటేనా?

అమ్మ :- లక్ష్యం పెట్టుకుని చేసేవాడు ఆనందపడతాడు. మిగతా వాడికి అది తెలియదు.

అన్నయ్య :- ఒకడు దొంగతనం చేసి తృప్తిపడతాడు. ఒకడు త్రాగి, ఒకడు జూదమాడి ఆనందపడతారు. ఒక ఉద్యోగి నెల జీతం తీసుకుని తృప్తిపడతాడు. ఒకడికి ఏదో రకంగా తినడం తిరగటం తృప్తి. అందరికీ ఫలితం ఒకటేనా?

అమ్మ :- త్రాగేవాడు, జూదమాడేవాడు అనుక్షణం తృప్తిపడలేడు.

అన్నయ్య :- జీవితానికి, వ్యక్తిగతంగా కాని సామూహికంగా గాని ఫలితం ఏమిటి? శాస్త్రాదులలో జన్మరాహిత్యం అని వాడేవారు. సామూహికంగా అమ్మదృష్టిలో లేరు. ఇంకో రకంగా లక్ష్యం ఏమిటి?

అమ్మ :- ఎన్ని జరిగినా, ఏమొచ్చినా హాయిగా ఉండటం.

అన్నయ్య :- తృప్తిలేదుగా, అసంతృప్తి ఎట్లా పుడ్తుంది.

అమ్మ :- తృప్తి, అసంతృప్తీ రెండూ వాడిచ్చినవే అన్న భావం కలగాలి.

★★★★★

6-8-1972

అమ్మ హాల్లో కూర్చున్నది. దర్శనానంతరం ఒక సోదరుడు 'మమ్ములను పూర్వం లాగా అమ్మ సరిగా చూడలేదని కొందరు అనుకుంటున్నారమ్మా' అని చెప్పాడు.

అమ్మ :- అమ్మ నన్ను సరిగా చూడలేదే అనుకోరాదు. రాజు కంటే రామకృష్ణ కంటే సన్నిహితంగా ఉన్నవారు ఉన్నారు. నేను వండిపెడితే తిన్నవారూ, వండటానికి పదార్థం తెచ్చినవారూ ఉన్నారు. ఎప్పుడూ ఒకలాగ ఎట్లా ఉంటుంది. తర్వాత మార్పులు ఉన్నవి. కాసేపు ఉండరా అనటం నాలో కలిగిన మార్పే. మిమ్మల చూసి మార్పుకాదు. నాకు శరీర ధారుఢ్యతలో మార్పు. శేషయ్యగారు వడ్డిస్తుంటే నేను వెళ్ళి పెడితే ఎంత బాగుండును అని అనిపిస్తుంది. అందుకు బాధపడుతున్నా. ఎక్కటానికీ, దిగటానికీ ఓపిక లేని నేను ఏమి వడ్డిస్తాను. బాగా వండించి, కూర, పెరుగు, పాలు వేసి పెట్టుకోవాలనే ఉంటుంది. ఆకలితో ఇక్కడికి రావచ్చు గాని ఆకలితో వెళ్ళకూడదు. జన్మరాహిత్యం అలాంటివేమీ తెలియదు నాకు. నా ప్రేమలో మీ పట్ల మార్పు లేదు. నేను చేస్తున్న పనులలో మార్పు ఉన్నది. కోరిక, మమకారం ఏవి అయితే ఉండకూడదని అంటున్నారో అవన్నీ ఉన్నాయి నాకు. నాకు లేని గుణం లేదు. మన జీవితం సంపూర్ణ రామాయణం. సృష్టిలో రెండే ఉన్నాయి. అవసరము, ప్రేమ - తప్ప వేరే ఏమున్నాయి. ఏమన్నావస్తే దాని పరిణామమే. ఇది యదార్థమే గాని మనకు కాదంటారు. భ్రాంతి, భయము పోతేనే తెలిసేదంటారు. వాడెవరో దొరికేదాకా ఇది నిజమనే అంటాను. దిండు కనబడుతుంటే ఇది లేదు అనుకోలేను. నేను బోతే నాకు గుర్తు లేదు. నేను శాశ్వతము కాదు. సృష్టి శాశ్వతమే. ఆత్మను తెలుసుకోవటానికి అనాత్మ అంటూ బయలుదేరతారు.

అనాత్మ అని బయల్దేరటానికే గాని - అనాత్మ అని వాదించలేడు. అనాత్మ మాత్రం కాదు. బయల్దేరటానికి సాధనావాక్యమది. సూది మోప సందులేదని ఒకవైపు చెప్తున్నారు. కర్మేంద్రియాలు లేకుండా జ్ఞానేంద్రియాలు ఎక్కడ దాగి ఉన్నాయి. ఆ జ్ఞానేంద్రియమే కర్మేంద్రియాలను వాడుకుంటున్నది.

ఒకసారి చూసిన దృశ్యాన్ని మనస్సులో ఊహిస్తూ మనస్సు ద్వారా కంటితో చూస్తున్నావు. ఏదో ధ్యాసలో ఉన్నప్పుడు వినపడదు. అప్పుడు జ్ఞానేంద్రియము పనిచేస్తూనే ఉన్నది. రెండింటికీ భేదమున్నాదా? నేను అశాశ్వతమని అనుకోను. నాకు గుర్తు లేకపోవచ్చు. ఎప్పుడూ ఉంటుంది సృష్టి.

సోద :- ఆధ్యాత్మిక చింతన రావాలంటే ఏమి చేయాలి.

అమ్మ :- ఏమి చెయ్యాలి అని కలగటమే చింతన

సోద :- గాలి సోకింది (దయ్యం పట్టిందన్న ఉద్దేశంతో)

అమ్మ :- (చమత్కారంగా) గాలిలేక నేను ఫాన్ వేసుకుంటున్నాను. నీ అదృష్టము కొద్దీ సోకింది

సోద :- ఇక్కడ డిసిప్లిన్ లేదు

అమ్మ :- ఆ మాటకు అర్థమేమో! బొట్టుపెట్టుకుని విభూతి పూసుకుని అందరూ ఒక్కసారి స్తోత్రము చేయకపోవచ్చు. శేషయ్యగారు భాస్కరరావు, తాతయ్య్య మనస్సు (కేంద్రీకరించి)లో పెట్టుకుని కదా చేసేది. వీరు మనసును అర్పించి చేస్తున్నారని ఇతరులకు ఎట్లా తెలుస్తుంది. గజేంద్రమ్మ హోటల్లో ఉన్నా మనస్సు ఇక్కడే. వసుంధర కాఫీ కప్పులు కడగటం కనిపిస్తుంది. మనస్సును అర్పించింది అని తెలియదు కదా! సాధారణంగా అందరి దృష్టికీ చేసే పనిని బట్టి భావిస్తారు. భక్తి ఉండబట్టే చెయ్యటము. ఇక్కడ ఏమి జరుగుతుందీ అంటే ఏమి చెప్తారు. ఏది చేసేవాడికి అదే సుప్రభాతం. శారదాంబ 24 గంటలు నీళ్ళు కాస్తూనే ఉంటుంది. చూసేవాళ్ళు వీళ్ళ మనిషి అనుకుంటారు. ఇది మామూలు ఇల్లు. విధి నిషేధాలు లేవు. ఆశ్రయమే కాని, ఆశ్రమము కాదు (ఇక్కడున్న వాళ్ళకు). నాది అనేది అందరికీ లేకపోవచ్చు. 62 నవంబరులో వచ్చిన రోజే - రామకృష్ణ నాది అని దిగాడు. వాడికి సహజంగానే ఉన్నది ఆ భావము. మనము వదిలివెళ్ళకూడదు అనిపించటమే మనస్సు అర్పించినట్లు గుర్తు.

★ ★ ★ ★ ★

డైరీ-1973

12-4-1973 (అమ్మ స్వర్ణోత్సవము)

అమ్మ స్వర్ణోత్సవం పండుగను ఎలా చెయ్యాలి, ఏం చెయ్యాలి అన్న ఆలోచనతో రామకృష్ణన్నయ్య మరికొంతమంది సోదరులు అమ్మ వద్దకు వచ్చి అమ్మనే సలహా అడిగారు.

"మీరందరూ ఒకే పంక్తిన లక్షమంది కూర్చుని భోంచేస్తుంటే చూడాలని వుంది" అని అమ్మ తన కోర్కెను వెల్లడించింది. ఇది సామాన్యమైన కోరికా. అందరికీ ఆశ్చర్యం కలిగింది. ఇది జరపగలమా అన్న సందేహము వారి ముఖాల్లో కనిపించింది. అన్నింటికీ అమ్మే ఉన్నది అని ధైర్యం తెచ్చుకున్నారు.

ఏప్రియల్ 11వ తేదీ రామకృష్ణ అన్నయ్య, గోపాలన్నయ్య ఇంకా కొంతమంది సోదరులు అమ్మ దగ్గరకు వచ్చి "ఎంతమందికి వంట చేయించాలి" అని అడిగారు.

"లక్షమందికి చేయించండి" అని అమ్మ జవాబు. అప్పటికి లక్ష మంది లేరు. అందువల్ల సోదరులు లక్షమంది లేరు కదా! అన్న ఆలోచనలో ఉన్నట్లున్నారు. వారి భావమెరిగిన అమ్మ "లక్షమంది మనుషులే ఉండాలని ఏముందీ? మనుషులు వచ్చినంత వరకు పెట్టండి. మిగిలినది పక్షులకు, పశువులకు, జలచరాలకు అన్నింటికీ పెట్టండి. వాటికీ పండుగే కదా!" అన్నది.

అమ్మ నివాసానికి దక్షిణ దిశగా 70 ఎకరాలలో 50 పందిళ్ళు వరుసగా వేశారు. కొన్ని పచ్చని తాటాకులతో వేసిన పందిళ్ళు, కొన్ని షామియానాలతో వేసిన పందిళ్ళు. ఏడవమైలు రహదారి అలంకరింపబడినది. రంగుల రాట్నాలు, రంగురంగుల అలంకరణలు, ఉచిత వైద్య శిబిరాలు, ఎంతో శోభాయమానంగా అలంకరింపబడ్డ విద్యుద్దీపాలు. ఎటు చూచినా కనువిందు కలిగిస్తూ మనస్సుకు ఆహ్లాదాన్ని కలుగుచేస్తున్నదా వాతావరణం.

12వ తేదీ ఉదయం 11 గంటలకల్లా బస్సుల్లోనూ, కార్లల్లోనూ, ట్రాక్టర్లలోనూ, ఎద్దులబండ్లలోన్నూ, సైకిళ్ళమీదా, స్కూటర్ల మీదా, నడిచి వచ్చేవారు లక్షకు పైగా వచ్చారు. ఈఉత్సవానికి అమ్మపై భక్తితో వచ్చేవారు కొందరు, ప్రేమతో వచ్చేవారు కొందరైతే ఈ ఉత్సవం ఎట్లా జరుగుతుందో చూద్దాం అని వచ్చేవారు మరి కొందరు. అన్ని రకాల కులాలవారు, మతాలవారు వచ్చారు.

రామకృష్ణ అన్నయ్య వాళ్ళు జనసందోహాన్ని చూచి బియ్యం చాలవని భయపడి బాపట్ల నుండి ఒక లారీ బియ్యం తెప్పించటానికి ప్రయత్నిస్తూ -

అమ్మకు చెప్పి పంపాలని అమ్మ వద్దకు వచ్చారు. మందస్మిత అయిన అమ్మ 'జనాన్ని చూచి సరుకులు తెప్పించటం మొదలుపెడ్తే మీరేమి ఉత్సవం చెయ్యగలరు ఏమీ అవసరం లేదు. నేను స్నానం చేసి పందిళ్ళలోకి వస్తాను. మీరు ఆ ప్రయత్నాలు చూడండి' అని చెప్పి పంపింది.

13 వంటశాలలు ఏర్పరిచారు. ఆ వంటశాలకు తగిన సామాగ్రి వంట చేసేవారు. అన్ని రకాలుగా విభజన జరిగింది. వంట చెయ్యటం ఒక ఎత్తు. ఇంతమందికీ వడ్డన మరొక ఎత్తు.

ఈ సేవా కార్యక్రమంలో పాల్గొనడానికి కొన్ని వేల మంది ఉత్సాహంతో ముందుకు వచ్చారు. తమ సొంత ఇంట్లో పండుగ లాగ శ్రమించారు. వడ్డన పళ్ళేలతో ఉన్న వారిని చూస్తే, ఎదుటివారికీ చేయాలనిపించేలా ఉత్సాహంగా ఉన్నది.

పందిళ్ళలో భోజనాల పంక్తులు బారులుదీరి కూర్చున్నారు. వడ్డన జరుగుతున్నది. "జయహోమాతా శ్రీ అనసూయా రాజరాజేశ్వరి శ్రీ పరాత్పరి" అమ్మ నామం అందరినోటా ఒకే గళంగా మార్మోగుతున్నది.

అన్నపూర్ణేశ్వరి అనసూయాదేవికి జైజైజై ధ్వానాలు మిన్నుముట్టాయి.

అనురాగమూర్తి అమ్మపెట్టిన ప్రసాదం తీసుకుంటున్నారు. ఆ అమృతం స్వీకరిస్తున్న సమయంలో -

అవతారమూర్తియైన అమ్మ నీలంరంగు పట్టుచీర ధరించి, సర్వాలంకార శోభితయై జీపులో ఏర్పరచిన ఉన్నతాసనంపై ఆసీనురాలై పందిళ్ళ మధ్యకు స్వర్ణోత్సవం దర్శించేందుకు వచ్చిన బిడ్డల మధ్యకు వేంచేసింది. భక్తిశ్రద్ధలతో ఒకే పంక్తిలో భోజనం చేస్తున్న లక్షమంది బిడ్డలను వారి ఆనందాన్ని చూసి అమ్మ కన్నుల్లో ఆనందజ్యోత్స్నలు వెల్లివిరిశాయి.

ఆ తర్వాత మందిరంలో అందంగా అలకంరింపబడిన వేదిక మీద ఆసీనురాలైనది. గులాబీ గజమాలలతో అమ్మను అలకంరించారు. గులాబీలు, మల్లెలు, కనకాంబరాలతో పూజ జరిగింది. కిరీటధారిణియై స్వర్ణోత్సవ సందర్భంలో వచ్చిన సంతానానికి దర్శన మొసగి వారిపై తన ఆశీస్సులను వర్షింపచేసింది.

మర్నాడు శ్రీ సుందరరామరాజుగారని మట్టిపూడి వాస్తవ్యులు చెప్పారు. ఆయన ఒక పందిట్లో అన్నపురాశి పక్కన ఉన్నారట. "ఇంతవరకు అమ్మ మహాత్మ్యం, అన్నపురాశి

అక్షయమవుతుందని విన్నానే గాని నిన్న ప్రత్యక్షంగా చూశాను" అని "నాకు మామూలుగా శరీరం గగుర్పొడవదు. కాన నిన్న ఈ సంఘటన తలచుకుంటుంటేనే రోమాంచం కలుగుతున్నది" అన్నారు గద్గదకంఠంతో. వారు చెప్తుంటే మాకూ ఏదో ఆనందం, పులకరింత. వంట అందరికీ సరిపోయింది. మిగలటమూ జరిగింది. అమ్మ ఆదేశానుసారం పశుపక్ష్యాదులకు, జలచరాలకూ అన్నింటికీ పంచబడింది. అమ్మ అడుగడుగునా సలహా లిచ్చి జరిపించింది.

ఇది ఒక అపూర్వమైన ఘట్టం. ప్రకృతి కూడా అమ్మ సేవలో పాలుపంచుకున్నది.

★★★★★

17-6-1973

ఈ నెల 14, 15 తేదీలలో బాపట్లలో దారుణమయిన అగ్నిప్రమాదం సంభవించింది. దాదాపు 600 కుటుంబాల ఇళ్ళు, వాకిళ్ళు అగ్నిదేవునికి ఆహుతి అయినాయి. ఈ దుస్సంఘటన విన్న అమ్మ వెంటనే వారికి ఆహారసదుపాయం కలుగచేయమని శ్రీ విశ్వజననీ పరిషత్‌కు ఆదేశించింది.

పరిషత్ వారికి అమ్మ ఆజ్ఞ శిరోధార్యము. జిల్లెళ్ళమూడి నుండి అన్నం పొట్లాలలో రెండు రోజులు వారి ఇండ్లకు అందచేయటానికి నిశ్చయమైంది.

ఆవరణలోని సోదరీ సోదరులందరూ అన్నం ప్యాకెట్లు కట్టటంలో నిమగ్నులైనారు. ఈ కార్యక్రమం అంతా అమ్మ నివాసం నుండి కిందికి దిగి వచ్చి దగ్గిరుండి జరిపిస్తున్నది. ఆ సమయంలో దర్శనానికి వచ్చిన ఒక సోదరుడు, అమ్మ పాదాలకు నమస్కరించి "నాకేదైనా సందేశం ప్రసాదించమ్మా" అని అర్థించాడు.

అమ్మ చిరునవ్వుతో "నీవూ వారితో కలిసి పనిచెయ్యి" అని ప్యాకెట్లు కట్టేవారిని చూపింది.

అతనికి ఆ మాట్లోని భావం అర్థం కాక, అమ్మవైపే చూస్తూ ఉండిపోయాడు.

"వాళ్ళు అక్కడ ఆకలితో ఎదురు చూస్తున్నారు. నలుగురూ కలిస్తే త్వరగా వారికి అన్నం అందించవచ్చు" అని కృపామయి అమ్మ వివరంగా చెప్పింది. అప్పటికి గాని అర్థం కాలేదు అతనికి. అప్పుడు అతనూ వెళ్ళి ఆ కార్యక్రమంలో పాల్గొన్నాడు. తనకు అవకాశం అమ్మ ఇచ్చినందుకు చాలా ఆనందించాడు.

★★★★★

డైరీ-1975

27-3-1975

అమ్మ మద్రాసు పర్యటనలో ఉండగా 27వ తేదీ పత్రికా విలేఖరుల గోష్టి జరిగింది.

విలేఖరి :- అమ్మా మీరు మద్రాసు రావటంలో ఆలోచనేమిటి?

అమ్మ :- అమ్మనని అనుకున్న తర్వాత, రావటంలో ఆలోచన ఏమున్నది?

విలేఖరి :- స్థానికంగా అక్కడ వివిధ సందర్భాలలో అర్చనకు అనుకూలంగా ప్రత్యేకమైన పూజా విధానం ఏదైనా ఉన్నదా? ఏదైనా ఒక పద్ధతి ఉన్నదా?

అమ్మ :- పద్ధతి అంటూ ఏమీ లేదు. చేసుకుండే వారి ఇష్టానుసారమే.

విలేఖరి :- మద్రాసులో మీరు ఎన్ని దినాలుండిపోతారు?

అమ్మ మౌనంగా ఉన్నది

విలేఖరి :- ప్రపంచానికి మీ దర్శనమే కాకమీరు చేయగలిగిన మంచి ఏమిటీ?

అమ్మ :- తల్లి ప్రత్యేకించి చేసేదేమున్నది

విలేఖరి :- మీ సన్నిధిలో ఉన్న కళాశాల విద్యార్థులు మీ బోధలు ప్రచారం చేస్తారా?

అమ్మ :- వాళ్ళకు విద్య చెప్పిస్తున్నది ప్రచారానికని కాదు. ఎందుకైనా ఉపయోగ పడవచ్చు.

విలేఖరి :- మీకు శిష్యకోటి ఉన్నారా!

అమ్మ :- నాకు శిష్యకోటి ఎవరూ లేరు. అంతా శిశుకోటి మాత్రమే

విలేఖరి :- మీ సన్నిధికి విదేశాల నుండి ఎందరో వస్తారు. వారికున్న మతాన్ని వదలి ప్రత్యేక మతాన్ని అవలంబిస్తున్నారా?

అమ్మ :- వారి మతాన్ని గూర్చి కాని, వారి అభిమతాన్ని గూర్చి కాని నాకు ఆలోచన లేదు. వారికి ఏది తృప్తినిస్తుందో, వారికి ఏది ఉపకరిస్తుందో, వారికి కావలసిన వసతి చూడటమూ, ఆకలి అయినప్పుడు వారికి అన్నం పెట్టడము ఇవే తెలుసు నాకు.

విలేఖరి :- ప్రేమకు, ఆరాధనకు తేడా ఉన్నదా?

అమ్మ :- ప్రేమలో ఆరాధన, ఆరాధనలో ప్రేమ ఉన్నాయి. పిల్లవానిపై చూపెట్టితే ప్రేమ. విగ్రహముపై చూపెట్టితే ఆరాధన.

విలేఖరి :- తెలిసి తప్పెందుకు చేస్తారు.

అమ్మ :- తప్పని తెలిసి తప్పించుకోలేక తప్పనిసరై తప్పుచేస్తారు. ప్రత్యేకించి వేరే కారణం లేదు. నీవు కారణం కాదు. నీవు చేయడం లేదు. కాలమే కాని నీవు కారణం కాదు. కాలమంటే - దైవమనే, నీకు కర్తృత్వం లేదు. దైవమే కారణం.

విలేఖరి :- జీవితమంతా తప్పులైతే విమోచన ఏది?

అమ్మ :- అన్నీ తప్పులే చేయలేవు.

విలేఖరి :- చేస్తున్నాను

అమ్మ :- దైవమే చేయిస్తున్నదనుకుంటే ఏదీ లేదు. పోనీ, ఈ భావం కూడా నీకు అందకపోతే అన్నీ తప్పులేచేయి. నాదీ బాధ్యత.

విలేఖరి :- ఆచారం తరిగింది. అనాచారం పెరిగింది. నాస్తికత పెరిగి పవిత్రత అడుగంటింది. ఫ్యాషన్సు మనస్సును లొంగదీసుకున్నాయి. ఈ స్థితిలో మాబోటివాళ్ళం ఏమి చేయాలి. అన్నింటినీ మౌనంగా భరించాలా. ఎదురు నిల్చి ఆస్తిక ప్రచారం ప్రారంభించాలా.

అమ్మ :- ప్రచారమనే ప్రశ్నే లేదు

విలేఖరి :- యాంటీ ప్రోపగాండా అవసరం లేదా

అమ్మ :- ఎన్నో జరిగిపోతున్నాయి.

విలేఖరి :- దేవుని పటాలు కాల్చి వేస్తున్నారు. ఇంట్లో ఆస్థికులుగా ఉంటూ బయట నాస్తిక ప్రచారం చేస్తున్నారు.

అమ్మ :- ప్రచారమంటే మాటల్లో లేదు. మనస్సు మారటమే. ప్రచారము కానీ మాటలు కావు. పరిస్థితుల వల్లనే మాటలు రావాలి కానీ మాటల వల్ల ఏదీ జరుగదు. మాటల బలం చాలు. దానంతట అదే జరిగిపోతున్నది.

విలేఖరి :- ఏం చెయ్యమంటారు?

అమ్మ :- ఏం చెయ్యనక్కరలేదు. ప్రచారం అన్నింటికీ జరిగినా ఉన్నదే నిలుస్తుంది. ఉన్నది మనస్సే. ఒకరిని గురించి ఒకరు చెప్పుకోవటం ప్రచారమే. చెడు అలాంటిదే. ఉన్నదే దైవమనుకున్నప్పుడే వీడి ప్రచారమనీ, వాడి ప్రచారమనీ లేదు. ఏది జరిగినా ఆ శక్తే.

విలేఖరి :- ప్రభుత్వ మద్దతుతో ఆఫీసులలో దేవుడి పటాల విధ్వంసం ప్రతీకారానికి మాకు బలమెట్లా వస్తుంది? మేము విడిచిపెట్టాలా, చూస్తూ కూర్చోవాలా?

అమ్మ :- దేవుడనేది భావమే కదా! ఆ భావాన్ని తీసివేయలేవు. కాల్చి వేయలేవు. ఫోటోలు తీసివేయగలరు కానీ మీ భావాన్ని ఎవరు భేదించకలరు. పోనీ దేవుడే బలహీనుడై మానవుడే బలవంతుడైతే, కాలిస్తే మాత్రం ఏం?

విలేఖరి :- గుడికి వెళ్లే మమ్మ చూచి వాళ్ళు నవ్వుతారు.

అమ్మ :- వాళ్ళను చూసి మీరు నవ్వితే సరి

విలేఖరి :- మీనుంచి ప్రజలకేమన్నా సందేశం

అమ్మ :- సందేశమా! ఆ పేరుతో నా దగ్గర ఏదీ లేదు. సందేశంగా ఏదీ చెప్పలేదు. ఏదైనా మనము చేయగలం అని కాని చేస్తున్నామని కాని అనుకుంటే కదా! జరిపించేది, జరిగేది సందేశము. మాటలే సందేశము కాదుగా. మీరు చేయగలమని మీరు అనుకుంటే - మీకున్నది తృప్తిగా తిని ఇతరులకు ఇంత ఆదరణగా పెట్టండి. అంతా దైవమే చేస్తున్నదని నమ్మండి.

విలేఖరి :- సంప్రదాయసిద్ధమైన పూజా పద్ధతులను మార్చవచ్చునా. లేకదాన్ని అలాగే కొసాగించవచ్చునా?

అమ్మ :- మీకు ఎట్లా తృప్తిగా ఉంటే అట్లా చేసుకోండి

విలేఖరి :- మీరు తమిళనాడు పర్యటించినట్లుగానే భారతావని అంతా మీ పాదస్పర్శతో పునీతం చెయ్యాలి.

అమ్మ అన్నం తెప్పించి వారందరికీ ప్రేమతో ప్రసాదం తినిపించింది.

మాలతీచందూర్, సుశీల, జానకి, అల్లు రామలింగయ్య, సోమేశ్వరరావు, నంద గోపాల్, ఎంబెరు మెన్నార్, కేశవశర్మ ఇంకా చాలామంది గృహాలను పావనం చేసింది. పద్మనాభం, వెంకటేశ్వర్లు ఇంకా మరెంతోమంది భక్తుల గృహాలకు వెళ్ళి తన పావన పాదస్పర్శతో పునీతం చేసింది.

తిరువత్తూరు, మహాబలిపురం కూడా వెళ్ళి అనేక వేలమందికి దర్శనమిచ్చి కరుణ చూపింది.

వి.యన్. శర్మగారు 'చలంగారు నిన్ను చూడాలనుకుంటున్నారమ్మా, కాని ఆయన రాలేని పరిస్థితిలో ఉన్నారమ్మా!' అని చెప్తే నేనే వెళ్ళి చూసి వస్తానాన్నా! అని రమణాశ్రమము బయల్దేరింది. అమ్మ 13వ తేదీ మధ్యాహ్నం 11-30 కు బయలుదేరి తిరువణ్ణామలై 4 గంటలకు చేరాము. మొదటగా చలంగారి ఆశ్రమానికి వెళ్ళాము.

వెళ్తూనే అమ్మ చలం గారి దగ్గరకు వెళ్ళి ఆయన తలను తన హృదయానికి హత్తుకున్నది. ఆయన కన్నులు సజలమైనాయి. చలంగారికి అమ్మ నూతన వస్త్రాలను ప్రసాదించింది. అమ్మ బయలుదేరుతున్న సమయంలో -

చలంగారు - అమ్మా! వృద్ధుడను, లేచి తిరగలేనివాడను అయిన నా దగ్గరకు అమ్మ రావటము ఎంతో ఆనందము. అమ్మ ఎట్లా వచ్చినా, ఎందుకు వచ్చినా ప్రత్యేక సందేశాన్ని జగత్తుకు చాటటానికే ఆమె అవతరించింది. జ్ఞానము వెలుగు మరుగున పడినప్పుడు ఈ భూమిపై అవతరిస్తానన్న గీతాచార్యుని మాట నిజమయినది. అలాంటి వారిని గుర్తించటం కష్టం. గుర్తించలేదని నా బోటి మూర్ఖుల సన్నిధకి గుర్తు తెలుపటానికి రావటం మరీవిశేషం నేను ఎన్నో సంవత్సరాలు ఈశ్వరాన్వేషణ చేసాను. ఈనాడు 'ఏడిరా నీ ఈశ్వరుడు' అని ఎవరయినా అడిగితే చెప్పడం సులభము అని చెప్తూ అమ్మను చూపించి ప్రణామం చేశారు. సౌరీస్ దగ్గరకు వెళ్ళి ఆమెను స్పర్శించి పలకరించింది.

తర్వాత అమ్మ రమణాశ్రమంలోకి ప్రవేశించగానే మయూరాలు పురివిప్పి నాట్యమాడాయి. చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది అమ్మతో పాటున్న మా అందరికీ - వాటికీ ఎంత ఆనందమో అమ్మనుచూసి.

అక్కడున్న సాధకులు అమ్మను దర్శించుకున్నారు. ఎందరో విదేశీయులు అక్కడ అమ్మను దర్శించారు. అందులో జేమ్సు ఒకడు. ఆ తర్వాతనే అతనిక్కడికి రావటం జరిగింది. అందరికీ బొట్టుపెట్టి ప్రసాదం ఇచ్చింది.

రాత్రి 11-30 కు బయలుదేరి కలవాయ్ గ్రామము చేరాము.

చంద్రశేఖర సరస్వతీ స్వాములవారు అమ్మరాకను తెలుసుకుని ద్వారం వద్దకు వచ్చి 15ని. సేపు ముకుళితహస్తులై నిల్చున్నారు.

జయేంద్ర సరస్వతీస్వామి దగ్గరకు వెళ్ళి కొద్దిసేపు మాట్లాడడం జరిగింది. తిరిగి మళ్ళీ మద్రాస్ అచ్చుత్ వాళ్ళింటికి చేరుకుని 16వ తేదీకి జిల్లెళ్ళమూడి చేరాం అమ్మతోపాటు అందరం.

★ ★ ★ ★ ★

డైరీ-1977

19-11-1977

గాలివాన - తుఫాను - సముద్రుడూ - వాయువూ కలిసి విజృంభించాయి.

జిల్లెళ్ళమూడి సముద్రతీరానికి దగ్గరే కదా! భోజనం చేసే మందిరం రేకులన్నీ గాలికి ఎగిరిపోయి ముక్కలు ముక్కలయినాయి. ఆశ్రమంలో చాలావరకు పూరిళ్లు, పూరిపాకలే అవన్నీ విధ్వంసమైనాయి.

వాత్సల్యాలయమూ, అన్నపూర్ణాలయము, హైమాలయము మాత్రమే చెక్కు చెదరలేదు.

జిల్లెళ్ళమూడి గ్రామంలోని పూరిళ్ళన్నీ పూర్తిగా పడిపోయినాయి. పెంకుటిళ్ల కప్పులు లేచిపోయినాయి. గ్రామస్థులు, ఆశ్రమవాసులు, అధ్యాపకులు, విద్యార్థినీ విద్యార్థులు అమ్మ నివసించే భవనంలోని క్రింది అంతస్థులోకి, మధ్య అంతస్థులోకి సర్దుకున్నారు.

అమ్మ సాన్నిధ్యంలో అమ్మ అండ ఉన్నదన్న గుండె ధైర్యంతో కాలం గడపటమైంది. మరునాడు అమ్మ అన్నపూర్ణాలయంలోనే వంట చేయించి అందరికీ అన్నం పెట్టించింది.

చుట్టూ జలమయం, మధ్యలో అమ్మ భవనం. వారం రోజుల పాటు 2, 3 వేల మంది జనం నివాసం అమ్మ భవనంలోనే

అమ్మ భవనం చుట్టూ ఉన్న వరదలో కొట్టుకువచ్చిన కళేబరాలు, కుళ్ళిపోయిన గడ్డి గాదమూ, అక్కడే సర్వుల మలమూత్ర విసర్జనలు అంతా దుర్వాసన అసహ్యకర వాతావరణం. అయినా ఆ నీళ్ళే అందరూ తాగాలి. అవే నీళ్ళు స్నానానికి, అవే వంటకూ.

అమ్మకు కూడా త్రాగడానికీ, స్నానం చెయ్యటానికీ అంతకంటే నీళ్లు లేవు. ఆశ్రమ నిర్వాహకులకు అది ఇష్టంలేక మనస్సుకు బాధగా ఉండి అమ్మను అడిగారు.

అమ్మా! కొన్నాళ్ళు మళ్ళీ కరెంటు వచ్చి మోటారు పనిచేసి నీళ్లు వచ్చేటంత వరకూ నువ్వు మద్రాసు కాని, హైదరాబాద్ కానీ, నరసాపూర్ కానీ వెళితే మంచిదమ్మా అన్నారు (రామకృష్ణన్నయ్య మిగతా సోదర బృందం) - కరెంటు తీగలు చెడిపోయాయి, ఫోను కమ్యూనికేషన్స్ లేవు, జిల్లెళ్లమూడి వార్తలు బయటకు తెలియని పరిస్థితి.

అమ్మ "నిజమే నాకు బాగానే ఉంటుంది నన్నయితే ఎవరయినా ఆహ్వానిస్తారు, తీసుకువెళతారు. అన్ని సౌకర్యాలు చేస్తారు. ఈ వేలాది జనం మాటేమిటి? వీళ్ళందరినీ ఎవరు భరిస్తారు. ఈ క్లిష్టసమయంలో నా చుట్టూ ఉన్న యీ ప్రజలను వదిలేసి నా సుఖం నేను చూసుకునేదా? అది నా వల్ల గాదు. మీ అందరికీ పనికివచ్చిన నీళ్ళు నాకు పనికిరావా? మీ అందరితో నేనూ, నాతో మీరందరూ అంతే. ఈ పరిస్థితుల్లో నేను లేకపోతే ఈ జనం ఇక్కడ ఉండగలరా? అంటే నేను ఉండి ఏదో చేస్తాను అని కాదు. నా ఉనికే కొంత ఊరట. కొండంత ధైర్యం. కష్టమో, సుఖమో మీతోనే నేను. ఈ కష్టాలక్కరలేదు. సుఖాలే కావాలనుకోవటం లేదు" అని నెమ్మదిగానూ, ఖండితంగానూ చెప్పింది.

వరద తగ్గాక కరెంటు సప్లయి లేనందు వలన ఎద్దులబండి మీద టీచర్లు, విద్యార్థులూ నీళ్ళు తోలటం జరుగుతుండేది. దివిసీమ శ్మశానంగా మారిందని విన్న అమ్మ ఉన్న బిడ్డల కన్నీళ్ళను తుడిచి వాళ్ళ దుఃఖంలో పాలుపంచుకుని వాళ్ళకు ప్రేమానురాగాలను పంచి ధైర్యాన్ని కలుగచెయ్యాలన్న ఉద్దేశాన్ని రామకృష్ణన్నయ్య వాళ్ళకు తెలియచేసింది.

ప్రయాణానికి కావలసిన ఏర్పాట్లు చేశారు. రెండు కారులూ, ఒక లారీ మాట్లాడారు. 5000 పులిహోర పొట్లాలు కట్టించారు. కొన్ని వందల దుప్పట్లు, ధోవతులు, చీరలు ఏర్పాటు చేశారు. అరటిపండ్ల గెలలు కూడా.

డిసెంబరు 8వ తేదీ ఉదయం 6 గంటలకు అమ్మా, నాన్నగారు, రామకృష్ణ అన్నయ్య, కాలేజీ లెక్చరర్లు, విద్యార్థులూ దాదాపు అరవై మందిమి బయల్దేరాము.

ఉదయం 6 గంటలకు బయల్దేరి బెజవాడలో వాసుదేవరావుగారింట్లో స్నానం చేసి అమ్మ రాక తెలిసి వచ్చిన జనానికి దర్శనమిచ్చి 2 గంటలకు అవనిగడ్డ చేరాము.

హృదయ విదారకమయిన ఆ వాతావరణాన్ని చూసిన అమ్మ హృదయం కరుణతో, సానుభూతితో నిండిపోయింది. కొంతమందిని (వీలయినంత వరకు) దగ్గరకు పిలిచి వారి విషాదగాథలను విని ఓదార్చి తీసుకెళ్ళిన పులిహోర నోట్లోపెట్టి చీరలు, ధోవతులు, దుప్పట్లు పంచిపెట్టింది.

అక్కడ్నుంచి తిరిగి వచ్చాక బాపట్లలో దినకర్ గారింట్లో ఆగి "అక్కడ పిల్లల కష్టం చూడలేకుండా ఉన్నాను. ఆ ఎద్దులు నోరు లేనివి చెప్పుకోలేకపోయినా మనకు వాటి కష్టం కనిపిస్తూనే ఉన్నది. కరెంటు వచ్చాకే వస్తాలే" అన్నది. తనెంత కష్టాన్నయినా సహించే అమ్మ మన కష్టాలను చూడలేదు.

★★★★★

డైరీ-1979

10-9-1979

ఇవాళ గోదావరీ పుష్కరాలకు ఆఖరు రోజు

చీరాల నుంచి డా॥ పొట్లూరి సుబ్బారావుగారు, వెంకయ్యగారు, బుద్ధిమంతుడు కొందరు సోదరులు వచ్చారు. కొంతమంది సోదరులు గోదావరి పుష్కర స్నానానికి రాజమండ్రి వెళదామన్న ఆలోచనతో సుబ్బారావు గారి దగ్గరకు వచ్చారట. పుష్కర స్నానం చెయ్యటానికి రాజమండ్రిదాకా వెళ్ళాలా? అమ్మ వద్దకు వెళితే సరిపోదూ అన్ని నదులూ అమ్మ పాదాల్లో లేవా అని డాక్టరుగారు భావనచేసి ఆ ఆలోచనతో వారిని కూడా తీసుకుని జిల్లెళ్ళమూడి వచ్చారు.

రాగానే అమ్మతో వారి కోరికను వెలిబుచ్చారు. అమ్మ స్నానం చేసే ఆ పవిత్రజలంతో మేము స్నానం చేస్తే పుష్కరస్నానం చేసినట్లే. ఆ పుణ్యం ప్రాప్తిస్తుందని వారి నమ్మకం.

ఈ పుష్కర స్నానం యొక్క వార్త ఆవరణంలో అందరికీ తెలిసి ఒక్కొక్కరే కాలేజీ అధ్యాపక బృందం, కుటుంబాలతో సహా వాత్సల్యాలయానికి వచ్చారు (విద్యార్థినీ విద్యార్థులు కూడా)

అందరూ వస్తున్నారన్న విషయం అమ్మకు తెలిసి అందరికీ స్నానం చేసే నీళ్ళు అందించుట కష్టతరమని -

అమ్మ చీర కట్టుకుని నీళ్ళ తొట్టెలో దిగింది. (స్నానాల గదికి ఆనుకుని ఒక సిమెంటు తొట్టి ఉన్నది. ఆ తొట్టిలో నుండి నీళ్ళు తోడి బొక్కెన్లతో అమ్మ స్నానం చేసే గంగాళాలలో పోస్తాము.)

ఒక్కొక్కరే ఆ తొట్టె దగ్గరకు వచ్చారు. అమ్మ ఒక గ్లాసు దీసుకుని ఒక్కొక్కరినీ స్నానం చేయించింది. తొట్టి చుట్టూ చేరారు ఆ వినోదంతో పాల్గొనడానికి. కొందరు అమ్మను ఆతొట్టిలోనే పూలతో పూజించుకున్నారు. పూలదండలతో అలంకరించారు. అది మధ్యాహ్న సమయం. సూర్యభగవానుడు కూడా ఆ ఆనందాన్ని పంచుకుంటున్నట్లున్నాడు. బాగా వేడిగానూ ఉన్నది. అమ్మ వినోదంలో ఆ వేడి తెలియటం లేదు. ఆ నీళ్ళల్లో రంగురంగుల పూలు కదిలాడుతూ ఉండే ఆ మధ్యలో అమ్మ క్షీరాబ్ధిలోని లక్ష్మీదేవి వలె కనిపించి కనువిందు చేసింది.

అలా అమ్మను చూస్తూ అమ్మ బిడ్డలందరూ అమ్మ చేయించిన స్నానాన్ని గురించి చెప్పుకుంటూ ఆనందోత్సాహ భరితులైనారు.

ఈ స్నానాన్ని గురించి ఎన్ని రోజులు చెప్పుకున్నామో! ఇది ఒక ప్రత్యేకమయిన పండుగలాగా జరిగింది అనుకోకుండా.

అందరిల్లు ప్రతిరోజూ నిత్యకల్యాణం పచ్చతోరణం, అక్షరాభ్యాసాలతో, అన్నప్రాశనలతో, నామకరణమో, వివాహమో, షష్టిపూర్తో, పుట్టినరోజులో నిత్యమూ ఉత్సవాలే అమ్మ ఇవన్నీ తనవిగానే చేస్తుంది. అన్నీ పండుగగానే చేస్తుంది. చిన్నదానిని పెద్ద వేడుకలా చేసి ఆనందింపజేసి అనుగ్రహాన్ని ప్రసరింప చేస్తుంది.

★★★★★

10-11-1979

హైమ దేవతామూర్తిగా ప్రతిష్ఠింపబడి లోకారాధ్య అయి 12 సంవత్సరాల కాలం పూర్తి అయినది.

ఈ సందర్భంలో హైమాలయానికి రంగులు వేయాలని, ఆలయంలో మహారుద్రాభిషేకము, లలితా కోటి నామార్చన జరగాలని, హైమకు 37వ సంవత్సరం కనుక 37 రకాల పూలతో పూజ జరపాలనీ, 37 రకాల పిండివంటలతో నివేదనలు జరగాలనీ, హైమ కన్యగా జీవితం ముగించింది కనుక 37 మంది కన్యలకు పూజ చెయ్యాలని నిర్ణయం జరిగింది. మహారుద్రాభిషేకానికి అన్ని నదుల నుండి పవిత్రజలాలను, కన్యాకుమారి నుండి సాగర జలాన్ని తీసుకువచ్చి వాటితో అభిషేకించాలని, లక్ష్మీనారాయణ అన్నయ్య అభిప్రాయాన్ని అమ్మకు చెప్తే ఆమోదించింది. ఈ ఖర్చు లక్ష్మీనారాయణన్నయ్యే భరిస్తానన్నాడు.

పూజకు, నివేదనలకు 37 కొత్తవి స్టీల్ పళ్ళాలు, బేసిన్లు తెప్పించాడు.

గంగాజలాలు తీసుకురావటానికి వల్లూరి పాండురంగారావు అన్నయ్య బాధ్యత వహించాడు. 25 రకాల పూలు మద్రాసు నుండి రావటానికి గోపాలన్నయ్య తగిన ఏర్పాటు చేశాడు.

లక్ష్మీనారాయణనన్నయ్య మండలం రోజులు మౌనదీక్ష వహించి పగలంతా ఉపవాసం ఉండి లింగోద్భవకాల నుండి ఏకాదశ రుద్రాభిషేకమూ తర్వాత అమ్మ పాదాభిషేకమూ, మధ్యాహ్నం హైమాలయంలో రెండు గంటలు ప్రదక్షిణాలు, సాయలంకాలం హైమాలయంలో లలితా సహస్ర నామార్చన రాత్రిపూట అమ్మకు నివేదన చేసి భోజనం చెయ్యటం చివరిరోజు హైమ జన్మదినోత్సవం.

(రామకృష్ణన్నయ్య కోటినామ పారాయణ జరగాలంటే నాలుగయిదు వందలమంది పారాయణకర్తలయినా కావాలి కదా! అన్న ఆలోచనను అమ్మ దగ్గర వ్యక్తం చేయగా అక్టోబరు 12వ తేదీన వచ్చిన కులపతి శ్రీమాన్ ఎక్కిరాల క్రిష్ణమాచార్యుల వారికి అమ్మ ప్రేమతో ఈ కార్యభారాన్ని అప్పగించింది. వారు సంతోషంగా అంగీకరించి వారి శిష్యవర్గానికి ఈ వార్తను అందజేసి ఈ బృహత్ కార్యక్రమంలో పాల్గొనవలసిందిగా ఆదేశించారు. అమ్మ అభీష్టాన్ననుసరించి శ్రీశ్రీశ్రీ లక్ష్మణ యతీంద్రుల వారికి కూడా తెలియ చేశారు. వారు కూడా ఉత్సాహంతో ఈ మహాయజ్ఞంలో పాల్గొనటానికి అంగీకరించారు. వారి "ముముక్షు" పత్రికలో ప్రచురించటం జరిగింది. విశ్వజననీ పరిషత్తు, ఆంధ్రప్రభ, ఆంధ్రపత్రిక దినపత్రికల ద్వారా పారాయణ కర్తలకు తెలియచేయటమైనది)

సముద్రంలో డిప్రెషన్ ప్రకటించబడింది. సన్నని తుప్పర ఆరంభం అయినది. ఈ ప్రయత్నం అంతా వ్యర్థమవుతుందేమోనని అందరికీ ఆందోళనగానే ఉన్నది. లక్ష్మీ నారాయణ అన్నయ్య వాన రాకుండా ఉండాలని అమ్మను అభ్యర్థించాడు. చుట్టూ వాన కురుస్తున్నా జిల్లెళ్ళమూడిలో కురవలేదు ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నో. ఆ కార్యక్రమం ముగిశాక వర్షం వచ్చేది.

హైమాలయానికి రంగులు వేశారు. ఆవరణం అంతా అందంగా అలంకరింప బడ్డది. అన్నపూర్ణాలయం నుండి హైమాలంయం వరకు స్తంభాలు పాతి కొబ్బరి మట్టలతోనూ, మామిడి తోరణాలతోనూ అందంగా అలంకరించారు.

తొమ్మిదవ తేదీ రాత్రి అలంకరించిన రెండెద్దు బండిపై అమ్మ, హైమ ఫోటోలను ఉంచి నదీ తీర్థాల నుంచి బ్యాండుమేళం, సన్నాయి వాద్యాలతో ఊరేగింపు జరిగింది. సువాసినులందరూ గంగ కలశాలను, పూజాద్రవ్యాలను శిరస్సులపై పెట్టుకున్నారు. అత్యుత్సాహంతో అందరం ఆ వేడుకలో పాల్గొన్నాము.

రాత్రి 2 గంటలకు 22 మంది ఋత్విక్కులతో మహారుద్రాభిషేకం ప్రారంభింపబడి 10వ తేదీ ఉదయం 7 గంటలకు ముగిసినది. ఉదయం 8 గంటలకు నామపారాయణ ప్రీత అయిన అమ్మ గురించి సభ జరిగింది. ఆ సభలో పన్నాల రాధాకృష్ణశర్మ గారు సభయొక్క ఉద్దేశాన్ని వివరించారు.

శ్రీశ్రీశ్రీ లక్ష్మణ యతీంద్రుల వారు "ఆ వేదవేద్యుడే రాముడు. ఆ రాముడే లలిత. ఆ లలితయే మన అమ్మ. అమ్మ మరో రూపమే హైమ. మనందరను లలితా మూర్తులుగా మలుచుకోవాలన్న అమ్మ అభిలాషే ఈ పారాయణ కార్యక్రమం" అని వివరించారు.

సభ సమాప్తి అవగానే డాక్టరు ఎస్.వి. సుబ్బారావు గారి కారులో అమ్మ హైమాలయానికి వచ్చింది.

అమ్మ ఆదేశం కాగానే పారాయణకర్తలు 9.10 నిల.కు దీక్షతో పారాయణ ప్రారంభించారు. ఎప్పుడూ బిడ్డ ఆకలిని గురించి చూచే తల్లి ఈ దీక్షగా చేసే పారాయణ కూడా టిఫిన్ చేసే చెయ్యమని ఆదేశించింది. కాఫీ, పాలు, మజ్జిగ, అరటిపండ్లు ఎవరికేది అవసరమైతే వారు అవి తీసుకోవటానికి వీలుగా ఏర్పాటు జరిగింది. పారాయణ కర్తలతో ఆవరణం అంతా సందడిగా ఉన్నది.

అమ్మ పారాయణ చేస్తున్న వారి మధ్య, బారులు తీర్చిన వరుసలలో తిరుగుతూ, పక్కన నిల్చున్నప్పటికీ అమ్మను గమనించనంతగా ఏకాగ్రచిత్తులై పారాయణ చేశారు.

11 గంటలకు 37 మంది కన్యలను లక్ష్మీనారాయణ అన్నయ్య సతీమణి కమల పూజ చేయగా అమ్మ అందర్నీ ఆశీర్వదించింది.

కోటి నామ పారాయణ గురించి రాత్రి 7 గంటలకు కోటినామం అయిందని కొందరు, కాలేదని కొందరు తర్జన భర్జన పడుతున్నారు. ఈ సంగతి విన్న అమ్మ వచ్చి సాయంత్రం 6 గంటలకే పూర్తి అయిందని చెప్పి శ్రీశ్రీశ్రీ లక్ష్మణ యతీంద్రుల వారిని ప్రకటన చెయ్యమని చెప్పగా, వారు పారాయణ పూర్తయినట్లు ప్రకటించారు.

పారాయణ సంఖ్య గణించేవారు గణన చేసి 7 గంటలకు కోటిపై 8 లక్షలు పూర్తి అయిందని తేల్చారు. అందరూ అమ్మ ఇందాకే చెప్పింది కదా అని ఆశ్చర్యపోయారు.

"మీరంతా నేనే, మీదంతా నేనే, మీరు కానిది నేనేమీ కాదు, అన్న అమ్మకు అన్నీ తానైన అమ్మకు, అంతా తానైన అమ్మకు తెలియటంలో ఆశ్చర్యమేమున్నది.

ఆ తర్వాత లక్ష్మీనారాయణన్నయ్య దంపతులు 37 రకాల పుష్పాలతో హైమకు అర్చన జరిపారు. 37 రకాల నివేదన్లను అన్నపూర్ణాలయం నుండి మంగళవాద్యాలతో ముత్తయిదువులంతా కలిసి 37 పళ్ళాలతో పట్టుకుని హైమాలయానికి తీసుకువెళ్ళాము. అన్నీ హైమకు నివేదన చేసి మంగళహారతి నివ్వటంతో ఆరోజు కార్యక్రమం ముగిసింది. అప్పటి నుంచి హైమకు ఒక సంవత్సరం పెరుగుతున్నకొద్దీ నివేదనల సంఖ్య కూడా పెంచటం జరుగుతున్నది.

శుక్రవారం లక్షనామార్చన కూడా అప్పుడే ప్రారంభించటం అయినది. అప్పటినుంచే ప్రతి శుక్రవారం లక్షనామార్చన చెయ్యటానికి నిర్ణయింపబడి నేటికీ నిర్వహింపబడుతూనే ఉన్నది.

★★★★★

డైరీ-1980

1-1-1980

ప్రతి సంవత్సరం అమ్మ సన్నిధిలో డిసెంబరు 31 రాత్రి 12 గంటలకు ఉత్సవం జరుపబడటం అలవాటే.

ఈ సంవత్సరం అమ్మ 2 ని.లు ఆలస్యంగా వాత్సల్యాలయం నుంచి క్రిందికి దిగి వేదిక మీదకు రావటం జరిగింది. అందరూ అమ్మ ఎందుకు ఆలస్యం చేసిందన్న ఆలోచనలు. ఏదో కారణం ఉంటుందన్న ఊహలు. అమ్మతో అంటే - దానికి చిరునవ్వే సమాధానం ఏమీ చెప్పదు కదా!

మర్నాడు ఆంధ్రప్రభలో - కొత్త సంవత్సరం లేటుగా వచ్చిందన్న వార్త పడిందని ఆ పేపరు అమ్మ దగ్గరకు తీసుకొచ్చి చదివి వినిపించాడు అన్నయ్య.

వివిధ నక్షత్రమూర్తుల ప్రభావం వలన భూభ్రమణం స్వల్పంగా మందగించిందనీ, కొత్త సంవత్సరం లేటుగా వచ్చిందనీ జాతీయ భౌతిక పరిశోధనాగారం తెలియచేసిందనీ చదివి 'అందుకే రాత్రి ఆలస్యం చేసుంటావు నువ్వు' అన్నాడు రామకృష్ణన్నయ్య.

'అదంతా మీ నమ్మకం రా' అంటూ తేల్చేసింది అమ్మ.

* * * * *

2-6-1980

అమ్మ గదిలో పిల్లులు బాగా తిరుగుతుండేవి. అవి అమ్మ మంచం మీదకెక్కి అమ్మ సింహాసనంలోకి దూకి మూత్రవిసర్జనతో కలుషితం చేసేవి. అమ్మ దుప్పట్లతో ఆడుకుంటూ చింపేవి. అలమరలో నక్కి కూర్చుని అమ్మ దుప్పట్లనీ ఖరాబు చేసేవి. పిల్లలకు ఆహారం కోసం రోజూ రాత్రుళ్ళు ఎలుకలను చంపి అమ్మ గదిలోకి తీసుకొచ్చేవి. తెల్లవారే సరికి అంతా రక్తపు మరకలు, మాంసపు ముక్కలు ఆ దృశ్యాలను చూసి సహించలేక పోయేవాళ్ళము.

ఒక రోజు పిల్లినీ, పిల్లి పిల్లలను గోతంలో వేసుకుని వాటిని మరో ఊరిలో వదిలి రావటానికి ఆలోచించి ప్రయత్నం చేశారు.

అది అమ్మకు తెలిసి వాటిని వదిలివెయ్యమని ఆదేశించింది.

మీరు బజారుకు వెళ్ళారనుకోండి. అక్కడ మంచిపళ్ళు కన్పిస్తాయి. వాటిని కొనుక్కొచ్చి మీ పిల్లలకు పెడదామనుకోరూ? తోటలో మంచి కూరగాయలు చూసినా, వాళ్ళకిష్టమైనవి చూసినా పిల్లలకు తెచ్చిపెట్టుకోరూ. అవీ అంతే. వాటిని ఏం చెయ్యద్దు. ఎక్కడికీ పంపద్దు అని మందలించింది.

★ ★ ★ ★ ★

28-8-1980

ఇవాళ శ్రావణ పూర్ణిమ. అమ్మ అందరికీ యజ్ఞోపవీతాలను ప్రసాదించింది. ఎవ్వరికీ బొట్టుపెట్టలేదు. అమ్మ ఆరోగ్యం బాగాలేదు. నెల్లూరు డా. ఎస్.వి. సుబ్బారావు గారికి ఫోన్ చేసారు. వారు వెంటనే వచ్చారు. అమ్మను పరీక్ష చేసి న్యుమోనియా అని నిశ్చయించారు. చీరాల కాలేజీ లైబ్రేరియన్ నరసింహారావు గారు హోమియో చికిత్స చేస్తున్నారు కొద్దిరోజులుగా. తగ్గుతున్నట్లే కన్పించింది. నెల్లూరు డాక్టరు నెల్లూరు వెళ్ళారు.

మధ్యాహ్నం 11 గంటలకు అమ్మకు ఊపిరి అందలేదు. లోతు నీళ్ళలో పడిపోయిన మనిషి ఊపిరాడక ఎలా గిలగిలా కొట్టుకుంటాడో అమ్మ పరిస్థితి అలా వున్నది. డా॥ ఇనజకుమారి అమ్మ దగ్గరే ఉన్నది. తనకీ ఆందోళనగానే వున్నది. వైద్యం మొదలుపెట్టింది. అంతకు ముందే జిల్లెళ్ళమూడి నుండి బయల్దేరిన జస్వంత్‌కుమార్ (లలితాంబక్కయ్య కొడుకు) బాపట్లలో ఈ విషయం తెలిసి వాన్‌లో జిల్లెళ్ళమూడి బయలుదేరి వచ్చాడు. అప్పుడు వాన్‌ను డ్రైవర్ వెంకటేశ్వర్లు 10 ని.లలో చేర్చాడు. అందరికీ చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది. విమానంలో వచ్చినట్లే. అప్పటికి 3.30 అయింది. అమ్మ తీవ్రమైన వేదనకు గురి అయింది ప్రాణాపాయం తప్పిందని చెప్పారు. ఈ పరిస్థితిని నెల్లూరు డాక్టరు గారికి ఫోన్ చేశాము. ఆ టైములో ఆయన భోంచేస్తున్నారట. వెంటనే బయల్దేరి వచ్చారు. సుబ్బారావుగారు వైద్యం ప్రారంభించారు. అమ్మకు 1968నుండి షుగర్ వ్యాధి ఉన్నది. 1975 నుంచి హార్ట్‌ప్రాబ్లమ్, క్రమంగా బిపి వచ్చింది.

ప్రస్తుతం నిమోనియా వల్ల శ్వాసకోశం ఎడమవైపున ప్లూరసీ వచ్చింది. ఇవాళ మధ్యాహ్నం సడెన్‌గా బిపి ఎక్కువై గుండె పనిచెయ్యటంలో ప్రమాదపరిస్థితి ఏర్పడింది. ఆ క్షణం గడవటం చాలా అరుదు. అది మన అదృష్టమని డాక్టరుగారు చెప్పారు. అమ్మకు కొంచెం తగ్గు ముఖం పట్టింది. డాక్టరుగారు నెల్లూరు వెళ్ళారు.

★ ★ ★ ★ ★

8-9-1980

ఎక్సరేలు తీయించి డాక్టరు గారికి పంపితే శ్వాసకోశంలో ఒక గడ్డ ఉన్నట్లు కన్పిస్తున్నది. వెంటనే మద్రాస్ గాని, హైద్రాబాద్‌గాని తీసుకెళ్ళమని ఫోనులోనే సలహా యిచ్చారు. ఆ రాత్రే హైద్రాబాద్ వెళ్ళాము. బంజారాహిల్స్‌లో రాజగోపాలాచారి గారింట్లో వుండి వైద్యం ప్రారంభించారు. వైద్యులు హాస్పిటల్లో చేర్చమన్నారు. అయినప్పటికి చివరకు ఇంట్లోనే వైద్యం చెయ్యటానికి సమ్మతించారు. స్పెషలిస్టు డా॥ రాజగోపాలన్ ఆపరేషన్ లేకుండా వ్యాధి తగ్గిస్తానని ప్రకటించారు. అమ్మ తీవ్రమైన బాధను అనుభవిస్తున్నది.

అమ్మ యోగక్షేమాలను పరామర్శించటానికి వచ్చేవారికీ, వారి యోగక్షేమాలను ఆశించి వచ్చే వారికీ దర్శనాలు ప్రసాదిస్తూనే వున్నది. అమ్మ దగ్గితే కాని లోపలికఫ్ఫం బయట పడనందువలన అమ్మను దగ్గమని డాక్టర్లు సలహాలిస్తుంటే - దగ్గించటానికి తీసుకొచ్చారా, తగ్గించటానికి తీసుకువచ్చారా అని చమత్కరించేది. చివరకు నవంబరు 1వ తేదీన డా॥ రాజగోపాలన్ అమ్మకు పూర్తిగా తగ్గినట్లు చెప్పారు.

ఆ సంతోషంతో నవంబర్ 8వతేదీ డాక్టర్లకు ఒక విందు ఏర్పాటు చెయ్యటం జరిగింది. డాక్టర్లకు వారి భార్యలకు అన్ని విధాలా సహాయం చేసిన అందరికీ నూతన వస్త్రాలు ప్రసాదించి ఆశీర్వదించింది.

మధ్యలో ఒకరోజు ఎక్సరేలో కాన్సర్ వ్యాధి కనిపించింది. రామకృష్ణ అన్నయ్య, దినకర్ అమ్మకు చెప్పకుండా, కనపడకుండా దిగులుపడుతూ - అయినా ఎంతసేపని అమ్మకు దాచగలరు. అమ్మకు చెప్పక తప్పలేదు. అమ్మ 'నాకుండదని' ఎక్సరేలో కన్పడుతున్నదని అన్నయ్యవాళ్ళు వాదన జరిగాక మళ్ళీ తీయించండి నాకా వ్యాధి ఉండదు, రాదు అని నొక్కి చెప్పింది. మళ్ళీ ఎక్సరే తీశారు. ఈసారి ఎక్సరేలో ఆ వ్యాధి లేదు. దినకర్, అన్నయ్య వాళ్ళు ఆనందాశ్చర్యాలతో మునిగిపోయారు. డాక్టర్లకు మరీ ఆశ్చర్యం.

అమ్మకు ఆరోగ్యం చిక్కాక హైద్రాబాద్‌లోని అనేకమంది సోదరుల గృహాలను వెళ్లి పావనం చేసింది. 13వ తేదీ హైద్రాబాద్, మద్రాస్ ఎక్స్‌ప్రెస్ ట్రెయిన్ (కంపార్ట్‌మెంట్ బుక్ చేశారు) లో బాపట్ల చేరాము. ప్రయాణం చాలా సరదాగా జరిగింది. అమ్మతో కలిసి ప్రయాణం మళ్ళీ జన్మలో జరగదేమోననిపించింది. అమ్మ ఎంతో ఉల్లాసంగా ఉన్నది. రైలు ఆగిన ప్రతి స్టేషనులోనూ అమ్మను దర్శించి దండలతో అలంకరించి జయ జయ ధ్వానాలు చేశారు. రైల్లో అమ్మతో ప్రయాణిస్తున్న వాళ్ళకి తినేందుకు ఆహార పదార్థాలు తెచ్చిచ్చారు. ఉదయానికి చేరాము. అమ్మ గోపాల్ అన్నయ్య వాళ్లింట్లో

బసచేసింది. బాపట్ల పురవీధుల్లో పెద్ద ఊరేగింపు జరిగింది. రాత్రి పూట జిల్లెళ్ళమూడి చేరింది. ఆవరణంలోని వారు, గ్రామస్థులు ఘనంగా స్వాగతం చెప్పారు. వాత్సల్యాలయం లో గంట మోగింది. అప్పటికి గంట మోగి 3 నెలలయింది.

★★★★★

4-9-1980

కోరికలే లేని అమ్మ ఒకరోజు తన కోర్కెను వెలిబుచ్చింది. అమ్మ 'నాదొక్క కోరిక' అన్నది. ఏమిటా అన్నట్లు చూశాం అందరం.

"అన్నపూర్ణాలయం వ్యక్తిమీద ఆధారపడి ఉండకూడదు. అంటే నామీదే ఆధారపడి ఉండకూడదు. వ్యక్తి ఉన్నా లేకపోయినా అన్నపూర్ణాలయం గంట ఎప్పుడూ మ్రోగుతూ ఉండాలి. అందరికీ హితవుగా భోజనం పెట్టాలి. చేసింది శుచిగా, శుభ్రంగా చేయాలి. ఒక్కరోజు తింటే బాగానే వుంటుంది. ఆ భోజనం మీదే ఆధారపడ్డవాళ్ళు ఎంతో మంది ఉన్నారు. వాళ్ళు నిత్యం ఆ భోజనమే చేయాలి అంటూ అన్నపూర్ణాయలం సమర్థవంతంగా జరుపబడాలి" అని చెప్పింది.

అమ్మకు ఆరోగ్యం బాగా లేదు. బాగా నీరసంగా ఉండి కూడా "పిల్లలకు అందరికీ బాగా పెట్టుకోవాలి అనే ఉంటుంది" అని తన ఆవేదనను వ్యక్తం చేసింది.

★★★★★

7-10-1980

అమ్మకు ఉదయం కాఫీ యిస్తుంటే - ఇవాళ అందరికీ పాలు రావటం లేదని తెలిసిన అమ్మ "నాకిచ్చే కాఫీ వుంటే ఇంకొకళ్ళకు వస్తుంది కదా నాకొద్దు" అన్నది.

నాకేమో ముందు అమ్మకివ్వాలని వుంటుంది. అమ్మకేమో ముందు పిల్లలకివ్వాలని ఉంటుంది. అందరికీ పాలొచ్చిందీ, లేనిదీ తెల్సుకుని కాని కాఫీ తాగలేదు. అందర్నీ పేరు పేరునా అడిగి కనుక్కున్నది. అమ్మ దగ్గర ఎంత మందున్నా, ఎవరున్నా అంతమందికి ముందు యిస్తేనే తను తర్వాత తృప్తిగా తీసుకుంటుంది.

అందరికీ రెడీ చేసి వుంచి ముందు అమ్మకు తీసుకెళ్ళిచ్చినా తీసుకుండేది కాదు. అందరికీ ఇచ్చాకే తను తీసుకుండేది.

ఒకరోజు సాయంత్రం 7 గంటలకు జమ్ములపాలెం కరణంగారి షష్టిపూర్తి సందర్భంలో భరద్వాజ, హైద్రాబాద్ సాంబమూర్తి గారు, సాయిబాబా భక్తబృందం 100మంది దాకా వచ్చారు. రామకృష్ణన్నయ్య వూళ్ళో లేడు. అన్నంరాజు రామకృష్ణారావు గారున్నారు.

ఆరుబయట (ఇప్పుడు ధ్యానాలయం వున్నచోట) దర్శనానికి ఏర్పాటు జరిగింది. అమ్మ దర్శనం కాగానే భోజనం చేసే టైం లేదు. వెళ్లామన్నారు. వాళ్ళకేమీ పెట్టకుండా, కాఫీ అన్నా ఇవ్వకుండా పంపాల్సి వస్తుందేమోనని అమ్మ కాఫీకి పాలున్నయ్యా అని అడిగింది. చాలవేమోనమ్మా అన్నాను. అయినా ప్రయత్నం చేద్దామని దర్శనం చేయించిన నేను లేచి రామకృష్ణారావుగార్ని అమ్మ దగ్గర కూర్చోబెట్టి వెళ్ళి టీ పెట్టి తీసుకొచ్చాను.

నన్ను, నా చేతిలో టీని చూసిన అమ్మ కళ్ళలోని ఆనందం, తృప్తి వర్ణనాతీతం. అమ్మ స్పృశించి అందరికీ ఇచ్చింది.

వాళ్లంతా వెళ్ళాక అమ్మ నన్ను పిల్చి "ఇంతమందికి ఎట్లా ఇచ్చావ్? ఎక్కడ్నుంచి తెచ్చావ్. అందరూ చాలా బాగున్నదనుకుంటూ తాగారు" అన్నది.

"వాళ్ళకేమీ ఇవ్వకుండా పంపాల్సొస్తుందనుకున్న నీ ప్రేమ, వాళ్ళ కోసం నీవు పడ్డ తపనే అక్షయం చేసిందమ్మా" అన్న నావంక చూసిన అమ్మ చూపులో ప్రేమ, తృప్తి నిబిడీకృతమైనాయి. ఆరోజు ఎంత సంతోషంగా వుందో!

★ ★ ★ ★ ★

జ్ఞాని - సామాన్యుడు

విశ్వవ్యాప్తమయిన శక్తి తానేనని ముందుగానే తెలుస్తుంది జ్ఞానికి.
చివరలోనైనా తెలుస్తుంది సామాన్యుడికి.
జ్ఞాని అన్నింటికీ సిద్ధపడే ఉంటాడు.
సామాన్యుడు తప్పించుకునేందుకు ప్రయత్నిస్తాడు.
తనను గురించిన ఆందోళన ఉండదు జ్ఞానికి.
సామాన్యుడికి నిరంతరం తనను గురించిన ఆందోళనే.

\- అమ్మ

డైరీ-1981

16-2-1981

నాన్నగారికి 16-2-81 తెల్లవారుఝామున షుమారు 3 గంటలకు గుండెపోటు రావటమూ ప్రాణాలు అనంతవాయువుల్లో కలవటమూ వెంటవెంటనే జరిగాయి. వైద్యం జరిపించేటంత వ్యవధి లేకుండానే జరిగిపోయింది.

ఈ విషాదవార్త అమ్మకు చెప్పగా - నాన్నగారిని పైకి తీసుకురమ్మని ఆదేశించింది. అమ్మ మంచం పక్కనే మంచం వేశాము నాన్నగారిని పైకి తీసుకువచ్చి ఆ మంచంపైనే పడుకోబెట్టారు. అమ్మ తన మంచం పట్టె వైపుకు జరిగి నాన్నగారి వైపు తిరిగి తన కుడిచేతిని నాన్నగారి గుండెలపై ఉంచింది. 3-35 ని. నుంచి ఉదయం 11 గంటల వరకు అలాగే పడుకున్నది. నాన్నగారి ముఖం నిద్రపోతున్నట్లుగా ప్రశాంతంగా ఉన్నది. అమ్మ నాన్నగార్లను చూస్తుంటే ముచ్చటగా ఉన్నది కానీ ప్రతి ఒక్కరికీ తీవ్రమైన దుఃఖం కలుగుతోంది. నిజంగా నాన్నగారు పోయారా అమ్మో! అనిపించింది. భక్తజనానికీ, బంధుజనానికీ కబుర్లు పంపించారు.

గ్రామస్థులంతా నాన్నగారిని చూడాలని వచ్చారు. అమ్మ లేస్తే తలుపు తీసి అందరికీ నాన్నగారిని చూపించటానికి అవకాశం ఏర్పాటు చెయ్యాలని ఆలోచించారు అన్నయ్యవాళ్ళు. మధ్యాహ్నం 3 గంటలయినా అమ్మ అలాగే నాన్నగారిపై చెయ్యివేసి పడుకునే ఉన్నది. లేవలేదు. చలనముందా లేదా అన్నట్లుంది ఇద్దరిలో, ప్రశాంతంగా ఉన్నారు. బయట జనం త్వరపడ్తున్నారు. తలుపులు తెరవడమైనది. దేవాలయానికి వెళ్ళి నమస్కారం చేసుకుని వచ్చినట్లు ఒక్కొక్కరే లోపలకు వచ్చి అమ్మ పాదాలకు నాన్నగారి పాదాలకు నమస్కారం చేసుకుని వచ్చారు. నిస్తబ్దతగా ఉంది వాతావరణం.

రాత్రిపూటకి - అమ్మ లేచి - దేవాలయంలో నాన్నగారిని భూస్థాపన చేస్తానన్నది. అందుకు అవసరమయిన ఏర్పాట్లను చేయమని ఆదేశించింది. "నాన్నగారు ఎక్కడకూ వెళ్ళలేదు. వెళ్ళరు. మనతోనే మన మధ్యనే ఉంటారని చెప్పింది. సృష్టిలో సహజమయిన పరిణామం జరిగింది. ఎవరూ దుఃఖపడాల్సిన అవసరం లేదనీ" నిర్వికారంగా ప్రకటించింది.

అమ్మ "ఎవరికైనా జబ్బు చేసినప్పుడు తనకు ఆందోళనగా ఉంటుంది. మనిషి చనిపోయిన తర్వాత తనకు నిండుగా హాయిగా ఉంటుంది" అన్నది.

పతినే దైవంగా ఆరాధించిన అమ్మ నాన్నగారు దూరమైతే అంత ప్రశాంతంగా ఉండగలగటానికి కారణం అంతా తన సృష్టే కనుక సృష్టిలో ఇదీ ఒక భాగమే. కనుక సర్వసృష్టి స్థితి లయకారిణి అయిన అమ్మకు ఇదంతా సహజమేననిపిస్తుంది. చూచేవారికి మాత్రం చాలా బాధాకరమైన సంఘటనే.

బంధువులకు, ఆత్మ బంధువులకు కబుర్లు తెలిసి 17ఉదయానికి చాలామంది వచ్చారు. 17వ తేదీ ఉదయం 11 గంటలకు అమ్మ నాన్నగారి వద్ద నుండి లేచింది. స్నానం చేసి వస్తానని ఈలోగా నాన్నగారి భూస్థాపనకు అవసరమయిన ఏర్పాట్లను చెయ్యమన్నది.

12 గంటలకు అమ్మ హైమాలయం వేదిక పైకి వచ్చింది. మామిడి తోరణాలతో, షామియానాలతో, రంగు కాగితాలతో అలంకరించబడి ఉన్నది. అమ్మ దివ్యతేజస్సుతో అలరారుతున్నది. విశాఖపట్నం సోదరులు అమ్మను పుష్పమాలాలంకృతను చేసి లలితా సహస్ర నామాలతో పూజించుకుని కొత్తగా ప్రచురించిన లలితా సహస్రనామ పుస్తకాలను సమర్పించారు.

వారు అమ్మ పాదాలను పూజించే సమయంలోనే అమ్మ తన మంగళసూత్రాలను ఎడంచేత్తో పట్టుకుని కుడిచేత్తో వాటిని పూజించింది. గ్లాసునీళ్ళు తెమ్మని మంగళ సూత్రాలను ఆ నీటిలో కడిగి ఆ తీర్థాన్ని త్రాగింది.

అంతలో నాన్నగారి పార్థివ దేహాన్ని మంచంపైన పడుకోబెట్టి అమ్మ నివాసం నుండి తీసుకొచ్చారు. అమ్మ ఆదేశంతో నాన్నగారిని హైమాలంయం గోడకు ఆనించి (తూర్పుదిశకు అభిముఖముగా) ఆసీనుల్ని చేశారు రామకృష్ణన్నయ్య వాళ్ళు.

ఋత్విక్కులు అభిషేకమంత్రాలు పఠిస్తుండగా అమ్మ నాన్నగారి తలకు నూనెరాచి సీకాయతో తలరుద్ది క్షీరాభిషేకం చేసింది. తర్వాత వచ్చిన భక్తులందరు క్షీరంలోనూ, నీటితోనూ అభిషేకించారు. అమ్మ పంచామృతాలతో అభిషేకించి శుద్ధోదక స్నానం చేయించి, పరిమళ ద్రవ్యాలు అలిమింది. నూతన వస్త్రాలు కట్టింది. నాన్నగారి నుదుట శైవ, వైష్ణవ, సాంప్రదాయంగా విభూతితో, కుంకుమతో అలంకరించింది. నూతన యజ్ఞోపవీతం వేసింది.

అమ్మ కట్టుకునే పట్టుచీరను కప్పింది. మెడలో పూలమాలలు వేసి, దోసిళ్ళతో రకరకాల రంగురంగుల పూలు నాన్నగారిపై పోసింది. ఆ దృశ్యం చూస్తుంటే - పెండ్లి పీటలపై నుండి తలంబ్రాలు పోస్తున్నట్లే ఉన్నది. అమ్మ ఎప్పుడు, ఏసమయంలో ఏ పని చేసినా ఉత్సాహంగానే చేస్తుంది.

అమ్మ నాన్నగారికి అభిషేకం చేసేటప్పుడు నాసికా రంధ్రాల నుండి ఎఱ్ఱని రక్తం స్రవించింది. నాన్నగారికి అమ్మ ప్రాణప్రతిష్ట చేసినట్లే అనుకున్నారు.

అలాగే హైమను సమాధి చేసేటప్పుడు కూడా పునర్జీవితురాలిని చేసి జంధ్యం వేసి ప్రతిష్ట చేసింది. అమ్మ చెయ్యదలుచుకుంటే ఏదయినా చేస్తుంది. 16వ తేదీ నుంచి నాన్నగారి దేహం 17వ తేదీ 11 గంటల దాకా ఐస్‌లో పెట్టకుండానే అమ్మ కరస్పర్శ మాత్రం చేతనే మామూలుగా ఉన్నది. అమ్మలేచి స్నానానికి వెళ్ళిన దగ్గర్నుంచీ శరీరంలో మార్పు రావటం చూశాము.

మధ్యాహ్నం 3 గంటలకు నాన్నగారితో పాటు గర్భాలయ ప్రవేశం చేసింది. ఋత్విక్కులు శ్రీసూక్త పురుషసూక్తాలూ, పృథివీ సూక్తమూ, లలితా సహస్రనామాలు పఠిస్తుండగా నాన్నగారిని ఆలయంలో, ఎడమభాగంలో పద్మాసనంలో ఆశీనులను చెయ్యడం జరిగింది. నాన్నగారి దేహం రబ్బరు బొమ్మవలె వంగింది.

ఉప్పు విభూదులతో నాన్నగారిని అమ్మ ముంచి వేసింది. నాగేంద్రస్వామి బొమ్మ కల కాలి చిటికెన వేలి ఆభరణాలు, చేతి వేలి ఉంగరాలు, చేతి బంగారుగాజులు, చెవుల దిద్దులు, బులాకీ వేసి తాను కట్టుకున్న చీర మార్చుకుని ఆ చీర రవికె కూడా తీసి అందులో సమర్పించింది.

అమ్మ జరిపిన కార్యక్రమాన్ని చూస్తున్న భక్తజనం అమ్మను ఎలా చూడటం అని భయందోళిన మనస్కులైనారు. మన అదృష్టం కొద్దీ అమ్మ మన కోసం పట్టుచీర కట్టుకుని సర్వాభరణభూషితయై ప్రసన్నవదనంతో దర్శనమిచ్చింది.

నాన్నగారు జన్మనక్షత్రమయిన పునర్వసులో మానవదేహాన్ని వదిలి అమ్మ జన్మ నక్షత్రమయిన ఆశ్లేషా నక్షత్రంలో అనసూయేశ్వరులై ఆవిర్భవించారు. ఆలయానికి అమ్మ అనసూయేశ్వరాలయమని నామకరణం చేసింది.

18వ తేదీ ఉదయం అమ్మ ఆలయంలో అఖండ దీపారాధన చేసింది. నేటికీ అఖండంగా వెలుగుతున్నాదా జ్యోతి. నిత్యపూజను స్వయంగా ప్రారంభించింది.

★★★★★

17-4-1981

అమ్మ రాత్రిపూట కూడా పక్కన ఎవరుంటే వాళ్ళతో కబుర్లు చెప్తూ తిరుగుతూంటుంది. ఒక్కోసారి టూరిస్టు జనం వచ్చినా దర్శనాలు, భోజనాది కార్యక్రమాలు జరుగుతూనే ఉంటాయి.

అమ్మ ఆరుబయట మంచం మీద కూర్చున్నది. నేనూ చాగంటి వెంకట్రావుగారు కొద్దిమంది చుట్టూ కూర్చున్నాము. మంచి వెన్నెల. పాటలు వచ్చిన వాళ్ళచేత ఒక్కొక్కళ్ళను పాడించింది. అమ్మ చతురోక్తులతో నవ్వులతో కాలం జరుగుతుండగా అమ్మ ఉన్నట్లుండి ఇవాళ తేదీ ఎంత అని అడిగింది. ఏప్రియల్ 17 అన్నారు అక్కడున్న ఒకరు. అమ్మ వెంటనే "నాన్నగారి క్రతువు కూడా 17న జరిగింది కదా!" అన్నది. నేను మొట్టమొదట జిల్లెళ్ళమూడి కాపురానికి రావటం ఏప్రియల్ 17, 1941 వ సంవత్సరంలో. నాతో మరిడమ్మ తాతమ్మ కూడా వచ్చింది. సుబ్బారావు అయిదునెలల పిల్లవాడు. బాపట్ల నుంచి ఇక్కడకు గుఱ్ఱపుబండిలో వచ్చాము. ఖగ్గా రామయ్యగారి (మునసబు) దొడ్లో వున్న పాకలో వుండేవాళ్ళము. నాన్నగారికి ఈ ఊరు కరణీకం. నాన్నగారికి ఆరురూపాయల జీతం ఉండేది.

నేను ఇక్కడ అడుగుపెట్టగానే దిష్టి తీసారు. నీళ్ళు చెరువు నుంచి తేవటానికి ఒక కుండ ఇచ్చారు. అప్పటిదాకా నాకు అలవాటు లేదు. ఆరోజు నుంచి నీళ్ళు తెచ్చుకోవటం అలవాటయింది. ఇంత చిన్న గ్రామంలో చెరువు నుంచి వస్తూ దారి తప్పానని చెప్తూ, జీవితంలో మాత్రం దారి తప్పలేదని చమత్కరించింది.

అప్పుడు దారి సరిగా ఉండేది కాదు. ఎక్కడ చూచినా పొదలు, తుప్పలు, డొంకలు; వరదలు వచ్చాయంటే ఇంట్లోకి పాములు వచ్చేవి. ఎత్తుగా మంచం కట్టి పసిపిల్లవానిని పడుకోబెడితే కప్పులో నుంచి పాములు మంచం మీదకు దిగేవి. అంతకు ముందు నాన్నగారు కొద్దికాలం ఒంటరిగా ఉండటం జరిగింది. నాన్నగారికి గుండెనొప్పి వచ్చింది. ఆ కారణంగా ఇక్కడకు రావటం జరిగింది.

వైద్య సదుపాయం ఉండేదా అమ్మా అని వెంకట్రావుగారు అడిగారు.

అమ్మ "వైద్యం అవసరమయినంత గుండెనొప్పి రాలేదు. అయినా నాకు ఎప్పుడూ ఇదేమిటి, అదేమిటి అని నాన్నగారిని అడిగే అలవాటు లేదు. అప్పుడు వైద్య సదుపాయం లేక జరిగింది లేదు. ఇప్పుడు వైద్యసదుపాయం వుండి ఆగింది లేదు. ఎట్లా జరగవలసి వుంటే అట్లా జరుగుతుంది. నాన్నగారు నాకు దూడూ బసవన్న అని పేరు పెట్టారు. నన్ను అందరూ ముద్దు అమ్మాయి అని పిలిచేవారు. అమ్మ చెప్తుంటే మేమందరం

న్వ్వాము. (మొద్దు అమ్మాయివా, ముద్దు అమ్మాయివా అని) మరి నాకు చదువురాదు. కాని నాకు చదువుకోవాలని అనిపించేది. నాకు ఎందుకో జిల్లెళ్ళమూడి అంటే చాలా ఇష్టం. పట్నవాసంలో కొన్ని సదుపాయాలు ఎక్కువ వున్నా... ఇక్కడ జిల్లెళ్ళమూడిలో ఆ సదుపాయాలు లేకపోయినా... ఈ గ్రామం చాలా బాగుందని నాకు అనిపించేది. ఈ బాగుండటం బాగుండకపోవటం మనస్సుకు సంబంధించినది కదా!

నలభై సంవత్సరాల నుంచి ఈ గ్రామంతో అనుబంధం, ఆనాడు 17 ఏప్రియల్. అదే రాత్రి సమయంలో ఇంటికి చెరువు నుంచి నీళ్ళుమోసుకొస్తున్నాను.

ఈ గ్రామ ప్రజలు మంచివారు. మన్నవలో బ్రాహ్మణులు విద్యావంతులయినా, విద్య సంస్కారం లేని జిల్లెళ్ళమూడి గ్రామస్తుల కంటే నాకేమీ ఎక్కువ అనిపించలేదు. అప్పటికి ఈ పైరు భూములు లేవు. మెట్ట పంటలు, పొగాకు పండించేవారు.

ఒకసారి సీతాపతి తాతగారు ఎంతో బాధగా నీ జాతకం చాలా గొప్పది అన్నారమ్మా! మరి జిల్లెళ్ళమూడిలో ఇన్ని కష్టాలు పడుతున్నావు అని బాధపడ్డారు. అప్పుడు నేనన్నాను "అవి కష్టాలు అనుకోవటం లేదు కదా నాన్నా... అదే జాతకం గొప్పదంటే నాన్నా..." అన్నాను.

మరి సీతాపతి తాతగారు ఈ గడ్డమీద దేహం చాలించారు. ఆరోగ్యం బాగలేకపోతే కూతురు దగ్గర చనిపోవటం ఏమిటని మన్నవ వెళ్ళారు. మళ్ళీ ఇక్కడికే తిరిగివచ్చి, ఇక్కడే 1965లో చనిపోయారు. రాఘవరావు మామయ్య కూడా జబ్బుపడి ఆసుపత్రిలో చికిత్స పొంది చివరకు జిల్లెళ్ళమూడి వచ్చి పదిహేను రోజులు ఇక్కడ ఉండి 27-12-1981న ఇక్కడే పోయాడు. ఎలా జరుగవలసింది అలా జరుగుతుంది. సీతాపతి తాతగారు అనేవారు "నేను దశరథుని కన్నా అదృష్టవంతుడిని" అని ఆయన తన కుమారుడైన రాముని భగవంతుడిగా గుర్తించలేకపోయాడు. నేను గుర్తించుకున్నాను అని

ఆయన పూజ చేసేవారు సాష్టాంగ నమస్కారం చేసి పూజానంతరం నాకు దిష్టి తియ్యమనేవాడు. ఒకసారి పద్మనాభస్వామి వ్రతం చేసుకుంటూ "నేను పద్మనాభస్వామినే అను. నీకు ఈ నైవేద్యం అర్పిస్తాను" అన్నాడు.

పద్మనాభస్వామినే- అన్నాను అప్పుడు ఎంతో తృప్తిపడ్డాడు.

మరిడమ్మ తాతమ్మ అత్యుత్తమురాలు. అన్ని మంచిగుణములూ ఆవిడలో వుండేవి. ఎంతో శ్రావ్యంగా పాడేది. ఆమె గొంతురికార్డు చేయిస్తే బాగుంటుందని చిదంబరరావు తాతగారు అనేవారు. ఎంత పాట రానివారికైనా ఓపికగా ఆమె పాటలు నేర్పేది. మనం ఒక్కొక్కరిలో ఒక్కొక్క మంచిగుణం చూస్తుంటాం. కాని ఆమెలో మంచి

గుణాలన్నీ కేంద్రీకృతమై ఉండేవి. ఆమెది అంతా దైవీసంపత్తే. ఆమెకు ఆరవ సంవత్సరంలో వైధవ్యం ప్రాప్తించింది. తన జీవితాన్ని నిస్వార్థసేవకు వినియోగించింది.

ఈ జిల్లెళ్ళమూడిలో పార్టీలు, తగవులాటలు ఉండేవి. ఒకసారి నాకు బాపట్ల నుండి నాన్నగారు కబురుపెట్టారు. నీకు ఏదైనా హాని కలుగుతుందేమో అని అనిపిస్తున్నది. అందువల్ల నీవు వెంటనే బాపట్ల వచ్చెయ్యమని!

"నాకేమీ భయం లేదు. నాకు ఎవరూ హాని చెయ్యరు" అని కబురుపెట్టాను ధైర్యంగా అని చెప్పి -

ఏడవ మైలు వరకు ఇళ్ళు లేచి చుట్టు నాలుగుపక్కలా నాలుగు సింహద్వారాలు కట్టిస్తే ఈ ఊరు ఎట్లా ఉంటుంది? అని ప్రశ్నించింది నవ్వుతూ.

★★★★★

ఏకాగ్రత

మనసు నిలుపుకోవాలని కోరిక కలిగిందిగా. మనసు నిలుపుకుని ఏదో పొందాలని భావం ఏర్పడ్డదిగా. ఇంతకు ముందులేని ఒక ప్రయత్నం నీలో యిప్పుడు బయలుదేరింది. ఆ బయలుదేరటానికి కారణమైనదే ఎప్పుడో ఒకప్పుడు నీకున్నది ఇస్తుంది. నీకున్నదంటే తాను ఇచ్చిందే. నీ సొంతమేమీ లేదు.

దానికి తరుణం రావాలి అంటాను. లౌకిక విషయాలకు ఏ శక్తి సాయపడుతుందో నీవు అడుగుతున్న పరమార్థస్థితికి కూడా అదే సాయపడుతుంది. దీనికి ఎవరో దానికీ వారే.

అన్నివేళలా అన్నిటియందూ ఒక భావం కలిగి వుండడమే ఏకాగ్రత.

- అమ్మ

డైరీ-1983

12-2-1983

దర్శనానికి వచ్చిన ఒక సోదరుడు అమ్మ చేసిన సంభాషణ :

అమ్మ :- మీరు ఎప్పుడయినా స్వామి ఇంట్లో ఉన్నారా? మీ చిన్నతనంలో

సోద :- ఆఁ ఉన్నానమ్మా!

అమ్మ :- కమలమ్మగారి తమ్ముడివా. నాకు 5 సం. లప్పుడు నిన్ను చూసాను.

సోద :- అవునమ్మా కమలమ్మ తమ్ముడినే (అవధాన్ల గారికీ తమ్ముడే)

అమ్మ :- నీకు ఎన్నేళ్ళు

సోద :- 60 సం.లు

అమ్మ :- నాకు 60 ఏండ్లు

సోద :- పూర్వజన్మ విశేషం

అమ్మ :- అదేమో తెలియదు. ఇదేమో అర్థం అయింది.

సోద :- అవధాని గారికి నివాసం లేదమ్మా

అమ్మ :- నివసిస్తున్నాడుగా. నివాసం లేకపోయినా, నివసించటం ఉన్నది.

సోద :- ఆఁ ఆఁ అన్నారు.

*****

16-2-1983 నాన్నగారి వర్థంతి

ఇవాళ 8-30 కే అభిషేకం, పూజ నివేదన అన్నీ అయిపోయినాయి. అన్నపూర్ణాలయంలో పూర్ణాలు చేసారు. అమ్మ హాల్లోకి వచ్చి రాధన్నయ్య తిన్న ప్లేటును చూసి వాడికి కొంచెమే పెట్టారేమిటి. వాడికి కావలసినన్ని పెట్టండి. అని పూర్ణాలు తెప్పించి తనే ప్లేటులో పెట్టి నువ్వు అన్నపూర్ణాలయంలో భోజనం చెయ్యి అని రాధకు చెప్పి, స్నానానికి వెళ్ళింది.

*****

17-2-1983

వైజాగ్ నుంచి చక్రవర్తిగారు వాళ్ళు ఇంకా బస్సు జనం, నరసింహారావుగారు వగైరాలు టూరిస్టు బస్సు వేసుకుని మధ్యాహ్నం 12 గంటలకు వచ్చారు. అంతా ద్రాక్షపళ్ళు ఇచ్చి నమస్కారం చేసారు. అమ్మ అందరికీ ద్రాక్షపళ్ళు నోట్లో పెట్టింది. పద్యాలు చదువుతున్న ఒక సోదరుడు చదువుతున్న పద్యాలు మధ్యలో ఆగిపోతే "అమ్మా! తల్లి దగ్గర కొడుకుకి భయం ఏమిటీ? పద్యాలు చదువలేకపోతున్నాను" అన్నాడు.

అమ్మ - ఆనందమేమో! అని, అందరినీ భోజనాలు చేసి రమ్మని పంపింది. అమ్మ దినకర్ అన్నయ్యని పిల్చి, రామకృష్ణఅన్నయ్య రాత్రి అప్పికట్ల వెళ్ళాడు కదా! జీపు తీసుకెళ్ళి అన్నయ్యను తీసుకురమ్మని పంపించింది.

(5-5-1973వ తేదీన ముఖ ద్వారానికి శంకుస్థాపన జరిగింది) అన్నయ్య రాగానే వజ్రోత్సవ సందర్భంగా అర్చి ప్రారంభోత్సవానికి తగిన ఏర్పాట్లు చెయ్యమన్నది. చాలా హడావుడిగా ఏర్పాట్లు చేయించాడు అన్నయ్య.

బస్సు వైజాగ్ వాళ్ళను ఏడవమైలు దగ్గర దించి ఆవరణలోని వాళ్ళను ఎక్కించుకుని వెళ్ళింది. జీప్ రెండు సార్లు తిరిగింది. మేడపైనుండే అమ్మ ఏడవమైలు వద్ద దృష్టిని కేంద్రీకరించి తర్వాత బైనాక్యులర్స్‌తో చూసింది. నేనూ అమ్మ పక్కనే ఉన్నాను. 6-08 ని.లకు అమ్మ నన్ను కొబ్బరికాయ కొట్టమన్నది. అమ్మ పాదాలపై పూలు వేసి కొబ్బరికాయ కొట్టి హారతిచ్చాను. ఒక అరగంటసేపు హారతిని ఆరనివ్వకుండా వెలిగించమన్నది.

ఏడవమైలు నుంచి అందరూ తిరిగి వచ్చేసరికి 8 గంటలయింది.

అమ్మ స్నానం చేసి దర్శనానికి ఆరు బయటకు వచ్చి మంచం మీద కూర్చున్నది. వైజాగ్ వాళ్ళంతా పూజ చేసుకున్నారు. ఇంజనీరు రాజగోపాలం గారు రాలేదని ఎదురు చూస్తున్నది. ఆయన వస్తుంటే దారిలో వ్యాన్ చెడిపోయి ఆలస్యంగా వచ్చారు. రాజగోపాల రావు గారు రాగానే అమ్మ వారితో మాట్లాడి పడుకున్నది.

★ ★ ★ ★ ★

18-2-1983

వైజాగ్ వాళ్ళు 8గంటల లోపల అమ్మ దర్శనానికి వస్తామన్నారు. అమ్మ తెల్లవారుఝామునే లేచి స్నానం చేసి నా ఆలస్యం ఏమీ లేదు అంటూ ఆరు బయటకు వచ్చి కూర్చున్నది. వాళ్ళదే ఆలస్యమనిపించింది.

వాళ్ళందరికీ బట్టలు పెట్టాలన్న కోరికతో దినకర్‌ని చీరాల వెళ్ళి బట్టలు తెమ్మన్నది.

అమ్మ దర్శనం అయ్యాక ఒక్కొక్కరే పర్సనల్‌గా మాట్లాడటం అయింది. భోజనాలు చేసి వచ్చేలోగా చీరాల బట్టలకు పంపిన దినకర్ వస్తాడనే ఆలోచనతో అందర్నీ భోజనం చేసి పైకి రమ్మని కిందకు పంపింది.

అమ్మ అనుకున్నట్లుగానే వాళ్ళు భోజనాలు చేసి వచ్చేలోగా దినకర్ వచ్చాడు. వాళ్ళు రాగానే - బస్సులో వచ్చిన అందరికీ బట్టపెట్టి వస్త్రాలు ప్రసాదంగా ఇచ్చి ఆశీస్సులు

అందించినది. అందరూ పరమానందంతో అమ్మ దగ్గర్నుంచి వెళ్ళలేక వెళ్ళలేక వెళ్ళటం జరిగింది. (ప్రస్తుతం ఉన్న ధ్యానాలయానికి, అన్నపూర్ణాలయం డాబాకి మధ్య నీళ్ళటాంకు పక్కగా ఒక పెద్ద అరుగు (దిమ్మ) లాగా ఉన్నది). దాని మీదకు (దిమ్మ మీదకు) ఎక్కించమని రామకృష్ణన్నయ్యను అడిగింది. అన్నయ్య స్టూల్ వేసి అమ్మను మెల్లిగా దానిమీదకు ఎక్కించాడు. వైజాగ్ వాళ్ళకు కనపడి టాటా చెప్పాలని అమ్మ కోరిక. అక్కడ నుంచుని అమ్మ రెండు చేతులూ ఊపుతుంటే బస్సులో నుండి వాళ్ళు అమ్మను చూస్తూ బస్ స్టార్ట్ చేయలేకపోతున్నారు. చివరకు అమ్మ ఇక్కడే ఉంటే వాళ్ళు వెళ్ళలేరులే అని - దించరా అని దిగటానికి సిద్ధమయింది. అమ్మ కనుమరుగు కాగానే - బస్సు కదిలింది.

అమ్మ లోపలికి రాగానే హోమియో హాస్పిటల్ ఆడిటర్స్ అయిదుగురు వచ్చారు. అమ్మ వాళ్ళకు బొట్టుపెట్టి బట్టలు పెట్టింది. అమ్మ ప్రేమను పొందిన ఆడిటర్స్ మేము ఊహించింది ఒకటయితే - మా అనుభవం వేరని చాలా సంతోషంతో వెళ్ళారు.

★★★★★

21-2-1983

అమ్మ ఇవాళ స్నానం చెయ్యకుండానే దర్శనాలు ఇచ్చింది. ఒంటి గంట తర్వాత స్నానం చేసి 4 గంటలకు అరుబయటకు వచ్చింది. ఇటుకరాయి చేసే వాళ్ళు వస్తే వాళ్ళకు దర్శనం ఇచ్చింది. ఉదయమే - గాత్రం కోటేశ్వరరావుగారు, సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారు వచ్చారు. అమ్మ అన్నయ్యను పిల్చి వాళ్ళతో మాట్లాడాలన్నావు. కాకినాడ వెళ్ళాలనుకున్నావు కదా! వాళ్ళే వచ్చారు, మాట్లాడు అన్నది అమ్మ.

అమ్మా! ఏడవ మైలు దగ్గర ఆర్చి యొక్క ఉద్దేశం ఏమిటి? అది నీ కోరికా, దానివల్ల ఉపయోగం ఏమైనా ఉన్నదా? అని నేను అడిగితే -

"సింహద్వారాన్ని గురించి 1957లో అనుకున్నాను. మీ నాన్నా వాళ్ళతో కూడా అన్నాను అన్నది. అప్పటి ఆలోచన, ఆనాటి ఆలోచన. 26 సం.లకు ఆచరణలోకి వచ్చింది అనుకున్నాను.

అలాగే అమ్మకు ఏదయినా ఒక ఆలోచన వచ్చినా, అనటం జరిగినా కొద్దికాలం జరిగినప్పటికీ ఎప్పటికయినా అది జరిగి తీరుతుంది.

"తోలు నోరు కాదు కదా! తాలు మాట రావటానికి"

అమ్మ రామకృష్ణారావుగారితో మాట్లాడుతూ-"మీరంతా మనసులు కలిసి ఉండటమే నాకు కావలసింది, డబ్బుదేమున్నది. డబ్బు అదే వస్తుంది నాన్నా!" అని చెప్పింది.

★★★★★

18-3-1983

అమ్మ వాత్సల్యాలయంలో లోపల నుంచి ఆరుబయటకు వెళ్లే వాకిలికి కుడిచేతి వైపున గోడప్రక్కన మంచం మీద కూర్చున్నది. పక్కనే నీళ్ళతొట్టి, పంపు వున్నాయి.

ఉదయం 7 గంటలకు ఒక సోదరుడు అమ్మ దగ్గర కూర్చుని మాట్లాడుతున్నాడు.

సోద :- విధి లిఖితం అంటే ఏమిటి?

అమ్మ :- తప్పించుకోవాలన్నా తప్పించుకోలేనిది.

సోద :- ఎక్కడనుంచి వస్తుంది

అమ్మ :- యదార్థం తెలియదు. దేవుడు ఉన్నాడు అనుకుంటే తృప్తి లేకపోతే అసంతృప్తి. ఎడారి అంటే భయం, ఎడారి అంటే తట్టుకోలేక ఎవరో ఉన్నారనుకుంటే అది ఒక తృప్తి. భక్తిరసం అన్నారు, భక్తిలో రసం ఉన్నది. జ్ఞానం కంటే భక్తే హాయి.

సోద :- దేవుడు ఉన్నాడో, లేడో తెలియదు మనం అనుకోవటం తప్పితే ఏమీ కనపడటం లేదు. ఎందుకు జరుగుతున్నదో తెలియదు.

అమ్మ :- అనంతమైన శక్తి ఏదో ఉన్నది అనిపిస్తున్నది. అదీ... రూపంగా కాదు.

సోద :- కష్టమనీ, సుఖమనీ, మంచీ, చెడూ, పాపం, పుణ్యం ఇన్ని ఉన్నాయి కదా!

అమ్మ :- ఇన్ని లేవు. సుఖంగా ఎవరున్నారు. అన్నీ ఉండి అశాంతితో బాధపడుతున్నవాడు ఉన్నాడు. నిన్న ఒక అమ్మాయి వచ్చింది. చాలా బాధపడుతున్నది. మానసికంగా మందు ఇప్పిస్తే కాస్త తగ్గింది అని అంటున్నది. ఎవరూ హాయిగా లేరురా

సోద :- నిత్యకార్యక్రమము దేనిని బట్టి జరుగుతున్నది

అమ్మ :- నేను చెప్పాను గదా! ఇది ఏదో ఒక అనంతమయిన శక్తి అని అనేక రూపాలు ధరించింది. భిన్నంగా ఇన్ని రకాలుగా ఉన్నది. కాబట్టి ఇది ఒక భాగంగా అనుకుంటున్నారు. శక్తి కంటే భిన్నంగా ఏదీ లేదు. అందులో మనమూ ఉన్నాము. శక్తి అనేకం కావచ్చు గానీ, మనం శక్తి కాలేము. అనేక రూపాల్లో, అనుభవాలలో తేడా ఏం లేదు. నాకు అందినంత వరకు.

సోద :- కొంతమంది సర్వజ్ఞత్వం, సర్వ వ్యాపకత్వం అంటారు. ఎందువల్ల? దేనిని బట్టి?

అమ్మ :- నాకు తెలియదు! కొబ్బరి చెట్టుకు కొబ్బరిబొండాము కాస్తున్నది. దానిలో నీరు ఉన్నది. దానికది సహజం!

సోద :- ఆ శక్తి మాకు అర్థం అయ్యేది ఎట్లా? కనిపించేది ఎట్లా? మాకు ఎట్లా సంతృప్తి?

అమ్మ :- ఇందులో సందేహమూ లేదు, సడలింపూ లేదు. అనుమానమూ లేదు. అంతా సహజమే అనిపిస్తుంది. మనస్సుకు తట్టాలి. మాటలు కాదుగా అనుభవము కావాలి.

సోద :- నువ్వు చెప్పటం కాదు. అనుభవం కావాలి నాకు

అమ్మ :- నేను ఎంతసేపటికీ ఏమి చెప్తానంటే అవతలి వాడిలో ఏదయినా మంచితనం తీసుకుంటే సుఖపడతాము. ఏదయినా - అనుభవంలోకి రావాలి నాన్నా.

సోద :- అనుభవము ఎట్లా జరుగుతుంది?

అమ్మ :- చెప్పటం చేతకావటం లేదు.

సోద :- ఒకరికి ఎందుకు లొంగి ఉండాలి

అమ్మ :- మనకు దేనిమీదా స్వేచ్ఛ లేదు

సోద :- మనస్సు వినేటట్లుగా ఎందుకు లేదు

అమ్మ :- ఆ ఆలోచన చాలు నువ్వు, మనస్సు వేరు కాదుగా! ఏదయితే అక్కరలేదనుకుంటావో అదే జరుగుతున్నది. నీ ప్రమేయం లేకుండా వాటంతట అవే ఆలోచనలు జరుగుతున్నాయి. మనకు ఏదయితే అర్థం కాకుండా జరుగుతున్నదో - అదే దైవము అదే శక్తి.

ఈ లోగా కాశీరావు గారు వస్తే లోపలకు వెళ్ళింది.

★★★★★

28-3-1983

ఇవాళ తేదీ ప్రకారం అమ్మ జన్మదినోత్సవం. రామకృష్ణన్నయ్య అప్పికట్ల నుంచి క్రితం రాత్రే వస్తానన్నాడు. పూజకు కావలసిన పూలు, దండలు పంపించాడు.

ప్రసాదాలు చేయించమనీ వాళ్ళ మేనకోడలు (చీరాల శేషగిరిరావు గారి కూతురు) రాజేశ్వరి సీమంతానికి కావలసిన ఏర్పాట్లు చేయించమని అన్నయ్య ఉత్తరం వ్రాయటం వల్ల అన్ని ఏర్పాట్లు జరిగినాయి.

అన్నయ్య కోసం ఆఖరు వ్యాన్ దాకా అమ్మ ఎదురుచూసింది. అయినా రాలేదు. పేరంటానికి ఆలస్యమయిపోతున్నదని అమ్మ స్వయంగా కావలసినవన్నీ అడిగి ఉత్సాహంగా సీమంతం చాలా బాగా చేసింది. అన్నయ్య లేడన్న కొఱత ఫీలవకుండా చేసింది. తర్వాత రాజేశ్వరికి అన్నం పెట్టింది.

పూలు, దండలూ అన్నీ అనసూయేశ్వరాలయానికీ, హైమాలయానికీ పంపించ మన్నది. మర్నాడు అమ్మ ఆఫీసులో చెప్పి (వాళ్ళ ప్రయాణానికి ఇబ్బది కలుగకుండా) జీపు ఏర్పాటు చేసింది. అన్నయ్య ఉంటే అవన్నీ చూసేవాడు కదా! అన్నయ్య లేనిలోటు తెలియకుండా తానే అన్నీ చూసింది. అమ్మ తమపై చూపిన కృపను తలుచుకుంటూ పదేపదే నమస్కారాలతో శెలవు తీసుకున్నారు చీరాలవారు.

* * * * *

9-5-1983

పొన్నూరు డిపో మేనేజరు, బాపట్ల డిపో మేనేజరు కలిసి అమ్మను దర్శిద్దామని వచ్చారు. ఇక్కడకు బస్సులు వెయ్యాలని కోరిక.

అమ్మ దర్శనం చేసుకుని అమ్మా! బస్సులు ఎన్ని వెయ్యమంటారు? మీ ఆశీర్వచనం కోసం వచ్చాం అమ్మా!

అమ్మ :- నాకు తెలియదు, మీరే ఆలోచించండి నాన్నా! అని నువ్వు కాఫీ తాగుతావా? మజ్జిగ తాగుతావా నాన్నా? అని పొన్నూరు డిపో మేనేజర్ వైపు చూసింది.

పొ.మే. :- ఏదయినా సరేనమ్మా. ఇవాళ శనివారం కదా! భోంచెయ్యను, కాఫీ తాగుతాను.

అమ్మ :- పెద్ద కప్పులో కాఫీ ఇవ్వు. అని నాలుగయిదు అరటి పండ్లు వలిచి మేనేజర్ల ఇద్దరికీ నోట్లో పెట్టింది.

అమ్మ పెద్ద కప్పు అని అన్నది గదా అని గ్లాసుతో పట్టుకెళ్తే - గ్లాసు కాల్తుంది. వేడిగా వుంటుంది, అన్నది అమ్మ నాతో. కప్పుసాసరు తీసుకెళ్ళి ఇచ్చాను. అప్పుడు తన చేత్తో కాఫీ ఇచ్చింది వాళ్ళిద్దరకూ.

ఆయన అరటిపండ్లు తినటం అవగానే -

పొ.మే. :- నా దీక్షకు భంగం కలుగుతుందేమోనని

అమ్మ :- నా దగ్గరేమీ భంగం కలుగదులే. నువ్వు జపం చేసుకుంటావా?

పొ.మే. :- సంధ్యావందనం చేసుకుంటాను.

అమ్మ :- సంధ్యావందనం చేసుకుని బయల్దేరుతావన్నమాట

పొ.మే. :- ఏదయినా విధానం చెప్పమ్మా

అమ్మ :- వాడిని కొలవటానికి ఒక విధానమంటూ లేదనే నా అభిప్రాయం

పొ.మే. :- ప్రహ్లాదుడిలాగా చెప్తున్నది అనుకున్నారు

అమ్మ చిరునవ్వుతో వింటున్నది. వాళ్ళు అమ్మ ధగ్గర సెలవు తీసుకుని వెళ్ళారు.

మేనేజర్లు సెలవు తీసుకుని వెళ్ళాక - చీరాల నుండి వాసుదేవాచారిగారు, బుజ్జి, తడవర్తి బసవయ్యగారు వచ్చారు. బసవయ్యగారు 'ఇక్కడ భోజనం చెయ్యాలని వచ్చామమ్మా' అని చెప్పారు.

అమ్మ అన్నం తెప్పించి బసవయ్యగారికి కలిపి నోట్లో పెట్టింది. బట్టలు పెడ్తుంటే 'ఇదివరకు పెట్టావమ్మా' అన్నారు.

అమ్మ - ఇది ప్రసాదం నాన్నా! చాలా రోజులయిందిగా కట్టుకో

బసవయ్యగారు అమ్మ ఇచ్చిన ప్రసాదాన్ని కట్టుకుని అమ్మకు నమస్కారం చేసి కూర్చున్నారు.

అమ్మ - పి.ఎఫ్.డి.ఎస్. స్కీమ్‌ను గురించి చెప్తూ - 1958 నుంచే చెప్తున్నాను. ఇంటికి ఒక రూపాయి చొప్పున వసూలు చేస్తే చాలు ఒకళ్ళే లక్షలు డొనేట్ చేసి మాకు హక్కు అనుకోకుండా హాయిగా ఉంటుంది. అవసరాలకే గదా డబ్బు. నేను చెప్పిన పద్ధతి ప్రకారం చేస్తే అందరికీ సరిపోతుంది.

పెద్దతనం వచ్చేసరికి ఏదైనా తినాలని అనిపిస్తుంది. వాళ్ళకు కావలసింది చేసిపెట్టేందుకు వీలుగా ఉండాలి. ఇక్కడ వీరయ్య చౌదరిగారు ఉన్నారు, ఆయనకు కొడుకులు, కూతుళ్ళు ఉన్నారు. ఆయనను ఏమీ చూడరు (ఆయన తహశీల్దారు చేసి రిటైరు అయినారు) వాళ్ళ పిల్లలు వాళ్ళకు ఉన్నారు. వాళ్ళ పిల్లల కోసం ఉంటుంది తాపత్రయం. ఆయన నాకు బిడ్డ కనుక నాకు ఉంటుంది. ఆయనను గురించిన తాపత్రయం (అమ్మ అందుకే తనను కన్నవాళ్ళ కంటే తను కన్నవాళ్ళ మీద మమకారం ఉంటుందన్నది అక్షరాల ప్రతి వ్యక్తికీ అనుభవమే)

వృద్ధాప్యస్థితిని గురించి వారి కష్టసుఖాలను గురించి, కలెక్షన్లను గురించి, ఇంకా అనేక విషయాలు మాట్లాడింది. పొద్దుగూక వచ్చింది. వెళ్ళొస్తానమ్మా అని నమస్కరించి వెళ్ళారు.

అమ్మ ఆరు బయటకు వచ్చి అన్నంరాజు రామకృష్ణారావు గారితో మాట్లాడుతూ నడుస్తున్నది. వాతావరణం మబ్బుగా ఉన్నది. వెన్నెల రాకముందే వెన్నెల ఉన్నట్లు, ట్యూబ్‌లైట్లు వేసినట్లుగా ఒక కొత్తదనంతో కూడిన వెలుగు చాలా ఆహ్లాదకరంగా ఉన్నది. ఆ వాతావరణంలో పచార్లుచేస్తున్న అమ్మలో ఎంత ప్రసన్నతో -

అమ్మ ఎ.సి. రూమ్‌లో కూర్చున్నది. హైద్రాబాద్ నుండి రాజశేఖరరెడ్డి, అతని భార్య వచ్చారు. అతను చాలా మనఃస్థాపంతో ఉన్నాడు. అమ్మ అతని ఆవేదనను గమనించి అమ్మ చేరువకు పిల్చింది. 'చెప్పు నాన్నా! ఏమిటి బాధపడ్తున్నావని' లాలనగా అడిగింది.

అతని భార్య అవివాహితుడయిన మరో యువకుడ్ని ప్రేమించిందట. అతనిని వివాహం చేసుకోవటానికి నిర్ణయించుకున్నది. ఈ విషయం భర్తకు తెలిసింది. ప్రాణం కన్నా ఎక్కువగా ప్రేమించిన భార్య క్షేమాన్నే కాంక్షించి వివాహానికి అంగీకరించి విడాకులు ఇచ్చాడట. కాని ఆ యువకుని తల్లిదండ్రులు ఇద్దరు సంతానం కల మరో స్త్రీని వివాహం చేసుకోవటానికి ఒప్పుకోలేదట. ఆమె ఆత్మహత్యా ప్రయత్నం చెయ్యబోతే - భర్త రాజశేఖర రెడ్డి చేతనే రక్షింపబడిందిట.

ఆ విషయాలను వివరిస్తుంటే 'ఆమె క్షేమమే తనకు కావలసిందని ఒకసారి మీ దర్శనం చేసుకుందామని తీసుకొచ్చానమ్మా' అని అమ్మకు విన్నవించాడు.

తన పరిస్థితిని, అవన్నీ వింటున్న అమ్మ - నన్ను కొట్టి తిట్టి ఎవరూ ఏడిపించలేరు. మీ మంచితనమే ఏడిపిస్తుంది అనే అమ్మ అతని మంచితనానికి, అతని సహనానికి అమ్మ కళ్ళు సజలమైనాయి. అమ్మ మనతోపాటే మన వలె మన కోసం దుఃఖిస్తుంది. మన సంతోషంలోనూ పాలుపంచుకుంటుంది. చల్లని మాటలతో చల్లని చూపులతో సేదదీర్చి ఆదరించి మనసుకు శాంతిని ప్రసాదిస్తుంది. అమ్మ అతనిని జాలిగా చూసింది. ప్రేమతో ఓదార్చింది. భార్యాభర్తలు ఇద్దరూ కలిసి అమ్మను పూలతో అర్చించుకున్నారు. 'ఇంతటి మంచి వ్యక్తిని మోసం చెయ్యలేనమ్మా' అని ఆమె ఏడ్చింది. అమ్మ ఆమెను దగ్గరకు తీసుకుని, ఇద్దరికీ బొట్టుపెట్టి నూతనవస్త్రాలను ప్రసాదించి ఇద్దరి మెడలో దండలు వేసి మల్లెపూల జల్లులతో వారిపై అనుగ్రహాన్ని కురిపించింది.

ఇద్దరూ చదువుకున్నవారే. సంపన్నులే. విధి ప్రభావం మరి. అమ్మ కరుణను పొంది సెలవు తీసుకుని వెళ్ళారు.

అమ్మ ఆరు బయటకు వచ్చింది. పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు గారు వారి అమ్మాయి వచ్చి వారం రోజులైంది. రోజు అమ్మ సన్నిధిలో పద్యాలు, పాటలు వినిపిస్తూ వారం రోజులు పాటు అమ్మ సన్నిధిలో గడపగలిగిన అదృష్టానికి పొంగిపోతూ ఇవ్వాళ సెలవు తీసుకుంటామని అడిగారు. వారి అమ్మాయి పాటలు పాడుతూంటే రాధాకృష్ణారెడ్డి అందుకుని పాటలు పాడాడు. రాధ పాటలకు ఆయన తన్మయులైనారు.

సంగీత సాహిత్య ప్రియ అయిన అమ్మ వారి ఆనందంతో పాలుపంచుకుని ప్రయాణమైన వారికి ప్రసాదం ఇచ్చి వారిని ఆశీర్వదించింది. రామకృష్ణన్నయ్య, రామచంద్రమూర్తి గారు వారిని ట్రైన్ ఎక్కించటానికి బాపట్ల వెళ్ళొస్తామని చెప్పారు ఆమెతో. అందరూ ఆఖరు వ్యాన్‌కి వెళ్ళారు.

అమ్మతో అనుబంధం ఏర్పడ్డ నా జీవితంలో ముఖ్యమైన తేదీలు, ముఖ్యమైన సంఘటనలు అనేకం ఉన్నాయి. అందులో మే తొమ్మిదవ తేదీ ఒకటి.

ప్రతి సంవత్సరం మే తొమ్మిది కదూ! అంటూ నూనె పెట్టటం పని అయిన తర్వాత పూజ చేసుకోవటం పరిపాటి అయింది. అలాగే అమ్మ ఈ సంవత్సరమూ మే తొమ్మిది కదూ! అంటూ నూనె పెట్టింది.

అమ్మ స్నానం చేస్తాను అంటూనే పడుకున్నది (నిద్రపట్టింది). అమ్మ ఎప్పుడు లేస్తే అప్పుడే పూజ చేసుకోవచ్చని పూజకు తగిన ఏర్పాట్లు చేసుకున్నాను. అమ్మ మధ్యలో ఒకసారి లేచి దుప్పటి కప్పమని మళ్ళీ పడుకున్నది. పూజ చూడాలని చాగంటి వెంకట్రావు గారు అక్కడే కూర్చుని అమ్మ పడుకున్నది గదా! అని ఆయన కూడా పడుకున్నారు.

కొంతసేపటికి అమ్మ లేచి కూర్చున్నది. 11-40 ని.లు అయింది. అక్కడ పూజకు సిద్ధంగా ఉన్న పూలనుచూసి "పూజ ఉన్నది కదూ! దుప్పటి కప్పమన్నప్పుడు అయినా చెప్పకూడదూ" అని తన ఆలస్యానికి నొచ్చుకుంటున్నట్లుగా 'పూజ చేసుకో' అన్నది. తనే లేచి వెళ్ళి కొత్తచీర తెచ్చిచ్చింది.

అమ్మ మెడలో దండ వేశాను. అమ్మ తీసి పక్కన పెట్టింది. పూజ చూడాలన్న కోరికతో వున్న చాగంటి వెంకట్రావు గారు అలికిడికి లేవగానే అమ్మ అయ్యో! నేను పడుకున్నానే అంటూ పక్కన వుంచిన దండను తనే వేసుకుని చూడు నాన్నా! "నీకోసం నేను వేసుకున్నాను. ఒక్కొక్కళ్ళు అందరూ చూడటం కోసం తీసిన దండ మళ్ళీ వేసుకుంటారులే" అని చమత్కరించింది. "నేను పడుకుంటాను. నువ్వు పూజ చేసుకో" అంటూనే శేషతల్ప శాయిలా పడుకున్నది. పాదాల దగ్గర్నుంచి సర్వసృష్టికి ఆలవాలమయిన బొజ్జ దాకా పూజచేసాను. నివేదనలతో సహా పడుకునే స్వీకరించింది. హారతీ అలాగే ఇచ్చాను.

ప్రశాంత నిశీధి సమయమది. మంగళ మనోజ్ఞమూర్తి అయిన అమ్మ దరహాస చంద్రికల వెదజల్లుతూ లేచి కూర్చుని నా మెళ్ళో దండ వేసి నీకు నేను పూలు పొయ్యొద్దూ! అంటూ మంచం మీద పూలన్నీ పోగు చేసుకుని చాలా హుషారుగా ఒక్కసారి కుమ్మరించినట్లుగానూ, వెదజల్లినట్లుగానూ, ఎంతో మురిపెంగానూ రకరకాలుగా ప్రేమజల్లులను కురిపించింది. ఆ అనుగ్రహ వర్షంలో మనస్సు పరవశంతో అమ్మ ఒడిలో వాలాను.

మా నాన్నగారు వ్రాసిన పద్యాలు నన్ను చదవమని "వీళ్ళ నాన్న పద్యాలు వ్రాశాడు. అవి నాకు చదివి వినిపించేవాడు. కొన్ని మరీ బాగుండేవి" అని వెంకట్రావుగారితో చెప్పింది. అమ్మ తనూ కొన్ని పద్యాలు చదివి నాచేత చదివించింది. కొన్ని సంవత్సరాలుగా ఈ తేదీన అమ్మకు పూజ చేసుకుంటున్నప్పటికీ ఈ సంవత్సరం ఒక ప్రత్యేకతను రూపొందించుకున్నది.

16-5-1983

ఇవాళ అమ్మ దర్శనార్థం వచ్చినవాళ్ళలో చీరాల నుంచి వచ్చిన కుటుంబం ఒకటి వారి బాబుకు చెయ్యి పుట్టినప్పటి నుండి కదలటం లేదుట. అమ్మకు చూపించారు. పిల్లవాడి తండ్రికి ఒంట్లో బాగాలేదుట. తగ్గితే అందరం వస్తామని దణ్ణం పెట్టుకున్నారట. అమ్మకు నివేదించారు. అమ్మ విని బొట్టుపెట్టి ప్రసాదం ఇచ్చింది.

విజయనగరం నుండి ఒక కుటుంబం వారు చిన్నబాబుతో వచ్చారు. ఆమెకు అమ్మను చూస్తూనే దుఃఖం పొంగింది. ఆమె ఏదో బాధపడ్తున్నట్లుంది. అమ్మ ఆమెను దగ్గరకు పిలిచి పలకరించింది. సాయంత్రం ఖమ్మం నుండి ఇరవై మంది వర్తకులు వచ్చారు. వారిని అమ్మ భోంచెయ్యమన్నది. బెజవాడలో చేసి వచ్చామని చెప్పారు. అమ్మ అందరికీ కాఫీలిప్పించింది.

మధ్యాహ్నం దర్శనానికి వచ్చిన వారిలో ఒక సోదరికి మానసికమైన వ్యాధిట. చికాకుగా ఉంటుందట. అన్నింటికీ చీదరట. అయిదారుసార్లు స్నానం చేస్తుందట. పూజ చేయాలంటే భయమట. అంతా మైల అనిపిస్తుందిట. సైక్రియాట్రిస్ట్ దగ్గర మందు ఇప్పించారట వైజాగ్‌లో. ఇప్పుడు కొంచెం తగ్గింది అని చెప్పారు.

అమ్మ - అంతా విని షాక్ ట్రీట్‌మెంట్ వద్దని చెప్పి జస్వంత్ పేరు చెప్పి అక్కడకు వెళ్ళమన్నది. పూజ చెయ్యబోకు ఎందుకా పూజ. నివేదన అంటే గిన్నెతో ముందర పెడితేనేనా. నువ్వు అన్నం తింటూ అనుకుంటే చాలదూ! నువ్వు చేసే ప్రతిదీ పూజే అనుకోమన్నారు.

పూజ అంటే ఎన్ని బాధలు వచ్చినా వాడిని మరవకుండా వుండటమే పూజ. శ్రద్ధాభక్తులతో చెయ్యటం ప్రధానం సర్వత్రా గుర్తుండటమే. ఎప్పుడు, ఎక్కడ ఎట్లా వున్నా - ఒక లక్ష్యం మీదనే మనస్సుండటం ప్రధానం. నేనేం చెయ్యగలనమ్మా అంటే - మీరు చేసేదంతా నాకే అన్నది.

"ఆచారమంటే ఏమిటమ్మా?" ఆచరించటమే నని చెప్పింది అమ్మ.

అందరినీ భోజనాలు చేసి వెళ్ళమంటే కొంచెం ప్రసాదంగానన్నా తిని వెళ్ళండన్న అమ్మ మాటకు అంతకు ముందు వద్దన్నవాళ్ళు కూడా అమ్మ ఆజ్ఞకు బద్ధులై మీ ఆజ్ఞమ్మా అని అంతా అన్నాలు తిని వెళ్ళారు. తిని వెళ్ళారని చెప్పాక అమ్మకు తృప్తిగా ఉన్నది.

మధ్యాహ్నం సన్యాసిరావుగారు వాళ్ళ అమ్మాయి అఖిల పెళ్ళి విషయం అమ్మను అడిగారు.

అమ్మ - ఈ రోజులలో ఆడపిల్లలకు తొందరగా పెళ్ళి చెయ్యటం మంచిదని నా ఉద్దేశం. ఆచారాలు, పద్ధతులు నాకు నచ్చుతాయి. చిన్న వయస్సులోనే భర్త అంటే భగవంతునిగా భావించి తెలియని అతని ఆరోగ్యం కోసం వ్రతాలు చేసేవాళ్ళు, పరిచయం కావటం కోసం పండుగలకు తీసుకురావటం జరుగుతూ ఉండేది. పెద్దవాళ్ళు, తల్లిదండ్రులు చేసేవే బాగుంటాయి.

ఈ రోజులలో భర్తను భగవంతునిగా చూసేవాళ్ళు ఎవరున్నారు నాన్నా! వాళ్ళ కోరికలు తీర్చేవాళ్ళనే తప్ప (ప్రేమించటం) పైగా వెనుకటి వాళ్ళను గురించి ఎగతాళి.

ఎంతో మంచిపిల్ల, అందం కారణం కాదు. కారణం ఏదీ అంటే 'విధి'

నీ ధర్మం నువ్వు నిర్వర్తించు. మనం చెయ్యలేనందు వలన అనే బాధ మనకు ఉండకూడదు. అని సలహా ఇచ్చింది.

★★★★★

15-8-1983

ఇవాళ అన్నపూర్ణాలయం రజతోత్సవం వైభవంగా జరిగినది. ఈ మహోత్సవాన్ని తిలకించటానికి, అమ్మ అనుగ్రహానికి పాత్రులు కావటానికి ఎందరో సోదరీ సోదరులు వచ్చారు. ఉదయం 8 గంటలకు విశాఖపట్నం సోదరులు, మద్రాసు సోదరులు అమ్మకు పాదపూజ చేసుకున్నారు.

మధ్యాహ్నం 1 గంటకు అన్నపూర్ణాలయం లో పనిచేసే హనుమబాబు బృందం అమ్మకు పాదపూజ చేసుకున్నారు. అన్నపూర్ణాలయంలో ఒకప్పుడు సేవ చేసిన వారికి ప్రస్తుతం చేస్తున్న వారందరికీ అమ్మ నూతన వస్త్రాలను ప్రసాదించింది. శేషయ్యగారు, శ్రీమతి వల్లూరి లక్ష్మీనరసమ్మగారు మొదలైన వారు కూడా ఇవాళ్టి పండుగలో పాల్గొని అమ్మనుంచి వస్త్రప్రసాదం స్వీకరించారు.

అన్నపూర్ణాలయం ప్రారంభించిన తొలిదశలో పాత్ర సామాను ఇచ్చిన బెంగుళూరు సోదరులు భోగయ్యశెట్టిని కూడా అమ్మ నూతన వస్త్రాలను ఇచ్చి ఆశీర్వదించింది. అన్నపూర్ణాలయ వ్యవస్థాపనకు కారకులైన కొందరు సోదరులకు అమ్మ నూతన వస్త్రాలను ఇచ్చి ఆశీర్వదించింది. అన్నపూర్ణాలయ రజతోత్సవ సందర్భంగా కళాశాల పాఠశాలల అధ్యాపకులు అమ్మకు పూజ చేసుకుని రెండు సీలింగు ఫ్యానలు సమర్పించారు.

అమ్మ బి.జి.కె. శాస్త్రి గారి గృహ నిర్మాణానికి శ్రీమాత కెదురుగా శంకుస్థాపన చేసింది.

1958 వరకూ అమ్మ తనను చూడటానికి వచ్చే ప్రతివారికీ తానే అన్నం వండి వడ్డించేది. తర్వాత వచ్చే, పోయే వారితో సంభాషణలతోనూ, ఆధ్యాత్మిక చర్చలతోనూ వ్యవధి లేనందువలన - అమ్మ దగ్గర నివసించే ప్రభావతి వండేది. అమ్మ వడ్డించేది, వీలయినంత వరకు తానే పెట్టటంలో తృప్తిపడేది అమ్మ. ఇంటి పనులకు కూడా క్రమంగా దూరమైంది.

1958 ఆగష్టు 15 వరకు అమ్మ చేసే ఈ భోజనం ఏర్పాట్లకు అయ్యే ఖర్చు నాన్నగారే భరించేవారు. కాని నాన్నగారు సామాన్య కుటుంబీకులు అయినందువల్ల వారిపై భారం వేయటం ఇష్టం లేని బిడ్డలు (చీరాల నుంచి ప్రతి శనివారం సాయంత్రం వచ్చి ఆదివారం తిరిగి వెళ్తుండేవారు. ఒకరోజు అమ్మ నడిగారు. నాన్నగారికి భారం కదమ్మా ఇట్లా మేము వస్తుంటాము కదా! వేరే ఏర్పాటయితే బాగుంటుందన్న చీరాల వారి అభిప్రాయం మేరకు అమ్మ సమ్మతించింది)

నిర్వహణ విషయం చర్చకు వచ్చినప్పుడు ఇది జగన్నాథ రథం కదిలితే ఆగదు. అని ఆశీర్వదిస్తూ అభయమిచ్చింది. వేరే ఏర్పాటయిన భోజనశాలకు అమ్మ అన్నపూర్ణాలయము అని నామకరణం చేసింది.

1958 ఆగష్టు 15వ తేదీన అమ్మ వెలిగించిన గాడిపొయ్యి ఈనాటికీ వెలుగుతున్నది. నిరంతరాయంగా సాగిపోతున్నది. భోజనం చెయ్యటానికి ఆకలే అర్హత. సమయమూ లేదు, నియమమూ లేదు. ఏవేళ వచ్చినా, ఎంతమంది వచ్చినా భోజనం పెట్టాల్సిందే. ఏవేళ వచ్చినా దర్శనమూ అంతే. అర్ధరాత్రి టూరిష్టు బస్సులు వచ్చేవి. అప్పుడు అమ్మ దర్శనం ప్రసాదించి వాళ్ళను అనుగ్రహించేది.

అమ్మను చూడటానికి ఎవరు వచ్చినా అమ్మ ముందుగా అడిగేది 'నాన్నా! అన్నం తిన్నావా?' అని. వాళ్ళు అన్నం తినకపోతే తినమంటుంది. తిన్నామని చెప్పినా కొద్దిగానయినా ప్రసాదంగా తినండి అని బ్రతిమిలాడి అన్నం తినిపిస్తుంది. అందులో అమ్మకు ఎనలేని తృప్తి. కొందరు అమ్మను దర్శించిన తర్వాతనో, పూజ చేసుకున్న తర్వాతనో భోంచేస్తాం ముందు అమ్మను చూడాలని అంటారు. కానీ, అమ్మ వాళ్ళ భోజనానికే ప్రాముఖ్యత నిస్తుంది.

భోజనం చేసి వస్తే గాని కనపడనని చెప్పమనేది. అన్నపూర్ణాలయం భోజనం ఆది వ్యాధులకు దివ్యఔషధంగా పనిచేస్తుంది. అన్నపూర్ణాలయంలో రోజూ ఎంతమంది భోంచేస్తే అమ్మకు అంతగా తృప్తి. వందమందిలో 99 మంది భోంచేసినా ఒక్కడ తినకుండా వెళ్తే నాకు అసంతృప్తిగా వున్నదంటుంది. "మీరు తింటే నేను తిన్నట్లే. (నేను బాగుంటాను)

మీరు తినకపోతే నేను చిక్కిపోతాను" అనేది. అమ్మ దర్శనానికి ఏ బేధమూ లేదు. అలాగే భోజనానికీ విచక్షణ లేదు. రాత్రింబగళ్ళు ఎప్పుడు ఎంత మంది వచ్చినా అన్నం పెట్టవలసిందే. ఆదరణ అనే అనుపాకంతో.

"నీకున్నది తృప్తిగా తిని ఇతరులకు ఆదరణగా పెట్టుకోమన్నది"

అమ్మ ప్రేమ, ఆదరణ, వాత్సల్యాలకు ప్రతిరూపమయిన అన్నపూర్ణాలయాన్ని సభక్తికంగా అర్చిద్దాం.

★★★★★

3-9-1983

మంతెనవారి పాలెం నుండి యల్లాప్రగడ నరసింహారావుగారు, వారి తమ్ముడు కృష్ణమూర్తిగారు (మంతెనవారి పాలెం కరణం) ఇద్దరూ కుటుంబాలతో వచ్చారు. నరసింహారావుగారికి పెళ్లి అయిన 25 ఏళ్ళ వరకు పిల్లలు లేకపోతే అమ్మ దగ్గరకు వచ్చివెళ్ళటం మొదలుపెట్టాక ఒకరోజు అమ్మ ఆయనకు స్వప్నంలో సాక్షాత్కరించిందట. నాకు సంతానం ఉన్నదా లేదా అని గట్టిగా అమ్మ పాదాలను ఆవేదనలో వదలకుండా పట్టుకున్నారట. ఉన్నదిలే, ముందు ఇడ్లీ తిను అని అమ్మ ఇడ్లీ నోట్లో పెట్టిందిట. ఆ తర్వాత ఆయన భార్య అమ్మ అనుగ్రహం వలన గర్భవతి అయిందిట. ఆడపిల్ల కలిగింది. ఆ పిల్లపేరు రమారేవతి. ఆ పాపకు 3 సం.ల ప్రాయంలో పంపుసెట్లు, ఇనుపచువ్వలు ఉన్న లోతైన ప్రదేశంలో ఒక గుంటలో పడిందిట. తల్లిదండ్రుల ఆదుర్దా చెప్పక్కర్లేదు. తల్లి అమ్మ ఫోటో ముందు కూర్చుని అమ్మతో మొరపెట్టుకుని ఏడ్చిందట. తండ్రేమో పిల్ల దగ్గరకు పరుగెత్తాడట. పడ్డావమ్మా! అంటే ఆ పాపేమో చాలా సంతోషంగా అమ్మ కుర్చీలో కూర్చుని నన్ను పట్టుకున్నది నాన్నా! అన్నదిట.

8 సం.ల పిల్లప్పుడు ఒక బాబుని ఎత్తుకుని నడుస్తూ పడి కాలు విరిగిందట. గుంటూరు హాస్పిటల్లో 3 నెలలు ఉన్నదిట. కాలుకి తగిలిన దెబ్బ తగ్గదేమోనని భయపడ్డారట. పాపకు అమ్మ కనిపించిదట. ఆ రోజే డాక్టరు పానకాలు కాలు సెట్ అయింది అని చెప్పాడట. అడుగడుగున అమ్మ నీడయై కాపాడుతూనే వున్నదిట.

కృష్ణమూర్తిగారి పాపను కాపాడినట్లే అలా అమ్మ కాపాడిన సంఘటనలు అనేకం ఉన్నాయి. 1978 సెప్టెంబరులో వరద వచ్చి తగ్గిన తర్వాత నీళ్ళు మలినమయి ఉన్న కారణంగా నీళ్ళ టాంకులో బ్లీచింగ్ కలిపితే బాగుంటుందని నిర్ణయించారు రామకృష్ణన్నయ్య వాళ్ళు.

ఇక్కడ కాలేజీలో చదువుకునే విద్యార్థి రఘునాథ్‌కి ఆ పని అప్పజెప్పారు.

పై ట్యాంకులో కలపడానికి బ్లీచింగ్ పౌడరు కలిపిన బొక్కెన తీసుకుని పైకి వెళ్ళాడు. ఆ ట్యాంకు మీదకు అమ్మ ఉండే గది దక్షిణపు దిక్కుగా కఱ్ఱల వంతెన మీదుగా పోవాలి. ఇది నేలమట్టానికి షుమారు 30 అడుగుల ఎత్తున ఉన్నది. కింద నాపరాళ్లు పరిచి ఉన్నాయి. మధ్యలో అనేక ఇనపకడ్డీలు ఎలక్ట్రికల్ తీగలు ఉన్నాయి. పైనుంచి చూస్తే భయానకంగా ఉంటుంది. దారిలో ఎదురుపడి అన్నయ్య కనిపిస్తే పలకించాడట. అమ్మ స్నానం చేస్తున్నది. దభీమని పెద్ద శబ్దం వినిపించింది. అమ్మ గదిలోకి కూడా వినిపించింది. గుండె గుభేలుమన్నది. రఘునాథ్ ఎక్కిన కఱ్ఱల వంతెన విరిగి వ్రేలాడుతున్నది. అనతను కింద రాళ్ళపై పడి అమ్మా, అమ్మా అంటున్నాడు. రామకృష్ణన్నయ్య కిందికి పరుగెత్తాడు. అతనిని చేతులపై తీసుకొచ్చి హోమియో హాస్పిటల్‌లో పడుకోబట్టారు. డా. సత్యం, డా. ఇనజా కుమారి ఉన్నారు. ప్రాథమిక చికిత్స చేసారు. పరిస్థితి ఎలా ఉంటుందో చెప్పలేము అన్నారు. షాక్ వల్ల మెదడు దెబ్బ తిన్నా తినవచ్చు. ఎముకలైనా విరగచ్చు ఇతమిత్థంగా చెప్పలేకపోయారు. రాత్రంతా అందరికీ ఆందోళనే. అతడు అమ్మ వడిలో ఉన్నట్లు హాయిగా నిద్రపోయాడు. ఎవరికీ నిద్రపట్టలేదు.

మరునాడు ఉదయానికే ఆ విద్యార్థి లేచి తిరగటం మొదలుపెట్టాడు. అతనికి ఒక్క ఎముకా విరగలేదు. చాలా మామూలుగా ఉన్నాడు. చాలా ఆశ్చర్యం వేసింది. ఎట్లా వున్నది రఘూ అంటే నాకేం లేదు. బాగానే ఉన్నది అనేవాడు. అమ్మ పట్టుకున్నట్లు అన్పించిందన్నాడు. అమ్మ మాత్రం రఘు ఎట్లా ఉన్నాడు అని చాలా సాదాగానే అడిగింది. అతి నిర్లిప్తంగానూ ఉన్నది. రక్షణే తానైన అమ్మ ఏమంటుందీ?

మాతృశ్రీ ఓరియంటల్ హైస్కూల్లో పనిచేసే బొడ్డుపల్లి రామకృష్ణ మాష్టారి కుమారుడు ఫణి 4 సం.లు వాళ్ళక్క భానుమతి గాయత్రీభవనం పై అంతస్తులో ఆరవేసిన బట్టలు తేవటానికి వెళ్తుంటే ఆమె వెంట వెళ్ళి - గుడ్డలతో చుట్టచెట్టుకుని దాదాపు 35 అడుగుల ఎత్తునుండి వెనకగా క్రింద పడ్డాడు. అందరం చాలా భయపడ్డాము. కానీ ఆ పసివాడికి ఏ మాత్రమూ దెబ్బ తగల్లేదు. అమ్మ రక్షణలో చాలా హాయిగా ఉన్నాడు. ఈ వార్త విన్న అమ్మ వెంటనే పైకి పిలిపించి బాబును ఒళ్ళో కూర్చోబెట్టుకుని లాలించి బొట్టుపెట్టి వాడికి ఒకచొక్కా గుడ్డ ఇచ్చి తల్లిదండ్రులను స్వాంతన పరిచింది. అప్పటివరకు ఆందోళన ఆదుర్దాలతో ఉన్న ఆ తల్లిదండ్రులు అమ్మ అనుగ్రహ కిరణాలు ప్రసరించి ధైర్యంతో ఊరట చెందారు. ఇలాంటి సంఘటనలు•ఎన్నెన్నో -

9-6-1972 లో ఇక్కడ స్థానికంగా వుంటున్న డి.ఎస్.పి. సత్యనారాయణగారు, లలితాంబక్కయ్యల కుమార్తె సత్యవతి కూడా షుమారు 25 అడుగుల ఎత్తునుంచి రాత్రి

9-30 గంటల ప్రాంతంలో క్రింద పడిపోయింది. అమ్మకు ఈ వార్త తెలిసి అమ్మనివాసం నుండి కిందికి దిగి వచ్చింది సత్యవతి దగ్గరకు. దాదాపు 2 గంటల పైగా అమ్మ ఆమె దగ్గర కూర్చుని నడుము నుండి పాదాల వరకూ ఆమె శరీరము నిమురుతూ ధైర్యం చెప్పింది. అమ్మ అమృతస్పర్శకే సగం ధైర్యాన్ని పొందిన సత్యవతి అమ్మ కబుర్లతో తన బాధనే మరిచిపోయింది. మధ్య మధ్యపాలు తాగిస్తూ, నవ్విస్తూ ఉపచర్యలు చేసింది. పడటంలో నడుం దగ్గర బాగా ఉబ్బింది. అమ్మ హస్త స్పర్శతో అది అంతరించింది. అప్పుడు అక్కడ ఉన్న ఒక డాక్టరు చాలా ఆశ్చర్యపోయింది. చాలాసేపటి తర్వాత సత్యవతి నొప్పిగా వున్నది అన్నది.

అమ్మ - "నీవు పడటం వల్ల నాకు నొప్పులుగా ఉన్నాయి. లేకపోతే నువ్వు శోకాలు పెట్టేదానివి" అని చమత్కరించి అందర్నీ నవ్వించింది. అంత బాధలో కూడా సత్యవతి ఫకాలున నవ్వింది.

సత్యవతికి ఉపచర్యలు జరుపుతున్న అమ్మ - "సేవలు కొనుటయే గాని సేవించుటెరుగని శ్రీనాధుడే నాకు దాసుడైనాడు" అని ఛలోక్తి విసిరింది.

అమ్మ తర్వాత పుత్తూరు రాజులకు కబురుచేసింది. ఆ డాక్టరు గారు వచ్చి పేషెంటును చూసి ఇక్కడ వైద్యం చేయటం అసంభవము అని వైద్యం చెయ్యటానికి అంగీకరించలేదు. అమ్మ మాత్రం ఈ పేషెంట్ నాది నాన్నా! నువ్వు వైద్యం చెయ్యక తప్పదని శాసించింది. ఆ డాక్టరుగారికి అమ్మ ఆజ్ఞను సమ్మతించక తప్పలేదు. వైద్యం ఆరంభం చేశారు. డాక్టరుగారు అనుకోని విధంగా సత్యవతి ఆరోగ్యం కుదుటపడింది. డాక్టరుగారు ఆశ్చర్యపోయారు. మహా మహిమాన్వితమైన అమ్మ మహిమను కొనియాడారు ఆ డాక్టరుగారు.

వాళ్ళు ఈ మధ్య వచ్చి 4 సం.లు అయిందిట. ఆయన భార్య ఆయాసంతో చాలా బాధపడేదట. ఇక్కడికి వచ్చాక పూర్తిగా తగ్గిపోయిందిట. "మీ కుంకుమే మాకు మందు అమ్మా" అన్నది ఆమె.

అమ్మ - మీకు కుంకుమ మందయితే నాకు ఇద్దరు డాక్టర్లు ఉన్నారని పక్కనే ఉన్న డా. సత్యాన్ని. డా. ఇనజాకుమారి ని చూపెట్టింది.

చాలా ప్రశాంతంగా దర్శనం అయిందని పదేపదే అని చాలా సంతోషపడ్డారు.

న. భార్య :- వాళ్ళ తోటికోడలికి అల్సరని ఆరోగ్యం బాగుండదనీ చెప్పింది.

కృ.భార్య :- ఈ యీతి బాధల్ని గురించి చెప్పటం ఇష్టం ఉండదు. ఏదయినా ఆధ్యాత్మికంగా వినాలని ఉన్నదమ్మా.

అమ్మ :- అది చెప్పేదికాదుగా. అనుభవంలోకి రావాలిగా

కృ. భార్య :- ఎప్పట్నుంచో మిమ్మల్ని చూడాలని ఆశ. వెళ్ళొస్తామమ్మా!

అమ్మ - కాసేపు పడుకుని కాఫీలు తాగి వెళ్ళండి నాన్నా! అని వాళ్ళు పడుకుని లేచాక అమ్మ కాఫీలు ఇప్పించి పంపింది.

మధ్యాహ్నం అమ్మ దర్శనం ఇచ్చే టైమ్‌కి గుంటూరు టెలిఫోన్ ఎక్స్ఛేంజ్‌లో పనిచేసే సత్యనారాయణ గారి కుటుంబం వచ్చారు. వారికి 21 సంవత్సరాల బాబు పోయాడట. పోయిన సంవత్సరం వచ్చాం అమ్మా. తర్వాత వారికొక బాబు కలిగాడట. వాళ్ళ చిన్నబాబును చూపిస్తూ - ఈ బాబు నీ ప్రసాదమేనమ్మా అన్నారు సత్యనారాయణగారు.

అమ్మ వెంటనే "అంతా అదే" అన్నది.

★★★★★

20-9-1983

ఇవాళ అనంతపద్మనాభ చతుర్దశి, 50 తోరాలు తెప్పించింది అమ్మ.

ఎమ్.ఎస్.ఆర్. ఆంజనేయులు గారి దంపతులు బూరెలు చేయించి వాయనం ఇచ్చుకున్నారు. అమ్మ నన్ను నేతితో వాయనానికై 14 పూరీలు చేస్తావా అని అడిగింది.

అమ్మ అడిగింది కదా! అని పూరీలు చేసి లక్ష్మీనారాయణ అన్నయ్య పుట్టినరోజు కదా! పరమాన్నము చేసి ఉంచాను.

అమ్మ - అందరికీ తోరాలు కట్టటం అయిన తర్వాత పూరీలు చేశానని అమ్మకు చెప్పాను. "నువ్వు వాయనం ఇచ్చుకో" అన్నది (మనసులో అనుకుంటున్నాను నన్ను వాయనం ఇవ్వమంటే బాగుండును అని) అమ్మ అననే అన్నది కదా! కొబ్బరికాయ కొట్టి వాయనం ఇచ్చి హారతిచ్చాను. లక్ష్మి నారాయణన్నయ్య 10 గంటలకు వచ్చేవాడు. ఇవాళ లేట్‌గా వచ్చాడు. జ్వరం తగిలిందట. 50 తోరాలు తెచ్చాడు. పూలదండలతో పాటు అవన్నీ అమ్మ మెడలో వేశాడు. మైసూరుపాకు, కారప్పూస హైమకు ఇష్టమని ప్రతి సంవత్సరం అవి తప్పకుండా తీసుకొస్తాడు. అమ్మకు పూజ, నివేదన, హారతి అవగానే అమ్మ అన్నయ్యకు బొట్టుపెట్టి, దండతోపాటే తోరాలదండ కూడా అన్నయ్య మెడలో వేసింది.

అందరూ వెళ్ళిపోయాక అమ్మ పూరీలను తుంచి ఆరు బయటకు వచ్చి ఒక్కొక్క ముక్క వేస్తే, ఆ ముక్కను కిందపడకుండా కాకి ముక్కుతో పట్టుకుంటుంటే ఒక కాకిని చూచి అమ్మ వేసే ముక్కలను చూచి కాకులు పోగయినాయి. అది చూస్తున్న అమ్మ కళ్ళల్లో ఆనందం చూడాలి మనం.

నిన్న అన్నయ్య వాళ్ళు ఊరు వెళ్తుంటే జీప్ హారన్ విని బయటకు వచ్చిన అమ్మ ఒకచోటగా ఉన్న కాకులను చూచి భోంచేశారా అని అన్నం కలుపుకు తెమ్మన్నది. కలుపుకెళ్ళాను ఒక్కొక్కముద్ద వేస్తూ కింద పడకుండా అవి ముక్కు ఎగిరెగిరి పట్టుకుంటుంటే అమ్మ కళ్ళల్లో ఆనందం.

ఒకసారి నేతిగారెలు చెయ్యమన్నది. చేశాను అప్పటికప్పుడు. అవీ చక్కగా తుంచి ముక్కలు కాకులు ఎగురవేసి కింద పడకుండా పట్టుకుని అవి తింటూ ఎగురుతుంటే అమ్మ కళ్ళలోని వెలుగు.

అమ్మ! వీటి కోసమా! నువ్వు నన్ను నేతితో చెయ్యమన్నదని ఆశ్చర్యంగా అడిగితే - "పాపం వాటికి నేతితో ఎవరు చేసి పెడతారు" అన్నది అమ్మ.

ప్రశ్నే నాకు సమాధానమయింది.

ఒకరోజు పేలాలు వేయించమన్నది. జనం ఎవరూ లేరు వరండాలో పచార్లు చేస్తూ కాకులకు వేస్తూ వాటితో ఆట ఆడే అమ్మ కన్నుల్లోని ఆనందం ఎలా వర్ణించను. ఆ అమ్మను చూస్తున్న నా మనసెంత పొంగిపోయేదో కాకులు కావు కావు మంటుంటే - అమ్మా, అమ్మా అని అరుస్తున్నాయి చూడు అంటూ ప్రేమతో చూసే చూపుల్లో ఆనందం.

ఒకసారి ఓ నూతన వ్యక్తి అమ్మతో భక్తులు అంటే - అమ్మ "నాకు భక్తులు ఎవరూ లేరు అంతా బిడ్డలే" అన్నది మరొకసారి. "మీ శిష్యులమ్మా అంటే నాకు శిష్యులెవరూ లేరు అంతా శిశువులే" అన్నది. ఎవరికి అమ్మవు అంటే "నీకు, మీకు, పశుపక్ష్యాదులకును" అన్న అమ్మ పక్షుల మీద ప్రేమ చూపించి మనకు ప్రత్యక్ష నిదర్శనమిస్తుంది అడుగడుగునా.

★★★★★

21-9-1983

రామకృష్ణన్నయ్య కొడుకు, సుబ్బారావు కూతురు బారసాల. అన్నయ్య బంధువులొచ్చారు. అమ్మకు పూజ జరిగాక, అమ్మ పాపకు నామకరణం చేసింది నాగేంద్రమణి అని. కాని ఎందుకో తనకే తృప్తిగా అన్పించక నాగేంద్ర దీప్తి అని స్వయంగా కాగితం మీద వ్రాసి వాళ్ళను పిల్చి రాత్రి 9 గంటలకు వాళ్ళకు బట్టలు పెట్టి తను వ్రాసిన కాగితాన్ని వారికిచ్చింది.

★★★★★

24-9-1983

ఇవాళ ఉండ్రాళ్ళ తద్దె. అమ్మ ప్రతి పండుగా ఎంతో ఉల్లాసంగానూ, ఉత్సాహం గానూ చేస్తుంది. అందరికంటే ముందే అమ్మ లేచి స్నానం చేసి సిద్ధంగా కూర్చుంటుంది.

ఆవరణంలోని వాళ్ళంతా రావటమే ఆలస్యం అవుతుంటుంది. కేవలం చిన్నపిల్లలు, ఆడపిల్లలే కాదు చిన్న దగ్గర నుంచి వృద్ధుల వరకు స్త్రీ, పురుషులంతా అమ్మతో కలిసి భోజనం చెయ్యటానికో, అమ్మ పెట్టే గోరుముద్దలు తినాలనే ఆపేక్షతో అందరూ వస్తారు. ఈ మధ్య ఆరోగ్యం ఆరోజుకు తగినట్లుగా లేనందువలన కాస్త వేడుక జరగటం వెనకబడుతూ వచ్చింది. నిన్నటికి నిన్న ఆరోగ్యం అంత అనుకూలంగా లేదు అయినప్పటికీ (అమ్మ అన్నట్లు ఆరోగ్యం శరీరానికి సంబంధించినది, కులాసా మనస్సుకు సంబం దించినది) అమ్మ చాలా హుషారుగా 'రేపు ఉండ్రాళ్ళ తద్దె పండుగ జరుపుదాం' అని చెప్పింది. రాజ్యం, శేషు, లలిత వాళ్ళు గోరింటాకు తెచ్చి పెట్టారు.

అమ్మకు టేబుల్ వేసి వెండి పళ్ళెంలో వడ్డన చేశారు. వరండాలో హాల్లో ఇస్తళ్ళు వేశారు. ఓ వందమంది దాకా ఉన్నారు. అమ్మ అన్నీ రుచి చూసి అందరికీ తలా ఒక ముద్ద పెట్టి అందరూ తిన్నదాకా బంతిలో తిరిగి అందరిదీ అయిన తర్వాత అమ్మ గది జిడ్డుగా ఉన్నదని దగ్గర ఉండి శుభ్రంగా కడిగించి లోపలకు వెళ్ళింది.

★ ★ ★ ★ ★

26-9-1983

అమ్మ ఆరు బటయ కూర్చున్నది. రాజోలు నుంచి సూర్యనారాయణగారు, ఆయన భార్య వచ్చారు. అమ్మ పాదాలకు నమస్కరించి -

సూర్య - అమ్మా మీకు చీర పట్టుకొచ్చాం. మేము ఆయిల్ మిల్లు నీ పేరుతో పెట్టుకున్నాము. అందులో నీకు పది పైసలు వాటా అనుకున్నాము. అప్పట్నుంచి దాచినది పట్టుకుని వచ్చాము సంస్థకి ఇవ్వాలని, తెమ్మంటావా అమ్మా! అంటే అమ్మ చిరునవ్వుతో మౌనంగా ఉన్నది.

సూర్య - చెప్పమ్మా నీ పర్మిషన్ కావాలమ్మా, నువ్వు పట్టుకు రమ్మంటే పట్టుకొస్తాము.

అమ్మ :- అక్కడ నుంచి పట్టుకురావటం ఎవరి పర్మిషన్‌తో పట్టుకొచ్చావు?

ఆయన డబ్బు తేవటానికి భార్యను కిందికి పంపిస్తే ఆవిడ తెచ్చింది.

వాళ్ళు ఇచ్చిన చీరను హైమాలయంలో కట్టించి ఆమెనే తీసుకోమన్నది. డబ్బును ఆఫీసులో ఇవ్వమన్నది.

అమ్మ స్నానం చేసి ఎ.సి. రూమ్‌లో కూర్చున్నది. నల్గొండజిల్లా గౌడ దగ్గర్నుంచి ఇద్దరు నూతన సోదరులు నిన్న వచ్చారు. వాళ్ళు అమ్మ దగ్గరకు వచ్చి కూర్చోగానే " మాట్లాడాలన్నారు కదా మాట్లాడండి నాన్నా!" అన్నది.

సోద :- క్లిష్ట పరిస్థితులలో ఎట్లా ప్రశాంతంగా ఉండాలి.

అమ్మ :- ఉండలేడు. ఆశ, అసంతృప్తుల జీవితాలే మనవి.

సోద :- నాలో కొన్ని బలహీనతలు వచ్చినాయి

అమ్మ :- వచ్చినాయి అన్నావు గదా! అవి మొదట్నుంచి లేవు. వచ్చినాయి అని నీకు తెలుస్తున్నది. పరిస్థితులను బట్టి వచ్చినాయి. మళ్ళీ పరిస్థితుల్ని బట్టే పోతాయి.

సోద :- ఇది మంచి మార్గము, ఇది చెడు మార్గము అని నిర్ణయించుకవోటం ఎట్లా అమ్మా!

అమ్మ :- ఏది జరుగుతున్నా అంతా వాడే చేయిస్తున్నాడు. అనుకోవటమే మంచిమార్గం.

అమ్మ ఇచ్చిన సందేశానికి తృప్తిపడిన వాళ్ళు అమ్మ వద్ద సెలవు తీసుకుని వెళ్ళబోతుండగా వాసుదేవాచారి గారి అక్కయ్య ఊళ్ళో వుండి కూడా రోజూ దర్శనం చేసుకుని ప్రసాదం తీసుకోలేకపోతున్నాను. కారియర్ తెప్పించుకోవాల్సి వస్తున్నదని బాధపడింది.

ఆమె బాధను విన్న అమ్మ ఇంతకు ముందు ప్రశ్నించిన సోదరునితో "నాన్నా! కష్టాలంటే వేరే ఏమీ లేవు. మనకు ఇష్టం లేనిది జరగటమే. అన్నీ అందరికీ సాధ్యపడవు గదా! ఒకరికి సాధ్యమైనది. మరొకరికి సాధ్యం కాదు. అనుభవించిన వాడికి తేలిక కావచ్చు వినేవాడికి కష్టమే"

అమ్మ దగ్గరకు కాకినాడ నుంచి వచ్చిన పాలిటిక్సు లెక్చరర్ గారితో అమ్మ 'నీకు రిటైర్‌మెంట్ టైమ్ అయింది కదా నాన్నా! రిటైర్ అయినా దిగులు పడకు తృప్తిగా ఉండు' అని చెప్పింది.

ఆయన 'లేదమ్మా ఇంకా 2 సం.ల కాలం ఉన్నది' అని చెప్పారు. కాని ఇంటికి వెళ్ళిన కొన్ని రోజులలోనే ఆయనకు రిటైరుమెంట్ నోటీసు వచ్చిందిట. అది చూసుకుని అమ్మ సర్వజ్ఞత్వానికి జోహార్లు అర్పిస్తూ అమ్మకు మనసులోనే నమస్కారం చేసుకున్నారట.

ఆ సంఘటన మరోసారి అమ్మ దగ్గరకు వచ్చినప్పుడు అక్కడున్న మా అందరితో చెప్తుంటే అమ్మ వింటూ చిరునవ్వుతో నిర్లిప్తంగా వింటూ తనకేమీ ప్రమేయం లేనట్లుగా కూర్చున్నది.

★★★★★

డైరీ-1984

5-5-1984

కళ్యాణకారిణి అయిన అమ్మ కళ్యాణం 1936 మే 5వ తేదీన జరిగింది.

1956 మే 5వ తేదీన దేవాలయానికి, 1973 మే 5వ తేదీన ఏడవ మైలు వద్ద ముఖద్వారానికి అమ్మ శంకుస్థాపన చేసింది.

మే 5 పెద్ద ఎత్తున జరుపబడే ఉత్సవం. దేవాలయం నిర్మాణం పూర్తయిన దగ్గర్నుంచి అమ్మకోసం ప్రత్యేకంగా నిర్మింపబడిన కొయ్యమెట్ల మీదుగా దేవాలయం పైభాగానికి ఎక్కి, అక్కడ శోభాయమానంగా అలంకరించబడిన వేదికపైన కొద్దిసేపు ఆసీన అయి అంతా పరికించి చూసి లేచి... నాన్నగారికి బొట్టుపెట్టి, మెడలో దండవేసి పాదాలపై పూలు వేసి పాదనమస్కారం చేస్తుంది. నాన్నగారు అమ్మ మెడలో దండవేసి అమ్మ శిరస్సుపై పూలు జల్లేవారు. అందరినీ పూలు జల్లి ఆశీర్వదించే అమ్మను నాన్నగారు ఆశీర్వదిస్తున్న దృశ్యం రమణీయమైనది. ఆ తర్వాత అమ్మ దేవాలయం నలుమూలలా తిరిగి కొన్ని వందల కొబ్బరికాయలు, గుమ్మడికాయలు కొడ్తుంది. సంవత్సరంలో ఈ ఒక్కరోజే అమ్మ కొబ్బరికాయలను కొట్టేది.

తర్వాత పసుపు, కుంకుమలను దోసిళ్ళతో వెదజల్లి, రంగురంగుల పూవులను ఆకాశంలోకి ఎగురవేసేది. దేవాలయం పైనుంచి అమ్మ చల్లే పసుపు, కుంకుమ, పూలు క్రింద నుంచున్న వందల కొలదీ భక్తజన సమూహం తమకు అమ్మ ఆశీస్సులనందిస్తున్నదని వాటిని తాము అందుకోవాలని వాటిలో తాము మునిగిపోవాలన్న ఆరాటంతో ఎదురుచూస్తూ పసుపు కుంకుమలలో మునిగి అమ్మ కృపారస వర్షంలో తేలియాడు తుంటారు. అది ఒక రమణీయమైన దృశ్యం.

తర్వాత మంచి గుమ్మడి చెక్కల్లోనే కర్పూరం వెలిగించి నలుమూలల్లో పెడ్తుంది. పైన కార్యక్రమం పూర్తయ్యాక ఆలయంపైనుంచి దిగి వచ్చి గర్భాలయంలోకి వెళ్ళి అక్కడ పసుపు కుంకుమలతో అలంకరించి కొద్దిసేపు నిశ్చలంగా నిల్చుని వచ్చేది.

5-5-1982న శ్రీమాత గృహప్రవేశం చేసిందమ్మ. అలాగే ఇంకా ఎన్నెన్నో శుభ కార్యాలు ఆరోజే జరుపబడుతాయి. మే 5న కున్న పవిత్రత అటువంటిది. ఆ పవిత్రమైన రోజునే 1966మే 5న అమ్మ అమృత కర స్పర్శతో నా మెడలో మూడుముళ్ళ బంధాన్ని వేసింది.

1969 మే 5న అమ్మ పెద్దకుమారుడు సుబ్బారావు వివాహం అతి వైభవంగా జరిపించింది. 1973 మే 5న చిన్న కుమారుడు రవి కళ్యాణం వైదేహితో ఘనంగా జరిపించింది. ఇంకెంతమంది వివాహాలో అమ్మ చేతిమీదుగా జరుపబడ్డాయి.

అందరితో కలిసే ప్రతి సంవత్సరం దేవాలయం పైకి ఎక్కి ఉత్సవాన్ని మహా వైభవంగా జరిపే అమ్మ 1981 ఫిబ్రవరి 16న నాన్నగారు సిద్ధి పొందిన పిమ్మట 17వ తేదీ ఆలయంలో నాన్నగారిని ప్రతిష్ట చేసినప్పట్నుంచి ఆలయం పైకి ఎక్కడం మాని ఆలయం చుట్టూ తిరిగి. గర్భాలంయంలోకి వెళ్ళి నాన్నగారిని అర్చించి తిరిగి వచ్చేది. (ఆలయం చుట్టూ కొబ్బరికాయలు, గుమ్మడికాయలు కొట్టేది, పసుపు కుంకుమలు చల్లేది)

1982 మే 5కు ఆలయం చుట్టూ కొబ్బరి కాయలు కొడ్తున్నప్పుడు తడి కారణంగా అమ్మ కాలు జారిపడింది.

1983లో పదిరోజుల్నుంచి అనారోగ్యం కారణంగా (మోషన్స్) ఓపికలేక ఆలయానికి రాలేను అన్నది.

ఆలయానికి వెళ్ళకపోవటం అదే మొదలు. ప్రతి మే 5న కళ్యాణోత్సవం అతి వైభవంగా ఉత్సవం జరుపబడుతున్నప్పటికీ - ఈ సంవత్సరం అమ్మ ఒక వైశిష్ట్యాన్ని రూపొందించింది.

గ్రామస్థులందరికీ పసిబిడ్డల దగ్గర్నుండి వృద్ధులవరకూ అందరికీ బట్టలు పెట్టాలనీ, అందరికీ భోజనం పెట్టాలనీ అందుకు తగిన ఏర్పాట్లు చెయ్యమనీ నాలుగు రోజుల నాడే రామకృష్ణన్నయ్య వాళ్ళతో చెప్పింది.

ఎవరికి అమ్మవు? అంటే -

అన్నింటికీ, అందరికీ, అమ్మను అనే అమ్మ మనుషులకే కాదు పశువులకు కూడా విందు చేయాలనీ, అన్నిరకాల పశువులనూ ఒకచోట చేర్చి దానికి తగిన ఏర్పాటు రేపు చేయమనీ ఆదేశించింది.

సాయంకాలం ఆరుగంటలకు గ్రామస్థులందరినీ అమ్మ పూజా వేదిక వద్దకు రమ్మని ఆహ్వానించారు. అమ్మ ఆదేశం ప్రకారం రామకృష్ణన్నయ్య వాళ్ళు గ్రామంలోని స్త్రీ పురుషులు, బాలబాలికలు అంతా వచ్చారు. పూజామందిరం నిండిపోయింది. బయట కోలాహలంగా ఉన్నారు. దాదాపు 1000 మందికి పైగా ఉంటారు.

అమ్మ 6 గంటలకల్లా పూజావేదికపైన ప్రత్యేకంగా అలంకరింపబడిన సింహాసనంలో ఆసీన అయింది.

అమ్మ నన్ను ప్రత్యేకంగా పసుపు రాయమని చెప్పింది. నాకు ఇష్టం కూడా. ఇందరి పాదాలకు ఒక్కసారిగా పసుపు రాయటమంటే ఎంత అదృష్టమో అందులో అన్ని మతాల వాళ్ళు, అన్ని కులాల వాళ్ళు ఉన్నారు. ఒక్కొక్కరి పాదాలకు పసుపు రాస్తుంటే వాళ్ళు నువ్వు మాకు పసుపు రాయటమేమిటని వెనక్కు లాగుతుంటే అమ్మ చెప్పింది రాయించుకోమని బ్రతిమాలుతూ - వారి పాదాలకు పసుపు రాస్తుంటే ఇందరి పాదాలను అర్చించే అవకాశం నాకిచ్చిందని సౌభాగ్యానికి ఎంత పొంగిపోయానో -

డాక్టరు పాప, శేషు, వైదేహి, రమాదేవి, వనజలు కుంకుమ దిద్దేవారొకరు, గంధం రాసేవారొకరు, గాజులిచ్చే వారొకరు, తలలోకి పూలు అందించేవారొకరు, పన్నీరు చల్లేవారొకరు. అందరినీ అందరం కలిసి అర్చించుకున్నాము.

గ్రామపెద్ద ఒక్కొక్కరి పేరు చదువుతుంటే కుటుంబసభ్యులు వేదికిపైకి వెళ్ళేవారు. మగవాళ్ళకు ధోవతులు, ఆడవారికి చీర రవికెల గుడ్డ, మగపిల్లలకు నిక్కరు చొక్కా, ఆడపిల్లలకు లంగా జాకెట్టు గుడ్డలు అమ్మ చేతిమీదుగా స్వయంగా ఇచ్చింది. చంకలోని పసిబిడ్డకు కూడా జాకెట్ బట్ట ఇచ్చి గౌను కుట్టించమని ఇచ్చింది. ఇళ్ళకు వచ్చిన బంధువులకు కూడా బట్టలు పెట్టింది. అందరికీ పంచటానికి 3 గంటలు పైగా పట్టింది. నిన్న ఎంతో అనారోగ్యంగా ఉన్న అమ్మ ఏ మాత్రం అలసట లేక ఎంతో ఉత్సాహంగా ఈ కార్యక్రమాన్ని జరిపిన అమ్మను చూస్తే ఎంతో ఆశ్చర్యం కలిగింది. అమ్మ అందరినీ కొత్త బట్టలు కట్టుకు రమ్మన్నది. అమ్మ పెట్టగానే కట్టుకు వస్తే అమ్మకు ఎంత సంతోషమో. అంతా కొత్త బట్టలు కట్టుకు వచ్చారు. పసుపు కాళ్ళతో, మెడలో గంధాలతో కళకళ లాడుతూ ఒకేచోట తిరుగుతూ ఉంటే పెళ్ళిపందిరి వైభవాన్ని తలపింప చేసింది.

అమ్మ పర్యవేక్షణలో తర్వాత అందరికీ భోజనాలు ఏర్పాటు జరిగింది.

అమ్మ అన్నం సరిగా వడ్డించమనీ, అందరికీ అందుతున్నయ్యో లేదో కనుక్కోమనీ మామిడిపండ్ల ముక్కలు అందరికీ అందేలా వెయ్యమని సలహాలిస్తూ అక్కడే కూర్చున్నది. అందరి భోజనాలయ్యాక దగ్గరుండి అందరికీ తాంబూలాలు ఇప్పించింది. అందరి ముఖాల్లో సంతృప్తినీ, ఆనందాన్ని చూసి తీరవలసిందే.

ఆదరణతో భోజనం పెట్టి, వస్త్రం ఇవ్వటమే మాతృయాగమని పేరుపెట్టటమే కాక - అది అమ్మ ఆచరణాత్మకంగా చూపెట్టింది. అందులో ఎంత ఆనందం ఉంటుందో తెలియచేసింది. ఈరోజు చరిత్రలో మరువలేనిరోజు మరుపురాని రోజు.

★★★★★

6-5-1984

అమ్మ చెప్పినట్లుగా - అమ్మ నివాసానికి పడమరగా ఉన్న ఖాళీస్థలంలో గ్రామంలోని పశువులనన్నింటినీ చేర్చడమైనది. సంగం జాగర్లమూడి నుండి ప్రత్యేకంగా దాణా తెప్పించారు.

గ్రామంలోని గేదెలు, ఆవులు, దున్నలు, మేకలు, గొఱ్ఱెలు అన్నీ వెయ్యికి పైగానే ఉన్నాయి. పశువుల వద్ద సన్నాయి మేళం పెట్టమని అమ్మ సలహా యిచ్చింది.

వాటికి సన్నాయి మేళం ఎందుకమ్మా? అంటే

అమ్మ - మనకంటే సంగీతం అవే ఎక్కువగా విని ఆనందిస్తాయి. శిశుర్వేత్తి పశుర్వేత్తి అని వినలేదా అని అమ్మ జ్ఞాపకం చేసింది. సర్వజీవ కారుణ్యమూర్తి అయిన అమ్మ పశువుల వద్దకు వెళ్ళి దగ్గరుండి దాణా వేయించింది. అవన్నీ మేస్తుంటే రమణీయమైన ఆ దృశ్యం మనకే ఎంతో ఆనందంగా ఉంటే అమ్మ కళ్ళల్లో వెలిగే వెలుగు ఆ ఆనందం వర్ణనాతీతం.

పశువుల సొంతవారిని పశువులు ఎట్లా ఉన్నదీ, వాటి ఆరోగ్యం ఎట్లా వున్నదీ, ఎట్లా మేస్తున్నదీ విచారించి ఎప్పుడు పశువులను ఎలా చూడాలో సలహాలిచ్చి - ఇదంతా మీరు భగవంతునికి చేసే నివేదనగా భావించండి అని సందేశాన్ని అందించింది.

★★★★★

డైరీ-1985

5-6-1985

వర్షాలు కురవటం లేదని పరబ్రహ్మమూర్తి అన్నయ్య అనసూయేశ్వరాలయంలో సహస్ర ఘటాభిషేకానికి ఏర్పాటు చేశాడు. ఆవరణలోని పిల్లా పెద్దా అంతా ఉత్సాహంగా అభిషేకం చేశారు.

అభిషేకము అయ్యాక సుబ్బారావు కూతురు హైమ, పరబ్రహ్మమూర్తి అన్నయ్య నివేదన ఇచ్చారు. స్పర్శతోనే నివేదన స్వీకరించింది.

అమ్మ నన్ను నిమ్మకాయ చారుపెట్టమని అడిగింది. అమ్మకు అసలే మోషన్స్ 15 రోజుల నుండి చారుపెడితే ఇంకా ఎక్కువవుతాయేమోనని నాకు భయం.

నోటికి సహిస్తుందా - అన్నాను భయంభయంగా.

నువ్వు బాగా పెడతావు చారు. వెళ్ళు, చారు పెట్టుకురా అని బ్రతిమాలితే తప్పలేదు. నే లేవగానే అక్కడే కూర్చున్న శ్రీరామమూర్తి భార్య లలితను దోసకాయ తెమ్మని కోరింది. నన్నడిగితే వద్దంటాననేమో•లలిత కాయ దెచ్చి లోపలపెట్టి అమ్మ దగ్గరకెళ్ళింది. ముక్క కోసి తెచ్చిందాకా ఊరుకోలేదు.

చారు పెట్టివ్వక తప్పలేదు. అమ్మ చారు తాగుతూ "చాలా బాగున్నది" అని చిన్నపిల్లలా లొట్టలేసుకుంటూ దోసకాయ ముక్కలు కూరముక్కల్లా నంచుకుంటున్నది. అప్పటి వరకు గొంతు మింగుడు పడటం లేదన్న అమ్మ ఆ ముక్కలు తింటుంటే - ఎట్లా మింగగలిగిందో ఆశ్చర్యం అనిపించింది. పరమాన్నంతిన్నంత తృప్తిగా పరమానందంగా ముఖం పెట్టి "అద్భుతంగా ఉన్నది. ఇట్లా చారు తాగి చాలా రోజులయింది" అన్నది.

"మింగనిస్తోందా అమ్మా!" అంటే

"చాలా హాయిగా ఉన్నది" అన్నది అమ్మ.

* * * * *

-- జయహో మాతా శ్రీ అనసూయా రాజరాజేశ్వరి శ్రీ పరాత్పరి --

మాతృ హృదయం

అమ్మ కాలేజీ విద్యార్థినీ, విద్యార్థులను అవకాశమున్నప్పుడల్లా వారిని దగ్గరకు తీసుకుని, వారి ఆరోగ్యాలను పరామర్శించి, వారికి ఆహారం సరిపోతున్నదీ, లేనిదీ విచారించి సాయంత్రం పూట టిఫిన్ చేయించి పెట్టేది. ఒక్కోసారి వేరుశనగకాయలు వచ్చే సీజనులో అవి తెప్పించి అందరికీ పంచిపెట్టేది. మొక్కజొన్న కండెలు వచ్చే రోజుల్లో అవి తెప్పించి, అమ్మ పైనుంచి కిందికి దిగి వచ్చి అన్నపూర్ణాలయం షెడ్‌లో కూర్చుని అందరిచేతా కుంపట్లు పెట్టించి కొంతమంది అక్కయ్యలు కండెలు కాలుస్తుంటే అమ్మ వరుసగా ఒక్కొక్కరికి ఇస్తుంటే చూడవలసిన దృశ్యమది. ఎంత బాగుండేదో!

ఒకరోజు కాలేజీ లెక్చరరు ఒకామె అమ్మ దగ్గరకు వచ్చింది. "పిల్లలు అంతా టిఫిన్లు తిన్నారా" అని అమ్మ అడిగింది. "కాలేజీకి రాకపోయినా టిఫిన్‌కి వస్తారమ్మా" అన్నది. 'కాలేజీకి రానంతమాత్రాన ఆకలి ఎక్కడకు పోతుంది. ఆ భావం పోగొట్టుకోండి' అని అమ్మ మందిలించింది.

అమ్మకు ఎంతసేపటికీ ఎవరికేం పెట్టాలా, ఏం తింటారా, ఎంత బాగా పెట్టాలా అన్న ఆలోచనే.

ఒకరోజున ఒక ముసలమ్మ వర్షంలో తడిసి అమ్మ వద్దకు వచ్చింది. కట్టుకున్న చీర నీళ్ళు కారుతున్నది. ఆమె చలికి గజగజా వణుకుతున్నది. ఆమెను చూడగానే అమ్మ - రామకృష్ణన్నయ్యతో "వసుంధరను అడిగి చీర తీసుకురమ్మన"దట. లోపలికొచ్చి అడిగాడు. బీరువా తీసి చూపించి ఒక్కటే చీర ఉన్నది. ఇప్పుడు అమ్మ స్నానానికి వస్తే కావాలి కదా! అన్నాను.

అన్నయ్య వెళ్ళి అమ్మకు చెప్పాడట. అమ్మ వెంటనే లేచి చెప్పులు వేసుకోకుండా వచ్చింది. అమ్మే స్వయంగా బీరువా తీసి అందులో ఉన్న ఖరీదైన పట్టుచీర తీసింది. "అమ్మా! ఈ చీర ఇస్తే నువ్వు ఇప్పుడు స్నానానికి వస్తే కట్టుకోను చీర లేదమ్మా" అన్నాను.

అమ్మ మందస్మితయై నన్ను చూస్తూ "నాకు చీర ఉండదని ఆలోచిస్తున్నావా? నాకు అవసరమైతే అదే వస్తుంది. అదీగాక, మనం ఇస్తే గాని మనకు కొత్తవి రావు" అంటూ అమ్మ ఆ చీర తీసుకెళ్ళింది. నేను అమ్మతో వెళ్ళాను. ఆ ముసలమ్మ వణికిపోతున్నది పాపం. అమ్మ ఆమెకి చీర ఇవ్వగానే ఆమె కళ్ళలోని ఆనందం ఇంతని చెప్పలేం. అమ్మ ప్రేమకు పొంగిపోయి అమ్మ పాదాలను ఆనందభాష్పాలతో నింపివేసింది.

తర్వాత అమ్మ స్నానానికి వచ్చింది. ఇప్పుడు చీర ఎట్లా అనుకుంటున్న సమయంలో అమ్మ దర్శనం కొఱకు వచ్చిన ఓ కుటుంబం అమ్మకుచీర తెచ్చారు. దర్శనంలో ఇస్తే అమ్మ మాకిచ్చేస్తుంది. నువ్వు తీసుకెళ్ళి అమ్మకు కట్టించు. అది అమ్మకోసమే తెచ్చాం అని మీరే అమ్మకు ఇవ్వండన్నా వినకుండా నా చేతికిచ్చారు. 'అవసరమైతే అదే వస్తుంద' న్నమాట వెంటనే చూపించింది. ఇలాంటివి ఎన్నో సంఘటనలు జరుగుతూనే ఉంటాయి.

అమ్మ స్నానం చేసి గదిలో మంచంమీద ప్రశాంతంగా కూర్చుని దర్శనమిస్తున్నది.

బెంగుళూరు విమానాశ్రయంలో పనిచేసే కొందరు సోదరీ సోదరులు వచ్చారు. వారు అమ్మను దర్శించి పవిత్రమైన అమ్మ పాదాలను స్పర్శించి అమ్మతో ఎన్నో మాట్లాడాలని అనుకుని మూగవోయినవారిలా మౌనంగా ఉండిపోయారు. చివరకు వారు "అమ్మా! ఏదైనా సందేశం ఇవ్వండి" అని అర్థించారు.

కరుణార్ద్ర అయిన అమ్మ వారి అభ్యర్థనను ఆలకించి - "వేరే సందేశం ఏముంది నాన్నా! ఎవరైనా బాధలలో ఉంటే ఆదుకోవాలి. ఎక్కడ ఉంటున్నా, ఎక్కడ ఉద్యోగం చేస్తున్నా అందరూ ఒకే తల్లిపిల్లలు అనే భావంతో ఉండండి. ఒక మనిషికి మరో మనిషి సహాయం చెయ్యటం ఏమీ ఉండదు. ఒక మనిషి మరో మనిషి రూపంలో ఉన్న దైవాన్ని సేవించుకోవడమే. అట్లా సేవ చేసుకోగలిగే అదృష్టం ఎవరికైనా లభిస్తే అది అతనికి భగవంతుడు ప్రసాదించిన వరంగా భావించండి" అని ప్రబోధించింది.

1957వ సంవత్సరంలో అమ్మ బాపట్లలో ఉన్న సమయంలో జరిగిన సంఘటన.

ఇంటింటికి తిరిగి కరివేపాకు అమ్ముకునే ఒక స్త్రీ అమ్మ సంగతి విని అమ్మను చూడాలన్న ఉత్సాహంతో మరుసటిరోజు త్వరగా లేచి తన మామూలు పద్ధతి ప్రకారం కరివేపాకు బుట్ట తీసుకుని ఊరిలోకి బయలుదేరుతూ అనుకున్నదట. కనీసం ఒక అర్ధణా కరివేపాకు అమ్ముడుపోయినా రెండు అరటిపండ్లు కొనుక్కుని అమ్మ చేతిలోపెట్టి ఆ అమ్మ పాదాలు తాకి పునీతమవుదామని. ఆ హృదయం ఎంత తపన చెందుతున్నదో! ఆనాడు విచిత్రంగా ఒక్కరు కూడా కరివేపాకు కొన్నవారు లేరు. కనీసం వినిపించుకున్న వారూ లేరు. "అర్ధణా కరేపాకయినా అమ్ముడుపోలేదే రెండరటిపండ్లు అయినా చేతిలో

పెట్టకుండా అమ్మను చూచేదెట్లా" అనుకుని కరేపాకు బుట్టతో వేదనాపూరిత హృదయంతో చిదంబర రావు తాతగారింటికి చేరి పంచలో నిలుచున్నదిట.

అప్పటికి అమ్మ దగ్గరకు చాలా కొద్దిమంది మాత్రమే వచ్చేవారు. వారు తెచ్చిన పూజాద్రవ్యాలు అమ్మకు సమర్పించి అమ్మ సన్నిధానంలో కూర్చున్నారట.

కరివేపాకు బుట్టతో ఆమె పంచలో నిలబడి లోపలికి వెళ్ళటానికి పళ్ళు లేవని సందేహించి అక్కడే నిలబడిపోయింది. ఆ ఆవేదనే నన్ను రప్పిస్తుందనే అమ్మ త్వరత్వరగా ఆ అమ్మాయి వద్దకు వెళ్ళి "ఎందుకమ్మా ఏడుస్తావు" అంటూ తనతో లోపల్నుండి బయటకు వచ్చినవాళ్ళను చూపి "వీరంతా నన్ను చూడటానికి వచ్చారు. నేను నిన్ను చూడటానికి వచ్చాను" అంటూ ఆమెను దగ్గరకు తీసుకుని భక్తి వశ్య అయిన అమ్మ "అమ్మను చూడటానికి పండ్లు ఉంటేనేనా వచ్చేది. వీరంతా టెంకాయలు, పూలు ఇచ్చారు. నీవు తలపండే (హృదయం) ఇచ్చావు. ఈ పండ్లన్నింటి కంటే గొప్పదీ, ఇవ్వవలసిందీ ఇదే! నీవు తెచ్చిన కరేపాకు ఇవ్వకూడదనుకున్నావా? చూడు కరివేపాకు ఎంత రుచో అంటూ బుట్టలోని కరివేపాకు రెండు మూడు రెబ్బలు నోటిలో వేసుకుని నమిలి మ్రింగింది. ఆమె మాటలు రాక అమ్మ కౌగిలిలో అలాగే ఉండిపోయింది. అమ్మ ఆమెను చూస్తూ ఆవేదనే నివేదనమ్మా" అన్నది.

★ ★ ★ ★ ★

కలనైనా జరుగనిది
ఇలపైనా జరిగినది - ఒక
స్త్రీయే మాతృశ్రీని వరించి
శివుడవు నీవంది - నీ శ్రీమతి నేనంది!

వసుంధరా యను కన్య - అమ్మ
వలచి వరించిన ధన్య
నీవే నా పతి వంది
నేనే నీ సతి నంది!

నిటలాక్షుడ నీవంది
నీవు నాకు తెలుసంది
నిన్నే అర్చించెద నంది
నన్నే అర్పించెద నంది

- నదీరా

సర్వం తన ఇచ్ఛానుసారమే

1972వ సంవత్సరం నవంబరులో నా అనారోగ్య కారణంగా అమ్మ నన్ను డాక్టరు శ్రీధరరావుగారి హాస్పిటల్‌లో చేర్పించింది.

హాస్పిటల్ చికిత్సలో ఉన్న నేను (డిసెంబరు 15వ తేదీ) తెల్లవారుఝామున ముక్కోటి ఏకాదశికి అమ్మ దగ్గరలేనే అని బాధపడుతున్నాను.

వైకుంఠ ఏకాదశి నాటి అమ్మ దర్శనం నాకు చాలా ప్రీతికరమైనది. ఎదురుగా వీరరాఘవస్వామి దేవాలయం ఉన్నది. అమ్మను గురించి చింతనలో ఉన్న నాకు - ఎదురుగా ఉన్న ఆలయంపైన అమ్మ శంఖు, చక్ర కిరీటధారిణియై మహోజ్జ్వలమైన దర్శనం ప్రసాదించింది. ఆ దర్శనం పొందిన అనుభూతితో నిండి ఉన్న నాకు - జిల్లెళ్ళమూడి అమ్మ డాక్టరు గారింటికి వచ్చింది. మిమ్మల్ని తీసుకురమ్మంటున్నారన్న పిలుపు వినిపించింది.

తెల్లవారితే ముక్కోటి అయితే అమ్మ రావటమేమిటని విస్తుపోయాను. డాక్టరు గారింటి నుంచి ఒక ఆమె నన్ను తీసుకెళ్ళటానికి వచ్చింది. ఆమెను వెంబడించాను.

డాక్టరుగారింట్లో అడుగుపెట్టాను. ఉత్తర ద్వారం లోనే అమ్మ ఆసీన అయి ఉన్నది. అమాంతం పడి ఏడ్చాను. కొన్నాళ్ళ నుంచి అమ్మకు దూరంగా ఉన్నందుకు దుఃఖమో! మరి వైకుంఠ ఏకాదశి నాడు దర్శనమిచ్చే దివ్యమంగళ విగ్రహాన్ని చూపెట్టి, ఆ కొద్దిసేపటికే మామూలు అమ్మగా వచ్చి దర్శనమిచ్చిన ఆనందభాష్పాలో. అమ్మ పైకి లేవనెత్తి తన అమృతస్పర్శతో పులకరింపజేసి తీర్థం వేసి ప్రసాదం ఇచ్చింది. జిల్లెళ్ళమూడిలో అమ్మ వైకుంఠ దర్శనానికి ఎదురుచూసే భక్తులకు దర్శనం ప్రసాదించటానికి వెళ్ళింది.

అమ్మ అన్నట్లు మీ ఆవేదనే నన్ను రప్పిస్తుందని నాకెంతో ఇష్టమైన ముక్కోటి దర్శనం ప్రసాదించటంలో విశేషమేమున్నది?

అమ్మ అంతర్గృహంలోనే కిరీట శంఖుచక్రధారిణియై వెలుపలికి వచ్చి దర్శన మిచ్చేది ఈ ఒక్కపండుగకే - మిగతా ఉత్సవాలలో వేదికపైనే కిరీటధారణ జరుగుతుంది.

చీరాలలో వైద్యం జరిగింది. ఉపశమనం అయింది కాని, తిరిగి మళ్ళీ బాధ ఎక్కువైంది. 1973వ సంవత్సరంలో ఇంజనీరు తాతగారు (చుండూరి సీతారామయ్యగారు) మద్రాసు తీసుకెళ్ళి డాక్టరుకు చూపెడ్తానని అమ్మకు చెప్పారు. అమ్మ ఒప్పుకున్న మీదట, మద్రాసు తీసుకెళ్ళి న్యూరోసర్జన్ డాక్టరు రామమూర్తి గారికి చూపెట్టారు. వారు ఎక్సరే తీయించి మందులు రాసిచ్చి వీటికి తగ్గకపోతే ఆపరేషన్ చెయ్యాల్సి వస్తుందని చెప్పారు. మద్రాసులో ఒక వారం రోజులుండి జిల్లెళ్ళమూడి చేరాను. ఆ మందులతోనూ తగ్గలేదు. ఒకసారి నెల్లూరు నుండి డాక్టరు ఎస్.వి. సుబ్బారావుగారు వచ్చినప్పుడు అమ్మ నా ఆరోగ్యాన్ని గురించి డాక్టరు గారికి చెప్పి ఎక్స్‌రే చూపించమన్నది.

డాక్టరుగారు జాయింట్స్ టి.బి అని నిర్ణయించి అమ్మకు చెప్పారు. "ఏం చెయ్యమంటావని" అమ్మ డాక్టరుగారిని అడిగింది. "గుంటూరు ఆర్థోపెడిక్ సర్జన్ డాక్టరు యతిరాజులుగారికి చూపించటం మంచిదని" సలహా ఇచ్చారు. అమ్మ అందుకు అంగీకరించింది. ప్రయాణానికి సిద్ధం అవమని చెప్పింది.

20-8-1973 కృష్ణాష్టమి అయింది. ఈ పండుగనాడు అమ్మ శ్రీకృష్ణునిగా దర్శనమిస్తుంది. ఒక్కొక్క సంవత్సరం ఒక్కో రీతిగా ఉత్సవం జరుగుతుంది. ఉయ్యాల బల్లమీద కిరీటధారిణిగా ఆసీన అయి అమ్మ ఊయల ఊగుతూ ఉంటే చిన్నపిల్లలు కొందరు గోపాలుర అలంకారాలతో, అమ్మ నామం చేస్తూ ఊయల చుట్టూ తిరుగుతూ ఉంటారు. అమ్మ శ్రీకృష్ణుని లీలా విలాసాలను స్మృతికి తెచ్చేలా తన చిద్విలాసాలను చూపెడ్తుంది. బృందావనమై ప్రతి అణువు ప్రతి క్షణం స్పందింపచేస్తుంది.

అమ్మ దర్శనం పూర్తి అయింది. ఎక్కువగా బాధపడ్తున్న నన్ను చూచి దగ్గరుండి హార్లిక్సు తాగించి 'రేపే గుంటూరు తీసుకెళ్ళి డాక్టరుగారికి చూపెట్టమని, గుంటూరు అప్పారావుగారి ఇంట్లో దింపితే సరస్వతి చూపిస్తుందని గోపాలన్నయ్యతో చెప్పింది. (అప్పారావుగారు అమ్మకు పినతల్లి కొడుకు, ఆయన సతీమణి సరస్వతి)

గుంటూరు అప్పారావుగారింటికి చేరాము. సాయంత్రం సరస్వతక్కయ్య డాక్టరుగారి దగ్గరకు తీసుకువెళ్లింది. వారు పరీక్షించి, 15 రోజులకు మందిచ్చి విశ్రాంతిగా ఉండమన్నారు. సరస్వతక్కయ్య ఎక్కడైనా విశ్రాంతే గదా గుంటూరులోనే ఉండమన్నది. ఈ విషయం అమ్మకు కబురు చేస్తే అమ్మ "సరే"నన్నది.

15 రోజులు గడిచాక 6-9-1973 న మళ్ళీ కలిశాము. డాక్టరుగారు "తగిన ఇంప్రూవ్‌మెంట్ లేదు. 6 నెలలు పూర్తి బెడ్ రెస్ట్ అవసరం. భోజనం కూడా పడుకునే చెయ్యాలి" అన్నారు.

అమ్మను చూడకుండా ఇన్నాళ్ళు ఎలా ఉండటం అని నా గుండె బరువెక్కింది. అప్పారావు గారింట్లోని సభ్యులు ఏడుగురూ నువ్విక్కడే ఉండు మేం చేస్తామన్నారు.

అప్పుడే నన్ను చూసి వెళ్ళటానికి వచ్చిన గోపాలన్నయ్య, రామకృష్ణఅన్నయ్య నా పరిస్థితి తెల్సుకుని వెళ్లి అమ్మకు తెలియచేశారు.

వల్లూరి పాండురంగారావు అన్నయ్య తమ ఇంటికి పంపమని అడిగితే అందుకు అమ్మ అంగీకరించింది. నేను రేపు 10 గంటలకు వస్తాను రంగారావింటికి చేర్చమని జిల్లెళ్ళమూడి వచ్చిన పి.ఎస్.ఆర్. ఆంజనేయ ప్రసాద్‌కి చెప్పిందట.

ఆ అన్నయ్య నన్ను తీసుకెళ్ళటానికి అప్పారావుగారింటికి వచ్చాడు సెప్టెంబరు 15వ తేదీన.

ఆ ఇంట్లో వాళ్ళంతా "అమ్మ వచ్చాకే వెళ్ళవచ్చు కదా" అని పంపటానికి ఇష్టపడ లేదు. "అమ్మ వెంట మళ్ళీ తీసుకొస్తాం" అని రంగారావుగారింటికి చేర్చారు.

16-9-1973వ తేదీన అమ్మ మధ్యాహ్నం 1-30 గంటలకు గుంటూరు రంగారావు గారింటికి వచ్చింది. దిగులుపడే నన్ను చూడటానికి. మంచం మీద పడుకున్న నన్ను లేవనివ్వలేదు. 20 రోజుల్నుండి దూరంగా ఉన్న నేను అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళకుండా, స్పర్శించి నమస్కరించకుండా ఉండలేక లేచి అమ్మ కాళ్ళను వదలకుండా చుట్టేసుకున్నాను. కొంతసేపయ్యాక అమ్మ మంచం మీద కూర్చుని నా తలను తన ఒడిలో ఉంచుకుని ఆప్యాయంగా నిమురుతూ పులిహోర పెరుగులో కలిపి నోట్లో పెట్టి మంచినీళ్ళు పట్టింది. అమ్మ కొఱకు తెచ్చిన కొత్త మంచం, దుప్పటి నాకు వేయించింది. కొంత టైము ఇక్కడ గడిపాక అప్పారావుగారింటికి వెళ్దాం అని నన్ను మళ్ళీ అక్కడకు తీసుకెళ్ళింది. (రేపట్నుంచి ఎటూ కదలకుండా పడుకోక తప్పదు గదా అన్నది.)

వాళ్ళింట్లో ఒక అరగంట ఉండి పి.ఎస్.ఆర్. వాళ్ళింటికి వెళ్ళాము. పి.ఎస్.ఆర్. గారి కుటుంబం అమ్మకు పాదపూజ చేశారు. కారు రిపేరుకు వెళ్ళి రావటం ఆలస్యమైనది. అందువల్ల రాత్రి ఇక్కడే పడుకోవటం జరిగింది. అమ్మ రాత్రి ఇక్కడ ఉండే ఏర్పాటుతో రాలేదు.

అరుణోదయమైనది. అమ్మ సోప్‌తో పళ్ళు తోముకుని అవసరమే విలువైనదంటూ గోడ వంకెకు ఉన్న చేట నుండి బద్ద తీయించి నాలిక గీచుకున్నది. పి.ఎస్.ఆర్. భార్య బాల కాఫీ ఇస్తే తాగి నాకు తీర్థం వేసి, కాఫీ తాగాక నన్ను రంగారావు గారింటికి వెళ్ళమని అమ్మ జిల్లెళ్ళమూడి వెళ్లింది.

అమ్మ కృష్ణాజిల్లా పర్యటనకు వెళ్ళి బందరు నుండి వస్తూ (17-10-1973న గుంటూరు వచ్చి ఏకా పుండరీకాక్షయ్య గారి అమ్మాయి రాజ్యం అమ్మతో టూర్ కెళ్ళి అక్కడ బందరులో కాలు స్లిప్పయి వచ్చింది.) రాజ్యాన్ని చూసి అమ్మ కొఱకై పరితపిస్తున్న నాకు దర్శనమిచ్చేందుకు 11 గంటలకు రంగారావుగారింటికి వచ్చింది.

నన్ను లేవవద్దని మంచం మీద నా పక్కలో కూర్చున్నది. "అన్నం వేళ అయిందో, కాలేదో నీకు అన్నం పెట్టి వెళ్తాను" అని తెప్పించి నాకు అన్నం కలిపి నోట్లో పెట్టి, ఆ సమయంలో ఉన్న అందరికీ అన్నపు ముద్దలు పెట్టి స్నానం చేసింది. రంగారావు అన్నయ్య ఆయన భార్య సుజాత అమ్మ పాదాలకు అర్చన చేశారు. అమ్మ అందరికీ తీర్థ ప్రసాదాలు ఇచ్చి అక్కడ నుంచి బయల్దేరి జిల్లెళ్ళమూడి చేరింది.

30-11-1973వ తేదీన అమ్మ గోదావరి టూర్ వెళ్తున్నదని విన్నాను. ఇటు వచ్చే వెళ్తుందని ఎంతో ఆశగా అమ్మ కోసం ఎదురుచూశాను. అమ్మ గుంటూరు రాకుండానే వెళ్లింది.

అమ్మ రాలేదు కాని అమ్మ కబురు వచ్చింది. "ఓపిక లేక రాలేకపోయినాను. దాన్ని (వసుంధరను) ఏడ్చి బాధపడవద్దు అని"

అమ్మ నన్ను చూడకుండా వెళ్ళిందే అని తీవ్ర వేదన పడుతున్న నాకు వస్తున్నట్లు మరో కబురూ చేసింది. పాండురంగారావు జిల్లెళ్ళమూడి వెళ్తే - "విశ్వహిందూ పరిషత్ వారు ఆహ్వానించారు. జనవరి తొమ్మిదవ తేదీ గుంటూరు వస్తాను. అందుకు రాకపోయినా నాలుగు రోజులలో వస్తానని వసుంధరకు చెప్పమ"ని కబురుపంపింది. ఆ కబురుతో మనసు కొంత శాంతించింది.

అమ్మ చెప్పినట్లుగా 9-1-1974వ తేదీన గుంటూరు వచ్చి విశ్వహిందూపరిషత్ వారు కోరినట్లు వారికి దర్శనమిచ్చి, రాజేశ్వరరావుగారి ఇంటికి వెళ్ళి వారింట పూజలందు కున్నది. అమ్మ భక్తులైన లింగరాజు గారి భార్య హాస్పిటల్‌లో వుంటే ఆమెను చూసి 12 గంటలకు నా దగ్గరకు వచ్చింది.

సంక్రాంతికి వసుంధర జిల్లెళ్ళమూడి రాదు కదా! రేగుపండ్లు తెమ్మని రంగారావు అన్నయ్యకు చెప్పి తెప్పించింది. అమ్మ మెడలో దండవేసి అమ్మ పాదాలపై భోగిపండ్లు

పోశాను. బొట్టుపెట్టి అమ్మ నా మెడలో దండవేసి "భోగిపండుగ రాకముందే మనకు భోగిపండుగ అయిపోయింది. మనం భోగిపండ్లు పోసుకున్నాం" అంటూ నా తలమీద భోగిపండ్లు పోసింది. అమ్మ సుజాతకు, వాళ్ళత్తగారు రుక్మిణమ్మ గారికీ బొట్టుపెట్టి చీరలు ప్రసాదంగా ఇచ్చింది. పండుగకని నాకూ చీర ఇచ్చింది.

అమ్మ ఆరుగంటల ప్రాంతంలో జిల్లెళ్ళమూడి వెళ్ళటానికి తిరుగుముఖం పట్టింది.

ఈ అయిదు నెలల నుండి స్వప్నదర్శనం మాత్రమే కాక అవి సత్యం చేసి తనను చూడనిది ఉండలేనని నా మనసు తెలిసిన అమ్మ రెండు నెలలకు ఒక పర్యాయం శ్రమకోర్చి స్వయంగా వచ్చి ఊరట కలిగించింది. అనురాగ జలధి అయిన అమ్మ రంగారావు అన్నయ్య కుటుంబం ద్వారా ప్రేమ వర్షం కురిపించింది.

వైద్యం జరుగుతూ పూర్తి విశ్రాంతిలో ఉన్నప్పటికీ క్రమక్రమంగా నడుము, కాళ్లు నొప్పులు ఎక్కువైనాయి. కాలు కదుపుకోలేని స్థితి వచ్చింది.

ఒకరోజు డి.ఎస్.పి. సత్యనారాయణ గారు, లలితాంబక్కయ్య నన్ను చూడటానికి వచ్చారు. నా పరిస్థితిని చూసి వారు, తమకు తెలిసిన న్యూరోసర్జన్ దగ్గరకు తీసుకెళ్ళారు. ఆ డాక్టరుగారు వెన్నుపాములో కణితి పెరుగుతున్నదనీ, కాళ్ళలో పక్షవాతపు సూచనలు కనిపిస్తున్నాయని వెంటనే వైజాగ్ కానీ, హైదరాబాద్ కానీ తీసుకెళ్ళి ఆపరేషన్ చేయించమనీ, ఆపరేషన్ చేసినా కాళ్ళు బాగుపడి నడువగలదన్న నమ్మకం లేదనీ అభిప్రాయం వెలిబుచ్చారు.

ఆ సమయంలో అమ్మ చిత్తూరుజిల్లా పర్యటనలో ఉన్నది. రంగారావు అన్నయ్య ఈ కబురు జిల్లెళ్ళమూడి అందించాడు. వెంటనే బ్రహ్మాండం సుబ్బారావు, గోపాలన్నయ్య గుంటూరు వచ్చారు. నన్ను చూసి వారికి ఏం చెయ్యాలో తోచక ఏం చేద్దామన్నారు.

"అమ్మ లేకుండా నేను ఆపరేషన్ చేయించుకోను. ఇక్కడ డాక్టరు గారికి చూపించమన్నది నెల్లూరు డాక్టరుగారు కనుక వారికే కబురుచెయ్యండి. వారు ఎట్లా చెప్తే అట్లా చేద్దాం" అన్నాను. వారు వెంటనే నెల్లూరు బయల్దేరి వెళ్ళారు.

రాత్రి 2 గంటలకు చేరారట. విషయం వినగానే డాక్టరుగారు, ఆయన భార్య అన్నపూర్ణక్కయ్య వెంటనే బయల్దేరారు. కారులో పెట్రోలు సరిపోయేలా లేదట. నామం చేసుకుంటూ కావలి దాకా వచ్చారట. అక్కడ పెట్రోలు పోయించుకుని తెల్లవారేసరికి గుంటూరు చేరారు. నా పరిస్థితిని చూసిన డాక్టరుగారు 'పెద్ద డాక్టరు దగ్గరకు వెళ్దామా' అన్నారు. వారి భావం (అమ్మ) అన్న విషయం నాకు తెలుసు. మీ ఇష్టం అన్నాను. నన్ను

వెనుక సీటులో పడుకోబెట్టి నెల్లూరు చేర్చారు. అక్కడ నెత్తురు పరీక్ష చేశారు. భోజనాలు అవగానే నన్ను వెనుకసీటులో పడుకోబెట్టి ఆ దంపతులిద్దరూ కలిసి (మదనపల్లిలో అమ్మ ఉన్నది అని తెల్సుకున్నారు) అక్కడికి ప్రయాణం చెయ్యటం జరిగింది.మర్నాడు 3-2-1974వ తేదీన ఉదయం మదనపల్లి చేరాము.

అమ్మ ఉన్న ఇంటికి తీసుకెళ్ళి అచ్చటి వారికి నా పరిస్థితిని చెప్పి నన్ను క్రింద గదిలో పక్కమీద పడుకోబెట్టి డాక్టరుగారు అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళి - అమ్మకు నా పరిస్థితిని వివరించారట "నీవు తప్ప దిక్కులేదని ప్రార్థించారట" అమ్మ రిషీవాలీ స్కూలు చూచి హార్సిలీహిల్స్ వెళ్ళటానికి సిద్ధమవుతున్న అమ్మ "నేను కిందికి వస్తున్నాగా నాన్నా" అని మేడపై నుండి సరాసరి నన్ను పడుకోబెట్టిన గదిలోకి వచ్చింది.

అమ్మ వచ్చినా నేను కదలలేక, లేవలేక పోయాను. అమ్మ "లేవమన్నది"

"లేవలేనమ్మా" అన్నాను. అమ్మ చేయి అందించి లేపింది. శరీరమంతా బాధతో గిజగిజలాడిపోయింది. అమ్మ నడవమన్నది.

"నడవలేనమ్మా" అన్నా వినిపించుకోకుండా నడవమని శాసించి నా వెనుక తాను నడిచింది. నన్ను ఎవరైనా పట్టుకుంటామన్నా పట్టుకోనివ్వలేదు. అమ్మ వెనుక రామకృష్ణ అన్నయ్య, చుట్టూ క్యూలో జనం. నడవలేని నా బాధ చెప్పలేనిది. కారుదాకా వచ్చాక అప్పుడు కారులో తన పక్కన ఎక్కించుకున్నది. అంతటితో ఊరుకోలేదు. మధ్య మధ్య తను విజిట్ చేసిన చోట్ల కల్లా నన్నూ దిగి నడవమన్నది. రిషీవాలీ స్కూల్ హరిజనవాడ చూచి హార్సిలీహిల్స్ కి వెళ్ళాక ఆ కొండలు ఎక్కవలసి వచ్చినప్పుడు మాత్రం వసుంధరను పట్టుకుని నడిపించండని అమ్మ అన్నది.

పైకి వెళ్ళాక ఒక బంగళాలో రెండు మంచాలు ఉంటే ఒక మంచం మీద నన్ను పడుకోమని రెండవ మంచం మీద తను పడుకున్నది. ఒక అరగంట విశ్రాంతి అవగానే అమ్మ - స్నానానికి వెళ్ళి స్నానం చేస్తూ వసుంధరను 'పిలవండని' "నీళ్ళు పొయ్యి - నీకు నా గురించి దిగులు తప్ప, రోగం లేదు" అని ప్రకటించినట్లుగా మాట్లాడింది. అమ్మకు స్నానం చేయించగలిగాను. అడుగు తీసి అడుగు వెయ్యలేని నేను - అమ్మ అధికారయుతమైన శాసనంతో ఆరోగ్యవంతురాలిని అయినాను. ఈ రోజుకీ ఆనాటి కంప్లయింటు లేక అమ్మ సేవలో ఉండగలుగుతున్నాను.

మధ్యాహ్నం 2 గంటలక్కు నాన్నగారికీ, తనతో వచ్చిన వారందరికీ స్వయంగా పులిహోర, దద్దోజనం వడ్డించింది. సాయంత్రం దాకా అచ్చట గడిపి 7 గంటలకు మళ్ళీ మదనపల్లి చేరాము.

అమ్మకు తన శరీరం మీదే కాక ఇతరుల శరీరం మీద కూడా అనిర్వచనీయమైన అధికారం ఉన్నట్లు అనేక సంఘటనలు ఉన్నాయి. శరీరాల మీదే కాదు. తన మనస్సు మీదా, ఇతరుల మనసుల మీదా కూడా అంతే. ప్రకృతిపైన కూడా తన ఎదురులేని అధికారాన్ని ప్రదర్శించే సంఘటనలు అనేకం ఉన్నాయి.

అమ్మ తండ్రి గారైన సీతాపతి తాతగారు 1965 సెప్టెంబరులో మరణించారు అని డాక్టరు ధృవపరిచారు. అమ్మమ్మ, కుటుంబీకులు మిగతా అందరూ విచార గ్రస్తులైనారు. అమ్మ తదేకంగా తాతగారి వైపు కొన్ని క్షణాలు చూసింది.

తర్వాత కొన్ని గంటల పిమ్మట తాతగారు పునరుజ్జీవితులైనారు. తరువాత నెల రోజులకు పరమపదించారు (15-10-1965) ఆశ్చర్యకరమైన విషయం.

నాన్నగారు జమాబందీలో బాపట్లలో ఉండగా బామ్మగారికి (నాన్నగారి తల్లి కనకమ్మగారు) సీరియస్‌గా ఉండి నాన్నగారు లేరని ఆందోళన పడ్తుంటే -

"నాన్నగారు లేకుండా ఎట్లా పోతుందీ?" అన్నది అమ్మ. అట్లాగే నాలుగు రోజుల తర్వాత బామ్మ ప్రాణం పోయింది. వైద్యులు కూడా ఆశ్చర్యపోయారు.

కటిక కోటేశ్వరరావు (స్వర్ణ నుంచి వచ్చే సోదరుడు) తల్లి మంచంలో ఉన్నది. ఆయన పని ఉండి స్వర్ణ వెళ్లాడు. ఆయన వచ్చేసరికి ఆమె మరణించింది. అతను ఊరి నుండి వచ్చి బావురుమన్నాడు. అమ్మ అతని బాధచూడలేక "ఒక్కసారి కళ్ళు తెరచి కోటిని చూడు" అన్నది అమ్మ. ఆమె కళ్ళు విప్పి కుమారుని చూచింది.

మా అమ్మకు మరణము ఆసన్నమయిందని ఎవరూ ఊహించలేదు. అమ్మ ఆమెతో మాట్లాడుతూనే పురోహితునకు కబురు చేసి అంత్యక్రియలకు కావలసిన ఏర్పాట్లను చెయ్యమన్నది. ఆ పూటే వెళ్ళిన మా తాతగారి కొరకు మనిషిని పంపింది. అక్కడున్న వారు విస్మితులైనారు. ఇదేమిటమ్మా అని అడిగిన సోదరునితో - ఇంకేమున్నది. 12 గంటలు దాటటమేగా అన్నది. 12 గంటల తర్వాత కళ్ళు తెరచి చూస్తుంటే - "ఇంకా ఏం చూస్తావు, కళ్ళు ముయ్" అని మాడు మీద చేతితో తట్టింది. ఆమె కన్నులు శాశ్వతంగా మూతపడ్డాయి.

సోదరుడు పోతుకూచి రవి మృత్యువుకు సమీపంలో ఉన్నాడు. కొద్ది అడుగుల దూరంలో మరొక సోదరుడు వఝ్ఝా ప్రసాద్ కళ్యాణవేదికపై ఉన్నాడు. పురోహితుడు రవి బ్రతకటానికి ఏ మాత్రమూ ఆస్కారం లేదని వివాహవేదికను మార్చాలని సూచించాడు. ఈ వివాహం ఎట్లా జరుగుతుందోనని అందరికీ ఆందోళనగా ఉన్నది. అమ్మ మాత్రం

"పెండ్లి ఇక్కడే జరిపించమన్నది" పెండ్లి నిర్విఘ్నంగా జరిగింది. మర్నాడు ఉదయం రవి మరణించాడు.

"మీ ఇష్ట ప్రకారం నడుస్తున్నట్లు కనిపించినా నా ఇష్టప్రకారమే నడుస్తాను" అని ఘంటాపథంగా చెప్పే అమ్మ సర్వం తన ఇచ్ఛానుసారమే నడిపిస్తుంది.

★ ★ ★ ★ ★

అందగ రాక పండొకటి
    ఆకస మంటెడు నంట ; మీరు మీ
రందఱు రండు, రండు! తిను
    డాకలి దప్పులు వాపు నంట ; తీ
యం దనమందు నెక్కుడట ;
    అందున నేవెగటుండ దంట; దా
నిం దినగం దినంగ దిన
    నెమ్మి నికం దిన గోర్కి యంట ; ఏ
కొందఱొ మున్ను నేరుపున
    గుహ్యము గా నొగి సంతరించి, దా
నిం దనివార గ్రోలి, మృతి
    నిం గడు దూరము గా నదల్చియుం,
బొంది రటంట సత్పథము
    బొరున గాలుని ధిక్కరించి ; దా
నిం దినియే నటంట మహా
    నీయ తపోధను లైరి సన్మునుల్ ;
చిందెడు శీతల చ్ఛవి వ
    సించు నశింపక నా వరించి యుం
డుం, దిమిరంబు లేక నెగ
    డుర్ సతమచ్చట నంట; కానిత్రో
వం దిలకింప గష్టమట;
    బాసట కావలెనంట; అందు నం
దుం దగులంగ వచ్చునట
    ధూర్తులు - దారులగాచువైరు -;నీ
చందపు బండు :- నెల్లరకు
    చల్లని తల్లి యొసంగ వచ్చె; మీ
యందఱి పాలి సొమ్మది య
    టంచన సూయత గూర్ప వచ్చే;

- కోన వెంకట సుబ్బారావు

రెండూ ఒకటే

పోతుకూచి విద్యాసాగర్ గారి అబ్బాయి రవి 1961 నవంబర్‌లో అమ్మను చూశాడు. అమ్మను దర్శించిన అతను అమ్మ మృదు పాదపద్మాలను చూసి ముగ్ధుడై అనిర్వచ నీయమైన ఆనందాబ్ధిలో మునిగిపోయాడు. అమ్మ సన్నిధిలో ఉండే అవకాశం లభ్యం కావాలని కోరుకున్నాడు. రవి భావాన్ని గ్రహించినట్లుగా అమ్మ అతని శిరస్సును ఆప్యాయంగా నిమురుతూ ఒడిలోకి తీసుకున్నది. 1962 జనవరిలో అతని కోరిక నెరవేరింది. రవి బాల్యావస్థలోనే హృద్రోగ పీడితుడైనాడు. రకరకాల చికిత్సలు చేసినా ప్రయోజనం లేకపోయింది. ఇక్కడికొచ్చాక అమ్మ అద్వితీయమైన ఆదరణలో అతను ఎంతో సంతోషంగానూ, సంతృప్తిలోనూ ఉండేవాడు. అమ్మ వాత్సల్యం, అమ్మ చల్లని స్పర్శ, అమ్మ ఇచ్చే తీర్థం, అమ్మ దిద్దే కుంకుమలే తన ఆరోగ్యానికి కారణమని ఇంత కాలం నుండి తనకు కలిగి అనుభవాన్ని బట్టి నిశ్చయించుకున్నాడు.

క్రమంగా ఇక్కడ పశువుల పోషణలో ప్రవేశించాడు. 1963లో జిల్లెళ్ళమూడి వరదచే చుట్టబడింది. వరద కాస్త తగ్గుముఖం పట్టింది. కాలవ వైపు గొడ్ల కాపరులు, రవీ వెళ్ళారు. కాలవ అవతలి భాగం వైపు వెళ్ళి పశువులను మేపి తిరిగి వస్తూ కాలవలో దిగుతుండగా ఆ నీటి వేగానికి ఆవు బెదరటంతో రవి తోక వదిలేశాడు. నీటిలో మునిగిపోయిన అతడు 6 గజాల లోతు వెళ్ళాక తగిలిన ఒక మట్టిపుట్టను గట్టిగా పట్టుకుని అమ్మ నామ స్మరణం చెయ్యసాగాడు. స్పృహ కోల్పోకుండా నీరు త్రాగకుండా ఆ స్థితిలో అక్కడ దాదాపు 20 ని.లు ఉన్నాడు. ఇంతలో అతని స్నేహితుడు ఒకడు వచ్చి ఒడ్డుకు చేర్చటం జరిగింది.

ఎప్పుడూ ఏదో ఒక పనిచేసుకుంటూ అమ్మ నామమో, అమ్మ పాటలో పాడుకుంటూంటే ఆ ధ్యానమే అమ్మను రవి దగ్గరకు తీసుకెళ్ళింది. మేము ఆవరణలో చూసే అమ్మను అతను ఎక్కడుంటే అక్కడ చూడకలిగేవాడు. తను గుండెనొప్పితో కాని, ఆయాసంతో కాని ఎక్కువగా బాధపడేటప్పుడు అమ్మ హస్తస్పర్శలోని సుఖానుభూతిని

పొందేవాడట. పొలానికి కాపలా అవసరమైన రోజుల్లో దట్టమైన చీకటి రాత్రి అయినా వెళ్ళటానికి భయపడేవాడు కాదు.

20-2-1967 నుంచి రవి జబ్బు తీవ్రస్థాయిని అందుకుంది. అమ్మ అతనికి బాగుండని దగ్గర్నుంచీ ఎక్కువగా అతని దగ్గరే కూర్చుంటున్నది. కార్యకారణ నిర్ముక్తా, ద్వంద్వాతీత అయిన అమ్మ సన్నిధిలో శుభాశుభాలు రెండూ సమానమే.

24-2-1967 న వర్ఝా శివరామయ్యగారి జ్యేష్ఠ పుత్రుడు ప్రసాద్ వివాహం. అమ్మకు పినతల్లిగారైన నంబూరి భాగ్యమ్మగారి మనుమరాలు అరుణతో జరపటానికి నిశ్చయమైంది. ఒక వైపు రవి మరణం సమీపిస్తున్నట్లుగా ఉన్నది. మరొక వైపు వివాహవేదిక.

పురోహితుడు అతను బ్రతకటానికి ఆస్కారం లేదు. వివాహవేదిక మార్చాలి అంటున్నారు. రవి జబ్బు తీవ్రతను బట్టి పెళ్లివారు పెళ్ళి ఎలా జరుగుతుందోనని ఆందోళన పడ్తున్న వారితో అమ్మ "జరగాల్సిందేదో అదే జరుగుతుంది. ఏది జరిగినా దేని దారి దానికే. పెళ్ళి ఏర్పాట్లు కానివ్వండి" అన్నది.

అమ్మ ఇచ్చిన ధైర్యంతో వారు నిశ్చింతగా పెండ్లి ఏర్పాట్లు జరిపారు. అమ్మ నిర్వికారంగా వివాహవేదిక మీద కూర్చుని పెండ్లి కార్యక్రమం జరిపించింది. వివాహవేదిక దగ్గరకు వెళ్ళేటప్పుడు అమ్మ రవి దగ్గర కెళ్ళి కనిపించి పలకరించింది. (అతను కోరిన తెల్లపట్టుచీర కట్టుకుని పట్టెడంచు గల నల్లరవిక ధరించింది).

(25వ తేదీన) చివరిదశలో అమ్మ రవి చెంతనే ఉన్నది. అమ్మ వేసిన తీర్థం తాగి 25-2-1967వ తేదీన శాశ్వతంగా అమ్మ ఒడిలోకి చేరిపోయాడు. అమ్మ దగ్గరుండి అంత్యక్రియలు జరిపించింది. శ్మశానానికి వెళ్ళి స్వయంగా చితికి కర్పూరంతో నిప్పు అంటించింది. రవి ఎంతటి ధన్యుడో! దహన సంస్కారాలు అయాక బువ్వంబంతీ, అప్పగింతలూ, వివాహవేడుకలు జరిపి పెళ్ళివారున్న 3 రోజుల పాటు అమ్మ వేడుకల్లో పాల్గొని వారి మనసుకు ఏ బాధా కలుగకుండా వారిని సంతృప్తి పరిచింది.

రవికి నామం ఇష్టమని నామ సప్తాహం జరిపించింది. తన అనన్యమయిన కరుణను, అద్వితీయమైన ప్రేమను రెండు కార్యక్రమాల్లోనూ చూపెట్టింది.

★ ★ ★ ★ ★

రాగబంధం

అమ్మ కృప వలన 1954వ సంవత్సరంలోనే రంగన్నబాబుగారనబడే ఒక రామభక్తుని పరిచయ భాగ్యం కలిగింది. మా కుటుంబానికి సజ్జన సాంగత్యము, భగవంతుని పాదార్చకుల తోడి నెయ్యము, భగవత్ సన్నిధికి మా కుటుంబాన్ని చేర్చాయి.

రంగన్నబాబుగారు చెప్పేవారు "జిల్లెళ్ళమూడి కరణం గారి భార్యట. ఆమెను నేను చూసి వచ్చాను. ఆ రాముడే అమ్మ, ఆ సీతామాతే అమ్మ. వాడే వీడు, వీడే వాడు. ఆ అమ్మ అన్నం వడ్డిస్తుంటే అక్షయమవుతుంది" అని చెప్పేవారు.

మా నాన్నగారికీ వాళ్ళ స్నేహితులు చెప్పారట. "నాగులు భార్య ఏదో స్థితిలో ఉన్నదట" అని (నాగులు అంటే నాగేశ్వరరావుగారు, నాన్నగారు). మా నాన్నగారు, నాన్నగారు బాపట్లలో స్నేహితులు, నాటకరంగంలో కలిసి నాటకాలు వేసేవాళ్ళు.

అందరి ద్వారా అమ్మ గురించి తెలుసుకున్న మా నాన్నగారు అంతక్రితం కొద్ది వారాల నుండి వెళ్తున్న చీరాల వారిని కలుసుకున్నారు.

1957 నవంబర్‌లో 9వ తేదీ శనివారం. హైస్కూలు కాగానే ప్రయాణం అయి నోరి వెంకటేశ్వర్లు గారింటికి వెళ్ళారు.

అమ్మ జ్యేష్ఠ పుత్రుడు సుబ్బారావు చీరాల వచ్చాడు. చీరాల వారిని "ఈ వారం అమ్మ రావద్దని చెప్పమన్నది" అన్న కబురు చెప్పాడు. ప్రయాణం ఆగిపోయినది. అదే రోజు రాత్రి ఎనిమిది మాసాల మా చెల్లికి రోజులు చెల్లి వెళ్ళిపోయింది. సర్వజ్ఞ అయిన అమ్మ కబురు చెయ్యకపోతే ఇంటి పరిస్థితి ఎలా ఉండేదో కదా! జిల్లెళ్ళమూడి వెళ్ళాలన్న భావనకే ఆ యింటికొచ్చేసింది భావజ్ఞ అయిన అమ్మ. ఆ వారం అలా గడిచిపోయింది.

ఆ పై వారం 16-11-1957 ప్రయాణమై వెళ్ళారు. శ్రీహర్షరావుగారు, రాజుపాలెం రామచంద్రరావుగారు, మరి కొందరు సోదరులు శనివారం సాయంత్రం స్కూలు కాగానే

వెళ్ళి అమ్మను దర్శించుకుని ఆదివారం రాత్రికి తిరిగి వచ్చేవారు. అలా కొద్ది వారాలు జరిగింది. తర్వాత మా నాన్నగారికి జబ్బు చేసింది. డా॥ పొట్లూరి సుబ్బారావు గారి వైద్యం. కటికపథ్యం, సహజంగా పథ్యంలోనే ఏదైనా తినాలనిపిస్తుంది. (జబ్బు ప్రాణానికే ప్రమాదకరమైన పరిస్థితి) ఆయన బ్రతుకుతారనే ఆశలేని సమయమది.

అమ్మ జిల్లెళ్ళమూడి నుండి చీరాల వచ్చేవారిచేత ప్రసాదం పంపుతూ ఉండేది. వ్యథాభరిత అయిన మా అమ్మకు పెద్ద ముత్తయిదువు లాగ కన్పించి అబ్బాయికి కావలసినది చేసిపెట్టు. నీకేమీ ఫర్వాలేదు అని ప్రాణదాన, ప్రాణ రూపిణి అయిన అమ్మ అభయ ప్రదానం చేసింది. మేమెవరమూ అప్పటికి అమ్మను చూడలేదు. భవరోగఘ్ని అయిన అనుగ్రహంతో మా నాన్నగారి ఆరోగ్యం మెరుగయింది.

(ఆ పుణ్యదంపతులిద్దరూ అమ్మ సన్నిధిలో అమ్మ కనుసన్నలలో అసువుల బాయవలసిన విధి ఉంటే అప్పుడెలా జరుగుతుంది?)

మా నాన్నగారికి ప్రయాణం చేసే ఓపిక రాగానే జిల్లెళ్ళమూడి అమ్మను దర్శించి అమ్మ ఆదరణను పొంది, అమ్మ ఒడిలో విశ్రమించారు. అమ్మ "మాఘపూర్ణిమకు అమ్మాయి వాళ్ళను కూడా తీసుకురమ్మని, ఆ రోజైతే జనం ఉంటారు, రెండు రోజులు ముందుగా తీసుకురమ్మని" చెప్పిందట.

అమ్మ మాఘపూర్ణిమనాడు మంత్రోపదేశం చెయ్యటం కూడా ఉంటుందని చెప్పిందిట.

అందుకని ఎల్లుండి మాఘపూర్ణిమ అనగా మాఘశుద్ధ త్రయోదశి 1-2-1958 తేదీన ప్రయాణం చేయించారు. (ఎల్లుండి అమ్మ దగ్గర కూర్చోటానికి వీలుండని కారణంగా)

తెల్లవారుఝామున బయల్దేరి బాపట్ల చేరాము. బాపట్ల నుండి గుఱ్ఱపుబండి ప్రయాణం. దారిలో వస్తున్నంతసేపు ఇంకా అమ్మ ఇల్లు చేరలేదే అన్న ఆతృత. అమ్మను త్వరగా చేరాలన్న తహతహ.

చివకు ఓ పూరింటికి పక్కగా నున్న రోడ్డుమీద ఆగింది బండి. గుఱ్ఱపుబండి చప్పుడు విన్న అమ్మ (లోపల ఇల్లు చిమ్ముతున్నట్లుంది) చీపురుతోనే బయటకు వచ్చింది. అమ్మ చెప్పే పంచమవేదాల్లో చెప్పబడిన ఒక వేదం చీపురు. మిమ్మల్ని శుభ్రం చేస్తానన్నట్లుందా వైఖరి.

"అమ్మ ఎక్కడ?" అనుకుంటూ బండి దిగి వస్తున్న మమ్మల్ని చూసిన అమ్మ చీపురు పక్కన పెట్టింది.

గర్భశోకంతో ఉన్న మా అమ్మకు పతిభిక్షను పెట్టిన ఆ తల్లిని చూడగానే దుఃఖం పొర్లుకొచ్చింది. అమ్మ మా అమ్మను తన కౌగిట్లోకి తీసుకుని ఓదార్చి, మమ్మల్ని పలకరించి కాళ్ళు కడుక్కోను నీళ్ళిచ్చి, మంచినీళ్లిచ్చి చల్లని చెట్ల నీడ కింద చాపవేసి కొత్తగా చూస్తున్న మమ్ములను దగ్గర కూర్చోబెట్టుకుని అమ్మ మాట్లాడుతుండగా -

ఘల్లు, ఘల్లుమను గజ్జెల సవ్వడితో అటుగా వెళ్తున్న హైమను పిల్చి అమ్మ పరిచయం చేసింది.

రాత్రి పూట భోజనాల టైమప్పుడు "చిన్నపిల్లలంతా భోజనానికి రండి" అన్నది అమ్మ. నేనూ ఇప్పుడేనా, తర్వాతా అన్న ఆలోచనతో నిల్చున్న నన్ను చూసిన అమ్మ "నువ్వూ రా" అంటూ పందిట్లోకి దారితీసింది.

మాఘపూర్ణిమ ఉత్సవ సందర్భంలో నాగేంద్రస్వామి ఆలయానికి ఎదురుగా ఉన్న నాన్నగారి ఇంటికి దక్షిణపు వైపుగా పొగాకు బేరన్ దగ్గర తాటాకులతో పెద్దపందిరి వేశారు.

అమ్మ పిలుపు మేరకు నేనూ భోజనానికి వెళ్ళాను. చకచకా అమ్మే వడ్డన చేసింది. అమ్మ వడ్డిస్తుంటే (ఆ మహాతల్లి వడ్డిస్తే ఇంత చిన్న గిన్నె తీసుకున్నా ఎన్నో వేలమందికి సరిపోతుంది) అని చెప్పిన రంగన్నబాబుగారి మాటలు స్ఫురణ కొచ్చాయి.

అందరి భోజనాలు అయిపోయి అందరూ పడుకున్నారు. అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళాలన్న ఆరాటంతో నేను పడుకోలేదు. అమ్మ ఎటు తిరుగుతుంటే అటు అమ్మ నడకను గమనిస్తూ, అమ్మను చూస్తూ, చివరకు ఎటు వెళ్తుందీ అన్న తపనతో ఉన్న నేను అమ్మ తూర్పు ముఖంగా ఉన్న ఒక పాకలోకి వెళ్ళటం గమనించాను.

అమ్మ వెళ్ళాక కొంతసేపు ఆగి నేను పెరటి వైపు నుండి మెల్లగా లోపలకు వెళ్ళాను. గదికి మధ్య ఒక తడిక గోడలా ఉన్నది. ఒకవైపు అన్నీ కూరలు పోసి ఉన్నాయి. మరొకవైపు ఒక జాడీలో పుట్ట కన్పించింది. అమ్మ నా నడకశబ్దం విని "ఎవరూ" అన్నది అతి నెమ్మదిగా. భయం భయంగా 'నేనమ్మా' అన్నాను. ధ్వనిని బట్టి 'సుబ్బారావు కూతురా' అన్నది అమ్మ. "అవునమ్మా" అన్నాను. 'ఎందుకు చీకట్లో వచ్చావు పడుకోకపోయినావా' అన్నది.

పరిసరాలు కొత్త, వ్యక్తులు కొత్త అయినా ఏదో పాత బంధంలా "కాసేపు నీ దగ్గర కూర్చుందామనీ" అన్నాను. లోపలికెళ్ళాను. అమ్మ దగ్గర (రవి రాజులుదయించు నీ దివ్య పాదాలలో అని మా నాన్నగారన్నట్లు) రవి, రాజుబావ చెరి ఒక పక్క ఉన్నారు. రాజుబావ విసురుతుంటే అమ్మకు నేను విసురుతానని అడిగాను. విసనకఱ్ఱ నాకిప్పించింది. కొంతసమయం గడిచాక అమ్మ స్పర్శ కావాలన్న ఆకాంక్ష నాలో రేకెత్తింది. అమ్మను

అనుజ్ఞ కోరాను. అమ్మ సమ్మతించింది. మెరిసిపోతున్న అమ్మ పాదాల మీద నా చెయ్యి మాణిక్యం మీద మసిబొగ్గులా అన్పించింది.

"పొద్దుపోయింది కదా వెళ్ళి పడుకో"మన్నది. అక్కడ్నుంచి లేవాలనిపించటం లేదు. ఎక్కువసార్లు అమ్మతో చెప్పించుకోవటం బాగుండదని, తప్పనిసరిగా లేచి వచ్చేశాను.

రెండవ తేదీ కూడా అమ్మ పర్యవేక్షణలోనే గడిచింది. అరటిపండ్లు, జీడి మామిడి పండ్లు వేసి పులుసు పెట్టించింది. ఆ పులుసు ఎంత దూరానికో ఘుమ, ఘుమలాగుతూ వాసన వచ్చేది. అమ్మ పందిరంతా కలయదిరుగుతూ వచ్చినవాళ్ళకు, ఎవరికేమి అవసరమో కనుక్కుంటూ చకచకా తిరుగుతుండేది.

అమ్మ ఉన్న ఇంటికి ఈశాన్యభాగంలో సిమెంటు వరలతో కొత్తగా ఒక బావి నిర్మాణమై ఉన్నది. దానికి 2,3 గజాల దూరంలో నైరుతి దిశగా దేవాలయానికి తూర్పుగానూ, ఒంటి నిట్టాడిపై చక్కని తాటియాకుల మందిరం నిర్మింపబడి మూడు వైపుల తాటి ఆకులు దడులు కట్టబడ్డాయి.

రేపే మాఘపూర్ణిమ. అమ్మ మంత్రోపదేశం చెయ్యవలసిన రోజు. 2వ తేదీకి అచ్యుతుని రామకృష్ణ శర్మ గారి కుటుంబం, ఇంకా చాలమంది కుటుంబాలతో వచ్చారు. మొత్తం 1000 మంది దాకా వుండవచ్చు.

అప్పటికి విద్యుద్దీపాలు లేవు. పెట్రోమాక్సు లైట్లు వెలిగించారు. మైకు ఏర్పాటు జరిగింది. అంతా కొత్త మందిరంలో కూర్చున్నారు. దుప్పటి మాత్రమే పరచిన మంచం మీద అమ్మ కూర్చున్నది. రామకృష్ణశర్మ గారిని పురాణపఠనం ఏదైనా చెయ్యమన్నది. వారు భాగవతంలో దశమస్కంధం ప్రవచనం చేశారు. తర్వాత భోజనాల కార్యక్రమం జరిగింది.

రాత్రి 2 గంటలకు కాలవకు బయలుదేరుతున్నామని అమ్మ అందరికీ కబురు చేసింది. అమ్మ కబురుతో అంతా నిద్రలు లేచి కాలవకు సిద్ధమైనారు. నాన్నగారు "బండి కట్టిస్తాను, బండి మీద వెళ్ళమన్నారు" అమ్మని. అమ్మ "పది నిమిషాలలో బండి సిద్ధమైతే సరి లేకపోతే నడిచి వెళ్తానన్నదని" తెలిసింది. బండి కట్టడం ఆలస్యం అయింది. అమ్మ నడక సాగించింది. 2-45 ని.లకు నాన్నగారితో సహా అందరం ఓంకారనది వద్దకు నడిచేవెళ్ళాము.

అమ్మ చాలా సన్నగా ఉండేది. బలహీనంగా ఉన్నట్లు కనిపించేది. మడమల దాకా ఉండే నల్లనిజట్టు, మంచి వర్చస్సుతో మెరిసిపోయే అమ్మ చాలా వేగంగా నడిచింది. అమ్మ నడకతో సమానంగా ఎవరూ నడవలేరు.

లలితా సహస్రనామాల్లో చెప్పే నామం మందగమనే కాక శీఘ్రగమన కూడా, అమ్మతో పాటు ఎవరూ నడవలేకపోయారు. పరుగు తీసినట్లు నడిచారు. చూడటానికి మాత్రం మెల్లిగా నడుస్తున్నట్లే కనిపిస్తుంది.

వెన్నెల వెలుగులో చాలా ప్రశాంతంగా ఉన్న నిశీధి సమయంలో అందరం ఓంకార నదివద్దకు చేరాము. 3-25 ని.లు అయింది.

అమ్మ నదిలోకి వెళ్ళింది. నీళ్ళు నడుము లోతు వరకు ఉన్నాయి. అమ్మ నదిలోకి వెళ్ళాక అమ్మకు ఓంకారనది స్వాగతం చెప్తున్నదా అన్నట్లు అమ్మనుచూసిన ఆనందంతో ఒరవడి పెరిగింది. పెద్దవాళ్లు కొంతమంది, చిన్నపిల్లలము ఒడ్డునే ఉన్నాము. చాలామంది నీళ్ళలోకి వెళ్ళారు. ఒక అరగంటసేపు స్నానాలు అవగానే 4 గంటలకు ఒకరి తర్వాత ఒకరిని పిలిచి మంత్రోపదేశం చెయ్యటం ప్రారంభం అయినది. ఒక్కొక్కరికీ ప్రార్థనా, ధ్యానశ్లోకము చెప్పి మంత్రం చెప్పింది. అవసరమయి వాళ్ళకు మంత్రార్థాన్ని వివరించింది. ఒడ్డున ఉన్న నేను నాకు కూడా చేస్తే బాగుండును అనుకున్నాను. నేను వెళ్దామన్న ఆలోచనతో ఒక అడుగు ముందుకు వేశాను. పక్కనున్నవారు చిన్నపిల్లవు నీకెందుకని వారించారు. లోపలెక్కడో మంత్రోపదేశం చేసే సహస్రాక్షి అయిన అమ్మ వెంటనే నన్ను పిలవమని పిలిపించి మంత్రోపదేశం చేసింది. ఈ కార్యక్రమం అంతా అయ్యేసరికి ఇంకా వెన్నెల ఉన్నది.

ఎవ్వరినీ రావద్దని అమ్మ మాత్రమే నీళ్ళలోకి కొంతదూరం పోయి ఒక అరగంట ఉండి ఒడ్డుకు చేరింది. తూర్పు అరుణోదయ కాంతులు అప్పుడే మెల్లమెల్లగా ప్రసరిస్తున్నాయి.

మంత్రోపదేశ సమయంలో ఒక్కొక్కరికీ ఒక నిమిషం పట్టింది. 600 మందికి మంత్రోపదేశం చెయ్యటం జరిగింది.

లెక్క ప్రకారం పదిగంటలన్నా పట్టాలి కదా! 6-30 గంటలకు ఆ కార్యక్రమం ముగిసింది. అమ్మ సూర్యోదయాన్ని ఆపివేసిందా అని అక్కడున్న జనం విస్తుపోయారు.

కాలస్వరూపిణి అయిన అమ్మ కాలాన్ని స్తంభింపచేసి తనకనుకూలంగా మార్చుకోవటంలో విశేషమేమున్నది?

నాన్నగారు కట్టించిన బండి ఆలస్యంగా చేరింది. తిరిగి ఇంటికి వెళ్ళేటప్పుడు అమ్మ, హైమ బండి ఎక్కారు. ఇంకా నడవలేని కొందరు స్త్రీలను బండి ఎక్కించారు. బండి వెంట అందరం నడుస్తూ, అమ్మనుచూస్తూ జయ, జయ ధ్వానాలు చేస్తూ ఇంటికి చేరేసరికి 7-30 ని.లు అయింది.

బండి ఇంటికి చేరగానే కొబ్బరికాయ కొట్టి హారతిచ్చారు. అప్పటికే శ్రీశ్రీశ్రీ లక్ష్మీకాంతానంద యోగిగారు వచ్చి మందిరంలో మంచం మీద కూర్చొని ఉన్నారు. అమ్మ నేరుగా వెళ్ళి యోగి గారి ఒడిలో పడుకున్నది. ఆ దృశ్యం కనులపండువగా ఉన్నది. "అమ్మా! గాయత్రీ" అంటూ అమ్మను చూస్తూ వారు అమ్మను గురించి అరగంట మాట్లాడారు. యోగివర్యులు గుంటూరు సమీపంలో ఉన్న కొత్తరెడ్డిపాలెంలోని ఆనందాశ్రమ వ్యవస్థాపకులు. వారు గాయత్రీ ఉపాసకులు, గాయత్రీ సాక్షాత్కారం పొందిన సిద్ధ వ్యక్తి.

ఈ మంత్రోపదేశం కార్యక్రమం దేశిరాజు రాజమ్మగారి వేడికోలుపై అమ్మ జరిపింది!

అమ్మ పాకలో ఉండగా ఉన్న పుట్టలోనుంచి సన్నని వెలుతురు వచ్చి కమ్మని వాసనలు వెదజల్లుతుండేది.

అమ్మ దర్శనార్థం వచ్చిన వారికి ఆ పుట్ట యొక్క మట్టి తీసి ప్రసాదంగా ఇచ్చేది.

అప్పట్లో అమ్మ నేల మీదనే పడుకుండేది. సెలవు తీసుకుని వెళ్ళేవారికి తన చేత్తో పక్కనున్న మట్టి తీసి ప్రసాదంగా ఇచ్చేది. ఎంత కాలం ఉన్నా వాటి సువాసనలు పోయేవి కాదు.

క్రమంగా రెడ్డి చినసుబ్బయ్య పరిచయం ఏర్పడిన తర్వాత పుట్ట సంగతి అడిగితే చెప్పాడు. "ఒకరోజు తెల్లవారుఝామున వేడినీళ్ళు కాస్తూ ఉండగా విపరీతమైన వెలుగు పూరింటిని నింపింది. ఏమిటా అని లోపలికి పోయి చూస్తే ఓ మూరెడు పొడుగు తెల్లని మెరుపు వెలుగు చిమ్ముతూ అమ్మ చుట్టూ గిరగిరా తిరుగుతూ ఉంటే కళ్ళు చూడలేని ఆ వెలుగును చూచి భయం పుట్టి అరచి పడిపోయాను. తర్వాత కాసేపటికి లేచి చూస్తే అంతా మమూలుగానే ఉన్నది. అమ్మ దగ్గర ఏదో తెల్లగా ఉంటే సున్నం కొట్టిన కుంచేమో తీసి పక్కనపెడదామని తీస్తుంటే ఎగిరింది. అది ఏదో పామని అమ్మ నన్ను సముదాయించింది. కాని ఆ పామే చాలా కాలం పగిలిన జాడీలో ఎదిగే పుట్టలో ఉండేది' ' అని చెప్పాడు.

పొండ్ల నుంచి మాణిక్యమ్మ గారనే ఒక సోదరి వస్తుండేది. ఆమె అమ్మను గురించి విన్నప్పటి నుంచి వేళాపాళా లేక ఎప్పుడు అమ్మను చూడాలని అనిపిస్తే అప్పుడు నిలువు లోతు నీళ్ళల్లో నడుచుకుంటూ జిల్లెళ్ళమూడి చేరేదిట.

వృద్ధురాలై మంచంలో ఉన్న ఆమె పినతల్లికి జిల్లెళ్ళమూడిలో అమ్మ దగ్గర జరిగే సంఘటనలు కన్పిస్తుండేవట. అమ్మ దగ్గరకు చాలా మంది వచ్చినట్లున్నారు అమ్మ ఒక్కతే పని చేసుకోవాలి, అమ్మ చెరువు నీళ్ళు తెస్తున్నదనీ, అమ్మ పేడ తొక్కుతున్నదనీ చెప్పి నువ్వు వెళ్ళి అమ్మకు ఆ పనులలో సాయం చేసి పెట్టమని పంపేదట. ఆమె

అక్కడ నుంచి ఇక్కడకు వచ్చేసరికి ఆమె చెప్పిన స్థితిలోనే అమ్మ ఉండేదట. మాణిక్యమ్మగారు ఆశ్చర్యపోయేదట. మాణిక్యమ్మగారికి పుట్టింటివారని పేరు.

ఒకసారి ఆమె వచ్చినప్పుడు ప్రసాదం ఇవ్వటానికి పుట్ట మట్టిని అమ్మ తెమ్మనగా మాణిక్యమ్మ గారు పొరపాటున జాడీయే ఎత్తుకొచ్చి అమ్మ ముందు ఉంచిందట. "ఇదేమిటి? జాడీ తెచ్చావని" అమ్మ అనగానే భయపడి విరుచుకు పడిపోయిందని అమ్మ చెప్పింది ఒకసారి.

మాణిక్యమ్మ గారికి కీళ్ళ నొప్పులు ఉండేవిట. అమ్మతో ఆమె బాధ చెప్పలేదట. అమ్మ మాత్రం ఎందుకో అమరావతి పోయి రమ్మని ఒకటికి నాలుగుసార్లు చెప్పగా ఇన్ని తడవలు అమ్మ చెప్తుంటే వెళ్ళకపోతే బాగుండదని అమరావతి వెళ్ళిందిట ఒకసారి. ఆలయం వాకిట్లోనే కూర్చున్న సాధువులు ఆమెను పిల్చి స్నానం చేసి రమ్మన్నారట. రాగానే ఓ కుర్రవాడు వచ్చి ఆమె పైకి ఎక్కి వళ్ళంతా తొక్కాడట. ఆమె ఎగాదిగా చూస్తుంటే సాధువుల్లోని ఒకరు నువ్వుపోయి అమ్మకు చెప్పు బాగు చేశామని అన్నాడట. ఆమె విస్తుపోయిందట. తర్వాత కీళ్ళనొప్పులు తగ్గాయని చెప్పింది.

ఆ రోజుల్లో అమ్మ నేలమీదనే పడుకునేది. అమ్మ చుట్టూ అందరం పడుకునేవాళ్ళం. అమ్మ కళ్ళు మూసుకుని పడుకున్న స్థితిలో హిందీ, ఇంగ్లీషు, అన్ని రకాల భాషల్లోనూ మాట్లాడుతుండేది. పాట పాడుతుండేది. ఎక్కడో వింటున్న పాటకు అనుగుణంగా పాదాలతోనూ, కాలివేళ్ళతోనూ తాళం వేస్తుండేది.

అది గమనించిన మనం అక్కడ ఉన్న మిగతా వారు కూడా అమ్మ యొక్క చర్యను చూచి ఆనందించాలన్న ఆలోచనతో పక్కవారికి చెప్పాలని ప్రయత్నిస్తుంటే వెంటనే మన నోటిని తన హస్తంతో మూత వేసేది. చేత్తో తట్టి తెలియచేద్దామని ప్రయత్నం చేసినా సాగనిచ్చేది కాదు. ఎవరికి ఏది లభ్యమో అంత వరకే. అలా ఎన్నోసార్లు జరిగేది.

ఆ రోజుల్లో పిల్లి 'మ్యావ్' అనే ధ్వనిలో ఓంకారం ధ్వనించేది. ఆవు దగ్గర కుక్క పాలు తాగేది, కుక్క దగ్గర పిల్లి పాలు తాగేది.

అమ్మ ఇంట్లో గుంజ కానుకుని కింద కూర్చున్నప్పుడు అమ్మ పమిట చెంగుపై ఎలుకలు, పిల్లులు ఆడుకుంటూ మంచి స్నేహితుల్లా వ్యవహరించేవి. ఆ దృశ్యం చూసిన మా నాన్నగారు వ్రాసిన పద్యం -

మును మున్యాశ్రమ పుణ్యదేశముల సమ్మోదంబునన్ వన్యజం
తు నికాయమ్ములు క్రౌర్యముల్ దొరగి సాధుత్వమ్మునన్ గూడి మా
డిన పౌరాణికనిత్య సత్యముల రూఢిన్ నేడు జిల్లెళ్ళమూ
డిని ప్రత్యక్షర సాక్ష్యమీ దలపుగొటే? ధర్మ సంవర్ధినీ!

మా నాన్నగారికి జబ్బుగా ఉన్నప్పుడు ఎస్.ఎస్.ఎల్.సి. చదువుతున్న నేను ఆ సంవత్సరం మానివేయాల్సి పరిస్థితులు వచ్చాయి. అమ్మను దర్శించి సేవించి నప్పట్నుంచీ చదువు మీద ధ్యాస లేదు. ఎప్పుడూ అమ్మ దగ్గరే ఉండాలన్న ధ్యాస మినహా మరే ఆలోచనే ఉండేది కాదు.

అమ్మ ప్రోద్బలం వల్ల చదువుకోవాల్సి వచ్చేది. అయినా విముఖతగానే ఉండేది. స్కూలు ఉన్నప్పుడు ఇక్కడ ఉండటం. సెలవులలో అమ్మ దగ్గర గడపటం జరుగుతుండేది.

పరీక్షలు అవగానే వచ్చిన సెలవుల్లో అమ్మ "ఒక అమ్మాయి తప్పిందిలే" అని ఎగతాళి చేస్తుండేది. అట్లా అనవద్దమ్మా అంటే "ప్యాసు అయింది" అనమంటావా అని "తప్పిందిలే" అంటుండేది. అమ్మ మాట వ్యర్థం కాదు కదా! రిజల్టు వచ్చాయి. అమ్మ అన్నట్లే జరిగింది. నాకేం బాధ అనిపించలేదు. ఇక్కడ ఉండటానికి అవకాశం కదా అని! మేము బాపట్లలో ఉండగా చిన్నప్పుడు మా తాతగారు బాపట్ల ఆంజనేయ స్వామి ఆలయానికి తీసుకెళ్తే "ఎప్పుడూ నీదగ్గర ఉండాలి. బాగా చదువు రావాలని దణ్ణం పెట్టుకున్నానని మా తాతయ్య చెప్పేవారు సంతోషంగా నా మనుమరాలివే" అంటూ. ఆ ఆంజనేయస్వామి చిన్ననాటి ఆ కోర్కెను తీర్చగా అమ్మ ఒడిలో, అమ్మ బడిలో నాకు సీటు ఇవ్వటమైంది.

1960 సంవత్సరం సెప్టెంబర్ 22న అమ్మ మాకొక చెల్లెల్ని ఇచ్చింది. ఆ పాపకు అమ్మాకుమారి (అమ్మాజీ) అని పేరు పెట్టింది. అక్షరాభ్యాసం అమ్మే చేసింది. ఇక్కడే చదువుకున్నది. దానికి 7 సంవత్సరాలకే మా అమ్మ అమ్మలో ఐక్యమవటం జరిగింది. అమ్మే అమ్మభక్తులైన సీతంరాజు రామకోటేశ్వరరావు గారి కుమారుడు సాంబశివరావుకిచ్చి దగ్గరుండి వివాహం జరిపించింది 1984లో. పరిపూర్ణమైన అమ్మ కృపతో వారు జీవనం సాగిస్తున్నారు.

అమ్మ 27-5-1962 సాయంత్రం జిల్లెళ్ళమూడిలో బయలుదేరి చీరాల వచ్చింది. జిల్లెళ్ళమూడి నుండి 2 బస్సులతో, 2 లారీలతో, చిన్నకారులు, మేనా వాహనం, భాజా భజంత్రీలతో వేద ప్రవచనంతో నామ జపములతో బీజాక్షరాలు చదువుతుండగా 200 మంది మించిన పరివారంతో అమ్మ చీరాలకు విచ్చేసింది.

పెద్ద మహోత్సవంలా ఉన్నది. వాడరేవులో 2 బంగళాలు ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. ఈపురుపాలెం కరణం బెండపూడి అక్కిరాజు మాష్టారి అన్నగారి కొడుకు యోగానందం, రుక్మిణక్కయ్య గారింట్లో కొంత కాలం గడిపింది. అమ్మ ఎక్కడ ఉన్నా దర్శనం, భోజన కార్యక్రమాలు, జరుగుతూనే ఉంటాయి. ఆహ్వానించిన వారి ఇండ్లకు, ఆహ్వానించని వారి ఇండ్లకు, పల్లెకారుల ఇళ్ళకు, లలితానంద ఆశ్రమానికీ, పలుచోట్లకు వెళ్ళి వారిపై అనుగ్రహాన్ని ప్రసరింప చేసింది. ఒక పల్లెకారుని ఇంటికి వెళ్ళి కొంతసేపు కూర్చుని లేచి రాబోతుండగా వారి మొహాలలో అమ్మకేమీ పెట్టలేదే అన్న బాధను గమనించిన అమ్మ అప్పుడే వారు అన్నం తిని ఒక గిన్నెలో చెయ్యికడుక్కున్న నీరుంటే ఆ గిన్నె ఎత్తి నీరు కొంచెం తాగింది. వాళ్ళను బాధపడవద్దని ఓదార్చింది.

ఒకరోజు బాపట్ల సమీపంలో ఉన్న కుష్టు ఆసుపత్రికి వెళ్ళింది. వారికి పెట్టటానికి ప్రసాదం చేయించి తన వెంట తీసుకొచ్చింది. వారందరికీ పెట్టి వారిని పలకరించి వారిని ఆదరించింది.

అక్కడే మంచంలో ఉండి కదలలేక భయంకర కుష్టు వ్యాది పీడిత అయిన పదిహేను సంవత్సరముల నుండి ఒకే చీరతో దయనీయ స్థితిలో ఉన్న స్త్రీని చూచింది అమ్మ. వెంటనే ఆమె మంచం మీద కూర్చుని ఆప్యాయతతో పలకరించగానే సంతోషంతో "యేసయ్యా ఇట్లా వచ్చావే!" అన్నది ఆనందభాష్పాలు రాలుస్తూ.

అమ్మ ఆమెను అటూ ఇటూ కదలించటంతో అమ్మ చేతికి మలం అంటుకున్నది. అయినా అమ్మ అసహ్యించుకోలేదు. ఆమెకు కాస్సిని నీళ్ళు పోసి, ప్రసాదం పెట్టి, ధైర్యం చెప్పి బయలుదేరగానే ఆమె ప్రాణాలు అనంతవాయువుల్లో లీనమైనాయి. యేసు నామస్మరణ చేస్తూ ఎన్నాళ్ళ నుండో ఆ తండ్రి దర్శనం కోసం పరితపించింది. అమ్మను చూడగానే యేసుగా గుర్తించింది. ఆయనలో లయమైపోయింది.

తర్వాత ఈపురుపాలెంలో ఉండగా అమ్మ ఆరోగ్యం కొరకు అమ్మను మద్రాసు తీసుకు వెళ్ళాలనుకున్నారు నాన్నగారు. అధరాపురపు శేషగిరిరావుగారు, డాక్టరు శ్రీధర రావుగారు, ఈపురుపాలెం కరణంగారి భార్య రుక్మిణక్కయ్య బయల్దేరారు.

నేనో అన్నట్లు నిల్చున్న నన్ను చూసి "నేనిటే వస్తా కదా! నువ్విక్కడే ఉండు" అన్నది. అమ్మ వెళ్ళాక 2, 3 రోజులకు యోగయ్యగారు హైమను, రవిని తీసుకెళ్తూ నన్నూ రమ్మన్నారు. అమ్మ ఇక్కడే ఉండమన్నదని, వెళ్తే బాగుండదని రానన్నాను.

వైద్యనిమిత్తం వెళ్ళిన అమ్మ అక్కడ సావిత్రి, లక్ష్మీరాజ్యం, కన్నాంబ మొదలైన వారి ఇళ్ళు పావనం చేసి, మహాబలిపురంలో ఒక భక్తురాలు ఇచ్చే పాలు రోజూ తాగుతున్న అమ్మ ఆమెకు దర్శనం ఇచ్చి తిరిగి చీరాల చేరింది.

కారంచేడు సీతమ్మగారు అమ్మ కొరకు ఒక జీపు ఇచ్చింది. సముద్రపు ఒడ్డున అమ్మే స్వయంగా డ్రైవ్ చేసి చాలా దూరం వెళ్ళి వస్తుండేది (డ్రైవరున్నా)

ఒకరోజున "మన ప్రయాణాన్ని గురించి ఎవరూ పట్టించుకోవటం లేదు. మనమే పోయి చెప్పి వద్దామని" అమ్మ నన్ను జీప్‌లో ఎక్కించుకొని ఇంటింటికి వెళ్ళి నేను ఊరికి వెళ్తున్నానని చెప్పి రావటం జరిగింది.

అమ్మ మా నాన్నగారి ఇంటికి వెళ్ళేసరికి మా అమ్మ శ్రావణ మంగళవారం పేరంటానికి వెళ్ళొచ్చింది. అప్పుడు ఇంటినిండా కింద శనగలు పడి ఉన్నాయి. మా నాన్నగారు భోంచేస్తున్నారు. అమ్మ సరాసరి వంట ఇంట్లో గడప మీద కూర్చున్నది. కొద్ది సేపు మాట్లాడి నేను వూరు వెళ్తున్నా నాన్నా! అని అప్పటివరకు నాతో అనని అమ్మ " నాతో దీన్ని (నన్ను) తీసుకువెళ్తున్నా. అక్కడే ఉంటుది. దీన్నిగురించి ఆలోచించవద్దు. దాని బాధ్యత నాది అన్న నిర్ణయాన్ని చెప్పింది. అమ్మ ఇంటికి రావటం 2వ సారి. మొదటిసారి ఒక రోజల్లా ఉన్నది. గౌరీదేవి ఇంట్లో ఉన్నదని మా అమ్మ కొన్ని నోములు ఉద్యాపన అమ్మకే చేసింది. వాడరేవులో ఉండగా కూడా కిరీటధారిణి అయిన అమ్మను ఒక బస్తా మల్లెపూలతో అర్చించుకుని సావిత్రీ గౌరీదేవి నోములు, మరికొన్ని నోములు అమ్మకు ఉద్యాపన చేసుకున్నది.

చీరాల్లో అమ్మ భక్తులైన ఒకరింట్లో అమ్మ ఫోటోలో రకరకాలుగా మార్పులు కన్పించేవి. ఒకరోజున మా అమ్మ అడిగింది "వాళ్లింట్లో అలా మార్పులు వస్తున్నాయి. మా ఇంట్లో రావేమిటమ్మా" అని "అవన్నీ నమ్మకం లేని వాళ్ళకు, మీకెందుకన్నది" దాంతో మా సందేహం తీరిపోయింది.

1962 ఆగస్టు తొమ్మిదవ తేదీ అమ్మ చీరాల నుండి నన్ను తన వెంట బెట్టుకుని తీసుకువచ్చినరోజు. అప్పటివరకు చీరాలలోనూ, జిల్లెళ్ళమూడిలో ఎక్కువగాను ఉండటం జరుగుతుండేది. కాని అమ్మ స్వయంగా తీసుకువచ్చినప్పట్నుంచీ ఒంట్లో బాగలేకపోయినా అమ్మే బాధ్యత వహించి వైద్యం చేయించేది. ఇంటికి కబురు చేసేది కాదు.

మా అమ్మా నాన్నగార్లు కూడా ఇంట్లో ఎటువంటి పరిస్థితులెదురైనప్పటికీ నన్ను పంపమని కబురు చేసేవారు కాదు. ఎవరైనా మీ అమ్మాయిని పిలిపించరాదా అన్నప్పటికీ, హాయిగా అమ్మ దగ్గర ఉన్నదాన్ని ఈ రొంపిలోకి దింపటమెందుకు అనేవారట.

నేనిక్కడ స్థిరపడకముందే మా నాన్నగారితో నా వివాహ ప్రసక్తి వచ్చినప్పుడు, "స్వర్ణ నుంచి నెయ్యి, రేటూరు నుండి పాలు తెప్పించి, పెద్ద పందిట్లో దాని పెండ్లి ఘనంగా చేద్దాం" అని చెప్పిందని మా నాన్నగారు ఇంటికొచ్చి చెప్పేవారు. వరుని సంగతి

మాత్రం చెప్పేది కాదు. (అవ్యక్తమయిన వరుడు తానై మా నాన్నగారికి ఇచ్చిన మాట ప్రకారం అమలు చేసింది)

ఒక సంధ్యాసమయం. మాతృశ్రీ విహార్‌లో మొదటి భాగంలో ఇప్పుడు నాన్నగారి ఇంట్లో అమ్మ ఉన్నది. ఇంకా ఆ బిల్డింగ్ కట్టుబడి పూర్తి కాలేదు. కౌరవుల ముక్తేశ్వర రావు గారు వంట చేసుకుంటున్నారు. వెనుక వైపు గది, వెనుక పశువుల శాల, గడ్డివాములు ఉండేవి. నేను ఆ సమయంలో అటువైపుగా కూర్చున్నాను.

ముక్తేశ్వరరావుగారి రూమ్‌లో అమ్మ కనిపించింది. అమ్మ ఏమిటి ఇక్కడున్నదని అనుకుంటుండగా కిరీటధారిణియైన అమ్మగాను, సామాన్యమైన అమ్మగాను, రకరకాల రూపాలతో అమ్మ రూపమే కనిపించి కనువిందయింది. ఈలోగా పనుండి ఎవరో నన్ను పిలిచారు. ఆ దృశ్యాలు భంగమవుతాయేమోనన్న భావన, పిలుపు విన్పిస్తోంది. అమ్మ కనిపిస్తోంది. లేవక తప్పలేదు. పిలిచిన వ్యక్తితో మాట్లాడడానికి ముందు వైపుకు వచ్చి వారికి సమాధానం ఇచ్చాను. ఆ దృశ్యాలు కనుమరుగవలేదు. ఎటు చూసినా అమ్మ. ఇటువైపే కూర్చున్నా, స్థలం మారినా అమ్మే, స్తంభాలనిండా అమ్మ, వరండా అంతా అమ్మ, అంతా అమ్మమయం. వివిధ రూపాలలో అమ్మ దర్శనభాగ్యాన్ని ప్రసాదించింది. ఇది జాగ్రదవస్థ, స్వప్నావస్థ - కళ్యాణవేదిక, పెళ్ళిపీటల మీద ఉన్న నేను ఇంత హంగామా జరుగుతోంది మేళాలు, తాళాలు, నన్ను ఇక్కడ కూర్చోపెట్టారు. ఇంతకీ వరుడెవరు అని ఆలోచిస్తుండగా అమ్మ వచ్చి "ఎవరి కోసం నువ్వు చూస్తున్నావో వారే నేను" అంటూ పళ్లెంలోని మంగళసూత్రాన్ని తీసి కట్టింది. అది వాస్తవం చేసింది 1966 మే 5వ తేదీన.

1966 మార్చిలో అమ్మ గదిలో చిమ్ముతుండగా ఒక బంగారపు పూస దొరికింది. అది అమ్మకు చూపించి "అమ్మా ఇది కడ్తావా అని అడిగాను (అమ్మ సన్నిధికి చేరాక ప్రతిదీ అమ్మ చేత చేయించుకోవటం అలవాటు. అందువల్ల అమ్మ దగ్గరకెళ్ళి అడిగాను) అమ్మ వెంటనే "అది ఎందుకూ బీరువాలో మంగళసూత్రం ఉన్నది తెచ్చుకో" అన్నది. మళ్ళీ "ఇప్పుడొద్దులే మే 5కు కడ్తాలే" అన్నది. అక్కడే ఉన్న రామకృష్ణ అన్నయ్య "నీ అంత కావాలనా." అని చమత్కరించాడు. అమ్మ "నా అంత, నా అంత పొట్టి ఎటూ కాలేరులే" అన్నది చమత్కారంగా.

మే 5 రానే వచ్చింది. అమ్మ స్నానం చేస్తున్నది. "అమ్మా మే 5న కడ్తానన్నావు కదా!" అన్నాను.

"ఇప్పుడా - రాత్రికా" అన్నదమ్మ

"నీ ఇష్టం" అన్నాను.

"అయితే రాత్రికి పందిట్లో లైట్ల వెలుగులో వేదిక మీద కడ్తాను" అన్నది.

బొట్టుపెట్టి పెళ్ళికూతుర్ని చేసి చీర ఇచ్చింది.

ఆ రాత్రికి భగవద్గీత నాటకం జరగాల్సిన ప్రోగ్రాం ఉన్నది. అమ్మ ఆ నాటకానికి స్వస్తి చెప్పి ఈ నాటకం ప్రవేశపెట్టింది.

భద్రాద్రి తాతయ్య భగవద్గీత నాటకం ఇక్కడ సంస్కృతం నేర్చుకుంటున్న మా చేత వేయించాలని దీక్షగా ఉండి హైమను భూదేవిగానూ, నన్ను ధృతరాష్ట్రుడిగానూ, ఝాన్సీ, రమణ, బాల, మంగ కృష్ణుడు, అర్జునులు గాను నిర్దేశించి, మా పాత్రలకు తగిన విధంగా మా చేత రిహార్సల్స్ వేయించారు. దానిని 1966 మే 5న ప్రదర్శింప చేయాలని ఆయన కోరిక. సంస్కృతాభిమానులను, కొందరు పండితులను ఆహ్వానించారు.

ఈలోగా అమ్మ సమక్షంలో వేసి చూపాలనటం అమ్మ ముందర ప్రదర్శించటం జరిగాయి. చూడవలసిన అమ్మ ఫైనల్‌గా చూడటమైపోయిందన్నట్లుంది.

మే 5న అమ్మ కళ్యాణ దినోత్సవం నాడు ఈ ప్రదర్శన జరగాల్సి ఉన్నది. మేకప్ వాళ్ళు వచ్చారు. నాటక రంగానికి సిద్ధపరచటానికి. జిల్లెళ్ళమూడి నాన్నగారికీ విషయం తెలిసింది. హైమకు మేకప్ ఏమిటి? రంగులు ఏమిటని అరిచారు. తాతగారికి కోపం వచ్చింది. అంతా సంసిద్ధమయ్యాక నాన్నగారి మదలింపుతో ఆయనకు నిస్పృహ కలిగింది. ఆ నాటకమాగిపోయింది. జనం చాలామంది వచ్చి ఉన్నారు. పందిరినిండా జనం. అమ్మ అన్నట్లు జనం మధ్యలో, పందిట్లో, లైట్ల వెలుగులో అమ్మ నన్ను మంగళసూత్రధారిణిని చేసింది. నా సర్వస్వం తానే అయింది.

గృహిణిగా ఇంటిపనులను చూసే అమ్మను ప్రభావతి అక్కయ్య అమ్మ దగ్గరకు రావటంతో - వంట పని నుంచి తప్పించింది కొంతకాలం. అమ్మ వడ్డన చేస్తూండేది. ఆ తర్వాత 1958 ఆగష్టు 15వ తేదీన అన్నపూర్ణాలయం ప్రారంభోత్సవం జరిగింది.

1958 శ్రీరామనవమికి ప్రభావతి అక్కయ్య వివాహమై వెళ్ళగా, నాన్నగారింట్లో చిదానందం, మన్నవ రామారావు దంపతులు కొన్నాళ్ళున్నారు. వారికొక బాబుండేవాడు. వాడిపేరు అప్పారావు. అమ్మ వాడితో చాలా సరదాగా ఆడుతుండేది. రామారావుగారే అమ్మకు మొట్టమొదట బులాకీ చేయించి పెట్టింది. కొంతకాలం గడిచాక వారు గుంటూరు వెళ్ళారు. తర్వాత వల్లూరి రామ్మోహన్ రావు, అతని భార్య బాల ఉన్నారు. వీళ్ళు కొంతకాలం గడిచాక మద్రాస్‌లో ఉద్యోగం వచ్చి వెళ్ళారు. వీళ్ళు వెళ్ళేసరికి కొమ్మూరు నుంచి రాజ్యం అనే ఒక సోదరి మనశ్శాంతి కోసం అమ్మ దర్శనానికి వచ్చింది. నాన్నగారింట్లో ఆమె ఉండటం తటస్థపడింది. ఆమె ఇంటి పరిస్థితుల వలన ఆమె ఇంటికి వెళ్ళాల్సి వచ్చి వివాహం చేసుకుని స్థిరపడింది. వీరంతా నాన్నగారింట్లో

సేవచేసుకుని అమ్మ దయ వలన అంతా స్థిరపడినవారే - రాజ్యం వెళ్ళాక అమ్మ నన్ను ఉండమన్నది. నాకు ఒక రకమైన భయం ఏర్పడ్డది. నాకు కూడా వివాహం చేసి బయటకు పంపిస్తుందేమోనని, ఇక్కడే ఉండాలన్న నా లక్ష్యం ఏం చేస్తుందోనని, భయావహ అయిన నన్ను ఆ ఇంట్లోచేరాక అమ్మ స్థిరపరచింది. నా భయం పోగొట్టింది. తన సామీప్యాన్ని పొందగలిగే స్థిరత్వాన్ని ఇచ్చింది.

మా తమ్ముడు సత్యనారాయణమూర్తి ఏం చదువుకోవాలా అన్న ఆలోచనతో ఉన్నప్పుడు హోమియోపతి చదవమని గైడ్ చేసింది. ఇంటి పరిస్థితుల వల్ల మధ్యలో మానేసి ఉద్యోగం చెయ్యాలనుకున్నాడు. కాని, అమ్మ అందుకు ఒప్పుకోక "నాకోసం చదువు నాన్నా" అన్నది.

చదువు ముగించాక చీరాలలో ప్రాక్టీసు పెట్టాలనుకుంటున్న సందర్భంలో -"అక్కడ ప్రాక్టీసు కొచ్చేది. ఇక్కడ రాకపోతుందా. ఇక్కడికే వచ్చెయ్యమన్నది" అమ్మ.

అధరాపురపు శేషగిరిరావు అన్నయ్యగారి ద్వారా జిల్లెళ్ళమూడిలో గవర్నమెంటు హోమియో హాస్పిటల్ వచ్చేలా ఏర్పాటు చేసింది. అమ్మ దయ వలన ఎంప్లాయిమెంట్ ఎక్స్ఛేంజ్ ద్వారానే వాడికి ఇక్కడ పోస్టు వచ్చింది. తర్వాత కొన్ని సంవత్సరాలకు సీనియారిటీ వల్ల గూడూరు ట్రాన్స్‌ఫర్ అయింది. రామకృష్ణ అన్నయ్యను పంపి ఇక్కడ హాస్పిటల్ అప్‌గ్రేడ్ అయ్యేలా చేయించింది. అమ్మకు మరికొంత కాలం సేవ చెయ్యగలిగే అవకాశాన్ని మరొకసారి ప్రసాదించింది. అమ్మ దయ మళ్ళీ వాడిని ఇక్కడ పోస్టు చేయించింది.

మా అమ్మకు ఇచ్చిన మాట ప్రకారం సత్యం పెళ్ళి సందర్భంలో స్నాతకానికి అమ్మ, నాన్నగారు పీటల మీద కూర్చుని స్నాతకం జరిపించారు.

వివాహ విషయంలో కూడా అమ్మ ఇష్టం వచ్చిన వ్యక్తినే చేసుకుంటానన్నాడు. భారం తనదైనందు వల్ల అనుకూలవతిని తానే చూసి చేసింది. చిన్న తమ్ముడు కోనా వెంకటేశ్వరరావును (బుజ్జి) పొన్నూరులో ఉండమని ఆదేశించింది.

మా నాన్నగారి సుకృతము, అమ్మ అవ్యాజమైన కరుణ వల్ల ఆ ఇంటికి తల్లిగా, తండ్రిగా, గురువుగా, దైవముగా, జ్యేష్ఠపుత్రునిగా, జ్యేష్ఠ జామాతగా అన్ని పాత్రలు పోషించి ఆ కుటుంబానికి ధన్యత్వాన్ని ప్రసాదించింది.

చిన్ననాట శ్రీకృష్ణుని లీలలు విన్న నేను శ్రీకృష్ణుని యుగమందు లేకపోతినే అని విచారముండేది. మాతృయుగమందు సమకాలీనురాలిని చేసి అమ్మ సాహచర్యాన్ని ప్రసాదించింది. తన లీలలతో పరవశింపచేసి కృష్ణున్నే మరిపించింది. అమ్మ సేవలో గడచిన కాలం ఒక మహర్దశ.

★ ★ ★ ★ ★

అందరూ బిడ్డలే

1975లో అమ్మకు ఒక గడ్డ లేచింది. ఎన్ని వైద్యాలు జరిపినా అది తగ్గుముఖం పట్టలేదు. డాక్టరు ఇనజాకుమారికి ఏమి చేయాలో పాలుపోలేదు. నెల్లూరు డాక్టరు ఎస్.వి. సుబ్బారావు గారికి కబురు చెయ్యగానే వచ్చారు. నర్సాపురం నుండి డాక్టరు కేశవరావు గారు మదనపల్లి నుండి డాక్టరు జానకీదేవి కూడా వచ్చారు.

అమ్మను కురుపు ఎంతో తీవ్రంగా బాధిస్తున్నప్పటికీ, కాలు కదిలించలేక అటూ ఇటూ పొర్లలేక కాలంతా బరువెక్కి బాధ భరిస్తున్నప్పటికీ అమ్మ దర్శన కార్యక్రమం యధావిధిగా నిర్విఘ్నంగా కొనసాగుతూనే ఉన్నది. వచ్చిన డాక్టర్లు అమ్మలోని సహనశక్తికి ఆశ్చర్యచకితులైనారు. ఇంత బాధలోనూ తరగని తేజస్సుకు ఆనందించారు. అమ్మ ఎంత బాధపడుతున్నదోనని తామూ కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకున్నారు.

డాక్టర్లు ముగ్గురూ కలిసి అమ్మను జిల్లెళ్ళమూడి నుండి ఎక్కడికయినా అన్ని సౌకర్యాలు కలిగిన హాస్పిటల్‌కి తీసుకెళ్ళటానికి నిర్ణయించారు. అందుకు అమ్మ అంగీకరించలేదు. చివరకు నాన్నగారు చెప్పినమీదట తప్పనిసరిగా అమ్మ ఒప్పుకున్నది.

డాక్టరు ఎస్.వి. సుబ్బారావుగారు అమ్మను నెల్లూరు తీసుకెళ్ళి తమ ఇంట్లో ఉంచుకుని చికిత్స చేసి పంపుతానన్నారు. అందరూ ఏకగ్రీవంగా ఒప్పుకున్నారు.

అమ్మ ప్రయాణానికి 3 అంతస్తుల నుండి క్రిందికి దిగి రావాలి. కాలు కదిలించలేని అమ్మ ఎలా కిందికి దిగుతుంది? అమ్మను ఎత్తుకుని కిందికి దింపుతామన్నారు, కుర్చీలో కూర్చోబెట్టుకుని దింపుతామన్నారు. అమ్మ దేనికీ ఒప్పుకోలేదు. తనను అలా తీసుకువెళ్ళే కారులో పడుకోబెడితే బిడ్డలు తట్టుకోలేరని చెప్పి, తానే డాక్టర్లకు ఉపాయం చెప్పింది. గడ్డను ఆపరేషన్ చెయ్యమని సలహా ఇచ్చింది. అందుకు తగిన పరికరాలు లేవు కదా! ఎలా చెయ్యటమని ఆలోచనలో పడ్డారు డాక్టర్లు. అమ్మే మళ్ళీ ఉపాయం చెప్పింది. ఒక క్రొత్త బ్లేడు స్టెర్‌లైజ్ చేసి కోసేయమన్నది. కూరగాయలు కోసినంత సులువుగా చెప్పేసింది. అలా అమ్మ చెప్తుంటేనే నాకు దుఃఖం వచ్చింది.

డాక్టర్స్ చేసేది లేక తప్పనిసరిగా అమ్మ ఇచ్చిన ధైర్యంతో అమ్మ సలహాను పాటించారు. కరెంటు లేదు. టార్చ్ లైటు వెలుగులో మత్తుమందు కూడా లేకుండా ఒక బ్లేడుతోనే ఆపరేషన్ జరుపబడింది. అది అమ్మకే సాధ్యం. గడ్డ కూడా బిడ్డే అన్నది కదా మరి!

తర్వాత ఒక గంట మాత్రమే విశ్రాంతి తీసుకున్నది. అమ్మ మెట్లన్నీ దిగింది. అమ్మ ఆరోగ్యాన్ని గురించి ఆందోళన పడ్తున్న తన బిడ్డలకు అమ్మ చిరునవ్వుతో ధైర్యం చెప్తూ, కంటతడితో, మనోవేదనతో చెప్పేవారి నమస్కారాలను అందుకుంటూ ఆశీర్వదిస్తూ కారులో బయల్దేరింది. నాన్నగారు వెంటరాగా నేను, కాత్యాయినీ, రామకృష్ణన్నయ్య అమ్మతో పాటు వెళ్ళాము. జులై 17న ప్రయాణమై నెల్లూరు చేరాము.

రకరకాల వైద్య సదుపాయాలతో డాక్టరు సుబ్బారావుగారు అమ్మను పసిపిల్లలా చూశారు. 4 మాసాలు పట్టింది ఆరోగ్యం కుదుటపడటానికి. ఈ నాలుగు మాసాలలో వచ్చే ఫంక్షన్స్ అన్నింటినీ జిల్లెళ్ళమూడిలో జరిగినట్లే డాక్టరుగారి కుటుంబసభ్యులు ఏ లోపమూ లేకుండా యథావిధిగా జరిపారు.

అమ్మ దర్శనానికి వచ్చేవారిని రిసీవ్ చేసుకోవటం దగ్గర్నుంచి అమ్మను జిల్లెళ్ళమూడి పంపేవరకూ, వారి ఇల్లు ఒక చిన్న అన్నపూర్ణాలయం, ప్రేమాదరణలతో చూసింది అన్నపూర్ణ (డాక్టరు గారి భార్య) నాలుగు నెలలలో ఒక రోజైనా మార్పులేదు వారిలో. అమ్మ అక్కడ ఉన్నన్ని రోజులు వైద్యం జరుగుతున్నప్పటికీ, వారి కుటుంబంతో సరదాగా కారమ్స్ ఆడుతూ తనతో గడిపే అవకాశాన్ని వారికిచ్చి అనుగ్రహించింది. లేకపోతే అన్ని రోజులు అక్కడ ఉండదు. ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్క రూపంలో అవకాశాన్ని అనుగ్రహిస్తుంది.

నవంబరు 24 హైమ జన్మదినోత్సవం. అమ్మ 22వ తేదీ బయల్దేరి జిల్లెళ్ళమూడి హైమ పండుగకు చేరటమయింది.

మాతృశ్రీ విహార్ మొదటిభాగంలో నాన్నగారు ఉంటున్నారు. అమ్మ అక్కడే దిగింది. హైమ పండుగ వేడుకలు అయిపోయినా అమ్మ డిసెంబరు నెలంతా క్రిందనే గడిపింది. అమ్మ రోజూ హుషారుగా హైమాలయానికి నడిచివెళ్ళి వస్తూ ఉండేది. అమ్మతో కేరమ్స్ ఆడేవారు. ఎంతో ఆనందంగా ఉండేవారు అమ్మతో ఆడుతున్న అదృష్టానికి.

డిసెంబరు 30వ తేదీన రామకృష్ణన్నయ్య ఊళ్ళో లేడు. వల్లూరి జగన్నాథరావుగారు అనసూయా వ్రతం చేసుకుంటానన్నారు. రామకృష్ణ అన్నయ్య లేనప్పుడు అర్చకస్థానంలో అమ్మ నన్ను ఉండమనటం జరుగుతుంటుంది.

వరండాలో పూజకు ఏర్పాటు జరిగింది. జగన్నాథరావు గారి పూజకు నామాలు నేను చదువుతున్నాను. పి.ఎస్.ఆర్. ఆంజనేయులు కథలు చదువుతున్నాడు. అమ్మ పైకి పోర్టికో వైపు చూసి త్వరగా కానియ్యమని హెచ్చరిస్తోంది. ఎంత త్వరగా చేసినా 11-30 గంటలు అయింది. అమ్మ కూర్చోలేక త్వరగా కానివ్వమన్నదేమో అనుకున్నాను. జరిగాక కాని కారణం అర్థం కాదు. అమ్మ స్పష్టంగా విప్పి చెప్పదు గదా!

అమ్మ పూజ నుండి రాగానే చీర మార్చుకుని పూజకు అలంకరించుకున్న సొమ్ములను తీయటం అలవాటు. అలాగే అన్నీ తీసింది. జగన్నాధరావుగారు వాళ్ళంతా భోజనానికి వెళ్తూ నన్ను రమ్మంటే అమ్మ దగ్గరుండాలి రానన్నాను. అప్పుడు హైద్రాబాద్ శాంత అక్క, రాధ ఇద్దరూ ఉన్నారు. "రాధ ఉంటుంది నువ్వు భోంచేసిరా" అన్నది అమ్మ నన్ను.

భోజనానికెళ్ళి అన్నం ఒక ముద్దన్నా తిన్నామో లేదో 12 గంటలకు నక్సలైట్లు అమ్మలు, బాబాలు నశించాలి అంటూ నినాదాలు చేస్తూ దాడి చేశారు. చేస్తున్న భోజనం ఆపి నేను అన్నపూర్ణాలయం నుంచి అమ్మ దగ్గరకు వచ్చాను. గది తలుపులు పగులగొట్టి, బీరువా బద్దలు చేసి, బాంబులు పేల్చి ప్రశాంత వాతావరణాన్ని కల్లోలపరిచారు. అందరం భయభ్రాంతులమై ఉండగా వారంతా అమ్మ గదిలోకి ఎక్కడ ప్రవేశిస్తారోనని గోపాల్ అన్నయ్య ఎదుర్కోవటానికి సిద్ధపడి అక్కడే నిలబడిపోయాడు. ఏడి రామకృష్ణ అంటూ ప్రశ్నలతో వేధించి, కొడ్తున్నా తొణకలేదు, బెణకలేదు. "నిన్ను చంపబోతున్నాము ఏ అమ్మ నిన్ను రక్షిస్తుందో పిలువు" అని వారంటుండగా తను చనిపోతున్నాననుకుంటూ చెయ్యి పైకి ఎత్తి వారు దెబ్బవెయ్యబోయే బరిసెలకు చెయ్యి అడ్డంగా పెడుతూ 'అమ్మా' అని కేక పెట్టాడు. ఎత్తిన చేతికి ఉన్న అమ్మ బొమ్మ గల ఉంగరమే ఆయనకు రక్షణ అయింది.

ఆ ఉంగరంపైన చేతికి ఉన్న గడియారం పైన వాళ్ళ దృష్టి పడింది. వాటిని అడిగారు. గోపాలన్నయ్య ఇచ్చివేశాడు. వాళ్ళు అన్నయ్య మీదికి ఎత్తిన బరిసెల్లో ఒకటి బలంగా తగిలి గాయమయింది. అరగంటసేపు ఆవరణలో వారినీ, గ్రామం లోని వారినీ భయభ్రాంతులను చేసి వెళ్ళారు. (హైమాలయంలో అన్నపూర్ణమ్మ గారిని బెదిరించి దోచుకున్నారు)

అమ్మ చెప్పకుండా చేసే రక్షణ - రోజూ నాన్నగారు వరండాలో పడుకునేవారు. ఆ రాత్రి మూడవ అంతస్థులో పడుకోమన్నది నాన్నగారిని. రామకృష్ణన్నయ్యను ఆరోజు ఊళ్ళో లేకుండా చేసింది. ఎవ్వరికీ ప్రాణహాని, ఏ ప్రమాదమూ లేకుండా కాపాడింది.

తెల్లవారుఝామునే రామకృష్ణన్నయ్యకు కబురు అందింది. వెంటనే బయల్దేరి వచ్చి పోలీసు రిపోర్టు ఇస్తామన్నారు. దుర్మార్గుడూ నా బిడ్డే అని చెప్పకలిగిన అమ్మ పోలీసు రిపోర్టు ఇవ్వటానికి అంగీకరించలేదు.

ఇవ్వకపోవటం నేరమవుతుందని అమ్మని ఒప్పించారు. పోలీసు అన్వేషణలో కొంతమంది పట్టుకుని తీసుకువచ్చినా "ముందు వాళ్ళకు భోజనం పెట్టించండని, కొందరు బిడ్డలు అడిగి తీసుకుంటారు, కొందరు అడక్కుండా తీసుకుంటారు. కొందరు అదరగండం చేసి తీసుకుంటారు వీరు ఆ రకం పిల్లలు" అని తన మాతృహృదయాన్ని ప్రకటితం చేసింది.

★ ★ ★ ★ ★

అమ్మ సందేశం :
నీకు ఇచ్చింది తృప్తిగా అనుభవించడం,
నీకున్నది నలుగురికీ ఆదరణగా పెట్టడం,
అంతా వాడే చేస్తున్నాడని నమ్మడం.

ధన్యజీవి మా అమ్మ

అమ్మ దగ్గర స్థిరపడిన నాకు మా అమ్మ (కోన వెంకాయమ్మ) చీరాల నుంచి 1967 మే మొదటివారంలో ఉత్తరం వ్రాసి మనిషిని పంపింది. తను ఎక్కువ రోజులు ఉంటాననిపించటం లేదని ఉన్నంత కాలం అమ్మ సన్నిధిలోనే గడపాలని ఉన్నదనీ, అమ్మకు చెప్పి తనను జిల్లెళ్ళమూడికి తీసుకువెళ్ళమనీ, నన్ను రమ్మని వ్రాసింది. అమ్మకు ఆ ఉత్తరం చూపెట్టాను.

అమ్మ నన్ను 10వ తేదీ పంపిస్తానని కబురు తెచ్చిన వ్యక్తికి చెప్పి పంపింది.

10వ తేదీన అమ్మ బొట్టుపెట్టి, ప్రసాదం ఇచ్చి అమ్మను తీసుకురమ్మని చెప్పింది.

మా అమ్మకు స్వప్నంలో తిరుపతి ప్రయాణమైనట్లు రావటం, మా నాన్నగారు ఉదయం జిల్లెళ్ళమూడి ప్రయాణం చేయటం జరుగుతుండేది.

మా కుటుంబానికి అమ్మే ఆరాధ్యదేవత. నేను అమ్మ సేవలో ఉండటం తల్లిదండ్రు లిద్దరికీ సమ్మతమే. అయినప్పటికీ తల్లిగా నాకు వివాహం జరగలేదన్న విచారం కొంత ఉండేది. అమ్మ ఆ చింతను నేను చీరాల వెళ్ళేలోగా మటుమాయం చేసింది.

శేషతల్పశాయియై తన పాద సేవకురాలిగా నన్ను నియోగించినట్లుగా అమ్మ సాక్షాత్కరించి ఆ దృశ్యంతో ఆమె మనసులోని బాధను తుడిచి వేసింది కృపామయి అమ్మ.

నన్ను చూసిన మా అమ్మ చాలా ఆనందించింది. ఒక వారం రోజులు చీరాలలో ఉండటం జరిగింది. మా అమ్మ జిల్లెళ్ళమూడి ప్రయాణానికి మా నాన్నగారు ఒప్పుకున్నారు. నాతో ప్రయాణమయిన మా అమ్మా, నాన్న కొత్తగా వివాహమయిన ఆడపిల్లను అత్తవారింటికి పంపే తీరున ప్రయాణసన్నాహం చేశారు. మా అమ్మ తనకు ఓపిక లేకపోయినా పక్కింటి వారి సాయంతో చలిమిడి చేయించింది. అమ్మకు, నాన్నగారికి,

హైమకు బట్టలు తీసుకున్నారు. కూతురు, అల్లుడుగా నాకు, అమ్మకు బట్టలు కొన్నారు. పసుపు, కుంకుమలతో కొత్త ఇత్తడి చెంబులను నింపారు. బొమ్మలు కొన్నారు. మే 2వ వారంలో మంచి రోజు చూసి చీరాలకు వీడ్కోలు చెప్పి జిల్లెళ్ళమూడి చేరారు.

జిల్లెళ్ళమూడి వెళ్ళిన మర్నాడు - వసుంధర పెళ్ళికి మీరు లేరుగా, దాన్ని మధ్య కూర్చోబెట్టుకుని మీరు పూజ చేసుకోమని అమ్మ ఆదేశించింది.

వరండాలో (అలంకార హైమాలయం) కుర్చీ వేస్తే, అమ్మ వచ్చి ఆసీన అయింది. మా అమ్మా నాన్నగార్లు అమ్మకు నూతన వస్త్రాలను సమర్పించి పూజ చేసుకుని పసుపు, కుంకుమలను చలిమిడిని బొమ్మలను అమ్మకు సమర్పించారు.

అమ్మ నన్ను ఒడి పట్టమని - ఈ పిల్లల్ని నీకు ఒప్ప చెప్తున్నానంటూ బొమ్మలను నా ఒడిలో పోసింది. ఆ రోజు నుండి మా అమ్మ తన అంతిమ శ్వాస వరకు అమ్మ సన్నిధిలోనే గడిపింది.

మే 19వ తేదీన అడవుల దీవి కరణంగా చేస్తున్న మధు వివాహం శాస్త్రోక్తంగా జరిగింది. మధును పెళ్ళికొడుకును చేసిన దగ్గర్నుంచి స్నాతకం, వివాహము, సదస్యము, స్థాళీపాకం, నాగవల్లీ మొదలయిన అన్ని కార్యక్రమాలు అమ్మ సమక్షంలోనే జరిగాయి. గృహప్రవేశం నిద్రల కార్యక్రమమూ ఇక్కడే. అందువల్ల బంధుజనమంతా ఈ అయిదారు రోజులూ అమ్మ దగ్గర ఉన్నారు.

మధు చిన్న తాతగారి కూతురు భవాని, మా అమ్మ పినతండ్రి కొడుకు తిలక్ భార్య. ఈ పెళ్ళికి వచ్చి ఇక్కడే ఉన్నారు.

మా అమ్మ అనారోగ్యాన్ని గమనిస్తున్న అమ్మ 22వ తేదీ తెల్లవారుఝామున 4-30 గంటలకు సత్యం (మా తమ్ముడు) వడుగు చేయటానికి సంకల్పించి, అమ్మ దగ్గర ఉంటున్న రాచర్ల శ్రీరామ మూర్తిని పిలిపించింది. చీరాల వెళ్లి సుబ్బారావుగారినీ, సత్యాన్నీ అమ్మ ఎల్లుండి ఒడుగు చెయ్యదల్చుకున్నదట మిమ్మల్ని తీసుకురమ్మన్నదని చెప్పి తీసుకురా అని శ్రీరామమూర్తిని పంపింది. అతను ఊరు వెలుపలికి వచ్చేసరికి సత్యం ఎదురైనాడు. శ్రీరామమూర్తి ఆశ్చర్యపోయాడట. వాడికీ 4-30 గంటలకే అమ్మ దగ్గరకు వద్దామన్న ప్రేరణ కలిగి మా నాన్నగారికి చెప్పి బయల్దేరి వచ్చాడట. అమ్మ సంకల్పించ గానే - అవతల వాళ్ళకు ప్రేరణ కలగటం - వ్యక్తుల కబుర్లతో పని లేకుండా ఇలాంటివి ఎన్నో సంఘటనలను చూశాను అమ్మ దగ్గర.

సత్యం అమ్మ దగ్గరకొచ్చాడు. సత్యాన్ని చూసిన అమ్మ అందరిలా ఆశ్చర్యాన్ని ప్రకటించింది. ఇక్కడ సంకల్పించింది తానే, అక్కడ ప్రేరణ కలిగించిందీ తానే. అసామాన్య

అయిన అమ్మ అతి సామాన్యంగా వాడిని పరామర్శించింది. వెంటనే వారం రోజుల్నుండి ఇక్కడే ఉంటున్న ఒక ఇంజనీరుగారి జీపు ఇప్పించి నాన్నకు చెప్పి, బంధువుల్ని పిలుచుకోమని సత్యాన్ని పంపింది.

సత్యం అమ్మ ఆదేశం ప్రకారం ఆ రోజు తిరిగి అవకాశం ఉన్నంతవరకు పిల్చి వచ్చాడు.

24-5-1967 ఉదయం ఉపనయనం ముహూర్తం. మా అమ్మ తన కూతుర్ని, అల్లుడ్ని పీటలమీద కూర్చుని వడుగు చెయ్యవలసిందిగా అమ్మను వేడుకున్నది బలమైన ఆమె నమ్మకంతో. (అమ్మ, నేను దంపతులము కనుక మమ్మల్నిద్దర్నీ కూర్చోమని ఆమె కోరిక) నేను చేసేది ముందున్నది ఈసారికి మీరే కూర్చోమని బలవంతాన ఒప్పించింది మాఅమ్మను. ఆ దంపతులు చేసుకోగల శుభకార్యం ఇదొక్కటేనని తెలిసిన సర్వజ్ఞ అయిన అమ్మ.

24-5-1967 తేదీన భద్రాద్రి తాతగారి పౌరోహిత్యంలో అమ్మ దగ్గరుండి సత్యం ఉపనయనం జరిపించి తన ఆశీస్సులనందించింది.

మా నాన్నగారు ఉద్యోగనిర్వహణ కొరకు చీరాలలో ఉండేవారు. (చీరాల మునిసిపల్ హైస్కూల్లో అధ్యాపకునిగా చేసేవారు) మా అమ్మ, చెల్లెలు అమ్మాకుమారి ఇక్కడే వుండేవారు. దానికి అప్పటికి 7 సంవత్సరాలు.

ఎనిమిది మాసాలు అమ్మ నీడలో, అమ్మ సమక్షంలో గడిపే అవకాశాన్ని ఇచ్చింది అమ్మ మా అమ్మకు.

మా అమ్మ పూర్వాచార పరాయణి. పైగా ఆధ్యాత్మిక చింతన ఎక్కువ. అమ్మ ఎక్కువ సమయం మా అమ్మ మంచం దగ్గరకు వెళ్ళి ఆమె ప్రశ్నలకు సమాధానమిచ్చి సందేహనివృత్తి చేస్తూ ఉండేది. ఆ రోజుల్లో బ్రహ్మాండం శేషు కూడా ఇక్కడ ఉండేది. నాన్నగారి కుటుంబం బాధ్యత నాపై ఉంచిన రోజులవి. నాకు వీలుకానప్పుడు శేషు మా అమ్మకు పరిచర్యలు చేసింది. మా నాన్నగారి కుటుంబంలో ఒక వ్యక్తిగా మా అమ్మను, నాన్నను అమ్మా-నాన్నా అని పిలిచేది. నా తర్వాత ఒక అమ్మాయి పోయినందువల్ల ఆ అమ్మాయి పేరు పోలిక ఒకటిగా ఉన్నందువలన అమ్మ నాన్నగారు కూడా అలాగే ఉండేవారు.

రాను రాను మా అమ్మ ఆరోగ్య పరిస్థితి పూర్తిగా క్షీణించటం ప్రారంభం అయింది. పొట్టకు బాగా నీరు వచ్చేసింది. శక్తి సన్నగిల్లుతున్నది. వ్యాధి హెచ్చుతూ, తగ్గుతూ బాధపడ్తున్నది.

అవి ధనుర్మాసం జరుగుతున్న రోజులు. డిసెంబరు చివరివారంలో వ్యాధి తీవ్రత ..గింది. మరణం ఆసన్నమయిందనిపించేలా ఉన్నది పరిస్థితి.

1967 డిసెంబరు 31వ తేదీ రాత్రి 12 గంటలకు నూతన సంవత్సరం ప్రవేశిస్తున్న తరుణంలో - ధవళ వస్త్రధారిణియైన అమ్మ ప్రసన్నవదనంతో దాదాపు 3 అడుగుల ఎత్తు, 2 అడుగుల వెడల్పు ఉన్న కొత్త కంచుగంటను అయిదు నిమిషాల పాటు ఆగకుండా మ్రోగించింది. అదే సమయంలో కొందరు దీపావళి మందులు కాల్చారు. అత్యుత్సాహంతో, ఒక వైపు అమ్మ నామ సంకీర్తన వినిపిస్తోంది.

అమ్మ ఆ తర్వాత మందిరంలోకి వచ్చి అలంకరించిన వేదిక మీద కుర్చీలో కూర్చున్నది. అమ్మ కేకు కోసిన తర్వాత బెజవాడ నుండి వచ్చిన కొప్పురావూరి సత్యనారాయణ గారు అమ్మ పాదాలు కడిగి పారాణి పెట్టి పూలతో పూజ చేశారు. ఆ తర్వాత ఒక్కొక్కరే బంతి, చామంతి, గులాబీ, తమలపాకులతో పూజ చేశారు. కొంతమంది డైరీలలో అమ్మ చేత సంతకం చేయించుకున్నారు. అమ్మ అందరికీ తీర్థం వేశాక రస్కులు, బిస్కెట్స్, టీ అందరికీ పంచటం జరిగింది. అమ్మ ధనుర్మాసం పూజ అవగానే క్రికెట్ చూడాలనుకున్నది. అమ్మ రవీ వాళ్ళతో క్రికెట్ ఆటకు తను వస్తున్నాను అని చెప్పింది.

ఈ లోగానే మా అమ్మకు బాగాలేదని అమ్మకు తెలిసి పూజ ఆమె దగ్గరే చెయ్యండని అన్నది. ప్రస్తుతం లలితాంబక్కయ్య ఉన్న ఇల్లు పబ్లికేషన్స్ లైనులో ఉన్న చివర ఇంట్లో అప్పుడు నాన్నగార్కి వంట.

ఆ పక్కనే దక్షిణపు వైపున ఉన్న గదిలో ఉండమన్నది మా అమ్మను. నాకు వీలుగా ఉంటుందని. మొదట్లో అమ్మ ఉన్న ఇంటి దగ్గర పాకలు, పెద్ద మందిరం ఉండేవి. నాన్నగారి వంట కూడా అప్పట్లో అక్కడే. మా అమ్మ కూడా అక్కడే పక్కన ఉన్న ఒక పాకలో ఉండేది. తర్వాత నాన్నగారి వంట మార్పిడి జరిగాక మా అమ్మను మార్చటం జరిగింది.

అమ్మ మా అమ్మ దగ్గర కుర్చీవేస్తే వచ్చి కూర్చున్నది. ధనుర్మాసం పూజ అక్కడే జరిగింది. అమ్మకు నమస్కారం చెయ్యటనికి మా అమ్మ చేతులు ఎత్తబోతుండగా అమ్మ ఆమెకు శ్రమ కలుగకుండా తన పాదాలు మా అమ్మ పొట్టమీద ఉంచింది. ఆమె చేతులకు అందుబాటులో ఉండేలాగా. ఆమె చెప్పకుండానే కర్పూరం కొబ్బరికాయ తెప్పించింది. ఆమె చేతిని తనే పట్టుకుని మాట్లాడుతూ పూజ చేయించుకున్నది.

ఆమె కోసం దిగులు పడ్తున్న మా కుటుంబ సభ్యులను గురించి అమ్మ "వాళ్ళు ఎట్లా ఏడుస్తున్నారో చూడు వాళ్ళను ఏం చేసి వెళ్తావు?" అని ప్రశ్నించింది.

"వాళ్ళ అవసరాల కోసం నేను ఉండటం లేదు. వాళ్ళ కోసం వాళ్ళు ఏడుస్తున్నారు. ఇంకా నన్నెందుకు ఉంచుతున్నావు. తర్వగా నీ పాదాల్లో కలుపుకో, నీలోకి తీసుకో" అని చాలా బలహీనంగా మాట్లాడింది మా అమ్మ.

అమ్మ - "చనిపోయాక ఏమవుతావు? ఏవేవో లోకాలున్నాయన్న భయం కలుగుతున్నదా?"

మా అమ్మ - లేదు నీ దగ్గరకు వస్తున్నాను. ఇప్పటికన్నా ఇంకా దగ్గరగా ఉంటాను అనిపిస్తున్నది.

అమ్మ ఏదో ఒకటి మాట్లాడిస్తూ మధ్యాహ్నం 2 గంటల వరకు అక్కడే ఉండి స్నానానికి వెళ్లింది.

అమ్మ మళ్ళీ సంధ్యావందనం జరిగే సమయములో 6-30 ని.లకు వచ్చింది. అమ్మ ఈ కొన్ని గంటల్లో ఆమెలో మార్పు గమనించింది. బాగా ఆయాసపడ్తున్నది. కార్బోవేజ్ ఒక డోస్ వేయించింది సత్యం చేత.

మా అమ్మ ఎప్పట్నుంచో నన్ను ఆవు నెయ్యి తయారు చెయ్యమంటోంది. ఆ నేతితో దీపారాధన అమ్మకు చేయాలని అడుగుతున్నది. నాకు కుదరలేదు. అమ్మతో అన్నాను. కాకినాడ నుంచి వచ్చిన ఒక కుటుంబం ఆవునేతి డబ్బా తెచ్చారు అదే సమయములో.

ఎటూ ఇంకాసేపట్లో దీపారాధన చేస్తారుగా, నువ్వు ఎప్పట్నుంచో ఆవునేతి దీపారాధన చెయ్యాలనుకుంటున్నావు గదా! ఇప్పుడు చేస్తావా అని అడిగింది. ఆమె అంగీకారంగా తలూపింది.

అప్పుడే దీపారాధన చేశారు మా నాన్నగారు. ఆ దీపమే కార్యక్రమం ముగిసేవరకు ఉన్నది.

ఇదంతా చూస్తూ నిలబడ్డ డాక్టరు జ్యోత్స్నను మా అమ్మకు పెదతండ్రి కొడుకైన పొత్తూరి వెంకటేశ్వరరావు మామయ్యని దగ్గరకు పిలిచి - ఎందుకు బాధపడటం? భయం ఏమున్నది? మొదట్లో వసుంధర నన్ను పెళ్ళి చేసుకున్నదని కూతురి మీద కొంత విముఖతగా ఉన్నా ఆమె అనుభవం కొద్దీ ఆమెలో మార్పు వచ్చింది. పిల్లలను గురించి, తండ్రి గురించీ దిగులుపడేది. ఇప్పుడు ఎంత స్థిమితపడిందో.

ఆమె నవ్వుతూ వెడుతూంటే మధ్య మనం బాధపడటం ఎందుకు? అని బాధపడ్తున్న ఆయనకు ధైర్యం చెప్పింది అమ్మ.

అమ్మ మాట్లాడుతూనే అంత్యక్రియలకు కావలసిన ఏర్పాట్లను చెయ్యమన్నది. పురోహితుడికి కబురు పెట్టమన్నది. రెండు రోజుల క్రితమే వచ్చిన మా తాతయ్య ఇంక రెండు రోజులు వుండి వెళ్ళు అన్న అమ్మ మాటకు పనున్నదని వెళ్ళిన ఆయన కోసం మనిషిని పంపింది. అక్కడ ఉన్న అందరూ ఆమెతో మాట్లాడుతున్నది కదా - ఈ కబుర్లు ఏమిటని? వింతగా చూస్తున్నారు. రామకృష్ణన్నయ్య 'ఆమె ఇంకా బ్రతికే ఉన్నదిగా అమ్మా' అంటే - అమ్మ నవ్వి "ఇంకా ఏమున్నది అక్కడ. తేదీ మారటం కోసమేగా ఈ ఊపిరి. ఈ జబ్బుకు తెలివి తప్పాల్సిన అవసరం లేదు అంటూ - నేనెవరో నీకు తెలుస్తున్నానా, రాధ చేసే నామం వినిపిస్తోందా అని ఎదురుగా ఉన్న మా నాన్నగారికి చూపి నీ ఎదురుగా ఎవరున్నారో చెప్పు అంటే మాట్లాడే శక్తిలేక కళ్ళతోనే సమాధానాలు ఇచ్చింది మా అమ్మ.

ప్రాణం మంచం మీద పోకూడదు దించమన్నది మా అమ్మ. నాకేం లేదు ఆమె మంచం మీద పోయినా, రాత్రికైనా దహనం చేస్తా. అన్నీ నా చేతి మీదుగా జరగాలనుకున్నది - అని మా నాన్నగారితో చెప్పింది. ఆయన నా ప్రమేయం ఏమీలేదు నీ యిష్టం, నువ్వెట్లా చేసినా సరే, వాళ్ళ నాన్న ఏమంటారో అన్న సందేహాన్ని వెలిబుచ్చారు.

ఆ ఇంటికి దొడ్డివైపు ఉన్న పశువుల పాకలో పడుకోబెట్టటానికి నిర్ణయమయింది. నలుగురు అన్నయ్యలు ముందుకు వచ్చారు. అమ్మ తలదగ్గర ఎత్తబోతుండగా - మా నాన్నగారు నేనూ పట్టుకుంటాను అన్నారు.

"నేను కన్నదాన్ని, నువ్వు కట్టుకున్నవాడివి నాకేం లేదు పద" అంటూ ఆయనకు కాళ్ళు ఇచ్చి తను తలెత్తి సత్యం చేతికిచ్చింది.

చావిట్లో దక్షిణపు వైపు తలపెట్టి పడుకోబెట్టారు. ఆవునేతి దీపారాధన తలవైపు పెట్టారు. అమ్మ ఆమె దగ్గరగా కూర్చుని కుడిపాదాన్ని ఆమె గుండెల మీద పెట్టింది. తర్వాత లేచి తులసి నీళ్ళు గొంతులో వేసింది. ఆమె గుటక వేసింది. డాక్టర్ పాట్లూరి సుబ్బారావుగారిని నాడి ఎట్లా ఉన్నదో చూడమన్నది. ఆమెకు స్పృహ ఉన్నదా అని అడిగారు డాక్టరుగారు. పక్కనే ఉన్న గ్లాసు నీళ్ళు ముఖాన చిలకరించింది. ఆమె ముఖం చిట్లించింది. డాక్టరు జ్యోత్స్నను వైద్యశాస్త్రం ఏం చెప్తుందన్నది. అని మా అమ్మ పరిస్థితి చూపిస్తూ అడిగింది.

అప్పుడు జ్యోత్స్న అమ్మను ఇలా అడిగింది. ప్రాణం ఎట్లా పోతుంది? ఆ క్షణంలో ఏమవుతుంది?

అమ్మ - వాయువు వాయువులో కలుస్తుంది. అది ఒక్కసారిగా శరీరంలోనుండి పోయినట్లుండదు. ఎక్కడికక్కడ అంతా అణిగినట్లు అనిపిస్తుంది. ఆ క్రియ దగ్గరుండి చూస్తున్నా అర్థం కాదు. అంతే -

పువ్వు వికసిస్తున్నప్పుడు నువ్వు రెండు కళ్ళు గుచ్చి చూసినా అది ఎట్లా వికసిస్తుందో నీకు అర్థం కాదు. వికసించకముందు, తర్వాత చూడగలవు, ఇదీ అంతే.

జ్యోత్స్న - ప్రాణం నోట్లో నుండి, కళ్ళల్లో నుండి పోతుంది అంటారు - నిజమేనా?

అమ్మ - అదేం లేదు.

అలంకార హైమాలయం అమ్మ నివాసం. అక్కడకెళ్ళి స్నానం చేసి వచ్చింది.

అమ్మ రాగానే చీరాల డాక్టరుగారు, కొమ్మూరి డాక్టరుగారు వగైరాలంతా ఆమె పోయిందమ్మా, అయిపోయిందని చెప్పారు. ప్రాణదా, ప్రాణరూపిణి అయిన అమ్మ - ఆమె ఎక్కడకు పోయిందంటూ కళ్ళు తెరువు అన్నది. ఆమె కళ్ళు తెరిచింది. అమ్మ ముందుకు వంగి ఆమె చెవి దగ్గర నోరు పెట్టి 'నన్ను గుర్తుపట్టావా' అని అడిగింది. ఆమె కళ్ళతోనే గుర్తుపట్టినట్లు సమాధానమిచ్చింది.

"ఇంకా ఎందుకమ్మా ముయ్యి ముయ్యి" అంటూ మాడు మీద నెమ్మదిగా కొట్టింది అమ్మ - ఆమె వెంటనే కళ్ళు మూసింది. అప్పుడు సమయం 12-20 ని.లు

ఆ తర్వాత 7 సం. లు అయినా నిండని మా చెల్లెలు అమ్మాకుమారి దగ్గరకు వెళ్ళి ఓదార్చి, రాధాకృష్ణారెడ్డి వాళ్ళను నామం చేస్తుండమని ఇంటికి వెళ్ళింది.

మర్నాడు ఉదయం 9 గంటలకు అమ్మ చావడి దగ్గరకు వచ్చింది. అమ్మ జనవరి ఒకటవ తేదీ ఉత్సవానికి వచ్చిన బిడ్డలందరినీ ఆపింది. ఎవరినీ వెళ్ళనివ్వలేదు. పెళ్ళి జనం ఉన్నట్లున్నారు. పొత్తూరు నుండి మా అమ్మ నాన్నగారు (తాతగారు) కబురు అందగానే వచ్చారు. ఆమెకు జరుపవలసిన క్రతువు అమ్మ చెయ్యటానికి మా తాతగారు ఏ రకమయిన అభ్యంతరం తెలుపలేదు. పైగా అమ్మ చేతిమీదుగా జరగటం తన కూతురి మహద్భాగ్యం అన్నారు.

ఆ ఇంటికి పెద్దకొడుకై అంత్యక్రియలు అమ్మ స్వయంగా చేసింది. అమ్మ కూడా శ్మశానానికి వచ్చింది.

ఆవు నేతి ఒత్తితోనే శిరస్సుకు నిప్పు అంటించింది. ఆపై ఆవునెయ్యి పోసింది. పసుపు, కుంకుమ, పూలు చల్లి కొబ్బరికాయ కొట్టింది.

భద్రాద్రి తాతగారు అమ్మ దగ్గరకు వచ్చి ఆమె ముందు చల్లటానికి బియ్యం అడిగారు. అమ్మ "అవి ఉంటే ఇక్కడికెందుకు వస్తుందీ" అని నవ్వింది.

ఈ దహన సంస్కార కార్యక్రమం ముగియగానే అట్నుంచి అటే కాలవకెళ్ళాము. అమ్మ స్నానం చేస్తూ, అందర్నీ నవ్విస్తూ, అందరిమీదా నీళ్ళు చల్లుతూ, సరదాగా, హుషారుగా స్నానం చేసింది. ఒడ్డుకు వచ్చి దద్దోజనం ప్రసాదం అందరికీ పంచింది.

దీంతో ఆ కార్యక్రమం పరిసమాప్తి అయినట్లు అమ్మ బండి ఎక్కింది. బండి వెనుక అందరం నడుస్తూ ఇంటికి చేరాము.

అనుగ్రహ స్వరూపిణి అయిన అమ్మ చేతిమీదుగా అంత్యక్రియలను, దహన సంస్కారాన్ని జరిపించుకున్న మా అమ్మ ధన్యజీవి!

★ ★ ★ ★ ★

మంత్రమతము బల్కు మధురోక్తి మాయమ్మ
శ్రుతిహితముగ నొక్క సూత్ర పంక్తి
"గుర్తుతోడ-గుర్తుగొని-గుర్తు నశియింప
సకలమంత్ర జనిత సారమదియ"

నిరతాన్న దాన సువ్రత
నిరతి ననుక్షణము జనము నిండినదృశ్యం
బరయుటె యాశయమంటివి
కరమది కనుచుంటివింట కళ్యాణముగన్

జయ జయ! అజేయశక్తీ!
జయ జయ! కారుణ్యమూర్తి! జయ సుతవర్తీ!
జయ జయ! లోకారాధ్యా!
జయ జయ! భద్రాంకితా! విజయ! దిగ్విజయా!

అదృష్టవంతుడు మా నాన్న

మా అమ్మ చనిపోయిన 2 సం.లకు మా నాన్నగారు (శ్రీ కోన వెంకట సుబ్బారావుగారు) రిటైరయినారు. 1970లో జిల్లెళ్ళమూడిలో స్థిరనివాసులైనారు.

ఆయన మాతృశ్రీ పబ్లికేషన్స్‌లో ఉండి అచ్చట ఉన్న పుస్తకాలను చదివి వచ్చేపోయే యాత్రికులకు అందలి విషయాలను వివరిస్తూ పుస్తకాలను, ఫోటోలను అమ్మకం చేసేవారు. అమ్మ ఫోటోలను అందంగా తయారు చేసి అమ్మేవారు. అమ్మకు నివేదన చేసినందువలన కలిగే ఫలితాలను చెప్పి అన్నపూర్ణాలయంలో నివేదనకు ప్రసాదాలను ఏర్పాటు చేయించేవారు. వచ్చేవారిని ఆప్యాయంగా పలకరించి తనున్న చోటే వసతిని కల్పించేవారు. ఈ విధంగా 1970 నుండి 1973 వరకు అమ్మకు సేవలందించి అమ్మ కృపకు పాత్రులైనారు. 1975 జూన్ 9వ తేదీ వరకు తమ శేషజీవితాన్ని అమ్మ నీడలోనే గడిపారు.

మా నాన్నగారు తొలిసారిగా అమ్మను దర్శించిన కొత్త రోజుల్లో దాదాపు మూడు వందల పద్యాలు అమ్మను గురించి వ్రాశారు. వ్రాసినవి వ్రాసినట్లు ప్రతి వారం వచ్చినప్పుడల్లా చదివి వినిపించేవారు. అమ్మ ఎంతో ఇష్టంగా వినేది.

ఆయన కొద్దిరోజుల నుండి అస్వస్థతగా ఉంటున్నారు. లేచి ఆయన పనులు ఆయన చేసుకుంటూనే ఉన్నారు. జూన్ 9వ తేదీ సాయంత్రం 6-30 గంటలకే ఆకలి వేస్తున్నదని మామిడికాయ పప్పు వేసుకుని భోంచేశారు. మామిడిపండు తినాలని అనిపిస్తున్న దన్నారు.

ఇక్కడ స్కూల్లో పనిచేసే జంపని లలితాప్రసాద్ అనే టీచరు బాపట్ల నుంచి రెండు మామిడిపండ్లు తెచ్చుకుంటే సత్యం ఒక పండు అడిగి తీసుకుని మా నాన్నగారికిస్తే తిన్నారు.

ఆయన పరిస్థితి ఆయనకే అనుమానంగా ఉండి సత్యాన్ని పిలిచి చెప్పారు. సత్యం నాడి చూస్తే బాగా బలహీనంగా ఉన్నది. మా నాన్నగారు పైకి ఎక్కే ఓపిక లేనందువల్ల అమ్మను చూడాలని ఉన్నందువలన అమ్మను కిందకి పిలవమని కోరారు.

సత్యం అమ్మ దగ్గరకు వచ్చి చెప్పాడు. అమ్మ అప్పటికే గడ్డ లేచి బాధపడ్తున్నది. పల్స్ ఎట్లా వున్నదని అడిగింది. బాగా బలహీనంగా ఉన్నదని చెప్పాడు. అమ్మ కుర్చీలో పైకి తీసుకుని రమ్మని చెప్పింది. సర్వాభీష్ట ప్రదాయిని కదా!

అప్పటికే రామకృష్ణఅన్నయ్య 8-30 గంటల వ్యాన్‌కి బాపట్ల వెళ్ళాలని ప్రయాణ మయినాడు. మా నాన్నగారి పరిస్థితి చూసి ప్రయాణం మానుకుని ఆయనను చూడటానికి కిందికి వెళ్లాడు. అమ్మ పైకి తీసుకురమ్మన్నందు వలన రామకృష్ణన్నయ్య, అన్నంరాజు రామకృష్ణారావు గారు, జంపని లలితా ప్రసాద్, మరొక సోదరుడు కలిసి కుర్చీలో పైకి తీసుకువచ్చారు. కరెంటు లేదు. సత్యం చూపిన లాంతరు వెలుగులోనే పైకి వచ్చారు. అమ్మ మేడ మెట్లకు ఉత్తరపు వైపున బాల్కనీలో మంచం మీద పడుకోబెట్టారు.

అమ్మ బయటకు వచ్చింది. అమ్మ మంచం దగ్గరకు రాగానే అమ్మ వాటేసుకున్నారు. "అమ్మా నీకు గడ్డ లేచిందిట కదమ్మా! నేను నీకు గడ్డు సమస్యనయినానమ్మా" అన్నారు వేదనగా. అమ్మ కళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి.

అమ్మతో గంటపైగా మాట్లాడారు. తనను త్వరగా తీసుకెళ్ళమని ప్రార్థించారు. అమ్మ అనురాగంతో అమృతకరస్పర్శతో ఆయన తలను నిమిరింది.

అమ్మ స్నానం చేసి వస్తానని లోపలికెళ్లింది. మా నాన్నగారు నన్ను పిలిచి "నన్ను త్వరగా తీసుకెళ్ళమని అమ్మతో చెప్పమని త్వరపెట్టారు. అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళి చెప్తూండగానే తనలో విలీనమవబోతున్న తన పుత్రుని ఆవేదనను ఆలకించింది అమ్మ.

ఆయన ఎంత త్వరపడ్డారో అంత త్వరగానే ఏ బాధా లేకుండా 12 గంటలకు అమ్మలో ఐక్యమయినారు.

అంతిమ సమయంలో అమ్మ మేడపైన అంత హాయిగా అంతిమ శ్వాస విడిచిన వారెవరూ లేరు.

అదృష్టంలో కూడా రకరకాలు.

మా అమ్మది ఒక రకమయిన అదృష్టం. సర్వాధీన అయిన అమ్మ మా అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళి సర్వమూ తన ఆధీనమేనన్న ఆమె ప్రాణాల మీద తన అధికృతను ప్రత్యక్షంగా చూపెట్టింది.

మా నాన్నగారిని పైకి పిలిపించుకుని తనలో విలీనం చేసుకున్నది. అమ్మ చరణ సీమలో వసించిన ఆ దంపతులిద్దరూ భాగ్యశాలురూ, జీవన్ముక్తులు.

అమ్మ సత్యానికి చెప్పింది "అమ్మకు నేను చేశాను కదా! నాన్నకు నువ్వు చెయ్యి అంత్యక్రియలు నేను పైనుండి చూస్తా"నని చెప్పింది. అలాగే సర్వసాక్షి అయన అమ్మ మేడ మీద నుంచి చూస్తుండగా సత్యం మా నాన్నగారి అంత్యక్రియలను పూర్తి చేశాడు.

మా నాన్నగారు వ్రాసిన పద్యాలు :-

అమ్మే అమ్మ నాన్న యర్థముం బ్రాణమ్ము
అమ్మే దైవమన్ని అభిమతములు
భిన్నమెరుగవోని బిడ్డమ్మ మా పట్టి
కేలుపట్టి తెట్లు వేలు కోనెదో!

ఉలుకకు ఎవరేమన్నను
తలవంచుకపోవుటయ విధానము, నీవీ
మెలకువ వర్తిలుదానన
గలదెంతయు, బలము, ఫలము ఘన తర యశమున్॥

ఊరక వంకల రాకయు
నేరని నేరముల రాక, నిందల రాకల్
గోరకయు, నొడియు, నవియయ
కారణముగ నెడయు గడను నట్టులుగాన్ ॥

అమ్మాయీ అమ్మయెనే
కిమ్మగు నా దర్శమెపుడు నిహపరముల సౌ
ఖ్యమ్మును, నభయము, సకల శు
భమ్ములనిడు దైవమర్థి భజియింపగదే।

★ ★ ★ ★ ★

వాంఛితార్థ ప్రదాయిని హైమ

మేము జిల్లెళ్ళమూడి వచ్చిన రోజున అమ్మ పలుకరించి చాపవేసి కూర్చోమని - మాట్లాడుతున్న సమయంలో, ఘల్లు ఘల్లుమనే గజ్జెల సవ్వడితో భూమి కందిపోతుందేమో అనిపించేలా చిట్టి చిట్టి అడుగులు వేసుకుంటూ నడుస్తున్న హైమను అమ్మ పిల్చింది. అంతకు మునుపే మా నాన్నగారు పరిచయస్తులు కనుక సుబ్బారావన్నయ్య పిల్లలమ్మా అని పరిచయం చేసింది హైమకు అమ్మ.

తర్వాత నేనూ ఇక్కడే ఉండేదాన్ని కనుక మా ఇద్దరి మధ్యా ఆత్మీయతానుబంధాలు పెనవేసుకున్నాయి. తనకంటే నేను రెండు నెలలు చిన్నదాన్ని అయినా తనే నన్ను అక్కయ్యా అని పిలిచేది. పెద్దదాన్నిగా చూసేది. హైమ అందరికీ సోదరియై అందరినీ ఎంతోగానో ప్రేమిస్తూ అందరిచేత ప్రేమింపబడుతూ అందరింటి ఆడబడుచు అనిపించుకున్నది. నా వివాహ సందర్భంలో బొమ్మనప్పగింత కార్యక్రమంలో హైమకే బొమ్మ నప్పగించటం జరిగింది. అది ఒక విచిత్రమైన సన్నివేశం. అదొక దివ్యానుభూతి.

హైమ అతి సుకుమారి. సున్నితమైన హృదయం. ఎవరికి తలనొప్పి వచ్చినా తహ తహ లాడేది. పిచ్చుక పిల్ల గూటి నుండి జారిపడినా విలవిలలాడేది. బల్లి గుడ్డు కిందపడినా సహించలేకపోయేది. అంతటి కరుణామయ హృదయాన్ని ప్రసాదించింది అమ్మ.

ఎప్పుడూ నువ్వు అమ్మ దగ్గరే ఉంటావు. అమ్మ నీకు అన్నీ చెప్తుంది. నువ్వు నాకేమీ చెప్పవు. నీకేమిటమ్మా అనేది హైమ. నీకేమిటి హైమా! నీవు అమ్మకే జన్మించావు. కొండంత అమ్మ ఉండగా నీకెందుకు దిగులు. భగవంతుడు అవతారం ఎత్తేటప్పుడు తనకు అవసరమైనవన్నీ తెచ్చుకుంటాడు. నిన్ను ఎందుకు అవసరమై తెచ్చుకున్నదో అని పరస్పరం నీకేమంటే నీకేమిటని అనుకుండేవాళ్ళం. అయినా తనేదో పొందలేకపోతున్నాను అన్న విచారం తనలో ఉండేది.

నాన్నగారింట్లో వంట కాగానే హైమ కానీ, నేను కానీ అమ్మకు నివేదన ఇచ్చాక మేము భోంచేసేవాళ్ళం. 1964 డిసెంబరు 12వ తేదీన నేను; హైమ అమ్మకు నివేదన తీసుకెళ్ళాము.

నివేదన ఇస్తూ "నా సంగతేమిటో చెప్పవేమిటమ్మా" అని అడిగింది.

అమ్మ :- నీ సంగతేమిటి

హైమ :- అది కాదమ్మా. నియమంగా జనం చేస్తున్నాను. లలితాసహస్రనామ పారాయణ చేస్తున్నాను. అయినా నేను పొందవలసినదేదో పొందలేకపోతున్నాను. ఎప్పటికి నేను గమ్యం చేరగలను?

బాధపడ్డది హైమ.

అమ్మ :- ఏమిటో హైమా! నీలా నాకు ఈ గమ్యాలు, ఈ చేరటాలు వీటి గురించి ఆలోచన ఉండదు. ఏం చెయ్యను? ఇంకా నేను నీకు ఏం సలహా ఇవ్వనూ?

హైమ :- అవునమ్మా! అదే నువ్వు అయినప్పుడు ఆలోచన ఏమిటి? అది మా వంతు కాని -

అమ్మ :- (నవ్వుతూ) ఏమోనమ్మా నాకు ఈ ఆడుకోవటంలోనే, అల్లరి చెయ్యటంలోనే ఆనందంగా, హాయిగా ఉంటుంది.

హైమ :- మాటలతోనూ, నవ్వుతోనూ ఈ విషయం దాటేయక చెప్పమ్మా!

అమ్మ :- నీకీ ఆలోచన ఇప్పుడెందుకమ్మా!

హైమ :- సర్వం నువ్వే కనుక, సర్వం నీకు తెలుసు కనుక, నువ్వు మామూలుగా ఉండగలవు. అందుకే నువ్వు ఆడుకోవటంలో, అల్లరి చెయ్యటంలో ఆనందం పొందగలుగుతావు. మాకా స్థితి లేదుగా. మా వైపు నుండి మాకు మార్గమూ, సాధనా, స్థితీ, ప్రయత్నమూ ఇవన్నీ ఉన్నాయిగా.

అమ్మ :- నేను మామూలుగా ఉండకపోతే హైమా నువ్వు ఇట్లా పుట్టేదానివీ కాదు, పెరిగేదానివీ కాదు.

హైమ :- మరి నన్నెందుకు కన్నావు?

అమ్మ :- నా ఇష్టం. నాకు కావలసిన దానికి నేను కన్నాను. ఎందుకు అని నువ్వు అడగవలసిన పనిలేదు. నాకు చెప్పాల్సిన పనీ లేదు. నేను అబద్ధం చెప్పాల్సిన అవసరం లేదు. నువ్వు నిజానికి నిజంగా ఉంటావు.

హామీ ఇచ్చింది అమ్మ.

హైమ :- సరే! నీ ఇష్టం అమ్మా! ఎందుకు కన్నావో నా మనసెప్పుడూ ఆలోచిస్తూనే ఉంటుంది.

అమ్మ :- మనస్సు అట్లాంటిది. దాని స్వభావం చంచలం పలువిధాల పరుగెత్తుతూనే ఉంటుంది.

హైమ ఈ రకమైన విచారణతో ఉండేది. అమ్మ హైమను తన పక్కన పడుకోమన్నా - అమ్మకు ఎక్కడ తన కాళ్లు తగులుతాయో నన్న తీరులో ఉండేది. నాతో అనేది ఆ మాట. మొదట్నుంచీ విలక్షణంగా ఉండేది. అమ్మ అంటే భక్తి ప్రపత్తులతో మెలిగేది.

రవి బి.కామ్., చదువుతుండగా, కామర్స్ లెక్చరర్ కామరాజు రవిని తన దగ్గరకు పంపితే కామర్స్ చెప్తానని అమ్మకు చెప్పాడు. ఆయన ఔరంగాబాద్‌లో ఉండేవారు (ఆయన అమ్మకు భక్తులు, దూరపు బంధువులు) రవితో హైమను పంపమన్నారు. అందుకు అమ్మ అంగీకరించింది.

1968 జనవరి 4వ తేదీ రవి, హైమలను వారితో పాటు వారికి చేసిపెట్టటానికి శాయమ్మ గారిని తోడిచ్చి పంపింది.

ఔరంగాబాద్ వెళ్ళాక కొద్దిరోజులు గడిచాక హైమకు అమ్మవారు పోసినట్లు కబురు తెలిసింది. జిల్లెళ్ళమూడి నుండి కృష్ణవేణమ్మ, గజేంద్రమ్మను పంపింది.

హైద్రాబాద్‌లో ఉన్న వల్లూరి రామమోహన్‌రావుకి టెలిగ్రాం వస్తే అతను వెళ్ళి హైద్రాబాద్ వాళ్ళింటికి తీసుకువచ్చాడు. కొంత కులాసా చేకూరిన తరువాత జిల్లెళ్ళమూడికి ప్రయాణమై బాపట్ల చేరారు. బాపట్లలో మాతృశ్రీ ప్రింటర్స్ నుంచి నాకు ఫోన్ చేసింది. "అక్కయ్యా నీతో నేను చాలా విషయాలు మాట్లాడాలి" అని (28-3-1968) ఫోన్ చేశాక బయల్దేరి జిల్లెళ్ళమూడి చేరింది. 29వ తేదీ సంవత్సరాది పండుగ.

కొమ్మూరు డాక్టరుగారు అనంత సీతాచలంగారు కుటుంబసమేతంగా - ప్రతి సంవత్సరాది పండుగ రోజు అమ్మకు నాన్నగారికి బట్టలు పెట్టి అమ్మకు ఉంగరం పెట్టి పూజ చేసకుంటారు.

ఈ సంవత్సరం అలాగే పూజ చేసుకున్నారు. అమ్మ ఉగాది పచ్చడి పెట్టింది. హైమ ఉండగా ఆఖరి సంవత్సరాది పండుగ ఇది. డాక్టరుగారి పూజ కాగానే మిగతావారు పూజ చేసుకున్నారు. భద్రాద్రి తాతగారు కీలక నామ సంవత్సర పంచాంగం చదివి ఫలితాలు చెప్పారు. పూజ అయిన పిమ్మట గజేంద్రమ్మ కట్టుకున్న గృహానికి అమ్మ గృహప్రవేశం చేసింది. 11-30 గంటలకు అయింది. హైమను నన్ను అమ్మకు పూజ చెయ్యమంటే చేశాము.

ఏప్రియల్ ఒకటవ తేదీన పొద్దుటే మన్నవ బాలా త్రిపురసుందరి వచ్చి "అమ్మ కందిపచ్చడి నూరి వేడివేడిగా అన్నం తీసుకురమ్మన్నది" అని చెప్తే హడావుడిగా చేసుకుని అన్నం కందిపచ్చడి అమ్మ దగ్గరకు తీసుకెళ్ళాను. అమ్మ బాత్‌రూమ్‌లో స్నానానికి కూర్చున్నది. అమ్మ నన్ను చూస్తూనే 'ఏమిటది?' అన్నది. నువ్వు అన్నం, కందిపచ్చడి తెమ్మన్నావుటగా అంటే 'నేను అనలేదే' అన్నది. అప్పటికి గాని నాకు ఇవాళ ఏప్రిల్ ఫస్ట్ అన్న ఆలోచన కలుగలేదు. 'సరే తెచ్చావుగా ఇటివ్వు' అని కందిపచ్చడి, అన్నం కలిపి రుచి చూసి చాలా బాగున్నదని నాకొక ముద్ద పెట్టి అక్కడే కూర్చున్న హైమను పిల్చి కందిపచ్చడి అన్నం పెట్టింది. ఇదే చివరి భోజనం అనుకుందేమో అమ్మ. హైమ కూడా చాలా బాగున్నదని తృప్తిగా తిన్నది. నాచేతివంట చివరి భోజనం అన్నమాట. చివరకు అదే స్మృతి మిగిలింది. తనూ నేను మాట్లాడుకోవటానికీ టైమ్ దొరకలేదు. ఆ కొఱత అలాగే మిగిలిపోయింది.

హైమకు త్వరగానే తగ్గిందని సంతోషపడ్తూ మాతో అన్నది అమ్మ "హైమకు త్వరగా తగ్గిందని సంతోషపడ్తున్నారు. కాని ఆ జబ్బు నడక నడవాల్సిన విధానం అది కాదు. నాకు అనుమానంగానే ఉన్నది. వచ్చిన వ్యాధి మశూచికం. దానికి తగిన పోత పొయ్యలేదు. పోసిన పోత మూడవ నాటికే నల్లబడి మాడిపోయింది. రావలసిన టెంపరేచరు రాలేదు. జబ్బు తగ్గాక ఉండాల్సిన ఆకలి లేదు. ఈ లక్షణాలన్నీ అంత మంచి లక్షణాలు కావు. నాకు అనుమానంగానే ఉన్నది"

హైమ తలనొప్పి, నడుంనొప్పితో రెండు రోజులు బాధపడింది. రెండు రోజులు తేటగా కనిపించింది.

5వ తేదీ ఉదయం పదిగంటల నుండి వెన్నుపోటుతో శరీరమంతా జాలు మంటలతో, నొప్పులతో బాధపడింది. డాక్టరు శ్రీధరరావుగారు ఇక్కడే ఉండి వైద్యం చేస్తున్నారు రెండు, మూడు రోజుల్నుంచి. వైద్యం వల్ల కొంతసేపు ఉపశమనం కలిగేది. హైమ పరిస్థితిని బట్టి వైద్యుల్ని ఇక్కడికి పిలిపించారు. జబ్బు నిర్ధారణ చెయ్యలేకపోయారు. ఈ నాల్గు రోజుల్నుండి స్నానం చేసే పరిస్థితి లేక స్నానం లేదు. స్నానం చేయించమని కోరుతున్నది హైమ. 5వ తేదీ మధ్యాహ్నం చీరాల నుండి డాక్టరు రాధాకృష్ణమూర్తి గారిని పిలిపించారు. ఆయన పరీక్షించి వెంటనే రక్తం ఎక్కించటం అవసరం గుంటూరు జనరల్ హాస్పిటల్ తీసుకెళ్ళటం మంచిదన్నారు. అందరూ ఒప్పుకున్నారు. అమ్మ మాత్రం ఒప్పుకోలేదు.

అమ్మ "దాన్ని కదిలించటం నాకు ఇష్టం లేదు. దానికి ఎట్లా ఉంటే అట్లా జరుగుతుంది. వైద్య లోపమైపోదు. ఉండేయోగ్యత ఉంటే ఎక్కడైనా ఉంటుంది. ఈ చివరి సమయంలో దాన్ని తీసుకెళ్ళి ఎవరు మాత్రం చేసేదేమున్నది? ఈ ప్రయాణం నాకు ఇష్టం లేదు. బ్రతకాలని ఉంటే బ్రతుకుతుంది, లేకపోతే పోతుంది. నాకేం బాధ లేదు. ఉండే ఈ రెండు గంటల్లో దాన్ని ప్రయాణం చేయించి హైరాన పరచటమే తప్ప జరిగేదేమీ లేదు" అని సర్వజ్ఞ అయిన అమ్మ ఇంత స్పష్టంగా చెప్పినా ఏదో ఒక ఆశ మా అందరికీ.

నాన్నగారు, రవి, సుబ్బారావు కొంతమంది సోదరులు గుంటూరు వెళ్ళాలనే పట్టుబట్టారు. అమ్మను కూడా రమ్మని బలవంతం చేశారు. హైమకూ ఇష్టం లేదు. తప్పనిసరిగా ఒప్పుకున్నది. అమ్మ "నాకేమాత్రం ఇష్టం లేదు. ఇందువల్ల ప్రయోజనం లేదు. మీరు రమ్మంటున్నారు కనుక వస్తున్నా"నని ప్రయాణానికి సిద్ధమైంది. విషయం తెలిసి గ్రామస్థులంతా గుమిగూడారు. రామకృష్ణన్నయ్య హైమను ఎత్తుకుని తీసుకెళ్ళి కారులో కూర్చోబెట్టాడు. గుమ్మడికాయలు, కొబ్బరికాయలు కొట్టి హారతిచ్చాము.

హైమ మందిరాల వంకా అందరివైపూ ఒక్కసారి నలుమూలలా పరికించి చూసింది. ఆఖరిసారిగా చూస్తున్నానన్నట్లుందా చూపు. రెండు కార్లలో వెళ్ళారు. రుక్మిణక్కయ్య, కుమారి కూడా వెళ్ళారు. నేను మాత్రం ఇంటి దగ్గరే ఉండిపోయాను.

హైమ - పొన్నూరు దాటిన తరువాత నాకెవరూ కనపడటం లేదన్నదట.

అమ్మ బులాకీ తీసి కనపడ్తున్నానా అంటే అప్పటికి అమ్మను మాత్రమే గుర్తించ కలిగిందట. మరెవ్వరినీ గుర్తుపట్టలేదు. మధ్యాహ్నం 2 గంటలకు గుంటూరు చేరారట.

అమ్మ రామకృష్ణన్నయ్యతో "ఇంకా ఎందుకు, అంతా అయిపోయింది, వెనక్కి వెళ్దాం" అన్నదట. అయినా డాక్టరు జ్యోత్స్న ఎమర్జెన్సీ వార్డులో హైమను చేర్పించింది. ఆక్సిజన్ ఎక్కించారట. జ్యోత్స్న రక్తం కోసం వెళ్ళి వచ్చే లోగానే హైమను ఎట్లా ఉన్నదని అడిగిన నాన్నగారితో ఇంటికి వెళ్దాం నాకు చల్లటినీళ్ళు కావాలని అడిగిందట. ఆ కాసేపటికే ఎక్కిళ్ళు రావటం "అమ్మా వస్తున్నానమ్మా" అంటూ కేకవేయటం, శ్వాస ఆగటం జరిగిపోయిందిట. అప్పటికి 4-30 అయింది (శుక్రవారం చైత్రశుద్ధ సప్తమి)

హైమ మృతదేహాన్ని తీసుకుని ఇంటికి చేరారు. సంధ్యా సమయమయింది. చైత్రశుద్ధ ఏకాదశి నాడు అమ్మ జన్మ దిన మహోత్సవం. అందుకని వేసిన పందిళ్ళు, ఆ పందిళ్ళు వేయటానికి ముందుగా వచ్చి పనులు చేసేవాళ్ళు, పండుగకు నాలుగు రోజులు ముందుగా వచ్చే అమ్మ బిడ్డలు - సందడిగా ఉండే ఆవరణ శోకతప్తమైంది.

గ్రామస్థులందరికీ విషయం తెలిసింది. చిన్నా, పెద్దా విచక్షణ లేకుండా అందరూ దుఃఖిస్తూ బారులు తీరి నిలబడి ఉన్నారు. పైకి ఏడ్చేవాళ్ళు కొందరైతే స్తబ్ధతగా ఉన్నవాళ్ళు కొందరు. 6వ తేదీ ఉదయం నాన్నగారు అమ్మ దగ్గరకొచ్చి దహనం కోసం ఏర్పాట్లు చేస్తానన్నారు.

అమ్మ వద్దన్నది. 'అదెక్కడికి పోయింది? దాన్నిక్కడే ప్రతిష్ఠ చేస్తాను. నాకదే తృప్తి' అన్నది. నాన్నగారు అంగీకరించారు. అమ్మ తన నివాసం ముందు హైమను భూసమాధి చేస్తానన్నది.

అనసూయేశ్వరాలయానికి దక్షిణపు వైపుగా అప్పట్లో ఉన్న ఇంటికెదురుగా 6 అడుగుల లోతున ఒక గుంట తవ్వి మధ్యలో నాలుగువైపులా నాలుగు పెద్ద పెద్ద నాపరాళ్ళతో ఒక గదిలా ఏర్పరచి అందులో ఇసుకపోసి దానిపైన జింక చర్మం వేసి హైమ పూజాసమయంలో జపం చేసుకనేటప్పుడు ఉపయోగించే వస్తువులను బ్రహ్మగ్రంథి విభేదిని అయిన అమ్మ అందులో వేశారు. దాన్ని 'బ్రహ్మ గ్రంథి' అన్నది.

'ఏమిటమ్మా ఇట్లా జరగటం' అని ప్రశ్నించిన వారితో - "ఏమీ లేదు, ఇట్లా కావాలని నేనే జరుపుకున్నాను. ఇందులో ఎవరూ, దేనికీ బాధ్యులు కారు. నేనే కత్తిని తయారు చేసుకున్నాను. ఆ కత్తితో నేనే పొడుచుకున్నాను. ఇందులో భాగం ఎవరికీ లేదు" అని సమాధానమిచ్చింది అమ్మ.

విశ్వజనని అమ్మ గర్భశోకంతో కుమిలిపోయే ఒక సాధారణమైన తల్లివలే, దుఃఖిస్తూ సాయంకాలం 6 గంటలకు తాను నిర్ణయించుకున్నా నిర్వహణ కోసం బయటకు వచ్చింది. అలా ఉన్న అమ్మను చూసిన అందరూ నిశ్చేష్టులైనారు.

అమ్మ అందరివంకా ఒకసారి చూసి హైమ దగ్గరకు వెళ్ళింది. హైమ కాళ్ళకు కట్టిన గుడ్డముక్కను విప్పింది. హైమకు బొట్టుపెట్టి కర్పూరపు పొడి వెంట్రుకలకు రాచి చుట్టూ తిరిగి కొబ్బరికాయలు కొట్టింది. ఆ కొట్టటంలో టెంకాయ పెచ్చు అమ్మ కుడిచేతి వేలికి గుచ్చుకుని రక్తం కారింది. ఆ రక్తంతో హైమకు బొట్టుపెట్టి కొబ్బరిచిప్పలో కర్పూరం వెలిగించి హైమ కళ్ళ దగ్గరగా చూపించి కళ్ళను విప్పి చూసి స్నానానికి కూర్చోబెట్టమన్నది.

వరండాలో హైమను కూర్చోబెట్టే చోట అమ్మ కొబ్బరికాయలు కొట్టింది.

హైమను వరండా స్తంభానికి ఆన్చి తూర్పు ముఖంగా కూర్చోపెట్టారు. అమ్మ స్వయంగా హైమ శరీరానికి నూనె రాచి నలుగుపెట్టి సీకాయతో తలంటిపోసింది. తను ఉపయోగించే సబ్బుతో ఒళ్ళు రుద్ది హైమ కోరినట్లుగా తను స్నానం చేసిన నీళ్ళతోనూ, ఇంకా చల్లని నీటితోనూ స్నానం చేయించింది.

అమ్మ హైమ

శ్రీసూక్తం చదువుతుండగా అమ్మ, నాన్నగారు ఆపాదమస్తకమూ ఆవుపాలతోనూ, గంగాజలంతోనూ, పన్నీటితోనూ, పంచామృతాలతోనూ అభిషేకించారు. సీకాయతో తలరుద్ది వేడినీళ్ళు పోస్తున్నప్పుడు ప్రేమమయి అయిన ఆ తల్లి మనసు ఆదుర్దాగా దానికి ఊపిరాడద్దూ, వేడిగా వద్దు, చల్లగా నీళ్ళు తీసుకురమ్మన్నది. హైమతో చైతన్యం కలగటం కన్పించిదప్పుడు.

సహజంగా హైమ శరీరం మృదువైనదే. 5వ తేదీ కట్టెలా బిగుసుకుపోయి బరువెక్కింది. అమ్మ ప్రతిష్ట క్రతువు ప్రారంభించగానే హైమలో మృదుత్వం, నులివెచ్చదనం ఏర్పాడ్డాయి. నీరసంగా ఉన్న పిల్లకు నీళ్ళు పోస్తున్నట్లుగా ఉన్నది గాని మృతదేహానికి చేస్తున్నట్లు లేదు.

రుక్మిణక్కయ్య, క్రిష్ణవేణక్కయ్య హైమకు బట్టలు మార్చే సమయంలో బంగారు రంగులో ఉన్న పట్టు లంగా కట్టి, నీలిరంగు పట్టు రవికె తొడిగి, ఓణీ హైమదే వెయ్యబోతుంటే అమ్మ ఆపి అదే సమయంలో ఎవరో తెచ్చిన ఎఱ్ఱ పట్టుచీరను హైమ శిరస్సు నిండా చుట్టింది. దానిపైన అమ్మ గుంటూరు కట్టుకు వెళ్ళిన బంగారు రంగు పట్టుచీరను కట్టి ముసుగ్గా వేసి పూలదండలు వేసింది. జడలో పూలుపెట్టి, కళ్ళకు కాటుక, నుదుట కళ్యాణం బొట్టూ పెట్టింది. తన చేతి బంగారు గాజులు వేసి, తన మెడలోని బంగారపు గొలుసు వేసింది. ఉంగరం పెట్టి చెప్పులు తొడిగింది.

చాచిన కాళ్ళు అప్రయత్నంగానే పద్మాసనం వేసుకున్నాయి. సమయం 7-30 అయింది. అయిదుగురు సోదరులు కలిసి తూర్పుముఖంగా బ్రహ్మగ్రంథిలో కూర్చోబెట్టారు. పద్మాసనం సిద్ధాసనంగా మారిందనుకున్నారు. అమ్మ అందులోకి దిగి చుట్టూ కొబ్బరికాయలు, గుమ్మడికాయలు కొట్టి పసుపు, కుంకుమ పూలు చల్లింది. ఆ మహత్తర కార్యక్రమం, అమ్మ నవ్వుతూ ఒక ఉత్సవం చేసినట్లుగా జరిపింది. అమ్మ వదనం ఒక వింత తేజస్సుతో నిండిపోయింది. వాతావరణంలో ఓ రకమైన మార్పు వచ్చింది.

అమ్మ ఆ గ్రంథిలోనే నాపరాళ్ళ పైన ఓ మూల తూర్పు దిశకు ఎదురుగా కూర్చుని హైమ శిరస్సు మీద తన దక్షిణపాదం పెట్టి యజ్ఞోపవీతం హైమ శిరస్సుకూ తన పాదానికీ కలిపివేసి నవ్వుతూ అందరి వంకా చూస్తూ "ఇంకా నాలుగు రోజులు బ్రతుకకపోతే మాత్రమేం? ఇంతకంటే ఏం కావాలి. ఎవరూ బాధపడవద్దు. ఇది నేను కావాలని చేసుకున్నది. అది ఎక్కడికి పోయిందనీ? ఎక్కడికీ పోలేదు. ఇక్కడే ఉన్నది" అన్నది.

లోపలే ఉన్న గోవిందరాజుల దత్తుగారు "హైమకు వేడి వస్తున్నదమ్మా" అన్నారు.

"ఇందాకట్నుంచీ చన్నీళ్ళు పోశాం కదూ" అని అమ్మ అన్నప్పటికీ హైమ శిరస్సు పైన ఉన్న అమ్మ పాదం బాగా వేడెక్కింది.

"నా అగ్ని ప్రవేశించింది" అని అక్కడే ఉన్న రమణ, సావిత్రీ వాళ్ళను శ్రీసూక్తం చదవమన్నది.

'నేనూ ఇందులోకి దిగనా' - అని నవ్వి మళ్ళీ తనే - 'ఇంకా పన్నులేవూ నాకు! ఉండను వస్తాను' - అని, రమణా వాళ్ళు శ్రీసూక్తం చదువుతుంటే వాళ్ళతో పాటు తనూ నెమ్మదిగా చదివింది. "అదీ నేనూ ఉంటాం. మీరు వదలండి" అన్నది దత్తుగారిని. అమ్మ హైమ ఒకటేనని తెలియచెయ్యటానికి కాబోలు. నాన్నగారికి అక్కడ ఉన్న వారికి పసుపు, కుంకుమ, పూలు ఇచ్చివేయించింది.

తర్వాత లవణం, విభూది పోస్తూనే "నా కాలు మాడుతున్నది వేడికి నాడి కూడా వస్తుందేమో అయినా ఇందులో వింతేమున్నది?" ఇచ్ఛాశక్తి, క్రియాశక్తి, జ్ఞానశక్తి స్వరూపిణి అయిన అమ్మ తన చేతి బంగారుగాజులు తీసి వేసింది.

రామకృష్ణన్నయ్య ఈ నాలుగురోజులూ హైమకు వాడిన దిండ్లు, పక్కబట్టలు తెచ్చిచ్చాడు. ఒకటి వీపు వెనుకగా, రెండవది ముందు వైపు వేసింది. అచ్యుతుని సుబ్బారావు గారు 'సజీవ సమాధా అమ్మా' అని అడిగారు.

"చూస్తున్నారుగా" అన్నది అమ్మ.

సుబ్బారావుగారు విసనకఱ్ఱ తీసుకుని విసరబోతుంటే "ఈ నాలుగు రోజులు నేను విసిరాను. ఇప్పుడూ నేనే విసురుతాను" అంటూ అమ్మే విసిరింది.

విభూతి లవణాలతో హైమ శిరస్సు మునిగిపోయాక అమ్మ హైమ శిరస్సు మీద నుంచి పాదం తీసి హైమ శిరస్సుపై కాసేపు కూర్చుని లేచి పమిట చెరగు కప్పి శిరస్సు మధ్యభాగంలో కుడిచేతి వ్రేలితో ఏదో వ్రాసింది.

వచ్చినవాళ్ళు అమ్మకు తెచ్చి సమర్పించిన పూజాద్రవ్యాలన్నీ అందులోనే వేసింది.

అమ్మ అందరివైపూ చూస్తూ 'హైమ మనకు దారి అయింది. ఎన్ని శాస్త్రాలు, పురాణాలు చదివినా చావు భయం తప్పదు. కాని దానికి అది లేదు. హాయిగా 'అమ్మా! వస్తున్నాను' అంటూ వచ్చింది. హైమ మనకు దారి అనుకుని ఇక ఎడతెరిపి లేకుండా నామ చెయ్యండి. ఇది ఆలయమై తపోసాధకులకు నిలయమవుతుంది. ఎక్కడ్నుంచి వచ్చిందో అక్కడికే వెళ్ళింది. నేను ఏడుస్తున్నాను అంటే ఏడుస్తున్నాను, బాధపడ్తున్నాను. చలిగాలికి దుప్పటి కప్పుకున్నట్లు, ఎండకు విసురుకున్నట్లు, ఏడుపు వస్తున్నది, ఏడుస్తున్నాను. అపుకోవాలి ప్రయత్నం చెయ్యటం దేనికి? ఏది చెయ్యాల్సి వచ్చినప్పుడు అది చెయ్యటమే నా విధి. అమ్మ నవ్వుతూ చేస్తున్నదంటే దుఃఖం లేదని కాదు. ఏడుపంటే

కళ్ళనీళ్ళు కావు. శరీరంతో ఉన్నాను కనుక, రక్తమాంసాదులతో ఉన్నాను కనుక చలి, వేడి అనుభవిస్తున్నాను. మీ మధ్య ఉన్నాను కనుక ఇవి తప్పవు. ఇట్లా ఉందామనుకున్నాను. ఉంటున్నాను. లేకపోతే ఇవేవీ లేవు. మీరు నేను కాదని అనుకోవటం లేదు. ఇవన్నీ కావాలనుకునే ఇట్లా ఉండాలనుకునే వచ్చాను'' అని నిర్ణయానికి నిర్ణయించిన వాడూ బద్ధుడే అన్న అమ్మ ప్రకటన చేసింది తన నిర్ణయాన్ని.

ఇందాక బయటకు వచ్చేముందు బాగా ఏడుపు వచ్చింది. ఏడ్చాను. ఇప్పుడు రావటం లేదు. ఎప్పుడైతే ఇది నా బాధ్యత అని స్నానం ఏసి బయటకు వచ్చానో ఇక ఏడుపు రావటం లేదు.

'పెళ్ళి సందర్భం వచ్చినప్పుడు 25 సంవత్సరములు దాటాక ఆలోచిద్దాం అన్నాను. అసలు ఒకటవ తారీకునే వెళ్ళిపోవాల్సింది. మనం కొఅత పడ్తామేమోనని ఈ నాలుగు రోజులు జబ్బు, డాక్టర్లు, మందులు ఈ తతంగమంతా మన తృప్తికోసమే చేసి వెళ్ళింది' అని విడమర్చి చెప్పింది అమ్మ. ఇదంతా చూస్తూ వింటున్న ఎవరిలోనూ విషాదమూ లేదు. సంతోషమూ లేదు. ఒక విచిత్రమైన అనుభూతితో ఉండిపోయారు.

అమ్మ మంచినీళ్ళు అడిగి తాగి కాసేపు కళ్ళు మూసుకుని కూర్చున్నది. వెంటనే కనులు మూసినా, తెరచినా శక్తి ప్రదాత అయిన అమ్మ కళ్ళు తెరిచి లేనిపోనిది కళ్ళు మూసుకుని శక్తి ఇస్తున్నదంటారేమో నన్నది. నవ్వుతూ లేచి కొబ్బరికాయ కొట్టి ఆ నీళ్ళు హైమ శిరస్సుపై పోసి విభూది పోసి మంచినీటి గ్లాసును బోర్లించింది. ఆ సమయంలో లైట్లు ఆరిపోయాయి. అయిదు నిముషాలకు లైట్లు వెలిగాయి. హైమ శిరస్సున రక్తం స్రవించటం జరిగింది. అమ్మ కొన్ని రోజులుగా కట్టుకుంటున్న తెల్ల పట్టుచీరను కప్పి నా పని అయిపోయిందంటూ నాన్నగారిని పిలిచింది.

అమ్మా, నాన్న గార్లిద్దరూ కలిసి కర్పూరం వెలిగించారు.

అంధ సోదరులు రాధాకృష్ణారెడ్డి, యార్లగడ్డ రాఘవయ్యగారు చూడలేరు కనుక కారుణ్యమూర్తి అమ్మ వారిని చేరపిలిచి బ్రహ్మగ్రంథిలో ఉన్న హైమను స్పర్శింపజేసి వారిచేత విభూది, ఉప్పు పోయించి వారికే వెలితి లేకుండా చేసింది.

ఆదిపూడి నరసింహారావుగారిని పిలిచి ఏ లక్ష్యంతో ఈ ఊరు వచ్చావో అది కొనసాగించమనీ, అఖండ నామం ఆరంభించమనీ చెప్పింది. అందరిచేతా ఉప్పు, విభూది వేయించమని అక్కడ ఉన్న వారితో చెప్పి లోపలకు వచ్చింది. దాదాపు 9 గంటలయింది. ఆనాడు వెలిగించిన అఖండదీపం ఈనాటికీ జ్వాజ్వల్యమానంగా వెలుగుతున్నది. ఆవరణలోని విషాదకరఘట్టమే కాక హైమను శంఖువుగా చేసి హైమాలయ నిర్మాణం చేసి మనకొక వారధిని ఏర్పాటు చేసింది అమ్మ.

పార్వతీదేవి నలుగుపిండితో విఘ్నేశ్వరుని చేసి లోకానికి ఒక ఆరాధ్యదైవాన్ని అందించినట్లుగా అమ్మ లోకం కోసం తన కన్నబిడ్డనే అర్పణ చేసి మనకొక అర్చామూర్తిని అందించిన త్యాగమయి. హైమ ఉండగా ఒకసారి హైమ పుట్టినరోజునాడు బింబ ప్రతిబింబ న్యాయాన్ని గురించి మాట్లాడుతూ 'నువ్వు ప్రతిబింబంగా ఉంటావని' చెప్పింది హైమతో అమ్మ.

విశ్వవిరాట్ అమ్మ దివి నుండి భువికి దిగి మానవిగా జన్మించి మనను చేరదీసి వాత్సల్యామృతాన్ని కురిపిస్తూ, మనకోసం మనవలె, మనమధ్య, మనతో మెలిగి మనను ఆటపాటలతో తన చిద్విలాసాలతో మరిపించి మురిపిస్తే - మానవి అయిన హైమ మనతో మెలిగి తన తీయని స్నేహాన్ని కొంత పంచి మన కోసమే అమ్మ ఆదేశానుసారం దైవత్వాన్ని అధిరోహించింది. కామితార్థ ప్రదాయిని అయింది.

6వతేదీ ఈ కార్యక్రమం ముగియగానే ఏప్రిల్ ఏడవతేద నుంచి భద్రాద్రి రామశాస్త్రిగారు మహన్యాస సహితంగా ఏకాదశ రుద్రాభిషేకాలు ప్రారంభించారు. అది ఆయనకు అమ్మ ఇచ్చిన వరం. హైమకు జబ్బుగా ఉన్నప్పుడే ఆయన ఔరంగాబాద్ వెళ్ళి హైమకు సేవ చేసుకుంటానని అడిగారు. పెద్దవాడివి అంతదూరం ఏం పోతావు. ముందు ముందు అవకాశం వస్తుంది ఆగమన్నది.

అంతా అమ్మ ప్లాన్ ప్రకారమే జరుపుకుంటుంది. "మీ ఇష్టం వచ్చినట్లు నడుస్తున్నట్లు కనిపిస్తున్నా నా ఇష్టప్రకారమే నేను నడుచుకుంటానని చెప్పింది కదా!" మొదట ఒక పర్ణశాల లాగా ఏర్పాటు చేశారు. మరుసటి సంవత్సరానికే ఆలయ నిర్మాణం పూర్తయింది.

25-3-1969 సర్వాలంకార శోభితయై ముత్తయిదువలు పసుపు కుంకుమలతో వెంటరాగా భాజా భజంత్రీలతో హైమాలయానికి కారులో బయల్దేరింది.

హైమ సిద్ధి పొందిన పిదప అమ్మ నివాసం మాతృశ్రీ విహార్‌లోని మొదటి భాగం లోనికి మార్చబడినది. హైమ మూర్తికి అలంకారం చెయ్యటానికి అమ్మ తన నివాసాన్ని అప్పగించింది. అది అలంకార హైమాలయంగా ప్రసిద్ధి గాంచింది.

అతి త్వరలోనే హైమాలయం నిర్మాణం చుండూరి శీతారామయ్యగారి పర్యవేక్షణ లో జరుపబడింది. 1969 చైత్రశుద్ధ సప్తమి నాడు అమ్మ గర్భాలయంలో పీఠాన్ని అధివసించి శక్తిని ప్రసాదించి శిఖరస్థాపన చెయ్యటం జరిగింది.

మధ్యాహ్నం విగ్రహప్రతిష్ట జరుగవలసిన పీఠంపైనే అమ్మకు సింహాసనం అమర్చారు. అమ్మ ఆసీన అయింది. హైమ అంటే భక్తిశ్రద్ధలు కలిగిన ఈమని సుబ్బారెడ్డి,

నాగమణి దంపతులు అమ్మకు ఏకాదశ రుద్రాభిషేకం చేసుకున్నారు. అమ్మ ఆ రోజు కిరీట త్రిశూల చక్రధారిణియై బిడ్డలకు నేత్రపర్వంగా దర్శనం ఇచ్చింది. జరిగిన పూజ అమ్మ దర్శనం ఆలోచిస్తే హైమ అమ్మల అబేధస్థితిని తెలియ చెప్పినట్లున్నది.

వెంటనే మరుసటి సంవత్సరానికే అంటే 1970 ఏప్రిల్ 13వ తేదీన హైమ విగ్రహ ప్రతిష్ట జరిగింది. నేడు హైమ భక్తజన పరివేష్టిత. అమ్మ బాధ్యతలో తనూ పాలుపంచు కుంటున్నది. నాటి నుంచి నేటివరకూ నిత్యమూ ఉదయం మహన్యాస సహిత ఏకాదశ రుద్రాభిషేకం జరుగుతుంది. లలితా సహస్రనామార్చన రెండు పూటలా, ప్రతి శుక్రవారం లలితా లక్ష నామార్చన జరుగుతుంది. ఈ కార్యక్రమంలో ఆవరణలోని నివాసులు ఓరియంటల్ కళాశాల పాఠశాలల విద్యార్థినీ, విద్యార్థులు పాల్గొంటారు. సాయంకాలం పూజానంతరం మాతృశ్రీ జీవిత మహోదధిలో తరంగాల నుంచి రోజూ ఒక అధ్యాయం పారాయణ చేస్తారు. హైమకు ఇష్టమయిన కార్యక్రమం ఇది.

కార్తీక బహుళ షష్ఠి, హైమ జయంత్యుత్సవము. ఈ సందర్భంగా కార్తీక పూర్ణిమ నుండి షష్ఠి వరకు సువాసినులు, కన్యలు హైమవతీ జనయిత్రీ వ్రతం జరుపుతారు. చాలా ఆనందంగా ఉంటుంది. (మాతృశ్రీ జీవిత మహోదధిలో తరంగాలను విభాగం చేసి అర్చన అనంతరం పారాయణ జరుగుతుంది రెండు పూటలా) పూజా కార్యక్రమం ముగిసిన పిమ్మట హైమ వయస్సెంతో అన్ని ప్రదక్షిణలూ చేస్తారు. తర్వాత తీర్థ ప్రసాదాలు. రాత్రిపూట జోలపాటతో పూజ సంపూర్తి. జన్మదిన మహోత్సవం నాడు ఆరోజు హైమ వయస్సును బట్టి నివేదనలు అంత సంఖ్యలో చేసి నివేదన చేయటం చాలా విశేషం. అమ్మ ఉన్నప్పుడే ప్రారంభింపబడ్డ ఈ విధానం నేటికీ వైభవంగా జరుపబడుతూనే ఉన్నది.

అనసూయేశ్వరాలయంలో లాగా హైమాలయంలో కూడా దసరా ఉత్సవాల్లో త్రికాల పూజలు ఎంతో దీక్షతో జరుపబడుతాయి. అన్ని పండుగలలో ప్రత్యేక పూజలు అందుకునే హైమ వాంఛితార్థ ప్రదాయిని.

హైమతో గడిపిన రోజులు స్మృతి పథంలో నుంచి చెరగని ముద్రలు.

★ ★ ★ ★ ★

వాత్సల్యమూర్తి అమ్మ

అమ్మ చిన్న కుమారుడు రవి జిల్లెళ్ళమూడి స్టేట్‌బ్యాంకులో ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు.

అవతారమూర్తి అయిన అమ్మ ఎవరికి వారికే తమ కన్నతల్లిగా ప్రేమానురాగాలను పంచి అనేక అనుభవాలను ప్రసాదించింది. ఆ అమ్మను తనను కన్నతల్లిగా తన కుటుంబంలో కొంతకాలం కలిసి ఉండాలని రవి కోరాడు. అమ్మ అందుకు అంగీకరించింది. ప్రస్తుతం గాయత్రీ భవనానికి ఎదురుగా ఉన్న ఇంట్లో రవి కుటుంబం ఉండేది.

అమ్మ ఇంట్లో ఉన్నందు వలన ఇంట్లో వారికీ, అమ్మ దర్శనార్థం వచ్చిపోయే వారికీ ఇల్లు చాలక ఇబ్బంది పడకుండా, రవి ఇంటిపైన ఒక అంతస్థును నిర్మించారు.

1985 జనవరి 22వ తేదీన అమ్మ మంగళవాయిద్యాలతో రవి ఇంటికి వచ్చి, వారి పూజలు అందుకుని, పైన కొత్తగా నిర్మింపబడిన పై అంతస్థులోకి ప్రవేశించింది.

ఆరోజు నుండి రవి అమ్మకు అసంతృప్తి కలుగకుండా అమ్మ కొఱకు వచ్చేవారికి భోజనాలను తన ఇంటనే ఏర్పాటు చేశాడు. అమ్మ ఇంట్లో ఉన్నదన్న సంతోషంతో వచ్చిన వారికి అమ్మచేత బట్టలు పెట్టించాడు. అమ్మ ఉన్నన్నాళ్ళూ చాలా వైభవంగా కాలం గడిచింది.

తర్వాత ఫిబ్రవరి 9 రాత్రి శనివారం అమ్మ చుట్టూ అందరూ కూర్చున్నారు. అమ్మ కబుర్లు చెప్తూ నవ్విస్తున్నది. అప్పటికే ఆవరణలో కొందరు తమ ఇళ్ళకు రమ్మని అమ్మను ఆహ్వానించటం జరిగింది. డాక్టరు కోన సత్యం (మా తమ్ముడు) మాత్రం అమ్మను పిలువలేదు. అమ్మ వస్తే అమ్మకు తగిన రీతిలో మనమేం చెయ్యగలము అన్న భావనతో. మనసెరిగిన అమ్మ - మా బావ పనిపట్టాలి. వాడిని పిలవండిరా - అని వాడిని పిలిపించి "ఒరేయ్ బావా! ఎల్లుండి మీ ఇంటికొస్తున్నానురా" అని చెప్పింది.

పిలిచిన వారింటికి వస్తానని పూర్తిగా అంగీకారం తెలుపలేదు. పిలువని సత్యం ఇంటికి వస్తానని చెప్పటం అందరికీ ఆశ్చర్యమేసింది. సత్యానికి ఏం చేయాలో పాలుపోలేదు. పైగా మర్నాడు ఆదివారం. ఏమీ కొనటానికీ అవకాశం లేదు. అన్నపూర్ణేశ్వరి అయిన అమ్మ ఎక్కడుంటే అక్కడే భోజనాలు కదా! పైగా అమ్మ అత్తగారింటికి వస్తున్నాను అన్నది. అరిశెలు వగైరా పిండివంటలు, గోంగూర పులుసు కూర, పండుమిరపకాయల కారం, కావలసిన వంట పదార్థాలు దగ్గర నుంచి ఏమి చెయ్యాల్సిందీ చెప్పింది.

అమ్మ అవ్యాజానురాగంతో తాము పిలవకపోయినా తమ ఇంటికి వస్తానన్నదన్న సంతోషంతో సత్యం దంపతులు పరమానంద భరితులైనారు.

అమ్మ ఇచ్చిన ఉత్సాహంతో, ధైర్యంతో అమ్మకు అవసరమయిన ఏర్పాట్లు తమ ఇంట్లో చేశారు. అమ్మ చెప్పిన రీతిలో వంటలు, పిండివంటలు ఏర్పాటు చేశారు.

అమ్మ అన్నట్లుగానే ఫిబ్రవరి 11వ తేదీ ఉదయం స్నానం చేసి దర్శన కార్యక్రమం ముగించి అమ్మ మేడపై నుంచి తన అనుంగు బిడ్డల కోసం శ్రమకోర్చి కిందికి దిగింది.

మొట్టమొదట మేడమ్ వరలక్ష్మిగారి ఇంట్లోకి వెళ్ళింది. ముందుగా అమ్మ రాక తెలిసిన వాళ్ళు పూజకు ఏర్పాటు చేశారు.

అమ్మ రాగానే వరలక్ష్మిగారి కుటుంబం అమ్మకు పాదపూజ చేసుకున్నారు. ఆ పక్కనే వున్న సుగుణా వాళ్ల ఇంటికి వెళ్ళి అక్కడ పూజలందుకుని గాయత్రీ భవనం 3వ పోర్షన్ సరిగ్గా రవి ఇంటికి ఎదురుగా ఉన్న ఇంట్లో వున్న సత్యం ఇంట్లో ప్రవేశించింది. అమ్మ పాదాలు కడిగి అమ్మకు అర్చన అవగానే అక్కడే పడుకుంది.

అందరి భోజనాలు అమ్మకూ, అందరికీ సంతృప్తికరంగా జరిగాయి. అమ్మ ఎక్కడుంటే అక్కడ సంధ్యావందనం జరుగుతుంది. అమ్మ సాన్నిధ్యంలో సంధ్యావందనం జరిగింది.

అమ్మ "నాకిక్కడ హాయిగా ఉన్నదిరా బావా! నేనీపూట ఇక్కడే ఉంటా"నన్నది. 'ఈ పూట కందిపచ్చడి నూరించమని' అడిగింది. అమ్మకు నివేదన ఇస్తే కందిపచ్చడి అన్నం కలిపి అందరికీ పెట్టింది. "పదిహేను రోజుల్నుంచి మా ఇంట్లో ఉన్నదన్న పేరే కాని, ఈ పూటే అమ్మ చేతి ముద్దలు తిన్నాను" అన్నాడు రవి. ఆ రాత్రి సత్యం ఇంట్లోనే నిద్రచేసింది. 12వ తేదీ పొద్దున్నే సుప్రభాతం అమ్మ సాన్నిధ్యంలోనే జరిగింది.

అమ్మ సత్యం దంపతులచేత నీళ్ళు పోయించుకున్నది. అమ్మ వాళ్ళిద్దర్నీ కూర్చోబెట్టి నీళ్ళు పోసింది. స్నానం చేస్తుండగానే అర్చనలు, నివేదనలు, హారతులు అందుకున్నది.

అమ్మ వేసుకున్న చెక్క పాదుకలు అమ్మ సత్యం వాళ్ళకు అందించి అనుగ్రహించింది. అవే అమ్మ స్మృతిగా వారింట్లో నేటికీ నిత్యపూజలు అందుకుంటున్నాయి.

అదే రోజున మా చెల్లెలు అమ్మాజీకి పురిటి స్నానం. 11వ రోజు. బాబు పుట్టి పోయాడు. అమ్మ వాడు పుట్టగానే నాచేత హాస్పిటల్లో ఉన్న పసిబిడ్డకు కుంకుమ, తీర్థం పంపించింది. పసివాడికి బొట్టుపెట్టి తీర్థం వేశాను. పెద్దవాళ్ళు గుటకలు వేసినట్లు అమ్మ ఇచ్చిన తీర్థాన్ని మింగాడు. రాధాకృష్ణారెడ్డి చేస్తున్న అమ్మ నామంతోనే కొన్ని గంటలు మాత్రమే గడిపి అమ్మలో ఐక్యమైనాడు. వాడి అదృష్టం మరి.

అమ్మాజీకి తను స్నానం చేసిన నీళ్ళు పోయించింది. అమ్మాజీని దగ్గరకు తీసుకున్నది. అమ్మకు దుఃఖం పొంగి పొరలింది. కంటి వెంట ఆగని కన్నీరు.

అమ్మ మనలో ఒకరై మనతో పాటే మనవలె మనకోసం దుఃఖిస్తుంది మన సంతోషంతో పాలు పంచుకుని పదింతలుగా సంతోషిస్తుంది. అమ్మకు అత్యంత సన్నిహితులనుగా చేసుకుని అమ్మ తప్ప మరేమీ లేదన్న స్థితికి తీసుకువెళ్తుంది. చల్లని చూపులతో, చల్లని మాటలతో పులకరింతలతో కూడిన స్పర్శతో సేదదీర్చి మనస్సుకు ప్రశాంతిని చేకూరుస్తుంది - విశ్వతాదాత్మ్య స్థితి గల అమ్మ.

అమ్మ దుఃఖాన్ని చూచిన అందరం ఎవరికి వారే అమ్మాజీని గురించి బాధ పడ్తున్నదని మనసులోనే అనుకోవటం జరిగింది. అమ్మ వెంటనే "అందుకు కాదని" పైకే వ్యక్తం చేసింది.

అమ్మ ఇంటికి వస్తే ఎంత ఆనందమో, ఇంట్లో నుండి వెళ్తుంటే ఏదో కోల్పోయామన్న బాధ కలుగుతుంది. ఆనందమూ, దుఃఖము మిళితమైన అశ్రువులతో అమ్మకు వీడ్కోలు చెప్పారు సత్యం వాళ్ళు.

లలితాంబక్కయ్య, డా॥ పాప (ఇనజాకుమారి) ఆహ్వానం మేరకు నిన్న సాయంత్రమే వాళ్ళింటికి వెళ్ళాల్సింది. రాత్రి సత్యం ఇంట్లో ఉంటానని అన్నందువలన 12వ తేదీ స్నానం చేసి వాళ్ళింటికి బయల్దేరింది.

అమ్మను ముందే ఆహ్వానించారు కనుక భజంత్రీలను ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. మంగళ వాద్యాలతో అమ్మ వారింటికి చేరింది. ఆ రోజంతా అమ్మ దుఃఖిస్తూనే ఉన్నది. తనను, తన ఇద్దరు పిచ్చి పిల్లలను చూసి బాధ పడ్తున్నదని లలితాంబక్కయ్య అనుకున్నదట.

సర్వజ్ఞ అయిన అమ్మ రాబోయే ఉపద్రవాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకుని ఈ పిల్లలంతా నన్ను వదలి ఎలా ఉంటారో అనుకున్నదేమో.

ఫిబ్రవరి 12న దుఃఖం ఆరంభం అయింది. జూన్ 12కే తన పార్థివ శరీరాన్ని వీడి అనంతశక్తిలో విలీనమయింది. నాలుగు నెలల తర్వాత ఈ దుర్ఘటన జరుగుతుందని కాబోలు అమ్మ అలా ఉన్నది అని అనుకున్నాము.

12, 13, 14 తేదీలు వారింట్లోనే ఉండి 15వ తేదీ (ఇంజనీరు తాతగారు) చుండూరి సీతారామయ్యగారి ఇంటికి వచ్చి ఆ రాత్రి అక్కడ ఉండి మర్నాడు ఉదయం స్నానం చేసి ఆ వృద్ధ దంపతులను చెరొక వైపున కూర్చో పెట్టుకుని, తన పాదాలను ఇద్దరి ఒడిలో చెరి ఒక పాదాన్నుంచింది. వారు ఆ అదృష్టానికి ఎంతో మురిసిపోయారు. ఆ తర్వాత వారి పూజలు స్వీకరించి తిరిగి లలితాంబక్కయ్యగారి ఇంటికి వచ్చింది. 16, 17 తేదీలు అక్కయ్యగారి ఇంట్లోనే ఉండి, 18వ తేదీ ఓరియంటల్ కాలేజీ అధ్యాపకులు మధుసూదన శర్మగారు, కుమారశర్మగారు, సత్యనారాయణమూర్తి గార్ల ఇండ్లకు వెళ్ళి వారి పూజలు అందుకుని వారిని అనుగ్రహించి 18 రాత్రి అడవులదీవి శ్రీరామ్మూర్తి గారింట్లోకి వచ్చింది. అమ్మ ఎవరింటికి వెళ్తే వాళ్ళ ఇల్లు ఒక పెండ్లి కళతో ఎంతో కళకళ లాడుతూ ఉండేది. 18,19 తేదీలు శ్రీరామమూర్తి గారింట్లో ఉండి 20 తేదీ ఉదయం గాయత్రీ భవనం పై అంతస్తులో పై భాగాలలో ఉన్న అధరాపురపు శ్రీనివాసరావు గారింటికి, బొడ్డుపల్లి రామకృష్ణ మాష్టారింటికి, సముద్రాల రామకృష్ణ మాష్టారింటికి వెళ్ళి కాలేజీ విద్యార్థినుల గదులలోకి వెళ్ళి అందరి పూజలు స్వీకరించి వారందరిని అనుగ్రహించింది.

ఫిబ్రవరి 1వ తేదీ భీష్మ ఏకాదశి నాటి నుండి మార్చి 22వ తేదీ వరకు రామనామ సప్త సప్తాహం చేయటానికి అమ్మ అనుజ్ఞ అయింది.

అవధూతేంద్ర భక్త మండలి శ్రీ శ్రీరామ్ గారి అధ్వర్యంలో. శ్రీరామ్‌గారు మరి కొంతమంది ఒక రూమ్‌లో ఉన్నారు. ఆ రూమ్‌లోకి వెళ్ళి వారిని ఆశీర్వదించి చివరకు - 1967 నుంచి అన్నపూర్ణాలయంలో ఎవరికేమి కావాలో ఎప్పుడు ఎవరికేది అవసరమో అవతలి వారి అవసరాలను గమనించి మాతృతత్వంతో చూచిన భాగ్యమ్మ గారి పెద్దకుమారుడు హనుమబాబు గారి ఇంటికి చేరింది. ఆయన ఓరియంటల్ కాలేజీ లో అధ్యాపకుడు. ఆ రాత్రి వారి సేవలందుకుని 21 వ తేదీ వారింట్లో పూజలందుకుని, వారిని అనుగ్రహించి, కాలేజీ విద్యార్థుల గదులకు వెళ్ళింది.

అమ్మ తమ గదులకు వస్తుందని తెలిసిన విద్యార్థులు అమ్మకు చీర కొనుక్కు వచ్చి వారి గదుల్లోనే అమ్మ చీర మార్చుకోవటానికి వీలుగా తగిన వసతిని ఏర్పాటు చేశారు. పూలు జల్లుతూ అమ్మకు ఘనస్వాగతం ఇచ్చారు. అమ్మ వారి భక్తి శ్రద్ధలకు ఎంతో మురుసుకున్నది. ప్రతి విద్యార్థికీ బొట్టుపెట్టి ఆశీర్వదించింది. విద్యా ప్రదాత,

విద్యాస్వరూపిణి అయిన అమ్మ విద్యార్థుల ఏర్పాట్లను గురించి పదేపదే చెప్పింది అందరికీ ఎంతో సంతోషంగా. ఫిబ్రవరి 20, 21 తేదీలు విద్యార్థినీ విద్యార్థులు నేటికీ అమ్మ ఆగమనోత్సవాన్ని ఎంతో వేడుకగా జరుపుకుంటున్నారు. ఆ ఉత్సవాలను అందుకుంటున్న అమ్మ మురిసిపోతూ ఆశీర్వదిస్తూనే ఉన్నది. విద్యార్థుల గదులు కాగానే చివర గదిలో ఉన్న పదహారు మంది సంతానం కల యానాది సుబ్బారావు గదిలోకి వెళ్ళి ఆ పిల్లలందరినీ ముద్దుగా చుబుకం పట్టుకుని వాళ్ళను పునీతం చేసింది.

ఎవరింటికెళ్ళిన తేదీ ప్రకారం వాళ్ళు ప్రతి సంవత్సరం పండుగ జరుపుకుంటున్నారు. విద్యార్థుల పూజలు కాగానే - వాసుదేవాచారి గారి చేత నడుపబడుతున్న కాన్వెంటుకి వెళ్ళి వారి పూజలు అందుకుని ఆ చిన్నారులను ప్రేమతో పరామర్శించి, తిరిగి రవి ఇంటికి చేరింది.

శ్రీరామ్ గారి బృందం వంతులు వారీగా హరేరామ నామాన్ని 49 రోజులు నిర్విరామంగా చేసి ఈ ప్రాంగణం అంతా రామమయం చేశారు. పలువిధములైన రాగాలతో అందరినీ ఆనందింప చేశారు. ప్రతిరోజూ ఉదయం, సాయంత్రం నగర సంకీర్తన, అమ్మ సన్నిధిలో కొంతసేపు హరే రామ నామ గానం జరిగేది. మార్చి 13వ తేదీ నుంచి రామలీలలు నృత్యరూపకం ప్రదర్శన. ఇది ఒక నూతన ప్రక్రియ.

అమ్మ కూడా ఈ ప్రదర్శన వీక్షించటానికి లలితాంబక్కయ్య గారింటికి వచ్చింది. మార్చి 12వ తేదీన అక్కయ్యగారింటికి ఎడమచేతివైపు, బ్యాంకుకు ఎదురుగా ఉన్న స్థలంలో ప్రదర్శన జరపటానికి వేదిక ఏర్పరచారు.

పాత్రధారులు వేదికపై మూకాభినయం చేస్తుంటారు. ప్రయోక్త క్రింది నుండి విభిన్న కంఠస్వరాలతో స్థాయీ బేధంతో, ఉచ్చారణా వైవిధ్యంతో, ఆయా పాత్రల సంభాషణలను పలుకుతుంటాడు. హరేరామ నామాన్ని శ్రీరామ్‌గారు ఒకే గళంతో 3 గంటలసేపు ప్రేక్షకులను రంజింపచేశారు. ఇలా 18వ తేదీ వరకు రామలీలలు జరిగాయి.

ఒకరోజు కృష్ణలీలలు, ఒకరోజు భక్త అంబరీష, ఒకరోజు భక్త మార్కండేయ ప్రదర్శించారు. రామలీలలను చూసి, ఇక్కడ చిన్న పిల్లలు వాళ్ళకు ఉత్తేజం కలిగి వాళ్ళు లీలలు వేయాలని ఆరాటపడ్తుంటే శ్రీరామ్‌గారు అది గమనించి ఆ ప్రక్రియతో - చిన్నపిల్లల చేత కూడా ఒకరోజు అభినయింప చేశారు. దినకర్ కొడుకు చరణ్, సత్యం కొడుకు సుబ్బారావు, సత్యనారాయణమూర్తి మాష్టారి పిల్లలు కిరణ్, పవన్ కోగంటి ప్రసాద్ గారి పిల్లలు మధు, శశి, కృష్ణవర్మ (హనుమబాబు గారి కుమారుడు) రవి పిల్లలు, చైతన్య, శరత్. అమ్మ వీరి అభినయాన్ని చూసి చాలా సంతోషపడింది. అమ్మ సన్నిధిలో జరుగుతున్న ఈ ప్రదర్శనలు చూడటానికి జనం తండోపతండాలుగా విచ్చేశారు.

రామలీలలు జరుగుతున్న సందర్భంలో రామలీలల ప్రక్రియను చూసిన రామక్రిష్ణ అన్నయ్యకు అమ్మ చరిత్ర కూడా ఇదే విధంగా తయారు చేస్తే బాగుండును అనే ఆలోచన వచ్చింది.

అంతకు మునుపే ఏలూరు అప్పారావుగారు శ్రీరామ్‌ను అమ్మ లీలలు ప్రదర్శించ కూడదా అని అడిగితే, ఆయన అంగీకరించటం జరిగింది. వెంటనే ఆ విషయం అమ్మకు చెప్పారు. అందుకు అమ్మ అనుమతించింది.

రామకృష్ణన్నయ్య వాత్సల్యాలయంలో కూర్చుని అమ్మ దయ వలన ఒక్కరోజులో అనసూయా కళ్యాణ రచన చేశాడు. ప్రేమస్వరూపిణి అయిన అమ్మ - జీవిత చరిత్రకు సంబంధించిన నాటకం. అమ్మ బాల్యంలో జరిగిన అత్యద్భుత సంఘటనలు. అమ్మ విశ్వ మాతృత్వాన్నీ, విశ్వజనీనమయిన ప్రేమను, అమ్మ దాతృత్వాన్నీ, మహామహిమలను తెలియచేసే కొన్ని సన్నివేశాలతో నాటకానికి రూపకల్పన చేసి అమ్మకు సమర్పించాడు.

అమ్మ పాత్రను అమ్మే స్వయంగా నిర్దేశించింది. కోగంటి సత్యప్రసాద్ వరలక్ష్మిల చిన్నకుమారుడు శశికాంత్‌ని అమ్మ ఎంపిక చేసింది. అమ్మ బాల్యంలో ఏ వస్త్రధారణ చేసిందో ఆ సన్నివేశానికి తగినట్లు అమ్మ సూచించింది. వరలక్ష్మి ఆ ప్రకారమే బట్టలు కుట్టించి అమ్మకు చూపెట్టింది.

అమ్మ పాత్రను వేయగలిగిన అదృష్టం శశిని వరించింది. ఆ బాలుని జీవితంలోనే ఒక అపురూపమైన వరం.

"జయహో మాతా శ్రీ అనసూయా రాజరాజేశ్వరి శ్రీపరాత్పరి"

అమ్మ నామంతో అభినయం. ఈ ప్రదర్శనకు ముందు, ఆయా పాత్రల స్వరూప స్వభావాలను వర్ణించి ఆయా సన్నివేశాలను వివరించి, అమ్మ ఎన్నో విలువైన సలహాలనిచ్చి, దర్శకుణ్ణీ నటులనూ ప్రోత్సాహ పరచింది. పాట్లూరి సుబ్బారావుగారు వీడియో కాసెట్‌ను తీశారు.

యస్.యల్. ప్రసన్నాంజనేయ శర్మగారు, సీతాపతి శర్మగారు, హనుమబాబు గారు, రంగమ్మగారు, జానకమ్మగారు, వి. మధుసూదనశర్మగారు-వేదపండితులు, భవానీశంకరశర్మ-రైలు ప్రయాణీకుడు (సీతాపతి శర్మగారి బంధువు)

మధుసూదన శర్మగారి కూతురు విశాలి-బీదపిల్ల, ఇ.వి. సత్యనారాయణ మూర్తిగారు-టికెట్ కలెక్టరు, డాక్టరు సత్యం, శాంతమ్మ-పాకీవాళ్ళు, చాగంటి వెంకట్రావుగారు, వాసుదాస స్వామి, కె. సత్యప్రసాద్ - చంద్రమౌళి వెంకట సుబ్బారావుగారు,

యస్. రామకృష్ణమాచార్యులు, చిదంబరరావు, నబీ కొడుకు సైదా, కృష్ణుడు, రాముడు. ఎస్. ఎల్. కుమారశర్మ-నామకరణం చేయించే పురోహితుడు. ఇంకా శ్రీరామ్‌గారి బృందంలోని వారు కొందరు ఇందులో పాల్గొన్నారు.

జగజ్జనని అమ్మ అవతార సమయంలో మనగలగటమే కాక అమ్మ సన్నిధిని చేరి అమ్మతో సాన్నిహిత్యాన్ని పొంది ప్రేమామృతాన్ని ఆస్వాదించటమే కాక అమ్మ చరిత్రలో పాత్రధారులుగా నటించి ధన్యులైనారు వారంతా. చిరంజీవి శశి అమ్మ పాత్రనుఅమోఘంగా నటించి అందరి ప్రశంసలను అందుకుని అమ్మ అనుగ్రహానికి పాత్రుడైనాడు. అమ్మ బంగారు ఉంగరం ఇచ్చి ఆశీర్వదించింది.

1958లో శ్యాం అనే ఒక ముస్లిమ్ సోదరుడు "జయహోమాత శ్రీ అనసూయా రాజరాజేశ్వరీ శ్రీ పరాత్పరి" అన్న నామాన్ని రూపొందించాడు.

శ్రీ శ్రీరామ్‌గారు తన మధుర కంఠంతో ప్రేక్షకులను సమ్మోహితులను చేసి పరవశింప చేశారు. అమ్మ సమక్షంలో అమ్మ లీలలు ప్రదర్శింపబడుతుంటే త్రేతాయుగంలో శ్రీరామచంద్ర ప్రభువు యొక్క కుమారులు లవకుశులు రామాయణాన్ని గానం చేసి రామచంద్రునికి వినిపించిన ఘట్టం మనసులో మెదిలింది. మరే అవతారంలోనూ ఇలా జరుగలేదనుకుంటాను. ఇది గొప్ప విషయం.

ఫిబ్రవరి ఒకటవతేదీ 9 గంటలకు మొదలయిన సప్త సప్తాహం అమ్మ ఆశీర్వచనం వల్ల నిరాఘాటంగా జరిగి, మార్చి 22 క్రోధన సంవత్సరాది నాడు పూర్తయి 9 గంటలకు అమ్మకు నీరాజనం సమర్పించారు.

అమ్మ శ్రీరామ్ గారికి తను ప్రత్యేకంగా కల్యాణోత్సవానికి కట్టుకునే మామిడిపండు రంగు పట్టుచీరను కప్పి మెడలో దండవేసి అభినయ వాల్మీకి అని బిరుదునిచ్చి పూజల్లులతో ఆశీర్వదించింది. మిగతా అందరికీ బట్టలు పెట్టి, కుంకుమ ప్రసాదం ఇచ్చింది.

అమ్మ పులిహోర, దద్దోజనం చేయించి, అవధూతేంద్ర భక్తమండలి వారందరికీ వీడ్కోలు ఇచ్చేందుకు ఏడవమైలు ముఖద్వారం వద్దకు వ్యాన్‌లో వచ్చింది. అమ్మతో పాటు చాలామందిమి వెళ్ళాము. అక్కడ పులిహోర, దద్దోజనం అందరికీ పంచింది. అమ్మ స్వయంగా వీడ్కోలివ్వటం సామాన్యమైన విషయమా మరి.

వారివెంట తన ఆశీః కిరణాలను పంపింది. వారు తమ అదృష్టానికి పొంగిపోతూ వెనకకు తిరిగి తిరిగి చూస్తూ నమస్కరిస్తూ వెళ్ళలేక వెళ్ళలేక మనసంతా అమ్మను నింపుకుని వెళ్ళారు.

అదే వారికి ఆఖరి దర్శనం అయింది. అంతా వర్తమానమే నాకు అనే అమ్మ - అలా చేసింది కాబోలు అనిపించింది తర్వాత.

మధ్యాహ్నం 12 గంటల నుంచి అమ్మ నామ సప్తాహం ప్రారంభమైనది. ఆవరణంలోని సోదరీ సోదరులందరూ శ్రద్ధాభక్తులతో ఈ కార్యక్రమంలో పాల్గొన్నారు.

23వ తేదీ నాదెండ్ల లక్ష్మణరావుగారి ఇంటికి వస్తానన్నది. అంతకు మునుపు ఒకసారి వారి ఇంటికి రమ్మని ఆహ్వానించినప్పుడు "మీరు పిలిస్తే వస్తానా? నా ఇష్టం వచ్చినప్పుడు వస్తాను. నా ఇష్టం వచ్చినన్నాళ్ళు ఉంటాను. నా ఇష్టం వచ్చిన్పుడు వెళ్తాను" అని అమ్మ మాటిచ్చిందట వారికి.

త్రయీ విద్య పుస్తకం ప్రచురణకు పీఠిక వ్రాయమని తంగిరాల కేశవవర్మ కోరగా రామకృష్ణన్నయ్య అమ్మకి చెప్పి వైజాగ్ ప్రయాణమైనాడు. అమ్మ తనను లక్ష్మణరావు గారి ఇంట్లో దింపి వెళ్ళమని ఆదేశించింది. అన్నయ్య ఉంటే అమ్మకు వీలుగా ఉంటుంది. అమ్మను (వారు ఇంటిపై అంతస్తులో ఉంటారు) వారి ఇంట్లో దింపి అన్నయ్య ఊరెళ్ళాడు.

23, 24, 25, 26 తేదీలు లక్ష్మణరావుగారింట్లోనే ఉన్నది. వచ్చేవారి దర్శనాలు, పూజలు కొందరి భోజనాలు అక్కడే జరిగినాయి.

27వ తేదీ బుధవారం తెల్లవారుఝామున 4 గంటలకు లక్ష్మణరావుగారు, భ్రమరాంబక్కయ్యలను దగ్గరకు కూర్చోమని పిల్చి - "ఇదే ఆఖరు మీకూ,నాకూ. ఈ అవకాశం మళ్ళీ మళ్ళీ రాదు. కాసేపు నా దగ్గర కూర్చోండి. ఈ శరీరం ఎప్పుడైతే వచ్చిందో వెళ్ళక తప్పదు కదా! ఇంకా పది సంవత్సరములు ఉన్నా మీరు వెళ్ళమనరు గదా! నేను మిమ్మల్ని చూస్తాను. మీరు నన్నుచూడలేరు. నాన్నా నువ్వు ఎప్పుడు తల్చుకుంటే అప్పుడు పలుకుతాను. నీ వెంట వుంటాను. ఈ శరీరంతో మీరు అలవాటు పడ్డారు కనుక మీకు బాధగా ఉంటుంది. నన్ను వదిలి మీరు ఎంత బాధపడ్తారో నాకూ మిమ్మల్ని వదిలి వెళ్ళాలంటే అంత బాధగానే ఉంటుంది" అని పసిపిల్లలా వెక్కిళ్ళు పెట్టి ఏడ్చిందిట.

అమ్మ బంధ రహిత మాత్రమే కాదు, బంధ సహిత కూడా. అమ్మ మనసుకు ఏవీ అంటకపోయినా తీయని ఒక అనుబంధాన్ని మనకు ఇచ్చి మనకోసం అమ్మ బాధ పడ్తున్నదన్న భావాన్ని మనకు కలుగజేసి మనలో మరింత భక్తిని పెంపొందించటం కోసమేమో అనిపిస్తుంది. అయినా భగవత్ బంధం లేనిదే మనము మనలేము కదా!

తర్వాత అమ్మ స్నానం చేస్తూ వారి చేత నీళ్ళు పోయించుకుని వారికి కూడా నీళ్ళు పోసి కృపాసాగరంలో ముంచెత్తింది. వారు పూజలు చేసి మంగళహారతి ఇచ్చారు. వరలక్ష్మి మేడమ్ ఇంకా కొంతమంది దర్శనానికి వచ్చి కూర్చున్నారు. అమ్మ వారింటినుంచే

వెళ్ళేందుకు సిద్ధమైంది. అమ్మను పంపే దుఃఖంలో ఉన్న భ్రమరాంబ అక్కయ్య నువ్వు నా షష్ఠి పూర్తి చేయించాలమ్మా అని కోరింది. అమ్మ ఎక్కువకాలం ఉండాలన్న కోరికతో.

అమ్మ "నన్నింకా 14 సం.లు ఉండమంటున్నావా. ఇంత దుర్బుద్ధి, దురాశ ఎందుకు?" అని నవ్వుతూ ప్రశ్నించింది. వరలక్ష్మి 'నువ్వు అక్కయ్య కోరికను తీర్చాలమ్మా!' అన్నది.

మందస్మిత అయిన అమ్మ అక్కడ్నుండి బయల్దేరి ప్రసన్నాంజనేయ శర్మ గారింటికి వచ్చి పావనం చేసింది. (అంతకు మునుపు అందరిళ్ళకు వెళ్లినప్పుడు అంజనేయశర్మ గారి భార్య ఇంట్లో లేనందువలన మళ్ళీ వస్తానని చెప్పింది).

మాష్టారి కుటుంబం పూజ చేసుకున్నారు. అందరికీ భోజనాలు ఏర్పాటు కూడా చేశారు. భ్రమరాంబక్కయ్య వాళ్ళు అమ్మ వెళ్ళిపోయిందని దిగులు పడ్తున్నారని వాళ్ళను భోజనానికి ఇక్కడికే పిలిపించింది అమ్మ. అక్కడ్నుంచి ఆ రాత్రికి రవి ఇంటికి చేరింది.

మార్చి 28, హైమాలయ ఉత్సవం. తేదీల ప్రకారం అమ్మ జన్మదినోత్సవం. రామకృష్ణన్నయ్య కుమారుడు రవి పుట్టినరోజు. అన్నయ్య అమ్మకు ఉంగరం పెట్టి కుటుంబంతో పూజ చేసుకున్నారు. రవి కుటుంబం కూడా ప్రత్యేకంగా పూజ చేసుకున్నారు.

30వ తేదీ శ్రీ రామనవమి పండుగ. మంగళ వాద్యాలతో జయ జయ ధ్వానాలతో అమ్మ పల్లకీలో రవి ఇంటినుంచి వేదిక వద్దకు వచ్చి ప్రత్యేకంగా అలంకరించబడిన సింహాసనంలో ఆసీన అయింది. డాక్టరు ఆచంట కేశవరావుగారి దంపతులు అమ్మకు పాదపూజ చేసుకున్నారు. (కేశవరావుగారి పుట్టినరోజు సందర్భంగా)

శ్రీరామచంద్రునిగా పూజలందుకున్న అమ్మను సందర్శించి ఆనందంగా అందరూ అమ్మ ప్రసాదం స్వీకరించారు. పూజానంతరం అమ్మ తిరిగి పల్లకీలోనే రవి ఇంటికి వచ్చింది. అమ్మ పూజ నుంచి లోపలికి వచ్చేముందు కొబ్బరికాయ కొట్టి ఎఱ్ఱనీళ్లు తీయటం పరిపాటి. అమ్మ రాకను పైనుంచి చూచిన నేను ఆ ఏర్పాటు చేసి అమ్మ రాకకు ఎదురుచూస్తున్నా, ఎంతకీ రాకపోవటం వల్ల క్రింది వెళ్ళాను.

అమ్మ ఎక్కిన పల్లకీ విరిగి అందులోనే కూర్చొని ఉన్నది. అమ్మకు దెబ్బ తగిలిందేమోనని అందరం ఆదుర్దా పడుతుంటే, "ఏం లేదు, నాకేమీ దెబ్బ తగల్లేదని చెప్పింది. పిల్లలంతా ఎంత బాధపడ్తారోనని తన బాధను తనకే పరిమితం చేసుకున్నది. ఒకసారి "మీరు నాకు చెప్తే బాధలు తగ్గుతాయని చెప్తారు. నా బాధ మీకు తెలిస్తే మీరెంత బాధపడ్తారోనని మీకు తెలియనివ్వను" అన్నది అమ్మ. బిడ్డలకు సంతోషాన్నే పంచాలని ఉంటుంది తల్లికి. అమ్మ మెల్లగా పైకి వచ్చింది చాలా మామూలుగా ఉన్నది. ఈ సంఘటన కూడా జరుగబోయే దుస్సంఘటనకు సూచన చేసినట్లయింది.

ఏప్రియల్ ఒకటవతేదీ అమ్మ 62వ జన్మదినోత్సవం. ఉదయం 9 గంటలకు పూజావేదిక పైన అమ్మ నామ సప్తాహం సమాప్తి అయిన సందర్భంగా అమ్మకు మంగళహారతి ఇచ్చారు. చాలామందికి బట్టలు పెట్టింది. అందర్నీ భోజనం చెయ్యమన్నది. భోజనం పెట్టటం వస్త్రం పెట్టుకోవటానికి అమ్మ మాతృయాగమని నామకరణం చేసింది. అన్ని యాగాల కన్న నాకీ యాగమే ఇష్టమని స్పష్టపరచింది. మనకు అందిస్తున్న మహత్తర సందేశాన్ని ఆచరణ పూర్వకంగా జ్ఞాపకం చేసింది.

మధ్యాహ్నం 3 గంటలకు అమ్మ ప్రసన్నవదనంతో ఎంతో శోభాయమానంగా అలంకరింపబడిన వేదిక పైకి వచ్చి ఆసీన అయి సర్వాలంకార భూషితయై, కిరీటధారిణి అయి దర్శనభాగ్యం కలిగించింది. ప్రథమంగా రవి కుటుంబం, పెద్దకుమారుడు సుబ్బారావు సంతానం హైమ, స్వీటీలతో కలిసి అమ్మను అర్చించుకున్నారు.

శ్రీ మల్లాప్రగడ రంగారావుగారు రచించిన భారతీయ వ్యాఖ్య, త్రయీవిద్య అమ్మకు సమర్పించారు. ఈ ఉత్సవానికి శ్రీశ్రీశ్రీ లక్ష్మణ యతీంద్రుల వారు, జమ్ముల మడక మాధవరాయ శర్మగారు అమ్మ మాతృయాగాన్ని గురించి వివరించి అనవరతమూ కొనసాగాలని, అమ్మ నామ సంకీర్తన అఖండంగా జరగాలనీ ప్రబోధించారు.

అందరి పూజలు, నమస్కారాలు అవగానే వేదిక నుండి అమ్మ ఉండే మేడ పైకి వచ్చింది (వాత్సల్యాలయం). అమ్మకు మధ్య మధ్య ఆయాసం వస్తుండేది. కాస్త అనారోగ్యంగానే ఉంటూ వచ్చింది. రోజు రోజుకూ ఆయాసం పెరుగుతున్నది. అయినప్పటికీ ఏ కార్యక్రమాలకూ భంగం కలగనీయకుండా నిర్విఘ్నంగా కొనసాగి పోతున్నది.

మద్రాసు విశ్వజననీ అసోసియేషన్ సభ్యులు జిల్లెళ్ళమూడిలో ఒక గెస్ట్‌హౌస్ నిర్మించాలన్న వారి కోరిక ప్రకారం శంఖుస్థాపన చేసింది. ఫిబ్రవరి 5వ తేదీ అమ్మ రామకృష్ణా రావుగారిని (అన్నంరాజు) త్వరగా పూర్తి చెయ్యమని త్వరపెట్టింది. మే 5 నాటికి పూర్తి కావాలన్నది. ఆ రోజు గృహప్రవేశం జరగాలన్నది. ఆ భవనానికి వేసిన ప్లాను ప్రకారం పూర్తి కాలేదు. అయిదు గదులు మాత్రం నిర్మించటం జరిగినది.

మే 5 కళ్యాణ మహోత్సవం. మే 5న మద్రాస్ గెస్ట్‌హౌస్ గృహప్రవేశం చేద్దామని అమ్మ మాట ఇచ్చినందుకు మద్రాస్ నుంచి అమ్మ భక్తులు పద్మనాభన్, వెంకటేశ్వర్లు, సుందరరాజన్, రమాదేవి కుటుంబాలతో వచ్చారు. ఇంకా చాలామంది వచ్చారు.

అమ్మ మేడపై నుంచి దిగేందుకు ఆరోగ్య పరిస్థితి వీలుగా లేదు. అమ్మ కిందికి దిగాలి అనుకుంటేనే వినేవారికి బాధగా ఉంది. వెళ్ళకపోతే మద్రాసు వారు బాధపడ్తారు.

వారిని బాధపెట్టటం ఇష్టంలేక తను బాధను లెక్కచేయక బాధలు కూడా తనకు సంతానమే అన్న అమ్మ మెట్లు దిగింది. గేటు దగ్గర్నుండి మద్రాస్ బిల్డింగ్ దాకా కారులో తీసుకెళ్ళారు. అచ్చట వారి పూజలందుకుని "పంచమీ" అని నామకరణం చేసి వారందరికీ నూతన వస్త్రాలను ప్రసాదించి ఆశీస్సు లందించి, అందర్నీ భోజనం చెయ్యమని చెప్పి తిరిగి స్వస్థానానికి చేరింది.

అమ్మ 5వ తేదీ సాయంత్రం పూట మెట్లకు ఉత్తరపు వైపుగా గోడ కానించి మంచం వేస్తే అక్కడకు వచ్చి కూర్చున్నది. బుచ్చిరాజుశర్మ వ్రాసిన అనుభవసారం గ్రంథం ఆవిష్కరింపబడినది.

1954వ సం.లో అమ్మ వద్దకు వచ్చేవారు కొద్దిమంది మాత్రమే. వారిలో రాజు ఒకరు. అదృష్టవంతుడు. అప్పట్లో అమ్మే తనను చూడటానికి వచ్చేవారికి అన్నం వండి వడ్డించేది. ఎన్నో ఆధ్యాత్మిక సత్యాలను జీవితచరిత్రకు సంబంధించిన రహస్య విషయాలను కథలు, కథలుగా వివరిస్తుండేది. తన ఆధ్యాత్మిక అనుభవసారాన్ని కూడా ఆనాటి భక్తులకు అందచేస్తుండేది.

అమ్మ చేతి మీదుగా అన్నం తిని, అమ్మ జీవితంలోని అనుభవసారాన్ని గ్రహించిన రాజు, ఒక్కోపాట అమ్మచరిత్రలోని సంఘటనకో, అమ్మ తత్వానికో, మహిమకో, సహనానికో సంబంధించినవిగా వ్రాశాడు. హైమ కూడా చాలా చక్కగా పాడేది. ప్రథమంగా అమ్మను గురించి పాటలు వ్రాసిన అదృష్టవంతుడు రాజుకు బొట్టుపెట్టి, నూతన వస్త్రాలను ఇచ్చి మెడలో దండవేసి పూలు చల్లి ఆశీర్వదించింది.

అమ్మకు ఆరోగ్యం రోజు రోజుకూ తగ్గుతున్నది. మూత్రకోశం దెబ్బ తిన్నది. షుగర్ వ్యాధి, బి.పి., గుండెజబ్బు అన్నీ తీవ్రంగానే బాధిస్తున్నాయి. డాక్టరు విద్యాసాగర్ గారిని అమ్మ చికిత్స కోసం మదనపల్లి నుండి పిలిపించారు. ఆయన ఊపిరితిత్తుల స్పెషలిస్టు. డాక్టరు పాప(ఇనజకుమారి) విద్యాసాగర్‌గారు అమ్మకు చికిత్స చేస్తున్నారు.

పాప బాపట్ల వెళ్లి అక్కడ ప్రాక్టీసు చూసుకుని సాయంత్రం వచ్చేది. విద్యాసాగర్ గారు ఉదయం వచ్చి పాప వచ్చే వరకు ఉండి బాపట్ల వెళ్ళేవారు.

అమ్మ శరీరం తీవ్రమయిన బాధకు గురి అవుతుండగా, శరీరం తట్టుకోలేక పోతున్నది అంటూ శిథిలమయ్యే ఈ శరీరానికి ఎన్నాళ్ళని పోటీ పెట్టమంటారు అని ప్రశ్నిస్తూ సహనం చచ్చిపోయిన పిదప బ్రతకకూడదని చమత్కరిస్తూ - నేను వచ్చిన పని అయిపోయింది. ఇక నన్ను పోనీయండి, నవ్వుతూ నన్ను పంపించండి అని తరచుగా అంటోంది.

జూన్ 2వ తేదీ అమ్మ ఆరోగ్యం బాగా క్షీణించింది. అమ్మ చాలా బాధపడ్తున్నది. అమ్మకు సెలైన్ పెట్టటానికి ఏర్పాట్లు జరుగుతుండగా ప్రయాణానికి సిద్ధంగా ఉన్న నాకెందుకీ సెలైను. అన్నపూర్ణాలయానికి ఇవ్వండి. అన్నపూర్ణాలయం గంట ఆగితే నా గుండె ఆగినట్లే" అన్నది.

తొమ్మిది గంటలకే అన్నపూర్ణాలయంలో ఇంకా గంట కొట్టలేదేమని అడిగింది. తొమ్మిదేనమ్మా అయిందన్నారు విఠాల రామచంద్రమూర్తిగారు, రామకృష్ణ అన్నయ్య. (కాలేజీ) పిల్లల్ని ఎందుకు మాడ్చి చంపుతారు, గంట కొట్టండి అని తహ తహ లాడింది. అన్నపూర్ణాలయం గంట తను ఉన్నా లేకపోయినా నిత్యం వినిపించాలన్నది. అమ్మ ఒక్కొక్కరిని పిలిచి మాట్లాడింది. అందర్నీ చూడాలని పిలిపించమన్నది. ఆవరణంలోని వారంతా ఒక్కొక్కరే పైకి వచ్చారు. ఒక్కొక్కరికి ఒక్కో సందేశం ఇచ్చింది. విద్యాసాగర్ గారిని ఈ ప్రాంతాల నుంచీ ఎక్కడికీ వెళ్ళద్దన్నది. అమ్మ మాట కోసం ఈనాటికీ బాపట్లలోనే ఉన్నారు. ఈ ప్రాంతాలను వదిలి ఎక్కడికీ వెళ్ళలేదు.

అమ్మ పుట్టిన ఊరు మన్నవ. అత్తగారి ఊరు రేటూరు. ఈ రెండు చోట్లా భోజనాలు పెట్టించమన్నది. నన్నుమూడు తడవలు పిలిచి దగ్గరకు తీసుకుని గుండెలకు హత్తుకున్నది. ఆ పిలుపు ఈనాటికీ చెవులలో మార్మోగుతూ ఉంటుంది. "ఎందరో మహానుభావులు కాదురా అందరూ మహానుభావులే" అని చేతులెత్తి నమస్కరించింది అందర్నీ చూస్తూ.

అమ్మ పరిస్థితిని చూస్తున్న అందరూ దుఃఖిస్తున్నారు. అమ్మ కూడా కన్నీరు కార్చింది. జరుగబోయే వియోగ బాధకు ఈ బిడ్డలంతా ఎట్లా తట్టుకుంటారో అన్న ఆలోచనే అమ్మ కన్నీటికి కారణం కావచ్చు. రామకృష్ణన్నయ్యను గురించి చెప్తూ కష్టమో, సుఖమో నాతో పాటు కలిసి అనుభవించాడు. వాడి ఋణం తీర్చుకోలేను అంటూ ఇంకా చాలా మాట్లాడింది. అమ్మగది అంతా శోక సముద్రంలో మునిగిపోయింది.

అందరూ తగ్గించుకోమని ప్రాధేయపడుతున్నారు, ప్రార్థిస్తున్నారు. నెల్లూరు నుండి డాక్టరు ఎస్.వి. సుబ్బారావు గారు, రాజమండ్రి నుండి డా. జస్వంత్ (లలితాంబక్కయ్య కొడుకు) వచ్చారు. రకరకాల చికిత్స జరిగింది. సాయంత్రానికి అమ్మకు ప్రమాదం తప్పినట్లు చెప్పారు. అందరికీ ఎంతో ఆనందమైంది. వైద్యుల సలహానుసరించి దర్శనంకాలం తగ్గించటం జరిగింది.

జూన్ 3వ తేదీ ఉదయం అమ్మ స్నానం చేసి, చీర కట్టుకుని, నుదుట బొట్టు పెట్టుకుని మంచంపై కూర్చుని దర్శనం ప్రసాదించింది. అమ్మ ముఖంలోని వర్చస్సును చూసి మాతో పాటు డాక్టర్లు ఆశ్చర్యచకితులైనారు.

దర్శన కార్యక్రమం ముగిసిన పిమ్మట నిన్న తిథి ప్రకారం (జ్యేష్ఠ శుద్ధ చతుర్దశి) రామకృష్ణ అన్నయ్య పుట్టినరోజు. అందుకుగాను బుజ్జితో (కోన వెంకటేశ్వరరావు) అన్నయ్యకు కొత్త బట్టలు తెప్పించింది. సాధారణంగా ఈ పుట్టినరోజుకు అన్నయ్యకు బట్టలు పెట్టటం అలవాటు లేదు. ఈసారి ఎందుకో ప్రత్యేకంగా తెప్పించింది. అమ్మ బట్టలు పెట్టటం ఇదే ఆఖరని కాబోలు. (నవంబరు పదకొండవ తేదీన 2 జతలు, జనవరి 16వ తేదీన 2 జతలు చొక్కాలు కుట్టించేది)

ఆరోజు దర్శన కార్యక్రమాలు అవగానే అమ్మే స్వయంగా తలంటిపోసి అన్నంపెట్టి తర్వాత పూజ చేయించుకుండేది.

"అన్నయ్యకు నిన్న బట్టలు ఇచ్చావా నిన్న వాడి పుట్టినరోజు కదా" అని అడిగింది నన్ను. అంత జబ్బులో కూడా అన్నయ్య పుట్టినరోజును గురించి మర్చిపోకుండా పట్టించుకున్నది.

"అమ్మా! నిన్నటి నీ పరిస్థితి ఏమిటి? నువ్వ పడ్డ బాధేమిటి? నిన్న నువ్వసలు ఎట్లా ఉంటావోనన్న భయం మాకు. ఎవరికీ ధైర్యంలేదు నిన్న. అటువంటిస్థితిలో అన్నయ్యకు నేను బట్టలు పెట్టటమేమిటమ్మా" అన్నాను.

అమ్మ "నాకు బాగా లేకపోతే నీకు బాధ్యత లేదా? బుజ్జి చేత బట్టలు తెప్పించానని తెల్సు కదా! నిన్న నువ్వు వాడికి ఇవ్వాల్సింది" అని మందలించింది.

లోగడ 2 సంవత్సరముల క్రిందట ఇక్కడ కాలేజీలో చదువుకున్న విద్యార్థిని వరలక్ష్మి తల్లి అగ్నిప్రమాదంలో చనిపోయింది. తర్వాత ఆ అమ్మాయి దుఃఖంతో అమ్మ వద్దకు అమ్మకు చెప్పుకోవాలని వచ్చింది.

ఆరోజు అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళటానికి వీలులేదు. వరలక్ష్మి ఇక్కడ ఎక్కువసేపు ఉండటానికీ అవకాశం లేదు. అందువల్ల అమ్మకు చెప్పమని నాతో చెప్పి వెళ్ళింది.

అమ్మ దగ్గర అవకాశం రాగానే వరలక్ష్మి విషయం అమ్మకు తెలియపర్చాను. "ఆ అమ్మాయి అంత బాధలో వస్తే నాకు వీలవనంత మాత్రాన నువ్వు బీరువాలో చీర తీసి పెట్టకపోయినావా? నీకామాత్రం ఆలోచన రాలేదా? నీకు బాధ్యత లేదా?" అని అమ్మ నన్ను చాలా తీవ్రంగా మందలించింది.

నేను అమ్మ చెప్పింది చెయ్యటమే, కాని స్వతంత్రించి ఏమీ చెయ్యగలిగేదాన్ని కాదు.

జూన్ 2వ తేదీ దాటిన దగ్గర్నుండీ నేపోయినా నువ్విక్కడే ఉండమని పదే పదే హెచ్చరించింది నన్ను. ఇంకా ఏవో చెప్పబోయేది. నువ్వు ఆ మాట అంటే భరించలేనమ్మా

అని అమ్మను వారించానే కాని అమ్మ ఏం చెప్తుందో విందామన్న భావమే కలుగలేదు. అంత త్వరగా ఈ శరీరాన్ని వదిలి వెళ్తుందని అనిపించనే లేదు. లోగడ ప్రాణగండం తప్పిన సంఘటనలు అనేకం ఉన్నాయి. ఇదీ అలాంటిదే అనిపించింది. ఈ పదిరోజుల్లో ఎక్కువ అవకాశాన్నిచ్చింది దగ్గర కూర్చోబెట్టుకుని.

మామూలుగా అమ్మకు కాఫీ ఇచ్చి అవతలి పని చూసుకోవటానికి వెళ్ళేదాన్ని. కాని అలా కాక కాఫీగాని, పాలుగాని తీసుకెళ్తే చెమ్చాతో పట్టమని పసిపిల్లలు పీక చీకినట్లుగా పీల్చేది. ఒక్క చెమ్చా ఎంతోసేపు తాగేది. నాకేమీ ఇచ్చే అవకాశం లేదని చెప్పటానికేనేమో మరి. ఫిబ్రవరి నుండి ఎన్ని రకాల సూచనలు చేసినా తను వెళ్తుందనే భావం కలుగనివ్వలేదు అమ్మ. తెలిసినా ఏమీ చెయ్యగలిగింది లేదనేమో!

జూన్ లో వెళ్తాను అని స్పష్టంగా చెప్పింది. రామకృష్ణన్నయ్యకు తన ఆకలి తనకు తెలియకుండా చేసింది. "అన్నయ్య తత్వం నీకు తప్ప తెలియదు. వాడేమీ అడగడు. వాడిని ఇక్కడే చూస్తుండు. నాకు కావలసినవి చూడు" అని చెప్పింది.

అమ్మ అప్పుడప్పుడు ఈ తెర పడిపోతే బాగుండును అనటం పరిపాటే. నేనేమైపోవాలమ్మా! ఎట్లా? అనేదాన్ని "నీకేం. నీ తమ్ముళ్ళున్నారు" అనేది అమ్మ ఒక వరం ఇచ్చినట్లుగా.

"తోలు నోరు కాదు కదా! తాలు మాట రావటానికి" అది అక్షరాలా నిజమైంది. ఒక అక్కను చూసినట్లుగా కాక, సత్యం దంపతులు కాని, చిన్నతమ్ముడు కాని తల్లిదండ్రులు బిడ్డను చూసే రీతిలో చూస్తున్నారు. అమ్మ వారి రూపంలో తను అన్నమాటను నిలబెట్టు కుంటున్నది. నా నీడగా ఉన్నది.

1975లో అమ్మకు గడ్డలేచి నెల్లూరు డాక్టరు ఎస్.వి. సుబ్బారావు గారు వైద్యనిమిత్తం నెల్లూరు తీసుకువెళ్ళిన సందర్భంలో కొన్ని రోజులు దీక్షగా ఉండి చివరిరోజు అమ్మకు పూజ చేయాలని అమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళగానే అమ్మ నన్ను చూస్తూనే "ఏదో విశేషం ఉన్నట్లుందే అట్లా కన్పిస్తున్నావ్" అన్నది. పూజ చేసుకుని -"నీకంటే నన్నుముందు తీసుకెళ్ళమ్మా" అని కోరాను. కరుణార్ద్ర అయిన అమ్మ జలజ నయన అయి డాక్టరు సుబ్బారావు గారిని పిలిచి "చూడు నాన్నా! నన్ను ఏడిపిస్తున్నది" అన్నది చిన్నపిల్లలా. "తను నాకంటే ముందు పోవాలిట. మూట ముల్లె సర్దుకు కూర్చున్నది. తన ఇష్టమా" అని డాక్టరుగారితో అని "నువ్వు పోతే నాకెవరున్నారు? నాకు నువ్వున్నా నన్నావు కదా! నువ్వు చేస్తానన్నావు కదా! అన్నపూర్ణ అమ్మ గదిలో ఒక సంవత్సరం ఉన్నది. తర్వాత డాక్టరు గారి తమ్ముడు మేజర్

దక్షిణామూర్తితో వివాహమయి వెళ్ళేటప్పుడు అమ్మను వదిలి వెళ్ళలేక దుఃఖపడ్తుంటే అప్పుడు కూడా బాధపడ్డది. ఆ సందర్భంలో నేనుండగా బాధపడ్తావేమిటమ్మా అంటే - అమ్మ వెంటనే బీరువాలో మంగళసూత్రం తెచ్చుకో అని బాత్‌రూమ్‌లో స్టూల్ మీద కూర్చుని "నీవే దిక్కని మంగళసూత్రం కడ్తున్నా" నన్నది.

లోగడ ఏమని మాటిచ్చావు? నువ్వు లేకపోతే నాకెవరున్నారు అన్నది అమ్మ. "నువ్వు లేకపోతే నాకెవరున్నారు. నువ్వు లేకపోతే నాకు కష్టం గాని, నీకేమిటమ్మా బోలెడు మంది సంతానం" అని నేను అన్నాను. అమ్మ "ఎంత మంది ఉన్నా నాకు నువ్వున్నట్లుండదు. నాకు నువ్వు కావాలి. నన్ను దాటించటం నీ ధర్మం. పెద్ద గొప్ప అనుకుంటున్నావా ముందు పోవటం" అన్నది.

నేను ఉన్నంత వరకు చేస్తాను గాని, చివరిదాకా నేను చేస్తానని కాదుగా అని బాధపడ్తుంటే - "అదేం వీల్లేదు. ఆ మాట అడగటానికే వీలులేదు" అని శాసించింది.

"స్త్రీలు అందరూ భర్తముందు పోవాలనుకుంటారు. అది వారి స్వార్థం మాత్రమే. స్త్రీకి ఏ స్త్రీ అయినా చేస్తుంది. భర్తకు ఎవరు చేస్తారు? అది ఆలోచించరు ఎవరూ" అన్నది అమ్మ తన పుత్రసంతానంపై జాలిగా.

నన్ను దాటించటం నీ ధర్మం అన్న అమ్మ పదిసంవత్సరాలకే నా ధర్మాన్ని నిర్వర్తింప చేసింది.

(మేలో సుగుణ, వరలక్ష్మి అమ్మ దర్శనం కొఱకు వస్తే అస్వస్థతగా ఉన్న అమ్మ ఇద్దరికీ బిన్నీ సిల్కుచీరలు పెట్టి సుగుణను పి.హెచ్.డి. చెయ్యమని నోటితో చెప్పటమే కాకుండా చేతిలో తనచేతితో పి.హెచ్‌డి. చెయ్యి అని వ్రాసింది. అమ్మ వ్రాసిన వ్రాత సత్యమై నేడు అమ్మ గురించి పి.హెచ్.డి. చెయ్యటానికి యూనివర్సిటీ వారి అంగీకారం పొందటం జరిగింది.)

11వ తేదీ రాత్రి రామకృష్ణన్నయ్యతో అనేక విషయాలు మాట్లాడి తాను వచ్చినపని అయిపోయిందనీ సంస్థను యథాతథంగా కొనసాగించమని చెప్పింది. చెయ్యగలమా? అన్న అన్నయ్య ప్రశ్నకు ఇప్పుడు మీరు చేస్తున్నారా? అప్పుడూ అంతే! అన్నీ నేనుచూసు కుంటానని హామీ ఇచ్చింది.

12వ తేదీ ఉదయానికి డాక్టరు జానకీదేవి (పాపకు సహాయంగా ఉంటుందని బృందావనంలో సర్వీస్‌చేస్తున్న ఆమెను పిలిపించారు. 2వ తేదీ తర్వాత) అన్ని వ్యాధులు తగ్గాయి అమ్మ ఇక నుంచి కోలుకుంటుందని ఒక ఆశాభావాన్ని వ్యక్తం చేసింది.

మంగళహారతి సమయం అయింది. అమ్మకు చెప్పాను. "హారతిచ్చేసెయ్యి" అన్నది. "నువ్వు లోపలికి వస్తావా, ఇక్కడికి తీసుకురానా" అన్నాను.

"వద్దు అక్కడే ఇచ్చేసెయ్యి" అన్నది అమ్మ.

"నువ్వు లేకుండానా" అన్నాను.

"వాళ్ళకిస్తే నాకిచ్చినట్లే" అంటే మౌనంగా నిల్చున్నాను. ఏం చెయ్యాలీ అనుకుంటూ - "వెళ్ళు నేను చెప్తున్నాగా కదులు వాళ్ళకిస్తే నాకిచ్చినట్లే" అన్నది. (పైగా ఇక్కడకు తేవద్దు అన్నది)

అమ్మ ఆజ్ఞకు బద్ధురాలనైన నేను అమ్మ కూర్చొనే మంచానికే హారతిచ్చి వారికిస్తే నాకిచ్చినట్లే అన్న అమ్మ మాట స్మరణతో వారికి హారతిచ్చాను. జరగబోయే దానికి ఇదీ సూచనన్నమాట.

12వ తేదీ సాయంత్రం మంగళహారతి కాగానే తలుపులు మూయబడ్డాయి. అమ్మ ఉండగా మహాసంకీర్తన హారతి చివరిదైనది. హారతి కాగానే అప్పటివరకు కుర్చీలో కూర్చున్న అమ్మ లేచి మంచం మీద పడుకున్నది. కాఫీ పెట్టుకు రమ్మన్నది. కాఫీ పెట్టుకొచ్చే సమయం అమ్మను కాఫీ తాగనివ్వలేదు. నా చేతిలో ఉన్న కాఫీని చూసి ఇంకేం తాగుతానన్నట్లు చేతులు చూపింది. ఇంకా అమ్మ నా చేతి కాఫీ తాగనే లేదు. మరి ఇక తాగదు.

రోజూ వచ్చే డాక్టరు విద్యాసాగర్ గారు 11, 12 తేదీలలో రాలేదు. అమ్మ డాక్టరుగారిని పదే పదే అడుగుతున్నది. ఏడవమైలులో పోయే ప్రతి లైటును చూచి డాక్టరుగారు వచ్చారేమోనని ఆశగా ఎదురు చూసి నోటితో చెప్పే ఓపిక లేక నా చేతిమీద డాక్టరుగారు అని వ్రాసింది. అదే అమ్మ ఆఖరి స్పర్శానుభూతి. చివర్లో అమ్మ అంతగా తల్చుకున్న అదృష్టవంతుడు. ఆయన రాలేకపోవటానికీ అమ్మ ప్రేరణేగా కారణం. ఆక్సిజను పెడ్తామంటే వద్దన్నది. అన్నయ్య గడ్డం పట్టుకుని బ్రతిమాలాడు. 'రెండు రోజుల్లో తగ్గిపోతుందమ్మా. ఆక్సిజన్ పెట్టించుకోమ్మా అని. అమ్మకు తెల్సుగా, ఇంకా ఎందుకని తోసేస్తున్నది. తను పెట్టుకున్న నిర్ణయం అయిపోయి అందుకు అనుగుణంగా పరిస్థితులను సమకూర్చుకుని ప్రయాణానికి సిద్ధమైనది. అనఘ, అద్భుత చరిత్ర అయిన అమ్మ స్వేచ్ఛగా అందరం చూస్తుండగానే అందరి కళ్ళ ఎదుటనే 10-35 ని.లకు అనంతమై అనంతవాయువుల్లో విలీనమైనది.

మీ ఇష్టప్రకారం నడుస్తున్నట్లు కనిపించినా నా ఇష్ట ప్రకారమే మిమ్మల్ని నడుపు కుంటాను - అని ప్రవచించిన అమ్మ తన పరిధికి బద్ధురాలై వెళ్ళింది.

అమ్మ అంటే అంతులేనిది, అడ్డులేనిది, అన్నింటికీ ఆధారమైనది. అమ్మ అంటే ఈ నాలుగు గోడల మధ్య మంచం మీద కూర్చున్న నాలుగు అడుగుల పది అంగుళాల వ్యక్తి కాదు. ఈ సర్వానికీ ఆదీ, అంతమూ ఏదో, దేనికి ఆదీ అంతము లేదో అదే అమ్మ అనీ "రూపం పరిమితం శక్తి అనంతం" మీరంతా నేనే, మీదంతా నేనే, ఇదంతా నేనే, ఈ సృష్టి నాది, అనాది అని స్పష్టం చేసి అమ్మ మనలో ఉండి, మనతో ఉండి మనను ఆటపాటలతో మురిపించి తన ప్రేమానురాగాలను పంచి ఇచ్చి ఎవరికి వారికే అమ్మ నా సొంతం, నాకు చెప్పిందే నిజమన్న ఆత్మీయతా బంధాన్ని పెంచి ఇప్పుడు రూపం కనుమరుగయితే భరించటం సామాన్యమా? కాని ఏమి చెయ్యగలం? గత అనుభవాలను స్మరిస్తూ అమ్మ ఇచ్చిన సందేశాన్ని ఆచరణలో పెట్టగలిగితే అమ్మ మనని వీడనట్లే.

ఆవరణమంతా దుఃఖ సాగరమైంది. గ్రామస్థులంతా అమ్మ నివాసానికి వచ్చారు. వారూ శోకతప్తులైనారు. అంతకు ముందు ఆరు నెలలుగా పనిచేయని ఫోను ఆ క్షణాన విచిత్రంగా పనిచేసింది. సంతానంపై అమ్మకు గల ప్రేమకు తార్కాణం లేకపోతే అందరికీ వార్త అందటం కష్టమవుతుంది కదా! ఫోను ద్వారా, రేడియో ద్వారా ఈ విషాద వార్త నందించటం జరిగింది. వాతావరణం అంతా స్తబ్ధత నావరించి ఉన్నది. 13వ తేదీ ఉదయమే కేశవశర్మ అన్నయ్య వచ్చి లలితా సహస్రనామ పారాయణ ప్రారంభించాడు. రోజంతా జరుగుతూనే ఉన్నది. సుప్రభాత, సంధ్యావందనాలు, మహా సంకీర్తన యథావిధిగానే జరిగాయి. అమ్మకు ఇష్టమయిన అన్నపూర్ణాలయం గంట ఆగలేదు.

క్రమక్రమంగా అమ్మ పూర్ణిమనాటి పూర్ణచంద్రునిలా ప్రకాశిస్తోంది.

13వ తేదీ అంతా వేల సంఖ్యలో అమ్మ దర్శనం చేసుకోగలిగారు.

1965లో అమ్మ అత్తగారు బామ్మగారు పోయినప్పుడు అమ్మ దీపారాధన చెయ్యటానికి వెళ్తూ (కోడలిగా దీపారాధన చెయ్యటం తన ధర్మం కదా) అమ్మ వేసుకున్న పాదుకలు బయట వాకిట్లోనే విప్పి లోపలికెళ్ళి అమ్మే స్వయంగా వత్తి చేసి వెలిగించింది. "అమ్మా! ఒక్క వత్తే వేస్తారా" అని అడిగాను.

"అవును నేను పోయినప్పుడు కూడా ఇట్లాగే చెయ్యి. సుబ్బారావు, రవి ఎక్కడుంటారో? ఇక్కడున్నా సరే. నేనీ మాట అన్నానని డైరీలో వ్రాసుకో" అని చెప్పింది.

అమ్మ ఆనాడు జారీ చేసిన ఆజ్ఞ ప్రకారం 13వ తేదీ ఉదయం అమ్మ మాటను స్మరిస్తూ వెండి కుందుల్లో దీపారాధన చేశాను.

అమ్మ ముందుగానే అమ్మ శరీరాన్ని ఏమి చేయాల్సిందీ చెప్పింది. అనసూయేశ్వ రాలయంలో నాన్నగారిని ప్రతిష్టించినట్లుగానే గర్భాలయంలో అమ్మకోసం నిర్దేశించబడిన స్థలంలో నాన్నగారికి కుడివైపున ప్రతిష్టించటానికి నిర్ణయం అయినది.

14వ తేదీ ఉదయం అమ్మ గదిలోనే అమ్మకు స్నానం చేయించి బిన్నీ సిల్కుచీర కట్టి సర్వాభరణాలతో అలంకరించాము. గది బయటకు తీసుకువచ్చి మంచంపై పడుకోబెడితే ప్రాణం ఉన్నట్లుగానే అమిత తేజస్సుతో అతి ప్రశాంతంగా ఉన్నది.

7 గంటలకు అమ్మకు దండలు వేసి కొబ్బరికాయలు కొట్టి హారతిచ్చి అన్నపూర్ణా లయపు మెట్ల మీద నుంచి క్రిందకు తీసుకొచ్చి గ్రామస్థుల కోరికపై అలంకరింపబడిన బండిపై ఉంచి జయ జయ ధ్వానాలతో, మంగళవాద్యాలతో ఊరేగింపు జరిగింది. హైమాలయంలో ప్రత్యేకంగా నిర్మించిన వేదికపై అమ్మ మామూలుగా పూజా సమయంలో కూర్చునే సింహాసనంలో అమ్మను ఆసీనను చేశారు. వెయ్యి లీటర్ల పాలతో అమ్మకు అభిషేకం, పుట్టి పూలతో పూజ జరగాయి. శ్రీశ్రీశ్రీ లక్షణ యతీంద్రుల వారు కూడా అమ్మ అభిషేకం జరుగుతున్నంత సేపూ అమ్మ శిరస్సు పట్టుకునే ఉన్నారు.

ఈ అభిషేక అర్చనల్లో అందరూ పాల్గొన్నారు. జన్మదినోత్సవం నాడో, కళ్యాణ దినోత్సవం నాడో జరిగిన పూజలా ఉన్నది. పూజా కార్యక్రమం ముగిసిన పిమ్మట మధ్యాహ్నం 1-30 ని.లకే అనసూయేశ్వరాలయం చుట్టూ ప్రదక్షిణం చేయించి, 1-58 ని.లకు గర్భాలయంలో ప్రతిష్టించటం జరిగింది. భూగృహంలో సర్వాభరణ భూషిత అయిన అమ్మతో పాటు అమ్మ స్వయంగా వాడుకునే వస్తువులు, మాతృశ్రీ జీవిత మహోదధిలో తరంగాలు, లలితా సహస్ర నామావళి, భారతీయ వ్యాఖ్య, త్రయీ విద్య గ్రంథాలు నిక్షిప్తం చేయబడ్డాయి. లవణం, విభూతి, కుంకుమలతో నింపేసరికి సాయంకాలం 3 గంటలు అయింది. ఆసనం వేయించటంలో, ప్రతిష్టించటంలో అమ్మ శరీరం రబ్బరు బొమ్మ వలె సహకరించింది.

15వ తేదీ నుండి 11 రోజులు అనసూయేశ్వరాలయంలో అభిషేకాలు, పారాయణలు, లక్ష నామార్చనలు జరిగాయి. పూర్ణాహుతి కాగానే సాయంకాలం అమ్మ నివాసాన్ని 'వాత్సల్యాలయం'గా నామకరణం చేసి అమ్మ ఫోటోలు, అమ్మచే వాడబడిన వస్తువులు అందరూ దర్శించేందుకు వీలుగా మార్చబడగా శ్రీశ్రీశ్రీ లక్ష్మణ యతీంద్రుల వారు దానిని ప్రారంభించారు.

★ ★ ★ ★ ★

మంగళా శాసనం

మంగళము సుమహితాంకిత !
మంగళమా నందరూపి ! మంగళ చరణా
మంగళము భద్రముద్రా!
మంగళమనసూయ మూర్తి! మంగళమమ్మా

జై! జై! జగదంబా జై!
జై! జై! ప్రియామూర్తి! ప్రేమసత్వా! జైజై!
జై! జీవశక్తి జై! జై!!
జై! జై! పరమాత్మ! జై! యజాండోదరి జై!